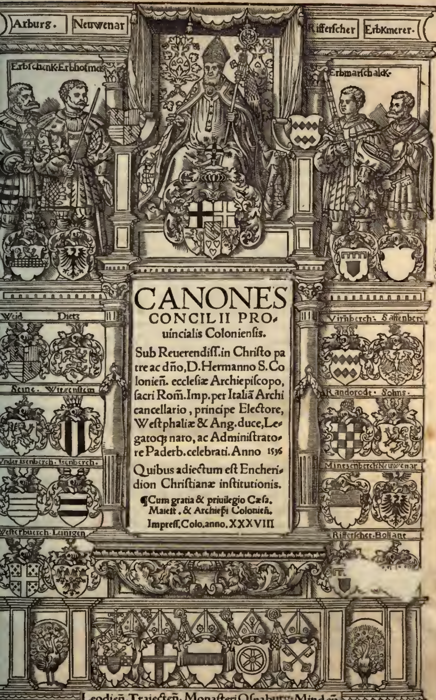
Collegij Soc Jesu Romani   Cat. inscrip. Cr.   A

CANONES CONCILII PROuincialis Colonienſis.

Sub Reuerendiſſ. in Chriſto patre ac dño, D. Hermanno S. Colonieñ. eccleſiæ Archiepiſcopo, ſacri Rom̃. Imp. per Italiã Archicancellario, principe Electore, Weſtphaliæ & Ang. duce, Legatoq; naro, ac Adminiſtratore Paderb. celebrati. Anno 1536

Quibus adiectum eſt Enchiridion Chriſtianæ inſtitutionis.

¶Cum gratia & priuilegio Cæſa. Maieſt. & Archieſpi Colonieñ.

Impreſſ. Colo. anno. XXXVIII

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

HERMANNVS DEI GRATIA SANCTAE COLO-
nieñ. eccleſiæ Archiepiſcopus, ſacri Romani Impe-
rij per Italiam Archicãcellarius, princeps Elector,
Weſtualiæ & Angariæ dux, ſacroſanctæ Apoſto-
licæ ſedis Legatus natus, ac Adminiſtrator eccle-
ſiæ Paderborneñ. &c̃. vniuerſo clero ac populo prouinciæ noſtræ Co-
lonienſis, ſalutem in domino ſempiternam. Inter innumera huius calami-
toſæ tempeſtatis aduerſa, quibus iuſto dei iudicio premimur, nihil ita ex
eo potiſſimũ tempore, quo nos deus optimus, maximus, licet indignos,
adminiſterij epiſcopalis ſunctionem vocare dignatus eſt, animum no-
ſtrum terſit, q̃ quod videmus eccleſiæ nauiculam, velut indormiente ip-
ſius Nauclero, Chriſto Ieſu, in medijs conſtitutam fluctibus, turbulen-
tiſſimarum procellarum impetu, iam nimium diu ſummo cum rei Chri-
ſtianæ periculo iactari, nec interim in tanta rerum deſperatione laboran-
tibus, vllum aliũnde ſalutis portũ, in quem ſe tuto recipiat, Chriſti nauis
vel de longinquo adfulgere, Nam ꝙ aliquot abhinc annis pleraq; re-
media tentata ſint, id nos diſcruciat magis, quum animaduertimus ha-
ctenus pene nihil actum, ſed omnino fruſtra laboratũ eſſe. Et quis, quæ-
ſo, tam ſtupẽndus eſt, qui non ſentiat omnem conatum noſtrum idcirco
irritum atq; inanẽ fuiſſe? ꝙ huc vſq; nec ſyncera in deum fide, nec vna-
nimi voto indormiſcentem dominũ ardentibus precibus inclamaueri-
mus, ſed incredulitate torpentes, ac corruptiſſimis animorũ affectibus,
ſtudia in contraria currentes non reſpexerimus toto corde in eum, qui
dixit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam
vos. Neq; enim ille vel immemor eſt promiſſi vel manus eius abbreuia-
ta, vt ſaluare nõ poſſit, qui nõ derelinquit omnes ſperantes in ſe, ſed ini-
quitates noſtræ diuiſerunt inter nos & illum, atq; vtinam iam tandem
reſipiſcentes, ſtudeamus, repurgatis per dei miſericordiam mentibus no-
ſtris, vel tantillã fidem a dño impetrare, quantula Apoſtoli præditi erãt
quũ in mari intumeſcenti cõprehenſi, dñm pariter acceſſerũt, atq; in cer-
uicali reclinantẽ ſuſcitarunt, inclamantes: Dñe, ſalua nos, perimus. Quæ
vt tum nõ ſatis integra fuerit, ꝙ viciſſim audirẽt, Quid timidi eſtis mo-
dicæ fidei? tanta tamẽ fuiſſe perhibet̃, vt Ieſus ille ſeruator excitatus ac
ſurgẽs, imperaret ventis & mari, adeo vt ſtatim ſubſequuta ſit tranquil-
litas magna. Q; inferior ergo illa, licet modica, vnanimi tñ diſcipulorũ fi-
de, noſtra erga deum fiducia hactenus fuerit, quam indignos gratia dei
pro Apoſtolis, quanq̃ adhuc rudibus, nos hucuſq; p̃ſtiterimus, res ipſa
actionumq; noſtrarũ euentus ſatis ſuperq; declarãt. Quid eñ tot comi-
tijs, tot conuentibus, tot deniq; cum priuatis tum publicis conſultatio-
nibus ſuper cõponendis hiſce fluctibus, non ſemel habitis, aliud effectũ

eſt,q̄ quod tempeſtas propemodū facta eſt concitatior. Tandē ad vniuerſale Cōcilium, vti ad vltimū aſylum reſpeximus omnes, qꝫ in primis inuictiſſimus, perinde ac pientiſſimus eccleſiæ pugil, Carolus, eius nominis quintus, Romanorꝫ Imperator, ſemp auguſtus, authoritate Apoſtolica indici, magna cū inſtantia poſtulauit, beatiſſimus ſubinde Pontifex pientiſſimæ poſtulationi aſſentiens, futurꝫ promiſit, totus denique orbis ingenti cum deſiderio hactenus expectauit, Sed vt non leuis momēti res eſt, generalē eccleſiæ Synodū conuenire, ita permulta ſunt, quę omnis diſſidii parente, diabolo procurāte, ſubinde ſuboriuntur impedimenta, quibus etſi nō omnino ſpes indicendi, cogendiqꝫ Concilii, adimatur, tamen res omnium maxime neceſſaria, in longū ſaltem protrahitur, Nos igitur rationē officii epiſcopalis nobis cōcrediti, ſolicite aīo verſantes, quanq̄ maluiſſemus rebus labētibus, publico atqꝫ adeo totius orbis Chriſtiani auxilio ſuccurri, q̄ priuatim in prouincia noſtra de neceſſario remedio diſpicere, In tam longa tamē expectatione, dilationeqꝫ ſperatæ opis, nullā excuſationē inuenimus, diutius in officio noſtro ceſſandi, maxime qꝫ hæreſum ac ſchiſmatū peſtilētiſſimis, exitialibuſqꝫ flatibus prouinciam noſtrā vndecunqꝫ, idqꝫ agminatim impetentibus, ſcelerꝫ quoqꝫ ac morū longe corruptiſſimorꝫ lue ac fluctibus, magis ac magis inundantibus, omnē dehinc morā extremi plenā periculi iudicemus. Proinde & diuina voce cōmoniti, & ſacrorꝫ canonū iuſſu cohortati, prouinciale Conciliū in ciuitate noſtra Colonia Agrippina, deo authore, celebrandū indiximus, In quo quū nobiſcū reuerendorū Suffraganeorꝫ noſtrorꝫ, Leodieñ. Epiſcopi ac Monaſterieñ. & Oſnaburgeñ. confirmati, Adminiſtratoriſqꝫ Mindenſis eccleſiarꝫ Legati (Traiecteñ. interim epiſcopi procuratoribus, quo minus ad nos ſe reciperēt, inter eundū per obuios milites, queādmodū ipſorꝫ lr̄æ excuſatoriæ cōtinebāt, prohibitis) ſimul & cū venerabili clero noſtro, in dei nomine cōuenerint, ipſiuſqꝫ dei ac eccleſiæ cauſam (quātum is, a quo omne datum optimū, ac omē donū perfectū deſcendit, pater luminum cōceſſit) diligēter pertractarint. Tandem diſcuſſis omnibus, quæ repurgāda videbātur, reformationem quā omni ope molimur & ex animo optamus, in Canones quoſdā diuinæ legi ac patrum ſanctionibus cōſentaneos cōtraximus, quos Viſitatione diocœſeos noſtræ effectui mancipare (quoad eius fieri poteſt) deo adiutore adnitemur, vt habeat prouincia noſtra, donec generale illud indicatur Concilium, aliquātulam ſaltem opem, qua ſe aduerſus ingruentes ac inundātes diſſidiorum fluctus ac ſcelerꝫ luem, ſeruet ac tuetur. Omnia tamē, quæ hoc libello cōtinentur, iudicio ſacroſanctæ apoſtolicæ ſedis, quam merito veneramur, ſubmittentes.

INDEX TITVLORVM PRINCIPALIVM AC CAPITVLORVM

Concilij prouincialis Colonien̄ quæ ſub illis ad Chriſtianæ pietatis augmentū comprehenduntur.

Folio I.

DE MVNERE EPISCOPALI.

Officium Epiſcopi poſt verbi prædicationem, conſiſtit potiſſimum in impoſitione manuum,& viſitatione eccleſiarum.

DE impoſitione manuum, quæ eſt ordinum eccleſiaſticorum collatio,ac inſtitutio miniſtrorum. Cap. .i.
Ad certum titulum eccleſiæ miniſtros canonice deligendos, ordinandoſq;. ij
Manum nemini cito imponendam. iij
Humani adſectus & venalitas in beneficijs eccleſiaſticis,execrabiles. iiij
Beneficia eccleſiaſtica, priuſquam vacent,nemini promittenda. v
Dignis tantum beneficia eſſe conferenda. vi
Idoneos tantum in prælatos eligendos eſſe. vij
In eligendo,ætas,mores,literatura & ſacer ordo ſpectanda. viij
Electionem ſynceram eſſe oportere. ix
In confirmatione electionis,quæ expendenda. x
Per patronos idoneos præſentari oportere. xi
Quid incumbat Archidiaconis. xij
Aliquot abuſus Officialium inter viſitandum corrigendi. xiij
Omnes qui de beneficijs diſponunt,ſui officij admonendi. xiiij
Moderatio patronos laicos reſpiciens. xv
De officio Vicariorum in pontificalibus. xvi
Quid ipſis potiſſimum curandum ſit. xvij
De ætate ordinandorum. xviij
Teſtimonium vitæ ac doctrinæ per initiandos ſacris,exhibendum. xix
De eruditione ordinandorum inquirendum. xx
Videndum quo affectu ad ordines accedatur. xxi
Quanto temporis ſpatio,ante maiorum ordinum receptionem, initiandi ſe p̄ſentare debeant. Item,& quid initiandi cū ſecū allaturi ſint. xxij
Quale teſtimonium adferendum. xxiij
Die Mercurij proxima ante ſuſceptionem ordinum, examinandi, qui initientur ſacris. xxiiij

Neminem ab examinatione immunem eſſe oportere. xxv
Cuius admonendi ſint pridie ordinationis die, initiandi ſacris. xxvi
In minoribus ordinibus conferendis, quæ cura adhibenda. xxvij
Ab initiandis nihil exigendum. xxviij
Literæ dimiſſoriæ nulli temere concedendæ. xxix
Tituli ordinandorum diligenter diſcutiendi. xxx
Peregrini Clerici quomodo admittendi. xxxi
Odioſa beneficiorum pluralitas in vna eademq́ perſona. xxxij
Diſpenſationes inſpiciendæ vt occurratur abuſibus. xxxiij
In reſignationibus ac permutatiōibus bn̄ficiorꝝ q̄ cura adhibēda. xxxiiij
Præſtat paucos eſſe bonos, q̄ multos inutiles ſacerdotes. xxxv
De Viſitatione vltimo loco dicendum. xxxvi

Folio VI.

DE officio priuato ac publico, vitaq́ ac moribus Clericorum generatim. Cap. .i.
Vnde clerici appellatio deriuata. ij
Clericum ſuo officio intentum eſſe oportere. iij
Duplex Clericorum miniſterium. iiij
Biblia a Clericorum manibus nunquam deponenda. v
De horarijs precibus indies perlegendis, & reformandis Breuiarijs. vi
Pro cuiuſlibet affectu, non facile nouandum quid in eccleſiaſtico officio agitur. vij
Quo affectu horarias preces perſoluere oporteat. viij
Summa deuotione miſſæ ſacrum celebrari oportere. ix
Arguuntur, qui polluta mente altare domini accedunt. x
Reuidenda Miſſalia ac Breuiaria. xi
Quæ omitti aut decurtari, vel organorum vel cantorum cōcentu haud debeant. xij
Quemadmodum Miſſa legenda. xiij
Quid poſt eleuationem Euchariſtiæ agendum. xiiij
Organorum melodia quemadmodum temperanda. xv
Singulis dominicis diebus, quæ ipſis peculiaria ſunt officia dicenda. xvi
Confeſſio, miſſæ præambulum, deuote recitanda. xvij
Cur ſacerdos in altari miniſtrum habeat. xviij
Omnis cultus diuinus ſumma cum veneratione peragendus. xix
De vita ac moribus clericorum. xx
Ob quam cauſam Clerici male audiant ac puniantur. xxi
Præcipuæ cauſæ omnis mali tres. xxij
Ambitionem ac faſtum clericali officio maxime repugnare. xxiij

Omnis luxus Clerico interdictus. xxiiij
Clerico non licere vel cauponem agere, vel tabernas, niſi neceſſitatis cauſa intrare. xxv
Habitus, ſeu exterioris corporis cultus modeſtia, a clericis exigit. xxvi
Mali exempli eſt, ſacerdotem ſe venditare in Capellanum delicato laico aut mulierculæ. xxvij
Suſpecta mulierum cohabitatio Clericis interdicta. xxviij
Auaritia in clero execrabilis. xxix
Honeſto artificiolo victum quærere Clerico licet. xxx
Clerici ne mercatores ſint, multo minus feneratores. xxxi
Dammantur Clerici ſuperſtitioſi, ſcurræ, curioſi ac leuiculi. xxxij
Folio XI.
DE metropolitanis, cathedralibus & collegiatis eccleſijs, & in his miniſtrantibus. Cap. .i.
De officio Decanorum. ij
De officijs in eiuſcemodi eccleſijs miniſtrantium. iij
De Canonicorum vita & officio. iiij
Quemadmodum preces horariæ aliæq́ diuinæ laudes decantandæ. v
Inter ſacra nihil ne cogitandum quidem, quod dei aut eccleſiæ oculos offendat. vi
Decani templi ſummi poteſtas in præuaricatores. vij
Quem oporteat eſſe veſtitum miniſtrantium in hiſce eccleſijs. viij
Decani vndiquaque aduigilabunt. ix
Ante omnia vero, vt Canonici ſacris adſint. x
Vicarij, vt diuinis laudibus decantandis interſint, adigendi. xi
Ad perſonalem reſidentiam cogendi, quibus hæc per fundationes beneficiorum eſt impoſita. xij
Lucri tantum cauſa ſacris adeſſe non oportere. xiij
Capitula diſciplinæ qualiter obſeruanda. xiiij
Officium Decani in rebelles. xv
Contentioſi ad pacē & cōcordiā per Decanū & Capitulū reuocādi. xvi
Pœna aduerſus contentioſos pertinaces. xvij
Quo tempore Capitulorꝝ quotidianorum conuentus obſeruādi. xviij
Volumina ſtatutorum reuidenda. xix
In Capitulis a iuramento facili exactione temperandum. xx
Inter viſitandum de moderandis annis (qui expectantiæ appellantur) videndum. xxi
Nō oportere a Canonico recens admiſſo, pecuniā ſtatutariam duplicatam ob anteceſſorem exigi. xxij

Communi neceſſitati eccleſiæ, communi cõtributione conſulendũ. xxiij
Tribunalia extra templa collocanda. xxiiij
Optandum, vt deambulationes in hiſce eccleſijs prohiberi poſſint. xxv
Theatrales ludos non inferendos templis. xxvi
Cuiuſdam abuſus abrogatio. xxvij
Proceſſionum Collegiatarum eccleſiarum, quæ ad maiorem fiunt, moderatio. xxviij
De proceſſionibus non abrogatis xxix
Quomodo ad anniuerſaria Epiſcoporum in maiori eccleſia conueniendum ſit. xxxi
Minora miniſteria idoneis committenda ac decenter peragenda. xxxi

Folio XVI.

DE parochis ac eorum vicarijs, alijſqꝫ verbi miniſtris. Cap. .i.
Qui admittendi. ij
Orandus deus, vt mittat operarios in meſſem ſuam. iij
Vnde dinoſcere oporteat Pſeudoeccleſiaſtes. iiij
Soli, authoritate ordinaria comprobati, ad verbi miniſterium admittendi. v
Qui ſunt legitimi parochi, & illorum vicarij, modo tamen hi examinati prius & admiſſi ſint. vi
Fratres mendicantes quatenus admittendi. vij
Quam modeſtiam fratres mendicantes in verbi prædicatione ſeruare oporteat. viij
Non ferendi, qui in iuriſdictiones & poteſtates temere ad plebem inuehuntur. ix
Abuſus eſt, qui parocho ſuo officio interdicit. x
Fratres mendicantes his ſynodalibus conſtitutionibus erunt parentes. xi
Decet quoqꝫ, vt fratres eatenus ordinariæ poteſtati ſubijciantur. xij
De ſemel certo loco deſtinatis ac admiſſis non temere retrahẽdis. xiij
Qui nulla legitima authoritate innixi, ſe verbi miniſterio ingerunt, vti ſeditioſi comprimendi. xiiij
Prohibentur omnes apoſtatæ monachi ignoti ac peregrini ſpermologi. xv
De Terminarijs quatenus admittendi. xvi
Priuilegijs fratrum nihil derogatur. xvij
Monachorum eccleſiæ per ſeculares (vt vocant) preſbyteros gubernandæ. xviij

CONCILIJ PROVIN. COLONIEN.

Folio XIX.

DE vita ac moribus parochorum. Cap. .i.
Vita vt doctrinæ in parocho conueniat, neceſſarium. ij
Paſtorem gregis exemplum eſſe oportere. iij
Vitanda parocho in primis auaritia. iiij
Parochi familiam irreprehenſibilem eſſe debere. v
Parocho luxus omnino cauendus vi
Pudicitia ſeruanda parocho. vij
Quæ fugienda & quæ ſectanda parocho. viij

Folio XXI.

DE diſſeminatione verbi. Cap. .i.
Quid parocho meditandum. ij
Fidelitas in primis in parocho requiritur. iij
Quis ſit fidelis verbi diſpenſator. iiij
Omnis ſcriptura ad geminam charitatem exigenda. v
Summa euangelicæ prædicationis. vi
Parocho cautiſſima ſolicitudine in prædicatione verbi vtendum. vij
Quemadmodum ſermo temperandus. viij
Quid cauendum inter concionandum. ix
Nihil aut fabuloſum aut ſuſpectum adferendum. x
Loquacitas vitanda. xi
Quemadmodum parochū aduerſus hæreticos pugnare oporteat. xij
A ſcommatis & conuitijs abſtinendum. xiij
In contentioſis dogmatibus, quomodo docendus populus ſapere. xiiij
Qualem oportet eſſe parochum in reprehendēdis criminibus. xv
Manifeſta reprehenſio vtriuſque poteſtatis vitanda. xvi
Quomodo corripiendi magiſtratus. xvij
Admonendus populus, vt oret pro magiſtratibus. xviij
Notantur qui ſecus docent. xix
Summa doctrinæ Chriſtianæ in Encheridion contrahenda. xx
Encheridion quæ docebit. xxi
Ordo concionandi, quem ſimpliciores ſequentur. xxij
Sanctorum hiſtoriæ quatenus attingendæ. xxiij
Allegoriæ quomodo explicandæ. xxiiij
Quomodo finienda concio. xxv
Quid recitandum finita concione. xxvi
Quomodo, finita concione, populus excitandus ad orandum pro defunctis. xxvij

INDEX CAPITVM.

Folio XXV.

DE adminiſtratione ſacramentorum. Cap. .i.
Inſtruendus populus, quid agat̃ in cuiuſlibet ſacr̃i exhibitione. ij
Quid agatur in baptiſmo. iij
Cuius ſint admonendi ſuſceptores infantis. iiij
Populus docendus, quid velint externa ſigna. v
Quomodo accedendum ad baptiſmum. vi
Baptiſmus in facie eccleſiæ peragendus. vij
In confirmationis exhibitione quid docendum. viij
Quomodo ad ſacramentum confirmationis accedendum. ix
Cuius ſint admonendi ſuſceptores confirmati. x
De moderandis donariis, quæ ſuſceptores infantibus donant. xi
Docendus populus de ſignis externis. xij
De ſacroſancta Euchariſtia. xiij
Quid docendus populus in huius ſacramenti miniſtratione. xiiij
Quibus perſuaſum eſt vtranq; ſpeciem, laicum participare oportere, quomodo docendi. xv
De veneratione ſacroſanſanctæ Euchariſtiæ. xvi
Quomodo tãtũ miraculũ in hoc ſacramẽto fiat, populus docẽdus. xvij
Quomodo admonẽda plebs ad ſumendã Euchariſtiam accedens. xviij
Qui ad hoc ſacramentum participandum admittendi. xix
Quatenus alteri q̃ ſuo parocho cõfeſſus, ad Euchariſtiã admittẽdus. xx
Intra annum ſaltem ſemel communicandum. xxi
Quoꝝ admoneri pplus, hoc ſacr̃m participaturus maxime debeat. xxij
Docendus q̃q;, cur hoc ſacr̃m ſub ſpecie panis & vini inſtitutũ ſit. xxiij
Q̃uo ſingulis dñicis diebus plebs ad audiẽdã miſſam ſe ꝑparabit. xxiiij
Docendus populus generatim, quid agatur in miſſa. xxv
Corripiẽdus abuſus eoꝝ, q ante finitã miſſam irreuerẽter diſcedũt. xxvi
Docendus populus, quale ſit miſſa ſacrificium. xxvij
Exequię ac miſſę ꝓ defunctis, qñ, & cũ q̃ admonitiõe celebrãdę. xxviij
Qui ad exequias euocandi. xxix
¶ De pœnitentiæ partibus. xxx
Prima pœnitẽtiæ pars cõtritio, in ſuggeſto ſemper pertractãda. xxxi
Neminem non ad pœnitentiam inuitari. xxxij
Preſbyter qui a confeſſionibus eſt, qualis eſſe debeat. xxxiij
Quid confitentem docebit preſbyter confeſſarius. xxxiiij
Remedium pro ratione morbi adhibendum. xxxv
Nimis anxii, quomodo tranquillandi. xxxvi
Moderatio in caſibus reſeruatis. xxxvij
Publicæ pœnitentiæ vſus in eccleſiam reuocandus. xxxviij

Recitata confeſſione, quid agendum per parochum. xxxix
¶In matrimonij ſacramento quid agatur. xl
Quemadmodū monendi ſunt, qui matrimoniū contrahere affectāt. xli
Matrimonium tria complecti. xlij
Pium votum & in clandeſtine contrahentes cenſura. xliij
Coniunctio coniugum in facie eccleſiæ peragenda. xliiij
Peregrinos & ignotos ſine legitimo teſtimonio nō coniungēdos. xlv
In gradibus cōſanguinitatis & affinitatis cōciliū gnāle obſeruādū. xlvi
Ludicra tollenda. xlvij
¶De ſacro ordine dictum eſſe prius. xlviij
Cur adhibeatur extrema vnctio. xlix
Quomodo impendenda vnctio extrema. l
A ſepultura nemo in communione diſcedens, repellendus. li
Quam admonitionem in ſepulturis & exequijs fieri oporteat. lij

Folio XXXIII.

DE victu parochorum. Cap. .i.
Parochis victus neceſſarius ſuppeditandus. ij
Vicecuratos quos vocant, ex prouentibus eccleſiæ congruam ſuſtentationem recepturos. iij
Qui eccleſias vnitas habent, vicariis perpetuis portionem congruam aſſignare oportere. iiij
Vbi redditus non ſuffecerint, quid agendum. v
Denarius conſuetus, ſed duplicatus pendendus. vi
Laudabilē conſuetudinē Agrippinæ Coloniæ per hæc nō abrogari. vij

Folio XXXIIII.

DE conſtitutionibus ac conſuetudinibus eccleſiaſticis. Cap. .i.
Ieiunia ab eccleſia indicta, reuerenter obſeruanda. ij
Irriſores eccleſiaſticorum ieiuniorum refelluntur. iij
Eccleſiæ conſtitutionem charitati cedere. iiij
Quid in ieiunio potiſſimum ſpectandum. v
Redarguuntur qui quadrageſimæ obſeruationem contemnunt. vi
Lætaniæ & Rogationes cur inſtitutæ, & quō pplus admonēdus ſit. vij
Proceſſiones intra ſepta eccleſiarum peragendæ. viij
Admonendus populus, cur feriæ inſtitutæ. ix
In ferijs ſoli deo vacandum. x
Dies dedicationis templi extra Coloniam, vno die vbique celebrandus, & quomodo ſit admonendus populus. xi
Cur templa & altaria conſecrentur. xij
Populus docēdus, qd agat & ſignificet in cōſecratiōe tēplorū & altariū.
Cur benedicantur campanæ. xiiij (xiij)

Docendus populus, vt ſignatis potius quam ſignis inhæreat. xv
Quicqd in cerimonijs ad abuſum ſpectat, caute ac diligēter cauēdū. xvi
Cur reconcilietur templum aut cœmiterium. xvij
Quæ pollutio reconciliationem requirat. xviij
Quorum ſumptu & expenſis reconciliatio facienda. xix
Immunitatem eccleſiaſticam in duobus potiſſimum ſitam eſſe. xx
Quemadmodum fraternitates reformādæ ſint. xxi

Folio XXXVIII.

DE vita ac conuerſatione monaſtica. Cap. .i.
Neminem monachiſmi profeſſione temere alligandum. ij
Admonendi parentes, ne liberos inuitos in monaſterium detrudant. iij
Quo affectu monaſtica vita amplectenda. iiij
In monaſterijs habendus, qui doceat legem domini. v
Verbi prædicatorem in monaſterijs eſſe oportere. vi
Monachi bonæ indolis ad Academias mittendi. vij
Moniales non eſſe alligandas, vt nulli quam ſuo (vt vocant) patri aut præpoſito confiteantur. viij
Mutatam eſſe paulatim faciem monaſteriorum, ac vſurpatum hoſpitij ius ſimul cum acceſſu moderandum. ix
Viſitatio monaſteriorum neceſſaria. x
Sumptuoſi monialiū Præpoſiti abrogandi, & frugales œconomi conſtituendi. xi
In monaſterijs monialium victū ac mēſam communē eſſe oportere. xij
De Præpoſitis ſolitarie commorantibus. xiij
Viſitādę domus fratrū Teuthonicorꝫ, diui Ioh. Bap. & Antonitarꝫ. xiiij
De vita & conuerſatione monachorum. xv
Monachorum ſtudia atque exercitationes quales eſſe oporteat. xvi
Monachos vagos ſub cuſtodiam reuocandos. xvij
Literas priuatas monacho aut monachæ, iniuſſu Abbatis reſignare non licere. xviij
Canoniſſarum ſecularium mores reformandi. xix

Folio XL.

DE hoſpitalibus & orphanatrophijs, alijſqꝫ id gen⁹ pijs locis. Cap. .i.
In hoſpitalibus in primis animæ curandæ, deinde corpus. ij
In hoſpitalia qui recipiendi. iij
In hoſpitalia pauperes eius loci, vbi cōſtituta ſunt, potiſſimum recipiendos, maxime contagioſis morbis implicitos. iiij
Mendicantibus validis hoſpitalia clauſa, & mendicitatem interdictam eſſe oportere. v

Magiſtrorum hoſpitalium praui adfectus damnantur. vi
Quam grauiter peccent,qui ex pauperum victu ſe ditant. vij
Folio XLI.

DE ſcholis,typographis,ac bibliopolis. Cap.i.
Scholæ inter viſitandum repurgandæ,ac inſtituendæ. ij
Apud ſingulas eccleſias habendus vir eruditus,qui clericos eius eccleſiæ inſtituat. iij
Qui huic viro victum ſuppeditabunt. iiij
Quemadmodum Academiæ inſtaurari ac ſtudia ali poſſint. v
Pium votum ad ſtudia ſubleuanda. vi
Decretalē Honorij tertij,quoad eius fieri poteſt,renouari æquū eſſe. vij
Quid curandum in Academijs. viij
Nihil imprimendum aut vendendum,niſi reuiſum prius. ix
Folio XLIII.

DE iuriſdictione eccleſiſtica contentioſa. Cap.i.
Excommunicationis origo & præcipuus vſus. ij
Qur paſſim in omnes inobedientes excōmunicationis cenſura diſtringi cœperit. iij
Vſum excōmunicationis in publice criminoſos in lucē reuocandū. iiij
Quid cauendum in decernenda excommunicationis cenſura. v
Excommunicatos vitandos. vi
Non paſſim contra omnes delatos per Fiſcales inquirendum. vij
Manifeſti criminoſi pro quæſtu nequaquam ferendi. viij
Clerici grauiſſimorū criminū rei,ſecundū canonicas ſanctiōes puniēdi. ix
De Teſtamentis inſinuandis,approbandis ac exequendis. x
Bona presbyteri ab inteſtato defuncti,in piam cauſam conuertenda. xi
Portio quæ Archiepiſcopo ſoluitur,minime grauis, xij
Iuramentorum facilis exactio in iudicijs refrenanda. xiij
Formula inquirendi hæreticos delinianda. xiiij
Folio XLIIII.

DE viſitatiōe ac ſynodis Archiepiſcopalib⁹,archidiaconalibuſq; ca.i
Quo ordine viſitatio inſtituenda. ij
Quæ vbiq; corrigere oporteat. iij
In primis reformandos eſſe Decanos. iiij
Inquietos,& prælatis rebelles,corripiendos. v
In monaſterijs quomodo abuſus percipiendi. vi
In viſitatione Parochiarum quid agendum. vij
Habenda concio per Viſitatores. viij
Interrogandus Parochus,quo titulo miniſterium gerat. ix
De vita,moribus,& doctrina inquirendus. x

De habitu,tonſura,ac reliquis externis videndum. xi
Num hærcſis quæpiam ſerpat,diligenter inueſtigandum. xij
Num agant alia,quę cũ dei & eccleſiæ inſtitutis pugnẽt,diſpiciendũ. xiij
De puerorum inſtitutione,& hoſpitalium cura quærendum. xiiij
Vitia quibus aſſueuerint Parochiani,acriter corrigẽda ac reſecanda. xv
De officio Parochi inquirendum. xvi
Synodus epiſcopalis anno bis habenda. xvij
Quid agendum in ſynodo epiſcopali. xviij
De ſynodis Archidiaconalibus ac ruralibus. xix
Officiales archidiaconorũ,& decanos rurales,viros graues eẽ oportere. xx
Synodi archidiaconales antiquitatem quandam præ ſe ferunt. xxi
Abuſus in ſynodorũ Archidiaconaliũ ac ruralium obſeruatione. xxij
Inter viſitandum abuſus corrigendi. xxiij
Procurationem ſuo officio recte fungentibus pendi,æquum eſſe. xxiiij

LOCI COMMVNES THEOLOGICI INSIGNIORES, QVI in inſtitutione doctrinæ Chriſtianæ, conſtitutionibus conciliaribus ſubiunctæ, ſparſim tractantur ac explicantur.

De deo.
De trinitate perſonarum vnius deitatis.
Quomodo agnoſcatur deus.
De creatione.
De creatione hominis & viribus ante lapſum.
De lapſu hominis ſeu peccato, & cauſſa peccati.
De pœna peccati.
De duplici peccato originali & actuali.
De humanæ naturæ viribus poſt lapſum, ac libero arbitrio.
De præſcientia & prædeſtinatione dei.
De rerum & actionum noſtrarum contingentia
De natura & vi legis.
De triplici lege.
De lege naturæ.
De lege diuina & eius vſu.
De duplici teſtamento, veteri & nouo.
De diſcrimine legis & Euangelij.
De diſcrimine legis naturæ & Euangelij.
De duplici gratia.
De gratia ante iuſtificationem, & eius operibus.
De iuſtificatione hominis ſeu regeneratione.
Quod iuſtificatio duo complectatur.
De triplici fide.
De fide qua accipitur, retinetur, ac augeſcit iuſtificatio, & de eius certitudine
De bonis operibus.
De operibus legis.
De operibus fidei ſeu ſpiritus.
De ſpiritu & litera.
De meritis operum fidei.
Quatenus lex homini poſſibilis.
De libertate Chriſtiana.
De ſcopo epiſtolæ ad Romanos, & canonicæ Iacobi Apoſtoli.
De quadruplici voluntate dei.
De fide, ſpe, & charitate.
De iugi ſabbatiſmo, qui relinquitur populo dei.

De cruce toleranda, & poſt Chriſtum portanda.
De vero vſu nominis diuini.
De ratione orandi deum.
De ieiunio & eleemoſyna.
De eccleſia & eccleſiæ viſibilis ſeu exterioris authoritate.
De regno Chriſti ſpirituali.
De authoritate communis conſenſus eccleſiæ, omnium temporum.
De Sacramentis & cauſſa inſtitutionis eorum.
De verbo elemento & efficacia ſingulorum
De baptiſmo.
De fomite qui in baptizato remanet, & an is vere ſit peccatum.
De baptiſmo infantium.
De Confirmatione.
De donis ſpiritus.
De Sacramento Euchariſtiæ.
De veritate corporis Chriſti in Euchariſtia.
De Miſſa.
De natura & diſtinctione ſacrificij.
De ſacrificio propitiatorio.
De ſacrificio euchariſtico ſeu ſpirituali.
Quod homo conditus ſit tantum, vt ſacrificet deo viuenti.
De ſcopo epiſtolæ ad Hebræos.
De ſacrificio eccleſiæ.
Quatenus miſſa ſacrificium repreſentatiuũ, & quatenus euchariſticũ & ſpirituale ſit.
Quid ſit in miſſa præſens, quod patres non verentur appellare pretium redemptionis noſtræ, aut victimam ſalutarem.
De vero canonis intellectu & ſententia.
De pœnitentia.
De peccato in ſpiritum ſanctum.
De tribus pœnitentiæ partibus.
De contritione.
De duplici timore, ſeruili & filiali.
De Confeſſione interna & externa.
De triplici confeſſione peccatorum externa.
De confeſſione ſacramentali, & quatenus ea ſit iuris diuini.
De clauibus eccleſiæ.
De canone, Omnes vtriuſq; ſexus, &c.
De ſacramento pœnitentiæ.
De correptione fraterna.
De ſatiſfactione.
De ſatiſfactione propitiatoria, & illius applicatione.

De ſatiſfactione pœnitentiæ,& vi ac vſu illius.
De ſatiſfactione publica & priuata.
Abolita culpa non ſemper aboleri pœnam.
De radice indulgentiarum.
De veteris eccleſiæ ſeueritate,& præſentis indulgentia.
De ſacramento ordinis.
De maioribus & minoribus ordinibus.
De ſacerdotio eccleſiæ externo.
De officio ſingulorum ordinum.
Quomodo ſcripturæ ex ſuggeſtis tractandæ.
De matrimonio & cauſſa inſtitutionis eius.
De poligamia.
De repudio.
De ſacramento matrimonij.
Quo differat matrimonium Chriſtianũ a Iudaico & Gentili.
De bonis Chriſtiani matrimonij.
De carnali copula,& quatenus ea in matrimonio licita.
De clandeſtinis matrimonijs quid cenſendum.
De ſacramento vnctionis infirmorum.
De veneratione ſanctorum.
De imploratione ſanctorum, & quatenus licita.
De veneratione reliquiarum.
De veneratione imaginum.
De cura pro mortuis gerenda.
De templis & oratorijs, & eorum vſu.
De vſu rerum externarum per verbum dei benedictarum.
De eccleſiæ cerimonijs,& vſu illarum.
De conſtitutionibus eccleſiaſticis, ac eorum vi & vſu.
De votis.
De voto perpetuæ caſtitatis.
De magiſtratibus ciuilibus, ſeu poteſtate ſeculari (vt vocant) & illius præſtantia & authoritate.
De legibus ciuilibus,& quatenus eæ per Euangeliũ abrogatæ ſint.
Quatenus iure ciuili experiri,contrahere, bellum gerere,& reliqua,ſine quibus externa policia non retinetur, agere liceat.
De iuramento,& an Chriſtiano iurare liceat, & quando.
De reſurrectione mortuorum.
De vita æterna tam inchoata q̃ glorificata.

Alios locos Chriſtiano homini cognitu neceſſarios,in hac inſtitutione quiſq; inter legendum facile deprehendet.

¶ Tabula alphabetica habetur in fine huius operis.

CANDIDO LECTORI.

ERrata grammaticæ ſcriptionis ac puritatis in hoc volumine pluri-ma reperies, optime lector, vel per imperitiam deſcriptoris architypi, vel incuriam eorum, qui excuſoribus typos aut componunt aut corrigũt commiſſa. Verum talia quæ non ſententiam, ſed ortographiam tantum, ſeu grammaticam dictionem vitiant, quæ tua diligentia facile corriges, præſertim ſi quum de lectione dubitaueris, ad locos qui in margine citantur recurras. Maximi fuiſſet impendij propter tantulas mendas tot folia recudere, quod nec operæpretium exiſtimauimus. Necp enim nos hoc opere vel ſcriptionis vel dictionis elegantiam, ſed tantum ſolidam doctrinæ Chriſtianæ veritatem (quæ omnes grammaticæ barbariſmos ac ſolœciſmos fortiter contemnit) quæſiuimus, perſuaſi, candidos quoſcp viros eiuſcemodi mendas patienter laturos, quos ſcimus veritatem, qualicuncp etiam verborum tectorio traditam, libenter amplexuros. Quo minus vero incuriæ inſimularemur, etſi otium non erat totum opus iam excuſum ex integro recognoſcere, voluimus tamẽ aliquod id generis notas, nobis dum quædam carptim relegeremus occurrentes, indicare tibi, ex quibus cætera quæ correctione indigent, tua ipſius diligentia facile deprehendes ac emendabis.

ERRATA.

¶Folio.iiij. facie.ij.linea.xxiij. aſſertiõi,
Fo.v.fa.ij.li.viij.nempe ſe.
Fo.x.fa.ij.li.xxix.verecundum
Fo.xvij.fa.i.li.xxij.irrupiſſe
Fo.xxx.fa.ij.li.xiij.Præfractos
Fo.xli.fa.i.li.xviij.Sunt
Fo.xliij.fa.i.li.xij. ſaluus fieret
Fo.liiij.fa.ij.li.xx.& cætera
Fo.lxxvi.fa.i.li.vi.interuentu cõfirmatã
Fo.83.fa.i.li.xxviij. ꝓferat. Quod ſi totũ
Fo.lxxxiiij.fa.i. li.xiiij. ſuccumbam' q.
ut ſit lectio continua, & non diuiſa.
Fo.xci.fa.i.li.xi.pignus datur
Fo.xciij.fa.ij.li.xli.deceat
Fo.xcv.fa.i.li.xiij.quæ in lege
Fo.xcvi.fa.i.li.l.ſignificat
Fo.cvi.fa.ij.li.xxxvi. & ſequenti, Is facit, qui dat velle & perficere pro ſua bona voluntate.
Fo.cxvi.fa.i.li.iij.manete
Fo.cxix.fa.ij.li.xxiij.& prima opera fac
Fo.cxxij. fa.ij.li.xxix.commutandi
Fo.cxxx. fa.ij.li.xxxvi.Et iterum
Fo.cxxxij.fa.ij.li.xviij.deus auget
Fo.cxxxv.fa.i.li. xvi.conſequentis
Fo.cxxxvij.fa.ij.li.iij.Pſalm̃.lxvi.
Fo.cxlij.fa.i.li.iij.criminoſis
Fo.cxlv.fa.i.li.iij.noſtra quidem ſententia haud leuiter falli
Fo.cxlvi.fa.ij.li.xiiij.res ipſa,
Fo.cxlvij.fa.ij.li.iiij.terra pretioſius
Fo.clij.fa.i.li.v.iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis
Ibidem,fa.ij.li.xvij.prouincia
Fo.clx.fa.i.li.xiiij. Petrus ait
Fo.clxxvij.fa.ij. li.xxxix.explorata
Fo.clxxxij.fa.ij.li.xxxi. Neq; enim
Fo.clxxxiiij. fa.ij.li. vij. nos hic ad duo
Fo.clxxxviij.fa.ij.li.iiij.diſcat
Fo.cxcvi.fa.i.li.xxvij. ἐπιποθοῦντες
Fo. cxcix.fa.i.li.ix,tondentur
Fo.cciij.fa.i.li.x. vnam
Fo.ccvij.fa.ij.li.i. ſignificatiuum
Fo.ccx.fa.ij.li.xvij. nutriat
Fo.ccxij.fa.ij.li.viij. Verum cum
Fo.ccxiij.fa.ij.li.xxxij.vacare
Fo.ccxvi.fa.i.li.xv. Marci ſexto
Fo.ccxxiij.fa.i. li.xxix.vna
Fo.ccxxiiij.fa.ij.li. xxi. diuus Iohannes
Fo.ccxxxvi.fa.ij. li.xxvij. Hebræ.x
Fo.ccxlv.fa.ij.li.i.ſint
Ibidem,nullius exigetur
Fo.ccxlvi.fa. ij.li.xvi.animam eius
Fo.ccl.fa.i.li.xvi.ſegnitatem
Fo.ccxcviij. legendũ eſt in margine, natura nemo
Fo.ccxcix.fa.i.li. xxx.iiij. comparare
Fo.ccc.fa.ij.li.v.offundantur excuſationum ſumi
Ibidem,li.xxix.applicata facile
Ibidem, li.xxxi. nobis
Fo.cccv.fa.ij.li.vi.ſimile

Cæteras mendas, præſertim in punctis & tranſpotioñ.cõmatũ, itẽ in annotationibus marginalibus paſſim cõmiſſas, tuipſe facile deprehendes ac corriges.

DE MVNERE EPISCOPALI.

OFFICIVM EPISCOPI POST VERBI prædicationem conſiſtit potiſſimum in impoſitione manuum, & viſitatione eccleſiarum.

EPISCOPI MVNVS IN DVOBVS
potiſſimum cōſiſtit. Primum, in impoſitione manuum,
quæ eſt ordinum eccleſiaſticorum collatio, ac inſtitutio
miniſtrorum. Deinde in viſitatione dioceſeos. Vtrūq;
beatiſſimus Apoſtolus ad Titum, dilectum filium, Cre
tæ Epiſcopum ſcribēs, complectitur. Huius, inquit, rei Titum.1.
gratia, reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, &
conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Alterum ve
ro idem Apoſtolus, cum a Mileto diſceſſum maturaret, profecturus Hiero- Acto.20.
ſolymam, ac certus quod amplius haud viſurus eſſet faciem eorū omnium,
per quos tranſiuit, prædicans regnum dei, vocatis illo ad ſe ab Epheſo, eccle 1.
ſiæ preſbyteris apoſtolica vehemētia inculcat, cum ait: Attendite vobis, &
vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos, regere eccleſiā
dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Et quoniam ſcio, inquit, ꝙ intrabūt poſt
diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcētes gregi, & ex vobiſipſis
exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe, propterea
vigilate. Cui muneri, vt ambo illa apoſtolici ordinis eximia luminaria, nimi
rum Petrus, ac illius collega Paulus, ſatiſfacerēt, alter tranſiuit & inuiſit vni-
uerſos, alter perambulauit Syriam & Ciliciam, cōfirmans eccleſias, præcipi- Acto.9
ens cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorū, nimirum non tantum ver Acto.15.
bo, ſed & exemplo, Epiſcopos commonentes, vt qui ſpeculatores in dei ec-
cleſia conſtituti ſunt ac appellantur, prouinciæ ſibi mandatæ, vigilantiſſime
intendant, fidem, cōuerſationem, mores & vitam ſingulorum explorent, ex-
aminentq;, ac prouideant, ne alicubi quis in ea vocatione, ad quam a deo
vocatus eſt, torpeſcat.

DE IMPOSITIONE MANVVM, QVAE EST ordinum eccleſiaſticorum collatio, ac inſtitutio miniſtrorum. Cap.I.

IMpoſitio manuum eſt oſtium, per quod intrant qui ec-
cleſiarum gubernaculis admouent. Proinde quia eiuſ-
cemodi oſtium diligenter cuſtoditum non eſt, factum
eſt, vt tanta mala quæ ſentimus agminatim in eccleſiam
dei irruperint. Huius ianuæ vigilātiſſimi cuſtodes fue-
runt Apoſtoli Chriſti, & quotquot ipſis ſucceſſerunt,
apoſtolici epiſcopi. In primis vero diuiniſſimus Paulus

1. Timo. 3 qui dilectiſſimis diſcipulis Timotheo ac Tito, eiuſcemodi cuſtodiæ formu-
Ad Tit. 1. lam, ex profeſſo præſcribit. Porro Apoſtoli, cũ eſſet in locũ Iudæ prodito-
Actor. 1. ris deligendus duodecimus collega, ſtatuerũt duos ex his viris (qui cũ ipſis congregati fuerunt in omni tempore quo intrauit & exiuit inter eos dominus Ieſus) probatiſſimos, electionem alterutrius domino committẽtes. Ad
Acto. 6 hæc cũ eſſent deligendi primi illi eccleſiæ diaconi, Apoſtoli conuocata diſcipulorũ multitudine, dixerũt: Conſiderate fratres ex vobis viros boni teſtimonij, plenos ſpiritu ſancto ac ſapientia, quos conſtituamus ſuper hoc opus, atque illi (cũ placuiſſet hic ſermo) coram omni multitudine elegerunt Stephanum, virum plenum fide & ſpiritu ſancto, ac reliquos ſex quos ſtatuerunt ante conſpectũ Apoſtolorum, qui dein non temere, ſed orantes, illis im
Acto. 11. poſuerunt manus. Deniq; de Barnaba, per Apoſtolos ad Antiochiã deſtinato refert ſcriptura: Quoniam Apoſtoli miſerunt Barnabã, ꝙ eſſet vir bonus & plenus ſpiritu ſancto ac fide. Quibus exemplis edocemur, quanta cura ac delectu, manus impoſitionẽ fieri oporteat. Beatus Apoſtolus inter alia
2. Timo. 2 Timotheum ſic alloquitur: Commenda, inquit, quæ audiſti per me per mul
1. Timo. 5 tos teſtes fidelibus, qui & idonei erunt alios docere. Et iterũ: Manus nemini cito impoſueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis. A qua regula cum longe lateq; diſceſſum ſit, affectibus priuatis ſibi omnia vendicãtibus, mor bus obortus eſt plurimus, atque ita radicatus, vt vix ſpes medẽdi relicta ſit. Neque tamen in medijs & exulceratiſſimis morbis de remedio deſperandũ erit, ſed tanto magis de pharmaco idoneo cogitandũ prouidendumq;.

Ad certum titulum eccleſiæ miniſtros canonice deligẽdos ordinandoſque. Cap. II.

Ex Concil. Lateran. ſub Alexan. iij. QVoniam vero primitiuæ eccleſiæ facies, quod ad inſtitutionẽ miniſtrorum attinet, paulatim immutata fuit: nimirũ, dotatis templis, ſacerdotijsq; ac certis ſtipendijs miniſtrantibus cõſtitutis, viſum ſubinde ſanctis patribus, non abſque multa ratione fuit, ne quiſquã ſine certo titulo (qui illi victum neceſſariũ ſuppeditaret) ad maiores, quos & ſacros ordines vocamus, ordinaretur. Adhibita etiam non leui ſæueritate in Epiſcopos, qui ſecus facere præſumpſiſſent. Quæ cũ ſic ſe habeant, reformationem ordiri hinc fuerit neceſſe. Videndũ itaque in primis eſt, vt collationes eccleſiaſticorũ ſacerdotiorũ ſeu beneficiorũ, vt electiones, præſentationes, & inſtitutiones clericorum ac miniſtrorũ, maxime eorũ qui curæ præficiuntur animarũ (quæ ſcientia ſcientiarũ merito appellanda eſt) rite ac canonice fiant. Vtque maximi illi & teterrimi abuſus & vitia (quæ in deligendis perſonis eccleſiaſticis, non vulgari cũ detrimẽto eccleſiæ ſæpenumero cõmittunẽ) quoad fieri poteſt, tollantur. Quod tunc demũ futurũ eſt, cũ repulſis ac ſubmotis indignis, digni tantũ ac idonei admittãtur, qui & velint & poſſint officiũ (propter q̃d beneficiũ datur) gerere & explere. Scriptũ eſt enĩ: Qui nõ laborat, nõ mãducet.

Manũ

Manum nemini cito imponendam. Cap. III.

QVamobrem omnibus, qui præficiendi eccleſiaſticis munijs miniſtros poteſtatem habent, illa (quam paulo ante retulimus) Paulina admonitio ſemper ob oculos verſabitur: Manus cito nemini impoſueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis. Si em̃ ad honores mundi ſine ſuffragio temporis, ſine merito laboris indignum eſt peruenire, & notari ambitus ſolent, quos probitatis documenta non adiuuant, quam diligens & quam prudens habenda eſt diſpenſatio diuinorum munerum & cœleſtium dignitatum? Certe olim excommunicatione percellebantur, qui eccleſiaſtica beneficia contuliſſent indignis. 1. Timo. 5 S. Leo. c. mi ramur. 61. diſt. Ex Concil. Toleta.

Humani adfectus & venalitas in beneficijs eccleſiaſticis, execrabiles. Cap. IIII.

NVlla itaque conſanguinitatis ratio; nulla propinquitatis contemplatio, facere debet hoc, vt populi gubernatio, alij, q̃ meliori tradatur. Ceſſent omnes affectus humani, qui ſua, non quæ Ieſu Chriſti ſunt, quærũt. Maxime vero ſacerdotiorum ac beneficiorꝫ venalitas execranda eſt. Quod qui ſic præficiunt ac præficiuntur, inter ementes & vendentes columbas, (quos dominus flagello de funiculis facto e templo eiecit, ac menſas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertit) computentur. Si em̃ is dignus ſacerdotio creditur, cui non actionis merita, ſed præmiorũ copia ſuffragatur, reſtat, vt nihil ſibi in eccleſiaſticis honoribus grauitas, nihil ſibi defendat induſtria, ſed totum auri prophanus amor obtineat. Et cũ fides ſimul & vita in ſacerdotibus & miniſtris eligenda ſit, quæ tandem vita & quæ opera ſacerdotis illius erunt, qui honores tanti ſacramẽti per præmium conuincitur obtinere? Hiero. in Nume. Phil. 2 Matth. 21 Iohan. 2 Marc. 11 Luc. 19

Beneficia eccleſiaſtica, priuſquam vacent, nemini promittenda. Cap. V.

CVm olim conciliari conſtitutione vetitum ſit, ne vlla eccleſiaſtica miniſteria ſeu beneficia promittantur alicui priuſquam vacent. Tum ne quis mortem proximi, in cuius locum & beneficium ſe crediderit ſucceſſurũ, deſiderare videatur. Tum quod turpe ſit, diuiniq; plenum animaduerſione iudicij, ſi locum in eccleſia dei futuræ ſucceſſionis expectatio habeat, quam ipſæ etiam ſeculares leges condemnare curarunt. Idq; vero cum nunc paſſim præter omnem perſonarum delectum, deſignatis etiam ex nomine beneficijs, in quæ ſtipulatores ſucceſſuri ſunt, peſſimo exemplo fiat, tollendus abuſus eſt, Idq; non aliter, quam ſecundum canonicam ordinationem, ne quis ſolicitus ſit, non tam de officio, q̃ de beneficio viuentis. Ex Concil. Late.

Dignis tantum beneficia eſſe conferenda. Cap. VI.

QVi ſacerdotia eccleſiaſtica pleno(vt aiunt)iure, poteſtatem conferendi habent,alium,factæ a ſe manuum impoſitionis,diſcuſſorem non expe ctant. Præcipua ergo illis habenda cura eſt,idq; maxime in præficiendis pa rochis, ne apoſtolici præcepti præuaricatores ac rei fiant. Quis enim non
Matth.15 intelligit, quam graui culpa ſe obſtringit is, qui in cauſa eſt, vt cæcus cæ-
Luc.16 co ducatum præſtet? nimirum ambobus in foueam delabentibus.
Malach.1 Deſpiciunt(inquit Malachias propheta)nomen domini,qui cæcū, qui clau dum,qui languidum animal,ad immolandum offerunt,& propterea graui-
Hierony. in ter a domino increpantur: Quis vero cæcum animal offert, niſi qui indoctū
Malach. in docti locum ordinat, magiſtrumq; facit, qui vix diſcipulus eſſe poterat? Claudum vero, qui lucra terrena quærentem, locat in dignitate,veluti pe dem in diuerſa ponentem? Cui poteſt inferri illud: Vſquequo claudicatis in duas partes? Languidum denicq; qui vitioſum pro religioſo habet,quiq; tar dum & pigrum probat patientem.

Idoneos tantum in prælatos eligendos eſſe. Cap. VII.

Ex Cōci.ge nera.c.ne .p defectu de electione. SAcris canonibus ſaluberrime conſtitutum eſt, vt omnes Cathedrales ec- cleſiæ,collegia & conuentus ad dignitates vacantes, ex ſua congregatio- ne idoneos eligant prælatos, Atq; eos demū ſacris adminiſtrationibus di-
Ex Concil. Baſilien. gnos eſſe exiſtiment, quorū omnis ætas per diſciplinas eccleſiaſticas cucur-
Hierony. riſſet. Iam vt primitiuæ eccleſiæ cenſura mitigationem recipiat diſcretionis, is ſaltē alioꝝ curæ pręficiatur,cuius comparatione,grex cæteri merito dican
Symma. ad tur. Quomodo enim fieri poteſt,vt non viliſſimus reputetur,qui eſt honore
Laurent. c. p̄ſtātior, niſi quocq; ſcientia & ſanctitate p̄cellat? Atq; vtinā hic penſitet &
Viliſſimus. 1.q.1. nautis & nauigio deſerēdis eandē imminere periclitandi neceſſitatem.

In eligēdo,ætas,mores,literatura & ſacer ordo ſpectāda. Cap. VIII.

Ex Concil. Baſilieñ. QVapropter electores ſoliciti ſint vt talem præficiant,qui officio creden do ſatiſfacere poſſit, virum ætatis legitimæ, moribus grauem,literarū ſcientia præditum, atq; in ſacris ordinibus conſtitutum, Scientes ipſis in re tam graui, vel dolo, vel negligenter agentibus, non minorem q̄ malis illis paſtoribus ac prælatis(quos ipſi præfecerunt) in diſtricto dei iudicio immi- nere pęnam. Neque enim impune peccatur in ſpiritum ſanctum,qui in omni electione vt author inuocatur. Neque inultum permittet deus,ſi quis iureiu
Deut.5 rando,quod ſub electionem p̄ſtatur,fruſtra nomen domini vſurpauerit. Vt omittamus pęnas canonicas, quæ perperam eligentes manent.

Electionem ſynceram eſſe oportere. Cap. IX.

ABſit ergo omnis ſymoniæ prauitas,omnis perſonarum reſpectus. Ceſ- ſent potentiorum preces,quæ minis æquiparantur, omniſq; impreſſio, ceſſet ambitio, ac dominandi libido. Adhæc, procul abſint omnes illicitæ obli-

obligationes,quæ ſub electione,aut paulo poſt ab eligendo vel electo,haud Hiero. 8. q. 1.
præter ſymoniæ labem extorquentur. Et procedat de vultu dei opus ipſius, c. licet. & c. Si ergo.
vt ſcilicet,qui præſtantior eſt omnibus,qui doctior,qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior , hic eligatur.

In confirmatione electionis, quæ expẽdenda. Cap. X.

ELectione facta, Nos & cæteri qui confirmationis munus impendemus, officio noſtro,deo volẽte nõ deerimus,diſcuſſuri ſcilicet diligẽter, & formam electionis,& electi merita,priuſquam noſtras imponamus manus.

Per patronos,idoneos præſentari oportere. Cap. XI.

PAtroni tum eccleſiaſtici,tum laici(quos hac de re diligẽter admoneri curabimus)videbunt, vt idoneos (quemadmodum ante diximus)Archidiaconis præſentẽt. Compertum ſiquidem habemus , q̃ hic ſupra modũ peccetur. Sunt eñ qui tantũ filios ac conſanguineos , ſeu aliter ipſis addictos citra vllum delectum,aut diſcrimen ſcientiæ,morum,ac ætatis,beneficijs eccleſiaſticis admouẽt. Sunt qui admotis nomẽ tantum relinquunt , cenſum autẽ atque eccleſiaſticos redditus,ſibi auſu quodam ſacrilego (nihil minus quam de eccleſiaſtico miniſterio cogitantes) vſurpant . Quæ omnia cum ſanctorum patrum ſanctionibus damnentur, multorumq; malorum in eccleſia dei cauſa ſint,poſthac non committi,ſed ſublata penitus eſſe,ſuamq; vim canonicis regulis conſtare ex animo cupimus. Alexã. iij. c. Ex frequẽtibus de inſti.

Quid incumbat Archidiaconis. Cap. XII.

ARchidiaconi noſtri,ad quorum curam inter alia pertinet , vt noſtro nomine parochias ordinent,ac miniſtros eccleſiæ ipſis præſentatos ac oblatos inquirant. Scient ſui muneris eſſe , negligentiam patronorum ſupplere. Cum enim oculi noſtri ſint , diſpicient, ne quis alioqui indignus,ſub alicuius præſentationis prætextu irrepat ac admittatur. Nec contenti quod poſt edicta ter publicata , nuſquam compareat , qui præſentationem oppugnet,eorum etiam qui ipſis præſentantur,& ad inſtituendum offeruntur,vitam,mores,& eruditionem accurate perueſtigabunt , ac niſi cõperti illi fuerint,muneri,cui præfici poſtulantur,pares,fore nefas putabunt ſtulte petentibus aſſentiri. Neque exiſtimabunt id temporis,quod huic examini impẽdent , perdi:cum nequaquam poſſit collocari melius. Maxime quod officium eorum hoc ipſum vt fiat, magnopere requirat. c. 1. & c. ad hæc de offi. Archidia. c. finali de elect. in vi.

Aliquot abuſus Officialium inter viſitandũ corrigẽdi. Cap. XIII.

ET quoniam ad nos quorundam querela perlatum eſt,nõnullos Officiales Archidiaconorum noſtrorum inueſtituræ nomine plus æquo interdum petere,quoſdam etiam inſtitutionem ipſam petentibus,vel temere ne-

 gare

gare, vel ſaltem in longum differre tempus, quamlibet legitima ſit præſentatio & idoneus is, qui præſentatus eſt. Curæ itaque nobis erit, inter viſitandum, de his diligenter inquirere, & quæ vitioſa comperientur, Archiepiſcopali authoritate, communicato tamen cum Archidiaconis noſtris (vt par eſt) conſilio, quoad eius fieri poterit, corrigere.

Omnes qui de beneficijs diſponunt, ſui officij admonendi. Cap. XIIII.

REferre etiam non parum exiſtimamus, omnes qui de ſacerdotijs ſeu beneficijs eccleſiaſticis quamcunque diſponendi poteſtatem habent, ſpeciatim ac diligenter admoneri, vt hiſce ſynodaticis canonibus, per omnia obtemperent, niſi in eo ipſo, in quo deliquerint, puniri velint.

Moderatio patronos laicos reſpiciens. Cap. XV.

ATtamen quod ad patronos laicos attinet, hanc cenſuram eatenus moderamur, vt ſi Archidiaconi noſtri præſentatos ab eis, quod inidonei ſint, inſtituere recuſent, liceat ipſis inutilium loco, alios iterum, intra tempus legitimum præſentare, modo tamen dolus abſit.

De officio Vicariorum in pontificalibus. Cap. XVI.

POſteaquam de illorum officio diximus, qui ſacerdotijs ſeu beneficijs rectores admouēt eccleſiaſticis ordinibus initiandos, reſtat vt de Vicarijs noſtris in pontificalibus, atque huic muneri (in partem ſolicitudinis noſtræ vocati) potiſſimum delegati ſunt, paucis dicamus. Nobis quidem vti cæteris omnibus pōtificibus, in Aaronis perſona loquutus eſt deus: Homo per familias, qui habuerit maculam, nō offeret panes deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius. Si cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo vel grandi vel torto naſo, ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugē ſcabiē in corpore vel hetnioſus. Omnis enim qui habuerit maculam, non accedat offerre hoſtias domino, nec panes deo ſuo. Quid per allegoriam ſermo diuinus ſignificare voluerit, maximus ille cœleſtium rerum peruestigator Paulus in epiſtolis, quas Timotheo ac Tito ambobus naſcentis eccleſiæ epiſcopis inſcripſit, grauiſſime explicauit. Cum em̃ mādaſſet, vt per ciuitates preſbyteri conſtituerentur, ſtatim ſubiecit, quales ſubſtitui velet & oporteret. Oportet (inquit) conſtituendum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, prudētem, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari doctrina ſacra, & eos qui contradicunt arguere. Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei

Leuit. 21. — Ad Tit. 1. — 1. Timo. 3

ſidei in conſcientia pura. Et vt iterum nos officij noſtri cõmonefaceret, ſubiecit: Et hi probẽtur primum, & ſic miniſtrẽt, nullum crimen habentes.

Quid ipſis potiſſimum curandum ſit. Cap. XVII.

INcumbit itaque nobis, vt probemus primum eos, qui ordinibus, maxime ſacris initiari deſiderant. Curæ ergo erit Vicarijs noſtris in pontificalibus, manus impoſitionem auſpicaturis, ne hic quid deſit, neve ordines ſacros aliter quam ſecundum regulam euangelicam impartiantur. Vt adiutores in hoc examinationis munere habeant, non repugnamus, modo primæ ſolicitudinis partes, apud eos ſint, nec quæ ipſis ante omnia agenda erant, in alios penitus relegent, interim ipſi de omnibus incerti, per hæc tamen Suffraganeis nõſtris nihil præiudicantes, quo minus ipſi, quemadmodum videbitur opportunum de huiuſmodi examine faciendo, diſpiciant.
Vt vero ſummatim multa complectamur, diſpicient de ordinandorum, ætate, vita, ſcientia & affectu.

De ætate ordinandorum. Cap. XVIII.

OLim Diaconus ante. XXV. preſbyter vero ante. XXX. ætatis annos, non ordinabantur. In Viennenſi vero Concilio, ſub Clemente quinto, ordines ſacri minori etiam ætati cõceſſi ſunt: nempe ſubdiaconatus. XVIII. diaconatus. XX. preſbyteratus denique. XXV. ætatis annum nato. Num ad antiquos canones regredi referat, futurum Concilium diſpiciet. Nos interim admonemus, Viennenſe Concilium, tum ex alijs canonibus, tum ex ſe ipſo interpretandum, Nimirum vt ætas quidem illa ſufficiat, modo tamen cætera quoque, quæ canones, pluſquam ætatem reſpiciunt, haud deſint: nempe literarum ſcientia, & morum grauitas.

Ex Concil. Arelaten. iij

Ex Viennẽ. conci. cle. generalem de æta. & qual.

Ex eodẽ cõcil. cle. eo. ti.

Ex Latera.

Teſtimonium vitæ ac doctrinæ per initiandos ſacris, exhibendum. Cap. XIX.

DE doctrina, vita, ac moribus Suffraganeus noſter teſtimonium præceptorum, qui ipſos in literis inſtituerunt, docueruntq́ꝫ, eorum quoqꝫ apud quos ſacris initiandus potiorem vitæ partem tranſegit, ac diuerſatus eſt, exigere non omittet, ne manifeſte criminoſi irrepant, Idqꝫ ad certam formulam, quam deliniari curabimus. Dum enim priſcam eccleſiam reſpicimus, ſummo deſiderio tangimur, priſcos illos ſanctiſſimos mores, non tantum verbis, ſed & re ipſa in eccleſiam, quod in nobis eſt, reducendi. Illa certe vetuit, ne Epiſcopus ſine teſtimonio clericorum & plebis, clericos vllos inſtituat. Hinc illæ interrogationes ſolennes, præambulæ, Sunt iuſti? ſunt caſti? atque aliæ ſimiles. Neque fruſtra ſcriptum legimus, quod quanquam dominus de conſtituendo Ioſue principe, præcepiſſet, eundemqꝫ elegiſſet, nihilo ſecius tamen conuocari ſynagogam voluiſſe.

Ex. iij. Carthag.

Hierony. in Leuit.

De eruditione ordinandorum inquirendum. Cap. XX.

DE eruditione quoq; & ſcientia diſquiret,ne ſtatim a ſtiua ad eccleſiaſtica munia,confugiatur. Per prophetã dñs dixit: Quoniã tu ſcientiã repuliſti,& ego repellã te,ne ſacerdotio fungaris mihi. Subſtãtia ſiquidẽ ſacerdotij,ſunt eloquia diuinitus tradita, vti Dionyſius ille magnus appoſite dixit: Quæ vero in parochis,q̃ in cęteris eruditio requirẽda ſit,poſt dicemus.

Dionyſius.

Videndum quo affectu ad ordines accedatur.
Cap. XXI.

QVo deniq; affectu ac propoſito accedant ordinandi, videndũ,accurateq; inueſtigãdũ eſt. Num videlicet dei cauſa tantũ,an potius ſuæ cõmoditatis gratia ad ordines capeſſendos aſpirent, quærẽtes quę ſua ſunt,nõ quæ Ieſu Chriſti. Quid eñ eſt ſua quærere,& non quæ Chriſti ſunt, niſi cũ tales nõ gratis deum diligũt,nõ deum propter deũ quærunt,temporalia cõmoda ſequẽtes,lucris inhiantes,& honores ab hominibus expetẽtes. Quiſquis ergo talis eſt, nõ dei filius,nec ouili Chriſti idoneus paſtor futurus, ſed mercenarius eſt. Vbiq; deus hoĩs intentionem & mentẽ ſpectat, quã Chrũs in Euangelio lucernã corporis atq; oculũ vocat. Qui ſi ſimplex fuerit,totũ corpus lucidũ erit. Sin autẽ fuerit nequã,totũ corpus tenebroſum erit. Quare ſi lumen(q̃d in initiando eſt)tenebræ ſint,ipſæ tenebræ quantæ erunt?

Phil.2
Aug.8.q.1.c Sũt in eccl'ia
Matth. 6

Quanto temporis ſpatio,ante maiorꝝ ordinum receptionẽ,initiandi ſe præſentare debeant. Item,& quid initiandi tum ſecum allaturi ſint. Cap. XXII.

VT autem hic animus Vicarijs noſtris in pontificalibus eo exploratior ſit(neque eñ qualicũq; aſſertione ſtatim tuto creditur) operæpretium exiſtimamus,vt qui ad ſacros(quos vocamus maiores)ordines capeſſendos aſpirant, quatuor temporibus, vt vocant,quæ tempus impertionis eiuſcemodi ordinum proxime præcedunt,Vicarijs noſtris in pontificalibus ſeſe repræſentent,qui eos(quemadmodum diximus) rogabunt, quid eos huc permoueat,an expenderint,quid in hac vocatione p̃ſtare oporteat,an huic vocationi ſe ſentiãt poſſe reſpondere. Et ſperẽt ſe adiutore deo cõtinere poſſe ac velle. Itẽ,an affectu carnis huc ducanĩ, vt videlicet in otio & ſuauiter viuant,opes ne & honores parẽt. Admoneanĩ q̃q; vt bñ ſeipſos explorẽt, excutiantq;, ne cũ ad capiendos ordines reuerſi fuerint, ſpm̃ ſanctũ fraudent. EOipſo etiam tempore ordinandi,teſtimonium vitæ ac conuerſationis ſecum adferent vt Vicarij noſtri in pontificalibus, cum ex reſponſione,tũ vita præcedente colligere poſſint,an admittendi videantur. Et nũ referat diligentius de vitæ teſtimonio, ante appetẽs ordinationis tempus inquirere.

Quale teſtimonium adferendum. Cap. XXIII.

Qui

QVi ciuitatem aut oppidum ſenatus, qui vero pagum aut vicum incolit, iudicij eius loci literas ſigillatas, quæ gratis dabuntur, ſecum feret. Quæ ne cuipiam vel per inuidentiam, vel alium minus ſyncerum affectum denegentur, prohibemus, Alioqui adferens documētum factæ requiſitionis & denegati teſtimonij, nec tamen incuſatus criminis vel defectus ac idoneus per Vicarios noſtros in pōtificalibus repertus, nihilo ſecius admittetur. Qui vero nō in oppidis aut pagis, in quibus titulū nacti ac miniſtraturi ſunt, ſed in longinqua regione morā traxerunt, hi canonicis ſatiſfaciant inſtitutis.

Die Mercurij proxima ante ſuſceptionem ordinum, examinandi, qui initientur ſacris. Cap. XXIIII.

ET vt hæc omnia eò accuratius obſeruentur, viſum nobis eſt, vt ordinandi maxime ad ſacerdotij gradū (quod die ſabbatino ex more eccleſiaſtico fieri ſolet) die Mercurij proxime p̄cedente ad noſtras ciuitates, vbi Vicarij noſtri in pontificalibus ordines ipſos ſacros impartient, ſeſe cōferant, quo. duobus dehinc ſequentibus diebus, videlicet Iouis & Veneris, quos eiuſcemodi diſquiſitioni peragendæ deputamus, Vicarijs noſtris, ipſiſq; noſtra autoritate in eo munere adiungendis, Theologis ſe repreſentent, examinationiq; eorum ſubmittant.

Neminem ab examinatione immunem eſſe oportere. Cap. XXV.

A Qua quidem neminem excipimus, & ſi magiſterij titulum prætexat, niſi quē publicum ſit & vitam integram egiſſe, & ea q̄ ordo impertiendus requirit, facile callere. Quamobrē nedū Clerici (qui ſeculares appellant) ſed & religioſi cuiuſlibet etiā profeſſionis fuerint, hanc cenſurā experient.

Cuius admonendi ſint pridie ordinationis die, initiandi ſacris. Cap. XXVI.

PRidie ordinationis die, admonebit Vicarius noſter in pontificalibus omnes iterum, quo ſe quiſque diſcutiat, ne officio ſe alliget, cui non poſſit ſatiſfacere, Neue mentiatur ſpiritui ſancto, aut impœnitenti corde accurrat, ſed ore confeſſus, ac ſpiritu contritus, humiliatuſq;, poſt perceptam ſacroſanctam Euchariſtiam, deo totus deditus accedat.

In minoribus ordinibus conferendis, quæ cura adhibenda. Cap. XXVII.

QVanquam qui minores vocantur ordines tam exactam curam non requirant, ſuo tamen modo, pro gradu & excellentia ordinis, omnium eorum quæ diximus ratio habenda eſt. Quid enim indecorum magis, q̄ admoueri infantes, qui non intelligant, quid agatur, imo ne capiant quidem,

quid Clerici nomen, & reliqua minorũ ordinum vocabula ſignificẽt. Quid turpius, q̃ quod penitus Analphabeti ac interdum flagitioſi (qui vt legum ciuilium cenſuras ac pęnas eludant, ſeſe impudentiſſime ingerunt) in maximam eccleſiaſtici ordinis ignominiam, ſacris initiant̃. Qua de re nemo poſthac ordinibus hiſce inſigniendus eſt, niſi quem & vita commendet, & literaturæ, ætatiſq; ſit pro ratione ſuſcipiendi ordinis ſufficientis ac rectæ ſynceræq; voluntatis. Qui em̃ in clerum alleguntur, rem profitentur minime ridiculam, nempe ſi peculiariter in ſortem domini aſcitos, q̃bus poſthac omnia terrena ſordeant, ac ſolus dominus ſors ac pars hæreditatis futurus ſit. Cuius quoq; (priuſquam ordinentur) diligẽter admoneri debent.

Hiero. ad Nepo.

Ab initiandis nihil exigendum. Cap. XXVIII.

VT autem eccleſiaſtici ordines, ſumma ſynceritate, omni quæſtus ſuſpitione, omniſq; mali ſpecie q̃ longiſſime ſubmota, cõferantur, nolumus vt ab initiatis quicquã, vel ſigilli nomine a vicarijs noſtris in pontificalibus exigatur, ſed tantum ſcribis earum literarũ (quæ formata appellantur) vnus albus ſoluatur. Nam eos ſumptus, quos antehac Vicarius noſter in dioceſi Colonienſi choralium cauſa facere conſueuit, nos deinceps pendemus. Nõ dubitamus interim Suffraganeos noſtros ſuis Vicarijs in pontificalibus ita prouiſuros, ne quis iuſtam querendi cauſam inueniat.

Literæ dimiſſoriæ nulli temere concedendæ.
Cap. XXIX.

PRohibemus quoque, ne Officiales noſtri literas dimiſſorias, quæ vulgo licentiatoria ordinandi vocantur, alicui temere concedant. Illorum em̃ prætextu, qui ſuæ ruditatis, & inſcitiæ ſibi conſcij ſunt, noſtrorum Vicariorum in pontificalibus diſquiſitionem ſubterfugiunt, ac alio demigrãt, vbi nullus canonicæ traditionis reſpectus habetur.

Tituli ordinandorũ diligenter diſcutiendi.
Cap. XXX.

TItuli quoque ordinandorum diſcutiantur. Plerique enim inuenti ſunt, qui fictis & emendicatis titulis ad ſacerdotij dignitatem euecti, eandem turpiter proſtituere poſtea coacti ſunt, vendibiles quandocunque doloſi ſpes refulſerit nummi. Quorum numerum (quod nihil fere aliud quam numerus fuit) imminui plurimum referret. Inter hos ſiquidem eſt, qui in plateis mendicat infelix clericus, & ſeruili operi mancipatus, publicam depoſcit eleemoſynam, Qui eo magis a cunctis deſpicitur, q̃ miſer ac deſolatus iuſte putatur ad hanc ignominiam deueniſſe. Inter hos eſt qui in diuitum ac nobilium domibus ſcurram aut mimum aut morionem agit, quem ab officio retrahendum Carthaginenſe Concilium decernit.

Hierony. ad Ruſti. c. Diaconi. 93. diſt.

Pere-

Peregrini Clerici quomodo admittendi. Cap. XXXI.

PEregrini Clerici Romæ aut alibi ordinati, priuſquã de ordinatione ſua rite adepta, deq; vita, moribus, eruditione ac titulo fidem fecerint ac cõmendatitias ſuorꝝ epiſcoporꝝ, ſuæq; ordinationis literas exhibuerint, repellantur. Quanta eñ per hos (qui euagandi licentia abutuntur) ſcandala, animarũq; pericula, & in clero & in populo frequenter eueniant, nemo eſt qui non videat.

Ex Agateñ. c.25. De cle. peregr. toto titulo.
61.62.63. diſ.

Odioſa beneficiorꝝ pluralitas in vna eademq; perſona. Cap. XXXII.

ODioſa ſemper apud veteres fuit plurium ſacerdotiorum ambitioſa cupiditas, neque ſemel generalibus Concilijs damnata. In Calcedonenſi eñ inter alia cautũ eſt, clericum in duabus eccleſijs conſcribi nõ oportere, q; difficile videatur, vt vnus vicem duorum ſuſtineat, & abſurdum, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia. Id vero in primis noxium eſt, vbi plures parochiæ ſeu dignitates, vni preſbytero committuntur, quod ſolus per omnes eccleſias, nec officium perſoluere, nec rebus earum neceſſariam curã impendere valeat. Quare tam eos qui de ſacerdotijs eiuſcemodi diſponendi poteſtatem habent, quam qui ea cæca cupiditate ducti ambiunt, commonitos volumus vt ſuos affectus canonicis inſtitutis ſubmittant. Qui vero diſpẽſatione apoſtolica aduerſus hæc ſe tueri velint, hi viderint, vt cauſam diſpenſationis obtentæ, deo comprobent. Neque enim ſublimes atque admodum literatas perſonas ſuo priuilegio nudamus, modo illo recte & ſecundum deum vtantur.

Ex Calced.
Ex Toleta. c.vnio.10. q.3.
Ex cõcil. generali. c. de multa. de p̃ben. & dig.

Diſpenſationes inſpiciendæ vt occurrãt abuſibus. Cap. XXXIII.

QVam impudenter pleriq; diplomatis ac diſpenſationibus apud ſedem apoſtolicam extortis, præter ſummi pontificis mẽtem (qui & vult & debet poteſtate ſibi conceſſa non ad deſtructionẽ, ſed ad ædificationem vti) abutantur, nullus eſt qui ignoret. Non prohibeo (inquit quidam vir pius) diſpẽſare, ſed diſſipare. Diſpẽſatio quidem credita eſt, ſed hic iam quæritur inter diſpẽſatores, vt fidelis quis inueniatur. Quanquam apud illos maxima culpę pars reſideat, qui vel nulla vel minus legitima vel etiã ficta cauſa, ſupplicatorijs precibus inſerta diſpenſationis tectorium tandem eliciunt, quos apud deum (qui renes & corda ſcrutatur, omnemq; hypocriſim ac fraudem execratur) ſecuros quis dixerit? Nemo tibi (ait idem ille quem iam citauimus) de diſpenſatione apoſtolica blandiatur, cuius conſcientiam diuina ſententia tenet alligatam. Sed quia pauci ſunt, in quorum conſpectu eſt deus, pleriq; vero, qui ſacra authoritate pro ſua libidine paſſim abutuntur, fit, vt Lugdunenſis Concilij ſub Gregorio decimo celebrati, non inſalubre decretum aduerſus inſolentiam eiuſcemodi hominum in vſum reuocare cogamur. Quo ſubnixi, cunctis, qui talibus diplomatis ſibi blandiuntur

2.Corin.10
Ber.adEug.
1.Corin.4
Pſal.7
Ber.ad Rupert.cogna.
Ex cõcil.Lugdu.c.Ordinarij de off. ordi.li.vi.

tur neceſſitatem imponemus, literas ſuas nobis exhibendi viſuris, num rite impetrauerint, ac recte impetratis vtantur. Et vt quammaxime robuſtæ ſint diſpenſationes iſtæ, curabimus tamen, vt menti canonis, ac ſummi pontificis ſatiſfiat: videlicet, ne animarum cura in his eccleſijs, perſonatibus, ſeu dignitatibus (quas ſub hoc prætextu occupant) negligatur. Nec beneficia ipſa debitis obſequijs defraudentur.

In reſignationibus ac permutationibus beneficiorum quæ cura adhibenda. Cap. XXXIIII.

POſtremo, cũ nobis haud clam ſit, in reſignationibus permutationibuſq; beneficiorum multa ancipitia periuria cõmitti ab his, qui frequenter ſubito ac non præmeditati, aut ipſi, aut per ſuos procuratores (id quod eiuſdem reatus ac culpæ eſt) iureiurãdo, ante manus impoſitionem teſtant. In huiuſmodi reſignationibus ſeu permutationibus nullã ſymoniæ labẽ, aut aliam illicitam interueniſſe corruptelã, cũ res crebro longe ſecus habeat, per qđ illi graue in ſe dei iram procul dubio prouocãt. Maiori ergo cura diligẽtioriq;, q̃ antehac fieri cõſueuit, peruestigatiõe præuia hæc iuramẽta recipi cõuenit.

Præſtat paucos eſſe bonos q̃ multos inutiles ſacerdotes. Ca. XXXV.

Clemens

ET vt cum diuo Clemente hoc caput concludamus. Melius eſt epiſcopo paucos habere ſacerdotes ac eccleſiæ miniſtros, qui poſſint digne opus dei exercere, q̃ multos inutiles, qui onus graue ordinatori adducant.

De viſitatione vltimo loco dicendum. Cap. XXXVI.

DE viſitatione (quæ eſt altera muneris noſtri epiſcopalis pars) hic dicendi locus nõ fuerit importunus. Expedientius tamẽ erit, hanc partem in vltimam harũ ſynodalium inſtitutionũ claſſem reijcere, qđ illic tractetur cõmodius maioriq; cũ fructu, nimirũ traditis iã atq; expoſitis regulis ad quas oporteat veluti ad amuſſim quãdã viſitationẽ redigere, ordiri atq; pagere.

DE OFFICIO PRIVATO AC PVBLICO, vitaq; ac moribus Clericorum generatim. Cap. I.

Hiero. ad Nepo.

QVi exacte volet cognoſcere clericorũ officium & vitam, is diuum Hieronymũ ad Nepotianum, ac cæteros patres non minus eruditione q̃ vitæ ſanctimonia claros (q de hac re ex profeſſo iuſtis voluminibus ſcripſerunt) perlegat. Sat nobis in præſentiarũ erit, carptim quædã delibare, ex quibus Clerici noſtri ſummatim deprehendant, q̃ longe lateq; a recta ſemita declinauerint, ſubindeq; errones ipſi, tam periculoſæ digreſſionis cõmoniti, pedem in viam mãdatorum domini referant, Quod ab illis pientiſſimus ſimul ac iuſtiſſimus deus,

deus,cum verbo hactenus adhortãs,parum profecerit,innumeris plagis iuſtiſſime immiſſis commonens, manifeſto requirit. 1.Corint.11.

Vnde clerici appellatio deriuata. Cap. II.

NEminem fugit vnde clerici appellatio deriuata ſit:nempe a cleros,quod ſortem ſonat.Propterea em̃(ſi diuo Hieronymo credimus)Clerici dicũtur, quia de ſorte dñi ſunt, vel quia ipſe dominus ſors,id eſt,pars eorum eſt. Hierony.ad Nepotia. Quia ergo vel ipſi pars domini ſunt,vel dominũ partem habẽt, tales ſe exhibere debẽt,vt & ipſi poſſideãt dominum,& poſſideãtur a domino. Quo cum propheta confidẽter dicant:Dominus pars hæreditatis meæ. Non quidem q a ſorte domini laicos ſecludamus,(omnes em̃ qui Chriſto per baptiſmũ & fidem concorporati ſumus,populus acquiſitionis eius ſumus, de quo Propheta dixit:Pars autem domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius) ſed quod Clerici peculiari quadam ratione miniſterio dei & eccleſiæ dedicati ſint,Omnis quidem multitudo ſanctorum erat, attamen dominus tribum Leuiticam ſuo miniſterio peculiariter deligit, quã in terra Iſrael pter primitias,decimas,parteſq immolatorum,ac reliqua, quæ ipſis peculiariter lex dedicauit,nihil proprium poſſidere,nec habere partem inter fratres voluit. Dominus em̃ ipſe eſt hæreditas eius,quam in hoc elegit ex omnibus tribubus,vt ſtet & miniſtret nomini eius, habet Euangelium ſuam Magdalenam,habet & Martham,Et ſecreuit quoſdam Chriſtus, quos dedit Apoſtolos,quoſdam autẽ Prophetas,alios vero Euangeliſtas, alios autẽ Paſtores & doctores ad conſumationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti.Breuiter a condito orbe,& ab eccleſiæ,quę in Adã cœpit,crepundijs,ſemper videtur ex hominibus aſſumpti quidam, conſtitui pro hominibus, in his quæ ſunt ad deum. Semperq viſum eſt genus humanum a duobus miniſtris dei optime regi, quæ ſunt ſacerdotalis authoritas & regia poteſtas. Quibus, quãdiu inter ſe conuenit, bene actum eſt de repub.dei, Quum ſecus, omnia in diuerſum repẽte mutata ſunt. Ponit ob oculos ſermo diuinus pleraq exempla huc ſpectantia,perpetuo memorabilia.Sed quid attinet antiqua repetere,quum noſtri temporis exempla nõ minus inſignia,nõ in aures tantũ,ſed in oculos ipſos influant: quæ nimis abunde docẽt,quantũ malorꝝ in eccleſiam dei inuexerit, ſacra ꝓphanis miſcuiſſe.

Pſal.15 · Deut.32 · Nume.18 · Deut.18 · Luc.10 · 1.Corin.12 · Ephe.4 · Hebræ.5 · Gela.ponti. ad Ana.Au.

Clericum ſuo officio intentum eſſe oportere. Cap. III.

OMnis mali ſeminarium cupiditas ſemper fuit. Nam dum nemo ſuũ peragit officium,alienis ſemper intẽtus:nempe clericus quæ laici,laicus clerici,quæ ſunt(vt deteriora ſileamus)vſurpat,fit, vt eccleſiæ harmonia diutius conſtare nõ poſſit. Obteſtatur Paulus Apoſtolus Timotheum, quin potius conteſtatur ſimul omnes quotquot erant Timotheo ſucceſſuri: Tu(inquiens)vigila,in oĩbus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſteriũ tuũ imple. 1.Timo.5 · 2.Timo.4

Duplex Clericorum miniſterium. Cap. IIII.

Clericis, & in primis eccleſiæ preſbyteris duplex miniſterium, diuinis & humanis legibus eſt iniunctum. Alterū, vt in commiſſum ſibi populum deum propitium habere, cunctis rationibus enitantur, quod nō tantū ſacrificijs ſolennibus efficitur, ſed etiam precibus, quæ a pio corde proficiſcūtur, teſte Iacobo, qui nos ad precandū cohortans: Orate (inquit) pro inuicem vt ſaluemini, Multum em̄ valet deprecatio iuſti aſſidua. Omnibus quidē dictum eſt: Petite, & accipietis. His vero, vt ſemper petant, nec pro ſemetipſis tantum, ſed & pro tota eccleſia dei, vt vincat populus, qui ſub ipſis eſt, hoſtes illos inuiſibiles impugnantes eos qui volunt pie viuere in Chriſto, vt ſtent ſicut Moſes, leuatis ſemper interioribus animi manibus in cœlū, in con fractione in conſpectū dn̄i ad auertendum iram eius, ne diſperdat populū ſuum aſſidue precantem, deinde vt offerāt dona ac ſacrificia pro peccatis, quēadmodum ſcriptum eſt: Quoniam ſancti erunt deo ſuo, & non polluent nomen eius, Incenſum em̄ domini & panes dei ſui offerēt, & ideo ſancti erunt, Alterum, vt ſint religionis magiſtri, proindeq; vt in lege domini meditētur die ac nocte, vt iudicia dn̄i vera, iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum & lapidē pretioſum multū, dulciora ſuper mel & fauum, totis præcordijs amplectantur, exquirāt, ſcrutēturq;, Idq; non propria præſumptione aut humano ſenſu, ſed ſpiritu ſancto dictante, qui abſcondit hæc a ſapientibus & prudētibus in oculis ſuis, & reuelat ea paruulis. Vnde ſcriptum eſt: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam & legē exquirunt ex ore eius, quia angelus dn̄i exercituum eſt. Qui in hoc ſecundo munere præſtant, gregi Chriſti paſcendo admouendi ſunt, de quibus ſuo loco dicemus.

Iaco.5 Math.7. Exo.17. Pſal.105 Heb.5 Leui.21. Pſal.18 Ex decre.d. Clemen. Math.11 Malach.2

Biblia a Clericorum manibus nunquam deponēda. Cap. V.

Hic ſatis eſt admonuiſſe omnes pariter eccleſiaſticis munijs conſecratos, ipſos precibus ſupplicationibuſq; publicis deo perſoluēdis mancipari. Quas vt non tantū ore murmurēt, ſed & corde perſoluant, nunquam a manibus eorum liber legis, hoc eſt Biblia, deponatur. Nam vt quæ legunt & canunt, diſcant intelligere, tota vita vix ſuffecerit, ſi tamen quid eſt in literis ſacris, quod totum humanus intellectus aſſequi poſſit, alijs ſubinde diuitiarum ſonticulis ex eodem fonte ſemper ſcaturientibus.

Hierony.

De horarijs, precibus indies perlegendis, & reformandis Breuiarijs. Cap. VI.

Veteris ergo inſtituti, quo ſancitū eſt, vt Clerici ſacris initiati, vel ſacerdotijs præſidētes, ſingulis diebus perlegant horarias preces, quas canonicas appellamus, cauſæ multæ, & potiſſimū eæ, quas iam commemorauimus videri ſolēt. Hic multo iam ex tempore, pio (vt ſpes eſt) animo deſiderauimus

mus

mus repurgari Breuiaria. Nam cum olim a ſanctiſſimis patribus inſtitutum In Concilio
ſit, vt ſolæ ſcripturæ ſacræ in eccleſia recitarētur, neſcimus qua incuria acci- Aphrica.
derit, vt in earum locum ſucceſſerint alia, cum his neutiquam comparanda.
Atqꝫ interim hiſtoriæ ſanctorum tam incultæ ac tam negligēti iudicio con
ſcriptæ, vt nec authoritatem habere videantur nec grauitatem. Deo itaque
authore, deqꝫ conſilio Capituli noſtri, ac Theologorum, aliorumqꝫ piorum
virorum, reformationem Breuiariorum meditabimur.

Pro cuiuſlibet affectu, non facile nouandum quid in eccleſiaſtico officio. Cap. VII.

SVnt in clero zelum quidem dei habentes, ſed non ſecundū ſcientiam, qui Roma.10
priuatis quibuſdam affectibus ducti, vel teſtamēto, vel (vt vocant) fun-
dationibus efficiunt, vt noua feſta, præter eccleſiæ authoritatem, ſolenniter
ſubinde celebrentur. Quo interim fit, vt preces horariæ, ac reliqua publice
recepta pro affectu cuiuſlibet facile nouentur, id quod nobis non ſatis pro-
batur. Neqꝫ enim errarunt patres, a quorum inſtitutis in dicendis precibus,
vtinam tam longe diſceſſum non fuiſſet. Qꝫ ſi hic ſingulorum affectibus
indulgebitur, tandem antiquus ritus penitus euaneſcet.

Quo affectu horarias preces perſoluere oporteat. Cap. VIII.

NOn ſuffecerit aūt preces iſtas horarias vtcūque permurmuraſſe, ſed vt Ex cōci. A-
conciliari conſtitutione cautum eſt, presbyter ex intimo affectu, eleua- gat. cu pſbr.
taqꝫ mente in ſolum deum, nocturnum hoc, diurnumqꝫ ſuæ ſeruitutis pen- Ex eode cō
ſum exoluat. Maledictus enim qui facit opus domini negligenter. Alioqui ci. gñal. c. do
in precantes competet, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū lon- lenter, de ce-
ge eſt a me. Q̃ maxime vero orantem cauere oportebit, ne alio reſpiciat q̃ le. miſſa.
ad deum. Qꝫ ſi externæ gloriæ aucupandæ aut lucri gratia, deniqꝫ potius Hiere. 48
ex more q̃ mente orare inſtituat, pars eius inter hypocritas reputabitur, de Eſa. 29
quibus dominus in Euangelio pronuntiauit, ꝙ ament in ſynagogis & in Math. 6
angulis platearum ſtantes orare, vt videātur ab hominibus, proindeqꝫ mer
cedem ſuam receperint. Et alibi ipſis interminans: Væ (inquit) vobis ſcribæ Math. 23
& phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarū, oratione longa oran
tes, propter hoc amplius accipietis iudiciū. Alibi quidem dñs ait, Oportere Luc. 18
ſemꝑ orare, ac nunq̃ deficere, ſed alia prorſus ratione q̃ precabant̄ phariſæi:
nēpe, ſecundū diui Pauli ſententiā, qui diuini numinis clemētiā ſibi concilia 1. Corint. 14
re volet orando, oculis interioribus in cœlum ſemper intentus, orabit ſpiri-
tu, orabit pariter & mente, pſallet ſpiritu, pſallet & mente, quemadmodum
de Anna Samuelis matre legimus, ꝙ multiplicans preces, coram domino lo 1. Reg. 1.
quebatur in corde ſuo, tantumqꝫ labia illius mouebātur, & vox penitus nō
audiebatur. Effudit enim animam ſuam in conſpectum domini. Deniqꝫ cu-
randum eſt, vt pœnitenti animo ac corde contrito, humiliatoqꝫ, gratiæ deo

Pſal.49 dicantur, ac pſallatur. Vt enim diuinus Pſaltes ait: Peccatori dixit deus, quare tu enarras iuſtitias meas? & ea quæ ſequuntur. Vtque oculi inter orandum ab omni vanitate auertantur.

Summa deuotione miſſæ ſacrum celebrari oportere. Cap. IX.

IAm ſi tanto mentis ardore quælibet preces dicendæ ſunt, quāta putamus deuotione ſacroſanctum miſſæ miniſterium, in quo corporis & ſanguinis dominici ſacramenta tractantur, conſiciunturque, peragendum eſt? Certe grauiter dolemus atque animo inhorreſcimus, vbi videmus paſſim tantis myſterijs indignos ac conductitios illos ac indignos ſacerdotes, publicis etiā ac manifeſtis criminibus contaminatos, ſeſe (idque irreuerenter & interdum magis lucelli ac ſtipis, q̄ dei cauſa) ſacris ingerere, quorū inſtat interitus, & perditio nō dormitat. Probet (inquit Paulus) ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Atque ideo (vt ſubdit) inter vos multi infirmi & imbecilles & dormiunt multi. Nam ſi noſipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.

1.Corint.11.

Arguuntur qui polluta mente altare domini accedunt. Cap. X.

Math.7. TErret, nec immerito, nos ſermo dominicus, qui vetat, nos ſanctum dare canibus, & margaritas noſtras projcere ante porcos, quum quoſdam le uiculos ſacerdotes illotis manibus pedibuſque (vt in prouerbio eſt) audacius in hæc ſacratiſſima myſteria, q̄ in prophana irrumpere comperimus. Quales ſunt, qui humano affectu tantum, & potius ex more quam deuotionis ar dore ad altare accedunt, quorum polluta eſt & mens & conſcientia, quos merito horrendum Euangelij exemplum (quod Iohannis decimotertio legimus, in hæc verba: Et poſtquam accepiſſet buccellam, introiuit in eum Satanas, & cætera quæ ſequuntur) ad meliorem vitæ frugem, altioremque tanti myſterij contemplationem reuocaret.

Iohan.13

Reuidenda Miſſalia, ac Breuiaria. Cap. XI.

PEculiaria Miſſarum argumēta recens præter veterum inſtitutionem inuenta etiam patribus diſplicuerunt, quod tantum myſterium pro affectu cuiuſlibet tractari non debeat. Proſas indoctas nuperius Miſſalibus cæco quodam iudicio inuectas prætermittere per nos liceret. Videbimur ergo operæpretium facturi, ſi Miſſalia perinde atque Breuiaria peruideri curemus, vt amputatis tantum ſuperfluis & quæ ſuperſtitioſius inuecta videri poſſint, ea tantum quæ dignitati eccleſiæ & priſcis inſtitutis conſentanea fuerint, relinquantur.

Quæ omitti aut decurtari, vel organorum vel cantorum concentu haud debeant. Cap. XII.

Iam

IAm & illud non rectę fit in quibuſdam eccleſijs, vt ob cantorū & organorum concentum, omittantur aut decurtētur ea quæ ſunt præcipua. Cuius generis ſunt, recitatio verborū propheticorū, aut apoſtolicorū, quam epiſtolam vocamus, ſymbolum fidei, pręfatio, quæ & gratiarū actio, atq; precatio dominica. Quamobrem hæc tota diſtinctiſſime ac intelligibiliter, vtí cætera omnia (ſi tamen non leuis decurtandi cauſa ſubſit) decantentur. Sit quoq; cantus, quo preſbytero reſpondetur, æqualis, nec præcipitatus.

Quemadmodum Miſſa legenda. Cap. XIII.

QVi legit Miſſam, cum reuerenda modeſtia, clare, diſtincte, & exerte legat omnia vſque ad canonem, vt qui audiendi ſacri cauſa aſtat, quod legitur, intelligat, atque ad pietatem excitetur.

Quid poſt eleuationem Euchariſtiæ agendum. Cap. XIIII.

POſt eleuationem conſecrati corporis ac ſanguinis dominici in nonnullis templis canunt Antiphonas, pro pace, aut contra peſtilentiam & mortalitatem, cum potius tū videretur ſilendū & ab omni populo mortis dominicæ commemoratio habenda, proſtratiſq; humi corporibus, animis in cœlum erectis, gratiæ agendæ Chriſto redemptori, qui nos ſanguine ſuo lauit, morteq; redemit. Ephe. 5 Cantiones vero illæ contra mortalitatem ſeu cladem aut pro pace, ſatius poſt finitam Miſſam canantur. Quæ vt ad deum dirigantur, excerptæ ex canonica ſcriptura plus placuerint, quales ſunt Antiphonę, Media vita, ac, Da pacem domine, & ſimiles, Sic tamē, vt illis etiam quæ glorioſæ virgini matri dicatæ ſunt, ſuus honos ac locus ſeruetur.

Organorum melodia quemadmodum temperanda. Cap. XV.

ORganorum melodia in templis ſic adhibebitur, ne laſciuiam magis, quam deuotionem excitet, neve præter hymnos diuinos ac cantica ſpiritualia quicquam reſonet ac repreſentet.

Singulis dominicis diebus, quæ ipſis peculiaria ſunt officia dicenda. Cap. XVI.

MOs inoleuit non admodum improbandus, vt diebus dominicis toto ferme anno officium Miſſæ vel de ſacroſancta trinitate vel de ſpiritu ſancto dicatur. Nobis ſatius videtur, vt quæ priſca eccleſia ſingulis dominicis peculiaria fecit, obſeruentur. Quod ſi illorum loco alia vſurpanda erunt, videbitur quod de reſurrectione domini eſt, diei dominico magis conuenire, q; dies illa potiſſimum reſurrectioni dedicata ſit. Neque ignoramus non abſque cauſa Concilio Triburieñ. conſtitutum, ne propter Miſſas peculiares, Miſſa, quam de feria vocamus, prætermittatur. de cōſ. diſt. 5 Sabbato. c. 2. de ferijs Ex cōcī. Triburiē. c. 2. de cele. miſſ.

Confeſſio, miſſæ præambulum, deuote recitanda. Ca. XVII.

Confeſſio il'a, miſſæ præambulum deuote cum miniſtris vno aut pluribus, viciſſim confitentibus, ac ſacerdotis abſolutionem in verbo Chriſti, plena pœnitẽtis cordis erga dei pietatẽ fiducia, recipiẽtibus recitãda. Ad omnes enim ſacro aſtãtes, ea abſolutio refertur, vt digne tantis myſterijs valeant intereſſe. Quamobrem dum hæc fiunt, non ſit miniſter accẽdẽdis luminaribus aut alijs mẽtem auocantibus (quæ prius facta oportuit) intentus.

Cur ſacerdos in altari miniſtrum habeat. Cap. XVIII.

Ex Concil. Toleta. c. 11. c. vt illud, de cõſe. diſt. 1. Nec ſine magna ratione in Concilio Toletano conſtitutum fuit, vt habeat quiſque canens deo atque ſacrificans, poſt ſe vicini ſolaminis adiutorem, vbi temporis, loci, ſiue cleri copia ſuffragatur, idq; propter morbos & caſus diuerſos qui occurrere poſſunt, quo is qui impleturus officia accedit, ſi aliquo caſu turbatus, vel in terram eliſus fuerit, a tergo ſemper habeat, qui eius vicem & officium intrepidus exequatur. Alijs inſuper canonibus cauetur, ne preſbyter niſi duobus teſtibus præſentibus celebret. (de cõſ. diſt. 1 hoc quoq;.) Quæ decreta in quam diſſuetudinem abierint, in aperto eſt, nimirum preſbyteris frequenter celebrantibus, talibus tantum adhibitis qui vix ipſis reſpondere, nec quid agatur ſciant.

Omnis cultus diuinus ſumma cum veneratione peragendus. Cap. XIX.

Ex Cõc. Lugdunẽſ. ſub Grego. x. In ſumma, cultus diuinus quem ſacerdos in domo dei exhibet, debita cũ veneratione peragendus eſt, vt & deo gratus ſit, & inſpicientibus placitus, qui conſiderantes non ſolum inſtruat, ſed & reficiat. Monet ſiquidem diuiniſſimus Paulus, vt omnia noſtra ordinate ac honeſte fiant, (1. Corin. 14) ac acerrime increpat Corinthios quod irreuerenter conuenirent in vnum ad cœnam domini manducandum. (1. Corint. 11.)

De vita ac moribus Clericorum. Cap. XX.

Coloſſ. 3 Nunc de vita ac moribus paucis videamus. De vita inſtituenda ſic præcepit Paulus, nedum clericis, ſed omnibus Chriſtianis: Mortificate (inquiens) membra veſtra q̃ ſunt ſuper terram, fornicationẽ, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus, propter quæ venit ira dei in filios diffidentiæ. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam de ore veſtro, expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, eum, qui renouatur in agnitionem ſecundum imaginem eius, qui creauit illum, quia eſt omnia & in omnibus Chriſtus. Induite vero vos ſicut electi dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam. Super omnia autem hæc, charitatẽ habete

quod eſt vinculum perfectionis, & grati eſtote, verbũ Chriſti habitet in vobis abundanter. In omni ſapientia docẽtes & commonẽtes voſmetipſos in pſalmis, hymnis & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes & pſallentes in cordibus veſtris deo. Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti gratias agẽtes deo & patri per ipſum. Non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis, timentes deum. Quodcũque facitis, ex animo operamini, ſicut domino & non hominibus. Orationi inſtate, vigilantes in ea in gratiarum actione. Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; reſpondere. Omnis aũt ſermo malus ex ore veſtro nõ procedat. Sed ſi quis bonus, ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. De cætero, quæcunq; ſunt vera, quæcunq; pudica, quæcunque iuſta, quæcunq; ſancta, quæcunq; amabilia, quæcũq; bonæ famę, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate, & deus pacis erit vobiſcum. Ephe. 5 Coloſſ. vlt. Philip. 4

Ob quam cauſam Clerici male audiant ac puniantur. Cap. XXI.

OLim Clericis hæc apoſtolica præcepta tenentibus pax ſuper illos erat, quomodo ergo non tantum vinea, ſed & vineæ cultores facti ſunt in direptionem? Ecce (inquit Ezechiel, ad Hieruſalem verba faciens) hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otiũ ipſius & filiarum eius & manum egeno non porrigebant & eleuatæ ſunt & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eos, ſicut vidiſti. Galat. vlt. Eſa. 5 Ezech. 16

Præcipuæ cauſæ omnis mali tres. Cap. XXII.

PRæcipuæ ergo cauſæ omnis mali ſunt, faſtus, luxus, & auaritia, a quibus Clerici potiſſimum male audiunt.

Ambitionem ac faſtum clericali officio maxime repugnare. Cap. XXIII.

VT omnem ambitionis radicem Chriſtus diſcipulorum cordibus eximeret, paruulũ in medio illorum ſtatuit, deq; primatu certare prohibuit, Qui maior (inquit) eſt in vobis, fiat ſicut iunior, & qui pręceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt? qui recumbit, an qui miniſtrat? Nonne qui recumbit? Quis vero ignorat Clericum in medio eccleſiæ eſſe tanquã eum qui miniſtrat. Quare meminerimus potius officij noſtri quam dignitatis. Neque eñ ad dominationẽ vocati ſumus, ſed ad opus. Non immerito Hieronymus, vt peſtem quandam fugiendos Clericos ait, qui a ſpeluncis domorum paternarum abſtracti, & poſt in eccleſia ſublimati, ac ſacerdotijs ditati, vanæ gloriæ & ſuperbiæ ſtimulis efferuntur. Matth. 18 Hierony.

Omnis luxus Clerico interdictus. Cap. XXIIII.

Beatus

Hierony. in Mich.cap.2 Beatus Hieronymus eccleſiæ præfectos, qui luxu ac delicijs affluunt, Michæam deſcribere aſſerit, Quod eijciendi ſint de ſpatioſis domibus, lautiſq; conuiuijs, & multo labore conquiſitis epulis, in tenebras exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentium. Viuere quidē de altario ſacerdoti licet, luxuriari nō permittitur. A crapula itaq; & ebrietate, a compotationibus illis ad hauſtus æquales, a luxu, ab alea, ab immoderatis ſumptibus & comeſſationibus Concilium generale Clericos reuocat vniuerſos, ſequutum veteris teſtamēti inſtitutum, quo miniſtris templi vinum & ſicera prohibebatur, ne ebrietate grauarētur corda eorum, & vt ſenſus eorum ſemp vigeret & eſſet tenuis. Et Apoſtolus ait: Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed implemini ſpiritu ſancto. Et iterum: Non in comeſſationibus & ebrietatibus, & quæ ſequuntur. Atq; alibi Solomon: Luxurioſa res, vinum, & tumultuoſa ebrietas, quícunque his delectatur, non erit ſapiens.

Matth.22 — Ex cōci. generali, de vi. & ho. cle. c. A crapula. — Ephe.5 — Roma.13 — Prouer.20

Clerico non licere vel cauponem agere, vel tabernas, niſi neceſſitatis cauſa, intrare. Cap. XXV.

Ex cōci. Agath. Laod. Cartha.v. Olim tanta honeſtas deſiderabatur in clero, vt ne nuptialibus quidē cōuiuijs ipſis intereſſe liceret, nec immiſceri ſpectaculis ac cœtibus, vbi amatoria cantātur, aut obſceni motus corporis, choræis & ſaltationibus efferuntur, ne auditus & intuitus ſacris myſterijs deputatus, turpium ſpectaculorum atq; verborum contagione pollueretur. Quid? ſi videret eccleſia illa priſca Clericos noſtri tēporis tabernarios, tabernisq; (quaſi domos non haberēt) noctu diuq; alligatos, q̄ execraretur facinus? Poſthac ergo, non ſolum nullus ex Clero ſordidiſſimum cauponem aut tabernarium agat, ſed ne ad tabernas quidē niſi neceſſitatis cauſa diuertat, Alioqui pœnæ canonicæ imminēt ei, qui ordini ſuo hanc ignominioſam notam inurere tentauerit.

Ex Concil. Viennen.

Habitus, ſeu exterioris corporis cultus modeſtia, a Clericis exigitur. Cap. XXVI.

1.Timo.2 Beatiſſimus Paulus habitus modeſtiam & in mulieribus deſiderat, quem vult verundum eſſe, non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed quod decet mulieres promittētes pietatē per opera bona.
1.Pet.3 Itidem Apoſtolus Petrus eas commēdat, quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumēti veſtimētorum cultus, ſed qui abſcōditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu dei locuples. Quam turpis ergo putanda eſt in Clericis tāto gradu ſublimioribus deformiſſima illa ac frequētiſſima noſtræ tēpeſtatis habituum variatio, quam ne infirmiori quidē vaſculo Apoſtolorū principes permittēdam duxerunt? Ex veſte apud homines ſanctimoniæ opinionē aucupari prohibuit Chriſtus, qui in omnibus operibus noſtris, id quod intus
Matth.23 eſt, primum reſpicit, mundariq; iubet, Deinde quod deforis eſt, Væ illud horren-

horrendum phariſæis hypocritis interminans, qui vt viderentur ab hominibus iuſti, dilatabant philacteria ſua, & magnificabāt ſimbrias, cum eſſent intus pleni rapina & immunditia. Interim tamen Euangelium non temere Math.3
veſtimentum Iohannis Baptiſtæ (quod illius profeſſioni ac menti reſpondebat) de pilis camelorum contextum celebrat, ac ipſe Chriſtus veſtium mollitiem ac lenitatem auerſatur. Ecce (inquiens) qui mollibus veſtiuntur, in do- Math.11.
mibus regum ſunt. Quæ omnia huc ſpectant, vt velimus clericos præter indictam tonſuram, veſtes quoque ſuo ordini congruentes deferre, quemad- Ex Concil. gnal.c.cleri- de vita & ho.cle.
modum olim generali Concilio cautum eſt. Pudet ſiquidem nos, cum videmus prodire clericos perinde atque ſeculi milites amictos, vel qui ſint vt fœmina compti. Itidem pannoſi clerici ac veſtibus laceri diſplicent. Neque eñ Hierony.
affectatæ ſordes, aut exquiſitæ deliciæ laudem pariunt.

Mali exempli eſt, ſacerdotem ſe venditare in Capellanum delicato laico aut mulierculæ. Cap. XXVII.

MAgna eorum leuitas eſt, in magnam cleri ignominiam redundans, qui ſe laicis atq; adeo delicatis fœminis, vẽtris cauſa, in Capellanos, vt ap Hierony.
pellant, atq; anteambulones venditāt. Qui eñ debebāt eſſe gregis duces, rediguntur in caudā, & ſordidiſſimis quibuſq; negotijs alligant. Proh nefas.

Suſpecta mulierum cohabitatio Clericis interdicta. Cap. XXVIII.

NIcæno Concilio, neque Epiſcopo, neque preſbytero, neque diacono, neque vlli clericorum omnino habere ſecum mulierem extraneam permittitur, niſi forte mater, aut ſoror, aut auia, vel amita, vel matertera ſit. Ex concilio Nicæno.
Nos (ſi tamen hæc tempora tantam ſeueritatem pati non videntur) ſaltem ſuſpectam cohabitationem prohibemus. Ex concilio Mogunt.

Auaritia in clero execrabilis. Cap. XXIX.

EX quo in eccleſia dei auaritia creuit, perijt lex de ſacerdote & viſio de Ezech.7
propheta, quemadmodũ diuus Hieronymus ad Ruſticum Narboneñ: Hierony.ad Ruſt.
ait. Nec mirum, q nemo poſſit ſeruire deo & mammonæ, aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum ſuſtinebit & alterum contemnet. Math.6
Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuũ. Habẽtes autem alimẽta & qui- 1.Timo.6
bus tegamur, quiſq; ſecundum ſuæ vocationis rationem, his contenti ſimus.

Honeſto artificiolo victum quærere clerico licet. Cap. XXX. Ex cõc.Carthag.c. cler. vict.91.dist.

QVibus non ſuppetit ex ſacerdotio, honeſto artificiolo victum quærant, Acto.18
ſequuti diui Pauli exemplum. Sic tamen, ne ſordidam aliquam artem Ephe.4
ſacerdotio ignominioſam exerceant. 1.Corint.4

Clerici ne mercatores ſint, multo minus fœneratores. Cap. XXXI.

2. Timoth. 2 Ex cõc. Mogũ. c. 1. ne cleri. vſ. mo. c. ſo. eo. tit.

NEmo militans deo implicet ſe negotijs ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit. Quare multa prouidentia olim vetitum eſt, vel mercatores, tacemus fœneratores, ſint lucri cauſa.

Damnãtur clerici ſuperſtitioſi, ſcurræ, curioſi ac leuiculi. Ca. XXXII.

In Concilio Agaten. 7 c. q̃ ſit graue de exceſ. plã.

23. diſt. c. his

REperiuntur qui ſuperſtitioni, diuinationibuſq; ac ſortibus dediti ſunt, quos damnamus. Sunt qui ſcurras in conuiuijs diuitum ac potentum agunt; qui cum malefecerint, gloriantur & exultant in rebus peſſimis, qui digni non ſunt, vt clerici appellentur. Sunt curioſi & leuiculi, qui in foris, in compitis, in plateis, in vicis obambulant, vagis oculis, effreni, lingua petulãte, fluidoq; inceſſu, & leuitatem animi, impudentiamq; mentis oſtendunt, quos auerſamur. Eos vero tantum & re & nomine clericos reputamus, qui legem dei die noctuq; meditantur, munus ſuſceptum debite exequuntur, ac vitam agunt ſacerdotio dignam.

DE METROPOLITANIS CATHEDRALIbus & collegiatis eccleſijs, & in his miniſtrantibus. Cap. I.

QVum Metropolitana ſeu Cathedralis eccleſia ſedes ſit Epiſcopi, principemq; locum in Clero obtineat, nequaquam poſtremum in reformatione locum obtinere debet. Niſi enim ea eccleſia præluceat omnibus, quæ in tota prouincia aut diocœſi conſtitutæ ſunt, fruſtra intendimus redigere in ordinem eccleſiaſticæ diſciplinæ cæteras.

De officio Decanorum. Cap. II.

POrro quum collegiatæ eccleſiæ ſecundariæ ſint poſt cathedrales, & inſtar illarum (quod ad ordines miniſtrãtium, diuinumq; cultum attinet) cõſtitutæ, vtrobiq; Decanis curæ erit, vt cleros ſuos ad obſeruationẽ piorũ rituum prouocent ac reducãt, vt ad agendam vitam clericis dignam perpetuo cohortentur ac impellant, vt a negotijs, a tumultibus mundanis reuocent, ne magis ſeculi quam Chriſti milites videantur, vt comeſſationibus, ebrietatibus ac omni luxui interdicant, Denique vt ſingulos ſuo officio ſatiſfacere compellant.

De officijs in eiuſcemodi eccleſijs miniſtrãtium generatim. Cap. III.

SVnt in hiſce eccleſijs diuerſi miniſtrãtium gradus: nempe, Præpoſiti, Decani, Archidiaconi, Scholaſtici, Cantores qui & Choriepiſcopi, Theſaurarij qui & ſacriſtæ, ſeu cuſtodes, canonici, vicarij, atq; id genus alij. Interpretetur quiſq; vocabulum ſuum, & curet eſſe quod dicitur, ſecundum veterum

terem patrum inſtitutionem ac regulam. Atque eo ſolo fecerint, vt cum noſtræ, tum omniũ piorũ expectationi magna ex parte reſpondiſſe videantur.

De Canonicorum vita & officio. Cap. IIII.

VT de Canonicis dicamus paucis. Reſpondeat eorum vita titulo, reſpondeat nomini, ſint re ipſa, vt ſunt nomine. Canonici, id eſt, regulares. Neque enim clam eſt, primam eorum originem monaſticæ diſciplinæ fuiſſe. Imitentur Apoſtolos & naſcentis eccleſiæ miniſtros, quorum erat cor vnũ, & anima vna, Qui quotidie (vt in actis apoſtolicis legimus) perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exultatione & ſimplicitate cordis, perſeuerantes in orationibus, collaudantes deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. De tali conuentu Pſaltes dixit: Ecce quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in vnum. Qui & compellans ac prouocans eiuſcemodi conuentum, ait: Ecce nunc benedicite domino, omnes ſerui domini, qui ſtatis in domo domini, in atrijs domus dei noſtri. Porro, eccleſiæ iſtæ collegiatæ quandam vetuſtatem ſpirant, & eccleſiæ primitiuæ inſtitutum præ ſe ferunt, quod vel forma ædificiorum oſtendit, quæ Canonicos prope templum in vnum pene habitaculum collocauit, vt procul a promiſcua multitudine ſeparati, diuinis pariter laudibus iugiter inſiſterent. Acto. 2. Pſal. 133 Ibidem

Quemadmodum preces horariæ aliæq; diuinæ laudes decantandæ. Cap. V.

STatis ergo ac debitis horis, laudes diuinæ non curſim ac feſtinanter, ſed tractim, non truncatim, ſed integre, diſtincte, deuote, reuerenterq; ab omnibus decantentur, perſoluanturq;. Et quum pſallendi gratia conueniatur ibidem, muta aut clauſa labia nemo tenuerit, ſed omnes pariter, ſenes cum iunioribus laudent nomen domini in pſalmis, hymnis & canticis, deo alacriter modulantes, ſic tamen, ne boatus confundat recitationem. Nemo tum, cum publice, vel preces horariæ, vel miſſæ ſacrum cantando peraguntur, legat vel dicat priuatim officium, nam is, id quo obnoxius eſt, choro ſubtrahit, atque alios vel pſallentes perturbat, vel a pſallendo retrahit. Quẽ tamen aliud officium eccleſiaſticum aut publicum alio ſtatim rapiet, vt niſi legens preces horarias, tempeſtiue abſoluere haud poſſit, hac lege teneri nolumus. Quam autem a vero aberrant, qui exiſtimant ſeſe non alicuius officij in eccleſia exercendi, ſed quietis & inertiæ tantum cauſa canonicatus eſſe adeptos. Perinde atque ſatis ſit, paucis quibuſdam clericis admodum ignaris, tenui pretio conductis, curam diuini officij committi, quod deinde eiuſcemodi mercenarij, non ſeruatis temporum interſtitijs, ſyncopando tranſcurrũt, interim ipſis canonicis tota vita torpentibus. Ex Concil. Agaten. c. pſbr. c. dolẽtes de cele. miſſa.

C ij Inter

Inter ſacra nihil ne cogitandum quidem,quod dei aut ec- cleſiæ oculos offendat. .Cap. VI.

LOnge vero abominabile eſt,quod quidã tum ,cum diuina aguntur, inter ſeſe de rebus prophanis tractant,muſſitationes, colloquia,riſus & cachinnos intermiſcent. Quidam aut in aliquem chori angulum ſe recipientes, de nugis,ne quid grauius dicamus, commentantur , aut foris per templum magno cum populi offendiculo deambulãtes,oculos pariter & aures ad vanitatem conuertunt,atque ſacra loca fœdant, poſiti in lapidem offenſionis & petram ſcandali. Hac lege nullum excipimus, ſiue claris ſit natalibus prognatus,ſiue plebeius , Quin potius,qui genere præſtant , meminerint ſe illic canonicos agere & conuerſari non in aulis,ſed in ſcholis virtutum ac eccleſiaſticæ diſciplinæ.

Decani templi ſummi poteſtas in præuaricatores. Cap. VII.

FAcimus quoque Decano eccleſiæ noſtræ poteſtatem, perſonas eccleſiaſticas ex alijs collegiatis eccleſijs , interdum magis curioſitate rerum nouarum, quam deuotionis cauſa ad templum ſummum ſe recipientes ac inibi præter omne decorum, ſæpe etiam eccleſiaſtico habitu non amicti, inter laicos ſurſum ac deorſum inambulantes , pœna canonica , nimirum ſuſpenſionis temporariæ,aut maiori etiam pro ratione culpæ coercendi.

Quem oporteat eſſe veſtitum miniſtrantium in hiſce eccleſijs. Cap. VIII.

DE veſtitu clericorum ante diximus,qui in his tanto debet eſſe decentior quo ſunt altiori loco , perindeq; atque in ſpeculo quodam conſtituti.
Agath.10 Sit ergo chorum ingredientibus veſtis talaris , ſint pilei (quæ bireta vocamus,)ſint camiſiæ, ſint denique calcei pariter & caligæ tales , in quibus non faſtus,iactantia,elationis vitium,vel mentis leuitas, ſed clericalis ordinis honeſtas & modeſtia deprehendatur . Siquidem ita ſemper viſum eſt maioribus noſtris , externum habitum quid intus crepet , deſignare , Adeo vt & leges ciuiles iniuriam,matronæ, habitu meretriceo vtenti, illatam,non vindicent,ac Canones clericum non alligatum coniugio,habitum ac tonſuram clericales deferentem,poſt tertiam monitionem, clericum vero coniugatum
Hono.iij.c. ex parte, de priuil.& exceſ.priuileg. ſtatim priuilegio exuant clericali , Adeo vt ſic in maleficijs deprehenſi animaduerſionem ciuilium magiſtratuum non euadant . Ne autem poſthac quiſpiam excuſationem non factæ aut præuiæ monitionis prætexat, hac noſtra ſynodali conſtitutione omnes(quotquot ſunt in noſtris diœceſibus cõſtituti) clericos qui habitu minus decenti vtuntur monemus , vt intra tres menſes,quorum ſingulos pro ſingulis dilationibus, tertiam vero vti peremptorium terminum præfigimus , habitum qui clericos deceat, reaſſumant,

Alio-

Alioqui ipſo facto nulla poſthac alia monitione expectanda in cenſuras ac pœnas conſtitutionum canonicarum incurſuri.

Decani vndiquaque aduigilabunt. Cap. IX.

QVo ergo hæc quæ diximus repurgentur, ac debite ſimul cum omnibus alijs ad diuini officij proſequutionem ac chori diſciplinam ſpectantibus obſeruentur, Decanus diligenter inuigilabit, hinc & hinc circumſpiciens, ne quid inordinate fiat.

Ante omnia vero vt Canonici ſacris adſint. Cap. X.

QVi ante omnia curæ erit, ne quis Canonicorum ſacris abſit, ſed vt qui emolumentum ferre volent, officium quoque ſuum, propter quod beneficium datur, in eccleſia gerant. Aurelianeñ. Concilio cauetur, clericos qui officio adeſſe contemnunt, eccleſiaſticam diſciplinam arbitrio Epiſcopi recepturos. Sed facile caſtigabitur hic lapſus, ſi negligentes ſubtractione prouentuum ſeu diſtributionũ multentur. Quare qui ab epiſtolæ lectione, exin de toti miſſę, & a primo pſalmo, ſingulis horis canonicis integris ac minime interpollatim (niſi forſan neceſſitate auocante, petitaq́ ac obtenta licentia) non interfuerit, iuſtũ eſt, vt hic illius horæ aut officij ſtipēdio in totũ careat. Aurelian. 23

Vicarij vt diuinis laudibus decantandis interſint, adigendi. Cap. XI.

QVi Vicarij dicuntur, in quibuſdam collegijs ſe in libertatem quandam potius carnis quam ſpiritus vindicare contendunt, nolentes choro, decantandiſq́ ſimul cum Canonicis diuinis laudibus ac ſacris eſſe addicti, ſed hi reſipiſcant ac incipiant intelligere cur Vicarij dicantur. Superpelliceis quoque vtantur. Cuius enim vices gerent, niſi Canonicis adiutores accedant? Horum nimirum vice, qui vel aduerſa valetudine detenti, vel negotijs neceſſarijs auocati, intereſſe non poſſunt. Cur tandem ſuperpelliceis vtentur, qui chori ſacris ſe mancipatos non agnoſcunt, In ordinem ergo diſciplinæ redigantur, ſuſpenſioniſq́ pœna, etiam a fructibus, nedum quotidianis illis quæ diſtribuuntur, ſed a groſſis etiam pro culpæ modo animaduertendum in non parentes.

Ad perſonalem reſidentiam cogendi, quibus hæc per fundationes beneficiorum eſt impoſita. Cap. XII.

QVorum fundationes perſonalem reſidentiam requirunt, illi aut ipſi reſideant, aut a prouentuum perceptione ſuſpendantur, & fructus illi, in alios pios vſus conuertantur, niſi qui reipublicæ cauſa ex authoritate noſtra abfuerint.

Lucri tantum cauſa ſacris adeſſe non oportere. Cap. XIII.

VTinam optando a deo Opt. Max. conſequi poſſimus, ne quiſquam lucri cauſa diuinis intereſſet, alioqui non acceſſurus ſacra, veluti quem
Eſaiæ.1. nummi magis, quam dei amor in templum trahit, quæſtum pietatem eſſe putans, qui, non dubium, ex numero eorum eſt, de quibus Eſaias dixit. Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, Nec multum his abeſt (vti
4.Reg.5 pleriſque doctiſſimis viris placuit) ab horrendo crimine Giezi, qui exiſtima
Pſalm.118 uit diuinum munus pecunia redimendum. Quare viderint clerici noſtri, vt eorum mens & intentio tota in deum referatur, vt cum Dauid confiteantur deo in directione cordis ac in labijs ſuis pronunciantes omnia iudicia oris eius. In via etiam teſtimoniorum domini delectentur ſicut in omnibus diuitijs. Optandum, vt Pſalmus ille centeſimus decimuſoctauus, qui toties non
Pſalm. 53 ſine cauſa in eccleſijs replicatur ore ſimul & correſpondente ſingulis verbis mente decantetur. Et cum eodem Pſalte ex animo dicatur. Voluntarie ſa-
1.Corin.9 crificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum eſt. Non
1.Timo.5 adimit Chriſtus, ſed decernit operanti ſuam mercedem: Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Et: Qui altario deſeruit, de altario & viuet. Sed interim cogitare debet clericus ſe viuere non vt edat, ſed edere vt Chriſto viuat, ha-
Matth.7 beręcp ſem per mēti reconditum Chriſti verbum; Primum quærite regnum dei, & hæc omnia adijcientur vobis.

Capitula diſciplinæ qualiter obſeruanda. Cap. XIIII.

CApitula vero diſciplinæ (quæ vocant) multo maiori diligentia obſeruentur atque hactenus. Id ita fiet, ſi non tam prophanæ quam res ſacræ in his tractentur, Si de moribus inquiratur, ſi vita expendatur ſingulorum, Et quod olim ſancti patres feciſſe dinoſcũtur extemporali oratione, interdũ commonerentur fratres. Et in primis ad ſacras literas capeſſendas inſtiga-
Iohan. 4 rentur, atque vt in his optimas horas collocarent, incitarentur, quod hic re-
Matth.13 periatur ſons vitæ ſcaturiens, ex quo qui haurit, non ſitit in æternum. Hic theſaurus euangelicus (propter quem oportet vendere vniuerſa) reconditus ſit, ex quo prudens ille paterfamilias profert noua & vetera.

Officium Decani in rebelles. Cap. XV.

Ex Concili. Agateſi.c.2. SI quos Decanus rebelles cernat, ſi diuini cultus atque ſui officij negligentiores, ſi rixoſos, ſi litigioſos, ſi percuſſores, ſi aleatores, ſi ſcorta ſouentes,
1. Timo.5 aut alijs publicis criminibus irretitos, atque hi fraternam correptionem audire recuſauerint, agat in his Capitulis quod iubet Paulus: Peccantem coram omnibus corrige. Tum ſi reſipiſcere nolint, arceat a ſacris, prohibeat

parti-

participare fructus, donec ad meliorem vitæ frugem reuertantur, ſic tamen; 1. Theſſ. 5
vt hic ſeruetur regula apoſtolica: Corripite inquietos, cõſolamini puſillani-
mes, patientes eſtote ad omnes, & neque ira, neque odium, neque rancor, vl-
las ſibi partes vendicet. Nam illa prępoſitorum ſolicitudo eſt vtilis, illa cau- Inno. pap. ij
tela eſt laudabilis, in qua totum ratio agit & furor nihil ſibi vendicat. Ira Gregori. ad Maur. Imp.
enim ſæpe etiam innocentes ad crimen adducit, Dum enim iuſto amplius c. illa. 11. q. 3.
iraſcimur, & volumus aliena coercere peccata, grauiora committimus. Per
hæc tamen noſtris ac eccleſiarum prouintiæ noſtræ priuilegijs ac legitimis
conſuetudinibus, & præſertim mori ac conſuetudini qui in aliquibus eccle-
ſijs eſt (nempe vt cauſæ diſciplinæ per Diaconos dijudicentur) nihil præ-
iudicamus, modo tamen Diaconi ad requiſitionem Decani, ſuo offi
cio gnauiter ac ſtrennue incumbant ac ſatiſfaciãt. Quod ſi
Decanus & Capitulum negligentes, aut eiſdem
criminibus irretiti fuerint, ad iuris com-
munis diſpoſitionem redire, ne-
ceſſe erit.

Contentioſi ad pacem & concordiam per Decanum & Capitulum reuocandi. Cap. XVI.

INuidiæ detractioniſq; vitium longe omnium peſtilentiſſimum, in colle-
gijs non eſt nouum, quod humani generis hoſtis inter fratres ſerere ſem-
per conatus eſt. Quemadmodum de Abel & Cain, de Ioſeph & fratribus Gene. 4
eius legimus, Quin parum aberat ab omnium ſanctiſſimo illo collegio, Gene. 37
nempe apoſtolico, niſi pacificator Chriſtus Ieſus interceſſiſſet, ac Satanam Iohan. 13
repente eieciſſet. Hinc ſæpenumero in clero, rixæ, iurgia, & iniuriæ naſcun-
tur. Hinc multæ falſæ criminationes, æmulationes, obtrectationes & dela-
tiones oriuntur, Et fit lingua ordinata in laudem dei, inquietum malum, ple
na veneno mortifero. Fit denique vt in ea qua benedicimus deum & pa-
trem, in ipſa maledicantur homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem dei
facti ſunt. Atque ex eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non Iaco. 3
oportet (inquit diuus Iacobus) fratres mei hæc ita fieri, ſed qui ſapientes &
diſciplinati inter vos, oſtendant ex bona conuerſatione operationem ſu-
am in manſuetudine ſapientiæ. Nam ſi zelum amarum habetis & conten-
tiones ſint in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe aduerſus ve-
ritatem. Non enim eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcendens a patre lumi-
num, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio eſt, ibi
inconſtantia, & omne opus prauum. Quæ autem de ſurſum eſt ſapien-
tia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis,
plena miſericordia, & fructibus bonis, non iudicans, ſine ſimulatione.
Fructus enim iuſtitiæ in pace ſeminatur, facientibus pacem.

Proinde ſi quis putat ſe religioſum eſſe,non refrenans linguam ſuam, ſed ſe ducens cor ſuum,huius vana eſt religio. Hæc ille.

Pœna aduerſus contentioſos pertinaces. Cap. XVII.

Ex Concil. Agatéſ.c.31 AGathenſi Concilio conſtitutum eſt, vt quicunque odio aut longinqua inter ſe lite diſſenſerint, & ad pacem reuocari nequiuerint, primitus arguantur. Qui ſi inimicitias deponere pernicioſa intẽtione noluerint, de eccleſiæ cœtu iuſtiſſima excommunicatione pellantur. Decanus ergo. vbi viderit intercedere inter fratres diſſentionis materiam, quæ fraternam dirimat charitatem, huius canonis authoritate vtatur,ac pro pace ſartienda conſeruandaq́, Capituli ſui cõſilium atque auxilium imploret, quę inuicem libenter præſtabunt,cuiuſcunque odio vel amore longe poſtpoſito.

Quo tempore Capitulorum quotidianorum conuentus obſeruandi. Cap. XVIII.

QVotidiani Capitulorum conuentus, aut maturius ſub ſummam miſſam aut ſtatim poſt illam ſeruandi ſunt, Ne ob illos diuinum officium vel ſuſpendatur, vel præcipitetur, vel denique ab ipſis Canonicis negligatur. Debet enim dei cauſa omnibus alijs anteponi.

Volumina ſtatutorum reuidenda. Cap. XIX.

HAbent ſere quotquot ſunt cathedrales ac collegiatæ eccleſiæ ſuum volumen peculiarium ſtatutorum, quæ interdum pro affectu priuato cuiuſlibet augentur ac creſcunt. Inter hæc reperias quamplura, quæ quæſtum magis quam pietatẽ reſipiant,& ad inæqualitatẽ potius, quam æqualitatem faciant,vnde diſcordia inter fratres (vti fieri ſolet) frequenter alitur, concordia vero ſcinditur, laceraturq́. Et quantumuis pleraque inter hæc iniqua reperias, adiguntur tamen omnes qui recens admittuntur, vt ad eiuſcemodi ſtatutorum obſeruationem(etiam penitus ignari,quid contineant illa citra vllum delectum) iureiurando ſeſe alligant,quum tamen iura- c.1.de iureiu. in vi. mentum non debeat eſſe iniquitatis vinculum, nec ad ignorata extendi. Operæpretium itaque nobis videtur, huiuſcemodi ſtatutorum volumina inter viſitandum excutere,& quæ euangelicæ puritati, atque fraternæ charitati, denique diſciplinæ eccleſiaſticæ minus conſentanea reperta fuerint,reſecare,cauereq́,ne poſthac vlla noua ſtatuta in eiuſmodi eccleſijs (niſi tamen noſter acceſſerit calculus) ædantur.

In Capitulis a iuramentorum facili exactione temperandum. Cap. XX.

ET quum Chriſtus tanto ſerio iurandi facilitatem prohibuerit, vt niſi neceſſitate veritatis, alioqui periclitandæ, cogamur, omnino non iurare debeamus, coercenda eſt illa immoderata in Capitulis iuramentorum exactio, per quam neceſſe eſt, vt multi in ancipitia periuria corruant, quorum non tantum illi qui peierant, ſed & qui cauſam periurij temere exigendo præſtant, rei ſint. Nam Chriſti verbum eſt: Sit verbum veſtrum, eſt, eſt: non non, quod amplius eſt, a malo eſt. Et in Eccleſiaſtico legimus: Vir multũ iurans, replebitur iniquitate, & non diſcedet a domo eius plaga. Si nosipſos iudicaremus, non vtique diiudicaremur. Matth. 5 c. & ſi Chriſ de iureiu. Eccl. 23

Inter viſitandum de moderandis annis (qui expectantiæ appellantur) videndum. Cap. XXI.

NVm annos (qui expectantiæ appellantur) moderari poſſimus, videbimus inter viſitandum, quando nobis vel id maxime curæ erit, vt qui recens acceſſerunt Canonici, aliquot annis de conſenſu Capitulorum ſuorum bonarum, ac potiſſimum ſacrarum literarum ſtudijs, in Academia aliqua publica & bene Chriſtiana incumbant, vtq; tum ſequantur illos interim redditus præbendarum ſuarum, quotidianis diſtributionibus tantum exceptis, aut portio eiuſcemodi perſonis, iuxta eccleſiarum ſtatuta & conſuetudines aſſignata. Multum enim refert viros doctos eſſe in eccleſia dei, qui veluti ſplendor firmamẽti fulgeant, & tanquã ſtellæ in perpetuas æternitates manſuri, ad iuſtitiã plurimos valeant erudire. Indignum ergo ſtudio tam frugifero intentos, ac in vinea domini operantes, diurno denario fraudari, modo tamen teſtimonium exhibeant magiſtrorum, quod totos illos annos rectis operam dederint diſciplinis. Per hæc tamen Canonis inducias, (quæ ſe latius porrigunt) nolumus coartare. Hono. iij. c. Sup ſpecula. de magiſt.

Non oportere a Canonico recens admiſſo, pecuniam ſtatutariam duplicatam ob anteceſſorem exigi. Cap. XXII.

NEc ferendus nobis diutius videtur mos ille irrationabilis, quo ad vnam præbendam receptus, ob ſuos in eadem præbenda anteceſſores non receptos (a quibus ius non habet, ſed potius a conferente vel inſtituente) pecuniam ſtatutariam ſæpius exoluere compellitur. Nec ignoramus quoſdam Decanos & Capitula in eo eſſe, vt hæc pecuniaria onera (qua recens recepti, contra ſacrorum canonum diſpoſitionem grauantur) indies nouis quibuſdam adinuentionibus grauiora, ac tandem importabilia efficiant, quod penitus improbamus. c. non debet de reg. iu. in vi.

Communi neceſſitati eccleſiæ, communi contributione conſulendum. Cap. XXIII.

Quod

QVod ſi fabricæ aut alia neceſſitas eccleſiæ immineat, ſatius eſt vt quod in communem vertetur vtilitatem, ex communibus redditibus deſumatur, q̃ vt quis priuatim grauetur, Euangelicum præceptum eſt, in quo vniuerſa lex conſiſtit & prophetæ: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Et: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ad hanc regulam, veluti ad Lydium quendam lapidem, omnes actiones ſuas, quum omnes Chriſtianos, tum viros eccleſiaſticos redigere, æquum eſt pariter ac neceſſarium.

Matth. 7

Tribunalia extra templa collocanda. Cap. XXIIII.

Ex cōci. Lugdu. c. decet de im. eccleſia. li. vi.

CVm in quibuſdam noſtris templis iuriſdictionis eccleſiaſticæ Officiales pro tribunali ſedeant, ad quod interdum multo cum tumultu concurritur, delitigaturq́ꝫ, viſum nobis eſt, vt hæc tribunalia, foris, intra tamen eccleſiarum pomeria, collocentur. Cordi ſiquidem nobis eſt, vt quæcunque diuinum officium perturbare poſſunt, aut diuinæ maieſtatis oculos offendere, e templis eliminentur, ne vbi peccatorum eſt venia poſtulanda, ibi peccandi detur occaſio, aut deprehendantur peccata committi.

Optandum, vt deambulationes in hiſce eccleſijs prohiberi poſſint. Cap. XXV.

ATque vtinam commodæ deambulationes etiam illas laicorum (qui ad cathedrales ac collegiatas eccleſias ſola rerum nouarum curioſitate ducti confluunt, ibidemq́ꝫ nihil minus quam de rebus ſacris, quæ inſpectantibus illis aguntur, cogitant) ſubmouere poſſimus. Grande equidem putamus piaculū, tam veneranda myſteria, quibus aſtat deus, & inter quæ Chriſti corpus & ſanguis conficitur, tam irreuerenter haberi, tacemus ꝙ domus dei contemnitur, de qua Chriſtus eiecit ementes & vendentes, & non ſinebat, vt quis transferret vas per templum, & dicebat docens: Nonne ſcriptū eſt, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum? Duplici cura hic videbitur opus, tum vt prædicatores verbi dei ex ſuggeſtis populum ab iſtis deambulationibus ex ſcripturis deterreant, tum vt magiſtratus ciuiles huic rei corrigendæ officium accommodent, cum quibus hac de re agemus.

Marci. 11.

Theatrales ludos non inferendos templis. Cap. XXVI.

Inno. 3. c. cū decorem, de vit. & ho. cl.

OLim theatrales quoque ludi & laruarum ludibria inferebantur peſſimo quidem exemplo, adeo vt prouiſione canonica (qua is teterrimus abuſus aboleretur) opus fuerit, quem ex noſtris diocœſibus, iam, vt ſperamus, eiectum gaudemus.

Cuiuſdam abuſus abrogatio. Cap. XXVII.

In qui

IN quibuſdam collegiatis eccleſijs ad ſummum altare, non ordinarij, ſed mercenarij clerici, preſbytero ſacra peragenti miniſtraturi adiunguntur, qui tamē officio ſuo ſatiſfaciunt minus, cum ab altari ad ſubſellia, ex quibus ſuccinitur, a ſubſellijs rurſus ad altare multum incompoſite ſubinde diſcurrunt, quod fieri non oportuit, maxime in eccleſijs illis, quæ ordinarijs perſonis abundāt, & quorum miniſtri copioſis redditibus ſunt ditati. Nā omnis occaſio contemptus & ſcandali promiſcuo vulgo adimenda eſt.

Proceſſionum Collegiatarum eccleſiarum, quæ ad maiorem fiunt, moderatio. Cap. XXVIII.

PRoceſſiones eccleſiarum collegiatarum ad ſummum templum, quæ diebus maxime celebribus ac feſtis fiunt, proculdubio inſtitutæ ſunt, cauſa conueniendi illuc ad miſſas epiſcopales, deſiderioq́ recipiendi communionem, vel benedictionem epiſcopalem, iam quum iſti conuētus ſpeciem quidem antiquitatis, & nihil præterea repreſentent, imo perniciosæ euagationis materiam & crapulæ occaſionem diebus illis ſacratiſſimis præſtent, illas nobis eatenus abrogare viſum eſt, vt Collegia in ciuitate noſtra Colonieñ. in quatuor illis ſummis anni feſtis ac diebus celebribus ſequentibus, quæq́ in ſuis eccleſijs diuinum officium ſtatis horis reuerenter ſolenniterq́ concelebrent ac peragant, neque his diebus niſi quum nos in ſummo templo noſtro præſentes erimus collegialiter accedant. Nam quantula ſit deuotio collegiorum quæ tum accedunt, quis dei cultus ac veneratio, ſatis in aperto eſt. Taceo⁹, quod interim apud ipſas collegiatas eccleſias hiſce diebus, maxime inſignibus, ſolenne officium prætermittitur. At quod dicitur, verius præcipitatur ac truncatur q̄ celebratur. Agateñ. c. 63. & 64

De proceſſionibus non abrogatis. Cap. XXIX.

REliquas autem proceſſiones more antiquo obſeruari volumus, iubemus tamen vt clerus ciuitatis noſtræ, abuſus, qui hactenus irrepſerunt, matura conſultatione præuia, tollere peragat.

Quomodo ad anniuerſaria Epiſcoporum in maiori eccleſia conueniendum ſit. Cap. XXX.

DVm vigiliæ in anniuerſarijs Epiſcoporum in ſummo noſtro templo conuenientibus illuc collegijs, perſoluuntur inconcinnius, atque adeo ſpecie ipſa non ſatis pius ac deuotus cantus æditur. Quare nobis viſum eſt expedientius, vt collegia ſingula in ſuis templis vigilias haſce deuote abſoluant, dein eccleſiam noſtram maiorem ad ſacrum tantum accedant, illic tantiſper facturi moram, donec id compleatur, ſingulis interim animum ad deum ac pias precationes conuerſuris, quemadmodum ſuperiori articulo diximus.

Mino-

Minora miniſteria idoneis committenda ac decenter peragenda. Cap. XXXI.

Ex cõc. Mogunt. de vit. & hone. cle. c. non liceat. Ex Concil. Agateñ. C. ſacr. 23. diſt.

ANtiquiſſimis canonibus in pleriſq; etiam Cõcilijs ſancitum eſt, ne laici ſecus altare inter clericos miniſtrent, neve inſacrati miniſtri licẽtiam habeant ingrediendi in ſacrarium, quod Græci diaconium appellant, neve vaſa dominica contingant. Præterea, ne reliquiæ ſanctorum & veſtimenta eccleſiaſtica (quæ honeſta eſſe decet) niſi tantum a ſacratis miniſtris attrectentur, adeo vt ne ſacratis quidem deo fœminis ac monachabus aut lectoribus etiã ſacra vaſa vel ſacratas pallas contingere, vel incenſum circa altare præferre licuerit, verum id ſolis Diaconis permiſſum ſit, expreſſim autem laicis vetitum, ne pallas, eccleſiæ vela, ac altaris ornamenta abluãt. Neque patres hic ſcripturis deſtituuntur. Iam vero eo ventum eſt, vt quatuor illi minores ordines, nempe oſtiarij, exorciſtæ, pſalmiſtæ, ac lectores (non temere ab eccleſia inſtituti ac recepti) præter nomẽ nihil in eccleſia retinuerint, illorumq; loco tenues aliquot homines laici qui per eccleſiæ prælatos minoris compendij gratia ſubrogãtur, iſtorum officijs ſeſe ingerãt. Idq; indecore, quippe nullo penitus clericali habitu amicti, inter quos ſunt, quos appellamus campanarios. Quos ad minimum (cæteris accendẽdis, alijſq; in choro miniſtrationibus intentos) deceret ſuperpelliceis indui. Ne interim prætereamus ablutionem pallarum, veſtimentorumq; altarium, breuiter ſacrorum cuſtodiam talibus per cuſtodes ſeu theſaurarios noſtri temporis committi; quos hæc contingẽtes antiquitas nefarij criminis ſimul cum ſurrogãtibus damnaſſet, quare cautius poſthac agendum, ne ob talem præſumptionẽ dominus iratus, plagã populo, quã ſimul innocẽs cum nocente inuoluat, immittat.

DE PAROCHIS AC EORVM VICArijs, alijſq; verbi miniſtris. Cap. I.

HIC titulus cum generalis ſit, in pleroſq; alios ſcinditur. Primum enim videndum eſt, qui ad verbi miniſterium & regimen eccleſiarum admittendi ſint, deinde de vita ac moribus eorum. Poſt, de officio, quod in duobus potiſſimum ſitum eſt, diſſeminatione verbi, adminiſtratione ſacramentorum. Poſtremo, de ipſorum victu, de quibus ſpeciatim diſpiciemus. Ante omnia tamẽ lectorem

1. Timoth. 5

admonitũ eſſe volumus, hos eſſe locos quos eccleſiarum iubar diuus Paulus in epiſtolis ad Timotheum ac Titum accuratiſſime tractat. Nã huc illæ potiſſimum ſpectãt, vt ſciant Timotheus ac Titus, quomodo oporteat eos in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viuentis, niſi q articulus adminiſtrationis ſacramentorum, & qui de victu eſt, alibi ſuſius explicãtur. Porro, cum hæ Paulinæ epiſtolæ meræ aureæ ſint, & nulli non parocho cognitu in

In priori ad Corinth.

primis neceſſariæ. Idcirco ad verbum ediſcendæ, memoriæ mandandæ, ac opere complendæ erunt. Ex quibus alijs euangelicis apoſtolicisq́ſcripturis ac patrũ ſanctionibus, nos quædam decerpemus, quo dilucidius fiat, in quibus hactenus magno cum reipub. detrimento peccatum, & quid de cætero parochis facto opus ſit.

Qui admittendi. Cap. II.

QVum Chriſtus Ieſus paſtor ille bonus, ac paſtorum princeps, qui poſuit animam ſuam pro ouibus ſuis, circuiret omnes ciuitates & caſtella, docens in ſynagogis eorum & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Quum, inquam, is qui venit requirere & ſeruare quod perierat, vidiſſet turbas, miſertus eſt eis, quia erant vexati & iacentes ſicut oues non habentes paſtorem, dicebat diſcipulis ſuis: Meſſis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam. Matth. 9 Iohan. 10 Marci. 6 Luc. 10

Orandus deus vt mittat operarios in meſſem ſuam. Cap. III.

NVm quæſo putamus necdum tempeſtiuum eſſe, interpellare dominũ meſſis, vt mittat operarios in meſſem, ac paſtores, non quoſlibet, ſed ſecundum cor ſuum: nimirum ouibus miſere diſſipatis ac palantibus requirendis? Quis niſi in media luce cæcus, non præſentiſcat, nos in ea perículoſiſſima tempora incidiſſe, in quibus prædictiones Chriſti & apoſtolorũ ſcripturæ, omnino atq́ omni ex parte complentur? Quis enim non videt veniſſe, irrupiſſeq́, numeroſa admodum caterua ad nos falſos illos prophetas in veſtimentis ouium, qui ſint intrinſecus lupi rapaces, qui non intrarint per oſtium in ouile ouium, ſed aſcenderunt aliunde fures ac latrones? Non enĩ venerunt, niſi vt furentur & mactent & perdant, quos videntes mercenarij, & qui non ſunt paſtores, venientes, fugiunt & dimittunt oues, & lupi rapiunt & diſpergunt eas. Fugit enim mercenarius, quia mercenarius eſt, & nõ pertinet ad eũ de ouibus. Poterant direptores iſti ſub exuuio ouino aliquandiu deliteſcere, niſi Chriſtus eos prodidiſſet. Ex fructibus (inquiens) eorum cognoſcetis eos, ꝙ non poſſit arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos. Ex fructu enim ſuo vnaquæq́ arbor cognoſcitur. Matth. 7 Iohan. 10 Matth. 7

Vnde dinoſcere oporteat Pſeudoeccleſiaſtes. Cap. IIII.

QVos qui velit penitus agnoſcere, is ſecundam Petri legat cap. ij. & quæ eiuſdem argumẽti eſt, Iudæ Apoſtoli vnicam, & eas potiſſimum diui Pauli epiſtolas, quas ad Timotheum ac Titũ coepiſcopos ſuos perſcripſit, in quibus illos eodem, quo dominus, nomine, appellat lupos rapaces non parcentes gregi. Ex nobis quidem ſuborituros, ſed peruerſa loquentes, vt abducant diſcipulos poſt ſe, homines ſeipſos amantes, cupidos, elatos, ſuperbos, 2. Pet. 2 Iudæ. Ad Timot. & Titum. 2. Timo. 3

blaſphemos, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, proteruos, reprobos circa fidem. A fine præcepti, quæ charitas eſt, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, toto cœlo aberrantes, in vaniloquium conuerſos, ſeductores, proficientes in peius, errantes, & in errorem mittentes, Magiſtros prurientes auribus & in fide (quod bonam conſcientiam repulerint) naufragos verbis contendentes, ſanis vero ſermonibus, & ei, quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ, neutiquam acquieſcentes, ſuperbos, languentes circa quæſtiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpitiones, malæq; conflictationes, hominū mente corruptorum, ac proinde ad nihil vtiles, niſi ad ſubuerſionem audientiū, quorum ſermo vt cancer ſerpit. Nunquid poterat Apoſtolus futurorum cōſcius, hoſce Pſeudoeccleſiaſtes apertius aut dilucidius deſignare, quos nullus profecto Apelles tam expreſſim ſuis coloribus depingere potuiſſet.

1. Timo. 1.
2. Timo. 3. 4
1. Timoth. 2

Soli, authoritate ordinaria comprobati, ad verbi miniſterium admittendi. Cap. V.

Matth. 24 Lucæ. 21 Marci. 14

ADuerſus hos Pſeudochriſtos & pſeudoprophetas, nos præmuniuit Chriſtus: Videte (inquit) ne ſeducamini. Multi enim venient in nomine meo, & multos ſeducent, vt in errorem (ſi tamen fieri poteſt) ducantur, etiam electi. Nolite ergo ire poſt eos. Vos ergo (vti ſubiecit commonens) videte, Ecce prædixi vobis omnia. Chriſti ergo præceptum, quantum nobis ipſe concedit, ſequentes, quo lupos tam peſtilentes ab ouilibus ac diocœſibus noſtris abigamus, viſum nobis eſt operæpretium fore, antiquos innouare canones, quibus præcipitur, ne vlli ad verbi miniſterium ſeu prædicationis officium, niſi miſſi, authoritateq; ordinaria approbati ſint, admittantur. Quomodo enim (ſecundum Apoſtolum) prædicabūt, niſi mittantur?

Roma. 10

Qui ſunt legitimi parochi, & illorum vicarij, modo tamen hi examinati prius & admiſſi ſint. Cap. VI.

c. licet §. is etiā de elect. li. vi.

ORdinarij ergo verbi miniſtri, eccleſiarum parochialium legitimi rectores ac parochi ſunto, quos etiam perſonaliter apud eaſdem eccleſias, ſecundum canonicas ſanctiones perpetuo reſidere volumus, niſi tamen eos magna ratio, veluti q vel maioris ac publicæ vtilitatis cauſa abſint, quæ & noſtro calculo approbari debet, vel q ſoli ob parochiæ amplitudinem gubernationi tantæ, non ſufficiant, excuſauerit. Tum enim qui per illos delegabuntur vicarij ſeu vicecurati (modo tamen hi etiam examinati, & tam quod ad vitæ integritatem, q̄ Chriſtianæ eruditionis puritatem & zelum attinet, idonei reperti fuerint) noſtro permiſſu eodem officio perfungentur. Qui vero deinceps in vicecuratos aſſumentur, Vicarij noſtri in pontificalibus ac Theologorum ei per nos adiungendorū, In diocœſibus vero Suffraganeorum

rum noſtrorum, illorum, quibus hoc muneris committendum duxerint, cenſuram (num videlicet obeundo muneri, apti ſeu idonei ſint, vel minus) expectabunt.

Fratres mendicantes quatenus admittendi. Cap. VII.

ALiquot retro ſeculis in eccleſiam recepti ſunt quatuor mendicantium fratrum ordines, quo parochorum in verbi miniſterio cooperarij forent. Quos abſit, vt repellamus, ſi tamen intra Concilij Viennen. ſub Clemente quinto celebrati, aliarumque canonicarum conſtitutionum cancellos ſe continuerint. Nec ante acceſſerint, quam per ipſorum prælatos, vt viri inculpatæ vitæ, diſcreti pariter ac modeſti, ac verbi diuini probe gnari, iudicentur, atque ad hoc munus deligantur. Deinde etiam Vicarijs noſtris in pontificalibus præſentati, tales inuenti fuerint ac permiſſi. Ex cõci. Vienneñ. cle. dudum, de ſepult.

Quam modeſtiam fratres mendicantes in verbi prædicatione ſeruare oporteat. Cap. VIII.

QVi tamen quum in ſubſidium tantum vocati ſint, ordinarijs eccleſiarũ rectoribus moleſti eſſe deſinẽt, ita videlicet, ne eoſdem (quum ſuo munere fungi ipſimet velint) præoccupent, neve quos in excolenda vinea domini iuuare debent in concionibus, virulenta ac detractoria lingua carpant, vtı nonnulli huius generis ſolent, qui inflati ac incompoſiti populi auribus demulcẽdis ſtudent, ſuã, nõ Chriſti gloriã ambientes. Tam ignari omnis eccleſiaſticæ diſciplinæ, vt ignorent parochos, ſi forte ceciderint, ſuos habere iudices, non ipſos fratres cenſores, multo minus promiſcuam plebem. Quam exploratum eſt, mutuis eccleſiaſticorum virorum amarulentis detractionibus adeo non emendari, vt ſcandalizetur multo magis. Nec audiendi ſunt iſti, ſi ſeruos dei accuſare ſe dicant, vt meliores fiant, quum potius inuidiæ ſtimulis adulationiſque, quam charitatis ſtudio agitari conuincãtur. Idipſum vel propria eorum conſcientia atteſtante quod ſciant, nullum vel in ſeculo, ne dicamus in eorum monaſterijs inueniri, qui velit ſuum ſeruum ab alio quam a ſe iudicari, Adeo vt ſi quis ſecus facere præſumpſerit, hunc & multa ſequatur indignatio & vlciſcendi cupiditas, Quin Paulum audiant dicentem: Noli te iudicare inuicem, ſed hoc iudicate magis, ne offendiculum detis fratri. Ex decr. Paſtoralis. pont. Ex decret. Anack. Roma. 14

Non ferendi qui in iuriſdictiones & poteſtates temere ad plebem inuehuntur. Cap. IX.

MVlto minus ferendi ſunt qui vt auram venentur popularem, in iuriſdictiones epiſcopales ac ordines eccleſiaſticorum pariter & ciuilium magiſtratuum inuehentes, temere vociferantur ad populum, Non intelligẽtes interdum, neque de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant, Quo 1. Timo. 1.

nihil aliud efficiunt,quam vt plebem,alioqui ſatis in clerum irritatam,irritatiorem reddant, ac gliſcenti ſeditionum igni oleum ſubminiſtrent. Iuriſdictiones ac magiſtratus eſſe oportet. Quod interdum perſonarum,non ordinis ſeu magiſtratus vitio peccatur, alia prouidentia purgandum eſt, non

Math.18 cæco plebis iudicio expendendum,fraterna correptione opus erat, non accuſatione aut laceratione ex ſuggeſtis. Et vt omnia non ſtatim ad viuum vſque repurgentur, quod fieri vix poteſt, non grauabuntur iſti oculati, in ſe quoque deſcendere ac ſuos erratus inſpicere,quo tandem æquiores ſiant,di-

Ex canoni. Anacleti. uiniſq; iudicijs etiam quædam relinquant.Si enim omnia (vti ſcite Anacletus ait) in hoc ſeculo vindicata eſſent, locum diuina iudicia non haberent. Sed de his ſatis.

Abuſus eſt,qui parocho ſuo officio interdicit. Cap. X.

EX his quæ diximus conſequitur, eum morem, qui alicubi irrepit,penitus irrationabilem,ne dicamus execrabilem abuſum eſſe,quo legitimi eccleſiarum parochi adiguntur iureiurando affirmare, ſeſe in ſuis eccleſijs fratres mendicãtes ad verbi miniſterium(etiam ſi ipſimet pro ratione ſuſcepti ac cõcrediti muneris eo ſungi velint)perpetuo admiſſuros. Quid eñ hoc more aliud agitur,q̃ vt parocho officium,quo ſe Chriſto & eccleſiæ obſtringit, adimatur,ac in alium relegetur. Id vitij, vt ſpes eſt,curabimus.

Fratres mendicantes his ſynodalibus conſtitutionibus erunt parentes. Cap. XI.

AEquum quoque cenſemus, vt qui ex fratribus huic muneri accingi velint,noſtris Vicarijs in pontificalibus ſerio promittant,ſeſe hiſce ſynodalibus inſtitutis omnino obtemperaturos, quo ſermo dei pure,ſyncere,ac ſine offenſione decurrat.

Decet quoque vt fratres eatenus ordinariæ poteſtati ſubijciantur. Cap. XII.

QVi vt ordinariæ noſtræ poteſtati, quod ad eiuſcemodi functionem attinet,ſubijciantur, & eatenus monaſticæ profeſſionis regulis, obligationibuſq; eximantur,non decens tantum, ſed & iuſtum putamus.

De ſemel certo loco deſtinatis ac admiſſis non temere retrahendis. Cap. XIII.

QVi vero ſemel p̃ſentati & admiſſi fuerint, vt certo loco hoc miniſterio fungãtur, non debebũt temere ſeu p̃ter noſtrum aſſenſum a ſuſcepto munere retrahi. Nam frequẽtem perſonarũ mutationem periculoſam putamus, vt interim ſileamus ſæpe minus idoneum in idonei locum ſurrogari.

Qui

Qui nulla legitima authoritate innixi ſe verbi miniſterio ingerunt, vti ſeditioſi comprimendi. Cap. XIIII.

EXtra ordinarios parochos, illorumq́ legitimos cooperarios, nemo deinceps, neque ſuggeſtum occupet, neque conuenticulas, vel in priuatis domibus vel vicis faciat, aut quouis tandem modo vſurpet. Quod ſi quis ſecus agere præſumpſerit, & inobediens perturbare eccleſiam dei (quæ foris eſt) perſeuerauerit, hunc tanquam ſeditioſum corripi oporteat. Ex Concil. Antioch. c. 5

Prohibentur omnes apoſtatæ monachi ignoti ac peregrini ſpermologi. Cap. XV.

QVamobrē prohibemus omēs apoſtatas monachos ignotos. Item iſtos ac peregrinos ſpermologos, quorū neq́ doctrina neq́ vita vlli perſpecta eſt, eritq́ proinde curæ ciuilibus magiſtratibus ac præſidibus, vt de his inquirant diligēter & quos nos proſcripſimus, eos illi cū receptatoribus ipſorum doli mali cōſcijs excedere prouintia compellant, Niſi quid ſeuerius culpa horum præuaricatorum in ipſos ſtatuere poſtulauerit. Iam vt inueniatur quiſpiam (quod abſit) qui aliter q̄ legitime parochiam occupauerit, hūc abijci ſtatim oportet, quantumuis plebs, quā corrupit, eū retinere contendat. Ex cōci. Sardi. 1. & 18 Laodi. 13

De Terminarijs quatenus admittendi. Cap. XVI.

EX ordine mendicantium, qui oppidatim ſoli commorantur, quos Terminarios appellamus, vitam interdum agere monachiſmo plurimum diſſimilem cognouimus, proindeq́ multis eſſe inuiſos, hos potius, quum officio prædicationis ſtatis illis diebus perfuncti eſſent eleemoſynaſq́ collegiſſent, ſtatim ad monaſteria ſua regredi, ibidemq́ quieti operam dare, atque obſeruare ieiunia, & orationes iuxta ordinis ſui inſtitutum malumus, quam vitam communem, ne dicamus licentioſam, inter ciuium turmas ducere. Vbi tamen monaſteria ab oppidis aut vicis tam longe diſſita fuerint, vt vnius diei itinere repeti non poſſint, nolumus Terminarios iſtos, hac lege teneri, modo tamen viri graues & annoſi, vitæ quoque ex omni parte integræ ac ſanæ doctrinæ comperti fuerint, ac id etiā viſitatione potius quam conſtitutionibus cauebitur. Ex Calced. Concil.

Priuilegijs fratrum nihil derogatur. Cap. XVII.

NOlumus autem per prædicta, priuilegijs, ordinibus fratrum mendicantium rite & legitime conceſſis, præiudicare.

Monachorum eccleſiæ per ſeculares (vt vocant) preſbyteros gubernandæ. Cap. XVIII.

c.de monachis,de ꝓbē. c.1.de capel. mona.

EAdem ratione decens eſt,vt monachi qui parochiales eccleſias,cura animarum apud ipſum monaſterium, non perſonam relicta,incorporatas (vt vocant) monaſterijs ſuis habent, non per religioſos (quos in monaſterijs perpetuam vitam agere conuenit)ſed per vicarios preſbyteros ſeculares (modo haberi poſſint)ad eundem modum quem ſupra diximus, examinandos admittendoſq; gubernari procurent. Quibus etiam de eccleſiæ prouentibus tantum aſſignare obligati erunt, vnde & iura epiſcopalia perſoluere, & congruam ſuſtentationem habere poſſint, quod vt fiat,nobis curæ erit. Non tamen tam duri hic erimus, quo minus interdum viros monaſticos, quos ſingulari vitæ exemplo & doctrinæ ſalutaris diſſeminatione inſignes cōperiemus, apud eccleſias parochiales relicturi & confirmaturi ſumus.

DE VITA AC MORIBVS PArochorum. Cap. I.

QVanquam de vita ac moribus Clericorum ſupra diximus, videtur tamen hic locus poſtulare,vt ſpeciatim aliquid de conuerſatione ac moribus parochorum dicamus,quod horum vita & officium diuo Paulo præcipue curæ fuerint, adeo vt his recte ſe habentibus,de reliquis non admodum magnam ſolicitudinem habuiſſe videatur. Nec immerito, res enim ipſa declarat, ac priſca ſecula meminerunt,quam tranquilla,quam florẽs, quam fructificans, quam denique felix eccleſia fuerit, dum talibus eſſet parochis inſignis, qui euangelicis, apoſtoliciſq; inſtitutis, ſanctorumq; patrum regulis addicti, non tantum vocabulo, ſed & facto præſtabant quod dicebantur. Contra vero,in quantos æſtus,tempeſtates,procellas, ac pericula, ob eoſdem ſenſim in diuerſum mutatos ac varicantes eccleſiæ nauicula miſere coniecta ſit,nos ſentimus.Ex quibus rurſus emergere, quum certo certius non poſſimus,niſi nos(quibus gregem ſuum Chriſtus paſcendum commiſit) vias domini rectas,a quibus varicando excidimus, inambulare pergamus. Quid tandem aliud conſilij capiendũ nobis,quam vt ſinguli,quales eſſe debemus,tales & ſimus,atque hoc inſigne Chriſti verbum, quod hinc diſcedens, Petro ouiculas ſuas committens,poſt tertiam demum dilectionis ſtipulationem promiſſionemq;, vti vltimum elogium ac memoriale, fideliſſime,diligentiſſimeq; inculcauit, & mente & opere teneamus. Quod eſt: Paſce agnos meos. Id fecerimus,ſi gregem Chriſti poſt Chriſtum vnice diligamus,atq; eundem tam verbi doctrina, q̃ operis exemplo paſcamus, diuinorumq; ſacramentorum diſpẽſationem tueamur, defendamuſq;.

Iohan. vlt.

Vita vt doctrinæ in parocho conueniat, neceſſarium. Cap. II.

Vbiq;

VBique ferme cũ de parochis ſermo incidit, ſcriptura vitã doctrinæ copulat. Nimirum quod qui vitam agit doctrinæ contrariam, plus exemplo deſtruit q̃ ædificet verbo. Oportet em̃ & fieri ſermonẽ non tantũ dici, alioqui competet in parochũ quod Seneca Platoni obiectum fuiſſe refert: Aliter loqueris, aliter viuis. Et quod Chriſtus phariſæis imputat: Dicunt enim & nõ faciunt, Alligant onera importibilia in humeros veſtros, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Apponatur ergo manus ori neceſſe eſt, ne ſit vox quidem, vox Iacob, manus autem Eſau. Porro vox operum fortius ſonat quam verborum, Intuendus nobis paſtorum princeps eſt, cuius tota vita ſua doctrina eſt, Qui cœpit primum facere, poſt docere. Siquidem potens opere & ſermone, Qui diſcipulos Iohannis de aduentu Meſſiæ rogantes, ad opera remiſit, dicens: Ite, dicite Iohanni quæ vidiſtis & audiſtis. Qui denique non ſolum vocat oues ſuas nominatim, ſed & vadit ante eas. Et eum tantum qui ſic docuerit & fecerit, magnum in regno cœlorum fore pollicetur.

Matth.23 Gene.27 1.Pet.2 Acto.1. Luc.24 Matth.11. Iohan.10 Matth.5

Paſtorem gregis exemplum eſſe oportere. Cap. III.

QVare beatiſſimus Paulus eccleſiæ miniſtrum inſtituturus: Exemplum (inquit) eſto fidelium, in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Itidem ad Titum. ij. In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum ſanum, irreprehenſibile, vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Sal enim terræ & lux mundi, prædicator Euangelij dicitur, & lucerna ſuper candelabrum poſita, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic, vt videant homines opera illius bona, & glorificent patrem, qui in cœlis eſt. Quod ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? ad nihilum enim valet vltra, niſi vt proijciatur foras & conculcetur ab hominibus. Apoſtolus itaque hoc præceptum commendat Timotheo, vt militet bonam militiam, habens non tantum fidem, ſed & bonam conſcientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt, ex quibus tum erant Hymenæus & Alexander, quos tradidit Satanæ, vt diſcant nõ blaſphemare. Interea vero ex eodem numero omnes hæretici fuere.

1.Timo.4 Ad Tit.2 Matth.5 1.Timo.1.

Vitanda parocho in primis auaritia. Cap. IIII.

IAm, quæ clericis vitanda erunt, ſupra diximus. Ea ipſa potiſſimũ Paulus q̃longiſſime a parochis eſſe vult, & quæ illis oppoſita ſunt, in ipſis quã maxime elucere. Primum ſcilicet, vt abſtineant ab omni auaritia. Hoſpitales enim erunt, non turpis lucri cupidi, non opes, ſed animas venantes, non auri, ſed hominum piſcatores. Alioqui ex paſtoribus fient mercenarij, & vertentur in lupos, audientque dominum per Ezechielem exprobrãtem: Lac comedebatis & lanis operiebamini, quod craſſum erat, occidebatis, gregẽ aũt

1.Timo.3 Tit.1. Matth.4 Ezech.34

meum

meum non paſcebatis,quod infirmum fuit non conſolidaſtis,& quod ægrotum erat non ſanaſtis, quod confractum eſt non alligaſtis, & quod abiectũ eſt non reduxiſtis,& quod perierat non quæſiſtis, ſed cum auſteritate impe-
1.Timo.6 rabatis eis & cum potentia,Et cætera quæ ſequuntur. Qui enim volunt diuites fieri,incidunt in tentationem & in laqueum diaboli,& deſideria multa, inutilia & nociua,quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix quippe omnium malorum,eſt cupiditas,quam quidẽ appetẽtes,errauerunt a fide & inſeruerũt ſe doloribus multis. Tu vero o homo dei,hæc fuge, ſectare vero iuſtitiã,pietatẽ,fidẽ,charitatẽ,patiẽtiam & manſuetudinem.

Parochi familiam irreprehenſibilem eſſe debere. Cap. V.

INterim erit domui ſuæ bene præpoſitus, vt non tantum ipſe,ſed & ſua familia irreprehẽſibilem vitam agat. Qui enim domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ dei diligẽtiam habebit? Oportet autem illum & teſtimonium habere ab his qui foris ſunt, vt non in opprobrium incidat & in la-
1.Timo.3 queum diaboli.i.ad Timotheum.iij.

Parocho luxus omnino cauendus. Cap. VI.

1.Timo.3 DEinde procul abſint parochi ab omni luxu. Sobrium eñ vult parochũ
2.Timo.4 eſſe Paulus,nec multo vino deditum,ac vino potius ad neceſſitatem q̃ ad voluptatem vtentem, quemadmodum ipſe Timotheo præcipit, ne aquã adhuc bibat, ſed modico vino vtatur propter ſtomachum ſuum & frequentes infirmitates. Neſciat ergo parochi domus comeſſationes crapuloſas,exerceatur cõpotationes illas ad æquales hauſtus obligatorias. Sit procul a ſymbolorum(vt vocant)dationibus. Turpiſſimũ putet,niſi cauſa neceſſitatis,intrare tabernã,quaſi domũ non habeat ad edendũ & bibẽdum. Breuiter, vitet omnia quæ paſtoralem authoritatem aut dedecorãt aut imminuunt.

Pudicitia ſeruanda parocho. Cap. VII.

DEteſtetur quoque omnem libidinem. Nam oportet parochum eſſe pu-
1.Timo.3 dicum.i.Timoth.iij.& ſe præbere exemplum in caſtitate.i.Timoth.iiij.
1.Tim.4 Ne in eum vere dicatur: Qui alium doces, teipſum non doces. Qui prædi-
Roma.2 cas,non furandum,furaris. Qui dicis,non mœchandum, mœcharis. Qui in lege gloriaris,per præuaricationẽ legis deum inhonoras,per quod blaſphe-
1.Corin.6 matur nomen dei inter gentes. Quo enim vultu fornicarios cœlo excludet
Ephe.5 cum Paulo,qui huic volutabro cœni ipſe immerſus eſt? An exiſtimas(inquit
Gala.5
Roma.2 ipſe Paulus)o homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea,quia tu effugies iudicium dei? In quo enim iudicas alterum,teipſum condemnas, eadem eñ agis quæ iudicas. Scimus quippe, quia iudicium dei eſt ſecũdum veritatem in eos qui talia agunt.

Quæ fugienda & quæ ſectanda parocho. Cap. VIII.

Deniq;

DEnicꝫ Paulus ad Timotheum: Iuuenilia (inquit) deſideria fuge, ſectare 2. Timo. 2
vero iuſtitiam, fidem, ſpem, & charitatem, & pacem cum his qui inuo-
cant dominum de corde puro. Labora ſicut bonus miles Chriſti. Nemo eñ
militans deo, implicat ſe negotijs ſecularibus, & quæ ſequuntur. In ſumma,
ſolicite cura teipſum probabilem exhibere deo, operarium inconfuſibilem
recte tractantem verbum veritatis. ij. Timoth. ij.

DE DISSEMINATIONE verbi. Cap. .I.

HOC miniſterium ſanctiſſimus Apoſtolus cæteris om-
nibus longe præfert. Vnde & Corinthijs ſcribens, ait. 1. Corin. 1.
Non miſit me Chriſtus baptizare, ſed euãgelizare, cui
& cæteri apoſtoli aſtipulantur, quũ inquiunt: Non eſt Acto. 6
æquum nos relinquere verbum, & miniſtrare menſis.
Quinimo & Chriſtus alijs anteponit: Euntes (inquiẽs)
in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni Matth. vlt.
creaturæ, ac docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij,
& ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.
Quamobrem Paulus Timotheum ſuum excitans, ait: Attende lectioni, at- 1. Timo. 4
tende exhortationi & doctrinæ, noli negligere gratiam quæ in te eſt, quę da
ta eſt tibi per prophetiam cũ impoſitione manuũ preſbyterij. Hæc medita-
re, in his eſto, vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende tibi & do-
ctrinæ, inſta in illis, hoc enim faciẽs, & teipſum ſaluum facies & eos qui te au
diunt. Et iterum: Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, 2. Timo. 4
prædica verbum, inſta opportune, importune, miniſterium tuum imple.

Quid parocho meditandum. Cap. II.

MEditabitur parochus quid ipſi dominus per Ezechielẽ cap. iij. xxxiij.
ac. xxxiiij. præceperit, parabolaqꝫ ſpeculatoris menti inſigenda eſt:
Speculatorem (inquit) dedi te, domui Iſrael. Qꝫ ſi ſpeculator viderit gladiũ Ezech. 3
venientem, & non inſonuerit buccina, & populus ſe non cuſtodierit, vene- 33. 34
ritqꝫ gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus
eſt, ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram. Parochi ſiquidẽ
ſunt, quibus potiſſimum dictum eſt: Fratres, ſi quis ex vobis errauerit a ve- Iaco. 5
ritate, & conuerterit quis eum, ſcire debet, quoniam qui conuerti fecerit pec
catorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius a morte. Dura eſt nimis il-
la prophetæ lamentatio: Paruuli petierunt panem, & nemo dabat eis. Paſce Threñ. 4
ergo fame morientem: ſi non paueris, occidiſti. At homo ex duabus parti-
bus conſtat, ex carne ſcilicet & ſpiritu. Duplici ergo cibo opus eſt. Nam vt
ſcriptura ait: Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod proce- Matth. 4

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dit de ore dei. Cibus exterior carnem tãtum mortalem reficit, & intrans per os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur, Panis autem ſpiritus tam per verbum prædicationis, quam ſacramentaliter in veritate corporis & ſangui-
Iohan.6 nis dominici, in viua fide comeſtus, viuificat, reficit, ac vegetat animam, qui non perit, ſed permanet in vitam æternam, & hunc qui ederit, non morie-
Hebr.4 tur in æternum. Id quod omnes pij ſciunt ac ſentiunt, Viuus enim ſermo dei eſt, & efficax, & penetrantior quouis gladio ancipiti, ac pertingens vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, compagumq́, & medullarum.

Fidelitas in primis in parocho requiritur. Cap. III.

1.Corin.4 HIc iam inter huius cœleſtis panis diſpenſatores quæritur, vt fidelis quis inueniatur. Fidelis, inquam, ſeruus & prudens, quem conſtituit domi-
Matth.24 nus ſuper familiam ſuam, vt det illis eſcam in tempore. Beatus ille ſeruus, quem, quum venerit dominus eius, inuenerit ſic facientem. Sin ſecus, veniet dominus ſerui illius, in die quo non ſperat, & hora quam ignorat, & diuidet eũ, partemq́ eius ponet cum hypocritis, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ.

Quis ſit fidelis verbi diſpenſator. Cap. IIII.

1.Iohã.4 IS autem fidelis eſt diſpenſator, (atteſtante diuiniſſimo Iohanne) cuius ſcopus vnicus ille Chriſtus eſt, & cuius ſpiritus confitetur Chriſtum in
Ad Tit.2 carne veniſſe, id eſt, vt diuus Paulus interpretatur, qui docet apparuiſſe gratiam dei & ſaluatoris noſtri omnibus hominibus ad erudiendum nos, vt abnegantes omnem impietatem & ſecularia deſideria, ſobrie, iuſte, & pie viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Qui, inquam, docet eundem Chriſtum Ieſum dominum noſtrum hominem factum, vt daret ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Quibus verbis ſanctus Paulus duas in Chriſto naturas, verbi ſcilicet & carnis indiſſolubili vinculo cohærentes, & vtriuſque naturæ rationem complectitur, Verbi, quatenus erudit nos, docens quæ ſit voluntas patris, quam facientibus denuntiat præmium, præ-
Iohan.1. uaricantibus vero pœnam æternam. Carnis vero, quatenus datus & immo-
1.Pet.2 latus eſt pro nobis in ara crucis. Agnus immaculatus & victima tollens pec-
1.Pet.4 cata mundi, nobis relinquens exemplum, vt ſequamur veſtigia eius, & eadem cogitatione armemur, quia qui paſſus eſt in carne, deſijt a peccatis, vt iam non deſiderijs hominum, ſed voluntate dei, quod reliquum
1.Iohã.4 eſt in carne temporis viuamus. Omnis autem ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, de quo audiſtis, quoniam venit, & iam in mũdo eſt.

Omnis

Omnis ſcriptura ad geminam charitatẽ exigenda. Cap. V.

IS item fidus eſt miniſter verbi, qui omnem ſcripturam ad Chriſtianam exigit charitatem. Charitas enim Chriſtianiſmum conſummat, quemadmodum apud diuum Paulum legimus: Finis præcepti eſt charitas de corde puro, conſcientia bona & fide non ficta. Et eſt potiſſimum illud indicium, quo Chriſtiani eſſe comprobamur. In hoc (ait Chriſtus) cognoſcent omnes quod diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Vnde beatus Auguſtinus in libris de doctrina Chriſtiana breuiſſimam methodum ad peruestigandas, intelligendaſque ſcripturas commonſtrare volens. Quiſquis (inquit) ſcripturas diuinas vel quamlibet earum partem intellexiſſe ſibi videtur, ita vt in illo intellectu non ædificet geminam charitatem dei & proximi, is nondum intellexit, quod legis ac ſcripturarum ſumma, finis ac plenitudo, ſit dilectio, quæ duobus mandatis comprehenditur, Nempe: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente, ex tota virtute tua, & diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et, quemadmodũ vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Quicunque ergo ad hanc amuſſim doctrinam ſuam attemperat, is nunquam poteſt pernitioſe errare.

1. Timo. 1. Iohan. 13. 15 Aug. de doctr. Chriſt. lib. 1. c. 36 Roma. 13 Math. 22

Summa euangelicæ prædicationis. Cap. VI.

EZechiel vero propheta ſummam ſuæ prædicationis dominum enarrantem facit, hiſce pene verbis: Viuo ego dicit dominus, Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur impius & viuat, Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit, & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Quare qui egerit pœnitẽtiam a peccato ſuo, feceritque iudicium & iuſtitiam & in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniuſtum, vita viuet & non morietur, quod Chriſtus breuius complexus eſt: Pœnitentiam (inquit) agite, appropinquabit enĩ regnũ cœlorũ. Sed de his alias locupletius. Suffecerit hic vtcunque indicaſſe ſcopũ.

Ezech. 18 Math. 3.

Parocho cautiſſima ſolicitudine in prædicatione verbi vtendum. Cap. VII.

QVo autem ſolicitius parochus prouintiam, cui admotus eſt, gubernare ſatagat, haud exiſtimabit ſe alicui leui muneri, ſed omnium grauiſſimo ac difficillimo præfectũ, tantæ nimirum difficultatis, vt verbi prædicatorem vndequaque abſolutum, vix vnũ e milibus reperias. Nõ idem eſt ouium palatum, magna in paſcẽdis varietas, Quod vnã ouiculam nutrit, alterã macerat aut mactat. Culpauerit aliquis auaros, prodigus hinc argumẽtum prodigalitatis ſuæ colliget. Culpauerit prodigos, auarus inde tenacitatis ſuæ excuſationem arripiet. Ea eſt hominum malitia, vt nedum alia, ſed & ſanctiſſi-

mum dei verbum pro ſuis quiſq; affectibus ac ad ſuā deſideria conſouenda potius q̄ eradicanda trahat. Videmus proh dolor, quemadmodum hac tem
Pſal.140 peſtate pleriq; ſacras literas in parabolam ac prouerbium vertant, atque ad excuſandas excuſationes in peccatis ſumma vi atq; impudentia torqueant, adulterantes verbum dei. Quare parochus cautiſſima ſolicitudine agere debet, per gladium dei, ſecantem a dextris & ſiniſtris, vt medium iter pateat ad incedendum per viam regiam mandatorum dei.

Quemadmodum ſermo temperandus. Cap. VIII.

ATtemperandus ſermo quoad eius fieri poteſt pro auditorū captu. Alij ſiquidem acri ingenio ac iudicio ſunt, alij hebetes animo ac rudi Minerua prædici, quidam attenti, quidam vero deſides, hi recte ac ſyncere inſtituti, illi ſeducti ac decepti. Diſcretione ergo maxima opus eſt. Breuiter, Nemo erit cōcionator abſolutus, cui præter vitam exemplarem non adſint omnia quæ ſequuntur: nempe, cognitio ſcripturarum vtriuſq; teſtamenti, ingeniū velox, ſolers, atq; verſatile, eloquētia vehemens, ſuadibilis & ſuauis, neq; interim minus temperata q̄ copioſa, prudētia rerum ac perſonarū docendarū, experientia multiplex, immobilis conſtātia, Deniq; ſpiritus, qui ſi deerit, reli
Matth.10 quis donis parum profecerit. Non em̄ vos eſtis qui loquimini, ſed ſpūs patris veſtri qui loquitur in vobis. Quomodo em̄ ad æternarū rerum deſide-
Lucæ. 11. ria alios accendet, qui ipſe totus languet ac friget? nondum ſpiritu concepto, qui ex deo eſt, quem & ipſe deus dat bonum petētibus ſe. En q̄ arduum eſt concionādi munus? Nec tamen propterea diffidentia (quę plerunq; multos
1.Corin.11. auertit) deſerendū. Ad euangelizandum miſſi ſunt parochi. Væ ergo illis, ſi
Iaco.1. non euāgelizauerint. Si quis aūt eorū ſapientia indiget, ſcruteť ſcripturas & poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & nō improperat, & dabitur ei.

Quid cauendum inter concionandum. Cap. IX.

CAuebit aūt modis omnibus, ne lubricus in docēdo ſit, huc illucq; efflu-
Ex epi. Iudę ens. Et in primis, ne vento doctrinarū ab eccleſia catholica nō receptarū,
1. Timo.1. veluti nubes ſine aqua circunferatur, ſed formā habebit ſanorū verborū ab eccleſiæ (q̄ columna veritatis eſt) inſtituto nihil diſcrepātiū. Tu (inquit Paulus
Ad Tit.2 ad Titū) loquere, q̄ decent ſanā doctrinā, verbum ſanū & irreprehēſibile.

Nihil aut fabuloſum aut ſuſpectū adſerēdum. Cap. X.

1. Timo.1.4 2. Timo.2 Tit.3 INeptas autem & aniles fabulas deuitabit, qualia nuper erant, quæ ex nullis probatis authoribus, ſed potius ſuſpectiſſimis obſcurorum hominum commentis adferebātur exempla. Olim vero genealogiæ interminatæ, q; ad pietatem illa nihil fecerint. Exercebit autem ſeipſum ad pietatem, Quod cor
1. Timot.4 poralis exercitatio ad modicum vtilis ſit, Pietas autem ad omnia vtilis, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. i. ad Timoth. iiij.

Loqua-

Loquacitas vitanda. Cap. XI.

NEque minus euitabit prophana & vaniloquia, hoc eſt, futilem & inanem loquacitatem, qua nonnulli ratiocinationibus humanis falſam ſcientiæ opinionem ſibi venãtur. Sic em̃ ſuum compellat Timotheum Paulus: O Timothee, depoſitũ ſerua, deuitãs prophanas vocũ nouitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quã quidã promittẽtes circa fidem exciderunt. 2.Timo.2 1.Timo.6

Quemadmodum parochum aduerſus hæreticos pugnare oporteat. Cap. XII.

PAratos nos eſſe vult Apoſtolus Petrus ad ſatiſfactionem omni poſcenti nos rationem de ea quæ in nobis eſt ſpe & fide, ſed cũ modeſtia & timore. Neq; ergo doceat, neq; intendat his parochus, quę quæſtiones magis pҁſtant q̃ ædificationem, quæ eſt ex charitate. i. Timoth. i. Et iterũ. ij. Timoth. ij & iij. Paulus ait: Stultas & ſine diſciplina quæſtiões & pugnas legis reſpue, ſciens quia generãt lites. Seruum aũt domini nõ oportet litigare, Proindeq; vbi cum hæreticis res eſt, corripiet quidem eos cũ modeſtia qui reſiſtunt veritati, ne quãdo deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendã veritatẽ, & reſipiſcant, a diaboli laqueis, a quo tenentur captiui ad ipſius voluntatem. Q; ſi non profecerit, hæreticum hominem poſt vnã & ſecundã correptiõnem, deuitet, ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſcemodi eſt & delinquit, quum ſit proprio iudicio condemnatus. Nequaquã autem ad populũ verbis contendat, ad nihil em̃ vtile eſt, niſi ad ſubuerſionẽ audientium. Memor apoſtolici ſermonis, quo reijciuntur omnes, qui ſciſſurã quærunt. Si quis em̃ vult contentioſus eſſe, nos talem cõſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei. 1.Pet.3 1.Timo.1. 2.Timo.2.3 Tit.3 2.Timo.2 1.Corin.5

A ſcommatis & conuitijs abſtinendum. Cap. XIII.

INter concionandum ergo, a ſcommatis, maledictis, ac conuitijs omnino abſtinendum eſt, Prædicetur pure ac ſyncere dei verbũ, iuxta eccleſiaſticam traditionẽ, & patrũ ab eccleſia catholica approbatorũ interpretationẽ. Quæ vero in contentionẽ vel diſceptationem reuocari poſſunt, penitus ſileantur, quemadmodum quoq; pragmatica Auguſteñ. ſanctione cautũ eſt. Prag. Auguſtana.

In contentioſis dogmatibus quomodo docendus populus ſapere. Cap. XIIII.

IN controuerſis autem & contentioſis, obſcuriſq; dogmatibus quæ ſacris voluminibus vel vniuerſali eccleſiæ conſenſu expreſſim deciſa non ſunt, populus (priuatim maxime cum exemologeſi ſe purgat, modo grauatã conſcientiam in hoc habeat) ita docendus eſt ſapere, atq; hac cautione profiteri de his ſe credere, ſicut credit eccleſia. Hoc enim tutius, q̃ aſſeuerare, de quo dubites, aut quod non intelligas.

Qualem oporteat eſſe parochum in reprehendendis criminibus. Cap. XV.

ERit quoq; parochus in reprehendẽdis criminibus vehemens atq; acer. Conſtitutus eſt em̄ vt annunciet populo ſcelera eoꝝ, ſic tamẽ, vt in ſuggeſto vitia tantū reprehendat, non perſonas nominatim perſtringat: Argue
2. Timot. 4 (inquit Apoſtolus) increpa, obſecra in omni patientia & doctrina. Vbi per-
Matth. 18 ſona arguenda, denuntiatione euāgelica vtendū. Si peccauerit in te frater tu us, (inquit Chriſtus) vade & corripe eum inter te & ipſum ſolū. Q, ſi te audierit, lucratus eris fratrem tuū, Quod ſi te nō audierit, adhibe tecū adhuc vnū aut duos, vt in ore duoꝝ vel trium teſtium ſtet omne verbū. Quod ſi
1. Corin. 5 eos non audierit, dic eccleſiæ, q; ſi eccleſiam nō audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Sic Paulus Corinthium reſipiſcere nolentem excommunicauit. Et hic iterū Chriſti doctrina & exemplum ſequendum, vt beneuolentia
Matth. 18 Iohan. 8. ſeueritatem vincat, vt paratus ſit parochus dimittere peccanti non modo ſepties, ſed & ſeptuagies ſepties. Et cum Chriſto paratior ſit ad abſoluendum
2. Corin. 2 adulterā, ad frugem melioris vitæ reuertentem, q̄ ad condemnandū. Queadmodum Paulus quoq; in gratiā recepit Corinthiū illum pœnitentem.

Manifeſta reprehēſio vtriuſq; poteſtatis vitanda. Cap. XVI.

VItanda quoque manifeſta reprehenſio vtriuſq; poteſtatis, tam eccleſiaſticæ q̄ ciuilis. Neque inuehendum in ordinem aliquem aut aliquod ab
Roma. 13. eccleſia receptum viuendi genus. Omnis em̄ poteſtas a deo eſt, & propterea eatenus honorāda, non inceſſenda. Sequenda præcurſoris dominici doctri-
Lucæ. 3 na & exemplum, qui ne milites quidem a ſe repulit aut vlla contumelia affecit, ſed magis viam recte viuendi oſtẽdit. Per eiuſcemodi em̄ incautam reprehenſionem plebs ad ſeditionẽ magis ac rebellionẽ incitatur. Hanc, murmur, odiū, impatientia, contumacia, proteruia, & detractionis libido comitantur.
1. Pet. 2 Quin potius docẽdus populus eſt obedire magiſtratibus, parere præpoſitis ſuis, etiam diſcolis, ac interim admonendus eſt, vt ſint magiſtratus interdū
Iob. 34 vitioſi, id euenire, q; dominus regnare faciat malos & hypocritas, propter
Prouer. 28 peccata populi. Omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ſubditam eſſe,
Eſaiæ. 3 Roma. 13 Quodq; omnis poteſtas a deo ſit, Quod deniq;, qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtat, Niſi tamen poteſtas expreſſim præcipiat, quod eſt contra
Acto. 5 mandatum dei, tum em̄ oportet plus obedire deo q̄ hominibus.

Quomodo corripiendi magiſtratus. Cap. XVII.

Marci. 6 IN corripiendis vero magiſtratibus, correctioni quoq; fraternæ locus eſt, quemadmodum Iohannes reprehendit Herodem. Sic em̄ legimus: Dicebat enim Iohannes Herodi (non populo): Non licet tibi habere vxorẽ fratris tui. Qua ſi nihil promoueas, poſtulanda & expectanda prouiſio prælatorum

torum ac maiorum magiſtratuum eſt, Qui ſi diſſimulent,etiam conſultum magis,vt vltio remittatur ad deum,quam vt tantum ſcandalum inde deterius ſubſequatur.

Admonēdus populus, vt oret pro magiſtratibus. Cap. XVIII.

ESt aūt populus frequēter in concionibus,poſt conciones vero ſemp diligētiſſime cōmonendus,vt deū Opt.Max. pro poteſtatibus deprecet. Volo(inquit gentiū magiſter Paulus) vt fiant omniū primū obſecrationes, orationes,poſtulationes,gratiarꝫ actiones pro oībus hoībus,pro regibus & oībus qui in ſublimitate cōſtituti ſunt, vt quietā & tranquillā vitā agamus in omni pietate & caſtitate. Hoc em̄ bonū eſt & acceptū corā ſaluatore noſtro deo,qui oēs homines vult ſaluos fieri,& ad agnitionē veritatis venire. 1.Timo.2

Notantur qui ſecus docent. Cap. XIX.

SI quis aliter docet,& nō acquieſcit ſanis ſermonibus dn̄i noſtri Ieſu Chriſti & ei,quæ ſecundū pietatem eſt,doctrinæ, ſuperbus eſt,nihil ſciens,ſed languēs circa quæſtiones & pugnas verborꝫ, ex quibus oriunt̄ inuidiæ,contentiones,blaſphemiæ,ſuſpitiones malæ,cōflictationes hominū corruptorꝫ, & qui a veritate priuati ſunt,exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem. 1.Timo.6

Summa doctrinæ Chriſtianæ in Enchiridion cōtrahēda. Ca.XX.

POrro cū ſecundum euangelicam atque apoſtolicam doctrinam(quibus decreta patrū ac Conciliorꝫ,denicꝫ pragmatica ſanctio Auguſtana merito accedunt)in eccleſia dei ſola canonica ſcriptura ac diuina eloquia ſecundum eccleſiaſticam interpretationē ſanctorꝫ patrū ac doctorꝫ,& recitari,& ꝑdicari debeat,non abs re videbit̄ parochis ſummā Bibliorꝫ pauciſſimis ꝑſcribere,ne alicubi,dum ſcripturæ metas neſciunt,impingant. Ex Concil. Aphri. Prag.Auguſtana.

Enchiridion quæ docebit. Cap. XXI.

ET cum præcipue ipſis incumbat,vt plebem erudiant in præceptis decalogi,articulis fidei,qui ſymbolo apoſtolico recenſent̄ ac eccleſiæ ſacramentis ſimul cū explicatione orationis dominicæ. (Hic eſt em̄ inchoationis Chriſti ſermo,quo iacitur fundamentū,ab operibus mortuis & fidei in deū)idcirco vt imperitioribus conſulatur,quoddam Enchiridion dabimus,in quo breuiſſime hæc omnia ſecūdum ſanā & eccleſiaſticā doctrinā exponentur,ſimul & loci quidā communes ad omnes omnium hominū ætates ac ordines commonitorij inſerentur. Veneratio quocꝫ ſanctorꝫ ac reliquiarꝫ,Denique quatenus imaginibus ac picturis vtendum, docebitur. Nec interim quid ſibi eccleſiaſticæ ceremoniæ,preſertim illæ piæ ac antiquiſſimæ velint & quo conducant,in eodē libello declarare omittemus, idcꝫ ſuccinctiſſime. Heb.2

Ordo cōcionandi quē ſimpliciores ſequentur. Cap. XXII.

Aug. de doctri. Christ. lib. 4. c. 30

SImpliciores ac minus eruditi concionatores, feſtis quibuſcp diebus conſcione in nomine ſanctiſſimę trinitatis cum imprecatione gratiæ dei (nempe vt dominus ſuum ſpiritum verbo addere dignetur) cœpta, initio ambas lectiones, quæ Epiſtola ac Euangelium miſſæ eius diei appellātur, ad verbū denarrabunt. Deinde poſt imploratā diuini numinis clementiam, regrediantur ad vtriuſque lectionis breuem dilucidationem, locos aliquot communes ex vtraqꝫ deligentes, quibus populus ad vitæ pietatem charitatemqꝫ dei ac proximi inflammetur. Denuntiabunt quoque, quid eccleſia dei eo die potiſſimum deum oret ac precetur. Quod in precationibus ſeu Collectis, quę poſt canticum Kyrieeleyſon aut Gloria in excelſis dicuntur, continetur, ac hortabuntur populum, vt idem pariter interea dum ſacra aguntur, deum oret, ſi non verbotenus, mente tamen.

Sanctorum hiſtoriæ quatenus attingendæ. Cap. XXIII.

SAnctorum hiſtorijs ne nimis diu immorentur, quin potior pars (vti iam diximus) Euangelio detur & Epiſtolæ explicandis. Q, ſi fabuloſa videbitur hiſtoria, ne attingat quidē, ſi veri ſimilis, leniter, eaqꝫ decerpat quæ imitanda videantur. Miracula quoque ne impudētius iactenť, niſi q̄ ſcripturis ꝑdita, aut a nō leuibus ſcriptoribus ſumma cū hiſtoriæ fide tradita fuerint.

Allegoriæ quomodo explicandæ. Cap. XXIIII.

SI quas allegorias aut ſenſus ſcripturæ reconditiores, ſpūalia ſpūalibus cōferētes adferre velint has ex receptis eccleſiæ doctoribus, veluti Ambroſio, Hieronymo, Auguſtino, Chryſoſtomo, ac ſimilibus comprobatis authoribus deſument.

Quomodo finienda concio. Cap. XXV.

VBi ad calcem concionis deuentū erit, breui epilogo, quo argumētum ac capita totius concionis renarret, vtatur. Id enī ad captum ac fulciendā memoriam auditorum plurimum fecerit.

Quid recitandum finita concione. Cap. XXVI.

DEbet quoqꝫ finita concione, decalogus, ac ſymbolū fidei & ſuccincte & exerte recitari. Illa quoqꝫ exomologeſis ac publica peccatorꝝ cōfeſſio cū imploratione miſericordiæ dei, pure ac diſtincte pronūtiari ac moneri populus, vt eiſdē verbis ſacerdotē pronunciantē ſubſequať, ac deinde recenſeri cōſolatoria imꝑcatio remiſſionis peccatorꝝ, vt populus deiecto, cōtrito, humiliato aīo ac toto corde cū preſbytero accingať ac myſteriū redēptionis ſuæ (q̄d in altari tractať) contemplandū, fructūqꝫ dominicæ paſſionis, q̄ in altaris myſterio cōmemorať, repreſentaturqꝫ participandum. Pſalm. 50

Quomodo finita concione populus excitandus ad orandum pro defunctis. Cap. XXVII.

Cum

CVm multum plerunque temporis, paruo cum fructu teratur in recēſendis ſingulatim defunctorum nominibus, vbi viritim pro quolibet exigitur vna oratio dominica, idq; interdum non citra ſuſpitionem vel quæſtus vel ambitionis fiat. Nobis potius videbitur, vt populus ad communē pro defunctis orationem pie ac deuote dicendam accendatur, & hæ genealogiæ intermittātur. Super qua re tamē, quod ad morē ciuitatis noſtræ Colonień. attinet, & cū parochis & cū ſenatu latius agere nō omittemus.

DE ADMINISTRATIONE SAcramentorum. Cap. .I.

ECcleſiæ catholicæ vſus ſeptem myſteria (quæ ſacramenta appellātur) obſeruat, veluti ſeptem quædā parata remedia, per quę deo viſum eſt peccatis noſtris mederi ac nobis gratiæ ſuæ ſalutaris medicinā (diuerſa tamē ratione) infundere. Quæ ſunt, baptiſmus, confirmatio, eucharistia, pœnitētia, extrema vnctio, ordo, & matrimoniū. Quæ cur a Chriſto & eccleſia inſtituta ſint, & a veteribus ſacramēta peculiariter appellata, deinde quæ illorū ſit per gratiā dei efficacia & virtus, nunc nō eſt dicēdi locus. Tantū admonebimus in p̄ſentia parochū, quæ illū circa diſpenſationē ſingulorū obſeruare conueniat.

Inſtruendus populus, quid agatur in cuiuſlibet ſacramenti exhibitione. Cap. II.

QVia igitur in ſacramētis aliud videt̄ atq; aliud agitur, inſtruēdus eſt populus in cuiuſlibet exhibitione, quid in eiuſcemodi religioſo arcano, (id eſt ſacramētum ſonat) agatur. Cum eñ in ſacramētis iſtis per ſigna quędā ſenſibilia infundat̄ inſenſibilis gratia, congruens externis ſignis excitāda eſt fideliū fides & deuotio in deū, vt credentes ac diuinū myſteriū intelligentes ad dei ac ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti participādā gratiā accedāt. Quod fiet, cū parochus ſub adminiſtratione cuiuſlibet ſacramēti, ſacra concione populum breuiter admonuerit quid in ea re agatur. Aug. in lib. de do. Chri.

Quid agatur in baptiſmo. Cap. III.

ET vt de ſacro baptiſmo exordiū capiamus, docendus eſt populus, ꝙ illic aboleat̄ vetus homo, remiſſo omni peccato, atq; nouus exoriatur ab omni labe purgatus per fidē in Chriſtū, ꝙ illic qui baptizatur, lauetur lauacro regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti in ſanguine Chriſti pro nobis effuſo, ꝙ illic veterem Adā exuimus ac viciſſim Chriſtum induimus, conſepulti cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriā patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, quēadmodum hæc Enchiridion latius edocebit. Gala. 3 Tit. 3 Roma. 6

Cuius

Cuius ſint admonendi ſuſceptores infantis. Cap. IIII.

SVſceptores infantis(patrini qui dicuntur)merito admonẽtur, q̃ ipſi ſint, qui eccleſiæ nomine, & in eccleſiæ fide Chriſto paruulos offerant per baptiſmum,ac ſe propemodum pro paruulis fideiuſſores conſtituant, nomine paruuli reſpondentes, quem etiam poſtquam adoleuerit, ſymbolum ſimul & orationem dominicam edocere, atq; vitam Chriſto ac profeſſione in baptiſmo facta dignã perpetuo agere, ſaltem vbi id neceſſitas poſcere videbitur,cohortari non omittent, proindeq; malumus illos deligi prouectæ ætatis q̃ impuberis,ne videatur infans infantem offerre ac ſponſorem ſe deo pro alio conſtituere, qui quod promittit, non intelligat, ideoque multo minus quod non intelligit, docere queat.

c.vos ante oia,de conſ. diſt.4

Populus docendus,quid velint externa ſigna. Cap. V.

PRæterea docebunt populum,quid ſit,q̃ cathechizẽt baptizandus,quid reliqua ſolennia, quæ eccleſia adhiberi voluit, ſignent,videlicet,Cur inſuffletur in faciem baptizandi,cur ſignũ crucis & in pectore & in fronte fiat, cur ſal in os detur,cur aures & nares ſputo attingantur,liniantutq;,cur inunctio in pectore & ſcapulis fiat, & cur poſt baptiſmi tinctionem in vertice. Deniq;,quid ſignificet amictus albus,quo infans ſeu alius baptizatus ſuperinduitur,q̃ oĩa ſunt myſteriorũ plena, queadmodũ Enchiridion declarabit.

Quomodo accedẽdum ad baptiſmum. Cap. VI.

1.Corin.14 CVm beatiſſimus Apoſtolus in eccleſia omnia honeſte atq; ſecundũ ordinem fieri iubeat, debebit baptiſmus ſumma mentis in deũ & in ſacratiſſima q̃ agunt̃ myſteria,intentione & dari & accipi. Quare quicquid hinc ſuſceptores ſeu alios aſtãtes auocat,procul tollendũ eſt. Accedatur itaq; depoſito omni faſtu,humili ſpiritu, ac recta in deum fiducia,quemadmodum
Matth.19 acceſſerũt qui Ieſu paruulos obtulerunt,vt manus eis imponeret, Nam hic renuntiatur ſatanæ,omnibus operibus atq; omnibus pompis eius,conuenia turq; ante inter patrinos de nomine infantis,vt potius in baptiſmo ipſo cogitetur de lucranda anima Chriſto,q̃ de retinendo nomine.

Baptiſmus in facie eccleſiæ peragendus. Cap. VII.

MAgna certe ratione eccleſiaſticis patribus viſum eſt, vt baptiſmus in conſpectu eccleſiæ in loco ſacro recipiatur,niſi tamen imminens neceſſitas fieri aliud ſuaſerit. Quamobrem diſplicet nobis quod quidam faſtuoſi templum dñi deſpicientes, ambiunt magis ſuos infantes in domibus priuatim baptizari. Quod deinceps,niſi neceſſitas idipſum exegerit & cauſæ cognitio præceſſerit, indulgeri nolumus.

In confirmationis exhibitione quid docẽdum. Cap. VIII.

Itidem

ITidem dum ſacramentum confirmationis confertur, docebunt Vicarij noſtri in pontificalibus, quid agatur, nempe quod illic ambiatur gratia ſpiritus ſancti, qua confirmatur tyro aduerſus ſatanæ tentationes, roboraturq́ʒ, vt quod corde credit ad iuſtitiam, ore quoque palam confiteatur ad ſalutem. Quamobrem eo communiri ſolet ætas tenera, quæ ad nequitiam procliuior eſt q̄ ad pietatem, vt ea procliuitas minuatur, docilitaſq́ʒ ad pietatem augeatur. Omnes fideles (inquit Vrbanus pontifex Romanus) per manus impoſitionem epiſcoporum, ſpiritum ſanctum poſt baptiſmum accipere debent, vt pleni Chriſtiani inueniantur, quia cum ſpiritus ſanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam & conſtantiam roboratur. De ſpiritu ſancto accepimus, vt efficiamur ſpirituales, quia animalis homo nō percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. De ſpiritu ſancto accepimus, vt ſapiamus inter bonum malumq́ʒ diſcernere, iuſta diligere, iniuſta reſpuere, vt malitiæ ac ſuperbiæ repugnemus, vt luxuriæ & diuerſis illecebris, ac fœdis indigniſq́ʒ cupiditatibus reſiſtamus. De ſpiritu ſancto accepimus, vt amore vitæ & gloriæ ardore ſuccenſi, erigere a terrenis mentem ad ſuperna & diuina valeamus. Sed de hoc alibi latius.

Acto. 8. 19
De cōſ. diſt. 5. c. nouiſſi.
Roma. 10
Ex canoni. Vrbani.
1. Corin. 2

Quomodo ad ſacramentū cōfirmationis accedēdum ſit. Ca. IX.

AN expediat imitari conſuetudinem, qua obſeruatur, vt nedum adultis, ſed & infantibus detur confirmatio, idq́ʒ pranſis, hic non diffinimus, Quanquam quod Aurelianeñ. Concilio ſancitum eſt, nobis magis placuerit, videlicet, vt ieiuni ad confirmationem veniant perfectæ ætatis, vt moneantur confeſſionem ſacramētalem facere priuſquam acceſſerint, quo mundi, donum ſpiritus ſancti mereantur accipere. Cum enim hoc ſacramentum non ſit neceſſitatis abſolutæ, conuenientius & vtilius dabitur, ſi addatur admonitiuncula. At anteq̄ infans ſupra ſeptimum ætatis annū progreſſus fuerit, parū aut nihil horū quæ aguntur intelliget, ne dicamus, meminerit.

Ex cōcil. Aurelianē. c. vt ieuni. de cō ſe. diſt. 5

Cuius ſint admonēdi ſuſceptores confirmati. Cap. X.

QVemadmodum in baptiſmo ſuſceptores ſunt, ita hic qui confirmandum præſentant ac coram Epiſcopo ſiſtunt, idq́ʒ non admodum diuerſa ratione, niſi quod quidam etiam dicunt, decens eſſe, vt qui nondum aduerſus carnis, mundi, ac ſatanæ tentationes roborati ſint, per confirmatos iamdudū atque exercitatos ſenſus habentes (quibus fides confirmandi cognita atque explorata ſit) Epiſcopo præſententur. Quamobrem quoque admonendi ſunt iſti officij ſui, curandumq́ʒ, vt tanti ſacramenti perceptio digne ac reuerenter peragatur, quemadmodum in primatiua eccleſia obſeruatum legimus.

Gerſon.

De moderandis donarijs, quæ ſuſceptores infantibus donant. Cap. XI.

Qui-

QVibuſdam in locis,ambitionis magis,q̄ pietatis cauſa, dum vtrunque, tam baptiſmi q̄ confirmationis ſacramentum peragitur, hi qui patrini dicuntur,certant,vt alter alterum donariorum pretio(quo ſuſcepti ac preſentati pueri donantur)vincāt.Præterea itur ſtatim maxime poſt baptiſmū ad comeſſationes, cum tum maxime comeſſationibus eſſet abſtinendum. Qua de re admonendus eſt populus,vt quæ digna ſunt his ſacramētis tantum curent. Cætera aut moderētur aut penitus tollant. Nam nō offenderimus deum grauius,q̄ cum illius ſanctiſſima myſteria indigne tractamus.

Docendus populus de ſignis externis. Cap. XII.

DOcebit præterea parochus populū,quid ſignet chriſma. Et cur ex oleo oliuæ ac balſamo conficiatur, quemadmodū docebit Enchiridion.

De ſacroſancta Euchariſtia. Cap. XIII.

EVchariſtia,vnicum illud piarum mentium ſolatium ac delitium hac deploratiſſima tempeſtate execranda inſania ac abominabili prophanatione hæreticorum de re tanta quodlibet comminiſcentium, pleriſq; quodammodo in nauſeam vertitur , adeo vt(quod dolentes referimus)multi nunc
Iohan.6 ſint,qui non tantum hunc panem vitæ, qui de cœlo deſcendit,accipere non deſiderent, ſed & auerſentur , homines ſolo nomine Chriſtiani, re ipſa vero Capernaitis ipſis deteriores , etiam quos poſt acceptam notitiam veritatis, voluntarie in filium dei peccantes ac corpori dominico & ſanguini contu-
Hebræ.10 meliam inferentes, terribilis quædam expectatio iudicij ,& ignis æmulatio (quæ conſumptura eſt aduerſarios)manet.

Quid docēdus populus in huius ſacramenti miniſtratione. Cap. XIIII.

DOcendus eſt itaque populus Chriſtianus certiſſima fide credere , φ in hoc ſacramento ſit verum corpus & verus ſanguis Chriſti Ieſu.Neque
Matth.26 enim veritas mentitur , quæ apud Matthæum, Marcum,& Lucam hoc ſa-
Marci.14 cramentum inſtituens ac porrigens,ſimpliciſſime dixit.Accipite & comedi-
Lucæ.22 te,hoc eſt corpus meum,quod pro vobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti,qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem pecca-
1.Corin.10 torum.Hoc facite in meam commemorationem.Sic docet Paulus Apoſtolus : Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?Et,Panis quem frangimus,nonne participatio corporis domini eſt?Vnde conſequitur in Euchariſtia totum eſſe Chriſtum , quanquam ibi ſit ſub ratione cibi & potus, Qui enim tradidit verū corpus & ſanguinē, haud dubie tradidit viuum. Quare ſi credimus in ſepulchro diuinam naturam non fuiſſe ſeparatam ab exanimi corpore , quātò magis credemus eam a viuo corpore non eſſe ſeparatam in ſacramento.

Quibus

Quibus perſuaſum eſt vtranq; ſpeciem, laicum participare oportere, quomodo docendi. Cap. XV.

VBi ſunt, quibus contra eccleſiæ conſuetudinem perſuaſum eſt, oportere laicos participare corpus & ſanguinem domini ſub vtraque ſpecie, ibi docebit parochus hos, qui grauatam habēt conſcientiam, corpus & ſanguinem domini in altera tantum ſpecie perfecte conſiſtere, adeo vt laicus, qui ſub ſpecie panis communicat, non tantum corpus, ſed & ſanguinem domini non minus recipiat, q̄ qui capit ſub vtraque ſpecie, & panis & vini. Eccleſiam quoque laicis vnam tantum ſpeciem dare, quod pro reuerentia ipſius ſacramenti & ſalute fidelium, eccleſia (cui diſpēſatio ſacramentorum dei commiſſa eſt) ſic viderit expedire. Nam quum nullatenus ambigendum ſit, ſub ſpecie panis non tantum carnem, nec ſub ſpecie vini ſanguinem tantum, ſed ſub qualibet ſpecie totum Chriſtum contineri, cur ſe laicus iudicio eccleſiæ (quam dominus audiri voluit) non ſubmittet? quæ non temere, ſed multis rationibus permota, decreuit ſalubrius eſſe, vt non tantum populus, ſed & ſacerdotes non ſacrificantes, Chriſtum ſub vna tantū ſpecie, quam ſub duabus perciperent: Quid enim panis viniq; ſpecies aliud ſunt poſt cōſecrationem q̄ ſpecies ſacramentales & accidentia ſine ſubiecto, vt non habeat laicus cur queratur ſibi alteram ſubtrahi ſpeciem, vbi totum quod ſub vtraque ſpecie continetur, integre accipiat. De qua re alibi latius dicetur.

Ex Concil. Conſtañ.

Matth. 18

Amb. de ſacram. c. reuera, de conſe. diſt. 2

De veneratione ſacroſanctæ Euchariſtiæ. Cap. XVI.

ET quoniam in hoc ſacramento Chriſtus continetur, cohortādus eſt populus, vt ad hæc myſteria contremiſcens, quum in celebratione miſſarū eleuatur hoſtia ſalutaris, ſe reuerenter inclinet, corporeq; humi fuſo, mente adoret crucifixum, facturus idem, quum preſbyter defert ad infirmum Euchariſtiam, quam ob id paratam ſemper habere debet, vt quando quis infirmatus fuerit, ſtatim eum communicet, ne ſine communione decedat. Quod faciens decenti habitu indutus, hanc ſalutarem hoſtiam palam ac honorifice ante pectus cum omni reuerentia & timore ferat & referat lumine ſemper præcedente, vt ſigno populus intelligat, illic eum eſſe præſentem, qui eſt cādor lucis æternæ. Hæc deniq; ſacroſancta hoſtia reponatˀ ſemper in loco ſingulari, mūdo & ſignato, honorificeq; collocata, deuote ac fideliter cōſeruetˀ.

Hono. iij. c. Sane, de cele. miſſa.

Ex cōc. Mogunt. c. pbr. de cōſ. diſ. 2 in c. ſane.

Quomodo tantum miraculum in hoc ſacramento fiat, populus docendus. Cap. XVII.

DOcendus item eſt populus, φ tantū miraculum in hoc ſacramento virtute Chriſti fiat, non ex merito ſacerdotis, q̄d & in cæteris ſacramentis obtinet, Nam intra ſanctā eccleſiam catholicam in myſterio corporis Chriſti, nihil a bono maius, nihil a malo minus, perficitur ſacerdote, quia non in

merito conſecrãtis,ſed in verbo efficitur creatoris, & in virtute ſpiritus ſancti. Si enim in merito eſſet ſacerdotis,nequaquam ad Chriſtum pertineret. Nunc autem ſicut ipſe eſt qui baptizat,ita ipſe eſt qui per ſpiritum ſanctum hanc ſuam efficit carnem & tranſit vinum in ſanguinem. Sed hoc tantum intereſt,quod malus ſacerdos ſibi tantum nocet,indigne tanta myſteria tractans,Nam quod ad veritatem corporis dominici attinet,ita percipit hic,cui
1.Corin.11 dicit Apoſtolus: Qui manducat indigne,iudicium ſibi manducat,ſicut is,
Iohan.6 cui dicitur: Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem,in me manet & ego in eo.

Quomodo admonenda plebs ad ſumendam Euchariſtiam accedens. Cap. XVIII.

PRæterea inſtruenda plebs eſt, quomodo Euchariſtia ſumenda ſit. Et in primis admonenda,quam graue crimen ſit, ad tanti ſacramenti partici-
1.Corin.11. pationem indigne accedere. Nam Apoſtolus ait: Quicunque manducauerit panem hunc & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis. Et iterum hanc horrendam ſententiam congeminans: Qui (inquit)manducat & bibit indigne,iudiciũ ſibi manducat & bibit,non dijudicans corpus domini. Ideoque (vti ſubijcit)multi inter vos infirmi & imbecilles ſunt,& dormiunt multi. Quod ſi noſipſos dijudicaremus, non vtique iudicaremur.

Qui ad hoc ſacramentũ participandũ admittẽdi. Cap. XIX.

PRoinde nemo admittendus eſt, niſi cuius conſcientia parocho ſit,aut cui poteſtas ſuper hac re legitime facta eſt, per exemologeſim explorata, & qui pœnitenti ac contrito corde corpus domini dijudicans acceſſerit, quod
1.Corin.11 iubet Apoſtolus,quum ait: Probet autem ſemetipſum homo, & ſic de pa-
Iohan.13 ne illo edat & de calice bibat, Ne cum Iuda, qui cœnæ dominicæ ad iudicium interfuit,locum diabolo præbeat. Mens ergo ab omni affectu peccan-
Aug.c. quotidie,de cõſ. diſt.2 di longe abſit,Nam ſi adhuc habet voluntatem peccandi, grauatur magis Euchariſtiæ perceptione, quam purificatur. At contra, quamuis quis peccato mordeatur, ſi tamen pœniteat, & de cætero peccandi voluntatem nullam habeat, confidens de domini miſeratione, accedat ad Euchariſtiam intrepidus & ſecurus.

Quatenus alteri q̃ ſuo parocho confeſſus,ad Euchariſtiam admittendus. Cap. XX.

QVi alteri quam ſuo parocho confeſſus eſt, is ſi nõn factæ confeſſionis ſuſpectus habeatur,teſtimonium adferet ſe confeſſum eſſe, cuius etiã conſcientiam verus ipſe parochus in principalibus Chriſtianiſmi articulis excutere nõ omittet. Ac generatim ſinguli parochiani,rudiores anno ſaltem

ſemel

ſemel quum adibunt menſam dominicam, examinandi prius in præceptis domini, articulis fidei, oratione dominica, ac eccleſiæ ſacramentis, maxime baptiſmi & euchariſtiæ.

Intra annum ſaltem ſemel communicandum. Cap. XXI.

ET vt cohortandus eſt populus, quo ſæpenumero communicet, quemadmodum olim ſingulis diebus dominicis fieri conſueuit (quod quidē nūc quo minus fiat, per laicos ſtat, quibus nō debet cœleſtis ille cibus inuitis aut nauſeantibus obtrudi) ita ad minimum populus ipſe in diſciplina eccleſiaſtica retinendus eſt, vt ſaltem toto anno ſemel ab omnibus qui ad diſcretionis annos perueniſſent, confeſſis & contritis, Euchariſtia ſumma cum reuerētia ſuſcipiatur. Olim qui non communicaſſent in anno ſaltem ter, in paſchali videlicet, penthecoſte, & natali dn̄i, inter fideles catholicos non connumerabātur, ſed quum ſenſim omnis pene refrixerit charitas, in hoc quoque eccleſiaſtica diſciplina cœpit eſſe remiſſior.

Ex Concil. gn̄ali. c. oēs de pœnit. & remiſſ.

Ex cōci. Tolet. & Liber. de cōſ. diſ. 2 oīs homo.

Quorum admoneri populus hoc ſacramentum participaturus maxime debeat. Cap. XXII.

OMnium autem maxime inſtruendus eſt populus, vt recta ſide accedat, ſermoni domini firmiter credens, quo nos edocet Chriſtus, dicens: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Quibus verbis & veritatem ſui corporis aſtruit, & credentibus, dignecꝫ ſuſcipientibus, remiſſionem peccatorum promittit, iubens vt hoc faciamus in ſuam commemorationem. Porro anima quæ fidem habet & eiuſmodi Chriſti verbis credit, in memoriam Chriſti ſacramentum edit, quum ſecum recogitat, quemadmodum vnigenitus filius dei, ob perditum hominem deo patri reconciliandum, & delendum, quod contra nos ſcriptum erat chirographum, de cœlo deſcenderit, ſemetipſum exinaniuerit ac humiliauerit, factus obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. In quo maxima erga nos dei charitas commendatur, qui vnico filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis a peccati & ſatanæ vinculis redimendis tradidit illum. Talem ergo fidem & affectum deo ſuggerente præparare debet in animo ſuo is, qui Euchariſtiam percipit.

Aug. c. timorem, de cōſ. diſt. 2

Matth. 26.

Coloſſ. 2

Philip. 2

Ephe. 2

Iohan. 3

Docendus quoque, cur hoc ſacramentum ſub ſpecie panis & vini inſtitutum ſit. Cap. XXIII.

NEque interim negligēdum, ſed perpetuo inculcandum erit, hoc ſacramentum corporis & ſanguinis dominici, ſub ſpecie panis & vini inſtitutum eſſe, vt præter veritatem corporis & ſanguinis (quæ in eo continetur & recipitur) quoddam etiam eximium ſignum mutuæ dilectionis & charitatis excitandæ in nobis foret, quemadmodum diuus Paulus inquit: Quoniā

Aug. in ſermo. de dedicatione eccl.

1. Corint. 10

vnus panis & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Quamobrem ab huius conuiuij ſpirituali participatione longe abſunt, qui inuidiæ vel odij veneno infecti, aut iracundiæ furore repleti fuerint. Monendi itaq; ſunt qui communicare deſiderant, vt depoſita omni ſimultate, diligant alterutrum, vti vnius corporis membra, vt non ſit ſchiſma in corpore, ſed in idipſum pro inuicem ſolicita ſint membra.

Quomodo ſingulis dominicis diebus plebs ad audiendã miſſam ſe præparabit. Cap. XXIIII.

DOcendus quoque populus, vt qui iuxta antiquum eccleſiæ ritum ſingulis dominicis diebus ad communicandum corpori & ſanguini dominico non ſe præparat, miſſæ ſaltem parochiali, hiſce, alijſq; feſtis diebus interſit, vt tametſi inter ſacrificantem & aſſiſtentes non ſit (more illo antiquo) tam frequens ſacramentalis communio, ſit ſaltem ſacræ doctrinæ, piæ exhortationis, precationis, laudis, & gratiarum actionis communio, vt ſic quodammodo omnes ſpiritualiter communicent, cum deſiderio etiam ſacramẽtaliter communicandi. Ne vero populus ab hac miſſa parochiali & ab auditione verbi dei diſtrahatᷣ, placuerit nobis, vt ſi quæ ſint aliæ miſſæ legendæ die dominico, hæ inchoentur primum poſt verbi prædicationem finitam, quemadmodum latius in Viſitatione ſecundum diuerſorum locorum mores ordinare ſtudebimus.

c. & hoc attendendum de cõſ. diſ. 5 Ex cõc. Carthа. c. ſacerdote, de conſe. diſt. 1.

Docendus populus generatim, quid agatur in miſſa. Cap. XXV.

DOcendus populus generatim, quid agatur in miſſa, & quibus partibus cõſtet. Conſtat ſiquidem pſalmodia, quem vocamus introitum, inuocatione & glorioſa celebratione ſanctiſſimæ trinitatis, quæ in canticis Kyrieeleyſon, & Gloria in excelſis deo, peraguntur, precatione ſeu Collecta, recitatione verborum propheticorum aut apoſtolicorum, quam vocamus Epiſtolam, ſacris canticis, quæ vocamus Gradualia & Alleluia, & quæ ſequuntur lectione euangelica, ſymboli recitatione ſeu profeſſione fidei catholicæ cantico, quod non ſine myſterio Offertorium appellatum eſt, Gratiarum actione, quæ dicta eſt Præfatio, religioſa commemoratione mortis, conſecrationeq; corporis & ſanguinis dominici, quæ fit in Canone. Rurſus, precationibus, inter quas eſt precatio dominica, Sequitur oſculum pacis, ſymbolum Chriſtianæ charitatis, mox Communio. Rurſus ſacrum canticum, quod commune appellatur & precatio. Poſtremo loco, ſacerdos totum populum velut in ſuam tutelam receptum, deo benedictione tradit, atque commendat, vt perſeueret in affectu pietatis, mutuaq; charitate, quorum quum admonetur populus, incipiet nedum credere, ſed & ſentire, quod in miſſa nihil non ſit pium ac venerandum.

Cor-

Corripiendus abuſus eorum,qui ante finitam miſſam irreuerenter diſcedunt. Cap. XXVI.

CORripiendus vero abuſus eſt, quod quidam poſt aſperſam aquam & ante miſſæ introitum exitum faciunt, Quidam poſt auditum & non intellectum Euangelium abeunt, alijq́ poſteaquam ſacerdos dixit, Surſum corda,&,Gratias agamus. Atqui tum præcipue populi partes erant, quando ſubmiſſius legente aut tacente ſacerdote, quiſque cum deo loquitur. Denique alij ſtatim poſt eleuationem corporis & ſanguinis dominici non expectantes præcipuam miſſæ partem, quæ eſt communio. Antiquiſſimus ergo canon populo rememorandus eſt, qui ſic habet: Omnes fideles quæ in ſolennitatibus ſacris ad eccleſiam conueniunt, & ſcripturas Apoſtolorum & Euangelium audiant. Qui autem non perſeuerant in oratione vſque dum miſſa peragatur, nec ſanctam communionem percipiunt (quam nos, vt non exigimus quotidie ſacramentalem, ſaltem ſpiritualem a populo requirimus) velut inquietudines eccleſiæ commouentes, conuenit communione priuari.

Ex cõc. Agaten. c. miſſas de cõſ. diſt. 5 & c. ſeq.

Cypri. c. qñ aũt, de conſe. diſt. 1.

c. oẽs fideles de cõſ. diſt. 1

Docendus populus,quale ſit Miſſa ſacrificium. Cap. XXVII.

DOcendus item eſt populus, quale ſit Miſſa ſacrificium, nempe repreſentatiuum. Semel quidem Chriſtus mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, ſemel in manifeſtatione ſui corporis in diſtinctione ſuorum membrorum omnium, Verus deus & verus homo ſemel tantum in cruce pependit, offerens patri ſeipſum hoſtiam viuam,& paſſibilem,immortalem, viuorum & mortuorum redemptionis efficacem. Et ſcimus quia Chriſtus reſurgens a mortuis,iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur. Et tamen quotidie immolatur in ſacramento, non quod toties Chriſtus occidatur, ſed quod illud vnicum ſacrificium myſticis ritibus quotidie renouetur, quotidianaq́ recordatione mortis domini (qua liberati ſumus) in edendo & potando carnem & ſanguinem,quæ pro nobis oblata ſunt, hoc ipſum repreſentetur, quod olim factum eſt, facitq́ oblatio iſta ſacramentalis moneri nos,tanquam videamus præſentem dominum in cruce, Elicientes ſubinde nobis ex illo fonte inexhauſto, gratiam ſalutarem, immolamuſq́ hoſtiam pro viuis & defunctis, dum pro illis patrem per filij mortem deprecamur.

Aug. de trini. & in pſal. 20. c. ſemel, de cõſ. diſt. 2 & duob. ſe. 1. Pet. 3

Roma. 6.

Exequiæ ac Miſſæ pro defunctis,quando, & cum qua admonitione celebrandæ. Cap. XXVIII.

EXequias ac miſſas quæ pro defunctis peculiariter dicuntur, malumus in alium diem transferri, quam die dominico celebrari, niſi tamen plebs

diei tranſlatione grauaretur, In quibus etiam ad populum fiat admonitio, declareturq́ quibus potiſſimum modis dei miſericordia pro animabus am bienda ſit, Sic vt interim admoneantur hi, qui funebres pompas ac miſſas gloriæ tantum aucupandæ cauſa inſtituunt, perdere mercedem ſuam. Debet quoque plebs doceri, pium eſſe, quemadmodum ab Apoſtolorum tem poribus, eccleſia (quæ columna & firmamentum veritatis eſt) & docuit & obſeruauit, pro defunctis dominum exorare, & eleemoſynas in ſinus pauperum elargiri, atque hæc eis prodeſſe, qui in communione eccleſiæ & ſigno pacis deceſſerunt, & qui cum viuerent, hæc ſibi vt poſtea poſſent prodeſſe, cooperando meruerunt.

c. non æſtimamus. c. tēpus. 23. q. 2 Ex prag. Auguſt. 1. Timo. 3

Qui ad exequias euocandi. Cap. XXIX.

AD exequias, quæ extra ciuitatem noſtram Coloniam celebrantur, non euocādi monachi, nec iſta cohors leuium ac indignorum ſacerdotum, Aut ſi euocentur, videndum ipſis, ne laſciuiant. Quanquā nobis magis probetur, vt qui volet, pietate ductus, multiplicari pro defuncto preces, is monachos in ſuis monaſterijs ac clericos ſingulos in ſuis templis permanere ſinat, ibidemq́ preces ac miſſas peragere. Quonam enim ſpectat concurſus iſte, interdum q̄ par eſt immodeſtior, q̄ ad captādam auram popularem? Cauenda vero ſummopere poſt exequias delicata conuiuia, crapulæ ac comeſſationes, ne deus placandus magis irritetur.

DE POENITENTIAE partibus. Cap. XXX.

IN ſacramento pœnitentiæ explicando ac recte miniſtrando, maturitate multa ac diligentia opus eſt. Veteres orthodoxi pœnitentiæ partes tres nobis tradiderunt, Contritionem, confeſſionem, ac ſatiſfactionem, ſeu fructum pœnitentia dignum. Quanquam pœnitentia quatenus ſacramentum dicitur, potiſſimum in abſolutione preſbyteri conſiſtat, qua ille ex virtute verbi & clauium ſibi a Chriſto traditarum, peccatorem pœnitentem, & in miſericordia dei ſperantem, a peccatis ſuis abſoluit, de quibus paulo latius in Enchiridio dicemus.

Iohan. 20

Prima pœnitentiæ pars, contritio, in ſuggeſto ſemper pertractanda. Cap. XXXI.

PRima pœnitentiæ pars, quum omnis euangelicæ prædicationis exordium ſit, nunquam non eſt in ſuggeſto pertractanda. Hac enim cōſtigitur ab ira dei ad miſericordiam, hac conuertimur ab operibus mortuis ad deum viuentem, hac ſubducimur a peccati ac diaboli laqueis, ac concorporamur Chriſto. Vnde a pœnitentia præcurſor Iohannes, deinde Chriſtus ipſe, ac princeps Apoſtolorum Petrus, prædicationis euangelicæ doctinam ſunt exorſi. Pœnitentia autem tum recte prædicatur, quum arguuntur ſcelera, ac fla

Hebræ. 6

Matth. 3. Acto. 2

ac flagitia per verbum dei, & incutitur populo timor iræ, indignationiſq; ac iuſti iudicij dei, certo certius manentis eos, qui male agunt ac male agendo perſeuerant. Subinde vero vino oleum miſcendum eſt, vt ex animo vereq; territis ac conuerſis promittatur gratia ac miſericordia. Ad eum modum Paulus ad Epheſios ſcribens: Hoc (inquit) ſcitote, quod omnis fornicator aut immundus, aut auarus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Et iterum ad Galatas: Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, cõtentiones, æmulationes, rixæ, iræ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut p̃dixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non conſequentur. Roma. 2. Ephe. 5 Gala. 5

Neminem non ad pœnitentiam inuitari.
Cap. XXXII.

IAm, quanquam nemo conuertatur ad dominum, niſi tractus per patrem, attamen nemo hic excuſationem prætexat, q̃ non trahatur, quod ille ſemper ſtet ante oſtium pulſans, nimirum per internum & externum verbum, commonens vt conuertamur a via noſtra peſſima, & inclamans, quoniam ira, indignatio, tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum. Hic cõcuſſis conſcientijs commonſtrandus eſt Samaritanus ille, qui infundit vinum & oleum, qui ſanat omnes contritos, & alligat omnes contritiones eorum. Filioli mei (inquit diuiniſſimus Iohannes) hæc ſcribo vobis, vt non peccetis. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed & pro totius mundi. Hæc eſt doctrina, quæ docet mori mundo & viuere Chriſto. Iohan. 6 Roma. 2. Lucæ. 10 Pſal. 146 1. Iohan. 2

Preſbyter qui a confeſſionibus eſt, qualis eſſe debeat.
Cap. XXXIII.

DE confeſſione & quotuplex ſit, alibi dicemus. Tantũ quod ad eam quę ſacerdoti priuatim fit, attinet, de paucis admonebimus. Primũ magnopere neceſſarium iudicamus, vt ſacerdos, qui a confeſſionibus eſt, ſit integer, eruditus, ac ſilentij tenax, alioqui ſi ad quæſtum intentus ſit, ſi ad malum ſollicitet, ſi curioſior explorator ſit, ſi pertinacibus blandiatur, ſi intricatã conſcientiam extricare neſciat, ſi denique vel ebrioſus, vel iracundus, vel leuis, vel ſecreti minime tenax, diſſipandis magis quam paſcendis ouibus videbitur idoneus.

Quid confitentẽ docebit preſbyter cõfeſſarius. Ca. XXXIIII.

In pri-

IN primis autem qui huic muneri intentus eſt,docebit confitentem,ne am biguis ac perplexis ſermonibus ſe remoretur,& percontando cogatur ve lut expiſcari crimina(quod ſæpenumero periculoſum eſt)ſed ſimpliciter,tan
Roma.14 quam coram deo aperiat lethalia crimina, & quæ conſcientiam onerant ac ledunt,quod ea quæ contra conſcientiam aguntur,ædificent ad gehennam. Atque ibi maxime opus eſt ſacerdote iudice, diſcernente inter lepram & non lepram.

Remedium pro ratione morbi adhibēdum. Cap. XXXV.

1.Theſſ.5 QVod omnibus Chriſtianis pcepit Paulus dicēs: Rogamus aūt vos fratres,corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. Hoc eum qui a confeſſionibus eſt maxime conuenit obſeruare, nimirum vt conſolando erigat puſillanimes per immenſam dei miſericordiam, Præfractos autem obiurget, tremendumq́ dei iudicium ante oculos ponat, Denique vti prudentiſſimus medicus, pro morbi qualitate temperabit medicinam, obfuturus magis quam profuturus, ſi putauerit vno collyrio omnium mederi morbis. Monendi ergo qui confitentur, ſinguli ſecundum ordinem, ſtatum ac ætatem, atque id per locos quoſdam cōmunes, ex ſcriptura depromptos, quos in numerato habere debet parochus.

Nimis anxij quomodo tranquillandi. Cap. XXXVI.

QVi nimis anxij ſunt in repetenda confeſſione vel iteranda, apud alium ſacerdotem, vel etiam in enumerandis circunſtantijs, quales ſunt quidam, qui quantumuis confitendo, conſcientiam tamen vix tranquillare poſſunt, docendi erunt, deum(cui omnia patent)ſynceritatem tantum cordis a nobis requirere, nec tam ſeuerum eſſe exactorem, qui cōſcientiam ob vnam vel ob aliam delicti circunſtantiam, inter confitendum non dedita opera ne glectam, perpetuo turbatam eſſe velit. Nam quis omnes erratus ſuos enu
Pſalm.18 merauerit? quemadmodum Dauid ait. Delicta quis intelligit, Ab occultis meis munda me domine.

Moderatio in caſibus reſeruatis. Cap. XXXVII.

IN occultis delictis ex reſeruatione caſuum compertum habemus, nonnihil mali interdum accidere, Vel q̄ peccator non habens in promptu ſacer dotem, qui illum abſoluat, confiteri vel differt vel contemnit, vel quod qui minores ætate ſunt, vel mulieres difficile adducantur, vt ex ſuis parochijs nō ſine leui ſuſpitione ad nos ſeu commiſſarios noſtros proficiſcantur. Quare vt conſulamus & verecundiæ & famæ, viſum nobis eſt, hanc poteſtatē noſtram abſoluendi a peccatis & caſibus noſtræ abſolutioni reſeruatis(occultis tamen)omnibus parochis per diocęſim noſtram conſtitutis, rite vocatis, delegare, Modo tamen Vicariorum noſtrorum in pontificalibus conſilium

requi-

requirant ac adhibeant, noſtris tamen Suffraganeis poteſtatem facientes, aliter in diocęſibus ſuis, vti conſultius videbitur, ſuper hac re ordinandi.

Publicæ pœnitētiæ vſus in eccleſiā reuocādus. Cap. XXXVIII.

IN publicis vero criminibus, quemadmodum neceſſe eſt, ita iubemus ad canones antiquos publicæ pœnitentiæ regredi, atque adeo ad Chriſti & ſui diſcipuli Pauli inſtitutum reuerti, qui ad Corinthios exemplo oſtendit: Quomodo oporteat eccleſiam in pubilice peccantem animaduertere, donec ipſi publice peracta pœnitentia ſatiſfecerit. De quo fuſius dicemus ſub titulo, de iuriſdictione eccleſiaſtica contentioſa. 1. Corinth. 5

Recitata confeſſione, quid agendū per parochum. Ca. XXXIX.

PEracta confeſſione, ſub abſolutionem ſacerdos monebit confitentem, vt quod admiſſum eſt, deteſtetur, vt ſic deinceps vitam inſtituat, ne in vllū lethale crimen poſthac incidat, quemadmodum Chriſtus ad mulierem dixit: Vade & noli amplius peccare, vtq; eum affectum habens, credat per dei Iohan. 8. miſericordiam in virtute ſanguinis Chriſti per abſolutionem impartiendam in verbo eius ſibi remiſſum iri peccata. Iniungat etiam illi fructum dignum pœnitentiæ facere, ac tum denique imponat manū ac abſoluat confitētem.

IN MATRIMONII Sacramento quid agatur. Cap. XL.

DVM Matrimonio iungunt parochi virum ac mulierem, docebūt, matrimonium inſtitutum eſſe a deo, confirmatum per Chriſtum, vt Gene Gene. 2 ſeos ſecundo, & Matth. xix. legimus. Quod ſacramentum ſi quis, ſicut de- Matth. 19 cet, acceperit, accedente ſacerdotali precatione, cōfertur donum ſpiritus, quo vir diligat vxorem amore caſto, ſicut Chriſtus dilexit eccleſiam. Mulier vi- Ephe. 5 ciſſim, propter Chriſtum amet reuereaturq; virum ſuum vti dominum. Vterque liberos (ſi dentur) ſumma cura inſtituāt ad Chriſtianam pietatem. Copioſam monēdi materiam Paulus ad Ephe. v. ſubminiſtrat.

Quemadmodum monendi ſunt, qui matrimonium contrahere affectant. Cap. XLI.

QVum matrimonium ante lapſum Adæ, propter procreādos liberos in- Aug. de Gene. ad lite. lib. 9. c. 3. ſtitutum, ac benedictione dei firmatum ſit, qua dixit ille: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, Peculiariter autem homini, Erunt duo in & ſequen. carne vna. Propterea relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhære- Gene. 1. Gene. 2 bit vxori ſuæ. Nec ratio coniunctionis, ſeu benedictio poſt lapſum defecit, ſed tantum quod ſanis potuit eſſe officium, id ægrotis factum etiam ſit remedium, Dum vtriuſque ſexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, recte excipitur honeſtate nuptiarum. Quemadmodum diuus Paulus 1. Corin. 7 ait: Vnuſquiſque vxorem ſuam habeat, propter fornicationem, nimirum vi-

tandam. Monendi ſunt qui matrimonium contrahere affectant, ne alius affectus ipſos huc rapiat, vt ſit honorabile coniugium ac cubile impollutum. Nam ſi neque ob prolem ſuſcitandam, neque ob fornicationem vitandam, ſed potius diuitiarum aut opum nanciſcendarum, aut alterius rei gratia matrimonium contrahatur, perperam agitur ac grauiter in ſacramentum peccatur. Hic, quæ Tobiæ. vi. vij. & viij. ſcribuntur, enarrari, proponi, ac doceri conueniet. Vbi locus pulcherrimus eſt, exemplo commonſtrans. Quemadmodum bona vxor donum dei ſit debitum timenti dominum, quomodo in timore dei apparētibus, non luxuriæ cauſa, ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen dei in ſecula petenda. Quo pacto coniugij cōſcriptione facta, tradenda, Quemadmodum etiam conuiuium nuptiale cum laude & benedictione dei agendum. Denique quomodo precandus ſit deus per coniuges, vt benedictionem ſuam in ipſos, quos coniunxit, impleat. Hæc enim decent ſanctorum filios, qui non debent ita coniungi ſicut gentes quæ ignorant deum, Eritq; horrendum illud exemplum de ſeptem Saræ viris a dæmonio occiſis replicandum. His nanque (vt Raphael angelus apud Tobiam ait) qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt deum a ſe & ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus, dæmonium malum dominatur. Quamobrem vehementer comprobamus illum morem, quo matrimonio iungendi ante eccleſiaſticam coniunctionem, ieiunio ſe præparant & ſacram euchariſtiam ſumunt.

Tob. 6. 7. 8

Matrimonium tria complecti. Cap. XLII.

Aug. de Geneſi ad lſam li. 9. c. 7. to. 3

Docendi itaque breuiter, matrimonium tria complecti, fidem, prolem, & ſacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum coniugale, cum altera vel altero concumbatur. In prole, vt amāter ſuſcipiatur, benigne nutriatur, religioſe educetur. In ſacramento autem, ne coniugium ſeparetur, neve dimiſſus aut dimiſſa etiam prolis cauſa alteri coniungatur.

Pium votum & in clandeſtine contrahentes cenſura. Cap. XLIII.

Ex canoni. Euariſti.

Optandum, vt canon Euariſti pontificis Concilio generali renouetur, tollanturq; illa clandeſtina matrimonia, quæ inuitis parentibus ac propinquis, Veneris potius quam dei cauſa contrahuntur. Nam quanta ex his clādeſtinis matrimonijs mala ſuborianť, in aperto eſt. Interea vero donec eccleſia de hoc proſpiciat, ſi non irrita, prohibita ſaltem ſint, & pœnæ canonicæ, hoc eſt, excommunicationi, contrahentes, & qui his ope aut conſilio adfuerint, ſubiaceant, quam nec tam facile, niſi eccleſiæ ſatiſfiat, tolli admodum expedire nobis videtur. Quantum fieri poteſt, cauebit parochus, ne liberos citra parentum authoritatem coniungat. Quod ſi parentes negligentes fuerint,

rint,aut in admittendo matrimonio iam contracto rigidiores negatores,admonebit eos,vt liberos maturæ ætatis elocent, neve vinculo iam per eccleſiam indiſſolubili pertinacius obluctentur.

Coniunctio coniugum in facie eccleſiæ peragenda. Cap. XLIIII.

COniunctionem per ſacerdotem cum benedictione ſacerdotali ac precibus inter miſſarum ſolennia in templo ſecundum antiquos canones & eccleſiaſticum ritum fieri decernimus. Superbia ac faſtu tumidis (qui in priuatis domicilijs malunt quam in templo, vbi eccleſia conuenit, ac coniungendis bene precatur) copulari, quis non inepte oppoſuerit illud Paulinum: Num eccleſiam dei contemnitis? Nec ſacerdos ante quoſlibet coniugio iungat, niſi edictis aut proclamationibus tribus publice e ſuggeſto ad populum factis, præcedentibus, ob multas ac varias fraudes euitandas. Contra hæc haud facile, ſed tantum vbi ratio admodum neceſſaria, hoc ipſum fieri poſtulauerit, Idq; non, niſi cauſa cognita, diſpenſabitur. 1. Corin. 11.

Peregrinos & ignotos ſine legitimo teſtimonio non coniungendos. Cap. XLV.

PEregrini & ignoti non coniungantur, niſi legitimis teſtimonijs doceant ſe vbi ante verſati fuerint, nullis matrimonij vinculis aſtringi, ipſiſq; per ſuum parochum licere per alium parochum copulari.

In gradibus conſanguinitatis ac affinitatis, Concilium generale obſeruandum. Cap. XLVI.

QVod ad gradus conſanguinitatis ac affinitatis attinet, qui matrimonium contrahendum, ac contractum dirimūt, decretum Concilij generalis obſeruabitur. Hic ſi parochi in dinumeratione graduum addubitauerint, peritiores conſulent. Vbi Romanus pontifex diſpenſatorio diplomate matrimonium ſecus contractum, approbandum iuſſerit, examinentur cauſæ diligentius, quæ diſpenſationem extorſerunt, Quæ ſi comperiantur aliter, quam narratum eſt, ſe habere, non dubium eſt, diſpenſationem nullius roboris eſſe. Ex cōcil. generа.c.Non debet, de cō ſang. & affi.

Ludicra tollenda. Cap. XLVII.

LVdicra illa, quæ in templis poſt coniunctionem ſacerdotalem fieri conſueuerunt, veluti in pulſando ſponſo, atque alia eiuſdem generis, penitus tollantur. Nam res ſeria, quam deus ipſe inſtituit, benedixit, inuiolabilemq; decreuit, agitur.

DE SACRO ORDINE dictum eſſe prius. Ca. XLVIII.

De ſacro ordine,& quæ ſalutaris gratia hoc ſacramẽto conferatur. Quæ denique in eodem ſacramento conferendo obſeruari oporteat, titulo primo, qui de munere epiſcopali eſt, abunde diximus.

Cur adhibeatur EXTREMA VNCTIO. Ca. XLIX.

RESTAT Extrema vnctio, quæ (quoniam in morte extrema lucta eſt) adhibetur, vt vel conualeſcat ægrotus, ſi deo ita viſum, vel cum fide bonaq; ſpe ǫbdormiat in domino.

Quomodo impendenda vnctio extrema. Cap. L.

Iaco.v. Est autem vnctio impendenda cum expoſitione vnctionis & mandati apoſtolici, quod ſic habet: Infirmatur aliquis in vobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, vt orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuabit eum dominus, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Poſtremo loco adhibebit parochus admonitionem præparationis ad mortem, quemadmodum Enchiridion docebit.

A ſepultura nemo in communione diſcedens, repellendus. Cap. LI.

Gene. 23.25 Qvod ad ſepulturam attinet, Quis poterit negare rem longe piiſſimam eſſe, & in veteri & in noua lege accurate obſeruatam, vt Chriſtianorum (qui ſpem reſurrectionis habent) corpora, non pecudum more diſijciantur, ſed in cœmiterij ſinũ recondantur, quod etiam alto myſterio non caret.

c.ex parte de ſepult. Ab hac ergo ſepultura, nemo Chriſtianus, qui in communione deceſſit eccleſiæ, arceatur, etſi caſu mortuus fuerit. Quum enim communicabatur viuenti, & mortuo communicandum eſt. Soli vero hæretici excommunicati publici, latrones, & hi, qui ſibi mortem criminis conſcientia adacti, conſciuerunt, & quos in peccato lethali, nullis pœnitentiæ ſignis præcedentibus, deceſſiſſe conſtiterit, prohibeantur.

Quam admonitionem in ſepulturis & exequijs fieri oporteat. Cap. LII.

IN ſepulturis autem & exequijs mortalitatis atque huius calamitoſæ vitæ admonitio diligens fiat; atque excitandi inter alia præſentes, vt recogitent ſibi eodem modo hinc excedendum eſſe ſeſe in hac terra peregrinos agere, aliam autem inquirere, ad quam ſemper oporteat ſuſpirare. Nam quo pacto ad exorandam pro defunctis, dei miſericordiam commonendi ſint, ſupra diximus.

Hebræ.11.

DE VICTV PAROCHORVM. Cap. .I.

SVPEREST VT DE VICTV PAROchorum diſpiciamus. Hic in primis, quod Chriſtus docuit, & ſacri canones maximo ſerio præceperunt, prætermittendum duximus, Nempe vt ſacramenta eccleſiaſtica gratis miniſtrentur, dicente domino: Gratis accepiſtis, gratis date. Quamobrem neque pro baptizandis, conſignandiſq; fidelibus, necq; pro collatione chriſmatis, vel promotionibus graduum, neque alijs ſacramentis diſtribuendis pretia quælibet vel præmia, niſi quid voluntarie offeratur, recipienda ſunt. Neminem quoque ad quæſtuoſas exequias cogi aut pro ſepultura munus aut pretium exigi volumus, ſecundum canonicas ſanctiones. Cuſtodi interim ac veſpilloni, de ſua mercede nihil detrahentes.

Ex cõci. Toleta. 11. c. 8

Matth. 10

Ex cõc. Triburen. ac Varen.

c. in eccleſiaſtico. c. ꝑcipiendum. 15 q. 2

Parochis victus neceſſarius ſuppeditandus. Cap. II.

AT quum lex diuina præcipiat, non alligandum os boui trituranti. Quod vtique non boum cauſa, ſed propter nos dictum, Chriſtus in Euãgelio explicat: Dignus (inquiens) eſt mercenarius mercede ſua. Ac Paulus toto capite. ix. primæ ad Corinth. confirmat: Quis enim militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neque enim magnum eſt ſi qui ſpiritualia ſeminant, carnalia etiam metant. Quamobrem diſpiciendũ eſt, vt parochis Euangelij prædicatoribus, certa ac competens ſubminiſtratio victus & veſtitus fiat, idq; ad eum modum, ne in adminiſtrandis ſacramentis quippiam exigendo, oneri ſint parochianis, aut cibum vicatim diſcurrendo emendicare cogantur, quo nihil turpius aut ſordidius.

Deute. 25

Marci. 10

1. Timo. 5

1. Corin. 9

Vicecuratos quos vocant, ex prouentibus eccleſiæ congruam ſuſtentationem recepturos. Cap. III.

IN primis igitur, qui per vicarios ſeu Vicecuratos eccleſias parochiales regendi poteſtatem a nobis acceperunt, iiſdem vicarijs tantam ex prouentibus eccleſiæ partẽ aſſignabũt, qua vitã congrue ſuſtentare poſſint. Quod nos inter viſitandũ pro ratione locoꝝ ac parochiaꝝ vt fiat, ordinabimus.

Qui eccleſias vnitas habent, Vicarijs perpetuis portionem congruam aſſignare oportere. Cap. IIII.

ECcleſiæ cathedrales ac collegiatæ, itidem monachi ſeu religioſi, qui eccleſias parochiales aut ſuis eccleſijs vel monaſterijs vnitas habent, aut regendas alijs committunt, aut præſentando committi procurant, adeo in-

c. ſuſcepti de ꝑben. & dignita. li. vi.

G iij terdũ

terdum omnem prouentum emungunt, vt reſidui redditus, qui rectoribus eccleſiarum permittuntur, nimis tenues ſint & exiles. Quamobrem noſtræ curæ erit, vt tanta portio rectoribus iſtis aſſignetur, vnde iura epiſcopalia ſoluere, & congruam ſuſtentationem habere poſſint.

Vbi redditus non ſuffecerint, quid agendum. Cap. V.

Ex Viennē. conci.clem. ſi vna.

VBi vero redditus eccleſiarum non ſuffecerint, iuris conſilium ſequendum putamus, Nempe vt duæ vniantur, aut ſi id graue videbitur, ſaltem vna, aut plures etiam vicariæ, quæ ad altaria in eiuſcemodi eccleſijs ſunt datæ ſunt, ipſi eccleſiæ parochiali (vt vocant) incorporentur, Sic tamen, vt quoad fieri poteſt, per parochū officium, ob quod vicariæ illæ ſundatę ſunt, minime negligatur. Porro, decimas potiſſimum parochis ac eccleſiæ miniſtris deberi non dubium eſt. Nunc quum illæ paſſim a laicis magna ex parte vſurpentur, neque facile ex eorum manibus diuelli poſſint, videndum num diligenti cohortatione, aut alia via iuri conſentanea, parocho (cui eccleſiæ redditus ad victum non ſufficiunt) hinc aliquid emendicari poſſit.

Denarius conſuetus, ſed duplicatus pendendus. Cap. VI.

POſtremo loco iuſtum ac decens putamus, vt ſinguli parochiani denarium illum conſuetum, ſed duplicatum, ſaltem in anno quater, videlicet in feſtis illis maioribus, veluti in Natali dominico, Paſchate, Pentecoſte, Aſſumptioneq; virginis glorioſæ, Id eſt, ſingulis feſtis duos denarios parocho pendant. Neque enim tantillum offerre vlli oneroſum eſſe aut videri poteſt. Quis enim tam ſordidus eſt, qui non æquum putet, modicum quid caduci ac temporalis ſubminiſtrare illi, a quo ſpiritualia ac æterna viciſſim repetit. Certe omnes ſcire debent, eos, qui in ſacrario ſunt, edere, Et qui altario deſeruiunt, cum altario participare. Nam & dominus ordinauit his, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Qui ſe vnica ſolutione (quæ vno albo rotato fiet) liberare volet, id ipſi liberum eſto. Ne vero parochus aut in contentionem aut ſuſpitionem trahatur, potius hæc pecunia per eccleſiæ œconomos aut alios probatæ fidei viros colligetur, ac ipſi parocho numerabitur.

1.Corin.9

Laudabilem conſuetudinem Agrippinæ Coloniæ per hæc non abrogari. Cap. VII.

LAudabilem tamen conſuetudinem in ciuitate noſtra Colonieñ. erga ſanctam eccleſiam, pia deuotione fidelium introductam, per has noſtras ſynodales conſtitutiones nolumus immutare, donec ipſis parochis intra eandem ciuitatem de ſufficientiori victu fuerit prouiſum.

De con-

DE CONSTITVTIONIBVS AC CONſuetudinibus eccleſiaſticis. Cap. .I.

DE CONSTITVTIONIBVS HVMAnis ac eccleſiaſticis conſuetudinibus magna in præſentiarum in eccleſia dei concertatio eſt, quam eccleſiæ turbatores, vt eccleſiæ authoritatem euerterent, ad nihilumq́; redigerent, inuexerunt. At populus hic docendus eſt, ſanctorum patrum regulam ſequi, qui diligenter admonent, traditiones eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei non officiunt, ita obſeruandas, vt a maioribus traditæ ſunt. Sunt autem illa quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, non vnius generis, quemadmodum diuus Auguſtinus tradit. Alia enim toto terrarum orbe obſeruantur a patribus, nobis quaſi per manus tradita. Quæ quidem putanda ſunt, vel ab ipſis Apoſtolis, vel ex plenarijs Concilijs (quorum eſt in eccleſijs ſaluberrima authoritas) commendata, atque ſtatuta retineri, veluti quod paſſio & reſurrectio & aſcenſio in cœlum, aduentus ſpiritus ſancti, & quadrageſima annua ſolennitate celebrantur, Quod die Veneris a carnibus abſtinetur, atque alia multa, quæ ab vniuerſis merito obſeruantur. Alia vero quæ per loca terrarum, regioneſq́; variantur, ſicut eſt, quod alij ieiunant diem Mercurij, alij non, alij quotidie communicant corpori & ſanguini domini, alij certis diebus accipiunt. Et ſi quid aliud huiuſmodi animaduerti poteſt, totum hoc genus rerum liberas habet obſeruationes. Quod enim neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores eſſe conuincitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorum inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum. Sic diuus Ambroſius Auguſtinum docuit de hoc altero genere interrogantem: Tu (inquit) ad quamcunque forte eccleſiam (nimirum in vnitate catholicæ eccleſiæ permanentem) veneris, eius morem ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalum, nec quenq̃ tibi, ſed de his, ac quatenus eccleſiaſticæ iſtæ conſtitutiones obligent, alibi latius dicemus.

Aug. ad Ianuariū. c. illa autē. 12. diſt.

Ieiunia ab eccleſia indicta, reuerenter obſeruanda. Cap. II.

IEiunia ergo ab eccleſia indicta, reuerenter obſeruari volumus, admonendusq́; populus cur ſint inſtituta, Nempe vt corpus per intemperantiam cibi ac potus luxurians caſtigetur, in ſeruitutemq́; redigatur, quo animus vegetior ac liberior laudibus diuinis inſiſtat, diuinæq́; voluntati ſeſe attemperet. Magnum certe & generale ieiunium eſt, abſtinere ab omnibus iniquitatibus & ab illicitis voluptatibus ſeculi. Ad hoc perfectionis qui nondū peruenit, is eccleſiæ indictum huc vocans, haud contemnat.

Aug. in Ioh. c. ieiuniū aūt magnum de conſe. diſt. 5

Irriſores eccleſiaſticorum ieiuniorum refelluntur.
Cap. III.

Coloſſ.2. 1.Timo.4 QVi eccleſiæ ordinationem irrident, illiq; diuum Paulum opponunt, quaſi is ieiunijs eccleſiaſticis contradicat, grauiſſimam vtriq; contumeliam (Apoſtoli doctrinam dedita opera adulterantes) inferunt. Non em̃ eccleſia aliquod cibi genus perpetuo interdixit, aut Iudaicum ciborum delectum contra apoſtolicam doctrinam inuexit, quinimo cum Paulo ſemper docuit, doctrinam eſſe dæmoniorum, cibum aliquem immundum iudicare, & prohibere, quem deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem, Q; ſcilicet omnis creatura dei bona ſit, & nilhil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sed potius eccleſia veteris legis ac apoſtolicorum virorum exempla ſequuta, ieiunia quædam publica certis diebus indixit, iubens tum a carnibus abſtinere, & cibis aridioribus vti, non quod carnes immundæ ſint, ſed vt luxui temperetur. Qua de re in Gangrenſi Concilio (quod non multo poſt Apoſtolorum tempora obſeruatum eſt) pari cenſura damnati ſunt, tum hi qui nonnullos cibos carnium illicitos reputarunt, tum illi qui præter neceſſitatem corporalem ſuperbientes, ieiunia communia totius eccleſiæ putauerint contemnenda, perfectam in ſua ſcientia rationem vindicantes, quos anathema eſſe, Concilium illud decreuit. Atque alia multa (quæ nunc in contentionem rurſus vocantur) vt ſuccincte admodum, ita Chriſtianiſſime apoſtolico ſpiritu diffiniuit.

Ex Concil. Gangren.

Eccleſiæ conſtitutionem charitati cedere. Cap. IIII.

CVr vero criminentur hoſtes eccleſiæ eius inſtitutum, non videmus, quum ipſa nulli inijciat laqueum, quod hanc conſtitutionem adeo ligare non velit, vt vel charitati vel neceſſitati minime cedere debeat. Quinimo liberum facit, quolibet tempore quibuſlibet veſci, modo id vel charitas vel neceſſitas ſuadeat, adhibito tamen vtriuſque medici (ſi præſto ſint) aut ſaltem alterius, nimirum animæ conſilio.

e.conſiliũ de obſer.ieiu.

Quid in ieiunio potiſſimum ſpectandum. Cap. V.

IAm quum in ieiunijs ratio potius indictionis quam abſtinentia iſta a carnibus ſpectetur, admonendus eſt populus quum ieiunandum erit, non minus ſumptuoſa & prolixa illa piſcium fercula quam carnium vitanda. Bellaria item illa, magis quam carnes inflammantia.

Redarguuntur qui Quadrageſimæ obſeruationem contemnunt. Cap. VI.

QVadragefimæ inſtitutio antiquiſſima eſt, a temporibus Apoſtolorum ad nos vſque deducta, cuius violatores pleriſque generalibus Conciliis, præſertim Toletano octauo, acerrime redarguuntur, religioniq́ꝫ contraire monſtrantur. Atque adeo omnes quotquot ſine ineuitabili neceſſitate ſeu fragilitate, euidentiq́ꝫ languore, ſeu etiam impoſſibilitate ætatis diebus quadrageſimæ eſum carnium attentare præſumpſerint, alienos a ſancta communione decernit, quod ſacris diebus abſtinentiæ obliti ſint, diſciplinam ac quadrageſimæ dies (quæ anni totius decimæ putantur, quæ & in oblatione ieiunii domino conſecrantur) temerarie prophanauerint. Quos vero aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut neceſſitas arctat, non ante prohibita, violare præſumant, q̃ a ſacerdote permiſſum eſt, percipiant.

Orig. ſuper Leu. Hiero. aduerſus mõta. hęre. Ambro. in ſerm. de quadr. 36 Ex Concil. Toleta. 8

Lætaniæ & Rogationes cur inſtitutæ, & quomodo populus admonendus ſit. Cap. VII.

LAetanias, id eſt, ſupplicationes, ſeu rogationes, in dicto triduano ieiunio ante domini aſcenſionem patribus placuit celebrari. Quibus omnes intereſſe iubentur, vt quemadmodum omnes peccauerunt, ſic & omnes pro venia ſupplicent, Omneſq́ꝫ ad deum corda cum manibus eleuent. Quanquam potiſſimum Lætaniæ iſtæ principio inſtitutæ ſunt, vt tum populus diuina inſtitutione admonitus, clementiam dei exoret, quo peſtes, clades, calamitates, fames, bella, & id generis aduerſa, quæ nobis iuſtiſſimo dei iudicio ob peccata noſtra infliguntur, ac ſub id anni tempus, nempe Veris (quum bella emergere atque terræ fructus, qui tum in flore atque teneri adhuc ſunt, facile corrumpi ſolent) potiſſimum imminent, auertat & tollat. Vt autem eccleſia fiduciam erga deum (quam orantes ac petentes habere neceſſe eſt) tum nobis adaugeat Heliam proponit hominem nobis ſimilem & paſſibilem, qui oratione orauit, vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres & menſes ſex. Et rurſus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſum. Quod ſi ſolus Helias petens exauditus eſt, num Chriſtus eccleſiæ ſuæ preces auerſabitur? Hic interim populus docendus eſt, quod non ſolum quæ animi, ſed & quæ corporis & externa bona ſunt a deo omniũ authore poſtulare oporteat. Et redarguendi illi (haud ita multo q̃ gentes meliores) qui vel fortunæ vel ſuæ induſtriæ bona temporaria accepta ferunt.

Ex conc. Aurelian. c. 23

Iaco. vlt. 1. Reg. 17

Proceſſiones intra ſepta eccleſiarũ peragendæ. Cap. VIII.

QVod proceſſiones per agros & campos peraguntur, rationem quidem habet, Nempe quod populus oret, vt ſegetes ac fruges terræ a domino

no conſeruentur. Verum vt alia plurima, ita vt hic mos hominum malitia deprauatus eſt. Quod per occaſionem talis deambulationis (quæ deo placando erat inſtituta) pleraque ſcelera committantur. Quamobrem nobis ſatius videtur, vt hæ, aliæque ſupplicationes ac proceſſiones de cætero intra

Marc. 11.

ſepta eccleſiarum religioſe fiant, ac vt in templo, loco precationibus peculiariter dedicato, oretur deus, Habeaturque tum pius rei ac tempori conueniens ad populum commonitorius ſermo. Noſtris tamen Suffraganeis liberum relinquimus, vt ipſi in ſuis diocæſibus de hac re, vti mores regionis patientur, diſpiciant.

Admonendus populus, cur feriæ inſtitutæ. Cap. IX.

Apoca. 1.

Diligenter quoque populus admonendus eſt, cur feriæ, & potiſſimum dies dominicus (qui a temporibus Apoſtolorum in eccleſia dei ſemper celebris fuit) inſtitutæ ſint. Nempe, vt tum in vnum omnes pariter conuenirent ad audiendum verbum domini, ad audiendum quoque ſacrum, & communicandum. Breuiter, ad vacandum deo ſoli, vt dies illa tantum orationibus, hymnis, pſalmis, & canticis ſpiritualibus tranſigatur, Hoc enim eſt ſanctificare ſabbatum.

Exodi. 20
Deute. 5

In ferijs ſoli deo vacandum. Cap. X.

Qvamobrem cupimus, hiſce diebus prohiberi nundinas, claudi caupones, vitari comeſſationes, ebrietates, ſumptus, lites, luſus improbos, choræas plenas inſanijs, colloquia praua, cātilenas turpes. Breuiter, omnem luxum. Nam hiſce (& quæ hæc fere ſemper conſequuntur) blaſphemijs ac periurijs nomen domini prophanatur, ac ſabbatum (quod nos admonet, vt quieſcamus peruerſe agere, & bene facere diſcamus) contaminatur.

Eſaiæ. 1.

Dies dedicationis templi extra Coloniam, vno die vbique celebrandus, & quomodo ſit admonendus populus. Cap. XI.

Et quum in diebus feſtis (quæ dedicationi eccleſiarum peculiariter dicati ſunt) plerunque indigna committantur, adeo vt videatur populus tum potiſſimum comeſſationis cauſa conuenire, viſum nobis eſt, vt per diœceſes noſtras, vno certo die anni quo eiuſcemodi feſtum dedicationis in metropolitana noſtra colitur, in reliquis quoque eccleſijs omnibus extra ciuitatem noſtram Coloniam Agrippinam conſtitutis obſeruetur. Nam intra Coloniam ſummo noſtro templo ſuus honos conſtare debet, quod & in alijs oppidis inſignioribus, vbi vna cæteris eccleſijs præeminet obtinere placuerit, videlicet vt ibi minores eccleſiæ pridie eius diei qui dedicationi eccleſiæ ſummæ eius loci conſecratus eſt, aut die dominico proximo præcedente ſuas ſingulæ dedicationes celebrent, obſeruetur. Docendus autem eſt populus

pulus, dedicatione templi ſignificari dedicationem eccleſiæ catholicæ ac cuiuſlibet hominis Chriſtiani, qua copulatur deo. Nam vt diuus Auguſtinus ait: Quotieſcunque templi feſtiuitatem colimus, ſi fideliter ac diligenter attendimus & ſancte & iuſte viuimus, quicquid in templis manufactis agitur, totum in nobis ſpirituali ædificatione completur. Non enim eſt mentitus ille, qui dixit: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et iterum: Neſcitis quia corpora veſtra templum eſt ſpiritus ſancti.

[Auguſt.] [1. Corin. 3]

Cur templa & altaria conſecrentur. Cap. XII.

EX vetuſtiſſima inſtitutione & more receptum eſt, templa & altaria & pleraque alia, quibus in templis ad excitandum fidelium animos & diuinum cultum explendum vtimur, conſecrari, ſolennibuſq; precibus ac benedictionibus dedicari deo, quod in veteri quidem teſtamento præceptum etiam diuinum habuit. Quemadmodum Exodi. xxxi. & ij. Paralip. xxij. legimus. Vngitur præterea ſecundum eccleſiaſticam conſuetudinem, quũ conſecratur altare, quum dedicatur templum, quum benedicitur calix, idq; non ſolum ex mandato veteris legis, verumetiam exemplo beati Silueſtri, qui quum conſecrabat altare, illud chriſmate perungebat. Verum vnctionis ſacramentum, aliud quidem efficit & figurat, tam in nouo quam in veteri teſtamento. Vnde nõ iudaizat eccleſia, quum vnctionis celebrat ſacramẽtum, ſicut aliqui mentiuntur, qui neq; ſcripturas neq; dei nouere virtutem.

[c. Sicut non alij. c. miſſarũ ſolennia. c. eccleſias, de cõſ. diſt. 1.] [Exodi. 31.] [2. Paralip. 22] [c. 1. & fi. de ſacra vnct.]

Populus docendus, quid agatur & ſignificetur in conſecratione templorum & altarium. Cap. XIII,

QVamobrem populus docendus eſt, hic aliud agi atque aliud ſignificari quum conſecratur templum. Funduntur preces domino, vt hunc locum ſibi peculiariter dedicatum eſſe velit, vt diabolum & eius poteſtatem inde penitus expellat, vt omnes qui huc deprecaturi conueniunt, ex quacunque tribulatione conſolationis diuinæ beneficia conſequantur, vt ab omnibus pariter conuenientibus, deo laudes ſoluantur, diuinum verbum audiatur, ac eccleſiaſtica ſacramenta miniſtrentur, Peculiariter altare conſecratur, vt illic oblatio munda deo offeratur, Hoc eſt, ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, quod in memoriam paſſionis dominicę immolamus. Quod vero præter preces, aſperſionis etiam atque vnctionis aliarumq; rerum ſolennia adhibentur, myſterij ſecretioris plenum eſt. Non q; inanimatã iſta, gratiæ diuinæ ſuſceptiua ſint, ſed quũ hæc viſibiliter fiunt, admonetur Chriſtianus, deum omnia hæc per inuiſibilem virtutem in anima operari, quæ eſt domus deo dedicanda, vbi fides fundamentum facit, ſpes erigit, & charitas conſummat. Signat ergo templi dedicatio tam fidelis animæ quam eccleſiæ cum Chriſto deſponſationem. Ipſa enim eccleſia catholica ex multis vi

[2. Reg. 6] [1. Corint. 3. 6]

tis lapidibus adunata, verum dei templum eſt. Q. ſi dei templum ſumus, al tare intus habemus. Altare quidem noſtrum, cor noſtrum eſt. In hoc altari
Pſalm. 50 fit ſacrificium laudis. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulationis & cor contritum. In hoc altari fit commemoratio corporis & ſanguinis Chriſti. Hinc preces ad cœlum aſcendunt, ad cor enim reſpicit deus. Quamobrem, niſi omnia quæ in huiuſcemodi conſecratione exterius aguntur, in nobis ſpi ritualiter impleantur, parum hinc fructus nobis acceſſerit. Quid enim exte rior ablutio vel inunctio ſine interiori prodeſt?

Cur benedicantur campanæ. Cap. XIIII.

BEnedicuntur quoque campanæ, vt ſint tubæ eccleſiæ militantis, quibus vocetur populus ad cōueniendum in templum & audiendum verbum dei, clerus vero ad annunciādum mane miſericordiam dei & veritatem eius per noctem, vt per illarum ſonitum fideles inuitentur ad preces, & vt creſcat in his deuotio ſidei, quamuis etiam patres alio reſpexerint, videlicet vt dæmones tinnitu campanarum Chriſtianos ad preces concitantium, quin potius precibus ipſis territi, abſcedant, illiſq; ſubmotis, fruges, mentes & corpora credentium ſeruentur, Vt procul pellantur hoſtiles exercitus & omnes inſidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempeſtatum, & fulgurum temperentur, infeſta tonitrua & ventorum flamina ſuſpendantur, ſpiritus procellarum & aereæ poteſtates proſternantur. Breuiter vt audientes confugiant ad ſanctæ matris eccleſiæ gremium ac ante ſanctæ crucis
Philip 2 vexillum, cui flectitur omne genu, quemadmodum hæc in ſolenni benedictione campanæ reperies.

Docendus populus, vt ſignatis potius q̄ ſignis inhæreat. Cap. XV.

DVcendus eſt ergo populus ab exterioribus iſtis, vt ſignatis potius quā ſignis inhæreat ac intendat. Quod & in omnibus alijs obtinet ceremonijs, alioqui parum ad pietatem profuturis. Nam qui in exterioribus iſtis conſiſtit ac non potius illis admonetur, vt ad deum reſpiciat, confugiat, ac totam ſuam fiduciam in illum collocet, huic citius externa iſta in ſubuerſionem quam ædificationem erunt.

Quicquid in ceremonijs ad abuſum ſpectat, caute ac diligenter cauendum. Cap. XVI.

QVamobrem quicquid in eiuſcemodi rebus ad abuſum & ſuperſtitionē ſpectat, & quo populus a deo ad collocandum in externis iſtis ali-
c. placuit, de quam fiduciam abduci poſſit, prohibemus. Quale inter alia eſt, q̄ ſanctorū
cōſ. diſt. 1. imagines cum indulgentijs & impoſitione incertarum reliquiarum dedicantur. Quod quidam aqua, ſale, cæreis, ac herbis benedictis, in medicandis pecoribus ſuperſtitioſius abutuntur. Omnis quidem creatura per verbū dei & ora-

orationem ſanctificatur, quemadmodum diuus Paulus teſtatur. Ergo quanto res ſacratior, tanto abuſus eius damnabilior.

Cur reconcilietur templum aut cœmiterium. Cap. XVII.

Reconciliatur eccleſia aut cœmiterium ob ſeminis emiſſionem peccandi libidine factam. Itidem ob enormem ſanguinis effuſionem, dedita opera violenter & iniurioſe cõmiſſam, ac ab alijs quibuſdam de cauſis, qui mos ex Leuitico. xiiij. & xv. ſuam originem trahit. Fit autem hæc reconciliatio, non quod templum reuera polluatur. Eccleſia enim quum ſancta ſit, coinquinari non poteſt, imo ipſius loci ſanctitas infamiam loci abolet. Sed quũ templum locus ſit, vbi delictorũ venia poſtulatur, vbi ſalutaris hoſtia pro peccatis immolatur, vbi deo laudes exoluuntur, vbi tutela refugij eſſe debet, ſit, vt ſcandalum, horror, atque abominatio turpitudinis & peccati ibi commiſſi, propoſitum quoque & voluntas lethaliter delinquentis in cauſa ſint, vt ſacer locus reconcilietur, Idq; ad exemplum & terrorem, vt videntes locum ſacrum ſeu inanimatum templum nullo peccato obnoxium lauari & purificari delicti horrore, concutiantur & recogitent quantum pro expiatione delictorum viuo dei templo ſit elaborãdum. Sic Chriſtus ementes & vendentes e templo eiecit, flagello facto de funiculis, ipſos acerrime corripiens, ac dicẽs: Domus mea, domus orationis vocabitur, Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Aliud quidem agens, aliud vero innuens.

Leuit. 14.15
Matth. 21
Iohan. 2

Quæ pollutio reconciliationem requirat. Cap. XVIII.

Non tamen omnis pollutio hanc reconciliationem requirit, ſed tantum publica vel per rei euidentiam vel ſaltem per famam. Q; ſi occulta ſit contaminatio, quæ etiam baptiſmi ac pœnitentiæ ſacramẽta non remoratur, ſolennitas nõ exigitur, quod ratio recõciliationis in occultis nõ habeat locũ.

Quorum ſumptu & expenſis reconciliatio facienda. Cap. XIX.

Reconciliationem autem eiuſcemodi gratis fieri, ac tantum itineris ſumptus Vicarijs noſtris in pontificalibus ſuppeditari volumus. Qui quidem ſumptus ex bonis delinquentis deſumentur, modo tamen tantæ illius facultates ſint, Sin ſecus, parochiani non grauabuntur vel tantillos ſumptus itineris ſuppeditare, ne populus præter culpam ſuam grauetur. Ne vero diutius ob talem pollutionem diuinum ſuſpendatur officium, aut eccleſiaſtica intermittatur ſepultura, Vicarius noſter in pontificalibus ſtatim vt vocatus fuerit a populo, (modo grauioribus rebus id temporis non fuerit implicitus) vltro ibit, officium ſuum expleturus.

Immunitatem eccleſiaſticam in duobus potiſſimum ſitam eſſe. Cap. XX.

Ex cõc. Lateranẽ. c. non minus. Ex gñali. c. aduerſus, de im. eccleſ. Ex cõc. Tolet. 3. c. eccleſiaꝝ ſeruos. 12. q. 2 Gene. 47 c. inter alia. c. immunitatẽ, de immunita. eccle.

IMmunitas eccleſiaſtica vetuſtiſſima res eſt, iure pariter diuino ac humano introducta, quæ in duobus potiſſimum ſita eſt. Primum, vt clerici, illorumq́ poſſeſſiones & bona a vectigalibus & tributis, aliiſq́ muneribus laicis libera ſint. Nam (vt de libertate Leuitarum ſileamus) non temere refert ſcriptura, Pharaonem totã terram Aegypti ſibi tributariam feciſſe, præter terram ſacerdotum & poſſeſſiones quæ a rege traditæ fuerant eis, quas vendere non ſunt compulſi, Quin potius ipſis etiam ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, vt legimus Gene. xlvij. Deinde, ne rei criminis ad eccleſias confugientes, inde violenter extrahantur, Exceptis publicis latronibus, qui per induſtriam proximum occiderint, ac nocturnis depopulatoribus agrorum, qui itinera obſident aggreſſionum inſidijs. Denique his qui ſub immunitatis ſpe in eccleſijs ac cœmiterijs delinquunt. Quod ſi a confugientibus ad eccleſias paria his commiſſa ſint crimina, quæ reipublicæ referat puniri, tantiſper ſaltem debet ſecularis poteſtas a manuum iniectione abſtinere, donec noſtros conſulat Officiales, ne deuenire neceſſe ſit ad ceſſationes a diuinis, & interdicta, quæ viſum eſt anteceſſoribus noſtris ob violationem eiuſcemodi immunitatis æditis conſtitutionibus promulgare.

Quemadmodum fraternitates reformandæ ſint. Cap. XXI.

Ex Gangr. c. ſi quis per ſupb. 30. diſ.

FRaternitates (quæ vocantur) & in honorem aliquorum ſanctorum in eccleſijs fiunt, ſpeciem quidem pietatis habent, ſed quales hac tempeſtate ſeruantur, nempe in quibus tam clerici quam laici potiſſimum comeſſationibus & ebrietatibus vacant, Interdum etiam varijs conſpirationibus aduerſus poteſtates intenti ſunt, ſi non omnino ſublatas, ſaltem correctas ac reformatas volumus, omnino ſublatas malimus. Ac redditus ſeu cenſus earundem vel in vſus pauperum vel parochi expendi nobis magis placuerit. At quum hæ ſodalitates forſan præter publicum offendiculum ac pauperum (qui ab eis eleemoſynas ex inſtitutione accipiunt) præiudicium commode tolli non poſſunt, videbimus inter viſitandum, vt ſaltem tollantur abuſus, vt prima ſeruetur inſtitutio, & examinentur formulæ earum & ſtatuta, vt ratio ac calculus ſingulis annis per Prouiſores (vt vocant) earundem fraternitatum coram parochis eccleſiarum reddatur, vt ſuperextãtes fructus ac redditus in pauperum ſeu eccleſiæ vſum ac vtilitatem conuertantur, aut etiam inde aliquod parocho ad victum decidatur.

DE VITA AC CONVERSATIONE monaſtica. Cap. I.

VITA MONASTICA NON MVLTO poſt Apoſtolorum tempora cœpit, quanquam multis perſuaſum ſit, aliam tum fuiſſe quam nunc eſt, monachiſmi rationem. Nemo tamen negauerit, hoc vitæ genus ad perfectionem euangelicam maxime accommodum, modo ſecundum ſanctiſſimam inſtitutionem pure immaculateq́ obſeruetur. Quia vero res eſt quammaxime ardua, in carne viuere & carnis ſtimulis nullum locum dare, diaboliq́ mille fraudibus (quibus præſertim ſolitarios aggreditur) feliciter ſem per reſiſtere. Idcirco in hoc vitæ genus nemo vel inuitus intrudẽdus, vel pelliciendus, vel temere ſuſcipiendus, ſed ſumma cura adhibita, poſt diligentiſſimam demum examinationem monachi ac monachæ recipiantur. Quibus ſæpe inculcandum eſt prius Chriſti verbum de Eunuchis, qui ſe caſtrarunt propter regnum cœlorum, quum inquit: Qui poteſt capere, capiat. Proponenda Sapientis ſentẽtia, quæ habet in hæc verba: Altiora te ne quæſieris, &c. Rememorandum quoque diligentiſſime, quod deo ſtulta & infidelis promiſſio admodum diſpliceat. Breuiter, admonendus eſt omnis ad hanc vitam aſpirans, vt primum ſe totum excutiat, ne prouintiam ſuſcipiat, cui non ſuffecerit, alioqui parabolæ euangelicæ dicterio notandus, Quod cœperit ædificare & non potuerit conſummare. Maxima autem cautio adhibenda eſt in puellis, propter ſexus fragilitatem, ne vel ob ætatem deſit voluntas, vel metus adſit, aut alius affectus minime Chriſtianus.

Philo. Auguſt. Matth. 19 Ecci. 3 Luc. 14

Neminẽ monachiſmi profeſſione temere alligandũ. Cap. II.

CErte ſancti patres admodum fuerant ſoliciti, vt non niſi voluntario ac ſpontaneo iudicio virginitatis propoſitum atque habitus ſuſciperentur, q́ coacta ſeruitia domino ingrata eſſe dinoſcãtur, Siquidem voluntarie domino ſacrificandum eſt, & voluntaria oris ſui beneplacita fieri in conſpectu domini Pſalmographus obſecrat. Quod enim quis non eligit, nec optat: quod non optat, nec diligit: quod non diligit, facile contemnit. Vnde conſequitur, Nullum eſſe bonum, niſi voluntarium. Adeo, vt qui alio affectu quam bonæ voluntatis monachiſmo ſe alligant, magis peccent quam mereantur. Ambigi enim non poteſt crimen magnum admitti, vbi & propoſitum deſeritur & conſecratio violatur. Nam ſi humana facta non poſſunt impune calcari, quis de eis manebit qui corruperint fœdera diuini ſacramenti. De adoleſcentioribus viduis Paulus pronuntiauit. Quod quum fuerint luxuriatæ, in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

c. puella 12. q. 2 c. præſens 12. q. 2. Pſal. 118 c. 1. de reg. 1. Timo. 5

Admonendi parentes, ne liberos inuitos in monaſterium detrudant. Cap. III.

ADmonendi quoque erunt parentes,ne liberos in monaſterium inuitos
Math.23 detrudant,q̃ illos væ longe grauius maneat q̃ phariſæos, qui circum-
ibant mare & aridam , vt facerent vnum proſelytum,& quum eſſet factus,
fiebat filius gehennæ duplo magis quam ipſi.

Quo affectu monaſtica vita amplectenda. Cap. IIII.

Auguſt. QVi monaſterium ingreditur alio affectu q̃ ſimplici amore dei ductus, veluti vel ſpem vel promiſſionẽ Abbatiam conſequendi habens, vel in otio viuere affectãs , vel lucris temporalibus inhians, vel honores ab hominibus appetens , quiſquis talis eſt, non dei filius aut monachus,ſed plane mercenarius eſt , quemadmodum ſuperius nos de clericis etiam dixiſſe meminimus.Cui verendum eſt,vt quũ volet ingredi nuptias euangelicas,obij-
Math.22 ciatur illud: Amice quomodo huc intraſti, nõ habẽs veſtẽ nuptialem. Q:q; ipſo obmuteſcente,rex ſit præcepturus miniſtris, vt ligatis manibus & pedibus,ipſum in tenebras exteriores mittant, vbi erit fletus & ſtridor dentium.

In monaſterijs habendus, qui doceat legẽ domini. Cap. V.

HAbendus in virorum monaſterijs vir pius ac doctus, qui doceat monachos ab adoleſcentia meditari in lege domini die ac nocte, ad quod munus in monaſterijs monialium , ſanctimonialis , cæteris vita & doctrina præſtantior deligatur. Debet autem qui monaſterio præeſt ſumma diſcretione vti,maxime erga eos,quos comperit diuinis literis intentos aut contemplationi deditos,vt ſcilicet tales ſordidioribus officijs ſinat eẽ immunes.

Verbi prædicatorem in monaſterijs eſſe oportere. Cap. VI.

IN monaſterijs quoque verbi prædicator erit pius quidem ac eruditus,
Math. 4 nam nulla armatura fortior ad reſiſtendum diabolicis inſidijs ac iaculis, quam gladius ille ſpiritus,quod eſt verbum dei,quo Chriſtus in deſerto ſolitarius ieiunijs & orationibus vacans,& nihilo ſecius tentationibus diabolicis expoſitus,retudit omnem dæmonis fraudem ac nequitiam. Nihil quoque potentius illo ad deijciendos ac viciſſim conſolandos animos noſtros, nihil efficacius ad concitandum mentem in amorem dei ac contemptũ mundi ac omnium quæ in mundo pulchra ac ſpecioſa apparent.

Monachi bonæ indolis ad Academias mittendi. Cap. VII.

NEque nobis diſplicuerit , vt aliquot ex monachis , bonæ indolis ad Vniuerſitates publicas & bene Chriſtianas , aliquot annos theologicis ſtudijs operam nauaturi mitterentur, Illic tamen non alibi quam in monaſterijs ſeu gymnaſijs ſub cura & oculis præceptorꝝ cõmoraturi,ne bonis ac rectis ſtudijs deſtinati,mores minime monaſticos imbibãt ac contrahãt.

Monia-

Moniales non eſſe alligandas, vt nulli quam ſuo(vt vocāt) patri aut præpoſito confiteantur. Cap. VIII.

SInt præterea in monaſterijs virginum, præſertim præter Abbates aut p̄poſitos, alij conſcientiarum examinatores ac a confeſſionibus. Aut ſaltem virginibus liberum ſit, bis aut ter in anno alijs(quos elegerint)probis ac doctis viris, de ſuorum ſuperiorum(vt vocant)conſenſu,(quem hi interpellati, rationabili cauſa intellecta, nequaquam negabunt)conſcientias ſuas exomologeſi exponere, exonerareq́;, ne ſcilicet adigatur monialis renitens, ſemper vni homini delicta confiteri. Debent autem hi qui eiuſcemodi munere in monaſterijs monialium funguntur, eſſe homines vitæ probatiſſimæ ac morum quammaxime inculpatorum, eruditi ac ſingularis iudicij, obſeruaturi ea quæ ſupra, vbi de pœnitentiæ ſacramento tractatum eſt, delibauimus. Cauebit autem is in primis, criminum non confeſſorum rememorationem, ne virgines diſcant quæ prius neſcierunt. Cauebit præterea, niſi res omnino exegerit duritiem increpationis, magis intentus ad modeſtiſſime arguendum & pientiſſime viciſſim conſolandum. Confeſſiones autem monialium non priuatim audiet, ſed in cæterarum conſpectu, non tantum vt omne malum, ſed & omnis mali ſuſpitio omnino ceſſet.

Mutatam eſſe paulatim faciem monaſteriorum, ac vſurpatū hoſpitij ius ſimul cū acceſſu moderandū. Cap. IX.

MOnaſteria olim virtutū ſcholæ ac pauperum hoſpitalia erāt, nūc proh dolor, videmus ea quæ virorꝫ ſunt e ſcholis virtutū in diuerſoria militum ac raptorū, quæ vero mulierū ſunt, in plerisq́; locis in ſuſpectas de incontinētia domos (ne quid grauius dicamus) eſſe cōmutata. Quamobrem diſpiciendū nobis eſt, ne tam paſſim a quibuſuis militibus hoſpitij ius a monaſterijs vi exigatur & eleemoſynæ pauperibus deputatæ, improborꝫ luxu deuorentur, neve ad monaſteria virginū acceſſus, toties a ſacris canonibus prohibitus, pateat. Et vt qui deprehēſi p̄ter hæc fuerint offendiculū aut occaſionē illis labēdi, ſiue intra ſiue extra monaſteria dediſſe, dignas pœnas ferāt. c.I. de emu. eccleſ. c. Monaſteria, de vit. & hone. cle.

Viſitatio monaſteriorum neceſſaria. Cap. X.

VIſitatione ergo monaſteriorum quammaxime opus eſſe intelligimus, quam & canones nobis imponunt. In hac vero oportebit omnia ad regulam ordinis monaſtici exigere, nihil non ad pietatem & vitæ ſanctimoniam dirigere, & quicquid mali exempli aut improbæ conſuetudinis irrepſit, penitus tollere ac eradicare. Profecerit quoque hic examinari regulas, ſtatuta, & conſuetudines, tolli ſuperſtitioſa. c. in ſingulis §. Porro diceſim, de ſtatu mona.

Sumptuoſi monialium Præpoſiti abrogandi, & frugales œconomi conſtituendi. Cap. XI.

HAbent quædam monialium monaſteria ſumptuoſos Præpoſitos, ſub quorum poteſtate quum omnis bonorum adminiſtratio ſit, ipſi de red ditibus monaſticis luxuriantur, Et qui monaſticæ conuerſationis exemplũ
Hierony. eſſe debuerant, ad mundi delicias reuoluuntur. Faſtidientes interdum ſimi ſam & mella, interim monialibus ipſis vix milio & cibario pane rugientem ventrem ſaturantibus. Sunt quoque virginum monaſteria, vbi non eſt vi
1.Corint. 11. ctus & menſa communis, ſed mos ille (quem ad Corinthios ſcribens Paulus, quamuis in longe ſacratiori conuiuio damnauit) quotidianus, nempe, vnaquæque ſuum cibum præſumit ad manducandum, & alia quidem eſurit, alia vero ebria eſt, Quos abuſus tollere neceſſariũ putamus, videlicet vt in illorum delicatulorum Præpoſitorum locum probi œconomi a nobis com
c. Ofius. 9. q.3.c. qui re ligio. 17.q.2 probandi (quorum victus ſit monaſtico ſimilis) ſurrogentur, qui etiam obligati erunt ſingulis annis rationem de receptis ac erogatis integrã reddere.

In monaſterijs monialium victum ac menſam communem eſſe oportere. Cap. XII.

ITidem vt moniales victum ac menſam communem vbique habeant, & quæ pari ſunt officio deſtinatæ, pari etiam cibo alantur. Quod vt quam minime oneroſum ſit, non debebunt plures in monaſterium moniales recipi, quam congrue poterunt in ſingulis monaſterijs ſuſtentari, de quo nobis prius legitimam fidem fieri conueniet.

De Præpoſitis ſolitarie commorantibus. Cap. XIII.

DIſplicet etiam nobis, quod quædam monaſteria quoſdam Præpoſitos habent, qui in Capellis ſolitarij commorantur, quod Lateranenſi Con
Ex Lateranẽſi Conci. cilio vetitum eſt ac cautum, vt Epiſcopus Abbates monitione præmiſſa per cenſuram eccleſiaſticam compellat, vt eiuſcemodi Præpoſitos aut Priores ad clauſtrum reuocent, faciantque eccleſijs ipſis ſeu Capellis per ſeculares clericos deſeruiri, aut ſaltem alios monachos ipſis adiungant.

Viſitandæ domus fratrum Teuthonicorum, diui Iohannis Baptiſtæ & Antonitarum. Cap. XIIII.

VIſitandæ quoque in primis, & reformandæ erunt domus hoſpitalium militum Teuthonicorũ, præterea ordinis diui Iohãnis Baptiſtæ ac Antonitarum, atque initio prouidendum, vt in iiſdem domibus cultus diuinus rite ac debite peragatur, vt hoſpitalitas pro pauperibus ſeruetur, vt vita ac conuerſatio regularis ſecũdum inſtitutionem primã ac regulam (quam illi profeſſi ſunt) illic geraẽ, vt ab ipſis veſtes, ordini ac profeſſioni dignæ ac cõ uenientes publice deferantur, vt comeſſationes, crapulæ ac oĩs luxus prohibeaẽ, vt prædæ illæ bonorũ mobiliũ, quæ poſt mortẽ plato rũ per primores ordinis fieri ac in exteras regiones deferri, peſſimo omniũ exẽplo cõſueuerũt,

amodo

amodo nequaquam fiant, Sed quicquid parſimonia defuncti prælati coaceruatum ac relictum fuit, vel neceſſarijs vſibus eccleſiæ, aut ſucceſſorum, aut pauperum eius regionis, vbi religioſa iſta domus ſita eſt, applicetur.

De vita & conuerſatione monachorum. Cap. XV.

ET vt reuertamur ad monachorum vitam, haud ignorare debent Concilio Calcedonenſi cautum, monachos oportere quieti operam dare, ieiunia & orationes obſeruare, in his locis, in quibus ſe ſemel deo deuouerunt, remanere, nullas eccleſiaſticas ſeu ſeculares actiones tractare, nunquam ſua monaſteria relinquere, niſi forſan ob ingentes neceſſitates id facere a ſuo epiſcopo iubeantᷣ, ne nomẽ dñi blaſphemetᷣ. Quare libertas illa peregrinãdi ſeu exeundi, prætextu inuiſendi parẽtes, moderãda ſeu penitus tollẽda erit. Ex Concil. Calcedoñ.

Monachorum ſtudia atque exercitationes quales eſſe oporteat. Cap. XVI.

MOnachus & monacha amare debent ſcripturarum ſcientiam, & carnis vitia non amare. Pſalterij librum de manu aut oculis nunquam deponere, ſemper orare, ſenſu vigilare, vanis cogitationibus aditum præcludere, corpore pariter & animo in deum tendere, iram patientia vincere. Breuiter, nullis animi perturbationibus (quæ ſi inſederint, ad delictum maximum inducunt) locum dare, Semper aliquid operis facere, vt eos diabolus ſemper inueniat occupatos, Et vt multa ſint quæ manibus operari liceat, libros tamen ſacros deſcribere ipſis maxime conueniret, vt & manus operetur cibos, & lectione anima ſaturetur. Porro Aegyptiorum monaſteria hunc morem ſeruaſſe leguntur, vt nullum monachum abſque opere & labore ſuſciperent, non tam propter victus neceſſaria, quam propter animæ ſalutem, ne pernitioſis cogitationibus vagarentur, neve inſtar fornicantis Iſrael, omni tranſeunti diuaricarent pedes ſuos. Hiero. ad Ruſti. mona. c. nunquam de cõſ. diſt. 5 Hiere. 3

Monachos vagos ſub cuſtodiam reuocandos. Cap. XVII.

MOnachi qui peruagati fuerint, vbicunque inuenientur, tanquam fugaces noſtro auxilio ſub cuſtodia reuocentur, Et ſi qui habitum abiecerint, vt eundum reaſſumant, cogendi. Ex. 4. Tole.

Literas priuatas monacho aut monachæ, iniuſſu Abbatis reſignare non licere. Cap. XVIII.

VT monachi ſeu monachæ literas nullas vel deſtinare vel recipere audeant, abſq; Abbatis ſeu Abbatiſſæ, aut eius qui ipſorũ loco monaſterio præeſt ſcientia, ſumma ratione olim conſtitutum eſt, ſed per incuriam abolitum, id præſenti conſtitutione innouandum cenſuimus.

Canoniſſarum ſecularium mores reformandi. Cap. XIX.

Poſtre-

POſtremo,vitam,conuerſationem ac mores Canoniſſarum, quæ ſecula-res ob id appellantur ꝙ perpetuæ caſtitatis ac reliqua vota monaſtica non emittant,reformari omnino ducimus neceſſarium. Nam vitam agunt plus nimio licentioſam,ac pleriſque ſcandaloſam. Quæ vt in ordinem & ec-cleſiaſticam quandam diſciplinam,quoad fieri poteſt,reuocentur,nobis quū viſitationem aggrediemur,curandum eſt.

DE HOSPITALIBVS ET ORPHANA-trophijs,alijſq; id genus pijs locis. Cap. .I.

Codi. de Epiſ. & cler.

NOn ſolum canonicis conſtitutionibus, ſed & imperiali-bus ac regalibus inſtitutis antiquitus pientiſſime ſancitū eſt,vt habeantur q̄ fieri poteſt frequentia in repub. xeno dochia, Prochotrophia, Orphanatrophia, Gerontoco-mia & Brephetrophia,& id genus alia loca pietati conſe crata,In quæ recipiantur peregrini,pauperes, inualidi,ſe nes,parentibus orbati,atq; inopes liberi, infantes expo-ſiti,furioſi,leproſi,contagioſiſq; ac perpetuis morbis obſiti,atq; aliæ miſera-biles perſonæ.Idcirco curæ noſtræ imminebit, vt eiuſcemodi loca, vbi con-ſtituta ſunt,ſarta tecta teneantur. Vbi vero diſſipata ſunt,inſtaurentur,refor menturq;. Denicq;,vbi necdum conſtituta ſunt, epiſcopali noſtra prouiden-tia ædificentur,conſtruanturq;. Pauperum enim curam nobis Chriſtus p̄ci-puam eſſe voluit,& horū toties meminit diuiniſſimus Paulus Apoſtolus.

Matth. 26 Marc. 14 2. Corin. 8

In hoſpitalibus in primis animæ curādæ,deinde corpus. Cap. II.

HIc ante omnia curādum nobis eſt, vt in domibus iſtis,quæ ad ſalutem animarū pertinent,minime negligantur,ſed ante omnia de ſacramento rum adminiſtratione pauperibus debilibus & ægrotis prouideatur, Ac vbi corporis infirmitas medicum poſtulat,ibi prius animæ,deinde corporis me-dicus accerſeatur.

In hoſpitalia qui recipiendi. Cap. III.

IN eiuſcemodi autem hoſpitalia,nullæ aliæ quam eæ,quas diximus miſe-rabiles perſonæ, quæ aut morbo aut debilitate,aut ætate impeditæ, ſuis manibus laborare,victumq; ac veſtitum ſibi comparare non poſſunt, reci-piantur,quas ad eccleſiaſticam diſciplinam canones petinere ac noſtris,alio-rumq; piorum hominum largitionibus victitare voluerunt.

In hoſpitalia pauperes eius loci, vbi conſtituta ſunt,po-tiſſimum recipiendos,maxime contagioſis mor-bis implicitos. Cap. IIII.

In pri-

IN primis autem recipiantur in hæc hoſpitalia, perſonæ miſerabiles eius loci, vbi hoſpitalia conſtituta ſunt. Q, ſi recte curatum fuerit, ſuffecerint pene (niſi tamen fallamur) iam conſtituta hoſpitalia, omnibus vere pauperibus per ſingula oppida ac vicos repertis, vt amodo illis non fuerit neceſſe oſtiatim panem emendicare, aut eos qui lepra ſeu alio contagioſo morbo implicitiſunt inter homines diuerſari, quod lege diuina, ne fiat, prohibitum legimus. Nec immerito, cꝑ ex tali commixtione ac conuerſatione cum ſanis infinita pericula ſubſequantur, etiam ex ſolo aſpectu, qui intuentibus horrorem ſolet incutere. Q, ſi leproſis alijſcꝑ qui ſimilibus morbis impliciti ſunt, hoſpitalium, quibus addicuntur, redditus non ſuffecerint, ſatius eſt, vt ipſorum nomine in conuentu eccleſiæ eleemoſyna per aliquot viros probos ad hoc munus deputandos, colligatur ac præſtetur, atque vt trunci in templis eleemoſynis iſtis colligendis aſſeruandiſcꝑ erigantur, quam vt ipſi morboſi alimoniæ petendæ obtentu, aut quocunque alio prætextu, conſortijs hominum miſceantur. Nume.12

Mendicantibus validis hoſpitalia clauſa, & mendicitatem interdictam eſſe oportere. Cap. V.

SVnt autem mendicantibus validis non ſolum hoſpitalia clauſa, ſed & publice ac oſtiatim mendicare penitus interdictum. Et qui ſecus agere comperti fuerint, arceantur, ac legalibus noſtriſcꝑ cōſtitutionibus cōprehenſis, pœnis ſubdantur. Vtilius enim eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat, q̄ eidem frangitur, vt ſeductus, iniuſtitiæ acquieſcat. Cod. de mē dic. vali. li. 11

Magiſtrorum hoſpitalium praui adſectus damnantur. Cap. VI.

DAmnamus autem abuſum, quo in quibuſdam locis fit, vt neglectis miſeris ac inopibus (quibus hoſpitalia dedicata ſunt) ex priuato affectu magiſtrorum aut magiſtratuum, qui hoſpitalibus hiſce præſunt, non modo validi, ſed & quibus victus & veſtitus ſuppetit, recipiantur, tantum quod illic commodius & in otio viuatur, qui certe aliter cenſeri non poſſunt q̄ pauperū deprædatores, raptoreſcꝑ, de alieno viuētes, ac veluti ex ſanguine pauperum ſaginati. Quos diuus Hieronym⁹ grauiſſime increpat: Qui (inquit) ex bonis parentum & ſuis opibus ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium profecto committunt, & per abuſionem talium, iudicium ſibi manducant & bibunt. Hierony.

Quam grauiter peccent, qui ex pauperum victu ſe ditant. Cap. VII.

VIderint quoque hi magiſtri ac hoſpitalium præſides, ne Iudam imitentur, qui loculos (ex quibus pauperibus diſtribuebatur) ferebat, ac fur Iohan.12.

erat,ne ſicut ille, ita & ipſi pereant. Nouerint ergo ſe tali muneri addictos, non vt ſui, ſed vt pauperum curam gerant, quos neglexiſſe, occidiſſe eſt, quid ſubtraxiſſe,ſacrilegij inſtar eſt. Et quo vigilantiores in officio ſint,ſingulis annis,aut ſæpius,magiſtratui eius loci præſente parocho rationem de omnibus reddant.Non meum eſt(inquit Proſper)dicere, quantum peccatum eſt eorum qui cibos pauperũ ſibi vſurpant, & vnde pauper victurus erat, præſumendo ſuſcipiunt.

DE SCHOLIS, TYPOGRAPHIS ac Bibliopolis. Cap. .I.

ECCLESIAE REFORMATIO A SVMmis pariter & infimis,a capitibus ſimul & a paruulis ordienda eſt. Paruuli enim ſunt,qui ſuccreſcentes in maiorum locum ſubinde decedentium in reipub. tam eccleſiaſticæ quam ſecularis adminiſtratione ſuccedunt,vt conſequens ſit,ab ipſis praue ac nequiter inſtitutis reipublicæ perniciem imminere. Quamobrem ſummopere refert,vt pueritia,quæ ſeges eſt omnium rerum publicarum, in timore domini ac bonis diſciplinis edoceatur. Id quod dominus præcepit Exodi. xiij. & Prouerbiorum ſexto. Siquidem ea ætas nullis alijs vſibus accommoda per id tempus colligere poterit & ſibi & reipublicæ luculentum fructum. In primis autem operæpretium nobis videtur, vt clancularij illi magiſtelli, qui in conuenticulis vicatim docent, prohibeantur, vtcꝫ gymnaſia illa ac ſcholæ minores, in quibus pueri primis rudimentis imbuuntur,diligenter repurgentur,præfectis illis didaſcolis ſeu præceptoribus, non tam eruditis, quam ſanæ doctrinæ, integræcꝫ ac inculpatæ vitæ viris, Idcꝫ hac potiſſimum tempeſtate,qua innumeræ peſtilentes hæreſes totam fere Germaniam ſummo cum Chriſtianiſmi ac reipublicæ detrimento,iuſto dei iudicio peruadunt,ac veluti cancer ſerpunt,Quas quum pueri ſemel imbiberint,difficile,imo impoſſibile erit,vt eaſdem penitus iterum eluant. Nam, Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu.

Exodi.13 Prouer.6

Horatius.

Scholæ inter viſitãdum repurgãdæ ac inſtituendæ. Cap. II.

QVemadmodum vero didaſcoli pueros in claſſes digerent, quæ dein ipſis prælegent, tam ad eruditionem, quam ad vitam Chriſtianam recte inſtituendam pertinentia, nos inter viſitandum pro ratione cuiuſcunque ſcholæ trademus.

Apud ſingulas eccleſias habendus vir eruditus, qui clericos eius eccleſiæ inſtituat. Cap. III.

Olim

OLim conciliari conſtitutione cautum eſt,vt non ſolum apud quamlibet cathedralem eccleſiam,ſed & apud alias nimirum collegiatas, quarum ſufficere poterunt facultates,cõſtituatur magiſter idoneus qui clericos earundem eccleſiarum doceat & inſtituat,Apud metropolim autem theologũ haberi præceptum eſt,qui ſacerdotes ac quoſcunq; alios in ſacris literis doceat: Et in his præſertim inſtituat,quæ ad curã animarum pertinere dinoſcuntur. Viſum etiam Concilio fuit, vt ſingulis magiſtris vnius præbendæ prouentus tantiſper quoad in docendo perſtiterint,aſſignẽtur. Cuius quidẽ ſaluberrimæ cõſtitutionis vix veſtigia quædã apud eiuſcemodi eccleſias reliqua vidемus. Nã vt ſcholas ipſas reperias,dĩdaſculũ tamen vix vllum eruditũ ac pium repereris, q̃ nihil pene ſtipẽdij (ne dicamus vnius p̃bendæ prouẽtus) illi ſuppeditetur,q̃d emẽdatione magna indiget. Neq; eñ hæc res leuis momenti eſt,a qua totius propemodũ reipub. tum ſalus, tũ pernities dependet. c.1.& c.quia nonnullis de magiſ.

Qui huic viro victum ſuppeditabunt. Cap. IIII.

CVrandum itaque, vt ſingula Collegia ludos literarios diligenter inſtituant,eiſq; de idoneis ludimagiſtris ac ſumptibus proſpiciant, vbi Collegia non ſunt,ſenatus & reſpublica idem curet.

Quemadmodũ Academiæ inſtaurari ac ſtudia ali poſſint. Cap. V.

ACademias ſeu Vniuerſitates publicas per hanc hæreſum colluuiem miſere perire cernimus, quas inſtaurari maxime in votis eſt. Id fieri poſſe nobis videtur, ſi modus aliquis inueniatur, quo pauperibus ſcholaſticis ex eccleſiaſticis ſtipendijs aliquid poſſit decidi, Clericos enim illos conuenit eccleſiaſticis ſtipendijs ſuſtentari, quibus parentum & propinquorum nulla bona ſuffragantur. Quo inſuper profeſſoribus atque his, qui in bonis literis,optimis quibuſque diſciplinis, ac in primis Theologiæ ſtudijs multum profeciſſent, ſpes præmij fieret, Nam ſpes alit artes.

Pium votum ad ſtudia ſubleuanda. Cap. VI.

ET quanquã hic articulus a ſummo pontifice potiſſimũ pendere videat, tamen quod in nobis eſt,cuperemus omnes ordinarios collatores, p̃ſertim parochialium eccleſiarum,huc induci poſſe, vt academiæ poteſtatem facerent,ſignificandi ſubinde ipſis viros literatos ad regendum eccleſias eiuſcemodi idoneos, quos ipſi collatores quibuſcunque alijs non idoneis præferrent,ac parochijs quum vacarent, præficere non differrent,modo tamen perſonaliter reſidere non detrectarẽt. Q; ſi idem apud collegiatas eccleſias (qui menſe ordinario canonicatus & præbendas conferũt) obtineri poſſit, non dubium id pleriſque,ad ſtudia capeſſenda calcar fore non exiguum. Concil. Baſilien.

Decretalem Honorij tertij,quoad eius fieri poteſt,renouari æquum eſſe. Cap. VII.

c.ſuper ſpecula.de magiſtr. PRæterea non parum huc fecerit,ſi Honorij tertij decretalis ſeruetur, nempe vt Canonici eccleſiarum diocœſis noſtræ Colonienſis dociles ad ſtudia,potiſſimum theologiæ,per capitula tranſmittătur,percepturi toto quinquennio beneficiorum ſuorum fructus, non obſtante aliqua contraria conſuetudine vel ſtatuto,cum denario fraudari non debeant in vinea domini operantes,de quo dictum eſt partim ſuperius.Ex his enim tandem ſpes non vana concipi poſſit,aliquando futurum, vt doctorum copia habeatur, quo veluti ſtellæ valerent plurimos ad iuſtitiam erudire , & temporis ſucceſſu eccleſiam dei vniuerſalem in vita ac doctrina reformare.

Quid curandum in Academijs. Cap. VIII.

NEque ignoramus multa ac diligenti prouiſione opus eſſe in Academijs qua in primis curari neceſſe erit , vt optimi quiq; libri in ſingulis profeſſionibus ac diſciplinis per doctiſſimos profeſſores ſtatis diebus ac horis vigilantiſſime prælegantur , enarrenturq; . Deinde, vt ſcholaſticis viuendi regulæ præſcribantur,nempe vt bonis diſciplinis vacent,a pompis,comeſſationibus , ebrietatibus , aleæ ludis , diſſenſionibus ac rixis abſtineant , vt prodigi eſſe deſinant ac quiſque ſe ſuo modulo metiatur , vt faſtum omnem ac doctrinæ ſupercilium deponat . Nec incipiant eſſe magiſtri, priuſquam fiant diſcipuli. Quot enim ſunt , qui magiſtrorum ac doctorum inſignia ambiunt,ac per ambitum extorquent etiam qui nunquam eam artem quam poſt magiſterium profitentur , vel a limine ſalutarunt , quod quam turpe ac indecorum ſit,nemo ignorat. Hierony.

Nihil imprimendum aut vendendum,niſi reuiſum prius. Cap. IX.

PRæterea quum per abuſum artis impreſſoriæ librorum, plurimum malorum emerſerit, prohibemus,ne vlli Typographi aut Bibliopolæ quępiam recens æditum librum aut chartam vel imprimant,vel venum exponant,vel vendant publice vel occulte,niſi hic liber reuiſus,& charta vel ſcripturam vel picturam continens , per noſtros ad hoc deputatos commiſſarios diligenter perſpecta ſit prius. Quæ & Typographi nomen & cognomen complectantur , atque eam ciuitatem ſeu oppidum in quibus excuſa ſunt , nominatim deſignent . Quæ vero his caruerint , nullo pacto venum exponantur. Porro Typographi, Bibliopolæ ac reliqui librorum inſtitores ac geruli qui huic ordinationi contrauenerint, præter confiſcationem librorum, pœnis etiam legalibus ac pragmaticæ conſtitutioni Auguſtanæ ſubiacebunt. Contra quos in territorijs noſtris Fiſcalis noſter acerrime inquirere ac ad iuſtarum pœnarum declarationem procedere non omittet. Pragmat. Auguſt.

De iu

DE IVRISDICTIONE ECCLESIAſtica contentioſa. Cap. .I.

ANTE ANNOS NON ADMODVM multos, reformationem iuriſdictionis noſtræ eccleſiaſticæ ædi curauimus, per quam ita temperata ac moderata omnia ſperamus, vt nemo de ea, iure queri poſſit.

Excommunicationis origo & præcipuus vſus. Cap. II.

NE autem quiſpiam excommunicationis eccleſiaſticæ originem ignoret,
Primus excommunicationis in eccleſia vſus, qualis fuerit, Paulus pri- 1.Corin.5
mæ ad Corinth. v. manifeſte oſtendit, vbi Corinthium publice cum nouerca fornicantem tradit Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus eius ſalus fieret in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Non tantum exemplo indicans, ſed & expreſſim iubens, vt qui eiuſcemodi ſunt, e medio eccleſiæ eijciantur. Si is (in- Ibidem.
quit) qui frater nominatur, inter vos eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſcemodi nec cibum ſumere permitto. Quin ante diſcipulum, ille qui ſolus vere magiſter eſt Chri-
ſtus, e iuſcemodi excommunicationis vſum Matthæi. xviij. docuit. Quem Matth.18
optamus in eccleſiam reuocari ac frequentiſſimum eſſe, Nempe vt tales publice ac enormiter peccantes, ne alijs offendiculo ſint, & notati tandem reſipiant extra communionem ſacramentorum ac vitæ communis ponantur, donec ad cor & eccleſiæ gremium reuerſi, ſuum reatum deplorent. Diuus
ſane Paulus grauiſſime Corinthios increpat, quod inceſtum illum tantiſ- 1.Corin.5
per paterentur. Omnino (inquit) auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui quis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit. Non eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis, quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Expurgate ergo vetus fermentum
vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi, & cætera quæ ſequuntur. Quod Matth.18
ſi denuntiationem euangelicam (qua nulla res ſalubrior eſſe poteſt, & quæ nobis non tantum facienda ſuadetur, ſed præcipitur) frequentaremus, & apoſtolica præcepta mordicus teneremus, rariores profecto in cœtu noſtro
haberemus adulteros, raptores, homicidas, & id genus alios publice crimi- Eſaiæ.52
noſos, propter quos blaſphematur nomen noſtrum inter gentes & ſcanda- Roma.2
lizantur multi inter nos infirmiores.

Cur paſſim in omnes inobedientes excommunicationis cenſura diſtringi cœperit. Cap. III.

1. Regum. 17

IAmdudum vero cœpit excommunicatio in omnes inobedientes diſtringi. Quod quaſi peccatum hariolandi ſit, repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere.

Vſum excommunicationis in publice criminoſos in lucem reuocandum. Cap. IIII.

VSum ergo excommunicationis, præſertim aduerſus publice criminoſos in lucem reuocari conuenerit, Deinde poſthac in alijs cauſis excommunicatio tantum in maniſeſte contumaces feratur.

Quid cauendum in decernenda excommunicationis cenſura. Cap. V.

Ex Concil. Meld. & Aluernen. c. nemo, & c. nullus ſacerd. 11 q. 3. Ex cōci. Lugdu. c. 1. de ſentē. ex cōmu. in. 6

CAuebit autem in primis iudex, ne hanc, aliaſve cenſuras eccleſiaſticas, vel ex iniuſtis, vel ex leuibus cauſis, vel iuris ordine non ſeruato, vel ex odij ſomite proferat vnquam. Quum enim excommunicatio pœna ſit, qua nulla maior eſt in eccleſia, nec ſit excommunicandus quis, niſi pro peccato lethali, quod anathema ſit æternæ mortis damnatio Nec infligenda veniat, niſi his qui aliter corrigi non poſſunt, debebit iudex non ante excommunicare quempiam, quam cognouerit id, vel cauſæ grauitatem, vel eius qui extra communionem ponendus eſt, apertam contumaciam præcepto iuſto acquieſcere nolentis exigere.

Excommunicatos vitandos. Cap. VI.

Ex Concil. Anthioch. Carthag. Arelaten. Bracharacē.

VOlumus autem vt hæc cenſura ab omnibus (iure non tantum humano, ſed & diuino idipſum poſtulante) timeatur, vtq; excommunicati in familiari conuerſatione vitentur, & a nemine recipiantur, quemadmodum antiquiſſima concilia ſub grauis reatus incurſu idipſum fieri præceperūt.

Non paſſim contra omnes delatos per Fiſcales inquirendum. Cap. VII.

c. cum oporteat. c. inquiſitionē. §. tertiæ dubitatioñ. de accuſatioñ.

PRocuratores noſtri Fiſcales aduerſus neminem inquirant, niſi quem legitima ac frequens grauat infamia, non quidem a maleuolis & maledicis, ſed a prouidis & honeſtis iuſtitiæ zelo commotis ſuborta. Quam ſi non probauerint, condemnentur ipſi, non autem inquiſiti in expenſis. Neq; enim ſpeciem aliquam æquitatis habet, quod ab innocentibus abſolutis, quippiam expenſarum nomine extorqueatur. Alioqui calumnia & iniuſta diffamatio, mercedem (quod abſit) haberent. Valeant ergo alij maleuoli delatores, depeculatores famæ, ac reipublicæ peſtes. Neque enim ad petitionem eorum qui libellum infamationis porrigunt, in occulto inquirendum eſt ſuper criminibus in eodem deſcriptis. Quum inquiſitio fieri tantum debeat ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerint.

Maniſe

Manifeſti criminoſi pro quæſtu nequaq̃ ferendi. Cap. VIII.

NOlumus autem, vt concubinarij,aut alij manifeſte criminoſi vllo modo pro quæſtu aut pecuniæ emungendæ cauſa ferantur,tolerenturq́ʒ. Aut vt pœnæ pecuniariæ pro criminibus paſſim imponantur, quod res mali exempli ſit,crimen pecunia redimere. Sed reformationis noſtræ conſtitutio,quæ de officio Sigilliferi poſtrema eſt, ſeruetur. Quod ſi interdum vel perſonæ delinquentis, vel delicti qualitas pœnam pecuniariam imponi poſtulauerit , hæc in pios tantum vſus conuertatur, ne magis auaritiæ, quam correctionis cauſa exacta videatur. c.pauper. 11.q.3

Clerici grauiſſimorum criminum rei,ſecundum canonicas ſanctiones puniendi. Cap. IX.

CLerici in grauiſſimis criminibus deprehenſi,iuxta canonicas ſanctiones puniantur. Expedit enim,vt publice delinquentes & eccleſiam dei ſcandalizantes,publice quoque arguantur & puniantur. Quamobrem tales vel a nobis depreheſi vel extra territoria noſtra per magiſtratus capti,ac nobis iuxta ſanctiones canonicas traditi,dignã ſui ſceleris pœnam recipient. Q; ſi tam graue fuerit, vt degradatione dignũ ſit,faciemus ipſos curiæ tradi ſeculari,ne clericali priuilegio gaudeant,quo ſe per flagitia reddiderũt indignos. 1.Timo.5

De Teſtamẽtis inſinuandis,approbãdis ac exequẽdis. Cap. X.

IN Concilio Moguntino ſancitum eſt , vt hæredibus qui iuſſa teſtatorum non adimpleuerint , ab Epiſcopo loci illius omnis res quæ eis relicta eſt interdicatur,cum fructibus & emolumentis, vt vota defunctorum adimpleantur. Quamobrem procuratores noſtri Fiſcales in dioceſi noſtra Colonieñ. aduigilabunt,vt Teſtamenta,maxime eccleſiaſticarum perſonarum, priuilegijs eccleſiæ noſtræ maioris ſaluis , intra anni ſpatium exequutioni mandentur, Vtq́ʒ intra idem tempus exequutores teſtamentorum legitimum calculum reddant. Quorum etiam teſtamentorum inſinuationem approbationemq́ʒ intra triginta dies a morte ſacerdotis peti volumus atque obtineri , niſi rationabilis cauſa longiorem dilationem expoſcat in præmiſſis. Diſpiciet autem Sigillifer noſter,vt ſi quid in quempiam ſtultum aut iure prohibitum vſum temere relictum ſit , in pium conuertatur. Ex cõc. Mogun.c. ſi hæred.de teſta.

Bona preſbyteri ab inteſtato defuncti in piam cauſam conuertenda. Cap. XI.

VBi ſacerdos noſtræ diocœſis Colonieñ . mortuus eſt inteſtatus , bona ipſius,præter patrimonialia,quę hæredibus cedũt, deducto ære alieno, & funeralibus,in piam cauſam pro defuncti animæ ſalute conuertantur.

Portio quæ Archiepiſcopo ſoluit,minime grauis. Cap. XII.

EA portio quæ nobis vti Archiepiſcopo ſecundum rationem bonorum (extra quæ tamen patrimonialia immobilia ſunt) deducto ære alieno ex more & ſpeciali conuentione cum clero noſtro inita debetur, nemini grauis eſſe poteſt, quod maior Epiſcopo ſecundum canonicas ſanctiones portio, q̃ ea eſt, quæ ex remiſſione noſtra nobis ſoluitur, debeatur.

c. Offi. de teſta.

Iuramentorũ facilis exactio in iudicijs refrenãda. Cap. XIII.

MVltiplex illa & facilis iuramentorum exactio, quæ in iudicijs eccleſiaſticis fit, nobis probari non poteſt. Chriſtus inter perfectionis hortamenta ponit & illud, vt in totum abſtineamus ab omni iureiurando. Quo colore ergo conſuetudo nunc paſſim iurantium in omni negotio excuſari poſſit, non videmus, niſi aut grauitate negotij, aut neceſſitate. Crebris iuramentis raro deeſt periurium, quod grauiſſime punit deus. Quamobrem monemus Cauſidicos, ne tam faciles ſint in exigendis malitiæ ac alijs iuramentis. Compertum enim habemus quoſdam eſſe tam male Chriſtianos, qui in re tam ſeria ludant ac iuramenta interdum exigant, quibus præſtitis credere nolint. Ne dicamus quoſdam eo veſaniæ prolabi, vt iureiurandum exigant, quod malint ſuſpicari, præſtando violatum iri quam vere reuerenterq; adhiberi. Quo laqueo, quis pernitioſior eſſe poteſt? Admonebit igitur Officialis noſter Cauſidicos, atque alios iuramenta exigentes, vt ea, quæ iudiciarij proceſſus ſolennitas neceſſario non requirit, remittant, vtq; memores ſint, eandem manere pœnam temere exigentem, quæ manet fruſtra præſtantem iuramentum.

Matth. 5

Deute. 5

Formula inquirendi hæreticos delinianda. Cap. XIIII.

QVum hæreſum ac ſchiſmatum in præſentiarum plena ſint omnia, videbimur operæpretium facturi, ſi communicato cum Inquiſitoribus apoſtolicis conſilio, formulam quandam inquirendi iuri conſentaneam ac tantum negotium decentem, minimeq; captioſam, præſcribamus. Quamobrem ea de re noſtris iuriſperitis mandabimus.

DE VISITATIONE AC SYNODIS Epiſcopalibus Archidiaconalibuſq;. Cap. .I.

QVum fruſtra ſint in ciuitate leges, niſi & ſint qui eas exequãtur, itidem inſtitutiones canonicas inefficaces & languidas eſſe oporteat, niſi ab Epiſcopo & reliquis (quibus ea cura demandata eſt, & quodam modo viua lex ſunt, qui & in Euangelio nuncupantur ſal terræ,) mancipentur effectui. Idcirco viſitatione per noſtram diocœſim Colonieñ. opus eſt, quã deo authore per noſtrum

Matth. 5

ſtrum in pontificalibus Vicarium ac ipſi adiunctos viros, iuxta pios ac doctos, quibus plenam dabimus in his ſpiritualibus ac eccleſiaſticis rebus ordinandi poteſtatem, aggrediemur, eodemq; adiuuante deo peragemus.

Quo ordine viſitatio inſtituenda. Cap. II.

EX ſuperioribus vero liquet plus ſatis, quo ordine viſitatio inſtituēda ſit, Siquidē in primis ab eccleſijs noſtris metropolitana ac cathedrali inchoandum. Dehinc ſingulæ collegiatæ ſimul cū monaſterijs & virorum & mulierum inuiſendæ, Poſt hæc ad parochiales eccleſias omnes in noſtris ciuitatibus ac diocęſibus conſtitutas (vbi maxima cura opus erit) tranſeundū, ibi non ſolū parochi, ſed alij etiam (quotquot ibidē commorant̄) ſacerdotes ac clerici aduocādi, Atq; interim nō ꝑtermittēdæ ſcholæ & bibliothecæ, vbi illę reperient̄, ac poſtremo hoſpitalia pauperū diligēter perluſtranda erunt.

Quæ vbique corrigere oporteat. Cap. III.

QVæ vero oporteat vbiq; ſciſcitari ac inueſtigare, q̄ corrigere ac repurgare, quę ſtatuere ac ordinare, ſuperiores cōſtitutiones abunde docēt.

In primis reformandos eſſe Decanos. Cap. IIII.

QVod ad cathedrales & collegiatas eccleſias attinet, prima cura erit in reformandis eccleſiarū prælatis, maxime Decanis, Qui ſi cæci fuerint, conſequitur neceſſario, vt hi quibus ducatum præſtant, ſimul in foueam trahantur ac cadant. Quod enim ab illis committitur, facile ab alijs trahitur in exemplum.

Inquietos & prælatis rebelles corripiendos. Cap. V.

ET quoniam alicubi tanta eſt cleri diſſolutio, vt prælatis quantumuis bonis ac eruditis neq; ſuus honor neq; authoritas ſeruetur, intendēt Viſitatores noſtri animum, vt inquieti corripiantur. Qui corripi & obedire nolunt, cenſura eccleſiaſtica ſecūdū culpæ modū percellant̄, donec reſipuerint.

In monaſterijs quomodo abuſus percipiendi. Cap. VI.

IN monaſterijs facile percipientur abuſus, modo regulæ ordinis relegant̄, interrogenturq; qui illis præſunt, num illis ſcilicet ſimul cum noſtris conſtitutionibus per omnia ſatiſfiat.

In viſitatione parochiarum quid agendum. Cap. VII.

VBi ad parochias ibitur, debebit parocho ac populo paucis ante diebus aduentus Viſitatorum ſignificari, quo tum omnes expediti adſint, ac publicæ ſaluti intendant. Denique ea ſacramenta ac munera quæ per ſolum Epiſcopum adminiſtrantur, expurgati & præparati recipiant.

Haben

Habenda concio per Viſitatores. Cap. VIII.

NEc videbitur inutile, vt Vicarius noſter in põtificalibus, ſeu alius ex Viſitatorib⁹ noſtris Theologus, cõcionem ad populũ habeat, eundẽq; de oĩbus de quibus vtile videbit̃, ex diuinis ſcripturis per dei verbũ admoneat.

Interrogandus parochus, quo titulo miniſteriũ gerat. Cap. IX.

INterrogandus deinde parochus, num ipſe principalis rector ſit, aut vicarius mercenarius, an ordinaria authoritate admiſſus, nec ne, Vbi vicarius præeſt parochiæ, videndum quo priuilegio abſit parochus principalis.

De vita, moribus & doctrina inquirendus. Cap. X.

DEinde inueſtigandum de vita, moribus ac de doctrina, quo pacto verbum diuinũ diſſeminet, ac ſacramenta eccleſiaſtica adminiſtret, Et num omnia calleat quæ ad officium ſuum ſpectant. Vbi vero minus fuerit inſtructus, erudiatur maxime in his quæ ad diſpenſationem eccleſiaſticorum ſacramentorum attinent, præſertim pœnitentiæ. Subinde inquiratur, num in his deſes aut negligens interdum ſit, Et num illi neceſſarius & honeſtus victus ſuppetat, ſeu digna ſtipendia exoluantur. Nam ſi competens victus defecerit, ad eum modũ (vti ſupra diximus) procurãdus erit, aut ad nos referendũ.

De habitu, tonſura ac reliquis externis videndum. Cap. XI.

VIdendum deinde de eruditione, habitu, tonſura, ac familiari conuerſatione, honeſtas familiæ exploranda, libri quoque omnes inſpiciendi, qui ſi nothi aut ſuſpecti erunt, auferendi ac tollendi ſunt.

Num hæreſis quæpiã ſerpat, diligenter inueſtigandũ. Ca. XII.

INſuper inueſtigandum erit diligentiſſime, num in tota parochia vllus hæreticus aut ſchiſmaticus deliteſcat, num hæreſis aliqua ſerpat, atq; hic apponenda ſecuris ad radicem, vt ſeducti per verbum dei in viam veritatis & eccleſiæ vnitatem reducantur. Qui contumaces fuerint, e cœtu cæterorum tollantur.

Num agantur alia, quæ cum dei & eccleſiæ inſtitutis pugnent, diſpiciendum. Cap. XIII.

PRæterea, nũ in parochia ſuperſtitiones, ſortilegia, diuinatiões, atq; alia id generis, quibus mẽtes a deo viuo p diaboli fraudes ſeducunt̃, exerceant̃, nũ periuria, blaſphemiæ, adulteria, & ſimilia crimina, ob q̃ iratus deus in nos gladiũ iræ ſuæ vibrat, publice cõmittant̃, num eccleſiaſticæ cenſuræ contemnant̃, num ſint qui parocho obedire floccifaciant, qui ſacramẽta eccleſiæ non participent, Item, num feſti dies & ieiunia eccleſiaſtica rite obſeruentur.

De pue

De puerorum inſtitutione & hoſpitalium cura quæ-
rendum. Cap. XIIII.

DEin videndum quo pacto pueri inſtituantur, qui præterea ſint ſcholis præfecti. Hoſpitalium quoque cura haud prætermittenda.

Vitia quibus aſſueuerint parochiani, acriter corrigenda
ac reſeruanda. Cap. XV.

DE vitijs quibus parochiani vel maxime aſſueuerint, inquiſitio facienda, vt per Viſitatores verbo diuino ab his populus auocetur.

De officio parochi inquirendum. Cap. XVI.

DEnique expiſcandum, num parochus diuinum officium in eccleſia canendo, legendoq́ rite gerat, Num ſacrum baptiſma, itidem ſacroſanctā Euchariſtiam cum Chriſmate ſecure ac decēter cuſtodiat, Num veſtes & reliqua ornamenta, quibus in diuinis officijs vtimur, munde aſſeruet, Num ipſe aut qui eccleſiæ prouiſores appellantur, templum ſartum tectum curent. Num ſacris altaribus ſuus honos impendatur, Num ruinis domus parochialis occurrat, Num de rebus eccleſiæ alienationes faciat, Atque his ſimilia, quæ Viſitatoribus noſtris pro eorum circumſpectione & prudentia facile occurrent. Et ex conſtitutionibus noſtris (quas vbique pro loci ac perſonarum ratione rememorari debebunt) ſuppeditabuntur.

Synodus epiſcopalis anno bis habenda. Cap. XVII.

ET quoniam Viſitationes iſtæ generales per ſingulas parochias abſque magno ſumptu ſingulis quibuſque annis frequentari haud poſſunt, ſaluberrime ſancitum eſt in antiquiſſimis canonibus, bis per ſingulos annos in ſingulis prouintijs Concilium fieri. Vt primum, ante dies quadrageſimæ habeatur, videlicet, quo omnibus, ſi quæ ſunt, ſimultatibus amputatis, mundum ſolenne deo munus poſſit offerri. Secundū vero agatur ante tempus Autumni, in quo ſi communi omnium conſenſu rationabiliter comprobato, ſecundum eccleſiaſticam regulam, duo vel tres annoſitate ducti per contentionem contradicant, obtineat plurimorum ſententia ſacerdotum.

Nicæ. c. 5
Anthi. c. 20
Conſtāt. c. 5
Calced. 19
c. Sicut olim
de accuſa.

Quid agendum in ſynodo epiſcopali. Cap. XVIII.

IN his ergo Concilijs, anno bis, de his omnibus apud metropolitanæ, cathedralium, collegiatarum, monaſteriorumq́ prælatos, & præſertim Archidiaconos, ac quos vocamus Decanos rurales (qui vocati ſunt in partem ſolicitudinis epiſcopalis) per Vicarium noſtrum in pontificalibus ac Officialem diſquiſitio diligens fiat. Et quæ ex illorum iudicio reformatione opus habere comperientur, communi conſilio emendentur.

De ſy-

De ſynodis archidiaconalibus ac ruralibus. Cap. XIX.

DEnique Archidiaconi, qui Epiſcoporum oculi dicuntur, ac Decani iſti rurales in ſuis deinceps ſynodis, quæ ſancita fuerint, in prouintiali ſeu epiſcopali Concilio publicabunt, Et ad eundem modum (qui in Viſitatione præſcriptus eſt) vitijs extirpandis ac virtutibus inſerendis ſtudeant, criminibus publicis, magis per pœnitentias canonicas, quam pecuniæ exactione puniendis, intenti.

Officiales Archidiaconorum & Decanos rurales, viros graues eſſe oportere. Cap. XX.

QVod vt recte ac prudenter fiat, Archidiaconis noſtris incumbit, ne vllos inidoneos Officiales aut Decanos rurales deligant aut admittāt, ſed ad has functiones viros tantum aſſumant, cum doctrina præſtantes, tum vitæ innocentis, inculpatæq́, qui nullius criminis labe notabiles, officium ſuum irreprehenſibiliter exequantur.

Synodi archidiaconales antiquitatē quandā præ ſe ferūt. Ca. XXI.

c.1. de offi. archi. Hunc canonē renarrat B. Rhenan' in procemio Tertulliani.

EX vetuſtiſſima quadam inquirendorum criminum formula relictum eſt, vt Archidiaconi anno biſextili circumeant, & peccata enormia emēdent, quæ ſequitur in hæc verba. IN CONCILIO publico ab Epiſcopo habito, primitus iurare debent de villis ſingulis fideliſſimi quiq́, liberi & ſerui, tres vel quatuor, ſeu etiam plures, vt rei veritas omnino inquiratur. Iuramentum autem illud huiuſcemodi eſſe debet, Quicquid in villa in qua habitat veraciter ſciat vel ſerio audierit actum contra fidem rectam & Chriſtianitatem, Epiſcopum aut eius nuntium, quantum recordari poſſit & ſcientia ſubminiſtrat, non lateat. Poſt iuramentum vero Epiſcopus per ſingula numerare debet, quæ prius iuramento comprehendit, hoc eſt, Si vir ſuper vxorem ſuam, aliquam clanculo corrupit, Si cum duabus cognatis, ſiue mulier cum duobus propinquis fornicata ſit, Si commatrem ſpiritalem aut filiolā ſuam ſtupro violauit, Si qua mulier partum ſuum necauit, vel conceptum quocunque modo excuſſit, Si quis cognatum ſuum voluntate an caſu occidit, ſeu morbidum fecit, & necdum ad publicam pœnitentiam venit, Si mulier maritum ſuum, aut maritus vxorem ſuā iniquo conſilio interemit, Si quis virum aut fœminam veneno, aut aliqua alia potione occidit, & qui hoc ſcilicet veneno machinatur, Si ſciant diuinatrices vel augures, etiam illos, qui per incredulitatem illas inquirant, Si ſciant meretrices, quia meretrix appellatur, ſi vno contempto, cum alijs fornicatur, licet nupta non ſit, Si illos etiam ſciant, qui cum excommunicatis communionē habent, Si illos ſciant, qui cōuicti ſunt periurium perpetraſſe, Si & illos nouerint, qui loca deo non dicata, contra fidem eccleſiaſticam colunt, & ad Chriſti eccleſias venire

contem

contemnunt, Illos etiam ſi ſciant, qui indictum ieiunium negligunt. Hæc omnia dum Epiſcopus habet recitata, iuratores per iuramentum commoneat, cæteros vero omnes, nobiles & ignobiles, per bannum Chriſtianitatis conſtringat, vt ſupradictas res minime cælent, ac ſi in die iudicij ante tribunal domini noſtri Ieſu Chriſti rei occultatione præfatarum rerum nephandarum inueniantur. Hoc enim indicet & per bannum conteſtetur, vt nemo per vllius timorem aut fauorem vel etiam amicitiam, præfata reticeat, veraciter ſcita. Neque per odium, neque per inimicitiam vllam quicquam alicui irroget, quod veraciter non poſſit probare. Horum aliqua ſi antea in præſentia Epiſcopi allata eſſent, eiuſq; iudicio terminata, & poſtea iterata, comperta fuerint, veluti in initio referantur, & epiſcopali decreto conſtituantur.

Abuſus in ſynodorum Archidiaconalium ac ruralium obſeruatione. Cap. XXII.

PRæſcripta quidem formula, quam antiquitatis cauſa retulimus, ſucceſſu temporis in abuſum, quod negare nõ poſſumus, deducta eſt, quod non fideliſſimi quiq;, ſed leues delatores, non qui veraciter ſciant, aut ſerio audiuerint, idq; a probatis, neque vno tantum, ſed pluribus, hiſq; fidedignis, minimeq; maleuolis, ſed frequentius abſque omni delectu vel leues ac futiles vel inuidi vel rapaces, calumniatores, delationi comperiantur aſciti. Quodq; pro manifeſtis criminibus non canonicæ pœnitentiæ, ſed pecuniariæ potiſſimum multæ a delinquentibus fuerint exactæ, permiſſis interim delinquentibus haud præter graue populi offendiculum, in publica ſcelerum infamia perſeuerare.

Inter viſitandum abuſus corrigendi. Cap. XXIII.

QVæ omnia magna correctione indigent, quam volente ac adiuuante deo, inter viſitandum adhibebimus, nimirum curaturi, vt viris exploratæ virtutis tantum hoc officij delegetur.

Procurationem, ſuo officio recte fungentibus pendi, æquum eſſe. Cap. XXIIII.

 His au-

HIs autem qui ſynodo præficiendi ſunt, ſumptus neceſſarios (quam procurationem canones vocant) per parochianos ſuppeditare iuſtum atque æquum eſt.

Ex Concil. Lateraň. Ex Concil. generali. c. cum apſtis. c. ꝓcurationes de cêſib

CAetera, quæ præſentis Concilij decretis comprehenſa non ſunt, (ſunt autem pleraque non minorem quam ea quæ correximus, caſtigationem poſtulantia) ea ſecundum ſacrorum canonum cenſuram partim in Viſitatione, partim in futuris ſynodis epiſcopalibus, deo dante emendare diligenter adnitemur.

F I N I S.

47 A

INSTITVTIO COMPENDIARIA DOCTRINAE CHRISTIANAE, IN CONCILIO PROVINCIALI POLLICITA.

CREDITIS IN DEVM, ET IN ME CREDITE.

SI QVID PETIER. PATREM MEVM IN NO. MEO, DABIT VOBIS.

SI QVIS DILIG. ME, MAND. MEA SERVAB.

SI QVIS SITIT, VENIAT AD ME ET BIBAT.

47 B

HERMANNVS DEI GRATIA SANCTAE COlonien. eccleſiæ Archiepiſcopus, Princeps Elector, Weſtualiæ & Angariæ dux, ac Adminiſtrator eccleſiæ Paderbornen. &c. Omnibus ac ſingulis Parochis, alijſq; diuini verbi miniſtris per noſtras ciuitates ac diœceſes conſtitutis, ſalutem in domino ſempiternam.

ENchiridion doctrinæ Chriſtianæ, quod vobis in Concilio noſtro prouinciali nuper polliciti ſumus, præter inſtitutũ noſtrum in iuſtum exijt volumen, quod tandem, deo authore, reddimus. Maluiſſemus certe ſi licuiſſet, Enchiridij metas nequaq̃ excedere, verũ cum in progreſſu experiremur, res quaſdam maximi momenti, quæ in præſentia, quorundam nouatorum curioſitate ſumma cum eccleſiæ iactura contrauertuntur (veluti ſunt ille, de authoritate eccleſiæ, de hominis iuſtificatione, de ſacrificio miſſæ, ac ſimiles cõplures) tam paucis explicari non poſſe, vt libellus intra Enchiridij anguſtias contineretur, Et tamen veſtra omnino referre ſentiremus, vt hæ res ad catholicæ eccleſiæ ſententiam diligenter expenderentur, ac q̃ fieri poſſet explicate traderentur, quod alioqui omnis noſter labor nullum fructum facturus videretur, potius viſum eſt, libro per nos ædendo aliud nomen a iam deſignato indere, q̃ cõmittere, vt vos ignoratis illis, quæ ſine graui periculo, præſertim hac tempeſtate ignorati non poſſunt, non ſolum ipſi impingeretis, ſed & populum vobis concreditum in eandem ruinam vobiſcum traheretis. Quamobrem ne vel hinc quiſpiam anſam calumniandi arripiat, per nos plane licebit, vt qui hunc quem damus librum ob ſui magnitudinẽ Enchiridion propriæ vocari ac inſcribi non poſſe arbitrabitur, is eundem aut Inſtitutionẽ doctrinæ Chriſtianæ, aut Compendium Chriſtianę inſtitutionis, aut ſi malit alio quolibet nomine appellet, modo tamen operam noſtram boni conſulat, & quæ pro noſtra exiguitate in medium adferimus ſic accipiat, tanquam ab eo profecta, qui non ſuæ, ſed communi eccleſiarum ſibi commiſſarum vtilitati in ſolius Chriſti gloriã tantiſper ſaltem proſpicere voluerit, donec generali Concilio publicis totius eccleſiæ rebus prope collapſis ſalubrius fuerit prouiſum. Erunt ſcimus q̃ plures, qui hunc conatum noſtrum, vel non probabunt, vel etiam arrodent ac reprehendent. Quidam enim prophanam eruditionem ac venuſtam ſermonis elegantiam requirent. Sed hi ſciant, hæc nos nõ delicatis hominibus, ſed noſtris parochis, alijſq;

verbi dei miniſtris ſcripſiſſe. In quibus Paulus non decorum aut venuſtum ſermonis ornatum, ſed tantum rerum diuinarum ſcientiam deſiderat. Quoſdam etiam offendet, quod quędã partius attacta ſint, quædam ſuſius forſan q̃ par erat tractata. Rurſus, quod quædã non minus q̃ quæ tradita ſunt cognitu neceſſaria, præterita videantᷣ. Qui tamen vel hinc nobis placidiores euadent, ſi intelligant nos non perfectum aut abſolutum aliquod opus fuiſſe molitos, ſed qualemcunq; ſaltem opem eccleſijs noſtris afferre voluiſſe, qua ſe aduerſus graſſantem hac tempeſtate veterum ac nouarum hæreſeon peſtem, veluti præſenti quodam antidoto ſeruarent ac tuerentur, donec ſcilicet Concilium illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis ſuccurreret ac proſpiceret. Quidam deniq; erunt qui in ſententiã noſtram non vbique diſcedent, Quin etiam quædam veluti ab eorum paradoxis nuperius inuectis diſſonantia ſuo more reprehẽdent. Qui tamen vt ſpes eſt, nos mitius excipient, Tum quod toto opere nullum hominem cuiuſcunq; tandem ſectæ ſit, nominatim perſtrinxerimus, ſed tantũ doctrinam nobis minime comprobatam, non tam libere q̃ modeſte reiecerimus, ac eius loco doctrinam hactenus receptam ſimpliciter ac bona fide reponere ac confirmare ſimus annixi, adeo vt eam etiam apud aduerſarios repertam, ſuis propemodum ipſorum verbis efferre non abhorruerimus. Tum quod nemini (deus nobis teſtis eſt) male velimus, qui tamen eccleſiæ Chriſti ac ſibi bene velit, nihil magis optantes, q̃ vt pacatis diſſidijs, omnes in vnitatẽ catholicæ fidei ac profeſſionis in Chriſto Ieſu quandoq; coaleſcamus. Quod ſi nihiloſetius quidam aduerſus nos contentioſi eſſe pergant, hos admonitos eẽ volumus, ne ſimul & operam & oleum perdant, quod tales, tametſi ſuam quoque maledicentiam in nos libellis quamuis famoſis exercere ac ſtringere in animum inducant, nullo dignabimur reſponſo, cõtenti illis opponere tam veterum q̃ recentiorum orthodoxorum patrum dogmata, ac vniuerſalem totius eccleſiæ, non huius tantum, ſed omnium temporum, catholicum conſenſum. Nos enim in hac inſtitutione, non noſtro ingenio, vel induſtriæ ſumus innixi, ſed ſanctorum Patrum (qui eccleſiam a primis, vt dici ſolet, crepundijs in hæc vſque tempora, & doctrina, & exemplo illuſtrarunt) ipſiſſimam vt ſperamus mentem in diuinarum ſcripturarum (quarum ſacroſancta ac inuiolabilis eſt authoritas) interpretatione & intellectu, vbiq; libenter ſequuti ſumus, eorum non ſolum ſententias, ſed & cum licuit ipſa verba tranſſcribentes. Quamobrem quis non videt eoſ ipſos, non nos futuros, qui impetentur? quos certe neceſſe nõ eſt, vt nos ab iniuria vindicemus, quod ipſi ad ſua, quin potius vniuerſalis ac catholicæ eccleſiæ (aduerſus quam, ne portæ quidem inferi quid valebunt) dogmata tuen-

ta tuenda ac defendenda, nullo egeāt defenſore. Interim hoc vbique conteſtatum volumus, vt quæcunq; in hoc volumine veluti a nobis profecta videbuntur, non vt pertinaciter dicta, ſed potius, vt quæ Apoſtolicæ ſedis ac inſtātis Oecomenicæ ſynodi iudicio penitus ſubmiſerimus, habeantur. Supereſt, vt vos Parochi noſtri ac cæteri verbi miniſtri, qui eccleſijs moderandis eſtis deſtinati (vobis enim potiſſimum hic labor noſter paratus eſt) hanc inſtitutionem noſtram diligenter euoluatis, veſtraſq; contiones ad illius præſcriptum exigatis, ac toti in hoc ſitis, vt diſciplina cœleſti formati, ſectas comprimatis, errores eradicetis, veritatem euāgelicam doceatis, ac eccleſiaſticam vnitatem in vinculo pacis conſeruetis, quo per veſtrum miniſterium (cui eſtis alligati) nomen honos & gloria dei Opt. Max. vbiq; amplietur ac illuſtretur, & homines quamplurimi ad ſalutis æternæ conſortium adducantur.

QVAE HOC VOLVMINE, IN QVATVOR PARTES DISTRIBVTO, CONTINEANTVR.

Expoſitio Symboli Apoſtolici, Folio. XLVIII.

Aſſertio & doctrina de ſeptem Eccleſiæ Sacramẽtis. Folio. LXXVI.

De ratione ac modo precandi deum, cum expoſitione Orationis Dominicæ. Folio. CCXVIII.

De natura, diſtinctione, vi, ac vſu Legis, cum ſubiuncta explicatione Decalogi. CCLI.

Inſunt etiam huic volumini complures loci communes, præſertim hi, de quibus hac tempeſtate non leuis controuerſia eſt, ad catholicam & eccleſiaſticam veritatem excuſſi & explicati.

APOSTOLORVM,

PRAEFATIO,

QVI doctrinæ Chriſtianæ rudimenta, omnibus ho
minibus,ad perpetuã ſalutẽ neceſſaria compendio
tradunt,(ſunt em̃ in hoc argumẽto cõplures quum
doctrina,tum pietate illuſtres viri,ſumma cũ laude
ac fructu verſati)haud diſpari quidẽ ſententia,non Ordinis ratio.
vno tamen ordine omnes incedunt. Nos eũ potiſſi-
mũ ſequendũ putamus, quo Eccleſia catholica per Cyprian' in
lauacrum regenerationis nos efficit Chriſtianos. Ibi em̃ ſymbolum Apo ſymbol.
ſtolicum(quæ eſt fidei regula)primũ locum tenet, ꝙ hæc quũ in fideliũ Symbolũ fidei regula.
mentibus digito dei exarata fuerit,omnẽ cæcitatem cordis expellat,om- Hiere.31
nes Satanæ laqueos(quibus implicati infeliciter naſcimur) diſrumpat,ia- Hebræ.8
nuamq; diuinæ pietatis aperiat,quam introgreſſi,ſoluto reatu corruptio
nis antiquæ(qui ex primi parentis Adæ delicto,in omnes poſteros deri-
uauit)ad ſuauem odorẽ præceptorꝝ dei feramur,ipſiq; in ſua eccleſia læti
deſeruiamus ac proficiamus de die in diem,donec occurramus omnes in
virum perfectũ,in menſurã plenitudinis Chriſti. Hunc ordinẽ oſtendit Heb. 11
beatiſſimus ille eccleſiæ doctor Paulus: Accedentẽ(inquit)ad deũ opor Roma. 5.
tet credere. Et Roma. v. Per quẽ habemus acceſſum per fidẽ in gratiam
iſtã. Ac rurſus ad Hebræos: Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Sed & Heb. 11 Eſaiæ. 7
propheta dicit: Niſi credideritis,non intelligetis. Vt ergo intelligentiæ Auguſt. in
aditus pateſcat,omnium primum ſymboli profeſſio proponitur,in qua ſymbol. li. 4
fidei catholicæ fundamentũ,ſuper quod ædificium eccleſiæ ſurrexit,con ad Catechumenos
ſtructum manibus Apoſtolorꝝ ac prophetarum continetur, idq; mira- Ephe. 2
bili breuitate, perſpicuitateq; ſermonis, vt de hac ſumma diuini dogma-
tis Propheta non immerito dixiſſe videatur, verbũ conſummans & ab Eſaiæ. 10
breuians in æquitate, Quia verbũ breuiatum faciet dñs ſuper terram.

NE vero quis in primo veſtibulo ſtatim offendat,nemo putabit hãc Auguſt. ad Sixtũ contra
fidei regulam ac doctrinã,humana tantum induſtria perdiſci com Pelagianos.
parariq; poſſe,dei enim donum eſt fides. Cæterum, verbi miniſter,hu- 1. Cor. 3.
ius fidei prædicator,ſecundum gratiam quæ ipſi data eſt, non niſi plan- 1. Cor. 1.
tator eſt & rigator. Neq; tamẽ(vt Apoſtolus ait)qui plantat eſt aliqd, Ibidem.
neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus, qui vnicuique partitur
menſuram fidei prout vult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & do-
centis organum temperat & diſcentis mentem transformat.

Qua

Qua de re,quum nobis tantus magiſter (quem cœli cœlorum adorant ac tremunt dominationes & poteſtates) audiendus ſit,oportet huc accedentem deponere omnem arrogantiam ac ſupercilium, omnem carnis ſenſum & humanæ rationis argutias,vt ſimpliciter certoq; credat,quicquid nobis ad ſalutem diuina tradidit authoritas. Quod tamen nō prius faciet,q̃ deus id per ſuam gratuitam miſericordiam ipſi largiatur. Nã ea ſola facit,vt fideles ſimus,ac deo per omnia credamus.

1. Timoth. 1.

Fides qd ſit. Aug. in Enchiridion ad Laurentiũ. Heb. 11 Roma. 3. Iohan. 3

Fides ergo,de qua hic agimus,eſt donum menti hominis diuinitus infuſum,quo citra vllam hæſitantiam credit eſſe veriſſima, quæcunq; diuina eloquia docuerunt,quam Paulus Apoſtolus deſcribens,conſiſtere aſſerit in earum rerũ,quæ non videntur cognitione, aſſenſioneq; longe omnium certiſſima,quod in deum,cui creditur,nulla ſuſpitio vanitatis cadere poſſit. Hæc ſola aditum præbet ac facit,vt qui per incredulitatem & ſuperbiã veteris Adæ,a deo excidimus,deo rurſus appropinquemus, ac etiam per charitatem inſeramur. Infecta eſt in Adam protoplaſte radix,vnde conſequens erat, vt ſtirps quoq; tota vitiaretur. Erant ſiquidem homini,inprimis præcipuæ illæ animæ vires,intellectus & voluntas,in hoc diuinitus inditæ, vt deum veluti optimum ſimul & maximum rerum omnium conditorem ac conſeruatorem perpetuo agnoſceret,agnitum vero,quoad fieri poſſet,complecteretur. At poſteaq̃ protoplaſtes legem dei neglexit, & Satanæ legibus obtemperare maluit,protinus intellectum, hoc eſt,mentem & rationem, qua iudicaret, quid eligendum,omnis error inuaſit. Itidem voluntatem, qua expeteret quod commonſtraret ratio,carnalis concupiſcentia grauiter vitiauit. Atq; ita factum eſt,vt recederet homo (qui ad imaginẽ dei creatus fuerat, a deo conditore ſuo) comparatuſque iumentis inſipientibus, ſimilis illis factus ſit. Vtraque ergo parte vitiata, duplici remedio opus erat,fide, quæ purificaret cor,hoc eſt, mentem & rationẽm, ceu fontem animi,& charitate,quę ſubmoueret prauas cupiditates,vt ad ea tantum feramur quæ præſcripſit deus. Sed vtrumq; remedium non aliunde,q̃ a deo petendum vel expectandum erit,ambo enim ipſiſſima dei dona ſunt, Quod nemo per fidem veniat,ad patrem,niſi per filium. Et viciſſim,nemo veniat ad filium,niſi pater traxerit eum. Rurſus, Charitas dei per filium promerita,non aliter diffunditur in cordibus fidelium,q̃ per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis.

[R]adice in Adã corrupta vitiata ẽ tota ſtirps gñis hũani. Auguſti. de ſymbolo ad catechu. li. 1.

Duplici remedio opus

Pſalm. 48. Actorũ. 15

1. Timoth. 1.

Iohan. 6 Roma. 5.

Sũma Symboli. Credere in deum

IAM VT AD SYMBOLI APOSTOLICI, IN quo hæc fides proponitur,expoſitionem pergamus. Principio ſciendum eſt,quicquid inibi continetur,tribus verbis ſummatim cōprehẽdi,

nempe

Nempe ſide in deum, qui vnitate eſſentiæ ſimpliciſſime vnus eſt, & trinus in perſonis, quarum tamen eadem eſt deitas, eadem eſſentia & coæternitas, eadem omnipotentia, eadem maieſtas, eadem ſapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, ſecunda ſilio, tertia ſpiritui ſancto. Quarum proprietates diſertæ obſeruandæ & retinendæ ſunt. Pater innaſcibilis eſt, ſilius ab æterno genitus, appellatus verbum & imago dei patris, qui deſtinato tempore aſſumpſit humanam naturam ex virgine Maria, Spiritus ſanctus ab vtroque procedens, vtriuſque quidam nexus ineffabilis. Pater per ſiliũ condidit vniuerſa, Filius reſtituit prolapſa, Spiritus ſanctus vtrique cum vtriſq; operatur. Pater, cui ſumma eſt authoritas, per ſilium redemit eccleſiam, per ſpiritum ſanctum gubernat, vegetat ac viuiuiſicat. Tribus ergo partibus hoc ſymbolum, vt ſunt tres ſanctiſſimæ trinitatis perſonæ, ad quas refertur, conſtat. Prima pars patri, ſecundã ſilio, tertia ſpiritui ſancto deputatur. In ſingulas perſonas nos credere profitemur, vt diuinitatis vnitatem ac parem potentiam teſtemur. Nam pares ſint, neceſſe eſt, in quos par fiducia collocatꝰ.

Deus vnus eſſentia, trinus in perſonis.

Aug. de fide & ſymb.

Proprietates pſonarũ diſertæ obſeruandæ.

Tres ſymboli partes.

Credo in deum patrem omnipotentem, creatorem celi et terre.

Deus nobis tm̃ per fidẽ videtur.
Iohan.1
1.Iohan.4
3.Reg.8
1.Corin.13
Duplex credendi ratio.
Aug.in pſalmum.77
Credere deũ
Roma.1.

DEum,ſicuti eſt,nemo vidit vnquã, vt ne ſeraphicæ quidem mentes diuinã naturam, ſicuti eſt,comprehendant,Multo minus nos in hac vita mortali, quibus tantũ per fidẽ deum videre licet,ſed tanq̃ in ſpeculo & ænigmate. Optimo ergo iure ſymboli prima vox eſt,credo, ſed hoc initio commonendũ eſt, duplicẽ eſſe credendi rationẽ. Prior , quũ credimus deum eſſe,& vera eſſe quæ de deo dicuntur,quemadmodum & dæmones credunt & contremiſcunt, (ſciunt enim illum mentiri non poſſe)& pleriq; philoſophi crediderunt , ſed tamen euanuerunt in cogitationibus ſuis.

Credere in deo vel in deum.

Aug.in ſoliloq. lib.1.circa finem.

Altera ratio credendi eſt,in deo ſiue in deum credere, quemadmodum pij credunt,qui pro compertiſſimis habent omnia, quæ ſacris biblijs ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto prodita ſunt, & ſine omni dubitatione ſperant, quæ deus ibi promittit. Rurſus timent quæ minatur , breuiter & conſtanter deo credunt , eiq; ſe totos committunt,quantum poſſunt. Qui ſibi nihil quaſi proprium & in ſua poteſtate poſitum , vendicant,ſeſe illius clementiſſimi domini ſeruos profitentur,ſuaq; omnia tradunt diuinæ voluntati,propria abnegantes in omnibus. Quod facimus quum credendo amamus,credendo diligimus,& credendo in eum imus. Hæc eſt fides quã in nobis exigit deus.

Quã fidẽ in nobis exigat deus,& q̃ illius vis ſit.
Aug.in Iohan.ca.29

Nec tamen inuenit quod exigat , niſi donauerit quod inueniat. Hæc nos deo copulat, hæc in huius vitæ tenebris prælucet , oſtendens quid vere fugiendum , quid expetendum , hæc nos armat, impauidos,inuictoſq; reddit,aduerſus omnes mundi , ſatanæq; machinas, hæc eſt quæ conſolatur nos in omnibus afflictionibus ſpe bonorum cœleſtium, ſemper habens in ore : Si deus pro nobis ,quis contra nos? Et: Non ſunt condignæ paſſiones huius ſeculi ad futuram gloriam , quæ reuelabitur in nobis,de qua ſcriptum eſt: Induite vos armaturam dei,in omnibus ſumentes ſcutum fidei , in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. Et iterum: Circuit vos tanquã leo rugiens, quærens quem deuo-

Roma.8
Ephe.6
1.Petri.5

deuo-

deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Et rurſus: Et hæc eſt victoria quæ vin- 1. Iohan. 5
cit mundum, fides veſtra. Si deſit hæc fides, nulla bona opera conferũt Nulla opera bona abſq; fide.
ad ſalutem. Nam diuus Paulus peccatum pronuntiat, quicquid nõ eſt
ex fide, intelligens: quia non eſt ſine fide quicquam meritorium. Sin ad- Roma. 14
ſit, omnia cooperantur in bonum. Neque enĩ deus fide formata ſibi ſic
credentẽ ſubleuare deſinet, nihilq; ei euenire permittet, niſi quod ei pro- Roma. 8. Augu. in ſoliloq. lib. 1
ſit, & ſi neſciat, vt ſiue viuamus ſiue moriamur, domini ſimus. Iob. 13

CRedimus, inquam, in deum. Quum deum dicimus, ſentimus illam Deus quid.
æternam mentem, qua nihil eſſe poteſt, nec maius, nec ſapientius,
nec melius quæ incommutabiliter eſt ſine tempore, quæ eſt ipſum eſſe,
& a qua venit rebus conditis, vt ſint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legi- Exodi. 3
mus: Ego ſum qui ſum. Et qui eſt, miſit me ad vos. Et Chriſtus ait: De- Iohan. 4
us ſpiritus eſt, id eſt, ſubſtantia ſpiritualis ſine initio, ſine fine, ſimplex, ſi-
ne vlla admixtione, inuiſibilis, incorporea, immenſa, ineffabilis, inæſti-
mabilis. In qua nihil adiunctum, nihil creatum ſit. Nam infinita poten-
tia, infinita ſapientia, infinita bonitas, infinita iuſtitia, infinita miſericor-
dia, quæ deo tribuuntur, non ſunt accidentia in deo, ſed deus eſt re ipſa
hæc omnia.

Patrem. Patrem addidit, vt diſtinguat hãc perſonam a filio. Mox
enim ſubijcit: Et in Ieſum filium eius vnicum. Quanquam in ſcripturis Deus pater trifariam accipitur.
deus trifariam appellatur pater. Primo, vt ſit notionaliter nomen perſo
næ deitatis, cui ſoli hoc competit, q; filium genuit eiuſdem deitatis con- 1.
ſortem, & vnum cum patre exiſtentem, quemadmodum hic accipitur.
Et apud Iohannem: Qui me videt, videt & patrem. Et: Ego & pater
vnum ſumus. Deinde dei nomine ſic accepto, vt totam declaret trinita Iohan. 14 2
tem, Deus recte dicitur pater, q; creator ſit omnium, rerum cõditarum,
quemadmodum legimus: Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſe- Deut. 32
dit te & creauit te? Denique peculiari ratione deus dicitur pater timen- 3
tium ipſum, quos in filios adoptare dignatur, ſicut ſcriptum eſt: Et de- Iohan. 1.
dit illis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.

Omnipotentem, Quum audis omnipotentem, intelligis deum Solus deus omnipotẽs.
eſſe, ad cuius potentiam & maieſtatem nihil eſt hominum aut angelo-
rum ſublimitas, ſeu quæcunq; poteſtas. Poteſt quidem ſecundum datã
poteſtatem, quilibet angelus vel homo dici potens, ſed abſit, vt dicatur Iohan. 1
omnipotẽs. Solus deus omnipotẽs, qui omnia ex nihilo creauit. Et om- Pſal. 134
nia quæcunq; voluit, fecit, in cœlo & in terra, facitq; hoc omnipotentis Omnipotentia dei, fidei robur.
cognomen ad confirmandam fidem imbecillium, & ad excludendas

Luce.1.

omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus omnibus hoc vno verbo reſpondetur: Quia non eſt impoſſibile apud deum omne verbum. Quum eñ infinita ſit & incomprehenſibilis dei potentia, ſtultum eſt diſquirere, quomodo hoc vel illud fecerit. Ex quo hunc fructum homo fidelis capit, vt quemadmodum credit deum omnipotentem, hunc mundum, quum nondum eſſet, condidiſſe, atque alia omnia quæ deum feciſſe ſacra ſcriptura commemorat. Ita credit ſimul futurum quicquid ille futurum promiſit vel prædixit, quãdo nutu quicquid vult poteſt, quantumuis homini videatur impoſſibile. Ita fit, vt incipiat homo ſuis & quibuſlibet humanis viribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt omnia, cui nemo reſiſtit aut dicit, Cur ſic facis? Quum autem ſit omnipotens, mori non poteſt, falli non poteſt, mentiri nõ poteſt, & quod ait Apoſtolus, negare ſeipſum non poteſt, quod hæc omnipotentię repugnent. In hoc autem articulo quum dicimus, Credo in deum patrem omnipotentem, filium aut ſpiritum ſanctum omnipotentẽ non negamus, ſed aſtruimus, patris & filij & ſpiritus ſancti, ſicut eſt eadem eſſentia & omnipotentia, ſic & eadem ſempiternitas.

Fiducia in deum vnde

Iob.9

Aug. de ſymbo. ad catechu. li.1. ca.1

2. Timoth.2

De ſym. ad cate. li.2. ca.3

Pater ex nihilo oia condidit p filiũ.

Creatorem celi et terre,

Qui condidit cœlũ & terram, & quæcunque cœlo terraq; continentur, viſibilia & inuiſibilia, idq; ex nihilo per coæternum verbum ſuum, id eſt, filium, ſicut pſalm. xxxij. legimus: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et deinde: Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Quod tamen verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere ſeu intelligere. Nam hæc vere atque ore prolata verberato aere tranſeunt, nec diutius manent q̃ ſonant, Quum illud æternum verbum incommutabile maneat, nam de ipſo dictum eſt, quum de ſapientia diceretur, in ſeipſa manens, innouat omnia. Ideo, verbum patris appellatum, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut enim verbis noſtris hoc agimus, quum verum loquimur, vt animus noſter innoteſcat audienti, & hoc conamur & verbis, & ipſo ſono vocis, & vultu & geſtu corporis, vt animum ipſum noſtrum, in nobis quidem manẽtes (quoad fieri poteſt) cognoſcendum et perſpiciendum animo auditoris inferamus, quod intus eſt demonſtrare cupientes. Sic deus pater, verbum ad ſeipſum indicandum genuit, quanquam hæc ſimilitudo infinitam diſſimilitudinem habeat. Deus eñ quum verbum genuit, id quod eſt ipſe ab æterno genuit, in illud eſſentiam ſuam tranſfundens. Vnde & virtus & ſapientia eius dicitur, quia per ipſum operatus eſt, et diſpoſuit omnia. Et ne quis in hac rerum creatione ſomniet præexiſtentem materiam, diuus Iohannes ait: Omnia per ipſum facta ſunt, et ſine ipſo factũ eſt nihil. Quod et Apoſtolus exerte pro-

Pſal.32

Pſal. 148.

Verbum q̃d & filius.

Aug. de fide & ſym. ca.3

Sapien. 7

Verbũ quur dicatur.

Nulla ſimilitudo conueniens ad iudicanda diuina.

Verbũ, virtus & ſapientia patris.

Iohan.1

pronuntiat Coloſſ.1. Quoniam per ipſum condita ſunt vniuerſa, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Fecit in cœlo viſibilia, ſolem & lunam & ſtellas. Suis animalibus terreſtribus, & omni plantarum genere impleuit terram. Impleuit aerem volatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis proprijs. Fecit & hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, in mente homini indita, ibi enim eſt imago dei. Ideo mens ipſa non poteſt comprehendi, ne a ſeipſa quidem, quia eſt imago dei. Fecit, inquam, hominem, vt creaturis cæteris dominaretur, & conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum. Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi, Volucres cœli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris. Et vt hæc propter hominem, ita hominem atq; omnia alia propter ſe, tametſi ipſe nullius egeat, creauit. Siquidem hic eſt finis omnium rerum conditarum, vt cognoſcant & glorificent conditorem ſuũ, quod fidelis Dauid non tacuit, pſal. viij. xviij. ciij. ac. cxlviij Quod & hymnus trium puerorum manifeſte declarat. Et quis tam cæcus eſt, qui non videat, cœlos enarrantes gloriam dei? Et hanc vniuerſitatem rerum conditarum demonſtrare ac teſtari deum, qui ſit omnipotens, ſapiens, bonus, & iuſtus. Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in natura conſpici. Inuiſibilia enim dei a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt omnes pronuntiet inexcuſabiles, qui quum ex creatura cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt. Nonne lex naturæ, quæ in omnibus rebus conditis viget, hanc rerum naturam non exiſtere caſu, ſed certo conſilio conditam eſſe gubernari & conſeruari aperte clamat? Veluti quod corpora cœleſtia tot annorum milibus, ſuos certiſſimos motus retinent. Quod ſuperiora & inferiora corpora, in quadam naturarum contrarietate, perpetuo quodam conſenſu colligantur, quod vices temporum recurrunt, quod maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animantium genus, ſuæ quodq; naturæ legibus obtemperant, & in ſuos certos vſus ac fines diriguntur. In primis autem in mente hominis expreſſum quoddam veſtigium diuinitatis deprehendimus, quũ illius admirabilem vim in corpore humano ſentimus. Per hos gradus etiam ethnici venerunt ad aliquam notitiam ſummæ illius mentis, vnde condita ſunt omnia. In quibus tamen nihil eſt tam egregium, quin infinitis partibus ſit infra primam cauſam.

Auguſti. de ſymb. ad catech. lib.1. ca.1.
Gene.1.
Mẽs hoĩs incõphẽſibilis.
Cur homo creatus.
Pſal. 8
Finis omniũ rerum conditarum.
Pſal. 8. 18. 103 148
Pſal. 18
Vniuerſitas rerũ deũ eſſe teſtatur.
Roma. 1.
Lex naturæ arguit diuinam prouidentiam.
Acto. 14
In mẽte hominis expſſum veſtigium diuinitatis.
Ethnici quõo deum eſſe cognouerunt.

IAm Chriſtiani hominis eſt, non ſolum intelligere hunc orbem a deo conditum, ſed & deum vbique eſſe præſentem, ſuſtentantem & gubernantem omnia. Adeo, vt ſi ille vel pauliſper manum ſubtrahat, omnia ſtatim in nihilum reciderent, quemadmodum ſcriptum eſt pſal. ciij.

Au. de ſym. ad catechu. lib. vlt.
Pſal. 103

Pſal.103 Porrigente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente
autem te faciem, turbabuntur, auferes ſpiritum eorum & deficient, & in
puluerem ſuum reuertentur. Quamobrem in hoc articulo, nomine cre-
ationis non ſolum conditio, ſed & ſuſtentatio ac gubernatio et conſerua
tio rerum conditarum intelligi debet, vti quoque eodem pſalmo ſubij-
Ibidem. citur: Emitte ſpiritum tuum et creabuntur, et renouabis faciem terræ.
Hinc fit, vt in tota ſcriptura nihil vel factum geratur vel dicatur ſine mē-
Aug. de dogma. eccl. tione dei, vt ſciamus deum eſſe, cuius nutu gerūtur omnia, atque adeo
prope adeſſe deum, vt pene manibus contrectari poſſit. Quemadmo-
Acto.17 dum in Actis legimus Paulum inſigniter dixiſſe ad viros Athenienſes:
Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo ſunt, hic cœli et terræ, quū
ſit dominus, non in manufactis templis habitat (intellige quaſi circum-
ſcriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipſe
det omnibus vitam et inſpirationem, et omnia, fecitq́ ex vno omne ge-
nus hominum inhabitare ſuper vniuerſam faciem terræ, definiens ſtatu-
ta tempora et terminos habitationis eorum, quærere deum, ſi forte attre
ctent aut inueniant, quamuis non longe ſit, ab vnoquoque noſtrum, in
Hebræ.1. ipſo enim viuimus & mouemur et ſumus. Et ad Hebræ. i. portans om-
Coloſſ.1. nia verba virtutis ſuæ. Itidem ad Coloſſ. i. Omnia per ipſum et in ipſo
creata ſunt, et ipſe eſt ante omnes et omnia in ipſo conſtant. Quod Chri
ſtus (illud æternum dei verbum) in Euāgelio manifeſtiſſime docet Mat
Matth.10 thæi. x. Duo (inquit) paſſeres aſſe veneunt, et vnus non cadit ſuper ter-
ram ſine patre veſtro, veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt:
Matth.6 Et iterum: Reſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerunt neque me-
tunt, et pater veſter cœleſtis paſcit illa. Et paulopoſt: Si enim fœnū agri
quod hodie eſt et cras in clibanum mittitur deus ſic veſtit, quanto ma-
Gene.1. gis vos, modicæ fidei? Verbū ergo, quo deus dixit: Germinet terra her
bam virentem et facientem ſemen, et factum eſt ita, nō deſijt operari, ſed
Irene. lib. 4. cōtra hæreſ. cap.34 perpetuo operatur, et perpetuo vſque in conſummationem ſeculi fit ita,
et ſic de reliquis rebus creatis. Verbo enim domini cœli firmati ſunt &
Pſal.32. terra. Vt proinde dixerit Chriſtus: Pater meus vſque modo operatur,
Iohan.5 & ego operor. Quod & vbique Pſaltes mirifice inculcat: Omnia (in-
Pſal.144 quit) a te expectant, vt des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligēt.
Pſal.146. Et iterum: Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in
Acto.14. tempore opportuno. Atque alibi: Qui operit cœlum nubibus, & parat
terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam ſeruituti
hominum. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocā
Pſal.35 tibus eum. Ac Pſal. xxxv. Homines et iumenta ſaluabis domine. Et ite-
Pſal.99 rum: Scitote quoniam dominus ipſe eſt deus, ipſe fecit nos et nō ipſi nos,
Nihil temere aut viribus noſtris fit. nos autē populus eius et oues paſcuæ eius. Quæ omnia euidenter oſtē-
dunt, nos non naſci aut viuere aut ali, aut hoc vel aliud operari caſu, atq́

tantum noſtris viribus ſeu prouidentia, ſed deo dante, viuificante ac cōſeruante. Quemadmodum diuus Paulus Timoth. v. vocat deum viuificantem omnia, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, & eſt ſaluator omnium hominum, maxime fidelium.

Hæc altius repetere, viſum eſt, quod ſciamus maximam hominum partem, tanta mētis caligine obtenebratam, vt etſi ſe noſſe deum profiteantur, factis tamen negent, ac ſic vitam inſtituunt, quaſi deo res creatæ nullæ ſint curæ. Et quaſi deum aliquid cælare, aut præter illum ſibi proſpicere, aut quid aliud agere poſſint. Quum tamē omnia nuda & aperta ſint oculis eius, qui ſcrutatur renes & corda deus, ſine quo nihil facere poſſumus. Qui craſſiſſimus error facit, vt hoc hominum genus nunquam recta mente ſit erga deum, & quicquid agat, non agat ex fide, aut ſimplici oculo in deum collato (quem Chriſtus in omni actione requirit) ſit quoque, vt deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondū perſuaſum eſt, omnia a deo petenda, ſed humanis viribus aut prouidentia comparanda, quomodo is in oratione dominica, panem quotidianum a deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit, niſi qui certum habeat eum adeſſe, gubernare, alere, & conſeruare omnia. Et nihil nobis vel boni vel mali contingere poſſe, niſi dante vel permittente deo. Qui vero eo peruenit vt hæc intelligat, is non poteſt ſuis viribus, & quibuſcunque alijs, externis præſidijs non diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt & præſtat omnia, Is nihil ſuæ ſapientiæ tribuit, quum dei ſapientiam intuetur, ſed credit omnia rectiſſime, iuſtiſſimeq; ab eo fieri, etiamſi iuxta ſenſum humanum (id quod interdum fit) abſurdum videatur, quale eſt, quod videmus impios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mundo tribulationi expoſitos eſſe. Is denicq; cum bonitatem dei, omnia propter hominem, ipſumq; hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinem creantem, ac lapſum per filium reſtituentem, ac omnia per Chriſtum in ſpiritu ſancto, cum fiducia petenti, donantem intelligit, videt nihil eſſe, quod illius gratuitæ beneficentiæ non debeat. Quo fit, vt ſyncero affectu totam ſpem in illum transferat, vt omnem ſolicitudinem plena fiducia in illum (cui ſcit eſſe curam de nobis) conijciat. Vnde tandem conſequitur, vt viuida charitate erga deum afficiatur, & in illum tēdat, quem nouit eſſe ſumme bonum, Nihil illi in amore aut preferens aut æquans, vt libeat potius relinquere patrem, matrem, liberos, & vxorem, vt malit amittere principis amorem, perdere opes, honores, & omnem voluptatem, quin & vitam (ſi deus ita iuſſerit) q̄ hūc offendere. Qui quicquid veneratur, quicquid metuit, quicquid amat, præter eum, eius cauſa amat, metuit, ac veneratur, omnia ad illius gloriam referens, ſemper gratias agens, ſiue contingant læta, ſiue triſtia, ſiue mori detur, ſiue viuere, certus,

[Margin: Quorūdam hominū ſtupiditas. — Tit. 1. — Omnia deo aperta. — Eccle. 39 — Hebræ. 4 — Pſal. 7 — Iohan. 15 — Matth. 6. — Ibidem. — Qui oculo ſimplici ſūt, toti à deo pēdent, ſibi diffidentes. — Pſal. 36 — Pſal. 72 — Pſal. 33 — Gene. 1. — Lucæ. 11. — Roma. 8 — 1. Petri. 5. — Matth. 10 — Lucæ. 14 — Roma. 8]

Pſal.36 diligentibus deum,omnia cooperari in bonum , & deum non derelin
Pſal.2 quere ſanctos ſuos,ſed in æternum conſeruare, breuiter beatos eſſe om-
nes qui confidunt in eo.

Et in Jeſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum.

HIc ſecundum caput apoſtolici ſymboli ingredimur, quod nobis,ſe
Filij perſona deus & homo, pluribꝰ nominibus deſignatur. cundam perſonam , quæ filij eſt redemptoris, proponit,quam in
primis varijs cognomentis nobis deſignat,vt omnibus modis declaret
hanc perſonam,quæ carnem aſſumpſit, eſſe verum deum de deo,& ve-
rum hominem ex homine. Sicut enim anima rationalis & caro vnus eſt
Ex ſymbo. Athana. homo , ita deus & homo vnus eſt Chriſtus Ieſus . Et quemadmodum
Aug.de tri. lib.13.cap.17 ab æterno tres perſonæ deitatis ſunt , in vnitate naturæ ſeu ſubſtantiæ,
ita tempore deſtinato factum eſt,vt verbum dei humanam naturam aſ-
ſumens ſine confuſione ſubſtantiæ,vnum Chriſtum conſtitueret, ſicut
Iohan.1. Iohannis Euangelium teſtatur : Verbum caro factum eſt. Verbum,in-
quam , quod in principio erat deus,apud deum, per quod omnia facta
ſunt , & ſine quo factum eſt nihil. Verbum, in quo vita erat, lux homi-
num,& lux in tenebris lucebat,& tenebræ eam non comprehenderunt,
lux vera , quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mun-
Aug.in Ioh. dum. Verbum denique quod in mundo erat , per quod mundus factus
Eſaiæ.40 eſt,& quod mundus non cognouit, factum eſt caro. Filius dei factus eſt
homo. Hic enim caro totum hominem ſignificat,ſicut ſæpe alibi. Induit
Iohan.1. inquam,humanam naturam dei filius,vt daret ſe recipientibus,ac lucem
hanc apprehendentibus,poteſtatem filios dei fieri,his qui credunt in no
Roma.5 mine eius. Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis , neque
Augu.de fide ad pe.c.2 ex voluntate viri (quales omnes ſumus ex Adam) ſed ex deo nati ſunt,
id eſt,regenerati ſunt. Hic eſt Chriſtus Ieſus plenus gratiæ & veritatis,
Iohan.3 Iohan.1. De cuius plenitudine nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia,per
Hebræ.1. quem deus,quem nemo vidit vnquam, multifariam , multiſque modis
olim in prophetis loquutus,nouiſſime nobis in perſona eiuſdem filij ſui
Iohan.1. familiariſſime,euidentiſſimeq; innotuit. Vnigenitus enim filius, qui eſt
Iohan.16 in ſinu patris,ipſe enarrauit,per quem allata eſt vita æterna . Hæc enim
eſt vita æterna , vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti,
Iohan.8. Ieſum Chriſtum,per quem liberatio ac ſalus, humano generi,in diabo-
lica captiuitate detento,apparuit , quemadmodum ſcriptum eſt: Si vos

filius

filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Quum enim primus parens
noſter Adam, ab initio ad dei imaginem & ſimilitudinem conditus, Gene.3
ac in paradiſo delitiarum, vbi erat perpetuo beatus, & immortalis fu-
turus, per inobedientiam ſeipſum perdidiſſet, factus carnalis & morta-
lis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirum auerſus a deo vero,
æterno illo ac incommutabili bono, atque hanc corruptelam, in totam Aug. in ench. cap. 26
ſtirpem ſuam maſſæ corruptæ ſobolem, deriuaſſet, non potuit homo, Aug. de lib. ar. li. 2. c. 20
ſicut ſponte ceciderat, ita ſponte etiam reſurgere, quemadmodum qui ſe
ipſum occidit, ſeipſum reſuſcitare non poteſt. Sed neceſſarius erat me-
diator, per quem deus dexteram ſuam nobis porrigeret, qua perditos Nobis mediator Chriſtus erat neceſſarius.
nos reuocaret in vitam, & captiuos vindicaret in libertatem. Proindeq́;
factum eſt, vt illud dei verbum, per quod facta ſunt omnia, & in quo
omnia ſubſiſtunt, caro fieret, & vſque ad miſeriam noſtram ſeſe dimitte-
ret & habitaret in nobis, quemadmodum diuus Paulus ait: Qui quum Philip. 2
in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed
ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiens, vt filius qui in deitate erat
patri æqualis, humanam indutus naturam, & quatenus homo, ab omni Eſaiæ. 53.
tamen peccati labe longe alieniſſimus, deo patri vſque ad mortem obe- 1. Iohan. 3
diens factus, hominem, qui a deo per inobedientiam in mortem prola- 1. Petri. 2
pſus erat, ſeq́; diabolo ſubiugauerat, in vitam ac libertatem reuocaret.
Nobis datus, nobis natus, vt peccata noſtra, imo totius mundi (pro qui Gene. 3.
bus nihil dignum nos quod exoluerimus deo, habuimus) ipſe portaret, Eſaiæ. 9
& nos quum inimici eſſemus deo, per mortem ſuam in ſanguine ſuo re- Roma. 5 Ephe. 1. Roma. 8
conciliaret, ſuiq́; ſpiritus in ſe credẽtes participes faceret, per quẽ diffun-
deret charitatem in cordibus noſtris, qua deum ſponte ac libenter, non
vt ſerui, ſed vt ingenui filij, læti ac alacres, dei voluntatem faceremus. Per charitatem volũtas dei adimplet
Tunc enim efficimur vere liberi, quum deus nos fingit, id eſt, format &
creat, non vt homines (quod iam fecit) ſed & vt deo accepti ac boni ho Aug. in enchi. ca. 31
mines ſimus, quod nunc gratia ſua facit, vt ſimus in CHRISTO Ie-
ſu, noua creatura, ſecundum quod dictum eſt: Cor mundum crea in me Gala. 6
deus. Neceſſe ergo fuerat, vt hic mediator, ſimul deus eſſet & homo, Pſal. 50
quod alioqui perditos ſeruare, mortuos viuificare, iuſtificare impios,
peccata remittere, ſpiritum ſanctum dare, breuiter, nos regenerare non
potuiſſet, quæ omnia benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri dei in Gratis redẽpti ſumus.
Chriſto non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam Tit. 2. 3
miſericordiam perfecit. Miſericordiam enim cõſequuti ſumus, vt ſimus
fideles, & hoc non ex nobis, ſed dei donum eſt, non ex operibus, ne for- 1. Corin. 7
te quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, ſic nos gratis liberatos,
vt bonis operibus poſthac non ſit opus, ſtatim ſubiecit: Ipſius enim Opera bona neceſſaria, q̃ ſequuntur iuſtificationẽ.
figmentum ſumus, in Chriſto Ieſu, in operibus bonis, vt in illis

Hebræ.11. ambulemus. Non quæ iuſtificandum præcedunt (quod impoſſibile ſit ſine fide, placere deo, aut bene viuere) ſed quæ comitantur iam iuſtificatum, qui ſunt fructus ſpiritus & fidei per charitatem operantis.

Priori aduētu Chriſtus venit vt ſaluator. **Et in Ieſum**, Vides qualis venerit hic mediator. Non enim venit vt vltor, ſed vt ſaluator. Ieſus enim Hebræis ſaluatorem ſonat, vt non temere id nominis ei tributum ſit, ſed ab angelo priuſquam naſceretur, in-
Lucæ.1. ditum, ſicut ſcriptum eſt: Et vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluū
Hierony. in Ioſue. faciet populum ſuum a peccatis eorum. Legimus & alium quempiam Ieſum, filium Naue, ſed nihil aliud quam Ieſu redemptoris typum ac
Deut. vlt. imaginem gerentem. Moſes enim, qui typus veteris legis eſt, non potuit populum in terram repromiſſam perducere, ſed illi ſuccedens dux Ie-
Ioſue.1. ſus, qui & Ioſue, perduxit. Et quemadmodum is de terra Aegypti populum eductum, deq; heremi erroribus liberatum, in terram repromiſſionis introduxit: Ita hic Ieſus redemptor noſter populum, de ignorantiæ
In ſolo Chriſto ſalus. tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum, ad regna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus,
Acto.4 in quo oporteat nos ſaluos fieri, q̄ nō ſit aditus ad veram felicitatem, niſi per fidem in Ieſum, Sicut ipſe teſtatur: Nemo (inquiens) venit ad pa-
Iohan.14 trem, niſi per me. Et iterum: Ego ſum via, veritas, & vita. Ego ſum oſti-
Iohan.10. um, ſi quis per me introierit, ſaluabitur, vt cætera quæ ſequuntur.

Cyprian. in ſymbo. **Chriſtum**, Chriſtus vel regium vel pontificale nomen eſt. Nam & ſacerdotes & reges apud Iudæos, vnguento chriſmatis conſecraban-
Chrs plenitudine ſpūs ſ. inunctus. tur, qui & Chriſti dicebantur, ſed illi exteriori vnguento, materiæ corruptibilis, velut mortales & corruptibiles vngebantur. Hunc autem ſin-
Eſaiæ.61. gulariter p'enitudine ſpiritus ſui, vnxit deus, ſicut & Eſaias ex perſona
Chriſtus ſacerdos. domini præſignauerat: Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerat me,
Hebræ.6 euangelizare pauperibus miſit me. Vterque porro titulus Chriſto apprime congruit, qui dictus eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſe-
Ephe.5 Eſaiæ.9 dech. Qui vt ſacerdos ſeipſum agnum vere immaculatum in ara crucis
Lucæ.1. obtulit pro ſalute mundi. Rex quoque ab angelo pronuntiatus eſt:
Chrūs rex. Dabit (inquit) illi deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in do-
Chriſti regnūm ſpūale. mo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnabit, inquam, non in regno corporali aut mundano, quod nullum tale ſit æter-
Iohan.18. num, & vt ipſe alibi teſtatur: Regnum eius non eſt de hoc mundo, ſed ſpirituali, in quo ſedet ad dextram dei patris, interpellans
1.Iohan.2 pro nobis, dans remiſſionem peccatorum & ſpiritum ſanctum in ipſum

creden-

credentibus,& inuocantibus eum, quos & ſanctificat vt reſuſcitet eos a nouiſſimo die ad vitam & gloriam æternam. De hoc Chriſti regno, quod eſt vita æterna,quæ hic in nobis incipit ibi conſummanda,alibi fuſius dicemus. Tantum hic admonebimus ſymbolū docere,hunc eſſe verum Meſſiam illum vnicum a prophetis olim promiſſum. Nam quem Latini vnctum vocant, Græci Chriſtum, Hebræi Meſſiam appellant. Proindeq; cæcos Iudæos fruſtra alium expectare, quod ſemel Chriſtus venerit,qui non potentia corporali inſtructus, ſed plenitudine ſpūs ſancti inunctus,ſanguine ſuo,conſummato illo vnico atque admirabili ſacrificio,in ara crucis oblato,nos a tyrannide Satanæ liberauerit,condonatiſq; peccatis omnibus,veræ libertati reſtituerit,tandem quoque cœleſtis regni ſibi cohæredes & conſortes aſciſcendos.

Chrs vnicus ille Meſſias.
Iudæorum cæcitas.
Gene. 49
Danie. 9
Matth. 26
Lucæ. 9
Iohan. 6
Iohan. 1
Heb. 1.
1. Petri. 2.
Coloſſ. 1. 2
Roma. 8

Filium eius vnicum dominum noſtrum, Duobus prioribus verbis,ſymbolum,eam perſonā nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno deſtinata,vt per eam mundus redimeretur, & vt notum faceret nobis deus ſacramentum voluntatis ſuæ, ſecundum beneplacitum eius,quod propoſuit in Chriſto, in diſpenſatiō. plenitudinis temporum,inſtaurare omnia quæ in cœlis & quæ in terra ſunt in ipſo. Iam declarare incipit,hanc perſonam et verum deum et verum hominem eſſe. Verum enim deum oſtendit, quum Chriſtum filium dei vnicum pronuntiat,id eſt,natura filium dei, ex ſubſtantia patris genitum, et vt aliud ſymbolum exponit patri conſubſtantialem. Et proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti virtute, magnitudine,ſapientia,bonitate,ſempiternitate,hoc quod pater eſt,omnia tamen hæc non ſine authore ſicut pater, ſed ex patre,tanquam filius patri æqualis,habet,ſine initio a patre natus,quemadmodum Iohannes ait: In principio erat verbum,et verbum erat apud deū,et deus erat verbum,hoc erat in principio apud deum. Porro filium dei quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis aſſumas, ſed cum Eſaia exclama: Generationem eius quis enarrabit? Nam ſi vel eo quod cor generat verbum,vel mens rationem,vel lux ex ſe parit ſplendorem, nulla fragilitas cogitatur, quanto ſacratius de horum omnium creatore cenſendū eſt? Quanquam hic nulla ſimilitudo afferri poſſit,quin innumera diſcrepēt. Nulla enim creatura talis eſſe poteſt,qualis creator eius. Et ideo ſicut ſine exemplo eſt diuina ſubſtātia,ita et ſine exemplo eſt diuina generatio, Lux eñ non parit ſubſtātiuum ſplēdorem,aut cor ſubſtātiuum generat verbum ſiue cōceptum ſiue prolatum, ſed filius dei ſubſtātialiter generatur, ꝙ pater in eum omnem eſſentiam ſuam tranſfundit. Sicut ipſe in Euāgelio dicit: Ego et pater vnum ſumus.

Cur pater filium miſit.
Ephe. 1.
Chriſtus verus deus & homo.
Symb. Nic.
Philip. 2
Cyp. in ſymbolum.
Ioh. 5. 16. 17
Iohan. 1
Natiuitas filij in diuinis inexplicabil.
Eſaiæ. 54
Nulla ſimilitudine diuīa natiuitas exprimi poteſt.
Pſal. 111.
Iohan. 10

Addi-

.1. ADdidit ergo, **vnicum**, vt hunc natura filium dei, ſecernat a fi-
Eſaie.1. lijs adoptionis dei. In ſcripturis enim frequenter homines pij appel
Iohan.1. lantur filij dei, at non natura. Natura enim omnes nati ſumus filij iræ,
Roma.8. ſed dignatione adoptioñ. per fidem in Chriſtum, facti ſumus filij dei,
Roma.5 quemadmodum Iohannes ait: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri, his
Iohan.1. qui credunt in nomine eius, quum Chriſtus nunquam non fuerit natu-
Ephe.1. ra filius dei, deus de deo. Itidem Paulus Apoſtolus: Prædeſtinauit (in-
Roma.8 quit) nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum. Et iterũ Roma. viij. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater.

2 SEcundum ergo hanc priorem generationem, Chriſtus non frater eſt noſter nec hæres dei, nec fratres habet nec cohæredes habet. Quanquam etiam vel ob id filius vnicus recte aſſeritur, quod licet ſit deus & homo, duabus naturis, deitate ac humanitate conſtans. Sit etiam bis natus, vnius tamẽ filius ſit. Non enim duos fatemur filios, ſed deum & hominem, vnum filium credimus, manentem in duabus naturis, non tamẽ confuſis. Et quanquam duas habeat natiuitates. Vnam, qua naſcitur ex patre ſine tempore, alteram, qua naſcitur ex virgine matre, tempore præfinito a deo, non tamen duo, ſed vnicus eſt filius, non alius, ſed idem aliter natus.

Augu. de ec cle.dog. c.2

Duæ Chri natiuitates.

Dominum noſtrum, Filius in ſcripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomen in Chriſtum competit, non tantum iuxta alteram, ſed vtranque naturam & diuinam & humanam. Quatenus enim eſt ab æterno deus de deo, dominus eſt omnium, non alius dominus a patre, quemadmodum nec alius deus. Etſi enim dicuntur alij domini, conceſſa & impartita, non ingenita poteſtate dicuntur. Hic vero ſolus eſt vnicus filius, & ſolus vnicus dominus. Sicut Apoſtolus dicit: Vnus pater deus, & vnus dominus Ieſus CHRISTVS, per quem omnia. Iuxta aſſumptam vero naturam, per crucem, mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriam patris, omnibuſq; ſibi ſubiectis, conſtitutus eſt ad dexteram dei in cœleſtibus, ſuper omnem principatum & poteſtatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.

Cur Chrũs paſſim dñs in ſcripturis appelletur.

Chrũs oĩm dñs, quatẽ⁹ deus.

1.Corin.8

Chrũs dñs, quatẽ⁹ hõ.

Ephe.1.

Philip.2 Et vt alibi Paulus ait: Datum eſt illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Vnde ipſe apud Matthæum dixit:
Matth.vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Et vt humanitati

Chriſti non tribuamus omnipotentiam, tamen ob vnitatem hypoſtaſeos, duas naturas complectentis, recte dicitur omnium dominus, quem admodum Chriſtiane ac pie dicimus, Deum paſſum ac mortuum, Sed peculiari ratione, Chriſtus dicitur dominus credentium, ſeu electorum, & ideo ſymbolo additur, noſtrum, quo admonemur, quotquot in Chriſto per baptiſmum renati ſumus, quotquot habemus redemptionem per ſanguinem eius, vt totos nos ei dedicemus & hunc vnicum dominum noſtrum profiteamur, qui nos a dominatu Satanæ liberauit, & ſibi peculium & populum acquiſitionis fecit. Nam quum eſſemus ſerui peccati (qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati) & per peccatum diabolus in nos tyrannidem obtineret, is clementiſſimus dominus, noſtri miſertus, ab hoc tyranno crudeliſſimo dominium in ſe tranſtulit, & nos ſuo ſuauiſſimo iugo ſubiecit, vt qui in baptiſmo diabolo renunciamus, & ipſi vti domino noſtro nomen damus, ipſius etiam præceptis per omnem vitam voluntarie parere, & ſub eius tutela ſecuri viuere & poſſimus & debeamus. Suauiſſima vox eſt dicentis: Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim. Sed vide quid repoſcat: nempe vt quemadmodum ipſe fecit, ita & nos faciamus. Certi, quod ab eo toti pendentes, tuti ſimus ab omni periculo. Nam oues quæ audiunt vocem eius & ſequuntur eum, non peribunt in æternum, & nō rapiet eas quiſquam de manu eius. Breuiter, dat eis vitam æternam: nimirum a patre impetrans hic benigniſſimus dominus, vt vbi ipſe eſt, illic ſit & miniſter eius.

[Margin: Chriſtus omnium dñs. — Peculiari ratione dominus credētiū — 1. Petri. 1. — Ephe. 1. — 1. Petri. 2 — Iohan. 8 — Coloſſ. 2 — Matth. 11 — Roma. 6. 7 — Iohan. 13 — Chrō fidēs, ab omni periculo tutus. — Iohan. 10 — Iohan. 17 — Iohan. 12]

ET quanquam ſecundum hanc rationem humanitatis aſſumptæ & peractæ redemptionis dominus noſter ſit, Non dedignatur tamen ſecundum eandem, nos ſuos compellare fratres, & pro ſeruis amicos. Quid ni? quum nec dedignatus ſit agere miniſtrum: Ego (inquit) in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. At hæc vocabula non æqualitatis, ſed ſimilitudinis, cognationis, & charitatis ſunt. Nam quod & ad humanitatem attinet, habitu quidem inuentus eſt vt homo, receptis in ſe omnibus incommodis, quæ naturæ veritatem comitantur, vt ſunt, eſurire, ſitire, laſſari, angi, tædere, denique mori, idq; volens noſtra cauſſa, vt exolueret quod nos commerueramus, ſed interim gratia & veritate ſemper plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, expers omnis peccati, & ad peccandum procliuitatis, erroris.

Ignorantiæ breuiter omnium quæ vel non congruunt dignitati perſonæ (quæ ſimul erat deus & homo) vel gratiæ plenitudinem excludunt.

[Margin: Chrī, quatenus hō, fratres ſumus. — Matth. 28 — Iohan. 15 — Lucæ. 22 — Philip. 2 — Matth. 26 — Lucæ. 24 — Iohan. 1. — Coloſſ. 2]

Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, natus ex Maria virgine.

Secūda Chriſti natiuitas. Baruch. 3

HIc articulus, ſecundam Chriſti natiuitatem (de qua propheta prædixit: Poſthæc, inquiens, in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt) proponit. Quem ergo ex prioribus, ſecundum naturam diuinam ab æterno ineffabiliter ex patre natum didiciſti, eundem hic audis in tempore de ſpū ſancto conceptū, & ex virgine natū, quemadmodum ante multa ſecula vaticinatus erat Eſaias: Ecce (inquit) virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt, nobiſcum deus. In primis ergo hoc articulo refertur, Spiritus ſanctus dominicæ carnis & templi eius creator, Sic tamen, vt intelligas totam trinitatem hoc adorabile myſterium cooperatā eſſe. Quod teſtatur Euangeliſta, referens, angelum virgini Mariæ reſpondētem: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Et ideo quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Adeſt ergo altiſſimus, intellige patrem, fontem & authorem deitatis. Adeſt virtus altiſſimi, nempe filius, qui proprie carnem aſſumpſit. Adeſt ſpiritus ſanctus, cui tamē hoc opus peculiari quadam ratiōne attributum, ſcriptura dedicat, quod nō eſt rarum, vt quædam quæ omnium perſonarum communia ſunt, ſcriptura ſingulis tribuat perſonis, veluti quum patri tribuit omnipotentiam, filio ſapientiam, ſpiritui ſancto charitatem. Iam quum opus incarnationis Chriſti, opus ſit incomprehenſibilis & ineffabilis charitatis dei, quemadmodum Chriſtus dixit: Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, recte hoc opus ſpiritui ſancto tribuitur, per quē dilargitur chariſmata.

Eſaiæ. 7

Cypria. in ſymbo. Tota trinitas cooperata ē myſteriū incarnatiōn. Lucæ. 1.

1. Corint. 1

Quid ſpiritui ſancto peculiariter dedicatur.

Iohan. 3

Perpetua virginis matris virginitas. Cyprian. in ſymbo. Ezech. 44

Natus ex Maria virgine, Sic enim debebat adimpleri ſcriptura, prophetico ænigmate perpetuam integritatem virginis Mariæ ſignificans, quū ait: Porta hæc clauſa erit, & non aperietur, & vir non tranſibit per eam, eritq́ clauſa principi. Quo quid euidentius de conſecratione virginis dici potuit? Clauſa fuit in ea virginitatis porta, ſoli deo Chriſto principi patuit, reſpiciens ad orientem, vnde ſol oritur nunquam occidens, qui viſitauit nos oriens ex alto, vt illuceſcat his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, per hanc prodijt ſol ille iuſtitiæ, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Non humana ſed vulgari ratione. Spectabat enim porta ad viam ſanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra vulgarē hanc natiuitatē, nihil habens admixtum humanæ concupiſcentię aut fragilitatis. Suſcepit verbū carnē, nō eſt mutatum in carnē, quia manens deus ſuſcepit hominem.

Lucæ. 1.

Iohan. 1.

QVanquam nec hoc omittendum videtur, ꝗ filius dei per animam Cyp.in ſym
rationalem,tum ſimul creatam, omnis cœleſtis gratiæ plenam, bol.
in ſecreta rationabilis ſpiritus arcæ verbum capientem,tanquam mediā, carni vnitus ſit. Neque enim ſubſtantia dei,quæ per omnia incorporea eſt,inſeri corporibus,vel capi ab eis principaliter poteſt, niſi aliqua media ſit ſubſtantia ſpiritualis,quæ capax eſſe diuini ſpiritus poſſit. Nihil ergo hic vulgare cogitandum eſt, vbi ſanctificatio ſpiritus inerat, & anima quæ erat dei capax,particeps etiam fiebat carnis. Nihil putandū impoſſibile,vbi aderat virtus altiſſimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum,vbi plenitudo inerat deitatis.

VIrginem autem deſignat ex nomine Mariam,idꝗ nō temere,quod Lucæ.1.
& Lucas facit: Miſſus eſt(inquit) angelus Gabriel ad virginē deſponſatam viro,ac ſtatim poſtea: Et nomen virginis Maria. Hæc eſt illa Ad Mariæ
Maria,ad cuius nomen recreantur omnes animæ piorum,Eua ſiquidem nomen, oēs
diabolo aſſentiens,maledictionem & mortem orbi intulit, Maria virgo pioꝝ animę
deo credens,benedictionē & vitam protulit. Per Euam adhuc virginē, recreantur.
ſerpentis afflatu deceptā,venit calamitas,Per virginē ſpūs ſancti afflatu Gene.3
grauidā, redijt beatitudo. Per Euam pręuaricantē dei ꝑceptum,iræ filij naſcimur. Per Mariam deo ſubditā ac dicto angelico parētem,atꝗ credentē, Christū accepimus,per quē renaſcimur filij dei. Eua ſuperbiens Iohan.1.3
gratiam dei amittens,audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas,& cōceptus Gene.3
tuos,In dolore paries filios,& quæ ſequuntur. Maria gratiam apud deum inueniens,humilis audiuit: Aue gratia plena dominus tecum, bene- Lucæ.1.
dicta tu in mulieribus,& benedictus fructus vētris tui,nimirum,in quo Gene.22. 26.
benedicuntur omnes tribus terræ.

NOn ſuffecerit autem,vt hæc omnia ineffabili dei diſpenſatione facta Chrūs propter nos in-
credas(nam & dæmones ad eum modum credūt & contremiſcūt, carnatus.
exclamantes: Ieſu fili dei altiſſimi, vt quid veniſti ante tempus perdere Iaco.1.
nos?)ſed neceſſe eſt vt credas hæc omnia propter te facta, quemadmo- Matth.8 Marci.5
dum ſymbolum Nicænum exerte commemorat: Qui propter nos(in- Lucæ.8
quit) & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis. Et incarnatus eſt Sym.Nicæ.
de ſpiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt. Venit de cœlis Aug. lib.cō
deus,homo factus ex virgine,vt eſſet mediator dei & hominum,homo feſſ.7.cap.18
Chriſtus Ieſus, qui eſt ſuper oīa deus benedictus in ſecula,vt eſſet via 1.Timo.2
per quam veniremus ad patrem,quemadmodum ipſe ait: Ego ſum via, Iohan.14
veritas & vita. Neꝗ enim per vllam aliam creaturā, ſiue ſit in cœlo ſiue ſit in terra,venitur ad patrem, ſed tantum per filium. Nec eſt aliud no- Acto.4
men ſub cœlo,in quo oporteat nos ſaluos fieri, ꝗ non ſit in alio aliquo Cur filius in
ſalus. Verbum caro factum eſt, vt lactaret infantiam noſtram ſapientia carnatus. Iohan.1

M dei,

Au. de ſym. ad catechu. Tit. 2

dei, per quam creata ſunt omnia. Induit humanam naturam æterna veritas, ſupereminens omnibus creaturis ſuis, vt ſubditos erigeret ad ſeipſam, vt aperiret nobis voluntatem dei, vt erudiret nos abnegare omnem impietatem, & ſecularia deſideria, vt nos deprimeret a nobiſipſis, & ad ſe traijceret, vt carnales faceret ſpirituales, vt filios hominum per inſitionem adoptionis faceret filios dei, factus humilis, vt ſanaret ſuperbos. Exaltauit enim ſe homo & cecidit, humiliauit ſe deus & erexit. Nos cecidimus, ille deſcendit, Nos gemebamus, ille ſe inclinauit, ac manum

Cur de ſpũ ſancto cõceptus, & ex virgĩe natus

deus homini porrexit, ac miſere lapſum ſubleuauit. Conceptus de ſpiritu ſancto, ſine omni humana ac carnali actione, ſine viri ſemine, idq; propter nos, vt conceptionem noſtram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, noſq; per infinitã ſuam patriſq; miſericordiam in ſpiritu ſancto regeneraret. Natus ex Maria virgine, illeſa ipſius virginitate ac pudore permanente, idq; propter nos & natiuitatem noſtram, originalis peccati macula pollutam, purgaret deus & homo, nam qui poſſet hæc, niſi eſſet pariter deus & homo? Quis enim (vt Iob ait) poteſt facere mũdum de immundo conceptum ſemine? Nonne tu qui ſolus es?

Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et ſepultus eſt.

Verbũ crucis, virt⁹ dei. 1. Corin. 1.
Chriſtus vere paſſus.
Eſaiæ. 53.
Lucæ. 22
Lucæ. 24
1. Petri. 2.
Paſſus ĩ corpore & aia.
Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22
Iohan. 12
Diuinitas in Chriſto impaſſibilis.

IAm myſterium paſſionis ingredimur, quod Paulus Apoſtolus verbum crucis appellat, in quo ſolo oportet nos gloriari. Nam etſi verbum crucis pereuntibus ſtultitia ſit, his tamen qui ſalui fiunt, virtus dei eſt. In primis ergo credimus, Chriſtum vere paſſum. Sic enim ſcriptura clamat apud Eſaiam prophetam: Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum antequam patiar. Et iterum: Nonne oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Item prima Petri ſecundo: Qui quum pateretur, non comminabatur. Paſſus itaq; eſt in corpore & anima, indicans ſe verum hominẽ eſſe, captus, vinctus, contumelijs adfectus, colaphis cæſus, conſputus, flagellatus, ſpinis coronatus, deniq; in crucem actus. Et ne exiſtimes eum a paſſione, quod ad animam attinet, liberum fuiſſe, audi quid dicat: Triſtis (inquit) eſt anima mea vſque ad mortem, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus eſt ſudor eius ſicut gutta ſanguinis decurrẽtis in terram. Abſit autem, vt credas Chriſtum vel damno aliquo aut iniuria impaſſibilis diuinitatis, in carne paſſum, aut paſſionem quam in carne & animo ſuſtinuit, per diuinitatis vnionem abſorptam eſſe. Vnio enim illa incomprehenſibilis, ſingulis naturis ſuam proprietatem ſeruauit.

Quod em̃ paſſibile,nempe humanitas,paſſibile fuit.Quod impaſſibile, nempe diuinitas,manſit impaſſibile. Ego(inquit)deus, & non mutor. Pſal.101 Malach.3

Sub Pontio Pilato,Iudicis nomen,ſub quo paſſus eſt Chriſtus,adiectum eſt,propter temporum agnitionem,& hiſtoriæ certitudinem.Erat em̃ id temporis Pontius Pilatus præſes Iudææ, ſub Tyberio Cæſare Auguſto, Qui Chriſtum, licet innocentem,a ſe iudicatum,in crucem tamen egit. Matth.27 Marci.15 Lucæ.23 Iohan.18

Crucifixus,Mortis genus audis, quod vt erat maxime cruciabile ac lentum, ita habebat ſummam ignominiam, maxime apud Iudæos. Nam in lege eorum ſcriptum reperiebatur:Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc mortis ſpecies omnium acerbiſſima a deo electa ſit,præter ſcripturæ vaticinium(quæ hanc & typis & prædicationibus apertiſſimis futuram prodiderat)non oportet Chriſtianũ admodum eſſe ſolicitum,modo credat ac ſciat eam mortis ſpeciem,ad redimẽdum genus humanum, nedum optimam, ſed & decentiſſimam fuiſſe. Decebat enim,ut qui in ligno per ſuperbiæ & voluptatis ſtimulos vicerat, in ligno quoq; per extremam humilitatem & ingentiſſimos dolores vinceretur per Chriſtum dominum noſtrum. Decebat vt Chriſtus expanſis brachijs a terra ſublimis penderet,qui pro ſua ineffabili miſericordia quærebat omnes complecti,quemadmodum ipſe,diſcipulis ſuis, mortis genus ſignificans,ait:Quũ exaltatus fuero a terra, omnia trahã ad meipſum. Decebat eum,propter quẽ omnia & per quem omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat,authorẽ ſalutis eorũ per paſſionẽ & crucem conſummari. Decebat vt ſponſus noſter thalami ſui lignũ aſcẽderet,& quũ in eiuſmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & eccleſia virgo prodiret,deſpõſanda Chriſto,vt quomodo Eua, facta eſt ex latere Adæ dormientis,ita & eccleſia formetur ex latere Chriſti in cruce pendẽtis,ex quo manauit ſanguis & aqua,quæ ſunt eccleſiæ ſacramenta. Decebat deniq; vt Chriſtus,qui ſibi tria regna ſubiecturus venerat,queãdmodũ Paulus apoſtolus ait:Quia in noĩe Ieſu omne genu flectetur,cœleſtiũ,terreſtriũ & infernorũ,in aerem ſublimatus,aereas ſubiugaret poteſtates,tenderetq; manus,vt & populo nõ credẽti,incredulitatem ſuã exprobraret, & inuitaret credentes,fixa demũ cruce in terrã, vt indicaret ꝙ inferna ſibi regna ſubijceret. Crux ergo iſta triumphus erat ſeu potius triumphi inſigne, quod tropheum appellam⁹,nempe deuicti hoſtis indicium.

Mors in cruce decebat redemptorẽ. Cyp.in ſymbolum. Iohan.12 Hebræ.2 Au. de ſym. ad catechu. lib.2.cap.6. Gene.2 Iohan.19 Philip.2 Eſaiæ.65. Crux trophæum.

Mortuus,Ecce hoſtia pro pctõ in ara crucis immolata. Ecce Chriſtum,dei & hominis filium,obedientem patri vſq; ad mortem, mortem Philip 2.

Hebræ.2. autem crucis. Ecce Ieſum gratia dei pro omnibus mortem guſtãtem at-
que ideo participãtem carni & ſanguini, vt per mortem deſtrueret eum
qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos qui ti-
more mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Id quod & eccle-
In pſa.miſſ. Oſee.13 ſia canit: Qui mortem noſtram moriendo deſtruxit. Et propheta Oſee
ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morſus tuus ero in
Hebræ.9 ferne. Et ideo Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, vt morte interce-
dente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priori
teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt æternæ hæredi-
tatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris.
Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioqui nondum valet
In ſanguine oia mũdant dum viuit qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem ſine ſanguine de-
dicatum eſt. Et omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur &
ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. Sed prioris teſtamenti typi, ni-
Chřo in cruce oblato, omnes vet. legis hoſtiæ euanuerunt. mirum diuerſa illa hoſtiarum & holocauſtorum genera euanuerunt,
poſtquam Chriſtus verus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per ſpiri-
tum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, vt emundaret con
ſcientiam noſtrã ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti. Ob-
Voluntarie Chrũs mortuus. tulit autem ſemetipſum voluntarie ſacrificium deo, ſicut ſcriptum eſt:
Oblatus eſt, quia voluit, vt vel hoc inter mortem noſtram & Chriſti in
Eſaiæ.53 terſit, quod noſtra anima vi morbi, aut humorum defectu a corpore de
pellitur, ſed dominus volens animam ſuam depoſuit, quemadmodum
Iohan.10 apud Iohannem ait; Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono
eam a meipſo.

Aug. de fide & ſymb. **Et ſepultus**, Sepultus eſt, vt monumentum clauſum, reſurrecturo
ad vitæ nouitatem, teſtimonium præberet, ſicut naſcituro vterus vir-
Matth.27 ginalis. Sepultus autem in monumento nouo, e viuo ſolidoq; lapide ex
ciſo, vt ſicut in hoc monumento nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec
ante nec poſtea ſic in illo vtero, nec ante nec poſtea quicquam morta-
Ineffabil. dei pietas erga nos. le conceptum eſt, quanquam & alia pleraque myſteria hæc ſepultura
complectatur.

Au. de ſym. ad catechu. lib.2.ca.6 Iohan.3 IAm qui credis Chriſtum paſſum, crucifixum, mortuum, & ſepul-
tum. Et in Chriſtum propter te paſſum, crucifixum, mortuum & ſe-
pultum crede. Audi Chriſtum tuum te aduocantem ac dicentem. Sic de
us dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui cre
dit in illum, nõ pereat, ſed habeat vitam æternam. O ineffabilem dei mi-
ſericordiam, quam deus commendat in nobis, quoniam adhuc quum
Roma.5 peccatores & impij eſſemus, ſecundũ tempus, Chriſtus pro nobis mor
tuus

tuus eſt,quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij
eius.Capiat ergo fiduciam anima Chriſtiana,pro qua mortuus eſt Chri Hebræ.9
ſtus filius dei,hoſtia immaculata,ſufficiens ad totius mundi diluenda cri Iohan.1.
mina.Hic eſt agnus ille immaculatus,cuius puriſſimus ſanguis ſubmo- Exodi.12
uit angelum extinctorem.Hic eſt æneus ille ſerpens,quem exaltauit Mo Nume.21
ſes in deſerto,poſitus pro ſigno,vt qui percuſſi ſunt ab ignitis ſerpenti- Iohan.3
bus & aſpexerint eum, viuant & ſanentur. Serpẽs ignitus eſt diabolus,
qui humanum genus a deo viuo per inobedientiam auertens, per con- 1.Timo.6
cupiſcentiam,omnium malorum radicem,peccare fecit,& peccati chiro- Coloſſ.2
graphum contra nos ſcripſit,quia vt propheta dicit:In peccatis noſtris In pc̃tis no
venundati ſumus,Pretium enim animæ ſuæ diuenditæ, vnuſquiſq; con ſtris venun-
ſequitur,quum concupiſcentiæ ſatiſfecerit. Chriſtus ergo non ſuam,ſed dati ſumus.
patris faciens voluntatem,aſcendens crucem,deleuit quod aduerſus nos
erat chirographum,& affigens illud cruci ſuæ, traduxit principatus &
poteſtates,triumphans in ſemetipſo,dans ſubinde hominibus, in ſe cru- Lucæ.10.
cifixum credentibus,poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones
& ſuper omnem virtutem inimici.

DEinde pro peccatis noſtris mortuus & ſepultus eſt Chriſtus, vt &
nos peccatis moriamur. An ignoratis(inquit Paulus)fratres,quicũ Roma.6
q; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus. Cõ
ſepulti eñ ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, hoc ſcientes,quia
vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,vt deſtruatur corpus peccati,vt
vltra non ſeruiamus peccato,nec regnet peccatũ in noſtro mortali cor-
pore,vt obediamus concupiſcentijs eius. Itidem Petrus Apoſtolus ait: 1.Petri.2
Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquẽs exemplum,vt ſequamini
veſtigia eius,qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius,
qui quũ malediceretur, non maledicebat:quũ pateretur,non cõminaba
tur,tradebat autẽ iudicanti ſe iniuſte,qui peccata noſtra pertulit in cor
pore ſuo ſuper lignum,vt peccatis mortui,iuſtitiæ viuamus,cuius liuo-
re ſanati ſumus. Et iterum: Chriſto ergo paſſo in carne,& vos eadem co 1.Petri.4
gitatione armemini,quia qui paſſus eſt in carne,deſijt a peccatis,vt iam
non deſiderijs hominum,ſed voluntate dei, quod reliquum eſt viuat tẽ Gloria nr̃a,
poris. Iuuet ergo exclamare cum Paulo : Mihi abſit gloriari,niſi in cru- in cruce dñi.
ce domini noſtri Ieſu Chriſti,per quem mihi mundus crucifixus eſt, & Gala.6
ego mundo. Qui enim Chriſti ſunt,carnem ſuam crucifixerunt cum vi- Qũo portã-
tijs & concupiſcentijs , qui Paulum commonentem & audiunt & imi- da crux poſt
tantur , dicentem : Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper ter- Chriſtum.
ram , fornicationem , immunditiam , libidinem , concupiſcentiam ma- Coloſſ.3
lam , & auaritiam , quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus , ac deponentes
iram , indignationem , malitiam , blaſphemiam, turpem ſermonem de

ore veſtro, non mentientes, ſed expoliantes vos veterem hominem, qui renouatur in agnitionem dei, ſecundum imaginem eius, qui creauit illum. Docet denique Chriſtus, q̃ abſolutam obedientiam præſtare erga deum nos oporteat, quemadmodum diuus Paulus exponit: Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui quum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, factus eſt obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum reſiſtendi peccato vſque ad mortem, & libenter interitum ſuſcipiendi, ſi ita res poſtulet pro pietate. Demonſtrauit enim corporis mortem timendam non eſſe, dum ipſe prius pro omnibus dignatus eſt mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit ſuæ voluntatis ſectatoribus vitã temporalem, & momentaneam voluptatem, Chriſtus vero, iuſtitiam vſque ad mortem ſitientibus, vitam æternam. Et hic admodum ſuaue eſt, guſtare & ſentire per mortem & paſſionem Chriſti factum eſſe, vt & afflictiones noſtræ, imo & mors ipſa (modo tamen eas dei reſpectu ac patienter feramus) ipſi deo nõ tantum gratæ ſint & acceptæ per Chriſtum, ſed & nobis ſalutares, habentes promiſſionem, quoniam ſi compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignæ ſunt paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, hæc eſt crux, quam tollere nos iubet Chriſtus, & eum ſequi, quam gaudentes ſuſceperunt Apoſtoli & martyres Chriſti. In hac gloriatur Apoſtolus Paulus. ij. Corinth. xi. Hæc qui intelligunt, in omnem fortunam erecti, cum fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dominus abſtulit, Sicut domino placuit, ita factum eſt, Sit nomen domini benedictum. Nouerunt enim, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulation. noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non vidẽtur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt, Hæc qui ſciunt, ne mortem quidem abhorrent, Sciunt enim quod ſiue viuimus ſiue morimur, domini ſumus. Sciunt quoque quod mors adeo non ſeparat nos a charitate dei, vt & arctius copulet, quod ſit via, per quam tranſimus a charitate imperfecta ad perfectam, optabilis pijs, ſed horribilis impijs. Paulus clamat: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et ſancti patres, mortes piorum, tranſitus ſeu dormitiones, imo natales potius vocant quam mortem, Chriſti verbum ſequuti, dicentis, quod qui crediderit in eum, non morietur in æternum, ſed tranſeat a morte ad vitam. Sed alia longe ratio eſt de impiorum morte, nam quemadmodum propheta ait:

Mors peccatorum peſſima.

Marginal notes: Philip. 2 — Reſiſtẽdum pctõ vſque ad mortem. — Au. de ſymbo. ad cate. lib. 1. ca. 3. — Matth. 10 — Matth. 5 — Afflictiones mõ patiẽter ferantur, ſalutares. — 2. Timoth. 2 — Roma. 8 — 2. Corin. 11. — Iob. 1. — 2. Corint. 4 — Roma. 8 — Au. de ſym. ad catechu. lib. 2. cap. 10 — Iohan. 5. 11. — Pſalm. 33

Deſcen

Deſcendit ad inferos.

Cur Chriſtus ad inferos deſcenderit.

CRedimus Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, non ꝙ ibi ſit aliquid
paſſus. Nam in cruce omnis paſſionis eius conſummatio facta eſt, Roma.6
ſed vt nobis frangeret regnum Satanæ. Deſcendit, non vt illic cruciare- Acto.2
tur, ſed vt Satanam cum omni potentia, propter quam princeps mundi Iohan.12
huius dictus eſt, ſibi & in ſe credentibus ſubijceret ac captiuam duceret Ephe.4
captiuitatem. In Chriſto enim vere completa eſt prophetia pſalmi: Nō
derelinques animam meam in inferno, quemadmodum Petrus Apoſto Pſal.15 Acto.2
lus de Chriſto prædictū in Actis apoſtolicis interpretatur, Idem in prio 1.Petri.3
ris epiſtolæ capite tertio ſcripſit in hunc modum: Mortificatus autem
carne, viuificatus autem ſpiritu, in quo & his qui in carcere erant ſpiriti-
bus veniens prædicauit. Huc quoque ſpectat prophetia Oſee: Ero mors Oſee.13
tua o mors, morſus tuus ero inferne. Et pie interpretantur, qui ad hunc
articulum citant, quod Zacha.ix. ſcribitur: Tu quoque in ſanguine te- Zacha.9
ſtamenti tui emiſiſti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ec-
c'eſiaſt. cap. xxiiij. ſub perſona ſapientiæ dictum legimus: Penetrabo in- Eccle.24
feriores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo om
nes ſperantes in domino. Et pleraque alia, ex pſalmis cum hoc articulo
congruentia.

Tertia die reſurrexit a mortuis.

IN miſſæ ſymbolo canit eccleſia: Et reſurrexit tertia die, ſecundū ſcri-
pturas. Et Paulus Apoſtolus ait: Tradidi vobis in primis quod acce- 1.Corin.15
pi, quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt & ꝙ ſepultus eſt &
reſurrexit ſecundum ſcripturas. Nam triduana mors domini, paſſim & Triduana mors dñi.
prædicta eſt & præſignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus
quo ſpectet, ipſe dominus indicauit, quū ait ad Iudæos: Generatio hæc, Ionæ.2
generatio nequam eſt, ſignum quærit, & non dabitur ei, niſi ſignum Io- Matth.12 Lucæ.11.
næ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus
noctibus, ita oportet eſſe filium hominis in corde terræ tribus diebus &
tribus noctibus, quod per ſynecdochen intelligitur. Porro in Euange- Matt.17.20
lio nihil eſt quod tam ſæpe inculcat Chriſtus, tam euidenter prædicit, q̄ Marci. 9.10 Lucæ.9.18
ſe paſſurum, & tertia die reſurrecturum, vt poſtquam factum fuerit
quod prædixit, inconcuſſa fide teneremus Chriſtum deum & homi-
nem, vt hæc omnia noſtræ ſalutis cauſſa perageret, de cœlis deſcendiſ-
ſe. In paſſione hominē ſe declarauit mortalē, per quam quod infirmum
ac fragile erat, abſoluit. In reſurrectione ſe deū declarauit & immortalē.

Qui

Hebræ.2. Qui enim deuicta morte reſurgit, non poteſt eſſe mortalis. Atque ita
decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, multos filios in
Chriſtus pro nobis reſurrexit. gloriam adducentem, authorem ſalutis eorum per paſſionẽ conſumma
ri. Reſurrexit ergo Chriſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Pri
.1. mum, vt eum quem authorẽ ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne pſ
ſidium incolumitatis noſtræ collocamus, immortalem ſciremus. Chriſtus
Roma.6 enim reſurgẽs ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non domina
2 bitur. Deinde, vt nos ſimul cum illo per pœnitentiam commortui pecca
Ibidem. Coloſſ.2 tis, & per baptiſma conſepulti ſimul etiam cum illo, in nouitate vitæ re
ſurgeremus, vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam pa
Lucæ.1. tris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, vt excitati per gratiã ac ſpiri
tum ipſius, ipſi pie viuendo, & in mandatis dei ambulando, ſeruiremus.
Roma.4 Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtifica
Roma.6 tionem noſtram. Si ergo complantati facti ſumus ſimilitudini mortis
eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Si mortui ſumus cum Chriſto, cre
dimus, quia ſimul etiam viuemus cum illo. Quod enim mortuus eſt pec
cato, mortuus eſt ſemel, quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtima
Roma.7. te, vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem deo in Chriſto Ie
Fructus ſpiritus qui. ſu, mortificatos legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis
reſurrexit, vt fructificetis deo. Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gau
Gala.5 dium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſuetudo, fides, mode
ſtia, continentia, caſtitas, aduerſus quæ non eſt lex. Qui em̃ Chriſti ſunt
carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Et iterum: Si
Coloſſ.3 conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, quærite. Vbi Chriſtus eſt
in dextera ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mor
tui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Induite
ergo vos ſicut electi dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignita
tem, humilitatem, modeſtiam, ſupportantes inuicem, & donãtes vobiſ
metipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dominus do
nauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatẽ habete, quod
eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in
qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Proinde pientiſſima
Deprecatio Paulina. oratio eſt Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis paſto
Hebræ.13 rem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni, dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, vt faciatis voluntatem eius,
3 faciens in vobis quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtum. Denique
1.Corin.15 Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium, vt nobis certam ſpem reſurre
ctionis faceret. Ipſe eſt enim caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium,
primogenitus ex mortuis. Qui autem primus eſt, ſolus eſſe non poteſt,
neque caput deſeret ſua membra. Si em̃ (vt diuus Paulus colligit) Chri
ſtus reſurrexit, & nos reſurgemus.

Aſcen

Aſcendit ad celos, ſedet ad dexteram patris.

COnſummatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter conſummato redemptionis myſterio Chriſtus aſcendit in cœlũ, Non ſecundũ deitatẽ, qua ſemper æqualis eſt patri, qua vbiqȝ eſt, & qua nuſquã deeſt, ſed ſecundũ hominẽ aſſumptũ, gloria & honore coronatum, ſubiectis ſibi omnibus, & quæ in cœlo & quæ in terra. Aſcendit vero vt propheta, & prophetã explicans. Paulus ait: Captiuam ducens captiuitatẽ, corporis aſpectũ ſubducẽs diſcipulis & animos illorꝫ ad cœleſtia ſubuehẽs, promittẽs dona ſpũs ex alto. Aſcendit aũt poſt quadraginta dies a reſurrectione, intra quos ſeipſum diſcipulis ſuis viuum præbuit in multis argumẽtis apparens eis, loquens de regno dei.

Chrs aſcẽdit ſecundũ hominẽ aſſumptum, & cur Philip. 2 Hiere. 23. 1. Iohã. 1. Pſal. 8 Ephe. 1. Hebræ. 2 Pſal. 67 Ephe. 4 Acto. 1.

SEdet ad dexterã dei patris omnipotẽtis. Seſſio iſta non eſt accipienda humano ſenſu, tanquã pater ad ſiniſtrã, filius ad dexteram ſedeat, ſed per dexteram intelligẽda eſt honoris æqualitas, regni cõſortiũ, & poteſtas, qua conſtitutus eſt Chriſtus ſuper oẽs creaturas & quæ in cœlo & quæ in terra, & quæ apud inferos ſunt, Sicut Paulus Epheſijs ſcribit: Secundũ operationẽ potentiæ virtutis eius quã operatus eſt in Chriſto Ieſu; conſtituens eum ad dexterã ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatũ & poteſtatẽ & virtutẽ & dominationẽ, & omne nomẽ quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro Sic Stephanus legitur vidiſſe cœlos apertos, & Ieſum ſtantem a dextris virtutis dei. Et ipſe Chriſtus ſic futurum dixit: Veruntamẽ dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedẽtem a dextris virtutis dei. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat vniuerſa, ſtat paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus, Sicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis. Secũdum ergo hanc virtutẽ de cordibus fidelium nunquam diſcedit, nunq̃ ſuos derelinquit, ſed ſemper potẽs eſt nos eripere de omnibus tribulationibus, anguſtijs ac hoſtibus noſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego vobiſcũ ſum vſqȝ ad conſummationẽ ſeculi.

Qũo Chrũs ſedet ad dexterã patris. Au. de ſym. ad catechu. lib. 2. cap. 7 Ephe. 1. Acto. 7 Matth. 26 Cur ſedere dicat, & cur ſtare. Hebræ. 9 1. Iohan. 2 1. Petri. 1. Matth. vlt.

AScendit Chriſtus propter nos, vt omnes illum ſpiritualiter amaremus, et ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrum. Aſcendit Chriſtus pro nobis præcurſor factus, pandens iter, et ſecuros nos de ſe reddẽs, vt fideliter ſperemus ad ipſum nos poſſe peruenire, quẽ credimus ad dexteram patris ſedere, quemadmodum Paulus Apoſtolus dicit: Habẽtes ergo pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Ieſum filium dei, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Aſcendit caput noſtrum in cœlum, vt nos membra ſua ſecum in cœlum

2 1. Petri. 1. Au. de ſym. ad catechu. lib. vlt. ca. 7 Hebræ. 4. 8. 9. 10

ſubleuaret,alioqui nunquam aſcenſuros. Nemo enim aſcendit in cœlũ,
Auguſtinus niſi q deſcẽdit de cœlo,filius hominis qui eſt in cœlo. Vis ergo aſcendere
Ephe.1. in cœlum,aſcendentem tene,etenim per teipſum leuari non poteris. Vis
aſcendere,membrum illius eſto,qui ſolus aſcendit. Qui ſimul conſuſcitauit nos, ſimulq; ſedere fecit in cœleſtibus.

Rememoratio beneficiorum Christi

VIdes quantum Chriſto debeas, vt te a ſeruitute diaboli redimeret, factus eſt homo. Et vt certus de liberatione tua eſſes, tradidit ſe in
Iohan. 10 mortem,animam ſuam pro te poſuit,teq; pretioſo ſanguine ſuo coemit,
1. Corin.6 vt in nouitatem vitæ reſurgeres,vt certa fiducia crederes te in die illo ex
Roma.6
1.Corin. 15 tremo eodem quod geſtas,ſed glorificato corpore,reuicturum,ipſe primus a mortuis reſurrexit,vt ſcires vbi petenda felicitas,vt hoc mundo,
1.Petri.1 non aliter quam peregrinus ac in tranſitu vtereris, aliam inquirens pa
2.Corin.5 triam, omnẽq; curam ad illam cœleſtem æternamq; vitam transferres,
1.Petri.2.
Hebr.10.11 ſubuehendus tandem in terram viuentium,ipſe primus aſcendit in cœ
Pſal.26 lum,vt non timeres vel a mundo,vel a morte,vel a diabolo, ſedet ad de
Hebræ. 2 xteram virtutis dei,paratus miſereri tibi. Ideo enim vt Paulus ait: Debuit per omnia fratribus ſimilari, vt miſericors fieret & fidelis pontifex ad deum,& vt repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus,potens eſt eis qui tentãtur auxiliari. Quid facies igitur o homo,qui tanta Chriſti erga te beneficia vides? Exclama cũ prophe
Pſal. 115 ta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et ſi non
Accipiendũ à Chriſto q̃d deo offeramus. habes quod retribuas,accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: Calicem ſalutaris accipiam,& nomen domini inuocabo.

Inde venturus eſt iudicare viuos et mortuos.

Duo Chriſti aduentus.

SYmbolum apoſtolicum duos Chriſti aduentus commemorat. Alte
1. rũ,quo deſcendens de cœlis,humilis venit,vt per mortẽ & ſangui
Aug.de fide nem ſuũ captiuos redimeret,perditos repararet ac ſeruaret, de quo di
& ſym.ca.8 ctum eſt prius. Alterum quo veniet conuenientiſſimo tempore ac die,
2. quẽ nobis ignotũ eſſe voluit in gloria patris,iudicaturus viuos & mor
Matth.24 tuos. Quos ambos aduentus in ſcripturis caute diſtinguere neceſſariũ
Marci.13
Lucæ.13. eſt. Rediturus eſt autẽ in ea forma qua aſcendit, atteſtantibus idipſum quũ aſcenderet angelis,ac dicẽtibus: Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicien
Acto.1. tes in cœlũ? Hic eſt Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum, Humana quidem ſpecie conſpicuus,ſed iam immortalitatis gloria refulgens.

Iudica

IVdicabit autem uiuos & mortuos, id eſt, feret ſententiam, & de uiuis Iudicium extremum.
qui tum adhuc in aduentu ſuo ſupererunt, & de mortuis, nimirũ om-
nibus, quotquot ab Adam uſque in eum diem defuncti ſunt, tum ſubi- Au. de ſym. ad catechu. li.
to reuicturis, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui uiuimus, ca. 4
qui reſidui ſumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormie-
runt. Oportet enim nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti, ut referat unuſ- Roma. 14
quiſq; propria operis ſui, prout geſſit, ſiue bona ſiue mala. Pater enim om- Iohan. 5
ne iudicium dedit filio. Nec tantum homines, ſed & angeli boni ac dæ-
mones impij coram eo ſiſtentur, Ieſumq; præſentem intuebuntur, pij ad ſo-
lacium, impij ad terrorem. Qui hic iniuſte pro nobis iudicari condem-
narique ſuſtinuit, illic iudicabit orbem uniuerſum, redditurus cuiq; ſecũ-
dum opera ſua. Et hęc forma iudicij, quum uenerit filius hominis in maie- Forma iudicij.
ſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tum ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuę, Matth. 25
& congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem,
ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſtatuet oues quidem a dextris ſuis,
hœdos aũt a ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt: Venite
benedicti patris mei, poſſidete paratum uobis regnum a conſtitutione Matth. 25
mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mi-
hi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & operuiſtis me:
infirmus, & uiſitaſtis me: in carcere eram, & ueniſtis ad me. Et quamdiu
feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc & rex his
qui a ſiniſtris eius erunt, dicet: Diſcedite a me maledicti in ignem æter-
num, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dedi-
ſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum: hoſpes eram,
& non collegiſtis me: nudus, & non operuiſtis me: infirmus, & in carce-
re eram, & non uiſitaſtis me. Et quamdiu nõ feciſtis uni de minoribus his,
nec mihi feciſtis. Quæ uerba diligenter recolenda ſunt, quibus docetur Fides mortua
Chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quã nulla comitãtur fidei & dilectio- non confert ad ſalutem.
nis opera, haud ſaluandum. Quin adeo charitatis ac miſericordiæ opera Plenitudo legis
(ſine quibus nemo uere fidelis ſeu Chriſtianus cenſeri poteſt) requiri, ut dilectio.
de cæteris pene omnibus ſileatur. Qui enim dilectionẽ habet, omnia ha-
bet. Plenitudo enim legis, dilectio eſt, Et finis p̃cepti, charitas eſt, de corde Roman. 13
puro, conſcientia bona, et fide non ficta. Nã etſi quiſque per fidem abſq;
meritis proprijs, ex impio fiat iuſtus. Interim tñ manifeſtum eſt, fidem ſi- 1. Timo. 1
ne operibus fidei non prodeſſe ad ſalutẽ, in eo qui tẽpus habet operandi. Augusti.

CÆterum totum hoc iudicium non humano more, ſed in momẽto pun- Iudicium extremum in momẽto peragetur.
ctoq; temporis geretur, & tamen uerißime geretur. Nec em̃ opus ẽ
moroſa diſcußione, quando patebunt omnia cordium arcana, quãdo ſua Roman. 2
quẽq; damnabit conſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimonium illis red-
dente conſcientia ipſorũ, ac inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus,

aut etiã defendẽtibus,in die,quũ iudicabit deus occulta hominum. Corpora quoqꝫ tunc ad immortalitatem immutata,nõ occupabũt(quẽadmodum nunc)ſpatium loci,iuxta triplicem dimenſionem,longi,lati,& profundi,ut nemo demirari debeat,ubi ſiſtendi ſint omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erunt ueriſſime eadem corpora, quemadmodum circa articulum Reſurrectionis mortuorum latius dicetur.Quod autem ſcriptura ita loquitur, perinde atqꝫ humano more iudicium hoc extremum peragendum ſit,more ſuo facit, attemperans ſermonẽ ad humanũ captũ, obſecundãs tarditati noſtræ.

1.Corin.15 Corporum poſt reſurrectionẽ ſubtilitas.

CRedimus autem Chriſtũ propter nos uẽturũ iudicare uiuos & mortuos,ut pios a corporali morte ac alijs oĩbus anguſtijs liberatos,in regnũ ſuũ cœleſte,ubi perpetuo cũ eo erimus,ſubuehat.Impios uero debitis pœnis afficiat,quemadmodũ ipſe dixit:Et ibunt hi,nimirũ impij,in ignẽ æternũ.Iuſti autẽ in uitã æternã. Itidem beatiſſimus Apoſtolus ait: Qui reddit unicuiqꝫ ſecundũ opera ſua,his quidẽ qui ſecundum patientiã boni operis gloriam & honorẽ & incorruptionẽ quærẽtibus uitam æternã.His aũt qui ſunt ex contentione,& qui nõ acquieſcunt ueritati, credũt autẽ iniquitati ira & indignatio,tribulatio & anguſtia in omnem animã hoĩs operantis malũ,Iudæi primũ & Græci.Non eñ eſt perſonarũ acceptio apud deũ.Proindeqꝫ oẽs pij hunc aduentũ cũ ſummo deſiderio morantur,expectãtes beatã ſpem & aduẽtum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti,ſemꝑ orantes,ut deus pacis ſanctificet eos per oĩa ut integer ſpũs eorũ & anima & corpus ſine querela in aduentu dñi noſtri Ieſu Chriſti conſeruetur,ſcientes quia fidelis eſt qui uocauit eos, qui etiã faciet. Diligentibus eñ aduẽtum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli teſtimonio comprobatur:De cætero (inquit) repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dñs iuſtus iudex in illa die,non ſolum autẽ mihi,ſed & his qui diligunt aduentum domini.

Rediturus propter nos,&c.
1.Teſſ.4
Matth.25
Roma.2
Acto.10
Ti.2
1.Theſſ.5
2.Timo.4

VOluit autẽ dñs hunc diem aduentus ſui nobis eſſe ignotum, ad excitandũ nos,quo ſemper in officio & ea qua uocati ſumus uocatione,parati inueniamur.Proindeqꝫ apud Marcũ dñs ita Euangelium ſuum claudit:Videte & uigilate,& orate,neſcitis enim quando tempus ſit,ſicut homo qui peregre profectus, reliquit domum ſuam & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis,et ianitori præcepit,ut uigilet: Vigilate ergo,neſcitis enim quando dominus domus ueniat, ſero,an media nocte, an gallicantu,an mane,ne quum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus,quia breuis eſt & incerta iſta uita, & neſcimus tempus quando uenturus eſt dominus.

Cur dies aduẽtus dñi nobis ignotus
Marci.13
Aug. in Symb.

Credo in ſpiritum ſanctum.

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quæ ſpiritui ſancto tribuitur, in pri- Tertiæ partis ſymboli diuiſio.
mis declarans eius diuinam naturam, quam habet cum patre filioq́
communem, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarum, ſubinde dilu-
cide exprimens, quæ ſit per ſpiritum ſanctum in Chriſti corpore, quod 1.Corin.12
eſt eccleſia, gubernatio.

SPiritus interdum pro flatu ſpiritus aerei accipitur, re inconſtanti, vo- Spūs varie accipitur.
lubili & inſtabili, ſecundum quam appellationem non oportet ali- Pſal.148
quid ſimile imaginari de ſpiritu ſancto. Sed frequentius in ſcripturis, ge
nerali vocabulo, ſpiritus dicitur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euan Iohan.4
gelio dicitur: Spiritus eſt deus, quod omnibus perſonis iuxta diuinā na
turam commune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicuntur, ſic & animus homi- Pſal.103
nis ſpiritus appellatur, ſed ratione incomparabiliter craſſiore. Peculiari Hebræ.1. Rom.8
autem appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſona, Spiri- 1.Corin.2
tus ſanctus nuncupatur.

Credo, &c. In exordio noſtræ expoſitionis diximus, ſummā apoſto-
lici ſymboli tribus verbis contineri, nimimirum, Credo in deum. Cæte- Summa ſymboli.
ra enim quæ ſequuntur, tres vnius eiuſdemq́ deitatis perſonas, perſona
rumq́ proprietates exponunt, quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, Cy. in ſym.
vnico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & ſpiritum ſan
ctum, quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidē hanc eſſe Athanaſius.
catholicam, vt vnum deum in trinitate, & trinitatem in vnitate venere-
mur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totę tres
perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quę de Chri-
ſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum
noſtrum, media intercedunt, ad incarnationis & paſſionis eius myſteriū
pertinent. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, Sed vt vna ea-
demq́ in trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars,
qua principio dicimus.

Credo in ſpiritum ſanctum, Diligenter em̄ hic retinenda eſt Præpō. in.
præpoſitio, IN, quæ manifeſte declarat ſpiritū ſanctum deum eſſe patri Spūſ. deus.
filioq́ coæqualem. Nam in quas perſonas pariter creditur, eaſdem ne- Aug. in Iohan. cap.14
ceſſe eſt coæquales, atque vnū deum eſſe. Nemo em̄ in creaturam vllam
credit, hoc eſt, ſummam fiduciam collocat, ſed in vnico ſoloq́ deo, ſicut Deute.6
ſcriptum eſt: Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt. Interrogati ergo Matth.22
de patre, an pater deus ſit? Reſpondemus, deus eſt. Interrogati de filio, Marci.12 Lucæ.10

Aug.de fide eodem modo,quia deus eſt.Interrogati denique de ſpiritu ſancto, pari-
& ſym.ca.9 ter dicimus,quia deus eſt. Non tamẽ tres dij,ſed vnus eſt deus,de quo
meminit ſcriptura: Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt om-
Roma.11. nia,ipſi honor & gloria in ſecula ſeculorum,Amen. Quanquam autẽ
omnium veriſſimum ſit,in rebus creatis,nullam reperiri poſſe conueni-
entem ſimilitudinem, per quam vel tenuiter, hæc trinitas perſonarum
in vnitate deitatis intelligi poſſit. Quæ enim ratio, aut quæ ſimilitudo
incomprehenſibili & ineffabili deo comparari poteſt, quemadmodum
quoque ſupra meminimus? Tamen,cũ venia diuinæ maieſtatis,ſequuti
Au.de ſym. diuum Auguſtinũ,ad iuuandam infirmitatem noſtram,aliquam affere-
ad catechu. mus ſimilitudinem,in ea re creata,in qua deus noſter,in ſcripturis appa-
lib.3.cap.9 ruiſſe dicitur,nempe igni.In igne tria cõſpicimus, lumen ignis,ſplendo-
Exodi.3.13 rem,& calorẽ,& quũ ſint tria,vnum lumen eſt,ſimul exurgunt,ſimulq́
conſiſtunt,nec ignis p̃cedit ſplendorẽ,nec ſplendor calorem,& hæc non
confuſe vnum ſunt, ſimul operantur,& inſeparabiliter operantur,aliud
igni tribuitur,aliud ſplendori,aliud calori. Nam quũ ad ignem refers vi
ſionẽ,ibi operatur,& ſplendor,& calor,& quũ ad ſplendorẽ refers illu-
Trinitas inſeparabil'r oĩa operatur. minationẽ,ſimul operatur & ignis & calor,& quũ ad calorẽ refers cale-
factionem,ſimul operatur ignis & calor & ſplendor. Ita quũ dicitur,q̃
Gene.1. deus fecerit mundũ,intelligimus patrem,ex quo omnia,per filium,per
Roma.11. quẽ omnia,in ſpiritu ſancto,in quo omnia,mundũ condidiſſe. Et quum
dicimus,filium pro nobis incarnatũ & paſſum,intelligimus incarnatio-
nem & paſſionem filij,operatum fuiſſe & patrem & filium & ſpiritũ ſan
ctum,quemadmodum ſuperius quoque meminimus. Et quum peccato
Myſteriũ trinitatis incõprehenſibile etiã angelis. rum remiſſio tribuitur ſpiritui ſancto, intelligimus totam trinitatem,
hoc donum inſeparabiliter operari, Hoc ob omnino rudes dixerimus.
Nam illud myſterium,quod eſt ineffabile & incomprehenſibile,nec ver
bis angelicis explicari poteſt,quanto minus humanis, propterea temere
3.Reg.8 Aug.de fide nihil de inuiſibilibus affirmemus tanquam ſcientes,ſed tanquam creden
& ſym.ca.9 tes,quoniam non niſi mũdo corde videri poſſunt,Idq́ non aliter in hac
Matth.5 1.Corin.13. vita q̃ ex parte tantum & in ænigmate.

Perſonarũ æqualitas. Matth.24 SImpliciter ergo credẽda eſt hæc perſonarum æqualitas. Nam quid eo
manifeſtius? quod ſaluator in Euãgelio ait: Baptizantes eos in nomi-
ne patris & filij & ſpũs ſancti,Hic em̃ tres perſonas recenſet, quibus tri-
buit parem potentiã,virtutem & honorẽ remiſſionis peccatorum,& rege
Symbolum Conſt. nerationis noſtræ,per baptiſmum. Et vt euidentius ſymbolum,quod in
miſſa canitur,æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinitate cum cæteris per-
ſonis indicaret,addidit quaſdam voces de ſpiritu ſancto, appellans il-
lum,dominum,& viuificantem,qui ex patre filioq́ procedat, qui cũ pa
tre & filio ſimul adoretur & conglorificet,qui loquutus ſit p̃ prophetas.

Spiri-

Spiritum ſanctum, Sanctum appellauit, quia vnicus eſt ſpiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificans, quæ ſancta ſunt, appellatus propterea a Paulo ſpiritus ſanctificationis, angelorum quidem & hominũ piorum ſpiritus. Sancti quoque dicuntur, at non ſanctificantes, ſed ſanctificati per ſpiritum creatorem. Sanctus quoque ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionem aliorum ſpirituum. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe ſpiritum a domino malũ, & ſpiritum mẽdacẽ in ore prophetarũ, ſpiritum vertiginis, ſpiritum phytonicum, ſpiritum fornicationũ. ſpiritum nequam, ſpiritum immundum, ſpiritum huius mundi, ſpiritum Satanæ, ſpiritum tumidum & elatum. His omnibus ſpiritus ſanctus contrarius eſt, eijciens eos. Nam diſpellit omnem malitiam, pro ferocibus mites reddit, deducit in omnẽ veritatem, reuelat ſcripturarũ myſteria, per fidẽ purificat corda, largitur veram charitatẽ, quæ non cogitat malum, nec operatur perperam, inſpirat huius mundi contemptum, eximit ab omni cõſortio Satanæ, & ſubiectos reddit deo, quia ſpiritus dei eſt, & ſpũs Chriſti, a patre filioq; procedens. A patre quidem, atteſtante ſcriptura: Qui (inquit Chriſtus) a patre procedit, ille teſtimoniũ perhibebit de me. Et iterum: Non eñ vos eſtis qui loquimini, ſed ſpũs patris veſtri, qui loquitur in vobis. A filio vero, quũ Euangelium dicat: Quod filius poſt reſurrectionem mittens diſcipulos ſuos, p̃dicare Euangelium, inſufflauit in faciem ipſorum & dixit: Accipite ſpiritum ſanctũ. Et Apoſtolus ait: Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.

Vnicus ſpũs natura ſctũs. Roma. 1. 1. Reg. 16. 3. Reg. 22. 1. Reg. 28. Acto. 16. Lucæ. 11. 2. Corint. 12. Prouer. 16. Lucæ. 11. Iohan. 16. 1. Corin. 12. 1. Corin. 13. Iohan. 14. 15. Roma. 8. Iohan. 15. Matth. 10. Iohan. 20. Roma. 8.

HAbet autem ſpiritus ſanctus in ſcripturis diuerſa nomina, ſecundũ diuerſas operationes. Digitus dei dicitur, in quo Chriſtus eijciebat dæmonia. Spiritus paracletus, id eſt conſolator, qui confirmat & conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, ſeu aduocatus. Ipſe enim poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id eſt, ad poſtulandum nos incitat & impellit, Spiritus rectus ꝙ deducat nos in viam rectam a terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad cœleſtia ſubuehẽs, a circuitu, in quo impij ambulant, reuocans, & in viam rectam mandatorum domini reducens. Spiritus principalis ꝙ confirmet nos, vt nullis perturbationibus a Chriſto ſeparari valeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatibus infirmari. Spiritus bonus quem dat deus petentibus eum, diffundens charitatem in cordibus noſtris. Spiritus adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur autem in primis ſpiritui ſancto bonitas, quoniam per ipſum fit remiſſio peccatorum & largitio donorum, quibus ornat animam abolitis peccatis. Itidem charitas, quia per ignem amoris ſui congregantur & conglutinantur fideles, ſicut membra corporis noſtri cohærent integra, beneficia animi ſeu ſpiritus noſtri.

Spũs ſancti diuerſa nomina in ſcripturis. Lucæ. 11. Matth. 10. Iohan. 15. Acto. 2. 2. Corin. 1. Roma. 8. 2. Corin. 11. Pſal. 50. Roma. 8. Lucæ. 11. Roma. 5. Roma. 8. Gala. 4. Roma. 12. 1. Corint. 12. Ephe. 4.

Quo in ſpiri. ſ. credendũ. CRedimus ergo in ſpiritũ ſanctum deum, cum patre & filio. Credimus ꝙ in illo pater per Chriſtũ, & in Chriſto omnia operatur, omniaq́ꝫ viuificat ac ſouet. Credimus ꝙ hoc ducente & gubernante, per filium veniemus ad patrem, ꝙ per hunc a deo patre cum filio agitemur, excitemur, vocemur, ac trahamur. Credimus ꝙ ille per eam fidem, quæ in Chriſtum eſt, donetur, ꝙ per eum inhabitantem, efficimur templum dei, ſicut dicit ſanctus Paulus: Templum em̃ dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et iterũ: Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt, quẽ habetis a deo. Credimus, ꝙ hic eſt, qui conſcientias noſtras reas arguit de peccato. Cui em̃ dubiũ eſt, alium ſpiritũ ſpiritui noſtro in iniquitate frigido, tum aduenisse, cũ feruore accẽditur pœnitẽtiæ? Neque em̃ qui lethali crimine occubuit, ſeipſum rurſum accendere poteſt, vt ad deũ ſuum reuertatur, niſi accedat alius, hoc eſt, dei ſpiritus, ipſum diiudicans. Credimus, ꝙ hic ſpiritus mortificet in nobis carnales concupiſcentias, ꝙ extinguat opera carnis, ꝙ motus in nobis excitet, & fructus gignat ſpirituales. Eſt itaque certiſſimũ pignus vocationis noſtræ, quoniam quũ ſentimus opera eius in nobis, id eſt, conuerſionẽ animarũ noſtrarũ ad deum viuentem, & cætera quæ diximus, ipſe ſpiritus reddit teſtimoniũ ſpiritui noſtro, ꝙ ſumus filij dei. Si autẽ filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Chriſti. Quo imbuti, cũ fiducia clamamus: Abba pater. Nam qui hoc ſpiritu vacant, mundano ſpiritu imbuti, falſo dicunt Chriſto, Domine dñe, quia hoc ſpiritu carent, non facientes voluntatem patris, nec fructus ſpiritus, proindeq́ꝫ ſecundũ Iohannis teſtimonium, nemo Ieſum appellat dominũ, niſi in ſpiritu ſancto. Dominũ em̃ Ieſum appellare non poteſt quiſquã, qui ſe illi totũ non cõmittit & ſubdit, quod fit ſpiritu ſancto docente. Ergo fratres (vt diuus Paulus inquit) debitores ſumus, non carni, vt ſecundũ carnẽ viuamus. Si em̃ ſecundũ carnẽ vixeritis, moriemini. Si autẽ ſpũ, facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunq́ꝫ em̃ ſpũ dei aguntur, hi ſunt filij dei.

Io. 14. 15. 16. Iohan. 3 Roma. 8 Acto. 11. 1. Corin. 3 1. Corin. 6 Iohan. 16 Bernard. in ſermo. de pente. 1. Spũſ. mortificat & viuificat. Galat. 5 1. Corin. 5 Ephe. 1. Roma. 8 Qui ſpiritũ Chri nõ habet, is fruſtra appellat deũ 1. Corin. 15 Roma. 8

NOlo tamen, vt intelligas hanc motionẽ animi tui, eſſe ipſum ſpiritũ ſanctũ, etſi in ſcripturis interdũ ſic nominet, nimirũ ꝙ ſit gratia & opus ſpiritus ſancti ab eo proficiſcens, quæ non ſubſtantia, ſed accidens in nobis eſt. Ad eum modũ orat Paulus, vt hic ſpiritus integer perſeueret in nobis, hoc eſt, ſpiritus ſancti gratia, Atque huius gratiæ reſpectu, quam operatur ſpiritus ſanctus in cordibus fidelium, homo ex corpore, animo, & ſpiritu humano compoſitus, ſæpenumero caro, carnalis ſeu animalis apud Paulum appellatur, quod quicunque ex ſpiritu ſancto non fuerit renatus, mentem, rationem & voluntatem carnalibus deſiderijs ita obſitam teneat, vt regnum dei videre non poſſit.

Aug. de tri. lib. 5. cap. 14 1. Theſſ. 5 Aug. de fide & ſym. c. 10 1. Corin. 2 Iohan. 3

Sanctã

Sanctam eccleſiam catholicam.

HIc ſermonis uis mutatur,omittitur em̄ p̄poſitio, IN. Non enim dicit ſymbolum,Credo in ſanctam eccleſiam,& cætera quæ ſequuntur,ſicut ſuperius dixit,Credo in deum patrē,& in Ieſum Chriſtū filium eius unicū,& in ſpm̄ ſanctum,Sed tantum,Credo ſanctam eccleſiam catholicam.i.credo eccleſiam a deo congregatam eſſe,non in ſanctam eccleſiam,ut in deum. Hac erga præ poſitionis ſyllaba,creator ſecernitur a creaturis,& diuina ſeparantur ab humanis.

Cy. In ſymb.
Credim⁹ ſctām eccleſiam non in eccleſiam

Sanctam eccleſiam, Proximo articulo didicimus ſpm̄ om̄ia ſanctificantem,hic eccleſiam audimus ab illo ſanctificatam. Eccleſia græca uox eſt.ab ἐκκαλῶ,quod eſt euocare. Vnde eccleſia quaſi euocata concio. Fides em̄(ut ait Paulus)ex auditu eſt, auditus autē per uerbum Chriſti, Qui ergo per uerbum Chriſti euocati ſunt a ſimulachris mortuis ad deum uiuum,ab ignorantiæ tenebris ad lucem Chriſtianæ ueritatis, & obtemperarunt,eccleſia Chriſti dicuntur. Eccleſia autē duplex eſt, militans & triumphans,utramq; complectitur hic articulus. Triumphans eſt coetus ille beatarum animarꝝ cum Chriſto regnantium,qui & de mundo & diabolo triumphauit,& regnat cum Chriſto ſecurus in æternum, quem Apocalypſis deſcribit:Hi(inquit)ſunt qui uenerunt de tribulatione magna,& lauerunt ſtolas ſuas & dealbauerunt eas in ſanguine agni, & ideo ſunt ante thronum dei,& ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius,& qui ſedet in throno,habitabit ſuper illos,nō eſuriēt neq; ſitiēt amplius,nec cadet ſup illos ſol neq; ullus ęſtus,qm̄ agnus qui in medio throni ē,reget illos,& deducet eos ad fontes aq̄rꝝ,& abſterget deus oēm lachrymā ab oculis eorꝝ.

Eccleſia quid ſignificet
Roma. 12
1 Petri. 2
Eccleſia duplex.
Aug in enche. 56 57 58
Apoca. 7

VT ad eccleſiā militātem ueniamus,hæc bifariam cōſideratur. Primū ſtrictius,quatenus dicimus eos eſſe in Eccleſia,qui ita ſunt in domo dei,ut & ipſi ſint domus dei,ſeu tēplū ſpiritusſancti,qui conſtituunt urbē illā beatā Hieruſalē de coelo deſcēdentē, a deo paratam, conſtructam uiuis ex lapidibus,de quibus dixit Apoſtolus:Multi unū corpus ſumus in Chr̄o Ieſu,quos & alibi uocat populū emūdatū ab oī iniquitate acceptabilē deo,ſectatorē bonorꝝ operum, Eccleſia uero eatenus accepta ſoli deo nota eſt,quēadmodū idē Apoſtolus ait:Cognouit dn̄s qui ſunt eius. Verꝝ ad eū modū nō oportet accipere Eccleſię uocabulū,ubi uel Chr̄us de audiēda Eccleſia p̄cipit,uel Patres poſt Apoſtolos de authoritate Eccleſię diſſerūt,hāc em̄ q̄ audiēda eſt & cuius authoritas ſequēda,nobis cognobilē atq; adeo uiſibilē eſſe oportet. Secūdo ergo Eccleſia cōſyderatū ut complectitur omnes qui habent communionem profeſſionis fidei,doctrinæ,& ſacramentorum ſecūdum Catholicā & Apoſtolicā traditionē,

Militans bifariā conſideratur
Aug. de fide ad Petrū. Itē li. 7. cōtra Donatiſtas
Apoca. 2
1 Corin. 12
Romano. 12
Ephes. 4
Tit. 2
2. Timoth. 2
Eccleſia viſibilis
Auguſti. de fide ad Petr. ca. 45

Adhuc

Hebræ.2. autem crucis. Ecce Ieſum gratia dei pro omnibus mortem guſtātem atque ideo participātem carni & ſanguini, vt per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Id quod & eccle-

In pfa. miſſ. Oſee. 13 ſia canit: Qui mortem noſtram moriendo deſtruxit. Et propheta Oſee ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morſus tuus ero in

Hebræ. 9 ferne. Et ideo Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt æternæ hæreditatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioqui nondum valet

In ſanguine oia mūdant dum viuit qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Et omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. Sed prioris teſtamenti typi, ni-

Chr̃o in cruce oblato, omnes vet. legis hoſtiæ euanuerunt. mirum diuerſa illa hoſtiarum & holocauſtorum genera euanuerunt, poſtquam Chriſtus verus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, vt emundaret conſcientiam noſtrā ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti. Ob-

Voluntarie Chr̃s mortuus. tulit autem ſemetipſum voluntarie ſacrificium deo, ſicut ſcriptum eſt:

Eſaiæ. 53 Oblatus eſt, quia voluit, vt vel hoc inter mortem noſtram & Chriſti interſit, quod noſtra anima vi morbi, aut humorum defectu a corpore depellitur, ſed dominus volens animam ſuam depoſuit, quemadmodum

Iohan. 10 apud Iohannem ait: Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam a meipſo.

Aug. de fide & ſymb. **Et ſepultus,** Sepultus eſt, vt monumentum clauſum, reſurrecturo ad vitæ nouitatem, teſtimonium præberet, ſicut naſcituro vterus vir-

Math. 27 ginalis. Sepultus autem in monumento nouo, e viuo ſolidoq́ lapide exciſo, vt ſicut in hoc monumento nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec ante nec poſtea ſic in illo vtero, nec ante nec poſtea quicquam morta-

Ineffabil' dei pietas erga nos. le conceptum eſt, quanquam & alia pleraque myſteria hæc ſepultura complectatur.

Au. de ſym. ad catechu. lib. 2. ca. 6 IAm qui credis Chriſtum paſſum, crucifixum, mortuum, & ſepultum. Et in Chriſtum propter te paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum crede. Audi Chriſtum tuum te aduocantem ac dicentem. Sic de-

Iohan. 3 us dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, nō pereat, ſed habeat vitam æternam. O ineffabilem dei miſericordiam, quam deus commendat in nobis, quoniam adhuc quum

Roma. 5 peccatores & impij eſſemus, ſecundū tempus, Chriſtus pro nobis mor

tuus

tuus eſt,quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciam anima Chriſtiana,pro qua mortuus eſt Chriſtus filius dei,hoſtia immaculata,ſufficiens ad totius mundi diluenda crimina. Hic eſt agnus ille immaculatus,cuius puriſſimus ſanguis ſubmouit angelum extinctorem. Hic eſt æneus ille ſerpens,quem exaltauit Moſes in deſerto,poſitus pro ſigno,vt qui percuſſi ſunt ab ignitis ſerpentibus & aſpexerint eum, viuant & ſanentur. Serpẽs ignitus eſt diabolus, qui humanum genus a deo viuo per inobedientiam auertens, per concupiſcentiam,omnium malorum radicem, peccare fecit,& peccati chirographum contra nos ſcripſit,quia vt propheta dicit:In peccatis noſtris venundati ſumus,Pretium enim animæ ſuæ diuenditæ, vnuſquiſq; con ſequitur,quum concupiſcentiæ ſatiſfecerit. Chriſtus ergo non ſuam,ſed patris faciens voluntatem,aſcendens crucem,deleuit quod aduerſus nos erat chirographum,& affigens illud cruci ſuæ, traduxit principatus & poteſtates,triumphans in ſemetipſo,dans ſubinde hominibus,in ſe crucifixum credentibus,poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones & ſuper omnem virtutem inimici.

Hebræ. 9
Iohan. 1.
Exodi. 12
Nume. 21
Iohan. 3
1. Timo. 6
Coloſſ. 2
In pctis noſtris venundati ſumus.
Lucæ. 10.

DEinde pro peccatis noſtris mortuus & ſepultus eſt Chriſtus, vt & nos peccatis moriamur. An ignoratis(inquit Paulus)fratres,quicũq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu,in morte ipſius baptizati ſumus. Cõſepulti eñ ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, hoc ſcientes,quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,vt deſtruatur corpus peccati,vt vltra non ſeruiamus peccato,nec regnet peccatũ in noſtro mortali corpore,vt obediamus concupiſcentijs eius. Itidem Petrus Apoſtolus ait: Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquẽs exemplum,vt ſequamini veſtigia eius,qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius, qui quũ malediceretur, non maledicebat:quũ pateretur,non cõminabatur,tradebat autẽ iudicanti ſe iniuſte,qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum,vt peccatis mortui,iuſtitiæ viuamus,cuius liuore ſanati ſumus. Et iterum: Chriſto ergo paſſo in carne,& vos eadem cogitatione armemini,quia qui paſſus eſt in carne,deſijt a peccatis,vt iam non deſiderijs hominum,ſed voluntate dei, quod reliquum eſt viuat tẽporis. Iuuet ergo exclamare cum Paulo: Mihi abſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti,per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Qui enim Chriſti ſunt,carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs , qui Paulum commonentem & audiunt & imitantur , dicentem : Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram , fornicationem , immunditiam , libidinem , concupiſcentiam malam , & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus , ac deponentes iram , indignationem , malitiam , blaſphemiam, turpem ſermonem de

2
Roma. 6
1. Petri. 2
1. Petri. 4
Gloria nſa, in cruce dñi.
Gala. 6
Quo portãda crux poſt Chriſtum.
Coloſſ. 3

ore veſtro, non mentientes, ſed expoliantes vos veterem hominem, qui renouatur in agnitionem dei, ſecundum imaginem eius, qui creauit illum. Docet denique Chriſtus, q̃ abſolutam obedientiam præſtare erga deum nos oporteat, quemadmodum diuus Paulus exponit: Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui quum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, factus eſt obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum reſiſtendi peccato vſque ad mortem, & libenter interitum ſuſcipiendi, ſi ita res poſtulet pro pietate. Demonſtrauit enim corporis mortem timendam non eſſe, dum ipſe prius pro omnibus dignatus eſt mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit ſuæ voluntatis ſectatoribus vitã temporalem, & momentaneam voluptatem, Chriſtus vero, iuſtitiam vſque ad mortem ſitientibus, vitam æternam. Et hic admodum ſuaue eſt, guſtare & ſentire per mortem & paſſionem Chriſti factum eſſe, vt & afflictiones noſtræ, imo & mors ipſa (modo tamen eas dei reſpectu ac patienter feramus) ipſi deo nõ tantum gratæ ſint & acceptæ per Chriſtum, ſed & nobis ſalutares, habentes promiſſionem, quoniam ſi compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignæ ſunt paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, hæc eſt crux, quam tollere nos iubet Chriſtus, & eum ſequi, quam gaudentes ſuſceperunt Apoſtoli & martyres Chriſti. In hac gloriatur Apoſtolus Paulus. ij. Corinth. xi. Hæc qui intelligunt, in omnem fortunam erecti, cum fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dominus abſtulit, Sicut domino placuit, ita factum eſt, Sit nomen domini benedictum. Nouerunt enim, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulatioñ. noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videtur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt, Hæc qui ſciunt, ne mortem quidem abhorrent, Sciunt enim quod ſiue viuimus ſiue morimur, domini ſumus. Sciunt quoque quod mors adeo non ſeparat nos a charitate dei, vt & arctius copulet, quod ſit via, per quam tranſimus a charitate imperfecta ad perfectam, optabilis pijs, ſed horribilis impijs. Paulus clamat: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et ſancti patres, mortes piorum, tranſitus ſeu dormitiones, imo natales potius vocant quam mortem, Chriſti verbum ſequuti, dicentis, quod qui crediderit in eum, non morietur in æternum, ſed tranſeat a morte ad vitam. Sed alia longe ratio eſt de impiorum morte, nam quemadmodum propheta ait:

Mors peccatorum peſſima.

[Margin notes: Philip. 2 — Reſiſtẽdum pctõ vſque ad mortem. — Au. de ſymbo. ad cate. lib. 1. ca. 3. — Matth. 10 — Matth. 5 — Afflictiones mõ patiẽter ferantur, ſalutares. — 2. Timoth. 2 — Roma. 8 — 2. Corin. 11. — Iob. 1. — 2. Corint. 4 — Roma. 8 — Au. de ſym. ad catechu. lib. 2. cap. 10 — Iohan. 5. 11. — Pſalm. 33]

Deſcendit ad inferos.

Cur Chriſtus ad inferos deſcenderit.

CRedimus Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, non q ibi ſit aliquid paſſus. Nam in cruce omnis paſſionis eius conſummatio ſacta eſt, ſed vt nobis frangeret regnum Satanæ. Deſcendit, non vt illic cruciaretur, ſed vt Satanam cum omni potentia, propter quam princeps mundi huius dictus eſt, ſibi & in ſe credentibus ſubijceret ac captiuam duceret captiuitatem. In Chriſto enim vere completa eſt prophetia pſalmi: Nõ derelinques animam meam in inferno, quemadmodum Petrus Apoſtolus de Chriſto prædictũ in Actis apoſtolicis interpretatur, Idem in prioris epiſtolæ capite tertio ſcripſit in hunc modum: Mortificatus autem carne, viuificatus autem ſpiritu, in quo & his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit. Huc quoque ſpectat prophetia Oſee: Ero mors tua o mors, morſus tuus ero inferne. Et pie interpretantur, qui ad hunc articulum citant, quod Zacha. ix. ſcribitur: Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ec cleſiaſt. cap. xxiiij. ſub perſona ſapientiæ dictum legimus: Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in domino. Et pleraque alia, ex pſalmis cum hoc articulo congruentia.

Roma. 6 Acto. 2 Iohan. 12 Ephe. 4 Pſal. 15 Acto. 2 1. Petri. 3 Oſee. 13 Zacha. 9 Eccle. 24

Tertia die reſurrexit a mortuis.

IN miſſæ ſymbolo canit eccleſia: Et reſurrexit tertia die, ſecundũ ſcripturas. Et Paulus Apoſtolus ait: Tradidi vobis in primis quod accepi, quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt & q ſepultus eſt & reſurrexit ſecundum ſcripturas. Nam triduana mors domini, paſſim & prædicta eſt & præſignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus quo ſpectet, ipſe dominus indicauit, quũ ait ad Iudæos: Generatio hæc, generatio nequam eſt, ſignum quærit, & non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet eſſe filium hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, quod per ſynecdochen intelligitur. Porro in Euangelio nihil eſt quod tam ſæpe inculcat Chriſtus, tam euidenter prædicit, q̃ ſe paſſurum, & tertia die reſurrecturum, vt poſtquam factum fuerit quod prædixit, inconcuſſa fide teneremus Chriſtum deum & hominem, vt hæc omnia noſtræ ſalutis cauſſa perageret, de cœlis deſcendiſſe. In paſſione hominẽ ſe declarauit mortalẽ, per quam quod infirmum ac fragile erat, abſoluit. In reſurrectione ſe deũ declarauit & immortalẽ.

1. Corin. 15 Triduana mors dñi. Ionæ. 2 Matth. 12 Lucæ. 11. Matt. 17. 20 Marci. 9. 10 Lucæ. 9. 18

Qui

Hebræ.2. Qui enim deuicta morte reſurgit, non poteſt eſſe mortalis. Atque ita decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, multos filios in
Chrūs pro nobis reſurrexit. gloriam adducentem, authorem ſalutis eorum per paſſionē conſummari. Reſurrexit ergo Chriſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Pri
1. mum, vt eum quem authorē ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne pſidium incolumitatis noſtræ collocamus, immortalem ſciremus. Chrūs
Roma.6 enim reſurgēs ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.
2 Deinde, vt nos ſimul cum illo per pœnitentiam commortui peccatis, & per baptiſma conſepulti ſimul etiam cum illo, in nouitate vitæ reſurgeremus, vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, vt excitati per gratiā ac ſpiritum ipſius, ipſi pie viuendo, & in mandatis dei ambulando, ſeruiremus.

Ibidem. Coloſſ.2 Lucæ.1. Roma.4 Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Roma.6 Si ergo complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiam viuemus cum illo. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate, Roma.7. vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem deo in Chriſto Ieſu, mortificatos legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis deo. Fructus ſpiritus qui. Gala.5 Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, aduerſus quæ non eſt lex. Qui em̄ Chriſti ſunt carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Et iterum: Si Coloſſ.3 conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt, quærite. Vbi Chriſtus eſt in dextera ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Induite ergo vos ſicut electi dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, ſupportantes inuicem, & donātes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatē habete, quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Deprecatio Paulina. Proinde pientiſſima oratio eſt Pauli ad Hebræos: Hebræ.13 Deus pacis qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, vt faciatis voluntatem eius,
1.Corin.15 3 faciens in vobis quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtum. Denique Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium, vt nobis certam ſpem reſurrectionis faceret. Ipſe eſt enim caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus eſt, ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Si em̄ (vt diuus Paulus colligit) Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus.

Aſcen-

Aſcendit ad celos, ſedet ad dexteram patris.

Conſummatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter conſummato redemptionis myſterio Chriſtus aſcendit in cœlū, Non ſecundū deitatē, qua ſemper æqualis eſt patri, qua vbiq; eſt, & qua nuſquā deeſt, ſed ſecundū hominē aſſumptū, gloria & honore coronatum, ſubiectis ſibi omnibus, & quæ in cœlo & quæ in terra. Aſcendit vero vt propheta, & prophetā explicans. Paulus ait: Captiuam ducens captiuitatē, corporis aſpectū ſubducēs diſcipulis & animos illorū ad cœleſtia ſubuehēs, promittēs dona ſpūs ex alto. Aſcendit aūt poſt quadraginta dies a reſurrectione, intra quos ſeipſum diſcipulis ſuis viuum præbuit in multis argumētis apparens eis, loquens de regno dei.

Chrſ aſcēdit ſecundū hominē aſſumptum, & cur. Philip. 2. Hiere. 23. Iohā. 1. Pſal. 8. Ephe. 4. Hebræ. 2. Pſal. 67. Ephe. 4. Acto. 1.

Sedet ad dexterā dei patris omnipotētis. Seſſio iſta non eſt accipienda humano ſenſu, tanquā pater ad ſiniſtrā, filius ad dexteram ſedeat, ſed per dexteram intelligēda eſt honoris æqualitas, regni cōſortiū, & poteſtas, qua conſtitutus eſt Chriſtus ſuper oēs creaturas & quæ in cœlo & quæ in terra, & quæ apud inferos ſunt, Sicut Paulus Epheſijs ſcribit: Secundū operationē potentiæ virtutis eius quā operatus eſt in Chriſto Ieſu; conſtituens eum ad dexterā ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatū & poteſtatē & virtutē & dominationē, & omne nomē quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro Sic Stephanus legitur vidiſſe cœlos apertos, & Ieſum ſtantem a dextris virtutis dei. Et ipſe Chriſtus ſic futurum dixit: Veruntamē dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedētem a dextris virtutis dei. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat vniuerſa, ſtat paratus ad opitulandum omnibus ipſum implorantibus, Sicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis. Secūdum ergo hanc virtutē de cordibus fidelium nunquam diſcedit, nunq̄ ſuos derelinquit, ſed ſemper potēs eſt nos eripere de omnibus tribulationibus, anguſtijs ac hoſtibus noſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego vobiſcū ſum vſq; ad conſummationē ſeculi.

Quō Chrūs ſedet ad dexterā patris. Au. de ſym. ad catechu. lib. 2. cap. 7. Ephe. 1. Acto. 7. Math. 16. Cur ſedere dicat, & cur ſtare. Hebræ. 9. 1. Iohan. 2. 1. Petri. 1. Math. vlt.

Aſcendit Chriſtus propter nos, vt omnes illum ſpiritualiter amaremus, et ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrum. Aſcendit Chriſtus pro nobis præcurſor factus, pandens iter, et ſecuros nos de ſe reddēs, vt fideliter ſperemus ad ipſum nos poſſe peruenire, quē credimus ad dexteram patris ſedere, quemadmodum Paulus Apoſtolus dicit: Habētes ergo pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Ieſum filium dei, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Aſcendit caput noſtrum in cœlum, vt nos membra ſua ſecum in cœlum

2. 1. Petri. 1. Au. de ſym. ad catechu. lib. vlt. ca. 7. Hebræ. 4. 8. 9. 10.

Auguſtinus ſubleuaret,alioqui nunquam aſcenſuros. Nemo enim aſcendit in cœlũ, niſi q deſcẽdit de cœlo,filius hominis qui eſt in cœlo. Vis ergo aſcendere Ephe.4. in cœlum,aſcendentem tene,etenim per teipſum leuari non poteris. Vis aſcendere,membrum illius eſto,qui ſolus aſcendit. Qui ſimul conſuſcitauit nos,ſimulq; ſedere fecit in cœleſtibus.

Rememoratio beneficiorum Chriſti. Iohan. 10. 1.Corin.6. Roma.6. 1.Corin. 15. 1.Petri. 1. 2.Corin.5. 1.Petri.2. Hebr.10.11. Pſal.26.

Vides quantum Chriſto debeas, vt te a ſeruitute diaboli redimeret, factus eſt homo. Et vt certus de liberatione tua eſſes, tradidit ſe in mortem,animam ſuam pro te poſuit,teq; pretioſo ſanguine ſuo coemit, vt in nouitatem vitæ reſurgeres,vt certa fiducia crederes te in die illo extremo eodem quod geſtas,ſed glorificato corpore,reuicturum,ipſe primus a mortuis reſurrexit,vt ſcires vbi petenda felicitas,vt hoc mundo non aliter quam peregrinus ac in tranſitu vtereris, aliam inquirens patriam, omnẽq; curam ad illam cœleſtem æternamq; vitam transferres, ſubuehendus tandem in terram viuentium,ipſe primus aſcendit in cœlum,vt non timeres vel a mundo,vel a morte,vel a diabolo, ſedet ad dexteram virtutis dei,paratus miſereri tibi. Ideo enim vt Paulus ait: De- Hebræ. 2. buit per omnia fratribus ſimilari, vt miſericors fieret & fidelis pontifex ad deum,& vt repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus,potens eſt eis qui tentãtur auxiliari. Quid facies igitur o homo,qui tanta Chriſti erga te beneficia vides? Exclama cũ prophe- Pſal. 115. ta: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et ſi non Accipiendũ a Chriſto quod deo offeramus. habes quod retribuas,accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: Calicem ſalutaris accipiam,& nomen domini inuocabo.

Inde venturus eſt iudicare viuos et mortuos.

Duo Chriſti aduentus. Symbolum apoſtolicum duos Chriſti aduentus commemorat. Alterũ,quo deſcendens de cœlis,humilis venit,vt per mortẽ & ſangui- .1. nem ſuũ captiuos redimeret,perditos repararet ac ſeruaret, de quo di- Aug. de fide & ſym. ca. 8. ctum eſt prius. Alterum quo veniet conuenientiſſimo tempore ac die, 2. quẽ nobis ignotũ eſſe voluit in gloria patris,iudicaturus viuos & mor- Matth. 24. Marci. 13. tuos. Quos ambos aduentus in ſcripturis caute diſtinguere neceſſariũ Lucæ. 13. eſt. Rediturus eſt autẽ in ea forma qua aſcendit, atteſtantibus idipſum quũ aſcenderet angelis, ac dicẽtibus: Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicien- Acto. 1. tes in cœlũ? Hic eſt Ieſus qui aſſumptus eſt a vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum, Humana quidem ſpecie conſpicuus,ſed iam immortalitatis gloria refulgens.

IVdicabit autem uiuos & mortuos, id eſt, feret ſententiam, & de uiuis Iudicium extremum.
qui tum adhuc in aduentu ſuo ſupererunt, & de mortuis, nimirũ om- Au. de ſym. ad catechu. li. 2
nibus, quotquot ab Adam uſque in eum diem defuncti ſunt, tum ſubi-
to reuicturis, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui uiuimus, ca. 4
qui reſidui ſumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormie-
runt. Oportet enim nos omnes ſiſti ante tribunal Chriſti, ut referat unuſ Roma. 10
quiſq; propria operis ſui, prout geſſit, ſiue bona ſiue mala. Pater enim om Iohan. 15
ne iudicium dedit filio. Nec tantum homines, ſed & angeli boni ac dæ-
mones impij coram eo ſiſtentur, Ieſumq; præſentem intuebuntur, pij ad ſo
lacium, impij ad terrorem. Qui hic iniuſte pro nobis iudicari condem-
narique ſuſtinuit, illic iudicabit orbem uniuerſum, redditurus cuiq; ſecũ-
dum opera ſua. Et hęc forma iudicij, quum uenerit filius hominis in maie Forma iudicij
ſtate ſua, & omnes angeli cum eo, tum ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuę, Matth. 25
& congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem,
ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſtatuet oues quidem a dextris ſuis,
hoedos aũt a ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui a dextris eius erunt: Venite
benedicti patris mei, poſſidete paratum uobis regnum a conſtitutione Matth. 25
mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mi-
hi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & operuiſtis me:
infirmus, & uiſitaſtis me: in carcere eram, & ueniſtis ad me. Et quamdiu
feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc & rex his
qui a ſiniſtris eius erunt, dicet: Diſcedite a me maledicti in ignem æter-
num, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dedi-
ſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum: hoſpes eram,
& non collegiſtis me: nudus, & non operuiſtis me: infirmus, & in carce-
re eram, & non uiſitaſtis me. Et quamdiu nõ feciſtis uni de minoribus his,
nec mihi feciſtis. Quæ uerba diligenter recolenda ſunt, quibus docetur Fides mortua
Chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quã nulla comitãtur fidei & dilectio non confert ad ſalutem.
nis opera, haud ſaluandum. Quin adeo charitatis ac miſericordiæ opera Plenitudo legis dilectio.
(ſine quibus nemo uere fidelis ſeu Chriſtianus cenſeri poteſt) requiri, ut
de cæteris pene omnibus ſileatur. Qui enim dilectionẽ habet, omnia ha
bet. Plenitudo enim legis, dilectio eſt, Et finis p̃cepti, charitas eſt, de corde Roman. 13
puro, conſcientia bona, et fide non ficta. Nã etſi quiſque per fidem abſq;
meritis proprijs, ex impio fiat iuſtus. Interim tñ manifeſtum eſt, fidem ſi- Timot.
ne operibus fidei non prodeſſe ad ſalutẽ, in eo qui tẽpus habet operandi. Auguſt.

CÆteru totum hoc iudicium non humano more, ſed in momẽto pun Iudicium extremum in momẽto pagetur
ctoq; tem poris geretur, & tamen ueriſſime geretur. Nec ẽm opus ẽ
moroſa diſcuſſione, quando patebunt omnia cordium arcana, quãdo ſua Roman. 2
quẽq; damnabit conſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimonium illis red-
dente conſcientia ipſorũ, ac inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus,

1. Corin. 15
Corporum poſt reſurrectionẽ ſubtilitas.

aut etiã defendẽtibus, in die, quũ iudicabit deus occulta hominum. Corpora quoq; tunc ad immortalitatem immutata, nõ occupabũt (quẽadmodum nunc) ſpatium loci, iuxta triplicem dimenſionem, longi, lati, & profundi, ut nemo demirari debeat, ubi ſiſtendi ſint omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erunt uerißime eadem corpora, quemadmodum circa articulum Reſurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem ſcriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudicium hoc extremum peragendum ſit, more ſuo facit, attemperans ſermonẽ ad humanũ captũ, obſecundãs tarditati noſtræ.

Rediturus propter nos, & cur

1. Teſſ. 4
Math. 24
Roma. 2

CRedimus autem Chriſtũ propter nos uẽturũ iudicare uiuos & mortuos, ut pios a corporali morte ac alijs oĩbus anguſtijs liberatos, in regnũ ſuũ cœleſte, ubi perpetuo cũ eo erimus, ſubuehat. Impios uero debitis pœnis afficiat, quemadmodũ ipſe dixit: Et ibunt hi, nimirũ impij, in ignẽ æternũ. Iuſti autẽ in uitã æternã. Itidem beatißimus Apoſtolus ait: Qui reddit unicuiq; ſecundũ opera ſua, his quidẽ qui ſecundum patientiã boni operis gloriam & honorẽ & incorruptionẽ quærẽtibus uitam æternã. His aũt qui ſunt ex contentione, & qui nõ acquieſcunt ueritati, credũt autẽ iniquitati ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animã hoĩs operantis malũ, Iudæi primũ & Græci. Non eñ eſt perſonarũ acceptio apud deũ. Proindeq; oẽs pij hunc aduentũ cũ ſummo deſiderio morantur, expectãtes beatã ſpem & aduẽtum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ſemꝑ orantes, ut deus pacis ſanctificet eos per oĩa ut integer ſpũs eorũ & anima & corpus ſine querela in aduentu dñi noſtri Ieſu Chriſti conſeruetur, ſcientes quia fidelis eſt qui uocauit eos, qui etiã faciet. Diligentibus eñ aduẽtum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli teſtimonio comprobatur: De cætero (inquit) repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dñs iuſtus iudex in illa die, non ſolum autẽ mihi, ſed & his qui diligunt aduentum domini.

Acto. 10
Ti. 2
1. Theſſ. 5
2. Timo. 4

Cur dies aduẽtus dñi nobis ignotus

Marci. 13

Aug. in Symb.

VOluit autẽ dñs hunc diem aduentus ſui nobis eſſe ignotum, ad excitandũ nos, quo ſemper in officio & ea qua uocati ſumus uocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcũ dñs ita Euangelium ſuum claudit: Videte & uigilate, & orate, neſcitis enim quando tempus ſit, ſicut homo qui peregre profectus, reliquit domum ſuam & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, et ianitori præcepit, ut uigilet: Vigilate ergo, neſcitis enim quando dominus domus ueniat, ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne quum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis eſt & incerta iſta uita, & neſcimus tempus quando uenturus eſt dominus.

Credo in ſpiritum ſanctum.

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quæ ſpiritui ſancto tribuitur, in primis declarans eius diuinam naturam, quam habet cum patre filioq; communem, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarum, ſubinde diluci de exprimens, quæ ſit per ſpiritum ſanctum in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, gubernatio.

Tertiæ partis ſymboli diuiſio.
1.Corin.12

SPiritus interdum pro flatu ſpiritus aerei accipitur, re inconſtanti, volubili & inſtabili, ſecundum quam appellationem non oportet aliquid ſimile imaginari de ſpiritu ſancto. Sed frequentius in ſcripturis, generali vocabulo, ſpiritus dicitur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus eſt deus, quod omnibus perſonis iuxta diuinā naturam commune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicuntur, ſic & animus hominis ſpiritus appellatur, ſed ratione incomparabiliter craſſiore. Peculiari autem appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſona, Spiritus ſanctus nuncupatur.

Spũs varie accipitur.
Pſal.148
Iohan.4
Pſal.103
Hebræ.1.
Rom.8
1.Corin.2

Credo, &c. In exordio noſtræ expoſitionis diximus, ſummā apoſtolici ſymboli tribus verbis contineri, nimirum, Credo in deum. Cætera enim quæ ſequuntur, tres vnius eiuſdemq; deitatis perſonas, perſonarumq; proprietates exponunt, quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, vnico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidē hanc eſſe catholicam, vt vnum deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totę tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quę de Chriſto, poſt articulum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum, media intercedunt, ad incarnationis & paſſionis eius myſteriū pertinent. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, Sed vt vna eademq; in trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars, qua principio dicimus.

Summa ſymboli.
Cy.in ſym.
Athanaſius.

Credo in ſpiritum ſanctum, Diligenter ēm hic retinenda eſt præpoſitio, IN, quæ manifeſte declarat ſpiritū ſanctum deum eſſe patri filioq; coæqualem. Nam in quas perſonas pariter creditur, eaſdem neceſſe eſt coæquales, atque vnū deum eſſe. Nemo ēm in creaturam vllam credit, hoc eſt, ſummam fiduciam collocat, ſed in vnico ſoloq; deo, ſicut ſcriptum eſt: Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt. Interrogati ergo de patre, an pater deus ſit? Reſpondemus, deus eſt. Interrogati de filio,

Præpõ.in.
Spũs. deus.
Aug.in Iohan. cap.14
Deute.6
Matth.22
Marci.12
Lucæ.10

Aug. de fide & ſym. ca. 9 — eodem modo, quia deus eſt. Interrogati denique de ſpiritu ſancto, pariter dicimus, quia deus eſt. Non tamẽ tres dij, ſed vnus eſt deus, de quo meminit ſcriptura: Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt om-
Roma. 11. — nia, ipſi honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Quanquam autẽ omnium veriſſimum ſit, in rebus creatis, nullam reperiri poſſe conuenientem ſimilitudinem, per quam vel tenuiter, hæc trinitas perſonarum in vnitate deitatis intelligi poſſit. Quæ enim ratio, aut quæ ſimilitudo incomprehenſibili & ineffabili deo comparari poteſt, quemadmodum quoque ſupra meminimus? Tamen, cũ venia diuinæ maieſtatis, ſequuti
Au. de ſym. ad catechu. lib. 3. cap. 9 — diuum Auguſtinũ, ad iuuandam infirmitatem noſtram, aliquam afferemus ſimilitudinem, in ea re creata, in qua deus noſter, in ſcripturis apparuiſſe dicitur, nempe igni. In igne tria cõſpicimus, lumen ignis, ſplendo-
Exodi. 3. 13 — rem, & calorẽ, & quũ ſint tria, vnum lumen eſt, ſimul exurgunt, ſimulq́ȝ conſiſtunt, nec ignis ꝑcedit ſplendorẽ, nec ſplendor calorem, & hæc non confuſe vnum ſunt, ſimul operantur, & inſeparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud ſplendori, aliud calori. Nam quũ ad ignem refers viſionẽ, ibi operatur, & ſplendor, & calor, & quũ ad ſplendorẽ refers illu-
Trinitas inſeparabilr oia operatur. — minationẽ, ſimul operatur & ignis & calor, & quũ ad calorẽ refers calefactionem, ſimul operatur ignis & calor & ſplendor. Ita quũ dicitur, ꝙ
Gene. 1. — deus fecerit mundũ, intelligimus patrem, ex quo omnia, per filium, per
Roma. 11. — quẽ omnia, in ſpiritu ſancto, in quo omnia, mundũ condidiſſe. Et quum dicimus, filium pro nobis incarnatũ & paſſum, intelligimus incarnationem & paſſionem filij, operatum fuiſſe & patrem & filium & ſpiritũ ſanctum, quemadmodum ſuperius quoque meminimus. Et quum peccato-
Myſteriũ trinitatis incõprehenſibile etiã angelis. — rum remiſſio tribuitur ſpiritui ſancto, intelligimus totam trinitatem, hoc donum inſeparabiliter operari, Hoc ob omnino rudes dixerimus. Nam illud myſterium, quod eſt ineffabile & incomprehenſibile, nec ver-
3. Reg. 8 — bis angelicis explicari poteſt, quanto minus humanis, propterea temere
Aug. de fide & ſym. ca. 9 — nihil de inuiſibilibus affirmemus tanquam ſcientes, ſed tanquam creden-
Matth. 5 — tes, quoniam non niſi mũdo corde videri poſſunt, Idq́ȝ non aliter in hac
1. Corin. 13. — vita ꝙ̃ ex parte tantum & in ænigmate.

Perſonarũ æqualitas. Matth. 24 — Simpliciter ergo credẽda eſt hæc perſonarꝫ æqualitas. Nam quid eo manifeſtius? quod ſaluator in Euãgelio ait: Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpũs ſancti, Hic enĩ tres perſonas recenſet, quibus tribuit parem potentiã, virtutem & honorẽ remiſſionis peccatorꝫ, & rege-
Symbolum Conſt. — nerationis noſtræ, per baptiſmum. Et vt euidentius ſymbolum, quod in miſſa canitur, æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinitate cum cæteris perſonis indicaret, addidit quaſdam voces de ſpiritu ſancto, appellans illum, dominum, & viuificantem, qui ex patre filioq́ȝ procedat, qui cũ patre & filio ſimul adoretur & conglorificet̃, qui loquutus ſit ꝑ prophetas.

Spiri-

Spiritum ſanctum, Sanctum appellauit, quia vnicus eſt ſpiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificans, quæ ſancta ſunt, appellatus propterea a Paulo ſpiritus ſanctificationis, angelorum quidem & hominũ piorum ſpiritus. Sancti quoque dicuntur, at non ſanctificantes, ſed ſanctificati per ſpiritum creatorem. Sanctus quoque ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionem aliorum ſpirituum. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe ſpiritum a domino malũ, & ſpiritum mẽdacẽ in ore prophetaꝶ, ſpiritum vertiginis, ſpiritum phytonicum, ſpiritum fornicationũ. ſpiritum nequam, ſpiritum immundum, ſpiritum huius mundi, ſpiritum Satanæ, ſpiritum tumidum & elatum. His omnibus ſpiritus ſanctus contrarius eſt, eijciens eos. Nam diſpellit omnem malitiam, pro ſerocibus mites reddit, deducit in omnẽ veritatem, reuelat ſcripturaꝶ myſteria, per fidẽ purificat corda, largitur veram charitatẽ, quæ non cogitat malum, nec operatur perperam, inſpirat huius mundi contemptum, eximit ab omni cõſortio Satanæ, & ſubiectos reddit deo, quia ſpiritus dei eſt, & ſpũs Chriſti, à patre filioqꝫ procedens. A patre quidem, atteſtante ſcriptura: Qui (inquit Chriſtus) a patre procedit, ille teſtimoniũ perhibebit de me. Et iterum: Non enĩ vos eſtis qui loquimini, ſed ſpũs patris veſtri, qui loquitur in vobis. A filio vero, quũ Euangelium dicat: Quod filius poſt reſurrectionem mittens diſcipulos ſuos, p̃dicare Euangelium, inſufflauit in faciem ipſorum & dixit: Accipite ſpiritum ſanctũ. Et Apoſtolus ait: Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.

Vnicus ſpũs natura ſctũs. Roma.1. 1.Reg.16 3.Reg.22 1.Reg. 28 Acto.16 Lucæ.11 2.Corint.12 Prouer.16 Lucæ.11. Iohan.16 1.Corin.12 1.Corin.13 Iohan.14.15 Roma.8 Iohan.15. Math.10 Iohan.20 Roma.8

HAbet autem ſpiritus ſanctus in ſcripturis diuerſa nomina, ſecundũ diuerſas operationes. Digitus dei dicitur, in quo Chriſtus eijciebat dæmonia. Spiritus paracletus, id eſt conſolator, qui confirmat & conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, ſeu aduocatus. Ipſe enim poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id eſt, ad poſtulandum nos incitat & impellit, Spiritus rectus ꝙ deducat nos in viam rectam a terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad cœleſtia ſubuehẽs, a circuitu, in quo impij ambulant, reuocans, & in viam rectam mandatorum domini reducens. Spiritus principalis ꝙ confirmet nos, vt nullis perturbationibus a Chriſto ſeparari valeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciatibus infirmari. Spiritus bonus quem dat deus petentibus eum, diffundens charitatem in cordibus noſtris. Spiritus adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur autem in primis ſpiritui ſancto bonitas, quoniam per ipſum fit remiſſio peccatorum & largitio donorum, quibus ornat animam abolitis peccatis. Itidem charitas, quia per ignem amoris ſui congregantur & conglutinantur fideles, ſicut membra corporis noſtri cohærent integra, beneficia animi ſeu ſpiritus noſtri.

Spũs ſancti diuerſa nomina in ſcripturis. Lucæ.11 Matth.10 Iohan.15. Acto.2 2.Corin.1 Roma.8. 2.Corin.11 Pſal.50 Roma.8 Lucæ.11 Roma.5 Roma.8 Gala.4. Roma.12 1.Corint.12 Ephe.4

Qño in ſpm̃ ſ. credendũ. CRedimus ergo in ſpiritũ ſanctum deum, cum patre & filio. Credi-
mus ꝙ in illo pater per Chriſtũ, & in Chriſto omnia operatur, om-
niaqꝫ viuificat ac fouet. Credimus ꝙ hoc ducente & gubernante, per fi-
Io.14.15.16. lium veniemus ad patrem, ꝙ per hunc a deo patre cum filio agitemur,
Iohan.3 Roma.8 excitemur, vocemur, ac trahamur. Credimus ꝙ ille per eam fidem, quæ
Acto.11. in Chriſtum eſt, donetur, ꝙ per eum inhabitantem, efficimur templum
1.Corin.3 1.Corin.6 dei, ſicut dicit ſanctus Paulus: Templum em̃ dei ſanctum eſt, quod eſtis
vos. Et iterũ: Neſcitis quia corpora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti,
Iohan.16 qui in vobis eſt, quẽ habetis a deo. Credimus, ꝙ hic eſt, qui conſcientias
Bernard. in ſermo. dici pente.1. noſtras reas arguit de peccato. Cui em̃ dubiũ eſt, alium ſpiritũ ſpiritui
noſtro in iniquitate frigido, tum aduenıſſe, cũ feruore accẽditur pœnitẽ
tiæ? Neque em̃ qui lethali crimine occubuit, ſeipſum rurſum accendere
Spũſſ. mortificat & viuificat. poteſt, vt ad deũ ſuum reuertatur, niſi accedat alius, hoc eſt, dei ſpiritus,
ipſum dijudicans. Credimus, ꝙ hic ſpiritus mortificet in nobis carnales
concupiſcentias, ꝙ extinguat opera carnis, ꝙ motus in nobis excitet, &
Galat.5 fructus gignat ſpirituales. Eſt itaque certiſſimũ pignus vocationis no-
2.Corin.5 ſtræ, quoniam quũ ſentimus opera eius in nobis, id eſt, conuerſionẽ ani-
Ephe.1. marũ noſtrarũ ad deum viuentem, & cætera quæ diximus, ipſe ſpiritus
reddit teſtimoniũ ſpiritui noſtro, ꝙ ſumus filij dei. Si autẽ filij, & hære-
Roma.8 des: hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Chriſti. Quo imbuti, cũ fidu-
Qui ſpiritũ Chri nõ habet, is fruſtra appellat deũ cia clamamus: Abba pater. Nam qui hoc ſpiritu vacant, mundano ſpi-
ritu imbuti, falſo dicunt Chriſto, Domine dñe, quia hoc ſpiritu carent,
non facientes voluntatem patris, nec fructus ſpiritus, proindeqꝫ ſecun-
1.Corin.15 dũ Iohannis teſtimonium, nemo Ieſum appellat dominũ, niſi in ſpiritu
ſancto. Dominũ em̃ Ieſum appellare non poteſt quiſquã, qui ſe illi totũ
non cõmittit & ſubdit, quod fit ſpiritu ſancto docente. Ergo fratres (vt
Roma.8 diuus Paulus inquit) debitores ſumus, non carni, vt ſecundũ carnẽ viua
mus. Si em̃ ſecundũ carnẽ vixeritis, moriemini. Si autẽ ſpũ, facta carnis
mortificaueritis, viuetis. Quicunqꝫ em̃ ſpũ dei aguntur, hi ſunt filij dei.

NOlo tamen, vt intelligas hanc motionẽ animi tui, eſſe ipſum ſpiritũ
Aug. de tri. lib.5. cap.14 ſanctũ, etſi in ſcripturis interdũ ſic nominet, nimirũ ꝙ ſit gratia &
opus ſpiritus ſancti ab eo proficiſcens, quæ non ſubſtantia, ſed accidens
in nobis eſt: Ad eum modũ orat Paulus, vt hic ſpiritus integer perſeue-
1.Theſſ.5 ret in nobis, hoc eſt, ſpiritus ſancti gratia, Atque huius gratiæ reſpectu,
Aug. de fide & ſym. c.10 quam operatur ſpiritus ſanctus in cordibus fidelium, homo ex corpo-
re, animo, & ſpiritu humano compoſitus, ſæpenumero caro, carnalis ſeu
1.Corin.2 animalis apud Paulum appellatur, quod quicunque ex ſpiritu ſancto
non fuerit renatus, mentem, rationem & voluntatem carnalibus deſide-
Iohan.3 rijs ita obſitam teneat, vt regnum dei videre non poſſit.

Sanctam eccleſiam catholicam.

HIc ſermonis uis mutatur, omittitur enim ꝓpoſitio, IN. Non enim di- Cy. in ſym
cit ſymbolum, Credo in ſanctam eccleſiam, & cætera quæ ſequun-
tur, ſicut ſuperius dixit, Credo in deum patrē, & in Ieſum Chriſtū filium
eius unicū, & in ſpm̄ ſanctum, Sed tantum, Credo ſanctam eccleſiam ca-
tholicam. i. credo eccleſiam a deo congregatam eſſe, non in ſanctam eccle- Credim⁹ Eccleſiam
ſiam, ut in deum. Hac erga præpoſitionis ſyllaba, creator ſecernitur a cre eccleſiam non
aturis, & diuina ſeparantur ab humanis. in eccleſiam

Sanctam eccleſiam, Proximo articulo didicimus ſpm̄ om̄ia ſan-
ctificantem, hic eccleſiam audimus ab illo ſanctificatam. Eccleſia græca
uox eſt. ab ἐκκαλεῖν, quod eſt euocare. Vnde eccleſia quaſi euocata concio.
Fides em̄ (ut ait Paulus) ex auditu eſt, auditus autē per uerbum Chriſti, Eccleſia quid ſignificet
Qui ergo per uerbum Chriſti euocati ſunt a ſimulachris mortuis ad de- Roma. 12
um uiuum, ab ignorantiæ tenebris ad lucem Chriſtianæ ueritatis, & ob- 1. Petri. 2
temperarunt, eccleſia Chriſti dicuntur. Eccleſia autē duplex eſt, militans
& triumphans, utramq; complectitur hic articulus. Triumphans eſt cœ- Eccleſia duplex. Aug. in ench.
tus ille beatarum animarū cum Chriſto regnantium, qui & de mundo & 56 57 58
diabolo triumphauit, & regnat cum Chriſto ſecurus in æternum, quem
Apocalypſis deſcribit: Hi (inquit) ſunt qui uenerunt de tribulatione ma- Apoca. 7
gna, & lauerunt ſtolas ſuas & dealbauerunt eas in ſanguine agni, & ideo
ſunt ante thronum dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui ſe-
det in throno, habitabit ſuper illos, nō eſuriēt neq; ſitiēt amplius, nec cadet
ſup illos ſol neq; ullus æſtus, qm̄ agnus qui in medio throni ē, reget illos, &
deducet eos ad fontes aq̄rū, & abſterget deus oēm lachrymā ab oculis eorū. Militans bifariā conſideratur

VT ad eccleſiā militātem ueniamus, hæc bifariam cōſideratur. Primū Aug. de fide ad
ſtrictius, quatenus dicimus eos eſſe in Eccleſia, qui ita ſunt in domo Petrū. Itē li. 7. cōtra Donatiſtas
dei, ut & ipſi ſint domus dei, ſeu tēplū ſpiritusſancti, qui conſtituunt ur-
bē illā beatā Hieruſalē de cœlo deſcēdentē, a deo paratam, conſtructam Apoca. 2
uiuis ex lapidibus, de quibus dixit Apoſtolus: Multi unū corpus ſumus 1 Corin 12
in Chrō Ieſu, quos & alibi uocat populū emūdatū ab oī iniquitate accep Romano. 12 Epheſ. 4
tabilē deo, ſectatorē bonorū operum, Eccleſia uero eatenus accepta ſoli Tit. 2
deo nota eſt, quēadmodū idē Apoſtolus ait: Cognouit dn̄s qui ſunt eius. 2. Timoth. 2
Verū ad eū modū nō oportet accipere Eccleſię uocabulū, ubi uel Chrūs
de audiēda Eccleſia ꝑcipit, uel Patres poſt Apoſtolos de authoritate Ec- Eccleſia viſibilis
cleſię diſſerūt, hāc enī q̄ audiēda eſt & cuius authoritas ſequēda, nobis co-
gnobilē atq; adeo uiſibilē eſſe oportet. Secūdo ergo Eccleſia cōſyderatᷓ ut Auguſti de fide ad Petr. ca. 4 5
complectitur omnes qui habent communionem profeſſionis fidei, do-
ctrinæ, & ſacramentorum ſecūdum Catholicā & Apoſtolicā traditionē,

Adhuc

Boni & mali in Ecclia quō. Matth. 13. 1. Corin. 5

Adhūc modū,nimirū quod ad eam ſocietatem attinet,tam boni quam ma
li,per quandam colligantiā eiuſcemodi profeſſionis ac exterioris partici
pationis ſacramentorum,ſunt in Eccleſia dei, mali tamen non ſecus, quā
palea eſt in frumento. Et quemadmodum humano corpori,plerumque
adhærent membra,aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida,quæ
nonnunquam reſecanda ueniunt,ne cætera membra horum contagione
inficiantur,interdum toleranda, ne forte,ſi abſcindantur, totum corpus
in periculum ueniat, quæ etſi membris uiuis in uitali ſpiritu non com-
municent, colligātia tamē quadam uiuis adhęrent, proindeque ad-
huc corporis membra dicuntur & corporis eſſe partes. Ita de Eccleſia,ad-
hūc modum accepta ſentiendum eſt, ut ſit populus in unam profeſſio-
nem fidei,& communionem ſacramentorum uocatus, cohęrens ſaltem
ſecundum unitatem profeſſionis, & uiſibilem quandam Chriſtianæ fi-
dei formam. In quo cętu & bonos & malos dicimus eſſe permixtos,qui
etſi non ſint colligati omnes,unitate ſpiritus,& uinculo charitatis, colli-
gati tamen ſunt ſecundum unionem, unius ſignaculi fidei, & corpora-
liter coniuncti,ſecūdū uiſibilia pietatis ſacramēta,quāuis nōnulli inter eos
ſint impij,peccatores,auari,fornicatores,& id genus homines,ſecūdū exte
2. Timot. 3 riorē fidei,pfeſſionē,formā qdē pietatis habētes,uirtutē tn̄ eius abnegātes.

Qui ab eccleſia ſint excluſi.

AD hunc modum accipientes eccleſiam, excludimus ab ea tum ex-
communicatos,tum hæreticos,ſciſmaticos, itē & paganos. Excom-
municatos quidem,ꝙ publico eccleſiæ iudicio,ab exteriori eccleſiæ con-
1. Corin. 5 ſortio,donec reſipiſcant,ſeparati ſint. Hæreticos autem & ſchiſmaticos,
1. Iohan. 2 quod ſua ſpōte eccleſiam exierint, deſeruerintqꝫ, eandem & contemnētes
Iohan. 2. & proſcindentes & perſequentes. Paganos uero,quod eccleſiā, ueluti, in
Aug. lib. 7 contra Donatiſt. qua nec ſint nec unquam fuerint, nulla ex parte agnoſcant, ſecundum
nullam,ne exteriorem quidem et uiſibilem formam religionis et ſacra-
mentorum, eccleſiæ unquam adſcripti ſeu coagulati. Nec dubium eſt,
Diſcrimē inter excluſos ab eccleſia, & inter peccatores nōdum reſectos. magnum diſcrimen eſſe inter hos,quos a conſortio eccleſiæ penitus ſe-
cludimus, et illos quos certa ratione uti membra, licet inutilia,ab eccle-
ſię unione non repellimus. Nam gentes, itidem manifeſtos hære-
ticos, ſciſmaticos et excommunicatos, quamuis eccleſiæ membris coha
bitent,et ſecundum exteriorem politiam cum eccleſiæ membris conuer-
ſentur, nemo tamen eos eccleſiæ membra dixerit, quod ſecus eſt in Chri-
ſtianis, quamuis publice peccantibus, ab eccleſię tamen conſortio non-
1 Corin. 5. dum reſecatis,ſcripturis id apertiſſime docentibus, Paulus Apoſtolus ad
Corinthiorum eccleſiam ſcribens,culpat ipſos,quod audiretur inter eos
fornicatio talis,qualis nec inter gentes. Et ſtatim apertum diſcrimen facit in
ter fornicarios et ſceleratos fratres,ac fornicarios ac ſceleratos huius mun
di,quod illos uti membra contagioſa tolli ac ſegregari,et ut fermentū ma-

litię

litiæ ac nequitiæ, commixtũ maſſæ, expurgari iubeat, donec reſipuerint, quemadmodum ipſe illic inceſtum fratrem excommunicat, ac ſatanæ in interitum carnis tradit, vt ſpiritus eius ſaluus fiat in die dñi, non tolleret autem nec ſegregaret, niſi eum intus in eccleſia fuiſſe fateretur. At hos, nempe fornicarios ac ſceleratos huius mundi, ibidem penitus foris eſſe dicit, & eos ad ſuum iudicium non pertinere. Quid eñ mihi (inquit) de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt vos iudicatis? nam eos qui foris ſunt, deus iudicabit. Auferte ergo (vt ſubdit) malum ex vobiſipſis. Hæretici ergo ac ſchiſmatici manifeſti, non intus, ſed foris eſſe dicuntur, vt qui ſecundum verbum Apoſtoli receſſerint & nõ permanſerint in doctrina Chriſti, qui ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum, quibus ne vel aue dicamus, vel hoſpitium præbeamus, idem Apoſtolus vetat, ac Paulus hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuitari præcipit, quod ſubuerſus ſit qui eiuſmodi eſt, & delinquat, quum ſit proprio iudicio condemnatus. Quod ſi (vt omnes ſolent hæretici) ſe eccleſiæ membrum eſſe ſimulet, ſtatim vt innotuerit, eccleſiam exijſſe, ac palmitem areſactum eſſe, eccleſiaſtico ſarculo reſcindendus eſt, ne viti officiat.

Paulus excõmunicat fratrẽ inceſtũ.
1. Iohan. 2
Ioh. 2. epiſt.
Cũ hęreticis nõ communicandum.
Timo. 3
Iohan. 15.

ET ne quis hoc diſcrimen vanum eſſe putet, ſed intelligat Chriſtianos, vitæ licet non ſatis inculpatæ ac carnaliter viuentes, atque adeo lethalibus criminibus contaminatos (modo tamẽ pacem integram tum quod ad fidei profeſſionem ac doctrinam, tum quod ad ſacramentorum participationem attinet, cum membris viuis retineant) ad prædictum modum in eccleſia eſſe, Chriſtus eccleſiam ſuam, aream vocat, quę continet & paleam & triticum, Sementem quoque ſeminatum in agro, in quo quum ſuperſeminatur lolium, ſuccreſcunt ſimul zizania & triticum. Sagenam item in mare miſſam, atque ex omni genere piſcium congregantem, maloſq; piſces ſimul cum bonis permixtos habentem. Itidem vineam, in qua ſunt palmites, non tantum vuas, ſed & labruſcas facientes. Regnum etiam cœlorum appellat eccleſiam, quod confert decem virginibus, quinque prudẽtibus, & quinque fatuis. Deniq;, quemadmodum in arca Noe animalia munda erant ſimul cum immundis. Ita & in eccleſia, quamdiu in hoc mundi pelago iactatur, bonos habebimus & malos.

Malos ſuo modo in eccleſia eſſe cõprobatur.
Matth. 3
Lucæ. 3
Matth. 13
Matth. 20.
Iohan. 15
Matth. 25
Gene. 7

HAec autem noſſe oportet omnem Chriſtianũ, ne exiſtimet eccleſiã propter malorꝫ permixtionẽ deſerendã, & aliam quærendam. Verum in omnibus (vti Auguſtinus ait) tenenda eſt beatiſſimi Cypriani pleniſſima charitatis pietatiſq; ſentẽtia, dicentis: Quanquam in eccleſia

Cypria. ad Max.
Aug. contra Creſco. grã ma. ca. 31

videa-

videamus eſſe zizania,non tamē debet perturbari aut fides aut charitas noſtra, neque de eccleſia recedere debemus ob id,ꝙ zizania in eccleſia eſſe cernimus,quin potius vbi videmus eccleſiam opprimi per impios, hic fidei articulus,quem tractamus,nos confirmabit,ne deſperemus,ſed ſciamus eccleſiam eſſe permanſuram, & nauiculam iactandam quidem, ſed non ſubmergendam.

Matth.16

Matth.14

Ob malos pōtifices nō extenuanda ecclesiæ authoritas.

SEcundo, vt intelligamus non extenuandam eccleſiæ authoritatem, multo minus ab eccleſia recedendum ob id, ꝙ interdum cathedram occupent Pontifices vitæ non ſatis inculpatæ,aut ꝙ in eccleſia præſidere conſpiciamus criminoſos,modo tamen per legitimam ordinationem ius & poteſtatem miniſterij acceperint & in communione permāſerint. Siquidē eum qui ſemetipſum conſtituerit Epiſcopum, nemini ſuccedēs, nemine legitima ordinatione epiſcopatum dante, quantumlibet ſub ſe congreget multitudinem populi, & dicat ſe ſeruare ac docere quatuor dei Euāgelia,apoſtolicam ſcripturam, & fidē & charitatē cum cæteris eccleſijs,non poſſe tamē eccleſiæ membrū eſſe,palam eſt. Eccleſiæ ergo ordinē authoritatemꝗ ob malos tantummodo mores miniſtrorum labefactare,plane ſchiſmaticum eſt. Nam etſi tales eccleſiæ miniſtri,vitam ducētes improbatam,ſpiritu careant,quo ipſi ſancti ſint & iuſti. Quamdiu tamē eccleſiæ membra ſunt & ab eccleſia tolerātur ſpiritum ſanctū, qui Chriſti & eccleſiæ miniſterijs,quæ per eos aguntur,aſſiſtit,habent, per quem in eccleſia peccata remittunt ac ſacramēta efficaciter impertiuntur. Neꝗ enim ideo non ſunt efficacia ſacramēta,quia per malos tractantur. Omnia enim ſacramēta, licet indigne tractantibus obſint, proſunt tamē per eos digne ſumētibus. In miniſtris enim, quatenus miniſtri ſunt,non attēdimus meritorum diuerſitatē, ſed tantum virtutē ac poteſtatē eius cuius munere funguntur. Non enim pendēt ſacramēta ex dignitate miniſtrorum,ſed ex mandato & ordinatione diuina. Clamat cōtra Corinthios Paulus,ꝙ æſtimarint baptiſmi gratiam a miniſtris, dicētes: Ego quidē ſum Pauli,ego aūt Apollo,ego vero Cephe, ego vero Chriſti, quaſi diuiſus eſſet Chriſtus, vel Paulus,vel Apollo pro ipſis crucifixi, aut in nomine Pauli, & non potius Chriſti baptizati eſſent. Proindeꝗ grauiter arguit eos,vt ſchiſmatis reos,dicēs: Quum ſit inter vos zelus & contētio,nonne carnales eſtis & ſecūdum hominē ambulatis? Quid enim Apollo? quid vero eſt Paulus? Miniſtri eius cui credidiſtis. Ego quidē plantaui,Apollo rigauit,ſed qui incremētum dat,deus. Itaꝗ neꝗ qui plantat eſt aliquid, neꝗ qui rigat, ſed qui incrementum dat,deus.

Irene. cōtra hæreſ. lib.4 ca.4.3.63

Tertul. de ꝑſcrip. hæret.

Cypri.

Sacra efficaciter conferuntur p malos miſtros.

Vis ſacrorū ex ordinatione dei.

1. Corin.1

1. Corin.3

Hac de re,multæ inſignes in ſcripturis ſentētiæ extant in Euangelio Iohānis

hannis legimus Baptiſtæ teſtimonium: Qui (inquit) miſit me baptiza- Iohan. 1.
re in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris ſpiritum deſcendentem &
manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Similiter
apud cæteros Euangeliſtas: Ego baptizo uos aqua, ille autem baptiza- Math. 3
bit uos in ſpiritu ſancto. Docet idem aperta Chriſti ſententia, honorem Marci 1 Lucæ 3
etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tñ impij ſedebant: Super ca-
thedram (inquit) Moyſi ſederunt ſcribę & phariſæi, quæcunque dixerĩt, Math. 24
facite. Et iterum: Vade & oſtende te ſacerdoti. Itidem alibi: Ite & oſten- Matt. 8
dite uos ſacerdotibus. Et quid apertius, eo quo ait: Qui uos audit, me Lucæ 17 Lucę 10
audit: qui uos ſpernit, me ſpernit: Vbi miniſterij authoritatem a mini-
ſtris in ſe transfert. Baptizatus ergo ab immundo ſacerdote nihilo ſeci-
us mundatur, non ab immundo, ſed a Chriſto qui intus baptizat in ho-
mine, in quem oportet totam ſpem ponere. Maledictus enim, qui confi-
dit, in homine.

TErtio, hæc noſſe oportuit, ut ſciamus malos in eccleſia dei præſiden-
tium mores, non tanti æſtimandos, ut nos dubitare faciant, ubinam Ephe. 4
ſit eccleſia Chriſti, quod hac tempeſtate multis uſuuenit, qui fluctuant
ab omni uento doctrinæ, a nobis recedentes, & in angulum aliquem ſe
recipientes, dicere incipiunt: Ecce hic Chriſtus, ecce illic. Sic enim fieri nõ Math. 23
oportuit. Notas & ſigna habemus longe certiſſima, quæ nos de eccle- Marci 13. Lucæ 17
ſia, ubinam ſit, dubitare non ſinunt, Principio nemo negat, in eccleſia Certiſſima ſig-
ſynceram doctrinam, euangelicã & apoſtolicam eſſe oportere. Et hanc na eccleſię catho-
præcipuam eſſe eccleſiæ notam, iuxta illud: Oues meæ uocem meam au- licæ. Iohan. 10
diunt, & quod e apud Paulum: Si quis prædicauerit aliud Euangelium, Galat. 1
anathema ſit. Sed hæc nota non ſtatim defendet nos ab hæreticis. Nam
& ipſi iactant ſe Chriſtianum habere nomen, & apud ſe ſolos eſſe Chri-
ſti fidem, ſacramenta, & ſcripturas, ſed aut mentiuntur detorquentes ſcri-
pturas, aut grauiter falluntur. Nam & Cyprianus ait: Scripturas ſi ſer- Cyprianus.
uarent, eccleſiam Chriſti cognoſcerent & in ea permanerent. Quæren-
da eſt enim eccleſia in ſcripturis ſacris, ubi manifeſte cognoſcitur, qui- Aug. ad circẽſ. epi. 150. ad Do-
bus deſignatur ipſa ab Hieruſalem incipiens creſcere, & inde per apo- natiſt. epiſt. 160
ſtolos diffundi in omnes gentes, ſecundum ſeriem ſucceſſionis, durans Lucę 24
ad hæc uſque tempora. Quiſquis ab hac eccleſia catholica fuerit ſepara-
tus, quantumlibet ſe laudabiliter uiuere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere (quod
a Chriſti unitate ſeiunctus eſt) non habebit uitam æternam, ſed ira dei
manet ſuper eum. Quiſquis autem in hac eccleſia bene uixerit, nihil ei
præjudicant aliena peccata, quia communio malorum non maculat ali-
quem communione ſacramentorum, ſed conſenſus factorum. Hæc eſt er-
go ſola religionis Chriſtianæ machina, quæ cunctas hæreſes ſemel abo-
let. Ipſa inquam concors doctrina, omnium ſanctorum patrum, ſecun-

dum ſuorum temporum ſucceſſiones, concorditer reddentium teſtimo-
Conceſſio pe- nium uerbis Chriſti & Primitiuæ eccleſiæ conſuetudini.
tũ legitima
Quod ut paulo euidentius fiat, ex ſcripturis manifeſtum eſt, eccleſiæ col-
Colligantia ligantiam non tantum conſtare, aliquorum hominum conſenſu in unam ali
eccleſiæ quibus quam fidei profeſſionem, ſacramentorumque communionem, aut in eaſ-
conſtet. dem Euangelia, eaſdemque canonicas ſcripturas, ſed præter hæc, ordo in
Ordo eccleſiæ eccleſia retinendus eſt, ueluti quidam eccleſiæ nexus, non quem humana
nexus. præſumptio adinuenit, ſed quem Chriſtus inſtituit, qui in eccleſia ſua
1. Corin. 12 omnia ordinatiſſima eſſe uoluit, ſingulaque membra ſuis officijs defungi,
Ephe. 4 diuidens unicuique gratiam, prout uult, proindeque poſuit ac dedit quoſ-
dam apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios uero Euangeliſtas, ali-
os autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum, in
opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus
omnes in unitatem fidei & agnitionem filij dei in uirum perfectum, in
menſuram plenitudinis Chriſti. Et quur hoc neceſſarium fuerit, conti-
nuo addidit, dicens, ut iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumfe-
ramur omni uento doctrinæ in nequitia hominum. Officia ergo Chri-
ſtus in eccleſia diſcreuit, non parem membris omnibus tribuens poteſta-
Chriſtus in ec- tem, ſacerdotalem inſtituens functionem, cui annexuit non humanam, ſed
cleſia diſcreuit plane diuinam poteſtatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi &
officia.
Marci ultimo retinendi peccata, dandi ſpiritum ſanctum, claudendi & aperiendi re-
gnum cœlorum, conficiendi corpus & ſanguinem dominicum, ac cæte-
ra ſacramenta eccleſiæ miniſtrandi. Hanc poteſtatem collaturus Chriſtus
Lucæ 22. Apoſtolis, iam renatis ac ſpiritum ſanctum habentibus, poſt reſurrecti-
1. Corin. 4 onem inſufflans dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis
peccata, remittuntur eis. Hanc inſufflationem Auguſtinus ac cæteri pa-
Iohã. 20 tres, peculiarem gratiam ac poteſtatem interpretantur, quæ per traditio-
Matth. 18. nem infunditur baptizatis, quum per manus impoſitionem rite ordinan-
Auguſtinus. tur, de qua dicit Apoſtolus ad Timotheum: Noli negligere gratiam
1. Timo. 4 dei, quæ in te eſt per impoſitionem manuum preſbyterij. Viſibili ergo
Matt. 10 ordinatione per Chriſtum inſtituta, per Apoſtolos dein facta, & in nos
Marci. 3 6. continua ſucceſſionis ſerie deducta, ad retinendam eccleſiæ unitatem quã
Lucæ. 9 10.
Acto. 14
Ti. 1 maxime opus erat.

NAm nunquam ſchiſmatum fuiſſet finis, niſi Chriſtus nõ tantum
Iohã. 20 inuiſibili, ſed & uiſibili iuſſione ac ſacramento, apoſtolos ſuos mi-
Marci ult. ſiſſet, dicens: Sicut me miſit uiuens pater & ego mitto uos. Et iterum: Eun-
tes in mundum uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ; ba-
Matt. ult. ptizantes eos, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos om-
nia ſeruare quæcunque præcepi uobis. Quomodo enim prædicabunt, niſi
Rom. 10 mittantur ut Apoſtolus ait: Non enim tuto ulli hominũ creditur ſe inui-
ſibiliter

ſibiliter miſſum aut a deo vnctum eſſe, dicenti. Quum & Paulus Apo- Acto.13
ſtolus & Barnabas viſibili ſacramento ſegregandi erant apoſtolica au-
thoritate ad eccleſiaſtica miniſteria. Et Paulus Titum officij commonẽs Tit.1.
ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſti
tuas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Quærenda eſt Legitima e-
ergo eccleſia apud eos, apud quos eſt concors doctrina, & legitima epiſ piſcoporum
coporum ſucceſſio, ab apoſtolorum temporibus adhæc vſque tempo- ſucceſſio ec-
ra deducta. cleſiæ nota.

QVod patres apertiſſime docent, & in primis Irenæus vetuſtiſſimus
epiſcopus, qui non multo poſt Apoſtolorũ tempora floruit, hãc Ire.li.4.con
ſentẽtiam paſſim inculcat. Nam lib. iiij. aduerſ. hæreſ. cap. iiij. ſic habet: tra hær.c.63
Agnitio vera (nimirum eccleſiæ) eſt apoſtolorum doctrina, & antiquus
eccleſiæ ſtatus, in vniuerſo mundo, & charactere corporis Chriſti, ſecũ-
dum ſucceſſiones epiſcoporum, quibus illi eam quæ in vnoquoq; loco
eſt, eccleſiam tradiderunt, quæ peruenit vſq; ad nos cuſtodita. Et poſt
pauca: Et præcipuum dilectionis munus (ſubaudi, eccleſia habet) quod
eſt pretioſius q̃ agnitio, glorioſius aũt q̃ prophetia, omnibus aũt chariſ-
matibus ſupereminens, & eiuſdem libri ca. xlv. (vbi refert ſe audiſſe preſ Ireñ.lib.4.
byterum, qui audierat ab his qui Apoſtolos viderãt) ait: Vbi igitur cha cap. 45
riſmata domini ſunt poſita, ibi diſcere oportet veritatẽ, apud quos eſt ea
quæ eſt ab apoſtolis eccleſiæ ſucceſſio, quod hinc confirmat, quia poſuit
deus primo in eccleſia Apoſtolos, &c. Eandẽ ſentẽtiam lib. iij. cap. i. ij. iij Ire.li.3.ca.1.
iiij. & v. aduerſus hæreticos grauiſſime ac luculentiſſime defendit, vin- 2.3.4.&.5
dicans authoritatẽ & traditionem eccleſiæ, quæ ab Apoſtolis per ſucceſ-
ſionem preſbyterorum cuſtoditur, perueniens vſq; ad nos. Et eiuſdẽ aſtru
ens vnitatẽ: Pleniſſima (inquit) eſt hæc oſtenſio, vnã et eandem viuifica
tricem fidẽ eſſe, quæ in eccleſia ab Apoſtolis vſq; nunc ſit conſeruata, et
tradita in veritate. Et ne quis putaret ſolius fidei ſucceſſionẽ ſufficere, lib. Ireñ.lib. 4
iiij. cap. xliij. ait: His tantũ preſbyteris obediendũ, qui ſucceſſionem ha- cap.43
bent ab Apoſtolis, qui cũ epiſcopatus ſucceſſione, chariſma veritatis cer Schiſmatici,
tum ſecundũ placitum patris acceperunt. Reliquos qui abſiſtunt a prin q ſeipſos p-
cipali ſucceſſione, et quocũq; loco colligunt, ſuſpectos habẽdos, vel qua poſitos con
ſi hæreticos & malæ ſentẽtiæ, vel quaſi ſcindentes & elatos & ſibi placẽ- ſtituunt.
tes, aut rurſus vt hypocritas quæſtus gratia & vanæ gloriæ hoc operan 2.Timo.3
tes, qui omnes a veritate decidunt. Et hæretici quidẽ (vt ſubdit) alienũ 2.Timo.6
ignem offerẽtes ad altare dei, id eſt, alienas doctrinas, a cœleſti igne com
burentur, quemadmodũ Nadab & Abiu, et qui exurgunt contra veri-
tatẽ & alios adhortantur aduerſus eccleſiam dei, remanẽt apud inferos,
voragine terræ abſorpti, quemadmodum qui circa Chore, Dathan, et Nume.16
Abyron. Qui aũt ſcindunt et ſeparant vnitatẽ eccleſiæ, eandem quã Hie

3.Reg. 14 roboam, pœnam percipiũt a deo. Hæc ille. Cui reliqui ſancti patres vno Tertul. de p ore omnes aſſentiuntur ac ſubſcribunt. In primis autem Tertullianus li ſcript. hæte. bro de præſcriptionibus hæreticorum, vbi docet, epiſcopum principalẽ in vnaquaq; eccleſia, habuiſſe authorem, vel Apoſtolum, a quo ius & Cyp. in ep'a poteſtatem ſacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus paſſim, ex profeſſo ad Antonia. vero in epiſtola ad Antonianum: Eos docet eſſe ſchiſmaticos, qui ſe p̃poſitos conſtituunt ſine vlla ordinationis lege, qui, nemine epiſcopatũ Hieronym⁹ dante, epiſcopi ſibi nomen aſſumũt, Cui Hieronymus accedit: Sine chriſmate (inquit) & epiſcopi iuſſione, neq; preſbyter neq; diaconus ius ha Auguſtinus. bent baptizandi. Denicq; vt cæteros ſileamus, diuus Auguſtinus clara voce pronuntiat, eos extra eccleſiam eſſe, qui relicto Epiſcopo dei, ſuccedanea ordinatione pręſidento, aut ſibimetipſis aut ſemetipſos cõſtituunt præpoſitos, primates, & epiſcopos.

VBi in primis eos perſtringit, qui etſi eccleſiæ ordinariam poteſtatẽ verbis ornent, tamen re ipſa confundunt, aſſerẽtes apud eccleſiam, hoc eſt, promiſcuum populum ius eſſe conſtituendi miniſtros, modo hi qui titulum habent ordinariæ poteſtatis, dare nolint. Interpretantur q; eccleſiam eam, quæ habet purum verbum dei abſq; omni alia nota. Ordinarios autem tum nolle dare dicunt, quum non ſtatim dant, quos ipſi petunt homines reprobos circa fidem, quo hoc contendunt, vt plebs aliqua, male perſuaſa, ſe tantum purum dei verbũ habere, contemnat eccleſiaſticam ordinationem & miniſtros legitime conſtitutos pro ſuo arbitratu reijciat, & ſibimetipſi conſtituat magiſtros, prurientes auribus, & huc torquent ſcripturas, afferentes illud: Cauete a pſeudoprophetis. Et illud: Oues meæ vocem meam audiunt. Et hoc: Si quis aliud Euangeliũ prædicauerit, prçterq̃ quod prædicatum eſt vobis, anathema ſit. Imo nõ tantum ſcripturas torquent, ſed & patres citant, in primis Cyprianum, quaſi is plebi poteſtatem fecerit interpretandi ſcripturas, deſtituendi ac conſtituendi pro ſuo arbitratu miniſtros, quum tamen Cyprianus in eo quem citauimus loco, diuerſam ſentẽtiam acerrime tueatur. Adſerunt ergo, quod Cyprianus habet epiſt. iiij. vbi ait; Propter quod plebs obſequens præceptis dominicis & deum metuens, a peccatore p̃poſito ſeparare ſe debet, nec ſe ad ſacrilegi ſacerdotis ſacrificia miſcere, quum ipſa maxime habeat poteſtatẽ, vel eligendi dignos ſacerdotes, vel indignos recuſandi. Sed ipſi videre non volunt, hanc epiſtolam de hæreſiarchis Martiale & Baſilide ſcriptam eſſe, Et in hoc ſcriptam eſſe, vt doceat, plena diligẽtia & exploratione ſyncera, oportere ad ſacerdotiũ deligi eos, quos deo conſtet fore acceptos, non tantum ſuffragio plebis (quamuis & plebem adhiberi conuenerit, vt p̃ſente plebe, vel detegantur malorũ crimina, vel bonorũ merita) ſed legitima & iuſta ordinatione accedẽte,

Marginal notes: Plebs nõ habet poteſtatem pro ſuo arbitratu miniſtros eccleſiæ conſtituendi. — Iohan. 10 — Gala. 1. — Cyp. ep'a. 4 — Obiectio. — Dilutio.

nimirum ſacerdotali authoritate,alioqui competet in plebem, quod per Oſeam dominus dixit:Sibimet regem conſtituerunt,& nõ per me. Pro pterea(vt ibi ſubdit Cyprianus)de traditione diuina & apoſtolica obſeruatione ſeruandum eſt & tenendum,vt ad ordinationes rite celebrandas,ad eam plebem,cui pͥpoſitus ordinatur,epiſcopi eiuſdem prouinciæ proximi quiqꝫ conueniant,Et epiſcopus eligatur plebe pͥſente. Et poſt pauca:Quamuis domini voce pͥdictum ſit,deficiente mũdo,bona quoque deficere,mala vero ac aduerſa proficere.Non ſic tamen,quãuis nouiſſimis tẽporibus in eccleſia dei aut euangelicus vigor cecidit,aut Chriſtianæ virtutis & fidei robur elanguit,vt nõ ſit portio ſacerdotum quæ minime ad has rerũ ruinas & fidei naufragia ſuccumbat. Sed fortis & ſtabilis honorẽ diuinæ maieſtatis & ſacerdotalẽ dignitatem plena timoris obſeruatione tueatur.Aperte ergo Cyprianus diffinit,aliud eſſe eligere ac nominare hominem,qui incipiat eſſe paſtor aut epiſcopus,quod permiſſum eſt plebi,aliud conſtituere paſtorem, quod proprium eſt Apoſtolorum & eorum qui ipſis ſuccedunt.Vt enim ſcriptura habet,Apoſtoli conſtituerunt diaconos,preſbyteros ac epiſcopos per loca & ciuitates.Deniqꝫ aliud eſſe,inſtituere ſacerdotium ſeu epiſcopalem poteſtatem,quod proprium eſt Chriſti.

Oſee. 8
Matth.23
Marci.13
Lucæ.21
Acto.14
Tit.1.

QVod autem Cyprianus ait,licere plebi,ſeparare ſe a peccatore & ſacrilego ſacerdote,Vel intelligendum eſt de eo qui extra legitimã ordinationem eccleſiam exiens, cathedram occupat, vel ſi malis generatim intelligere , cognoſces aliud eſſe,vitare perſonam vitiis corruptam, maxime cum eccleſiæ legitimo iudicio a conſortio reſecta ſit. Aliud vero ſeparare ſe a cathedra,hoc eſt,aliud eſſe, contemnere corruptam vitam hominis in cathedra ſedentis, aliud contemnere ſacerdotalem poteſtatem,nam & hæc in malis epiſcopis honoranda eſt,non vita,hanc fuiſſe Cypriani ſententiam,ipſe vbique teſtatur et exemplo declarat. Nam et ipſe(vt beatus inquit Auguſtinus)cum auaris & rapacibus,nõ ſolum laicis & clericis , ſed & Epiſcopis atque Pontificibus , panem domini manducabat,et calicem bibebat , nec tamen terrebatur verbo Apoſtoli,iubentis:non commiſcere illis nec cibum ſumere, ſufficiebat enim illi a talibus corde ſeiungi, vita et moribus diſtingui , qui non poterat ab eis corporaliter ſeparari. Quare ſi plebs ex vita ſcelerata paſtoris ſcandalizetur,non ſeparet ſe ob id a paſtorali poteſtate,non conſtituat ſibi proprio arbitratu parochum,Sed expectet eccleſiæ iudicium, quod ſeruata lege Euangelii , debet tollere malos ac contumaces a communione. Interea autem ſequatur plebs Euangelii præceptum: Quæcunque dixerint vobis,facite,ſecundum opera vero facere nolite.

Sacerdotalis ptãs etiã in malis honoranda.
Auguſtinus
Quid agẽdũ plebi,cui pͥfectus eſt malus paſtor.
Matth.18
Matth.23

Plebi nõ eſt deferendum iudicium de puritate doctrinæ.

IAm quod de puro verbo adſerũt,non eſt audienda plebs,vindicans ſibi cenſuram & authoritatẽ de puritate verbi cognoſcendi. Nam ſi quibuſlibet licebit de puritate ſcripturæ & doctrinæ ꝓnuntiare,tot erũt eccleſiæ quot ſunt hæreticorꝫ capita. Quis eñ ignorat omnes ſchiſmaticos ſuperbia inflatos aut miſerabili cæcitate deceptos ,dicere,ſe tenere ſcripturas,& recte ſentire de dño noſtro Ieſu Chriſto:nomen Chriſtianum fortiter iactantes. Neque eñ ſibi blandiantur(vt inquit Hieronymus) ſi de ſcripturarꝫ capitulis videantur ſibi affirmare quod dicunt. Nam & diabolus de ſcripturis nonnulla eſt loquutus, & ſcripturæ non in legendo,ſed in intelligẽdo conſiſtunt. Alioquin (vt ſubdit) ſi literam ſequimur,poſſumus & nos quoqꝫ nouum vobis dogma componere vt afferamus in eccleſiam nõ recipiendos, qui et calceati ſunt et duas tunicas habent,ex cap.ix.Lucæ detorto, ſed puritas doctrinæ expendenda eſt non ſecundũ traditionẽ præſentis,aut huius vel illius particularis eccleſiæ,huius vel illius interpretis,ſed ſecundũ traditionẽ ab initio a temporibus apoſtolorꝫ concordi patrum ſententia ad nos vſqꝫ deductam. Non eñ ideo quia Cyprianus aut Hieronymus aut Auguſtinus ita docuit,ſed quia eccleſia Chriſti ab initio ſecũdum ſucceſſionẽ , ſerie adhæc vſqꝫ tempora deducta,ex ſcripturis ſic credidit,tenuit,docuit, et prædicauit,Idem credendum ac docendum eſt.

Hieronym⁹

Matth.4

Lucæ.9.

Vniuerſalis, & perpetua traditio eccleſiæ.

Obiectio.

QVare nemo nobis opponat eccleſiam pñtem in ſingulis membris poſſe ſalli,aut eccleſiæ pñti nõ licere nouos fidei articulos cõdere. Necqꝫ eñ hoc dicimus,eccleſiam pñtẽ pro arbitratu ſuo poſſe diffinire et ſtatuere de fidei articulis,Sed doctrinã eccleſiæ dicimus eam,q ſpũ dei ab Apoſtolis in nos vſqꝫ,concors deriuata eſt. Innititur ergo pñs eccleſia antiquæ fidei,antiquis ſcripturis ac traditionibus veteris eccleſiæ apoſtolicæ,cui hæc eccleſia per fidei ſpiritum copulatur.

Dilutio.

Cũ in eccleſia q̃ſtio oritur,ꝙ recurrendum.

SI ergo(quemadmodũ Irenæus lib.iij.ca.iiij. pulcherrime dixit)de aliqua quæſtione diſputatio eſt,oportet ad antiquiſſimas recurrere eccleſias,in quibus cõuerſati ſunt apoſtoli,et ab eis de ꝓpoſita quæſtione ſumere quod certũ eſt. Quid autẽ ſi necqꝫ Apoſtoli quidẽ ſcripturas reliquiſſent nobis:nonne oportebit ordinẽ ſequi traditionis, quem tradiderunt his quibus committebant eccleſias, cui et barbari aſſenſerunt, atramento ſcriptam habentes,per ſpiritum in cordibus ſuis ſalutem:Hæc ille. Proindecqꝫ Paulus dixiſſe videtur, Si quis euangelizauerit præter id quod accepiſtis,nimirum traditione,non ſcriptura.

Ire.li.3.ca.4

2.Corin.3

Gala.1.

IRenæo conſentit Auguſtinus cõtra Manichæos:Palam(inquit)eſt, quod in re dubia ad fidem ac certitudinẽ valeat authoritas eccleſiæ, quæ ab ipſis ſundatiſſimis Apoſtolorꝫ ſedibus,vſqꝫ in hodiernũ diem

Aug. contra Manichæos

durans

durans ſuccedentium ſibi tot epiſcoporum ſerie, & tot populorꝝ conſenſione firmat᷑. Iã ſi inſpicientes ueteris eccleſiæ traditionẽ & antiquiſſimorũ patrũ uolumina, plane uidemus ueteris eccleſiæ doctrinã prorſus cum doctrina eccleſiæ præſentis cõuenire, & in hiſce quæ fidei ſunt, faciem & ſtatum eccleſiæ p̃ſentis, eſſe antiquo ſtatui cõſentaneũ, & eccleſiã Chriſtianam impreſentiarũ credere & obſeruare, quẽadmodũ credidit & obſeruauit eccleſia, quæ fuit, quum Bernardus ageret in humanis, Et eccleſiam eã, quæ ætate Bernardi fuit, in eiſdem fidei rebus, ita credere & docere, quẽadmodũ tota eccleſia Chriſtiana quæ Bernardũ ſexcentis & multo pluribus annis anteceſſit, quæ & baptizabat infantes, & pro defunctis orabat, & ieiunia cõmendabat, & uota obſeruabat, & ſanctorum interceſſiones non reſpuebat, ac alia quæ nunc in cõtẽtionem uocãtur, tradebat. Inſanimus profecto ſi concordi & uetuſtiſſima eccleſiæ traditione relicta, ſciſmaticis aſſentiamur.

Præſens eccleſia credit quemadmodum priſtina.

ET ut nunc occurrat aliquid, quod uel aperto ſcripturæ teſtimonio, uel ſynodorꝝ gñariliũ authoritate aperte deciſum non ſit, ſed inter dubia cõputetur, ſua cenſura & authoritas etiam preſenti eccleſiæ ſubtrahẽda nõ eſt, ad q̃ Chrũs ultimũ iudiciũ retulit. Præterea præſens eccleſia poteſtatẽ habet inſtituendi ordinationes & ritus eccleſiaſticos, ad fidẽ charitatẽq; ædificandã alendãq;, quarũ finis quũ huc tendat, ut in eccleſia omnia (ſcd̃m diui Pauli p̃ſcriptũ) ordine ac decẽter gerãt᷑, ut ſint pœdagogia, ad ſecretiora myſteria capeſſẽda & ſacra reuerẽtius tractãda, ut ſint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influẽtes, ut ſint fulcimẽta uirtutis, & ſtimuli quidã nos admonẽtes, quid, a quo, quo tẽpore, quoue pacto ſuſcipi, agi, tractariq; in toto iſto ordine cõueniat oĩo cõtẽnẽde nõ ſunt. Quę tñ ab eccleſia ſic inſtituũt᷑, nõ ut charitati (modo abſit ſcãdalũ) interdũ cedere nõ debeãt, ſed potius ut fidẽ & charitatẽ, puehant, quales ſunt ieiuniorũ, feriarum, ac alij innumeri pij ritus, qui huc ſpectant, ut expeditiores ſimus ad audiendum uerbum dei, ſacramenta participandum, & ſeruiendum deo uiuenti, & proinde non tantum utiles, ſed & neceſſariæ ſunt, in præſenti eccleſia quæ multos carnales cõplectitur, quibus manuductione opus eſt. Quare qui has ſpernit & reijcit, aut ut mera figmenta hominum irridet aut a deo ueritas eſſe dicit, is cum deo & diſcipulo eius Paulo pugnat, Nã ut cætera ſileamus, prior ad Corinthios epiſtola ſatis oſtendit, quam fuerit diuus Paulus, in ritibus iſtis pijs ordinãdis, atq; adeo obſeruandis ſolicitus, ut pronuntiarit reijciendos ſecus ſentiẽtes. Si quis (inquit) uult cõtẽtioſus eẽ nos talẽ cõſuetudinẽ nõ habemus, nec eccleſia dei.

Eccleſię cenſura in rebus dubijs
Matt. 18
Finis ceremoniarum.
1. Corin. 15
1. Corin. 14
Ceremoniæ in eccleſia neceſſariæ.
Paulus ceremonias aſtruit.
1 Corin. 11

DEniq; ut præſens eccleſia non ſit eiuſdem illuminationis & reuelationis, cuius illa fuit, quæ ſub apoſtolis, & ſtatim poſt Apoſtolos erat, q̃d ad docenda ac tradẽda Chriſtianæ fidei myſteria atq; doctrinas attinet

Primitiuæ eccleſiæ in eruendis myſterijs maior ſcientia fuit eruditio.

Quod

Quod apoſtoli ac ipſorꝫ proximi ſucceſſores, eccleſiæ primitiuæ columnæ, artius teſtimoniū de his quæ uiderant, perhibere poterant, qui & ipſm Chriſtū, illiusq; opera uiderunt, & doctrinã ex ſacratiſſimo ipſius ore perceperunt, manifeſtationẽq; diuini ſpiritus in ſignis & prodigijs aſſequuti ſunt, quibus & ipſe Chr̄us poſt reſurrectionẽ aperuit ſenſus ut intelligerent ſcripturas, ꝓphetarꝫ. Præſens tamen eccleſia eandẽ authoritatẽ habet, quã illa primitiua, quod ad claues eccleſiæ traditas attinet, quę nihil aliud ſunt q̃ poteſtas eccleſiaſtica in docendo uerbo dei, in ſacramentis, cęterisq; myſterijs Chriſti diſpenſandis, in remittendis ac retinẽdis peccatis, in excommunicando ac reconciliando criminoſos ac contumaces, ac alijs eiuſdem generis, de quibus ſuo loco latius dicemus.

Lucę 23

Pręſentis eccl'ię par clauium authoritas.

Claues quid.

Diuerſitas particulariū rituum nõ ſoluit catholicã cõmunionẽ

IAm neminem offendet, q; ſingulæ eccleſiæ ſuos interdum ritūs non ad modum conſentientes habeant. Hæc enim diuerſitas, fidei ac charitatis communionem non diſſoluit, præſertim quum idem finis ſit, & idem ſcopus, quem ſinguli in his rebus (ut diximus) intendunt, multominus q; patres interdum diuerſa tradere uidentur. Nam quod extra eos articulos, q̃s eccleſia, catholica traditione diffiniuit (cui illi ſcientes nunquam repugnarent) ſalua fidei compage, & ſpiritu charitatis interdum diſſonent, non ducimus abſurdum, quod in his non immobili ſententia diffiniendo loquuti ſint. Comperta eſt enim pietas fidei in eis non uacillare, quoniam omnia (in unitate eccleſiæ uſque in uitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem & eccleſiæ concordiam alendam dixerunt.

Auguſti.

Epilogus.

Ex quibus omnibus manifeſtum euadit, eccleſiam dei quod ad exteriorem colligantiam & communionem attinet, uſque in finem ſeculi habituram permixtos bonos & malos etiam ſecundūm rationem membrorum. Deinde quod ob malos mores uel præſidentium in eccleſia uel mẽbrorum, ab eccleſiæ unione recedendum non ſit, ſed ſemper eccleſię authoritas quærenda, ne perpetuo uel ob malos mores præſidentium, uel eccleſiæ membrorum, etſi mortuorum, hæreamus, num in corpore ueræ eccleſiæ ſimus nec ne. Deniq; ad quam regulam ſcripturæ interpretatio & dubiarum rerum quæ in eccleſia occurrũt, determinatio exigenda ſit.

In eccl'ia ſtricte accepta ſoli prædeſtinati.

Interim tñ, q̃d & ſupra diximus, nõ inficiamur ad Eccleſiã ſtrictius acceptã, quatenus ſcilicet ij in Eccl'ia eẽ dicũt, ex q̃bus Ciuitas dei cõſtat, tãtũ uitę ſp̃ualis participes, & ſibi mutuo ĩ ſpũ charitatis coherẽtes ꝑtinere, adquẽ modũ Eccleſia ẽ corpus Chr̃i myſticũ, ſeu cõgregatio fideliũ, ĩ unitate fidei & charitatis uĩculo, ſub uno capite Chr̃o militãtiũ, ĩpiq; capiti (ex q̊ totũ corpus ꝑ nexus cõiunctioneſq; ſubminiſtratũ & cõſtructũ creſcit ĩ augmẽtũ dei) ꝑ uiuã fidẽ & charitatẽ cohęrẽtiũ. Quã hic ſymbolũ appellat ſanctam, id eſt, mundam ac puram, quanquam & ſancta recte dicatur, quod ſit deo conſecrata: ſicut ſanctum domino dicit̃, q̃d ẽ illi ſacrum.

Ephe. 1

Colloſ. 1

Ephe. 4

Eccleſia cur ſancta dicatur.

Deniq;

Deniq; quod ad eam rationem, qua ſanctũ inuiolatũ appellamus, eccleſia Luc.6
omnino inuiolabilis eſt fundata ſupra firmam petram, id eſt Chriſtũ, adeo
ut ne portæ quidem inferorum aduerſus eã præualere poſſint. Talem ec-
cleſiã conſtantẽ tantum ex membris participibus uitæ ſpiritualis & occul Matthei.16
ta quadã conexione in ſpiritu charitatis cohærẽtibus, Apoſtolus Paulus
deſcribit Ephe. quĩto. Chriſtus (inquit) dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradi-
dit pro ea, ut illã ſanctificaret, mundãs eam lauacro uitæ, ut exhiberet ipſe Ephe.5
ſibi glorioſam eccleſiam non habentẽ maculã aut rugã aut aliquid huiuſ-
modi, ſed ut ſit ſancta & immaculata, nutritq; & fouet eam, quia mem-
bra ſumus corporis eius & de oſſibus eius.

NEc prætermittendum cenſemus, φ miſſæ ſymbolum (ut quæ uera Syn. Cõſtant.
ſit eccleſia, manifeſtius reddat) unam ſanctã dicit, nam eccleſiæ ca-
tholicæ nihil ita peculiare eſt, φ unitas, proindeq; inter alias notas, qua ui
ua membra eccleſiæ dinoſcuntur, hæc eſt, quod ſupportãt inuicem in cha 4. notæ.
ritate, ſolicita ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis. Vnum (inquit Vnitas ac charitas mu-
Apoſtolus) corpus & unus ſpiritus, ſicut uocati eſtis in una ſpe uocatio- tua eccleſiæ peculiaris.
nis ueſtræ, unus dominus, una fides, unum baptiſma, unus deus & pater Ephe.4
omnium, qui eſt ſuper omnes & per omnia & in omnibus nobis. Voca-
ti ergo ſumus in unitatem ſpiritus, ut ueritatem facientes in charitate creſ-
camus, in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus, ex quo totum corpus cõ
pactum & connexum per omnẽ iuncturã ſubminiſtrationĩ. ſecundum
operationem in menſuram uniuſcuiuſq; membri augmentum corporis fa
cit in ædificationem ſui in charitate. Et alibi: Sicut enim in uno corpore 1. Corin.12
multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum ha-
bent, ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alteri-
us membra, habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt
nobis, differentes, & cætera quæ ſequuntur. Hæc in Canticis deſcribitur
in hunc modũ: Vna eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ ele-
cta genetrici ſuæ, Hæc eſt tunica illa incõſutilis deſup cõtexta p totũ, q̃ ſciſ Iohan.19
ſa nõ fuit, de q̃ Chrs dixit apud Iohãnẽ: Et erit unũ ouile & unus paſtor. Iohan.10

HÆc deſcribitur hortus concluſus ſoror mea ſponſa, fons ſignatus, pu- Aug. de bap-
teus aquæ uiuæ, paradiſus cũ fructu pomorũ, Quod intelligere non tiſ. contra Donatiſt. li.
audet Auguſtinus, niſi in ſanctis & iuſtis, non auaris, fraudatoribus, rapa- 4. cap. 27
cibus, ebrioſis & inuidis, quibus baptiſmũ habuiſſe cũ iuſtis commune ẽ, Canti.4
cum quibus non habent communem charitatem. Numerus ergo iuſtorũ,
qui ſcd̃m propoſitum uocati ſunt, de quibus dictum eſt. Nouit dominus Ephe.1
qui ſint eius, ipſe eſt hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquæ uiuæ, pa 2. Timoth.2
radiſus cum fructu pomorum. Ex hoc numero (ut ſubdit Auguſtinus) Canti. cor. 4
q̃dã ſpiritaliter uiuũt, & ſupeminẽtẽ uiã charitatis ingrediũt, & cũ p̃occu Predeſtinatorũ tres gradus
patũ hoĩem in aliq̃ delicto inſtruũt in ſpũ lenitatis, intẽdũt ne & ĩpi tẽtẽt. Gal.6

Et cum forte ipſi preoccupantur reprimitur in eis aliquantulum,non au-
tem extinguitur charitatis affectus,rurſuſq; reſurgens &. inardeſcens pr
Pſalm. 118 ſtino curſui reſtituitur.Norunt enim dicere ,Dormitauit anima mea pre
tœdio,cõfirma me, in uerbis tuis.Quidam uere adhuc carnales & anima
les,prouectus ſuos inſtanter exercent,& ut cibo ſpiritualium fiant idonei
ſanctorum myſteriorum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus,
populari etiam iuditio manifeſta ſunt,in dei timore deuitant,& ut mi-
nus minuſq; in rebus terrenis & temporalibus delectentur uigilantiſſime
ſatagunt,regulam fidei diligenter inquiſitam firmiſſime tenent, & ſi quid
Tit. ab ea deuiant,cito authoritate catholica corriguntur. Ex nu mero etiam
eorum qui nequiter uiuunt,aut etiam in hereſibus uel in gentilium ſuper-
ſtitionibus iacent,nouit dominus qui ſunt eius,qui nobis quidem foris
eſſe uidentur, Dei autem præſcientia intus ſunt,ipſe enim nouit ſi con-
Eccleſiã nõ habere maculã quomodo accipiendum. uertantur ad eum & uiuant.

QVod ergo diximus, ſanctam eccleſiam non habere maculam aut ru
Ephe. 5 gam, intelligendum eſt de criminibus lethalibus, a quibus om-
nes qui Chriſtiani ſumus & poſſumus & debemus abſtinere, opitulan-
1 Corint. 1 te ſpiritu Chriſti, qui confirmabit nos uſq; in finem ſine crimine in die
1 Iohan. 1 aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti. A leuioribus autem,quis dicere po-
Aug. lib. retra. cap. 19 teſt ſe mundum eſſe? Sed hi neui uerius ſunt q̃ maculæ facile diluibiles,
aut quod dicimus eccleſiam non habere maculam aut rugam,non ſic ac
cipiendum eſt,quaſi iam ſit tota pulchra, ſed quod ad ſummam purita-
tem enitatur & a deo præparetur, ut tandem glorioſa appareat . Nunc
Matth. 6 enim propter quaſdam ignorantias & infirmitates membrorum ſuorum
Lucæ 11 habet eccleſia,unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra.

Eccl'ia cur catholica dicatur. **Catholicam.** Eccleſia ſancta appellatur catholica,hoc eſt uniuerſa
lis, protendens palmites ſuos in quelibet & loca & tempora, tum præ-
terita,tum præſentia,tum futura, ſecundum ſeriem ſucceſſionis, naſcen-
tium & decedentium continuata ſub uno duce inuiſibili, deo, in unitate
Eccl'ia nõ eſt affixa ulli loco. fidei & religionis. Proindeq; hæc eccleſia non eſt affixa ulli loco,regio-
ni,genti,aut familiæ, dicente ſcriptura: Non eſt diſtinctio Iudæi & Græ-
Galat. 3 Roma. 2 ci, Non eſt perſonarum acceptio apud deum, ſed in omni gente & lo-
Acto. 10 co: qui timet deum, acceptus eſt illi. Quicunq; ergo ab Adam in præ-
ſens uſque tempus fuerunt,ac deinceps uſque in conſummationem ſecu-
li erunt de fide in unum deum & Chriſtum eius(quem ſancti ab orbe
Iohan. 8 condito in ſpiritu uenturum & diaboli regnum deſtructurum noue-
1. Petri. 1 Hebre. 11 runt) conſentientes, unius eiuſdemq; fidei & ſpiritus uiuificantis ſigna-
culo obſignati, de eccleſiæ membris ſunt,nouerint ſe mutuo nec ne.Suf
ficit enim ſcire hanc ſocietatem ſpiritu Chriſti conglutinatam, in orbe
Matth. ſemper fuiſſe & uſq; in conſummationem ſeculi futuram. Viderunt

ſancti ab orbe condito diem Chriſti,& gauiſi ſunt. Viderunt autem partim diuino & ſupercœleſti lumine illuſtrati, partim diuinis promiſſionibus innixi, quæ ſtatim poſt Adæ lapſum (ne deſperaret homo) inſonuerunt de ſemine, quo conterendum foret ſerpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeꝗ manifeſtum eſt, & veteris & noui teſtamenti vnam eandemꝗ eccleſiam eſſe fundatam ſuper fundamentum prophetarum & apoſtolorum, hoc eſt Chriſtum, qui vtriuſque teſtamenti finis eſt, & vtriuſque populi fundamentum, lapis ille angularis quo vterque populus connectitur. Vocamus ergo eccleſiam catholicã, quod ramos & palmites ſuos per vniuerſam terram extendat. Quemadmodum dominus pronuntiauit eccleſiam ab Hieruſalem incipientẽ creſcere, donec perueniat in omnes gentes: Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet conſummatio. Et iterum oportebat Chriſtum pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Et alibi: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, in Iudæa & Samaria vſque ad vltimum terræ, non quod necеſſe ſit, eccleſiam indies maiorem fieri, ſed quod quotidie accreſcant noui palmites ex gentibus, aut rurſus, non quod nulla ſit natio, vbi in præſentiarum non vigeat fides, ꝗ poſſibile ſit, nonnullas adhuc eſſe gentes, quibus Euangelium prædicatum non ſit, ſed quod finis ſeculi venturus non ſit, donec Euangelium ſalutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit. Ex quibus omnibus eſt conſequens, hæreticos inſanire, qui aſſerunt totum terrarum orbem apoſtataſſe, & fidem tantum apud ſe remanſiſſe, & a ſua parte in quodam terræ angulo ſtare.

Iohan. 8 | Gene. 3. 12 | Ephe. 2 | Fundamentum eccleſiæ Chriſtus. | Pſal. 117 | Ante finẽ ſeculi p̃dicabit euangeliũ p̃ totum orbẽ. | Matth. 24 | Lucæ. 24 | Acto. 1. | Non eſt neceſſe, eccleſiã indies maiorem fieri. | Inſaniũt hæretici q apud ſe tantum fidem aiunt eſſe.

CVr autem ſymbolum miſſæ addat, apoſtolicam, ſuperius expoſuimus ac docuimus. Spiritum ſanctum remittentem peccata, non alibi reſidere quam apud eccleſiam apoſtolicam, cui Ieſus dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Hic enim ſpiritus copulat & ſociat omnia eccleſiæ membra, non ſecundũ corporalem congregationem, in vnam patriam, prouintiam, regionem, ſed ſecundum ſpiritualem copulam, in vno fidei ſacramento, in vna profeſſione, in vno grege, in vno ouili, ſub vno paſtore, ſub vna cathedra.

Eccleſia cur apoſtolica dicetur. | Iohan. 20 | Eccleſiæ copula ſub vno paſtore, ſub vna cathedra.

DEnique noſſe oportet ex ſcripturis, duas eccleſias eſſe, vnam dei, alteram diaboli, vnam Chriſti, alteram Satanæ, vnam piorum, alteram malignantium. Prioris author eſt deus, & ſanctificator ſpiritus ſanctus, de qua hic articulus loquitur. Alterius, diabolus, per apoſtatationem a deo. Duæ quidem ciuitates, quarum vtraꝗ vti corpus quoddam creſcit vſꝗ ad conſummationem ſeculi, de quorum ortu, progreſſu ac

Duæ eccl'æ, altera dei, altera diaboli.

 exitu

Augu. de ciuita. dei. exitu inſigne volumen ædidit Auguſtinus, cui nomen a parte meliori
indidit, de ciuitate dei. Conſtat autem eccleſia malignantium ex conuen
ticulis ſchiſmaticorum, hæreticorum ac aliorum impiorum aduerſus ec
cleſiaſticæ hierarchiæ tranquillitatem conſpirantium, quæ licet innume
ra ſint, varijs titulis ſe venditantia & inter ſe contraria. In hoc tamen cō-
ueniunt, quod vni eccleſiæ catholicæ nunquam non inſidiantur, aduer-
ſantur ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fi-
Matth. 16 duciam præbet, ꝙ non præualebunt aduerſus eam.

CRedimus ergo vt huius articuli finem tandem faciamus, vnam tan
tum per totum terrarum orbem ſanctam eccleſiam catholicam, quæ
Extra eccleſiæ vnitatē, nemo ſaluat per ſpiritum ſanctum in vnitate fidei colligitur, conſeruatur & guberna
tur, quodqꝫ nullus ſaluari poſſit, vel qui de hac eccleſia non eſt, vel qui
ab illa rite reſectus eſt, niſi ſe illi reconciliet. Quod fit quum per eccleſiæ
miniſtros authoritate clauium in gratiam recipitur, nam & ſæpe in ſcri-
2. Corin. 2 pturis, eccleſiæ miniſtri, iudices, rectores, moderatores, & paſtores eccle
Chryſoſt. ſia dicuntur. Quemadmodum ſi diuo Chryſoſtomo credimus, dictum
eſt Marci. xviij. Si te non audierit, dic eccleſiæ, id eſt, eccleſiæ præſulibus
Marci. 18 ac pſidentibus, quibus Chriſtus ligandi ac ſoluendi poteſtatem cōmiſit.

Sanctorum communionem.

ARticulus iſte potius explanatio eſt proxime prioris, q̄ articulus no
uus. Declarat enim quid intelligendum ſit per ſanctam eccleſiam,
& quem fructum referat qui eccleſiæ catholicæ viuum eſt membrum.
Sancta enim eccleſia (vt paulo ante diximus) eſt cœtus & congregatio
Sancta eccleſia quid. fidelis populi, vnum deum, vnum Euangelium, vnam fidem, vnā ſpem,
Ephe. 4 in vinculo charitatis profitentium, atqꝫ eiuſdem ſpiritus, eorundemqꝫ ſa
In ſocietate ſanctoꝝ, cōmunio bonoꝝ opeꝝ. cramentorum participationem habentium. Credimus ergo, non ſolum
in cœlis, ſed & in terris eſſe talem ſanctorum ſocietatem, ſpiritu Chriſti
conglutinatam, idqꝫ arctiſſima coniunctione myſtici corporis cum capi
te ac inter ſe membrorum, adeo vt in hac ſocietate talis quidam ſit com-
munio omnium bonorum operum, inter omnes pios qui fuerunt ab ini-
1. Corin. 12 tio mūdi, qualis eſt membrorum corporis inter ipſa ſocietas. Proindeqꝫ
Oram' pro inuicem, ut unius corporis membra. credimus aliorum omnium piorum hominum benefacta nobis ſubue-
nire, nos iuuare, defendere ac confirmare, Donec tamen membra corpo-
Matth. 6. ris, hoc eſt eccleſiæ fuerimus. Hinc eſt quod Chriſtus nos orare docens,
Lucæ. 11 iubet nō ſibi quęqꝫ peculiariter aliquid rogare, ſed velut vnius corporis
mēbra, eodē animata ſpiritu, quod in cōmune omnibus expediat, poſtu
lare, quemadmodū ſuo loco in expoſitione dn̄icæ orationis dicemus. Al
Gala. 6 ter em̄ alterius onera portamus, & ſic adimplemus legem Chriſti.

Cæte

CAeterum extra hanc ſanctorum communionem, quæ eſt eccleſia, ne Auguſtinus
propria quidem beneſacta cōducunt cuiquā ad ſalutem, quamlibet
etiam in ſpeciem eximia. Quapropter etſi pro Chriſti nomine quis ſan-
guinem fundat, tamen ſi in hac vita non tenuit eccleſiæ catholicæ vnita
tem, non habebit æternam ſalutem. Nam ſi vnā ſanctam eccleſiam, ſan- Cyp. de ſim
ctorumq; communionē credimus (quæ eſt Chriſti corpus myſticū) con pl. præla.
ſequens eſt, eum nullam cū ſanctis communionē habere qui hanc vnita
tem deſerit. In corpore quoque Chriſti myſtico non eſſe qui ab illa rece
dit, Nec pertinet ad Chriſti præmia qui relinquit eccleſiam Chriſti, alie-
nus eſt, prophanus eſt, hoſtis eſt, denique, habere non poteſt deum pa-
trem, qui non habet eccleſiam matrem, in qua ſola eſt remiſſio peccato-
rum. Et ideo ſequitur.

Remiſſionem peccatorum.

Au. de ſym
EX ſuperioribus manifeſtum euadit, non propter aliud factum eſſe, bol. ad cate.
vt & pater mitteret filium, & ipſe filius ſuſciperet hominem ſanandū lib. 2. ca. 10
& ſpiritus ſanctus ſua dona in nos effunderet, niſi vt noſtræ animæ a ſar
cinis peccatorum liberarentur. Suſcepit quidem Chriſtus totum homi- Quo ordine
nem, & in anima & in corpore curandum, a cura tamen animi cœpit, tan hō per Chri
dem etiam corpori daturus felicitatē, immortalitatemq;, quin priorem ſtum curet.
curam animæ adhibendam eſſe q̄ corpori demonſtrauit, quum paraly-
ticum ſanaret: Fili (inquit) confide, remittuntur tibi peccata tua. Deinde Matth. 9.
quum vidiſſet peruerſam Iudæorum mentem: Vt (inquit) ſciatis, quia Marci. 2
habet poteſtatem filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralyti
co: Surge, tolle grabatum tuum & ambula. Neceſſe eſt enim, vt prius
interius ſanus ſit, qui exterius ſaluus eſſe deſiderat, quemadmodum do-
minus alibi ait: Munda prius quod intus eſt, vt fiat & id quod deforis Matth. 23
eſt mundum.

CRedimus ergo in ſola eccleſia Chriſti, necq; vſquam alibi eſſe remiſ- In ſola eccle
ſionem peccatorum. In eccleſia inquam, non hæreticorum, ſed ſan- ſia Chr̄i ca-
cta catholica & apoſtolica, in ſpiritu Chriſti cōgregata, eſt remiſſio pec tho. remiſſio
catorum per baptiſmum, & poſt baptiſmum per pœnitentiam & claues pc̄tōꝝ eſt.
eccleſiæ datas. Baptiſmus quidem extra eccleſiam eſſe poteſt apud hære
ticos, baptizantes, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed prodeſ- Aug. de fide
ſe non poteſt ad remiſſionem peccatorum, niſi baptizatus ante finem ad Pet. c. 37
vitæ ſuæ, catholicæ eccleſiæ reconciliatus, redditus, & incorporatus fue- & ſequent.
rit. Quia etſi habeam (inquit Apoſtolus) omnem fidem & nouerim om
nia myſteria, charitatem autē (quæ in hæreticis & ſchiſmaticis ſe ab vni- 1. Corin. 13
tate eccleſiæ ſeparantibus non eſt) non habuero, nihil ſum. Nam & in

Gene.7 diebus diluuij neminē legimus extra arcam potuiſſe ſaluari. In eccleſia
Au.de ſym. autem catholica, ſanctū baptiſma, omnia prorſus delicta delet, & origi-
ad catechu. nalia & propria, vt amodo non imputentur. Innouat ſiquidem hominē
lib.3.ca.10
Au.de ſym. per baptiſmum qui fecit illum, preuenit gratia etiam ipſam infantiam,
ad catechu. vt ſint liberi, per Chriſtum liberati, qui in Adam a diabolo tenebantur
lib.vlt.ca.9. ante captiui. Deoneratur anima ſarcinis peccatorum, vt libertate nouæ
vitæ induta, aduerſus diabolum cum adiutorio diuino fortiter valeat di
Baptizatis q̃ micare, eumq; a quo ſuperata eſt, ita ſuperet vt in regnum dei tranſlata
modo agen de hoſte deuicto ſecura regnet cum ſuo capite Chriſto. Quum ergo ba
da vita. ptizati fuerimus, ducere vitam bonam in præceptis dei debemus, vt ba
ptiſmum cuſtodiamus vſque in finem.

AT ſi poſt baptiſmum in peccata, quamuis grauia & crebra, cecide-
Hierony. rimus, ſupereſt ſecunda poſt naufragium tabula, nēpe pœnitentia,
per quam lapſus in virtute ſanguinis Chriſti, donatur remiſſio peccato-
Matth.16 rum, miniſterio clauium eccleſiæ in perſona Petri traditarum: Tibi dabo
(inquit) claues regni cœlorū, quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit liga
tum & in cœlis, & quæcunq; ſolueris ſuper terram, ſoluta erunt & in cœ
Matth.18 lis, Et iterum Matth. xviij. Amen dico vobis, quæcunq; ligaueritis ſu-
per terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunq; ſolueritis ſuper terram,
Pœnitentiæ ſoluta erunt & in cœlo. Et hæc pœnitentiæ ianua, non aperitur, niſi per
effector, ſpi
ritus ſanct⁹. ſpiritum ſanctum illuminantem & conuertētem, quemadmodum Apo
2.Timo.2 ſtolus dixit: Ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoſcendum ve-
ritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis, ſed de hoc ſuo loco latius. Tan-
Matth.6
Marci.11 tum meminiſſe omnes debent tunc demum remitti nobis peccata, ſi nos
Nō aliter re- viciſſim proximo remiſerimus.
mitti pecca- Hic locus foret non importunus de ſeptem eccleſiæ ſacramētis dicendi,
ta, niſi nos vi ſed ne lectorem ad ſymboli finem properantem remoremur peculiarem
ciſſim proxi illis locum, ſtatim poſt calcem huius explanationis reſeruamus.
mis remitta-
mus.

Carnis reſurrectionem.

IAm diximus, Chriſtum totum hominem curandum & ſaluandū ſuſ-
Hō conſtat. cepiſſe. Conſtat aūt homo anima & corpore. Anima rurſus duas par
Corpore.
Aug.de fide tes habet, rationalem & vitalem ſeu ſenſitiuam. Rationalis (qua carent
& ſym.c.10 beſtiæ) mens ſeu ſpiritus dicitur, qua deo ſeruimus, non prius tamen q̃
Mente. hic ſpiritus noſter, per ſpiritus ſancti gratiam exoneratus a peccatis &
Roma.7 innouatus fuerit. De qua parte dixit Apoſtolus: Mente ſeruio legi dei.
Et iterum: Teſtis eſt mihi deus, cui ſeruio in ſpiritu meo. Altera pars, nē
Anima. pe vita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, quæ quū etiam in ele-
ctis & innouatis non omnino cōcupiſcentiam carnalē exuerit, caro no-
minat.

minatur. Vnde dicitur, Mente ſeruio legi dei, carne aũt legi peccati. Po ſtremo, tertia pars, q̃ tantũ viſibilis eſt, vltimũ & infimũ in nobis, corpus eſt noſtrũ. Iam natura corrupta reſingit̃ & perficit̃, quũ ſpiritus hominis ſubijcitur ſpiritui dei, & quũ ſequitur ducentẽ deum per verã ſidẽ & bo nam voluntatem, Dein quũ anima ſpiritui noſtro per ſpiritũ dei innoua to, ad bonam operationẽ ſubditur, Quod non tam cito fit q̃ ſpiritus no ſter ſpiritui ſancto ſubiugatur, aliquanto em̃ tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia defluit, refrenatur. Et ideo aſſidua in nobis do nec vixerimus pugna eſt, qua ſpiritus concupiſcit aduerſus carnem, & ca ro concupiſcit aduerſus ſpiritum, Sed tamen quia & ipſa carnalis anima mundatur, recipiens ſtabilitatem naturæ ſuæ dominante ſpiritu, qui ei ca put eſt, cuius rurſus caput eſt ſpiritus Chriſti, non dubitandum, ſed fir miter credendum eſt, corpus etiam ipſum, beneficio Chriſti tandẽ pro priæ naturæ reſtitui, quamuis non tam cito q̃ vel anima vel ſpiritus re ſtituuntur, ſed tempore opportuno, in nouiſſima tuba quum mortui re ſurgent incorrupti & nos immutabimur.

Qũo natura corrupta reſingitur.
Roma. 8
Gala. 5
Lucæ. 2.
Aſſidua & ꝑpetua in nobis pugna.
Gala. 5
1. Corin. 15

CRedimus ergo per ſpiritum ſanctũ reſuſcitandam omnem carnem, hoc eſt, omnes homines ſecundũ corpus & carnem reuicturos, tam pios q̃ impios, tam bonos q̃ malos, ſic vt eadẽ caro quã circumferimus, quæ mortua eſt & ſepulta, ac computruit, reſuſcitanda ſit, quod aperte oſtendit Paulus, quũ reſurrectionẽ carnis tradit, addito pronomine, di cens, Oportet corruptibile hoc. Quum em̃ dicit, hoc, in carnem quam geſtamus, quaſi digitum intendit. Quid enim aliud eſt dicere mortale hoc? q̃ ꝙ hæc viſibilis caro ſit reuictura. Sicut & apertiſſime Iob teſta tur, dicens: Et rurſus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo de um meum, quem viſurus ſum egoipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Reſurget ergo hoc corpus ad immortalitatem, quæ pijs atq; impijs communis erit, ſed longe diuerſa ratione, nam pijs æternam bea titudinem, impijs vero æternos cruciatus adferet, quemadmodũ apud Danielẽ prophetã legimus: Quia tunc reſurgent qui ſunt in terræ pulue re, hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium & confuſionẽ æternam. Sicut Chriſtus dixit: Et procedent qui bona ſecerunt in reſur rectionem vitæ, qui vero mala egerunt in reſurrectionem iudicij, id eſt, æternæ condemnationis, quemadmodum explanatius dicitur in ſymbo lo Athanaſij. Ad cuius aduentũ omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt rationẽ. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, & qui mala egerunt, ibunt in ignem æternum.

Per ſpm̃ ſanctũ reſurrectio mortuorum.
Eodem corpore reſurgemus.
1. Corin. 15
Iob. 19
Immortalitas pijs & impijs cõis, ſed diuerſa rõne
Danie. 12
Symbolum Athanaſij.

REſurget ergo caro non mutata ſubſtãtia, ſed qualitate, ꝙ ſi deus no ua corpora creare poteſt, cui dubium quin & hæc corpora ad im

 morta

mortalitatẽ reſtituere poſſit? non immutata corporis ſubſtãtia, ſed cor-
poris qualitatibus. Non contradicit ergo reſurrectioni corporꝝ, quod
1. Corin. 15 Paulus prima Corint. xv. (vbi toto capite reſurrectionẽ corporꝝ ex pro
feſſo demonſtrat) ait: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebũt, hoc
eñ oſtendere voluit, ꝗ caro & ſanguis cũ his qualitatibus corruptibili
bus non reſurgant. Subdit eñ, neq; corruptio corruptelam poſſidebit.

Quæſtio. Responſio. 1. Corin. 15 DIcet ergo quiſpiam, quõ ergo mortui reſurgẽt, quali corpore veni-
ent? Audi reſpondentẽ Paulum: Inſipiens tu, quod ſeminas, nõ vi-
uificatur, niſi prius moriatur. Et q̃d ſeminas, non corpus quod futurum
eſt ſeminas, ſed nudum granum, vtputa tritici, aut alicuius cæterorum.
Cy. in ſym. Deus autem dat illi corpus ſicut vult, & vnicuiq; ſeminũ proprium cor
Siſitudine re pus. Quaſi diceret, Quod in ſeminibus quæ tu in terram iacis per annos
ſurrectio cor ſingulos fieri vides, hoc in tua carne quæ legi dei ſeminatur in terra, futu
porꝝ docet. rum eſſe non credis? Nonne quum diuerſa ſemina quis in vnum per-
miſcet, & hæc indiſcreta ſeminat, vel paſſim ſpargit in terrã vniuſcuiuſ-
que ſeminis ſatio quocunq; loco fuerit, competenti tempore ſecundum
naturæ ſuæ ſpeciem germen producit? & culmen ſuæ formæ, ſuiq; cor-
poris reparat? Quid ergo mirum, ſi deus vniuſcuiuſq; carnis ſubſtan-
tiam, quamuis varie diſperſam, mutatis qualitatibus reparet ac refingat,
ſic vt vnicuiq; animæ non confuſum aut extraneum corpus, ſed ſuum
quod habuerat, reparetur, vt ſubinde idem corpus cum anima ſua vel
pudica cotonari, vel impudica puniri poſſit.

Summa fi-dei noſtræ. HAec eſt ergo ſumma fidei noſtræ, quæ ſeparat nos ab infidelibus,
qua ſine, vana eſt fides noſtra, tum ꝗ qui nõ credit reſurrectionem
1. Corin. 15 mortuorꝝ, neq; credit ꝗ Chriſtus reſurrexit, tũ ꝗ nos, ſi in hac vita tan-
tum in Chriſto ſperãtes ſumus, miſerabiliores ſimus oĩbus hominibus.
Baſis fidei, re Hæc inquam eſt baſis totius fidei noſtræ, q̃ pijs in hoc ſeculo, p̃cipuum
ſurrectio adſert ſolatiũ contra omnes adflictiones, impijs vero terrorẽ, alioqui in
mortuorꝝ. omnia ſcelera ſine modo prolapſuris. Porro hic articulus inſignis eſt (q̃d
ad pios attinet) promiſſionũ magnitudine, vt ex multis pauculas refera
1. Corin. 15 mus. Chr̃s (inquit Paulus) reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium,
q̃m quidẽ per hominẽ mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorꝝ, & ſi-
cut in vno omnes moriunt̃, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur, pri-
mitiæ Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti, qui in aduentũ eius crediderũt.
Et ſtatim poſt, Stella a ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuo
rum, ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminat̃ in igno
bilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſe-
minatur corpus animale, ſurgit corpus ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt: Fa-
ctus eſt primus Adam in animam viuentem, nouiſſimus Adam in

ſpũ

ſpiritū viuificantē, primus homo de terra, terrenus: ſecūdus homo de cœlo, cœleſtis. Igitur ſicut portamus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Quibus & hæc addit, Ecce myſterium vobis dico, Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba; Et cætera quæ ſequuntur. Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria, vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuus? hoc eſt peccatum. Stimulus enim mortis, peccatum eſt, quod tunc euacuabitur. Et iterum, quid dulcius illa conſolatione, quæ eſt ad Theſſalon. Nolo vos (inquit) ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent, nam ſi credimus quia Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita deus eos qui dormierunt per Ieſum, adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui relicti ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dominus in iuſſu, in voce archangeli, in tuba dei, deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgēt primi, deinde nos qui viuimus qui relicti ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aera, & ita ſemper cum dn̄o erimus. Itaque (vt ſubijcit) conſolamini inuicem in verbis iſtis. Quod magis ſolatium homini pio adferri poteſt, q̄ quod deus per Apoſtolum ſuum teſtatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, vt in occurſum domini ſuſpenſa nubibus, & aere vectata rapiantur? Quinimo, quod deus transformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori filij claritatis ſuæ, facietq; æquales angelis, ſicut in Euangelio pollicitus eſt, in reſurrectione mortuorū non nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo, vt viuant cum ipſis in æterna vita. Et ideo ſequitur.

1. Theſſ. 4

Nullū ſolatium pio hoī mai⁹, q̄ ſpes reſurrect.

Cy. in ſym.

Gloria corp. piorū poſt reſurr.

Matth. 2

Et vitam æternam.

QVid iucundius? quid dulcius? quid optatius hac ſymboli cōcluſione, qua in Chriſto manentibus poſt glorioſam reſurrectionē corporum promittitur æterna vita, æterna felicitas, æternaq; beatitudo. In hac lachrymarū valle nihil p̄ſente vita charius ducimus, quæ tamen vix vita dicenda eſt. Quē ergo non delectet veræ æternæq; vitæ fidelis promiſſio? Vita inquā corporis & animi nunquā finienda. Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius obnoxium fami, ſiti, æſtui, frigori, indigentiæ, laſſitudini, ſeruituti, dolori, morti aut vllo incommodo, ſed erit immortalitate, agilitate, ſubtilitate, & claritate ſumma decoratum, ſicut ſcriptum eſt: Quod iuſti ſicut ſol fulgebunt, & ſicut ſplendor in firmamento dei. Et iterū fulgebunt iuſti & tanquā ſcintillæ in arundineto diſcur-

Vita æterna fidei noſtræ concluſio.

Vitæ æternę dulcedo.

Apoca. 7

Quid ad corpus attinet.

diſcurrent. Quod ad animum attinet, nullis vitijs, nulla triſtitia aut mœ
Quid ad animam attinet ſtitia ſolicitabitur, ſed perpetuo fruetur ſummo bono, qui eſt deus. Quæ
fruitio quanta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mens huma
Eſaiæ.6 na apprehēdere poterit. Nec em̄ oculus vidit, nec auris audiuit, nec in
1.Corin.2 cor hominis aſcendit, quæ p̄parauit deus diligentibus ſe. Quis enim ex
plicet, ex qua gloria, in quam gloriam ſanctorum corpora reſuſcitata
tranſeant? Quis cogitando aſſequatur, quemadmodum ſponſa eccleſia
Ephe.4 in virum perfectum conuertatur, conregnatura Chriſto? Quis explica-
1.Corin.15 re audeat? quomodo ipſe filius quum tradiderit regnum deo & patri, id
eſt, congregationem fidelium, ita illum hominem ſuſceptum ampliuſq;
clarificatum non dimittat, vt eam claritudinem quam habet cum patre,
Iohan.17 antequam mundus fieret, ſuis fidelibus demonſtrare non differat? De-
niq; quomodo erit deus omnia in omnibus, contemplantes delectabi-
1.Corin.13 mur, & delectabiliter contemplando, dei viſione fruemur, Idq; in ſancto
rum omnium communione, vbi erit feruentiſſima charitas non minus
de bonis alienis q̄ de ſuis gaudens. Bonis inquam ſpiritualibus, quibus
Matth.18 fruuntur angeli, ſemper vidētes faciem patris qui in cœlis eſt, tum com-
Pſal.46 plebimus quod iubet Dauid: Vacate & videte, quoniam ego ſum deus,
Vita æterna quid. Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum & quē
miſiſti, Ieſum Chriſtum.

Mors æterna, hæreditas impiorum. QVemadmodum autem pij vitam æternam hæreditabunt, ita im-
pios mors æterna & animi & corporis, hoc eſt, æternum ſuppliciū
Matth.25 poſſidebit, ſicut Chriſtus dixit. Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti
autem in vitam æternam. Impiorum enim immortalitas verius æterna
mors, q̄ immortalitas nuncupatur, q̧ æternos cruciatus tam animi q̄ cor
Roma.8 poris abſq; vlla ſpe veniæ ſit allatura. Quemadmodum Paulus Roma.
viij. Stipendia (inquit) peccati, mors: gratia autem dei, vita æterna in
Chriſto Ieſu domino noſtro. Amen.

Amen.

QVoniam omnia prædicta veriſſima eſſe indubitate credimus Et
quæ vel ad creationem vel redemptionem vel ſanctificationē no
ſtram pertinent, patrem cœleſtē per filium, in & cum ſpiritu ſancto ope-
ratum eſſe, & nobis certo obuentura per dei miſericordiam credimus.
Amen quid. Idcirco dicimus, Amen, quæ vox eſt ſermonem confirmantis & ratum
fore precantis, hoc eſt, ita certo fiat.

Soli deo ſaluatori noſtro, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrū
gloria & magnificentia, imperium & poteſtas ante omnia
& nunc & in ſecula ſeculorum, Amen.

DE SACRAMENTIS NOVI TESTAMENTI.

SACRAMENTI VOCABVLVM Quid ſacrm̃ ſignificet ethnicis.
uarie accipitur, nam qui ad proprietatem latinæ uocis
reſpiciunt, & ex ethnicis tantum ſcriptoribus uerbi ſi-
gnificationem petunt, ſacramentum appellant iuſiuran-
dum ſeu obligationem numinis ac religionis interuen-
tu confirmatam. Sed qui Biblia tranſtulerunt, ac cæteri Quid ſacris ſcriptoribus.
ſancti patres eam uocem accommodarunt, ad ſignificandum id quod
Græci myſteriũ dicũt, quod ſacrũ ſecretũ aut religioſum arcanũ dicere
poſſumus. In qua tamen ſignificatione interdũ latius, interdũ reſtrictius Interdũ latiꝰ accipitur.
accipitur. Nam in genere accepto uocabulo, ſignificat omne religioſum
arcanum, ſeu omnem rem ſacram abſconditam, etſi alterius rei ſignum
non ſit, uti dicimus ſacramentum diuinitatis. Et Paulus Epheſijs ſcribens, Ephe. 1
ait, Deum nobis ſacramentum uoluntatis ſuæ notum feciſſe, ſecundum
beneplacitum ſuum, quod alijs generationibus non eſt agnitum, ſed ab- Per ſolũ euãgeliũ diſcimꝰ volũtatẽ dei erga omnes gentes, a prudentib. huiꝰ ſeculi abſcõſam
ſconditum a ſeculis, nempe gentes eſſe concorporales & comparticipes
promiſſionis eius in Chriſto Ieſu, in quo omnes habemus fiduciam ac
acceſſum in confidentia per fidem ad ipſum. Itidem i. Timoth. iij. Et ma-
nifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in car- Interdũ reſtrictius accipitur ſacramẽti vocabulum.
ne, nimirum ipſum Chriſtum innuens, magnum eſſe pietatis ſacramen-
tũ, quod quum ſit filius dei inuiſibilis, manifeſtatus eſt in carne. Frequen-
tius uero ſacramentum dicitur ſacræ rei ſignum, quod eius ſimilitudinẽ Sacrã vet. teſt.
gerit cuius ſignum eſt, quemadmodum ſigna & figuræ ueteris teſtamen-
ti, ſacramenta appellantur, id quod familiare eſt patribus. Sic Auguſtinus
ait: Sacramenta quæ obſeruabantur ex lege prænuntiatiua tantum fuiſſe Aug. cõtra Fauſt. Manich. lib. 19. cap. 13.
Chriſti uenturi. Denique quod ad propoſitum noſtrum attinet, patres ſa-
cramenti uocabulum ad ſignificandum peculiariter ſacramenta nouæ Interdũ ſtrictiſſime.
legis deflexerunt, ea ſcilicet, quæ ſunt ſigna uiſibilia inuiſibilis gratiæ dei
quam deus efficaciter & certo in ipſis operatur, modo rite nec indigne tra-
ctetur & accipiatur. Qui enim ſuis ſacramentis ſe adfuturum promiſit Roma 3
deus, mentiri ſeu fallere non poteſt.

Ad hunc ergo modum accepto uocabulo, ſeptem numerantur eccle- Septẽ eccliſię ſacramenta.
ſiæ ſacramenta, quæ ſunt, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitẽ-
tia

tia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex ſcripturis enim ani
maduerterunt patres, hæc ſeptem myſteria recte ac proprie ſacramenta
dici. Q, ita ſint ſenſibilia ſigna inuiſibilis gratiæ dei, ut & ipſius gratiæ
quæ impartitur, imaginem gerant & cauſa ſint, quod ut paulo notius
fiat, a rebus externis ſumamus exemplum. Quædam ſunt quæ interdum
propter ſe fiunt, interdum autem propter alia deſignanda, quatenus ſcili-
cet & dicuntur & ſunt ſigna, quemadmodum annulus interdum datur,
non ut ſit alterius rei nota, ſed tantum propter ſe. Interdum uero datur
uti congruum fidelitatis ſignum, ueluti quo dominus Vaſallum de feu-
do inueſtit, quo ſcilicet accepto, Vaſallus non ſolum de beneuolentia do
mini ſeu beneficio accepto certus efficitur, ſed & mutuum quoddam fœ-
dus inter dominum & Vaſallum cõtrahitur, ut iam dicere, qui annulum
accepit, poſſit: Non reſpicio annulum, ſed hæreditas eſt, quam quære-
bam. Eodem modo ſentiendum ac tenendum eſt (quod eſt huius rei ca-
put) nempe dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſigna quædam dele-
giſſe, per quæ deus in uirtute uerbi ſui peccatis noſtris mederetur, & nos
quodammodo de gratia ſua inueſtiret ac fœdere ſpirituali ſibi colligaret.
Ita enim ipſi deo Opt. Max. ſemper uiſum eſt, ſubducere nos per ſenſibi
lia ad inuiſibilia, Nam quæ eſt humanarum mentium caligo, ex primo-
rum parentum præuaricatione in nos deriuata, non poteſt homo ex ſe
ipſo in dei cognitionem aſſurgere, aut dei uoluntatem in remittendo pec
cata ratione deprehendere, Propterea deus ſemper & uerbis & externis
ſignis nobiſcum egit, per quæ nobis ſe manifeſtaret, ſuamq; erga nos uo
luntatem indicaret, Atq; adeo quum iam multifariam multiſq; modis,
deus olim loquutus fuiſſet in prophetis, conſuluiſſetq; uerbo, lege, ſig-
nis & prodigijs, nouiſſime nobis loquutus eſt in filio ſuo, quem carnem
ſumere & crucem pro nobis ſubire uoluit, ut in illum tanquam in ſignum
potentiſſimum, a deo poſitum, ſimilem nobis factum, uiſibilem ac palpa
bilem intuentes, eundemq; audientes, deum in ipſo agnoſcere, deo cre-
dere ac fidere, deum denique ſuper omnia diligere inciperemus. In ipſo
enim dei potentia, ſapientia & bonitas perfectiſſime, euidentiſſimeq; re-
ſplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, Et quo tan-
dem ſigno deus potentius oſtendere potuit, nos ſibi præcipue curę eſſe,
q̃ q̃d filium ſuum unigenitum pro nobis dedit, ut omnis qui credit in il-
lum, non pereat, ſed habeat uitam æternam? Et quoniam tota uirtus paſ-
ſionis Chriſti, quod ad nos attinet, in application. ſita eſt, ut ſcilicet eam
gratiam (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Chriſtus) par-
ticipemus, dignatus eſt ipſe quædam poſt ſe ſacramenta relinquere, quæ
ſuo uerbo & promiſſione firmauit, ut ſciremus per eorum legitimum
uſum, fructum ſuæ paſſionis, nobis efficaciter & certo communicari. Po
tuit quidem ille ſine omni uiſibili forma gratiam ſuam nobis donare, ſed

Margin notes: Bern. in ſer. in cœna dñi de bap tiſmo & ſacramẽtoali. — Quædam propter ſe fiunt, quædã propter alia deſignãda — Chrũs ſacramẽ ta inſtituit ut p hec nobis mederetur noſq; ſibi coligaret. Ro. 1 — Johannis 1 — Mar. 9 — Roma 10 — Hebr. 1 — Grego. — Luce 2 — Hebræ. 2 — 1. Iohan. 2. — Ioha 3 — 2. Petri 1. — Ioha. 14. — Roma 5 — Coloſſ 1. 2 — Iohan 3 — 1. Ioha. 4 — Iohã. 17 — Auß li. 3. de triñ ca. 4

quoniam carnales ſumus,& ad ſpiritualia capeſſenda admodum tardi, Iohan.3
quanimi robur corporis vitiati mole ac operatiõ.debilitetur ac diſtra‐ Matth.26
hatur,a fide,ſpe,& charitate ſubinde concidens, idcirco fragilitas carnis Roma.7
ſub forma viſibili reparanda,incitanda, erudienda,fouenda & confor‐
tanda erat.Et ne quis de horum viſibilium ſacramentorum virtute ad‐ Ephe.5
dubitaret,addidit deus ſigno viſibili, verbum promiſſionis,adhibuit Aug.in Io.
quoqꝫ inter initia ſacramentorum, viſiones viſibiles ac miracula, vt ea tracta.80
quæ ſemel facta cernimus,per eundem Chriſti ſpiritum, in ſacramentis Aug.in pſal.
indies fieri,fidei ardore credamus,Nam vt certa fide teneres, cum bapti 109.144
zaris,ſpiritum ſanctum in te venire,Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie Chryſoſt.in
ſupra Chriſtum quum baptizaretur apparuit.Vt crederes quum con‐ Matt.ho.12
firmaris,ſpiritum ſanctum tibi ad robur dari,factus eſt in die penteco Matth.3
ſtes ſpiritus vehemens,ac viſæ linguæ diſpartitæ tanquã ignis,ſeden‐ Marci.1.
tes ſupra Apoſtolos,& ſic de cæteris,quæ euidentia ſigna quotidie re‐ Lucæ.3
plicari non eſt neceſſe,quum nobis ſola fides ſufficere debeat, quæ alio‐ Acto.1.
qui euaneſceret,ſi Chriſti verbo addito ſacramento,abſqꝫ euidenti mi‐ Iohan.20
raculo credere detrectaremus. Grego.

Sunt ergo ſacramenta noui teſtamenti principaliter inſtituta,vt ſint
certa & efficacia ſigna,voluntatis & gratiæ dei in ſenſum externum in‐ Aug.contra
currentia,admonentia & erudientia nos,vt quod foris in ſpecie viſibili Fauſt.lib.19
geri cernimus intus per dei virtutem effici credamus.Conſtat em̃ ſacra‐ cap.16
mentum duobus,nempe elemento ſenſibili,vti ſigno & verbo, Verbũ Magſt.in.4
eſt inuocatio trinitatis verbo promiſſionis innixa,Elementum eſt aqua, diſt.1.ac.tri‐
oleum,& cætera eiuſmodi.Quemadmodũ vero verbum inſtrumẽtum pli.
eſt,quo dei voluntas ſignificatur & apprehenditur,& per quod ſpiri‐ Aug. in Io.
tus ſanctus efficax eſt,ſicut Paulus ait:Fides ex auditu,auditus autẽ per tracta.80
verbum Chriſti.Et iterum:Euangelium eſt potentia dei ad ſalutẽ om‐ Roma.10
ni credenti.Ita per ſacramenta tanquã quædam indicia ſeu teſtimonia Roma.1.
dei(quibus teſtatur ſe nobis placatum propter Chriſtum filium ſuũ) Aug.contra Fauſt.lib.19
ſpiritus ſanctus efficaciter operatur ſalutem & confert gratiam.In ſacra‐ cap.14
mento ergo non tantum elementum ſeu exteriorem ſpeciem reſpicimus Cy.de card ope.Chriſti
ſed magis verbum. ſer.de bap‐ tiſ.Chriſti.

Vnde quum quæritur,quomodo ſacramenta viſibilia operari poſ‐
ſint in animam,ſeu partem hominis ſpiritualem & incorporalem, facile
reſpondetur,virtutem ſacramenti non tribui ſeu aſcribi elemento exte‐
riori,ſed deum eſſe qui pro bona ſua volũtate per hæc ſenſibilia in ver Ephe.5
bo fidei gratiam inuiſibilem operetur,quã promeruit Chriſtus,ex cuius 1.Pet.3
latere in cruce aperto,ſacramenta nouæ legis fluxerunt. Quod ergo ſu Iohan.19
pra diximus,ſacramenta nouæ legis ita eſſe ſigna gratię,vt ſint & cauſ‐ Auguſti.in pſal.138

Ger. in compen. tracta. 3 artic. 1.
Marci. 2

ſa, intelligendum eſt non ꝙ ſacramenta proprie & per ſe ſint cauſſa efficiens, remiſſioñ. peccatorum ſeu collationis gratiæ, Nam ad eum modum ſolus deus iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, ſed ꝙ ſint cauſſa, large ſumpto vocabulo, quemadmodũ cauſſam rei dicimus, ſine qua res fieri non ſolet, quamuis ſine ea fieri poſſit. Non eñ (vt diximus) ſic alligauit deus potentiam ſuam ſacramentis, vt ſine illis gratiam ſuam donare non queat, quamuis ſine ſacramẽtis, quum illis conceditur vti minime eam donet. Conſtat quidem pleriſqꝫ ab exteriori communione ſacramentorũ per præoccupationẽ mortis prohibitis, ſuã fidẽ & bonã voluntatẽ ſacramẽta (ſi licuiſſet) percipiendi, ad ſalutẽ ſuffeciſſe. Interim tamen vis ſacramentorũ (quæ inenarrabiliter valet plurimum) contempta, ſacrilegos facit. Impie quippe cõtemnitur, ſine quo non poteſt perfici pietas, quare eatenus ſacramenta gratiæ cauſſa ſunt, quatenus ſpiritus ſanctus eorundem effectum in nobis operatus fuerit, alioqui ſine ipſius ſpiritus opere ſacramenta nullam in nobis efficaciam habent.

Aug. in Le. qſt. 88. lib. 23 de triñ. ca. 7 li. 4. contra Dona. ca. 22
Aug. contra Fauſt. lib. 19 cap. 11
Auguſt. li. 2. retracta.

Sacramenta cur inſtituta ſint.

Hæc eſt ergo principalis cauſſa inſtitutionis ſacramentorũ nouæ legis, vt ſint præſentiſſima remedia contra peccatum, & efficacia ſigna gratiæ dei, quæ ipſorũ diſpẽſatioñ. non reſiſtentibus ſidei, & recipientibus non indigne, certiſſime conſeratur, Proindeqꝫ ſic ſunt ſigna, vt non tantum ſignent, ſed & ſanctificent, vt hinc facile ſit diſcernere ſacramenta veteris legis a ſacramentis nouæ legis. Illa eñ vmbra futurorũ fuerunt, vt ſignificarẽt, quæ cum ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta. Hęc vero inſtituta ſunt, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, vt non tantũ ſignificarẽt ſed & mundarent ac ſanctificarent. Deinde (licet minus principaliter) ſacramẽta inſtituta ſunt, vt ſint ſigna memoralia paſſionis ac mortis Chriſti, ſigna quoqꝫ conſolatioñ. futuræ gloriæ. Deniqꝫ ſigna excitantia in nobis fidem, ac cohortantia ad mutuam dilectionem, alioſqꝫ ſanctos ac Chriſtianos mores, quo argumento ſæpe vtuntur ſancti patres.

Aug. contra Fauſt. lib. 19 c. 11. 13. 14. 16
Auguſt. in pſal. 73
Aug. contra Fau. li. 19. c. 9

Au. cõ. Fau. lib. 19. ca. 11. de do. chriſ. lib. 3. ca. 9

Aliam inſuper inſtitutionis ſacramentorũ cauſſam diuus Auguſtinus recenſet: In nullum (inquiens) nomen aut verũ aut falſum coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorũ vel ſacramentorũ viſibilium conſortio colligentur. Quamobrem dominus Ieſus Chriſtus leui iugo ſuo & leui ſarcinæ nos ſubdens, ſacramentis numero pauciſſimis, obſeruatioñ. facillimis, ſignificatioñ. præſtantiſſimis, ſocietatẽ noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum eſt in explanatione ſymboli, circa articulos qui de eccleſia ſancta catholica & ſanctorꝫ coĩone ſunt.

Magiſ. in. 4 diſt. 1

Et vt reuertamur vnde digreſſi ſumus, firmiter retinendum eſt, ſacramenta his duobus conſiſtere, videlicet verbo & elemento, tanquã par-

tibu

tibus quibuſdam ſubſtantialibus,quibus tamen eccleſia pleroſq; ritus, tam ad decorē honoremq; ſacramenti, q̄ ad denotandum & docendū nos,quid in ſacramento agatur, addidit,ſine quibus licet verū ſacramentum conſiſtere quidem poſſit,modo ibi ſint, verbū & elementum, tamen quum eiuſmodi ritus,diuinorū myſteriorū pleni ſint,& magna cū ratione a patribus inſtituti,nempe in excitationē fidei & charitatis,nequaquā contemnēdi erunt,quin potius ex doctrina Pauli(qui iubet vt in eccleſia omnia honeſte,ordinate ac ad ædificationē fiant)maxime circa ſacramentorū diſpenſationē,ne vileſcant,vti fulcimēta pietatis diligētiſſime ac acerrime(niſi inſtans neceſſitas prohibeat)retinendi ſunt tanquā catenulæ quædā eccleſiaſticæ vnitatis.

Magi, li.4 diſt.1.

1.Cor.14

Sacra nouæ legis ſunt remedia cōtra peccatum.

Quanquā vero hæc legis nouæ ſacramenta præſentiſſima remedia ſint,quibus Samaritanus ille bonus vulnerato appropinquās, & originalis & actualis peccati vulneribus medetur & corda noſtra per operationem ſpiritus ſancti,in verbo illuminata, ſanctificat, confortatq;,non tamen omnibus vna eſt ſignificatio, non eadē dignitas aut virtus,nam præter omnē controuerſiam,duo inter alia præcipua ſunt,baptiſmus & euchariſtia,at ſingulis ſuum eſt verbum,quod formale ſacramenti quidam appellāt,Suum item ſignum rei externæ & viſibilis,internā & inuiſibilem gratiam referens & adumbrās,quod quidam materiale dicunt, Hoc vero omnibus eſt commune, q; miniſter ſeu ſacramenti diſpenſator,non ſuam,ſed Chriſti perſonam refert,quemadmodum in expoſitione articuli ſymboli Apoſtolici(qui de eccleſia catholica eſt)declarauimus Tantum hic repetiſſe ſuffecerit, ſacramenta nec bonorū diſpenſatorum meritis ampliari,nec malorū(modo in eccleſiæ conſortio maneant) attenuari.Alia ratio eſt in hæreticis,nam etſi apud hæreticos ſacramenta ſint & miniſtrentur, tamen non præſtātur ad remiſſionem peccatorū ſeu ſalutem,q; extra eccleſiam ſacramentorum efficacia eſſe non poſſit, proindeq; qui in hæreſi quacunq; vel ſchiſmate,in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti,baptiſmi ſacramentum acceperit,integrum quidem ſacramentū accepit,ſed ſalutem(quæ virtus eſt ſacramenti) non habebit, ſi extra eccleſiam catholicam ip̄m ſacramentum habuerit. Debet ergo ad eccleſiam redire,non vt ſacramentum baptiſmi iterum accipiat, ſed vt eccleſiæ reconciliatus,in ſocietate catholica vitā accipiat. Et vt quæ diximus magis perſpicua fiant,de ſingulis ſacramentis ſpeciatim diſpiciemus,idq; eo ordine,vt primo de verbo ſacramenti,Secundo de exteriori elemēto,Tertio de cæteris ritibus,quos eccleſia ad ſacramēti vſum addidit,Quarto de effectu & virtute cuiuſlibet,Quinto de accedentiū affectu,Sexto de cuiuſuis miniſtro, idq; q̄ fieri poteſt, breuiſſime dicturi ſumus.

Lucæ.10

Aug. ad Ianua. epiſ.118 Itē de doct. chriſt. lib.3. cap.9

Duo ſacra præcipua.

Au.ſup Ioh. de con.diſ.4 c.Baptiſmus

Aug.de fide ad Pet. ca.3

Ordo tractationi.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Baptiſmi vocabulũ quid ſignificet

BAptiſmus græca vox eſt,ſignificans tinctionem ſeu
lotionem. Quamobrem vocabulum in genere ac-
ceptum,etiam ad lotionem rerum externarum ac-
1 commodatur,ſicut Marci ſeptimo legimus, Phari- Marci.7
ſæi & omnes Iudæi a foro venientes,niſi baptizen-
tur,non comedunt,Et alia multa quæ tradita ſunt
eis ſeruare, Baptiſma calicum & vrceorum & æra-
2 mentorum & lectorum. Transfertur item ad calicem paſſionis dominicę
Marci.10 & mortis eiuſdem. Marci.x. Poteſtis baptiſmo quo ego baptizor bap-
Lucæ.11. tizari.i.ſanguinem ſundere & ſupplicium mortis meæ ſufferre? Et Lu-
cæ.xi. Baptiſmo habeo baptizari,& quomodo coartor vſquedum per-
ficiam,id eſt, patiendum mihi eſt pro ſalute generis humani, id quod
3 ſumme deſidero. Sed quod ad propoſitum noſtrum attinet,pro laua-
cro regenerationis accipitur,quod eſt omnium ſacramentorum primũ,
& ianua qua in eccleſiam & ad cætera ſacramenta peruenitur.

Baptiſmus, ianua in eccleſiam.

Baptiſmi partes.

IN baptiſmo duo ſunt, verbum & elementum. Verbum eſt ipſa inuocatio trinitatis huic diuinæ promiſſioni innixa; Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit,quæ peragitur hiſce verbis a Chriſto traditis,videlicet,Ego baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti.In quod quidem verbum in primis intuendum eſt,In aqua enim verbum mundat,detrahe verbum,& quid eſt aqua, niſi aqua, accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum. Vnde iſta tanta virtus aquæ vt corpus tingat & cor abluat,niſi faciente verbo? nõ quia dicitur aut pronuntiatur,ſed quia creditur,Nã & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens,aliud virtus manens,propterea dixit Apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam,& tradidit ſeipſum pro ea vt eam ſanctificaret,mundãs eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquã fluxo & labili tribueretur elemento,niſi accederet verbum,quo accedente fit ſacramentum, quod perinde ſe habet atque viſibile verbum.

Aug.in Ioh. tracta. 80 Itẽ in Iohã. tracta.53

Au.cõ.Fau. lib. 19. ca.16

Ephe.5

Aug.contra Fauſt. lib.19 cap.16

Snĩa verbi baptiſmi.

NAm quum dicit miniſter,Baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſenſus verborũ eſt, Hoc viſibili ſigno tecum paciſcor ac teſtor,te reconciliari deo,te recipi a deo,qui eſt pater, filius & ſpiritus ſanctus. Nã quid aliud eſt baptiſmus, q̃ fœdus dei cum homine,& hominis cum deo,Nã quatenus homo,ſatanæ et mundi gloriæ, pompiſq; abrenuntiat,et ſe vero deo aſtringit,ad mortificãdum per omnem vitã membra peccati,eſt fœdus hominis cum deo; Rurſus quatenus ſe deus viciſſim homini aſtringit,quod peccata illi remittat,quod propter filium recipiat,quod ſpiritum ſanctum donet,qui viuificet et ſanctificet,

Baptiſm⁹ fœdus dei cum hoĩe,& hoĩs cum deo.

Roma.6

Tit.3

fœdus dei cum homine dici poteſt, q̃d diuus Petrus grauiſſime teſtatur: Sic & vos (inquit) baptiſma ſaluos facit, non carnis depoſitio ſordiũ, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in deũ, per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti ex mortuis, Id eſt, baptiſmũ eſſe non tantum externã ſordium corporis ablutionem, ſed pactũ bonæ conſcientiæ erga deũ, per reſurrectionẽ Chriſti, quo deus erga nos teſtatur, ſe nobis placatũ eſſe propter reſuſcitatũ Chriſtum, vt viciſſim hoc fœdere bona conſcientia bene reſpondeat apud deũ, confidens ſe habere placatum deum propter Chriſtum.

1. Petri. 3
Aug. in Ioh. tracta. 80
Tit. 3
Acto. 8

TYpus aũt baptiſmi in veteri lege, circunciſio fuit, in myſterio & ſignificatione cum baptiſmo conueniens, adeo vt beatus Athanaſius dixerit, baptiſmũ eſſe ipſam circũciſionem ſpiritualem. Quemadmodũ eñ circunciſio ſignũ ſeu pactum fœderis inter deum & Abrahã, Abrahæq́ꝫ poſteros fuit, vti ſcriptura dicit: Statuam pactũ meum inter me & te, & inter ſemen tuũ poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te. Et tu ergo cuſtodies pactũ meũ & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis. Quod pactũ ſubinde exprimens, ait: Hoc eſt pactũ meum, quod obſeruabitis inter me & vos, circuncidatur ex vobis omne maſculinũ, & circuncidetis carnem præputij veſtri. Infans octo dierũ circuncidetur in vobis, eritq́ꝫ pactũ meum in carne veſtra in fœdus æternũ. Ad eundem modũ in Euangelio diſcipulis loquitur Chriſtus: Ite (inquiens) docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & ſpũs ſancti. Et in Actis ait Petrus: Baptizetur vnuſquiſq́ꝫ in nomine Ieſu Chriſti, in remiſſionẽ peccatorũ. Et quemadmodũ dicit ſcriptura veteris legis: Maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactũ meum irritum fecit. Ita de baptiſmo dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua et ſpũ ſancto, non poteſt introire in regnum dei.

Circunciſio, figura baptiſmi.
Atha. li. q̃ſt. q̃ſt. 38
Gene. 17
Analogia baptiſmi ad circunciſionem
Matth. 28
Acto. 2
Gene. 17
Iohan. 3

ET vel ex hoc ipſo refellunt̃ impij Anabaptiſtæ, qui baptiſmũ infantium impie negãt ac auerſantur, Nã deus in veteri lege circuncidi iuſſit infantes, vt inſererent̃ ſynagogæ, et adiecit pactũ promiſſiõis: Ero deus eorũ. Ergo et per baptiſmũ, qui circunciſioni ſucceſſit, pueri inſerendi ſunt eccleſiæ, extra quã non eſt ſalus, ne excludãtur a regno dei, q̃d Chriſtus ad eos pertinere aperte aſſeruit: Sinite (inquit) paruulos venire ad me, talium eñ eſt regnum cœlorũ. Item, non eſt voluntas corã patre veſtro qui in cœlis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. Et iterũ: Videte, ne contemnatis vnum ex his puſillis, Dico eñ vobis, quia angeli eorum ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt, quibus verbis teſtatur paruulos deo placere, et per deum cuſtodiri. Et ſicut pactum circunciſionis, non ideo minus ad infantes pertinuit, quod non intelligerent,

Anabaptiſtæ damnantur.
Gene. 17
Matth. 19
Marci. 10
Lucæ. 20
Matth. 18

 rent,

rent quid ageretur. Ita nec baptiſmus, propterea minus valet in inſanti-
bus, quod nondũ intelligant pactũ gratiæ diuinæ, quo remittitur ipſis
Aug. ad Bonifa. epiſ. 23 In Iohã. tractа. 80 peccatum originale. In fide eм̃ eccleſiæ per verbũ credentis, offerentis,
benedicentis, tingentis, etiam tantilli mundantur inſantuli, quãuis non-
dum valentes corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri ad ſalutẽ. Sed
quid opus eſt errorẽ ab eccleſia catholica a temporibus Apoſtolorꝝ ſem
per damnatũ, pluribus reuincere? Tantũ de verbo baptiſmi.

Elementum baptiſmi, aqua. Quid ſignet aqua. Ephe. 5 Ephe. 2 Iohan. 1

ELementum aũt ſeu materiale externum huius ſacramenti, eſt aqua,
Ideo aũt per aquam celebratur, vt ſicut aqua corporis ſordes abluit,
Ita credamus & nos per baptiſmũ ab omni peccato ſpiritualiter mun-
dari, innouari & regenerari, vt q̃d incorporale eſt, inuiſibiliter abluat.
Vnde & lauacrum regenerationis appellatur. Natura eм̃ naſcimur filij
iræ, ſed baptiſmus regenerat nos filios gratiæ, Natura naſcimur ex ſan-
guinibus, ex voluntate carnis, ex voluntate viri, hoc eſt, in peccatis, ſed
Galat. 3 ex baptiſmo renaſcimur filij dei: nimirũ Chriſto filio dei per baptiſmũ
inſerti, ſicut Paulus ait: Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum
induiſtis.

Am. de myſte. initi. li. 3 Gene. 7 1. Petri. 3

POrro omnino conueniebat, vt huius ſacramẽti elementũ aqua eſſet,
Nã inter alias huius ſacramenti figuras, baptiſmi typus, diluuium
fuit, Nam quemadmodũ deus per diluuium mundum perdidit, & pau
cos in arca ſeruauit per aquã, ſic per baptiſmum, mundus, id eſt pecca-
ta pereunt, & baptizati in arca eccleſiæ, ex aqua emergentes ſeruantur.
Per baptiſmum Chr̃o cõmorimur Atque caro immergitur, vt ſignificetur illic veterem hominẽ mori, ab-
lui omne peccatũ, ſepeliri omne vitiũ, Ex aqua reducimur, vt ſignifice-
tur illic nos in nouitatẽ vitæ reſurgere, quamobrem Paulus paſſim ait,
Roma. 6 per baptiſmũ nos commori & conſepeliri Chriſto & reſurgere cũ Chri
ſto, Romañ. vi. Quicunq; (inquit) baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in
morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti eм̃ ſumus cũ illo per baptiſ-
mum in mortẽ, vt quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriã pa-
tris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Rurſus, conſepulti Chriſto
per baptiſmũ, in q̊ & reſurrexiſtis per fidẽ operationis dei, qui ſuſcitauit
Coloſſ. 3 illum a mortuis. Hinc illa exhortationis vox: Igitur ſi conſurrexiſtis cũ
Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi eſt Chriſtus in dextera dei ſedẽs,
quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram, mortui eм̃ eſtis, &c. Et
iterũ: Mortificate ergo membra veſtra, quæ ſunt ſuper terrã, fornicatio-
nem, immunditiã, libidinem, concupiſcentiam malã, & auaritiam. Ergo
baptiſmi myſteriũ non leuiter tranſmitti, ſed hæc quæ ſignificat & requi
rit per omnẽ vitã meditari, in his exerceri oportet, vt mortificationẽ Ie-
2. Cor. 4 ſu Chriſti in corpore noſtro perpetuo circũſeramus. i. vt exemplo Chri
Roma. 6 ſti deo viuamus, mortui mũdo. Et vt Chriſtus ꝙ mortuus eſt, mortuus
eſt ſe-

eſt ſemel, ꝙ aũt viuit, viuit deo. Ita nos pc̃tõ ſemel mortui, voluntatẽ no
ſtrã dei volũtati attemperemus. Mortificãda eſt em̃ nõ natura, ſed cõcu
piſcentia mala. Si em̃ (vt Paulus ait) ſecundũ carnẽ. i. ſecundũ carnalem Roma. 8
cõcupiſcentiã vixeritis, moriemini. Si aũt ſpũ facta carnis mortificaueri-
tis, viuetis, vbi Athanaſius: Corpus (inquit) non morte conficiendũ, ſed Athana.
opera carnis, quæ Paulus ad Gala. v. & Coloſſ. iij. enumerat. Galat. 5 Coloſſ. 3

MAre etiam rubrũ, ſacramentũ ſeu ſignaculũ baptiſmi fuiſſe decla-
rat beatus Paulus, dicens: Nolo em̃ vos ignorare fratres, quia pa 1. Corin. 10
tres veſtri omnes ſub nube fuerunt, & per mare tranſierũt, & omnes in
Moyſe baptizati ſunt & in nube & in mari, & adiecit, dicens: Hæc aũt
oĩa in figura noſtri fuerunt, ſignificãs in baptiſmo, diabolũ (cuius Pha-
rao imaginẽ geſſit) nequitiæ ſuæ vires amittere. Pharao em̃ reluctatus
& in ſua perfidia demoratus, tam diu reſtitit ac ꝓualuit, donec ad aquã
veniret, quo quũ veniſſet, victus eſt & extinctus cũ ſuo ſatellitio, ſic ho-
die per exorciſmos, voce humana, ſed poteſtate diuina flagellaẽ, vritur,
& torquetur diabolus, interim tamen fallax eſt, exire ſe & homines di-
mittere ſimulans. Sed quũ ad aquã ſalutarem & baptiſmi ſanctificatio-
nem venitur, ſcire debemus & confidere, ꝙ illic diabolus opprimitur, &
homo dicatus deo, diuina indulgentia liberatur.

IAm de myſticis ritibus, quos eccleſia in baptiſmo adhibet, paucis a- Cerimoniæ circa baptiſmum.
gemus. Adhibet aũt (vt & ſupra diximus) nõ temere, ſed vt viua quę
dã incitamenta fidei & pietatis ad formandã religionẽ neceſſaria, nimi-
rum quibus manuduciẽ vulgus ad intelligendũ & retinendũ myſteria
Chriſti. Pædagogia em̃ & lacte ei principio opus eſt, vt aſſueſcat diſci- Hebræ. 5
plinæ Chriſti, Nec dubiũ eſt, maximã cerimoniarꝫ partẽ, q̃ circa admi- Cerimoniæ eccleſiaſticæ
niſtrationẽ adhibenẽ, a primitiua & apł̃ica eccleſia ad nos ꝑueniſſe, vt vetuſtiſſimę
impie abijciaẽ, q̃d tot ſeculis, tot ſc̃tĩſſimis viris ſacroſanctũ eſt habitũ.

IN primis cõſecraẽ fons baptiſmatis, & ſignaẽ oleo vnctionis duobus Cõſecratur fons.
ſolẽnibus anni diebus, qñ in primitiua eccleſia baptiſmus recipi con-
ſueuerat, nẽpe paſchæ et pentecoſtes, quẽ ritũ ex eccleſia matrice ad nos c. eccleſiaſti
deriuatũ, diuus Aug. paſſim teſtaẽ, quanq̃ tꝑe neceſſitatis etiã aqua non caꝑ. 11. diſt.
cõſecrata liceat baptizare, q̃d Victor Ro. pont. q circa annũ. cxc. vixit, Ex decreto
decreuit, quo decreto primitiuæ eccleſiæ cõſuetudo aperte cõprobatur. Victoris.

QVum vero baptiſmus miniſtraẽ, principio adhibetur exorciſmus, Vide Augu. lib. 1. de grã Chri & pec.
qui verbo & exufflatione peragiẽ, vt ſpũs immũdus a baptizãdo orig. ca. 40
expellaẽ, vtq; ꝑ purꝫ ſacerdotis miniſteriũ, ſpũi ſancto cedat fugiẽs ſpũs
malignus. Non em̃ natura (vt inquit Auguſtinus) exorciſatur aut exuf- Li. de ſym.
flatur, ſed ille, ſub quo ſunt qui ſub peccato naſcuntur. Adiurãtur ergo,
vt expellatur ab eis poteſtas inimica, quæ decepit hominem, vt poſſide Gene. 3

ret hominē, ne poſthac contendat eos ſubuertere, nec hoc ſacrū ſignaculum vnquam audeat violare. Quem ritum antiquiſſimum eſſe, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambroſio, & quē citauimus, Auguſtino, Chryſoſtomo, Cœleſtino papa, alijſq; patribus diſcimus.

Signū crucis in fronte.
Sup oculos.
Aures
Nares.
Pectus.
Roma. 10
Scapulæ.
Os.
Roma. 10

DEinde ſignū crucis fit principio in fronte, ad ſignificandū, q̄ baptizandus nomē dat Chriſto crucifixo, in quo confidat & quē publicitus confiteri, nunq̄ erubeſcat. Super oculos dein, vt intelligamus baptizandū præparari ad videndū claritatē dei. Super aures quoq;, vt intelligamus eū cōſecrari, vt audiat verbū veritatis dei. Super nares etiā, vt percipiat ſuauitatē odoris dei. Signatur quoq; pectus, vt credat in eo, quia corde crediť ad iuſtitiā. Scapulæ quoq;, vt ſuſcipiat iugū ſeruitutis dei, iuxta Chriſti p̄ceptū: Tollite iugū meum ſuper vos. Os denic; vt confiteatur illi: quia ore confeſſio fit ad ſalutem.

Sal cōſecratū quid ſignificet.
Beda.

INter exorcizandū, ſal conſecratū in os baptizādi datur, vt per ſal typicū conditus, iniquitatis fœtore careat, id eſt, carere ſignificet, vtq; a vermibus peccator̄ vltra ne putrefiat, ſed magis illeſus, ad maiorē gratiam recipiendā ſeruetur, ac ad ſapientiæ ſaporem præparetur.

Lectio Euāgelij.
Matth. 19
Eccleſia ex inſtitutione Chr̄i offert ei paruu'os baptizādos.

DEin legitur Euangeliū, Oblati ſunt Ieſu paruuli, quo ſignificamus, nos paruulos noſtros offerre Chriſto, quia ipſe dicit: Sinite paruulos venire ad me. Et q̄m addit, Taliū eſt em̄ regnum cœlor̄. Offerimus etiam eos Chriſto baptizandos, Si em̄ illor̄ eſt regnum cœlorum, non negabit eis Chriſtus baptiſmum, qui eſt (vt diximus) ianua, qua in eccleſiam, & ſubinde in regnum cœlorum intramus.

Patrinorum munus.
Aug. ad Boniſa. de bap.
In baptiſmo paruuli per alios credūt.

POſt, patrini manū infanti imponunt, ſymbolūq; recitant & orationē dominicam, q̄ eccleſiam referant, quæ dn̄o pueros offert baptizandos, & in ſuā illos fidē recipit. Offeruntur quippe paruuli, ad percipiendum ſpiritualē gratiā, non tam ab eis quor̄ geſtanť manibus quamuis et ab ipſis, ſi & ipſi boni fideles ſint, q̄ ab vniuerſa ſocietate ſanctor̄ atq; fidelium Ab omnibus nanq; recte offerri intelligunť, quibus placet q̄ offerunť, & quor̄ ſancta atq; indiuidua charitate ad cōmunicationē ſancti ſpūs adiuuantur. Tota ergo hoc mater eccleſia, quæ in ſanctis eſt, facit, quia tota omnes, tota ſingulos parit. Vnde nō fides illa particularis q̄ in patrinor̄ credentiū voluntate cōſiſtit, ſed fidei ſacramentū fidelem facit. In eccleſia ergo Chr̄i per alios paruuli credūt, ſicut ex alijs (q̄ in baptiſmo remittunť) pc̄tā traxerūt. Deinde, patrini ſe quodāmodo fideiuſſores conſtituunt pro baptizatis, Ideoque ſemper admonere debent eos, vt caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia vero, ſymbolum et orationem dominicam edoceant.

Dein-

DEinde illinitur ſputũ naribus & auribus, exemplo Chriſti, qui prius cæci nati oculos luto e ſputo facto ſubliniuit, & ſic ad aquas Siloe miſit, Illinitio vocationem ad gratiam baptiſmi ſignificat, vnctus nondum videt, ſed mittitur vt lauet ad aquas Siloe. i. vt baptizetur in miſſo, id eſt Chriſto, id enim Siloe ſignificat. Et dicitur ei verbũ Euangelicum, quod Ieſus, quãdo mutum & ſurdum ſanauit, tangẽs ſputo linguam eius, & mittens digitos in auriculã eius, dixit: Ephphetha, quod eſt adaperire, verbum ſane ſacramento conueniens. Admonentur eñ baptizandi per ſaliuam typicam, & ſaluatoris factum, vt aperiantur ipſis nares ad odorem notionis dei & vitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicãt: Bonus odor Chriſti ſumus, vtcꝫ aperiantur eius aures ad audiendũ verbũ & mãdata dei. Saliua typus eſt ſapiẽtiæ & grãæ dei & diſcretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & diſcretio in naribus ſignificat.

Illinitio ſputi quid ſignificet.
Iohan. 9
Siloe quid.
Marci. 7
2. Corin. 2
Saliua quid.

POſt peractum exorciſmũ ſuccedunt myſteria quæ apud ipſum fontem celebrãtur. In primis quæritur de nomine infantis, Nam vetuſtiſſimo eccleſiæ more ante baptiſmum, baptizandi nomen ſuum dant, quo ſignificatur, eos per abrenuntiationem prioris poſſeſſoris, ſe nomẽ dare Chriſto, vt in illius dominium tranſeant. A nomine eñ quod ab Adam habebãt, ſcilicet filij Adæ vocati, ad nouum nomẽ cp filij dei vocantur, perueniunt: quinimo tum demum nomen acquirunt, antequam enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Poſtquã vero inuocatur nomen dei ſuper nos, ſecundum nomen eius vocati ſumus. Reddito nomine, baptizandus ter abrenuntiat, Nam interrogatus, Abrenuntias Satanæ? Reſpondet: Abrenuntio. Et omnibus operibus eius? Reſpondet: Abrenuntio. Et omnibus pompis eius, omni vanitati & gloriæ ſeculi, faſtui, luxui, voluptatibus, breuiter omnibus vitijs? Reſpondet: Abrenũtio, Quã eccleſiæ primitiuæ conſuetudinẽ fuiſſe, docet Tertul. de corona militis. Debet ergo baptizatus tota vita eẽ memor ſermonis ſui & nunq̃ cõmittere vt ſibi excidat ſuæ ſeries cautionis. Per verbi eñ illius renũtiationẽ quæ in baptiſmo fit, recordationẽ, diabolicas incantationes, faſtum, voluptates, breuiter, omnia peccata facile vincemus.

Myſteriorũ q̃ apud fontẽ celebrant, expoſitio.
Trina abrenunciatio.
Tertullia. de corona mil.
Am. de my. initian. c. 2. & li. 1. de ſacra. ca. 2.

POſthæc baptizãdus oleo catechuminoꝝ inungit̃ in pectore & inter ſcapulas, at poſt baptiſmũ, chriſmate in vertice. De chriſmate poſtea latius dicemus. Quod aũt ad vnctionem (q̃ in baptiſmo fit) attinet, beatus Augu. traditionis Apl̃icæ eſſe dicit, eã ſiquidẽ ab Apl̃oꝝ tꝑibus ad nos vſcꝫ deriuatã, & canones Clemẽtis ac Fabiani pont. & pleracꝫ Concilia declarãt. Prioris vnctionis, q̃ ante baptiſmũ fit, myſteriũ, Auguſtinus explicat: Vngimur (inquit) in pectore et ſcapulis, qm̃ fides mẽte concipitur et opere perficitur. Vngit̃ pectus, vt ſignificet̃ hoc pectus conſecrari Chriſto, et mẽtem in ſanctæ trinitatis fide cõfortari, in qua amodo

Oleum catechuminorũ.
c. eccleſiaſtica coꝝ. 11. diſt.
Roma. 10
Roma. 2
Iaco. 2

nullas

Inter ſcapulas cur. nullas reliquias latentis inimici reſidere oporteat. Vngitur inter ſcapulas, vt ſignificetur, baptizandum per gratiam vndiq; muniri ad bona opera facienda, & ad portandum onus domini fortitudinem accipere,
Amb. de ſacramen. c. 2 quemadmodum diuus Ambroſius ait: Vnctus es quaſi athleta Chriſti, quaſi certamen huius ſeculi luctaturus.

Catechesis. VNctioni ſuccedit Catecheſis. i. inquiſitio de fide trinitatis, idq; iuxta domini noſtri Ieſu Chriſti ſaluatoris imperium, qui cũ ad patrem in cœlum aſcenderet, Apoſtolis mandauit: Euntes (inquit) docete
Math. 28 omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quod autem interrogamus, Credis ſanctam eccleſiam, remiſſionem
Vide expo. ſymb. fo. 65 peccatorum, carnis reſurrectionem, & vitam æternam poſt mortem, nõ eo modo interrogamus, vt quomodo in deum creditur, ita & in eccleſiam ſanctã credatur, ſed vt in eccleſia ſancta conuerſantes, in deum credamus, Nam eccleſia propterea ſancta & catholica eſt, quia recte creditur in deum. Proindeq; interrogatur: Vis baptizari? Et reſpondetur. Volo. Nemo eñ ſaluatur inuitus, ſed volens, vt integra ſit forma iuſtitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij libertate ſerpenti obediens perijt,
Eccle. 15 Ex Concil. Toleta. ſic vocante ſe gratia dei, propria mentis conuerſione ſaluatur.

Verbum formale baptiſmi. QVo facto, baptizatur tandem infans in hiſce domini verbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Quid autẽ verba iſta ſignificent, & quod fœdus inter deum & hominem hiſce ver-
Sup. fo. 78 bis contrahatur, ſupra diximus.

Infans ter tingitur. TEr vero infans vel immergitur vel tingitur aqua baptiſmatis. Baptizamur enim in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ad ſingula nomina, ad ſingulas perſonas tingimur, vt æqualitas, eademq; perſo-
Auguſt. de conſ. diſ. 3. c. poſtquã Roma. 6 narum poteſtas ac maieſtas declaretur, vt trinitatis vnũ appareat ſacramentum. Tertio quoq; repetita immerſio vel tinctio, typũ triduanæ domini ſepulturæ exprimit, per quã Chriſto conſepulti ſumus in baptiſmo & cum Chriſto reſurreximus in fide, vt a peccatis abluti, in ſanctitate virtutum viuamus, imitando Chriſtum.

Inũctio quæ chriſmate in vertice fit, quid ſignet. Amb. de ſacram. cap. 2 POſt baptiſmũ, baptizatus inungitur chriſmate, ſed in vertice, cuius myſteriũ diuus Amb declarat, dicẽs: Memẽto quid tibi dixerit, nimirũ ſacerdos baptizãs: Deus (inquit) pater oĩpotẽs qui te regenerauit ex aqua & ſpũ ſancto, conceſſitq; tibi oĩa pctã tua, ipſe te vngat in vitã æternã. Noli ergo hãc vitã illi æternæ vitæ anteferre, Verbi gr̃a, Si exurgat inimicus aliquis, ſi velit tibi fidem tuam auferre, ſi minatur mortem vt præuariceris, Vide quid eligas, Noli eligere in quo nõ es vnctus, ſed

elige

elige in quo es vnctus, & vitam æternam vitæ præſeras temporali, per
Chriſtum Ieſum dominū noſtrum. In capite vero vngitur baptizatus, Vnctio quæ
vt norit ſe capiti Chriſto inſitum, vt ſciat ſe iam a Chriſto nomen acce- fit in capite,
piſſe, ſeq; Chriſto nomen dediſſe, hoc eſt, Chriſti militiæ eſſe inautho- q̄d ſignet.
ratum. A chriſmate enim nomen habet Chriſtianus, ſicut & chriſma a Chriſtus. Chriſma.
Chriſto, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungen- Chriſtianus
di vſum, præparatum eſt chriſma.

POſtremo, baptizatus alba veſte veſtitur, quod eſt ſignum manu- Tertul.
miſſioñ. & libertatis, teſte Tertulliano. Notat quoq; innocētiam & Am. de my.
puritatem Chriſtianam, quam poſt ablutas veteres peccatorum macu- incar. di. c. 7
las ſtudio ſanctæ conuerſationis immaculatam ſeruare debet, ad repræ-
ſentandam eam ante tribunal Chriſti. Olim in primitiua eccleſia, bapti-
zati adulti per totam hebdomadā ſtolis albis ſeſe veſtiebant, quamob- Dñica in al-
rem dies ille dominicus proximus poſt paſcha, dominica in albis voca- bis cur dicat
tur, qua cerimonia eccleſia & fidem & vitæ innocentiam, religioniſq; pu
ritatem animis noſtris imprimere ſtuduit.

VIrtus, efficacia, ſeu effectus baptiſmi, ſatis ſuperq; ex prædictis col- De re ſacra-
ligitur. In baptiſmo eñ per aquam & ſpiritum in paruulis origina menti bap-
lis culpa aboletur, & ex filio irę ſit ſilius dei. In adultis vero tam origina tiſmi.
lia q̄ actualia ſeu perſonalia peccata delentur. Morimur enim in baptiſ- Roma. 6
mo peccato, victuri deo in Chriſto Ieſu, qui per lauacrum aquæ mun- Ephe. 5
dat eccleſiam in verbo vitæ, vt exhibeat ipſe ſibi glorioſam eccleſiā, non
habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta
& immaculata. De hoc baptiſmi ſonte vaticinatus eſt Zacharias: In die Zacha. 13
(inquit) illa, erit fons patens domui Dauid, & habitātibus Hieruſalem,
in ablutionem peccatorum. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam ſuper Ezech. 36
vos aquam mundā, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris
& ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos, & dabo vobis cor nouum
& ſpiritum nouum ponā in medio veſtri. In baptiſmo eñ regeneramur
ac renaſcimur, ſicut Chriſtus in Euāgelio dixit: Niſi quis renatus fuerit Iohan. 3
ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum dei. Ad Tit. iij. Se Tit. 3
cundum ſuā miſericordiā ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis,
& renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abunde, per Ieſum
Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hęredes ſimus Galat. 3
ſecundum ſpem vitæ æternæ. Quotquot enim baptizati ſumus in Chri
ſto Ieſu, Chriſtum induimus. Effectus ergo baptiſmi eſt mors peccati,
vt alia ſequatur natiuitas, quæ corporis manente compągine, hominum Amb. in epi
mētem innouat, ſepulta omnium peccatorum vetuſtate, quanquā idem ſto. ad Ro-
baptiſmi effectus demū morte corporali (qua & animo & corpore pec ma. ca. 6
catis penitus defungimur) abſoluatur.

Iam ſi quis quærat, Si verum eſt, in baptiſmo deletum eſſe peccatum, quod a parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & veluti incentiuum quoddam peccati? Neque enim dubium eſt, quin a primis parentibus in nos traducta ſit lex iſta peccati ſeu membrorum .i. concupiſcentia, quam Paulus opponit legi mentis ſeu dei, dicens: Cōdelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Omnes ſiquidem in peccatrice voluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam poſt baptiſmum illicitos quoſdam & beſtiales propemodum motus ſentimus, qui aſſiduam in nobis pugnam generant, Paulo teſte: Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem, &c. Huic ergo quæſtioni reſpondendum eſt, in baptiſmo imputationem & reatum omnis peccati tolli, quia deletur chirographum damnationis noſtræ, & reſponſum mortis quod in nobis ex inueterato vlcere manabat. Reatus enim ſeu imputatio in peccatum proprie, peccatum eſt. Beatus enim vir, cui non imputat dominus peccatum. Sed manet concupiſcentia, quæ licet a Paulo interdum peccatum dicatur, veluti quum ait: Si autē quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum, Tamen poſt baptiſmum fomes non imputatur in peccatum, niſi ei mens ſeu voluntas aſſentiatur. Atque hæc eſt eximia baptiſmi virtus, ꝙ non tantum peccatum tollit, ſed & contra hunc fomitem gratiam confert, ne iam nobis concupiſcentia noceat, ſi tamen a conſenſu abſtineamus, quod vt facere poſſimus, impartit nobis deus in baptiſmo ſpiritum, cuius ductum ſequuti, nō in noſtra, ſed in eius virtute de concupiſcentia ac diabolo triumphemus, atque in hunc modum hanc quæſtionem diſſoluit Paulus: Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Vt ergo concupiſcentiam, quæ radix eſt amaritudinis, quæ ſeges eſt omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denique vt eradicemus eam, tota vita elaborandum eſt. Et perpetuo cum Paulo orandum, vt ſpiritus ille in baptiſmo nobis collatus, integer perſeueret in nobis: nimirum vt gratia ſpiritus ſancti (quæ ſpiritum noſtrum mouet, incitat, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur a nobis, ſed in viſceribus noſtris continuo innouetur, vt illius virtute iuſtificatio legis impleatur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Si quis autem hunc Chriſti ſpiritum non habet, hic non eſt eius. Si vero Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vero viuit propter iuſtificationem. Ergo (vt Apoſtolus infert) debitores ſumus non carni vt ſecundum carnem viuamus, Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu

Concupiſcētię fomes, ſoluto reato, remanet in baptizato.
Roma. 7
Bern. in ſer. in cœna dñi de baptiſ.
Galat. 5
Peccatū proprie reatus.
Pſalm̄. 31
Roma. 3
Roma. 7
Roma. 8
Pręcipua virtus baptiſmi
Roma. 8
Concupiſcētiā vt mortificemus tota vita enitēdū
1. Theſſ. 5
Pſalm̄. 50
Roma. 8
Iuſtificatio legis quō à iuſtificatis impleatur.

facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filij dei. Reddit autem ipſe ſpiritus teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſumus filij dei, quum ſentimus, non accepiſſe nos ſpiritum ſeruitutis, iterum in timore, vt ſcilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus, ſed quum ſentimus nos accepiſſe ſpiritum adoptionis filiorum dei, in quo filiali amore perciti, clamamus, Abba pater.

Quō ſpiritus dei reddat teſtimoniū ſpiritui nſo de vocat. nſā. Roma. 8

Si autem per baptiſmum filij, ergo & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes vero Chriſti. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Baptiſmi ergo vis & effectus tota vita in nobis ad hunc modum (vt diximus) exercendus eſt, atque ita viuendum, vt vitali huic moriamur vſui, vt ſeipſum homo ſibi abneget, & totus mutetur, imitans Chriſtum ducem, Quod faciendo, tandem etiam abſque moleſtia mortificationem carnis (in domino obdormientes) peragamus, adeo, vt cum Paulo dicere libeat: Mihi enim viuere Chriſtus eſt mori lucrum, nimirum quod hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim plane effectus baptiſmi abſoluetur, nempe per corporis reſurrectionem, cuius baptiſma eſt pignus & imago (ſi diuo Ambroſio in epiſtolā ad Romanos credimus) ſed de hoc latius ſupra diximus, circa articulum ſymboli, qui de carnis reſurrectione eſt.

Baptiſmi vis tota vita exercenda.

Mortificatio in homie quō peragat. Philip. 1. 1. Corin. 15

Amb. in epiſto. ad Roma. cap. 6

De affectu, quo ad baptiſmum accedendum ſit, in canonibus Concilij prouincilialis, ſub titulo de adminiſtratione ſacramentorum, dictum eſt, vt hic repetere non ſit neceſſe. Qui adultus accedit, cogitare debet, ſe huius ſacramenti perceptione, ſeipſum totum Chriſto offerre, ſeq; exutum veterem hominem, nouumq; indutum exhibere, repræſentareq;, atque hoc tota vita conaturum, vt candidam illam veſtem, inſigne libertatis & manumiſſionis, ab omni peccatorum labe immaculatam, ad tribunal Chriſti proferat, quod totum ludicre, mimice & ioco ageretur, tum nec recipitur ſacramentum, nec res ſacramenti, ſi indigne aut irreuerenter propoſitum peccandi retinens, quis accedat, characterem quidem ſacramentalem recipit, ſed rem ſacramenti, id eſt, gratiam nullam conſequitur, poſtea tamen reconciliatus eccleſiæ, effectum ſacramenti abſque noua tinctione per pœnitentiam recipit ac indipiſcitur.

De affectu, quo ad percipiendū baptiſma accedendum ſit.

Vide ma. in 4. diſt. 4. & 5. arti. Solet etiam, &c.

Miniſter ſacramenti ſacerdos eſt, in quo (quantum ad ſacramenti efficaciam attinet) vitæ meritum non reſpicimus, Nam reuera nō homo eſt, ſed Chriſtus qui baptizat, ſacerdos vero legatione tantum

Cyp. de car di. op. Chrī, ſermo. de bapti. Chriſti, Tertul. in li. de exhor. caſti. Hiero. ad uer. lucife.

pro Chriſto ſungitur, per quem Chriſtus baptizat. Et quamuis ſacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen vt eum non aliter quam miniſtrũ hoc agere intelligas, non in nomine ſuo, ſed in nomine patris & filij & ſpiri-
1. Corin. 1. tus ſancti, baptizare ſe dicit, quemadmodum Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

Ambr. li. de myſte. init. cap. 3. Titum. 3. Vide Bern. in ſerm. habito i die cœnę dñi de baptiſmo. Roma. 8 Ex dec. Melchiad. Papę

QVum in baptiſmo non ſolum omne peccatum, tam originale quam actuale remittatur, ſed & ſpiritus ſanctus, in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiſcentiæ fomitem (id eſt, appetitus inordinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, quæ in nobis poſt baptiſmum reliqua eſt) ſic attenuat, vt ea nobis, niſi rurſus peccato aſſentiamus, nocere non poſſit. Conſequens eſt, vt ſi continuo ex hoc ſeculo poſt perceptum baptiſmum nobis migrandum foret, ſolus ipſe baptiſmus ſufficeret, & regeneratio per ſe ſaluaret, mox in pace beati ſeculi recipiendos. Qui enim poſt baptiſmum cum acquiſita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, ipſa morte confirmatur, quod non poſſit peccare poſt mortem. Iam vero quum nos poſt tranſitum mare rubrum vaſtum huius mundi deſertum ingredi, ac cum hoſtibus & internis &
Dimicandũ nobis tota vita cũ trib' hoſtibus. externis, priuſquam ad terram repromiſſionis perueniamus, ſine intermiſſione dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tantus eſt, vt nemo ſecure glorietur ſe in hoc corpore peccati, ſi-
Roma. 7 1. Iohan. 1. Galat. 5 ne peccato eſſe poſſe, quod humanæ cupiditates & veteris peccati reliquiæ in ſinu noſtro latẽtes, rebellionem aduerſus ſpiritum mouere nun-
Mundus. quam ceſſant. Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onuſtos,
Diabolus. 1. Petri. 5 omnibus machinis oppugnat. Deniq; diabolus mille artifex tanquam leo rugiẽs, ſemper circuit quærẽs quẽ deuoret, vt merito quis hãc initu-
1. Petri. 4 Iohan. 16 Iohan. 12. rus luctã grauiter terreatᷣ, niſi interim agnoſcat. Chriſtũ redemptorẽ (q carnẽ domuit, mũdũ vicit, ac diabolũ mũdi principẽ foras eiecit) aduerſus hoſce inſult' alia parata remedia, qbus luctãtibus nobis ſubueniret, reliquiſſe

reliquiſſe,vt non in virtutibus noſtris,ſed in eo faciamus virtutem.In Exodo legimus ,filios Iſrael ex Aegypto per mare rubrum iam egreſſos,deuictis ac ſubmerſis etiamnum hoſtibus (flauit enim ſpiritus dei, & operuit eos mare)tum maxime fuiſſe compluribus alijs confortatos ſacramentis. Pſalm. 59 Exodi.15

In primis expanſione nubis,in protectionem eorum, & ignis, vt luceret eis per noctem,Deinde alitione panis cœleſtis,& bibitione aquæ,quam percuſſa dedit petra. Colũna nubis, ignis. Pſal.140

Ad eundem modum Chriſtus(qui veteris legis typos impleuit)poſt baptiſmum pleraque alia ſpiritus ſancti munera,ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptiſmum reſurgentes, & erectos, ſuſtentaret , confirmaretq́ , ne ab hoſtium impetu nos rurſus impetente ſuccumbamus. Matth. 15 Ephe. 4

Quæ ſunt cætera eccleſiæ ſacramenta. In primis vero Confirmatio & Euchariſtia. De confirmatione nunc dicendum eſt.In baptiſmo,filij dei renaſcimur , & cœleſtis hæreditatis promiſſionem accipimus , ſed vt hanc retineamus , pupillis tutore eſt opus. Quare non ſatis viſum eſt Chriſto,in baptiſmo nobis impartiri ſpiritum innouantem, niſi & per confirmationis ſacramentum largiretur ſpiritum tuentem ac defendentem,qui tamen non alius,ſed idem eſt ſpiritus in baptiſmo datus, alius tantum atque alius ſecundum diuerſas gratiarum donationes & chariſmata.Nam quatenus in confirmatione datur , paracletus eſt,qui regeneratis in Chriſto , & cuſtos,et conſolator , et tutor eſt. Ergo ſpiritus ſanctus,qui ſuper aquas baptiſmi , ſalutifero deſcendit illapſu,in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam . In confirmatione augmentum præſtat ad gratiam, quia in hoc mundo tota ætate victuris,inter inuiſibiles hoſtes et pericula gradiendum eſt , quamobrem alia atque alia ſpecie ſubinde viſus eſt. Ex decretis Melchiadis. Tit.3 1.Corin.12 Iohan. 16 Cur ſpũſſanctus alia atq; alia ſpẽ ſubinde viſus ſit

In baptiſmo,in ſpecie columbæ deſcendit,innocentiam(in quam regenerat)teſtatus.In die vero pentecoſtes,in diſcipulos in linguis igneis illapſus eſt,quibus Apoſtoli intrepidi loquerentur magnalia dei. Matth. 3 Marci.1. Lucæ.3. Acto.2

Itaque in baptiſmo regeneramur ad vitam,poſt baptiſmum confirmamur ad pugnam.In baptiſmo abluimur, poſt baptiſmum roboramur, in baptiſmo in milites Chriſti recipimur ac ſignamur. In confirmatione ad agones & prælia mundi huius,reſeruandi,armis competentibus, inſtruimur pugnaturi.

VTrunque ergo magnum eſt ſacramentum, & quamuis alterum alteri admodum coniunctum ſit,tamen in Euangelicis & Apoſtoli-

ciſ literis ſic diſcernuntur,vt non vnum,ſed duo plane appareant ſacramenta Poſtquam Chriſtus in vltima cœna Apoſtolis pedes lauiſſet,&
Iohan.13 dixiſſet:Qui lotus eſt,non indiget,niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus
Iohan.15 totus.Et vos mundi eſtis. Tandem poſt multa ſubiecit:Quum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis a patre, ſpiritum veritatis,
Iohan.16 qui a patre procedit,ille teſtimonium perhibebit de me,& vos teſtimonium perhibebitis. Et iterum: Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo,quum autem venerit ſpiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem.
Iohan.20 Deinde,poſt reſurrectionem,quamuis dominus inſufflaſſet in Apoſtolos, dicens: Accipite ſpiritum ſanctum, tamen iam in cœlum aſcenſurus,aliud donum Apoſtolis, & per Apoſtolos, omnibus regeneratis
Lucæ.24 pollicitus eſt:Ego(inquit)mittam promiſſum patris mei in vos,vos autem ſedete in ciuitate, quoadúſque induamini virtute ex alto. Et ite-
Acto.1 rum:Accipietis virtutem ſpiritus ſancti ſuperuenientis in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in omni Iudæa & Samaria,& vſque ad vl-
Chryſoſt. de cõſ.diſ.5. c.nouiſſime. timum terræ,quam promiſſionem,poſtea in ſigno viſibili in die pentecoſtes euidentiſſime præſtitit,vt quod in Apoſtolis ſemel in forma ſenſibili factum eſſe cernimus, in nobis per ſacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus,Nam quod in primitiua eccleſia,ſpiritus ſancti deſcenſió in credentium populos donauit vniuerſis, hoc in confirmandis neophitis impoſitio manus Epiſcoporum tribuit ſingulis, vni-
Ephe.4 cuique tamen ſecundum menſuram donationis Chriſti. Alioqui Chri-
Iohan.13 14.15.16 ſtus vere diuinum illum ſermonem in cœna habitum (quo toties paracletum pollicetur)finiens,fruſtra oraſſet in hunc modum, Non pro eis
Iohan.17 autem rogo tantum,ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me,vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me,& ego in te,vt & ipſi in nobis vnum ſint,&c.

Teſtimonia ſcripturæ ꝑ hoc ſacro. QVod vt manifeſtius fiat,ſaltem duo apertiſſima ſcripturæ teſtimonia intuenda ſunt. Actorum octauo ſic legimus:Quum autem
Acto.8 audiſſent Apoſtoli,qui erant Hieroſolymis,ꝙ recepiſſet Samaria verbum dei,miſerunt ad eos Petrum et Iohannem, Qui quum veniſſent, orauerunt pro ipſis, vt acciperent ſpiritum ſanctum, nondum enim in quenquam illorum venerat,ſed baptizati tantum erant in nomine domini Ieſu, tunc imponebant manus ſuper illos,et accipiebant ſpiritum ſanctum,etiam in ſigno viſibili,Sequitur enim Simonem magum vidiſſe,quia per impoſitionem manus Apoſtolorum, daretur ſpiritus ſanctus.Item Actorum.xix.His auditis,baptizati ſunt in nomine domini

Ieſu,

Ieſu, & quum impoſuiſſet illis manus Paulus, venit ſpiritus ſanctus ſuper eos, & prophetabant. Quos ambos locos omnes catholici ſcriptores ad ſacramentum confirmationis referunt.

Cur Chriſt. poſt aſcen. miſerit ſpũ ſanctũ apl'is quem prius dedit.
Lucæ.24
Matth.17 Marci.9 Lucæ.9
1.Petri.1.
Matth.14 Iohan.13
Matth.26 Marci.14 Lucæ.22 Iohan.18
Iohan.20
Acto.1.2

HIc ſi quis requirat, quid profuerit Apoſtolis aduentus ſpiritus ſancti poſt aſcenſionem Chriſti, quem & prius acceperunt? Ex Euangelio reſpondetur, quoniam profuit ad robur virtutis, qua induti ſunt ex alto. Docuerunt certe nos Apoſtoli, quanta ſit infirmitas noſtra, & quanto ſpiritus profectu etiam poſt baptiſmum indigeamus, Petrus Apoſtolorũ princeps Chriſtũ vidit, gloriã eius in monte guſtauit, vocẽ patris audiuit, mira opera ſuis oculis conſpexit, ipſe quoque miracula fecit, Super aquas pedibus ambulauit, cum domino familiariſſime conuerſabatur, Vbi a domino lotus eſſet, & mundus pronuntiatus, ſe paratum & in carcerem & in mortem cum eo ire adſerebat. Sed quid factum eſt? Ad vocem ancillæ territus, ſtatim negauit. Venit alia ancilla, & iterum negauit. Quomodo Petrus ſtetiſſet coram regibus & principibus, qui coram mulieribus ſtare non potuit? Quinimo poſt reſurrectionem, viſo etiamnum Chriſto, ac larga conſolatione recepta, ſimul cum cæteris Apoſtolis, propter metum Iudæorum latebat, atque adeo, vbi cum cæteris Chriſtum tam glorioſe aſcendentem vidiſſet, & angelorum viſione, conſolationeq́ confortatus eſſet, in publicum tamen prodire non audebat, ſed expectabat promiſſum patris, ſpiritum ſanctum, Quum primum vero hic aduenit, tunc ipſe ſtatim ſimul & cæteri Apoſtoli, magna fiducia loqui cœperunt, virtuteq́ magna teſtimonium reſurrectionis Chriſti reddiderunt, atque adeo principes ſacerdotum, & reges huius mundi non timuerunt, vt gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent a conſpectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Acto.4
Acto.5

Quid agatur in ſacr͂o confirmationis.

HOc ergo in ſacramento confirmationis agitur, vt ſpiritum ſanctum, quem in baptiſmo ad purificationem & emundationem accepimus, ad robur quoque & augmentum virtutis capiamus, quo aduerſus peccatorum, mundi, & diaboli inſultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus ſuccumbere, nullis denique terroribus ac cruciatibus a Chriſto ſeparari valeamus, affectantes cum Paulo dicere: Mihi autem abſit gloriari, niſi in

Philip.1. cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mũdo. Hoc ſpiritus ſancti robur, eſt illa charitas dei, quæ diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui nos certos facit, quia
Roma.5
Roma.8 neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo poterit nos ſeparare a charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Quam gratiam quum Chriſto viſum ſit, ſanctis Apoſtolis ſuis ſigno quodam viſibili, ſupra modum illuſtri, impartiri, quanto magis neceſſe erat, vt eadem nobis tanto infirmioribus ſigno quopiam viſibili, ad confirmandam in nobis verbi fidem traderetur.

Verbum huius ſacri. VErbum quo hoc ſacramentum traditur, hoc eſt, ſigno te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Promiſſionem, cui hoc verbum innititur, & ex qua eruitur, ſupra retulimus.

Materia chriſmatis. MAteria vero huius ſacramenti, chriſma eſt, quod manu Epiſcopi in frontem confirmandi illinitur. In eccleſia dei triplex oleum, in die cœnæ domini per Epiſcopos conſecratur, Oleum infirmorum, oleum catechumenorum, & chriſma, quod ex oleo oliuæ & balſamo componitur, idq́ non abſque inſigni myſterio, Nec putandum eſt, nouam eſſe ſacri chriſmatis inuentionem, quum ex Dionyſio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Auguſtino, cæteriſq́ catholicis ſcriptoribus, chriſmatis conſecrationem nos ab Apoſtolis recepiſſe, candemq́ non tantum in Romana, ſed per totam eccleſiam catholicam receptam eſſe, diſcere ac videre eſt. Quanquam enim veteris legis
Cypria. cerimoniæ, Chriſto illuceſcente, euanuerint, vnctionis tamen myſteri-
Aug. in pſal mũ.178 um religio Chriſtiana non contempſit, ſed potius quod regibus & ſa-
Inno.iij. de cerdotibus, eius tantum gentis, vnde Chriſtus erat venturus, peculiare
ſacr.vnct.c. cũ veniſſet. eſſe conſueuit. In omnem populum catholicum propagatum eſt, vt ſi-
§.vnde i ve. cut Chriſtus a chriſmate dictus eſt, eo, quod ſingularis excellẽtiæ oleo,
Pſal.44 hoc eſt, ſpiritu ſancto, præ participibus ſuis vnxerit eum deus, Ita &
Hebræ.1. participes eius, quotquot ſunt, conſortes ſint, tam actionis quam nomi-
Acto.11. nis, & dicantur a Chriſto Chriſtiani, vt ſint ſui, Chriſto duce, rectores & duces, & offerãt deo ſpiritualia ſacrificia, ordinati a deo ſanctimoniæ
1.Petri.2 ſacerdotes, quemadmodum Petrus omnes Chriſtianos appellans: Vos (inquit) eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus
Inno.iij. acquiſitionis. Vnctio ergo chriſmatis exterior, vnctionem ſpiritus ſancti in-

cti interiorem ſignificat, quam accipimus a Chriſto, quæ docet nos de omnibus. 1.Iohan.2

IAm quod eccleſiæ hoſtes chriſmati ſuum honorē detrahere contendunt,eo ꝙ in actis apoſtolicis non legamus,Apoſtolos in confirmandis baptizatis chriſmate vſos fuiſſe,ſed tantū manuum impoſitione & oratione,id illi ſuo more faciunt,degeneres filij, eccleſiam matrē,veritatis columnā,mendacem facere cupientes,quæ aſſeuerat per Apoſtolos, chriſmatis conſecrationē nobis commendatā, ſed ſuperat illa & ſuperabit perpetuo,ꝙ nec portæ inferi ꝑualebunt aduerſus eam. Vis aūt ſcire, cur neqꝫ Chriſtus Apoſtolos,neqꝫ Apoſtoli in primis eccleſiæ primordijs,populos cōfirmandos chriſmate vnxiſſe legant̄,animaduerte chriſmatis exteriori inunctione(quæ denotaret inuiſibilē ſpūs ſancti vnctionem)tantiſper non fuiſſe opus,quātiſper ſpūs ſanctus ſigno viſibili deſcēdit in cōfirmatos,quod ꝑ impoſitionē manuū Apoſtolorꝫ in primis illis eccleſiæ crepundijs factū legimus,poſtea vero dilatata eccleſia dei,cū ſigno illo viſibili diuerſitatis linguarꝫ opus nō eſſet amplius, ſpiritu ſancto roborandi ac confirmandi, chriſmate ſunt inuncti, vt & ipſi ſigno externo admonerentur,excitarenturqꝫ ad myſterij interioris fidē & contemplationem, quandoquidem beatus Auguſtinus ait:Sacramentum chriſmatis in genere viſibilium ſignaculorum ſacroſanctum eſſe, ſicut ipſe baptiſmus eſt. Neque enim(vt idē alibi ait) temporalibus & ſenſibilibus miraculis atteſtantibus, per manus impoſitionem modo datur ſpiritus ſanctus,ſicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & eccleſiæ primordia dilatanda.

Hæretici chriſmati ſuum honorē detrahere cōtendunt, ſed fruſtra. 1.Timot.3 Matth.16 Acto.8.10 Li.2.contra literas Petiliani cap.104 De bapt. cōtra Donat. cap.16

QVis enim nunc hoc expectat,vt hi,quibus manus ad accipiendum ſpiritum ſanctum imponitur,repente incipiant linguis loqui, ſed inuiſibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inſpirari, vt poſſint dicere,Quoniam charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Opponenda eſt ergo æmulis noſtris,vniuerſalis conſenſus eccleſiæ omnium temporum,vti certiſſimum teſtimonium, quod hæc ordinatio ſit Apoſtolica,maxime quum vel vno eodemqꝫ tempore,idqꝫ non multo poſt Apoſtolorum deceſſum,per omnes ferme eccleſias,vti apoſtolica, cuſtodita comprobatur. Sic enim habet Fabianus,Hæc(nimirum chriſmatis annuam conſecrationem,renouationem, & veteris crematione ſignificans)a ſanctis Apoſtolis & ſucceſſoribus eorum accepimus, vobiſqꝫ tenēda mandamus. Hæc ſancta Romana eccleſia & Antiochæna a tempore Apoſtolorum cuſtodit. Hæc Hieroſolymorum & Epheſianorum tenet,in quibus Apoſtoli præſidentes hæc docuerunt.

Ibidem. Roma.5 Ire.li.4. contra hær.c.63 Ex decretis Fabia.

Nec

Chriſma aliter in baptiſmo, aliter in confir. datur

NEc hic prætereundum eſt, q̃ chriſma aliter in baptiſmo, aliter in cõfirmatione datur. Signatur enim baptizatus chriſmate per ſacerdotem in capitis vertice, per pontificem vero in fronte, vt in priori vnctione ſignificetur ſpiritus ſancti ſuper ipſum deſcẽſio, ad habitationem deo conſecrandam. In ſecunda vero, vt eiuſdem ſpiritus ſancti ſeptiformis gratia, cum omni plenitudine ſanctitatis & ſcientiæ & virtutis in hominem venire declaretur, quod orationes, quæ circa vtranq; recitantur, ſatis indicant. In confirmatione ſic inter alia orat Epiſcopus ſuper confirmandum: Immitte in eum ſpiritum ſanctum tuum ſeptiformis gratiæ tuæ, paracletum, de cœlis, ſpiritum ſapientiæ & intellectus, ſpiritum conſilij & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, & imple eum ſpiritu timoris tui, & ſigna eum ſignaculo ſanctæ crucis, propitiatus, & ſpiritum ſanctum non amittat in vitam æternam. Quamobrem Dionyſius hoc ſacramentum ab Apoſtolis vocatum eſſe Teloten teſtatur, id eſt, perfectionem & abſolutionem virtutis ſpiritualis.

Oratio epi ſuper confirmandum.

Sapientia in quo cõſiſtat

HIc obiter ſe offert locus de donis ſpũs, Sapiẽtia (quæ donũ eſt ſpũs ſancti) in cognitione & delectatione ſummi boni, id eſt dei, ſita eſt, quã beatus Auguſt. Theoſebian, id eſt cultũ dei, appellat: quia vacat ac ſtudet deo, & fertur in deum, ſyncero affectu totam fiduciam ac ſpem in illum transferens, ipſumq; ex toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute diligens, præterea nihil amans aut colens, niſi dei cauſa, omnia ad illius gloriam referens, Quo fit, vt nihil niſi deum ſuſpiciat, ac omnia quæ in mundo ſunt, præ deo, tanquam ſtercora contemnat, vt Chriſtũ lucriſaciat, quæ ſapiẽtia plena eſt cœleſtis ſuauitatis. Hæc eſt quæ deſurſum deſcendit a patre luminum, donum ſpiritus ſancti, quæ neq; naturæ beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut ſtudio acquiritur, ſed ab illo illuſtrante datur, de quo ſcriptum eſt: Omnis ſapientia a deo eſt. Quare, quemadmodum diuus Iacobus monet, Si quis indiget ſapiẽtia, poſtulet a deo, & dabitur ei. Huic oppoſita eſt ſapientia huius mundi, quam diuus Iacobus, terrenam, animalem ac diabolicam appellat, nimirum propter finem in quem intendit, qualis erat philoſophorum ſapientia, qui licet ratiocinando, qualẽ qualẽ dei cognitionẽ eſſent aſſequuti, non tamen deum ſicut deum glorificauerunt, non fide, ſpe & charitate deum coluerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, ſibi tantum placentes, & ſuam, non dei gloriam, non æternam, ſed terrenam commoditatem quærẽtes, Imo in ſapientia, quin potius aſtutia & viribus ſuis, tanquam in idolum quoddam, ſpem ſuam collocãtes, quibus inſultat Apoſtolus, dicẽs: Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi conquiſitor huius ſeculi? Nonne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Et iterũ: Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud deum.

Aug. in Enchi. cap. 1.

Philip. 3

Amb. lib. 3. offi. cap. 1

Iaco. 3

Eccle. 1.

Iaco. 1.

Iaco. 3

Roma. 1

Coloſſ. 2

1. Corin. 1

1. Corin. 3

Intelle-

INtellectus, ſecundum donum, in agnitione conſiſtit, ſicut præcedens
donum in contemplatione, Chriſtus in Euangelio ad diſcipulos ait: Matth.4
Vobis datum eſt noſſe myſterium regni, illis autem qui foris ſunt, om- Marci.13
nia in parabolis fiunt, vt videntes videant & non videant, & audientes Lucæ.8
audiant & non intelligant. Item: Confiteor tibi pater domine cœli & ter Iohan.12
ræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus & reuelaſti ea paruulis, hoc do- Eſaiæ.6
no, noui & veteris teſtamenti ſcripturæ, ſyncere & recte intelliguntur, Acto.28 Roma.11
proindeq; hoc dono Chriſtus illuſtrauit mentes diſcipulorum, vt intel Matth.11 Lucæ.24
ligerent quæ de ipſo erant, aperiens illis ſcripturas: Neque enim aliter
vnquam eas intelligemus, niſi ille qui ſolus aperit & nemo claudit clau- Apoca.3
dit & nemo aperit, nobis reuelet, Oportet enim nos omnes a deo doce- Eſaiæ.26
ri & Theodidactos eſſe, quod ſentiens Dauid, dominum orat: Da mihi Hiere.31
(inquit) intellectum & ſcrutabor legem tuam & cuſtodiam illam in to- Iohan.6 Pſal.118
to corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carẽt, qui exteriori literæ legis ſunt
affixi, ſuper quorum oculos velamen poſitum eſt, vt non poſſint inten-
dere in faciem Moyſi. Hoc dono hæretici vacant, qui Paulinas epiſtolas 2.Corin.3
(in quibus ſunt quædam difficilia) indocti & inſtabiles deprauant, ſicut 2.Petri.3
& cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. Hoc donum Ari- Hierony.ad
ſtoteles, quantumuis magni, ſed humani intellectus philoſophus, neſci- Paul.
uit, & facundus Demoſthenes ignorauit, Breuiter quotquot animales
ſunt, qui non percipiunt ea quæ ſint ſpiritus dei. Sultitia enim eſt illis & Roma.8
non poſſunt intelligere. Soli vero ſpirituales, quibus deus impartitur,
hoc donũ habent, quemadmodũ Paulus ait: Nos autem ſenſum Chri- 1.Corin.2
ſti habemus.

IVnguntur autem hæc ambo dona, ꝙ minor ſit ſapientia ſi intelle- Greg.1. mora.
ctu careat, & valde inutilis ſit intellectus, ſi ſapientia non ſubſiſtat.
Quid enim prodeſt habere prophetiam & noſſe omnia myſteria, ſi cha 1.Corin.13
ritas dei, in qua verus dei cultus, id eſt ſapientia, conſiſtit, non habeatur.

TErtium donum ſpiritus eſt, conſilium. Duo priora dona in contem- Conſiliũ in quo ſitum.
platione & agnitione ſita ſunt, quæ recte ſequitur conſilium, quod
conſiſtit in iudicando & amplectendo. Hoc dono conſertur bona volũ
tas deum colendi & bene operandi, per ſapientiam guſtamus, per intel-
lectum videmus, per conſilium iudicamus, quia ſuauis eſt dominus, & Pſal.33
ꝙ proinde beatus eſt vir qui ſperat in eo. Poſtquam ergo dei aliquam
ſuauitatem deguſtauimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandũ
nobis eſt, vt voluntatem etiam ad ſeruiendum deo capiamus, Nam niſi Deus nõ ex
hæc adſit, nihil certe proderit operum externorum facies, quãtumuis in teriorũ operũ
ſpeciem bona, quia deus intuetur cor & ſpontaneam voluntatem, quod ſinẽ, ſed cor reſpicit.
Chriſtus apud Matth. in bonis operibus inſignioribus, nempe ieiunio, Huius do-
eleemoſyna & oratione diuiniſſime explicat. Hoc eſt donum quo aude- ni vis.

Pſal. 53 mus dicere: Voluntarie ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum eſt, Nam etſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, tamen ſi non prius ſtatuero in corde meo, hoc bonum eſſe coram deo & ſponte fecero propter deum, nihil mihi prodeſt. Propterea Apoſtolus dixit: Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſitate, nã ſpiritus ſanctus, ſpiritus libertatis eſt. Huic dono ſpiritus, opponitur conſilium humanum, cuius ſcopus non eſt dei gloria, ſed hæret in rebus externis, & quærit quæ ſua ſunt. Conſilio, dono ſpiritus, inſtructi erant Apoſtoli, quum principibus ſacerdotũ præcipientibus, ne docerent in nomine Ieſu, reſponderunt: Oportet plus obedire deo q̃ hominibus. Conſilium vero humanum cœperunt ipſi ſacerdotum principes conferentes ad inuicẽ ac dicentes: Quid faciemus hominibus iſtis? quoniamquidem notum factum eſt ſignum omnibus habitantibus Hieruſalem, ſed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne vltra loquantur in nomine hoc vlli hominum, ſed Gamaliel vtriuſq; conſilij vim recte ac grauiter diſcreuit: Quoniam (inquit) ſi eſt ex hominibus cõſiliũ hoc, aut opus, diſſoluetur, ſi vero ex deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne forte & deo repugnare videamini. Et Dauid in eandem ſententiã: Dominus diſſipat conſilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum & reprobat conſilia principum, conſilium autem domini manet in æternum.

[Margin: 1. Corin. 13; 2. Corin. 8. 9; Roma. 8; 2. Corin. 3; Conſiliũ humanũ quale.; Acto. 5; Acto. 4; Acto. 5; Pſal. 32]

Fortitudo quartum donum ſpiritus eſt, quo dei reſpectu, res labentes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduerſis perturbamur, quo non lucris aut diuitijs vincimur, non adulatione flectimur, non fauore delinimur, nullius potentiæ terrore proſternimur, ſed inuictum animum pro conſeruatione Chriſtianæ iuſtitiæ tenemus, quo caſto corde, nullius vanæ gloriæ cauſa, ſed veri dei amore, quiduis libenter perferimus. Quo dono omnia poſſumus, in eo qui nos confortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis eſt nobis neceſſarium, quãdiu in hac vita (quæ militia eſt ſuper terram) degimus, Omnes enim qui volunt pie viuere in Chriſto, oportet in hoc mundo perſequutionẽ pati. Quinimo ex hoc dono, ſit ne quiſquam vere Chriſtianus, potiſſimum cognoſcitur, nam qualis vnuſquiſq; apud ſe lateat, illata contumelia probat. Hoc dono inſtructi Apoſtoli, ibant a conſpectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Huic vero dono opponitur fortitudo virium humanarũ, quatenus ſibi ipſi fidit, Nam prior innititur dei præſidio, habẽs ſemper in ore, fortitudinem meam o deus, ad te cuſtodiam, deus refugium noſtrũ & virtus, In deo faciemus virtutem, quia vana ſalus hominis, poſterior viribus

[Margin: Ambro. lib. offi. 1. cap. 31 & ſeq.; 2. Timo. 2; Iob. 7; 2. Timo. 3; Acto. 5; Fortitudo humana q.; Pſalm. 58; Pſalm. 45; Pſal. 59]

bus humanis,potẽtia multitudinis,& animi pertinacia cõſtat,quæ adeo virtus non eſt,vt potius vitium ſit. Quamobrem apud deum nullã lau dem merentur fortia illa philoſophorum ac Romanorum facta, abſque pietate. Quoniam (vt diuus Auguſtinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanæ,ad facta compulere miranda Romanos. Nos itaq; cũ Dauid dicere conuenit,Hi in curribus,& hi in equis, nos autem in nomine domini dei noſtri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei,ſed beneplacitum eſt domino ſuper timentes eum. Lib.5.de ciui.dei ca.18. Pſalm. 19 Pſal.146

BEne autem conſilium & fortitudo iunguntur:quoniam valde inutile eſt conſilium,cui opus fortitudinis deeſt,& valde fortitudo deſtruitur,niſi per conſilium fulciatur, Non probat deus conſtãtiam hæreticorum,aut eorum qui ſibijpſis mortem conſciſcunt,quia eſt ſine conſilio,qualis & Iudæ fuit,qui ſeipſum ſuſpendit. Nec probat conſilium eorum,qui quum audierint,cum gaudio ſuſcipiunt verbum,& quia radices non habent,ad tempus credunt,& in tẽpore tentationis recedũt. Itaq; nõ qui cœperit,ſed qui perſeuerauerit vſq; in finẽ,hic ſaluus erit. Grego.1. mora. Matth. 27 Matth.13 Marci.4 Lucæ.8 Matth.24

SCientia quintum donũ ſpiritus ſancti,ab Auguſt. Epiſtemi, hoc eſt, diſciplina vocatur,ſita in elaboratione boni,idq; propter ſummũ bonum,deum, qua prudenter conuerſamur in medio nationis prauæ, ſine noſtro & aliorum ſcandalo. Hæc Sapientiæ.iiij.dicitur, ſcientia ſanctorum: Iuſtum (inquit) deduxit dominus per vias rectas & oſtendit illi regnum dei,& dedit illi ſcientiam ſanctorum,honeſtauit illum in laboribus,& compleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere a malo ſcientia. Sicut ergo ſapientia in contemplatione,intellectus in agnitione,conſilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerũ labentiũ,ita ſcientia in opere cõſiſtit,cuius finis eſt,declinare a malo & facere bonũ, inquirere pacẽ & perſequi eam, prouidere bona,non tantũ corã deo,ſed etiã corã omnibus hominibus. Huic oppoſita eſt ſcientia mundana,cuius finis eſt rerum notitia,in oſtentationẽ ſeu ob quæſtum,de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autẽ ædificat. Et Sapiens: Qui addit ſcientiam,addit et laborem. Scientia ergo, quæ donum ſpiritus eſt,charitate ſemper temperata eſt. Vnde hoc dono carent,qui inflati ſcientia,traditiones eccleſiaſticas temere diſſoluũt, in ſcandalum infirmorum,propter quos illæ factæ ſunt, quos grauiter increpat Paulus ad Romanõ. xiiij.et.i. Corinth viij. atq; alibi queritur Paulus,Iudæos zelum quidem dei habere,ſed non ſecundũ ſcientiam. Aug.de ciu. dei.14. ca.1. Philip.2 Sap.4 Iob.28 Pſalm. 33 2.Corin.8 Scientiæ mundanæ finis. 1.Corin. 8 Eccle.1. 1.Corin.8 Roma. 14 1.Corin. 8 Roma.10

Pietatis nomen qd cõplectatur.

Aug. in Enchi. cap. 2

SExtum donum ſpiritus, pietas dicitur. Hoc nomen complectitur omnem affectum, cultum, omniaq; officia quæ debemus his, vnde vitam accepimus. Summa ergo pietas debetur deo, ſecundum quam quidem ſummam ſpeciem, pietas non eſt donum a dono ſapientiæ diſtinctum, ſed eſt ipſa ſapientia, quemadmodum in Iob legimus: Ecce pietas eſt ſapiẽtia, vbi græce legimus, θεοσέβεια, id eſt, dei cultus. Sed quatenus diſtinctum donum eſt, ſignificat miſericordiam, ac ſita eſt in affectu hominis prono ad benemerendum de proximo, idq; cauſſa dei, vt ſcilicet dei voluntatem exequatur, & obſequium deo præſtet: quia deo fœneratur, qui miſeretur proximi. Vnde & pietas vulgo accipitur pro operibus miſericordiæ, & pius pro miſericorde. Qui pius eſt, in domino gloriatur, & proximum non niſi in domino diligit. Hæc pietas nobis commendatur. i. ad Timoth. iiij. Exerce teipſum ad pietatem, Nam exercitatio corporalis ad modicum vtilis eſt, pietas autem ad omnia valet. Hanc pietatem mundus non habet, quamlibet multa pietas exempla liberorum in parentes, ſeruorum erga dominos, ciuium erga patriam commemoret, quia non ſtatuit finem beneficentiæ deum, Pietas autem Chriſtiana adeo deum ſcopum habet, vt dei cauſſa relinquat patrem, matrem, fratres, & ſorores, patriam & cognationem, Imo impium putet in cauſſa dei parentes deo præponere. Hoc dono muniti, facile condonamus fratribus, libenter largimur egentibus, ſubuenimus oppreſſis, ac alia miſericordiæ opera (ad quæ alioqui, niſi ſpiritu dei excitati torpentes ſumus) libenter præſtamus, quam nobis Chriſtus mirifice commẽdat: Miſericordiam (inquit) volo, & non ſacrificium.

Amb. de voca. gent.

1. Timo. 4

Mundus nõ habet pietatem ſpũs.

Matth. 10

Lucæ. 14

Huius doni vis.

Matth. 9

Cur ſcientia & pietas iũgantur.

Roma. 14

1. Corin. 10

Neque temere ſcientia & pietas iunguntur. Nulla eſt enim ſcientia, ſi vtilitatem pietatis non habeat, & valde inutilis eſt pietas, ſi ſcientia diſcretione careat, quod Paulus Roma. xiiij. & i. Corinth. x. grauiſſime oſtendit, quemadmodum etiam iamiam declaratum eſt.

Timor duplex.

SVpereſt ſeptimum donum ſpiritus ſancti, timor. Timor duplex eſt, ſeruilis ac filialis. Seruilis eſt, quo perinde atque ſerui dominos timore plagarum metuunt, deus timetur, ne ſcilicet mittat in gehennam, hoc timore lex cuſtoditur metu pœnæ, quo qui præditus eſt, præuaricari mallet, ſed a crimine lex timoris cohibet illum, qui veluti tyrannum & exactorem deum habet non patrem, de quo timore dixit Apoſtolus: Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore. Et alius Apoſtolus: Perfecta charitas foras mittis timorem. Timor caſtus, qui & filialis & reuerentialis dicitur, eſt timor ſyncerus, abſque prauo affectu, quo præditi, mandata dei cum quadam reuerentia & ex intimo affectu cuſtodiunt, ſemper ſoliciti, ne alicubi offendant, ſuam ſalutem in timore ac tremore operantes, quos Dauid beatos pronuntiat: Beati (inquit) qui ti-

Roma. 8

1. Iohan. 4

1. Petri. 1.

Pſal. 127

ment

ment dominum, qui ambulant in vijs eius. De quo timore alibi idem Pſaltes dixit: Timor domini ſanctus permanens in ſeculum ſeculi. Vtriuſque timoris exemplum beatus Auguſtinus dat, in pſalm̃. cxxvij. fingit duobus timoribus ſimiles eſſe duas vxores: Pone (inquit) aliquã mulierem caſtam, timentem virum, aliam pone adulteram, & ipſa timet virum. Caſta timet, ne diſcedat vir: adultera, ne veniat. Illa timet, quia amat virum, eius optans præſentiam, cui ſe caſtos debere amplexus agnoſcit, adulterinos vero concubitus ſuper omnia deteſtatur, cogitat tantum vt placeat viro ſuo. Hæc timet maritum, quia adhuc nequitiam amat, pluſquam maritum. Proinde grauis eſt illi mariti præſentia, cui ſi ſperaret occultum fore, adulterium committeret. Illius timor ex mariti reuerentia & amore procedit, odit crimen, etiamſi ſciat perpetuo id poſſe latere, trepidat & ardet, vt officio reſpondeat, timet, ne qua macula diſpliceat viro: metuit, ne quid illi mali contingat abſenti, cuius præſentia nihil ipſi gratius eſt, quem cupit mente. Huius vero timor ex metu pœnæ proficiſcitur, amans iniquitatem, quam cuperet perficere, ſi eandẽ ſperaret poſſe latere. Ad modũ igitur caſtæ & pudicæ fœminæ ſe habet caſtus timor erga deum, qui perpetuo curat, ne offendatur deus, dei amore & reuerentia honeſte agit, amans ſynceritatem, nequitiam fugiẽs, cupiens tantum placere deo, cui coniungi nunquam non deſiderat, dicens cum Paulo: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Seruilis vero longe ſecus ſe habet, ꝙ oderit peccare non dei amore, ſed formidine pœnæ, quam a deo comminante peccatoribus expectat. Et quamuis hic timor ſeruilis, meritum non habeat, tamen quum dei iuſtitiam reſpicit ac deo credit comminanti, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem ſe a peccato continet, aſſueſcit iuſtitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulceſcit deus, & quo magis charitas creſcit, decreſcit timor, donec perfecta charitas penitus foras mittat timorem. Eſt denique timor quidam mere humanus, qui dei reſpectum non habet, ſed tantum alicuius externi incommodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amiſſio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his ſimilia ipſis obueniant, qui timor quatenus naturalis eſt, licet defectus potius corruptæ naturæ q̃ peccatum ſit, tamen quum a iuſtitia deflectit & dei amori præponitur, damnabilis eſt, prohibitus a Chriſto: Nolite (inquit) timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Et iterum: Nolite ſoliciti eſſe de craſtino. Orandum itaque nobis eſt, vt dominus timorem ſeruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat. Nam niſi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis ſurgit.

Pſalm̃.18
Auguſt. in pſal.127
Caſta coniunx quid timeat.
Adultera qd
Caſtus timor, amori dei cõiũctus
Philip.1.
Auguſt. in pſal.127
1. Iohan.4
Timor mere humanus quis.
Matth.10
Matth.6
Grego.1. mora.

Vide Augu. de ſerm. domini in mõte, lib. 2

QVod ſi orationem dominicam diligenter expendamus, ſingulis donis, ſingulæ precationes videntur dicatæ. Timorem caſtum petimus, quum dicimus: Libera nos a malo. Fortitudinem precamur, Et ne nos inducas in tentationem. Pietatem, dicentes: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Scientiam petimus, orantes: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Cõſilium, quando dicimus: Fiat voluntas tua. Intellectum, dicentes: Adueniat regnum tuum. Denique ſapientiam, quum dicimus: Sanctificetur nomen tuum.

Cur hoc ſacramentum patres Teleten appellẽt.

Ex prædictis ergo ſatis ſuperq; liquet, cur ſancti patres hoc ſacramentum Teleten, ſeu ſacramentum perfectionis & conſummationis vocarint.

Cur chriſma conficitur ex oleo oliuę & balſamo.

IAm ad ſignorum & rituum expoſitionem pergemus. Quid chriſma ſignificet, ſupra diximus, quanquam non temere etiam ex oleo oliuæ & balſamo mixtum conficiatur, Nam oleum, gratiæ pinguedinem, ſplendorem fidei, & ardorem charitatis ſignat, Balſamum, ſpiritus ſuauitatem, qua nos Chriſtus ad ſe trahit, & cuius communicatione dicimus: Chriſti bonus odor ſumus. Ideo enim confirmamur, vt meminerimus nos intrepide fidem confiteri, & bonum odorem factorum ad ædificationem proximi nos circumferre oportere.

2. Corin. 2

Cur confirmandus ſignetur cruce in fronte. Matth. 10 Marci. 9 Luc. 9. 12 Galat. 6

SIgnatur vero confirmandus ſigno crucis in fronte, qui locus eſt pudoris, vt admoneamur ſuſcepiſſe ſignũ Imperatoris noſtri Chriſti, quem omni metu atque pudore poſtpoſito, palam & vbique confiteri debeamus, quemadmodũ Paulus dixit: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.

Acto. 5 Matth. 5

POſt confirmationem, confirmatus alapa cæditur, vt meminerit ſe deinceps pro nomine Ieſu contumeliam libenter paſſurum, & percutienti ſe ad dexteram, ſiniſtram etiam porrecturum.

Quid ſuſceptoribus iniungatur.

POſtremo, poſt abſolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt ſuper confirmatos, ſuſceptoribus ſeu patrinis iniungitur, vt cõfirmatum in fide inſtruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

EFfectus ſacramenti ſatis ſuperq; ex prædictis elicitur, nempe quod detur ad impartiendum donum ſpiritus, quo cõfirmemur aduerſus omnes

omnes tentationes carnis,mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, quo denique charitatis augmentum ac perſeuerantiam in bonis operibus ca piamus. Huius ergo ſacramenti myſterium tota vita rememorandum eſt,vt recogitet Chriſtianus, ſe Chriſti ſigniferum eſſe,ſe Chriſti arma in fronte portare,ſe in crucifixo omnia aduerſa victurum, ſe pro deſertore habendum,ſi ab his ſignis ad aduerſarij,nempe diaboli,caſtra peccando tranſfugerit,ſe non coronandum,niſi legitime certauerit,ſe denique perdendum,niſi ab imperatore ſuo in omnibus actionibus,tribulationibus & anguſtijs fideliter ſteterit. Vix eſt ergo vlla cerimonia in eccleſia,quæ nos in omnibus tentationibus ad conſtantiam, perſeuerantiam,& patientiam efficacius cohortetur.

Huius ſacri myſteriũ tota vita rememorandum.

Roma.8
2.Timo. 1.2

AFfectus accedentis ad participandum hoc ſacramentum, is erit,vt credat ſe accepturum ſpiritum ſanctum, arrabonem ſalutis. Confirmabit autem fidem ſuam ex locis ſcripturæ ſupra allatis,memor verbi ſaluatoris,quod Chriſtus ad Apoſtolos (quorum Epiſcopi in eccleſia ſucceſſores ſunt)dixit: Sicut me miſit viuẽs pater,& ego mitto vos. Vt enim diuus Ambroſius ait: Non humanum hoc opus, neque ab homine datur,ſed inuocatus a ſacerdote ſpiritus a deo traditur, in quo dei munus miniſterium eſt ſacerdotis.

Quo affectu accedẽdũ ſit
Roma.8

Iohan.20
Amb.de ſpiritu ſan.lib.1.
cap.7

DEnique,miniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt. Nam vt in actis legimus,Philippus diaconus,licet Samaritanos verbo dei conuerterit,& baptizauerit,non tamen hoc ſacramentum miniſtrauit,ſed Apoſtoli miſerunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum deſcendiſſent,orauerunt pro ipſis, vt acciperent ſpiritum ſanctum, quod nunc faciunt Epiſcopi , nimirum Apoſtolorum ſucceſſores.

Acto.8

Hierony.cõtra lucif.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Sacr̃o euch. eccleſia nihil habet ſublimius.

SAcramento Euchariſtiæ, eccleſia nihil ſublimius habet. Quid enim auguſtius, ꝗ̃ quod eccleſia per corporis & ſanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam & ſubſtantiam vnum cum Chriſto efficitur? & quodammodo in deum ſuũ transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indiſſolubilemq́ concordiam fouendam, ꝗ̃ quod eccleſia eodem corpore veſcens, eundem ſanguinem bibens, per eundem ſpiritum in vnum corpus redigitur, & Chriſto capiti viuo, viua connectitur.

In cæteris ſacramẽtis exterior ſpecies nõ mutat ſubſtantial'r.

Et eatenus hoc ſacramentum cæteris ſacramentis, tum veteris, tum noui teſtamenti maius & excellentius eſt, ꝙ in alijs elementum ſeu exterior ſpecies nullam ſubſtantialem mutationem recipit, Neque eñ aqua baptiſmatis aut oleum chriſmatis conſecrata, in aliam naturam mutantur, neque ſpiritus ſanctus (quem aqua in baptiſmo ſignificat abluentem & emundantem, chriſma vero in confirmatione roborantem & illuminantem) in eiſdem elementis eſſentialiter continetur, quamuis credentibus in myſterio exhibeatur & detur.

In ſacr̃o altaris non manet quod ante fuerat.

At ſolum ſacramentum panis & vini potentia verbi diuini ita mutatur, vt ſubſtantialiter non ſit quod ante fuerat, ſed quæ ante conſecrationem erant panis & vinum, poſt conſecrationẽ ſint ſubſtantialis caro & ſanguis Chriſti. Vnde id (quod paulo ante diximus) conſequitur, nempe nos virtute huius tam eximij ſacramenti non ſolum ſpiritualiter (quod recta fide, charitateq́ ſyncera fit) ſed & corporaliter Chriſto vniri, vt ſimus non tantum ſpiritu ei conglutinati, ſed & ſimus membra corporis eius ex carne & ex oſſibus eius, quemadmodum apud diuum Paulum, Ephe. v. legimus. Sic enim eum locum orthodoxi patres, in primis vetuſtiſſimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretantur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis, quem inſtitutionis cauſſa delegimus, ordo ſequendus eſt.

Ephe. 5

Cyrillus.
Hilarius.

De nomine in primis videndum. Conſtat autem varias eſſe huius ſacramenti appellationes.

Euchariſtia cur dicatur.

A Patribus certe frequentius Euchariſtia appellatur. Euchariſtiam vero quidã gratiarꝝ actionẽ, quidã bonã gratiã interpretant̃. Baſilius hoc ſacramẽtũ, Euchariſtiæ vocabulũ exprimere volẽs, corporis & ſanguinis Chr̃i grãm appellat, vtrīq́ recte, in eo eñ Chr̃s, q gr̃a & veritate plen' eſt, ſeip̃m nobis exhibet, ac teſtat̃ carnẽ ſuã, quã ipſe æternũ pr̃is

Baſilius.

Iohan. 1.

verbum,

verbum,mortalis factus,noſtri cauſſa ſuſcepit, pro nobis crucifixam,& Matth.26
ſanguinem ſuum pro nobis in cruce effuſum eſſe in remiſſionē peccato 1.Cor.11
rum noſtrorū,Iubetq; nos eandem carnem pro nobis vulneratam ſume
re & ſanguinē bibere,idq; in ſuam commemorationē,hoc eſt,vt pro tan
tis beneficijs in Euchariſtia,tanquā in noſtræ redemptionis & futuræ ſa
lutis ac gloriæ pignore,nobis exhibitis,ipſi gratias agamus,quemadmo Ibidem.
dum diuus Paulus ait: Quotieſcunq; manducabitis panē hunc & cali
cem bibetis,mortē domini annuntiabitis,donec veniat. Canit itaque ec Eccleſiæ canticum.
cleſia,ad Euchariſtiæ nomē alludens: O ſacrū conuiuium, in quo Chri
ſtus ſumitur,memoria paſſionis eius recolitur,mens impletur gratia ,&
futuræ gloriæ nobis pignus datus,Halleluia, quod eſt, laudate domi
num,nimirū pro tanto nobis collato beneficio. Dicitur quoq; hoc ſacra Hoc ſacr̄m cur ſynaxis dicitur.
mentum græcis ſynaxis,id eſt,conciliatio ſeu communio, quod hoc my
ſterio ſignificetur & confirmetur arctiſſima coniunctio myſtici corpo
ris cum capite,hoc eſt,Chriſti & eccleſiæ,& omnium Chriſti membro
rum,Chriſti nomē vere profitentiū inter ſe,quæ appellatio ex diui Pau
li verbis deſumpta eſt,dicētis: Calix benedictionis cui benedicimus,nō 1.Corin.10
ne cōmunicatio eſt ſanguinis Chriſti? Et panis quē frangimus,nōne par
ticipatio corporis dn̄i eſt? Quoniam multi vnus panis, & vnū corpus
multi ſumus,qui de vno pane & de vno calice participamus. Gemina er
go iſta nomina ab effectu ſacramēti deſumpta ſunt,de quo infra latius Cœna domini.
dicemus. Quod hodie quidam hoc ſacramentum exemplo diui Pauli, 1.Corin.11
cœnam dominicam malunt appellare,id non admodum improbādum,
modo nouandi ſtudium abeſſet. Cæterum poſt Paulum vix reperias
quenquam ex patribus , qui hoc ſacramentum cœnam dominicam ap Auguſt.ad Ianua.
pellet,poſtquam ſcilicet viſum eſſet ſpiritui ſancto,vt in honore tanti ſa
cramenti in os Chriſtiani hominis dominicum corpus prius intraret q̄
alij cibi,non enim quia poſt cibos dedit dominus, propterea pranſi aut
cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum conuenire debent,
aut(ſicut faciebant,quos Apoſtolus redarguit & emendat) menſis ſuis 1.Corin.11
iſta miſcere. Nam ſaluator,quo vehementius commendaret myſterij il
lius altitudinem , vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ Chriſt⁹ cur poſt cœnā hoc ſacr̄m inſtituerit.
diſcipulorum,a quibus erat ad paſſionem digreſſurus. Quo autem or
dine deinceps ſumeretur Apoſtolis,per quos eccleſias diſpoſiturus erat
docendum reſeruauit.

VErbum huius ſacramēti eſt,ſermo Chriſti, cuius virtute hoc ſacra Ambro.de ſacram̄s
mentū cōficiť,cuius efficacia panis fit corpus Chriſti,& vinū aqua
mixtū tranſit in ſanguinē. Hunc ſermonem eccleſia ſancta dei a dn̄o ſuo In canone
Chr̄o Ieſu per apoſtolicā traditionē acceptū,ſic pronuntiat: Accipite &
mādŭcate ex hoc oēs,Hoc eſt enī corpus meū. Et iterum; Accipite & bi

bite ex hoc omnes,hic eſt enim calix ſanguinis mei noui & æterni teſta-
menti,myſterium fidei,qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſ-
Auguſt. c.vtrum, de cōſ.diſt.2 ſionem peccatorum. Reliqua omnia quæ dicuntur,vel ad vſum ſacra-
menti pertinent,vel laudes,vel gratiarum actiones ſunt,vel certæ obſe-
crationes & fidelium petitiones. Tam autem apertus eſt hic Chriſti ſer-
mo,quo hoc ſacramentum (vt diximus)conficitur,vt plane inſani ſint,
Iohan. 14 qui eum ſecus ꝙ a Chriſto dictus eſt, interpretari, quin potius dedita
2.Timo.2 opera deprauare(ſed fruſtra) contendunt.
Chriſtus enim æterna illa veritas, quæ omnino mentiri non poteſt,vt
euidentiſſime nobis oſtenderet,quid in hoc traderet ſacramēto,quū hoc
Matth.26 ipſum diuina poteſtate inſtitueret ac porrigeret, ſimplicius ac apertius
Marci.14 Lucæ.22. dicere non potuit,ꝙ quod atteſtantibus Matthæ. Marco, Luca Euan-
geliſtis dixiſſe legitur:Accipite & comedite,hoc eſt corpus meū quod
pro vobis tradetur.Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vo-
Acto.9 1.Corin.2.7 bis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Itidem diuus
1.Corin.11 Paulus vas illud electionis, cuius experimentum habemus, quia in eo
loquitur Chriſtus,dominicam inſtitutionem renarrans,ſic habet. i Co-
rinth. xi. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vobis, quoniam
dominus Ieſus in qua nocte tradebatur,accepit panem & gratias agens,
fregit & dixit: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum quod pro
vobis tradetur,hoc facite in meam commemorationem. Similiter & ca-
licem,poſtquam cœnauit,dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in
Chryſo. ho mi.51. i Mat thæ.cap. 14 meo ſanguine,hoc facite,quotieſcunque bibetis in meam commemora-
tionem. Porro,hic ſermo quem retulimus, nec humanus nec angeli-
cus etiam putandus eſt,ſed plane diuinus, quem etſi pronuntiet conſe-
Philip.2 crans ſacerdos,homo mortalis,tamen pronuntiando non ſuis, ſed Chri
ſti verbis vtitur.Itaque non ſacerdotis,ſed Chriſti ſermo eſt, cui omne
Gene.1. genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum. Is vtique ſermo,
Iohan.1. quo facta ſunt omnia, quum antea non eſſent. Ante conditionem
Amb.de ſa crament. mundi cœlum non erat, mare non erat, terra non erat, nulla crea-
tura erat, Sed audi dicentem: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit,
& creata ſunt. Ergo quum Chriſtus illud æternum dei verbum, per
quod facta ſunt omnia,exertiſſime dicat: Accipite & comedite, hoc eſt
corpus meū. Et iterū: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus,certiſſi-
me credere debemus,hoc quod nobis porrigitur,eſſe & verū corpus &
Infidelis qui verbo dei in hoc ſacro oī potentiam detrahit. verum ſanguinem Chriſti, licet ante conſecrationem,quæ fit hoc om-
nipotenti verbo dei, fuerit panis & vinum, quod qui non facit, is
ne primum quidem Apoſtolici ſymboli articulum mente percepit,
Pſal,134. neque enim in deum omnipotentem credit,qui verbo eius omnipoten-
tiam detrahit. Rurſus,qui omnipotētiā diuini verbi intelligit, is ſtatim
Roma.2 colligit,ꝙ deus quæcūꝙ vult,facit in cœlo & in terra. Et vt Paulus ait:
Vocat

Vocat ea quæ nõ ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Quod ſi tãta vis eſt in ſer- Amb. de ſacra.
mone domini, vt incipiant eſſe quæ nõ erant, quanto magis operatorius
eſt, vt quæ erãt, ſuo iuſſu in id quod prius non erãt (id eſt, in corpus & Quid credẽdu in Euch.
ſanguinem ſuum) commutẽtur. Quum itaque Chriſtus, inuiſibilis ille
ſacerdos, per viſibilem miniſtrum, panem in manus accipit, ac benedi-
cit, dicens: Hoc eſt corpus meum, ſcito ibi ſtatim ac certiſſime eſſe cor-
pus Chriſti. Itidem ad hæc verba, Hic eſt ſanguis meus, ſtatim adeſſe
ſanguinem Chriſti. Abſit ergo, vt fidelis quiſpiam aurem accommodet
impijs illis Sacramẽtarijs hæreſiarchis, qui excæcata mente omnipoten-
tiam Chriſti in hoc ſacramẽto credere vel cõprehẽdere detrectãt, quos
tãquam peſtẽ quãdam lethalem vitare, ac intellectũ noſtrũ in obſequiũ
Chriſti captiuare debemus, exemplo fidelis patris noſtri Abrahæ qui in 2. Corint. 10
repromiſſiõe dei nõ hæſitauit diffidẽtia, ſed cõſortatus eſt fide, dans glo- Roma. 5
riam deo, pleniſſime ſciens, quia quæcũq; promiſit deus, potẽs eſt & fa-
cere. In ſolũ Chriſti teſtimoniũ, quod nõ poteſt nõ eſſe veriſſimum (ꝙ Chry. in homi. 51. i Matthæ. cap. 14
Chriſtus ſit ipſa veritas) intueri debemus. Ipſe eſt qui teſtificat̃ nobis ꝙ
corpus ſuũ accipiam⁹ & ſanguinẽ, ſic eñ ait: Accipite, hoc eſt corpus me- Iohan. 14
um. Nunquid debemus de eius fide & teſtificatiõe dubitare? qui vt om- Matth. 26
nem nobis ſcrupulũ eximeret, addidit: Quod pro vobis tradet̃, id eſt, Marci. 14
nõ aliud, ſed illud idem, ſubſtãtialiter, quod pro vobis redimẽdis tradet̃ Lucæ. 22
ad mortem & crucifiget̃. Neq; eñ vel hoc imaginãdum eſt, ꝙ ipſum 1. Cor. 11
corpus in vtero virginis formatũ, deinceps formetur, ſed illud ipſum cor- Magi. in. 4 diſt. 11
pus quod per ſpiritũ ſanctũ in vtero virginis formatũ & igne paſſionis
in ara crucis decoctum eſt, verbo cœleſti cõficitur. Deinde, ne hęc tanta Damaſ. lib. de orth. c. 4
myſteria ex perſona ſeu dignitate miniſtri ſeu ſumẽtis metireris, adiecit:
hoc facite, Hoc inquam, id eſt hoc ipſum quod ego nunc facio, inſtituo,
ac faciẽdum & ſumẽdum iubeo, facite & vos: nimirum ex pane, corpus
meum, nõ veſtra virtute, ſed meo verbo cõſecrate, accipite & mãduca-
te, ac alijs mãducandum porrigite. Rurſus, ne putares hãc poteſtatem Non ſolum Apl̃is hæc ptãs cõceſſa
conficiendi & porrigẽdi corpus dominicum Apoſtolis tantum fuiſſe
conceſſum, adiecit, In meam commemorationem, id eſt, corpus meum
accipite & manducate per ſucceſſionem temporum vſque in finem ſecu-
li, in memoriam paſſionis meæ, quemadmodum diuus Paulus cæteris
Euangeliſtis apertius retulit, dicẽs: Quotieſcunque manducabitis panẽ
hunc & calicem domini bibetis, mortem domini annuntiabitis donec 1. Cor. 11
veniat. Ergo hoc ipſum quod Chriſtus fecit, quod deinde Apoſtoli, eius
mandato fecerunt, nunc quoque per ſacerdotes & fideles ipſius in cõ-
ſecrãdo, porrigẽdo, & mãducando corpore dñico fit, & deinceps fiet,
donec ipſe redierit ad iudicandum viuos & mortuos. Interea eñ opor-
tet perpetuo meminiſſe & prædicare mortem domini et annuntiare Amb. de ſacra. cap. 6
remiſſionem peccatorum in nomine eius, videlicet quod is per mortẽ

et ſan

& ſanguinem ſuum nos a morte æterna redemerit, remiſſionemq́ pec-
catorum & vitam æternam impetrauerit, quod certe maiori ſerio facere
aut exprimere haud poſſumus, q̃ edendo corpus Chriſti in commemo-
rationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibendo ſanguinē
Chriſti, in commemorationem ſanguinis Chriſti pro nobis in cruce ef-
Veritas corporis ex Paulo. ſuſi. Iam vt Apoſtolus veritatem dominici corporis in Euchariſtia ma-
gis etiam confirmaret ac teſtatiorem redderet, ſic ſubintulit: Itaq́ qui-
1. Corin. 11 cunq́ manducauerit panem hunc & biberit calicem domini indigne, re
Ibidem. us erit corporis & ſanguinis domini. Et iterum: Qui enim manducat &
bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus
Senſus verborum apoſtoli. domini. Quorum verborum ſenſus eſt, Quandoquidem dominus Ie-
ſus teſtatur ſe in hoc ſacramento, nobis tradere verum corpus ac ſangui
nem ſuū. Itaq́ quicunq́ manducauerit indigne, reus ſit corporis & ſan
guinis domini, id eſt, reatū damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mor
tis domini dabit, quia non diiudicat corpus domini, id eſt, non diſcernit
q̃ ſit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametſi quod ad externam
Corinthij grauiter reprehenſi à Paulo. ſpeciem attinet, videatur eſſe panis, id quod ipſe Apoſtolus graui cenſu
ra coarguit in Corinthijs, qui non diiudicabant illud, ſed velut quem-
libet cibum indiſcrete, negligenterq́ ſumebant. Quos & ſuperius com-
moneſaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne commu-
1. Corin. 10 nicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus, nonne partici-
patio corporis domini eſt? Quibus verbis nihil aliud ſignificatur, q̃q́
Hebræ. 2 porrecto nobis ſacramento ſub ſpeciebus panis & vini in Euchariſtia,
exhiberi nobis corpus & ſanguinē Chriſti, qui vt cōmunicauit carni &
Quid Chriſtianū hominē de hoc ſacramēto interrogatum, reſpondere oporteat. ſanguini propter nos, ita ea per q̃ nobis coniunctus eſt, indicibili chari-
tate nobis rurſus cōmunicat & impertit. Ex quibus omnibus manifeſtū
euadit, quid Chriſtianū hominem de hoc ſacramento omniū maximo
ſentire, et interrogatum reſpondere oporteat, nempe in hoc ſacramento
nobis ad manducandum et bibendum exhiberi verum corpus et verū
Cyp. de cœna dñi ſub finem. ſanguinem Chriſti, ſub ſpeciebus panis et vini, ex ipſius Chriſti inſtitu-
tione. Ipſe eſt enim (vt ſupra diximus) ipſe inquam eſt, non miniſter, qui
nobis carnem & ſanguinem ſuum (licet per miniſtrum ſacerdotem) por
rigit, quod verba ſua clariſſime teſtantur.

Elementum huius ſacri quod ſit. ELementum ergo ſeu materia huius diuiniſſimi ſacramēti, panis eſt,
et vinum aqua mixtum, ad quæ quum accedit verbum, tranſeunt
in verum corpus et ſanguinem Chriſti, et fit ſacramentum. Hoc (inquit
Aug. in lib. ſent. proſp. c. hoc eſt, de conſe. diſt. 2 Auguſtinus) eſt quod dicimus, quod modis omnibus approbare con-
tendimus ſacrificium eccleſiæ, duobus conſici, duobus conſtare, viſibili
elementorum ſpecie, et inuiſibili domini noſtri Ieſu Chriſti carne et ſan
guine, ſacramento, id eſt, viſibili, ſed myſtico ſigno, et re ſacramēti, id eſt

corpore Chriſti,quanquam hic adnotandum eſt,rem huius ſacramenti
geminam eſſe. Vnam,quæ ſub ſpeciebus panis & vini vere continetur,
nempe carnẽ & ſanguinem domini atque illudipſum corpus quod pro
nobis traditum eſt,quę res huius ſacramenti baſis & fundamentum eſt.
Alteram,quæ eſt huius ſacramenti virtus & efficacia, ſecundum quem
dicendi modum rem huius ſacramenti,vnitatem corporis Chriſti(quę Aug. de ſacra.lid.
eſt eccclesia)appellamus,quæ res magis ſignificatur hoc ſacramento ꝗꝫ
continetur. Dicimus autem ſpecies panis & vini tantum ſacramentum Spẽs panis & vini tm̃ ſacr̃m.
& non rem eſſe ſacramenti, quod ſint ſacræ rei ſignum, ſiquidem præ-
ter ſpeciem,quam ſenſibus ingerunt,aliud faciunt in cognitionem veni-
re. Quod vt paulo manifeſtius euadat, noſſe oportet, nullum elemen-
tum congruentius eſſe ad ſignificandum rem in hoc ſacramento conten
tam & ſignificatam,q̃ ſunt panis & vinum, Qui in ſcripturis vel medio-
criter verſati ſunt, nouerunt appellatione panis,non tantum hunc,qui Panis uſio in ſcripturis acipiatur.
ex farre frumentitio conficitur,venire,ſed per panem interdum ſignifi-
cari Chriſtum,quemadmodum idem de ſeipſo ait: Ego ſum panis viuus 1
qui de cœlo deſcẽdi, Ipſe enim vnigenitus filius,verus panis eſt,qui quũ Iohan.6
ſit ex ſubſtantia patris naturaliter cuncta viuificans,vniuerſum terrarũ
orbem poteſt nutrire & toti mundo vitam præbere, qui & ſolus per ſpi 1.Timo.6 Iohan.6
ritum ſanctum,ſpiritum noſtrum viuificat,& corpus ipſum a corruptio Rom.6.7.8
ne liberat. Quia vero Chriſtus hunc mirabilem in nobis operatur effe- Ephe.2
ctum virtute paſſionis & mortis ſuæ,quam in carne ſuſtinuit, frequẽter Hebræ.10
panis,Chriſti corpus ſignificat,vt eſt apud Hieremiam: Venite(quę eſt 2 Hiere.11.
Iudæorum vox)mittamus lignum in panem eius, hoc eſt,crucem in cor
pus eius. Interdum verbum dei, quo fidelis anima reficitur ac ſuſtenta- 3
tur,panis dicitur. Nam vt in Deute.legimus,& Chriſtus in Euangelio Deut.8
teſtatur: Non in ſolo pane viuit homo,ſed in omni verbo quod proce- Matth.4
dit de ore dei. Hic enim eſt panis ille ſuperſubſtantialis, quem petimus Math.6
nobis quotidie dari. Interdum panis,omnia ad vitæ præſentis ſubſidiũ 4
neceſſaria deſignat,& p̃ſertim panẽ illum materialẽ,quo potiſſimum vi
ctitamus. Ergo quum Chriſtus ſeipſum nobis in ſacramento exhibere
& porrigere,eiuſqꝫ corporis ſui,in fide verbi diuini, reficere, ſuſtinere &
conſeruare nos voluerit,elementum delegit,quod ad hæc omnia ſigni-
ficanda,& non tantum menti, ſed & oculis noſtris inculcanda congru-
entiſſimum eſt. Vt enim panis hic terreſtris imbecillitatem carnis no- 1
ſtræ reficit,ſuſtinet & conſeruat,& vinum hominem lætificat atque in- pſal.103
ebriat, ſic caro & ſanguis Chriſti, quum non tantum ſacramentaliter,
ſed & ſpiritualiter manducantur,interiorem hominem mirifice reficiunt,
lætificant & ſaginant,quum ſcilicet intelligit ſe per Chriſtum adeptum Roma.8
eſſe omnia,regenerationem,iuſtificationem, & vitam æternam, Quam Tit.3 1.Corin.1
refectionem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quam Iohan.6 Pſal.22

admonuiſſe,per manna non tantum verbum dei, ſed & hoc ſacramentum pulcherrime adumbratum eſſe. Qui vero volet cognoſcere q̃ conueniat figura veritati,veteres orthodoxos perlegat. Certo Paulus Apoſtolus teſtatur,patribus omnia in figura contigiſſe: Nolo(inquit)vos ignorare fratres,quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari,& omnes eandem eſcam ſpiritualem manducarunt,& omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Biberunt autem de ſpirituali, conſequente eos petra,petra autem erat Chriſtus. Sed vt ſubiecit,Non in pluribus eorum beneplacitum eſt deo,Nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura ſunt noſtri,&c̃. Et poſt pauca:Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebant de petra, ſed aliud illi,aliud nos:illis imago dabatur,nobis veritas exhibetur: illi manducabant manna,vmbrã tantum veri panis,qui de cœlo deſcendit, quẽadmodũ Chriſtus ait:Non Moyſes dedit vobis panẽ de cœlo, nos corpus & ſanguinem domini,in ſacramento, re ipſa præſentia edimus. Illis petra erat Chriſtus,ſed non aliter quam in ſigno & figura, in qua omnia(vti ſeipſum interpretatur Paulus)contingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & ſanguinis veritatem,eam nobis non petra inſenſibili, ſed ipſo Chriſto porrigente, qui vt omnem allegoriam & æquiuocationem tolleret,tam diligenter diffiniuit ac deſcripſit,quod dedit,vt accuratius non potuerit:Hoc eſt(inquit)corpus meum. Et addidit,Quod pro vobis tradetur. Item: Hic eſt ſanguis meus. Et adiecit, Qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum, totumq; modum manducandi carnem ſuam & bibendi ſanguinem ſuum tradens:Hoc(inquit)facite in meam commemorationem. Proinde cunctis figurarum vel ſimilitudinum nebulis amotis, non corpus quodlibet,ſed corpus domini,quod pro nobis traditum eſt,edere, & illum ſanguinem,qui pro nobis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum,nos bibere indubitato credimus,& quod facit ipſe, hoc idem in cõmemorationem ipſius ſcimus & bene ſcimus nos facere, id eſt, carnem ipſius manducare & ſanguinem bibere ſub ſpeciebus panis & vini tectum. Atqui id eſt quod Auguſtinus ait, & nos ſupra retulimus: Hoc eſt(inquit)quod dicimus,ſacrificium eccleſiæ duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine. Et iterum: Nos autem in ſpecie panis & vini quam videmus,res inuiſibiles,id eſt,carnem Chriſti & ſanguinem honoramus. Nec eñ ſimiliter pendimus has duas ſpecies,ſicut ante conſecrationem pendebamus,quum fateamur ante conſecrationem,panem eſſe & vinum,quod natura formauit, poſt conſecrationem vero, carnem Chriſti & ſanguinem,quæ benedictio conſecrauit.

Exodi.16 Iohan.6 1.Corin.10 Auguſt.in pſal.39 Iohan.6 Matth.26 Marci.14 Lucæ.22 Modus mãducandi carnem dñi. Paſchaſ. de hoc ſacamẽto ca.4 Auguſt. de cõſ.diſt.2 c.hoc eſt.

diffinitum eſt,nos vere viuificatricem, & ipſius verbi propriam factam carnem percipere. Quæ quum ita ſe habeant,laico moleſtum eſſe non debet,eccleſiæ cõſuetudinem ac decretum tantiſper ſequi, donec illi aliter viſum erit,ne de exteriori ſpecie tantum ſolicitus,virtutem ſacramenti,hoc eſt,eccleſiæ vnitatem, amittat, ne dicamus, rumpat ſeu diſſipet; quemadmodum in canonibus Concilij prouincialis admonuimus. Aug. de ſacra.fid.

AQua vero in ſacrificio altaris vino miſcetur, quod patres perhibẽt fieri exemplo & miniſterio domini,quod etſi in Euangelio non dicatur expreſſim, patrum tamen concors teſtimonium nobis ſatiſfacere debet,maxime ꝙ illi regionis Iudææ mos ſuffragetur,quum ibi non merum,ſed aqua mixtum vinum ex more bibatur. Quanquam magis intuendum myſterium eſt,Nam primum ſignificatur adimpletio figuræ, quæ lege præceſſit, de qua dixit Apoſtolus:Bibebant autem de conſequenti eos petra. Moyſes propheta dei,virga,hoc eſt verbo dei, tangit petram,& fluit aqua,& bibit populus dei. Tangit ſacerdos calicem, redundat aqua in calice,ſalit in vitam æternam,& bibit populus dei, qui gratiam conſequutus eſt. Accipite & aliud, Vnus ex militibus tempore dominicæ paſſionis(quam repreſentamus in hoc ſacrificio)lancea latus Chriſti mortui aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua: aqua,vt emundaret:ſanguis,vt redimeret. Per vinum igitur redemptio, ablutio per aquam ſignificatur. Per aquam quoq; populi,ſignificantur(dicente Iohanne)aquæ multæ populi multi. Quum ergo in calice vino aqua miſcetur,ſignificatur,ꝙ Chriſto populus adunatur &credentium plebs ei in quem credit copulatur.

Cyprianus. Tho. Aquin. Ambro.de ſacram. 1.Corin.10 Nume. 20 Iohan.19 Matth.26 1.Corin.11 Cyprianus. Apoca.17 c.cum oĩe de cõſ. diſ.2

CAeteros ritus miſſæ, in qua hoc ſacramentum conficitur, perſequi longum fuerit,nec eſt neceſſarium,quum complures libelli extent, qui hos omnes ſigillatim &ex profeſſo explicent. De paucis tantum admonebimus. Miſſa vocabulum eſt ex lingua Hebræa mutuatum, quo ſignificare voluerunt patres,quod Græci liturgiam vocant,nos ſacrum miniſterium appellamus. Quæ ſiue veſtitum,ſiue totam ſacerdotis aliorumq; miniſtrorum actionem ſpectes, nihil aliud eſt quam repreſentatio quædam iucundiſſima myſterij humanitatis, & præſertim paſſionis Chriſti. Nullam enim hic ſpectas cerimoniam (vt interim de reliquis ſileam)otioſam,quæ non ſuam peculiarem vim ſignificãdi habeat. Conſtat autem miſſa ex duabus potiſſimum partibus,nempe ex verbis domini,quibus corpus & ſanguis eius conficitur,quæ recenſentur in canone,hanc eſſe potiſſimam miſſæ partem,nemo ambigit. Reliqua omnia alteram partem dicimus,quæ(vt ſupra ex Auguſtino retulimus)nihil aliud continet ꝗ laudes,cõfeſſiones,obſecrationes vel petitiones pro populo,antiſtitibus & regibus lõge omnium pientiſſimas, quas eccleſia

De ritibus miſſæ. Quid miſſæ vocabulũ ſignificet. Liturgia. Miſſa ex duabus partib' conſtat. Auguſt. c.Vtrum,de conſe, diſt.2

ſancta dei, exẽplo capitis ſui Chriſti huic auguſtiſſimo altaris ſacrificio adhibendas decreuit, idq; mirabili quadam per orbem terrarum concordia, Nam ſi quid variant eccleſiæ diuerſæ, in vnitate catholica perſeuerantes, id certe parum admodum eſt, quo res ipſa non variatur. Sequuta eſt autem (vt iam diximus) eccleſia dominum ſuum, quem Matthæus teſtatur, vltimæ cœnæ, in qua corpus & ſanguinem porrexit) hymnũ addidiſſe, & tandem hymno dicto exiuiſſe in montem Oliueti. Iohannes etiam refert, quo pacto pro diſcipulis & pro tota eccleſia per eorum verbum creditura, potiſſimum pro eius vnitate patrem cœleſtem orauerit. Porro Paulus Apoſtolus oblationem in cruce factam (quam eccleſia ex domini ſui inſtitutione repreſentare ſtudet) pertractans, de Chriſto ſic ait: Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationeſq; ad eum qui poſſit illum ſaluum facere a morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia. Quid vero Chriſtus, & pro quibus orauerit, apud Euangeliſtas in hiſtoria paſſionis videre eſt. Inſequens igitur eccleſia magiſtrum ſuum, miſſam orditur a pſalmodia. Supplicat deinde deo cum glorioſa celebratione ſanctiſſimę trinitatis in canticis, Kyrieeleyſon, & Gloria in excelſis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus domini, ſi non ſemper ſacramentaliter exteriori participatione, ſaltem ſpiritualiter per fidem. Idcirco eccleſia præparat animos noſtros viuo verbo dei, quod partim ex prophetica ſeu apoſtolica, partim ex euangelica lectione deſumit, quibus interſerit cantica quędam laudis, Euangelicæ lectioni annectit ſacroſanctæ fidei noſtræ profeſſionem ſeu confeſſionem. Statim poſt, ſe ad huius myſtici ſacrificij celebrationem accingit, pręmiſſo cantico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potiſſimam miſſæ partem (in qua verbis dominicis corpus & ſanguis domini conſecrantur) progreſſura, accepto in manus pane & calice, gratiarum actionem, quam præfationem dicimus, ſimul & hymnum illum angelicum & plane diuinum, ex Eſaia cap. vi. & Matth. xxi. deſumptum deo concinit, imitata quidem dominum ſuum, nam (vt ait Euangeliſta) ipſe accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo præmiſſis, progreditur ad ſacerrimum canonem, cuius (vt ſæpe diximus) præcipua pars hæc eſt, in qua corpus & ſanguis domini conſecrantur, Interim tamen eccleſia, quia ſacrificium illud in cruce pro viuis & mortuis in remiſſionem peccatorum oblatum, ex Chriſti inſtitutione recolit, inſequens dominum ſuum, varias petitiones, preces, ſupplicationeſq; ad deum effundit, In primis obſequium ſuum quod ex iuſſu Chriſti obit, acceptum haberi petit, Dein ordine quodam dominum deprecatur. Primum pro vnitate ſanctæ ac catholicæ eccleſiæ generatim orat, poſt pro his qui publicam alios regendi ac gubernandi adminiſtrationem ſpiritualem vel ciuilem gerunt, quem deprecandi ordinẽ ab Apoſtolo

Marginal notes: Auguſt. ad Pauli. — Matth. 26 — Iohan. 16 — Hebræ. 5 — Lucæ. 23 — Introitus. — Cantica. — 1. Corin. 11 — Epiſtola. — Euangelica lectio. — Sym. apſtcũ Confeſſio. — Offertoriũ. — Cyp. in oratio. dñicam. — Eſaiæ. 6 — Matth. 21 — Lucæ. 22 — Canon ſacroſanctus. — Vide Augu. epſa. 59. ad ǭit. Paul. in quæſt. 5 — Auguſt. ad Pauli.

ſtolo accepit, huc cohortante: Obſecro (inquit) primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti, vt quietam ac tanquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Neqꝫ vero tantum pro ciuili magiſtratu, ſed magis etiam pro eccleſiæ antiſtitibus orandum eſſe, docet idem Paulus Ephe. vi. Coloſſ. iiij. & Luc. Act. xij. Poſt obſecrationem pro antiſtitibus & poteſtatibus, pro quibuſdã etiam ſpecialiter orat, maxime pro his qui circunſtant, fideqꝫ ac pio affectu ſacerdoti in actione cõmunicant. Et quia non dubiũ eſt, nos curæ eſſe ſanctis qui cũ deo viuunt, illiſqꝫ ſua eſſe merita & preces, quibus pro nobis apud deũ ſunt ſoliciti, quemadmodũ pro inuicem vnius eiuſdemqꝫ corporis ſolicita ſunt membra, orat ſacerdos; vt deus id precibus ſanctoꝝ concedat, non vt illoꝝ, ſed ſuæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idqꝫ per Chriſtũ dominũ noſtrum.

Orãdum tã pro pont. ꝙ regibus.

Pro nobis ſoliciti ſunt ſancti qui apud deum ſunt. 1. Corin. 12

Quid ſanctis tribuatur.

Deinde ad conſecrationẽ corporis & ſanguinis dñici proceſſurus, fidẽ præambula oratione acuit, qua inter alia oblationẽ ſeruitutis ſuæ atque adeo cunctæ eccleſiæ acceptã haberi, & vt nobis corpus & ſanguis dñi noſtri Ieſu Chriſti, virtute diuini ſermonis (quẽ proferet ſacerdos) fiat, ꝑcatur. Accepta quidẽ ſemper eſt patri hoſtia, quã in altari repreſentamus quod ad ſe attinet, ea eñ ſola patri cõplacuit. Sed q̃d ad nos attinet, oblationẽ ſeruitutis noſtrę acceptã fieri petimus ne indigne cõtrectemus, offeramus ac mãducemus, vtqꝫ nobis virtus paſſionis Chriſti in fide mãducãtibus applicet̃ Sequit̃ deĩde corporis & ſanguinis dñi conſecratio, in qua huius ſanctiſſimi ſacramẽti inſtitutio & paſſionis dñicæ vis & efficacia cõmemorant̃ ac p̄dicant̃. Quã comitat̃ oblatio huius ſacrificij repreſentatiua, quod in memoriã Chriſti dñi dei noſtri & tam beatæ paſſionis, necnõ ab infernis reſurrectionis, & in cœlos glorioſæ aſcenſionis, diuinę maieſtati offerimus de ſuis donis ac datis. Cui annectit̃ ſupplex deprecatio ad deũ, qua petimus, vt participemus corpus & ſanguinem dominicũ non ad iudiciũ ſeu condemnationẽ, ſed potius vt tali participatione mediante, per Chriſtum dñm noſtrũ, gratia cœleſti repleamur.

Quare ſacerdos petat oblationẽ hãc acceptã hr̃e. Matth. 17 2. Petri. 1. Hebræ. 10

Annuntiatio mortis dominicæ.

Deinde cõmendamus dño defunctoꝝ animas, ſed eoꝝ tantum, qui nos p̄ceſſerunt cũ ſigno fidei & dormiunt in ſomnę pacis. Signa fidei, ſacramenta ſunt & opera Chriſtiano hoĩe digna. Obdormiũt aũt in ſomno pacis, qui in pace cõſcientiæ erga deũ cũ certa fiducia remiſſionẽ pctõꝝ letaliũ e viuis exceſſerũt, certiſſime credentes, ꝙ ſanguis ille p̄tioſus, qui pro multis effuſus eſt in remiſſionẽ peccatoꝝ, non ſolum ad ſalutem viuentium, verumetiam ad abſolutionem valeat mortuorũ, Quodqꝫ pietas viuentiũ his defunctis proſit, qui quum viuerent, hæc ſibi, vt poſtea poſſent prodeſſe, meruerũt, Nã ſi hoc ſanctoꝝ cõmunio (quam nos credere ꝯfitemur) ſignificat̃, ꝙ in illo ſanctoꝝ cętu oĩa coĩa ſint neqꝫ quicq̃ propriu

Pro quibus aĩabus corpore abſolutis oretur. Matth. 7. Lucæ. 6. Coloſſ. 1. 1. Petri. 3

Sanctoꝝ cõmunio quid ſignificet.

proprium quenquam habere,omneſq; omnium aliorum pias precatio-
2.Macha.12 nes,ac omnia pia opera alijs eiuſdem corporis membris prodeſſe, certe
ſancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt a peccatis ſol-
uantur,Eam autem orationem pro defunctis maxime efficacem eſſe,par
Nobis quoque,&c. eſt,quæ ſacrificio altaris coniuncta eſt.Poſt orationem pro defunctis po
ſtulatur & pro viuis,de multitudine miſerationum domini,ſperantibus
conſortium cum ſanctis,iam cum Chriſto regnantibus, idq; per eundẽ
Per quẽ hęc omnia, &c. Chriſtum dominum noſtrum.Qui ſtatim poſt, tanquam dei & homi-
1.Timo.2 num mediator,prædicatur omnium horum bonorum author et elargi-
tor,atque huius ſacrificij inſtitutor, confector et applicator. Iam ſacer-
Oremus, p̄ceptis,&c. dos progredi incipit ad participationem diuiniſſimi ſacramenti, ad quã
Orõ dñica. vt recte præparemur,hortatur alta voce omnes ad orationẽ dominicã
Matth.6 dicendã,in qua inter alia panẽ hunc ſupercœleſtẽ nobis dari petamus,
Libera nos q̄ſumus&c. in cuius calce ſubnectitur oratio,qua vltima dominicæ orationis preca-
Aug.in ſermo.ad infã. tio magis explicatur.Et quia Chriſtus in menſa ſua myſterium vnitatis
de ſacra. et pacis nobis conſecrauit, ſequitur pacis domini imprecatio. Pax vero
Pax dñi quę & q̄tuplex.1 domini non quæuis pax eſt,ſed ipſa cordis tranquillitas,quæ ſolis recon
ciliatis per fidem,ipſa remiſſione peccatorum,contingit.Iam quia remiſ-
Roma.5 ſio peccatorum niſi per dei miſericordiam nobis in Chriſto propoſitam
Roma. 4 (quæ fidei obiectum eſt)omnino haberi non poteſt, idcirco ad agnum
Canticum Agnus dei. illum dei conuertimur,qui ſolus tollit peccata mundi, cuius miſericor-
Iohan.1. diam imploramus,et demum pacem,eam quam diximus,nobis donari
2 petimus. At præter hanc pacem,quam per fidem habemus erga deum,
alia quoque domini pax eſt,hominis videlicet erga ſeipſum, quæ ex pri
Roma. 8 ori proficiſcitur,& per ſpiritum ſanctum mortificantem ſubinde concu-
Roma.6 piſcentiam noſtram, ne dominetur rurſus peccatum in noſtro mortali
3 Pſalm.33 corpore ingeneratur.Denique pax domini eſt charitas fraterna, qua ex
1.Petri.3 animo remittimus proximo, veramq; & Chriſtianam cõcordiam cum
eo habere per charitatem ſtudemus. Hæc quoque ſimul cum charitate
Roma.5 diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt no-
Iohan.14 bis.Extra hanc triplicem pacem domini,quã ipſe abiens nobis reliquit,
Eſaiæ.48 ac dedit,non eſt vlla vera pax,Eſaiæ.xlviij.Non eſt pax impijs dicit do
minus.Triplicem ergo hanc domini pacem ſacerdos petit, Priorem in
Domine Ieſu,&c. ſupplicatione ter repetita,quæ incipit,Agnus dei.Alteram in ea, quę in
cipit,Domine Ieſu.Tertiam omnes habere iubet, vt apti ſint ſacroſan-
Tom.4.Augu.tract. de amic. ctis myſterijs Chriſti,ac ſic tandẽ oſculũ pacis ſumit Chriſtianæ charita
tis ſymbolũ. Frangitur interim hoſtia ſalutaris,quæ quidẽ fractio in ſpe
Fractio hoſtiæ ſalutaris cie tantum panis fit, quæ poſt conſecrationem remanet ſine ſubiecto,
Chriſtus vero integer manet & totus in ſingulis particulis,Fit autẽ hoc
in ſigno ſeu ſacramento non ſine inſigni myſterio, ſignificat enim & re-
preſentat Chriſti paſſionem,Quodq; corpus Chriſti pro multis datum
&a

& a multis participandum ſit, quemadmodum diuus Paulus ait: Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Per partes itaque manducatur in ſigno, ſed manet integer, totus in ſubſtantia, manet integer, totus in corde noſtro. Poſt hæc ſe ad communionem parat, orationes aliquot ad Chriſtum fundens, quibus hoc agit, vt & cordis ad deum excitet affectum, & gratiam digne ſumendi, vitæ panē impetret. Deinde ſumit ſacramentum, poſt ſumptionem iterum orat, vt quod ſumptum eſt corporaliter ſub ſacramento, ſpiritualiter etiam cum participatione virtutis & effectus ſacramenti (de quo infra latius dicemus) percipiatur. Rurſus ſacra cantio, quod Commune vocamus, ſuccinitur. Sequitur precatio. Poſtremo loco, ſacerdos totum populum velut in ſuam tutelam receptum, deo benedictione tradit atque commendat. Quæ omnia ſic agit ac precatur ſacerdos, vt interim nihil ſibi aut ſuis meritis aut operibus tribuat, ſed cuncta præſtari depoſcat ex diuinæ miſericordiæ magnitudine, per Chriſtum dominum noſtrum, per quē vbique optat fructum paſſionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam mediatorem donari ſeu propinari.

1. Corin. 10 | Aug. de cōſe. diſt. 2 | Sump tio ſacramenti. | Commune. | Vide Augu. epiſt. 59. ad Paulinum. | Chrs applicat nobis fructum paſſionis ſuæ.

QVid in hoc toto miſſæ contextu non eſt pium, venerandum ac ſacroſanctum? Certe omnino fateri neceſſe eſt, in eccleſia vix vllum opus eſſe, quo fides magis exerceatur & beneficium Chriſti illuſtretur, quam quod in miſſa peragitur, ſi tamen quod agitur, recte intelligatur & pio affectu geratur. In primis ſiquidem hic neceſſe eſt captiuare intellectum in obſequium Chriſti, vt ſub viſibilibus ſpeciebus panis & vini, ex omnipotentia verbi dei contineri credamus verum corpus & ſanguinem Chriſti, atque adeo hic nos fallente ſenſu ad firmandum cor ſyncerum, ſola fides ſufficit. Præterea principalis finis inſtitutionis huius ſacramenti eſt, vt ſit teſtimonium & quaſi pignus remiſſionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis per Chriſtum promeritæ. Quum enim Chriſtus nobis corpus ſuum impertit, & nos ſibi tanquam membra adiungit, teſtatur ad nos ſuum beneficium pertinere, ſic enim ait: Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, q̄ quum hoc ſpectaculum oculis atque animo obijcitur. Adde miſſam totam huc ſpectare, vt in ea Chriſti beneficium annuntietur, prædicetur, illuſtretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Chriſtum per vſum miſſæ, veluti per inſtrumentum (ſaltem quum fides his accedit, quæ in ea geri videmus) conſolari & viuificare conſcientiam noſtram. Deinde ſi annuntiatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potiſſima Euangelij pars conſiſtit) ſi inuocatio, gratiarum actio, & confeſſio, præcipua fidei opera ſunt & præcipui cultus ac opera deo placentia, atque adeo ſacrificia ſpiritualia nouæ

Opus miſſæ q̄maxie fidē exercet & beneficia Chri illuſtrat. | 1 | 2. Corin. 10 | Tho. Aqui. in hym. | 2 | Iohan. 6 | 3 | 4 | 5 | 1. Corin. 1 | Pſal. 46

legis,quibus deus ſibi honorem haberi pronuntiat,ipſo teſtãte, qui ait

1.Corin. 11 · Pſalm̃.49 · Ibidem.

Hoc facite in meam commemorationem. Item, Mortem dñi annuntiabitis donec veniat. Et pſalm̃. xlix. Immola deo ſacrificium laudis & redde altiſſimo vota tua Et iterum: Inuoca me in die tribulationis & honorificabis me, & illic iter, quo oſtendãm illi ſalutare dei, Profecto conſe-

Actio miſſæ conſtat fidei exercitijs.

quens eſt, miſſam q̃maxime opus fidei eſſe & deo placere, quod tota illa actio conſtet annuntiatione dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obſecratione, gratiarum actione, confeſſione & ſimilibus fidei exercitijs, quemadmodum ſupra oſtendimus.

Eccleſiæ hoſtes canonẽ inſectant, potiſſimũ propter tria.

At eos qui eccleſiam ſanctam dei inſectantur, male habet, quod miſſam ſacrificium dicimus, ꝙ defunctorum in Chriſto memores ſimus, ꝙ ſanctos in canone (vt dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudicio canonẽ, qui tot ſeculis concordi totius eccleſiæ conſenſu ſacroſanctus eſt habitus, temere reijciunt ac aſpernãtur.

Tit.3

Cum quibus non eſt quod contendamus, ꝙ iam ſint proprio iudicio cõdemnati, tantum de paucis admonebimus pios, ne illorum vel ſcriptis vel dictis offendantur.

Conſenſus v̄lis eccleſiæ miſſam ſacrificium eſſe teſtatur.

Principio igitur hoc conuenit, miſſam eccleſiæ ſacrificium eſſe, & ſic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipſis Apoſtolorum temporibus in hæc vſque tempora eccleſiam & vita & doctrina ſua, miraculis etiam comprobata, illuſtrarũt, inter quos ſunt, Ignatius, Clemens, Irenæus apoſtolorum ſynchroni, Cyprianus,

Vide Ire.li. 4.cõtra hæreſ.ca.63

Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Gregorius. Vniuerſalis ergo conſenſus eccleſiæ, omnium temporum teſtimonium eſt omni exceptione maius, miſſam ſacrificium eſſe.

Ho: quærit, quale ſit ſacrificiũ miſſa Aduerſarij orthodoxos mendacijs traducunt.

SEd hoc quæritur, Quale nam ſacrificiũ miſſa ſit? Aduerſarij fingũt, orthodoxos diffiniſſe oblationem in miſſa ſacrificium eſſe, quod applicatum pro viuis & pro mortuis, mereatur eis remiſſionẽ culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato, etſi non accedat fides eorum, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obſcurare beneficium Chriſti eoſdemq; rurſus crucifigere filium dei, quod oblationi ſemel in cruce factæ, ſanctificationem pro peccatis noſtris detrahant, ac miſſæ ſeu verius operi illi externo ſacerdotis tribuant. Verum hæ aſpergines aduerſariorum non debent vllum eccleſiæ hominem offendere, quod longe alia orthodoxorum ſemper fuerit & ſit mens ac ſententia, q̃ iſti fingunt. Om-

Vnicũ tantũ propitiatoriũ ſacrificiũ pro peccatis Hier. in epi. ad Gala.c.2 1.Petri.1. Iohan.1.

nes pij quotquot ab origine mundi vſque in hanc diem fuerunt, ſpiritu ſancto ſuggerente ac dictante ſciuerunt, vnicum tantum eſſe ſacrificium propitiatorium ſeu ſatiſfactorium pro peccatis noſtris, imo totius mundi, nimirum Chriſtum dominum, agnum illum immaculatum, pro nobis in cruce immolatum, qui occiſus perhibetur ab origine mundi. De hoc enim omnis ſcriptura teſtatur, quia agnus eſt qui tollit peccata mũdi, qui occiſus eſt, & redemit nos deo in ſanguine ſuo, ex omni tribu &

ſingua & populo & natione. Qui dedit animam ſuam pro delictis vt Apoca.5
videret ſemen longæuum. De quo quidem ſacrificio nimirum quo ſe- Eſaiæ.53
ipſum in manifeſtatione corporis ſui Chriſtus ſemel tantum ſeſe deo pa Aug. in lib. ſentē. proſp.
tri obtulit, tota ferme ad Hebræos epiſtola concionatur, quam eccleſia Epiſtolæ ad
ſubinde inter miſſarum celebrationem replicat, cum Paulo libēter pro- Hebræos
nuntians, Quod Chriſtus pontifex ille ſanctus, innocens, impollutus, ſe ſcopus. Hebræ. 7
gregatus a peccatoribus, & excelſior cœlis factus, non habet neceſſita-
tem quotidie (quemadmodum ſacerdotes veteris legis) prius pro ſuis
delictis hoſtiam offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſe offē
rendo, nam vt ſubdit Apoſtolus, Per proprium ſanguinem introiuit ſe Hebræ. 9
mel in ſancta æterna redemptione inuēta. Et paulo poſt: Neque vt ſæ-
pe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſin
gulos annos in ſanguine alieno, Alioqui oportebat eum frequenter pa-
ti ab origine mundi. Nunc autem ſemel in conſummatione ſeculorum
ad deſtructionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit. Item, Chriſtus ſe
mel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Item, In qua volun Hebræ. 10
tate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel. Et
poſt pauca. Hic vnam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum, ſe
det in dextera dei. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum
ſanctificatos. Qua ſententia toties repetita, quid aliud vult Apoſtolus? Diſcrimē ſa
quam vt ſuis Hebræis, legalibus cerimonijs aſſuetis ac deditis, diſcrimē crificij vete- ris & nouæ
ſacrificiorum veteris legis & ſacrificij Chriſti oſtendat, vtq; illos doceat legis.
illa omnia veluti vmbras ac ſigna quædam promiſſionis de Chriſto in
hoc vere vnico propitiatorio ſacrificio eſſe completa & proinde ſignati
præſentia penitus ſublata. Hic eſt enī eius epiſtolæ ſcopus.

REſtat igitur videre, quale nam ſacrificium miſſa ſit. In qua re expli- Quale ſacri-
canda, ſi paulo diutius immoremur, q̃ Encheridij breuitas patia- ficium miſſa
tur, nemo nobis vitio verterit, ꝙ operæpretium fore putemus, eam ma- ſit.
teriam, quæ hoc ſeculo vel maxime controuertitur, q̃ fieri poteſt diluci-
de tractari, expedirique, quo eorum calumniæ, qui ſacratiſſimos iuxta ac
vetuſtiſſimos eccleſiæ cultus ac ritus hoſtiliter inſectantur, manifeſte de
prehendi poſſint. Tacemus ꝙ ſacrificij rationem ac naturam noſſe & te
nere, ad multa alia religionis noſtræ argumenta penitius percipienda q̃
plurimum fecerit. Et vt a ratione vocabuli auſpicemur, nemo gramma-
tices vtcunq; peritus ignorat. Sacrificium a verbo ſacrificare deductū, Sacrificium
quod eſt ſacrum facere, ſacrum vero ſignificare, quod deo peculiariter quid ſit.
dedicatum eſt, Proindeq; ſacrificium appellari, quod deo, veluti ei pro- Aug. cō. ad-
prie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus, Quod uer. leg. & ꝓ
vſqueadeo verum eſt, vt ne Ethnici quidem cenſuerint vlli alij ſacrifi- phe. lib. 1. ca
candum, q̃ ei, quem deum aut ſciuerint aut putauerint aut finxerint, pi. 18. tom. 6 Aug. de ciu. dei. li. 10. c. 4

Aug.ad deo grãs epiſt.19 qſt.3.tom.2 Li.10. de ci nit.dei ca.19 Qui etiam non ob hoc culpantur ꝙ ſacrificia fecerint, verum quod hæc non ſecundum inſpirationem atque doctrinam veri dei, ſed ſecundum adinuentiones proprias, non vero deo, ſed idolis & dæmonijs exhibuerint. Nec dæmonia quidem ſibi ſacrificium fieri expeterent, niſi id ſoli deo vero deberi ſcirent. Falſus enim deus ſic vult honorari ab his quos decepit, quemadmodũ verus deus honoratur ab his quibus conſulit. Ergo ad intelligendam ſacrificij rationem, hoc tantum nobis indagandum eſt, quidnam ſit, quod deus ab homine tanquam ſibi proprie debitum requirat? Et quatenus id deo homo perſoluere potuerit ac poſſit?

Cur de⁹ hominem condiderit. Exodi.3 Qui vel primis religionis noſtræ rudimentis ſunt imbuti, ſciunt deum non ob vllam indigentiam (ꝙ ipſe ſibi ſummum & perfectiſſimum bonum ſemper fuerit) ſed tantum propter ineffabilem ſuam bonitatem, Gene.1. Pſalm.103 Iohan.1. Coloſſ.1. Gene.1. omnia tam viſibilia quam inuiſibilia omnipotenti verbo ſuo creaſſe, hominem autem omnium poſtremo, non vt cætera viſibilia, ſed ad imaginem & ſimilitudinem ſuam condidiſſe, quod non tantum vitam, motum, & ſenſum, ſed & mentem & rationem (in qua diuinitatis veſtigium relucet) ei indiderit. Gene.2 Pſalm.8 Gene.2 Au.in Gen. lib.3.c.25.& ſeq. Dein, ꝙ eundem in paradiſum voluptatis collocarit, vt operaretur & cuſtodiret illum, ſubiectis ei omnibus, vt eorum dominaretur. Et ne quicquam ei deeſſet, dediſſe deum ei edere ex omni ligno paradiſi, in quo & lignum vitæ conſtituit, vt ex eo veſcens (modo vellet) viueret immortalis, quæ omnia oſtendunt deum diuinæ ſuæ bonitatis diuitias, in vno ligno veluti circumlatas, illuſtrare voluiſſe.

Aug. de cor rep.& grat. cap.2 Eccle.15.17 Deut.32 Præterea norunt fideles, deum indicibili pietate, quo ſcilicet non tantum, vti optimus, maximuſꝗ deus reuereretur, colereturꝗ, ſed & vt pientiſſimus pater agnoſceretur, paternum quoque officium erga tam mirifice conditum & tam pulchre condecoratum hominem egiſſe, proindeꝗ ne is male vtens libertatis arbitrio (quod ex ſumma libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, Libe℞ arb. Eccle.15 adieciſſe etiam mandata & præcepta, oſtendiſſeꝗ illi bonum & malum, vt ſi voluiſſet mandatum conſeruare, conſumaretur, & in perpetuum fidem placitam cuſtodiret, hoc eſt, deum homini præter collatam arbitrij libertatem, addidiſſe inſuper & gratiam, quam ſi per liberum non deſeruiſſet arbitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatuſꝗ eſſe potuiſſet, ſin deſeruiſſet, morte moreretur, ſiquidem hoc erat Aug.de cor. & grat. ca.2 mandatum vitæ & mortis. Gene.2 Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris.

Pſalm.115 QVid ergo homo pro tot, tantiſꝗ beneficijs, quæ gratis conditus, gratis a deo, beneficẽtiſſimo creatore, pientiſſimoꝗ patre acceperat,

rat,ipſi deo rurſus debebat? Num vt aliquid redderet quod non acce-
piſſet? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi,& retribuetur ei? quod Roma.11
ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſint omnia, Sed hoc tantum debebat, vt Eccle.17
perpetuo erectus,& eleuatis ſemper oculis mentis in deum nunquã non
intueretur & reſpiceret in creatorem,ad cuius imaginem & ſimilitudi-
nem erat conditus, vt illius omnipotentiam, ſapientiam, ac bonitatem
contemplaretur,vtqꝫ ei,a quo corpus,animam,& mentem,& quid nõ? Coloſſ.1
dono acceperat, & a cuius verbo ac nutu omnia pendere cognouerat, Au.de doct. Chriſt. lib.1
ſoli fideret,ſoli crederet,ſoli adhæreret,ſoli obediret, ſolum amaret, ſolũ
coleret,ſolum prædicaret,laudaret,confiteretur,inuocaret,adoraret,glo Homo crea
rificaret,ſolo denique frueretur, in cuius fruitione omnis beatitudo cõ- tus ad ſacri-
ſiſtit. Hæc ergo erant ſacrificia laudis, quæ deus pro tot,tantiſqꝫ bene- ficandũ deo
ficijs tantum repoſcebat,idqꝫ non propter ſuam indigentiam,ſed magis viuenti.
propter maximam hominis vtilitatem,quod ſine his beatus eſſe ac per- Augu.lib.10 de ci.dei c.5
manere non poſſet,Potuiſſetqꝫ hæc ſacrificia homo ante lapſum,per ad- Contra au-
iutorium ſummi dei adiutus, mediante libero arbitrio, deo præſtitiſſe, uer.li g.& p
quæ & præſtitiſſet,& præſtando immortalis vixiſſet,niſi deſerta ac con phe.ca.18
tempta gratia creatoris,libero arbitrio male vtens per pręuaricationem Aug.de cor. & grat. ca.2
mandati in comminatam mortem miſere collapſus fuiſſet,ipſumqꝫ libe- Aug. õ.For
rum arbitrium in quandam ſeruitutem peccando præcipitaſſet. tu. diſputa.2 In enc.c.105

NAm poſtquã ſerpens diabolus Euæ male credulæ (inſigni fraude Ber.de aduẽ
vſus)perſuaſiſſet,non fore deo toto corde credẽdum, ſed de illius tu dñi. ſer.2
ſummi dei fide(qui vt negare ſeipſum, ita mentiri nequaquam poteſt) 2.Corin.2
addubitandum eſſe,Quod ſuggereret,nequaquam fore, vt comedẽtes
de ligno ſcientiæ mali & boni,juxta dei verbum morerentur, ſed poti- Gene.
us futurum,vt aperirentur oculi eorum, & eſſent ſicut dij, ſcientes bo-
num & malum,Atqꝫ ſic dementaſſet mulierem,vt æſtimaret, deum hãc
arborem contingi non ob id vetuiſſe,ꝙ eis pro ſua paterna pietate,bo-
nitateqꝫ optime voluiſſet, ſed magis ꝙ eius arboris fructum ipſis inui-
diſſet, ipſaqꝫ mulier ſic dementata,diabolo plus ꝗ̃ deo credidiſſet, deqꝫ
arbore vetita manducaſſet,ac viro ſuo Adæ ex eadẽ præbuiſſet, Deni- Aug.in Ge.
que ambo mandatum dei violaſſent,atqꝫ adeo ſacrificia ſoli deo debita, ad lit.li.8.c.6
nempe perfectam fidem & abſolutam obedientiam, diabolo potius q̃
deo viuo ac vero exhibere maluiſſent, protinus omnia in diuerſum Au.in ench.
ſunt mutata.

INtegritas enim omnium humanarum virium tam corporis quam Aug.de ciu.
animi per originale peccatum corrupta & vitiata eſt, in cuius locum dei.l.14.c.15
flagitioſiſſimi impetus non tantum in corpore, ſed & horribiles peſtes 2.Sẽt. diſ.25

ac vitia in mente ac voluntate ſucceſſerunt. In homine enim ſunt, ratio

Appetendi vis.

ſeu mens, quæ iudicat: voluntas, quæ obtemperat vel repugnat iudicio, imperans viribus inſerioribus. Inſeriores vires ſunt, appetitiones ſenſuum ſeu affectus carnales.

Vide Lact. de ira dei. c. 1

Ratio vitiata per pc̄cm̄

Statim ergo vt primi parentes noſtri mandatũ dei præuaricati ſunt, obſcurata hominis mens eſt & ratio, nimirũ deo vultum ſuum ſubtrahente, cœpitq́ protinus humanã mentẽ occupare dei ignoratio ac dubitatio, diffidentiaq́ de bonitate dei, Sic vt deinceps homo ſerpentis aſtu miſere deluſus, putaret non amplius deo, ſed ſibiipſi, ſuiſq́ proprijs viribus magis fidendum fore, iudicaretq́ (ſed cæco iudicio) non expectanda poſthac omnia ab offenſo deo, ſed potius ſeſibi proſpicere oportere, Quæ quidem erga deum infidelitas, ſuiq́ fiducia, omnis mali ſeminarium eſt, atque adeo ſolum peccatum, de quo vt mundum argueret miſſus eſt in orbem terrarum ſpiritus ſanctus.

Bern̄. in vigilia nati. dn̄i, ſermo. 5

Au. de ver. do, ſer. 40

Iohan. 16 & ibi vide, Auguſt.

Hanc vero peſtem proxime ac neceſſario ſubſequutum eſt odium dei, quæ peſtis voluntatem vti prior mentem hominis inuaſit. Vbi enim cœperunt primi parentes vacare metu & fiducia dei, conſequens erat, vt non poſſent eum, cui non credebant aut fidebant, amare, quin potius eum vt vindicem & vltorem commiſſi peccati horrebant, a voce ac vultu eius trementes & fugientes ac abſcondentes ſeſe.

Gene. 3

Amor ſui peſtilẽtiſſimus.

In locum ergo amoris dei, amor ſui ſucceſſit, vitium ſane (vt diximus) omnium peſtilentiſſimum, nimirum quod non dei voluntati, ſed ſuis affectibus plane obſequendum perſuadet, vnde inobedientia erga mandatum dei proficiſcitur, atque obedientia erga deum, quam ſolam, omni creaturæ rationali ſub deo agẽti, virtutem eſſe, diuus Auguſtinus aſſerere non dubitauit, fugatur.

Au. de Gen̄. ad lite. lib. 8 cap. 16

Pſalm̄. 13

Pſal. 48

Roma. 3

Denique amiſſa integritate virium animæ rationalis, amiſſa firma de deo notitia, amiſſis timore & amore dei factum eſt, vt quum iam homo quodammodo eſſet ſine deo, protinus & neceſſario ſubſequeretur in corpore & viribus inſerioribus inordinata concupiſcentia, duas potiſſimum comites ſupra modum vitioſas poſt ſe trahens, timorem ſcilicet & amorem rerum carnalium & externarum.

Appetendi vis vitiata.

Vbi enim cœpiſſet homo vacare metu dei, viciſſim cœpit ea tantum timere quæ corpori ac vitæ mortali videbantur incommoda aut nocitura. Vbi itidem amiſiſſet verum amorem dei, ea tantum vehementi impetu cœpit concupiſcere, diligere & amplecti, quæ ad vitam corporalem vel conſeruãdam vel fouendam vel delectandam facere videbantur.

Vires p̄ peccatũ non extinctæ, ſed vitiatæ.

Quia tamen vires ſuperiores per peccatum non extinctæ, ſed tantum vitiatæ ac corruptæ erant, remanente ſcilicet ſingulari dei benignitate in natura hominis, iudicio quodam, atque etiam delectu earum rerum quæ ſunt ſubiectæ rationi ac ſenſui, ineuitabilis conflictus & perpetua quædam lucta in homine ſuborta eſt, qua ratio contra carnales belligeratur affe-

Galat. 5

ctus,

ctus,& ſubinde vim ſuſtinens inquietudine carnis perurgente & inuoluntarijs motibus ſatigata infelicitatis ſuæ deplorat miſeriam. Hanc luctam prima non ſenſit hominis conditio, ſed ſequutum eſt tranſgreſſorem ſupplicium,& adhæſit indiuidua pœna peccato. Immutabile enim decretum ab æterna lege exierat,concupiſcentia affligi & morte puniri peccatorem oportere,nec fieri poſſe,quin ſtimulus carnis ſine vlla exceptione colophizaret infirmum,& vſq; ad diſſolutionem mors impor tuna perſequeretur captiuum,Et vt mors carnis, concupiſcentiarum interſecaret ludibria, ſupereſſet tamen poſt mortem carnis,animæ labor,& afflictio ſpiritus,mors illa ſecunda,priore multo acerbior ac grauior.

Cyp.de car di. op. Chri ſer.de circũ.
Aug.de ciu. dei lib.13. ca. 13.14.15
Cyp. ſerm̃. de circunci.
Gene. 2,3

QVæ omnia quum ſic ſe habeant , & originale peccatum , cum pœna ſua a primis parentibus in totam generis huius ſucceſſionem defluxerit,facile ſane deprehendi poterit , num amodo in noſtra poteſtate fuerit ,poſt lapſum primorum parentum & tantos morbos in nos hæreditaria ſucceſſione deriuatos , ea ſacriſicia , propter quæ deo optimo,maximo litanda,conditi ſumus reddere ac præſtare,Nam non ſtatim vt conditi ſunt primi parentes, ſed poſteaquam peccarunt , natum eſt de illis genus humanum,id eſt,homo de homine,immundus de immundo conceptus ſemine,morboſus de morboſo,obnoxius de debitore,peccator de peccatore,mortalis de mortali , quemadmodum diuus Paulus ait:Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatũ mors,& ita in omnes homines mors pertranſijt,in quo omnes peccauerunt. Proinde non eſt natura iuſtus quiſquam,non eſt intelligens,non eſt requirens deum. Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt,non eſt eſt qui ſaciat bonum,non eſt vſque ad vnum , nimirum quod ex ſe eſt , neque deo penitus confidentes , neque deum ex omnibus animæ viribus amantes,ſed potius pleni terrore mortis & omnium incommodorum,quæ mortem præcurrunt, pleni itidem malæ ac peſtiferæ concupiſcentiæ,quæ eſt radix omnium malorum,& lex illa peccati, qua ſerpens diabolus impios quidem ac iniuſtos veluti ſua mancipia captiuos detinet,pios vero exercere , affligere , & quantum poteſt, a perfectione boni remorari nunquam ceſſat., atque hæc ita ſe habere nón vane opinamur , ſed experientia ipſa (quæ optima rerum magiſtra eſt) edocemur , atque adeo conſcientia,quæ mille teſtes eſt, nobiſque ſemper ſcaturientis intus peccati inſidias exponit , conuincimur,Paulus Apoſtolus clamat:Non quod volo bonum,hoc ago,ſed

Roma.5.7
In ſola ptãte nr̃a nõ eſt ſacrificia ſpũalia deo reddere.
Aug.de ver. dñi ſerm̃. 31. de ciuita. dei ca.13.14
Roma.5
Pſalm̃.13
Roma.3
Roma. 7
1.Timo.5
Augu. cotra Iul.li.3.c.vi.
Cyp. de car di.op.Chri, ſer.de circũ.
Roma.7

Roma.8 / Hier.in dia. aduer. Pela. / Aug. de ſpũ & lit. cap.36 / Aug. de tẽpo.ſerm.49 / Hila.in pſalmum.118 / Aug. in enche.ca. 30 / Idẽ cõ. Fau. Mani.lib. 19 cap. 17 / Homo obnoxius erat morti dupli ci ratione.

quod odio malum, illud facio. Item, Scio quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Inuenio igitur aliam legem in membris repugnantem legi mẽtis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Et iterum: Carne ſeruio legi peccati. Item, Senſus ſeu prudentia carnis mors eſt, legi enim dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Quare ſi hæc eſt conditio noſtra, quamdiu ſumus in Adam, vt legi dei perfecte obedire, aut diabolum nos in lege peccati captiuantem noſtris tantum viribus vincere non poſſimus, dein vt faciamus non quæ volumus, ſed quæ odimus, denique vt velle nos quod rectum eſt ſentiamus, ſed perficere non poſſumus, ſequitur, quod homo poſt lapſum, niſi redemptus, reſtitutus ac reconciliatus deo, ea ſacrificia non potuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id eſt, non poterat vere & ex toto corde deo fidere, deum amare, deo adhærere, deo perfecte & abſolute obedire. Quamobrem duplici ratione morti erat obnoxius, tum ob immutabilem diuini iudicij ſententiam, tum quia vim operandi opera vitæ, amiſiſſet, ſeq́ in captiuitatem diabolicam miſere præcipitaſſet. Ergo alio ſingulari ſacrificio opus erat, quo in primis vinceretur hoſtis diabolus, & placaretur offenſus deus, vt dein a redemptis reconciliatis, viuificatis, reparatis, ac deo rurſus vnitis debita laudis ſacrificia perſolui poſſent.

Eccle. 15 / Eſaiæ.64 / Ephe.2 / Aug. in enche.ca. 33 / Eſaiæ.53 / Iohan.1. / Ephe.1.2 / Roma.5 / Roma.6 / Roma.8 / Galat. 5 / Matth.5 / Ephe.2

Deſecerant enim (vt diximus) ſacrificia laudis poſt lapſum, quod non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris. Et vt Eſaias ait: Facti ſumus vt immundi omnes nos, & quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. Et ſicut Apoſtolus ait: Eramus omnes natura filij iræ, quibus neceſſarius erat reconciliator, qui hanc iram ſacrificij ſingularis oblatione placaret, idq́ eo (vt diximus) fine, vt poſtquam fiducia hoſtiæ tam potentis oblatæ agnoſceremus illum ſuſtuliſſe peccata, reconciliaſſe nos deo, reconciliatoſq́ iam habere pacem erga deum, per eiuſmodi fidem iam mortui peccatis, diuini ſpiritus participes efficeremur. Quo ſubinde ſpiritu carnis concupiſcentias mortificante, charitatemq́ in cordibus noſtris diffundente, fieret vt deũ rurſus ex toto corde diligere & amplecti poſſemus, eodemq́ ductore ac adiutore ſpiritu ad perfectã obediẽtiam deo præſtãdam totis viribus accincti, in bonis operibus ambularemus. In quo omnis ratio ſacrificij deo præcipue debiti conſiſtit.

Matth.5 / Philip.2

HVnc autem reconciliatorem talem eſſe oportebat, qui quod nos peccati originalis contagine irretiti, facere ex nobis nõ poteramus, & tamen facere eramus obligati, totum adimpleret ac dei voluntati omnino ſatiſfaceret. Rurſus, qui, quicquid nos tranſgreſſionis cauſſa meruera-

rueramus, nec tamen perſerre poteramus, ipſe noſtri cauſſa portaret ac Eſaiæ.53
ferret,eiuſcemodiq; rationibus diaboli tyrannidem iuſto certamine vin Ephe.2
ceret,ac tantam & talem hoſtiam deo offerret, quæ ad hæc omnia ſuffi- Coloſſ.2
ceret. Quapropter is & deus & homo eſſe debebat. Homo quidē, nam 1. Petr.2.3.4
id quod homo facere obſtrictus erat, & quod pati ob peccatum merue Acto.2
rat,alius q̃ homo, perſoulere non poterat. Sed tamen eundem hunc,alia Hebræ.2
ratione q̃ nos conceptum & natum eſſe oportuit, ne & ipſe reus pecca-
ti,pro aliorum peccatis ſatiſfacere non poſſet. Vt autem & deus eſſet, 1.Petri.2
multo magis erat neceſſarium: nam alioqui neq; diabolum tam poten-
tem ac prudentem tyrannum,neq; mortem & infernum, quibus ille ty- Pſal.67.88
rannidem in hominem exercebat,& quæ homo peccando meruerat,vin 1.Reg.2
cere potuiſſet. Oſee.13

ERgo, ne deſperaret homo perditus, optimus ac beneficentiſſimus
deus(qui nouit etiam de malis benefacere)miſertus hominis,aliena Au. de cor.
fraude decepti,ſpem futuræ liberationis,captiuo facturus in hunc mo- & grat. c.10
dum ſerpentē affatus eſt: Inimicitias(inquit) ponam inter te & mulierē, Gene.3
inter ſemen tuum & ſemen illius,ipſum conteret caput tuum,& tu inſi-
diaberis calcaneo illius. Ex quibus verbis,plane conſolatorijs, Adā de-
poſita diffidentia,de bonitate & miſericordia dei ſpem firmam concepit
omnino fore,vt aliquando prodiret ſemen illud benedictum, quod &
ſerpentis tyrānidem,hoc eſt peccatum,mortem, & infernum ſuperaret,
& hominem ex diabolica captiuitate liberatum,deo rurſus aſſereret,ſed
non ſine graui coflictu. Vnde, non dubium,ille collegit ac intellexit eam
liberationis humani generis rationem fore,vt ſcilicet hoc benedictū ſe-
men ſe veluti mediatorem inter deum offenſum & hominem, diaboli ca Eſaiæ.53
ptiuum volens offerret,& veluti deuouens ſeſe pro nobis omnibus,gra Iohan.10
ues inimicitias hoſtis antiqui ſolus ſuſtineret, & quicquid ille nobis ad
reſiſtendum impotentibus intentabat,in ſe exciperet,ſuaq; tandem inſu Philip.2
perabili virtute patiendo,deiq; voluntatem pleniſſime perficiendo vin Coloſſ.2
ceret,idq; non ſui,ſed noſtri gratia,quo ſcilicet per hāc ſpontaneam vo 1.Petri.2
luntatem,qua dei voluntati per omnia reſponderet, ſeq; pro nobis de- Hebræ.10
uoueret,cum ſpiritum & gratiam nobis impetraret,qua accepta, totos Roma.5
nos deo conſecrare,& ſecundum dei voluntatem viuere poſſemus. Aug. in Enche.ca.33

HVius itaque fiduciæ alendæ ac confirmandæ cauſſa,ſtatim ab ipſis
mundi primordijs, quicunque erant homines pietate erga deum Aug. cō. ad
prædi ti,ſacrificia deo de primogenitis ac ſelectiſſimis animalibus gre- uer.leg.& p
gum ſuorum faciebant,non quod exiſtimarent deum(qui & ſpūs eſt & phe.cap.18.
oīa in manu ac poteſtate ſua habet) ex huiuſmodi pecudū mactatione Iohan.4
delecta- Pſalm.49

delectari,ſed potius quod vera illa ſacrificia, quibus deus placaretur ac

August. coleretur,deſignare ſtuderēt. In primis ſiquidem hiſce ſacrificijs hoc te- ſtatum volebant,vt quemadmodum illa animalia immaculata erant a corporum vitijs,ita indubitato credere ac ſperare ſeſe futurum,vt is immoletur aliquando pro nobis, qui ſolus immaculatus eſſet a peccatis,

Hebræ.11 quod Paulus ad Hebræos de hoſtia iuſti Abel manifeſte explicat. Et ne dubites,patres veteris teſtamenti omnes ſuas oblationes ad hunc tantū

Oblatio Iſaac typ⁹ Chri. Hebræ.11 finem retuliſſe,exemplo eſt oblatio Iſaac, in quo Abraham benedicti ſeminis repromiſſionem acceperat,quem teſtatur Apoſtolus ipſum Abraham in parabolam accepiſſe, eundemq; figuram futuri ſacrificij fuiſſe,

Cyp.de ratioñ.circũci. Augu.de ciuit.dei ca.20 atque eadē ex cauſſa,deus poſtea per Moyſen tot ſacrificia inſtituit,videlicet vt hoc vnicum & ſingulare ſacrificium per multiplicia ſigna figuraretur,vtq; res vna varijs typis adumbrata,tanquam multis verbis q maxime & ſine faſtidio commendaretur atque in memoriam recōderetur,q aliter nulli hominum ab exordio mundi ſalus, niſi per huius ho-

Cur deus ſacrificia vete. legis interdũ reprobare videatur. ſtiæ fiduciam contingere poſſet. Hæc itaque hoſtia Chriſtus eſt, ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ æterni patris,portans omnia verbo virtutis ſuæ,purgationem peccatorum faciens,in ſimilitudinem hominum factus,& habitu inuentus vt homo,vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem,& per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium,

Ibidem. id eſt,diabolum,& liberet eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Quapropter eos qui ſacrificia illa externa alia intentione offerebant, vel quod exiſtimarent ſe effuſione pecuini ſanguinis deum placare,vel ea ratione tantum ſe iuſtos eſſe coram deo,& non ma-

1.Petri.1. Iohan.1. gis reſpiciebant in agnum illum immaculatum, Chriſtum, ab æterno prædeſtinatum,ad tollendum peccata mundi. Eos inquam deus non ſe-

Eſaiæ.1. cus increpat,quam ſi ea ipſa ſacrificia,quæ per Moyſen præcepit penitus reprobaret,interim ſummo ſerio reuocās ad illius ſignificatæ tm̄ hoſtiæ

Hebræ.10 agnitionem. Sic eñ atteſtante Apoſtolo. Hebræ.x loquitur Chriſtus ad patrem apud prophetam ſuum Dauid: Sacrificium & oblationem

Pſalm.39 noluiſti, corpus autem aptaſti mihi, holocauſtomata & pro peccato non poſtulaſti, non tibi placuerunt,tunc dixi: Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me,vt faciam voluntatem tuam,&c. Sacrificium(in-

Augu.lib.10 de ci.dei c.5 quit)& oblatioem noluiſti.

Nunquid noluit quod inſtituit?ſed ſic noluit quomodo illi offerebant, & quomodo a ſtultis illa velle credebatur, veluti ſuæ gratia volupta-

Hebræ.10 tis: Aufert (inquit Apoſtolus) primum, vt ſecundum ſtatuat: primum, hoc eſt, ſacrificia legis, tollit, quod nihil aliud eſſent, quam vmbræ iuſtificationis (quod ex ſe erat) expertes, vt ſequens ſtatueret, ſitum in voluntate CHRISTI, qua ſeipſum pro nobis obtulit,

obtulit, In qua(inquit) voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel, quemadmodum & Chriſtus apud Iohannem ait: Pro eis ſanctifico meipſum, vt & ipſi ſanctificati ſint in veritate. Breuiter, hoc fere tota epiſtola illa ad Hebræos Paulus agit, vt oſtēdat, etſi pleraq; fuerint propitiatoria ſacrificia apud Iudęos, veluti pro pctō, pro delicto holocauſtū, idq; ſignificatiue & figuraliter. Vnum tamen reuera propitiatoriū ſacrificium eſſe pro peccato, per tot & tam varia veteris legis ſacrificia tantū obumbrata, non exhibita. Quodq; hæc veteris legis ſacrificia vnica Chriſti oblatione facta, penitus ſunt euacuata, quēadmodum fieri erat neceſſe, nam quatenus ex ſe erat, non iuſtificabāt, nec poterant iuxta conſcientiam perfectū facere ſeruientē, nihil em̄ ad perfectū adduxit lex, vmbram tantum futurorum, non ipſam rerū imaginem habens. Exhibuit em̄ lex(vt ſubdit Apoſtolus)exemplaria cœleſtiū & verorum, quæ non potuerunt auferre peccata, ſed Chriſtus is eſt (quē adumbrabant illa)qui vnā pro peccatis offerens hoſtiā, in ſempiternum ſedet in dextera dei, qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationē & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis. Et vt alibi Paulus ait: De peccato damnauit peccatū, id eſt, peccatū deleuit per hoſtiam pro peccato, nam Hebræi hoſtiam peccatū vocant, quemadmodū Latini piaculū. Ex quibus omnibus cōſequens eſt, patres veteris legis hiſce ſacrificijs in primis hāc vnicā pro peccatis hoſtiam, Chriſtū ſignificaſſe, per cuius vnius fiduciā quotquot ex illis pij fuerunt, deo reconciliati ac ſaluati ſunt, quemadmodum de Abraham ſcriptura meminit, quod viderit diem Chriſti, & gauiſus ſit.

[Margin: Iohan. 17 · Scopus epl'ę ad Hebræ. · Pleraq; propitiatoria ſacrificia apud Iudæos. · Vmbræ ex ſe non iuſtificabant. · Heb. 9. 10 · Hebræ. 7 · Hebræ. 10 · Sed Chriſtus adumbratus per legem. · Roma. 8 · Primo ſacrificiū propitiatorium. · Iohan. 8]

SEcundo, & minus principaliter, hæc ſacrificia veteris legis deſignabant ſacrificia pietatis noſtræ erga deum præſtandæ per fidē in vnicum illud ſacrificium propitiatorium, Chriſtū, Eſaias propheta beneficia per Chriſtū nobis præſtita, proinde atq; iam exhibita fuiſſent euangelico ſpū denuntians, teſtatur Chriſtum voluntarie oblatum, ipſumq; vnicam eſſe hoſtiam, per quam accipimus remiſſionem peccatorū. Poſuit(inquit)dominus in eo iniquitates omniū noſtrū, &c̄. Et paulo poſt de efficacia & fructu oblationis ſic ait: Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum, & voluntas domini in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud ſignificat, quam hūc eſſe fructum ſacrificij Chriſti ac dei noſtri, vt quotquot beneficium Chriſti ſe pro nobis hoſtiam offerentes, apprehendunt, efficiantur filij dei, & æſtimentur in ſemine, quod ſcilicet prædeſtinati ſint, conformes fieri imaginis filij dei, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. In quam ſententiam Apoſtolus ait: Non qui filij carnis, hi filij dei, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine, quod & alijs verbis apud Iohannem ita legimus:

[Margin: Secundo ſacrificia pietatis nr̄æ p fidē in Chrm · Eſaiæ. 53 · Fructus ſacrificij Chriſti quis. · Roma. 9]

Et de-

Iohan.1. Et dedit(inquit)eis poteſtatem filios dei fieri, his qui credunt in nomi-
ne eius. Itidem Apoſtolus ait: Quod Chriſtus per ſpiritum ſanctum ſe-
metipſum obtulit immaculatum deo, & in ſanguine ſuo emundauit cõ
Hebræ.11 ſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti. Pa
tres ergo veteris teſtamenti, quum ſe promiſſionis eſſe filios per fidẽ in-
telligerent, ſpiritui ſeruitutis in timore valedixerunt, acceptoq; ſpiritu
Roma.8 adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater, ſumma ope con
Gala.4 tenderunt, vt ſe totos per hanc fiduciã deo conſecrarent, omnemq; vitã
Mich.6 & actionem ſuam ad voluntatem dei, non vt ſerui, ſed veluti morigeri
filij componerent, reputantes eiuſmodi pietatis erga deum ſtudia & offi
cia vera eſſe ſacrificia, quæ a reconciliatis filijs pater requireret, non qui-
dem vt propitiatoria, nam illud vnicum eſt, ſed vt ſacrificia filialis fidu-
Ephe.2 ciæ, debitæ obedientiæ, laudis, & gratiarum actionis, quæ quum ex ſo-
lius Chriſti ſacrificio omnem ſuum valorem mutuentur ac ſortiantur, at
Auguſt. que adeo dona ſint dei, & propemodum non noſtra, ſed Chriſti ſacrifi-
cia, quæ Chriſtus in membris ſuis per fidem facit ac operatur. Idcirco
hæc etiam per tam varia veteris legis ſacrificia, ſed ſecundario deſigna-
Lib.10.de ciuit.dei ca.6. bantur, Quamobrem(vt Auguſtinus ait)omnes eæ res ac opera, quæ
aguntur in nobis, ad hoc, vt ſancta pietate deo inhæreamus, eiuſq; volũ
tati obediamus, atque etiam ad eundem finem proximo conſulamus, ve
Eo.lib.ca.4 ra ſacrificia ſunt, olim adumbrata. Ergo quando ad illum ſurſum eſt cor
1 noſtrum, hoc eſt, cum omni cura & cogitatione rerum terreſtrium abie
cta, nos totos ad cogitationem & amorem dei conuertimus, tum cor
Hebræ.9 noſtrum eius altare eſt, ſanguine vnigeniti filij dei, ſummi & æterni ſa-
2 cerdotis, expiatum, Quando vſque ad ſanguinem pro eius veritate cer-
Roma.5.6 3 tamus, ei cruentas hoſtias cædimus, Quando per ſpiritum Chriſti no-
bis impertitum animus noſter peccato moritur, & concupiſcentia igne
charitatis per ſpiritum in nobis diffuſæ exuritur, & ſpes nouæ vitæ co-
ram deo gerendæ concipitur, holocauſtum longe gratiſſimũ deo offe-
Pſalm.50 rimus. Sic enĩ Dauid loquit̃ ad deũ: Holocauſtis non delectaberis, Sacri
ficium deo ſpũs contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non
deſpicies. Non delectatur holocauſtis, qui non delectatur ſacrificio tru-
de ciu.dei li.10.c.5 cidati pecoris, ſed vult ſacrificium contriti cordis, nimirum illo externo
4 ſignificatum, Quando corpus noſtrum per temperantiam caſtigamus,
Eo.lib.ca.6. Roma.6 idq; propter deum facimus, vt non exhibeamus membra noſtra arma
iniquitatis peccato, ſed arma iuſtitiæ deo hoſtiam viuam offerimus, ad
Roma.12 quam exhortans Apoſtolus, ait: Obſecro vos fratres per miſericordiam
dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuam deo placentem, ratio-
5 nabile obſequium veſtrum, Quando noſipſos totos, ſimul & dona dei
Lib.10.de ciuit.dei ca.4. in nobis ipſi deo vouemus & reddimus ac in eius conſpectu pio ſan-
Pſal.115.140 ctoq; amore flagramus, tum ei ſuauiſſimum incenſum adolemus.

Quan

Quando ſolennitatibus,feſtis,& diebus ſtatutis beneficiorum dei dica- 6
mus,ſacramuſq; memoriam,imo ſemper quum ex corde deum inuoca- Pſal.4.49
mus,confitemur, & gratiarum actione proſequimur, ei hoſtiam humi-
litatis & laudis in ara cordis,igne feruidæ charitatis ſacrificamus,Quan 7
do vnius,eiuſdemq; corporis membra nos eſſe in Chriſto agnoſcimus,
doniſq; nobis a deo ſingulis ſecundum menſuram fidei donatis in totius 1.Cor.11
corporis vtilitatem vtimur,imo quum omnes homines natura & origi Aug. Ibidē.
ne nobis ſimiles,perinde ac noſipſos complectimur,ac in deo diligimus;
hoc omnibus modis ſtudentes , vt illi perinde ac nos in corpore & ani-
mo ſeruentur, & tandem nobiſcum deo(in quo omnis beatitudo conſi- Oia ſacrifi-
ſtit)fruantur,magnum ſacrificium eſt. Vnde conſequitur, vt quæcunq; cia vet.le.ad
in miniſterio tabernaculi multis modis de ſacrificijs leguntur diuinitus dilectionem
eſſe præcepta, ad dilectionem dei & proximi ſignificandam referantur. dei & proxi
Quod in his duobus præceptis vniuerſa lex pendeat & prophetæ, quę mi referunt.
intellexiſſe,magnam lucem attulerit in ſcripturarum lectione & ſcruta- Math.22.
tione verſanti. Regum.xv.legimus:Nunquid vult deus holocauſta &
victimas & non potius vt obediatur voci domini? Melior eſt eñi obe-
dientia q̃ victima,& auſcultare magis q̃ offerre adipem arietum. Dauid Pſal.4
diuinus ille Pſaltes ad verum ſacrificium cohortans,ſic ait: Sacrificate ſa
crificium iuſtitiæ,& ſperate in domino. Et in alio loco: Cõſerua(inquit) Pſal.15
me domine,non quia multam pecudum victimam occidi,ſed quia ſpe-
raui in te,quoniam beneficiorum meorum non eges. Et iterum alibi: Si Pſal. 49
eſuriero(inquit deus)non dicã tibi,meus eſt eñi orbis terrę & plenitudo
eius? Nunquid manducabo carnes taurorum & ſanguinẽ hircorum po Aug.de ciui
tabo? quaſi diceret,vtiq;,ſi hic quærerem, non a te peterem quæ habeo ta.dei cap.5
in poteſtate,ſed vt intelligas quid illa ſignificent & quid requiram: Im
mola(inquit)deo ſacrificium laudis & redde altiſſimo vota tua. Et: In- Pſal.49
uoca me in die tribulationis & eripiam te & honorificabis me. Sacrifi-
cium laudis honorificabit me,& illic iter quo oſtendam illi ſalutare dei.
Item: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Cali- Pſal. 115
cem ſalutaris accipiam,& nomen domini inuocabo. Vota mea domino
reddam coram omni populo eius. Apud Michæam prophetam ſic le- Mich.6
gis: Quid dignum offeram domino,curuabo genu deo excelſo? Nun-
quid offeram ei holocauſtomata & vitulos anniculos? Nunquid pla-
cari poteſt dominus in millibus arietum , aut in multis millibus hirco-
rum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere
meo,fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi o ho-
mo quid ſit bonum & quid dominus requirat a te. Vtiq; facere iudiciũ, Eſaiæ.1.
& diligere miſericordiam & ſolicitũ ambulare cũ deo tuo. Eſaias plane
reijcit ſacrificium externum , ſine pietate & bono motu cordis oblatũ:
Ne offeratis(inquit)vltra ſacrificium fruſtra , incenſum abominatio eſt

mihi,&c. ſed lauamini & mundi eſtote,auferte malum cogitationũ ve ſtrarũ ab oculis meis,quieſcite agere peruerſe,diſcite benefacere,Quæ rite iudicium & ſubuenite oppreſſo,iudicate pupillo,defendite viduam & venite & arguite me, dicit dominus. At quid tam multis opus?quũ Chriſtus veriſſimus ille interpres legis & prophetarum, apud Matthæ um phariſaicam increpans hypocriſim,Oſeam citans,clamet:Euntes au tem diſcite, quid eſt,Miſericordiam volo & non ſacrificium? Et illius vas electum Paulus in epiſtola ad Hebræos, quum demonſtraſſet vni cum illud propitiatorium ſacrificium,ferme in calce epiſtolæ,nos etiam noſtri ſacrificij quod in Chriſto oblatum, tantum valet: Per ipſum(in quit) offeramus hoſtiam laudis ſemper deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius. Beneficentiæ etiam & communicationis no lite obliuiſci,talibus em̃ hoſtijs promeretur deus.

Hypocriſis Iudaica. Matth.9.12 Oſee.6 Hebræ.13

QVum igitur quicquid ſinguli per Chriſtum redempti, deo dedica mus ac conſecramus,quicquid ſic operamur, vt ad deum referamus, vtq; illi inhæreamus,vere ſacrificium ſit, proindeq; & animus deo mancipatus,& corpus mundo mortuũ,ac in ſeruitutem dei redactum, & totus inſuper homo dei nomini conſecratus & deo deuotus,inquan tum mundo moritur & deo viuat. Et demum,omnia pietatis ac miſeri cordiæ opera,recte ſacrificia appellentur, ac deo per Chriſtum in nobis operantem offerri recte dicantur, profecto efficitur, vt tota ipſa redem pta ciuitas,hoc eſt, congregatio,ſocietaſq; ſanctorum,velut vniuerſale ſacrificium offeratur deo per eundem illum ſacerdotem magnum, qui prius ſeipſum obtulit in paſſione pro nobis,vt tanti capitis corpus eſſe mus ſecundum formam ſerui,hanc enim obtulit,in hac oblatus eſt,quia ſecundum hanc mediator eſt,in hac ſacerdos,in hac ſacrificium eſt.

Tota cõgregatio pctõꝝ p Chrm patri offertur. Aug. de ciuitа.dei lib.19. cap.6.&.20

IAm ex his omnibus facile erit ad intelligentiam eius penetrare,quaſe nam miſſa ſacrificium ſit,modo diligenter intueamur quid in miſſa tractetur & agatur. Liquet enim ex ſuperioribus, duplex eſſe ſacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remiſſione peccatorum iram dei placat,& deo nos reconciliat. Aliud vero ſacrificium, laudis, gratiarum actionis & obedientiæ, quam deo veluti honorem & ſeruitutem ei proprie debitos reddimus. Itidem,quia hoc ſacrificium laudis poſt Adæ lapſum & naturæ corruptionem defecerat, conſtat propitiatorium ſacrificium idcirco initio promiſſum,& demum in Chri ſto exhibitum eſſe,vt euchariſticum iſtud inſtauraret. Nam vt Apoſto lus ait: Sanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo,emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mor

Epilogus. Duplex ſacrificium. Hebræ.9

tuis(Ecce ſacrificium propitiatorium)cuius vim & efficientiam ne ignorares,ſtatim addidit, ad ſeruiendum deo viuenti,Ecce inſtaurationem ſacrificij euchariſtici. Vnde conſequens eſt, hæc ſacrificia ſic cohærere, vt poſterius non ſit ſine priore, ſed potius poſterioris cauſa & baſis ſit. Rurſus liquet,ſacrificium propitiatorium, aliud dici propitiatorium ſignificatione,qualia fuerunt illa veteris teſtamenti pro peccato, pro delicto holocauſtum victima, aliud autem reipſa,verum, & per illas veteris legis hoſtias ſignificatum. Deinde manifeſtum eſt, in omni ſacrificio duo eſſe,quæ ſunt, res oblata & ipſa oblatio. Omnis pontifex(vt ait Apoſtolus)ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his,quæ ſunt ad deum,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis, dona quæ offeruntur,ſacrificia appellans. Quæ omnia diligenter intuenti,facile erit(vt diximus)ad intelligentiam eius peruenire, quale nam ſacrificium in miſſa ſit & peragatur,ſi tamen diligenter reſpiciamus,quid in miſſa tractetur & agatur.

In omni ſacrificio duo.
Gene.22
Hebræ.5

IN miſſa itaq; duo ſunt,res oblata,ipſa item oblatio. Rurſus, res oblata duplex eſt,videlicet corpus Chriſti verũ, & corpus Chriſti myſticum. Si ad corpus Chriſti verum,quod virtute omnipotentis verbi dei in ſacroſancta Euchariſtia continetur, reſpicimus, quis negat hoc corpus ſacrificium propitiatorium recte dici poſſe,non ratione oblationis,quam ſacerdos facit,ſed ratione eius oblationis,quæ ſemel præteriit facta in cruce,cuius virtus perpetuo durat,eiuſdem ſemper potentiæ & efficaciæ. Proinde ſancti patres nõ ſunt veriti, corpus & ſanguinẽ Chriſti in altari præſentia, pretium pro peccatis totius mundi, pretium noſtrum, pretium redemptionis noſtræ, & victimam ſalutarem appellare, quia ſcilicet conſecratione verbi cœleſtis hoc corpus manducamus, in quo tanta perpeſſus eſt,& bibimus ſanguinem quem fudit, quo & redempti & viuificati ſumus,hoc em̃ accipimus in ſpecie panis quod pependit in cruce, & hoc accipimus in calice quod effuſum eſt de latere Chriſti, Quæ digne ſumentibus,in remiſſionem peccatorum & in vitã æternam & in cuſtodiam animæ & corporis fiunt,atq; hæc eſt hoſtia illa pura & incruenta quam ab ortu vſq; ad occaſum ipſi offerri, dominus per prophetam conteſtatur,corpus videlicet & ſanguis Chriſti in ſtabilimentum, animæ noſtræ & corporis inconſumptũ & incorruptũ, omnis nocumenti reparatio,omnis ſordis purgatio. Panis em̃ iſte ſubſtantialis & calix benedictionis ſolenni benedictione ſacratus,ad totius hominis vitam proficit,ſimul medicamentis & holocauſtum ad ſanandas infirmitates & purgandas iniquitates exiſtens. Hoc eſt ſacrificium illud ſingulare,omnes excedens victimas,hoc poculum quod ipſe Chriſtus pincerna nobis porrexit,tantæ virtutis, vt omnipotentis aſperſio

In miſſa res oblata duplex.
Vide Tho. Agui. parte 3.qſt.73.
1.Ioh.1.2
Hebræ.7
Cypria.
Aug.ad glorium epi.162
Au. hom̃.33
Cyp. ad cecil.epiſt.3
Am.de my. ad neophit.
Au.in ſerm̃. ad neophit.
Damaſ.li.4 cap.14
Malach.1.
Cyp.de cœna dñi.
Cyp. ibidẽ.

ne animam muniat,& ſanet quicquid carni vel ſpiritui veteris vitæ ad-
linierat corruptela. Et licet,ſecundum hanc rationem corpus domini in
altari non omnino proprie dicatur ſacrificium,ſed magis ſacramentum,
Sacramentũ ſeu res ſacramenti,quod ſacramentum & ſacrificium eo differre videan
tur,vt ſacramentum ſit ſacroſanctum ſignum,per quod deus nobis ali-
Sacrificium. quid exhibet. Sacrificium vero,quod nos deo reddimus. Attamen(vt
diximus)patres non dubitarunt, hoc Chriſti corpus in altari ſacrifici-
um & ſalutarem victimam appellare,non ratione ſacrificij,quod eſt ſi-
tum in actione ſacerdotis,ſeu miſſæ communicantium, aut eccleſiæ,ſed
Aug.de ciui ta. dei lib.10 ratione ſacrificij,quod in cruce oblatum eſt ſemel, in quo Chriſtus ſa-
Hebræ.7 cerdos eſt,ipſe & oblatio in ſempiternum potens. Eo enim ꝙ manet in
æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpe-
tuũ poteſt accedentes per ipſum ad deum,ſemper viuens ad interpellan
1.Iohan.2 dum pro nobis,qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris
Cypria. de cœna dñi. autem tantum,ſed etiam pro totius mundi, perpes vtiq; ſacrificum &
ſemper permanens holocauſtum. Secundum quam quidem rationem
Chry.hom. 51. in Matt. cap.14 in hoc ſacramento nihil proprium eſt ſacerdotis, ſed totum agit Chri-
ſtus,qui vſque hodie hoc veraciſſimum & ſanctiſſimum corpus ſuum
creat & ſanctificat & benedicit, & pie ſumentibus diuidit. Et eatenus
Hoc celebra tur in eccl'ia, q̃d Chr̃s geſ ſit in cœna. credere debemus omnes,quemadmodum apud diuum Chryſoſtomũ
eſt,quod etiam nunc illa cœna celebratur, in qua Chriſtus ipſe recum-
bebat,Nihil quippe intereſt inter illam & hanc, non enim hæc ab ho-
mine,illa ab ipſo conficitur. Proindeq; vt ſubdit, quando ſacerdotem
corpus tibi præbere videris, noli ſacerdotis,ſed Chriſti manum ad te
porrigi arbitrari,Nam (vt paulo poſt ait) carnes ſuas nobis tradidit,
ſeipſum immolatum propoſuit. Immolatio ſeu ipſa oblatio, per quam
Chriſtus in mortali corpore,factus obediens vſque ad mortem,in cru-
Philip.2 ce ſeipſum obtulit,Ea inquam oblatio tranſijt non reiterabilis, ſed vi-
ctima ipſa immolata,illiuſq; virtus eiuſdem ſemper efficaciæ in perpe-
Cyp.de bapti. Chriſti tuum manet. Neque enim ſacerdotij Chriſti vti ſacerdotij Aaron pœ-
nituit deum,quoniam ſacrificium quod in cruce Chriſtus obtulit, ſic in
beneplacito dei conſtat acceptabile,& perpetua virtute conſiſtit, vt nõ
minus hodie in conſpectu patris oblatio illa ſit efficax, q̃ eo die qua de
ſaucio latere ſanguis & aqua exiuit, ſemper enim reſeruatæ in corpore
plagæ,ſalutis humanæ exigunt pretium,& obedientiæ donatiuum re-
quirunt. Ex quibus perſpicuum euadit, quemadmodum corpus Chri-
ſti verum ſit ac dicatur res oblata in miſſa. De corpore Chriſti myſti-
co poſt dicemus.

IAm de ipſa oblatione,quæ in miſſa fit,id eſt,de opere ſacrificantium
videndũ eſt, vbi iterũ ad duo reſpicere oportet, nempe ad cerimo-
niam

niam exteriorem. Et id quod intus agitur per fidẽ, cerimoniam ſeu actio- In miſſa oblatio duplex
nem exteriorem, ſacramentalem oblationem vocamus, quã orthodoxi
abſq; ſpirituali oblatione, id eſt, ſine fide & bono motu cordis, ex ſolo
opere operato, nobis proficere aut vtilem eſſe negant, tantum abeſt, vt
illi tribuant meritum remiſſionis peccatorum pro viuis & pro mortuis
non participantibus Chriſti meritum per fidem. Quanquam hic ani- Opus operatum quid veteribus.
maduertendum eſt, orthodoxos, quum quid tribuunt operi operato in
hoc ſacrificio, non intelligere per opus operatum cerimoniam exteriorẽ
ſine fide, quod faciunt aduerſarij, ſed potius veritatem corporis & ſan-
guinis Chriſti in Euchariſtia, quæ non in merito ſacerdotis, ſed in ver-
bo conficitur creatoris, In quam ſententiam Innocentius tertius dixit: Inno.3. lib.3 de ſacro altaris myſt. c.5
Non ſacerdotis iniquitas effectũ impedit ſacramenti, ſicut nec infirmi-
tas medici virtutem medicinæ corrumpit. Quamuis igitur (vt ſubijcit) 1. Corint. 11. Tit. 1.
opus operans aliquando ſit immundũ, ſemper tamen opus operatũ eſt
mundũ, non quidem vt pariter dignis & indignis, ſed tantũ vt digne
ſumentibus, ad ſalutẽ proficiat. Nam vt omnia ſunt munda mundis, ſic
omnia ſunt immunda immundis. Conuenit ergo orthodoxis cũ aduer-
ſarijs cultũ noui teſtamenti ſpũalem eſſe, qui nõ aliter q̃ ſpũ & veritate,
hoc eſt, vero cordis affectu perficitur, quemadmodũ Chriſtus ait: Veri Iohan.4
adoratores adorabunt patrẽ in ſpũ & veritate. Interim tamen (vt iã di-
ximus) non detrahunt orthodoxi ſacramẽto corporis & ſanguinis do-
minici veritatẽ, & ſi malus ſit ſacerdos cõſecrans, ſi tamen conſecrare in-
tendat & verbis Chriſti ſacramentum conficiat. Aliud eſt enĩ conficere Aliud eſt cõficere, aliud eſt offerre corpus Chri
corpus Chriſti, q̊d facit ſacerdos Chriſti vice, Chriſti verba pronuntiãs;
aliud vero offerre deo Chriſti corpus verꝝ vel myſticũ, q̊d nemo vtili-
ter facit, niſi accedat vera fides & bonus motus, vel offerẽtis vel eius pro
q̊ fit oblatio. Itaq; ſancti patres vtrãq; oblationẽ ſacramẽtalẽ. ſ. & ſpũa-
lem iungũt, ac pronuntiant eandẽ oblationẽ ſpũalem cũ externo opere Eccleſiæ ſacrificium.
coniunctã in miſſa, eccleſiæ ſacrificiũ eſſe deo placẽs ſup oĩa veteris le-
gis ſacrificia. Sed quale nã ſacrificium ea oblatio ſit, explicandũ eſt.

RES in hoc ſacramento oblatæ duæ ſunt, vt prædiximus, nempe cor-
pus Chriſti verum cum ſuis meritis, & corpus Chriſti myſticũ cũ
ſuis donis a deo acceptis. Quatenus ergo eccleſia verꝝ corpus & verũ
ſanguinem Chriſti deo patri offert, ſacrificium mere repreſentatiuũ eſt
eius quod in cruce ſemel eſt peractũ. Quatenus vero ſeipſam (quæ eſt
corpus Chriſti myſticũ) per Chriſtũ offert, ſeq; ac ſua oĩa per Chriſtum Ephe.5
deo dedicat, verꝝ, ſed ſpũale ſacrificiũ eſt, hoc eſt, ſacrificiũ euchariſticũ,
laudis, gratiarꝝ actionis, & deo propriæ, debitæ obediẽtiæ, Sed dices?
Qui fit, vt verꝝ corpus Chri in altari iterꝝ offeratᷓ, quũ Apls dicat: Q̊d Hebræ, 10
Chrs vna oblatiõe cõſummauit in ſempiternũ ſanctificatos? Quis hãc

Aug. in lib. ecclesiæ tribuit poteſtatem? Reſpondemus: Chriſtus in manifeſtatione
de trinit. itẽ ſui corporis, in diſtinctione membrorum ſuorum, ſemetipſum ſemel in
in ſen. Proſ. mortali carne in mortem obtulit, vt mortem deſtrueret, & vitam no-
bis reſurgendo repararet. Sed nihilo ſecius eccleſia eum quotidie offert,
Roma. 6 non in mortem, quia Chriſtus ſemel reſurgens ex mortuis, iam non moria-
Sacrificium tur, ſed in mortis ſuæ recordationem, vt fructu paſſionis ac mortis
miſſæ ex in- eius repleatur, idque ſecundum ipſius Chriſti doctrinam & inſtitutionẽ,
ſtitutione
Chriſti. dicentis: Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis. Nam vt
1. Corint. 11. diuus Irenæus, vetuſtiſſimus ille eccleſiæ doctor, inquit: Chriſtus panẽ
Irenæ. lib. 4 accipiens & gratias agens, dixit: Hoc eſt corpus meum. Et calicem ſimi-
cap. 32
Math. 26 liter, qui ex eadem creatura eſt quæ ſecundum nos eſt, ſuum ſanguinem
1. Corint. 11. confeſſus eſt, & noui teſtamenti nouam docuit oblationem, quam ec-
cleſia ab Apoſtolis accipiens, in vniuerſo mundo offert deo, de quo in
Malach. 1. duodecim prophetis Malachias ſic præſignificauit: Non eſt mihi volun-
tas in vobis, dicit dominus omnipotens, & ſacrificium non accipiam de
manibus veſtris: quoniam ab ortu ſolis vſque ad occaſum nomen me-
um glorificatur inter gentes, & in omni loco incenſum offertur nomini
meo, & ſacrificiũ purum, quoniam magnum eſt nomen meum in genti-
bus, dicit dominus omnipotẽs. Hæc ille. Dum enim non habemus quod
Pſal. 115 illi dignum offerre valeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, cali-
cem ſalutaris accipimus, id eſt, paſſionem eius, repræſentantes deo patri
opus noſtræ redemptionis, vt illius ſacrificij ſemel in cruce pro nobis
oblati, & noſtra commemoratione refricati, participes facti, maneamus
Cypria. ad & viuamus in ipſo, per ipſum. Paſſio enim domini eſt (vt inquit Cypria-
Cecil. nus) ſacrificium quod offerimus, id eſt, quod offerendo repræſentamus,
memores illius vnici & ſummi ſacrificij & ſanctæ immolationis in cruce
Chrs in alta- factæ. Immolatur ergo Chriſtus in altari, ſed ſacramentaliter & myſti-
ri ſacramẽta-
liter immo- ce, quia in ſacramento recordatio illius fit, quod factum eſt ſemel. Non
latur. toties (quod dictu abominabile eſt) occiditur Chriſtus, ſed repræſenta-
tur quod olim factũ eſt, ne beneficij in nos collati obliuiſcamur, ſed po-
tius hoc ſacramento ſic excitemur ac moneamur, tanquã videamus do-
minum pendentẽ in cruce. Itaque immolatio quæ manibus ſacerdotis fit,
Chriſti paſſio vocatur, non rei veritate, ſed ſignificandi myſterio, nec
hac immolatione magis quam eſu corporis dominici occiditur Chri-
ſtus. Non occiditur (inquit Auguſtinus) Chriſtus, vt manducetur, ſed
mortuos viuificat, quando manducatur, reficit, non deficit, viuit man-
ducatus, quia ſurrexit occiſus, per partes manducatur, & manet inte-
ger totus, per partes manducatur in ſacramento & manet integer to-
tus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem bea-
tus pater eorum quæ diximus ſummam ita perſtringit: Nullatenus
(inquit) dubites, ipſum vnigenitum deum, verbum carnem factum, ſe

pro

pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis, cui cum patre & ſpiritu ſancto, a patriarchis, prophetis & ſacerdotibus tempore veteris teſtamenti animalia ſacrificabantur, & cui nunc, id eſt, tempore noui teſtamenti, cum patre & ſpiritu ſancto (cum quibus eſt illi vna diuinitas) ſacrificium panis & vini in fide & charitate, ſancta eccleſia catholica per vniuerſum orbem terræ offerre non ceſſat. In illis em̃ carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis quẽ erat effuſurus in remiſſionem peccatorum noſtrorum. In iſto autem ſacrificio gratiarum actio atq; commemoratio eſt carnis Chriſti, quam pro nobis obtulit, & ſanguinis quẽ pro nobis idem deus fudit. In illis ſacrificijs quid nobis eſſet donandum figurate ſignificatur. In hoc autem ſacrificio quid nobis condonatũ ſit, euidenter oſtẽditur. In illis ſacrificijs pronuntiabatur filius dei pro impijs occidendus. In hoc autem pro impijs annuntiatˀ occiſus. Quæ omnia latius idem ipſe Auguſtinus in pſal. xxxvij. & cõtra Fauſtum Manich. lib. xix. eleganter admodum proſequitur. Et in pſal. lxxix. Semel (inquit) Chriſtus pro nobis immolatus eſt, Sed quum meminimus ꝙ ad nos venerit, & ꝙ nobis donauerit, nempe remiſſionem omnium peccatorꝶ, idq; credimus tum ex ipſa memoria quotidie nobis ſic immolatur, quaſi quotidie nos innouet, qui prima ſua gratia in baptiſmo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuiq; occiditur, quum credit occiſum. Atq; hanc ſacrificij noſtri rationem, diuus Chryſoſtomus in epiſtolã ad Hebræos pulcherrime deſcripſit: In Chriſto (inquit) ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem potens. Quid ergo nos? Nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed ad recordationem facientes mortis eius, & vna eſt hæc hoſtia, non multæ. Quomodo vna eſt & non multæ? Et quia ſemel oblata eſt illa, oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc autem ſacrificium exemplar eſt illius, idipſum ſemper offerimus. Sed ne ex his verbis lector dubitationem aliquam conciperet, de veritate corporis domini, in Euchariſtia (quam idẽ Chryſoſtomus vbiq; grauiſſime aſſerit) ſtatim ſubiecit. Nec nunc quidem alium agnum, craſtina alium, ſed ſemper idipſum. Proinde vnum eſt hoc ſacrificium, alioqui hac ratione, quia in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt? Nequaquam, ſed vnus vbiq; eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offertur, vnum corpus eſt, & non multa corpora: ita etiam & vnum ſacrificium. Pontifex autem noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit, ipſam offerimus, & nunc quæ tunc oblata quidẽ conſumi non poteſt, hoc autem quod nos facimus, in cõmemorationẽ quidẽ fit eius, quod factũ eſt. Hoc enim (inquit) facite in meam commemorationem. Hæc ille. Quibus verbis quid aliud inculcat beatus ille pater, ꝗ ꝙ in hoc ſacrificio

Chryſo. ho milia. 17. ad Hebræ.

1. Corint. 11.

cio,ex parte rei oblatæ ſit verum corpus Chriſti, quum dicat, vnũ vbiꝗ eſſe Chriſtum, & hic plenum & illic plenum, & vtrobiꝗ vnum corpus. Sed quod ad oblationem noſtram attinet, eam eſſe exemplar illius in cruce factæ, hoc eſt ſacrificium repreſentatiuum.

Vnde nobis ptās ſit, vnũ Chrĩ corpus in recordationem offerendi.

NEcꝗ mirabere nos, verum Chriſti corpus in recordationem deo offerre audere. Nam quum deus Chriſtum nobis donauerit, quemadmodum ſcriptum eſt: Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vticꝗ propterea nobis donatus eſt, vt hunc iræ dei tanquam reconciliatorem noſtrum opponamus, & diffiſi de noſtris viribus, hanc potentiſſimam victimam patri repreſentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) virtus mea, non conturbor, nõ diffido, ſcio quid faciam, Calicem ſalutaris accipiam. Et alibi: Totum quod dare poſſum miſerum corpus iſtud eſt. Id ſi minus eſt, addo & corpus ipſius, nam illud de meo eſt, & meum eſt. Paruulus eñ natus eſt nobis, & filius datus eſt mihi, de te dñe ſuppleo quod minus habeo in me. O dulciſſima reconciliatio, o ſatiſfactio ſuauiſſima. Hæc ille. Nemo vel primis rudimentis Chriſtianiſmi imbutus ignorat. Non eſſe aliam ſatiſfactionem pro peccatis, ꝗ quę facta eſt in cruce, eandemcꝗ non tantum pro noſtris ſed & totius mundi peccatis ſufficientiſſimam eſſe, nullacꝗ ſuppletione egere, necꝗ requiri vllam aliam hoſtiam, aut vllum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iuſti, & reconciliemur deo patri, ꝗ non ſit aliud nomen ſub cœlo in quo oporteat nos ſaluos fieri. Interim tamen omnes ſcire debent, neminem huius hoſtiæ participem fieri, niſi tantũ credentem & obtemperantem Euangelio Chriſti, quemadmodum Iohannes ait: Filium ſuum vnigenitum dedit deus, vt omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in miſſa propemodum totius Euangelij ſumma, fide recenſeať, videlicet ꝗ Chriſtus traditus ſit pro nobis in remiſſionem peccatorum, idcꝗ ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hoſtiam, nempe Chriſtum pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non videt deũ per talem fidẽ (quæ in huius repreſentatiui ſacrificij celebratione, atcꝗ adeo eiuſdem corporis pro nobis paſſi mãducatione vel maxime exercetur) beneficiũ Chriſti dilectiſſimi filij ſui, ſuis fidelibus applicare? Nec eñ hanc applicationem ſacerdoti, ſed deo tribuimus, non operi noſtro, ſed dei beneficio, quod tamen non aliter ꝗ voluntatis noſtræ aſſenſu per fidẽ accipimus. Idcꝗ etiam vt poſſimus, & velle & perficere proficit qui dat ſua bona voluntate.

Iohan.3 Roma.8 Bern. in Cãt. ſermo.22 Pſal.115 In ſerm.1. de Epiph. dñi. Eſaiæ.9 Vnica pro peccatis ſatiſfactio. 1.Iohan.2 Iohan.3 Sũma euãgelij recẽſetur in miſſa. Applicatio bñficij Chri. Philip.2

Sacrificiũ altaris cæteris longe pſtat.

IAm vide, quanto interuallo hoc ſacroſanctum altaris ſacrificium cũ fide coniunctum, cætera ſacrificia noſtra (quæ tantum interna ſeu ſpiritualia dicimus, qualia ſunt omnia opera noſtra bona in fide facta) præ

cellat,

cellat,atq; a deo cætera omnia roboret ac confirmet. In huius(inquit Cyp. de cœ
Cyprianus)veraciſſimi & ſanctiſſimi corporis præſentia, non ſuperua- na dñi.
cue mendicant lachrymæ veniam,nec vnquam patitur contriti cordis
holocauſtũ repulſam. Quoties ergo te in conſpectu domini video ſuſ-
pirantem,ſpiritum ſanctum non dubito aſpirantem,quum intueor flen
tem,ſentio ignoſcentem. Et paulo poſt,Hierarcha pius quem ſpũs ſan- Eleuatio ma
ctus compungit,excitat,inhabitat & ſanctificat,eleuatione manuũ cru nuũ in miſſa
cis myſterium repreſentans,confidenter orat pro ſua & populi ignoran
tia. Hæc ille.

HAbes itaq; nunc explicatum ſatis,quo pacto altaris ſacrificium ex parte corporis Chriſti veri in ſacramento oblati,repreſentatiuũ ſit, ſupereſt vt exponamus,quatenus miſſa,non tantũ repreſentatiuum,ſed plenũ etiam ac verũ, ſed ſpirituale ſacrificium ſit, cæteris omnibus ſacrificijs ſpiritualibus vniuerſalius & excellentius, Sacerdos qui ſacrificat, non ſuam,ſed in primis Chriſti, deinde totius eccleſiæ perſonam gerit, Cypria. ad miniſterioq; publico fungitur. Iam quũ eccleſia Chriſti ſit corpus, dicen- Cecil. te Paulo: Sicut enĩ in vno corpore multa membra habemus,omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnũ corpus ſumus Ephe.5 Roma.12 in Chriſto,ſinguli autem alter alterius membra habentes dona ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. Idcirco eccleſia per ſacerdotẽ,vti publicum miniſtrum,Chriſti corpus in miſſa offerens,non tantũ hoc agit vt corpus Chriſti verum,illiuſq; paſſionem, quæ præterijt, deo repre- Aug. de ciu. dei cap. 20. ſentet,ſed & ſeipſam(quæ Chriſti capitis myſticũ corpus eſt)per Chri- lib.10 ſtum offerat. Hoc(inquit Auguſtinus) ſacrificium Chriſtianorum eſt: Ephe.1.5 Lib.10. ca.6 Multi vnum corpus ſumus in Chriſto,quod ſacramento altaris fideli- 1. Corint. 10 bus noto frequentat eccleſia, vbi ei demonſtratur,quod in ea oblatione quam offert,ipſa offeratur. Quemadmodum enim Chriſtus nos omnes in cruce portabat,qui & peccata noſtra portabat, & quemadmodũ Cyp. ad Cecil. epi.3. li.2 ille totius eccleſiæ cauſam gerebat, eandem in ſeipſo deo patri offerens, 1. Petri.2. ſic eccleſia tantam oblationem,tantumq; beneficium pia deuotione re- Auguſt. in colens,non ſeſe diuidit,ſed omnium membrorum ſuorum curam gerẽs, pſal.21 & pro viuis & pro mortuis(quos vna eademq; fides colligauit)depre- Oblatio corporis Chri catur,ſeq; totam per Chriſtum deo viuo viciſſim dedicat ac conſecrat. myſtici.

ATq; hic vide,q̃ nihil eorum ſpiritualium ſacrificiorum (per quę fit vt immobiles inhæreamus deo)prætermittat. In miſſa primas par- Fides cũ ſpe tes tenet fides,hoc eſt,fiducia remiſſionis peccatorũ per Chriſtum, quæ coniuncta. vtiq; ſacrificium illud eſt iuſtitiæ,de quo propheta dixit: Sacrificate ſa- Pſal.4 crificium iuſtitiæ & ſperate in domino. Deinde cum hac fide neceſſario coniuncta eſt gratiarum actio pro illo ſummo beneficio & nobis &

Chryſoſt. in Matth. ca. 8 homil. 16 — vniuerſæ eccleſiæ collato, propter quam reuerenda & ſalutaria iſta myſteria, Euchariſtia appellantur, ſunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputq́ diuinæ erga nos charitatis oſtendunt, noſq́ faciunt debitas deo gratias ſemper exoluere. Et qui fieri poteſt, vt non accendamur mira quadam charitate erga deum tantorum beneficiorum recordatione? (Charitas.) Erga proximos quoq́, cum quibus intelligimus, vnum nos eſſe corpus in Chriſto, vt quemadmodum Chriſtus nobis ſe totum donauit, ita nos quoq́ vtilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (vt Apoſtolus ait) vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. (1. Corint. 10) Myſterium enim pacis & vnitatis noſtræ Chriſtus in ſua menſa conſecrauit, adeo vt qui accipit myſterium vnitatis & non ſeruat vinculum pacis, non myſterium accipiat pro ſe, ſed teſtimonium contra ſe. (Aug. in ſer. ad infant. ad alta. de ſacro) Rurſus in hoc ſacrificio fideles ſe totos deo conſecrant, animus peccato moritur, cor ſurſum ad deū erigitur, totumq́ ad cogitationem & amorem dei tam beneficentiſſimi conuertitur, atq́ adeo anima, propter quam Chriſtus immolatus eſt, reconciliatione per Chriſtum accepta, ac ſanctificata deo offertur, vt deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. (Cyp. de cœna dñi. Chryſ. to. 1. hom. 51) Corpus deniq́ & quicquid ſumus in hoc ſacrificio, deo conſecratur. Nam qui Chriſti corpus manducat, quid aliud proteſtatur, q̃ ſe in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere? (Aug. in Ioh. ca. 6. cap. 26) Qui ſanguinem bibit, quid conteſtatur aliud, q̃ ſe libenter etiam ſanguinem, ſi res ita poſtulet, fuſurum pro Chriſto, qui non tantum pro eo ſanguinem fundere, ſed & eundem ſanguinem ſuum illi in potum propinare non dubitauit.

Pręſtātia huius ſacri. — QVam eximium ergo ſit miſſæ ſacrificium, modo ſecundum Chriſti inſtitutionem & exemplum pie celebretur, quis non videt? Hic eſt præſens illa victima, quæ ſemel in cruce oblata, nos recōciliauit deo. Hic eadem illa victima per manum dei a reconciliatis accepta, rurſus myſtice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repræſentatur deo. (Ephe. 1. 5) Hic eccleſia (quæ corpus eſt Chriſti myſticum) ſe totā deo conſecrat, adeo vt Cyprianus tale ſacrificium verum & plenum ſacrificium non dubitauerit appellare. (Cypriań. ad Cecil.) Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil vel abſurdi vel ſcrupuloſi in toto miſſæ contextu occurret, ſed omnia (præſertim quæ Canon complectitur) pietatis pleniſſima ac plane reuerenda (vt ſunt) videbūtur. (Pia et germana Canonis expoſitio.) Aut em̄ eccleſia reſpicit ad corpus & ſanguinem Chriſti, pro ſe in cruce oblatā, & vi omnipotētis verbi in altari, præſentia, & non veretur hæc appellare hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ, Aut ad oblationem repreſentatiuam & com-

memo-

memoratiuam paſſionis ſeu corporis Chriſti veri(quæ fide miſericordiam per Chriſtum apprehendente,& redemptionem, quæ eſt in Chriſto deo patri opponente)peragitur, & non dubitat hoc ſacrificium laudis offerre pro ſe, ſuiſq; omnibus,pro redemptione animarum ſuarum,pro ſpe ſalutis & incolumitatis ſuæ, nimirum ſpem ſalutis & incolumitatis, ac redemptionẽ animarum,debita laude & gratiarum actione deo accepta referens, petitq; vt hanc oblationem ſeruitutis ſuæ deus placatus accipiat,dieſq; noſtros in ſua pace diſponat, atq; ab æterna damnatione nos eripi,& in electorum ſuorum grege iubeat numerari, non quidẽ ex meritis noſtris,aut ex dignitate noſtræ ſeruitutis, ſed per Chriſtũ dominum noſtrum.Et ne vlla cauillandi occaſio æmulis relinquatur, Canon toties ſeipſum declarat,vt plane calumniari & eccleſiam mendacio traducere conuincantur,qui aſſerunt orthodoxos iterum offerre Chriſtum pro peccato,iterumq; crucifigere filium dei, veluti non ſuffecerit oblatio in cruce ſemel peracta, Non enim eccleſia Chriſtum ad eum modum,quo ſemel in cruce oblatus eſt,offert,nec oblationi ſuæ ſeruitutis, remiſſionem peccatorum aſcribit,nec hanc applicat vt opus meritoriũ remiſſionis culpæ & pœnæ, ſed aperte, idq; non ſemel, pronuntiat,ſe hanc oblationem offerre in memoriam paſſionis,reſurrectionis,aſcenſionis domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde inquit,memores domine nos ſerui tui,ſed & plebs tua ſancta tam beatæ paſſionis, necnon & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis offerimus præclaræ maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram,&c. cui ſane hoſtiæ (non ſuo operi operato,vt vocant)vitæ æternæ & ſalutis perpetuæ efficaciam tribuit.Ergo non ſuam oblationem applicat, ſed fructum oblationis Chriſti,quam recolendo rememorat,per fidem ſibi applicari petit. Deniq; quatenus eccleſia ſeipſam deo conſecrat & per Chriſtum hoſtiam laudis & gratiarũ actionis breuiter fidei, ſpei & charitatis offert, reddit vota ſua æterno deo, viuo & vero.

Canon vindicat ab aduerſarijs.

Eccleſia non rurſus crucifigit filiũ dei.

Oblatio cõmemoratiua. Canon.

NE vero cum aduerſarijs dicas,ſacerdotem,eccleſiæ perſonam gerẽtem,non poſſe hoc ſacrificium laudis pro alijs offerre, ſeu pro alijs gratias agere. Audi quod ſupra relatum Paulus ad Timotheum habet: Obſecro(inquit)primum omnium fieri obſecrationes,orationes, poſtulationes,gratiarum actiones pro omnibus hominibus,&c. Quem locũ beatus Auguſtinus ad Paulinum explicans: In his(ninquit)verbis, eligo hoc eligere, quod omnis, vel pene omnis frequentat eccleſia, vt obſecrationes ſeu precatiões accipiamus dictas,quas facimus in celebratione ſacramentorum, antequam illud quod eſt in domini menſa, incipiat benedici, Orationes, quum benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur. Græcus enim textus habet, προσευχὰς,id eſt,oratio-

Sacrificium laudis,p alijs offerri põt.

1.Timo. 2

Auguſt.ad Paulinum.

nes quas facimus ad votum. Vouentur autem omnia quæcunq; offerun tur deo, maxime ſancti altaris oblatio, quo ſacramento prædicatur noſtrum aliud votum maximum, quo nos vouimus in Chriſto eſſe manſuros vtiq; in compage corporis Chriſti. Ideo (inquit Auguſtinus) in huius ſanctificationis & diſtributionis præparatione exiſtimo Apoſto

Poſtulation lum iuſſiſſe proprie fieri προσευχάς, id eſt, orationes. Poſtulationes vero ſiue interpellationes (vt ſubijcit) fiunt, quum populus benedicitur, Tūc enim antiſtites velut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitionem miſericordiſſime offerunt poteſtati, Quibus peractis, & participato tanto ſacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quæ ob eam cauſam

Gratiarum actiones. ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat, ne putaretur negligendum eſſe quod ſequitur in Apoſtoli verbis, nempe pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in ſublimitate ſunt, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate, ne quiſquam (ſicut ſe habet humanæ cogitationis infirmitas) exiſtimaret, non iſta facienda pro his, a quibus perſequutionem patiebatur eccleſia, quum membra Chriſti ex omni eſſent hominum genere colligenda. Ideo enim adiungit Apoſtolus: Hoc (inquit) bonum & acceptum eſt coram ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quiſquam diceret, poſſe eſſe ſalutis viam in bona conuerſatione & vni

Nō relinquitur via ſalutis, niſi in cōmunione eccleſiæ. Iohan. 1. us dei omnipotentis cultu ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti, idcirco (eodem Auguſtino teſte) Apoſtolus ſubiecit: Vnus eñ deus & vnus mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, vt illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præſtari, niſi per mediatorem hominem Chriſtum Ieſum, quū verbū caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hæc ille.

QVid potuit vir ille ſanctus fortius pro miſſa atq; adeo ipſo Canone dicere? qui ex Apoſtolo Paulo, & celebrationis & deprecationis, quæ in miſſa fit, ordinem oſtendit, ac palam diffinit hoc ſacrificium quod in miſſa per obſecrationes, orationes, poſtulationes & gratiarum actiones fit, pro tota eccleſia offerri oportere, atq; adeo etiam pro his, a

Tertullianus quibus eccleſia perſequutionem patitur. In quam ſententiam Tertullianus (qui ſub impio Imperatore viuebat) dixit: Sacrificamus pro ſalute Imperatoris, ſed deo noſtro & ipſius, & id quidem puta prece. Nec hic aliquid duri aut ſcrupuloſi occcurrit, ſi oblationum ſpecies teneamus, &

Peccatorū remiſſio ſoli oblationi in cruce factæ debetur. ſingula ſingulis referamus. Hoc enim (vt idem toties repetamus) omnis plane fatetur eccleſia, q̃ remiſſio peccatorum ſeu iuſtificatio ſoli oblationi, quæ in cruce facta eſt, tribuatur, Hæc enim ſola eſt pretium pro peccatis noſtris, imo totius mundi, quæ in adultis tantum his applicatur, qui eādem propria fide percipiunt. Abſit enim vt operi noſtro hoc tri

buamus,

buamus,vt ex dignitate ſua,ſeu ex opere operato,alijs, etiam iniuſtis, impœnitentibus & non reſipiſcentibus, remiſſionem peccatorum (theſaurum illum plane diuinum)mereatur. Nam quantum ad iuſtificationem attinet,omnino verum eſt,ꝙ iuſtus ex fide ſua viuet, nihilo ſecius tamen,quia ſumus eiuſdem corporis membra , veriſſimum eſt, ꝙ omnia opera noſtra bona,quæ per fidem fiunt , impetrent multa communia bona,atꝗ adeo in hoc fidelium cœtu omnia eſſe communia, neque quicquam proprium quenquam habere,ſed omnia pia opera,non tantum facienti,ſed & alijs credentibus prodeſſe ,eoſdemꝗ defendere ac confirmare , quemadmodũ in expoſitione ſymboli in articulũ de cõmunione ſanctorꝫ diximus. Quãquam oratio(quam ſcriptura etiam inter ſacrificia ſpiritualia recenſet, Pſalm̃.cxl. Apocalyp. viij.) hoc peculiare habet,ꝙ non tantum pro nobis,nec pro credẽtibus tantum, ſed & pro iniuſtis fiat,non ſuæ dignitati,ſed dei mandato , promiſſioni ac miſericordiæ tota innitens. Vide vero ꝗ diligenter in miſſa proprietas iſta ſeruetur. In miſſa eſt ſacrificium commemoratiuum paſſionis , gratiarum actionis, piorum votorum ac precum. Pro tota enim eccleſia ſecundum Chriſti inſtitutum precatur ſacerdos , vt eam deus pacificet,cuſtodiat, adiuuet ac regat. Pro poteſtatibus quoque qui in ſublimitate conſtituti ſunt,ſecundum Apoſtoli præceptum , orat. Inſuper pro quibuſdam ſpeciatim,& ſubinde pro omnibus circunſtantibus hoc ſacrificium laudis offert, ſed pro his tantum,quorum deo fides cognita eſt & nota deuotio; qui & ipſi offerunt hoc ſacrificium laudis pro redemptione animarum ſuarum, hoc eſt, qui per fidem recolunt ſe per Chriſti paſſionem,quæ hic repreſentatur, redemptos eſſe, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes . Quid enim eſt aliud offerre ſacrificium laudis,ꝗ laudem dicere & gratias agere?

Abacuc.2 Roma.1. Roma.12 — *Communio ſanctorum.* — *Pſal.140 Apoca. 8 Num. 21.26 Math.6. Luc. 6.23 Act.7.12.27* — *Offerre pro redemptiõe aiarũ quid.*

SEd adhuc male habet aduerſarios,ꝙ in miſſa ſanctos(vt dicunt)inuocemus. Quanquam ſi totum miſſæ, & in primis Canonis contextum intueamur,inueniemus in miſſa, omnes, ſeu pene omnes orationes ac preces ad ſolum deum patrem dirigi,qui inuocatur per filium, paucas tantum ad filium,nullas ad ſanctorum aliquem,vt vel hinc deprehendatur , quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant , ſed de inuocatione ſanctorum ſuo loco dicemus. In præſentia oſtendere ſuffecerit , nos id facere in miſſa, quod miſſæ ratio requirit. Miſſa non ſingulare,ſed totius eccleſiæ ſacrificium eſt , in cuius oblatione,eccleſia Chriſti oblationem repreſentat , & corpus capitis oblationem imitatur. At ſancti,nobiliſſima eccleſiæ membra ſunt , quos pater cœleſtis fi-

De ſanctorꝫ cõmemoratione i miſſa quam miſſæ rõ requirit. — *Iohan.1. Iohan.12.*

Matth.28 ſios agnoſcit ac honorat, filius fratres & cohæredes, ſpiritus ſanctus tem
Rom.8 2 pla ſua vocat. Deinde, licet ſolus Chriſtus factus ſit nobis a deo ſapien
2.Cor.6. 1.Cor.1. tia, iuſtificatio, ſanctificatio, & redemptio, atq; ſolus, qui potuit & debuit nos liberare a peccato, morte, & diaboli poteſtate, reconciliare nos deo, & dare nobis vitam æternam, tamen præter hæc gratuita ſaluato-
Cyp. ſerm. 5 de lapſis. Eccle.16 ris beneficia & diuina opera, quæ ſoli Chriſto tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduerſarij negare poſſunt) ſanctis ſua eſſe merita, quæ tamen etiam dei ſunt dona, Hæc, non dubium eſt, viuis eccleſiæ membris communicari, alioqui quid eſt quod profitemur in ſymbolo, nos crede-
9 re ſanctorum communionem. Denicp quis dubitat, ſanctos miro deſiderio deſidetare accelerationem pœnitentiæ & ſalutis noſtræ, eoſdemq; ſedulo pro nobis orare. Nam ſi angeli, qui non communicauerunt car-
Lucæ.15. ni & ſanguini, de ſalute noſtra q̃maxime ſunt ſoliciti, Lucæ. xv. Sancti
Zacha.1. pro nobis orare non ceſſant, Zachariæ. i. quanto magis ſancti pro nobis ſoliciti ſunt eiuſdem corporis membra. Si glorificatur (inquit Apo-
1.Corin.12 ſtolus) vnum membrum, congaudent, q; ſi patitur vnum membrum,
Bern. in ſer. vlt. in feſto oim ſanct. compatiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum noſtrum, figmentum noſtrum, ignorantiam noſtram, fragilitatem noſtram, nouerunt aduerſariorum dolos, impetus & inſultus, In eadem tentatione fuerunt, eoſdem ſuperarunt conflictus, eoſdem laqueos euaſerunt, & didicerunt ex his, quæ paſſi ſunt, compaſſionem. Nec eſt quod de eorum
Hebræ.11. pia erga nos ſolicitudine dubitemus, quandoquidem non ſunt conſummandi ſine nobis, ſed expectant nos, donec in nouiſſimo die omnia ſimul, in virum perfectum, cum ſuo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate ſua Chriſtus Ieſus in ſecula benedictus.

August. ad Paulinum. Merito ergo eccleſia in eo votiuo ſacrificio, quo vouet ſe in Chriſto manſuram (vtiq; in compage corporis Chriſti) pijs votis ſan
Iohan.12 ctis communicat, merito memoriam eorum (quos honorat deus) veneratur, vel ob id, vt per eorum memoriam, fidem in Chriſtum confir-
Iacobi.5 met, ſpem æternæ ſalutis roboret, & charitatem accendat, nimirum quũ recogitat illos olim homines ſimiles nobis non eſſe amiſſos, ſed præ-
Iohan.6 Cyp. ſerm. de mortal. miſſos ad vitam venturi ſeculi, ac aliquando fore, vt & nos, qui fratres & conciues ſanctorum & domeſtici dei ſumus, ſuperſtructi ſuper fun-
Ephe.2 damentum apoſtolorum & prophetarum ſummo angulari lapide, ipſo Ieſu Chriſto, eos ſequamur, & erepti ex hoc ſeculo nequam, cum ipſis in
Canon. tuto collocemur. Merito denicp eccleſia in celebratione tanti ſacramenti precatur, vt deus meritis precibuſq; ſanctorum ſuorum concedat, vt in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Chriſtum

dñm

dominum noſtrum. Quid enim euidentius huius diuiniſſimi ſacramenti participatione ſignificatur ac promittitur, q̃ nos in Chriſti & omnium ſanctorum ſuorum conſortium recipi, vt non temere patres hoc ſacramentum Communionem vocauerint, q̃ qui hoc ſacramento digne communicat, certus ſit ſe in Chriſti corpore eſſe, & ſanctorum omnium (qui eiuſdem corporis membra ſunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac confirmari. Ergo ſynaxeos ratio omnino requirit, vt eccleſia militans huius ſanctæ communionis (quæ pijs hominibus inæſtimabilis theſaurus eſt) ad altare domini recordetur, pioq; deſiderio magis fidem ſuam (quæ de hac communione eſt) exerceat, q̃ ſanctos, alioqui ſemper pro nobis apud deum ſolicitos excitet. Nec poteſt videri recens, quod & eccleſia veteris legis obſeruaſſe legitur. Sic Moyſes pro populo qui vitulũ conflatilem adorauerat, intercedens, inter orandũ, patrũ memoriam recolit: Recordare (inquit) Abrahã, Iſaac, & Iacob ſeruorum tuorum. Tres item pueri Hebræi in fornace ſuccenſa ſic oraſſe leguntur: Ne auferas a nobis miſericordiam tuam domine deus noſter, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iacob ſanctum tuum. Certe Cyprianus vetus ille ac vere pius eccleſiæ doctor teſtatur, in eccleſia ſolitas celebrari oblationes & ſacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatem glorioſæ mortis exitu tranſierunt. Et Auguſtinus contra Fauſtum Manich. lib. xx. cap. xxi. Populus (inquit) Chriſtianus memorias martyrum religioſa ſolennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem & vt meritis eorum conſocietur, ita tamen vt nulli martyrum, quamuis in memorias martyrum conſtruamus altaria. Et vt alibi ait: Non conſtituimus eiſdem martyribus templa, ſacerdotia, ſacra, & ſacrificia, quoniam non ipſi, ſed deus eorum, nobis eſt deus, Honoramus ſane memorias eorum, tanquam ſanctorũ hominum dei, qui vſq; ad mortem ſuorum corporum pro veritate certarunt, vt innoteſceret vera religio falſis religionibus victis atq; cõuictis. Quis autem audiuit aliquando fidelium, ſtantem ſacerdotẽ ad altare, etiam ſuper ſanctũ corpus martyris, ad dei honorem cultumq; conſtructũ, dicere in p̃cibus, Offero tibi ſacrificium Petre vel Paule vel Cypriane, quũ apud eorum memorias offeratẽ deo, qui eos & homines & martyres fecit & ſanctis ſuis angelis cœleſti honore ſociauit, vt ea celebritate, & deo vero de illorum victorijs gratias agamus, & nos ad imitationẽ talium coronarum atq; palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ recordatione adhortemur. Quæcunq; igitur adhibentẽ religioſorum obſequia in martyrũ locis, ad ornamenta ſunt memoriarum, non ſacra ſunt vel ſacrificia mortuorum tanquam deorum. Hæc ille. Ergo non adoramus ſanctos, non facimus eos mediatores, non ſeruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc ſoli deo ac Chriſto debeantur

Cur communio dicatur.
Ephe. 1.
Exodi. 32
Danie. 3
Cyp. li. epiſto. 2. epiſt. 6
Aug. contra Fau. Mani. lib. 20. ca. 21.
Aug. li. 3. cõtra epiſt. Pelag. ad Bonifa. ca. 8
Latria ſoli deo debetur

Ephe.2 beantur,ſed ad altare Chriſti(cuius ipſi ſancti membra ſunt)eos vt domeſticos dei amicos,ac pios & ſedulos apud deum pro nobis interpel-
1.Corint.4 Ephe.2 latores agnoſcimus,ipſorumq; meritis(quę & dei dona ſunt)per fidem participes fieri petimus. Nec hoc ſentimus,ſanctorum preces (quibus adiuuari petimus)ipſorum meritis inniti,ſed potius Chriſti, cui iam ve
Ephe.4 luti incorporati exiſtunt. Neq; ignoramus, ſanctos omnes,ſiue ab illo antiquo Abel vſq; ad Iohannem Baptiſtam,ſiue ab ipſis apoſtolis vſq; ad hoc tempus,& deinceps vſq; ad terminum ſeculi,in domino tantum
1.Corint.1. eſſe laudādos,non in ſeipſis:quia illorū vox eſt gratia dei, ſum id quod
2.Corint.10 ſum,& ad omnes pertinet,vt qui gloriatur,in domino glorietur.

Ratio miſſæ requirit commemorationē defunctorū in Chr̄o. PORro quum ſynaxeos ratio requirat, ſanctorum commemorationē in miſſa fieri, quanto magis par eſt,vt & defunctorꝫ in Chriſto ad tanti ſacrificij oblationem memores ſimus. Opponimus autem his qui hanc inſtitutionem veluti ignotam veteri eccleſiæ calumniantur, vniuerſalem conſenſum eccleſiæ omnium temporꝫ, quę euidens plane teſtimonium eſt,q; hæc ordinatio ſit apoſtolica. Beatus Auguſtinus, libro
Aug.de cura pro mortuis gerend. quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perſcripſit: Vacare(inquit)non poteſt quod vniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare cōſueuit,& ex Machabæis locum citat, quo oſtēditur oblatum pro mortuis
2.Macha.12 ſacrificium. Nec hoc contentus Auguſtinus,adiecit: Sed etſi nuſquam (inquit)in ſcripturis veteribus omnino legeretur, non parua hac conſuetudine claret authoritas,vbi in p̄cibus ſacerdotis (quæ domino deo ad eius altare funduntur)locum ſuum habet etiam commemoratio ani-
Ibidē cap.4 marum,& non multo poſt cap. iiij. Non ſunt (inquit) prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum,quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumq;, ſub generali commemoratione ſuſcepit eccleſia,vt quibus ad iſta deſunt parentes,aut filij,aut quicunq; cognati vel amici, ab vna eis exhibea-
Ibidē ca. vl. tur matre communi. Quin capite vltimo, ſatis indicat quemq; diligentius hæc facere pro neceſſarijs ſuis, deinde generatim pro omnibus. Iti-
Chryſ.ro.4 homi.69. dem Chryſoſtomus hunc ritum orandi quotidie in ſacrificio laudis (quod iuge vocant)pro defunctis in eccleſia græca ſemper fuiſſe, eundemq; apoſtolicæ traditionis eſſe,aſſerere non dubitauit. Quibus lo-
Io.Damaſc. in ſermo. hannes Damaſcenus in ſermone de his qui in fide hinc migrarunt,ſubſcribens ait: Apoſtoli diſcipuli ſaluatoris in tremendis vitalibuſq; ſacramentis,memoriā eorꝫ qui fideliter obdormierūt,habendā eſſe dixerūt.
Diony.ca.7 cœl. hierar. Et hanc receptā & generalē catholicæ eccleſiæ obſeruationē fuiſſe toto ſermone cōfirmat. Si quis ex vetuſtioribus plures deſideret, poſt Diony
Ter.ad vxo. ſium teſtis eſt Tertul. oblationes pro defunctis eccleſiā annua die facere.
Cypr. lib.1. epiſt.9 Teſtis Cyprianus lib. i. epiſt. ix. Teſtis Gregorius Nazianzenus theologus

logus ad Cæſareum fratrem de matre ſua, Gregorius item Nyſſænus, Baſilius lib. quæſt. ad Antiochum principem, quæſt. xxxiiij. docet, ſanctorum animas ſentire beneficia, quum ſuper illis fiunt conuẽtus & peractiones bonorum: Nam ſi non aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura & exequijs commemoratio. Ambroſius in epiſtola ad Fauſtinũ, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eam (inquit) non tam deplorandam, ꝙ orationibus proſequendam reor, non mœſtificandam lachrymis tuis, ſed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rurſus de obitu Theodoſij Imperatoris: Dilexi (inquit) virum, & præſumo de domino ꝙ ſuſcipiat vocem orationis meæ, qua proſequor animam piam, da requiem ſeruo tuo Theodoſio, illo cõuertatur anima eius vnde deſcendit, vbi mortis aculeum ſentire nõ poſſit, vbi cognoſcat mortẽ hanc non hominis finẽ eſſe, ſed culpæ.

Gre. Nyſſæ. Baſil. li. qſt. ad Antioch. Ambro. ad Fauſtinũ. Idẽ de obitu Theodo.

SEd vt ad Auguſtinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurẽtium (in quo opuſculo beatus ille pater exiſtimat ſe diligenter eſſe complexum, quomodo ſit colendus deus) præterea Dulcitij quæſtionibus reſpondens, deniꝗ in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, ſed ex profeſſo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem eſſe dum in hoc corpore viuitur, viuendi modum. Vnum tam bonum, vt hæc poſt mortem nõ requirat, in quo Apoſtoli & ſancti dei martyres, quum hinc decederent, inuenti ſunt. Alterum tam malum, vt ei non proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui etſi Chriſti lauacro in eccleſia baptizati, nec ab ea vllo ſchiſmate vel hæreſi præciſi ſint, in lethalibus tamen criminibus (quæ nu lla pœnitẽtia diluunt) vſꝗ ad vltimũ huius vitæ diem pertinacillime perſeuerant, de quibus Apoſtolus dixit: Qm̃ regnũ dei non poſſidebunt. Tertium vero, veluti medium quendam viuendi modũ, nec tam bonum, vt non requirat iſta poſt mortem, nec tam malum, vt ei non proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui pœnitentes in ſide & confeſſione Chriſti obdormiunt, necdum tamen peccati reliquijs penitus expurgatis, quos non incredibile eſt per ignem quendã purgatorium expiari, certe conſtat eos, quanto magis minuſve bona pereuntia dilexerũt, tanto tardius citiuſve ſaluari, qui ſane tales ſunt, vt meritũ ſibi in hac vita compararint, vt eis hæc poſt mortem prodeſſe poſſint, nimirũ meritum fidei, quod promiſſionẽ habet communionis ſanctorũ, quemadmodum ſuperius abunde declaratum eſt.

Au. in ench. Lib. retract. 2. cap. 63 Ad Dulcitiũ Lib. de cura pro mor. ge. 1 2 In enc. ca. 17 Ephe. 5 3 Aſſertio Auguſt. de ſtatu animarũ poſt mortẽ.

QVum igitur aduerſarij nobis obijciunt, nos noſtris tantũ aut ſubleuari actibus aut grauari, Pauli Apoſtoli ſententiam citantes, quũ inquit: Omnes em̃ aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque

Reſpondẽt aduerſarius. 2. Corinth. 5

que

Auguſt. cꝗ ſecundum ea, quæ per corpus geſſit,ſiue bonũ ſiue malum. Reſpondet Auguſtinus: Ea q̄ pro defunctis commẽdandis frequentat eccleſia, huic apoſtolicæ ſententiæ nequaquam eſſe aduerſa. Fatemur enim plane,hic omne meritum comparari, quo poſt hanc vitam poſſit releuari quiſquã vel grauari, quod nemo recte ſperet, ſe id quod hic neglexit, quum obierit,apud deum promeriturum. Ergo ſi meritũ, per quod iſta proſunt,nullum comparatum eſt in hac vita, fruſtra quæritur poſt hãc vitam, Sin comparatum eſt, fit vt aliquid adiuuent iſta defunctos, quę poſt obdormitionem pro eis religioſe facta fuerint, ita vt necꝗ inaniter eccleſia,vel ſuorum cura, pro defunctis,quod potuerit, religionis impẽdat, & tamen ferat vnuſquiſꝗ ſecundum ea quæ geſſit per corpus, ſiue bonum ſiue malum, reddente domino vnicuiꝗ ſecundum opera eius, vt enim hoc quod impenditur, poſſit eis prodeſſe poſt corpus, in ea vita eſt acquiſitum, quam geſſerunt in corpore. Breuiter, genere vitæ q̄d geſſit quiſꝗ, per corpus efficitur, vt proſint vel non proſint, quæcunꝗ pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.

Quib' defunctis, viuẽtiũ pietas pſit.

Matth. 16
Roma. 2

NEc tamen ideo, quia non omnibus proſunt hæc pietatis officia, nõ debemus pro omnibus, qui in ſigno fidei deceſſerunt, orare. Nam (vt idẽ beatus pater ait) quũ ſacrificia, ſiue altaris ſiue quarũcunꝗ eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis oĩbus offeruntur, pro valde bonis gratiarꝫ actiones ſunt, pro non valde malis propitiationes ſunt, pro valde malis, etiamſi nulla ſunt adiumenta mortuorꝫ, qualeſcunque tamen viuorum cõſolationes ſunt. Certe charitas Chriſtiana, virtus eſt mire efficax & ampla, quæ ſe non continet quin & pro viuis & defunctis ſit ſolicita, ita vt cõmembra noſtra ex hoc ſeculo emigrantia, pia prece domino commẽdet, quam noſtram pietatem charitatis fructum apud deum inanem eſſe quis dicere auſit.

Oram' pro oibus qui in ſigno fidei deceſſerunt.
Augu. ibidẽ
1. Corint. 10

QVod vero ſynaxeos ratio poſtulet, in miſſa potiſſimum, animarum commemorationem fieri, Auguſtinus alibi declarat: Piorũ (inquit) animæ mortuorꝫ non ſeparanť ab eccleſia, quæ etiam nunc eſt regnum Chrĩ, alioqui nec ad altare dei fieret eorꝫ memoria in communicatione corporis Chrĩ, quod tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Chriſti, qui membra ſunt Chrĩ. Et quum conuiuium domini vnitas ſit corporis Chriſti, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra ſunt corporis eius? Vide vero q̄ diligenter pietatem iſtam idem Auguſtinus libro. ix. confeſſionum commendet, vbi reperies quemadmodum pro Monica matre ſacrificium pretij noſtri obtulerit, quas preces fuderit, quantis præconijs pia Monicæ deſideria proſequatur. Illa (inquit) imminente die reſolu-

Aug. de aĩa & eius orig. lib. 1. cap. 9. & ſeq.
Idẽ ad Bonifa. epiſt. 50.
Ephe. 4. 5
Idem lib. 9 confeſſ.

reſolutionis ſuæ, tantummodo memoriam ſui, ad altare tuũ (o Chriſte) fieri deſiderauit, cui nullius diei pœtermiſſione ſeruierat vnde ſciret diſpẽſari victimã ſanctam, qua deletum eſt chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus eſt hoſtis, computans delicta noſtra, & quærens quod obijciat, & nihil inueniens in illo in quo vincimus. Ad cuius pretij noſtri ſacramentum ligauit ancilla tua animam ſuam vinculo fidei, nemo a protectione tua dirumpat eam. Hæc ille. Coloſſ. 2 Vincimus in Chriſto diabolum.

Nec contentus, quod ipſe parentes pijs precibus domino commendaſſet, orat vt idem perpetuo faciant, qui ſua legerint. Inſpira (inquit) domine deus meus, inſpira ſeruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus & voce & corde & literis ſeruio, vt quotquot hęc legerint, meminerint, ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius coniuge, per quorum carnem introduxiſti me in hanc vitam, Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoria, & patrum meorum, ſub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu vſque ad reditum, vt quod illa a me popoſcit extremum, vberius illi præſtetur in multorum orationibus, tam per confeſſiones q̃ per orationes meas. Hactenus Auguſtinus. Ibidem. Extrema poſtulatio Monicæ.

POrro duo ſunt, quæ hic beatus pater requirit, vt ſupplicationes iſtæ ſpiritibus mortuorum proſint. Primum, vt fiant recta fide ac pietate, vt ſcilicet verbis recordantis, & precantis affectus accedat, ſine quo nec externa ſupplicatio, nec exanimorum corporum in quamlibet ſanctis locis depoſitio, vllas ſuppetias animabus ferunt. Secundo, vt tales fuerint defuncti, qui quum viuerent, vt hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerunt, Quorum (inquit) animas pietate ſuorum viuentiũ releuari, quũ pro illis ſacrificium mediatoris offerť, vel eleemoſynæ in eccleſia fiunt, omnino negandũ non eſt, Quo fit vt in Canone nõ pro quibuſlibet, ſed tantum pro his, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis, ſacerdos oret, Nam (vt Auguſtinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum eſt ſacrificium Chriſtianorum pro his qui non baptizati de corpore exierunt offerendum, ſed tantum pro eis qui membra ſunt Chriſti. Aug. de cura ꝑ mort. ca. 4. & ſeq. Itẽ de aĩa & eius orig. li. 1 ca. 9. & ſeq. & ad Vince. Vict. li. 3. c. 11 In enchirid. cap. 109 Canon.

ADuerſarij itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere ſe, hoc ſacrificium etiam mortuis applicare, ſeq; illis remiſſionẽ culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato mereri, ſeq; mortuis liberationem a pœnis purgatorij ſuis meritis ac virtute polliceri. Nam in Canone nulla eiuſcemodi applicationis (maxime quæ ſine fide fiat) nulla meri- Aduerſariorũ calumnia detegitur. Canon explicatur.

ſtites deſerere videbuntur memorias ſuorũ,& id celebrabitur in eccleſia, q̃d pie & honeſte celebratur, Interim tamẽ eccleſiæ miniſtro ſuo officio recte ac pie fungenti q̃d ſuũ eſt non adimimus, Atq; hic erat tenenda eiuſdem beati patris doctrina,qui in eadem epiſtola ſanctiſſime conſuluit eiuſcemodi malum auferendum non aſpere,ſed(ſicut ſcriptum eſt) in ſpũ lenitatis & manſuetudinis,non duriter,non imperioſo modo,ſed magis docendo q̃ iubendo,magis monendo q̃ minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda eſt in peccato paucorum. Et ſi quid minamur,id vt cum dolore fiat,de ſcripturis comminando vindictam futuram,ne noſipſi in noſtra poteſtate,ſed deus in noſtro ſermone timeatur. Itaq; (eodem Auguſtino authore) prius erant monendi ſpiritales, vel ſpiritualibus proximi, quorum authoritate & leuiſſimis quidem,ſed inſtantiſſimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos ſequuti in canonibus Cõcilij noſtri prouincialis ſub titulo de Euchariſtia hoſce abuſus paulo latius indicamus,& quod in nobis eſt correximus. Ibidem. Galat. 5 Ibidem.

EX his omnibus pius lector facile deprehendet ſacrificij iugis rationem, quod eccleſia ab apoſtolis acceptũ,toto terrarũ orbe religioſe celebrat,non deſitura celebrare donec Chriſtus redierit iudicare viuos & mortuos,facile quoq; iudicabit,num aduerſarij recte faciant qui hoc ſacrificium ab eccleſia auferre & ſacertimum illum canonem diuini plenum myſterij Theonino dente lacerare, atq; e medio tollere nitantur. Præterea num Chriſtiana erga orthodoxos charitate vtantur, qui ipſos nihil tale cogitantes grauiſſimo crimine inſimulant,quaſi ſcilicet Chriſtum denuo crucifigant,eiuſq; beneficium obſcurent,nimirũ quod (vt illi fingunt)oblationi in cruce factæ,ſatiſfactionem pro peccatis noſtris detrahant,ac ſuo operi aſſcribant. Et vt cætera quæ de generali ſacrificij ratione attulimus,omittamus,ſaltem id locupletiſſime nos oſtendiſſe credimus,in hoc eccleſiæ ſacrificio adeo non obſcurari beneficium Chriſti,vt eo potius q̃maxime illuſtretur, ac q̃ late pateat, pulcherrime oſtendatur,exponaturq;, expoſitum deniq; & repreſentatum oculis & auribus ſumma quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac demum mente,per fidem & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur,In quo argumento & ſi vel prolixiores vel ineptiores fuerimus,q̃ ſuſceptæ inſtitutionis modus ferre videatur, ignoſcendum tamẽ nobis putamus,quibus hoc q̃maxime in votis fuit,vt rem cognitu admodum neceſſariam,ſed hac tempeſtate ſumma cum animarum iactura, ac eccleſiaſticæ vnitatis ac pacis detrimẽto mire controuerſam ac obſcuratã(quod in nobis eſt) expediremus. Q; ſi aliqua ex parte factum Epilogus. In ſacrificio miſſæ bñficiũ Chri q̃maxime illuſtratur.

eſt,ſoli deo gratia,ſin ſecus, luculẽtiorem eccleſiæ diffinitionem(cui hæc omnia libenter ſubmittimus)ex animo optamus.

IAm ad ſuſceptæ inſtitutionis ordinem reuertamur. Cerimonijs itaque quæ circa ſacroſanctæ Euchariſtiæ confectionem & diſtributionem totius eccleſiæ conſenſu adhibentur, aliqua ſaltem ex parte explicatis, nunc de virtute & efficacia huius ſacramenti dicendum occurrit. Quanquam vero ex ſuperioribus ſatis ſuperq; deprehẽdatur, quæ tam ti ſacramenti vis & efficacia ſit, tamen quia hinc tota ſacramenti vtilitas pendet, vt non ſolum ſciamus quid nam ſit ipſum ſacramentum, ſed & quæ ſit cauſa inſtitutionis & qui ſint eius fructus & effectus, (Hoc enim ſolum nobis prodeſt, vt ſciamus quem fructum ex ſacramenti ſumptione capere debeamus) Idcirco quambreuiſſime epilogi in morem inſtitutionis huius ſacramenti rationem & virtutem repetemus.

De virtute et efficacia ſacramẽti euchariſtiæ.

Cyril. in Io. Principalis ergo huius ſacramenti virtus eſt, vt qui ſumit hoc ſacramentum carnis & ſanguinis domini, ita cum ipſo coniungatur vt Chriſtus

Iohan. 6 in ipſo & ipſe in Chriſto inueniatur, quemadmodum ipſe dixit: Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius ſacramẽti quæ recta fide fit, ipſum filium dei ſuſcipimus, ac Chriſti corpus & membra efficimur. Et quia

Roma. 3. Chriſtum ſuſcipimus, theſaurum illum percipimus, in quo omnia pec-

1. Corint. 1. cata remittuntur, in quo mors abolet, in quo vita nobis communica-

Ephe. 1. 2 tur. Viuificat quidem dei verbum, quemadmodum apoſtoli ſenſerunt,

Iohan. 6 domino dicentes: Domine, quo ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sed non minus viuificat Chriſti corpus, omnipotenti verbo(a quo vniuer-

Caro Chri viuificat ſa viuificantur)coniunctum. Caro enim ſaluatoris verbo dei(quod naturaliter vita eſt)coniuncta, viuifica effecta eſt. Ergo quando eam in fi-

Cyril. in concil. Epheſi. de & charitate comedimus, tunc vitam habemus in nobis, illi carni coniuncti quæ vita effecta eſt. Hac de cauſſa Chriſtus in exuſcitandis mortuis, non ſolummodo verbo vt deus vtebatur, verumetiam carnem ſu-

Matth. 8. am veluti cooperatricem adhibebat ac tactu mortuos excitabat vt

Marci. 1. 5 Lucæ. 7 oſtenderet corpus quoque ſuum viuificare poſſe. Quod ſi ſolo tactu ſuo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus qui carnem illam & guſtamus & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem ſuam participes ſui. Porro, oportuit vt non ſolum anima per ſpiritum ſanctum in beatam vitam aſcenderet, verumetiam vt rude atque terreſtre hoc corpus cognato ſibi guſtu, tactu & cibo ad im-

Aug. in Ioh. tract. 26 mortalitatem reduceretur, Non quidem vt qui corpus Chriſti ſumerent, iam ſtatim ne temporali quidem morte morerentur, ſed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixiſſet Chriſtus: Qui manducat

Iohan. 6 meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, con-

tinuo

tinuo ſubiecit, Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, vt habeat interim ſecundum ſpiritum vitam æternam in pace & requie conſcientiæ, ac tandem caro etiam eius vita æterna non fraudetur, nimirum reſuſcitanda in nouiſſimo die.

VT autem quis contendat caput Iohannis ſextum de ſpirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamen ſanctiſſimi patres etiam ad ſacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, ſaltem is verba Chriſti, quibus hoc ſacramentum inſtituit ac porrigit, intueatur, quæ luce clarius oſtendunt quid nobis in hoc ſacramento Chriſtus exhibeat: Hoc (inquit) eſt corpus meum quod pro vobis tradetur, Hic eſt ſanguis noui teſtamenti qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Quibus verbis quid aliud Chriſtus teſtatur q̃ ſe porrigere corpus ſuum pro nobis in ara crucis immolatum, & ſanguinem in remiſſionem & abſolutionem peccatorum noſtrorum effuſum? Is ergo quem peccatorum ſuorum ex animo pœnitet, ſubindeq; contrito & humiliato ſpiritu accedit, ſuauiterq; recolit ac memoria recondit, quod pro ſe Chriſtus corpus ſuum tradiderit, & ſanguinem in remiſſionem peccatorum fuderit, atq; ita demum plena concepta fiducia hoc ſacramentum percipit, is inquam certum pignus remiſſiõis peccatorum, immortalitatis, & vitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Chriſtus de tantis donis nos certiores reddere potuit, q̃ impertitione ſui pretioſi corporis, inæſtimabilis vtiq; theſauri, quo nos ſibi tanquam membra adiungit, vt vbi ipſe ſit, illic & nos ſimus. Quemadmodum Hilarius dixit, Hæc ſacramenta ſuſcepta faciũt, vt & Chriſtus in nobis & nos in Chriſto ſimus. O ineffabilem dei benignitatem, o ſuauiſſimum ſummi dei erga nos amoris pignus & teſtimonium, quod Chriſto non fuit ſatis ſe pro nobis in mortem tradere, niſi & ſe nobis daret in cibum, vt in eo ſaluati & innouati, ex eo etiam tanquam ſolido cibo viuamus ac grandeſcamus atq; adeo in eũ conuertamur, ab eo nunquam ſeparandi, quemadmodum pientiſſime Auguſtinus in perſona Chriſti, cibus (inquit) ſum grandium, nõ tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me.

Caput Io.6 · Matth.26 · 1.Corint.11. · Euchariſtia certũ pignus vitæ æternæ · Iohan.12 · Hilarius. · Auguſt.

VIde vero quanti & q̃ mirifici fructus hunc principalem Euchariſtiæ finem conſequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Chriſtus ſe totũ ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat, is non poteſt non viciſſim ſe totum Chriſto conſecrare. Initio ergo q̃ maxime cauendum ducet, ne iam factus templum Chriſti, corpus ſuum & animam corpore Chriſti iam coniuncta, rurſus inquinet, polluat ac peccatis proſtituat. Neſcitis (inquit Apoſtolus) quoniam corpora ve-

Fructus qui hũc euchariſtiæ finẽ comitantur. · 1.Corinth.6

1.Corint.10 ſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam mem-
2.Corrint.6 bra meretricis? Abſit. Non poteſtis menſæ domini participes eſſe & menſæ dæmoniorum. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem coniunctio Chriſti ad Be-
2.fructus. lial? Deinde curat is, vt cui Chriſtus iam factus eſt cibus, ipſe rurſus ci-
Iohan.4 bus Chriſti mundus inueniatur. i. vt voluntati Chriſti ſe totum accommodet, ſic enim Chriſtus cibatur. Hi vero tam inſignes ſacramenti fructus q̃maxime in ſanctis dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis & animæ ſe continuerunt, ſed & reciproco amore propter Chriſtum corpora ſua immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem truculentiſſimis ab illo dimobiles. Vt vnum
Ignatius. vel alterum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad beſtias damnatus ardore martyrij, in hæc verba prorupit: Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, vt panis Chriſti mundus inueniar, ignes, cruces, beſtiæ, diſcerptiones membrorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me vnum ſupplicia, diaboli arte quæſita, cumulentur, dummodo Ieſum Chriſtum merear adipiſci. Et ne eandem conſtan-
S.Agnes. Amb. in vita Agnetis. tiam in ſexu fragili deſideres. Agnes virguncula, necdum tertiumdecimum ætatis annum egreſſa, vide q̃ ardet & æſtuat, q̃ fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretioſiſſimi theſauri virtute: Diſcede (inquit ad tyrãni filium fœda libidine æſtuantem) a me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis. Diſcede a me, quia iam ab alio amatore præuenta ſum, Et poſt pauca: Iam mel & lac ex ore eius ſuſcepi, iã amplexibus eius caſtis aſtricta ſum, iã corpus eius corpori meo ſociatum eſt, & ſanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquam deficiunt, cuiuſq; diuitiæ nõ decreſcunt, ipſi ſoli ſeruo fidem, ipſi me tota de-
Laurentius. Aug.in Ioh. tract.27 uotione committo. Quid Laurentius? Nunquid non is tibi bene ſaginatus fuiſſe videtur hac eſca, & illo calice probe inebriatus? qui pro illius dulcedine immaniſſima tormenta non ſenſit. Manſit in Chriſto vſque ad tentationem, manſit vſq; ad tyrannicam interrogationem, manſit vſq; ad acerrimam comminationem, manſit vſq; ad peremptionem, parum eſt, vſq; ad immanem excruciationem manſit. Nunquid hic tibi temere dixiſſe videtur ad Sixtum iam cruci affixum? Quo progrederis ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diacono properas? Tu nunquã ſine miniſtro ſacrificium offerre conſueueras. Quid in me igitur diſplicuit paternitati tuæ, nunquid degenerem probaſti, experire certe, vtrũ idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſangui-
Cyprianus. nis diſtributionem? Certe Cyprianus teſtatur: Ab hoc ſacramento ne eos quidem, qui inter illius tempeſtatis perſequutionum procellas lapſi eſſent, ſi tamen iam Chriſti nomen fortiter confiterentur ſecludi, idq;

propte-

propterea, vt quos excitamus (inquit) & exhortamur ad prælium non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis & corporis Chriſti muniamus. Et quum ad hoc fiat Euchariſtia, vt poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra aduerſarium volumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca, Idoneus eſſe non Ibidem. poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit. Hæc ille. Nos Bern. i pſal. qui habitat, ſermo. 3 ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus, ſaltem hunc fructum ex Euchariſtiæ perceptione referre Cyp. de cœna domini. oportet, vt deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi rancidum radenſque palatum acutæ mordacitatis acetum. Solus vero Chriſtus nobis ſapiat, vt ſcilicet nihil aliud ſtudeamus q̃ eius paſſionibus communicare, & eam conuerſationem imitari, quam ipſe geſſit in vita.

ET quo magis huius ſacramenti virtus illuſtretur, ad cæterorum etiam ſacramentorum efficaciam conferenda eſt. Sub baptiſmum Augu. de ſacram. fidel. quum exorcizamur quaſi molimur, quando baptizamur quaſi conſpergimur, quando ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur. At in hoc ſacramento Chriſti panis efficimur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtræ deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi volumus, noceat. In confirmatione, aduerſus con- Cõfirmatio cupiſcentiam armamur, ſed tamen ipſius concupiſcentiæ fomes non aufertur. Hic fomes, ſi rurſus (vt ſolet) efferis motibus, ebulliat, & vel incogitantes vel non reſiſtentes in peccatum præcipitet, poſt priora illa duo ſacramenta (quæ non iterantur) altera ſupereſt poſt naufragium tabula, nimirum pœnitentia, efficax contra peccatum medicina, qua de- Pœnitentia us lapſis peccatoribus, ad ſe per fiduciam miſericordiæ (quæ eſt in Chriſto Ieſu) ex toto corde conuerſis, peccata iterum condonare paratus Ezech. 33 eſt. Sed nunquid etiamnum poſt condonata peccata per pœnitentiam, infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquam, ſed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne concupiſcentia, quæ nos rurſus ad malum incitare pergit, atque adeo nunquam interquieſcens hoc agit, vt etſi in hoc Aug. in enchir. cap. 64 corpore ſine crimine, non tamen ſine peccato eſſe poſſimus. Interim 1. Iohan. 2. 3 nec mundus nos deſerit, ſed circumſtans ad malum ſolicitare nunquam deſinit, diabolus quoque, quo magis nos de vita in melius commutan- Lucæ. 11. da ſolicitos videt, tanto acrius contra nos bella parat ac inſtaurat, atque non aliter q̃ leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ergo vt aduerſus perpetuos iſtos ac ſæuiſſimos hoſtes partim domeſticos, partim ex- 1. Petri 5. ternos (cũ quibus nobis tota vita belligerandũ eſt) fortiter cõſiſtamus,

noua ſemper ope, nouis ſuppetijs ſubinde eſt opus, quę eſt gratia huius ſacramẽti Euchariſtiæ ſacroſanctæ. Hæc em̃ fomitẽ mirifice temperat ac reſtinguit, & quo minus grauioribus peccatis ſolicitante, carne, mũdo, ac diabolo conſenſum pbeamus, prohibet, minora vero pctã omnia diluit. Hæc mundũ & quæ in mũdo ſunt, omnia pro Chriſto, veluti ſtercora, cõtemptibilia facit, Hæc fortiorẽ illũ athletã, nẽpe Chriſtũ, introducit, qui fortẽ armatũ, arcẽ animi noſtri poccupantẽ (nimirũ diabolũ) ſuperueniens vincit, vniuerſaq; arma, in quibus cõfidebat, aufert, & ſpolia diſtribuit. Non inſcite Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis nõ tam acerbos ſentit iracundię, inuidiæ, luxuriæ, & eiuſcemodi criminũ motus, gratias agas corpori & ſanguini dñico, & gaudeat quod peſſimũ vlcus accedat ad ſanitatem. Ergo per baptiſmũ abluimur, per confirmationem roboramur, per pœnitentiã relapſi mundamur. Sed per Euchariſtiã, intus latentis morbi & perpetuæ infirmitatis noſtræ conſcij medicamur, ac dulciter reficimur & conſummamur, denicq; aduerſus omnes peccati, mundi ac diaboli inſidias roboramur ac ſuſtentamur fidei & charitatis augmẽto. Quis ergo nõ videt q̃ indigeamus hoc ſacramẽto per totã vitam, qui in carne peccati inter tot mundi & diaboli inſidias commoramur, ab hoſtibus illis nunquã tuti aut ſecuri? Et quis tandẽ ex nobis eſt, qui nõ aliquãdo peccet, qui non labatur? Iteratur ergo (vt inquit Auguſtinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, ſine quibus mortalis infirmitas conſiſtere nõ poteſt. Et quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus myſtice immolaẽ pro nobis, dedit em̃ nobis hoc ſacramentũ ſalutis, vt (quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non poteſt) per hoc ſacramentũ remiſſionẽ conſequamur. Adeamus igitur Chriſtũ ſinguli, qui laboramus, qui onerati ſumus, qui ægrotamus, qui tentationũ procellis quatimur ac iactamur. Ad pſens illud remediũ nobis propoſitũ properemus. Ei (qui & virtus & refugiũ noſtrũ eſt & adiutor in tribulationibus) nos magna cũ fide copulemus, atq; adeo virtutem in corpore & ſanguine eius ſitam (qua oẽs poteſtates inimici fortiter debellauit) in viſcera noſtra traijciamus, Nã ſi qui fimbriam veſtimẽti eius tetigerunt, recte oẽs conualuerũt, quãto magis corroborabimur, ſi totũ illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis ſeuientẽ membrorum noſtrorũ legẽ, perturbationes animi extinguet, morbos oẽs depellet, ab omni caſu nos eriget, & inimici poteſtate deuicta, ad verã pietatem cõcitabit, atq; adeo in ſeipſum nos transformabit. Hic eſt ergo principalis finis huius ſacramẽti, nempe vt Chriſto incorporemur, deq; reuiſione peccatorũ & futura gloria, tanquam pignore quodam certi reddamur, ac veluti viuificatrice quadam medicina ſanemur, reficiamur, erigamur, conſolidemurq;. Atq; hæc omnia Chriſtus ſignificare voluit hiſce verbis, Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur.

Bern. in ſermo. de cœna dñi.
Lucæ. 11.
Ibidem.
Euchariſtia aiæ medicina efficaciſſima.
3. Regum. 8
Aug. ad Ianuarium.
Roma. 6
Math. 11
Pſalm. 54
Coloſſ. 2
Lucæ. 8
Chryſoſt. in Mat. ho. 26
Principalis finis huius ſacramenti.
Matth. 26
1. Corint. 11.

detur. Accipite meam carnem in remiſſionem peccatorꝶ pro vobis traditam,& manducate,manducantes in me tranſformamini,& valedictis omnibus terrenis cupiditatibus in me manēte & ego in vobis.

SEd quid ille ſubiungat,videamus:Hoc facite(inquit) in meam cōmemorationē. Ad hoc,inquit,ſacramentū iſtud vobis relinquo, vt ſcilicet nōn tantū corpus & ſanguinē meū manducetis ac bibatis,ſed & vt tanti beneficij(q̄d veſtri cauſſa moriens vobis impetraui) nempe remiſſionis peccatorꝶ,& vitæ æternæ ſemper memores ſitis & ſemper ad gratiarū actionē conuertamini, prædicantes & annuntiantes mortem dn̄i veſtri prō vobis occiſi, idq; tantiſper donec veniat. Hic eſt ergo huius ſacramenti proprius vſus(quod & ſupra attigimus) vt māducantes & bibentes corpus & ſanguinem domini,in æterno cordis gaudio ſumma cum laude commemoremus,annuntiemus, prædicemus corpus Chriſti pro nobis traditum & ſanguinem eius in cruce in remiſſionem peccatorum noſtrorum effuſum,vtq; confiteamur hoc eſſe vnicum pretium redemptionis animarꝶ noſtrarum,ſicut Paulus ait:Empti em̄ eſtis pretio magno,exultate & portate deum in corde & corpore veſtro, Idq; facere nos oportet donec veniat,vt rediēs ad iudicandū viuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipſe a nobis diſcedens vt faceremus inſtituit.

1.Corint.11. Secūdus eucharistiæ finis. Propri' vſus huius ſacri. 1.Corinth.6

POſtremo(quod & ſuperius ſatis declaratum eſt) nemo ignorat hoc ſacramentū inſtitutum eſſe, vt ſit efficax ſignum eccleſiaſticæ vnitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo rite accipit hoc ſacramentum. Hoc nimirum eſt quod dixit Apoſtolus: Quoniam vnus panis & vnum corpus multi ſumus,qui de vno pane & de vno calice participamus. Myſterium ergo pacis & vnitatis noſtræ(vt inquit Auguſtinus)Chriſtus in menſa ſua conſecrauit ,& per hunc cibum & potum ſocietatem ſui corporis & membrorum ſuorum intelligi voluit,quæ eſt eccleſiæ vnitas. Qui ergo eſt in eius corporis vnitate,id eſt,in Chriſtianorꝶ compage membrorꝶ, ipſe vere dicēdus eſt māducare corpus Chr̄i & bibere ſanguinē Chr̄i. Ac p hoc hæretici & ſchiſmatici ab huius corporis vnitate ſeparati,poſſunt quidē idem percipere ſacr̄m,ſed non ſibi vtile,imo vero ſibi noxium,accipiunt em̄ id in teſtimoniū contra ſe,qui nō ſunt in eo vinculo pacis,q̄d in illo exprimit̄ ſacrāmēto, diuiſionē em̄ quærunt,quū panis ille cœleſtis indicet vnitatem,Vna menſa oībus eſt propoſita,idē cibus porrigitur,nō diuiti amplius, nō pauperi minus,q̄ Chriſtus omnes æqualiter vocarit, idq; in propatulo fit,vt ſcilicet nos vnū corpus agnoſcamus & mutua charitate cōplectamur. O ſacramētū pietatis,o ſignum vnitatis,o vinculum charitatis. Commendatur itaq;

Tertius finis huius ſacri. 1.Corint.10 Auguſt. c.quia paſſus de cōſ.diſt.2 Aug. de ciu. dei.li.21.c.25 Augu.de ſacra ſidel. Chryſ.to.4. homil.51.In Matt. ho.33

Aug. in Ioh. hoc ſacramentum(quod & ſupra attigimus) in eiuſcemodi rebus,quæ
ad vnum aliquid rediguntur,ex multis enim granis vnus panis confici
tur,ex multis racemis vinum confluit, vt participatione huius ſacramē
ti inter alia admoneremur gratiæ Christi,vt & nos vnum ſimus, nos di
ligendo,vnam tenēdo fidem,vnam ſpem,indiuiduam charitatem.Nec
dubium eſt,quin hoc ſacramentū hanc charitatem in nobis efficiat, mo
Cyp. de cœna dñi. do vt debet ſumatur. Vide(inquit Cyprianus)quid agant hoc ſacramē
to ſaturati,intellige quæ loquantur,q̃ ſancti odoris ſit quicquid illa eru
ctuat gratiæ plenitudo,verbū bonū, mores compoſitos,affectus pudi-
cos,ſenſus pacificos,ita vt poſt odoramenta iſta, gratiæ huius cōparti-
cipes,diſcurrant & mutuis ſe ad inuicē affectibus cōplectantur, Et qui-
bus vnus eſt panis,vnum eſt corpus,& omniū vnū cor & anima vna,
vni Chriſto adhærens,&c̃. Certe hi ſunt fructus, quos in nobis Eucha-
riſtiæ perceptio gignere debet,hi fines propter quos a Chriſto inſtituta
& veluti vltimum memoriale relicta eſt.

De affectu accedentiū. DE affectu quo ad altare accedendum eſt,quid attinet plura dicere?
Nam quē hunc eſſe oporteat,& in canonibus Concilij noſtri pro-
uincialis,licet ſuccincte & ſuperius late docuimus. Paulus Apoſtolus
1. Corint. 11. acceſſuros ſic commonefacit: Probet(inquit) ſemetipſum homo,& ſic
de pane illo edat & de calice bibat: Acceſſuro itaq; ad hoc cœleſte con
Primo requiritur excuſſio conſciæ. uiuium,ad hanc magnā cœnā regis æterni,incumbit,vt ſe primū excu-
tiat,vt cōſcientiæ ſuæ cōplicatā rationē euoluat, vt infirmitatē & pecca
Roma. 3 tum ſuū agnoſcat,vt de peccatis pœniteat,ſecū reputās q̃ graue ſit com
miſſum,ob q̄d expiandū,Chriſtus dei filius in mortē tradere ſe non du
bitauit,& ſi quid eſt criminis q̄d cōſcientiā grauat,id vt ſacerdoti,Chri
ſti vice patefaciat,atq; ea ſarcina per verbū abſolutionis (quod non ſa-
In primis oīs ſimultas deponenda. cerdotis,ſed Chriſti eſt)ſe exoneret,vt deniq; voluntatē deinceps pec-
candi deponat.In primis aūt omnē ſimultatē,ſi quā cū proximo habet,
Præparatio animo eximat,atq; etiā cū eo,quantū in ſe fuerit,in gratiā redeat. Hanc
ſane p̄parationē præcedere oportet. Quādiu em̄ homo peccatū & infir
Aug. in Ioh. tract. 27 mitatem ſuā non ſentit, ineptus eſt ad participandū hoc ſacramentum,
quod interioris hominis eſuriem quærit. Eſuriem quidē,de qua dictum
Matth. 5 eſt: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiā,non quā ſibi facit homo,ſed quā
dat deus. Plane inepti ſunt qui ignorantes dei iuſtitiā,& ſuam volentes
Roma. 10 Lucæ. 18 conſtituere,iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, qualis fuit ille ſuperbus pha-
Matth. 9 riſæus. Non em̄ bene habentibus(hoc eſt,ſe iuſtos & ſine pctō p̄ſumen
Chryſ. to. 4 homi. 6 tibus)opus eſt medico,ſed malehabentibus. Excludit̃ ergo ab huius ſa
cramenti virtute,& qui de ſe p̄ſumens reſolutus cum nauſea accedit,&
Auguſt. qui impœnitēs animo impuro & charitate vacua accedit, indigne certe
accipit,qui tunc accipit quū debet agere pœnitētiā,ergo prius ſe iudicet
& ſe-

& ſeueritate pœnitentiæ ſe exerceat, vt a ſeipſo iudicatus, non iudice- 1. Corint. 11.
tur a deo, ceſſat enim vindicta diuina, ſi confeſſio præcurrat humana. Chry. ho. 51
Nullus Iudas, nullus Simon hanc menſam adeat, pacis enim ſacramen- in Matth.
tum inquiſitioni pecuniarum & ſimoniæ non conuenit, nullus immiſe-
ricors, nullus impurus accedat, nullus cõmunicet, niſi ex diſcipulis ſit, Aug. tract.
alioqui iudicium ſibi manducat & bibit, non quia malum accipit, ſed 26. in Ioh.
quia bonum male malus accepit. Habentem enim adhuc voluntatem 1. Corint. 11.
peccandi magis Euchariſtiæ perceptione grauari, q̃ purificari conſtat.
Rurſus, ſi mens cuiuſpiam de cætero peccandi non habeat volunta- Aug. de ec-
tem nec mortalibus criminibus prægrauetur (nimirum talibus quæ iu- cle. dogma.
dicio ſacerdotis per pœnitentiam vel publicam vel ſecretam prius ex- cap. 53
piari oportuit) is confidens de domini miſericordia (qui peccata piæ con Pſalm̃. 31
feſſioni donare conſueuit) accedat ad Euchariſtiam intrepidus & ſecu-
rus. Quod ſi peccatis quotidianis, non tamen mortiferis adhuc morde-
ris antequam ad altare accedas, attende quid dixeris, nempe, dimitte no
bis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si dimit-
tis, dimittetur tibi, ſecurus accede, panis (nimirum cœleſtis) non vene-
num eſt, ſed vide ſi dimittis, Nam ſi non dimittis, mentiris, & ei menti-
ris quem non fallis, Mentiri deo potes, deum fallere non potes, nouit il Pſalm̃. 138
le quid agas, intus te videt, intus te examinat, intus inſpicit, intus iudi-
cat, intus aut damnat aut coronat. Breuiter, qui ſpiritaliter manducare
vult, videbit ne ſine veſte nuptiali ſe ingerat, ſed innocentiam ad altare Matth. 22
portet, euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus capite vigeſi-
moſecundo deſcribit.

SEcundo vt digne capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Au- Secũdo acce
guſtinus) paras dentes & ventrem? crede, etiam & manducaſti. Cre dere debet fi
dere enim in eum, hoc eſt, manducare panem viuum, qui credit in eum, des. August.
manducat eum. Fide ergo opus eſt, qua ſumens credas, non tantum ve- Qua fide o-
ritatẽ corporis & ſanguinis domini in Euchariſtia, ſed & credas ac ſen- pus ſit.
tias per redemptionẽ, q̃ eſt in Chr̃o Ieſu, tibi gratis remitti peccata, qua 1 2
Chriſtum veluti adhuc in cruce pro te pendentem, teq́ ſanguine ſuo in
remiſſionem criminum aſpergentem intuearis, & hoc ſacrificium pro Auguſt.
te ſemel immolatum ſumma cum laude ac prædicatione proſequaris, 3 Chryſoſt.
qua intelligas, te veluti e manu Chriſti, corpus eius pro te tradi-
tum, & ſanguinem in remiſſionem peccatorum tuorum effuſum ſu-
mere, vt non aliter ſis affectus, ac ſi dominum Ieſum præſentem vide
res, proindeq́ carnem illam, quã tibi Chriſtus ad ſalutem dat, prius Auguſt. in
adores quam manduces, Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in cauſ- pſalm̃. 98 4
ſas inſtitutionis & fines huius ſacramenti diligenter reſpicias, ea-

demq́

eademq; fide fructus tam mirificos (quos ſupra retulimus) capias ac
indipiſcaris, adeptis vero rurſus in proximi tui commodum vtaris, inſe-
Iohan.15 quens & præceptum & exemplum domini tui, qui ait: Hoc eſt præce-
ptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Maiori certe dilectio
ne nos perſequi ille non potuit, q̃ vt animam ſuam poneret pro nobis.
Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos noſtros commembra
Qui digne hoc ſacr͂m cõmunicẽt. noſtra complecti videmus. Qui hac viua fide accedit, is demum quo-
tieſcunq; corpori domini communicat, mortem domini annuntiat, &
corpus domini ſecundum apoſtolicam iuſſionem dijudicat, referens fru
Aug. in Ioh. tract.26 ctum permanentem in vitam æternam. Qui hac fide vacuus accedit, fo
ris quidem manducat, non intus, premit dente, non capit mente. Sumit
Grego. libr. dialog.4 quidem is veram Chriſti carnem & ſanguinem, ſed eſſentia, non ſalu-
bri efficientia, ſacramentum accipit, ſed vitam Chriſti non accipit. Ad iu
dicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Hoc eſt
Manducare corpus domini quid. enim (vt idem ſæpius repetamus) manducare illam eſcam & illum bi-
bere potum, in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere, ac per
hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul-
Aug. in Ioh. tract.26 dubio nec manducat ſpiritaliter eius carnem, nec bibit eius ſanguinem,
Manducare ſpiritaliter. licet premat dentibus ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, ſed
Manducare ſacramẽtal͛r magis tantæ rei ſacramentũ ad iudicium ſibi manducat & bibit, quia
immundus præſumpſit ad Chriſti accedere ſacramenta, quæ nemo di-
Matth.5 gne ſumit, niſi qui mundus eſt. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi
deum videbunt. Ergo priuſquã accedat, probet ſeipſum homo, & ſic de
1. Corint. 11. pane illo edat & de calice bibat. Itidem poſtquam ederit & biberit,
probet ſeipſum an digne & cum fructu hoc ſacramẽto ſit vſus, id quod
hinc intelliget, nimirum ſi ſenſerit cor ſuum hoc cibo viuifico ab operi-
bus mortuis repurgatum ea charitate inardeſcere vt & inimicos odiſſe
deſinat, atq; adeo experiatur ſe nunc ad omnia charitatis officia proxi-
Certiſſimũ ſignũ digni ſuſcepti ſacr͂i. mo impendenda paratum ac promptum eſſe, ſeq; in rebus proximi affli
ctis non ſecus ac proprijs moueri. Nullum enim eſt certius teſtimoniũ,
nos hoc ſacramentum digne ſuſcepiſſe, q̃ quum ſentimus poſt ſumptũ
ſacramentum officia illa charitatis cum magno virtutum prouentu in
2. Petri.1. nobis elucere. Id quod & Petrus apoſtolus innuit, quũ ait: Satagite fra-
tres, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionẽ facia-
tis. Q; ſi quis non ſentiat hos affectus poſt ſumptam Euchariſtiam, ſed
magis contrarios, vel cui non præſto ſunt hæc charitatis officia, adhuc
cæcus eſt, & manutentans, obliuionem accipiens purgationis veterum
ſuorum delictorum, cui hoc ſolum ſupereſt, vt ſedulo oret patrem cœle-
ſtem, quo miſerũ pectus prauis iſtis affectibus expurget & panis illius
ſuperſubſtantialis guſtum ingeneret. Tantum de affectu accedentium
dixiſſe ſuffecerit.

Mini-

Miniſter huius ſacramenti, vniuerſalis eccleſiæ conſenſu, ſacerdos eſt, qui pro Chriſto legatione fungitur, & à Chriſto miniſterium reconciliationis accepit, qui etſi malus ſit, nihilo ſecius tamen corpus & ſanguinem domini conficit & impertit. Nihil enim a bono maius, nihil à malo minus perficitur ſacerdote, quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris, ſiquidem credendum eſt, ꝙ in verbis Chriſti ſacramenta conficiantur: ſicut ipſe eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui per ſpiritum ſanctum ſuam efficit carnem & ſanguinem, Non ſacerdos, ſed ſpiritus ſanctus eſt qui viuificat, qui vnus idemq́ in tota eccleſia inuiſibiliter ea myſteria & operãdo ſanctificat, & ſanctificando benedicit. Ergo diuina ſolummodo eſt hæc virtus ſiue poteſtas, non humanæ efficaciæ, vt non ſit mirum ſacramentum nec bonorum diſpenſatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus miniſter ad iudicium & condemnationem ſuam tanto miniſterio fungatur.

Aug. de corpo. domi. contra catholicam. 1. q. 1.
2. Corinth. 5
Matth. 3
Marci. 1.
Lucæ. 3
Iohan. 1.
Grego.

DE POENITENTIA.

Pœnitere quid. VT a ratione vocabuli auſpicemur, pœnitere grammaticis ſignificat diſplicere quod ante placuit, non ſine interno animi dolore. Quod autem ſcriptura
Deus q̃modo pœnitere dicatur. interdum deum alicuius rei pœnitere dicit, manifeſtus tropus eſt, quo ſignificatur, deũ non humano quidem more pœnitere, quaſi ſcilicet dolore aliquo tangat, ipſiq; quadã affectus mutatione diſpliceat q̃d placuit prius, quũ ſcriptũ ſit: Ego deus, & non mutor, Sed quẽadmodum homines, quos cuiuſpiam rei pœnitet de re mutanda ſoliciti ſunt, atq; etiam quoad poſſunt, mutant: ſic quum deus mutat ſemel ſtatuta vel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geneſeos ſexto legimus, deum
Gene.6 pœnituiſſe q̃ hominem feciſſet in terra. Nam eo loco deus iuſto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plaſmauerat, rurſus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Itidem .i. Regum. xv. refertur dominum pœnituiſſe q̃ conſtituiſſet Saul
1. Regum.15 regem, quo ſignificatur, deum velle regnum, quod ſua diſpoſitione prius Saul regi detulerat, in alium meliorem transferre. Econtrario, nõ pœ-
Non pœnitere dei. nitere dei eſt, ſemel ſtatuta nullo modo mutare, vt eſt illud in pſalmo: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſe-
Pſalm.119 cundum ordinem Melchiſedech, Quo declarat, ſacerdotium Chriſti perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quo proprie in hominem cadit, videndum eſt.

Verbũ pœnitere latiſſime acceptũ. PRincipio itaq; verbum pœnitere latiſſime acceptum, ſignificat non tantum propter erratum, ſed propter rem quamcunq; dolere, quam velimus aliter actam eſſe vel aliter ſe habere, nullo interim habito iuſti
Ambroſ. de pœ. li.2. c.9 aut recti reſpectu, Quemadmodum ſunt, quos pœnitet opes ſuas diuiſiſſe pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuo eccleſiæ contuliſſe, quas vellent reuocatas, e quorũ numero Ana-
Actorum.5 1.Corinth.7 nias & Saphira fuerunt, & generatim ſic pœnitent omnes, qui ſecundũ ſeculum triſtantur, quorum triſtitia non pœnitentiam in ſalutem ſtabi-
Lucæ.8 lem, ſed mortem operatur, de quibus dictum eſt in Euangelio, q̃ a ſolicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes, ſuffocantur.

SEcundo, vocabulum pœnitentiæ accipitur ſtrictius, nempe pro dolore qui ob crimen perpetratum aut erratum commiſſum cõcipitur.
Diuiſio. Secundum quam ſignificandi rationem, pœnitentia more ſcripturæ in

veram & falſam ſeu fictam diuiditur. Vt autem vera a falſa recte diſcerni poſſet, veteres veræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, Contritionem, confeſſionem & ſatiſfactionem. Ruſus veram pœnitentiam duabus ſpeciebus contineri conſtat, Interiori & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatam ſcinditur. Sunt qui publicam iterum in ſolennem & ſimpliciter publicam ſecent. Sed hæc vltima publicæ pœnitentiæ diſcriminatio magis rituum publicæ pœnitentiæ differentiã, q̃ diuerſas pœnitentiæ ſpecies denotat. Hæ tamen omnes exterioris pœnitentiæ ſpecies vt fructuoſæ ſint, interiorem pœnitentiam præſupponunt. Interim conſtat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ proprie ſacramentũ eſt, (de qua poſtea dicemus) vim propemodum totam in abſolutione conſiſtere. Quæ omnia q̃ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, vt ſperamus, haud parum luminis non tantum ei rei quæ præ manibus eſt, ſed etiam veterum eccleſiæ patrum de pœnitentia ſententijs ac ſcriptis.

Tres partes pœnitentiæ

Pœnitentiæ ſacramentũ.

ORdiemur ergo a veræ pœnitẽtiæ deſcriptione, que ſane nihil aliud eſt q̃ conuerſio hominis ad deum, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quæ vel in nobis experimur, vel commiſimus, propter deum, ex animo non ſine graui animi dolore odimus cum voto ac propoſito deinceps non peccandi, ſed vitam in melius commutandi. Tres aũt ſunt huius pœnitentiæ actiones, ſi diuo Auguſtino credimus, in eccleſia vſitatæ. Vna eſt, quæ nouum hominem parturit, donec per baptiſmũ omnium præteritorum ablutio peccatorum fiat, hoc agitur ante baptiſmũ. Nullus enim qui ſuæ voluntatis eſt arbiter, niſi pœniteat eum veteris vitæ, nouam inchoare poteſt. De hac dixit apoſtolus Petrus: Agite pœnitentiam & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in remiſſionem peccatorum. Altera eſt actio pœnitentiæ poſt baptiſmum, quæ fit pro illis peccatis, quę legis decalogus continet, de qua loquutus eſt Apoſtolus Paulus: Timeo ne iterum quũ venero ad vos, humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione & impudicitia quam geſſerunt. Eſt & pœnitentia bonorum & fidelium pœna quotidiana, in qua pectora tundimus, dicentes: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Illa vtiq;, quæ humanæ fragilitati, q̃uis parua, tamen crebra ſubrepunt, quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimentſicut vnum aliquod grande peccatũ. Nihil enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim, ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta impleat nauem atque ſubmergat. Indies itaq; orantes, Dimitte nobis debita noſtra, manifeſtamus

Deſcriptio veræ pœnitentiæ.

Aug. ad Seleut. de baptiſ. & pœniten. Pet.

Acto. 2

2

AA habe-

Quotidiana pœnitentia. habere nos,quod nobis dimitti poſtulemus, atq; in his verbis humiliantes animas noſtras, quotidianam quodammodo agere pœnitentiam non ceſſamus.

INuenti ſunt autem hæretici, qui primam tantum pœnitentiæ actionem ante baptiſmum concederent. Pœnitentiam vero poſt baptiſmum penitus negarent,a Nouato authore Nouatiani dicti, qui & Cathari,quorum impietatem noſtris temporibus fanatici Anabaptiſtæ renouare conati ſunt,hos non difficile eſt apertiſſimis ſcripturæ teſtimonijs & exemplis innumeris refellere. Quid enim eo teſtimonio fortius, quo deus apud Ezechielem cap. xxxi.addito etiam iureiurando,hos hæreticos impie mentiri apertiſſime pronunciat: Viuo ego dicit dominus,Nolo mortem peccatoris,ſed vt magis conuertatur & viuat. Per ſeipſum iurat deus(per maiorem enim ſe iurare nō poteſt) ſe nolle mortem peccatoris, quin potius lapſum conuerti & viuere. Faceſcat ergo hæreticus,qui dei teſtimonium conuellere non erubeſcit. Itidem Chriſtus apud Matthæum cap.xviij.Si peccauerit(inquit)in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſi te audierit,lucratus eris fratrem tuum. Lucæ quoq; cap. xv. ſic ait: Maius gaudium erit ſuper vno peccatore pœnitentiam agente,q̃ ſuper nonagintanouem iuſtis qui non indigent pœnitentia. Paulus ad Galatas. vi.inquit: Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis,huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor eſto vnde cecideris & age pœnitentiam & opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magum iam baptizatum ait: Pœnitentiam age ab hac nequitia tua,&c. Poſſent & alij ſexcenti loci afferri, Quod ſi exempla ſcripturæ requiras,habes ex pœnitentibus receptis, Dauid, Manaſſen, Petrum, Magdalenam, Galatharum eccleſiam, Corinthium inceſtum,& pleroſq; alios, de quibus ſcriptura paſſim meminit. Qui vero plura in numerato habere deſiderat,quibus hæreticos illos reuincat,hic ſanctos illos eccleſiæ patres perlegat, præcipue diuum Ambroſium in duobus, quos de pœnitentia conſcripſit libris, vbi eoſdem grauiſſime ac acerrime confutauit. Quos tantum locos,quos illi vti præcipuos pro ſua hæreſi tuenda ex epiſtola ad Hebræos adferunt, attingemus. Prior legitur Hebræorum ſexto in hæc verba, Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminati, Guſtauerunt enim donum cœleſte & participes facti ſunt ſpiritus ſancti,guſtaueruntq; nihilominus bonum dei verbum, virtuteſq; ſeculi venturi & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes. Hic locus licet duriuſculus videatur, tamen ſani intellectus adeo pœnitentiam non tollit vt etiam ſtatuat veteres, de quorum numero ſunt Ambroſius

Marginal notes: Nouatiani. Anabaptiſtæ. Ezech.31. Hebræ.6 Matth.18 Lucæ.15 Galat.6 Apoca.2 Actor.8 Ambroſius. Obiectio. Hebræ.6 Diſſolutio.

broſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, & cæteri ferme omnes hunc locum de baptiſmo intelligunt, quod hunc impoſſibile ſit iterari. Et ſententiam ſuam his verbis Paulinis(nempe renouari ad pœnitentiam, item crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes)confirmant. Nam qui poſt baptiſmum(in quo cum Christo cruci cōfigimur & conſepelimur) labitur,ac putat aliam renouationem baptiſmatis ſupereſſe,is Chriſtum denuo crucifigit. Semel crucifixus eſt Chriſtus,ſemel peccato mortuus eſt,amodo non moritur. Ergo & vnicum oportet eſſe in eccleſia baptiſma, non plura. Poteſt etiam ſecundum veterum ſententias de blaſphemis intelligi, vt verbum impoſſibile capiatur pro admodum difficile. Blaſphemos enim qui Chriſtum iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari poſſe ad pœnitentiam valde difficile atque adeo apud homines impoſſibile videtur, Interim tamen nemo negauerit, id apud deum nequaquā eſſe impoſſibile,ſi blaſphemo pœnitentiam dare decreuerit. Exemplo ſunt in veteri teſtamento Manaſſes,in nouo Paulus,qui quamuis blaſphemi & perſequutores dei fuerint, conſequuti tamen ſunt veniam. Cæterum qui hunc locum de finali blaſphemia ſeu impœnitentia aut deſperatione tantum intelligunt, videntur nobis q̃proxime ad germanam epiſtolæ intelligentiam accedere,quæ nullam habet abſurditatem. Nam & Euangelium docet, Vnum tantum genus eſſe peccati, quod Chriſtus peccatum in ſpiritum ſanctum appellat, neque hic neque in futuro ſeculo remiſſibile, Hoc beatus Auguſtinus & cæteri ſancti patres, finalem impœnitentiam ſeu deſperationem vſque ad mortem interpretantur. Nam hæc ſola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet,Qui enim fieri poteſt vt obſtinatus & deſperans, gratiam remiſſionis peccatorum accipiat quam repudiat? Cætera omnia quantumuis grauia crimina, etiam poſt baptiſmum, quamlibet ſæpe iterata, vera pœnitentia dilui tota ſcriptura proclamat. Iam locum illum ad Hebræos ſic recte intelligi, ſatis indicant præcedentia, quæ declarant ſequentia. Superius enim dixerat, Videte fratres ne ſit in aliquo veſtrum cor malū incredulitatis diſcedēdi a deo viuo,ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies,donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis malitia peccati. Hic Apoſtolus clare ſignificat ſe pœnitentiam poſt baptiſmum permittere, qui & obteſtatur fratres,vt ſeſe mutuo cohortentur,donec hæc vita ſuperſtes eſt, ne quis omnino ex ipſis incredulitati obnoxius obduretur malitia peccati, nimirum ſolos incredulos & finaliter obduratos,non autem reſipiſcentes & pijs commonitionibus obedientes ab illa requie excludens. Quibus enim,vt ſubdit,iurauit dominus, non ingreſſuros in requiem, niſi his qui non

Roma.6
Vnicū in eccleſia baptiſma.
Verbum impoſſibile.
4.Reg.21.
1.Para.33
1.Timo.1
Matth.12
Marci.3
Lucæ.12
Aug.de peccat.in ſpm ſanctum.
Cap.3

obedierunt, quos videmus, quod non potuerunt ingredi propter incredulitatem, alioqui remiſſio peccatorum, quod ad credentes attinet, vniuerſalis eſt. Omnis enim qui credit in eum non confundetur. Item, Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Sic itaque intelligendus eſt locus ille ad Hebræos, Impoſſibile eſſe renouari eos, qui Chriſtum iterum cruci figunt & ludibrio habent, id eſt, renouari non poſſunt qui Chriſto increduli ſunt, qui Chriſti fidem deſerunt, qui Chriſtum contemnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, quod non ſit in alio quoquam ſalus. Poteſt & ſic enarrari locus, Impoſſibile eſſe eos, qui bonum dei verbum reliquerunt, ad pœnitentiam renouari, tantiſper ſcilicet, donec ludibrio & oſtentui filium dei habent.

Eſaiæ.18 Roma.10 Iohan.3 Actor.4

Alter locus durniſculus. Hebræ.11

Atque hanc eſſe vere Paulinam ſententiam, ex alterius loci, quem hæretici ex eadem epiſtola cap. x. obijciunt, interpretatione magis perſpicuum euadit, Qui ſic habet, Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, ſed terribilis expectatio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare vult Apoſtolus, quam Chriſtum eſſe viuam illam pro peccatis noſtris hoſtiam in cruce immolatam, atque hanc veritatem nos retinere oportere. Alioqui ſi poſt notitiam huius veritatis voluntarie peccauerimus, hanc veritatem atque adeo Chriſtum ipſum deſerentes, certe nihil ſupereſt, niſi vt in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino eſt ſententia, quæ eſt illius apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine vnigeniti filij dei. Et iterum: Qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed mors dei manet ſuper eum, atque hoc eſt peccatum illud ad mortem, de quo in prima epiſtola idem Apoſtolus ait: Eſt peccatum ad mortem, pro eo non dico vt quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epiſtola ad Hebræos citati, reuertentem per pœnitentiam ad Chriſtum repellunt, quam illi apud Iohannem. Vtrobique enim ſignificatur incredulos iam iudicatos eſſe, iram dei ſuper eos manere, quãdiu increduli ſunt, quamdiu filium dei iterũ cruci figunt & oſtentui habent, quamdiu voluntarie peccant, notitia veritatis ſemel accepta, voluntarie relicta ac contempta, quamdiu filium dei conculcauerint & ſanguinem teſtamenti, in quo ſanctificati ſunt, pollutum duxerint, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc eſt, gratiam quæ eſt in Chriſto repudiarint. Nam quiſquis ad Chriſtum per pœnitentiam & fidem reuertitur, horum omniũ contraria facit, ad quẽ non pertinet hæc Chriſti comminatio (non remittetur hic neque in ſeculo futuro)

Dilutio. Iohan.3. Peccatũ ad mortẽ quod 1.Iohan.5 Matth.12

turo)ſed tantum ad illos qui ſubuerſi ſunt & proprio iudicio condem- Tit.3
nati,de quibus ſcriptum eſt: Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, Eſaiæ.6
oculos vt non videant,anres vt non audiant. Item, obſcurentur oculi Roma.11
eorum ne videant,& dorſum eorum ſemper incurua. Iam & totius epi Pſalm̃.68
ſtolæ ſcopus hanc ſententiam manifeſte aſſerit. Paulus enim tota illa Scopus ep̃læ ad Hebræos
epiſtola ad Hebræos fere nihil aliud agit, quam vt diſcernat ſacrificia
veteris legis, ab illo vnico ſacrificio propitiatorio, Chriſto, doceatq;
omnia illa,in hoc vnico iam euacuata & adimpleta eſſe, Quo fiat vt
impoſſibile ſit,eum qui Chriſtum(quem ſemel amplexus eſt)rurſus cõ-
temſerit, renouari per aliam hoſtiam, quum non ſit alia pro peccatis
hoſtia,quam Chriſtus, quem qui relinquunt, fruſtra ad alias victimas
ſeu opera confugiunt. Ignorantes em̃ dei iuſtitiam,& ſuã volentes cõ- Roma.10
ſtituere,iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Finis em̃ legis Chriſtus ad iuſtitiã
omni credenti. Ex quibus omnibus conſequitur, veriſſimam eſſe hanc
ad Hebræos epiſtolam, pœnitentiam poſt baptiſmum magis ſtatuere
quam tollere,quum Paulus iubeat ac obteſtetur, admoneri fratres per
ſingulos dies,donec hodie cognominatur vt non obduretur quis ma-
litia peccati, ſed vt participes Chriſti effecti, initium ſubſtantiæ eius
vſque ad finem firmum retineamus. Per initium ſubſtantiæ initia
pietatis ſignificans,ſcilicet baptiſmi & pœnitentiæ doctrinam, Quid per initiũ ſubſtãtiæ Paulus velit Hebræ.10
quam tenentes non obdurabimus corda noſtra, ſicut
illi qui propter incredulitatem a terra promiſ-
ſionis ſunt excluſi,quin potius plena
fiducia accedemus in introi-
tu ſanctorum,in ſan
guine Chri
ſti aſperſi corda a conſcien-
tia mala,&c.

CONfutata itaq; ſententia plane hæretica & plena impietatis,de pœ- Pœnĩa ſecũda poſt naufragiũ tab'la.
nitentia, quæ poſt baptiſmum in eccleſia agitur, paucis diſſeren-
dum eſt,hanc beatus Hieronymus,Tertullianum ſequutus, ſecundam Hiero.ſuper Daniel.
poſt naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat, Qui tro-
pus tam placuit poſteris, vt fere in omnium de pœnitentia diſſerenti-
um ore verſetur. Prima tabula, qua ſubnixi ex diluuio peccatorum Prima tab'la baptiſmus.
tam in Adam veluti ſtirpe, quam poſtea male viuendo, quacunque
tandem ratione contractorum enatamus, baptiſmus eſt, poſt quem
acceptum, ſi rurſus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua Secũda tabula,pœnĩa.
hoſtia reſtat, ſed tantum ſupereſt hæc ſecunda tabula, Pœniten-
tia, quam ſi gnauiter (donec vita ſuperſtes eſt) apprehenderimus,
ac apprehenſam perſequuti fuerimus, non dubium, quin rurſus ad

ſalutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculoſi ſint, in quos poſtea incidimus, peccatorum ſcopuli. Remedium ſane in eccleſia ſumme neceſſarium, quo ſublato, quantula quæſo hominum pars fuerit, quæ poſt baptiſmum, nullius peccati, aut etiam criminis ſibi conſcia, vitæ æternæ participationem ſperare queat? vt nulli nobis immaniores hæretici vnquam fuiſſe videantur, q̃ Nouatiani, qui tam neceſſarium animæ medicamentum e medio tollere conati ſunt.

Nouatiani hæretici oim̃ immãiſſimi.

Pœnitentia in gñe accepta trib⁹ partibus cõſtat.

PORro eccleſiaſtici patres veram pœnitentiam tribus partibus conſtare (quemadmodum & ſuperius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, confeſſione & ſatiſfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ proprie ſacramentum eſt, nam ea vti cætera ſacramenta, ſuo verbo, ſuo item elemento ſacramentali tanquam partibus ſuis eſſentialibus conſtat, Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuerſionem ſeu renouationem complectitur, Ea enim tum demum perfecta, cõſummata ac fructuoſa cenſetur, ſi tribus illis partibus abſoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, contritionem & fidem, Sed fides, noſtra quidem ſententia, non proprie pars, ſed magis radix & fundamentum eſt, non tantum pœnitentiæ, ſed & omnis operis boni. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Orthodoxi doctores, fidem appellant ianuam ad ſalutem, non quod fides (ſi tamen ſecundum omnem ſuam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis ſit, & nihil præterea, ſed potius tale ſit initium, quod & perpetuo proſequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

Fides an proprie pœnitẽ pars ſit.
Roma. 14
Fides ad ſalutem ianua.

Triplex credendi ratio.
1. credimus deum.
Iacobi. 2
2. deo.
Roma. 1.

QVæ omnia vt clarius intelligantur, meminiſſe oportet eorum quæ in primum articulũ ſymboli apoſtolici ex Auguſtino retulimus, quæ hic repetiſſe ac illuſtraſſe ſuperuacaneum haud putamus, Nempe duplicem aut triplicem etiam eſſe fidei ſeu credendi rationem. Siquidem vna eſt, qua deum eſſe ac cætera quæ ſcriptura commemorat, non aliter q̃ hiſtorica quadam fide recitata, vera credimus, Vnde & hiſtorica fides appellatur quam nobiſcum dæmones communem habẽt. Altera, qua deo credimus, quæ perſuaſio & conſtans opinio eſt, qua fidem & promiſſionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quã habent iniuſti cum iuſtis communẽ. Nam (vt Apoſtolus ait) reuelatur ira dei ſuper omnẽ impietatem & iniuſtitiam hominũ eorꝫ qui veritatẽ dei in iniuſtitia detinent, id eſt, ira dei reuelatur hominibus etiã iniuſtis

qui

qui veritatem & iuſtitiam dei (qua ſciunt deum eſſe, deum peccatis iraſci, deum ſcelera punire) in iniuſtitia detinent & contemnunt.
Tertia f. dei ratio eſt, qua in deum credimus, ſolis pijs peculiaris, quæ certiſſima quædam fiducia eſt qua totos nos deo ſubmittimus, totiq; a gratia & miſericordia dei pendemus. Hæc & ſpem complectitur & charitatem indiuiduam comitem habet. Eſt enim (vt Auguſtinus ait) fides, qua amando in deum itur, nimirum quam Paulus deſcribens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio ſeu fides illa hiſtorica, ſi ſolã accipias informis eſt & veluti adhuc mortua. Altera vero, qua deo tantum credimus, necdum tamen erga deum religioſa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in deum credimus, pioq; affectu in eum tendimus, ea demum viuida atq; integra fides eſt. Fides ergo qua perſuaſum habemus, deum eſſe. Item qua deo vel promittenti vel com minanti credimus, ſpiritualis ædificij initium eſt. Oportet enim accedentem ad deum credere quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator, deſerentibus vero grauis impietatis vltor ſit. Fides vero qua in deum credimus, hæc non tantum initium eſt bonæ actionis, quin potius vt actio quæcunq; bona ſit, facit, & quod actioni noſtræ deeſt, ſupplet, non ex ſua dignitate, ſed ex miſericordia dei quam accipit ſeu apprehendit.

3. in deum. — *Galat. 5* — *Fides informis.* — *Fides imperfecta.* — *Viuida fides* — *Hebr. 11.* — *Auguſt. in pſal. 31.*

Hæc fides quatenus homini ad aſſentiendum his quæ credenda ſunt a deo infunditur, fides infuſa dicitur, Quatenus vero poſt iuſtificationem vel per auditum verbi, vel per viſa miracula augeſcit, acquiſita. Rurſus quatenus ſe non exerit, habitualis, Quatenus vero ſeſe exerit & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum eſt, fidem ſecundum duas priores credendi rationes in intellectu conſiſtere Secundum tertiam vero etiam in voluntate, quod actio fidei ſic acceptæ (quod eſt credere, fidere & adhærere deo) non ſolo intellectu, quem fides illuminat, ſed & voluntate, quam accedente charitate inflammat, perficiatur Iam etſi fides, ſpes & charitas tria dona ſpiritus ſint, & ſingula ſuas diſtinctas habeant rationes, tamen hoc conſtat, eam fidem qua in deum credimus (quæ ſola efficax, ſyncera, integra & ſalutifera eſt) nec infundi nec accipi ſine ſpe & charitate. Vnde etſi tria hæc ratione, non tamen tempore ſeparantur, quia ſimul accipiuntur, quemadmodum enim radius, illuminatio, & calor ſimul tempore ſunt ac fiunt, licet ratione atque etiam reipſa diſtincta, ſic in iuſtificatione hominis fides, ſpes & charitas ſimul in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma. v. teſtatur, Iuſtificari nos per fidem, ea ſcilicet in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei, ſpe quidem non qualibet, ſed ſpe q̃ non cõfundit, hoc eſt, non pudefacit, q; charitas dei effuſa ſit in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Fides infuſa — *Acquiſita* — *Habitualis* — *Actualis* — *Fides in intellectu.* — *Fides in voluntate.* — *Fides iuſtificans nõ accipitur ſine ſpe & charitate.* — *Roma. 5*

Locus Corinth. 13. explicatur. bis. Nam quod alibi Apoſtolus ait: Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum, Non ſic accipiendum eſt, quaſi integra & ſyncera fides ſine charitate accipiatur, ſed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictum videri debet, atteſtantibus Chryſoſtomo ac Theophylacto. Nam & Baſilius magnus locum hũc citans in epiſtola quadam ad Neocæſarienſes, hæc ſubijcit: Non quod horũ quæ commemorauimus, ſingula ſine charitate poſſint inueniri, ſed quod ſanctus Paulus voluerit teſtimonijs cõfirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus eſſe reliquis omnibus excellentius. Itidem diuus Ambroſius ad Herontianum locum hũc exponens: Sed arbitror, inquit, propoſiti gratia hoc dixiſſe Apoſtolum. Neq; enim videtur mihi, qui habeat omnem fidem ita vt montes trãſferat, charitatẽ non habere. Hactenus Ambroſius. Interim non negamus, fidem donum dei eſſe ſpeciale, etſi deſit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt, In nomine tuo eiicimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donum, quum diceret, Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo. Eſt & in ſceleratiſſime viuentibus Chriſtianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit apoſtolus Iacobus: Fides ſine operibus mortua eſt. Sed fidei integræ ac ſyncerae (nimirum ſecundum tertiam credẽdi rationem acceptæ, cui iuſtificatio tribuitur) non poteſt abeſſe charitas. Fruſtra enim credis, eſſe deum, & eſſe deũ vnũ, niſi ſic credas, deum eſſe, vt illi omnia accepta referas, omnemq; tuæ ſalutis ſpem in illum defigas. At id non facies niſi fidei adiungas charitatem, ac poſtea pijs operibus teſteris, & quod credis & quod ames.

Chryſoſt. Theophy. Baſilius magnus in epſ̄a ad Neocæſa. Amb. ad Herontia. epiſtola. 74. Fides donũ ſpeciale etiã ſine charitate. Iohan. 11. Iacobi. 2

QVibus repetitis ac præmiſſis, iam ad pœnitentiæ partes veniendũ eſt. Prima itaq; pars, contritio eſt, quam eccleſia vocat vehementem animi amaritudinem ac intimum dolorem conſcientiæ, quæ deum peccatis iraſci ſentit & ſe peccaſſe grauiter dolet cum voto vitam in melius commutandæ. Hæc incipit quidem & concipitur vt plurimum fide hiſtorica & timore ſeruili, ſed non perficitur niſi fide ſyncera & timore filiali. Principio enim fides illa ſecundum primam & ſecundam credendi rationem, qua deum eſſe, eundemq; iuſtum ac veracem credimus, timorem ſeruilem parit, peccantes metu pœnæ terrentem. De quo dictum eſt, Ambroſio & Auguſtino teſtibus. Initium ſapientiæ timor domini, Hic in nobis augeſcit, quum notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis inſculptæ accedit, Nam quum peccatum nihil aliud ſit, q̃ factum, dictum aut concupitum contra legem, conſequitur vt per legem cognitio peccati fiat, & quo magis in notitiam legis penetramus, tanto perſpicacius peccata & delicta noſtra cernamus, q̃q; procul ſimus ab obſeruatione legis, veluti in ſpeculo quodam intueamur. Ergo

Cõtritio qd. Timor ſeruilis. Am. li. 2. de voca. genti. Aug. in epi. Iohan. Prouer. 1. Eccle. 1. Roma. 3

cum

quum lex veluti digito oſtendat ac cōmonſtret peccatum, non tantum quod opere,ſed etiam quod affectu committitur; prætereа doceat deū peccata noſtra ſeueriſſime tam in hoc q̄ in futuro ſeculo puniturum,ac ſubinde huic notitiæ conſcientia noſtra per fidem aſſentiat,fit vt hæc fides cum timore ſeruili coniuncta,grauem animi concuſſionem,terrorē & amaritudinem pariat,quibus cordis noſtri ſuperbia frangitur , ac vеteris hominis affectus veluti conteruntur cōminuunturq́. Ab incuſſione huius timoris doctrinam pœnitētiæ Baptiſta exorſus eſt:Progenies (inquit)viperarum, quis vos docuit fugere a ventura ira?Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt . Omnis ergo arbor quæ non facit fructū bonum,excidetur & in ignem mittetur. Nec aliter Chriſtus docet: Niſi(inquit)pœnitentiam habueritis,omnes ſimul peribitis. Et alibi:Nolite timere eos qui occidunt corpus,animam autem non poſſunt occidere.Sed potius timete eum qui poteſt & corpus & animam perdere in gehennam.Itidem apoſtolus Petrus prima concione poſt acceptum ſpiritum ſanctum Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophetis arguens & conteſtans,q Ieſum quem & dominum & Chriſtum fecit deus,per manus iniquorum affligentes crucifixerunt ac interfecerunt, Sequitur enī: His autem auditis,compuncti ſunt corde. Idem docendi genus admodum frequens eſt in prophetis. Concipitur itaq́ contritio ferme ex hoc timore,quū ſcilicet peccator in legem diuinam intuens, conſiderat interiorem animi ſui immundiciem legi dei repugnantem ſimul cum magnitudine,turpitudine ac fœditate criminum ſuorum,repetens,quoties in ea relapſus,& quādiu in ſuis tenebris ac ſordibus verſatus ſit, quantisq́ bonis ſeipſum interea priuauerit, a communione totius corporis Chriſti ſeparatus,obnoxius æternæ gehennæ ſupplicio,ex quarum rerum attenta conſideratione naſcitur horror peccatorum. Qui hūc horrorem non ſentiunt,nec dolore vllo aut metu iræ dei afficiuntur,ſed ſecuri indulgent ſuis cupiditatibus, vel quaſi nihil habeant vitij ſibi blandiuntur Hypocritæ,longe a pœnitentia ſunt, de quibus propheta ait: Non eſt timor dei ante oculos eorum.

Deut.5 · *Fides hiſtorica cū timore ſeruili terrorē incutit conſcientiæ.* · *Matth.3* · *Lucæ.13* · *Matth.10* · *Actor.2* · *Pſal.78* · *Eſaiæ.1.5* · *Chry.de cō punct.cordis, Itē homi. 35. ſup epi.1.ad Timoth.* · *Roma.7* · *Pſalm.13*

Neq́ tamen putandum eſt hunc timorem ſeruilem,qui ex metu ſupplicij ducit originem , & horrorem incutit peccatorum,pœnitentiam totam abſoluere, Quin potius is ſolus adeo non ſuffecerit, vt & exitialis ſit,quod deſperationem gignat , niſi proficiat ad ſpem veniæ, per contemplationem miſericordiæ diuinæ,& ſuccedat fides illa ſecundum tertiam credendi rationem,quæ accedens demum facit,vt timorē ſeruilem comitetur timor filio dignus,cui commiſſa diſplicent,non iam quod pertrahāt in gehennā,ſed quod patrē optimū ac ſic de nobis meritum offendunt,quale videre eſt in filijs qui grauiter in parentes deli-

Solus timor ſeruilis parū valet. · *Timor filialis.*

querunt. Primum enim metu pœnæ ſeu plagarum peccatum oderunt, deinde paternæ pietatis memoria ſubeunte, vbi fiduciam reditus in gratiam cæperint, etiam ex amore præterita commiſſa deteſtantur, ſic vt etſi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamen ſcientes rurſus admittere nolint quod parentes illorum offendat.

Fides in deũ cũ timore filiali verã cõtrionẽ parit.

HAec ergo fides cum timore filiali coniunctã, verãm pœnitentiam a falſa pœnitentia ſeparat, & diſcrimen facit inter contritionem impij & vere pœnitentis. Impius enim cõcepto timore ſeruili ex metu ſupplicij, atq; ibi conſiſtens, in deſperationem adigitur, quod videre eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore conſtitutos deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demum ad veram pœnitentiam contriſtantur, quales fuerunt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur (qui non vt impij illi obdurant, ſed ſcindunt corda ſua, deo ante oſtium ſtanti ac pulſanti aperientes ac locum dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcẽdi. Atq; hæc tandem eſt vera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paſſim nos prouocat & verbis & exemplis: Scindite (inquit Iohel) corda veſtra & non veſtimẽta veſtra. Et Eſaias: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non deſpiciet. Item: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.

Apoca. 3 — Iohel. 2 — Pſalm̃. 50 — Mat(t)h. 5

Timor fiduciæ cõiũctus

VIdes ergo quemadmodum conſideratio iuſtitiæ ac iudicij diuini, accedẽte fide hiſtorica, pœnitentiam inchoet, cõſideratio vero bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedẽs cum fiducia miſericordiæ, pœnitentiam formet, quamobrem hæc duo ſcriptura paſſim coniungit: Beneplacitum (inquit Dauid) eſt domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Et Paulus Apoſtolus, quum reuelari iram dei ſuper omnem impietatem aſſeruiſſet, ſubiecit: An neſcis homo, q; dei benignitas ad pœnitentiam te adducit? Haud inficiamur, ſanctiorem eſſe pœnitentiam, quam timor filialis in bonitatem dei reſpiciẽns & inchoat & format. Sed quoniam hæc eſt fragilitas & imperfectio noſtra, vt non facile ad bonitatem dei oculos noſtros attollamus, niſi prius iram ſenſerimus, quemadmodum Pſaltes ait: Quum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularentur. Idcirco ſanctis patribus recte placuit pœnitentiæ doctrinam a timore ſeruili non inepte ordiri. Hinc beatus Auguſtinus haud ineleganti tropo hunc timorem ſetæ & medici ſerramento comparat. Vt enim per ſetam linum introducitur, ſic per hunc timorem charitati

Pſalm̃. 146 — Roma. 2 — Sanctior pœnitẽtia, quã timor filialis inchoat. — Pſalm̃. 106

locus præparatur, ſeta prius intrat, ſed niſi exeat non ſuccedit linũ. Sic timor primo occupat mentem, ſed ſuccedente charitate, non remanet timor, & quo illa creſcit tanto hic decreſcit magis, & quo fit illa intus fa miliarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At vbi nullus eſt timor, ibi non eſt qua intret charitas. Rurſus, quemadmodum medici ferramentum putredinem tollit, & vulnus quod minus dolebat, plus dolere facit atque adeo principio auget, donec accedente medicina, ſuccedat tandem ſanitas. Sic timor pungit ac vulnerat mentem, ſed ſuccedens charitas, vulneri ſanato cicatricem ob ducit. Nec minus eleganter beatus Baſilius hunc timorem iſagogicum, hoc eſt, introductorium & pædagogicum appellauit ad pietatem. Exercet enim timor quem occupat, memoria veteris vitæ, perhorreſcentia & exceratione peccati, & ignis æterni pauore, vt exercitatum iam per timorem charitas plena fiduciæ ſuſcipiens perficiat. Non enim hoc timore vel ratio vel intellectus aufertur, ſed illa potius quæ mentem premebat caligo diſcutitur, vt voluntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur. Eundem timorem Gregorius, Hieronymum ſequutus, primum incipientium gradum eſſe ſtatuit, vt qui neſcit proximum ſicut ſe diligere, iam tamen incipiat ſuperna iudicia formidare. Atque alibi duo compunctionis genera pulcherrime deſcribit. Primum (inquit) anima timore compungitur, poſt amore. Prius enim ſeſe lachrymis afficit, quia dum malorum ſuorum recolit, pro his perpeti æterna ſupplicia pertimeſcit. At vero quum longa mœroris anxietate fuerit cõſumpta, quædam iam præſumptione veniæ ſecuritas naſcitur, & in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur, & qui prius flebat ne perduceretur ad ſupplicium, poſt amariſſime flere incipit, quia differtur a regno. Caſſiodorus in pſalmum centeſimum decimum, Metum iudicij ianuam conuerſionis appellat, modo tamen diſcretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc ſententiam omnes pij diſcedunt.

[Margin: 1. Iohan. 4 — Baſilius. — Amb. de vo ca. gent. li. 2 — Grego. in Iob ca. 19 — Duo cõpunctionis gña. — Caſſiodo. in pſal. 110]

HAec eo dicta ſunt, vt intelligant verbi dei miniſtri, vnde verbum prædicationis ſuæ ordiri debeant, Nam tum rectiſſime ſuo funguntur officio, ſi primum animos ad plangenda peccata commoueant, ſi ſpiritualibus increpationibus ex lege diuina deſumptis populum peccantem arguant, vitam futuram & æterna ſupplicia in memoriam reducant. Hoc vnum vero q̃ maxime cauebunt, ne peccantes ſtatim ſecuros reddant, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem abſoluant, alioqui alienorum criminum participes futuri. Vbi vero hunc primum pœnitentiæ gradum ſtrennue iecerint, tum ſupereſt, vt & ſecũdus pro-

[Margin: Prædicatio verbi dei ve de ordienda — Nicephorus ad Theodo. — Quid cauendum. — Pœnitentiæ gradus.]

tinus ſubijciatur ac addatur, quo fiducia miſericordiæ in Chriſtum ar-
Acto=.2 ripitur, quem ordinem videre eſt in prima illa Petri concione. Poſt-
quam enim vehementi oratione ad intimum dolorem Iudæos conci-
taſſet, atque illi compuncti corde dicere inciperent: Quid faciemus viri
fratres? non cunctandum ratus protinus eo prouectis per veræ pœni-
tentiæ remedium, remiſſionem peccatorum in Chriſto Ieſu denuntiat
ac oſtendit, Eoſdem gradus velut ob oculos nobis poſitos in beatiſſi-
Acto=.9 mi Pauli Apoſtoli conuerſione cernere nobis licebit: Saulus adhuc ſpi-
rans minarum & cædis in diſcipulos domini quum proficiſceretur in
Damaſcum, primum dure increpatus ac metu pœnæ exanimatus, in ter
ram proſternitur, at poſtquam tremens ac ſtupens dixiſſet: Domine,
quid me vis facere? ſtatim domini iuſſu in ciuitatem introducitur, vt ad
eum Ananias (qui interpretatur gratia ſeu miſericordia dñi) accedat ac
dicat: Saule frater, dominus miſit me Ieſus, qui apparuit tibi in via qua
veniebas, vt videas & implearis ſpiritu ſancto.

Affect^9 pœnitentiæ donum dei. ET vel hoc exemplo diſcimus q̃ non ſit in poteſtate noſtra, vt no-
biſipſis hos pœnitentiæ affectus largiamur, Nam Chriſtus eſt qui
Acto=.9 Paulum ſtrauit. Rurſus, Chriſtus eſt qui Paulum erexit. Paulus vero
trahenti, vocanti, ac ſananti tantum aſſenſum præbuit. Quicquid ergo
Philip.2 horum in nobis agitur, merum Chriſti beneficium eſt, quia non ſu-
mus ſufficientes, ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quaſi ex no-
bis, deus eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere pro ſua bo-
Apoca.3 na voluntate. Ipſe ſtat ſemper ad oſtium & pulſat, vt & initium ſalutis
Iohan.16 noſtræ ipſo inſpirante habeamus. Ipſe eſt qui per verbum ſuum & ſpi-
Pſalm.36 ritum ſanctum arguit peccata. Ipſe qui horrorem peccati nobis incutit,
qui amaritudinem & dolorem mentibus noſtris immittit. Ipſe qui eo-
dem terrore (modo vocantem ſequamur) ad filium trahit. Breuiter, ipſe
eſt qui & pœnitentiam in nobis inchoat & format, quod non ſiluit
2.Timo.2 Apoſtolus, quum ait: Ne forte det illis deus pœnitentiam vt reſipiſcant
Pœnitētia à deo poſtulāda, idq; ſedulo. a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. Ergo quum pœnitentia dei
gratuitum donum ſit, ab illo & precibus & lachrymis, animi ſaltem,
alijſq; pijs ſtudijs expetenda eſt. Quod ſi non ſtatim contingit quod
Gradus pœnitentiæ. ambitur, non eſt tamen deſiſtendum a bene cæptis. Proinde qui ex con
ſideratione vitæ turpiter actæ ac metu gehennæ, iam concepit aliquam
deteſtationem criminum, hoc eſt, timorem ſeruilem, ac necdum ſentit ti-
morem filio dignum, perſeueret in lachrymis ac precibus, quærat, pe-
tat, pulſet, donec & hunc timorem ſenſerit, cum voto certo mutandæ
vitæ, cumq; amore bene ſperante coniunctum. Vbi vero & hunc ſpiri-
Roma.8 tum ſenſerit, quem Apoſtolus vocat filiorum, in quo clamamus, Abba

pater

pater, caueat ne quid hinc ſibi tribuat, agnoſcat gratuitum dei mu- Galat.4
nus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogans vt Salutem no
quod gratis largitus eſt pro ſua bonitate, perpetuum eſſe velit, ac ſem- ſtrâ cum tre
per in maius augere, nec ſuo voto ſeu propoſito deinceps non peccan- more opera
di ſic fidat; vt exiſtimet ſe ſuis viribus poſſe a peccatis abſtinere, ſed bimur.
cum magno tremore imploret opem diuinam, vt idem confirmet & Pſalm.67
adiuuet votum qui dedit. Sic enim eccleſia deum orat, nempe
vt actiones noſtras aſpirando præueniat & adiuuan-
do proſequatur, vt cuncta noſtra operario ab
eo ſemper incipiat, & per eum ince-
pta finiatur, per Chriſtum
dominum noſtrum.

SEd interim impij, impœnitentes, & præfracti, qui excuſationem in Impij ſuę dã
peccatis quærunt, peccatum peccato cumulantes, ſuæ damnationis nationis cau
cauſſam blaſphema voce in deum tranſferunt, cauſantes (idq; ex Pau- ſam in deum
linis verbis perperam detortis) quod reſipiſcere ab iniquitate non ſit, tranſferunt.
neque volentis neque currentis hominis, ſed ſolius dei miſerentis. At- Roma.9
que hinc inferre moliuntur, omnem hominis curam in hac re plane ſu-
peruacaneam eſſe, aſſerere non verentes arbitrij libertatem in homine
ad bonum prorſus nihil valere. Quæ ſententia plane impia hac deplo-
ratiſſima tempeſtate innumerabilem Chriſtiani gregis turbam miſere
deceptam, in æternæ damnationis barathrum præcipitauit. Quamob-
rem pios aduerſus tale venenum præſenti antydotho præmunire opor
tet. De liberi arbitrij poteſtate mul͞tis diſputare huius libelli anguſtia
non fert, nec eſt neceſſe, quod hæc res locupletiſſime a veteribus, maxi- Quid de viri
me ab Auguſtino (qui arbitrij libertatem & meritum ſimul cum gra- bus nr͞æ vo-
tia tuetur) tractata ſit, ſummatim indicaſſe ſuffecerit, quid de viribus lũtatis ad bo
noſtræ voluntatis ad bonum ſentire oporteat. num ſentien
dum ſit.

Initio, quod non ſemel ſupetius dictum eſt, retinere oportet ſententiam Supra fo.42
quæ Eccleſiaſtici decimoquinto legitur, Quod deus conſtituerit homi- Eccl.15
nem, & reliquerit eum (quemadmodum & angelicam creaturam) in ma
nu conſilij ſui: hoc eſt, quod deus conſtituerit hominem talem, qui gra- Aug. de cor
tia creatoris ſibi inſuper collata potuiſſet, niſi liberæ ſuæ voluntatis ar- rep.& grat.
bitrio male fuiſſet vſus legi dei perfecte obedire ac ſatiſfacere, rurſus, cap.2
qui poſſet deſerta gratia dei legem præuaricari, peccare, & in mortem Roma.6
(peccati ſtipendium) incidere.

2 Secundo retinendum eſt, quod deus non ſit cauſſa mali ſeu peccati.
Damnantur Manichæi. Nam Geneſis primo dicitur: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, proinde hominem ad peccandum neque incitauit neque
Pſalm.5 coegit. Nam vti Pſalmiſta ait: Non deus volens iniquitatem tu es. Et
Sapiæ.1. Sapientiæ primo ſcribitur: Fidelis eſt dominus, qui mortem non fecit, nec lætatur in perditione animarum. Et alibi: Nemini mandauit im-
Eccle. 15 pie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi, non enim concupiſcit mul titudinem filiorum infidelium & inutilium. Sed homo ſuapte ſponte
Quõ de' ho minẽ deſerat lege dei contempta, ſerpenti credens, deum deſeruit, deſerens deſertus
Coloſſ.1. eſt, peccauit & in mortem præcipitatus eſt, deſertus quidem a deo, non
Hebræ.1. per diſtantiam localem, quod deus ſubſtantialiter vbique ſit præſens, res creatas (alioqui ſtatim perituras) indeſinenter ſuſtentans ac guber-nans. Sed deſertus eſt per gratiæ interioris & ſpiritualis ſubtractio-nem. Ergo mali ſeu peccati cauſſa, nihil aliud eſt, quam liberum vo-
Iohan.8 luntatis arbitrium diaboli & hominis. Vnde Chriſtus inquit, diabo-lum patrem eſſe mendacij, & ex proprijs loqui mendacium. Itidem pri
1.Iohan.3 mæ Iohannis tertio: Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quoniam ab initio diabolus peccat. Omnis vero qui natus eſt ex deo, non peccat. Et iterum primæ Iohannis ſecundo. Omne quod eſt in mundo, concu-piſcentia carnis eſt & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ, quæ
Roma.5 non eſt ex patre, ſed ex mundo eſt. Et in eandem ſententiam ad Roma-nos quinto legimus: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. Diſcernere ergo oportet naturam a vitio. Natura a deo orta eſt, & conſeruatur, vitium a voluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate ſua, & ſe a deo auertere, & ſic fieri cauſſa peccati.

3 Tertio, retinere debemus (quod & ſuperius docuimus) primam illam
Sup.fo.42 naturam, quæ in primis parentibus tota & integra erat, totam eſſe cor-ruptam, proinde totam iuſtitiam ac immortalitatem perdidiſſe. Vnde
Pſalm.50 conſequens erat, vt nec alios poſteros q̃ corruptos, iniuſtos, & morta-les generare potuerit. Quod queritur Dauid Pſalmo quinquageſimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Significans ſtatim quum formaretur, in ipſo extitiſſe pecca-
Roma.5 tum illud originis. Vnius enim delicto propagatum eſt malum in om-nes homines ad condemnationem, cuius mali magnitudinem Paulus
Ephe.2 Epheſiorum ſecundo deſcribit, vbi dicit diabolum per hoc peccatum
Gene.8 efficacem eſſe in incredulis. Huc pertinet quod Geneſis octauo ſcribi-tur: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſ-centia, hoc eſt, naſcimur omnes cũ praua cõcupiſcentia, quæ nos ab in-cunte ætate veluti hæreditarius quidã morbus totos occupat & comita

tur,

tur, quo conuincitur omnes immundos eſſe, quos non mundat fides Chriſti, ſicut ſcriptum eſt: Quoniam nemo mundus a peccato coram te, nec infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Quæ quum ita ſint, ſequitur, neminem, etiam vnius diei infantem, ſi in hac corruptione peccati decedat, contra deum queri poſſe ꝙ damnetur, quod reatum ſeu morbum illum damnatione dignum, non ex deo, ſed ex voluntario vitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in infantibus ſuo modo efficacem oſtendit Auguſtinus, docens imbecillitatem membrorum infantilium innocentem eſſe, non animum infantium, Nam & zelum & amaritudinem atque inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac nondum loqui valentibus nos experiri conſtat. Rurſus liquet, quotquot hanc damnationem euaſerunt, deo gratulari oportere, mortem enim debitam euaſerunt, & vitam non debitam repererunt, liberatis indebita exhibetur miſericordia, vnde gratias deo agant, damnatis vero debita exhibetur iuſtitia vt in deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos ſe glorientur, nec hi ſe indignos pœna querantur. In quā ſententiam dixit Apoſtolus: Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Vna erat maſſa perditionis ex Adam, cui non niſi ſuppliciū debebatur, ſed facit deus ex maſſa, quæ iam perierat, vas in honorem, quum hominem per redemptionem, quæ eſt in CHRISTO Ieſu, reſtituit. Facit deus vas in contumeliam, quum hominem vel peccato originali oppreſſum derelinquit, vel quum peccatorem in peccatis obdureſcere permittit, idꝙ iuſtiſſimo iudicio nobis inſcrutabili, niſi quod certum habemus, deum iuſtum eſſe & abſque omni iniquitate, nec vllum hominem etiam vnius diei infantem damnare, niſi quem præuiderit merito damnandum, id eſt, quem ſibi vocanti non aſſenſurum ſeu crediturum præſciuerit, Hoc contentus, noli vltra diſputare vel quærere, Me quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Imo mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quam inſcrutibilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius? quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? tantū qui liberaris & iuſtificaris, ſedulo recogita, quantum gratiæ & beneficij in te conferatur, quum alter ex ſimili corrupta maſſa procreatus, in damnatione relinquatur ac iuſte puniatur.

Iob. 4. 14 15. 25

Iob. 34

Confeſſ. lib. 1. cap. 7

Au. de verb. apoſt. ſer. 11.

Roma. 9

Explicat locus Paulinus

Roma. 9

Roma. 3

Ephe. 1.

In deo nulla iniquitas.

Deut. 32

Aug. lib. retract. cap. 23

Roma. 9

4 Quarto, quum in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem poſſibilitatem & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia dei miſerentis erexerit, & idcirco nemo ſuis ſolius viribus ad iuſtificationem, vitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem, hominem per liberum arbitrium, ſuiſq; viribus citra renouationem aliquo modo externa opera bona agere, vt colere agros, domos ædificare, atque adeo in ipſa impietate vitæ ſuæ aliqua legis & ſapere & facere, ciuilemq; aliquam iuſtitiam præſtare poſſe, quam Paulus appellat iuſtitiam carnis, ſeu iuſtitiam quæ in lege eſt, in qua ſe in Iudaiſmo conuerſatum dicit ſine querela, quæ nihil aliud eſt quam iuſtitia quędam externa, quam poteſt homo implere, vt nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præuaricator ſit legis. Lex dicit: Non concupiſces, Si concupiſcis, reus es legis in oculis dei, ſed ſi non rapis alienum, nulla de te (etſi intus concupiſcas) erit querela hominum. Aliud eſt enim, conſpicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipſius dei, vel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectione & amore iuſtitiæ, vt tametſi impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & phariſaica iuſtitia alibi dicit Apoſtolus. Volentes ſuam iuſtitiam conſtituere, hoc eſt, ſuis externis operibus in ſpeciem bonis (etſi mens praua ſit) fidere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Nam quum vires hominis non ſint penitus extinctæ, ſed vitiatæ, reliquum eſt in natura hominis naturale iudicium, & delectus quidam rerum, quæ ſunt ſubiectæ ſenſui & rationi & operum externorum, quo fit, vt eadem ſuis viribus aliquo modo efficere poſſit. Sed interiores motus, hoc eſt, bonos affectus ſeu quæ deus requirit (quam vocamus iuſtitiam ſpiritualem) per ſe ſine deo efficere non poteſt. Sed vt hos motus concipiat, dei & mediatoris gratia ac ſpiritu ſancto eſt opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Sed hi tandem qui ſpiritu dei ducuntur, hi ſunt filij dei. Et ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, is non eſt Chriſti. Quamobrem Chriſtus Iohannis tertio dixit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt videre regnum dei. Et iterum Iohannis ſexto: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus, qui miſit me, traxerit eum. Itidem Iohannis decimoquinto: Sine me nihil poteſtis facere. Nam homo in peccatum lapſus, non inepte conſertur homini, in profundiſſimam ac ſpurciſſimam foueam præcipitato ac grauiter vulnerato, vnde ſe erigere non poſſit, niſi deſuper quiſpiam ſune demiſſo

Vide epi. Aurelij & aliorum epiſcoporum, inter quos Augu. ad Inno. tom. 2 nu. 95

Aug. ad Sixtum, & de ſpũ & lite. ca. 28

Philip. 2

Aug. de tempo. ſer. 49

Idẽ ad Bon. cõtra Pelag.

Exodi. 20

Roma. 10

Amb. de voca. gent. lib. 1. cap. 5

1. Corin. 2

Roma. 8

Iohan. 3

Iohan. 6

Iohan. 15

Pſalm. 68

Bern. in ſer. de cœna dñi

demiſſo delapſum extrahat, & extractum inſuper diligenti curatione acceptorum vulnerum proſequatur.

Quinto ſtatuendum eſt, quod deus tam eſt benignus ac miſericors, vt 5
non tantum voluerit hominem non peccare, ſed & velit hominem lapſum atque adeo quantumlibet criminoſum reſurgere, ac reſipiſcere.
Nam apud Ezechielem ſic loquitur: Viuo ego dicit dominus. Nolo Ezech. 33
mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. Et Chriſtus in- Math. 11
differenter omnes ad ſe prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos Et in hanc ſententiam dixit
Apoſtolus Paulus: Deus vult omnes homines ſaluos fieri & ad agni- 1. Timo. 2
tionem veritatis venire. Quod ſi obijciat quis, Dei voluntati quis reſi- Obiectio
ſtit? cur igitur non omnes ſaluantur, quos deus ſaluari vult? Reſponde- Roma. 9
mus, hic ad duplicem voluntatem dei (diſcendi cauſſa) reſpicere opor- Dilutio.
tere. Antecedentem & conſequentem, res autem exemplo fiet dilucidi- Simile.
or, Legiſlator legem ferens, omnes ciues ſuos vult eſſe bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; voluntate antecedente, Interim tamen filij ſui alioqui chariſſimi, latæ legis tranſgreſſoris mortem vult, quem vellet non peccaſſe, vt nihil plectendum in eo poſſet inuenire, idq; voluntate conſequente, qua mortem filij vult propter aliquid iam factum, Itidem hortulanus plantat arborem, non
ea mente vt excidatur & in ignem mittatur. Attamen dum poſt lon- Lucæ. 13
gam expectationem eam nullum fructum producentem videt, & terra excidit & in ignem mittit. Non ſecus miſericors deus vult omnes homines ſaluos fieri, quod ad ſe attinet voluntate antecedente. Quod vero reprobos damnat, fit voluntate conſequente, quod iuſtum ſit eos quibus præbita eſt omnis occaſio conſequendæ ſalutis, nec apprehendere voluerunt damnare, de infantibus alia ratio eſt, vt iam diximus.

Sexto, quod deus adeo vult omnes homines ſaluos fieri, vt nemini 6
quantumlibet ſcelerato, gratiam ſuam ſubtrahat.

Septimo retinendum eſt, ſitum eſſe in hominis voluntate, vt gratiam 7
dei oblatam vel accipiat vel repudiet. Quæ ambo, vt penitius intelligātur, fortaſſe retulerit de gratia dei, & quotuplex ea ſit, ſimul & de ho-
minis voluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & ſpecialiter ac- Grā dei bifa
cipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præceden- riā accipitur
tium aliquorum operum meritis, ſed gratuita bonitate dei donatur, & Vide dictā
ſic accepto vocabulo, gratia non improbanda ratione dicitur natura in epiſt. Aurel.
qua cōditi ſumus, vt nōnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliqd, vt cadauer ad Inno.
quod non viuit, & arbor quę non ſentit, aut pecus q̊d non intelligit, ſed Eccle. 17
hoīes qui & eſſemus & viueremus & ſentirem⁹ & intelligeremus, & de hoc tāto beneficio creatori nr̄o grās agere deberemus, hāc grām quam

quidā

Gr̃a propria christianorum. quidam donũ naturæ appellant, habent impij nobiſcum communem. Gratia vero ſpecialiter accepta, quam doctrina Chriſtiana & demonſtrat & prædicat eſſe propriam Chriſtianorum, non eſt natura, ſed eſt occulta miſericordia dei, qua per ſubminiſtrationem ſpiritus, ſanatur ac ſaluatur natura qua prædeſtinati vocamur, iuſtificamur, ſanamur & glorificamur, vt dicere poſſimus, Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Hæc eſt illa gratia, quam diuinæ literæ vbique prædicant, de qua dixit Apoſtolus: Non irritam facio gratiam dei. Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, nimirum gratiam intelligens qua iuſtificamur ab iniquitate, & qua ſaluamur ab infirmitate, non qua creati ſumus cum propria voluntate. Hæc gratia diſtinguitur in gratiam operantem & cooperantem, ſeu in præuenientem & ſubſequentem. Vtranque in ſanctis eloquijs expreſſam legimus, Pſaltes ait: Et miſericordia eius præueniet me, & miſericordia dei ſubſequetur me. Deus enim nolentem præuenit vt bene velit, & volentem ſubſequitur ne fruſtra velit, ſed vt perficere valeat. Operans ergo gratia eſt quæ præuenit ac præparat voluntatem, non vt fiat voluntas, quia & ante hanc gratiam voluntas erat, ſed vt voluntas bona fiat, & quæ prius erat ſerua peccati, liberetur. Cooperans vero gratia voluntatem iam bonam factam, ſubſequitur, vt quod iam vult bonum perficere poſſit. Nam (vt iam ſæpe ante diximus) voluntas hominis quam naturaliter habet, non valet erigi ad bonum efficaciter volendum vel opere adimplendum, niſi per gratiam liberetur & adiuuetur, ſecundũ Paulinã ſententiam, quã impij pro ſua impietate detorquent: Non eſt (inquit) volentis nec currẽtis, ſed miſerẽtis dei, hoc eſt, non eſt volentis bene velle, neque currẽtis currere, ſed miſerentis dei, qui operatur in nobis velle, id eſt, vt aſſentiamur vocanti, & currere, hoc eſt, operari pro ſua bona voluntate. Itaque non ideo miſeretur deus hominis, quia ipſe homo voluit & cucurrit, ſed iam homo voluit & cucurrit, quia miſertus eſt deus. Quamobrem Hieremias propheta ait: Scio domine, quia non eſt hominis via eius, nec viri eſt, vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. Præparatur enim (teſte Solomone) voluntas hominis a deo, & a domino greſſus hominis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & vt ſummatim dicamus, duplex eſt. Vna, qua deus præuenit peccatorem vt reſurgat. Altera, qua peccator præuenienti deo aſſentiens iam reſurgit. Vtraque voluntatem noſtram præuenit deus, ſed priorem ſubminiſtrando ſolus operatur, in altera voluntas noſtra deum præuenientem ſubſequens ei per velle ſeu aſſenſum, remiſſionem peccatorum accipiendo cooperatur.

Margin notes: Vide dictam epi. ad Inno. cõtra Pelag. — Roma. 8 — Galat. 2 — Gr̃a duplex. — Pſalm. 58 — Pſalm. 22 — Aug. in enchi. ca. 32 — Operãs gratia quæ. — Cooperans gratia quæ. — Augu. in enchi. cap. 30 — Roma. 9 — Philip. 2 — Aug. contra Iulia. hæreti. — Hiere. 10 — Gratia pueniẽs duplex.

Prior gratia, qua deus hominem præuenit ac incitat vt reſurgat, ite-
rum duplex eſt. Vna generalior, quæ eſt bonus motus, bonaq; cogi-
tatio, veluti quum peccator deo inſpirante agnoſcit peccatũ ſuũ, quum
terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine
dolet. Altera ſpecialior eſt, tot habens ſpecies, quot ſunt ſpeciales boni
motus ad reſipiſcendum, veluti ſunt, auditio verbi dei, immiſſio aduer-
ſitatis (quæ ferocientis hominis animum deijcit & ad deum reſpicere fa Pſalm̃. 106
cit) remotio occaſionis peccandi, ablatio ſeu debilitatio tentationis, &
id genus alia. Iam conſtat deum nulli hominum gratia illa generalius De' nulli ho
accepta, deeſſe, adeo vt nullus ſit peccator tã ſceleſtus, cui deus, quoad minũ gratiã
in hac vita ſuperſtes fuerit, hanc gratiam pœnitus ſubtrahat. Nam per funditus ſub
hanc ſtans ad oſtium ſedulo pulſat, initium noſtræ ſalutis (quæ eſt pec- trabit.
cati cognitio) in nobis operari deſiderans. Et quis tandem eſt homi- Apoca. 3
num, qui non ſentiat ſe hac gratia prẹueniri? quod & gentes oſtendant Roma. 2
opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſci-
entia eorum. Et vel Pharao vel Iudas traditor exemplo eſſe poſſunt, q̃ Exod. 5. 6. 7
liberalis ſit deus in hac gratia ſubminiſtranda. Certe prophetæ teſtan- 8. 9 10. 11.
tur, deum non ſolum a conuerſis non auerti, ſed etiam ad auerſos con- Matth. 26
uerti & ad conuerſionem cohortari. Nam Hieremiæ tertio ſic legimus: Marci. 14
Si dimiſerit vir vxorẽ ſuam, & illa recedens duxerit virum alium, nun- Lucæ. 22
quid reuertetur ad eum vltra? nunquid non polluta & contaminata Iohan. 13
erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis, ta- Hiere. 3
men reuertere ad me dicit dominus. Itidem Eſaiæ quadrageſimonono
legimus: Nunquid obliuiſci poteſt mater infantem ſuum dicit domi- Eſaiæ. 49
nus, vt non miſereatur filio vteri ſui, & ſi illa oblita fuerit, ego non ob-
liuiſcar tui. Et Ezechielis decimooctauo: Quare moriemini (inquit do Ezech. 18
minus) domus Iſrael, reuertimini & venite? Quod autem Actorum no Obiectio.
no legimus, dicente Paulo ad viros Liſtrios, deum in præteritis gene- Actoꝝ. 9
rationibus dimiſiſſe omnes gentes ingredi vias ſuas, non ſic intelligen-
dum, quaſi deus gentibus gratia ſua defuerit. Quinimo ipſe Paulus ſta Dilutio.
tim ſubiecit. Et quidem non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit benefa
ciens, de cœlo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & læti-
tia corda eorum. Itidem Actorum cap. vigeſimoſeptimo Paulus ad vi Actoꝝ. 27
ros Athenienſes ait, deum feciſſe ex vno omne genus hominũ inhabi-
tare ſuper vniuerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora & termi-
nos habitationis eorum, vt quærerent deum, ſi forte attrectent eum
aut inueniant. Qui enim non reliquit ſe expertem teſtimonij, hoc
eſt, qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines habunde ef- Actoꝝ. 9
fundit) teſtificatur ſe eſſe deum optimum ac maximum, qui omne
genus hominum inhabitare facit ſuper terram, vt quærant eum at-
que adeo declarat ſe eum eſſe, qui det omnibus vitam & inſpiratio- Acto. 26

nem

nem & omnia, ſeq; non longe eſſe ab vnoquoq; noſtrum. Quod in
ipſo viuamus, moueamur & ſimus, quemadmodum & quidam Græco
Aratus. rum poetarum dixerunt. Ipſius enim & genus ſumus, Is ne putãdus eſt
Roma.1. vlli genti gratiam ſuam præuenientem ſubtraxiſſe? Verum quum gen
tes, id quod de deo cognoſci poteſt, manifeſtum habuerint, quod deus
illis per gratiam præuenientem manifeſtauerit, Nec tamen quum co
gnouiſſent deum, ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed
Cur de⁹ gratiã ſpecialẽ impijs ſubtrahit. euanuerunt in cogitationibus ſuis, factum eſt vt gentes dei gratiam cõ
temnentes ac repudiantes dimiſſi ſint ingredi vias ſuas. Atq; eadẽ om
nino ratione fit, vt nõ om̃es illos motus gratiæ ſpecialis omnibus pec
catoribus deus impertiat. In cauſſa em̃ eſt peccatoris obduratio, grãm
illam communem ſeu generalem negligentis ac repudiantis. In quã ſen
Roma.1. tentiam dixit Apoſtolus: Et ſicut non probauerũt deum habere in no
Tradere pro permittere. titia, tradidit illos deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non con
ueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam, id eſt, permiſit vt
per cupiditates cordium ſuorum in omnem iniquitatem & immundi
tiam ruerẽt Atq; ita fit, vt peccatum ſit alterius peccati cauſſa, quinimo
vt idem ſit ſimul peccatum & peccati pœna, gratiæ contemptus gra
Pſalm̃.19 Roma.1. uiſſimum peccatum eſt, & peccati cauſſa, nempe omnis iniquitatis &
immũditiæ in quam dei contemptor ruit. At omnis illa iniquitas & im
munditia hominum impiorum, qua fit vt contumelijs afficiant corpora
Pſalm̃.118 ſua in ſemetipſis, & peccatum eſt & peccati pœna. Et hæc peccati reta
liatio ſeu pœna quæ per peccatum fit, omnium grauiſſima eſt.

Gratia incitans non ſufficit. GRatia ergo præueniens, qua deus hominem incitat vt iuſtificetur,
gratia quidem dei eſt eximia, ſed non ſufficit, niſi accedat gratia iu
ſtificans, quæ voluntatẽ ſanat, & ſola facit vt recte viuatur. Ad hanc
Aug. de p̃deſti. ſanct. enim gradibus quibuſdam peruenitur, In primis enim quum nõ ſimus
2. Corin.3 ſufficientes, ne cogitare quidem aliquid quaſi ex nobis, deus initio bo
Aug. contra duas epi. Pelag. ad Boñ. lib.2. cap.8 nam cogitationem nobis inſpirat, qua ad deum reſpicere & peccatum
noſtrum agnoſcere incipimus, quam ſolus deus in nobis operatur, nec
nobiſcum, quia ad eam habẽdam nihil facimus, ſed eam mere gratis no
bis immittit, dum peccatum noſtrum oculis noſtris opponit, Hæc cogi
Auguſt. in pſal.108 tatio magis intellectu q̃ affectu perficitur, præuolat intellectus, ſed fre
quenter tardus aut nullus ſequitur affectus, ratione & intellectu ſæpe
apprehendimus q̃ vtilis ſit dei iuſtificatio, ſed infirmitate præpediti, nõ
dum rem tantam ex animo deſideramus, ſed adiuuante ſenſim gratia cu
pimus vt deſideremus, ſcimus bonum nec delectat agere, ſenſim vero
Aug. de prędeſt. ſanct. proficiente gratia cupimus vt delectet. Hoc autem votum quo cupi
mus deſiderare, quædam voluntatis præparatio eſt quæ fidem iuſtifi
cantẽ præcedit, nullus quippe credit, niſi prius cogitauerit eſſe creden
dum,

dum,& vt credat a deo,expetat & accipiat.Hæc ergo voluntatis præ-
paratio ſua quidem opera habet,quæ tamen ſunt mera dei dona iuſtifi- Opera gr̃æ ante iuſtificationem.
cationem antecedentia,nam homo quum agnoſcit peccatum ſuum,quũ
grauitatem pœnæ ſecum mente volutat, incipit temperare a malitia,ge
mere,lachrymari,tundere pectus, reſtituere alienum, facere eleemoſynã
de proprio,ſitire iuſtitiam(hoc eſt, remiſſionem peccatorũ) eandemq́
precibus apud deum ambire ſatagit. Has cordis præparationes,& vo-
luntatis conatus ac ſtudia ad pietatem videre licet in Cornelio illo Cen
turione,Acto.x.quæ tamen ſine aliqua ſaltem fide,quæ donum eſt dei, Actor.10
non faciebat. De eiuſcemodi ſtudijs dicitur,Si in toto corde veſtro re- 1.Regum.7
uertimini ad dominum,auferte deos alienos de medio veſtri,& præpa-
rate corda veſtra domino.Item Actor.iij.Pœnitemini & conuertimi- Actor.3
ni.Et apud Eſaiam:Omnes ſitientes venite ad aquas. Et Chriſtus ait: Eſaiæ.55
Si quis ſitit,veniat ad me & bibat.Et iterum apud Lucam ca.xi.Si vos Iohan.7
quum ſitis mali,noſtis bona data dare filijs veſtris, quanto magis pater Lucæ.11.
cœleſtis dabit bonum ſpiritum petentibus ſe. Iam vt hanc ſitim & cæte Fulgen.li.1. ad Momi.
ra quæ diximus ſtudia conuerſionis, nemo negauerit bona quædã eſſe
ex dei gratia voluntati noſtræ inſita,ob quæ interdum dicimus homi- Non ois bona voluntas ſufficit.
nem talibus votis æſtuantem bonam habere voluntatem , tamen hæc
non eſt illa bona voluntas ſeu cogitatio qua bene viuitur. Hæc eñ non
accipitur niſi per fidem iuſtificãtem, quæ voluntatem ſequitur præpara
tam Nam vt Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu non eſt voluntas homi- Auguſt.ad Anaſta.
nis libera ad bonum,niſi liberata fuerit,non autem liberatur, niſi per ſpi Roma.5
ritum ſanctum diffundatur charitas in cordibus noſtris, non eſt libera
voluntas,niſi eam liberet gratia per legem fidei,id eſt, non eſt libera ſi- Galat.5
ne fide operante per dilectionem.

ERgo quũ peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contre
miſcens,ac de ſeipſo(ſuæ infirmitatis ſibi conſcius)deſperans,per fi-
duciam miſericordiæ in Chriſto nobis propoſitæ ad deum confugit,cre Roma.3
dens ſibi pœnitenti,in Chriſto Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro pec-
catis totius mundi)remiſſum iri peccata per fidem,accipit gratiam præ-
uenientem & iuſtificantem,qua voluntas ſanatur,vt ſanata dei adiuto- Aug. de ſpũ & litera.
rio,legem impleat,quam nulla merita præcedunt, ipſa eſt enim qua iu-
ſtificatur impius(hoc eſt,fit iuſtus qui prius fuit impius) meritis autem
impij,nõ gratia,ſed pœna debetur,nec iſta eſſet gratia, niſi gratuito da
retur:datur autem gratuito, quia nihil boni ante feceramus vnde hoc
mereremur,nam quæ præcedunt bona,deo inſpirante præcedunt,nec ta
men ea talia ſunt,vt hoc tantum bonum iuſtificationis pro ſua dignita
te mereantur, interim nos ante iuſtificationem nihil facimus, niſi quod
bonis inſpirationibus dei non repugnamus, ſed aſſentimur, Vnde vix

hic cernere eſt vllam ex nobis meriti cauſſam,niſi meriti vocabulo per catachreſim propemodum abutamur, vti dicamus hominem credentem mereri iuſtificationem,non quidem ex obligatione ſeu ex operibus quæ fecimus nos(quum ante iuſtificationem ad peccandum ſolum ex nobis valeamus)ſed tantum ex condecentia, quod meritum congrui appellant. Ex condecentia enim deus nobis debere videtur quicquid per prophetas,præcurſorem ſuum,vel ſeipſum nobis promiſit, dicens: Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterũ: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnum dei: Et alibi: Vt omnis qui credit in eum,non pereat, ſed habeat vitam æternam. Quod ſi meriti vocabulum proprie accipias,ne fides quidem (quam iuſtificare dicimus)iuſtificationem meretur, ſed tantum impetrat & accipit:accipit quidem,quod nemo aliter apprehendat ſibi remitti peccata, niſi credens deum ſibi propter Chriſtum non imputare peccata. Iuſtificationem ergo aliter mereri non videmur, q̃ mendicus eleemoſynam meretur accipere,qui oblatam non recuſat, ſed accipit. Nemo itaq; dicat,habeo ſidem vt merear iuſtificationem,alioqui gloriantem retundet Apoſtolus: Quid habes quod non accepiſti? ſides enim qua iuſtificaris gratis tibi data eſt. Nec fruſtra Apoſtolus vtrunq; dixit: Iuſtificati per fidem,& iuſtificati gratis per gratiam. Gratis ẽm ideo dixit,ne fides ipſa ſuperba ſit, ne dicat ſibi: Si ex fide iuſtificati,quomodo gratis? ne ſuæ dignitati quid tribuat? ſed hoc tantum ſuum eſſe agnoſcat, accipere indebitam miſericordiam & iuſtificationem. Hanc gratiam præueniẽtem & iuſtificantem quidam appellant beneficium Chriſti,quo liberatur liberum arbitrium & voluntas præparatur ad faciendum bonum. Quidam vero gratuitam imputationem iuſtitiæ ſeu acceptationem, quod videlicet iuſti reputemur propter Chriſtum,& deinde placeat noſtrum opus ſeu inchoata obedientia,etſi perfecte(donec in hoc corporis tabernaculo degimus)legi non ſatiſfaciat. De hac ſcriptum eſt: Non irritam facio gratiam dei. Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Et iterum: Euacuati eſtis in Chriſto, qui in lege iuſtificamini a gratia excidiſtis. Item,ſi autem gratia,iam non ex operibus,alioqui gratia non eſt gratia. Itidem,Ei autem qui operatur,merces non imputatur ſecundum gratiam,ſed ſecundum debitum. Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam.

Meritũ congrui, meritũ improprie dictum. Matth. 3 Marci. 1. Iohan. 3 Roma. 4 Simile. Aug. ad Bonifa. contra Pelag. 1. Theſſ. 2 1. Petri. 1. Roma. 3 Roma. 8 Aug. lib. retract. cap. 18 Roma. 4 Galat. 2 Galat. 5 Roma. 11. Roma. 4

HAnc autem gratiam iuſtificantem voluntas noſtra (vt ſupra diximus)comitatur,ac veluti pediſſequa ſubſequitur, non quidẽ tempore,ſed cauſſa tantum & natura. Voluntas enim in iuſtificatione noſtra,gratiæ quodammodo cooperatur,ſic vt iuſtificatio noſtra ſine vo-

Aug. de ſpũ & lite.

luntate & conſenſu accipientis non perficiatur, Exemplo res fiet perſpicacior, Oculus ſolem videre non poteſt, niſi ſolis lumen oculum præueniat vt videat. Interdiu tamẽ ſole lucente (qui ſuper omnes oritur) libera eſt intuitio, hominiq; liberum eſt oculos claudere ne ſolis lumen admittat, aut aperire vt recipiat. Haud ſecus impio liberum eſt, præueniente ſe diuinæ illuminationis gratia, a peccato reſurgendi, eam accipere vel non accipere, deo præuenienti, & per bonum cogitatum ad pœnitentiam excitanti, dare vel negare conſenſum, velle vel nolle pœnitere. Non enim (vt ſæpe diximus) in caſu primi hominis voluntate ſpoliati, ſed voluntatis ſanitate priuati ſumus, Natura quæ erat bona, qualitate facta eſt mala, Et ille animi motus, qui nunquam poteſt ſine aliquo eſſe amore, hoc eſt, ſine aliqua voluntate non perdidit appetitum, ſed mutauit affectum, id recipiens deſiderio, quod debuit refutare iudicio. Quẽadmodum in grauiter febricitante vis appetendi non extinguitur, ſed deprauatur, adeo vt febricitans tantum noxia appetat, ſalutaria autem, donec ſanetur appetere non valeat, Quem etiam ſanari non poſſe conſtat, niſi medico a noxijs dehortanti obtemperet, illiq; appetitum ſuum corrigendum præbeat, atque interim donec ſanetur, etſi ſalutaria nondum appetat, appetere tamen ſe poſſe concupiſcat. Eodem modo, etſi voluntas hominis ante iuſtificationem deprauata ſit, volendi tamẽ vim non amiſit, quod nihil tam ſit in poteſtate voluntatis, q̃ ipſa voluntas ſeu ipſum velle. Et quid tandem aliud eſt voluntas, niſi animi motus, cogente nullo ad aliquid non admittendum vel adipiſcendum. Ergo etſi niſi a cœleſti medico præuenta & edocta fuerit bonum velle, aut etiam deo præuenienti, ſine gratia dei aſſentiri non poſſit, tamen quis non videt hoc voluntatis eſſe, vt aſſentiatur? Itaque velle pœnitere, velle reſipiſcere, velle accipere remiſſionem peccatorum, non eſt a ſola voluntate, ſed illud nobiſcum operatur dominus, dum immutando maleuolam voluntatem, eam facit beneuolam, & ſuæ voluntati conſentientem. Vnde voluntatem quidem noſtram deus immutat, & ſic operatur in nobis velle, ſed tamen quia voluntas inuita mutari nequit, deo cooperatur dum ei conſentit. Ex quibus conſequitur, hominem iuſtificari non poſſe, niſi voluntas noſtra deo iuſtificanti ac ſananti accedat, & dei iuſtitiam per fidem accipiat. Quamobrem ſcite dixit Auguſtinus: Qui fecit te ſine te, non iuſtificat te ſine te. Qui fecit neſcientem (non enim adhibuiſti aliquem conſenſum vt te faceret deus, qui non eras antequam fieres) iuſtificat non niſi volentem. Iuſtificat, inquam, ipſe te ſua iuſtitia, non tu te iuſtificas, etſi voluntate iuſtificanti accedas. Itaque totum deo recte aſcribitur, qui voluntatem noſtram (quam creando nobis impertijt) gratia ſua præuenit, & excitat torpeſcentem, vt lapſum ſuum norit, poſtea corrigit nolentem vt reſurgere velit, poſtremo

Simile. Iohan. 1. Amb. de vo ca. gent. lib. 1. cap. 3 Simile Auguſt. lib. retract. Aug. de duabus anim. Vide Berſ. de lib. arb. Aug. de ver. apoſt. ſer. 15 Aug. de duabus aiab.

mo adiuuat volentem vt reſurgere poſſit, & ſic ſalus noſtra dei gratui-
Roma.5 tum eſt donum, Quia tamen non ſit ſine voluntatis noſtræ aſſenſu ex
2. Timot. 4 gratuita imputatione dei in nobis inchoat meritum, pro quo repoſita
eſt nobis corona iuſtitiæ, non noſtræ, quia quum bona voluntas no-
ſtra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter a deo ſit, nos au-
tem ad peccandum tantum ex nobis valeamus, idcirco nullo bono (ta
Aug. in prolog. pſal. 31. cemus cœleſti corona) digni ſumus, Sed repoſita eſt nobis corona iuſti-
tiæ dei, qua iuſtum eſt vt reddat, quod reſipiſcentibus promiſit, non
quidem ex debito, ſed ex gratia.

De gřa ſubſequente. SVpereſt vt de gratia ſubſequente & cooperante paucis dicamus. De
qua dixit Apoſtolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autē, ſed
gratia dei mecum. Poſtquam itaq; per gratiam iuſtificantem (quæ eſt
Roma.6 gratia gratis data) hominis voluntas ſanata, & a captiuitate (qua facta
eſt ſerua peccati) liberata eſt, abſit vt iam ſecuram ſe putet, & poſt hac ſe
non indigere dei gratia ad cōcupiſcentias tentationeſq; vitādas, & ope
randum bonum exiſtimet: Quinimo, nemo, vel baptiſmatis vel pœni-
Vide epi. cōcilij Aphri. ad Inno. & rurſus Inno. ad eoſdē. Itē cōcil. Meleuita. tentiæ gratia renouatus, idoneus eſt ad ſuperandas diaboli inſidias, &
ad euincendas carnis concupiſcentias, niſi per continuum & quotidia-
num adiutorium dei perſeuerantiam bonæ conuerſationis acceperit.
Nam quamuis hominem a præteritis redemerit ille peccatis, tamen ſci-
ens hominem iterum poſſe peccare, ad reparationem ſibi multa ſerua-
uit, quemadmodum poſſit illum, & poſt iſta corrigere quotidiana illi
præſtans remedia, quibus niſi freti confiſiq; nitamur, nullatenus huma-
nos vincere poterimus errores. Neceſſe eſt enim, vt quo auxiliante vin
Ex cōci. Meleuit. & Carthagineñ. cimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Ergo quicunque dixerit,
gratiā dei, qua iuſtificamur per Ieſum Chriſtū dñm noſtrū, ad ſolā re-
1 miſſionē peccatorū valere, non etiam poſtea neceſſariā eſſe ad adiuto-
2 rium, vt amodo non committantur, anathema ſit. Item, quiſquis dixerit,
eandem gratiam dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, propter
hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quod per ipſam nobis re
uelетur, & aperiatur intelligentia mandatorum, vt ſciamus, quid appe
tere quid vitare debeamus, non autem per illam nobis & affectum præ-
ſtari, vt quod faciendū cognouerimus, etiam facere diligamus atq; va-
leamus, anathema ſit. Vtrunq; enim eſt donum dei & ſcire quid facere
1. Iohan. 3. 4 debeamus, & diligere vt faciamus, ſicut enim de deo ſcriptum eſt: Qui
docet hominem ſcientiam. Ita ſcriptum eſt etiam: Charitas ex deo eſt. E,
Roma.5 3 iterū: Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritū ſanctum. Itē
Quicunque dixerit ideo nobis gratiam iuſtificationis dari, vt quod fa-
cere per liberum iubemur arbitrium, facilius poſſimus implere per gra
tiam, tanquam etſi gratia non daretur, non quidem facile, ſed tamē poſſi
mus

mus etiam ſine illa implere diuina mandata,anathema ſit, Nam quum
dominus de fructibus mandatorꝝ loqueretur,non dixit,ſine me diffici- Iohan.15.
lius poteſtis facere:ſed,ſine me nihil poteſtis facere.

ADdenda ſunt,vt hæc illuſtriora fiant,duo diui Hieronymi dicta. Hiero.cõtra
Primum,Anathema ſit,Si quis dixerit, deum impoſſibilia præce- Pelag.to.2 1
piſſe.Alterum,Qui dixerit,nos poſſe mandata dei implere ſine gratia, 2
anathema ſit.Lex ergo poſſibilis eſt, ſed per gratiam. Vnde & poſt iu-
ſtificationem,gratia voluntati accedere debet vt lex impleatur. Cuius Oratio gr̃æ teſtimoniũ.
clariſſima teſtificatio in eccleſia,oratio eſt. Ad quam reconciliati per
ſcripturas veteris & noui teſtamenti, q̃ maxime frequentandam & nun Lucæ.18
quam intermittendam inuitantur & prouocantur.Quum enim in ora-
tione dominica oramus,Ne nos inducas in tentationem,hoc eſt,vt pec
catorum tentationem ſuperare poſſimus, vel vt ſpiritus dei(vnde pi- Roma.8
gnus accepimus)adiuuet infirmitatem noſtram ,quamuis eoipſo libe-
rum non diffiteamur arbitrium , tamen fatemur eius poteſtatem non
ſufficere,niſi adiuuetur infirmitas. Diſtinguenda eſt lex & gratia, Lex Lex iubet,
iubere nouit,gratia iuuare,Nec lex iuberet, niſi eſſet voluntas, quis em̃ gr̃a iuuat.
ſtatuæ quid iuſſerit? Nec gratia iuuaret,ſi ſat eſſet voluntas, Iubetur Pſalm̃.31
vt habeamus intellectum,vbi dicitur:Nolite eſſe ſicut equus & mulus
in quibus non eſt intellectus,& tamen oramus vt habeamus intellectũ, Pſalm̃.118
quum dicimus,Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Iubetur
vt habeamus ſapientiam,quum dicitur : Stulti, aliquando ſapite:& ta-
men oratur, vt ſapientiam habeamus, vbi dicitur: Si quis autem ve- Iacobi.1.
ſtrum indiget ſapientia,poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter, &
non improperat, & dabitur ei. Iubetur vt habeamus continentiam,
quum prohibemur concupiſcere,& tamen oratur,vt continentiam cõ- Exodi.20 Deute.5
ſequamur. Quum ſcirem(inquit Sapiens)quia nemo poteſt eſſe conti- Roma.7
nens,niſi deus det, & hocipſum erat ſapientia ſcire cuius eſſet hoc do- Sapiæ.8
num,Adiĳ dominum & deprecatus ſum eum.Poſtremo, ne nimium ſit
longum cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dici-
tur:Declina a malo:& tamen oratur,vt non faciamus malum,vti apud Pſalm̃.36
Apoſtolum legimus:Oramus autem ad dominum,ne quid faciatis ma 2.Corin.13 Pſalm̃.36
li,Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur : Declina a malo & fac bo-
num:& tamen oratur vt faciamus bonum , quum dicitur, Non ceſſa- Coloſſ.1.
mus pro vobis orantes & poſtulantes, vt ambuletis digne deo in om-
ni opere & ſermone bono. Sicut ergo agnoſcere debemus libertatem
voluntatis,quum hæc nobis præcepta videmus , Ita agnoſcere debe- Gr̃a nõ tol-
mus gratiam , quum eadem petere debeamus. Atque ideo verum eſt, lit liberꝝ arb,
gratiam non tollere liberum arbitrium , ſed magis ſtatuere , quemad- ſed magis ſtatuit.
modum per fidem non tollimus legem , ſed magis ſtatuimus. Gratia Roma.3

enim liberum arbitrium(quod ſanet & adiuuet)præſupponit, ſicut me
dicina ægroti voluntatē,medicinam non auerſantem.Et fides propter-
Roma.8 ea a deo datur,vt per fidem gratiam qua legē impleamus impetremus,
& quod impoſſibile erat legi, per fidem in Chriſtum obtineamus.

Obiectio. SEd dices,Si lex poſſibilis eſt per gratiam , oſtende ergo hominem,
Galat.5 qui gloriari poſſit,ſe in hac vita(quamdiu caro concupiſcit aduerſus
ſpiritum)perfecte legem implere,ſeq́ ſine peccato eſſe. Reſpondemus,
Dilutio. hæc duo non pugnare,nempe, non inueniri hominem in hac vita ſine
peccato,& tamen fieri poſſe per adiutorium gratiæ & ſpiritus dei,vt in
ueniri poſſit quis ſine peccato(quod eccleſia in virgine matre vſu veniſ
ſe etiam aſſerere non dubitauit)Multa enim ſunt quæ fieri poſſent,quę
tamen non fiunt , O ratorem deſcripſit Cicero,qualem nemo hactenus
potuit commonſtrare,nec tamen ſic deſcripſit,vt impoſſibile ſit talē fo-
Nemo I hac re:Sic etſi nemo ſit in hac vita qui audiat dicere , ſibi non neceſſariam
vita ſine pec precationem orationis dominicæ , Dimitte nobis debita noſtra,vel ſe
cato. non habere peccatum,ne (diuo Iohanne apoſtolo teſte) ſeipſum deci-
1.Iohan.1. piat,& veritas in eo non ſit,tamen id vt fiat quādiu viuimus, ſedulo co
In epiſt. Au nandum atque poſcendum eſt. Tolerabiliter in id quiſque fallitur, nec
re.ad Inno. diabolica impietas,ſed error humanus eſt,elaboranda & optanda affir
mare, etiamſi quod affirmat non poſſit oſtendere. Id enim credit fieri
Obiectio. poſſe quod certe laudabile eſt velle.Quod autem idem Apoſtolus ea-
1 Iohan.3 dem epiſtola dixit:Qui natus eſt ex deo,nō peccat,Intelligendū eſt,ea
Dilutio. tenus quatenus ex deo natus eſt , & in charitate manet , & ſecundum
1. Corin.13 charitatem operatur,non peccat,Charitas enim non agit perperam, ſed
1.Iohan.4 auget & perficit eam natiuitatem quæ ex deo eſt , minuitq́ ac conſu-
mit cupiditatem,quæ ex Adam eſt.Interim tamen hæc cupiditas,radix
Roma.7 illa peccati,quamdiu eſt in membris noſtris , lege quadam ſua repu-
gnat legi mentis,quo fit vt nemo (quantumuis pius)ſit qui non coga-
tur quæri ſe longe a perfectione legis abeſſe,ſuosq́ conatus indies infir
mitate carnis remorari,quēadmodū Chriſtus ad tres illos diſcipulos di
Matth.26 xit:Spiritus quidem promptus eſt , caro autem infirma . Aliud eſt ſine
peccato,aliud ſine crimine viuere, aliud ambulare in omnibus iuſtifica-
Lucæ.1. tionibus domini ſine quærela,quod de Zacharia & Eliſabeth legimus,
Aure. Aug. ad Inno. aliud in nullo labi vel infirmari. Vixit Zacharias ſine querela , ſed non
Idem de tē- vixit ſine peccato,Sacerdos enim erat,at omnes ſacerdotes tunc neceſſe
pore ſer. 49 Hebræ.5 habebāt ex lege, primitus pro peccatis ſuis offerre ſacrificiū,deinde pro
Peccatū qd populo.Peccati appellatione omnis humanus lapſus, omne vitium ve
ſignificet. nit ſed quod in querelam venit,non qualecunq́ etiam tentationis hu-

manæ

manæ vitium, ſed graue peccatum eſt. Homines itaque pij, etſi ſentiant imperfectionem ſuam, & pugnam illam internam carnis & ſpiritus, qua fit vt ſpiritus per carnem remoratus non adimpleat legem, tamen cum carnis deſiderijs non obediunt, nec exhibent membra ſua arma iniquitatis peccato poſſunt dicere, Iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum, hoc eſt, ſpiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit, ſed peccatum inhabitans (nimirum inteſtina illa concupiſcendi vis, quæ perpetuam ſedem in membris noſtris, dum vixerimus habet) perficere non ſinit. Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Nihiloſecius tamen imperfecta illa obedientia & opera noſtra adiuta per gratiam ſubſequentem, etſi legem non adimpleant, tamen deo placent, non quidem propter dignitatem voluntatis ſeu operis noſtri, ſed imputatiue per gratiam. Poſtquam enim deus per gratiam iuſtificantem nos recipit in filios & cohæredes Chriſti, idq; per fidem, fit vt poſtea opera noſtra tanquam filiorum & reconciliatorum, in fide & timore filiali facta, licet non admodum perfecta & abſoluta, deo placeant, quia iam placent perſonæ per Chriſtum, ex cuius perfectione noſtram imperfectionem ſupplemus, ſumus enim membra corporis eius ex carne & oſſibus eius, De plenitudine eius omnes accipientes & iuſtitiam eius noſtram facientes. In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Nihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant. Nam vt ſubijcit, deus filium ſuum mittens in carnem, præ ſe ferentem ſimilitudinem peccati, de peccato peccatum damnauit, eum enim qui peccatum non nouerat, pro nobis fecit peccatum, id eſt, hoſtiam pro peccato, non alia ratione q̃ vt iuſtificatio legis, id eſt, quam lex promiſit, impleretur in nobis, & vt a maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea) liberaremur. De maledicto enim legis per CHRISTVM redimimur, qui pro nobis factus eſt maledictum, in Chriſto manentes, per Chriſtum (qui ſolus legem impleuit) legem imputatiue implemus, ſi tamen non ſecundum carnem ambulauerimus, id eſt, & ſi plerunque carnis cupiditates & illecebras perſentiſcamus, illis tamen nullum conſenſum præbeamus, nec ſecundum carnis deſideria ambulemus, vt ex reliqua infirmitate, innitentibus nobis ſuper CHRISTVM, nihil damnationis ſit timendum, quod Chriſtus vim & tyrannidem peccati eneruauerit, vt amodo in nobis mortem operari non poſſit, niſi rurſus a Chriſto declinantes per cõſenſum in illud ruamus. In ſumma ſtatuendũ eſt, nos per gratiam ſaluatoris in hac quidẽ vita proficere, deficiente ſcilicet ſenſim cupiditate, & creſcẽte charitate, per ſubminiſtrationẽ

Gala.5. Roma.7 Ibidem. Roma.8 Ephe.5 Iohan.1. 1.Corin.1. Roma.8 Chr̃s appellat pctm̃, i. hoſtia pro peccato. Galat.3 Eſaiæ.53. 1.Iohan.3 1.Petri.2. Roma.8 Vis peccati per Chriſtũ euacuata.

tionem ſpiritus ſancti. Sed perfici demum in illa vita futura, quum cu-
1.Corint. 13 piditas tota extinguetur & charitas complebitur.

Gratia ſubſequens comitatur voluntatē noſtrā. Dicitur autem hæc gratia ſubſequens ſeu cooperans comitari volun
tatem noſtram. Quod voluntas noſtra ſanata per gratiam iuſtifi-
cantem, iam nacta ſit aliquam libertatem repugnandi infirmitati ſuæ &
bene operandi, non quidem iam timore pœnæ, ſed amore dei & iuſtitiæ
quum iam adiuuetur a ſpiritu ſancto, quem in iuſtificatione deus nobis
Roma. 5 impertit, & per eundem charitatem in cordibus noſtris diffundit. Pro-
inde in reconciliatis ſeu iuſtificatis voluntas in pijs actionibus otioſa nō
Manichæi. eſt, quod impij Manichęi volebant, qui voluntati nullam actionem tri
buebant, ne quidem adiuuante ſpiritu ſancto, perinde atque nihil inter-
eſſet inter voluntatem & ſaxum. Quæ hæreſis hac tempeſtate renoua-
Tot. epi. ad ta, multis præcipitio fuit. Quinimo Paulus apoſtolus, quemadmodum
Roma. & ad vbique gratiam dei & ſpiritus ſancti auxilium quammaxime amplificat, ita
Gala. ſimul & acuit diligentiam noſtram, iubens cauere, ne fruſtra vel in va-
2.Corint. 6 num gratiam dei accipiamus, ſed pro noſtra virili adiuuante gratia in-
dies proficiamus, & ſemper in anteriora nos extendamus. Quod facien
Philip. 3 tibus deus anget dona ſua in nobis, Negligētibus vero etiam prius col
lata dona rurſus adimit, Quemadmodum docet parabola euangelica
Matth. 25 Marci. 4 de negotiatoribus. Quamuis autem omnia opera piorum dei ſint do-
Lucæ. 8 na, ex quibus magis deo debitores ſumus quam ipſe nobis, ipſe eſt enim qui
Amb. de vo operatur in nobis non tantum velle, ſed etiam perficere pro ſua bo-
ca. gent. lib. 2. cap. 2 na voluntate, & qui præparauit opera bona vt in illis ambulemus,
Bern. de an. Nihilominus tanta eſt dei benignitas, vt quod ipſe poſt iuſtificationē
nun. ſer. 1. operatur in nobis, idipſum nobis propter ſolum illum conſenſum no-
Philip. 2 Ephe. 2 ſtrum & bonam voluntatem quam adhibemus, non tamen abſque eo,
in meritum imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedenti-
Amb. de vo bus) fidem iuſtificantem, vt principium poſſet eſſe meritorum. Datur
ca. gent. lib. ſiquidem vnicuique ſine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante
1. cap. 9 vllum laborem, vnde quiſque mercedem accipiat ſecundum laborem, ſi-
cut dicit Apoſtolus: Vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſe
1. Corin. 3 cundum ſuum laborem, dei enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis,
Smile. dei ædificatio eſtis. Exemplo res fiet dilucidior, Ex terra ſterili nemo
Amb. de vo fructum expectat, ſed terra iam bene culta & imbre fœcunda, ha-
ca. gent. lib. 2. cap. 2 bet quod ab ipſa expectetur, iaciturque in eam ſemen, non ob hoc vt
Iohan. 12 ipſum ſolum maneat, ſed vt fructum afferendo multiplex atque numero-
ſum ſit. Terrā vero iam facientem fructū ſuum laudamus, atque illi omnē
Matth. 25 prouentum propemodum acceptum ferimus. Itidem, dominus habens
ſeruum & inutilem & frugi, vtrique pecuniæ pondus credit, vt in eo
ambo operentur, Ille deſidioſus recondit pecuniam domini ſui & nullū
fert

ſert fructum, Hic ponit pecuniam domini ſui ad vſuram vt lucretur du
plum, dominus etſi ſeruo frugi nihil magis debeat q̃ alteri, quod vterqꝫ
ſit ſeruus & obligatus ex debito operari. Item, licet ſeruus frugi nihil de
ſuo, ſed tantum pecuniam domini ſui ad vſuram ponat. Nihiloſecius ta
men, quia hic ſeruus voluntati domini voluntatem ſuam accommoda-
uit & peculio concredito bene vſus fuit, dominus eundem perinde
commendat ac collaudat, ac ſi de eo optime meritus fuiſſet: Euge (in-
quiens) ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te
conſtituam, intra in gaudium domini tui. Habent ergo opera noſtra
poſt iuſtificationem meritum ſuum, habent dignitatem ſuam, quam mu
tuantur ex gratia, non habent ex ſeipſis, Deus enim ex ſumma miſeri-
cordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, illiſqꝫ ingentem merce Matth. 5
dem repromittit ac perſoluit. Quamobrem hoc meritum quod operi-
bus hominis reconciliati ſeu iuſtificati deus imputat, recentiores meri- Meritũ con
tum condigni appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, digni cur ita
ſed ex gratia dei & merito Chriſti, quo niſi opera noſtra bona ſuſtenta dictum.
rentur, ne tantillum quidem valerent, De plenitudine enim eius (vt ſæ- Iohan. 1.
pe diximus) nos omnes accepimus, Niſi em̄ ille nobis meruiſſet, nos om Eſaiæ. 53. 64
ni merito vacui eſſemus. Condigni vero vocabulum ex quibuſdam ſcri Tit. 3
pturæ loquutionibus & tropis vſurpatum eſt, veluti dignus eſt opera Matth. 10
rius mercede ſua. Item, inuenit eos dignos ſe. Item, ambulabunt mecum Lucæ. 10
in albis, quia digni ſunt, Apo. iij. Et Coloſſ. i. Vt ambuletis digne deo. 1. Timo. 5
Et iterum: Cum gaudio agentes gratias deo patri, qui dignos nos fe-
cit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Itaqꝫ meritum bonorum ope-
rum poſt iuſtificationem non eſt attenuãdum, ſed modis omnibus am- Mat. 5. 6. 7
pliſicandum, quemadmodum vbiqꝫ facit Chriſtus & apoſtoli. Sed hoc Lucæ. 6
videndum, ne meriti cauſſam nobis aſſcribamus, ſed deo. Noſtrum 1. Corin. 3 Galat. 6
enim eſt tantum aſſentiri, & dei ductibus obſequi, ſed hinc ex de-
bito nihil repoſcere poſſumus, quemadmodum Chriſtus ait: Quum Lucæ. 17
feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſu-
mus, omnia quæcunque debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc
voluntatem noſtram deus (modo omnem boni operis gloriam in
eum transferamus) tanti facit, vt videatur agnoſcere ſe ex debito tene-
ri, deus iubet, vt operemur opera digna ſe. Nos vero orare conuenit,
vt deus & nos & opera noſtra digna faciat promiſſionibus Chriſti. Et
vt beatus Auguſtinus ait: Noſtrum eſt gratias agere domino & ſalua Aug. li. quin
tori noſtro, qui nos nullis præcedentibus meritis, vulneratos curauit, & qua. homil.
inimicos reconciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucem homi. 14
reduxit, de morte ad vitam reuocauit, & humiliter confitentes fragilita
tem noſtram, illius miſericordiam deprecemur, vt quia nos, ſecundum
Pſalmiſtam, miſericordia ſua præuenit, dignetur in nobis non ſolum Pſalm̄. 58

cuſto-

cuſtodire, ſed etiam augere munera vel beneficia ſua, quæ ipſe dignatus eſt dare.

Corona iuſtitiæ cur dicatur.
Au. de ver. apoſt. ſer. 2.
Pſalm. 3.

POſt omnia iſta dei & Chriſti beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum valle exulibus impertit, quid reſtat niſi corona iuſtitiæ? Vita vtique poſt hanc vitam ſempiterna & beata. Sed ne exiſtimes hanc dici iuſtitiæ coronam, quod tuæ iuſtitiæ, tuis virtutibus ob earum dignitatem debeatur. Sed corona iuſtitiæ appellatur non noſtræ, ſed dei. Iuſtitia dei ad eum modum dicitur, ſicuti dicimus: Domini eſt ſalus, non qua ſaluus eſt dominus, ſed quam dat eis, quos ſaluos facit; ſic & dei gratia per Chriſtum dominum noſtrum iuſtitia dei dicitur, non qua iuſtus eſt dominus, ſed qua iuſtificat eos, quos iuſtos facit. Huius iuſtitiæ, nempe dei, non ſuæ, coronam repoſcit Paulus, ſed vide qua præſumptione repoſcat: Scio (inquit) cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare. Quia credidit promittenti, fideliter promiſſum repetit, ſuum depoſitum, dei promiſſum appellans, promiſſum quidem ex miſericordia, ſed iam ex iuſtitia perſoluendum. Iuſtum quippe eſt, vt reddat quod debet, debet autem quod pollicitus eſt. Et hæc eſt iuſtitia (de qua præſumit Apoſtolus) promiſſio dei.

2. Timot. 4
Depoſitum Pauli eſt promiſſio dei.

Epilogus.
Homo bis ſe debet deo. 1
2

HAbes (vt ſperamus) ſummatim, quid de gratia dei, quid de noſtræ voluntatis viribus te ſentire oporteat. Principio enim oſtendimus quid gratiæ appellatione contineatur. Deinde docuimus, nos quicquid ſumus, hoc totum gratiæ dei debere, atque adeo hominem ſe totum bis deo debere, ſemel quod ab eo in creatione, totum eſſe, viuere, ſentire, ſapere & intelligere gratis acceperit. Secundo, quod perditus, gratuita dei beneuolentia requiſitus, ſibi redditus fuerit. Poſt hæc oſtendimus eam gratiam, id eſt, fauorem illum dei, quem erga genus humanum perditum exhibet (licet quod ad deum attinet vna ſit) propter diuerſos tamen effectus & ſecundum eum modum quo a nobis accipitur vel non accipitur multiplicem eſſe, nempe incitantem, iuſtificantem, cooperantem & perficientem Aut ſi mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem & coronantem, quas ſpecies Pſaltes recolens, ſeipſum excitat, pientiſſime canens: Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Quas retributiones? Qui propitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiam anteuertentem & iuſtificantem, quæ datur in baptiſmo. Quid deinde? Qui ſanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem & medentem infirmitati noſtræ. Denique poſt redemptionem ob omni corruptione, quid reſtat niſi corona iuſtitiæ? Nec hanc tacet Pſaltes, eandem non ſuis meritis, ſed dei miſericordiæ tribuens: Qui redimet (inquit) de corruptione vitam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſerationibus, quemadmodum

Au. de ver. apoſt. ſer. 2.
Pſalm. 102

dum & Apoſtolus ait: Gratia dei vita æterna. Rurſus: Habes, quid viri Roma. 6
bus voluntatis tuæ & ante & poſt iuſtificationem tribuere debeas, nem
pe voluntatē in externa iuſtitia, quæ iſagogica eſt, aliquid poſſe, ſed in
interna, quæ ſalutem operatur, omnino neceſſarium eſſe, vt gratiam vo
luntati nectamus. Nam (vt fuſiſſime diximus) ipſa gratia hoc in omni Amb. li. 2 de vocat. gent.
genere medendi atq; auxiliandi agit, vt in eo, quem vocat, primam ſi-
bi receptricem & famulam donorꝝ ſuorum præparet voluntatem, quod
virtus nolentium nulla ſit, nec poſſit aſſeri fides vel ſpes vel charitas eis
ineſſe, quorum bonus conſenſus ab his alienus eſt. Et vt animus nihil Iohan. 1.
virtutis capit, niſi radium veri acceperit luminis, Ita gratia nihil ei Bernard. de
quem vocat, confert, niſi prius oculos in eo aperiat voluntatis. Habes lib. arb.
item quid de merito ſentire debeas, & quod ſit illud congrui & condi-
gni meritum. Breuiter, hoc ſolum eſſe liberi arbitrij meritum, quod con
ſentit, Non quidem quod vel ipſe cōſenſus (in quo omne meritum cō 2. Corin. 3
ſiſtit) a deo non ſit, quod ne cogitare quidem (quod minus eſt q̃ con- Philip. 2
ſentire) quid ex nobis poſſimus, ſed quod is conſenſus non fiat ſine no-
bis, ob quem etiam coadiutores dei, cooperatores ſpiritus ſancti, & pro 1. Corin. 3
meritores regni, in ſcripturis appellamur, nimirum quod per cōſenſum,
vtiq; volūtarium diuinæ voluntati coniungamur, Deniq; habes, quid
nobis, quum hæc gratiæ beneficia intra nos vel nobiſcum agitari ſenti-
mus, cauendum ſit, Nempe ne hæc noſtræ voluntati tribuamus (quæ Matth. 26
infirma eſt) aut dei neceſſitati (quod deus nulla neceſſitate teneatur) ſed Iob. 9 Effectus
ſoli gratiæ (qua deus plenus eſt) quod ipſa ſit, quæ liberum excitat arbi gratiæ.
trium, quum ſeminat cogitatum: ſanat, quum immutat affectum: robo-
rat vt perducat ad actum, ſeruat ne ſentiat defectum, & tandem coro-
nat, vt nos gloriæ ſuæ participes efficiat. Non habes exemplum illuſtri Lucæ. 1.
us, q̃ virginis glorioſæ, quæ etſi per angelum gratia plena & futura ma
ter filij altiſſimi pronuntiaretur, Inde tamen ſe nequaquam extulit,
ſed totā ſe deo ſubmittēs, totum diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiēs)
exultat ſpiritus meus in deo ſalutari meo, Quia reſpexit humilitatem
& paruitatem ancillæ ſuæ, & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me di
cent omnes generationes, Quia fecit mihi dominus magna qui potens
eſt, & quæ ſequuntur. Item, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum
verbum tuum.

HIs vero recte perceptis, facile eſt occurrere impijs & præfractis il- Dilutio obie
lis hominibus, qui vt ſuæ impœnitentiæ & iuſtæ damnationis cauſ ctionū ex eo
ſam in deum transferant, verbis ſcripturæ perperam abutuntur, cau- loco, Nō eſt volentis &c.
ſantes ſe neceſſitate quadam adactos peccare & perire, quod non ſit ne-
que volentis neque currentis, &c. Adeo enim verba iſta apoſtolica eo- Roma. 9
rum impiæ ſententiæ non ſuffragantur, vt eandem etiam plane refellāt.

Neq;

Neqꝫ enim Paulus hac ſententia homini vel voluntatem, vel illius co-
natus adimit,neqꝫ nullius eſſe momenti aſtruit,imo vtraqꝫ,homini quo
dammodo permittit, ſed docet voluntatem noſtram ad bonum peni-
tus inutilem & imbecillem & curſum omnino inefficacem eſſe ſine gra-
tia dei miſerentis. Eſſet itaqꝫ impiorum excuſatio longe apparentior, ni
ſi Paulus tantus eſſet in amplificanda gratia: Haberēt enim impij,quod
ſemper quererentur de ſua imbecillitate,niſi conſtaret deum ſemper pa-
ratum eſſe,ad infirmitatem noſtram per gratiam ſuam ſubleuandū,mo-
do ipſi inſpiranti obedire,ac iuſtificanti ac adiuuanti conſentire & ob-
Nulla durior increpatio q̃ repudiatæ gratiæ. ſequi velimus. Propterea totam percurrentes ſcripturam, duriorem cen
ſuram nuſquam reperiemus q̃ repudiatæ gratiæ, Pſal. xviij. quem diuus
Petrus de Iuda traditore exponit, ſic legimus: Et dilexit maledictionē &
Pſalm.18 Actoꝝ.1. veniet ei & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Et Chriſtus de
Matth.23 plorans Hieroſolymorum perditionem, ita loquitur: Hieruſalem Hieru
ſalem,quæ occidis propheras, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quo-
ties volui congregare te,quēadmodū gallina cōgregat pullos ſuos ſub
Roma.1. alas, & noluiſti. Itidē Paulus ad Romanos: Et quia non probauerunt
deum habere in notitia,tradidit illos deus in reprobum ſenſum. Itē ad
Actoꝝ.13 Iudæos: Vobis oportebat primum loqui verbū dei,ſed quoniam repel-
litis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad
gentes. Atqꝫ hæc eſt illa cenſura in ſcripturis, quæ vbiqꝫ Iudæos gra-
Actoꝝ.7 uiſſime premit, quemadmodum diuus Stephanus dixit: Dura ceruice
& incircunciſis cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtiti-
Simile. ſtis, ſicut & patres veſtri, ita & vos. Nihil ergo mirum, ſi ille peccato de
merſus ſuccumbat,hic reſurgat,hic enī diuinæ gratiæ dexterā nō negle
xit,ſed apprehēſæ dexteræ ductu & tractu,e peccatorꝝ ſæcibus emerſit.
Ille vero diuinæ gratiæ dextram ſedulo oblatam ac nunqum ſubtractā
apprehendere neglexit, & ſic in peccatorum luto defixus remanſit, Am
bo in peccati foueam corruerunt,ſed hic funem gratiæ dei demiſſum ap
prehendit & mordicus tenuit & extractus eſt, ille funem dei demiſſum
apprehendere neglexit. Itaqꝫ miſer in peccati fouea perijt, non neceſſita
te abſoluta coactus,ſed ſua voluntate,ſuoqꝫ malo.

Obiectio Exodi.4 NEc habent impij quod cauillentur ſcriptū eſſe, Indurabo cor Pha
Roma.1. raonis, &c̄. Item, tradidit illos deus in reprobum ſenſum, &c̄. & ſi
Tropus ſcripturæ in verbis indurare & tradere. quæ ſunt ſimiles in ſcripturis figuræ. Certū eſt enim, eas hebraica phra-
ſi ſignificare permiſſionem, non voluntatem efficacem ſeu cogentem,
quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationem, id eſt, ne ſinas
Promiſſio dei iuſtiſſima. nos induci. Indurauit deus cor Pharaonis, quod permiſerit Pharaonē
abuti ſua voluntate, idqꝫ ſecundum iuſtiſſimum iudicium ſuum, qui cor
Roma.1.2 peccatoris reprobum (quod nec patientia, nec longanimitate dei, ad

pœni-

pœnitentiam emollitur, nec compunctione ſcinditur, nec timore frangi- tur, nec emollitur amore,) in obduratione ſua perſeuerare permittit at- q; hæc permiſſio ſeu dei patientia magis accuſat q̃ excuſat impium Vi des enim quot miraculis deus Pharaonem ad pœnitentiam inuitarit adeo vt fractus malis cæperit reſipiſcere, dum vocauit Moyſen & Aa- ron, dicens ad eos: Peccaui etiam nunc, dominus iuſtus, & ego & popu lus meus impij. Verum vbi eum ſalutaris pœnitentiæ iterum pœnituiſ- ſet, ac populum dei dimittere noluiſſet, nec tot tantiſq; miraculis com- motus ab eorũ perſequutione deſtitiſſet, ſed vindictæ cupidine cæcus, diuiſo mari ſeſe credere eſt auſus, deus ſumma ſua miſericordia deplo- ratæ malitiæ finem impoſiturus eum cum ſuo exercitu in medijs op- preſſit fluctibus vt quando ſanari nõ poſſet ſaltem citius interiret. At- q; hic diligenter intuenda eſt dei incomprehenſibilis ſapientia ac beni- gnitas, qui adeo malorum hominum impietatem nõ probat, vt nõ iã- tum impios illorũ conatus penitus fruſtretur ſed eiſdem etiam ad bonũ, & gloriam nominis ſui (vt ita dicamus) abutatur, quod non ſiluit ſcri- ptura. In hoc (inquiens) excitaui te, id eſt, permiſi te tua voluntate impia abuti, vt oſtendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomẽ meũ in vniuerſa terra. Quis enim ignorat q̃ fuerit gloria dei ex illo memo- rabili facinore, non tantum apud Iudæos ſed & gentes illuſtrata? vt in- terim Chriſti gloriã & triumphum hoc facinore ſignificatũ taceamus.

Exodi. 9 Exodi. 14 Pſalm. 1. Pſalm. 32 Exodi. 9 1. Corin. 10

SVnt qui pleraq; inextricabilia & abſurda colligunt de infallibili dei præſcientia, ac nõ ſine graui periculo infirmorũ, curioſe & temere ſo- phiſticãtur ac diſputant, quomodo rerum contingẽtia, & arbitrij liber- tas, cũ certiſſima dei p̃ſcientia ſimul manere poſſint. Qui ſane non leui ter peccãt, q̃d homini, qui mortalis atq; adeo terra & cinis eſt, nõ liceat incõprehẽſibiliũ iudiciorũ dei abyſſum diſcutere, Qui em̃ fiet vt abſtru ſiſſima illa inuiſibilis & incomprehenſibilis dei ſecreta comprehendat q animæ propriæ, qua viuit, ſentit, ac intelligit vim & naturam ſatis aſſe qui non poteſt, quemadmodum Hieremias ait: Cor hominis eſſe prauũ & inſcrutabile. Iudicia ergo dei non diſcutienda ſed adoranda, nõ diſ- putanda ſed iuſtiſſima credenda ſunt, alioqui ſcrutator maieſtatis op- primetur a gloria.

De p̃ſcientia dei nõ eſt an xie diſputandum. Iohan. 1. Roma. 11. Prouer. 25

PAucis tantum iudicabimus præſciẽtiam dei, rerum cõtingentiæ nõ obſtare. Superius oſtendimus deum peccati cauſſam non eſſe, ſed diaboli ac noſtram voluntatem. Ergo ſi deo nec approbante, nec co- gente voluntatem primorum parentum, peccatum factum eſt, ſequitur neceſſario, peccatum non eſſe factum neceſſitate abſoluta ſed volunta- rie. Oportet enim in hac quæſtione hoc memori ſemper mente tenere

Præſciã dei nõ obſtat re rum contin- gentiæ.

Eccl.15 deum ſicut vniuerſam naturam condidit, ita etiam inter cætera condi-
Dono liberi arb. nullũ pſtantius. diſſe hanc naturalem voluntatis vim, quæ eſt arbitrij libertas, quo dono naturæ non eſt aliud maius excogitabile. Quum ergo voluntas noſtra ante peccatum vere libera fuerit, ſequitur ꝙ hæc libertas eſt cauſſa contingentiæ humanarũ actionum, licet ergo deus præſciuerit hominẽ
Præſcia dei nõ ligat hoĩs voluntatem casurum, non tamen per hanc præſcientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertijt) ademit, aut vt ſic ageret, coegit ſeu impulit, Deus enim ita præuidet ac determinat contingentia, vt non tollat modum agendi naturæ inditum, ſed determinat actiones ſicut fiunt.
Pſalm̃.40 Præuidit deus Iudæ malam voluntatem, permiſit vt proderet Chriſtũ,
Actorũ.1. non coactus, ſed voluntarie, & decreuit quomodo Iudam ſic volunta-
Math.26 rie peccantem perderet, Non ergo Iudas peccauit neceſſario. Quod ſi
Obiectio. obijcias, Oportebat impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus ſanctus
Actorũ.1. per os Dauid de Iuda, &c. Reſpondeo, diſtinctione opus eſſe. Duplex
Dilutio. Duplex neceſſitas. enim eſt neceſſitas, Abſoluta, quam vocamus neceſſitatem conſequentiæ, veluti neceſſe eſt deum eſſe, deum vnum eſſe, hominem eſſe animal rationale, mortale, nam hæc aliter ſe habere nequaquam poſſunt. Alia eſt neceſſitas conſequentiæ, qua neceſſario euenire dicimus, non quæ ſua natura neceſſaria ſunt, ſed neceſſario ſequuntur, propter præcedentes
Lucæ.24 cauſſas, Vt, Oportebat Chriſtum pati, non neceſſitate abſoluta, ſed quia lapſus erat homo, nec aliter reſtitui poterat, niſi Chriſtus pateretur, quod ita vt fieret, deus decreuiſſet & q̃ maxime congruum iudicaſſet, Proinde neceſſario conſequebatur vt Chriſtus pateretur. Oporte-
Actorũ.1. bat impleri ſcripturam de Iuda, Nam quũ deus præuidiſſet malam Iudæ voluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipſum per
Actorũ.40 prophetam futurum prædixit.

Ex cõſeruatiõne homis poſt peccatũ ſumma dei benignitas oſtenditur. VIde autem ſummam dei benignitatem erga hominem, Nam quũ homo voluntarie peccaſſet, mortiꝙ ſe obnoxium reddidiſſet, tamen deus talem naturam ſic (non dei, ſed ſua culpa & vitio) corruptam non perdidit, ſed conſeruauit, ſtatimꝙ decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturam in melius reſtauraret, vt non habeant impij quod dicant, Cur deus non perdidit Adam & condidit hominem nouum innocẽtem, ex quo omnes naſceremur? hoc enĩ
Eccl.15 ſummæ dei miſericordiæ & benignitati minime congruebat, ſed magis quod creauerat, reſeruare ac reſtaurare. Habes ergo vnde gratias agas, non quod incuſes.

Ad pplm̃ ſermo moderãdus de pſciẽtia dei. DE cæteris quæ in hac plane inexplicabili materia magis ſubtiliter q̃ pie diſputantur, ad populum concionari non conuenerit, perturbant enim imbecillium animos ac conſcientias. Quanquam hoc noſſe

opor-

oportet, vt nihil eſt quod impioꝝ mentes magis terret, q̃ dei præſcientia, ita rurſus nihil eſt quod piorum animos tam conſolatur ac lætificat. Non enim oportet ſic cogitare, Si deus me præſciuit beatum, beatus efficiar, ſin ſecus, condemnabor, indormiſciturus interim in vtramq; aurẽ & expectaturus quid de me faciet deus. Sed potius ſic cogitare debemus, Deus vult omnes homines ſaluos fieri, Inſuper vult, vt omnes qui credunt in Chriſtum, non pereant, ſed habeant vitam æternam. Ergo optime deus, tibi gratias ago qui dederis mihi in corde meo certiſſimũ indicium ꝙ ſim ex numero eoꝝ quos præſciuiſti, nimiꝝ fidem in vnigenitum filium tuũ. Quod ſi nondum viuidam hanc fidem in cordibus noſtris ſentiamus, reſtat vt auſcultemus vocanti & dicenti: Crede tantum & ſaluus eris, & quibus erat præſcientia dei ante hanc viuificam fidem terribilis, ea accedente fiet omni melle ſuauior. Propterea Apoſtolus quũ præſcientiæ dei meminit, mirum q̃ exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonũ, his qui ſecũdum propoſitum vocati ſunt ſancti, Nam quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?

Nihil magis lætificat piorũ aĩos q̃ dei præſcientia.
1. Timo. 2
Iohan. 3.
Si nõ es ꝑdeſtinatus, fac vt prædeſtineris.
Actoꝝ. 16
Roma. 8.

VT vero tandem his explicatis vnde digreſſi ſumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de vita in melius cõmutanda ſtatuere, veniam ſperare non poſſum. Nam (vt diximus) deus nulli gratiam ſuã ſubtrahit, ſed & nõ petentes ac ne cogitantes quidẽ gratia ſua anteuertit, petentes vero prouehit, ſanat, adiuuat ac confirmat. Imputet ergo æger cui medicus præſto eſt ſibijpſi, non medico, ſi eius oblatam medelam recuſans; morbo prægrauatus extinguatur.

Pctõr nullã habet cõtra deum excuſationem.
Augu. lib. 10 confeſſ. ca. 2

CAeterũ vt hunc articulũ, qui de contritione ẽſt, ſemel abſoluamus. Multa ſunt (vt ex prædictis manifeſtũ euadit) quæ ad verã contritionẽ requirunt. Primo, neceſſe eſt vt homo concipiat odiũ peccatorũ, non huius vel illius, ſed omniũ quæ deũ offendunt. Falſam em̃ pœnitẽtiam eſſe conſtat, quũ pluribus contemptis, de vno ſolo pœnitentia agitur, vel quũ ſic agitur de vno, vt non diſcedatur ab alio, Quid em̃ prodeſt ſi peccata luxuriæ quis defleat, & tamẽ adhuc auaritiæ æſtibus anhelet? In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Si quis totã legem ſeruauerit, offendat aũt in vno, factus eſt omniũ reus, Hoc odium, quum peccati fœditas, tum diuini iudicij feruens contemplatio ſubminiſtrant. Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundam eſſe oportet,

Ad verã cõtritionẽ multa requirunt.
1
Innocẽ. 2. de pœni. diſt. 5
Greg. de pœnit. diſt. 3. c. pœnitentia.
Iacobi. 2
Chryſoſ. in Matth. ca. 18
2

Pſalm.37 qualis fuit pœnitentia Dauid,dicentis:Poculum meum cũ fletu miſcebam.Item,Non eſt ſanitas in carne mea,non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum. Et deinde, Miſer factus ſum,& curuatus ſum vſque in finem,tota die contriſtatus ingrediebar.Et ſtatim poſt,Rugiebam a gemitu cordis mei,& gemitus meus a te non eſt abſconditus. Et apud prophetam(quem ſupra citauimus)ait dñs: Conuertimini ad me in toto corde veſtro,in ieiunio,fletu,ac planctu,ac ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Huc item reſpicit quod Chriſtus ait: Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur.Væ autem vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. De hac triſtitia dixit Apoſtolus.ij.Corin.vij. Gaudeo quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati eñ eſtis ſecundum deum.Quæ enim ſecundũ deum triſtitia eſt, ſalutem ſtabilem operatur. Hos ergo dolores non fictos aut ſimulatos,ſed veros eſſe & in conſcientia ſentiri neceſſe eſt, alioqui non perficietur contritio, quod & ipſius vocabuli ratio ſatis oſtendit, nec dñs aliter accedet, niſi nobis interno dolore & terrore vere affectis,territis,pauidis ac contritis.Nam & propheta ait:Vbi habitabit dñs?in ſpiritu contrito & humiliato. Et Pſaltes:Sacrificium deo ſpiritus contribulatus,cor contritum & humiliatum deus non deſpicies. Fiunt aũt hi terrores(vt ſupra diximus)in nobis dei beneficio,qui ad hoc vtitur miniſterio,& legis naturalis(nam ira dei in omnẽ animam hominis operãtis malum) & legis ſcriptæ,quia per legem cognitio peccati.Et quia hæc lex non tantum arguit externa delicta factorum ac dictorum,ſed etiam interiorem concupiſcentiæ impuritatem,idcirco vtranque agnoſcere debemus. Paulus etiam concupiſcentiæ æſtum,etſi lex mentis repugnet,peccatique ſtimulis haud aſſentiatur, grauiter deplorat: Video (inquit) aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati.Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius?gratia dei,&c.

[Margin: Ibidem. · Iohel.2 · Matth.5 · Lucæ.6 · 2.Corin.7 · Pſalm.50 · Roma.1. · Roma.3 · Exodi.20 · Roma.7]

3 Tertio, non oportet leuiter tranſmittere peccata præterita, ſed eadem agnoſcere, & memoriam eorum perſeueranter retinere, quemadmodum Pſaltes ait: Quoniam iniquitatem meã ego cognoſco & peccatũ meũ contra me eſt ſemper. Vix eſt eñ quod tam ſegnem reddit hominẽ ad perpetrandã nequitiam. Rurſus quod tam facilẽ facit ad remittendum malum aduerſus proximum,q̃ peccatorum continuata memoria Quamobrem non ſufficit ſola lingua pronuntiare peccaſſe nos, ſed id & intima cõſcientia pronuntiare,& nobis perſuaſum eſſe oportet, vt nõ tantũ peccatores nos eſſe dicamus,ſed etiã ipſa peccata ſpecialiter ſingula cõputemus.

[Margin: Chry.in epiſto.ad Heb. hom.31.c.12 · Pſalm.50 · Non ſufficit ſola lingua,pronuntiare nos peccatores.]

4 Quarto,ad contritionẽ pertinet votũ vitæ in melius commutandæ,quemadmodũ propheta monet: Quieſcite peruerſe agere,diſcite bene facere. Et diuinus ille Pſaltes:Declina a malo & fac bonũ,inquire pacem & perſequere eã. Debet ergo affectũ illum in ſe recipere,quẽ gere-

[Margin: Eſaiæ.1. · Pſalm.33 · Baſil.in reg. mona. ca.21]

gerebat ille qui dixit: Iniquitatem odio habui & abominatus ſum, & Pſalm.118
quæ in ſexto pſalmo & in alijs q̃plurimis ſcripta ſunt, Sed & illa quæ Pſalm.6.
Apoſtolus dixit ad illos, qui ſecundũ deum contriſtati fuerunt: Quan 2.Corin.7
tam (inquit) hoc contriſtari ſecundũ deum operat̃ in vobis ſolicitudi-
nem: ſed indignationẽ, ſed æmulationem, ſed vindictã. Interea auferen Chryſoſ.ad
dæ ſunt omnes occaſiones, quæ cauſam præbere poſſunt relabendi in Theod lap
peccatũ, & ſtudium opera cõtraria peccatis p̃teritis faciendi capiendũ, li.1.circa fin.
Nam qui verbo ſe pœnitere dicit, & peccandi occaſionem non deuitat,
ſed ſe rurſus peccato implicandũ offert, is eſt veluti canis ad vomitum 2.Petri.2
ſuũ reuertens. Et in primis neceſſe eſt, vt habeamus voluntatẽ efficacẽ Satiſfactio
reſtituendi alienũ. Reſtitutio em̃ ciuilis (qua ſatiſfacimus his quorũ res multum ne-
occupatas tenemus) ad contritionẽ pertinet. Non em̃ licet nobis ex alie ceſſaria.
no vel edere vel contingere, quinimo non ſolũ retentio, ſed & concu- Exodi.20
piſcentia alieni lege vetita eſt. Quamobrẽ ſi res aliena, propter quã pec Tobiæ.2.
catum eſt, reddi poſſit, & non redditur, pœnitẽtia non agitur, ſed ſimu-
latur, ſi aũt veraciter agitur, non dimittitur peccatũ, niſi reſtituatur ab- Auguſt.
latum. Deinde omnino neceſſariũ eſt, vt acceptã offenſam ſeu iniuriã
proximo ex animo remittamus, Nam vt Chriſtus inquit: Si non dimi- Matth.6.
ſeritis hominibus, nec pater veſter cœleſtis dimittet vobis peccata ve-
ſtra. Et iterũ: Quum ſtatis ad orandũ, dimittite ſi quid habetis in cordi Marci.11.
bus veſtris. Quamdiu em̃ diſcordiam habes cum proximo, nullũ boni
operis fructum facere poteris. Scriptum eſt em̃, Si offers munus tuũ ad Matth.5
altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliquid aduerſus
te, vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc venies & offeres munus tu-
um. Vt autem hunc affectum ignoſcendi capias, diligẽter tibi rememo-
randa eſt parabola euangelica, quam legimus Matth. xviij. de duobus Matth.18
ſeruis debitoribus, quæ infra latius explicata reperies.
5 Quinto, poſtquam de omnibus peccatis tuis grauiter & ex animo in-
dolueris, dieſq; tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris ac firmi-
ter in corde tuo ſtatueris deſinere a malo & facere bonum, tum fides ac Eſaiæ.38
cedere debet contritioni, qua fiducia miſericordiæ dei rurſus erigaris &
conſolationẽ accipias, confiſus tibi ſic affecto peccata tua propter Chri-
ſtum remiſſum iri, Nam hæc fides (vt & ſupra diximus) contritionem
perficit atq; diſcrimen facit inter contritionem pij & impij, Petri & Iu- Matth. 27
dæ. Ideo em̃ non profuit Iudæ pœnitentia, quia hac fide caruit, Ideo Pe Matth.26
tro profuit contrio, quia hæc fides acceſſit, qua miſericordiam apprehen
dit, Hæc eſt illa fides qua iuſtificati, pacem habemus erga deum, quem- Roma.5.
admodum ſupra copioſius tractatum eſt, & infra latius exponemus.
Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confeſſionem & Satiſfactionem,
properamus.

DE CONFESSIONE.

Vocabulum cōfeſſiōis varie accipit. Hilarius in pſalm̄.66

VErbum confeſſionis in ſcripturis varie accipitur.
Nam ſæpe eſt laudare ſeu gratias agere, vt pſalm̄.
1 lxvij. Confiteantur tibi populi deus. Et quod Chri
Pſalm̄.57 Matth.11 ſtus ait Matth.xi. Confiteor tibi pater cœli & ter-
ræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & reuelaſti
ea paruulis. Hæc igitur confeſſio nihil aliud eſt, q̄
agnitio cum laude, ſeu laus & ſanctificatio nominis
dei, qua ſolius dei gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua
Pſalm̄.95 dictum eſt: Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius, qua totam fidu
ciam in deum reijcientes, quæ dei ſunt & verbis & factis profitemur,
non tantum in proſperis, ſed & in aduerſitatum totius mundi conſpe-
1.Iohan.4 ctu conſtituti.i.Iohan.iiij. Quiſquis confeſſus fuerit ꝙ Ieſus Chriſtus
eſt filius dei, &c̄. Item, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, con
fitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me corā ho
minibus, negabo & ego ipſum coram patre meo qui in cœlis eſt. Ad
hanc confeſſionem, vbi res poſtulat, non ſufficit ſolus animus ſiue vo-
luntas, hoc eſt, interior quædam confeſſio, verumetiam oris confeſſio
flagitatur, quæ libera & inuicta eſſe debet. Corde enim creditur ad iu-
Roma.10 ſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, Roma.x. Hinc dicti ſunt con
Confeſſores vnde dicti. feſſores, qui a confeſſione Chriſti nominis nullis tormentis potuerunt
Vide Euſeb. in eccle. hiſt. lib.5.cap.3 dimoueri. Qui dum viuerent, martyres dici nolebant, ſed optabant, vt
ſaltem in eis permaneret tuta confeſſio, de qua dixit Apoſtolus: Certa
1.Timo.6. bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es
Lapſi q̄ ſint. & confeſſus confeſſionem bonam coram multis teſtibus. His opponun
tur lapſi, ac etiam hi qui verbis quidem deum confitentur, factis au-
tem negant.

2 Secundo, confiteri, eſt ſimpliciter agnoſcere quod vel intus in animo la
Alia vocabuli acceptio. tet, vel alicui obijcitur, aut cuius incuſatur, ſecundum quam ſignificatio
nem ſcriptura verbo confeſſionis pro agnitione non cuiuſlibet rei, ſed
Triplex peccatorum cōfeſſio. magis peccatorum frequentiſſime vtitur. Eſt autem triplex peccato-
rum confeſſio. Vna interior, qua ſoli deo noſtra peccata confitemur,
1 hoc eſt, qua coram deo peccata ex animo agnoſcimus, noſtra opera ma
la cum ingenti cordis dolore damnantes, ac dei miſericordiam quæren-
Pſalm̄.31 tes, de qua dicitur pſalmo triceſimoprimo: Dixi, Confitebor aduerſus
me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.
Item pſalmo quinquageſimo: Quoniam iniquitatem meam ego co-
Chry. in parene. ad Theodo. lapſ. circa finem. gnoſco & peccatum meum contra me eſt ſemper. Hanc interiorem con
feſſionem gentes & infideles nobiſcum ex parte communem habue-
runt,

runt, quod ſcilicet ad damnationem & profeſſionem peccati attinet. Nam quis tandem eſt hominum, quem (quum turpitudinem ſuam perpendit) ſui non pudeat, qui ſe non accuſet? nimirum id operante lege naturali omnium cordibus inſcripta, quæ parit cogitationes, accuſantes ac defendentes. Sed quum ad verum ſcopum non reſpexerint, perijt illis omnis huius mentalis confeſſionis fructus, etſi Ouidius, confeſſis numen quoddam patere dicat. Nam in primis nemo recte erratus ſuos coram deo confitebitur, niſi qui proponat in poſterum a peccatis diſcedere. Quid enim aliud eſt confeſſio erroris, q̃ profeſſio deſinendi ab errore? Proinde gentes quæ affligebant conſcientias ſuas abſq; voto vitam in melius commutandæ, confeſſionem fructu ſuo fruſtrabantur, Deſinendum enim a peccato eſt, ob quod peccati cœpta confeſſio eſt, atq; ideo extra veniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, ſed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerunt quidem illi peccatum, ſed præter ſpem veniæ & miſericordiæ. Quamobrem nulla inde ad eos redibat vtilitas. Nam quid proderunt lachrymæ & confeſſio, ſi nulla adſit abolitionis fiducia? Et qui poteſt a peccatis abſtinere detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui deſperato fructuum prouentu, ſegetes deuaſtantia non arcebit, ita & ille qui confeſſionem quidem ſeminat, nihil lucri expectans, neutiquã dimouere ſtudebit ea quæ reſipiſcentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc cõfeſſio nihil profuit, q̃ de vlla expiatione culpæ adeo nullam ſpem habuerunt, vt de ea ne cogitarent quidem, ſed eis pœna tantum fuit omnium grauiſſima, criminum admiſſorum recordatio, quemadmodum idem ipſe Ouidius teſtatur lib. i. de Ponto.

Roma. i. | Ouidius. | Hilarius in pſalm. 135 | Chry. in loco iã citato. | Simile. | Ethnici credebant culpam expiari non poſſe. | Ouid. lib. i. de Ponto

Pœnitet (inquit) o ſi quid miſerorum creditur vlli,
Pœnitet & facto torqueor ipſe meo.
Quumq; ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori,
Eſtq; pati pœnam q̃ meruiſſe minus,
Vt mihi dij faueant, quibus eſt manifeſtior ipſe,
Pœna poteſt demi, culpa perennis erit,
Mors faciet certe, ne ſim (quum venerit) exul,
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipſo
Diſplicet authori, prima eſt hæc vltio, quod ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Et iterum.

Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti

Mẽs ſibi cõſcia mali omniũ miſeria

Mens habet attonitos,& ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiens animo tortore flagellum:
Pœna autem vehemens ac multo ſæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Noctedieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Confeſſio interior ꝑpria Chriſtianorũ.

Chryſoſt.in loco citato.

Itaq; ea interior confeſſio,quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac veris doloribus,votum reſipiſcendi & ſpem indulgentiæ coniuncta habet,proprie piorum eſt(potiſſima vtiq; contritionis pars,atq; adeo veræ contritionis formatrix & effigiatrix)a qua tam ſecernuntur illi qui neq; cũ animæ compunctione & amaritudine, neq; cũ peccatorũ abolitione & ſpe indulgentiæ ſuam malitiam agnoſcunt,q̃ qui nimia deſperatione obſtupeſcunt,& bene & male viuere,iuxta ponentes,atq; adeo de ſuis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ dei afficiuntur, ſed ſecuri ſuis voluptatibus indulgent,ſicut irrationabilia pecora natura genita in captuiã & perniciem, voluptatẽ exiſtimantes dici delitias,

2.Petri 2

Sic eñ Petrus Apoſtolus homines illos impie ſecuros deſcribit,quorũ hodie plenus eſt orbis. Quãti eñ ſunt peccatores ſecure degẽtes?quãti rapiunt & nõ volunt intelligere,qm̃ inique agunt?quãti deuaſtant viduas & diripiunt pupillorũ facultates?quãti circũueniunt aliena matrimonia?quãti tribulant orphanos & agnoſcere nolunt ſuperuenturã ſibi calamitatẽ?Inſuper fiducialiter q̃ mala ſunt agũt, & ſic nec ingemiſcunt nec lachrymã proferũt,neq; confitenẽ,quos ſaluari eſt impoſſibile, cp nec agnoſcant facinora ſua,nec dei iudicum præ oculis habeant.

Chryſoſt.in pſalm.50

Roma.1. Galat.5

Admonẽd⁹ ppl̄s ad vrgẽ cõfeſſionem interiorem.

Chryſoſ. in pſal.50

OPortebat aũt & neceſſitatem & vtilitatem huius mentalis confeſſionis, inſuper & confitendi rationem populo nunq̃ non inculcare,quod veteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt.In primis diuus ille Chryſoſtomus,qui confeſſionẽ eiuſcemodi,modo pie ac ſedulo fiat,tanti fecit,vt quibuſdã anſam ſubdubitandi (num ꝑterea confeſſio illa ſacramentalis ſeu ſecreta,quæ ſacerdoti fit,neceſſaria ſit?)ꝑbuiſſe videat. Certe tam eſt hæc confeſſio neceſſaria,vt deus non aliter nos iuſtificet, q̃ confeſſos. Deus eſt qui gratis quidem iuſtificat: Ego(inquit apud Eſaiam)ſum,ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorum tuorum non recordabor. Sed quia talis eſt miſericordia domini,qua nolit nos abuti deus,vt ſcilicet hanc conſequuti,remiſſiores fiamus. Idcirco quærit & a nobis quiddam, non vt pretium iuſtificationis, ſed vt adminiculum, quod tamen ipſe quoque, nobis per conſenſum cooperantibus, largitur nimirum fidelem mentis confeſſionem. Siquidem apud eundem prophetam ſequitur. Reduc me in memoriam & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes (vel vt SEPTVAGINTA tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, vt

Eſaiæ.43

Ibidem.

vt iuſtificeris. Huius confeſſionis fiducia fidelis ille rex Dauid repoſcit,
vt deus eum ab iniquitate ſua lauet: Secundũ(inquit) multitudinẽ mi- Pſalm̃.50
ſerationũ tuarꝫ dele iniquitatem meam. Vnde vero tantum beneficium
præſumat, ſtatim ſubiecit: Quoniã(inquit) iniquitatem meã cognoſco.
Requirit aũt deus hanc confeſſionem peccatorꝫ noſtrorꝫ, non ꝙ igno- Cur deus, ꝗ nihil ignorat, cõfeſſionẽ noſtram requirat.
ret ea, quãuis non confeſſa, quũ faciebas ea, præſto erat, quũ admitteres
nouerat, ſed quod aliter homo ſentire non poſſit, quid deus per miſeri-
cordiam illi conceſſerit. Qui enĩ memor eſt cumuli peccatorꝫ ſuorꝫ, erit
& memor magnitudinis miſericordiæ dei. Qui vero morborꝫ ſuorum,
veluti lethargo occupatus, obliuiſcitur, quo tandẽ pacto miſericordiæ
medicinã fideliter requiret aut accipiet, quamobrem Prouerbiorꝫ.xviij Prouer.18
legimus: Iuſtus prior accuſator eſt ſui. Et cap.xxviij. Qui abſcondit ſce Prouer.28
lera ſua, non dirigetur: qui aũt confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſeri-
cordiam conſequetur. Non demoreris(inquit Ieſus Sirach) in errore im Eccle.4
piorum, ante mortem confitere, a mortuo quaſi nihil perit confeſſio.
Confiteberis viuens, viuens & ſanus confiteberis & gloriaberis in miſe
rationibus illius. Atque adeo ſanctis ac pijs viris curæ erat hæc interior
ad deum confeſſio, vt etiam ea quę iam credebant remiſſa in memoriam Chryſoſ. in pſal.50. item de cõpunct. cord. lib.2
reducerent, hoc ſcientes quod etſi culpam de præſentibus non habe-
rent, recordationes tamen præteritorum peccatorum, & luctum anima-
bus ſuis plurimum prodeſſe, vel ob id quod animæ verecundiam incu
tere, eamq; ad amorem eius, qui tam multa & tam magna cõceſſit, pro-
uocare poſſent, cõſiderantes, quia niſi miſeratio eius ſubueniſſet, tantũ
illud peccatorum pondus eos inferni ſupplicijs mancipaſſet. Proinde
Dauid rex, quamuis remiſſum iam ſibi peccatum eſſet, nihiloſecius ta-
men ille in conſcientia ſua tanquam in imagine adulterium & homici-
dium depicta habebat. Et per ſingulos dies præteritam illam putredi- Pſalm̃.31
nem intuens, dicebat: Iniquitatem meam ego cognoſco & peccatũ me- Pſalm̃.50
um contra me eſt ſemper. Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi dñe om Eſaiæ.38
nes annos meos in amaritudine animæ meæ. Ad eundẽ modũ Paulus
Apl'us, etiam illa cõmemorat, quæ per ignorantiã commiſſa, gratia ba
ptiſmi & confeſſio fidei aboleuerat: Chriſtus Ieſus (inquit) venit in hũc 1.Timo.1.
mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Et ite-
rum: Et fidelem me exiſtimauit, ponens in miniſterium, qui prius fui
blaſphemus & perſequutor, contumelioſus ſupra modum perſequens
eccleſiam dei & expugnans eam, & qui non ſum dignus vocari Apo-
ſtolus. Paulus ergo etiam illorum meminit, quorum erat veniam conſe
quutus. Nos vero nec iſta recordamur quæ poſt baptiſmum commiſi-
mus, cæterũ etſi aliquando ad recordationem venerimus, ſtatim effugit
cogitatio, & trãſimus ad alia, & nec integra quidẽ hora patimur animã Noſtra ſocordia.
noſtram afflictione mœroris huius aſtringi, Hæc igitur cauſſa eſt ꝙ ma
lis

lis addimus mala. Quid em̃ prohibet vbi nihil metuit̃, vbi nihil verecũdiæ, nihil pudoris admittit̃, vt non in omnes perditionis ſoueas demergamur? Quas ne incidamus, dñs apud Ezechielẽ ſaluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) viarꝝ veſtrarꝝ & omniũ ſcelerũ veſtrorꝝ quibus polluti eratis, & diſplicebit vobis in conſpectu veſtro in cunctis malitijs quas feciſtis, & ſcietis quia ego dñs, quum benefecero vobis propter nomen meum, non ſecundum vias veſtras malas, neqꝫ ſecundum ſcelera veſtra peſſima.

Ezech. 10

Cõfeſſio mẽtalis debet fine intermiſſione fieri. Supra folio. 119. pag. 1.

DEbet itaqꝫ hæc confeſſio, quæ mentalis eſt, ſine intermiſſione fieri, Nã haud multũ differt ab illa tertia pœnitẽtiæ in eccleſia actione, quæ quotidiana eſt (de qua ſupra diximus) niſi ꝙ latius ſe porrigit, nẽpe ad quælibet, non tantum leuia & quotidiana peccata. Porro ſi oratio noſtra ad deũ perpetua eſſe debet, orationis aũt, p̃ſertim illius quam nos docuit Chriſtus, vis tota in eo conſiſtit, vt dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomẽ ſanctificemus, nos vero noſtraqꝫ opera corã deo accuſemus ac damnemus, ad miſericordiã eius perpetuo reſpicientes, Conſequẽs eſt vt & hæc cõfeſſio nunq̃ intermittenda ſit, ꝙ hæc confeſſio omnino ſit, aut oratio illa quã a nobis requirit deus, aut ſaltem orationis eius ipſiſſima medulla. Quid em̃ aliud eſt confiteri deo q̃ diſplicere nobis, illius vero omnipotentiã, ſapientiã & bonitatẽ ſemper & vbiqꝫ p̃dicare. Pulchra pareneſi vſus eſt Auguſtinus in pſal. lxvi. Confiteant̃ (inquit) tibi populi deus, inuenerũt viam tuã, Confiteantur, ipſa cantatio confeſſio eſt, confeſſio peccatorꝝ tuorꝝ eſt virtutis dei, tuã iniquitatẽ confitere, gratiã dei confitere, te accuſa, illũ glorifica, te reprehẽde, illum lauda, vt & ipſe veniens, inueniat te punitorem tuum, vt exhibeat ſe tibi ſaluatorem tuum.

Oratiõis vis in mẽtali cõfeſſione ſita.

Cõfiteri deo quid.

Augu. lib. 10 cõfeſſ. cap. 2

Auguſt. in pſalm. 66

Ratio confitendi deo. Matth. 6. Chryſoſt. in pſalm. 50

HAec eſt aũt deo cõfitendi ratio ac modus. Peccata noſtra Chrs debita appellat, Nos dei villicos, cũ q̃bus deus ſit poſiturus rationẽ. Ergo codex rationum nobis conſcribendus eſt, Codicem habemus conſcientiam noſtram, in hac peccata noſtra & maiora & minora, tanquam in libro ſcribere oportet, deinde confiteri, non tantum, quia multa in nobis delicta ſunt, verum & peccata ſigillatim, idqꝫ frequentius, recenſere, atque ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admiſſa lugere. Ita em̃ & animæ arrogantiam frangemus, frequẽtius eam de malis ſuis & vitijs commonentes, & cautela nobis (ne vltra in eadem delicta incidamus) acrior naſcetur, vt interim taceamus hac confeſſione fidem quammaxime acui & exerceri, ſine qua non accipimus remiſſionẽ peccatorum. Nõ habes autem quo te a quotidiana iſta cõfeſſione excuſes, Nam ſi omnino per diem non habuiſti tempus excutiendi rationes tuas,

Peccatũ niſi agnitũ ſeu cõfeſſum, non dimittetur.

as, ſaltem quando accubueris ſuper ſtratum & neminem habueris infeſtum, antequam veniat tibi ſomnus, profer in medium codicem, conſcientiam tuam, & reminiſcere peccata tua, ſi quid in verbo ſeu in facto vel in cogitatione peccaſti, Dicito in corde tuo & in anima tua, Expendimus diem, o anima quid boni fecimus, aut quid mali operati ſumus? Tum ſi boni cuiuſpiam facti tibi conſcius fueris, totum dei benignitati tribue, illi gratias age, at peccatorum reminiſcens, funde ſaltem cordis lachrymas, recenſe peccata ſigillatim, facito tibimetipſi rationem, deum tuum roga, ora miſericordiam & inuenies requiem, ſic enim poteris in lectulo tuo poſitus peccata tua delere, hoc vbi feceris, tum demum permitte animam tuam ſoporari. Iraſcimini (inquit propheta) & nolite peccare, qui dicitis in cordibus veſtris & in cubilibus veſtris compungimini. Et alibi: Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Cur quæſo graue aut moleſtum videbitur poſitũ in lecto quotidiana deflere peccata, vnde tanta promanat vtilitas? *Pſalm.4.* *Pſalm.5.*

VT autem populus dei ad hanc mentalem confeſſionem modis omnibus inuitaretur, lege veteri cauit deus, vt pontifex quum offerret ſacrificium pro delicto, generalem totius populi peccator॰ confeſſionẽ ad deum faceret. Poſtquam (inquit) emundauerit ſanctuarium & altare, tunc offerat hircũ viuentẽ, poſtea vtraq; manu ſuper caput eius cõfiteatur oẽs iniquitates filior॰ Iſrael & vniuerſa delicta & peccata eorũ. Sic cõfeſſus eſt populi delicta Neemias in Zuſis, Neemiæ.iiij. Itidẽ populus præſente ſacerdote, Neemiæ.ix. Nec alia ratione ſancti patres generalem hanc confeſſionem tam frequentem in eccleſia eſſe, & per ſacerdotes totius populi nomine, ac ipſum etiam populũ ſacerdotem verbis comitantem, pronuntiari voluerunt. Hinc ſacerdos Miſſæ ſacra myſteria a confeſſione (quam viciſſim cum aſtantibus recenſet) orditur, hinc finita concione, generalẽ hanc & publicã confeſſionẽ ad populum pronuntiat, ac monet vt ſe pronuntiantẽ populus eiſdẽ verbis proſequat̃, hinc in horarijs precibus, & mane, nempe in Primis, & veſpere, nimir॰ in Completorio hæc cõfeſſio replicat̃, idq; ne rei tam neceſſariæ vnquã obliuiſcamur, aut fructibus tam eximijs qui hinc nobis proueniunt, careamus, Que de mentali confeſſione dixiſſe ſuffecerit. *Cõfeſſio generalis apud Iudæos. Leuit.16* *Neemiæ.4. Neemiæ.9* *Cõfeſſio generalis in eccleſia frequẽs*

SEcunda confeſſio fraterna dicitur, de qua legimus Matth.v. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſus te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Ne autem frater tuus ſic a te offenſus, te noxam tuam agnoſcentem, ac veniam ab eo petentem auerſari, aut confeſſionem tuam aſpernari impune poſſet. *Cõfeſſio fraterna quæ. Matth.5*

Dñs

Marci.12 Dominus præceptũ dedit,quod & ſupra retulimus, Marci xij. in hæc
verba: Dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, vt & pater veſter
qui in cœlis eſt dimittat vobis peccata veſtra. Quod ſi vos non dimiſe
ritis,nec pater veſter qui in cœlis eſt dimittet vobis peccata veſtra. Et
Matth.18 rurſus Matth.xviij. petro interrogãti, Domine,quoties peccabit in me
frater meus & dimittam ei? vſq; ſepties? Reſpondit, Non dico tibi vſq;
ſepties,ſed vſq; ſeptuagies ſepties. Idq; ſubſequente illic parabola ma-
gis inculcat,qua declarat, eum vana ſpe deum precari,qui fratri errata
non dignatur condonare. Nam vt Ambroſius ſcite ait: Si dimiſeris,
bene conuenit vt dimittat tibi: ſi non dimittis,quomodo eum conuenis
vt dimittat tibi? Et vt diuus Hieronymus ait: Non recte delicti ſui ve-
niam poſtulat,qui non prius quod in eum delinquitur,relaxat. Hæc au
Iohan.13 tem confeſſio ſignificata eſt in Euangelio per pedum lotionem, hac ſi-
quidem poſt cœnam peracta, Chriſtus rationẽ operis ſui diſcipulis ſuis
expoſuit,dicens: Si ego laui veſtros pedes,dominus & magiſter,& vos
debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quẽ
admodum ego feci vobis,ita & vos faciatis, quo ſignificat, vbi proxi-
mum læſerimus,id nos coram eo agnoſcere, veniam petere,& viciſſim
vbi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere,& pro nobis
Cõfeſſio fraterna neceſſaria. inuicem orare oportere. Et quamuis hæc confeſſio proprie ſacramenta-
lis non ſit,de qua ſtatim dicemus,eandem tamen vt remiſſionem pecca
torum conſequamur neceſſariam eſſe, atq; adeo ſacramenti appella-
tione large accepto vocabulo contineri conſtat, vel Beda & Bernardo
Beda in verba apoſtoli Iacobi. teſtibus. Beda certe non dubitauit, eum epiſtolæ diui Iacobi locũ(nẽpe,
confitemini alterutrũ peccata veſtra, & orate pro inuicẽ vt ſaluemini)
Berñ. in ſer. de cœna dñi & lot. pedũ. non tantũ de ſacramentali, quæ ſacerdoti fit, ſed etiã de hac fraterna cõ
feſſione intelligere, quamuis cum ea diſcretione, vt quotidiana leuiaq;
Iacobi.5 peccata alterutrum coæqualibus confiteamur, eorumq; credamus quo-
tidiana oratione ſaluari. Porro grauioris lepræ immunditiem iuxta le-
gem ſacerdoti pandamus, atq; ad illius arbitrium, qualiter & quanto
Beda in Paulũ ad Coloſ. tempore iuſſerit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex
hoc diui Iacobi loco interpretatur: Nouerimus(inquit)nos in huius do
Vide Au. in Ioh. tract.56 minici operis(nimirũ lotionis pedũ)altitudine admonitos, vt cõfeſſi in-
uicẽ delicta noſtra, oremus pro nobis, ſicut Chriſtus interpellat pro no
bis. Audiamus(inquit Beda) Apoſtolũ Iacobũ hoc ipſum euidentiſſi-
Iacobi.5 me præcipientem atq; dicentem: Confitemini inuicem delicta veſtra,&
orate pro vobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim
ille(vt ſubijcit) qui vllum peccatum nec habuit nec habebit, orat pro
1.Petri.2 peccatis noſtris, quanto magis nos inuicem pro noſtris orare debemus?
Etſi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto ma
1.Iohan.1. gis dimittere debemus inuicem nobis, qui ſine peccato hic viuere non

vale-

valemus? Nam quid (inquit idem ille) in hac altitudine ſacramenti do-
minus ſignificare videtur, quum dicit: Exemplum enim dedi vobis, vt
quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis, niſi quod apertiſſi- Iohan.13
me dicit Apoſtolus, Donantes inuicem ſi quis aduerſus aliquem habet Coloſſ.3
querelam, ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos inuicem. Itaq; no-
bis delicta donemus & pro noſtris delictis inuicem oremus, atq; ita quo
dammodo inuicem pedes noſtros lauemus. Noſtrum eſt, donante ipſo
miniſterium charitatis & humilitatis exhibere, illius eſt exaudire ac nos
ab omni peccatorum contaminatione mundare per Chriſtũ & in Chri
ſto, vt quod etiam alijs dimittimus, hoc eſt, in terra ſoluimus, ſoluatur
in cœlo. Hæc ille. Viderur autem Beda his verbis teſtari, non tantũ pu-
blice in ſacramento pœnitentiæ, ſed etiam priuatim in hac confeſſione
fraterna peccata per homines remitti & Euãgelij beneficium nobis ap
plicari, quamuis alia atq; alia ratione. Nec ab hac ſententia alienus eſt
Theophylactus in eum locum Matth. xviij. Amen dico vobis, quæ- Theoph. in
cunq; alligaueritis ſuper terram, &c̃. Si tu (inquit) offenſus, habes eum Matth. c.18
qui te iniuria affecit ſicut publicanum & gentilem, erit ille & in cœlo ta-
lis, ſi autem ſolueris eum, hoc eſt, confitenti & deprecanti ignoueris, erit
ei & in cœlo condonatum. Non ſolum enim (vt ſubdit) quæ ſoluunt ſa
cerdotes ſunt ſoluta, ſed quæcũq; & nos iniuria affecti vel ligamus vel
ſoluimus, & ipſa erunt ligata vel ſoluta. Præterea ſub hac ſpecie frater- Cõfeſſio q̃ p
næ confeſſionis continetur etiam ea confeſſio quæ per fraternam corre- fraternã cor
ptionem a delinquente (qui ſuapte ſponte culpam agnoſcere & veniam reptionem
a fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animam lucramur, vt elicitur.
Chriſtus ait Matth. xviij. Habet enim & hæc ſuam priuatam remiſſio-
nem, de qua dictum eſt: Quoties in me peccabit frater meus & remittã Matth.18
ei, &c̃. de qua poſtea latius diſſerendum erit. Retinendum tamen eſt q̊d
paulo ante diximus, nempe, ſacerdotes longe alia ratione ſoluere vel re
mittere peccata cõfitentibus, q̃ fratres ſeu priuati inuicem remittũt, Nã Remiſſio pu
illi publica authoritate & vice Chriſti (cuius perſonam in eccleſia repre- blica longe
ſentant) virtute clauium ab eo acceptarum, ab omnibus paſſim peccatis alia q̃ priua-
pœnitentes abſoluunt, vere contrito & confeſſo nihil minus præſtantes ta.
q̃ ſi Chriſtus præſens abſolueret, ac diceret, Remittuntur tibi peccata
tua: Quamobrem diuus Paulus. ij. Corinth. v. dixit: Omnia ex deo, Lucæ.7 2.Corin.5
qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium re-
conciliationis. Quoniamquidem deus erat in Chriſto, mundum recon-
cilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbũ
reconciliationis, Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquã deo ex- Sacerdotes
hortante per nos, Sed relaxatio illa ſeu remiſſio fraterna non fit (vt ita Chři legatio ne fungũtur.
dicamus) authoritatiue, nec frater eatenus fungitur vice Chriſti abſol- Remiſſio
uentis, ſed tantum remittit priuatim quod in ſe peccatum eſt. Vnde ma priuata.

Cõdonatio iniuriç ſignũ eſt remiſſionis pctõꝝ.

gis priuatæ iniuriæ condonatio q̃ peccati remiſſio eſt, quam tamen deus tam habet gratam, vt remittenti offenſam fratri, idq; ex animo, viciſſim remiſſionem peccatorum polliceatur, ſic vt is qui hunc affectũ condonationis a ſe fratri factæ vere in conſcientia ſua ſentit, ſibi hocipſo veluti certo, ſed inuiſibili ſigno perſuadere poſſit, ſe viciſſim a deo remiſſionem peccatorum ſuorum (quorum tamen eum vere pœnitet) aſſequutum eſſe, Nam Chriſti verbum eſt, Dimittite & dimittemini. Item, ſi dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis peccata veſtra. Nihiloſecius quia homo non facile ſtatuit, num penitus & ex animo totã iniuriam remiſerit (quod concepti odij malum altas habeat radices) adeundus ipſi præterea eſt ſacerdos, a quo tanquam ab ipſo Chriſto verbum abſolutionis & certiſſimæ conſolationis accipiat. Breuiter, miniſterium quod exhibet ſacerdos, eſt miniſteriũ Chriſti. Quod exhibet frater, eſt miniſterium charitatis & humilitatis, cuius typum videre eſt Matth. ix, Quamuis ergo hæc fraterna confeſſio tanti momenti ſit, non eſt tamen de numero illorum ſacramentorum, quorum eccleſia ſeptem tantum numerauit, Nam illa talia eſſe oportet, vt ſigna ſint viſibilia inuiſibilis gratiæ dei, quam deus per ea quum in eccleſia publice adminiſtrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiuſdem gratiæ ſimilitudinem extrinſecus gerentia, quæ omnia in hac confeſſione fraterna & priuata proprie reperire non eſt. Vnde cũ clauium poteſtate confundi non debet, ſed magis ad pœnitentiæ ſacramentũ præparatoria & præambula eſt.

Matth. 6 / Marci, 11

Nõ ſolum remiſſio fraterna, ſed & abſolutio ſacerdotalis quærenda.

Matth. 9

Cõfeſſio fraterna nõ eſt de numero ſeptẽ ſacramentorum.

Tertia confeſſionis ſpẽs q̃ fit pbr̃is.

Eius diuiſio.

TErtia itaque confeſſio ea eſt, quæ fit eccleſiæ præpoſitis, hoc eſt, epiſcopis & ſacerdotibus, quibus a Chriſto facta eſt remittendorum & retinẽdorum peccatorum poteſtas, Hæc in vſu veteris eccleſiæ multiplex fuit, Vna publica, altera ſecreta. Rurſum publica duplex, Quædã coacta, quædam voluntaria. Secreta quoque ſecundum diuerſos ritus & eccleſiarum & temporum in alias ſpecies ſcindi ac diſcerni poſſet.

QVæ omnia vt dilucidiora fiant, in primis noſſe oportet, veterem ec
cleſiam admodum ſeueram fuiſſe in criminibus publicis vindican
1 dis, tum ne eccleſia ob quoſdam manifeſtarios delinquentes male audi
Roma. 2 ret inter gentes, quemadmodum Romañ. ij. ſcribitur: Nomen dei per
2 vos blaſphematur inter gentes, tum ne contagio totum gregem infice
1. Corin. 5 ret, neve res peſſimi exempli infirmiorib⁹ offendiculo foret, quod Chri
Matth. 5 3 ſtus vt diligentiſſime caueretur iuſſit, deniq; vt alij admoniti cauerent,
1. Timot. 5 4 ne laberentur, vtq; animus ipſorum qui ad eccleſiam redibant explora
5 retur, an ſcilicet ſerio reſipiſcerent. Olim ergo his qui in criminibus pu
2. Cor. 2. 7 blicis eſſent deprehenſi, publice erat confitendum, hoc eſt, crimen erat

apud

apud paſtorem & eccleſiam agnoſcendum, & petenda ab epiſcopis ſeu
Voluntaria cõfeſſio publica gratior.
paſtoribus publicæ pœnitentiæ conceſſio. Hæc confeſſio quum fiebat
voluntarie, nimirum criminoſos ſeipſos apud eccleſiæ præſides ſponte
prodentibus, deferentibus ac publicantibus, longe gratior erat & ve-
nia dignior q̃ coacta. Ad eum modum voluntarie confeſſa eſt mulier il
Lucæ. 11
Gregorius in homil.
la euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ ſuper conuiuantes in-
greſſa eſt, non iuſſa venit inter epulas lachrymas obtulit, ac Chriſti pe-
dibus aduoluta, pedes eius lachrymis lotos, capillis terſit, imitabile pœ-
nitentibus exemplum præbens, vt ſua ſponte ad dei miſericordiam, per
pœnitentiæ ſemitam accedant. Ad hanc voluntariam publicorum crimi
Olim patres ad publicam cõfeſſionem incitabant.
num confeſſionem ſancti patres populum non indiligenter hortaban-
tur ac incitabãt. Verum quum is ſit humanæ vanitatis præpoſterus pu
dor, vt quæ publice patrare crimina non pudeat, publice tamen agnoſ
cere & confiteri pudeat, viſum eſt eccleſiæ veteri publice peccantes, &
tamen crimen ſuum confiteri nolentes ad publicam exemologeſim com
pellere, idq́ non vno remedio, Nam ſi crimen tam fuiſſet vulgatum, q̀
totam eccleſiam ſeu ciuitatem commouiſſet, epiſcopus ſeu paſtor eccle-
ſiæ peccantem coram omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Ti-
motheo præcipit dicens: Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri
timorem habeant, Correptum vero & confiteri ſeu agnoſcere crimen
recuſantem excommunicabat, nec recipiebat reum niſi primum confeſ-
ſum. Cuius pulcherrimũ exemplum habes. i. Corinth. v. ibi vides quan
1. Corinth. 5
ta cum ſeueritate Apoſtolus Corinthios increpet, q̀ publicum incæ-
ſtum illius Corinthij fratris, necdum agnoſcentis crimen, diſſimulaſſent
Tradere in interitum carnis.
q̀ eundem e medio non remouiſſent, Quem etiam quia de reſipiſcen-
tia nondum cogitabat, excommunicat ac ſatanæ tradit in interitum car
Orig. in Nume. hom. 15
nis, id eſt, in afflictionem corporis. Poſtea vero crimen (concepta iam
ex inflicta pœna triſtitia, quæ ſecundum deum eſt) publice agnoſcen-
2. Corin. 7
tem ac confitentem abſoluit, eccleſiæ reconciliat & communioni reſti-
tuit. ij. Corinth. ij. & vij. Præterea Chriſtus modũ, diſciplinamq́ pro-
2. Cor. 2. 7
dendi ac indicandi peccatum conſtituit, qua delinquens ad exemolo-
geſim tandẽ perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade &
Matth. 18
corripe eum inter te & ipſum ſolũ, ſi te audierit, lucratus eris fratrem tu-
um, Quod ſi te non audierit, adhibe tecum alios duos aut tres, quod ſi
nec ipſos audierit, dic eccleſiæ, Si vero nec eccleſiam audierit, ſit tibi ſicut
Leuit. 5
ethnicus & publicanus. Cui non multum abſimile eſt, quod Leuitici
quinto ſcribitur, ſic referente Origene: Si autem anima peccauerit & au
Orige. in eũ. locũ hom. 3.
dierit vocem iuramenti, & hic teſtis ſit & viderit aut conſcius fuerit, ſi
non indicauerit, & ipſa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud doce-
mur, q̃ ne vnquam in peccatis alienis polluamus conſcientias noſtras,
ne conſenſum male agentibus præbeamus? Conſenſum quidem, non
1. Timoth. 5

 ſolũ

Euãgelici p̄cepti pfectio & ordo corrigendi.

ſolum pariter agendo, ſed etiam quæ illicite geſta ſunt reticendo, Euangelicum vero præceptum in eo perfectiús datum eſt, quod & ordinem indicandi peccatum demonſtrat. Non enim vult te, ſi forte videris peccatum fratris tui (quod nondum toti eccleſiæ manifeſtarium eſt) continuo euolare ad publicum & paſſim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod eſſet vtiq; non corrigentis, ſed potius infamantis. Solus

Matth.18

(inquit) inter te & ipſum ſolum corripe eum. Vbi enim ſeruare ſibi myſterium viderit ille qui peccauerit, ſeruabit, & ipſe emendationis pudorem. Si vero diffamari ſe viderit, ilico ad denegandi impudentiam conuertetur, & non ſolum non emendaueris peccatum, ſed & duplicaueris. Primo igitur ſolus inter te & ipſum, ſecundo adhibe tecum alios duos vel tres. In ore enim duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum.

Matth.18

Et quoniam tertio ſeu poſtremo mãdat correptionem ad eccleſiam deferri, par erat, vt prius (hoc eſt, ſecundo) iuberet adhiberi duos vel tres teſtes, quibus præſentibus correptus, ſi peccatum agnoſcere, & emenda

Ob quã rõnẽ ordo iſte neceſſarius.

re non velit, poſſet duobus teſtibus adhibitis (quum ad eccleſiam delatum fuerit eius peccatum) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne volens quis euangelicum implere mandatum, calumniator videatur

Aug. contra epiſ. Parmenia. li. 3. ca. 2

ſi crimen deferat ad eccleſiam & deficiat teſtibus. Vides quo correptio euangelica tendat, nempe vt peccator ad confeſſionem & agnitionem criminum non clam aut interne, ſed externe in fratrẽ ſeu manifeſte commiſſorum adigatur, quam ſi recuſet neq; ſe agnoſcens, neque pœnitendo corrigens excommunicetur...

In correptione fraterna duo neceſſaria.

Aug. ad Feliciã. & Ruff. epiſ. 87. & in epiſ. ad Gal. Greg. li. moral. 2. cap. 16

VErum hic ad duo reſpiciendum eſt. Primum, vt correptio fraterna ex dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulentia procedat, verum in eum modum fiat, vt ſentiat correptus ſuam ſalutem quæri. Alioqui compertum eſt, plures qui arguente nullo, peccatores ſe eſſe confitentur, vbi de vera culpa fuerint fortaſſe correpti, defenſionis patrocinium quærere, ne peccatores eſſe videantur, quod omnino cauendum eſt.

2 Secundo, vt excommunicatio infligatur non aliter, q̃ vt ſalubris eccleſiæ medicina, quæ salutẽ omnium materna charitate

Au. ad Feſt. epiſt. 166

conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æſtuat. Quamobrem poſt excommunicationem non deſiſtendum, non contemnenda

Salus excõicati non negligenda.

ſalus excommunicati, ſed veluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen caſtigantur ac ſtimulantur, ita debet erga excommunicatos perſeuerare diligentia charitatis. Viciſſim

Orig. ĩ pſal. dñe ne in furore, hom. 1.

qui corripitur, etſi acerbe, ita vt a conuentu abſcindatur eccleſiæ, arguentem odio habere non debet, ſed animaduerſionem patienter accipere & fortiter ferre, quemadmodum ille a Paulo correptus, maiorem etiam

affectũ

affectum concepit erga Paulum,atque erga omnes qui ſtatutis Pauli in eius animaduerſione paruerant. Quo fit,vt Paulus ſententiam reuocans,& eiectum reconcilians eccleſiæ præcipiat dicens: Confirmate in eum charitatem. Atque vtinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admoneant,ac ad eandem q̃ diligentiſſime cohortentur,quam Chriſtus ipſe præcepit,ac tam lucroſam oſtendit. Certe omnibus perſuaſum eſſe conuenit,vt ſi quis ea quæ videt in delicto proximi ſui vel non indicauerit ſecundum regulam ſuperius datam, vel in teſtimonium vocatus,non quæ vera ſunt dixerit,peccatum quod commiſit ille quem cælat, ipſe ſuſcipiet, & pœna commiſſi reuoluetur ad conſcium. Putandum tamen non eſt hanc confeſſionem quam frater corripiens a correpto elicit,ſacramentalem eſſe, Nam ea tandem ſacramentalis eſt,quæ ſacerdoti vice Chriſti fit,habens abſolutionem peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur, nempe quum correptus ob contumaciam eccleſiæ,hoc eſt(ſi tamen Chryſoſtomo ac alijs orthodoxis credimus) præſidibus eccleſiæ denunciatus ad cor reuertitur,& eiſdem præſidibus ſua ſcelera confitetur abſolutionis deſiderio æſtuans. Nam & paulo ante diximus remiſſionem peccatorum quæ a fratre fratri fit, non eſſe cum poteſtate clauium confundendam. Quam ſalubris ergo res ſit correptio illa fraterna ſatis(vt putamus)vides,quam etiam in primitiua eccleſia,nimirum charitate vere Chriſtiana magis adhuc inardeſcente frequentiſſimam fuiſſe non dubium eſt.

Populus frequenter admonẽdus de fraterna correptione. Matth.18 Pœna cælãtis peccati. Chryſoſt.in Matth. Correptio fraterna in primitiua eccleſia freq̃ns

AT quum poſtea charitas refrigereſceret, & tam ſalubre Chriſti præceptum ſenſim negligeretur,tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eiſdem vel paribus criminibus obſtricti tenerentur,tum quod correpti correctionem æquo animo & patienter ferre nollent, obliti eius quod Pſaltes ait, Corripiet me iuſtus in miſericordia,& increpabit me,oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Ne ergo tam ſalubre remedium agnoſcendorum ac confitendorum criminum publice commiſſorum deperiret, plurimis eccleſiaſticis regulis ac canonibus cautum & mandatum eſt de huiuſmodi delictis prodendis,atque adeo mos ſaluberrimus introductus eſt, vt in viſitationibus parochiarum,aliquot ex plebe,maturiores, honeſtiores ac veraciores viri in medium euocarentur, ac ſacramento conſtringerentur dicere quicquid contra rectam fidem & ſanctam Chriſtianitatem in parochia noſſent vel audiſſent factum eſſe,omni affectu humano longe ſepoſito,additis hiſce verbis, Videte fratres vt domino reddatis iuramenta veſtra,Non enim homini iuraſtis,ſed deo creatori veſtro, Nos autem qui eius miniſtri ſumus,non terrenam veſtram ſubſtantiam con

Correptio fraterna in diſſuetudinem abijt. Pſalm.140 Teſtes ſynodales.

1. Corint. 12 cupiſcimus, ſed ſalutem animarum veſtrarum requirimus. Cauete ne ali
quid abſcondatis & ex alterius peccato veſtra fiat damnatio. Nec pa-
tres temere huc moti ſunt, neque enim illis negligendæ videbantur di-
uinæ illæ ſententiæ, nempe, Nolite communicare operibus tenebrarũ.
1. Corinth. 5 Item, Auferte malum de medio veſtrum. Item, Exite de medio eorum,
& immundum ne tetigeritis. Item, Separamini qui fertis vaſa domini.
Formula inquirẽdorum criminum. Huius inquiſitionis formulam quandam antiquiſſimã, canonibus Con
cilij noſtri prouincialis annexuimus. Porro poſt hãc inquiſitionem, qui
publice peccaſſe comperiebatur ad publicam confeſſionem & pœnitẽ-
Vide Cõcil. Cabilonẽſ. ca. 38 tiam adigebatur, & ſecundum canonum ordinem pro merito ſuo ex-
communicabatur. Poſtea expleta pœnitentia reconciliabatur, quemad
modum infra latius declarabimus.

Confeſſio ſecreta & priuata. RESTAT, vt de confeſſione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana
& in Græca eccleſia epiſcopi & ſacerdotes priuatim audiebant ac
admittebant, ſed cum quodam peccatorum diſcrimine, Nam ſi crimen
aliquod manifeſtum, aut tale (vnde læſa eſſet eccleſia) offendiſſent, erat
in eorum poteſtate, non tamen ſine magna diſcretione ac deliberatione
Origenes in pſalm. 37 (vt Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius eccleſiæ exponere &
publicare, aut ſaltem publicam delinquenti pœnitẽtiam iniungere, qua
Cyp. in ſermo. de lapſ. etſi qui deliquit, non proderet ſpeciatim crimen ſuum, tamen ipſo facto
confitebatur ac declarabat eccleſiæ ſe grauiter peccaſſe. Cauendum ta-
Olim q̃d cauendũ epĩs. men erat epiſcopis & ſacerdotibus, ne crimen publicarent, aut publica
etiam pœnitentia ſeu excommunicatione multarent, quod commiſſum
eſſe aliter q̃ ſua aſſeueratione factæ confeſſionis, probare non poſſent,
Ex cõc. Carthag. 3. ca. 5 quamobrem in Concil. Carthag. iij. (cui beatus Auguſtinus interfuit)
canon̄. v. ſic legimus: Item placuit, vt ſi quando epiſcopus dicit aliquem
ſibi ſoli proprium crimen fuiſſe confeſſum, atque ille neget, non putet
ad iniuriam ſuam epiſcopus pertinere, quod illi ſoli non creditur. Et ſi
ſcrupulo propriæ conſcientiæ ſe dixit neganti nolle communicare, quã-
diu excommunicato non communicauerit ſuus epiſcopus, eidem epiſco
po ab alijs non communicetur epiſcopis, vt magis caueat epiſcopus, ne
dicat in quemquam quod alijs documentis cõuincere non poteſt, quin
temporum illorum ſeueritas eo proceſſit, vt quidam ſacerdotes (quam-
uis regula apoſtolica non ſatis perpenſa) omnino vellent, vt non tan-
tum crimina manifeſte facta, ſed etiam reatus cõſcientiarum ſcripta pro
feſſione publice recitarẽtur. Vnde libellatici dicti videntur. Sed hunc
Leo epiſt. 57 abuſum magnus ille Leo damnauit ac remouit, epiſt. lvij. ad vniuerſos
Prima moderatio, quę toti eccleſiæ placuit. epiſcopos per Campaniam, Samnium & Picænũ ſcribẽs, Quod reatus
conſcientiarum ſufficiat ſolis ſacerdotibus indicare confeſſione ſecreta.
Quamuis enim plenitudo fidei (vt idem ipſe ait) videat̃ eſſe laudabilis,

quæ

quæ propter dei timorem apud homines erubeſcere non veretur, tamẽ quia non omnium huiuſmodi ſunt peccata, vt ea qui pœnitentiam poſſunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis conſuetudo ne multi a pœnitentiæ remedijs arcerentur, dum aut erubeſcunt aut metuunt inimicis ſuis ſua facta referare, quibus poſſunt legum conſtutionibus percelli. Sufficit ergo (vt ſubijcit) illa confeſſio, quæ primũ deo offertur, tunc etiam ſacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit, quod tum demum plures ad pœnitentiam poterũt prouocari, ſi populi auribus non publicetur conſcientia confitentis.

VErũ poſtea nouiſſimis iſtis tẽporibus quũ magis ac magis hoĩm malitia ſuccreſceret, & peccatores omnẽ ſeueritatẽ iam penitus abhorrerent, ac citius omnẽ pœnitentiã ſpernere, q̃ vllã pœnitentiæ acerbitatẽ ferre potius ducerẽt, Eccleſia veluti pientiſſima mater (q̃ non eadẽ diſciplina & ꝓfractis & morigeris filijs medet̃) remiſſiore diſciplina peccatores in officio, quippe ad pœnitẽtiæ remediũ capiendũ retinere ſtuduit.

Alia moderatio eccl'iæ circa pœnitentes.

Quãobrẽ vetuit, ne oĩno ſacerdos quæcũq; crimina ipſi in pœnitẽtiali iudicio detecta, vel verbo vel ſigno aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorẽ prodere ꝓſumat, ac contrariũ facientẽ non ſolũ a ſacerdotali officio deponendũ, verumetiã ad agendã perpetuã pœnitẽtiam in artum monaſteriũ detrudendũ decreuit.

Decr. Greg. Ex cõci gñali, c. oẽs vtriuſq;, de pœ. & remiſ.

Secundo, remiſſa eſt ea ſeueritas, qua olim cõfitentes etiã ſecreto ac priuatim, peccata haud clam cõmiſſa, non abſoluebant̃, nec ad cõmunionẽ ſacramẽtoꝝ per ianuam reconciliationis admittebant̃, niſi ſalubri primũ ſatiſfactione purgati, quẽadmodũ diuus Cyprianus ſermone de lapſis, & idẽ ille Leo epiſt. lxix. quã ad Theodoꝝ Foroiulienſem Ep̃m perſcripſit, teſtant̃.

Tertia moderatio.

Leo epiſ. 69

Et tripartita hiſtoria plane indicat, eundẽ morẽ in Græca eccleſia fuiſſe.

Trip. hiſto. lib. 11. cap. 35

Hodie pro crimine, quantũlibet enormi, occulto, nolẽti nõ imponit̃ publica pœnitentia, Nã volẽti, adhuc eã imponi poſſe, vetus eccleſiæ, ꝓſertim Romanæ, cõſuetudo teſtis eſt. Nudant̃ em̃ etiã hoc tẽpore Romæ quibuſdã ſcapulæ, & extra templũ cedunt̃ interdũ vſq; ad ſanguinem, idq; numeroſiſſima populi multitudine ſpectãte, ſolus tñ pœnitẽtiarius nouit q̃d admiſſum ſit, niſi quod omnes atrox facinus admiſſum ſuſpicant̃.

Veſtigiũ publicæ pœnitentiæ in eccleſia Rom.

Præterea hoc tẽpore ante abſolutionẽ nõ exigit̃, ſed tantũ imponit̃ ſatiſfactio poſt abſolutionẽ & reconciliationẽ explenda, niſi tamẽ Cõfeſſarius crimen tam enorme compererit, vt neceſſarium ac vtile ducat peccatorẽ a cõmunione altaris, ad tẽpus ſaltem, citra tamen criminis vllam publicationem ſequeſtrare, aut ſe maiores & doctiores prius cõſulere, priuſquã manũ imponat.

Ex cõcil. gñali, c. oĩs vtriuſq;, &c.

Vbi em̃ prudẽtiori cõſilio Cõfeſſarius indiguerit, iubet Conciliũ generale, vt illud abſq; vlla expreſſione perſonæ caute requirat, quæ eſt caſuum reſeruatorum radix & origo. Nã & in veteri

Radix & origo caſuũ reſeruatorum.

ecclesia ad episcopos magnitudo culpæ & criminis referebatur. Porro etſi nunc ex eccleſiæ remiſſione peccator(qui neque apud eccleſiam accuſatur neque denuntiatur aut defertur)a publica pœnitentia, quamuis manifeſte deliquerit, excuſetur. Videbit tamen is, vt ſaltem bono exemplo publice offenſos doceat, peccata bonis operibus emendanda, vt quantũ offendit publica malitia, tantum bonis operibus publice reædificet eccleſiam dei. Euadit autem ex his perſpicuum, quoſdam contra Romanam eccleſiam iniuria quæri, quaſi ea ex pœnitentia, conſcientiarum quandam carnificinam fecerit, quum diſciplina pœnitentiæ nunquam remiſſior in eccleſia fuerit, q̃ nunc eſt, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Quid publice peccanti hodie incũbat.

An cõfeſſio ſecreta, q̃ & ſacramẽtalis iuris diuini ſit.

Sentẽtia nouatorum.

SEd hic iam neceſſario incidimus in eam rem, quæ in præſentiarum maximo cum animarum diſpendio in quæſtionem trahitur ac controuertitur, Nempe ſit ne confeſſio illa ſecreta, quæ ſacerdoti priuatim ſit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouandis hactenus ſtuduerunt, aſſerere non formidarunt hanc confeſſionem, maxime cum illa enumeratione delictorum, neque habere mandatum, neque teſtimonium aut exemplum in ſcripturis, quinimo quandoq; penitus abolitam fuiſſe. Vnde conſequens ſit, eam iuris diuini non eſſe. Sunt alij, qui de hac confeſſione modeſtius ſentiunt, Nam etſi nondum perſuaſum habeant efficacibus ſcripturarum teſtimonijs & argumentis irrefutabilibus, a pertinacibus facile euinci poſſe hanc confeſſionem a Chriſto aut etiam a poſtolis fuiſſe inſtitutam, eam tamen ita pijs omnibus religioſe ſeruandam cenſent, veluti ſaltem ab eccleſiæ proceribus non ſine afflatu diuini ſpiritus inductam ad hanc vſque conditionem. Vt autem hæc quæſtio penitius percipiatur, noſſe oportet, longe aliud eſſe quũ quæ-

Aliorum ſententia.

Quæſtionis explicatio & diſcriminatio.

1 ritur, Num confeſſio, qualis nunc in vſu eſt, hoc eſt, cum omnibus illis ritibus quibus in præſentiarum peragitur, iuris diuini ſit vel humani?
2 q̃ quum quæritur, ſit ne confeſſio peccatorum etiam occultorum, quæ ſoli ſacerdoti ſit, inſtructionis, conſolationis & abſolutionis conſequendæ gratia a Chriſto inſtituta aut ſaltem indicata, oſtenſa & inſinuata?

Dilutio primæ.

Totus confitẽdi ritus nõ eſt iuris diuini, ſed partim iuris poſitiui.

Nam quod ad primum attinet, plane fatemur, Confeſſionem, qualis nunc agitur in eccleſia(hoc eſt, omnem illum confitendi modum & ritum, qualis in eccleſia Romana obſeruatur) non eſſe omni ex parte a Chriſto inſtitutam, Nam quis neſcit plures ritus circa confeſſionem iuris eſſe poſitiui? quemadmodum inter alia ſunt confitendi tempus, caſuum reſeruatio & pleraq; alia, quæ non ſunt de ſubſtantia confeſſionis, ſed magis ad decorem & accuratiorem peractionem confeſſionis, quemadmodũ in omni ſacramẽto multos ritus ab eccleſia inſtitutos videre eſt, q̃ nõ ſunt ex ipſius Chriſti inſtitutione. Vnde cõſequẽs eſt eos

qui

qui argutantur, confeſſionem idcirco iuris diuini non eſſe, quod non vno eodemq; ritu in vniuerſis eccleſijs & omni tempore ſit obſeruata, hi noſtra ſententia haud leuiter falluntur. Rituum enim diuerſitas non mutat rei ſubſtantiam. Et vt Cyprianus ait in epiſtola ad Antonianū, Manente concordiæ vinculo, & perſeuerante catholicæ eccleſiæ indiuiduo ſacramento, actum ſuum diſponit & dirigit vnuſquiſq; epiſcopus rationem propoſiti ſui domino redditurus. Cyp. in epi. ad Antonia.

VErum quum quæritur, Num confeſſio abſolute accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud ſacerdotem per eum qui grauatam habet conſcientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini ſit & an neceſſaria. Nobis certe reſpondendum videtur, hanc confeſſionem, etſi diſerte a Chriſto inſtituta non ſit, eandem tamē, veluti quendam inæſtimabilem theſaurum, nobis per Chriſtum in Euangelio oſtenſam ac indicatam, eademq; non aliter peccatoribus criminum pauore conſternatis opus eſſe q̄ ægrotis & male habentibus opus eſt medicina, proindeq; recte dici, eam etſi non expreſſim, re tamen ipſa a Chriſto præceptam, non quidem paſſim omnibus, ſed his hominibus qui lethalibus vitijs etſi occultis contaminati ſunt, a quorum remorſu ſe extricare non poſſint. Deinde credimus hanc confeſſionem teſtimonium ac exemplum in ſcripturis habere, Denique candem nunquā penitus abolitam fuiſſe, non ſolum in Romana, ſed ne in Græca quidem eccleſia, quinimo vniuerſalem conſenſum eccleſiæ omnium temporum pro ſe habere, quod eſt teſtimonium in eccleſia omnium maximum, quæ omnia pro noſtri ingenij modulo oſtendere conabimur, plenius iudicium de hac re ſedi apoſtolicæ deferentes. Dilutio. e quæſtioſ. Math. 9 Habet exemplum in ſcriptura. Habet ꝑ ſe vniuerſalem totius eccleſię cōſenſum

PRincipio itaque nobis explicandus & illuſtrandus eſt locus Euangelij, in quo cardo totius rei vertitur, qui Iohannis vigeſimo habetur in hunc modum, Hæc quum dixiſſet Ieſus, inſufflauit & dicit eis (nimirum apoſtolis): Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. His verbis omnium orthodoxorum ſententia Chriſtus apoſtolis & eorum in eccleſia ſucceſſoribus, claues regni cœleſtis tradidit, poteſtatemq; remittendorum & retinendorum peccatorum conceſſit, ac pœnitentiæ ſacramentum inſtituit, quod vt omnes clare & expedite intelligant, operæpretium eſt vt in primis exponamus, quæ nam ſint claues quos Chriſtus eccleſiæ ſuæ tradidit. Clauis in ſcripturis ſummā quandā authoritatem, poteſtatem, gubernationem, & domeſticam adminiſtratio Explicat locus Euāgelij Iohan. 20 Claues apoſtolis tradit Clauis i ſcripturis quid.

ſtrationem deſignat,Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio tranſlationem dominij ac poſſeſſionis ſignificat atque etiam operatur,Nec ab re,quod habenti claues,non ſolum omnia quæ in domo ſunt pateant,ſed & ei poteſtas ſit quoſlibet vel admittendi vel ſecludendi,atque etiam quæcq; ſecretiſſima cubicula reſerandi vel occludendi.

Hebræ.3 Quum itaque Chriſtus in domo dei non tanquam ſeruus(quemadmodum Moyſes, quem ſcriptura vti fidelem famulum in domo dei verſatum eſſe dicit)ſed tãquam filius in domo ſua fuerit, ſumma eademq; æterna authoritate adminiſtrationis a patre accepta, quemadmodum

Matth. vlt. ipſe apud Matthæum ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in

Iohan.8 terra. Item apud Iohãnem: Pater omne iudicium dedit filio. Et vt Apo

Hebræ.1.2 ſtolus ait: Omnia ſubiecit ſub pedibus eius,& ipſum dedit ca put ſuper

Ephe.1. omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius & plenitudo eius, qui omnia

Eſaiæ.22 in omnibus adimpletur. Idcirco apud Eſaiam de eo legimus: Et dabo clauẽ domus Dauid ſuper humerũ eius & aperiet & non erit qui clau-

Apoca.3 dat,& claudet,& nõ erit qui aperiat,q̃d in Apocalypſi repetitur in hæc verba: Hæc dicit ſanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit,claudit & nemo aperit. Atque eodem libro Iohannes

Apoca.1. Chriſtum loquentem faciens: Noli(inquit)timere,ego ſum primus & nouiſſimus & viuus & fui mortuus,& ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum, & habeo claues mortis & inferni. Quo nihil aliud ſignificatur,

Ephe.2 quàm Chriſtum eſſe ſummum caput ſuper vniuerſam eccleſiam, atque adeo accepiſſe eum a patre authoritatem ſuper omnem principatum,

Philip.2 poteſtatem & virtutem,dominationem,& omne nomen quod nominatur,non ſolum in hoc ſeculo,ſed & in futuro,vt ei omne genu flectatur,cœleſtium,terreſtrium & infernorum. Iacebat genus humanum ex primorum parentum vitio craſſiſſimis ignorantiæ tenebris obrutum, iacebat in duriſſima diaboli ſeruitute captiuũ, Prodierũt patriarchæ &

Patriarchæ & pphetæ nõ habuerũt claues remittendorũ criminum. prophetæ,quibus deus quidem ſuam miſericordiam veluti per tranſennam oſtendit, Claues tamen quibus remotis ſpiritualium tenebrarum repagulis, mens humana in perſpicuam dei voluntatis cognitionem aſſurgeret, vel diabolicæ captiuitatis vinculis diruptis, in libertatem vindicaretur haud conceſſit,tantum fideles ſeruos eſſe voluit quiteſtimonium ferrent, de futuro illo clauigero Chriſto, qui tenebroſum il-

Eſaiæ.49 lum carcerem, in quo omnes vincti eramus & clauſi tenebamur aperturus,& quandoque dicturus eſſet,Exite, & his qui erant in tenebris,

Pſalm.2 reuelamini. Qui a patre rex ſu per Sion montem ſanctum eius,& ſe-

Lucæ.1. dẽ Dauid patris ſui conſtitutus,& in domo Iacob regnaturus in æter-

Matth.3. num,in manu ſua ventilabrũ ferret,quo permũdaret aream ſuã & cõgregaret triticũ in horreum ſuũ,paleas aũt combureret igni inextinguibili.

Qui

Qui properantes ad ſe per veteris vitæ pœnitentiam a peccatorum vinculis abſolueret, abſolutoſq́ in regnum ſuum intromitteret. Auerſos vero & ad ſua deſideria conuerſos a regni cœleſtis ingreſſu repelleret, ligatiſq́ manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores. Deniq́ q ſcripturas nobis aperiret, voluntatem dei pateſaceret, & quæcunq́ a patre audiuiſſet, nobis manifeſtaret. Vides quot & quantas claues Chriſtus in orbem terrarum deſtinatus a patre acceperit. Sed quas claues hinc diſcedens, apoſtolis illorumq́ ſucceſſoribus in eccleſia reliquerit, id vero explicandum eſt, Et quidem conſtat Chriſtum eaſdem, hoc eſt, ſuas, non alias claues apoſtolis commiſiſſe, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodum ipſe Petro dixit: Quodcunq́ ligaueris ſuper terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunq́ ſolueris ſuper terram, ſolutum erit & in cœlis, Nam quod eadẽ poteſtate qua ipſe a patre miſſus eſt, eoſdem in orbem terrarum deſtinauerit, plane teſtatur apud Iohannem: Sicut (inquit) miſit me pater & ego mitto vos, Non tamen vt dominos, ſed vt miniſtros, legatione pro eo fungentes, in ædificationẽ corporis eius, quæ eſt eccleſia, quod infra latius confirmabimus.

Matth. 4 · Lucæ. 24 · Ioh. 15. 17 · Quas claues Chrs apoſtolis tradiderit. · Matth. 16 · Iohan. 20 · 2. Corinth. 5 · Ephe. 4

QVæ vt magis perſpicua facerent patres, partiti ſunt claues in clauem ordinis & clauem iuriſdictionis. Rurſus, vtramq́ clauem in clauem ſcientiæ, quam & diſcretionis appellant, & clauem poteſtatis. Clauis ordinis eſt poteſtas vocationis, functionis ſeu miniſterij ſacerdotalis, qua qui fungitur, Chriſti perſonam in eccleſia repreſentat, omniaq́ non ſuo, ſed Chriſti nomine & authoritate agit, quæ complectitur poteſtatem prædicandi verbi ſeu annuntiandi Euangelij, conſecrandi corpus Chriſti, remittendi & retinendi peccata, & impertiendi ſeu adminiſtrandi ſacramenta. Clauis iuriſdictionis eſt poteſtas coercendi crimino ſos ſine vi corporali, quæ adhibetur, non vt homines, ſed vt error ipſe tollatur, vt homines non lædantur, ſed corrigantur, non vt perdantur, ſed corripiantur & inſtruantur. Hæc eſt illa poteſtas excommunicandi publice delinquentes, & rurſus eoſdem abſoluendi ac reconciliandi, ſi conuerſi abſolutionem petant. Clauis ordinis ſolis ſacerdotibus, qui hac parte in apoſtolorum vices ſucceſſerunt, peculiaris eſt, Nam ſolis apoſtolis dictum eſt, Quorum remiſeritis peccata, &c. eademq́ proprie clauis regni cœlorum appellatur. Clauis vero iuriſdictionis, qua quiſpiam vel excluditur vel admittitur ad externum eccleſiæ conſortium, etiam ad alios de eccleſia pertinere poteſt, Nam hæc clauis per Chriſtum eccleſiæ data eſt hiſce verbis, Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus, quam non proprie clauem regni cælorum dixeris, niſi tamen regnum cœlorum pro eccleſia ipſa militante accipias.

Diuiſio clauium. · Aug. li. epiſ. epla. 68 · Poteſtas excõmunicãdi iuris diuini. · Iohan. 20 · Matth. 18

Dixi-

Diuiſio vtriuſq; clauis. Diximus autem vtrancp clauem & ordinis & iuriſdictionis duplicē eſſe, nēpe ſcientiæ & poteſtatis, Nec hanc partitionem mirabere, quod ſimiles (licet non eiuſdem poteſtatis ac dignitatis claues) etiam ſynagogę diſerte ac expreſſim tribuat Chriſtus, ſed interim ſcribis ac phariſæis abuſum illarum exprobrans. De clauibus ſcientiæ habes dominum legiſperitos grauiſſime increpantem, Lucæ. xi. Væ vobis legiſperitis qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis. De claue poteſtatis, Matth. xxiij. Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi, Omnia ergo quæcuncp dixerint vobis, ſeruate & facite. Clauem item iuriſdictionis habuerunt, ſed vt alijs ita & hac claue perperam abuſi ſunt, eijcientes extra ſynagogā nomen Ieſu confitentes. Quod ſi in ſynagoga has claues coniunctas eſſe oportebat, quanto magis in eccleſia eaſdem coniunctas eſſe oportet, quod non tantum concors veterum ſententia, ſed & res ipſa plane conuincit. Necp enim Chriſtus poteſtatem quam dedit apoſtolis, indiſcretam eſſe voluit, qua liceret eis pro ſuo arbitratu peccata remittere vel retinere, ligare vel ſoluere, nullo habito inter ligandos vel ſoluendos diſcrimine, alioqui alibi non dixiſſet, Si cæcus cæco ducatū præſtet, ambo in foueā cadūt, Quin ipſa vocabula remittēdi & retinēdi, ligandi & ſoluendi, claudendi & aperiendi, indicant non ſolū authoritatem illam & poteſtatem, qua remittimus ac retinemus, ſed etiam inter ligandos ac ſoluendos diſcretionem, claues eſſe, quæ ſcientiæ appellantur. Reperias autem & in Chriſto ambas haſce claues copulatas. Ipſe eſt enī in quo omnes theſauri ſapientiæ dei ſunt abſconditi, qui ſolus docet hominem ſcientiam, qui ſolus dignus inuentus eſt aperire librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius, ipſe cui dedit pater iudicium facere, & diſcernere inter paleam & triticum. Ipſe de quo dixit deus apud Eſaiam, Dedi ſpiritū meū ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Calamum quaſſatum nō conteret & linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Quare conſequens eſt, vt & Chriſtus apoſtolos (quos ſua poteſtate ornauit, ac pro ſe legatione fungi voluit) ambabus illis clauibus inſtructos eſſe voluerit, nempe iudicij & poteſtatis. Quod patres acute viderunt, qui ſuperni iudicij principatum ſacerdotibus eſſe commiſſum ac pœnitentiæ ſacramentum, in quo remittuntur ac retinentur peccata, iudicij inſtar ſe habere dixerunt. Porro clauis ſcientiæ erudit ad ſalutem, clauis poteſtatis ſuſcipit ad quietem, Clauis ſcientiæ doctrina verborū corda patefacit, Clauis poteſtatis animabus aperit regna cœlorum. Illa ſcientiæ theſauros largitur, hæc diuitias immortalitatis diſpenſat. Quāobrem recte dixit Hieronymus, Eos qui iudicij clauem a poteſtate ſeparant, aliquid ſibi de phariſæorum ſupercilio aſſumere, vt vel damnēt innocentes, vel ſoluere ſe noxios arbitrentur, quum apud deum non ſententia

Marginal notes: Lucæ. 11 — Matth. 23 — Clauē ſciæ optet i eccleſia claui poteſtatis eſſe coniunctā. — Matth. 10 — Lucæ. 6 — In Chriſto claues ſciæ. — Apoca. 5 — Johan. 8 — Matth. 3 — Eſaiæ. 42 — Matth. 12 — Johan. 20 — 2. Corinth. 5 — Gregorius. — Amb. in ſer. de natali ſanctorū Petri & Pau. — Hierony. in Matth. c. 16

tentia ſacerdotis,ſed reorum vita quæratur. Legimus in Leuitico de le- Leuit. 14
proſis,vbi iubentur vt oſtendant ſe ſacerdotibus,& ſi lepram habue-
rint,tunc a ſacerdote immundi fiant, non quo ſacerdotes leproſos fa-
ciant & immundos,ſed quo habeant notitiam leproſi & non leproſi,&
poſſint diſcernere qui mundus quive immundus ſit. Quomodo ergo
ibi leproſum ſacerdos mundum vel immundum facit, ſic & hic alligat Indicat, cri-
vel ſoluit epiſcopus & preſbyter, non eos qui inſontes ſunt vel noxij, minũ enarra
ſed pro officio ſuo,quum peccatorum audierit varietates,ſcit qui ligan tionẽ ſacer-
dus ſit quive ſoluendus. Hactenus ille. doti faciẽdã

Ex his ad germanam intelligentiam eius loci Iohan. xx. quem ſupra
citauimus facile pertingemus. Chriſtus enim ſpiritum ſanctum apo
ſtolis impertiens ac dicens: Quorumcunq; remiſeritis peccata, remittũ-
tur eis: & quorum retinueritis,retenta erunt,apoſtolis claues (quas or-
dinis vocamus) tradidit, poteſtatemq; remittendorum ac retinendorũ
peccatorum conceſſit, Poteſtatem plane diuinam, Nam (vt diuus Hie- Hierony. in Eſaiã cap. 14
ronymus in Eſaiam ait) dominus ſoluit compeditos, qui liberati ab eo, Pſalm. 143
gratias referunt,dicentes: Tu diſſoluiſti vincula mea. Funibus eñ pec- Prouerb. 5
catorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur. At (vt ſubijcit) eos funes
atque vincula ſoluere poſſunt & apoſtoli, imitantes magiſtrum ſu- Matth. 18
um, qui eis dixerat, Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſo-
luta & in cœlo. Soluunt autem eos apoſtoli ſermone dei, teſtimo- Quo ſoluan
nijs ſcripturarum & exhortatione virtutum. Hanc poteſtatem velu- tur pctã cla-
ti omnium maximam diuus Iohannes Chryſoſtomus celebrat: Intelli- ue ſcientiæ.
ge (inquit) quanto ſacerdotes honore, quanta dignitate, ſpiritus ſancti Ioh. Chryſ. li. 3. de ſacer dotio.
gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atque in ea verſantur,
his commiſſum eſt,vt ea quæ in cœlis ſunt diſpenſent, his datum eſt,vt
poteſtatem habeant,quam deus Opt. Max. neque angelis neq; archan-
gelis datam eſſe voluit. Neque enim illis dictum eſt, Quæcunq; ligaue Matth. 18
ritis ſuper terram,erunt ligata & in cœlo: & quæcunque ſolueritis in ter
ra,erunt ſoluta & in cœlo. Habent quidem & terreſtres principes vincu
li poteſtatem,verum corporum ſolum, Id autem quod dico ſacerdotum
vinculum ipſam etiam animam contingit, atque ad cœlos vſque pertin Nota (ſentẽ
git, vſqueadeo, vt quæcunque operati fuerint ſacerdotes inferne, illa ea tiã ſeruoꝝ) q
dem deus ſuperne rata habeat, ac ſeruorum ſententiam dominus confir clauẽ iudicij
met. Iam quid ipſum hoc aliud eſſe dicas, niſi omnem rerum cœleſtium p̃ſupponit Iohan. 20
poteſtatem illis a deo conceſſam? Quorumcunque enim (ait) peccata re Iohan. 8.
miſeritis, remittuntur: quorumcũque retinueritis, retenta ſunt. Cedo?
quænam poteſtas hac vna maior eſſe queat? Pater omne iudicium de-
dit filio, at hoc video a filio totũ ſacerdotibus eſſe commiſſum, & poſt
pauca, Rex aliquis ſi cui ex ſubditis ſuis honorẽ hunc impertitus fuerit, Simile.

vt poteſtatem habeat, quoſcunque velit in carcerem coniſciendi, eoſdemq; rurſus relaxandi, is nimirum beatus & admirandus iudicio omnium fuerit, at vero qui a deo tanto maiorem accepit poteſtatem, quanto cœlum terræ pretioſius eſt, quanto etiam animæ corporibus præſtãt, num is contemnendũ miniſterium accepiſſe putãdus eſt? Certe inſania manifeſtaria eſt, tantum deſpicere principatum, ſine quo neque ſalutis neque promiſſorum bonorum compotes fieri poſſumus. Nam & præter baptiſmum & ſacroſanctam Euchariſtiam, quæ manibus ſacerdotũ perficiuntur, condonandorum etiam nobis peccatorum ſacultatem obtinẽt. Hæc ille. Certe vulgaris res eſſe non poteſt, quam Chriſtus tanto verborum ſerio promittit, inquiens: Ego dico tibi (attende verborum emphaſim) quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Rurſus vide, quanta cum maieſtate Chriſtus hinc diſceſſurus, apoſtolis haſce claues tradiderit, Idq; ipſo ſuæ glorioſæ reſurrectionis die, Inſufflauit (inquit Euangeliſta) & dixit: Accipite ſpiritum ſanctũ, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Tantum donum non aliter q̃ ſpiritu oris ſui, hoc eſt, viſibili quodam ſigno impartitionis ſpiritus ſancti (cuius ſolius virtute in eccleſia dei peccata remittuntur) conferre voluit, vt omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret, & ad expendendum q̃ foret hoc beneficium in eccleſia neceſſarium, incitaret.

Claues ſum ma emphaſi p Chrm tra ditæ & promiſſæ.

Matth. 16

Iohan. 20

Cur Chrs in diſcipulos in ſufflauerit.

SEd quorſum hæc inquies? Nimirum vt oſtendamus hoc loco conſeſſionem, quæ proprie ſacerdoti fit, etiam criminum occultorũ, velu ti inæſtimabilem quendam Euangelij theſaurum per Chriſtum indicatam, atque vt remedium neceſſarium (quo mentes peccato oppreſſæ, & a peccatorum pondere ac remorſu, prope deſperantes, rurſus ad certã ſpem ſalutis erigantur) inſinuatam eſſe. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Chriſtus confert) abſque omni controuerſia animæ liberationem reſpiciant. Anima vero non minus occultis q̃ manifeſtis criminibus opprimatur, Quin interdum occulta manifeſtis grauiora & periculoſiora ſint, plane inſanus eſt, qui non videt hoc remedium non minus ad occulta q̃ ad manifeſta peccata pertinere. Rurſus, qui videt neceſſarium eſſe ac rem ipſam poſtulare, vt ſcientiæ ac diſcretionis clauis, claui poteſtatis cohæreat. Qui item cum veteribus conſiderat hiſce dominicis verbis, Quorumcunque remiſeritis, &c. ſacerdotibus iudicij principatum ac dinoſcendi & diſcernẽdi inter inſontes ac noxios facultatem, necnon ſentẽtiæ ferendæ poteſtatem, conceſſa eſſe, is neceſſario fatebitur,

Cõfeſſio ſacramẽtalis p Chriſtũ inſinuata.

Cyp. ſermone de lapſ.

Sacerdos aliter pctã non remittit, niſi confeſſa.

tur ſacerdotem peccata aliter remittere vel retinere non poſſe, niſi ſibi
prius per confeſſionē cognita. Neque memoria tranſmittendū eſt Chri
ſtum apoſtolis non tantum poteſtatem remittendorum, ſed etiam reti-
nendorum criminum feciſſe. At qui diſcernet ſacerdos, ſint ne peccata re
mittenda vel retinenda, niſi prius eorum audierit varietates? Quo pa-
cto quæſo, is (qui euangelicus ille ſtabularius eſt) vulneribus ægroti vi
num & oleum veluti prudens medicus infundet, ac accuratam eius cu-
ram habebit, niſi prius vulnus diligenter inſpexerit ac morbi radices in
ueſtigauerit? Quomodo per contraria contrarijs medebit̃, niſi nouerit
vtraque? Neque em̄ ineptiunt, qui quod a Boetio dictum eſt, ſimilitu-
dine quadam huc transferunt, nempe, ſi operam medicantis expectas
oportet vt vulnus detegas tuum, Quod ſcilicet hac ſimilitudine nō tan
tum Chriſtus, ſed & ſcriptura paſſim vtatur, medicos animæ ad medi-
cos corporis conferens, qui per fidele miniſterium opitulētur ſaluti, me
dicinam adhibentes, nimirum fomenta verboꝝ. Rurſus, qua ratione p̄-
occupatum in aliquo delicto, preſbyter inſtruet in ſpiritu lenitatis, niſi
delicti ſpeciem (quod diuina inſtructione amputandum eſt) perceperit
prius? Quo tandem pacto ſermone dei & teſtimonijs ſcripturaꝝ & ex
hortatione virtutum ſoluet ligatos, niſi vitioꝝ nodos, quibus (vti funi-
bus peccatores conſtringuntur) arte quadam non vulgari, enodari, ex-
plicare ac diſſoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Iohā.
cap. xx. Videndum (inquit) quæ culpa aut quæ pœnitentia ſit ſequuta
poſt culpam, vt quos omnipotens deus per compunctionis gratiam vi
ſitat, illos paſtoris ſententia abſoluat. Tunc enim vera eſt abſolutio præ-
ſidentis, quum etiam ſequitur arbitrium iudicis.

Remiſſio ac retentio diſcretionē requirunt.
Lucæ. 10
Boetius.
Aug. in pſal. 87. & in pſal mum. 66
Galath. 6
Hierony. in Eſa. ca. 14
Prouerb. 5
Greg. in Iohan. cap. 20

QVod ſi nobis dicas, Non aſſentior veteribus, qui verba ligandi &
ſoluendi, remittendi & retinendi, diſquiſitionem quandam crimi
num exigere exiſtimauerunt, Sed ipſe hæc verba ad fidem tantum refe-
ro, vt is ſoluendus ſit, qui dicat ſe tantum credere, ſibi per Chriſtum re-
miſſa eſſe peccata, etſi non confiteat̃ eadem ſpeciatim, is vero ſolus li-
gandus ſit, qui Euangelij promiſſionem reſpuit, verbum dei auerſatur
aut contemnit. In ſumma, qui ſibi peccata remitti non credit. Reſponde
bimus, nos nequaquam inſiciari, Fidem remiſſionis peccatoꝝ, quam in
nobis efficit ſpūs ſanctus, omnino neceſſariam eſſe in pœnitente, qui ve
lit clauium fructum percipere, Nam vt clauis non aperit ſeram, niſi ſera
ad recipiendam clauem ſit diſpoſita, ſic virtute clauium ſpiritualium nō
ſoluitur peccator niſi mentem habeat hac fide p̄paratam, Quo ſit vt pa
tres interdum hanc fidem & ſpm̄ ſanctū qui ſide datur, clauē regni cœ-
leſtis appellent, quod ſine fide præambula & ſpū ſancto, nec ſacerdos
clauibus digne vtat̃, nec claues in pc̄tōꝝ cordibus aperiendis ſint effi-

Obiectio.
Dilutio.
Orig. hom̄. 1 in Mat. quē lege caute.
Amb. in ſer. de natali. Petri & Pau.

Claues aliud ſunt q̃ fides.

caces,ſed claues nihil aliud eſſe q̃ fidem aut ſpiritum ſanctum, id plane negamus. Nam apoſtoli & fidem & ſpiritus ſancti reuelationem ha-

Matth.16.18 Iohan.20

buerunt, priuſquã Chriſtus ipſis claues vel promitteret vel daret, ergo claues eſſe oportet quid præter fidem,hoc eſt,poteſtatem quandã quæ in eccleſia pœnitentes quum accedunt per fidem ac confitentur, & confeſſi per tenentes eccleſiæ nomine claues correpti ſoluuntur & ligantur.

Au. de doct. chriſt. lib. 1. cap. 17. & 18

In quam ſententiam diuus Auguſtinus dixit Chriſtũ has claues ligandi ac ſoluendi eccleſiæ dediſſe, ſcilicet vt quiſquis in eccleſia eius,dimitti ſibi peccata non crederet,non ei dimitterentur:quiſquis autẽ crederet,

Nota verbũ (correptus.)

ſeq; ab his,correptus,auerteret,in eiuſdem eccleſiæ gremio conſtitutus, eadem fide ac correctione ſanaret. Quiſquis eñ(vt ſubdit)non credit dimitti ſibi poſſe peccata,fit deterior deſperando, quaſi nihil illi melius q̃ malum eſſe remaneat,vbi de fructu ſuæ conuerſionis infidus eſt. Hæc ille. Neq; eñ fruſtra dixit Auguſtinus,vt quiſquis in eccleſia correptus

De fide ad Petro cap. 3

ſe a peccatis auerteret,quemadmodũ idem alibi dixit: Pœnitentiam tũc peccatori prodeſſe, ſi eam in eccleſia catholica gerat,cui deus in perſona

Matth.16

beati Petri ligandi ſoluendiq; tribuit poteſtatem,dicens: Quæ alligaueris ſuper terram,&c̃. Quanto ergo rectius & veteres & recentiores catholici patres locum illum Iohan.xx. de tali poteſtate remittendi & re-

Hugo Victorinus.

tinendi peccata(quæ confeſſionem præambulam requireret) intellexerunt. Inter recẽtiores Hugo Victorinus nõ cõtemnẽdus author ſic ait: Deus homo,homines,qui puri homines erant, participes fecit poteſtatis ſuæ,vt officium eius implerent,pœnitentium confeſſionem ſuſcipiendo,vt & poteſtatem eius exercerent pœnitentibus & confitentibus pec-

Iohan.20

cata remittendo,quum inquit, Accipite ſpiritum ſanctũ, &c̃. Iam quis eſt tam ſtupidus,qui non potius ducat patrum,imo totius eccleſiæ conſenſum in interpretandis ſcripturis,ſingularibus quorundam atque exoticis ſententijs anteponere? præſertim quum patrum ſententia Chriſti verbis q̃maxime conſentanea ſit,præſertim ſi fines abſolutionis & clauium in eccleſia relictarum intuearis.

Quid p verbũ remittendi pctã intelligatur.

NObis certe plurimum hallucinari videntur,qui per verbum(retinere peccata)nihil aliud intelligunt,q̃ relinquere eum,qui verbum dei auerſatur ſuo errori, exiſtimantes locos euangelicos, qui de clauibus ſunt,quod ad retentionem ſeu ligationem attinet,nihil aliud conti-

Diſcrimẽ locoꝝ Matth. 10. & Ioh. 20

nere aut velle,q̃ quod Chriſtus Matth.x.tradidit: Quicunque non receperit vos,neque audierit ſermones veſtros exeuntes foras de domo vel ciuitate,excutite puluerem de pedibus veſtris, &c̃. Nam quis nõ videt claues ad ſoluendos vel ligandos fratres qui de eccleſia ſunt, eccleſiæ traditas eſſe. Locus autem ille Matth.x. de his qui foris ſunt loquitur,fidem in Chriſtum & Euangeliũ repudiantibus vel corrumpẽtibus, qui

qui non clauium virtute,ſed infidelitate ſua & proprio iudicio condem
nantur,quos tanquã deploratos niſi reſipuerint relinquendos Euange-
lium & apoſtoli tradiderunt, De quibus Paulus dixit: Quid em̃ mihi 1.Corinth.5
de his qui foris ſunt iudicare?

QVod ſi iam tandem hoc euicimus,quod ipſa verba Chriſti (Iohã.
xx.)plane euincunt,nempe ſacerdotibus(qui hac parte apoſtolo
rũ in eccleſia ſucceſſores ſunt)poteſtatẽ & retinendi & remittendi pecca
ta,ſeu ſoluendi atque ligandi traditã eſſe, conſequens eſt & illic pœnitẽ Pœniæ ſa-
tiæ ſacramentũ(quippe viſibile in eccleſia ſignũ inuiſibilis gratiæ,hoc cramẽtũ, Io
eſt, remiſſionis peccatorꝝ) inſtitutũ, quod neceſſario p̄cedit confeſſio. han. 20. per
Quamobrem etſi Chriſtus illic expreſſim confeſſionẽ non præceperit, Chriſtum in
tacite tamen indicauit, veluti rem neceſſariam ſine qua ad abſolutio- ſtitutum.
nem ſacramentalem perueniri non poteſt. Quid em̃ ſoluet aut ligabit,
quid remittet aut retinebit ſacerdos, ſi nihil ei confeſſum erit? Quomo-
do laborantes & oneratos vice Chriſti reficiet, qui neſcit qua ex parte
premant̃ ac vrgeantur? Chriſtus ſcrutator renũ & cordium, & qui no-
uerat omnia interrogat cæcũ: Quid vis vt faciam tibi? & ſacerdos ho-
mo mortalis, alterius conſcientiæ penitus ignarus nõ rogabit: Quibus
morbis vis ſuccurram? Diuus Iohannes Chryſoſtomus, quẽ ſupra retu Chryſoſt.
limus,requirit,vt confitentes deo(quẽ nihil latet)non ſolum nos fatea-
mur peccatores eſſe,ſed & ſingula delicta cõputemus ac recenſeamus,
ꝙ aliter homo morborꝝ ſuorꝝ oblitus, miſericordiæ medicinã nunquã
fideliter ac recte petierit, Quanto magis homini ſacerdoti enarranda
eſt peccatorꝝ varietas,eorꝝ ſaltem, quæ conſcientiã detinent alligatam,
non quidẽ ſacerdotis, ſed confitentis gratia,vt dignam percipere poſ-
ſit medicinam.

ARgutant̃ quidã,Chriſtũ nullibi confeſſionẽ p̄cepiſſe, proinde ho Obiectio.
mines Chriſtianos ad eã non eſſe alligãdos. Sed hi noſtro ſane iu Dilutio.
dicio verbis tantũ inanibus ſophiſticant̃. Chr̃s ægrotis medicũ,oneratis
ac laborãtibus refectorem & cõſolatorẽ oſtendit. Ergo ne tibi videt̃ is
ægroto(qui recõualeſcere volet) ſatis p̄cepiſſe,vt medicũ adeat,qui me
dicinã oſtendit? Quin ægrotis vt ad medicũ properent p̄ceptis non eſt
opus,ſed morbus ipſe ſatis interpellat infirmũ,qui docet non bene ha- Matth. 9
bẽtibus,ſed male habẽtibus opus eſſe medico. Tacemus interim ꝙ Chri
ſtus nõ coactos,ſed voluntarios nos ad ſalutẽ perducit, libera eſt fides, 2.Corinth.9
libera ſunt ſacramẽta,adeo vt nemo vel ad baptiſmũ capiendũ cogen-
dus ſit. Quis tñ ob id neget baptiſmũ nõ eſſe neceſſariũ aut p̄ceptũ,vo
lenti regnũ dei videre? Ad eundũ modũ nemo delinquentẽ abſolute co
git vt confiteat̃,attamen ſi velit certũ teſtimoniũ remiſſionis peccatorũ

(quæ eum angunt) accipere, neceſſe eſt vt abſolutioni confeſſionem præ
mittat. Et vt pertinaciſſime negent hanc confeſſionem quæ ſacerdoti fit
in ſcripturis non habere mandatū, nunquā tamen commonſtrabūt ab-
ſolutionem (diuinū illud beneficium) vlli hominū vnquā in eccleſia fu-
iſſe impenſum, niſi primū confeſſo. Quamobrē quū & ipſi fateanꝛ abſo
lutionem ſacerdotis eſſe liberalē promiſſionē, & pretioſiſſimū theſaurū
gratiæ dei in quo deus nobis exhibeat & proponat ſuam miſericordiā
& remiſſionē peccatorꝝ. Proindeq; Chriſtiano etiā nomine eū indignū
eſſe qui hunc tam prætioſum theſaurꝝ contemnat, imo qui non ſum-
mo deſiderio eundē quærat & amplectaꝛ, conſequens eſt, vt coganꝛ, ve
lint nolint, fateri hanc confeſſionē haud eſſe de numero eorꝝ quæ Chri
(Auguſt.) ſtiano homini criminibus obruto liberꝝ ſit vel facere vel omittere. Nam
ſi omnino liberꝝ facis Chriſtiano vt confiteaꝛ vel non cōfiteaꝛ, vt ſibi di
cat, occulte ago, apud deū ago, nouit deus, qui mihi ignoſcit quæ in cor
de ago. Ergo (quemadmodū inquit quidā vir pius) ſine cauſa dictū eſt,
(De pœ. diſt. 1. c. agite.) Quæ ſolueris in terra, erūt ſoluta & in cœlo? Ergo ſine cauſa claues da
tæ ſunt eccleſiæ? fruſtramus Euāgelium dei, fruſtramus verbū Chriſti,
ſi promittimus vobis quod ille negat, nōne vos decipimus? Quanto re
ctius ergo idem ille colligit agendā eſſe pœnitentiā qualis in eccleſia dei
agitur, vt pro nobis & eccleſia oret, q̄ iſti, qui peccatores a confeſſionis
neceſſitate abſoluunt. Præterea etſi liberā faciant iſti confeſſionē auricu
(Inexplorati ad cōmunionem non ad mittendi.) larem (vt vocant), fatenꝛ tamen & ipſi retinendā eſſe eam in eccleſia, ne
prorſus inexplorati contra præceptū Paulinū ad communionē admittā
tur, in quo patribus accedūt, qui teſtanꝛ in omni eccleſia ſacerdotibus ſe
(1. Corint. 11.) uere ꝑceptū fuiſſe, vt viderēt ne indignos ad cōmunionē admitterēt, &
(Cyp. in ſer. de lapſ.) vt cæteros ſileamus, vehemēs eſt hic beatus Cypr. martyr ſermone de la
pſis, vbi inter cætera ignauos ſacerdotes increpās, ait: Cōtra Euāgelij vi
gorē, cōtra dn̄i ac dei legē temeritate q̄rundā laxari incautā cōmunica-
tionē: Irrita (inquit) & falſa pax, periculoſa dantibus & nihil accipiētibꝰ
(Ibidem.) ꝓfutura. Et poſt pauca ait: Ante expiata delicta, an̄ exomologeſin factā
criminis, an̄ purgatā cōſcientiā ſacrificio & manu ſacerdotis, an̄ offenſam
placatā indignātis dn̄i & minātis, pacē putant eſſe, quā quidā verbis fal
(Cyp. de cō feſſione ſecre ta loquitur.) lacibus venditant, Non eſt pax illa, ſed bellū, nec eccleſiæ iungiꝛ, qui ab
Euāgelio ſeparaꝛ. Ne vero tergiuerſeris ac neges Cyprianū de exemo
logeſi, quæ ſacerdoti ſecreto fit, loqui, audi quid idē ille ſanctus martyr
paulo ante dixerit: Imperitus (inquit) eſt medicus, qui tumentes vulnerꝝ
ſinus, manu parcente cōtrectat, & in altis receſſibus viſcerꝝ virus inclu-
ſum dum ſeruat, exaggerat, aperiendū vulnus eſt & ſecandū & putredi
nibus amputatū, medela fortiore curandū. Quin Cyprianus poſtea eo-
dem ſermone ſecretæ cōfeſſionis manifeſtiſſimus locupletiſſimuſq; aſſer
tor eſt, cuius teſtimonium infra adducemus copioſius. Quæ quum ita ſe

habeant,nec inficientur illi eum hominem qui vel negligit vel contempnit tam pretioſum abſolutionis theſauꝝ (non hominis, ſed dei verbum & munus)hunc ne quidem Chriſtianũ dicendũ,ſed a communione arcendum,ꝙ contemnat id quod Chriſtiano contemnere non licet, eoq; contemptu cõmittat,ne remiſſionẽ peccatoꝝ accipiat , ac certũ de ſe ſignũ p̄beat,ꝙ Euangelij cõtemptor ſit.Quũ,inquã,hæc illi multis exaggerent,nõ videmus qur tã ſint iniqui huic cõfeſſioni ſecretæ, qua ſine,is theſaurus non percipitur & tam grauis cenſura incurritur.

Canon Cõcilij gñalis,q̃ incipit, Oẽs vtriuſq; ſexus,&c.defendit ac explicatur.

QVod generalis Concilij conſtitutionem,quæ incipit,Omnes vtriuſque ſexus, &c̃.ſuggillent,id nobis ſuo more agere videnẽ.Certe vt quod ſentimus,dicamus,verbis tantum pugnant,reipſa nihil efficiunt. Quid em̃ aliud ſtatuit Concilium,q̃ quod illi ipſi eccleſiæ diſciplinam exigere & plenum eſſe pietatis perſuadent, Concilium non aliter cogit fideles(quum ad annos diſcretionis peruenerint) ſaltem ſemel in anno omnia ſua delicta proprio ſacerdoti confiteri , & Euchariſtiæ ſacramentum(ſaltem in Paſchate)reuerenter recipere, q̃ vt contemnentes idipſum facere,ab ingreſſu eccleſiæ arceat, & vita defunctos eccleſiaſtica ſepultura prohibeat,at illi abſolutionis theſauri (vt vere dicũt) non æſtimandi contemptores , non ſolum a ſacramentis depellunt, ſed & Chriſtiani nominis nomẽclatura indignos decernũt. Vide vero quorum coertio ſeuerior,eccleſiæ ne an eoꝝ qui eccleſiã inſectanẽ? Cæterũ habet & Euangeliũ legẽ ſuã,habet ſuã diſciplinã,Atque interim tamen verũ eſt,coacta ſeruitia deo nõ placere,lex bene volentẽ inſtruit,quid ſequaẽ, maleuolentem terret donec iuſta cenſura volentẽ faciat, pædagogus eſt em̃ ad Chriſtũ.

Quõ cogat cõcilium ad confitendũ.

Coacta ſeruitia deo nõ placere.
1.Corint.9

Quod aiunt Conciliũ p̄cepiſſe quod impoſſibile eſt,nempe omnium peccatorũ confeſſionẽ, quũ Dauid dicat:Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iteꝝ: Cõprehenderunt me iniquitates meæ,& non potui vt viderẽ, multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei,&c̃.Certe ſic argutãdo nõ ſatis candide interpretãtur canonẽ Concilij,qui omniũ peccatorũ appellatione, tantũ intelligi voluit peccata cõfitenti cognita.Nec alio cõſilio canon oĩa peccata cõfiteri voluit,q̃ vt oẽs(ſecundũ diui Chryſoſt.ſentẽtiã)admoneret,vt acceſſuri Cõfeſſariũ,cõſcientiã ſuã prius per interiorẽ cõfeſſionẽ diſcutiãt, & delicta ſua in memoriam etiã ſigillatim reuocẽt, ac tandẽ eiuſcemodi diſcuſſione(qualẽ ſolemus in rebus arduis adhibere)p̄uia,ſacerdoti oĩa pc̃tã cognita ſigillatim,cætera vero q̃ nõ magnopere angũt & cruciãt cõſcientiã, oblita itẽ ac neglecta,generatim cõfiteanẽ, atq; eatenus canon nõ alligat cõfeſſurũ ad certũ tẽpus, liberũ relinquẽs q̊ anni tẽpore confiteaẽ. Quod aũt canon vnũquemq; fidelẽ aſtringit ad percipiendũ (ſaltem in Paſchate) Euchariſtiam, nouum videri non debet,quum &

Obiectio.
Pſalm̃.18
Dilutio.

Quõ cõfitẽdũ, & de quibus peccatis.

Canon nõ ligat peccatorem,vt certo tpe cõfiteaẽ ſacramẽtaliẽ.

Fabianus.
Ex cõc. Agateñ. & Elib.
Olim ter in anno cõmunicandum.

Fabianus martyr & pontifex non multo poſt apoſtolorꝝ tempora & Agateñ. & Elibertanũ Concilium decreuerunt, ne inter catholicos quidem eos connumerãdos, qui ſaltẽ in Paſcha, Pentecoſte & Natali dñi non cõmunicauerint, niſi forte quis maioribus criminibus quibuſlibet impediatᷣ, Quæ diſciplina, vt alia multa, nimirꝝ refrigeſcente hoĩm charitate, in Concilio generali per eccleſiã facta remiſſior eſt, ſic tamẽ, vt ea non non cogat indignos & nauſeantes ad ſacerrimã illã cõmunionem, quinimo tales de proprij ſacerdotis cõſilio tantiſper a cõmunione abſtinere vult, donec bonã voluntatẽ participandi ſacramẽti accipiãt, ſeu ea quæ a cõmunione pœnitentẽ abſtinere ſuadẽt, expiẽt.

c. Omnis vtriuſq.
Quatenus c. cogat anno ſemel cõmunicare.
Cur ꝓprio ſacerdoti cõfitendum.

Quod vero proprio ſacerdoti cõfitendũ eſſe, canon ꝓcipit, id vetuſtiſſimis canonibus & antiquiſſimorꝝ Conciliorꝝ decretis q̃maxime conſentaneũ eſt, q̃ prohibent, ne quiſquam epiſcoporum aut ſacerdotum ſe in alterius parochiã ingerat, niſi id vel de conſenſu alterius vel neceſſitate ita ſuadente fiat.

Ad Tit. 1.
Prouerb. 27

Atque huc non parum facit quod Paulus iubet Tito, vt conſtituat oppidatim preſbyteros, & q̃d ex libro Prouerb. ca. xxvij. huc per allegoriam non inepte deflectitur, Diligenter (inquit) agnoſce vultum pecoris tui, tuoſq; greges conſidera, &c̃. Non erat ergo quur canon ille tanti Concilij, cui non ſolum primores eccleſiæ Latinæ, ſed & Græcæ maximo certe numero interfuerunt, tam acerbe tractaretur.

Epilogus.
Locus Iohan. 20

VT tandem eo vnde digreſſi ſumus reuertamur, Habes iam (vt ſperamus) explicatum ſatis, q̃ faciat locus ille Iohan. xx. Quorumcũque remiſeritis, &c̃, ad aſtruendam confeſſionem, quæ ſacerdotibus fit, habes, q̃ magnificas claues, hoc eſt, quantam poteſtatem Chriſtus vicarijs ſuis in terra reliquerit, ob quam deo (qui talem dedit poteſtatem hominibus) ſummas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes quantũ huic poteſtati, quæ eſt vnica peccatorum & infelicium conſcientiarum conſolatio tribuendum ſit, quam contempſiſſe, Chriſtum ſpreuiſſe ſit,

Hic eſt idem forꝝ dei & forũ ſacerdotis

quod hic idem ſit forum dei & forum ſacerdotis, adeo vt non putemus præterea opus eſſe alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hãc confeſſionem aſſerunt, quod vnus ille quem tractamus, noſtra ſentẽtia ſuffecerit, ad commonſtrandum id quod intendimus,

Alius locus Iacobi. 5

Interim non ignoramus id quod Iacobi. v. legimus, nempe, Confitemini alterutrũ peccata veſtra & orate pro inuicem vt ſaluemini, videri non tantum ſcholaſticis pene oĩbus, ſed & veterioribus doctoribus de confeſſione ſacramentali mandatum, Sic vt Chriſtus hanc confeſſionem inſinuaſſe, diuus vero Iacobus promulgaſſe videatur, nec habet hæc ſententia quid abſurdi,

Sic ſentiunt Theophy. & Beda.

Nã etſi locus is, etiã ad fraternã confeſſionem trahi poſſit, quis tamen negauerit eundem de ſacramentali confeſſione potiſſimum intelligendum? ſi enim tanta eſt abſolutionis virtus & dignitas, quẽadmodũ

modum ſupra oſtendimus, atque hæc præter confeſſionem, quæ ſacerdoti fit, obtineri non poſſit, nemo iure dubitauerit diuum Iacobũ velle vt confiteatur homo mortalis mortali, idq; potiſſimum ſacerdotibus, qui certam conſolationem conſcientijs noſtris in verbo abſolutionis ad ferre poſſunt, Neque enim opus erat vt Apoſtolus expreſſim diceret, Confitemini ſacerdotibus, quod Chriſtus alibi commonſtrauerit, quinam ſint qui poteſtatem habeant remittẽdi & retinendi peccata. Vt interim taceamus, ipſum Apoſtolũ eodem pene contextu ſermonis preſbyterorum meminiſſe, quos iubet induci ſuper ægrotos, vt orent ſuper eos, vngentes eos oleo in nomine domini non ſine promiſſione ſalutis, alleuiationis & remiſſionis peccatorum, cui ſtatim prædicta verba ſub nectit in hunc mundum, Confitemini ergo alterutrum. Quod ſi fateris Iacobum præcepiſſe (nimirum ex Chriſti inſtitutione) vt confiteamur inuicem delicta frater fratri, a quo tanta conſcientiæ conſolatio non ſperatur, quanto mgis fatebere ex eiuſdem ſententia fuiſſe, vt grauatam habentes conſcientiã, cui priuatus, poteſtate clauiũ carẽs mederi nõ poteſt, confiteremur ſacerdotibus, Chriſti vice fungentibus, in quorũ manus Chriſtus ſalutem noſtram quodammodo poſuiſſe videtur, neque enim verbum (alterutrum) ſacerdotes excludit. Nam & qui præcipit vt medeamur alterutrum, omnino vult vt pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaque iudicabis, num hæc confeſſio mandatũ habeat in ſcripturis, quod primum diſcutiendum ſuſcepimus.

Iacobi. 5

Chry. lib. 3. de ſacerd.

Verbũ (alterutrum.

Hãc cõfeſſio nẽ in ſcript. exẽplũ & teſtimoniũ habere probat Baſi. in reg. mona. ca. 21.

SEquitur, vt doceamus hanc confeſſionem exemplum ac teſtimoniũ habere in ſcripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentioſis, ſed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Baſilij (que apud omnes catholicos hactenus fuit ſacroſancta) is cum ſacerdotibus confitendum eſſe aſſeruiſſet, aſſertionem ſuam exemplis & teſtimonio ſcripturæ confirmat. Sic (inquit) & hi qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur apud ſanctos confeſſi eſſe peccata ſua. Scriptum eſt enim in Euangelio, Quia Iohanni Baptiſtæ confitebantur populi peccata ſua, & in Actibus apoſtolorum apoſtoli his qui baptizabant. Hæc ille.

Matth. 3
Acto. 19

REſtat vt doceamus hanc confeſſionem, vniuerſalem conſenſum ecclesiæ omnium temporum pro ſe habere nec oſtendi poſſe eandem vel in eccleſia Græca, quoad eadem eccleſia in catholica vnitate perſtitit penitus abolitam fuiſſe.

Hãc cõfeſſio nẽ totius ecclesiæ cõſenſu cõfirmari

POſt apoſtolos primi numerantur Clemens Petri ſucceſſor, & Dionyſius Areopagita Pauli diſcipulus, vterq; martyr, Ille ſatis perſpicue hanc confeſſionem (qua conſcientiam apud ſacerdotẽ exoneramus) hiſce

Clemẽs Petri ſucceſſor.

hiſce verbis aſſerit: Si fortaſſis (inquit) in alicuius cor, vel liuor vel infi-delitas vel aliquod malum latenter irrepſerit, non erubeſcat qui animæ ſuæ curam gerit, confiteri hæc ei qui præeſt, vt ab ipſo per verbũ & con-ſilium ſalubre curet, quo poſſit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua vitæ præmia peruenire. Et iterum: Quod in nauigatione pelagi humanæ vitæ ferendi ſunt vomitus & ſuccuſſationes & agitationes, quũ ex confeſſione peccatorũ & reiectio-ne criminum velut male congregati in viſceribus fellis electio facien-da eſt, & abijcienda prorſus a corde, intrinſecus latens amaritudo pecca-ti, ſi qua forte ex deſiderijs iniqua, velut ex cibis noxijs congregata eſt, quam vtique quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis ægritudinis li-berabitur morbo, ſi tamẽ poſt vomitum, q̃ ad ſanitatẽ pertinẽt, ſumat.

Et q præeſt nimirum ſacerdoti. *Satiſfactio.*

Alter, nempe Dionyſius, Demophilum monachũ acriter increpat, cp impium ad pedes ſacerdotis procidentem, ac confitentem, vere cunde ſe ad peccatorũ remedia quærenda veniſſe, calce reiecerat, & vſur paro ſacerdotali officio, ſacerdotem communionẽ dantem la pſo, conui-tijs lacerauerat, Subindeq; (vir ille ſacer) diffinit omni ratione carere, dei cauſſa peruertere diuinitus traditum ordinem, quod diſtinctiones ordi-neſq; cõfundere, ſacratiſſimas dei ſanctiones & iura tranſgredi ſit, nimirũ indicans hãc confitendi rationẽ ex iure diuino promanare ac deſcẽdere.

Diony. Areopag. ad Demophilum. *Confeſſio.* *Satiſfactio.*

Vt autem quidam contendant, opera Clementis apocrypha eſſe, ac negent hunc Dionyſiũ eundẽ eſſe quẽ Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad pſentem rem attinet) refert, Nã id ſaltẽ diffiteri nequaq̃ poſſunt, vtroſq; illos authores, quales nunc in eccleſia extant, vetuſtiſſi mos eſſe, quod vel ſatis eſt ad euincendã hanc confeſſionem eſſe longe vetuſtiſſimam, nec interim quæcunque apocrypha ſunt, falſa ſunt.

Obiectio. *Dilutio.*

Tertullianus vicinus apoſtolicorum temporum, teſtatur non facti ſolum, verum & voluntatis delicta vitanda & pœnitentia purgan-da eſſe, ſic vt non ſola conſcientia proferatur, ſed aliquo etiam actu adminiſtretur, qui magis græco vocabulo, nempe (exemologeſis) ex-primatur, quem proſternendi & humiliandi hominis diſciplinam vo-cat, conuerſationem iniungentem miſericordiæ illicem, & poſtea inter opera pœnitentiæ recenſet (preſbyteris aduolui) atque arguit eos, qui hoc opus ac publicationem ſui aut ſuffugiunt, aut de die in diem differre præſumunt, pudoris magis memores quam ſalutis, veluti il-li qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione con-ſcientiam medentium vitant, & ita cum erubeſcentia ſua pereunt, quem pudorem ſubinde intolerandum pronunciat, modis omnibus per ſuadẽs,

Tertullianus de pœniten. *Exemologeſis quid.* *Satiſfactio.* *Pudor intolerandus, occulta colle cõ fiteri.*

ſuadens, vt peccator in exemologeſi, ſecunda ſubſidia ſtatuat, ſuam ſalutem ne deſerat, aggrediq́ ne ceſſet id quod ſciat mederi ſibi. Atque alibi ait, Deum Adam ad confeſſionem peccati prouocaſſe, vt ſcilicet conderentur nobis exempla confitendorum potius delictorum q̃ negandorum, vt iam tunc initiaretur euangelica doctrina. Ex ore tuo con iuſtificaberis, & ex ore tuo damnaberis.

Secũda ſubſidia poſt lapſum in confeſſionem.

ORigenes, eccleſiarum poſt apoſtolos magiſter (vt diuus Hieronymus ait) in pſalm̃. xxxvij. verba ac ſententiam Clementis (vt videtur) imitatus, ſic habet: Vide quid nos edoceat ſcriptura diuina, quia oportet peccatum non cælare intrinſecus, fortaſſis enim ſicut hi qui habẽt intus clauſam eſcam indigeſtã, aut humoris vel phlegmatis ſtomacho grauiter imminentia, ſi vomuerint, releuantur. Ita etiam hi qui peccauerunt, ſiquidem occultant & retinent intra ſe peccatum intrinſecus vrgentur & propemodum ſuffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipſe ſui accuſator fiat, dum accuſat ſeipſum & confitetur, ſimul euomit delictum, atque omnem morbi digerit cauſam. Tantummodo (vt ſubijcit) circumſpice diligentius, cui debeas confiteri peccatũ tuum, proba prius medicum, cui debeas languoris cauſſas exponere, qui ſciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi ac compatiendi nouerit diſciplinam, vt ita demum, ſi quid ille dixerit, qui ſe prius eruditum medicum oſtenderit & miſericordem, ſi quid conſilij dederit, facias & ſequaris, ſi intellexerit & præuiderit talem eſſe languorem tuum, qui in conuentu totius eccleſiæ exponi debeat & curari, ex quo fortaſſis & cæteri ædificari poterunt, & tuipſe facile ſanari, multa hoc deliberatione, & ſatis periti medici illius conſilio procurandum eſt. Idem in Homilia cap. ij. Leuitici, Opponens ſacrificijs veteris legis pro peccatis, expiationes euangelicas, poſt ſeptem remiſſiones, hoc eſt, peccatorum expiationes, octauam eſſe dicit eam, quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laborioſam, Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis ſtratum ſuum, & fiunt ei lachrymæ panes die ac nocte, & quũ non erubeſcit, ſacerdoti domini indicare peccatum ſuum, & quærere medicinam ſecundum eum qui ait: Dixi, Pronuntiabo aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei. Alibi idem Origenes, id quod ſupra diximus (nempe oſtendi, non poſſe, vllum vnquam abſolutum niſi prius confeſſum) confirmat dicens: Qui nõ prius animæ ſuæ vitia & peccatorum ſuorum cognouerit mala, & proprij oris confeſſione prodiderit, purgari is atque abſolui non poterit.

Origenes in pſalm̃. 37

Medic⁹, hoc eſt cõfeſſari⁹ ſacerdos, q̃lis deligẽdus

Origenes in homil. in. 2. ca. Leuitici.

Cõfeſſiõ, vt vocant, auricularis.

Pſalm̃. 31

Orige. lib. 3. periarch. c. 1

ORigeni Græco Cyprianum Latinum illuſtrem eccleſiæ doctorem & martyrem annectamus, is in ſermone de lapſis (quem & ſupra citaui-

Cyp. in ſermo. de lapſ.

citauimus)modis omnibus cohortatur,vt non modo manifeſta, ſed &
Occultorũ confeſſio. latentia peccatorũ vulnera detegamus,& occulta ſolaꝗ cogitatione per
petrata delicta confiteamur. Et vt plane videas eum, confeſſionem ſecre
tam,quæ ſacerdoti fit,admodum probaſſe,eandemꝗ tum in vſu fuiſſe,
ſic ait,Denique quando & fide maiori & timore meliore ſunt,qui quã-
uis nullo ſacrificij aut libelli facinore conſtricti, quoniam tamen de hoc
vel cogitauerunt, hoc ipſum apud ſacerdotes dei dolenter &ſimpliciter
confitentur exemologeſin conſcientiæ faciunt,animi ſui pondus expo-
nunt,ſalutarem medelam paruis,licet & modicis vulneribus exquirũt,
Ibidem. ſcientes ſcriptum eſſe,Deus non irridetur. Et poſt pauca: Confiteantur
Satiſfactio. (inquit)ſinguli,quæſo vos fratres,delictum ſuum, dum adhuc qui deli
quit in ſeculo eſt,dum admitti confeſſio eius poteſt, dum ſatiſfactio &
Cyp.ad clerũ de modo agẽd. pœnitentiam. remiſſio facta per ſacerdotes apud dominum grata eſt. Alibi hunc re-
cte agere pœnitentiã ait,qui diuinis præceptis mitis & patiẽs & ſacerdo
tibus dei obtemperans obſequijs ſuis & operibus iuſtis dñm promeret.

Nicephorus ad Theodo. HVic iungendus eſt Nicephorus Carthophilax, qui ad Theodoſiũ
monachum ſic ſcribit: Ligandi ſoluẽdiꝗ prouinciam pontificibus
ipſis a clementiſſimo deo noſtro demandata eſt. Siquidem ad Petrum
Matth.16 ait: Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcunꝗ ſolueritis , ſoluta erũt.
Vnde(vt ſubijcit)olim omnes oportebat ad ipſos pontifices accedere,
Occultorũ ſecreta confeſſio antiquiſſima. ſuaꝗ illis occulta prodere,& ſic vel reconciliationem vel repudium fer-
re. Ignoro autem(inquit) qui factum ſit,quur hæc minus obſeruentur,
quamuis exiſtimem pontifices negotij tædio, frequentiꝗ multitudinis
turbulentia defatigatos,id opere ad monachos tranſmiſiſſe,ad eos ſcili-
cet,qui vere probati ſunt,alijſꝗ valeant eſſe vtiles. Ecce ꝙ perſpicue vir
ille pius morem confitendi ſacerdotibus,ex diuinis literis aſſerit ac com
probat,quamuis ſuis temporibus id vſu veniſſe dicat,quod & noſtris,
nempe ꝑ pontifices & ſacerdotes,vt otioſius viuerẽt , onus audiendarũ
confeſſionum ſecretarum tum in monachos,veluti nunc in fratres men
Ibidem. dicantes,eſſe reiectum,non ſublatum. Et quid clarius eo quod ſequitur.
Expertus & frugi ſacerdos deligẽd⁹ Porro ſi quis expertus ſit & frugi, & quum hoc ſacerdotio fungatur,
ad illum in primis accedendum,nam poterit indigo prodeſſe, acceden-
Ibidem. tem ſe diligentius curare,reconciliare item & corrigere. Ac paulo poſt,
ſacerdotem officij ſui commonens: Lapſos(inquit)ſpiritalibus increpa-
Officium cõfeſſarij. tionibus admonebit, vtiliter conſulet, vitam futuram & æterna ſuppli-
Quid cauendum. cia in memoriam reducet. Vnum cauebit, ne indulgentius & citra om-
nem obiurgationem abſoluat,fiatꝗ alienorum criminum particeps.

Baſi. in reg. monachorũ cap.21 NOn obſcurius magnus ille Baſilius,& ipſe Græcus, hanc confeſſio
nem ſecretam teſtatur. Locus eſt ex dialogo , qui regulæ mona-
chorũ

chorum inſcribitur,per Ruffinum ſynchronon diui Hieronymi verſo,
cap.xxi. quærit monachus: Qui vult pœnitere,peccata ſua an omnibus
debet confiteri & quibuſlibet, an ſacerdotibus tantum, an cæteris qui-
buſcp? Reſpondet Baſilius: Clementia dei erga eos qui deliquerunt ma
nifeſta eſt, ſecundum quod ſcriptum eſt, Qui non vult mortem pecca- Ezech. 18
toris,ſed vt magis conuertatur & viuat, Quia ergo confeſſionis mo-
dus ad hoc aptus eſt, & conuertens ſe a peccato, fructus dignos oſten-
dere debet pœnitentiæ, ſecundum quod ſcriptum eſt: Omnis arbor Matth. 3. 7
quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, Neceſ- Neceſſaria
ſarium videtur his quibus diſpenſatio myſteriorum dei commiſſa eſt, confeſſio ſa-
confitenda eſſe peccata. Demonſtraturus quoque hanc confeſſionem cramentalis
habere in ſcripturis teſtimonium & exemplum, ambo illa loca ex Euan
gelio Matthæi & Actis apoſtolorum ſupra citata affert. Ne vero pu- Matth. 3
tares non confitenda parua delicta, eodem libro capite decimooctauo Actorū. 19
monet, Nihil oportere contemni tanquam paruum, quod de omni ver Idem cap. 18
bo otioſo quod loquuti fuerint homines, de eo rationem in die iudicij Matth. 12
reddituri ſint. Rurſus cap. xcviij. Rogat monachus, an deceat, quum ſo Cap. 98
ror aliqua cõfitetur quodcunque delictum ſuum preſbytero, etiam ma
trem monaſterij adeſſe? Reſpondet Baſilius, Honeſtius mihi videtur
eſſe & religioſius, vt per ſeniorem matrem preſbyter, ſi quid illi vide- Satiſfactio
tur, ſibi ſtatuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat ad emenda-
tionem eius quam corrigi deſiderat a peccato: nimirum ſignificans ma-
gis conuenire, ne ſoror matris imperio ſubiecta non aliter oneretur ſa-
tiſfactione pœnitentiæ q̄ ex matris conſilio, quæ omnibus ſororibus
proſpicit. Nec ceſſat rogare monachus, Vtrum decet geſta turpia con- An reuelãda
fitentis vel obſcœna inuerecundius annunciare omnibus aut certis qui- confeſſio.
buſlibet aut quibuſcunque? Reſpondet Baſilius, Confeſſio peccatorũ Simile.
hanc habet rationem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel paſſio
quæ medico demonſtranda eſt. Sicut ergo non omnibus quis vitia vel
vulnera corporis ſui reuelat, nec quibuſlibet, ſed his tantum qui ſum-
mæ peritiæ teſtimonium habent & curæ ac medelæ diſciplinam, ita cõ-
feſſio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc p̄-
ualent & emendare, ſecundum quod ſcriptum eſt, Vos qui fortiores 1. Theſſ. 5
eſtis, infirmitatem infirmorum portate, hoc eſt, auferte, & exportate per
curationem. Vide vero q̄ pulchre tres illi inſignes Græciæ magiſtri ac
egregia luminaria, nempe Origenes, Nycephorus, & Baſilius, in hac re
confeſſionaria concinant, & quod comprobandum recepimus, luce cla-
rius affirment.

IAm rurſus aliud par duorum (omnium ſententia) celebratiſſimo-
rum eccleſiæ Latinæ doctorum copulabimus, nempe diuos Hie-

ronymum & Auguſtinum, Nam Ambroſium Latinū Chryſoſtomo Græco conferendum ſeruabimus. Diuus itaque Hieronymus primum eo loco quem ſupra citauimus, nempe in commentarijs ſupra Matthæum huius confeſſionis meminit, Quum epiſcopum vel presbyterum, aliter ligare vel ſoluere peccatorem prohibeat, niſi primum peccatorum audierit varietates, & iam hinc ſciat quis ligādus ſit, quive ſoluendus. Qui locus aperte councincit, & diui Hieronymi tempore, confeſſionem ſacerdotibus, cum enumeratione delictorum factam fuiſſe. Deinde perſpicuum teſtimonium eius habes in commentarijs ſuper Eccleſiaſt. capite decimo: Si quem (inquit) ſerpens diabolus occulte momorderit, & nullo conſcio eum peccati veneno infecerit, ſi tacuerit qui percuſſus eſt, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus ſuum fratri & magiſtro voluerit confiteri, magiſter qui habet linguam ad curandum facile ei prodeſſe non poterit. Si enim erubeſcat ægrotus vulnus ſuum medico cōſiteri, quod ignorat, medicina nō curat. Vt interim ſileamus pleroſque alios locos, vbi in laude confeſſionis multus eſt Hieronymus.

Hierony. in Mat. cap. 16

Enarranda pctā in confeſſione ſigillatim.

Hiero. in Eccleſiaſ. ca. 10

Alludit ad locum Iaco. 5. (fratrē) magiſtrū, hocē, ſacerdotem potiſſimum intelligens. Vide c. menſurā, de pœni, diſt. 1.

HVic ſentētiæ ſubſcribit Auguſtinus in Pſal. ſexageſimūſextū: Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipſam confeſſionem. Quare? quia bonus eſt cui confitentur, Ad hoc exigit confeſſionem vt liberet humilem, ad hoc damnat non confitentem, vt puniat ſuperbum, Ergo triſtis eſto antequam confitearis, confeſſus exulta, iam ſanaberis, non confitentis conſcientia ſaniem collegerat, apoſtema tumuerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat, Adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando ſecat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnoſce medici manum, confitere, exeat in confeſſione & defluat omnis ſanies. Idem in cap. Iohan. quintū ſic habet: Vox ſaluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuū ita durū eſt, vt nondū illa vox diuina te rumpat, ſurge in corde tuo, procede de ſepulchro tuo, etenī mortuus in corde tuo tanquam in ſepulchro iacebas, & tanquam ſaxo malæ conſuetudinis grauabaris, ſurge & procede, & crede & confitere, Qui enim credit, ſurrexit: qui confitetur, proceſſit, Quare proceſſiſſe dicimus confitentem, quia antequam confiteretur, occultus erat, quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem, & quum confeſſus fuerit, quid dicetur miniſtris? Quod dictum eſt ad funus Lazari, Soluite illum & ſinite abire. Quomodo dictum eſt miniſtris apoſtolis, Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de vera & falſa pœnitentia (quem quidem tanquam nothum ex

libris

Auguſt. in pſalm. 66

Pſalm. 105

Idem in ca. Iohan. 5

Confitendū eccleſiæ miniſtris vt ſoluant confitē tem.

Iohan. 11.

Aug. de vera & falſ. pœ.

libris eius quidam ſecernũt,quanquam interim catholicæ doctrinæ ſit) vbi modis omnibus cohortatur, vt pœnitentes vitam noſtram deo per ſacerdotem repreſentemus, huc deflectens quod dominus mundatis præcepit vt oſtenderent ſe ſacerdotibus, Iubet vt quæramus ſacerdotem ſcientem ligare atque ſoluere, ac omnino erubeſcentiam deteſtatur, quæ confeſſionem vincit, erubeſcentiam vero, quæ confeſſionem comitatur, laudat, quod illa partem habeat remiſſionis. Libro de ſalutaribus documẽtis, Iubet iuſſioni ſacerdotis deum timẽtis obſequi, qui vt ſapiens & perfectus medicus primum ſciat curare ſua peccata & poſtea aliena vulnera detergere & ſanare & non publicare. Hunc enim perquirendum & cum eo conſilium ſalutis noſtræ ineundum eſſe ſuadet. Præterea libro de viſitatione infirmorum ex profeſſo confutantur, qui ſuffi cere arbitrantur ſi ſoli deo (cui nihil eſt occultum) quem nullius latet conſcientia, ſua crimina confiteantur, vel nolentes vel erubeſcentes vel dedignantes oſtendere ſe ſacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram per legiſlatorem dominus conſtituerit. Sed nolo (inquit) vt ipſa decipiaris opinione, vt confundaris confiteri coram domini vicario tabeſcens præ rubore, vel ceruicoſus præ indignatione, nam ipſius humiliter ſubeundum eſt iudicium, quem dominus ſibi non dedignatur vicarium. Ergo (inquit) ad te venire roges ſacerdotem & fac ipſum conſcientiarum tuarum penitus participem, non te ſeducat illa ſuperſtitio, quæ in viſitando confirmat, quia ſaluet ſacerdote inconſulto ad deum peccatorum confeſſio, Non enim (vt ſubijcit) abnegamus, quin ſit ad deum frequenter referenda peccatorum confeſſio. Eges enim & ſacerdotis, qui mediator ſit ad deum tuum ſalubri iudicio. Item cap. v. Aſtantem (inquit) coram te ſacerdotem, angelum dei exiſtima, aperi ei penetralium tuorum abditiſſima latibula, conſcientiarum verecundarum pœnitiora reuela repagula, &c̃. Nec moratur nos, quod libri iſti de vera & falſa pœnitentia, item de ſalutaribus documentis, denique de viſitatione infirmorum, quibuſdam non videantur eſſe Auguſtini, Quum conſtet Auguſtinum in libris minime dubijs eandem tueri ſententiam. Et vt hi libri non ſint illius Auguſtini Hipponenſis epiſcopi, vetuſti tamẽ ſunt, & tanquam pij ab eccleſia recepti, vt vel hinc probetur hanc confeſſionem non eſſe rem nouam, ſed iam olim vt rem neceſſariam in eccleſia vſitatam.

Erubeſcẽtia deteſtabilis. Erubeſcẽtia laudabilis. Aug. lib. de ſaluta. docu.

Aug. de viſita. infirmo.

Typus poteſtatis ſacerdotalis vetus ſacerdotũ.

Non ſuffice re mentalem confeſſionẽ. Ibidem ca. 5

Occurrit obiectioni.

Aug. in commentarijs in pſalm. 5

IAm ad Ambroſium & Chryſoſtomum pergamus, quos ideo coniunximus, vt oſtendamus eos non tantum non abolere hanc confeſſionem (quod tamen illis aduerſarij impingunt) ſed eandem tueri magis. Scimus ex Ambroſio, citari locum de pœnitentia Petri in hæc verba: Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus, inue

Obiectio ex Amb. in ſer. de pœniten. Petri.

Inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit, lachrymas eius lego, ſatiſfactionem non lego, recte plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri ſolet, excuſari non ſolet, & quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lauat enim lachryma delictum, quod pudor eſt confiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ conſulunt pariter & ſaluti. Hactenus ille.

Obiectio ex Chryſoſt. in epiſtolā ad Hebræos

Scimus ex Chryſoſtomo in epiſtolam ad Hebræos citari, Non dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuſes, ſed obedire te volo prophetæ, reuela domino viam tuam, apud verum iudicem cum oratione, delicta tua pronuntia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria. Et tum demum ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Et alibi. Peccata tua diſcito vt deleas. Illa ſi confunderis dicere quia peccaſti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico vt confitearis ea ſeruo vt exprobret, dic deo qui curet ea, nam licet nō dixeris, non ignorat deus. Et quæ in eandem ſententiam ſcribit Homilia. xxxi. xl. lxxx. & homilia. ij. in pſalmum. l. Item ſermone nuper verſo de pœnitentia & confeſſione.

Obiectio ex hiſt. tripart. lib. 9. cap. 35

Scimus denique locum qui ex tripartita hiſtoria contra hanc confeſſionem affertur, Sozomæno authore in hæc verba.

Sozomænes.

QVoniam omnino non peccare, diuinum & vltra humanam naturam eſſe cognoſcitur, peccantibus autem & pœnitentiam agentibus, veniam deus dari præcepit, Qui vero confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirunt. Propterea viſum eſt antiquis pontificibus vt velut in theatro ſub teſtimonio eccleſiaſtici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem preſbyterum bonæ conuerſationis, ſeruantemque ſecretū ac ſapientē vitę ſtatuerunt, ad quem accedentes hi qui deliquerāt, delicta propria fatebantur. At ille ſecundum vniuſcuiuſque culpam indicebat & mulctam. Quod etiam hactenus diligenter in occidentalibus ſeruatur eccleſijs, & maxime apud Romam, vbi etiam eſt locus certus pœnitentium. Stant enim rei & velut in lamentationibus conſtituti. Quum enim ſacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem nō percipientes, cum gemitu & lamentatione ſeipſos in terram proſternūt. Ad quos concurrens epiſcopus, & ipſe cum lachrymis & gemitu ſpirituali proſternitur, & omnis eccleſiæ plebs fletibus inundatur. Poſt hoc autem prior ſurgit epiſcopus, & eleuat iacentes a terra, Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus ſponte vacantes, aut ieiunijs, aut abſtinentia lauacri, aut ſuſpenſione ciborum, aut rebus alijs quæ iubentur, expectant commune tempus quod decernit epiſcopus, Conſtituto vero tempore, velut quoddam debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo commu-

nione participantur. Hæc ergo antiquitus Romani pontifices vſque ad noſtrumm conſeruarunt tempus. Porro Conſtantinopoli preſbyter ſuper pœnitentes fuit vſque ad illud tempus quo quædam mulier nobiliſſima, quum peccata ſua eſſet confeſſa, & ei a preſbytero fuiſſet præceptum, vt ieiunaret, & deo operibus ſupplicaret, quum hoc obſeruaret, crebrius in eccleſia cum diacono ſe concubuiſſe confeſſa eſt. Hoc quum populus cognouiſſet, ſæuiebat in ſacerdotes, quaſi per eos facta fuiſſet iniuria eccleſiæ, Tum Nectarius epiſcopus remouit diaconum ſceleratum, & quibuſdam ſuadentibus vt ſingulos ad communicandum iudicio conſcientiæ ſuæ relinqueret, etiam preſbyterum nequaquam ſuper pœnitentes eſſe præcepit. Et ex illo antiquitatis conſuetudo ſublata eſt, quum (vt arbitror) minora peccata pro pudore confeſſionis & ſubtilitate examinantium patrarentur. Hactenus Sozomænes.

Diaconi tãq̃ oculi epi actus totius eccleſiæ pſcrutabant, referebantq́ ad epm vbi correctione aut admonitiõe opus eẽ cernebant, vide Clemẽ. ep̃la 1. ad Iacobũ

SEd qui prædictos locos contra confeſſionem ſecretam adſerunt, non videntur nobis ſatis ſententiam authorum, quos pro ſua ſententia citant, excuſſiſſe, vt incipiamus a Tripartita hiſtoria, Manifeſtum eſt eum locum confeſſioni ſecretæ multum tribuere. Principio enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirere, Dein tẽ ſtatur confeſſionem ſacretam in Græca eccleſia fuiſſe, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem preſbyterũ bonæ conuerſationis ſeruantemq; ſecretum ac ſapientem virum ſtatuiſſe, ad quem accedentes hi qui deliquerant delicta propria faterentur. Quod autem ſubinde teſtatur, preſbyterum, qui vſque ad illud tempus Conſtantinopoli ſuper pœnitentes fuit ſub Nectario, qui proxime Iohannem Chryſoſtomum præceſſit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis conſuetudinem ſublatam eſſe, ex eo quidem noſtra ſententia non conuincitur, confeſſionem ſecretam omnino abolitam fuiſſe, ſed tantum ritum illum publice in eccleſia ob occulta peccata pœnitendi. Nam (vt ſupra diximus) ea erat veteris eccleſiæ ſeueritas, vt & pro occultis delictis pœnitentiam & mulctam publicam indiceret, ac confeſſum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat preſbyter qui ſuper pœnitentes vocabatur. Dicebantur enim tunc pœnitentes hi ſoli qui publicam pœnitentiam, id eſt, ſatiſfactionem in eccleſia facerent, Quemadmodum canonibus diuerſorum Conciliorum, atque adeo ex capitulis Græcarum ſynodorum per Martinum Bracharacenſem epiſcopum recollectis liquet cap. xxiij, Is ergo preſbyter qui ſuper tales pœnitentes fuit & qui publicam mulctam indicebat, remotus eſt, & ea ſeueritas ſublata, ne confeſſi de occultis, publica ſatiſfactione grauarentur, Quin Nectarius

Dilutio pdictoꝝ locoꝝ

Loc⁹ tripartitæ hiſtoriæ explicatur.

Confeſſio ſecreta i eccleſia græca ab initio fuit.

Ritus pœnitẽdi, nõ confeſſio ſecreta p Nectariũ ſublatus.

Vide collec. Grçca. ſynodoꝝ cap. 23

eam ſeueritatem non in totum ſuſtulit, ſed (vt habet hiſtoria) ſingulos ad communicandum iudicio conſcientiæ ſuæ reliquit, ſic ſcilicet, vt his qui adhuc putarent, ipſis ante communionem publica ſatiſfactione opus eſſe eadē petētibus daretur, cæteri vero ſuæ conſcientiæ relinquerentur, vt ſcilicet ad communionem admitterentur, nulla ſatiſfactione publice expleta, at confeſſionem ſecretam ex toto ſublatam eſſe nobis non ſit veriſimile, quum diuus Chryſoſto. Nectarij ſucceſſor eius non vno in loco meminerit, ex quibus vnum ſupra retulimus. Alium habes libro ſecundo de ſacerdotio, vbi ait, Multa arte opus eſſe, vt qui laborant Chriſtiani, vltro ſibijpſi perſuadeant, ſacerdotum curationibus ſeſe ſubmittere oportere, neque id ſolum, ſed vt etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et poſt pauca: Quocirca (inquit) multa quidem opus eſt paſtori prudentia, ſexcentis etiam (vt ſic dicam) oculis, vt recte vndique humani animi habitum circumſpicere poſſit. Poſtea eodem libro, præſtantiam ſacerdotalem ex loco Ioannis vigeſimo, Quorūcunque remiſeritis peccata, &c. in cœlum vehens, inſaniam eſſe manifeſtariam dicit, deſpicere tantum principatum, ſine quo neque ſalutis, neque promiſſorum bonorum compotes fieri poſſumus, quod neque baptiſmus, neque caro & ſanguis domini aliter quam per ſanctas ſacerdotum manus perficiantur, neque ſacerdotes ſolum nos regenerent, ſed poſtmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atque eodem loco, noſtros, Iudæorum ſacerdotibus longe præfert, quod his corporis lepram purgare ſeu (vt verius dicamus) haud purgare, ſed purgatos probare. At noſtris non corporis lepram, verum animæ ſordes, non tantum purgatas probare, ſed purgare prorſus (vt ait) conceſſum ſit. Quæ omnia ſatis demonſtrant longe aliud eſſe, remouiſſe preſbyterum ſuper pœnitentes, hoc eſt, ſuſtuliſſe illam acerbitatem, confeſſum etiam de occultis in ordinem publice pœnitentium relegandi, Quod per Nectarium in Græca eccleſia, poſtea etiam per pontifices in Latina factum eſſe non negamus. Aliud vero, confeſſionem ſecretam penitus abolere, quod in vlla catholica eccleſia hactenus vnquam factum fuiſſe nobis non facile perſuaderi patiemur. Atque hoc noſtrum commentum non eſſe vanum, totus contextus prædicti loci hiſtoriæ tripartitæ, ſi modo ad viuum excutiatur, palam oſtendit, ſiue antecedentia ſiue conſequentia inſpicias, atque adeo finis declarat tantum pudori conſultum eſſe, quo pœnitentes publice grauabantur.

[Margin notes: Chryſo. Nectarij ſucceſſor meminit cōfeſſionis ſecretæ, li. 2. de ſacerd. — Ibidem. — Locus Ioh. 20. explicat per Chryſo. — Sacerdotij noſtri neceſſitas. — Ibidem. — Quid fecerit Nectarius. — Confeſſio ſecreta in nulla eccleſia penitus ſublata]

Frgo

ERgo & quæcunque aduerſarij contra hanc confeſſionem ex Chryſoſtomo contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud eſt dicere, Non dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuſes, vel non dico vt confitearis ea ſeruo vt exprobret? Item neceſſe non eſt præſentibus teſtibus confiteri: q̄ libero te publica illa ſatiſfactione, qua etſi verbis peccata tua haud expreſſim, re tamen ipſa in publicū prodis, ac ea cōſeruis tuis, qui & teſtes contra te eſſe & peccata exprobrare poſſint confiteris. At longe alia ratio eſt confeſſionis ſacramentalis, qua crimen non profertur in publicum nec præſentibus teſtibus euulgatur, nec exprobrationem timet, ſed ſoli ſacerdoti dei vicem gerenti, atque adeo magis deo q̄ ſacerdoti (cui publicatio iam interdicta eſt) dicitur, quod hic amodo non ſit vllum diſcrimen inter forum dei & forum ſacerdotis. Loci ex Chryſoſt. citati explicantur. Cyp. in ſer. de lapſ.

EIuſdem omnino ſententiæ diuum Ambroſium fuiſſe, nulli dubium eſt, qui tamen tanti viri libros diligenter euoluerit, Nam quod aduerſarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & ſingulare eſt, & publicam pœnitentiam reſpicit, quod ea verba indicant (quod pudor eſt confiteri) ad quam tamen idem vir ille ſanctus alibi quammaxime cohortatur, quemadmodum videre eſt libro primo de pœnitentia capite decimoſexto, & libro ſecundo cap. primo, & cap. decimo, vbi Petro quidem ſtatim dimiſſa peccata dicit, Quia amariſſime fleuit, & nihilloſecius quemlibet ex nobis monet in hæc verba: Fleat (inquit) pro te mater eccleſia, & culpam tuam lachrymis lauet. Item, Volo veniam reus ſperet, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt ignoſcatur obſecret, & quum ſecundo & tertio fuerit dilata eius communio, credat remiſſius ſe ſupplicaſſe, fletus augeat miſerabilior, Poſtea reuertatur, teneat pedes brachijs, oſculetur oſculis, lauet fletibus, nec dimittat vt de ipſo dicat dominus Ieſus, Remiſſa ſunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui (inquit) quoſdam in pœnitentia ſulcaſſe vultum lachrymis, exaraſſe continuis fletibus genas, ſtrauiſſe corpus ſuum calcandum omnibus, ieiuno ore ſemper & pallido mortis ſpeciem ſpiranti in corpore prætuliſſe. Adeo autem Ambroſius non tollit rationem priuati quærendi conſilij & abſolutionis, vt ex profeſſo doceat, quæ moderatio erga peccatores, ab his qui illorum morbos curare debent, habenda ſit. Nec facile inuenies quemquam ex patribus, qui poteſtatem ſacerdotalem magis illuſtret. Sed aiunt (inquit) nimirum NOVATIANI, ſe domino deferre reuerentiam, cui ſoli remittendorum criminum poteſtatem referuent, imo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius Ambroſij dictū excutit. Amb. de pę. li. 1. ca. 16 & lib. 2. ca. 1 & ca. 10. Alius olim in pœnitētibus ardor quàm nunc eſt. Ambroſius nō tollit priuatā cōfeſſionem, ſed ſtatuit.

Iohan.20 volunt mandata reſcindere, commiſſum munus confundere. Nam quum ipſe (vt ſubijcit) in Euangelio ſuo dixerit dominus Ieſus: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt. Quis eſt qui magis honorat, vtrum qui mandatis obtemperat q̃ qui reſiſtit, Eccleſia in vtroque obſeruat obedientiam, vt peccatum & alliget & relaxet. Dominus enim par ius eſſe voluit & ligandi & ſoluendi, qui vtrumque pari conditione permiſit. Quomodo igitur poteſt alterum licere, alterum non licere? Hactenus ille. Quibus verbis refutantur, qui aſſerunt poteſtatem obtinendæ abſolutionis, non apud ſacerdotem, ſed apud confitentem eſſe, quũ vir iſte ſanctus vtramque & ligandi & ſoluendi poteſtatem ex Euangelio ſacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc ſolis permiſſum ſacerdotibus eſt. Recte igitur eccleſia vendicat, quæ veros ſacerdotes habet, hæreſis vendicare non poteſt, quæ ſacerdotes dei non habet. Et poſt pauca: Munus ſpiritus ſancti eſt officium ſacerdotis, ius autem ſpiritus ſancti in ſoluendis ligandiſq; criminibus eſt, docetq; eodem capite habendam eſſe criminum differentiam. Et quid quæſo aliud faciunt, qui huius confeſſionis ſacramentalis dignitatem eleuant, q̃ quod idem Ambroſius cap. v. ait? Quid (inquit) aliud dicunt niſi hoc, Nemo de vulneratis noſtrum ingrediatur hoſpitium, nemo ſanetur in noſtra eccleſia, Apud nos non curantur ægroti, ſani ſumus, medicum non habemus neceſſarium, quia ipſe ait, Non eſt opus ſanis medicus, ſed his qui malehabent. Item capite ſequenti: Denique (inquit ad Chriſtum verba faciens Ambroſij) eccleſiæ tuæ ſpecies eſt illa quæ acceſſit retro & tetigit fimbriam veſtimenti tui, dicens intra ſe, Quia ſi tetigero veſtimentum eius, ſalua ero, Hæc ergo eccleſia confitetur vulnera ſua, hæc curari cupit. Rurſus cap. vij. Pœnitentiæ ſacramentum apertiſſime ſtatuit: Quid (inquit) intereſt, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptiſmatis) hoc ius remittendorum ſcilicet peccatorum omnium ſibi datum ſacerdotes vendicent? vnum in vtroque miniſterium eſt, Sed dices, inquit, quia in lauacro operatur myſteriorum gratia? Quid in pœnitentia? nonne nomen dei operatur? Itidem lib. ij. cap. vij. Poterat (inquit) Chriſtus tacita vi operationis occultæ, transferre ſaxum ſepulchri, in cuius paſſione remotis lapidibus plurima defunctorum ſepulchra patuerunt, ſed humilibus iuſſit vt remouerent lapidem. In veritate quidem, vt increduli crederent, quod videbant, & aſpicerent reſurgentem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, vt leuaremus delictorum onera, moles quaſdam reorum, noſtrum eſt onera remouere, illius eſt reſuſcitare, illius educere de ſepulchris exutos vinculis.

Non magis eſt mandata ſacerdoti ab ſolutio q̃ ligatio.

Ibidem.

Officiũ ſacerdotis munus ſpũs ſancti.

Cõfeſſionis priuatæ contemptores qd faciant.

Matth.9

Cap. ſequẽ.

Cap.7

Amb. libr.2 de pœnitẽt. cap.7

Matth.27

Iohan.11.

Solutio ligari typus abſolutionis ſacerdotalis.

Videns itaque (vt ſubijcit) graue onus peccatoris, illachrymat dominus Ieſus, ſolam enim flere non patitur eccleſiam, compatitur dilectæ ſuæ & dicit defuncto, Veni foras, hoc eſt, quid iaces in tenebris conſcientiæ & delictorum tuorum ſordibus, quodam reorum carcere? exi foras, delictum proprium prode vt iuſtificeris, ore cōfeſſio ſit ad ſalutem, ſi confeſſus, fuerit a Chriſto vocatus, clauſtra rumpentur & omnia ſoluentur vincula, & ſi corruptelæ corporeæ ſœtor grauis ſit. Hactenus ille. Et ne tergiuerſeris Ambroſium hæc vel de interiori confeſſione quæ ad deum fit, tantum dixiſſe, audis confeſſionem oris, vel de publica tantum, audis conſcientiæ tenebras confeſſione prodendas, Quin diuum Ambroſium confeſſiones pœnitentium ſecretas priuatim audiſſe, vel locupletiſſimus teſtis eſt Paulinus, qui vitam eius conſcripſit: Quotieſcunque (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat vt & illum flere compelleret. Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere, cauſſas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli niſi domino ſoli (apud quem intercedebat) loquebatur, bonum relinquens ſacerdotibus poſteris exemplum, vt interceſſores apud deum ſint magis quam accuſatores apud homines. Et vt Paulino non credas, quid apertius eo, quod ipſe Ambroſius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non ſolum, inquit poſt pœnitentiam, ab iſtis (nimirū peccatis) intus homo obſeruare ſe debet, ſed ante pœnitentiam dum ſanus eſt, quia neſcit ſi poſſit ipſam pœnitentiam accipere & confiteri deo & ſacerdoti peccata ſua. Ex his itaque omnibus iudicandum relinquimus, num Ambroſius ac Chryſoſtomus idonei authores ſint, quibus aduerſarij cauſſam ſuam tueri poſſint.

Iohan. 11.
Roma. 10
Amb. loquitur de cōfeſſione oris
Ambroſius à cōfeſſionib⁹ ſuæ eccleſiæ fuit.
Paulinus in vita Amb.
Ambroſij pietas & feruor.
Confeſſio ſecreta Ambroſij tpe.
Amb. in exhortatiōe ad pœniten.
Sacerdoti peccata cōfitenda.

POſt horum tempora habes magnum illum Leonem pontificem doctiſſimum & toto orbe celebratiſſimum, ex quo vnum, idq; apertiſſimum teſtimonium ſuperius attulimus. Extat aliud eius decretum ad Theodorum epiſcopum Foroiulienſem, in hæc verba: Multiplex miſericordia dei ita lapſibus ſubuenit humanis, vt non ſolum per baptiſmi gratiam ſpes vitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donum violaſſent, proprio iudicio ſe condemnantes ad remiſſionem criminum peruenirent, ſic diuinæ bonitatis præſidijs ordinatis, vt indulgentia dei niſi ſupplicatione ſacerdotum nequeat obtinere. Et poſt pauca: Multum enim vtile ac neceſſarium eſt vt peccatorum reatus ante vltimum diem ſacerdotali ſupplicatione ſoluatur.

Leo magn⁹
Leo ad Theodo. Foroiulieñ. eþm.
Ibidem.

Quid

Gregorius magnus.

QVid Gregorium illum magnum referamus, qui vt ad hanc confeſſionem, veluti remedium haud acerbum, ſed facile, omnes incitaret, non tantum reuelandorum criminum ſeueritatem ſuſtulit, ſed & ſacerdotem diris affecit confeſſa peccata publicantem, Decretum ſic habet: Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitentur peccata ſua alicui recitet, quod ea confeſſus eſt, non propinquis, non extraneis, neque (quod abſit) pro aliquo ſcandalo, nam ſi hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus vitæ ſuæ ignominioſus peregrinando pergat.

Pœna in ſacerdotē reuelantē ſecretū cōfeſſionis.

EX poſterioribus qui omnes in eandem in hac re ſententiam diſcedunt, vnum tantum, cuius teſtimonio libenter vtimur, adducemus Bernardum, is ad milites templi, ſermone. xij. ſic habet: Quamobrem miniſtros verbi ſacerdotes, caute neceſſum eſt ad vtrumque vigilare ſolicitos, quo videlicet delinquentium cordibus tanto moderamine verbum timoris & contritionis infligāt, quatenus eos nequaquam a verbo confeſſionis exterreant, ſic corda aperiant vt ora non obſtruāt, ſed nec abſoluant etiam compunctum niſi viderint & confeſſum, quandoquidem corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutē, alioqui a mortuo tanquam qui non eſt perit confeſſio. Quiſquis igitur verbum in ore habet, & in corde non habet, aut doloſus eſt aut vanus, quiſquis vero in corde & non in ore, aut ſuperbus eſt aut timidus.

Bern. in ſermone ad milites tēpli. 12

Cōfeſſionis neceſſitas.

Roma. 10

Eccle. 4

HOs omnes viros quū doctrina, tum vita ſanctimonia inſignes, qui teſtimonium ferunt de conſenſu totius eccleſiæ omnium temporū, quod ad confeſſionem ſacramentalem attinet, ſubſequutum eſt illud magnum Concilium generale, ex quo canon, Omnis vtriuſque ſexus, ſuperius declaratus ac a calumnia vindicatus citatur, cui Innocentius tertius vir & pius & doctus præfuit, eidemque & tam græca q̄ latina eccleſia maximo prælatorum totius orbis conuentu interfuit. Qui autē veriſimile eſt, Chriſtū paſſum eſſe tantū Cōcilium, ſua cauſſa coactum errare: qui promiſit, quum etiam vel duo vel tres congregati fuerint in nomine ſuo, ſe futurum in medio illorum. Quamobrē qui poſt hoc Conciliū aliter ſentierunt, in Concilio Conſtantieñ. damnati ſunt.

Concilium generale. c. Omnis vtriuſq;, &c. Innocen. 3. p ſidens Cōcilij generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo theologi confeſſionem hanc non ab hominibus, ſed ab ipſo Chriſto fuiſſe inſtitutam comprobant. Neque enim veriſimile eſt, homines hominibus hoc confeſſionis onus imponere potuiſſe, quod ſolum plus habet ſarcinæ q̄ vniuerſa lex Moſaica, cuius cerimonijs beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Ratio p confeſſione admodum valida.

Actorū. 15

Vt

VT ergo ſemel de hac re finem faciamus, Expendendū relinquimus, ſatis ne apertis oſtenderimus teſtimonijs, hanc confeſſionem ſacramentalem & a Chriſto inſinuatam, a viris apoſtolicis promulgatam, & ab eccleſia receptam, eandem quoq; & exemplum in ſcripturis, & vniuerſalem totius eccleſiæ conſenſum pro ſe habere. Non aliter tamen facimus hanc confeſſionem neceſſariam, q̄ fecerunt veteres illi patres, hoc eſt, neceſſariam illis qui habent grauatam conſcientiam, nimirū quibus conſilio, conſolatione & abſolutione eſt opus, Pauciſſimos autem reperias qui ex iſtorum albo non ſint, Alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui ſibi nullius peccati mortalis conſcius eſt, ſufficere, vt ſe ſacerdoti oſtendat, ac dicat: Ego non ſum mihi conſcius alicuius peccati mortalis. Nec inepte nobis dixiſſe videtur Theodorus Canthuarieñ. epiſcopus, Interiorem confeſſionem, quæ ſoli deo fit, perfectorum & iuſtorum eſſe, nobis vero apoſtoli inſtitutionem ſequendam, vt confiteamur alterutrum peccata noſtra, & oremus pro inuicem vt ſaluemur. Interim tamen non probamus, hanc exomologeſim hominum ſpinis & ſcrupis ſic impediri, vt vix quiſquam a ſacerdote diſcedat tranquilla conſcientia, quam magis veterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati ſumus in canonibus Concilij noſtri prouincialis, ac latius, quum ad tractationem ſacramenti pœnitentiæ ventū erit, non neceſſarias difficultates oſtendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ ſatiſſactio eſt, properabimus.

Quaten⁹ hęc confeſſio ſacramentalis neceſſaria.

Scotus.

Theod. Canthuariē. eps. c. Quidā de pœñ. diſt. 1.

DE SATISFACTIONE.

REſtat ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe ſatiſſactio. Principio dubium non eſt, vocabulum ſatiſſactionis, ex publico eccleſiæ vſu frequentari cæptum eſſe, pro caſtigatione ſeu pœna, quæ ſecundū vniuſcuiuſque pœnitentis & confitentis culpam ab epiſcopo vel ſacerdote indicitur, quamuis nunc hoc vocabulum latius vſurpemus. Quæ omnia vt dilucidiora fiant, duplex omnino eſt in eccleſia ſatiſſactio. Vna meritoria remiſſionis peccatorum & abolitoria mortis æternæ, Hæc ſoli Chriſto tribuitur, qui dedit ſemetipſum pro nobis vt redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis noſtris, & non tantum pro noſtris, ſed & totius mundi, vtique quod ad ſufficientiam attinet, licet non quantum ad efficientiam, quod non omnes ſibi hunc ſatiſſactionis CHRISTI fructum applicari curent. Applicatur ſiquidem hæc ſatiſſactio a deo per veram contritionem & fidem, cuius certum teſtimonium eſt abſolutio ſacramentalis ſacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere deo, non noſtris operibus,

Tertia pœnitētiæ pars, ſatiſfactio.

Duplex ī eccleſia ſatiſfactio.

Tit. 2

1. Iohan. 2

Remiſſ. peccatorū q̄do applicat per Chriſtum.

Nam

Nam nullus omnino hominũ poterit vel pro culpa vnius peccati mor-
talis ſatiſfacere, & pœnam æternam ſuis meritis abolere. Ergo non in me-
rito confitentis, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti ſacerdos cõ-
1. Corint. 15 fitentem abſoluit. Præterea de abolitione æternæ mortis legimus: Acu-
Poſt remiſſa pctã rema- leus mortis, peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis victoriã per
nẽt q̃dã reli- dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Verum quum ex diuinis literis cõ-
quiæ peccati pertum ſit, poſt remiſſionem peccati (quæ ſolius Chriſti beneficio no-
Item, non bis contingit) adhuc quaſdam præteritorum peccatorum reliquias in
remittiť ſem anima herere, Deinde remiſſa culpa, non ſtatim omnem remitti pœnam
p oĩs pœna ſed tantum pœnam æternæ mortis, quam etſi deus in iuſtificatione ho-
temporaria, minis condonet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter ſub-
ſed æterna
tantum. ſtituit. Idcirco patres viderunt alia quadam purgatione (culpa etiam-
num remiſſa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias & ad mitigan-
das ſeu tollendas tẽporarias illas pœnas, nobis adhuc imminentes opus
Chryſoſt. in eſſe, quam pœnitentiæ ſatiſfactionem appellarunt. Poſt remiſſum pecca-
pſalm̃. 50. tum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid teſtis eſt,
2. Regũ. 11. Nam etſi Nathan remiſſionem peccatorum Dauid annuntiaſſet, di-
Pſalm̃. 50 cens: Dominus dimiſit peccatum tuum, nihiloſecius tamen Dauid ad-
huc orat, vt dominus ſecundum multitudinem miſerationum ſuarũ de-
leat iniquitatem eius, Vtq; amplius lauet eum ab iniquitate, & a pecca-
Collatio ori to mundet, hoc eſt, vt non tantum remittat culpam, ſed & decorem pri-
ginalis pctĩ ſtinum reſtituat, Atque eadem omnino ratio eſſe videtur in diluendo
ad actuale. peccato actuali, quæ eſt in diluendo originali. Originalis peccati reatus
in baptiſmo remittitur, attamen reliquiæ eius, nimirum fomes ille ma-
net, quem tota vita pijs exercitijs mortificare & eradicare oportet. Sic
actuale peccatum per fidem quidem in Chriſtum, merito paſſionis eius,
Aug. li. 1. de remittitur, attamen adhuc quidam veluti fomes ſeu quædam reliquiæ
ſermoñ. dñi in anima manent, quas ſalubri ſatiſfactione purgare neceſſe eſt, præſer-
in mont. tim quum præteritum peccatum in conſuetudinem quandam abierit,
Greg. in Iob quæ quum altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus ha-
bet, Lauari quidem cito poſſumus, ad ſanandum vero opus eſt curatio-
Berñ. in ſer. ne multa, quam contrarijs oportet adhibere remedijs, Quemadmodũ
de cœna dñi
Roma. 6 diuus Paulus apoſtolus ait: Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire im-
munditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra ve-
ſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quod quũ facimus, ſatiſfactio-
Satiſfactio nem pœnitentiæ agimus. Satiſfactio enim pœnitentiæ (vt beatus Augu-
pœniæ quid
Auguſt. ſtinus ait) eſt cauſſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus
aditum indulgere. Et vt vir quidam iuxta pius ac doctus monet, Om-
Leo ſermo. nis anima Chriſtiana cordis ſui interna diligenter diſcutiat, viderit, ne
de q̃drageſi. quid ibi diſcordiæ hæſerit, ne quid cupiditatis inſederit, incontinentiam
caſtitas procul pellat, mẽdacij tenebras lux abigat veritatis, detumeſcat

ſuper-

ſuperbia,humilitas aſſumat,reſipiſcat iracundia, & obtrectatio linguæ frenetur,ceſſent vindictæ.& obliuioni mandentur iniuriæ,omnis deniq́ue plantatio quam non plantauit pater cœleſtis,radicitus auferatur. Atque hoc ipſum eſt,quod Iohannes præcepit dicens: Facite fructus dignos pœnitentiæ,Dignos autem pœnitentiæ faciemus (vt diuus Chryſoſtomus ait)ſi commiſſis peccatis,aduerſa faciamus,aliena rapuiſti,incipe donare iam propria,longo es tempore fornicatus:a legitimo quoque vſu ſuſpendere coniugij,ac perpetuam continentiam ſæpius paucorum dierum caſtitate meditare, iniuria vel opere quemq́ vel ſermone affeciſti:refer benedictionis verba, conuitijs te percutientes, nunc officijs,nunc beneficijs placare contende, Neque enim vulnerato ſufficit tantummodo ad ſalutē,ſpicula de corpore euellere, ſed etiam remedia adhibere vulneribus oportet, delitijs ante & temulentia diffluebas,ieiunio & aquæ potu vtrumque compenſa vt famem ſuperes imminentē. Vidiſti impudicis alienum decorem oculis, fœminam iam omnino non videas,maiori tactus cautione poſt vulnera.Hæc ille. Vocarūt ex recentioribus quidam,inter quos eſt Anſhelmus,hæc opera indebita,nō improbanda,prorſus ratione,ſi candide accipiantur. Sunt enim & digni fructus virtutum,qui non ſufficiunt pœnitentibus,quod pœnitētia grauiores expoſtulet,nempe vt pœnitētes non tantum ab illicitis,ſed etiam licitis temperemus,tunc enim virtutum ſemina in nobis bene nutriunt, quando ab agro cordis noſtri omne germen externum euellitur. Hæc itaque pœnitentiæ opera quibus non tantum ab illicitis, ſed etiam a licitis temperatur,ex ſe quidem indebita quis non abſurde dixerit,licet interim pœnitenti neceſſario peragenda ſint,veluti voluntarie vel recepta vel a præſidibus eccleſiæ ex clauium concreditarū poteſtate impoſita,eatenus enim debita efficiuntur.

Matth.15 Iohan.15 Matth.3 Chryſoſt. Dignifruct⁹ pœniæ qui. Opera ſatiſfactionis indebita cur dicta. Anſhelmus Auguſt. Leo ſermo. de quadrag.

CAeterum per remiſſionē culpæ peccati actualis non ſtatim etiā aboleri omnem pœnam temporariam, nō magis abſurdum eſt q̄ quod abolito peccato originali per baptiſmum,non ſimml tamen aboleantur eius peccati pœnæ, quæ ſunt omnia corporis incommoda, atque adeo mors iſta corporalis. Certe Dauid locupletiſſimus teſtis eſt,omnino diſcerni debere remiſſionem culpæ a remiſſione temporalium pœnarum, quod ipſe etiam exemplo ſit, reſtare eam pœnam poſt remiſſam culpā, quemadmodum docet ſecundus liber Regum cap. xij. & .xxiiij. Quin hoc luculenter ſatis, Exodi. xxxij.& Numer. xiiij. & plurimis alijs in locis comprobatur. Has pœnas quadam pœnitentiæ noſtræ ſatiſfactione mitigari ac tolli,diuus Paulus teſtatur, inquiens: Si noſipſos dijudicaremus,non vtique dijudicaremur,nam hic a domino iudicari ſignificat caſtigari pro peccato quod ſubintulit Apoſtolus,quū ait: Dum iu-

Non ſtatim abolita culpa, abolitur oīs pœna. 2.Re. 12. 24 Exodi.32 Nume.14 1.Corint. 11.

dicamur autem a domino corripimur, vt non cum hoc mundo damne-
2.Paralip.7 mur. Et alibi ſcriptum eſt: Si clauſero cœlum & pluuia non fluxerit,
& mandauero & præcepero locuſtæ vt deuoret terram & miſero peſti
lentiam in populum meum, conuerſus autem populus meus ſuper
quos inuocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & quæſierit fa
ciem meam & egerit pœnitentiam a vijs ſuis peſſimis, & ego exaudi-
am de cœlo & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.
Ioel. 2 Item, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Huc pertinet & il-
Tobiæ.4 lud: Eleemoſynæ liberant a peccatis. Et quod Danielis quarto ſcribitur
Danie.4 vbi legimus Danielem conſuluiſſe Nabuchodonoſori, vt peccata ſua
Peccatū pro eleemoſynis, & iniquitates ſuas miſericordia in pauperes redimeret. In
pœna pecca quibus locis appellatione peccati, pœna peccato debita venit.
tū debita.

Aliæ ſatiſfa- PRæterea curæ ſacerdotum incumbit, vt explorent pœnitentium ani
ctiōis rōnes. mos, an ſcilicet ex animo reſipuerint, vel tantum ficte, hoc eſt, verbis
1 tantum, non autem affectu ac reipſa, Dolor enim vnius cordis occultus
Aug. in Enchirid. eſt alteri, nec facile in aliorum notitiam procedit, Ergo ſatiſfactione etiā
2 externa opus eſt, vt ſacerdoti animus pœnitentis innoteſcat. Item in ec-
cleſia diſciplinā eſſe oportet, maxime in coercēdis publicis delictis, q̃ fiat
Aug. in Enchirid. etiam ſatis eccleſiæ, in qua remittunt̃ ipſa peccata (extra eam quippe nō
3 remittunt̃ illa). Denique, vt cæteri a flagitijs dehortentur.

vetuſtiſſim' ecclīæ mos. QVamobrem in eccleſia ſemper obſeruatum eſt, vt epiſcopi ac ſacer
dotes eccleſijs præpoſiti, reſipiſcere cupientibus ſecundum crimi
Pœnitentiā num ac delictorum modum pœnitentiam darent, hoc eſt, pœnitendi tē-
dare. pus conſtituerent ac caſtigationes & opera quædam pia (quæ ad elu-
endas præteritorum peccatorum reliquias & commonſtrandum pecca
Satiſfactio toris animum, quammaxime idonea viderentur) imponerent, Idq; non
imponit au- poteſtate humana vſurpatum eſt, ſed potius diuina, nimirum apoſtolis
thoritate di- & eorum ſucceſſoribus per Chriſtum tradita hiſce verbis, Quorum re
uina.
Leo magn' miſeritis peccata, &c̄. quod euidentiſſime doctiſſimus ille pontifex Leo
De pœn. di. hiſce verbis (quæ ſupra attulimus) teſtatur: Mediator dei & hominum,
1. c. ſufficit, & c. quāuis. homo dominus Ieſus Chriſtus, hanc præpoſitis eccleſiæ dedit poteſta-
tem, vt pœnitentibus pœnitentiæ ſatiſfactionem darent, & eadem ſalu-
bri ſatiſfactione purgatos, ad communionem ſacramentorum per ianu-
Pœnitentiæ am reconciliationis admitterent. Quicquid ergo ſeueritatis pœnitens
ſatiſfactiō qd aut voluntarie aut iniunctum in ſe reciperet, vel pro peccati reliquijs ex
patribus. piandis, vel pœnis temporarijs mitigandis vel tollendis vel ad animum
pœnitente homine dignum declarandum, vel vt eccleſiæ ſatiſfieret, pa-
tres pœnitentiæ ſatiſfactionem, atque adeo pœnitentiam vocare non
ſunt veriti. Nec dicere dubitarunt his ſatiſfactionibus præterita delicta
& pœ

& pœnas inde imminentes quodammodo compenſari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum vltionem ſumat) placari, non quod opera iſta ſatiſfactoria remiſſionem culpæ aut æternæ mortis mereanť (nã hoc eſt, proprium Chriſti meritũ ac beneficium ipſius etiam virtute nobis per fidem & ſacramenta applicandum) ſed quod a cõuerſis facta iam placeant deo, mutuenturq́ iam aliquid meriti non ex ſe, ſed ex merito & ſatisfactione Chriſti, ad diluenda peccata, hoc eſt, peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambroſius hæc duo diſerte diſcernit, remitti iniquitates & tegi peccata. Vtrunque (inquit) beatum dixit Dauid, & cui remiſſæ ſunt iniquitates, & cuius peccatum tegitur bonis operibus, qui enim agit pœnitentiam, non ſolum diluere lachrymis debet peccatum, ſed etiam emendatioribus factis operire & tegere delicta ſuperiora, vt non ei imputetur peccatum, hæc ille, reſpiciens (vt putamus) in id quod diuus Iohannes ait: Charitas operit multitudinem peccatorum. Quod autem veteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas, per pœnitentiam in hoc paruo vitæ ſpacio compenſari dicunt. Id non de merito operum iſtorum, quæ ſatisfactoria appellamus intelligendum eſt, nam horũ meritum & dignitas ſe eo non porrigunt: vt quod ſolius Chriſti glorię ac merito aſſcribiť ipſis ex debito tribuatur. Quin priuſquam incipias hæc opera peragere iam in interiori pœnitentia culpã remiſit deus. Illud ergo rectius de tota pœnitẽtia intelligitur, quæ tropo quodam, compenſatoria eſt æternæ mortis, eo ſcilicet quod niſi pœnituerimus in æternum pereamus, non quod dignitas nr̃æ pœnitentię mortem æternam aboleat, ſed q̃d deus non aliter quam per pœnitentiam tãtum beneficium nobis impertiat. Interim quoque rememorandum eſt (quod & ſupra dictum meminimus) in veteri eccleſia canonicis inſtitutis cautum fuiſſe, non aliter reconciliãdos, nec ad communionem admittendos pœnitentes, quam poſt peractam pœnitentiam, niſi tamen neceſſitas coegiſſet, & periculum mortis inſtetiſſet. Deinde & ſi eis qui poſt baptiſmum omni tempore vitæ ſuæ voluptatibus dediti in extremo vitæ ſuæ pœnitentiam expoſcerent, pœnitentia ab eccleſiæ antiſtitibus dareť. Ac poſtea placuerit, eis etiam cõmunionẽ ac vltimũ illud ac neceſſariũ viaticũ concedi. Id tamen certa lege agebatur, nempe ſub ea conditione, vt ſi eis dominus vitam donauerit, ſanitatemq́ reddiderit, ſecundum delicti qualitatem & canonum inſtituta pœniteant. Hodie longe remiſſius agitur cum pęnitentibus. Nam exceptis atrociſſimis criminibus publice in totius eccleſiæ ſcandalum commiſſis, (quæ etiamnum publice expiari conuenerit, anteaquam criminoſus, rurſus ad communionem admittatur) pro cæteris certe delictis ante abſolutionem imponitur quidem, ſed non exigitur ſatisfactio, nimirum poſt abſolutionem complenda, hoc ergo ſolum eccleſia (nos

[Margin: Satiſfactiõe penſantur q̃dãmodo p̃terita delicta & pęnę. Chryſoſt. in Matthæum Ambroſ. ad quãdam virginem corruptam. Hierony. in Malachiam Ambro. li. 2 de pœ. ca. 5]

[Margin: Tropo q̃dã pœnia dr̃ cõpenſare pœnas gehennę Ambroſ. ad virginẽ correpiam]

[Margin: Olim nõ reſtituebať cõmunio ante expletã ſatiſfactionem Vide Cyprianũ de lapſ. Cõci. Nice. & Carthag. 4. ca. 76. 77 & 78. & Moguti. ca. 2. & decreta Pη]

[Margin: Pręſentis eccleſiæ indulgentia]

[Margin: Hodie poſt recõciliationem ſatiſfactio explet.]

admodum mititer & indulgenter tractans) nunc reſpicit ſi congruam
Augu.in Enchi.cap.70. ſatisfactionem non negligamus , ſed agendam recipiamus ac curemus,
ferenda quidem hæc lenitas, ſed interim videant ſacerdotes,ne quum in
conſideranda ac exploranda vita pœnitentium poſt abſolutionem omi
no incurij ſunt,haud poſtremus ille ſatisſactionis finis,negligatur.

EX prædictis ergo perſpicuum eſt eccleſiam in pœnitente, præter con
feſſionem duo requirere . In primis propoſitum deinceps non pec-
Eccleſia pter ꝓpoſitū nō peccādi req rit ſatiſfactionem. candi,quod in contritionem ſuperius incluſimus,quemadmodum Chri
ſtus ad mulierem in adulterio deprehenſam dixit. Vade iam amplius
noli peccare , quod votum ſequi debet bonæ conſcientiæ iuſtitia ac no-
Iohan.8 ua vita,quemadmodum Apoſtolus dixit : Debitores ſumus non carni,
Iuſtitia bonæ conſciæ. vt ſecundum carnem viuamus &c. Deinde etiam præter hæc exigit ſa-
Roma. 8 tisſactionem pro præteritis delictis,ſecundum eum modum,quem in ec
Auguſti .de medic. pœ. cap.5 cleſia Præſidens pœnitenti præſcripſerit. Quamobrem diffinit non ſuffi
cere mores in melius commutare,& a factis malis recedere,niſi etiam,de
his quæ facta ſunt ſatisfiat deo per pœnitentiæ dolorem,non enim tan-
Ecci.21 tum dictum eſt: Fili peccaſti non adijcias iterum ,ſed & adiectum eſt de
Obiectio q̄rundam præteritis deprecare dominum vt tibi dimittantur. Qui dicunt hoc Io-
Iohan.3. hannis Baptiſtæ præceptum(facite fructus dignos pœnitentiæ)tantum
de bonis operibus alioqui debitis, non de ſatiſfactorijs & pœnitētibus
proprie dignis intelligi debere,ij non tantum ſuo more veterum inter-
pretationem ac ſententiam in hunc locum quā ſupra retulimus temere
reijciunt,ſua ſuffecta,ſed etiam verbis eiuſmodi mandati minus conſen-
Pœnitēti nō ſufficit ędere quoſlibet bonorꝫ operū fructus tanea adferūt,quod nemo non intelligat. Alios eſſe bonorum operum
fructus,vnoquoque Chriſtiano dignos , alios vero pœnitente dignos.
Nam illi boni hominis ornamēta ſunt,hi vero etiam remedia pro pec-
Chryſoſtomus homilia.80 catis. Quamobrem Chryſoſtomus homilia octogeſima docet: Non a
priſtinis tantum malis deſiſtere,ſed etiam meliora ſequi officia recte pœ-
nitentiam dici,nec ad ſanitatem ſatis eſſe nobis extraxiſſe tantum ſagit-
Auguſti . in Ench.ca.70 tas verum & medicamenta vulneri eſſe imponenda. Et vt Auguſtinus
ait: Non tantum in melius eſt vita mutanda, ſed & per eleemoſynas de
peccatis præteritis eſt deprecandus deus, Miſerando quidem delet iam
Cyprianꝰ.in epiſt.ad Anthonianum. facta peccata deus,ſed ſi ſatisfactio congrua non negligatur. Certe Cy-
prianus hæc opera pœnitentiæ nō dubitat redemptiones delictorum &
ablutiones vulnerum appellare . Verum quod nouatores illi has ſatisfa
Refelluntur aduerſarij ctiones ſcholaſticas appellant,& e numero traditionum humanarum
(quibus coli nolit deus)faciunt,atque adeo dicunt per eaſdem opera bo
na vere obrui, præterea,ſatisfactiones quarum meminerunt Eccleſiaſti
ci ſcriptores & Concilia nihil aliud fuiſſe,quam quendam politicum mo
rem eccleſiæ , humana authoritate exempli tantum cauſſa ad dehortan
dos cæ

dos cæteros a flagitijs, non etiam ad expiationem veterum reliquiarum aut etiam pœnarum inſtitutum, hæc qua ratione illi dicant non videmus. Nam ſupra ſatis oſtendimus, ſacerdotem mandatum habere non tantum remittendi, ſed & ligandi. Et ſi verum eſt has ſatisfactiones humanitus tantum inuentas, quid eſt quod Cyprianus dixit, ſe in remittendis delictis pluſquam oportet pene delinquere? nimirum ſignificans ſe leuiori ſatisfactione q̃ euangelicũ mãdatum de remittendis peccatis permittere videatur, confitentes recipere ſolitũ. Idq́ʒ ſuggerente prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium poſtulat, vt euangelij preco pœnitentibus iniungat, vt faciant fructus dignos pœnitentiæ. Id vero miramur, quomodo illis in mentẽ venerit vt dicerent ſatiſfactionibus eccleſiaſticis obrui opera vere bona, cum patres omnes ſatiſfactiones (quas plurimis canonibus vt vocant pœnitentialibus ſunt complexi) tribus operibus quammaxime euangelicis contineri dicant. Nempe oratione, ieiunio, & eleemoſyna. Et recte quidem. Nam cum omne quod in mundo eſt, aut concupiſcentia carnis, aut oculorum ſit, aut ſuperbia vitæ, quis non videt concupiſcentiæ carnis, nulla re melius quam ieiunio, concupiſcentiæ oculorum (quæ auaritia eſt) quam eleemoſyna, & faſtui vitæ quam humili ac pia oratione mederi? Adde quod omnis fere peccator & in deum & in proximum, & in ſeipſum peccet. Oratione itaque quod in deum commiſſum eſt. Eleemoſyna, quod in proximum. Ieiunio, quod in ſeipſum peccatum eſt, quodammodo expiatur. Quod vero aiunt ſatiſfactiones de quibus patres meminerunt apud deum nihil valere, vel ad expiationem reliquiarum vel pœnarum pro delictis debitarum, ſed tantum exempli cauſſa imponi ſolitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicunt, quemadmodũ ex ſuperioribus liquet. Denique demiramur quod putant ſatiſfactiones (quæ hodie priuatim ac ſecreto imponuntur) nihil habere cum vetuſtis illis commune, perinde atque veteribus nulla ſecreta ſatiſfactio cognita fuerit, quum vel ſolus Auguſtinus idoneus teſtis ſit, in eccleſia veteri non ſolum publicam, ſed & ſecretam ſatiſfactionem in vſu fuiſſe, ſcribens in hæc verba. Quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt hortor prius publica pœnitentia ſatiſfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum communioni ſociari, ſi vult non ad iudicium & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere. Sed & (vt ſubijcit) ſecreta ſatiſfactione ſolui mortalia crimina nõ negamus. Verum mutato prius ſeculari habitu & confeſſo religionis ſtudio per vitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miſerante deo, ita dumtaxat vt contraria pro his quæ pœnitet, agat, Meminit quoque Leo priuatæ ſeceſſionis ad Ruſticum Narboneñ. Epiſcopum.

Satiſfactiões eccleſiaſticas nõ eẽ nũerãdas iter traditiones mere humanas

Cyprian. ad Cornelium papam

Matth. 3

Satiſfactõib' nõ opa vere bona obruũtur, ſed oim præcipua explentur

Oratio Ieiunium Eleemoſinã

1. Iohan. 2

Pctõr, in deum, pximũ, & ſeipſum peccat

Pſm ſnia ſatiſfactiões apud deũ nõ nihil momẽti habere.

Veteris & noſtræ eccleſiæ cõſenſus

Augu. de eccleſ. dog. capit. 53

Secreta ſatiſfactio veteri eccleſię nota.

Leo ad Ruſti. Narboñ. epiſcopum.

Publica ſatiſfactio veteribꝰ gratior & frequentior.

NOn ignoramus tamen apud veteres ſatiſfactionem publicam & frequentiorem & patribus gratiorem fuiſſe quam priuatam, quod interna ſatiſfactio non facile innoteſceret eccleſiæ præpoſitis. Proindeq eandem impoſitam etiam ijs, qui ſecreto eſſent maiora crimina confeſſi, quemadmodum Sozomenes in eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria, & nos ſupra diximus. At plane abſurdũ nobis apparet, ob id quod eccleſia indulgentius agens, ſeueritatem illam publicæ ſatiſfactionis remiſerit, idcirco etiam omnem ſatiſfactionem iam prorſus plane abolitam eſſe oportere. Nam ſi ſacerdos, ſpiritualis medicus cenſendus eſt, ſi apta remedia pro modo & conditione cuiuſque morbi adhibere, ſi inter ſoluendos & ligãdos diſcernere debet, idque ex mandato dei, plane deſipit qui putat eũ debere pœnitenti, nulla prorſus impoſita ſatiſfactiõe præpropere manũ imponere. Potius docendum erat (quod huius tempeſtatis omnium ſcelerum lue corruptiſſime ratio quammaxime poſtulabat) vt ad præſcripta patrum (quoad fieri poſſit) regredi anniteremur, q̃ vt magis adhuc laxatis habenis eccleſiaſticæ diſciplinæ, ex pœnitentia rem plane ridiculam faceremus. Certe iucundum eſt videre, quam fuerint patres in remedijs iſtis imponendis ſolliciti, prudentes ac diſcreti. Non vno collyrio omnium oculos ſanabant, non eadem ſeueritate quælibet crimina expurganda putarunt. Non eadem tempora pœnitendi quibuſlibet ſtatuebant, non omnes qui pœnitentiam recipiebant in vnam claſſem relegabant, non eadem indulgentia in tempore pœnitentiæ impoſitæ moderando, erga quoſlibet (citra om̃e diſcrimen affectus pœnitentium) vtebantur, ſed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora vero mitiori ac breuiori pœnitentia vindicabant. Qui lapſi fuiſſent participes idolorum facti, inter audientes conſtituebantur. Audientes erant quibus tantum auditioni verbi intereſſe licebat. Intereſſe autem, & eã ob cauſam eccleſiam ingredi atque ibi vſque ad miſſam catechumenorũ permanere quibuſlibet ſiue gentilibus ſiue Iudæis ſiue hæreticis permittebatur. Sed Catechumeni (qui & audientes dicebantur) poſt contionẽ manebant, donec ſacerdos ad conſecrationem Euchariſtiæ pergeret. Ergo ea pars miſſæ quę canonem antecedit Miſſa cathecumenorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginenſe quartũ capi. LXXXIIII. Quod ſi qui in fœdiſſima crimina proruiſſent, veluti qui cum pecoribus coitu miſcentur, hi tanquam a dæmonibus correpti in claſſem Energumenorum relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem ſacris participarunt, ſed poſtea in grauiſſimas tentationes incidẽtes, a dæmonibus vexabantur, dicti Energumeni ꝙ terriculamẽtis ſpirituum immundorum, veluti tempeſtate quadam iactarentur. Poſteaquam vero iſti rei tẽpus conſtitutum vel inter audientes, vel inter Energumenos ſecundũ delicti rationẽ compleſſent, in ordinẽ Pœnitentium (q

Sozomenes in tripartita hiſtoria lib. 9. cap. 35

Satiſfactio in eccl'ia non eſt abolita

Veteres ritus quoad fieri poteſt reuocãdi in vſum

Patrum diligẽtia ac prudentia

Vide Concil'. Ancirañ & Nicænum. 1. Audientes.

Cõc. Aphri. 4. ca. vt eṗs q ẽ. 84. Catechumeni

Concil'. Ancira. cap. 16. Energumeni

Dionyſ. Areopagita

Concil'. Ancira. cap. 17.

um(qui ſacris quidem intererant,ſed arcebantur a cõmunione)recipiebantur,oratiõe tm̃ cum eccleſia cõicaturi,dein ſacramẽtis reconciliabantur,& cõionem recipiebant,ſed ſine oblatiõe. Poſtremo perfectionẽ pœnitẽtiæ recipiebãt,& quaſi in integrũ ꝑ manus ĩpoſitionẽ reſtituebanť. Idq; nõ aliter,q̃ vita ac cõuerſatione eoꝝ toto illo tpe per ꝑpoſitos eccleſiæ diligẽter prius inſpecta ꝑpẽſa ac cõſiderata,queadmodũ ex antiquiſſimis cõcilijs ꝑſertim primo illo Nicęno ac Ancirano videre ẽ. Deniq; in actiõe pœnĩæ (vbi tale crimẽ cõmiſſum erat, vt is q cõmiſerat a Chriſti etiã corpore ſepararet̃) non tã epiſcopi cõſiderabant menſurã tẽporis q̃ doloris,abbreuiantes interdũ conſtitutæ pœnitentiæ tẽpus, ſi modo ardorẽ conuerſionis in pœnitente conſideraſſent. Refrigeſcente quoq; ſubinde charitate conſtitutus eſt modus redimendi rigorem canonis pœnitẽtialis, nempe vt ieiunium redimeretur eleemoſyna aut oratione,quemadmodum libri vetuſtiſſimi canonum pœnitentialium (qui apud nos ſeruantur) declarant, quæ eſt radix indulgentiarum pontificiarum,quæ nihil aliud ſunt quam canonicarum ſatiſfactionum condonationes aut redẽptiones,illis tẽporibus magis congruentes,quum adhuc pœnitentię illæ canonicæ in eccleſia vſitatiores eſſent. Atq; vtinam eiuſcemodi indulgentijs non fuiſſent abuſi,qui eas diſpenſandas receperant. Iam eo deuentum eſt, vt vix vllus ſit confeſſarius ſacerdos, qui veterum canonum vllam notitiam habeat, multominus vt ad earum normam ſatisfactionis modum imponat,nimirum hominum malitia veterẽ ſęueritatẽ non ſuſtinẽte,ſed magis in oẽm licentiã ruente. Vt aũt ſęueritatẽ illã nõ reuocemus in vſum(quod nec noſtrũ eſt,nec an expediat ſatis cõpertũ habemus) hoc tñ a ſacerdotibus cõfeſſarijs requirimus, vt diligẽter cõſiderata morbi radice, idoneũ adhibeãt medicamẽtum, vel indictionis ieiunij vel eleemoſynæ,vel orationis,doceantq; ex capite.v.Matthęi confitẽtem,quo pacto ipſi ieiunandũ,eleemoſyna tam ſpiritualis q̃ corꝑalis indigẽti impertiẽda ac dãda. Deniq; quõ orandũ ſit. Quod ſi fecerint illi, & viciſſim pœnitẽtes in ſimplicitate cordis verbo ſacerdotis vice Chriſti fungẽtis obedierint, nõ dubiũ opus eoꝝ futurũ deo bis gratũ,tũ quod ſit ſuapte natura piũ,tũ quod habeat obediẽtiã, (quæ oĩm virtutũ mater & fons eſt)ſibi cõiunctã. Vnde quoq; cõſequiť eos nõ ſatis ſibi cõſtare qui putãt,tota pœnĩa pęnas tꝑales mitigari, his vero ſatiſfactiõibus eccleſiaſticis nequaq̃,quaſi hę nullã reſipiãt pietatẽ, cũ alioqui pietatis plenæ ſint, ſi tñ per expertum magiſtrum adhibeanť.

Cõicãtes ſed ſine oblatiõe
Perfectionẽ recipientes.
Vide Cõcil. Nicę.&Anciranum.
Augu.in Enchi.ca.65.
Modus redimẽdi ſatiſfactiones eccleſiaſticas.
Radix indulgentiaꝝ põtificiarum
Indulgẽtiaꝝ abuſus.
Imperitia ſacerdotum
Admonẽtur ſacerdotes cõfeſſarij officij ſui
Matth. 5
Satiſfactio q rite gerit᷑ op deo bis gratum.

NEc minus diſplicent nobis, qui ſatiſfactiones iſtas alio trahunt, aut eis pluſquam oportet, tribuunt, veluti qui in ſatiſfactiones iſtas etiam culpæ remiſſionem, aut mortis æternæ abolitionem transferunt, aut earum reſpectu cætera bona opera, quæ deus præcepit, paruipen-

Verus ſatiſfactionũ vſus retinẽdus eſt

 dunt.

Ppſus clarè docēdus de fine ſatiſfac-tiõis ppitia-torie & eccle ſiaſtice dunt. Singula enim ſingulis diſertè tribuenda ſunt, ac populus de fine vtriuſque ſatisfactionis plane ac diligenter docendus eſt ac inſtruendus Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, ſoli Chri-ſto tribuenda eſt, quam tamen non applicat nobis, niſi per contritionē & fidē, & quæ ipſe inſtituit ſacramenta. Satisfactio vero canonica tan-tum medetur peccati reliquijs, & mitigat pœnam temporalem. Idq̄ nō ex dignitate ſua, ſed ex beneficio Chriſti, qui opus ſuum a ſe præceptū præſertim obedientiā (quam ſuo vicario in re ſibi mandata præſtamus) coniūctam habens in nobis agnoſcit ac acceptat, ſi tamen non phari-ſaico more, hoc eſt, tm̄ externæ, ſed in ſpiritu & veritate, hoc eſt, internæ ſecundum regulam euangelicam peragatur, dicimus itaque his ſatisfa-ctionibus mitigari atque etiam purgari pœnas temporarias, modo ta-men ex fide proficiſcantur. Scimus interim pœnarum reſeruationem ne-minem ad integrum noſſe, niſi cui pater omne iudicium tradidit Chri-ſtum Ieſum, quamobrem pœnarum diſcuſſio & exactum iudicium deo relinquendum eſt, noſtrum autem eſt citius peccatum emendare & pœ-nitere, præterita lugere, futura cauere, & (vt ille ait) veluti filios mater-norum membrorum, ordine cuſtodito a præpoſitis ſacramentorum, nō ſecus atq̄ ab ipſo Chriſto ſatisfactionis modū accipere, & cū bona fidu-tia expiande nos manentis pœnę exoluere. Quæ de ſatisfactione atque adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta ſuffecerint. Qui plura deſide-rauerit, veteres conſulat quibus hæ tres partes quā cognitiſſime fuerūt. Adeo vt eius demum hoīs perfectā pœnitentiā pronuntiarent, in cuius corde contritio, in ore confeſſio, & in opere tota humilitas eſſet. Admo-nitū tamen lectorem volumus ſingulas pœnitentię partes, interdum ge-nerali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem eñ, & confeſſionem item, pęnitentiā vocamus, in quibus deus delet culpā, ſatisfactionē etiā pœnitentiā vocamus, in qua deus remittit tēporariā pœnā, q̄uis interim conſtet apud ipſos veteres, ſatisfactionem illam publicam, paſſim ac fere tantum pœnitentiā, & pœnitentes tantum qui publice pœniterent appel-lari ſolitos, quod in veterum lectione retinendum eſt.

Satiſfactio nr̄a ex bñfi-cio Chriſti efficax.

Iohan. 4.

Cyprian. de lapſ.

Iohan. 5

Aug. de me-dic. pœniæ cap. 5

Chryſoſto.

Singulę ptes pęniæ pęnia dicuntur.

Vide colle-cta. Gręcarū Synodo. ca. 23. & Toleta. 1. cap. 2.

IAm ad pœnitentiæ ſpecies veniendum. In primis itaq̄ pœnitentia in interiorē & exteriorē diuiditur. Interior & ſi pro prie in contritione ſi-ta ſit, tñ docendi cauſſa, quis haud inepte dixerit eandē etiā tribus illis partibus ſuo modo conſtare, nēpe contritione, nimirū veris illis internis doloribus, confeſſione, vtique non externa, ſed interna illa agnitione peccati, quæ magna fiducia accipiendæ miſericordiæ erga deum peragi-tur, ſatisfactione vero, nimirū ſyncero illo voto deinceps non peccandi ſed vitā in melius cōmutandi. In hac interiori pœnitentia, ſi tñ idonea fuerit, iuſtificationē hominis fieri & per fidem a deo accipi conſtat.

Interior pœ nitentia ſuo modo trib⁹ partibus cō ſtat

De iu-

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

ET quãquam ſupra ex penitiſſimis, vt ſperamus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iuſtificationẽ perueniatur, quomodo per deũ in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tñ ſine ſpe & charitate) accipiatur, & cui tribuenda ſit. Nihilominus, quia hęc materia hac tẽpeſtate maiori contentionis q̃ pietatis ſtudio, controuertitur. Iccirco annitémur ipſiſſimam veritatẽ ex limpidiſſimis ſcripturæ fontibus altius eruere & eccleſię ſententiam, quod in nobis eſt, illuſtriorem reddere. Arbitramur autẽ eccleſiæ ſententiam in hac tanta re eam ſolam eſſe cui apoſtolicarũ ſcripturarum patrocinatur authoritas, cui patres ſubſcribunt, quam vniuerſa eccleſia cuiuſlibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantum aſſerunt, ſed & mẽte ſentiunt, ac experiuntur ipſam veritatem eſſe.

Eccleſię ſnia quæ exiſtimanda ſit.
Irenęus li. 4 cõ. hęret. ca. 63. & 45

VT autem ad rem ipſam accedamus, Iuſtificatio duo proprie complẽctitur nempe remiſſionem peccatorum & interioris mentis renouationem ſeu repurgationem. Nec repugnamus vt quis addat & tertiũ, nempe donationem vitæ æternæ, modo intelligas eam in nobis, per iuſtificationẽ & gratiã dei in hac vita magis inchoari, & ſpe accipi q̃ perfecte dari, expectandã tandem poſt mortẽ tẽporalẽ cum deus gloriã ſuam quam promiſit in nobis reuelabit. Qui dicũt verbũ iuſtificari apud Hebræos verbũ eſſe forenſe, & vſurpari apud Paulum hebraica conſuetudine pro eo tantum, quod eſt acceptum reputari & non magis ſignificare, impium ſeu iniuſtum gratuito dei munere non ſolum a peccatis abſolui, ſed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq; & iuſtum effici, perinde atque mentis ſeu voluntatis innouatio ad iuſtificationis rationem proprie non pertineat, ſed eandẽ potius ſubſequatur, ij nobis neque Pauli ſententiam ſatis aſſecuti, neque patribus conſentire videntur. Vt interim ſileamus rationem vocabuli, modo tñ proprie accipias aliud poſtulare: Quid em̃ eſt aliud iuſtificari q̃ iuſtũ effici ſeu iuſtitia indui ac adornari? & qd iuſtificati aliud q̃ iuſti facti? Quod aũt exiſtimãt illi, Iuſtificari Paulo nihil aliud eſſe quam iuſtum pronunciari ſeu haberi, ac ſi quis dicat, populus Romanus iuſtificauit Scipionem accuſatum a Tribunis plebis, hoc eſt, iuſtum pronuntiauit, abſoluit, approbauit, id nobis necdum ſatis probatur. Quin alia ratione, populus Romanus iuſtificauit Scipionem, alia deus iuſtificat peccatorem, etiam quod ad rationem vocabuli attinet, Populus enim Romanus iuſtificauit Scipionem, quod Scipionem quaſi per calumniam accuſatum ac veluti innocentem abſoluerit, iuſtum pronuntiauerit, atque acta

Iuſtificatio, duo complẽctitur

Verbum iuſtificari quid ꝓprie apud Paulũ ſignificet.

Quorũdam ſnia excutit.

Auguſ. li. de ſpũ & litera.
Iuſtificari plꝰ apd̃ Paulum ſignificat, quam iuſtum pronũciari

eius

Alia rõne abſoluuntur rei in foro iudiciali aliter in foro dei.

eius non tantum non reſciderit, ſed & approbauerit. In quem modum, quotquot in foro per ſententiam abſoluuntur iuſtificantur. Nam cum rei neque conuicti neque confeſſi ſunt, vel per calumniam accuſati comperiuntur, cum pronuntiant iudices, accuſationem iniuſtam fuiſſe, proindeꝗ reos abſoluẽdos fore. At deus remittens peccata longe ſecus nobiſcum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipſam legem accuſantẽ nos, calumniæ arguit, nec acta noſtra approbat, ſed omnia cõtraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confeſſionem adigit, confeſſos, peccatores pronuntiat, & vt tales damnat, quamuis poſtea conuictos confeſſos ac damnatos ad miſericordiam ſuam in Chriſto exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra ſententiam quam paſſi ſumus gratuita clementia reſtituat, vt peccator reconciliatus magis ſit cõferendus ad ſententiam paſſum & reſtitutum quam ad abſolutum in foro, quod abſolutio qua peccator a delictis abſoluitur nihil ſimile habeat cũ abſolutione forenſi. Iuſtificatio itaque, noſtra ſententia, non in ſola condonatione ſeu remiſſione peccatorum conſiſtit, ſed & iuſtitiam complectitur qua deus remiſſis peccatis, inſuper etiam ex malis bonos, hoc eſt ex impijs pios, & ex male volentibus bene volentes facit. Idꝗ per donationem ſpiritus ſancti, mentem & voluntatem noſtram tranſmutãtis renouantis ac reformantis. Nam quis iuſtificatum dixerit eum, cui tantũ ſunt remiſſa peccata, non autem voluntas etiam cõmutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo ſeruum nequam, ob id tantum, quod ei indulgens dominus noxam clementer remiſerit iuſtificatum dixerit, niſi is bonam quoque voluntatem (qua poſthac ſeruus non inutilis ſed frugi eſſe contendat) ceperit. Quo fit, vt non ſatis nobis probetur, quod illi qui diuerſum ſentiunt, docent iuſtitiam dei imputatiuã a iuſtitia bonæ conſcientiæ diſcernendam eſſe, quum, noſtra ſententia, eadem omnino ſit iuſtitia, qua deus per ſpiritum ſanctum cum iuſtificamur, vtrũque, nempe remiſſionem peccatorum & mentis renouationẽ per fidem operatur, non alia atque alia.

Roma. 2. 3 — *Ephe. 2* — *Coloſſ. 2.*

Pctõr recõciliatus ad inſtar habet ſentẽtiã paſſi & reſtituti.

Iuſtitia ſpũs.

Nemo iuſtificatur, niſi per innouationem voluntatis.

Roma. 5

NObis ergo videtur iuſtitiam dei imputatiuam a iuſtitia bonæ cõſcientiæ, quæ ex fide eſt non eſſe diſcernendam. Verum ſecundum omnium veterum ſententiam potius diſcernẽdam eſſe dicimus, iuſtitiã dei a iuſtitia humana, iuſtitiam fidei a iuſtitia legis, iuſtitiam bonæ cõſcientiæ a iuſtitia carnis ſeu externa, nouum teſtamentum a veteri, Euãgelium a lege, legem fidei a lege operum ſeu factorum, legẽ literæ a lege ſpiritus vitæ, legem ſeruitutis a lege libertatis, denique opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo conſiſtit ſi intelligamus quid differat Euangelium a lege, nouum teſtamentum a veteri. Aiunt quidam, duas

Quid differat euãgeliũ à lege.

omnino

Quorũdam ſnia de ſcri-
pturæ ptib⁹

omnino eſſe ſcripturæ partes, legem, & promiſſionem reconciliationis,
Legem eſſe doctrinam requirentem a nobis perfectam obedientiam er-
ga deum, ſed promiſſionem reconciliationis, quæ pollicetur remiſſionē
peccatorum gratis propter Chriſtum (etſi obedientia non præſtetur)
eam proprie ac recte Euangelium dici, vocari quoque legem vbicunq;
præcepta leguntur, vel in libris veteris teſtamẽti vel noui, Itidem Euan
gelium vocari, vbicunque vel in libris veteris teſtamenti vel noui hæc
promiſſio reperitur. Vt autem iſti non improbanda dicant, nobis tamē
magis placet veterum patrum & ſententiā & ipſa propemodum verba

Euãgeliũ in
exhibitiõe iu
ſtitiæ ſpirita
lis conſiſtit.

ſequi, præſertim quod exiſtimemus Euangelium ſeu nouum teſtamen
tum non omnino in promiſſione, ſed magis in exhibitione, non ſolum
remiſſionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritalis (qua deus iuſtificat cre-
dentes) conſiſtere.

Aug. de ſpũ
& litera.
Vetus teſta.

BEatus Auguſtinus quum alibi ſæpe, tum in libro de ſpiritu & lite-
ra ad Marcellinum, vetus teſtamentum a nouo ſic diſcernit: Vetus
(inquit) teſtamentum eſt doctrina præceptorum ſeu mandatorum, in

Exodi. 24
32. & 34

qua foris docemur quid deus a nobis requirat. Lex enim foris extra ho
minem in tabulis lapideis ſcripta, per Moyſen populo Iſraelitico data

Deute. 27
Galat. 3

eſt, quam ſi per ſe ſolam conſideres, docet quidem quæ facere, quæ omit
tere oporteat, & condemnat hos, qui nō ſunt tales quales ipſa vult, ſed
virtutem faciendi vel omittendi ea quæ præcipit minime ſubminiſtrat,
Quinimo quotquot in eam tantum intuentur, accuſat & condemnat,

Roma. 2. 3. 4
Deute. 6
Deute. 27
Galat. 4

Verbi gratia, Lex foris ſcripta iubet nos diligere deum ex toto corde,
ex tota anima, ex tota mente, ex tota virtute, & ſimul pronuntiat male-
dictum eſſe omnem hominem qui non permanet in omnibus quæ ſcri
pta ſunt in lege. Iam quis tandem eſt hominum qui non videt ſe hac le-
ge accuſari & damnari, quod nemo auſit dicere ſe huic mandato feciſſe

Exodi. 20
Deute. 5
Roma. 7.

ſatis? Vnde conſequens eſt, omnes quotquot in hanc legem & ſuas vi-
res tãtum reſpiciunt ſentire oportere, ſe ſub maledicto legis eſſe, & dei
benedictione (quod ad ſe attinet) indignos. Itidem lex dicit, Non con-
cupiſces, ſed da quæſo hominem ſola doctrina ſeu notitia legis adiu-
tum, qui hanc legem impleat, Atq; adeo nulla prorſus lex eſt quam ho
mo ſuis tantum viribus perficere poſſit, requirit enim lex internā obe-
dientiam, vult non timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ impleri, iam vt plu

Aug. de ſpũ
& lite. ca. 8

res reperias qui manus quidem a crimine contineant, nullos tamen de-
deris, qui non mallent peccare, ſi poſſint peccatũ impune cõmittere, ſaltē
anteaq̃ ſpũ dei intus renouentᷣ. Nec mirũ, nã quũ hoĩs voluntas ab ipſa

Gene. 6
Aug. de ſpũ
& lit. cap. 18
Vetus teſta.

natiuitate ad malũ prona atq; deprauata & corrupta ſit, qui fieri poteſt
vt ad legē ſuauiter afficiatᷣ, niſi prius ſanetᷣ? Vides ergo vetus teſtamen-
tum eſſe externam illam, dei mandatorum ac operũ (quæ deus requirit)
doctri-

doctrinam,extra hominem ſcriptam,quæ foris quidem miniſtratur,ſed
Roma. 4 intus ex ſe ſola,quoad ſpiritus dei innouãs acceſſerit,non iuſtitiam, ſed
Lex iram operatur. magis iram operatur ,id eſt,terret,accuſat, & damnat conſcientiam no
ſtram,nec tollit,ſed auget peccatum,quia vt ſit magis perſpicuum & vt
plane appareat facit,imo prohibendo hominem carnalem,ad peccan-
2.Corinth.3 dum irritatiorem facit,ſuopte ingenio in vetitum nitentem. Propterea
& miniſtratio mortis,& miniſtratio damnationis appellata ,non quod
Roma.7. legis intentio aut finis ſit operari mortem, & cætera quæ diximus (eſt
enim lex ſancta & mãdatum ſanctum , iuſtum & bonum) ſed tantum
per occaſionem,Lex enim veram iuſtitiam proponit, & huc proprie
Leuiti.18. tendit vt eam facientes,in ea viuant,ſed quia nemo illam facit, nec ipſa
Roma.10 virtutem faciendi tribuere poteſt,vt ſcilicet impleatur, Idcirco dicitur
miniſtrare & adſerre mortem,non ſuo,ſed naturæ noſtræ vitio,quę per
Philip.3. legem cognoſcens peccatum,& non inueniens in lege,hoc eſt, in ſola le
gis doctrina,remedium quo peccatum aboleat,& abolito peccato,pec
Veteris teſt. care deſinat,& ad bonum afficiatur,idcirco peccato occiditur.Et quo-
varia noĩa. niam ſic ſe habet ratio teſtamenti ſeu legis veteris, modo per ſe ſumat̃,
facile eſt intelligere quur dicatur,lex literæ, lex operum ſeu factorũ,lex
ſeruitutis,& quur opera legis dicuntur iuſtitia carnis.Nam litera ſigni
Litera. ficat doctrinam,quæ non viuit in corde,& quæ nihil aliud eſt (niſi ta-
Lex ſeruitu- men ſpiritus accedat)q̃ litera mortua.Item,lex ſeruitutis ſeu timoris di-
tis ſeu timo- citur,quod timore pœnæ,non amore iuſtitiæ (quam tamen lex requi-
ris.
Lex operũ rit)a peccando coerceat.Et lex operum ſeu factorum appellatur, quia
ſeu factoꝝ. facta & opera requirit quorum tamen faciendorum non præſtat virtu
Iuſtificantes tem.Et qui ſuis viribus legi ſatiſfacere ſe ſimulant aut gloriantur,hi di-
ſeipſos. cuntur ſe ex lege operum aut factorum iuſtificare & ſibi propriam iu-
Roma. 10 ſtitiam conſtituere velle,quæ tamen neminẽ iuſtificare nec opera reue-
Iuſtitia car- ra bona producere poteſt.Denique iuſtitia carnis dicitur,quia ſpũ cor
nis.
Caro quid. innouante ac viuificante caret. Caro enim in ſcripturis veterem homi-
Gene.6 nem ſignificat nondum ſpiritu dei renouatum, quemadmodum Iohan
Iohan. 3 nis tertio dicit̃:Quod natum eſt ex carne,caro eſt. Poſtremo, hæc lex
Vetus teſta- propterea vetus teſtamentum dicitur,quia veteris hominis noxa per li
mentũ quur teram iubentem & minantem non ſanat̃ , quemadmodum Apoſtolus
dixit:Non in vetuſtate literæ,ſed in nouitate ſpiritus.

Nouũ teſta. duo complectitur. E Contrario,nouum teſtamentum duo complectit̃.Primo promiſſio
nem gratuitæ remiſſionis peccatoꝝ per Chriſtum.Secundo interio
2.Corinth.3 rem hominis renouationem,quæ eſt lex non extrinſecus in tabulis lapi
Aug.de ſpũ deis ſeu chartis papiraceis,ſed diuinitus ſcripta in cordibus per ſpm̃ ſan
& lit.ca.21 ctum,qui digitus dei appellat̃,atque adeo prope nihil aliud eſt q̃ ipſa
Euãgeliũ nouũ teſt. dicit p̃ſentia ſpũs ſancti.Dicit̃ autem Euangelium nouum teſtamentũ, quia
per

per doctrinam euangelicam hæc promiſſio remiſſionis peccatorum & renouationis interioris hominis per Chriſtum credentibus annuntiatur, vnde non ab re Paulus euangelium appellat virtutem & iuſtitiam dei, ad ſalutem omni credenti,hoc eſt,ſalutem omni credenti afferentē.Hæc eſt iuſtitia quæ in teſtamento veteri velata,in nouo reuelatur,quæ ideo iuſtitia dei dicitur, quod deus eam impertiendo iuſtos facit, quemadmodum ſalus domini appellatur, qua nos ſaluos facit, & charitas dei non qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos. Ergo teſtamentum vetus non diſtat eoipſo a teſtamento nouo,quod teſtamētum vetus a Moſe & prophetis, nouum vero ab Euangeliſtis & Apoſtolis ſcriptum acceperimus.Nam & in libris veteris teſtamenti teſtamentum nouum licet olim velatum nunc vero per Chriſtum reuelatum continetur.Nec eo differt quod aliud iubeat lex vetus,aliud poſtulet lex noua nam idē omnino iubent.Nec eo ipſo q̄d lex iubeat & minet. Euangelium vero tantum promittat gratuitam remiſſionem peccatorum per Chriſtum etiam indignis,& legi non ſatisfacientibus,ſed proprie eo differunt,quod vetus teſtamentum ſit doctrina extra hominē ſcripta quæ infirmitatem noſtram nobis tantum oſtendit non etiam tollit, atq; eo ipſo indicat nobis neceſſarium eſſe vt ad gratiam redemptoris per fidem confugiamus. Nouum vero teſtamentū ſit doctrina non foris ſcripta vel pronuntiata,ſed potius interna & viua,quæ per ſpiritum ſanctū ſcribitur in cordibus noſtris, qua ille menti noſtræ perſuadet non tantum nos accipere remiſſionem peccatorum per Chriſtum per fidem, ſed ſimul etiam mentem & voluntatem noſtram viuificat & immutat de mala bonam faciendo,vt iam non timore vel reſpectu legis, ſed magis amore iuſtitiæ per ſpiritum ſanctum indito, quod bonum eſt faciat,ſacturа etiam poſthac & ſi nulla lex externa iuberet, quæ proprie iuſtitia fidei appellatur. Tum quod remiſſio peccatorum propter Chriſtum,& renouatio ſpiritus ſancti non aliter accipiantur q̄ per fidem in Chriſtū, cuius ſpiritu & peccatis abſoluimur, & ſpiritu mentis noſtræ renouamur, vt iam dei voluntatem adiutore ſpiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus & operis in nobis ſentimus, id nō ex nobis,ſed ex dei beneficio propter Chriſtum in nos profectum eſſe, vnde deo ea pietate(qua ſolus colēdus eſt) gratias agamus.Hoc autem veteris & noui teſtamenti diſcrimen non ſunt patres primum commenti ſed euidentiſſime id Hieremias propheta cap.xxxi.oſtendit. Ecce(inquit)dies veniunt dicit dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Aegypti,quia ipſi nō perſeuerauerūt in teſtamento meo,& ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc teſtamentum eſt, quod ordinabo domui

Vide Amb. in epi.ad Roman.cap.1.
Roman.1
Aug. de ſpū & lit.ca.11
Iuſtitia dei
Ibidē ca.32.
Salus dñi
Charitas dei
Quo diſcernat teſtam. vet'a nouo.
Roman.1
2.Cor.3
Hebræo.1
De ſpū & litera ca.13.
Ibidē cap.9
Lex ē index ſeu vehiculū q̄ ad Chrm pducamur
2.Cor.3.
Nouum teſtamentum eſt lex viua hoīem immutans
Iuſtitia fidei cur ſic dicta.
Roman.5
Ephes.4
Vide Augu. de ſpū & lit. ca.12.19.24.
Hierem.31

Iſrael, poſt illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, &
in mente eorum ſcribam eas, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in po-
pulum, & non docebit vnuſquiſque ciuem ſuum, & vnuſquiſq; fratrē
ſuum, dicens, Cognoſce dominum, quia omnes cognoſcent me a mino-
re vſque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorū, & pec-
cata eorum non memorabor vltra Quid apertius dicere potuit prophe-
Vetus teſtamentū nō ex tempore vetus vocatur. ta ad diſcernendū teſtamentum nouum a veteri? Vetus appellat nō ex
tempore, ſed magis ex effectu, nempe quod etſi voluntatem dei oſtende
rit, nō tamen vi ſua veteris hominis noxam abſtulerit, nec hominem ad
legis impletionem idoneum fecerit, aut innouarit. Hoc enim eſt quod di
Hiereꝯ. xit propheta: Quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, nō enī
Virtute legis non accipitur bona voluntas. ſimul cum lege: hoc eſt, virtute legis: bonam quoq; voluntatem (qua ſo
la lex fit) acceperunt. Et idcirco (inquit) conſummabo ſuper domū Iſrael
teſtamentum nouum, teſtamentum vtique conſummatum quo lex im-
pleatur, quod promiſſione & exhibitiōe propitiatiōis & remiſſionis pec
catorum, necnō viua doctrina, ſeu (vt Apoſtolus ait) doctrina ſpiritus,
1. Corinth. 2 per ſpm̄ ſanctum intus in corde ſcripta ac mentem & voluntatem illu-
minante, immutante ac viuificante conſtare dicit. Vide vero q̄ pulchre
Locus prophetę p Paulū explicatus 2. Corinth. 3 Paulus (hanc prophetiā intuens atq; explicans) hoc ipſum doceat. ij. Co
rinth. iij. vbi ſic ait: Manifeſtati quoniam epiſtola eſtis Chriſti, miniſtra
ta a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpū dei viui, non in tabulis lapi
deis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Et vt doceat hoc in nobis agi non
viribus noſtris, aut propter noſtram dignitatem, ſed mero dei beneficio
remittentis nobis peccata per Chriſtum, ac bonā inſuper voluntatē inge
Ibidem. nerantis per fidem, ſubiungit, Fiduciam autē talem habemus per Chri-
ſtum ad deum, non q; ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis quaſi
ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos nos fecit mini
ſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpū. Litera enī occidit, ſpūs autem
Quid ſit euāgeliū ꝓprie. viuificat. Quum itaque quæritur, quid ſit Euangeliū, non aliud reſpon
dendum eſt q̄ q; ſit proprie non illa ſcriptura mortua, quam nobis apo
ſtoli memoriæ cauſſa reliquerunt (nam & eadem ſi literam tantum ſpe-
ctes mortua eſt) ſed ſit viua illa doctrina quæ menti noſtræ reconciliatio
nem propter Chriſtum, hoc eſt pacem erga deum, inſuper bonam volū-
tatem ex dei beneficio annunciat, nuntium ſane longe optimum ac lætiſ
Lucæ. 2 ſimum. In hunc modum angeli, natiuitatem dominicam paſtoribus an-
Vide Chryſoſt. in epiſt. ad Coloſſ. nunciantes Euangelium deſcripſerunt, Gloria (inquiunt) in excelſis deo,
& in terris pax hominibus bonæ volūtatis, ſeu vt græca exemplaria ha
Theophylactum in Lucam ca. 2. bent, in hominibus bona voluntas, In primis gloriam vni deo tribuūt,
idq; in altiſſimis, q; illi ſoli gloria debeatur, cuius ſolius beneficio natus
eſt nobis ſaluator mundi. Deinde annunciant hoībus pacem, Nunc, in-
quiunt, pax in terra facta eſt, quia humana natura reconciliata eſt deo

per

per Chriſtum,in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bo-
na volũtas,hoc eſt,in hominibus facta eſt dei beneficio bonus affectus,
quem prius in hoĩbus non habuit.Et vt Theophylactus ait: Refocilla- Theophyl.
tus eſt deus nunc & bene habitus in hominibus, nimirum ꝙ per Chri- in Lucam.
ſtum reconciliati & voluntate conglutinati ſumus deo,& vniti illi ver-
bo incarnato.

EX his facile deprehendi poteſt,quur nouum teſtamentũ ſeu Euan- Euangelium
gelium,dicatur lex ſpũs,lex fidei,lex libertatis,iuſtitia dei,ſeu iuſti- habet varia nomina.
tia ſpũs,Nam ideo lex ſeu iuſtitia ſpũs dicitur,quia hanc efficaciter ſpũs Lex ſeu iuſtitia ſpiritus.
gignit in nobis.Lex fidei,quia hęc recõciliatio & renouatio,fide in Chri Roma.8
ſtum accipiuntur,nõ autem debent̃ aut tribuunt̃ operibus noſtris ex- Lex fidei.
ternis,quæ legis appellant̃,Lex libertatis,quia non ſolum docet nos in- Roma.3
tus quid faciamus,ſed etiam voluntatem innouando liberat, vt iam nõ Lex libertatis. 2.Corin.3
tanquam ſerua legis ex timore,ſed ſuapte ſponte ac libere bonum ope-
retur.In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Non enim accepiſtis ſpiritũ Roma.8
ſeruitutis iterum in timore,ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ dei. 2.Corin.3
Item,Dominus ſpiritus eſt,vbi autem ſpiritus,ibi libertas. Et alibi ait, Galat.5
Nos vocatos in libertatem,non vt libertatem in occaſionem carni de-
mus,ſed vt per charitatem inuicem ſeruiamus. Qui dicunt legem fidei Lex fidei qd
nihil aliud ſignificare q̃ fidem,ac meram fiduciam miſericordiæ propter
Chriſtum,non etiam hanc internam innouationem,quæ proprie eſt lex Roma.8
ſcripta in cordibus,& lex ſpiritus vitæ,viderint quomodo ipſi ſuam ſen
tentiam tueantur.Ex prædictis etiam conſequitur,non oportere nos fi- Lex fidei ab
dem ſeu iuſtitiam fidei ab operibus fidei diſcernere,ſed tantum ab operi operib⁹ fidei
bus legis, quæ fiunt in non renouatis ſine ſpũ. Nam quid tandem eſt non eſt diſcernenda.
aliud iuſtitia fidei,q̃ ipſiſſima illa & intus in mente viuentia fidei operaẽ
nempe fidere de dei miſericordia per Chriſtum, remiſſionem peccatorũ Amb.in epi.
propter Chriſtum per fidem apprehẽdere, accipere ac velle. Item,deo ad Rom̃.ca.
voluntatem noſtram immutanti aſſentiri, audire quid in nobis loquat̃ 1.& c.3.vtro
dominus deus,hoc eſt,ab operibus noſtris ceſſare,& dei ductibus ſum biq; ĩ verbũ iuſtitia, &c.
mo conatu obſequi,& quicquid deus in nobis facit,deo tribuere.Quæ Pſalm̃.84
quidẽ opera quũ ſpũs intus in nobis operat̃, poſtea etiam prodeunt in Matth.7
externum opus,quod iuſtitiæ fidei internæ teſtimonium eſt.

HIs p̃miſſis,de iuſtificatione ſic ſimpliciſſime ac planiſſime dicimus, Sententia catholica de iu
Euangeliũ initio vtiẽ miniſterio legis, Chr̃s p̃curſore Iohanne,ar- ſtificatione.
guit em̃ pctã,terrefacit cõſcientiã,ad pœnitẽtiam adigit,docet nos de in Matth.3
firmitate noſtra, indicat nobis opus eſſe propitiatore Chr̃o,propter quẽ Iohan.1.
datur nobis remiſſio peccatoꝝ.Poſtea miniſterio legis velut interquieſ- Actoꝝ.10
cente,accedit fiducia,quã mens cõtrita & humiliata capit ex promiſſiõe Fiducia. Actoꝝ.2

Roma.5 Euangelij,& qua ſe erigit credēs ſibi remitti peccata gratis propter Chri
ſtum,quod quū ſit,ſimul donatur ſpūs ſanctus per quē diffundit̃ chari-
Rom̃.6.7.8 tas dei in cordibus noſtris,qua renouatur voluntas & libera efficit̃ a le-
Roma.6 gis ſeruitute,ac ita demum iuſtificat̃ homo,& inchoat vitam nouā atq;
Roma.3. adeo æternā,idq; per fidē in Chriſtum,qua tanquā inſtrumento remiſ-
ſio peccatorꝝ & renouatio interioris hoīs & vita accipiuntur, habent̃ ac
Fides inſtrumento iuſtificationis. retinentur.Hæc doctrina eſt plane apoſtolica, quam & patres & tota ec-
cleſia ſemper eſt amplexa. Coniungimus autē in iuſtificatione hęc duo,
nempe remiſſionem peccatorꝝ, & renouationem interiorē voluntatis,
Ephe.4 authoritate ſcripturæ freti,quæ hæc duo ſemper copulat. Non em̃ vt iu-
ſtificeris,tantum exuendus eſt vetus homo,ſed & induēdus nouus, qui
Roma.6 ſecundū deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Non tantum
vetus Adam eijciendus eſt,ſed Chriſtus etiā complectendus. Non tan-
Roma.7.8 tum peccato moriendū eſt,ſed noua etiam vita concipienda, Non tan-
Roma.6 tum liberari nos oportet a peccato,ſed etiā ſeruos fieri iuſtitiæ deo,Non
tantū oportet nos commori Chriſto,hoc eſt, defungi peccatis, ſed etiā
in Chriſto reſurgere. Nec dubium,Paulū & cæteros apoſtolos vt oſtē-
derent,in q̃bus iuſtificatio hoīs ſita eſſet, remiſſionē peccatorꝝ ad mor-
tem: interiorem autem renouationem,quæ fit per infuſionem charitatis,
atq; adeo ipſam iuſtificationem ad reſurrectionē Chriſti retuliſſe: Ieſus
Roma.1.4 1.Cor.15 Chriſtus(inquit)traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit pro-
1.Petri.1. pter iuſtificationē noſtram. Myſterio em̃ dominicæ mortis vitæ noſtræ
Actorꝝ.13 veteris occaſus & iniquitatis abolitio. Reſurrectionis vero,exortus vitæ
Myſterium dominicæ mortis. nouæ & iuſtitiæ renouatio demonſtrata ſunt, Vtraq; aūt ꝑ fidē in Chri-
ſtum accipiunt̃,nam ea nos Chriſto copulat ac coniungit, noſq; coniun-
ctos ſpūs ille fidei meritorꝝ & bonorꝝ Chr̃i participes facit, vt q̊d nobis
adhuc deeſſe ſenſerimus,a Chr̃o per fidē mutuemus,vt dicere ſimul poſ-
Galat.6 ſimus, Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Et, Mihi viuere Chri-
Philip.1. 2.Corin.4 ſtus eſt. In quā ſententiam apud eundē Apoſtolū dictū eſt, Chriſtum ha-
Galat.2 bitare in cordibus noſtris per fidē. Et alibi: Chriſtū nobis factum eſſe ſa-
1.Corin.1 pientiam a deo & iuſtitiam & ſanctificationem & redemptionē, ꝙ Chri-
1.Corinth.6 ſtus hæc omnia nobis per fidem fiat, Nam quum ſpūs noſter ſpūi Chri-
ſti per fidem adhæret, fit vnus ſpūs cum eo, & quicquid eſt in Chr̃o, no-
bis in Chriſtum credētibus ſecundum fidei noſtræ rationē & modū cō-
Roma.8 municat̃. Qui em̃ proprium filium dedit, quomodo non omnia ſimul
cum illo donauit? Hic eſt theſaurus ille quē habemus in vaſis fictilibus,
2.Corꝝ.4.5 vt ſit eminentia virtutis dei, & non ex nobis, hoc eſt, indumentum illud
iuſtitiæ fidei,quo nolumus expoliari,ſed ſuperueſtiri vt abſorbeat̃ quod
Roma.8 2.Corint.5 mortale eſt a vita, hoc eſt, pignus illud ſpūs q̊d nobis dedit deus, ꝗ nos
Galat.4 in hoc ipſum efficit & Chriſtū(ꝗ nō nouerat peccatū)pro nobis pctm̃ fe-
2.Corꝝ.5. Galat.3 cit, vt nos efficeremur iuſtitia dei in ipſo. Deniq; hęc eſt illa regeneratio,
Iohan.3 renaſcētia & renouatio noſtra, ſine qua nemo poteſt videre regnū dei.

NE vero ſcripturam, vbicq; duo hæc (nempe remiſſionem peccatorũ, & renouationẽ mentis) in iuſtificatione hoĩs copulantẽ, alio detorqueas, concors patrũ ſenſus prohibet, Qui teſtanť, tunc demũ nos liberari gratia per legẽ fidei, q̃ eſt in Chriſto Ieſu, quũ diffundiť charitas in cordibus noſtris per ſpm̃ ſanctũ qui datus eſt nobis, tũc viuiſicari, quũ ex illo fonte vitæ (cuius ſolius hauſtu iuſtitia bibiť) bonã vitã (nimirum bene agendi voluntatẽ) haurimus, tunc illuminari, quũ ab illo incõmutabili lumine anima noſtra rationalis quodammodo accendiť, vt ſit etiã ipſa factũ creatumcq; lumen, quemadmodũ Iohannes erat lucerna ardẽs & lucens participatione eius luminis, de cuius plenitudine (vt idem ipſe dixit) nos omnes accepimus, tum iuſtificari, quum ſpũs ſanctus operatur in nobis, vt non peccare delectet, ſed magis vt condelectemur legi dei ſecundum interiorem hoĩem, quũ ſcilicet nõ tantum p̃ceptum iuſtitiæ foriſecus inſonat ſenſibus noſtris, ſed etiam intrinſecus incrementum dat deus per charitatis dilargitionem, quum facit vt iuſtitiam legis, nõ propterea quod lex iubeat, ſed magis voluntarie ac intimo affectu amplecti annitamur, quũ imago dei terrenorum affectuũ labe detrita, in mente credentium digito dei (hoc eſt, ſpũ ſancto) reformatur & adornatur, deniq; quum facit deus vt nõ tantum credamus, ſed & velimus. Clare admodũ diuus Bernardus dixit, præſumptã indulgentiam delictorꝫ parere animi tranquillitatem ac lætitiam (hoc eſt, iuſtificationem) in animo eius: qui ſibi ad iuſtitiã pœnitẽtiæ opera ſeminauit, ſi tñ ipſam p̃ſumptã indulgentiam efficacia atteſtetur acceptæ gratiæ ad ſanctius deinde viuendum, cꝫ omnis q̃ hæc intra ſe actitari ſentit, ſciat q̃d loquatur ſpũs, cuius vox atcq; operatio nunquã inter ſe diſſentiunt. Sed quid attinet ſententiam patrum pluribus recenſere? quum apoſtolus Iohannes plane teſtetur, charitatem dei (hoc eſt, quam deus impartitur) tam ſpectare ad iuſtiſicationem, vt hanc non aſſequutum ſeu habentem in morte manere dicat. In quam ſententiam, non dubium eſt, dixiſſe apoſtolum Iacobum, fidem ſine operibus, hoc eſt, ſine affectu charitatis, q̃ paratus ſit ſemper in opus, quum res poſtulet, prodire, mortuam eſſe.

Patrum conſenſus. Aug. de ſpũ & lit. c. 5. 14 Roma. 5 Iohan. 4 Bona vita. Iohan. 1. Aug. de ſpũ & lit. ca. 7 Iohan. 1. Ibid. cap. 16 Roma. 7. Au. ibi. ca. 25 1. Corin. 3 Roma. 5 Au. ibi. c. 26 Pſalm. 1. 39 Au. ibi. c. 28 Lucæ. 11. Au. ibi. c. 34 Bern. in Cãtica. ſerm. 37 Pſalm. 118 1. Iohan. 3 Iaco. 2

SEd dices nobis, Non aſſentior tibi, Ex Euangelio enim in legem relaberis, facisq; nos perpetuo dubitãtes ac ambigentes, an remiſſionem ſimus aſſequuti, an reconciliati, iuſtificati, breuiter an filij dei, hoc eſt, in gratia dei ſimus, Nam ſi interior innouatio, & bonæ voluntatis initio ad iuſtificationem neceſſaria eſt. Quis vnquam ſtatuet ſe reconciliatum eſſe? Quem enim reperies qui auſit credere nouitatem mentis ſuæ, qua iam affectus eſt, ad implendam legem, tantam eſſe, vt digna ſit iuſtificatione, hoc eſt, quis auſit iudicare ſe iam dono ſpiritus hoc aſſequutum, vt velit ac poſſit deum ex toto corde & tota anima diligere? Atq; hinc

Obiectio.

forſan colliges, nos ſecundum eam rationem nunquam pacem habituros erga deũ, ꝙ lex (vt apparet) quantũ ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accuſare nõ deſinat, Et proinde nõ oportere hanc nouitatẽ ad iuſtificationẽ referri, ſed tantũ gratuitam remiſſionẽ peccatorũ quæ accipitur per fidẽ, vt promiſſio ſit certa, quæ ſi penderet ex conditione noſtræ nouitatis redderet̃ incerta, Vnde tandẽ conſequeret̃ nos in hac dubitatione, neq; deum (de cuius miſericordia adhuc ambigeremus) vt patrem

Roma. 10 inuocare poſſe ſecundũ id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem nõ crediderunt? neq; quicquã boni poſſe operari, Quod quicqd

Roma. 14. non eſt ex fide, peccatũ ſit. Ad hæc reſpondemus, Nos nequaquã in le-

Dilutio. gem relabi, ſed docere quomodo mens noſtra a ſeruitute legis, non ſuis viribus, ſed dei beneficio, per interiorem innouationem liberetur, quod

Iuſtificationẽ nõ aſſeqmur propter noſtrã nouitatẽ, ſed nouitas quã deus operat̃ in nobis, hæc ẽ iuſtificatio noſtra.

abunde declaratum eſt prius, Deinde dicimus, nos omnino non docere, iuſtificationem nobis contingere propter hanc nouitatem, maxime ꝗd ad eam partem attinet, quam ea mentis noſtræ nouitas ex nobis mutuat̃, hoc eſt, eatenus, quatenus nos illi renouationi aſſentimur. Quis enim ſatis deo innouanti aſſentitur ac obſequitur? vt nõ magis propter dignitatem huius nouitatis, ꝗ̃ propter dignitatem noſtræ pœnitentiæ aut contritionis (de qua arroganter ſentire non oportet) iuſtificari nos ſtatuere

Gregori⁹ in Ezech. lib. 1 homil. 7

debeamus, non in fletibus, non in actibus noſtris, ſed in aduocati noſtri defenſione (quem apud patrem pro nobis interpellantem habemus) cõfidẽtes, Quin nec ipſi fidei eã dignitatẽ tribuimus, vt meritoria ſit remiſſionis peccatorum, quam nulla merita præcedunt. Et quem quæſo dabis hominem, qui tantam ſe habere fidem auſit gloriari, quantam ſibi haberi requirit deus? Detrahimus itaq; & fidei & huic nouitati (quod ad eam partem quam ex nobis ſibi aſciſcunt attinet) eam dignitatẽ ſeu cauſ-

Cur fides dicatur iuſtificare.

ſam iuſtificationis, quin potius ob id tantum dicimus, fidem iuſtificare, nõ ꝙ ſit cauſſa iuſtificationis, ſed ꝙ nulla alia re miſericordiam & gratiam dei nos innouantem (quæ proprie cauſſa formalis iuſtificationis eſt) accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iuſtificationem non ex lege pendere, ſed eſſe gratuitum donum dei, quod conſiſtit in remiſſione peccatorum & renouatione voluntatis, quæ non aliter a deo gratis donante accipiuntur, ꝗ̃ per fidem in Chriſtum, fidem quidem non dubitantem aut

Qñ accipiat iuſtificatio.

ambigentem, ſed nihil hæſitantem, Vt clariſſime quid velimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas, repetimus ac dicimus te per fi-
1 dem donũ iuſtificationis tunc demum accipere, quũ & perterrefactus ac cõcuſſus in pœnitentia, rurſus erigeris per fidẽ, credens tibi remiſſa eſſe

Iohan. 6

peccata propter meritum Chr̃i, qui in ſe credentibus remiſſionem pecca-
2 torum pollicitus eſt, & quum ſimul ſentis te iam alio affectu ꝗ̃ prius rapi, hoc eſt, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnãs, intus accen-

accenderis,tametſi is affectus nondum ſit in bono perfectus & abſolu-
tus. Hanc em̃ imperfectionem,quam viribus tuis ſupplere nõ potes, ſup
plebis ex fide in Chr̃m, credens iuſtitiam Chriſti(cuius membrũ factus 1.Corint.1
es)tuũ imperfectũ ſuppleturꝫ,ſi tamẽ ꝑpetuo pro viribus quas tibi do-
minus ſuppeditauerit coneris eam quã accepiſti grãm promouere,& p̃te Phil.3
ritorꝫ oblitus nõ reſpiciens iterꝫ retro,in anteriora te extẽdere annitaris,
pulchre dixit btũs Auguſtinus: Nullus ſanctus & iuſtus caret pctõ, nec Aug.de diffi
tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus vel ſanctus ,cũ affectu teneat ſanctitatẽ. ni.orthodo.
Nõ em̃ naturæ humanæ viribus,ſed propoſiti adumẽto ꝑ dei grãm acq fid.cap.49.
rimus ſanctitatẽ. Interim ſcimus quãdam eſſe plenã & abſolutã iuſtitiã,
ſeu charitatẽ,quã in hac vita nemo aſſeqtur,ſed tñ in futura quãdo vi- Aug.de ſpũ
debimus facie ad faciem,& cognoſcemus ſicut cogniti ſumus,ſed alia mi & lrã ca.37.
nor eſt huic vitæ cõpetẽs,qua ex fide viuimus & ambulamus. Hæc & ſi
omnes motus terrenæ cupiditatis nondũ oĩno abſorbeat atq; cõſumat, 2.Cor.5 Rom.7.8
cõſenſum tñ ꝓhibet ac extinguit, ac inſuꝑ facit vt magis ac magis in bo
no proficere pergamus quæ & ſi a perfectiõe iuſtitiæ lõge adhuc abſit,ea
tamen imperfectio iuſtificationem noſtrã nõ remorat̃,nec accuſationi ſeu
damnationi legis ſubiacet,ſaltem in ijs q ſunt in Chriſto Ieſu . Nam qui Romañ.8
Chriſto(in quo lex quod accuſaret nihil inuenit) per fidem concorpores
facti ſunt, legis imperiũ, beneficio eius euaſerunt. Adeo vt ſi lex imperfe 1.Petr.2.
ctionem eorum accuſare pergat, reſpondere poſſint. Quid nobis tecum Roma.7.
eſt lex? Non tui ſed alterius ſumus. Tu quæ es, quæ iudicas ſeruos alie- Roma.14
nos? domino noſtro ſtamus aut cadimus,huic ſi viſum ẽ ex gratuita mi- Matth.20
ſericordia nos indignos aſſumere , & quicquid in nobis imperfectionis
eſt condonare,quid ad te? Quid nobis alienum inuides beneficium? Re- Ephe.5
cepit nos ille in membra ſua,ſcuto ſuæ bonæ volũtatis prætexit nos,ſua Pſalmo.5
iuſtitia nos induit. Quambrem ſi nos impetere pergas,eum tibi oppone- 1.Cor.1.
mus,cui per fidem inhæreſcimus,in eo certe non habes quicquam,proin- Iohan.14
de nec in nobis, qui de corpore eius per gratuitam miſericordiam facti Romañ.8
ſumus. Nonne licet huic facere de nobis quod ipſi videtur? non ignora-
mus nos ſeductioni expoſitos , ad reſiſtendum fragiles , ad operandum Matth.20
debiles eſſe,ſed induti Chriſtum non eſt cur timeamus? Quis accuſa- Romañ.8
bit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet?
Hæc quidem iuſtificatos in Chriſto, habere quæ legi opponant Pau-
lus Romanorum ſeptimo & octauo locupletiſſimus teſtis eſt, & Iohan- Roma.7.8.
nes cap.tertio, qui inquit: Qui credit in filium dei non iudicatur,qui au Iohan.3
tem non credit , iam iudicatus eſt, quia non credit in noĩe vnigeniti filij
dei,hæc ruminans Auguſtinus libro meditationum ca.xiiij. ſic deum al-
loquit̃,deſperare vtiq; potuiſſem propter nimia pctã mea & infinitas ne Aug.lib.me dita.ca.14
gligẽtias meas,niſi verbũ tuũ deus caro fieret,& habitaret in nobis,Sed Iohan.1
deſperare iam non audeo , quia cum inimici eſſemus reconciliati ſumus Roma.8

Certitudo fiduciæ — per mortẽ filij tui, quanto magis reconciliati, ſalui erimus per eum, omnis nancq; ſpes & totius fiduciæ certitudo mihi eſt in ꝓtioſo ſanguine eius, q effuſus eſt propter nos & propter noſtram ſalutem, in ipſo reſpiro, & in
Phil. 3 — ipſo confiſus ad te ꝑuenire deſidero, non habens meam iuſtitiam, ſed eã
Lib. Medita. ca. 15 — quæ eſt ex filio tuo dño noſtro Ieſu Chro. Et capite ſequenti: Superemi-net omnem ſcientiam tua inæſtimabilis charitas, quam oſtendiſti nobis
Hebræ. 2. — indignis pro ſola bonitate & pietate tua, filius nancq; tuus deus noſter nõ
Ibidem — angelos, ſed ſemen Abrahæ apprehendit, aſſimilatus nobis per omnia
Omnis nfa fiducia ac tota ſpes — abſq; peccato, & poſt pauca: Hæc nempe mihi tota eſt ſpes omniſq; fi-ducia. Eſt enim in ipſo Ieſu Chriſto dño noſtro, vniuſcuiuſque noſtrum
Ephe. 1. 5 — portio, caro & ſanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare cre-
Imperfectio nra grãm iuſtificantẽ nõ excludit — do: vbi caro mea glorificatur, ibi glorioſum me eſſe cognoſco: vbi ſan-guis meus dominat̃, ibi dominari me ſentio, ꝗuis pctõr ſum de hac cõio-ne gratiæ nõ diffido, & ſi pctã mea me prohibent ſubſtãtia mea reqrit, & ſi delicta mea me excludũt, naturę cõio nõ repellit. Et ſtatim poſt: Mi-
Ibidem Ephe. 5 — tis & valde benignus eſt dñs deus noſter, & diligit carnem ſuã, membra
Deus diligit nos in Chriſto filio ſuo. — ſua & viſcera ſua in ipſo deo & dño noſtro Ieſu Chriſto dulciſſimo, beni gniſſimo & clementiſſimo, in quo reſurrexerimus, & iam cœlos aſcendi-
Ephe. 2 — mus, & iã in cœleſtibus cõſidemus. Caro noſtra nos diligit, habemus etiã
Ephe. 5. 4. 5 — ſanguinis noſtri prærogatiuã in ipſo. Sumus enim membra eius, & caro
Gene. 2 Ephe. 5 — eius, ipſe deniq; eſt caput noſtrũ, ex quo totũ corpus, ſicut ſcriptũ eſt. Os ex oſſibus meis & caro de carne mea, & nemo vnq; carnem ſuã odio ha-buit, ſed fouet ac diligit eã. Myſteriũ hoc magnũ eſt, ego aũt (inquit) di-co in Chriſto & eccleſia. Grãs itaq; tibi dñe deus noſter ago pro omĩbus miſeratiõibus tuis, ꝗbus miſerabiliter nobis ꝑditis ſubuenire dignatus es
Romañ. 4 — per eũdem filiũ tuũ ſaluatorem & recuperatorem noſtrũ qui mortuus eſt
1. Iohan. 2 — propter pctã noſtra & reſurrexit propter iuſtificationem noſtrã, & nũc vi uẽs ſine fine, ſedet ad dexterã tuã & interpellat pro nobis. Hactenus ille.

Reſpõdetur aduerſarijs — Non habes ergo quod dicas nos euangelium cum lege confundere, vel euangelium in legem transformare, vel cauſſam iuſtificationis in noſtram dignitatem transferre, vel iubere vt perpetuo de iuſtificatione, & acceptatione noſtra dubitemus. Nam omnia contraria docemus, fate
Ad iuſtificationẽ reqrit, vt ſinguli credant ſibi remiſſa pctã ꝑ Chriſtum — mur enim verum eſſe, ad iuſtificationem hominis omnino requiri, vt ho mo certo credat non tantum generaliter, quod propter Chriſtum vere pœnitentibus remittantur peccata, ſed & quod ipſimet homini creden-ti remiſſa ſint propter Chriſtum per fidem. Nam qui dubitat, ſimilis eſt
Iacobi. 1. — fluctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur. Non ergo ex-
Hilarius in Matthæũ canone, 5 — iſtimet homo ille, quod accipiat aliquid a deo. Recte dixit Hilarius: Deum velle, vt ſine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate ſperemus, quod alioqui iuſtificatio ex fide nulla ſit, ſi ipſa fides ſit ambigua.

Augu

Auguſtinus vero cogitationem nos ab hac certitudine auocantem abi- Augu.in ma
gẽdam docet. Murmuret(inquit)quantum voluerit inſipiens cogitatio nual.cap.22
mea,dicens:Quis enim es tu,& quanta eſt gloria illa, quibuſnam meri- &.23.
tis illam obtinere ſperas? Ego ſiducialiter reſpondeo:Scio cui credidi,qa 2.Cor.1.
in charitate nimia adoptauit me in ſilium,quia verax eſt in promiſſione Romañ.8
potens in exhibitione, & licet ei facere quod vult, non poſſum terreri Romañ.3
multitudine peccatorum,ſi mors domini in mentẽ meam venerit. Tota Titum.1.
ſpes mea eſt in morte domini mei. Mors eius meritum meum eſt, refu- Matth.20
gium meum, ſalus, vita & reſurrectio mea. Meritum meum miſeratio Mors Chriſti nr̃a ſpes.
domini. Non ſum meriti inops quamdiu ille miſerationum dominus nõ Meritũ noſtrum in miſeratione dñi
defuerit. Et ſi miſericordiæ domini multæ, multus ego in meritis. Quan conſiſtit.
to ille potẽtior eſt ad ſaluandũ, tãto ego ſecurior. Hactenus ille. Deniqꝫ
Bernardus apertiſſime pronuntiat non ſufficere tantum vt credas, te re- Bernard⁹ de
miſſionem peccatorum habere non poſſe, niſi per indulgentiam dei, annunt. dñi ſermo.1
Præterea quod nihil habere queas affectus vel operis boni, niſi & hoc de Gradus fidei
derit ipſe, Ad hæc quod vitam æternam nullis poſſis operibus prome- iuſtificantis.
reri, niſi gratis detur & illa, Sed præter hæc (inquit) quæ magis initium Teſtimoniũ
quoddam & fundamentum fidei habenda ſunt, etiam hoc addendũ eſt, ſpũs ſctĩ, qđ
vt credas quod per ipſum & tibi peccata condonentur. Hoc enim (vt phibet cordi noſtro
ſubijcit)eſt teſtimonium quod perhibet in corde noſtro ſpiritus ſanctus Romañ.8
dicens: Dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Et ſic arbitratur Apoſtolus, gra-
tis iuſtificari hominem per ſidem. Romañ.3

SEd hic diligenter animaduertẽdum eſt longe aliud eſſe dicere, omni Falſum, omñi
homini quicunqꝫ credit ſibi remiſſa eſſe peccata per Chriſtum, illi ſta hoi credenti
tim peccata remitti, qꝫ ſi dicas: Nemini remitti peccata, niſi remiſſionẽ ſe ſibi remiſſa
credat aſſequutũ ꝑ Chriſtũ, nam hoc verũ eſt, illud falſum. Plures enim pctã ꝑpter
ex hæreticis inuenias q ſic credunt, & tamẽ remiſſionẽ peccatorꝫ nõ aſſe Chrm̃, pctã ſtatĩ remitti.
quuntur quod extra eccleſiã ſint & ſpiritu charitatis vacẽt. Vtrunqꝫ er- Verꝫ nemini
go requiritur ad iuſtificationẽ, nempe vt & credas tibi remiſſa eſſe pec- remitti pctã
cata per Chriſtum, & vt te ſpiritu charitatis renouatum mente, & iam niſi credat ſibi peccata re
ad opus bonum affectum eſſe per fidem intelligas. Vt alios omittamus mitti.
non videtur nobis hic contemnẽdus Bernardus, in re iuſtificatiõis, haud Bernard⁹ ſer
leuis author vel aduerſarijs teſtibus, vir certe doctrina præditus infuſa mone de.4.
magis diuinitus qꝫ humanitus parta. Is alibi q̃rit, vñ aut qũo noſſe poſſi modis orãdi
mus nos indulgẽtiã a deo cõſequutos eſſe? q̃d homini quantũuis ſpũali
etiã vſqꝫ ad primũ ſpũalis exercitij gradũ prouecto, tñ de primi gradus
imꝑfectiõe relinquat, vt vix ſibi primũ videat adeptus. At ille rñdet, no
bis nõ leuiter trãſmittẽdũ eẽ, q̃d in Euãgelio legimus Ieſum paralytico di Marc.9
xiſſe. Cõfide fili, remittũt tibi pctã tua, vtqꝫ Phariſæis nõ credẽtibus, ſed
magis ſubſannantibus, hãc ſiduciã tãti eẽ momẽti cõmõſtraret ſigno viſi

bili in-

bili inuiſibilem probaſſe poteſtatem. Vt ſciatis (inquit) quia poteſtatem
habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tum ait paralytico: Sur
ge, tolle lectum tuum & ambula: Et tu ergo (vt ſubijcit ille) ſi iam ſurgis
deſiderio ſupernorũ, ſi grabatum tollis, corpus videlicet a terrenis ſuble-
uãs cupiditatibus, vt iam nõ feratur animus concupiſcentijs eius, ſed ma
Phil.3 gis ipſa vt dignum eſt, regat illud, & ferat quo non vult, ſi demum am-
bulas quæ retro ſunt obliuiſcens, & ad ea quæ ante te ſunt, te extendẽs
Bernard. ibi deſiderio & propoſito proficiendi, curatum te eſſe non dubites. Et poſt
dem. pauca: Propterea fiducialiter iã poſtulare poteſt qui eiuceſmodi eſt (ni-
mirum quod ſe iam reconciliatum & filium eſſe intelligat (modo tamen
Iacobi.4 caueat, ne forte poſtulet non poſtulanda, aut quæ poſtulãda erant, rite
poſtulare negligat, alioqui abſque fiducia fruſtra deum inuocaueris aut
Berñ. homi. poſtulaueris, quod nemo oret ſeu petat, niſi quod credit & ſperat. In
4. ſup euãg. corde, cui hæc fidei fortitudo deeſt non naſcitur Chriſtus, qui non niſi
Miſſus eſt Idẽ ſerm̃.6. per hanc fidem habitat in cordibus, nec is dicere poteſt cum Dauid, Pa
in vigi. nati. ratum cor meum deus paratum cor meum, cantabo & pſalmum dicam
Pſalmo.17 Non eſt enim paratum cor quod non eſt confirmatum.

Matth.19 IAm ſi huic homini ſic affecto occurrat, quod Apoſtoli, domino con-
cionanti, quam difficile diues in regnum cœlorum ingrederetur, ro-
gantes obiecerunt, nempe: Quis poteſt ſaluus eſſe? Reſpondebit tum
In ꝓmiſſioñ hęc fiducia, Apud homines quidem impoſſibile eſt, ſed nõ apud deum,
& mia dei to in cuius promiſſione & miſericordia tota noſtra fiducia atque vnica con-
ta nr̃a fiducia conſiſtit ſolatio noſtra, & tota ratio ſpei noſtræ conſiſtit, atque ideo ex fide iuſti-
Romañ.4 ficatio vt ſecũdum gratiã firma ſit promiſſio. Rurſus ſi occurrat. Quis
Ecci.9 ſcit ſi amore vel odio dignus ſit? Item quis nouit ſenſum domini, aut quis
Romañ.11 Berñ. in ſer- conſiliarius eius fuit? Hic iam non oportebit in opera noſtra reſpicere,
mo. de dedi- nam hæc ſtatim nos facient dubitare, ſed plane fidem nobis ſubuenire
cati. eccleſię neceſſe eſt, atque adeo hic oportet ſuccurrere veritatẽ, vt quod de nobis
latet in corde patris, idipſum nobis per ipſius ſpiritum reueletur, & ſpiri
Romañ.8 tus eius teſtificans ſpiritui noſtro perſuadeat quod filij dei ſumus, perſua
deat autem vocando, & iuſtificando gratis per fidem. Cum ergo ſugge
Pſalm.118 rit mihi infirmitas mea, quinam ſciam me in numero filiorum eſſe? tunc
maxime memorẽ eſſe me oportet verbi promiſſionis, in quo mihi domi
Iohan. 8. ne ſpem dediſti, tunc mihi in verba tua Chriſte reſpiciendũ eſt, quibus
mulieri adulteræ, necdum damnatę dixiſti: Nec ego te cõdemnabo mu
Berñ. de an- nunt. dñi, ſer lier, vade, & amplius noli peccare. O vocem miſericordiæ, o auditum
mo.3. lætitiæ ſalutaris. Auditam (inquit Pſaltes) fac mihi mane miſericordiam
Pſalmo.142 tuam, quia in te ſperaui domine. Sola nimirum ſpes apud te miſeratio-
nis obtinet locũ, nec oleũ miſericordiæ, niſi in vaſe fiduciæ reponis, ſed
mihi interim videndũ, ne hæc fiducia ſit affectui ad peccandum procliui
coniun-

coniuncta. Hãc vero fiduciã paſſio tua o Chriſte mihi ſubminiſtrat, vlti
mũ quidem refugium, & ſingulare remedium, deficiente enim ſapientia,
iuſtitia non ſufficiente, ſanctitatis ſuccũbentibus meritis, illa ſuccurrit.
Quod ſi rurſus in animũ meum ſubeat. Scio quidem paſſionẽ hanc po Quomõ occurrendum dubitationi, quæ nos de applicatione paſſiõis Chriſti ambigere facit.
tentiſſimam eſſe, ſed qui ſciam, an data & applicata ſit mihi? Hic reſpon
debit fides, mihi data eſt, quia alteri dari non potuit. Nam Chriſtus me
us in ſimilitudinem hoĩm factus habitu iuuentus eſt vt homo obediens
patri vſque ad mortem, vt me mortis filium redimeret ac patri reconci-
liaret. Rurſus ſi ſurrepat in animũ. Quonam pacto poſſim ſtatuere deũ
mihi eſſe propitium, qui tantum imperfectionis & infirmitatis adhuc in Phil.2
me cernam ac reperiam? tũ profecto neq; in dignitatem fidei, neq; operũ
meorum vt me certum faciã, recte reſpexero. Quis enim de ſua ſapiẽtia
vel iuſtitia vel ſanctitate præſumat ſufficientiã ad ſalutẽ? quod nec ſuffi-
cientes ſimus cogitare aliquid a nobis tanq; ex nobis, ſed ſufficientia no 2. Cor.3
ſtra ex deo eſt. Sed in paſſionẽ tuã o Chriſte oculos mẽtis defigã, & cũ
defecerit virtus mea non cõturbabor, nõ diffidam, ſcio eñ quid faciam:
Calicẽ ſalutaris accipiam, quia ſi ſanguis tuus interpellet pro me ſaluus Pſalmo.115.
ero. Deniq; ſi verbũ tanti Apoſtoli (q auſus eſt dicere, an experimentũ
quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus) me terreat, cum ait: Nihil mi 2. Cor.13
hi conſcius ſum, ſed nõ in hoc iuſtificatus ſum, tum viciſſim eiuſdẽ Apo
ſtoli verbum me conſolabitur, nam & ſi eo ipſo quod mihi nil ſim con- 1. Cor.4
ſcius iuſtificatus non ſim, hinc tamen me iuſtificatum recte iudico ſi ſpiri
tũ innouantẽ accepero, q ex deo proficiſcitur, vt ſciamus quæ a deo do- 1. Cor.2.
nata ſunt nobis. Quis enim ſcit hominũ quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus
hominis qui in ipſo eſt. Ita & quæ dei ſunt, nemo cognouit, niſi ſpiritus
dei, nobis autem reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcru
tatur etiam profunda dei. Itaque ſcriptura quæ ait: Quis enim cogno- Roma.11.
uit ſenſum domini, aut quis cõſiliarius eius fuit? non facit ambigentes
Chriſtianos. Nos enim (vt inquit ille) ſenſum Chriſti habemus. Neque 1. Corinth.2
ob id ſenſu Chriſti nos vacare iudicabimus, quod perpetuo labimur &
perfectionem iuſtitiæ nunquam aſſequimur, ſi tamen a conſenſu pecca- Auguſtiñ. de diffi. orthodoxo. fidei, cap.41
ti abſtinentes in Chriſto manſerimus radicati & fundati. Nam ſi diuo
Auguſtino credimus. Ideo veraciter ſe omnes ſancti pronuntiant pecca
tores, quia in veritate habent quod plangant, & ſi non reprehenſione Omnes ſancti peccatores.
conſcientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ,
nec tamen ex hoc ſancti vel iuſti eſſe deſinunt, ſi affectu ſanctitatem re-
tinẽtes in Chriſto eſſe perſeuerent. Quamobrem Bernardus Chriſtum Bernard' ſermone. 22. in Cantica
appellans ait: Quiſquis pro peccatis compũctus eſurit & ſitit iuſtitiam,
credat in te qui iuſtificas impium, & ſolam iuſtificatus per fidem, pacem Romañ.5
habebit ad deum, ſolam vtique per fidem, hoc eſt, non per merita pro- Sola fide iuſtificari qđ
pria, ſed per miſericordiam quam ſola fides accipit ac apprehendit.

Quod

Prouer.28
1.Petri.1.

QVod autem alibi legimus, Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, Item,In timore incolatus veſtri tempore conuerſamini, Item, In timore & tremore ſalutem veſtram operamini,&c̃.nequaquã cum ſuperioribus pugnat. Hæc em̃ & ſimilia dicta ſcripturæ iuſtificationem non reſpiciunt, nec ſiduciam(qua remiſſionem peccatorꝝ accipimus)vacillare faciunt de miſericordia dei,ſed magis reſpiciunt iam iuſtificatos,hi em̃ ſi ſentiant ſe dei beneficio intus innouatos & fiducia certa erga deũ prçditos,abſit vt hinc ſibi iam fidentes ſecuri viuant, & poſt hac ſe ſuis viribus legem implere poſſe contendant,Hoc enim eſſet non deo,ſed ſibi fidere,quin potius ſuæ infirmitatis ſibi conſcij,toti a gratia pendere pergent,debebuntq́ꝫ filiali timore ſemper eſſe ſoliciti,ne inuanũ gratiã dei receperint,neve a gratia percepta ſua incuria vel arrogantia rurſus cadant,in priores ſordes reuoluti. In quam ſentẽtiam dixit Apoſtolus: Tu fide ſtas,noli altũ ſapere,ſed time,quia ſi deus naturalibus ramis nõ pepercit,ne forte nec tibi parcat. Vnde poſt iuſtificationem non debet fides indormiſcere,ſed magis ac magis exerceri,ac iã (vt ſupra diximus) fide nõ tm̃ generali,ſed & ſpeciali credere optet q̃d nihil ipſe prorſus habere poſſis operis boni,niſi hoc deus dederit. Itidem quod æternam vitam nullis meritis promereri poſſis,niſi gratis detur & illa,quam tamen non ſis aſſequuturus,niſi perſeueraueris vſq́ꝫ in finem.

Iuſtificati ſp debẽt eſſe pauidi & timorati timore filiali.

2.Petri.2
Roma.11
Bern̄.de annun.domini ſermo.2
Math.24

Obiectio.
Dilutio.
Periculoſe docetur.

VErum forſan is quem ex aduerſo dicere fecimus nobis obijciet ac
dicet. Vt largiamur tibi,hæc omnia vera eſſe, quidnam tãdem eſt
quod in noſtra doctrina reprehendendũ putas? Cui reſpondemus,nos
putare in primis periculoſe doceri iuſtificationis verbũ tantum pro im-
1 putatione juſtitiæ, non etiam pro renouatione interiori apud Apoſto-
2 lum Paulum accipi. Item, eo ſolo ꝙ quis credit ſibi gratis remitti pecca
3 ta propter Chriſtũ,hinc ei ſtatim peccata omnia condonari.Itẽ, Quod
ſola fide iuſtificemur(niſi tamen his verbis commoda temperatura ad
4 ſenſum apoſtolicum addatur)Item,ꝙ iuſtitia bonæ conſcientiæ a iuſti-
5 ficationis ratione ſecernatur. Denique,diſplicet ꝙ opera fidei cum operibus legis confunduntur,aut ſaltem plus q̃ oportet ab his quæ fides impetrat,diſcernunt̃. Nam etſi quædam ex his, quæ diximus, commodis interpretationibus adiectis,defendi poſſint,quod & ſciamus veteres ſimilibus interdum loquutionibus vſos eſſe, Quemadmodum Origenẽ & Ambroſium in epiſtolam ad Romanos,& Hilarium in Matthæum, atque his longe recentiorem Bernardum,non ſemel dixiſſe reperias,ſolam fidẽ iuſtificare. Tamen quia hæ & ſimiles propoſitiões alio atq́ꝫ alio modo accipi poſſunt,non conuenit,vt in vulgus indiſcrete ſpargant̃,niſi eodem ſale quo apud illos condiant̃. Nobis enim non licet quibuſlibet verbis ad populum vti,ſed tantum illis quæ ad ædificationem faciunt,

In cõcionib⁹ ad vulg⁹ ſermonẽ cautũ ac q̃ maxime ſalitum eſſe oportet.

ciunt, hoc eſt, claris, planis & expeditis. Patres in interpretandis ſcriptu-
ris in ſcripturarum ſcopum reſpexere, a quo non conueniebat eorum
dictionem vel latum vnguem diſcrepare. Nobis quibus ad populum lo
quendum eſt, ſic oportet moderari verba, ne qui ſcripturarꝫ ſcopos nō-
dum ſatis intueri poſſunt, verba noſtra ſecius q̄ oportebat intellecta de
prauent ad ſuam ipſorꝫ perditionē, quod epiſtolis Paulinis ob earꝫ diffi
cultatē euenire Petrus teſtatur. Idcꝫ beatus Auguſtinus de epiſtola ad
Romanos (in qua Apoſtolus tantus eſt fidei prædicator) q̄ maxime in-
telligendum putat. Porro cum indocta plebs ad malū alioqui prona e
ſuggeſto ebuccinari audit, eo ſolo ſe iuſtificari, ſi credat Chriſtum pro
nobis ſatiſfeciſſe, nulla habita ſuę immunditiei ratione, præterea cum au
dit renouationē interiorē proprie de ratione iuſtificationis non eſſe, ſed
eam potius ſequi, nōne ſtatim efficitur male ſecura, ac ſibi quādam vanā
fidei præſumptionē facit, qua iam hoc ipſum audaci quadā temeritate ſi
bi perſuaſum eſſe ac credere gloriatur, interim nullam faciēs interioris re
nouationis experimētum ſine qua tamē iuſtificatio non accipitur. Item
cum dicūt hoīem iuſtificari ſola fide, nec cōmode interpretantur, ſtatim
plebs peccatis aſſueta & bonorꝫ operꝫ expers, putat ſibi nō admodum
magnā bonorꝫ operū curā habēdam, tātum ſufficere vt ſibi perſuadeat
Chriſtū pro ſe ſatiſfeciſſe, atcꝫ ita male perſuaſa, iuſtitiam fidei operibus
bonis propemodū opponit, quæ tn̄ diſcernēda nō erant, ſed omnino co
pulanda, dein etiā epiſtola illa Iacobi plane apoſtolica ex incautis hiſcē
ad populum loquutionibus in dubium vocatur atcꝫ etiam impie con-
temnitur. In qua dixit Apoſtolus: Videtis quoniam ex operibus iuſtifi-
catur homo & non ex fide tantum.

2. Petr. 3.

Aug. de fide & operibus.

Vana fidei p̄ſumptio & ſecuritas mala peſtilentiſſima ſunt

Sola fide.

Epiſtola Iacobi.

Iaco. 2

ET quoniā aliquibus adhuc videri poſſet Iacobū apoſtolū hanc ſen
tentiam diſerte ac eo cōſilio poſuiſſe vt Pauli ſentētiam Romañ. iij.
qua pronūtiat hominē iuſtificari per fidē ſine operibus legis corrigeret.
Idcirco ex his quæ ſupra diximus breuibus explicāda eſt hæc quæſtio,
qua quęrit̄, an fide tm̄, an & ex operibus vel omnino ſine operibus ho-
mo iuſtificet̄. Vt aūt intelligas quid quæratur, in primis noſſe oportet am
bas illas præpoſitiōes (ex) & (ſine) dupliciter intelligi poſſe. Primū, vt re
ſpiciāt cauſſam ſubſtātialem maxime efficiētem formalem & finalē, cui
res ſimpliciter debet quod ſit. Secūdo, vt denotēt tātum eam cauſſam,
quā vocamus inſtrumētalem ſeu adminiculantē, ſine qua res nō fit. De-
in opera in opera legis, & opera fidei diſtinguēda ſunt. Denicꝫ in operi-
bus fidei ad duo reſpicere oportet, nimirū ad id quatenus ex deo ſunt,
deinde quatenus ex nobis, nā in cōfeſſo eſt, nos in iuſtificatiōe nō omni
no nihil agere quin potius deo nos præueniēte ſaltē per aſſenſum & co-
natum voluntatis præuētæ & adiutæ cooperari, quēadmodū ſuperius

Romañ. 3

An fide tantum, an & ex operibus iuſtificetur homo

KK abunde

abunde declarauimus. Principio itaq;, ſi præpoſitio (ex) ad cauſſam effi cientē, formalē & finalē denotandā referat, facile eſt videre quid reſpondeas rogatus, num ex operibus iuſtificetur homo, cōſtat enim in vniuerſum operibus noſtris cauſſam iuſtificationis detrahi, & recte ac vere dici nos ſine operibus iuſtificari.

Cauſa eētialis iuſtificationis opibus noſtris detrahitur.

Cauſa efficiens iuſtificationis.
Romaň.8
Marc.2
Eſaiæ.43
Aug. ad Bonifa. epl'a.1.
Au. de verb. apoſ. ſerm̄.2
Impiū ē dicere φ noſipſos iuſtos faciamus.
Lucæ.18.
Cauſa finalis

CAuſſa em̄ efficiēs iuſtificatiōis noſtræ, ſolus deus eſt, nō noſipſi. Solus enim deus eſt, qui iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, qui apud Eſaiā ait: Ego ſum, ego ſum, ego ipſe ſum qui deleo iniqtates tuas propter me. Qui vt nos quo eſſemus hoīes fecit. Ita regenerādo in ſpē viuā fecit vt iuſti ſimus. Abſit autē vt quiſq̄ noſtrū ita ſe iuſtū dicat, vt velit conſtituere iuſtitiā ſuā, hoc eſt, reputare, quaſi a ſeipſo ſibi datā, cū dicat Apoſtolus: Quid enim habes q̄d nō accepiſti? Phariſaica atq; adeo impia vox eſt eoꝝ qui dicunt φ deus eos fecerit hoīes, iuſtos aūt ipſi ſe faciāt, cōtra quos Chr̄us parabolā, Luc. xviij. dirigit. Porro cauſſa finalis, hoc eſt, ea cauſſa quā deus in remiſſiōe pc̄tōꝝ reſpicit, & propter quā, & ob cuius dignitatē & meritū proprie dictū ip̄e nobis remittit peccata Chriſtus eſt, nō quatenus deus, nam eatenus cū patre & ſpū ſancto efficit iuſtificationē, ſed quatenus homo, nimirū quatenus factus eſt hoſtia pro peccato in ſempiternum potēs Roma. iij. Iuſtificamur gratis gratia ipſius per redēptionē in Chriſto Ieſu, quē propoſuit deus propitiatorē. Item, Roma. v. Per hunc habemus acceſſum &c̄. & poſt pauca. Gloriamur in deo per dñm noſtrū Ieſum Chriſtū, per quē nunc recōciliationē legis accepimus. Et Acto. x. Huic oēs prophetæ teſtimonium perhibēt remiſſionē peccatoꝝ accipere per nomē eius oēs qui credūt in eum. Itē, finis legis Chriſtus ad ſalutē omni credēti. Et quid aliud eſt q̄d Chriſtus apud Iohan. ait: Ego ſum vitis, vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multū, quia ſine me nihil poteſt facere? q̄ propter hoc iuſti eſtis qa mihi eſtis inſiti. Nec hoc latuit patres & prophetas, Abraham in promiſſionē vēturi Chriſti reſpiciēs, ſe propter venturū ſemē iuſtificari credidit, vidit enim Abrahā diem Chriſti, vidit & gauiſus eſt. Dauid quoq; non reperiēs iuſtificationē in hoſtijs legalibus, ſacerdotē deſcribit Chriſtum: Tu es (inquit) ſacerdos in æternū, nimirū cuius hoſtia eſſet apud deum in æternū potēs ad abluēda peccata. Et clariſſime Eſaias cauſſam finalē iuſtificationis in Chriſtum tranſfert: Oēs (inquit) nos, quaſi oues errauimus, vnuſquiſq; in viam ſuā declinauit & poſuit dñs in eo iniquitates oīm noſtrū, & poſt pauca: Si poſuerit pro peccato animā ſuā videbit ſemē longæuum, in ſciētia ſua, iuſtificabit ipſe ſeruus meus multos, & iniquitates eoꝝ ipſe portabit. Hanc autē iuſtificationis cauſſam Gentes ante obortā euangelij lucē nō viderunt, proinde iuſtificationē & pacē erga deū nō ſunt aſſequutæ, quia nullam cauſſam ſuffi-

Romaň.3
Romaň.5
Ibdem.
Acto.10.
Iohan.14
Eoipſo & ob id iuſti ſum⁹ quia Chriſto inſiti.
Iohan.8.
Pſalmo.109.
Hebræo.10
Eſaiæ.53
Ibidem
Gentes non viderūt cauſam finalē iuſtificatiōis.
Romaň.1

cien-

clentem viderunt propter quam certo ſtatuere poſſent ſe a peccato abſolutos eſſe & ſe deum habere propitiũ. Iam ſi & formalẽ cauſſam iuſtificationis quis requirat. Reſpondebit Apoſtolus hanc iure dici miſericordiã dei & grãm qua animã ad ſe conuertit deus. Apparuit(inquit) benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundũ miſericordiã ſuã ſaluos nos fecit, vt iuſtificati gratia ipſius hæredes ſimus ſecundũ ſpem vitæ æternæ. Item, iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Itẽ, gratia ſaluati eſtis per fidẽ, & hoc non ex vobis, dei eñ donũ eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Vnde cõſequitur, recentiores theologos haud temere affirmaſſe charitatẽ dei, quę per ſpiritũ ſanctũ in cordibus noſtris diffunditur, in iuſtificatione, rationem cauſæ formalis obtinere, ea eſt eñ illa grã qua cor abſq; vllis pcedẽtib⁹ meritis innouatur, qua timor legis(qui pœnã habet) foris mittitur, quam qui aſſequutus eſt, is demũ ex deo natus eſt, & cognoſcit deum. Qui vero aſſequutus non eſt, non nouit deum, quia deus charitas eſt, in qua qui manet, in deo manet & deus in eo. Quin in hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis, nimirum diffundente charitatem in corda noſtra. Dicimus autẽ diſerte charitatem dei, hoc eſt, quatenus dei donum eſt, & a deo proficiſcitur cauſſæ formalis rationem in iuſtificatioñe obtinere, vt meritum noſtræ voluntatis, qua hæc charitas per fidem accipitur, a ratione cauſſæ excludamus. Nam cum noſter conſenſus ad bonum, quo deo charitatem largienti obſequimur, adhuc admodum imperfectus ſit, reſiſtente nimirum, quamdiu in hoc corporis tabernaculo ſumus, infirmitate carnis, quominus ipſam charitatem (quam alioqui deus perfectam nobis infundere eſſet paratus) perfecte capiamus. Idcirco omnino cauendum eſt, ne cauſſam iuſtificationis a dei dono in dignitatem noſtri conſenſus aut etiam conatus transferamus.

[Marginalia: Formalis cã iuſtificatiõis — Titum. 3. — Romañ. 5 — Epheſi. 2 — Charitas dei cã formalis iuſtificatiõis — Romañ. 5 — Aug. de ſpũ & litera. — 1. Iohan. 4 — Ibidem — Ibidem — Charitas nõ quatenus ex nobis, ſed q̃tenus ex deo, cã formalis iuſtificatiõis. — Roma. 7]

NOn refragamur autem, quominus voluntatem noſtrã ſubiectum iuſtificatiõis facias. Ipſa ſiqdem eſt, in qua deus illam operatur per ſpiritum ſanctũ reddentem teſtimoniũ ſpiritui noſtro, quod ſimus filij dei. Itidem non inficiamur aſſenſu voluntatis noſtræ ad iuſtificationẽ opus eſſe, quemadmodum Auguſtinus dixit, deum qui creauit te ſine te, nõ iuſtificare te ſine te. Sed aſſerimus voluntatẽ noſtrã nõ magis ſeipſam iuſtificare poſſe, q̃ hoiem natura cæcum, deformẽ, aut incuruũ ſeipſum facere poſſe videtem, formoſum aut rectum, vt non ſolum impij, ſed plane inſani ſint, qui dicere auſint. Voluntatẽ hoĩs ſeipſam iuſtificare. Et vt conſenſui noſtro quamplurimũ tribuas, nihilomagis euiceris ex nobiſipſis iuſtificationem pendere. Nam ſiue abſolute accipias conſenſum, vti videlicet eſt propria actio liberi arbitrij, & certe excluſa eſt gloriatio tua.

[Marginalia: Volũtas nr̃a ſubſterniculum iuſtificationis. — Romañ. 8 — Au. de verb. apoſto. ſer. mo. 15 — Volũtas nõ iuſtificat ſeipſam]

1.Cor.3.
Phil.2

Nam & voluntatē & liberum arbitrium accepiſti per creationem. Sin accipias non abſolute,ſed quatenus ad bonum inclinatur,& eatenus totum eius conatum gratiæ dei neceſſario acceptum referes,quod non ſimus ſufficientes,ne cogitare qdē aliqd a nobis quaſi ex nobis ,ſed deus eſt qui operatur in nobis , & velle & perficere pro ſua bona voluntate.

Opera legis à cauſa iuſtificatioñ.excluduntur
Romañ.3

Quæ quū ita ſint. Quis non videt opera legis,quæ operamur ſine ſpiritu ſancto, & quæ non viuunt in nobis,ſed quæ operamur tantum reſpectu legis,aut ob alium finem , ꝙ ob dei amorem a cauſſa eſſentiali iuſtificationis omnino excludi?& eatenus veriſſimū eſſe,quod dixit Apoſtolus:Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.Quin in eam ſententiam non ſolum opera legis,ſed & dignitatem ſi dutiæ noſtræ a cauſſa eſſentiali iuſtificationis excludimus vti ſupra docuimus. Secundo igitur:Si dictionem(ex)accipias , vt denotet tantum cauſſam inſtrumentalem ſeu adminiculantem,talem tamen ſine qua res

Sine opib' legis ſꝑt fieri iuſtificatio in nobis
Matth.2.
Lucæ.23.
Locus Romañ.3.proprie de operibus legis,ꝗ & lra dicunt intelligitur.
Galatas.3
Legis opera pædagogia in Chriſtum

non ſit.Et iterū,verum eſt hoīem non iuſtificari ex operibus legis,eatenus ſcilicet ſumptis quatenus ſine ſpū ſancto in nobis , ſeu per nos fiunt iuſtificatio eñ nulla legis opera præſupponit. Quinimo, Chrūs Phariſæis aperte conteſtatur , quod meretrices & peccatores præcedant illos in regno dei. Et latro in cruce teſtis eſt , a iuſtificando nulla præcedentia legis opera requiri.Quamobrem locus ille Romanorum tertio, proprie de hiſce operibus legis,quæ ſine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet.Interim tamen non negamus hæc opera (licet tantum in ſpeciem bona)non eſſe omnino contemnenda,ſed dicimus ea ſæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere , nec inepte pedagogiam in Chrm vocari poſſe.Nam & externa diſciplina,ac bona inſtitutio & aſſuefactio inuitant ad audiendum & diſcēdum verbum dei, & incitant hominem ne euangelicam diſciplinam aſpernetur, non ſunt tamen tanti momenti, vt recte dixeris hominem vel ex eis iuſtificari, vel ſine illis iuſtificari non poſſe.

Fides ē imediatū inſtrumentum iuſtificationis.
Romañ.3
Ambroſi. in epl'a ad Roma.c.1.&.3.
Galatas.5

VErum cauſſa(vt ita dicamus) inſtrumentalis iuſtificationis proxima,fides in Chriſtū eſt, qua credimus per redemptionē quę eſt in Chriſto Ieſu nobis remitti peccata . Ea enim tanq̄ inſtrumēto immediato ad hoc a deo comparato accipimus & apprehēdimus remiſſionem peccatorum . Et eatenus fides apud Apoſtolum , non facta interdum aperta mētione ſpei & charitatis:dicitur iuſtificare, non quod ipſa fides iuſtificans ſine ſpe & charitate exiſtat, quin Paulo teſte : Hæc fides iuſtificans ex hoc ſolo dinoſcitur , quod ſtatim efficax eſt per charitatem.

Proprium ſi dei opus.

Nec ideo quod ex ſe,hoc eſt , ob noſtram illam imbecillem aſſenſionē, digna ſit tantum donum vt accipiat,ſed quod non aliter iudicare poſſimus nos eſſe iuſtificatos,niſi hoc per opus ipſi fidei peculiariter propriū

apphē

apprehendamus. Propria em̃ fidei ratio eſt credere, & credendo ſe conſe
quutum quod promiſit deus, donum iuſtificatiõis ſumere. Hac enim vel
ſola ratione, a ſpe & charitate ſecernitur. Spes em̃ proprie futurorum eſt,
fides præſentium. Spes ſe accepturam confidit. Fides vero arripit & ac-
cipit. Charitas operoſa eſt, ſed nõ prius operatur, niſi fide pacem erga de
um te aſſequutum apprehenderis. Ergo cum fidem in Chriſtum, proxi-
mum inſtrumentum iuſtificationis appellamus, charitatem & ſpem a iu-
ſtificatione non excludimus, ſed propriam eſſe fidei rationem, iuſtificatio
nis donum ac pollicitationẽ ſpũs accipere, cum diuo Paulo ſimul & Am
broſio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoq; toties,
ne qs incautus fallat̃ nos hic nõ de qualibet fide loqui. Nec enim de ea-
quæ tãtum hiſtorica eſt, quam diuus Iacobus dæmoniacam vocat. Nec
de ea quæ impiorꝝ eſt, q & ſi verbis fateantur ſe deum noſſe factis tamen
negant. Neq; de fide qua quiſpiam ſibi abſq; vllo charitatis affectu per-
ſuadet ꝑ Chr̃m remiſſa eſſe peccata, quam Auguſtinus libro de fide &
operibus etiam fidẽ in Chriſtũ, ſed late ſumpto vocabulo appellare vide
tur. Verum de hac fide loquimur, qua proprie in deum credimus, hoc eſt
credẽdo in deum pio affectu tẽdimus, quam Apoſtolus Hebræorꝝ. v.
fidutiam miſericordiæ & gr̃æ dei, & orthodoxi fidem viuam ſeu fidem
gr̃æ appellãt. Hęc ergo fides pleraq; adminicula (ſine qbus nõ tm̃ nõ ex-
iſtit, ſed nec intelligi p̃t) requirit. In primis enim requirit pęnĩam, quæ nõ
eſt ſimpliciter opus legis, ſed magis dei ſeu ſpũs ſancti, quamuis ad effici
endam pęnĩam in nobis deus miniſterio legis initio vtatur, conſcĩam no
ſtram per legem accuſans, perterrefaciens ac condẽnans, vt vel hinc facile
deprehendas, q̃ȝ ſit legis miniſterium ad iuſtificãtionem ineptum, niſi de
us ipſe qui mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanq;
inſtrumẽto vteret̃. Poſtea vero preterrefactis mẽtibus, ope ſpũs, quædã
opera pœnĩæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & deum credi-
mus & deo, q̃ nos ſupra de gratia diſſerẽtes, præparationes cordis, ac ſtu
dia ad pietatem appellauimus opera vtique gratiæ præuenientis, qualia
ſunt tẽperare a malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pe-
ctus, reſtituere alienum, facere eleemoſynas, ſitire iuſtitiam (hoc eſt re-
miſſionem peccatorum) & id genus alia, quæ & ſi neq; mereãtur iuſtifi-
cationem, neq; accipiant, niſi fides accedat, fides tamen nimirum illa iuſti
ficans, ea tanq; præambula & adminicula neceſſaria, ſine quibus ad iu-
ſtificationem nõ peruenitur requirit, immo includit. Nam cum illa fides
ſit cum affectu & deſiderio remiſſionis peccatorum, coniuncta, non po-
teſt delectari peccatis, quorꝝ remiſſionẽ quærit. Item, non poteſt gaude-
re in malefactis. Qui enim male agit, odit lucẽ, quũ hæc fides lucẽ ample
ctĩ modis omnibus anhelet. Rurſus q peccatũ facit, ex diabolo eſt, at per
hãc fidẽ ſpũs ſanctus (cui nihil cũ diabolo cõmune eſſe p̃ot) & accipitur

Ambroſi. in ep̃las ad Romañ. ca. 1. & 3. vtrobiq; in verb. iuſtitia
Romañ. 8
1. Corint. 15
Roma. 14
Galatas. 3
Fides dæmoniaca.
Iacob. 2
Aug. de fide & operibus.
Titum. 1
Fides impiorum.
Aug. de fide & operibus.
Fides ꝑpria Chr̃ianorũ.
Hebręo. 5
Viua fides
Fides gratiæ
Fides iuſtificans plura adminicula requirit
2. Tim. 2
Romañ. 3
Opa gr̃æ ꝑuenĩetis iuſtificationẽ ꝑcedentia.
Fides iuſtificans includit pœniam.
1. Iohan. 3
2. Corꝝ. 6

Hebræ.10
Hoíes vitioſi nõ habẽt fidẽ iuſtificãtem ſeu grãæ.

& retineť. Vñ Paulus monet, vt accedamus cũ vero corde in plenitudine ſidei aſperſi corda a conſcia mala, vt maniſeſtũ ſit eos hoíes, q vitioſis indulgẽt cupiditatibus hãc fidẽ habere vel retinere nõ poſſe, licet ſidẽ habeãt, quæ ipſis vel cũ dæmonibus vel cũ impíjs cõis eſt, quæ oẽm pœniam p̃cedit, ſed nõ iuſtificat. De hiſce aũt opibus pœnĩæ q̃ ſunt q̃dã p̃exercitamẽta ſpũs nõ proprie acceperis locũ illũ ad Ro. iij. ꝙ ſine illis pœnĩæ opibus homo haud iuſtificeť, niſi tñ eũ locũ ſic velis intelligere, vt Ap̃lus ĳs verbis (ſine opibus) voluerit generatim oĩbus opibus citra exceptionẽ q̃ iuſtificationẽ p̃cedũt, detrahere meritum iuſtificatiõis, nõ etiã illa reĳcere, q̃ſi nõ neceſſaria. nã oĩm orthodoxoꝝ ſnĩa hoc illic agit Ap̃ls, nõ vt opa legis cõtẽnanť, aut q̃d omnino ſine illis, maxime abſq; pœnitẽtiæ opibus (q̃ opa ſunt fidei proxima nec omnino ſine omni fide peraguntť) ad iuſtificationẽ pueniať, ſed vt ſciamus quod gratis iuſtificemur, hoc eſt, q̃d nullis opeꝝ p̃cedẽtibus meritis iuſtificatio debeať, alioq; grã iã nõ eẽt grã q̃ ideo datur, nõ qa opa bona fecimus, ſed vt ea facere valeamus. i. nõ qa legẽ impleuimus, ſed vt legẽ implere poſſimus.

Romañ.3
Auguſti. de ſpũ & litera.
Romañ.3
Gratis iuſtificari.

Ipſiſſima fidei opa q̃ in ipſa iuſtificatione interueniunt.

DEinde hęc fides quædã opa habet ipſi omnino peculiaria ſine q̃bus ne cogitari quidẽ p̃t, imo q̃ fere nihil aliud ſunt q̃ ipſamet fides. Nã cũ de fide iuſtificãte loq̃mur maxime in adulto, nõ accipimus fidẽ, q̃tenꝰ habitus q̃ſpiã eſt, ſed magis q̃tenus in actu cõſiſtit. Quin ip̃a actualis fidutia, q̃ cor cõtritũ & humiliatũ iã deo fidere incipit, miſericordiã q̃rit, ac tãdẽ aſpiciẽs in authorẽ ſidei & cõſummatorẽ Ieſum, ſibi p eũdẽ pctã remitti credit ac ſimul ſpm̃ ſctm̃ cor innouãtẽ ac affectu charitatis imbuẽtẽ accipit, ea inquã ſidutia (q̃ opus ẽ q̃d in nobis deus p̃cipue requirit) iuſtificationẽ impetrat & accipit, de q̃ Chr̃us dixit, hoc eſt, opus dei, vt credatis in illũ quẽ miſit ille. Accipit aũt nõ mereť, tum q̃d & ipſa dei donũ ſit, tũ propter infirmitatẽ aſſenſus nr̃i, qua fit vt nemo dicere poſſit, ſe ſatis fidere deo, & propterea ſe dignũ eſſe & mereri remiſſionẽ pctõꝝ. Quin ſemp opus habemꝰ dicere, dñe adauge nobis fidẽ. Veꝝ q̃d paſſim apud Paulũ ap̃lm fides ſimpliciter iuſtiſicare dr̃, id recte demũ intelligiť, ſi in correlatiuã trãſformeť oratio, &ex obiecto fidei intelligať, veluti, fide iuſtiſicamur. i. miſericordia & gratia ſpũs ſancti ꝑpter Chriſti meritũ (q̃ fide accipiũť) iuſtificamur, queẽadmodũ ſi dicamꝰ, fidutiã ęgroti erga medicũ, ægrotũ ſeruare, nõ q̃d fidutia ꝑprie ſeruet aut medeať, ſed q̃d libẽs amplectať medici medelã, quę proprie cauſſa ſanitatis ẽ. Poſtremo poſt acceptã recõciliationẽ, ꝑtinus ſpũs fidei p charitatẽ in corda nr̃a effuſam, opa bona in nobis ſedulo opať, q̃ B. Ap̃ls Ephe. v. fructꝰ ſpũs appellat, hęc &ſi ſubſeq̃nť iuſtificãtũ, nõ tñ a ſide iuſtificãte, ſeu gratia innouãte (quã alterã iuſtificatiõis ptem dicimus) vllo mõ diſcerni debẽt aut pñt, ſed potius ſunt ipſa actualis ſides p charitatẽ operãs, hoíesq; magis ac ma‑

Hebræ.11
Iohan.6.
Fides accipit non meretur
1.Coꝛ.4
Marc.9
Paul. ad Romañ. & Galatas.
Opa fidei pꝰ iuſtificatiões
Romañ.5
Epheſi.5.
Fructus ſpiritus.

ac magis iuſtificans. Quod vt apertiſſime Apoſtolus indicaret, quum
Ephe. ij. dixiſſet, nos gratia ſaluatos eſſe per fidē, nō ex operibus (nimi- Ephe.2
rum iuſtificationem antecedentibus) ne quis glorieť, ſtatim addit, Ipſius
eñ factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ p̄para- LocusEphe ſi.2.explicat
uit deus vt in illis ambulemus, Vbi Ap̄lm ſibi cōtraria dixiſſe facile qs
exiſtimaret, q inter opa iuſtificationē p̄cedentia & opa ſequentia nullā
putaret diſcretionē habendā, nā quū prius dixiſſet, Saluatos nos nō ex
operibus, ſtatim ſubdit, Nos etiā creatos in operibus bonis, q̄ propemo
dū repugnātia videri poſſint, ſed q intelligit opa poſt iuſtificationē eſſe
fructus ſpūs, videt apud Ap̄lm idē pene ſignificare, nos nouā eē in Chri Nouā eſſe in
ſto creaturā, q̊d eſt eſſe inſtructos ad omne opus bonū, Necꝫ vero hæc Chro creaturam quid.
opa bona minus a deo q̄ ipſa hoīs innouatio proficiſcunť. Sicut eñ p̄pa
rata eſt volūtas a dño, q̄ bonū velimus, ſic etiā bona opa p̄parauit deus Ephe.2
vt in illis ambulemus, q̄ noſtra quidē ſnīa nihil prohibet operoſam ſeu Opera bona
actualē bonā volūtatē appellare, cui ſi qd interdū tribuať, nihil periculi actualis bona voluntas.
eſt, Deus eñ eſt q operať in nobis, nō tñ velle, ſed & pficere, pro ſua bo
na volūtate, imo nō vetamus, vt hęc opa, etſi ex deo profecta, nr̄a q̊cꝫ di Philip.2
camus, nō ꝙ ex nobis tanq̄ ex nobis pdeant, & noſtris viribus pficianť,
ſed ꝙ donata ſunt nobis, & aſſentiendo tñ ac obſequēdo fiant nr̄a, De Vide Augu.
hiſce ſpūs & fidei opibus, tū quę in pœnitētia, p operationē gr̄æ p̄uenie de fide & operibus.
tis iuſtificationem p̄cedunt, tū quę in ipſa iuſtificatione peraguntť, tū quę
iuſtificationem ſequunť, proprie dixit ap̄lus Iacobus: Videtis quoniam
ex operibus iuſtificať homo, & non ex fide tantum.

IAm ſi forſan in dubiū voces, quidnā ſit, ꝙ hęc opa q̄ fides p charitatē Quæſtio.
poſt iuſtificationē operať, iuſtificationē ſequi dicimus, & tñ eiſdē ho-
minem iuſtificari cū Iacobo pronuntiamus? Rñdemus, hominem nō iu- Dilutio.
ſtificari ad eū modū, vt ſemel veluti in momento iuſtificatus, alia iuſtifi- Homo iuſtificatus q̄diu
catione amodo nō indigeat, Quinimo q iuſtificatus eſt per gratuitam re viuit magis
miſſionē peccatorꝝ & impartitionē ſpūs, dehinc cōtinuo & ppetua iuſtifi ac magis iu-
cationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna vita glo ſtificatur.
rificeť, Paulus ſpm̄ innouantē (quē accipimus quū initio iuſtificamur) Roma.8
primitias ſpūs appellat, qbus etſi certā cōſolationē, atcꝫ etiā experimentū Primitiæ
Chr̄i in nobis habitantis ſimus aſſequuti, nihiloſecius tñ adhuc intra nos ſpiritus.
gemimus adoptionē filiorꝝ dei, expectātes redemptionē corporis noſtri. Ibidem.
Q̄ꝫdiu eñ in hoc corpore ſumus, q̊tidie adhuc p infirmitatē carnis labi-
mur, eadēcꝫ prohibēte fit, vt ad iuſtitiæ pfectionem ptingere nō poſſi-
mus, Sed ſpūs eſt q adiuuat infirmitatē noſtrā, facitcꝫ vt q̄diu ſumus in Ibidem.
hoc tabernaculo, viuida illa fides, etſi iuſtitiæ pfectionē nō aſſequať, per Matth.1.
petuo tñ eſuriat ſitiatcꝫ iuſtitiā, vtcꝫ de die in diem in interiore hoīe re- Aug. de ſpū & lit. c. 32. 36
nouemur, obliuiſcendocꝫ quę retro ſunt, in anteriora nos ſtrennue exten 2. Corint. 4 Philip.3

damus, donec ſcilicet perfectã iuſtitiam in vita æterna cõſequamur, nam
Pſalm. 102 tum demũ fiet quod Pſaltes veluti ſummũ beneficium dño tribuit, quũ
ait: Qui ſatiat in bonis deſiderium tuũ. Cæterũ quum opera noſtra bo-
na (etſi ex fide facta) imperfecta ſint, & niſi in Chriſto fierẽt, accuſationẽ
Opa nr̃a placent propter Chriſtum. legis (quæ perfectã obedientiã requirit) nõ euaderent. Idcirco diligenter
retinendũ eſt, eis perpetuo fidẽ accedere debere, qua credamus ipſa, etſi
adhuc imperfecta deo placere, nõ propter nos, ſed propter Chriſtum, in
1. Corint. 12 quo fiunt, quum iam Chriſti mẽbra & dei filij facti ſimus. Et propterea
aplus Iacobus iuſtificationẽ Abrahæ deſcribens, pulcherrime dixit. Vi-
Iaco. 2 Fides debet cooperari operibus. des q̃m fides cooperabat̃ operibus illius, & ex operibus fides cõſumma
ta eſt, Quaſi dicat, tunc demũ opa noſtra ſunt grata deo, cũ illis hæc fi-
des cooperat̃, & ex fide fiunt, tanq̃ accepta a deo, & nõ tanq̃ ex nobis, vi-
ciſſim fides placet, quũ ex talibus operibus cõſummat̃, Nam etſi quis di
cat ſe deo fidere, ſi tñ neq; ſibi neq; alijs fidẽ ſuã ex operibus cõprobet, is
Tit. 1. verbis quidẽ deũ confitet̃, factis aũt negat, facitq; ne iuſtificatio legis (cu
ius plenitudo eſt dilectio) in ipſo per fidẽ vnquã impleat̃. Quãobrem
Roma. 13 aplus Paulus nõ ſine cauſſa in Galatis, vbi fidẽ q̃maxime celebrat, dixit:
Galat. 5 In Chr̃o Ieſu neq; circũciſionẽ aliquid valere neq; p̃putiũ, ſed fidẽ q̃ per
charitatẽ operat̃, Quod eñ Iacobus dixit ſupplet̃, Paulus dixit operat̃.

Diuus Iaco. eadẽ omnino cum diuo Paul. docuit. Scopus epl̃æ ad Romanos indicatur. QVæ oĩa diligẽter intuentibus, perſpicuũ euadit, diuũ Iacobũ nihil di
uerſum a Paulo docuiſſe, ſed eã quæ eſt ad Romanos epiſtolã, eadẽ
oĩno proponere, niſi q; quædã q̃ illic ſubobſcurius docent̃, magis expli-
cat Iacobus, Liber Actorũ docet, In naſcẽtis eccleſiæ primordijs graue diſ
ſidiũ a Iudæis cõcitatũ, qui dicerẽt, Gentes niſi circunciderent̃ ſecundũ le
gẽ Moyſi, nõ poſſe ſaluari, Nec tñ hoc agebãt Iudæi, vt ceremonijs le-
gis Moſaicæ per Chriſtũ antiquatis gẽtes grauarẽt, Sed hoc agebãt po-
tiſſimũ, vt cauſſam iuſtificationis in legis, nõ tñ cerimonialis; ſed etiã mo
ralis obſeruationẽ tranſferrẽt, putarẽtq; ſe legẽ ſua iuſtitia ac viribus im
Aug. de ſpũ & litera. plere poſſe, atq; hinc iuſtificari, gloriabãturq; (eatenus tantũ in deo) ve-
Roma. 2 lut qui ſoli meruiſſent legẽ eius accipere, ſecundũ id q̃d ſcriptũ eſt: Non
fecit taliter omni nationi & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis, Hic error lon
Primus error in ecc̃lia ge peſtilentiſſimus (q̃ Iudæis magnũ ſuperbiæ ſuperciliũ addebat, & gẽ
tiũ cauſſam q̃maxime deprimebat) acriter ac fortiter rep̃hendẽdus, reuin
Aug. de ſpũ & lit. cap. 7. cẽdus, ac eximẽdus erat oĩm mẽtibus, cõueniebatq; hæc docẽdi prouin-
cia q̃maxime Paulo apoſtolo, q; in illo gr̃a dei clarior ac euidentior appa
ruerit. Expediebat autem hunc errorem tanta ſpiritus vehementia de-
bellari, quod is vehementer obſcuraret, imo omnino obrueret Chriſti
beneficium, Nam ſi hoc verum eſt, hominem ſuis viribus legem
implere poſſe, legis autem impletionem iuſtitiam eſſe, conſequens erat
Galat. 2 Chriſtum fruſtra veniſſe & gratis mortuum eſſe, nempe ſi tantum do-

ctrina & cognitione legis nobis opus eſt, vt legem faciamus, nec inte-
rim voluntas noſtra alio eget adiutorio vt legem impleat, q̄ litera mor
tua magiſtra, quid erat opus Chr̄o redēptore? Deinde & ſi Iudæi hæc
non ſine magno faſtu & fuco externorum operum(quæ oſtentabant)
pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorum conſcien-
tia fortiter reclamaret, quod ſatis in ſeipſis experirentur, ſe tametſi quæ-
dam opera in ſpeciem perſpicua æderent, ea tamen ſe magis timore pœ-
næ ſeu vanæ gloriæ obtētu, q̄ amore iuſtitiæ facere, Proindeꝗ ex his ſe
coram deo iuſtos cenſeri non poſſe, quod coram deo non eſſet in eorum
voluntate, quod coram hoībus apparebat in opere, quin potius ex illo
rei tenebantur, quod eos nouerat deus malle(ſi fieri poſſet) peccare. Vt
interim taceamus eos ſibiipſis(vel propria conſcientia teſte)licet aliud
ſimularēt, perſuadere nō potuiſſe, quod per opera ſua legi perfectæ obe
dirent. Vnde cōſequens erat eos nunq̄ potuiſſe certo ſtatuere ſe coram
deo ex obſeruatione legis(quæ perfectā obedientiā erga ſe requirit) iu-
ſtificatos fuiſſe, quo iterꝝ fiebat, vt nullū cultū gratū deo(quē vt durū
exactorē timebant, nō amabant vt patrem)exhibere poſſent p̄ſertim ꝙ
is velit in ſpū & veritate nō ſimulatione adorari. Apoſtolus ergo q̄ma-
xime neceſſarium ratus, duo potiſſimū agit in epiſtola ad Romanos. In
primis, vt Iudæos & Gentes, ſua ipſorꝝ propria cōſcientia cōuincat eſſe
peccatores, Occulta em̄ cordium per Euangelium retegens, Iudæis in-
ternā, Gentibus externā etiam immunditiem exprobrat, ac grauiſſime
oſtendit naturā humanā primorꝝ parentū vitio tanta corruptione ac im 1
becillitate laborare, vt ei impoſſibile ſit ſuis viribus ad legis impletionē
pertingere, & propterea omnes hoīes ex ſe corā deo iniuſtos eſſe & pec
catores, ideoꝗ ſub legis maledicto cōſiſtere, ac proinde opus habere re
demptore ac recōciliatore Chr̄o. Secundo docet, Chriſtū propterea ve 2
niſſe, nō vt legē(nimirꝝ moralē)aboleat, ſed vt magis impleat, vtꝗ ma
ledictū legis(quæ in eo non habet q̊d accuſet)factus pro nobis maledi-
ctū, auferat, & pro peccatis noſtris ſatiſfaciat. Deniꝗ (qui principalis fi-
nis eſt)vt redemptis ſpm̄ innouantē per fidē impertiat, quo adiutore le-
gē facere incipiamus, atꝗ adeo non noſtris quidē viribus, ſed per fidu-
ciam iuſtitiæ Chriſti nobis communicatæ impleamus, vtꝗ liberati a ca-
ptiuitate peccati, ac nacti pacem & tranquillitatem conſcientiæ erga de
um ex fide, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram eo omnibus die-
bus noſtris, atꝗ hic eſt noſtra ſentētia, ipſiſſimus epiſtolæ ad Romanos
ſcopus ac propemodū ſumma, Non ergo Apl̄us bellū indicere bonis
opibus, aut ea minus eſſe neceſſaria homini Chr̄iano docere inſtituit,
ſed hoc magis docere contēdit, q̊ tandē pacto fiat vt a pc̄tis expurgati,
deo recōciliati ac ſpū ſancto innouati bona opa facere & legē īplere poſſi
mus, adeo opa bona q̄ poſt iuſtificationē fiūt a iuſtificatiōe nō diſcernēs

Phariſaica iuſtitia fucata & cōſcientiam nō tranquillans.

Aug. de ſpū & litera.

Cur Chr̄s in euang. phariſaica iuſtitia, iuſtitiam noſtrā vult eſſe abundātiorē

Iohan. 4

Sūma ep̄læ ad Roma.

Duo agūtur in epi. ad Romanos potiſſimum.

Galat. 3

Luc. 1

Paulus nō vilipēdit bona opa, ſed magis docet q̄modo opera bona facere poſſimus.

vt pe

Roma.2 vt pene in epiſtolæ veſtibulo palam pronuntiet, Non auditores legis
Factores le- iuſtos eſſe apud deum,ſed factores legis iuſtificari,ac plane oſtēdit iuſti
gis iuſti. ficationē cū malis operibus nequaq̄ cōſtare poſſe,Ira(inquiens)& tribu
Roma.1. latio in omnē animā hoīs operantis malū. Gloria aūt & honor & pax omni aīæ operanti bonū,verū quo pacto lex fieri poſſit,poſtea docet.

Iacobus ea- dē oīno do- cet cū Paulo Iaco.3 Iaco.1.

EAdem omnino docet Iacobus in epiſtola catholica. Facit em̄ Iacobus perinde ac Paulus nos oēs reos ac peccatores,In multis(inquit) offendimus omnes,docet veram ſapientiā (qua volūtas noſtra corrigitur,vt deinde bene operetur) nobis non noſtris viribus,ſed dei beneficio per fidem cōtingere,nō quamlibet,ſed eam quā ſupra deſcripſimus, qua cū deſiderio in deū itur,& certa fiducia quod deus promittit accipi tur. Si quis,inquit,veſtrū indiget ſapientia,poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter,& nō improperat & dabitur ei,Poſtulet aūt in fide nihil hæſitans,Quem locū beatus Auguſtinus renarrans,prudenter ad fidem iuſtificantē refert:Hæc eſt(inquit)fides,ex qua iuſtus viuit,hæc eſt fides qua creditur in eum qui iuſtificat impiū,hæc eſt fides qua excludit gloriatio,hæc eſt fides qua impetrat̄ largitas ſpūs,de qua dicit̄:Nos em̄ ſpū ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus.Hæc ille.Rurſus apoſtolus Iacobus hanc ſententiā cōfirmans:Omne(inquit)datū optimū,& omne donum perfectū de ſurſum eſt,deſcendēs a patre luminū,apud quem non eſt tranſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio,Voluntarie em̄ genuit nos verbo veritatis,vt ſimus initiū aliquod creaturæ eius. Et poſt pauca,Suſcipite inſitū verbum,quod poteſt ſaluare animas veſtras.Ergo quum dicit,nos veram ſapientiam ac iuſtitiam a deo accipere oportere, &verbo veritatis iterum gigni,eodemq; nobis inſito animas noſtras ſaluari.Quid aliud dixit,q̄ apoſtolus Paulus,quum inquit,Arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis?

Fides viua. Ibidem. Aug.de ſpū & lit. cap.32 Habacuc.2 Roma.1. Roma.3. Galat.5 Iaco.1. Ibidem. Roma.3

VErum quum ex hac ſententia Paulina non ſatis intellecta, quidam occaſionē acceperint,vt tanquā ſecuri de ſalute(perinde atq; ſola fides ſufficeret quā ſibi fingebant)bene viuere nō curarent,coactus eſt Iacobus fidem ſecare, in fidem viuam & fidem mortuam, ſeu in fidem,quam non veretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam ſeu non hæſitantem de promiſſis dei.Eadem ratione diſcernit legem libertatis a lege ſeruitutis.Et opera quæ fidem antecedunt,ab operibus quæ ſi dei cooperantur,ſeu fidē iuſtificantem ſequuntur,quæ omnia etiā apud ipſum Paulū,licet quædam ſubobſcurius reperias.Iacobus fidei mortuę quæ nihil aliud eſt q̄ vel hiſtorica fides,vel ſtulta quædam perſuaſio de miſericordia dei,etiamnum cū affectu peccandi ſeu ipſis etiā malis operibus coniuncta,iuſtificationē detrahit.Idē facit apſus Paulus,quū ait: Confi-

Aug.de fide & operib. Iacobus explicat epſam ad Roma. Cap.2 Cōferuntur Iacobus & Paulus. Iaco.2

Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant, Iacobus fidei vitam ſeu ſpiritum, opera charitatis appellat. Fides, inquit, ſi non habeat opere, mortua eſt in ſemetipſa. Idem facit Paulus, quū deſcribit fidē per charitatem efficacē. Iacobus aſſerit ꝙ fides Abrahæ cooperata ſit operibus illius, & ex operibus fides conſummata ſit, nimirum quæ fidem eius ſequebantur. Idem alibi teſtatur apoſtolus Paulus: Fide, inquit, qui vocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impij ſecuritatem quandam ſalutis ſibi vendicant, etſi male viuant, quos coarguens: Eſtote (inquit) factores verbi, & non auditores tantū, fallentes voſmetipſos. Idem omnino docet Paulus: Non auditores (inquit) legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Et alibi: Nolite errare, neque fornicarij, &c̄. regnum dei poſſidebunt. Et hæc aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritū dei noſtri. Item, Qui talia agūt, regnum dei nōn poſſidebunt. Vides ergo ꝙ pulchre coapoſtolis illis Chriſti (quorum erat vnā fides, atque vnus ſpiritus) in re iuſtificationis conueniat. Tit.1. Iaco.2 Galat.5 Iaco.2 Hebr.11. Iaco.2 Roma.2 1.Corinth.6 Galat.5

ET vt ſemel hunc articulum finiamus, putamus nos iam perſpicue ſatis oſtendiſſe, Non opera legis quæ fiunt ante iuſtificationem ſine gratia dei in nobis, ad iuſtitiā imputari, ſed interim opa fidei quę ſpūs in nobis operatur, aliam prorſus obtinere rationē, quippe ea a iuſtificatione nullo pacto ſecerni oportere, quin cooperationē illam fidei & operum poſt reconciliationē, recte vocari iuſtitiam, qua debemus continue iuſtificari, ꝙdiu in hac vita ſuperſtites ſumus, donec ſcilicet mortale hoc immortalitatē induat, & fiat ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoria, ꝙ tum demum iuſtitia perficietur in nobis. In eam enim ſententiam dictum eſt. Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Vnde non mirū, ꝙ ſcriptura operibus iſtis fidei in deo factis, paſſim vitam etiam æternā non tantum alia eximia præmia vti mercedē polliceať. Nam ſi vita æterna (quæ in iuſtificatione per animæ ſpūalem viuificationē inchoatur) accipitur fide propter miſericordiam in Chriſto promiſſam, nec dubium ſit hiſce operibus fidei nihil aliud agi quam quod perpetuo in miſericordiam dei reſpicimus, non ſolum referentes, ea deo accepta, non nobis, ſed etiam ipſa ex Chriſto ſupplentes, omnemꝗ fiduciam noſtram non in noſtris viribus aut etiam in dignitate noſtri conſenſus, ſed in Chriſto meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam charitatē dei nobiſcū vt fiduciā habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt & nos ſimus in hoc mūdo, quis non videt haud abſurdē ac propemodum ſine vllo tropo recte dici poſſe: Bonis operibus nos vitā æternam adipiſci, quin- Cooperatio fidei & charitatis, eſt iuſtificatio nr̄a continua. 1.Corint.15 Oſee.13 Apocal. vlt. Matth.7.19 25. Iohan.5 Roma.2 1.Corin.3 1.Corin.5 1.Iohan.4

Bona opera ſunt inchoata vita æterna.
Iohan.12
Roma.6

Quinimo bona opera quæ ſpiritus in nobis operatur eſſe illam inchoatam vitam æternam olim in nobis perficiendã. De qua dixit Iohannes apoſtolus, Et mandatum eius vita æterna eſt. Et quodnam aliud eſt regnũ dei quod nobis aduenire petimus, niſi vt non regnet peccatum in noſtro mortali corpore vt obediamus concupiſcẽtijs eius, ſed potius regnet in nobis iuſtitia ſpiritus, vt ſint membra noſtra arma iuſtitiæ deo?

Matth.19
Lucæ.6
Roma.6.8
2.Corint.4
1.Timot.4
1.Petri.1.
2.Iohan.1.
Apocal.2.3
Iohan.1.
Gratia pro gratia.
Deus opera ſua vocat noſtra.
Romañ.6
Cur Chrĩs tã frequẽter vitã æternam mercedẽ appellet.

Neque veretur ſcriptura vitam æternam, bonorum operum mercedẽ appellare, non vt putemus benefacta noſtra digna eſſe vita æterna, ſeu de beri illis vitam æternam propter operum ipſorum dignitatem. Quis enim tam ſtupidus eſt qui ſic ſentiat? ſed magis quod deus fidei noſtræ (quã per eiuſcemodi opera in nobis exercet) vitam æternam gratuito ſit pollicitus, De plenitudine enim eius (inquit Iohãnes) nos omnes accepimus gratiam pro gratia, gratiam vitæ æternæ pro gratia iuſtificationis inde bitæ. Ergo merces quia pollicita, Item quia tanta eſt dei erga nos benignitas, vt opera quæ ipſe in nobis facit vere ſua, malit appellare noſtra, idq́ tantum propter imbecillem illum aſſenſum & conatum, quem tamen non ſine eo adhibemus, Idcirco ipſe non indigne feret etſi dicamus (modo ad pium ſenſum) bonis operibus noſtris vitam æternã nos promereri, non q̀ aſſenſus noſter tanta mercede dignus ſit, ſed q̀ non ſine eiuſmodi aſſenſu, atque adeo ſine bonis operibus, modo tamen operari valeamus, vitam æternam (quæ donum dei eſt nobis per Chriſtũ promeritum) capiamus. Certe nemo dubitat idcirco Chriſtum tam ſæpe vitæ æternæ ſub nomine mercedis meminiſſe, vt diligentiam ac conatus noſtros q̃ maxime acueret, incitaret ac proueheret.

Opiniones damnatæ
Matth.19

HAec de iuſtificatione hominis, deq́ fide & operibus dicta ſuffecerint, quæ (vt ſperamus) pijs multum lucis in lectione ſcripturarum
& conſolationis ſunt allatura. Credimus autem hãc, quam defendimus,
ſententiam eſſe vere apoſtolicã & germanam eccleſiæ doctrinã, tam erudientem q̃ conſolantem pias mentes, quæ non ſolum ea docentur, ſed &
afficiuntur. Damnantur autẽ hac doctrina in primis phariſaicæ & Pela
1 gianicæ illæ opiniões plenę impietatis, quas ſupra de gratia differentes
retulimus. Deinde damnatur eorum opinio longe peſtilentiſſima, in qua
2 ſceleſtiſſime turpiſſimeq́ viuentibus, etiam ſi eo modo viuere perſeuerent, & tantũmodo credãt in Chriſtũ (hoc eſt, ſibi etiã ſine renouatione
mẽtis perſuadeant ſe iuſtificatos eſſe propter Chriſtũ) iuſtificatio, ſalus
atque adeo vita æterna promittitur contra apertiſſimã domini ſententiam, qui deſideranti vitam æternã reſpondit. Si vis ad vitã ingredi, ſerua mandata. Poſtremo, ea aſſeritur, periculoſe doceri iuſtificationẽ ho
3 minis in ſola remiſſione peccatorum conſiſtere. Innouationem autem voluntatis & opera fidei, quæ iuſtificationem ſequuntur, proprie ad iuſti
ficatio

ficationem non pertinere, Hoc enim quum docetur, redduntur homines male ſecuri, qui quum audiunt ſe tum ſtatim iuſtificari, vbi mens perterrefacta, agnitione peccati ſe protinus erigit & certo ſtatuit ſibi peccata remitti gratis per Chriſtum, fit vt ſolũ de hac (vt vocant) fide ſoliciti ſint, ad interiorem animi renouationem & nouitatem voluntatis, potiſſimã iuſtificationis partem, parum attenti, iuxta ponentes, an interiorem animi renouationem & voluntatis nouitatem intus experiantur, foriſq́ teſtentur nec ne, quorum ſane cauſſa (ꝙ non ignari ſint voluntatis domini) durior eſt q̃ eorum qui neſcientes, vitam nequiſſimam & iniquiſſimam ducunt. Quare vt cum beato Auguſtino concludamus, omnino cauendum eſt, ne in adiutorio domini dei noſtri faciamus homines male ſecuros, nimirum perſuadendo eis, ꝙ ſi modo fuerint credẽtes in Chriſtum, hoc eſt, ſi tantum credant ꝙ Chriſtus ſatiſfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide vixerint, ipſos tamen ad ſalutem eſſe venturos. Rurſus ne ſic faciamus Chriſtianos, quomodo Iudæi proſelytas, quibus dominus ait: Væ vobis ſcribæ & phariſæi qui circumitis mare & terram vt faciatis proſelytum vnum, quum autem feceritis, facitis eum filium gehẽnæ duplo q̃ vos eſtis, ſed potius ſana doctrina dei magiſtri, in vtroq́ tenenda eſt, vt ſancto baptiſmo ac fidei cõſona ſit vita Chriſtianorum, & ne cuiquam homini, ſi vtrumlibet defuerit, promittatur vita æterna. Qui enim dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cœlorum, Ipſe etiam dixit, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus q̃ ſcribarum & phariſæorum (nimirum quorum iuſtitia erat dicere & non facere) nõ intrabitis in regnum cœloꝝ. Noſtra ergo iuſtitia erit dicere & facere, quæ ſi non fuerit, non intrabitur in regnum cœloꝝ. Iam ad intermiſſam ſpecieꝝ pœnitentiæ tractationem redeundum eſt.

Aug. de fide & ope. c. vlt.

Ibidem.

Matth. 23

Iohan. 3

Matth. 5

DE EXTERIORI POENITENTIA.

Poſtquam de interiori pœnitentia, in qua hominis iuſtificatio peragitur, & de partibus eius (quæ ſunt, cordis contritio, mentis erga deum cum fiducia accipiendæ miſericordiæ confeſſio, & votum internum vitæ in melius commutandæ) dictum eſt ſatis, reſtat vt de exteriori pœnitentia & illius ſpeciebus, quæ ſunt, pœnitentia publica & priuata, paucis dicamus.

PRincipio ergo roget aliquis, Si verum eſt, peccata in interiori pœnitentia remitti ac hominẽ iuſtificari, quid exteriori pœnitẽtia eſt opus? aut quidnam poſt remiſſionem culpæ & abolitionem pœnæ æternæ (quæ

Quæſtio.

1. Timoth. 2

LL

(quæ in interiori pœnitẽtia deus operatur)facit ſacerdos vel epiſcopus?
Dilutio. Hæc quæſtio ex ſuperioribus ſatis explicari poteſt,ſed vt res clariſſime
intelligatur,id animo repetendum eſt quod paulo ante diximus,neceſſe
eſſe vt remiſſionem peccatorum accipias:certo credere tibi remiſſa eſſe
1.Corinth.2 peccata propter Chriſtum.Iam quum hæc certitudo non iudicio ſenſuũ
Roma.3 aut rationis effici in nobis queat,ſed fide tantum, conſtet autem fidem
in pauciſſimis hominibus,præſertim his qui grauioribus criminibus oc
cupati quandoq; fuerunt,ad eam certitudinem(niſi externis ſignis iuue
tur)peruenire,vt certo credãt aut ſtatuãt ſe eſſe in gratia,nimirum diffi
Pœnitentiæ ſacrũ inſtitutũ eſt,vt ſit certum teſtimonium remiſſ.pctõꝝ. Iohan.20. dentia ac dubitatione de voluntate dei,quæ in animis noſtris naturali-
ter hæret cum fide perpetuo luctãte,quod re ipſa vnumquẽq; in animo
ſuo experiri non dubium eſt.Idcirco Chriſtus huic imbecillitati fidei no
ſtræ per externum ſacramentum ſubueniendum ratus,pœnitentiæ ſacra
mentum inſtituit,Iohan.xx.Vt quemadmodũ baptiſmum, euchariſtiã,
& cætera ſacramẽta certa & efficacia ſigna eſſe voluit,quibus doceamur
Vide ſup.in pœmio de ſacramentis. vt quod foris in ſpecie viſibili geri cernimus, intus per fidei virtutem in
nobis effici certo credamus,ſic & pœnitentię ſacramentũ nobis relinquẽ
dum putauit, quo fidem noſtrã de remiſſione peccatorꝝ ſtabiliret & cõ-
firmaret,atq; eam ob rem ſacerdotibus inſignem illam poteſtatem con-
tulit,remittendorꝝ ſcilicet peccatorꝝ,hoc eſt,poteſtatem ſigno viſibili in
dicandi & oſtendẽdi,cõfitenti ac pœnitẽti, pctã p deũ eſſe remiſſa,adeo
vt vere contritus ac confeſſus,quũ abſolutionis ſacerdotalis verba perce
Matth.9 Marci.2 Lucæ.5. perit,non ſecus affectus eſſe debeat,q̃ ſi ipſe Chriſtus ei dixiſſet,Dimit-
tuntur tibi peccata tua. Suam eñ poteſtatem Chriſtus (quã & viſibili
ſigno adhibito,ad certam fidem remiſſionis peccatorꝝ nobis faciendam
cõfirmaſſe legitur)ſacerdotibus cõceſſit,ne quis putet ſacerdotẽ ſua pro-
pria poteſtate abſoluere,Siquidem vt ipſe Chriſtus eſt qui baptizat,ita
ipſe eſt qui abſoluit,ſic vt de virtute vtriuſq; ſacramenti vnumquemq;
Chriſtianũ parẽ atq; eãdẽ habere certitudinẽ oporteat,quẽadmodũ ſuo
loco latius docebimus.Hæc autem poteſtas ſeu abſolutio ſacramentalis,
Aliud eſt ſacramẽtũ pœnitẽtiæ, atq; aliud pœnia publica vel priuata. etſi in vtraq; pœnitentia,& priuata & publica, tanquã ſuauiſſimũ vtri-
uſq; condimentũ requiratur,ipſum tamen ſacramentum pœnitentiæ nõ
eſt proprie pœnitentia vel publica vel priuata,Conſtat ſiquidem pœni-
tentiam non ratione abſolutionis ſacramentalis,in qua tota propemodũ
vis ſacramenti pœnitentiæ ſita eſt,ſed magis ex modo vel genere ſatiſfa
ctionis publicam vel priuatam appellari.Porro quum Chriſtus & eccle-
Ephe.1.2.5. ſia vnum ſint corpus,proindeq; pœnitentem non tantum pacem erga de
um,ſed & erga eccleſiam(in qua ſola remittuntur ipſa peccata)habere
oporteat,ac omnino interſit, vt qui in eccleſia præſident, explorata ha-
Matth.7 beant pœnitentium conſcientiam ac propoſitum, quæ(vt Chriſtus ait)
Iohan.20 ex operibus eorum cognoſcuntur.Idcirco Chriſtus ſacerdotibus præter
pote-

poteſtatem remittendi peccata in ſacramento, poteſtatem etiam fecit ligandi atq; ſoluendi, hoc eſt, confitentibus pœnitentiæ ſatiſfactionẽ dãdi; qui tum ligant cum ſatisfactionem imponunt & pœnitentes (donec ea purgentur) a communione prohibent, ſoluunt vero cum ſatiſfactionem impoſitam vel relaxant, vel ea purgatos ad ſacramentorum communionem admittunt, in quo etiam Chriſtus imbecillitati noſtræ pientiſſime conſuluit, Nam cum pœnitenti non quælibet ſed digna pœnitẽtiæ opera (vt peccati reliquiæ eluãtur, & manentes nos pene per dei clementiam dimittantur) peragenda ſint, nemo autem in cauſſa ſua idoneus iudex videatur, atque adeo vnuſquiſq; ſemper propriam cenſuram ſuſpectam habeat, idcirco Chriſtus vicarium ſuum oſtendit, cuius dicto in hac etiam re ſtaretur, vt Auguſtinus non temere dixerit, eum eccleſiæ claues fruſtrari, qui volet ſine arbitrio ſacerdotis pœnitentiã agere. Hæc autem exterior pœnitentia in vere contritis & confeſſis, remiſſionẽ culpæ ſequitur, neq; enim ſacerdos, alijs hanc pœnitentiã imponit niſi quos contritos credit. Deniq; duplex iſta poteſtas per Chriſtum ſacerdotibus collata. Clauis illa ordinis eſt, de qua ſupra habunde diximus. Clauis iuriſdictionis alio reſpicit, nã nõ proprie, ad pœnitentiã ſpectat, niſi vt pro uocatoria, quod vt pedagogus, tantiſper impœnitentem flagellet, donec pœnitentiæ ianuã ingredi faciat & quodãmodo cõpellat.

Matth. 16
Poteſtas ligandi & ſoluendi quæ.
Leo ad Theodor. epũm foroiulieñ. epiſt. 69
Matth. 3
Augu. de viſita. infirmo. cap. 4. & 5.
Aug. de pœnitetia diſt. 1 cap. agite
Pœnit. ſatiſfactio remiſſionẽ culpæ ſubſequitur.
Clauis ordinis.
Clauis iuriſdictionis.

QVibus recte perceptis facile eſt intelligere quænã ſit pœnitentia publica vel priuata. Publica enim eſt, quæ publicam habet ſatiſfactionem, Priuata quæ priuatam. Publicam itẽ duplicem faciunt, ſolennem & ſimpliciter publicam. Solennis pœnitentia (quæ olim proprie publica vocabatur) ea erat, quæ ob enorme & vulgatiſſimũ crimen (quod multitudinẽ ſeu totam vrbem commouiſſet) extra eccleſiam in cinere & cilicio publice peragenda ſuſcipiebatur, huius pœnitentiæ ritum deſcribit Agateñ. Cocilium cap. xi. In capite (inquit) quadrageſimæ, omnes pœnitentes qui publicam ſuſcipiunt aut ſuſceperint pœnitentiam, ante fores eccleſiæ ſe repræſentent epiſcopo ciuitatis, ſacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram proſtratis, reos ſe eſſe ipſo habitu, & vultu proclamãtes, ibi adeſſe debent Decani, id eſt Archipreſ byteri parochiarum, preſ byteri pœnitentiũ, qui eorũ conuerſationem inſpicere diligenter debent qui & ſecundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Poſt hæc epiſcopus eos in eccleſiam introducat, & cum omni clero ſeptem pœnitentiæ pſalmos in terram proſtratus cũ lachrymis pro eorum abſolutione decantet. Tunc ſurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam ſuper eos ſpargat, cinererẽ prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris ſuſpirijs denunciet eis, quod ſicut Adam proiectus eſt de paradiſo, ita

Publica.
Priuata.
Publica duplex.
Solennis
Vide Carthag. cõcil. 3. ca. 23.
Agateñ. cõcil. ca. 11. 5. diſt. c. in capite.
Decani. i. archipbři.
Preſbyteri pœnitentiũ.
Septem pſalmi pœnitentiales
Gene. 3

Matth.18
Gene.3

diſo,ita & ipſi pro peccatis ab eccleſia abijciuntur, poſt hoc iubeat miniſtris vt eos extra ianuas eccleſiæ expellant, Clerus vero proſequatur eos cũ reſponſorio. In ſudore vultus tui veſceris pane, &c. vt videntes ſanctam eccleſiam pro facinoribus ſuis tremefactam atq; commotam non paruipendant pœnitentiam, In ſacra autem domini cœna rurſus ab eorum Decanis & eorum preſ byteris, eccleſiæ liminibus præſentent, Hactenus canon. Hanc ſolẽnem pœnitentiam, pœnitentes pro ratione criminũ, interdũ breuiorem, interdũ longiorem plures etiam annos duraturam accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusq̃ anno duraturam accepiſſent, interea tẽporis ab eccleſiæ ingreſſu toto anno, præterq̃ a cœna domini vſq; ad octauas Paſchæ abſtinebant. Qua tandem peracta a ſolo Epiſcopo (niſi neceſſitas aut periculũ mortis immineret) per manus impoſitionẽ idq; ante ἀψῖδα reconciliabantur, vt vel hinc radicem caſuum Epiſcopis ſpeciatim reſeruatorum facile ſit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambroſio Theodoſius ſuſcepit, talem egit fabiola, quemadmodum Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanũ ſcribit ac teſtatur, quem iucundum erit inſpicere, vt intelligas quanta fuerit olim veteris eccleſiæ ſeueritas, ac etiam pœnitentium feruor, ad noſtrorum temporum diſciplinã neutiquam conferendus.

Die cœnæ pax dabatur pœnitẽtibus hoc eſt, recõciliabant eccleſię. Vnde dies illa germanice dicit der gude dõnerſtag.

Abſida

Ambroſius. Theodoſius imperator

Hiero. in epitaphio fabiolæ ad Oceanum.

Aug. in. 2. epiſ. ad Macedonium.

Ibidem.

Ambr. lib. 2. de pœ. ca. 10

1. Timoth. 4

Ephe. 4

Orig. in Leuic. hom. 15.

HOc autem habebat pœnitentia ſolennis (quam humillimam Auguſtinus appellat) peculiare, quod ſemel in eccleſia dabatur non temere reiteranda. Idq; (vt idem ille teſtatur) caute ſalubriterq; præuiſum eſt, ne frequẽtius iterata vileſceret, minusq; vtilis eſſet medicina vilis ægrotis, quæ tanto magis ſalubris eſt quanto minus contẽptibilis fuerit, quãobrem (vt Ambroſius inquit) merito reprehenduntur, qui ſæpius agendam pœnitentiam putant quia luxuriantur in Chriſto. Nam (vt ſubijcit) ſi vere agerent pœnitentiam iterãdam poſtea non putarent, quia ſicut vnum baptiſma ita vna pœnitentia, quæ tãtum publice agitur, Nã quotidiani nos debet pœnitere peccati, Sed hæc (nimirũ quotidiana pœnitẽtia) leuiorum, illa grauiorum. Vides quemadmodum Ambroſius diſcernat hanc quæ publice agitur, hoc eſt ſolẽnem a quotidiana. Quin Origenes videtur etiam hanc ſolẽnnem, a ſimpliciter publica, de qua ſtatim diximus diſcernere, Qui in Leuitic. homilia. xv. ſic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blaſphemia fidei (quæ muro eccleſiaſtici & apoſtolici dogmatis cincta eſt) ſed vel in ſermonibus vel in morũ vitio conſiſtat, huiuſmodi culpa ſemper reparari poteſt, nec aliquando tibi interdicitur de commiſſis huiuſmodi penitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus ſemel tantũ, vel raro pœnitentiæ conceditur locus. Iſta vero cõmunia quæ frequenter incurrimus ſemper pœnitentiam recipiunt, & ſine intermiſſione redimuntur,

muntur, Verum interim noſſe oportet, eccleſiam veterem etſi hanc ſolennem pœnitentiam in priſtinas ſordes relapſo vel omnino non daret, vel admodum raro, ipſam tamen nulli ad ſe quamlibet ſæpe lapſo ac redeūti gremium ſuum vnquam penitus ſeu omnino clauſiſſe. Quin potius cōſtat quoties pœnitentes & confeſſi ad eccleſiam matrem reuerterentur, a ſpe remiſſionis peccati, nunquam deterritos, ſed magis ad deprecandā dei clemētiam (cuius miſericordiæ non eſt finis) diligentiſſime commonitos fuiſſe. Nā (vt Auguſtinus ait) quis audeat dicere deo: Quare huic homini qui poſt primam pœnitentiam rurſus ſe laqueis iniquitatis obſtringit adhuc iterū parcis? Quis audeat dicere erga iſtos non agi, quod Apoſtolus ait: Ignoras, quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit. Quin Auguſtinus ipſe teſtis eſt quandoq; eundem pœnitendi locū dari poſſe ſed raro, vbi vero idem pœnitendi locus non dabatur non omnino repellebantur, ſed recipiebantur reuertentes, non tamen ſine diſciplinæ ſeueritate. Nam etſi non daretur eis locus iterum in eccleſia publicę pœnitendi tamen eatenus recipiebantur, vt intra eccleſiā fidelibus iungerentur, ac vt ſacris myſteriorum celebritatibus intereſſent, ſed a dominicæ menſæ conuiuio perpetuo ſegregarentur, vt hac diſtrictione correpti & ipſi in ſe ſua errata caſtigarent, & alijs exemplum tribuerēt ſe ab obſcœnis cupiditatibus retrahendi. Eiſdem etiam (quod carnali fragilitate cecidiſſent) cum ad dominum cœpiſſent proficiſci per communionis gratiam ſubueniebatur, hoc eſt, in extremis conſtituti tandem reconciliabantur vti canones, Siritij pontificis cap. v. & Innocentij primi ca. ij. teſtantur. Præterea, qui ſemel publice pœnituiſſent non admittebantur ad clerum, quamuis correcti & boni effecti eſſent, quod hæc pœnitentia infamiam quandam ingereret, quum aſciſcendos in Clerum maxime ad epiſcopatum ſacerdotium & diaconatum oporteret eſſe irreprehenſibiles, etiam quod attinet ad vitam ante actam, tātum ſi neceſſitas aut vſus exegiſſet inter Hoſtiarios aut Lectores deputabantur, Preſbyteris quoque ac diaconibus ne tātus gradus in eccleſia propter paucorum improbitatē vileſceret, hæc publica pœnitentia non imponebatur, niſi prius deponerentur, Sed vt inquit magnus ille Leo in canonibus ad Ruſticum Narboneñ. huiuſmodi lapſis ad promerendā miſericordiam dei, priuata eſt expetenda ſeceſſio vt illis ſi ſatiſſactio fuerit digna, ſit etiam fructuoſa. Item hæc pœnitentia coniugatis non dabatur, niſi ex conſenſu, quemadmodum Arelateñ. concilium. ij. teſtatur cano. xxi. Deniq; conſulebatur ijs qui non ſperarent ſe hanc pœnitētiam explere poſſe, vt eandē differrent, ne (vt Ambroſius ait) ſi ſemel fuerit vſurpata nec iure celebrata, nec prioris fructū obtineret, nec vſum poſterioris auferret, Huius pœnitentiæ ritus pene totus in eccleſia abolitus eſt, partim incuria paſtorum partim quod delinquentes tantam ſeueritatē detrectarent, Sed quis in-

Eccleſia etſi iteratione ſolēnis nō concederet gremiū tñ redeunti nunquā clauſit.
Pſalm. 144.
Auguſt. ad Macedoniū
Roma. 2
Qūo recipiebant olim lapſi poſt ſolēnē pœniam.
Cōmunio illis tñ in extremis reddebatur.
Siritius ca. 2.
Innoc. 1. ca. 2
Cartha. cōcil. 4. ca. 68.
Tole. 1. c. itē placuit.
1. Timo. 3
Tit. 1.
Leo ad Ruſticum Narboneñ.
Cōcil. Arelat. 2. can. 21.
c. alienū. 50. diſt.
Amb. lib. 2. de pœnia c. 11

terim negauerit, inſtitutiones patrũ noſtroꝝ eccleſiæ veteris rectas vias nunq̃ deſeruiſſe, bis felices ſi poſteros reperiſſent qui eas alacriter inambulare pergerent.

Pœnitẽtia publica non ſolennis.

POenitentia ſimpliciter publica at nõ ſolẽnis (quantum ex Origenis, Ambroſij, Auguſtini, & cæteroꝝ patrũ dictis colligi põt) erat, quæ pro delictis etſi mortalibus, tamẽ leuioribus, in moꝝ vitio cõſiſtentibus, quæ totã nõ cõmouiſſent eccleſiã, imponebatur. Quinimo omnẽ pœnitẽtiam, quæ ſatisfactionẽ publicã popoſciſſet etſi delictũ ſecreto cõmiſſum & cõfeſſum eſſet ſecundũ hãc pœnitẽtiæ rationẽ quis recte publicam dixerit, Nã vt ex Origene & hiſtoria Tripartita cõſtat, preſbyter q̃ erat ſuper pœnitẽtes, vir tenax ſecreti (nimiꝝ pœnitentiũ cõfeſſiones ſecreto audiẽs) cõfeſſos, modo tñ ratio delictoꝝ requireret etiã hac pœnitẽtia grauabat, qua etſi ad populũ ſpeciẽ delicti nõ faterent̃ ipſi pęnitẽtes, ſe tñ peccaſſe grauiter, ipſa ſatisfactione publicitus declarabãt. Hæc aũt nõ habebat tantũ auſteritatis q̃tum ſolẽnis illa nec oĩno extra eccleſiam fiebat, ſed pœnitẽtes ſacris intererant a cõmunionẽ tantũ ſeparati, de qua Zozomenes hiſtoriæ tripartitæ lib. ix. (quẽ ſupra in tractatu cõfeſſiõis citauimus) potiſſimũ loquutus eẽ videt̃. Hãc aiunt ſæpius iterari ſolitã. Nec ab hac clericos ſeu ſacerdotes fuiſſe prohibitos, quẽadmodum adhuc videmus ſacerdotes ob admiſſa crimina publica ſuſpẽſione a ſacris aut ĩterdictiõe ĩgreſſus eccłiæ aut pęnã etiã carceris vt vocãt clauſtralis multari. Cæteꝝ & huius pœniæ publicæ vix vllũ veſtigiũ in eccleſia reliquũ eſt, niſi q̃d ſynodoꝝ vt vocãt præſbyteraliũ ſeu Archidiaconaliũ correctio, in huius locũ videt̃ ſurrogata. Quanq̃ & id ex veteri vſu relictũ videt̃, q̃d ante initiũ quadrageſimæ, nẽpe feria quarta quã Cinerum vocamus (qua die olim in veteri eccleſia populus ꝑ pbr̃os conuocari, & pœnitẽtibus ac cõfeſſis pœnitẽtia dari conſueuit) adhuc cinere tm̃ obſignamur. Quodq; eadẽ ac alijs q̃q; quadrageſimę diebus, ea Reſpõſoria ac p̃ces dicimus, q̃ olim ſuꝑ pœnitẽtes publice recitari cõſueuerunt, & q̃ eiuſcemodi pœnitẽribus proprie cõueniũt, nimiꝝ vt meminerimꝰ nobis pœniam in cinere & cilitio ad maioꝝ nr̃oꝝ exẽplũ merito pagẽdã eſſe.

Orig. i pſal. 37.

Tripar. hiſt. lib. 9. cap. 35.

c. pbr̃. 28. di. c. q̃ſiti, de pœnit. & remiſſ.

Vſ̃ ortũ & relictũ q̃ in capite ieiunij cinere aſpergimur.

Pœnĩa priuata, ſola adhuc in vſu q̃ & quibuslibet pœnitẽtibus indiſcriminatim indicitur.

HAbemus itaq; in eccleſia ex oĩbus pœniæ ſpeciebus, vix eã q̃ priuata dicit̃ ſuperſtitẽ q̃ hodie adhibet̃, nõ tãtũ in delictis ſecreto admiſſis (q̃bus peculiariter erat deſtinata) ſed & publicis, quanq̃ interim & hæc ſic paſſim nũc miniſtretur accipiaturq;, vt potius ludus videat̃ q̃ pœniæ datio. Atq; vtinã vel hæc ſola in ſuũ legitimũ vſum reſtituat̃ & pie in eccleſia gerat̃, q̃d tũ demũ futuꝝ ſpes eſt, vbi pœniæ ſacr̃m (q̃d in hac priuata pœnitẽtia) datur, cœperit, & per ſacerdotes ex dei ac eccleſiæ præſcripto ſyncere adminiſtrari, & a populo debita cũ pietate accipi. Cõmodũ ergo nũc eſt vt de pœnitentiæ ſacramento breuibus dicamus.

De ſa

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

Sacramentum pœnitentiæ quomodo a tota pœnitẽtia diſcernatur ini tio diximus. Eſt itaq; pœnitentiæ ſacramentum externum & viſibi le ſignum pœnitentiæ interioris & remiſſionis peccatorum ſeu gratię dei quam ipſe deus efficaciter & certo, (modo rite accipias) in eo ſacramen to operatur. Habet autem vt cætera ſacramenta, ſuas partes verbum & elementum. *Pœnitentiæ ſacramẽtum quid.*

Verbum huius Sacramenti verbum abſolutionis eſt. Quod Sacer dos vice dei ad confeſſum peccata ſua pronũtiat. Ego (inquiens) abſoluo te a peccatis tuis in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quod huic diuinæ promiſſioni innixum eſt. Quorumcunq; remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta erunt. Sunt qui hiſce ver bis abſolutorijs pleraque alia addunt. Sed vt Iohannes Gerſonus, recte (noſtra quidem ſententia) dixit, erat hæc quam iam retulimus verborũ abſolutionis & breuitas & ſimplicitas retinenda, nec abſolutio verbis additis vel reſtringenda vel inuoluenda. Nam Sacerdoti qui Chriſti vi ce fungitur, formula domini ſui non immerito imitanda eſt, Is abſoluens peccatores ſimpliciſſime dixit: Remittuntur tibi peccata tua. Et cum pro pterea hoc ſacramentum capiatur, vt conſcientia pauida & perterrefacta auditis verbis abſolutionis, certa conſolatione remiſſionis peccatorum adepta, læta a Sacerdote diſcedat, quis non videt ea omnia recte omit ti, quæ confeſſum adhuc hæſitantem ac dubitantem relinquere poſſint? Cæterum olim Sacerdotes antequam confeſſum adſoluerent, largiter pro eo dominum exorabant, ac etiam confitentem hortabantur, vt vi ciſſim pro eis precaretur, idque ex inſtituto Apoſtolico. Nunc tantum ſub abſolutionem precationes illæ, nempe: Miſereatur tui omnipotens deus. Item. Indulgentiam ac remiſſionem &c. (id quod non negamus pie & ſancte recenſentur) abſolutionis autem verba in longum protra huntur, quod non erat neceſſe, nec vt nobis videtur multum vtile. Quæ ſit autem huius verbi vis, & quis intellectus verborum promiſſionis, cui innititur abunde explicatum putamus. *Verbum huius ſacramenti.* *Iohan. 20* *Gerſonus.* *Verba abſolutionis debent ſimpliciſſime, ac breuiſſime pronunciari.* *Matth. 9. Marci. 2. Lucæ. 5 Lucæ. 7* *Iacobi vlt.*

Elemẽtum ſeu externum & viſibile ſignum huius ſacramenti, eſt ille corporis geſtus & actus, quo Sacerdos abſoluit confitentem, ſimi litudinem habens cum interiori abſolutione, qua deus animam a pec catorum nexibus exuit. Nam verba abſolutoria externe prolata, de um intus dimittentem ſignificant. Quod præterea ex more Eccleſiæ noſtræ, manus ſacerdotis ſuper caput pœnitentis imponitur, indicat manum dei, hoc eſt, diuinam virtutem, ſeu ſpiritus ſancti gratiam emundantem ac ſanctificantem ſacramento adeſſe. *Elementum huius ſacramenti* *Impoſitio manus qd ſignificet* *Manus dei.*

Pœnitę pfe ctio p man⁹ impoſitionē recipiebatur.

Cōcil. Cartha.1.ca.2.3.

2 Deinde manus impoſitio apud veteres ſignum erat reconciliationis. Vnde qui publice pœnitebant, non recipiebant pœnitentiæ perfectionem, niſi per manus impoſionem Epiſcopi, quemadmodum ſuperius expoſitum eſt. Ergo cum peccator impoſita manu abſoluitur, nihil aliud deſignatur ꝙ eum & deo & eccleſiæ (a cuius ſaltem interno conſortio delinquens excidit) reconciliari.

Ritus q huic ſacro ex more eccleſiaſtico adhibent

Quę peccata confitenda

Pſalmo.18.

Quaten⁹ venialia peccata confitēda

Baſi.ī re.monach.cap.28

Matth.12

Quæ ſcrupulū cōſciæ inijciunt, confitenda ſunt

Leuit.13.

Ambulare coram dn̄o.

Gene.17.

Roma.14

Prouer.2

RItus quos eccleſia in adminiſtratione huius ſacramenti adhibet, hi ferme ſunt Principio a confitente requirit, vt ſimpliciter, pure, ac ſyncere, tanquam coram deo aperiat ſacerdoti omnia (quę ipſi poſt diligentem conſcientiæ excuſſionem occurrunt) lethalia crimina; ac quæ conſcientiam onerant ac lædunt. Nam tametſi eccleſia non oneret peccatorem ad confitendum omnia venialia (quod id fuerit factu impoſſibile (tamen ſi venialia crebrius recurrant, omnino contemnenda non ſunt, quod collecta non minus grauabunt & opprimient quam vnum aliquod graue delictum. Et vt Baſilius ait: Nullum peccatum tanquam paruum contemni oportet, quod de omni verbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri ſint in die iudicij. Præterea, non tantum confitenda ſunt; quæ peccator certo ſcit eſſe lethalia crimina, ſed etiam ea in quibus hæret ac dubitat, ſint ne crimina mortalia. Neque enim poſtremus finis atque vſus confeſſionis is eſt, quod ſcilicet confitens, per ſacerdotem (cui iudicium datum̄ eſt cognoſcendi ac iudicandi inter lepram & non lepram) inſtrui debeat vt diſcernat inter peccatum & non peccatum. Item, cum oporteat nos coram deo ſic conuerſari vt confidamus deo facta noſtra comprobari. Idcirco dubitās, faciat ne bene an ſecus, is in anceps ſe periculum conijcit atque adeo in peccatum. Quia omne quod non eſt ex fide peccatum eſt Romanorum decimoquarto. Quanꝗ interim velimus hic, leues coniecturas & inanes ſcrupulos reijci, qui enim amat periculum, peribit in illo, ſed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exemologeſim animo eximenda eſt.

Quæ circumſtātiæ pctōrū cōfitendæ ſunt.

Vide Au. de vera & falſ. pœni.ca.14 &lib.2.de viſita.infirmo.

Ex perſona.

Ex tempore

Gene.20

Circumſtantiæ quoque quæ ſpeciem delictorum variant exprimendæ ſunt, Circumſtantes particulæ (Gregorio Niſſeno teſte) ſunt, quis, quid, vbi, qn̄, qualiter, propter qd, videlicet perſona, res, organū, locus, tempus, modus, cauſſa. Ergo nō tantum tēpus, locus & perſona verūetiā animi malitia, & tentatiōis magnitudo cōſiderāda ſunt, deinde etiā ad quā multos vnius peccati noxa perueniat. Ex perſona delictum fit capitalius, Grauius peccat Sacerdos aut Princeps, ꝙ Laicus aut priuatus, nugæ in ore laici (vt inquit Hieronymus) nugæ ſunt, in ore ſacerdotis blaſphemia: Sacrilegium furto maius eſt. Bis peccat qui diem dominicum audiendis contionibus & ſacro, ac reconciliando deo, excitandæꝗ charitati in deū ac proximū deſtinatū, ineptis luſibus, ſcortis, temulētijs, obſcœ-

obſcœnis fabulis,ac rixis etiam, & pugnis tranſmittunt. Leuius peccat, qui per occaſionem in ſtuprũ incidit, ꝙ qui probam ac ſimplicem virginem ex probis prognatam, deſtinatam honeſto matrimonio, malitioſis artibus diu ſollicitatam tandem vitiat; ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atque aliȷs quoque proſtituit. Grauius peccat, qui voluntarie in tentationem inductus ac per concupiſcentiam illectus labitur ꝙ qui neceſſitate cecidit. Denique atrocius delinquit qui ſacerdotem, aut virum etiam talem occidat, a cuius conſiliȷs tota Reſpublica pendebat, aut ſi quis principem ad tyrannidem inſtiget, quod eodem facinore plurimos læſerit. Hoc tamen omnino cauendum eſt, ne de his circumſtantiȷs ſacerdos confitentem ſic percontetur, vnde perſonæ quoq; poſſint agnoſci. Præterea, in peccatis quæ libidine committuntur, periculoſa eſt mora in recenſendis vel percontendis circumſtātiȷs, rum quod periculum eſt prodendæ perſonæ, cum qua admiſſum eſt peccatum, tum quod ex hac recogitatione facile ſubiret animum veteris voluptatis irritatio. Breuiter in circumſtantiȷs, neque confitentem neque confeſſarium ſacerdotem conuenerit eſſe, vel nimis anxium vel nimis remiſſum. Ea moderatio tenenda eſt, vt ſaltem ſcrupuli qui conſcientiam moleſtant, tollantur.

[margin: Ex animi malitia — Vide Conciliũ Anciranũ — Ex effectu — Quid cauendum ſacerdoti Confeſſario in percōtando quod ad circumſtātias attinet]

Quorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine vel iudicio confitentur, ſacerdotibus interdum moleſtã eſſe qs negat? Sed erat hæc ineptitudo per confeſſarios, pia inſtructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, cōmemorātes quicquid inter homines committitur aut cōmitti poteſt ſceleris. Qui vt recte a confirmaris ætate vſuq; rerũ viris legant. Ita noſtro iudicio periculoſe ſpargũtur in vulgus, periculoſius animis innocētioribus offerunt. Nã ſi non leuiter peccant ſacerdotes qui ab omnibus ſciſcitantur de omnibus, non habita ratione ſexus ætatis aut ingeniȷ, quis neget hoſce libros periculoſe a quibuſdã legi? Sunt qui pct̃m actuale diſcernunt in pct̃m tranſgreſſionis & omiſſionis, & ſingula genera in plurimas ſpecies diducũt. Sunt quibus ea ratio confitendi placet, vt quæcunque confiteri velimus, memoriæ iuuandæ cauſa, in ſeptem aut octo illa genera peccatorum lethalium, veluti in locos quoſdam communes includamus, quæ ſunt ſuperbia, vana gloria, auaritia, ira, inuidia, luxuria, gula & acedia, ſeu triſtitia, quod ex hȷs, omnia vitia oriantur. Ex ſuperbia enim (quæ initium eſt omnis peccati, & regina omnium malorum) naſcitur omnis inobedientia, omnis præſumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreſes, arrogãtia. Ex vana gloria, iactantia, arrogãtia, indignatio, diſcordia, inanis gloriæ cupido & hypocriſis. Ex inuidia naſcit̃ odiũ, ſuſurratio, detrectatio, exultatio in aduerſis proximi, afflictio in proſperis. Ex ira oriunt̃

[margin: Ineptitudo confitentiũ p ſacerdotem corrigenda — Prima — Secunda. — Tertia — Pctã mortalia ex qb⁹ cætera oriunt. — Supbia, Vana gloria, Auaritia, Ira Inuidia, Luxuria, Gula, Acedia, Triſtitia, — Supbiæ filiæ Vanæ gl̃iæ, Inuidiæ, Iræ]

rixe, tumor mentis, cõtumeliæ, clamor, indignatio, præſumptio, blaſphemiæ, ſanguinis effuſio, homicidia, vlciſcendi cupiditas, iniuriarum memoria. Ex triſtitia naſcitur malitia, rancor animi, puſillanimitas, amaritudo, deſperatio, torpor, vagatio mentis, ſæpe etiam & præſentis vitæ nulla delectatio. Ex auaritia oriuntur inuidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, periuria, rapinæ, violentia, inquietudo, iniuſta iudicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis obliuio, obduratio cordis. Ex Gula propagatur, inepta lætitia, ſcurrilitas, leuitas, vaniloquium, immunditia corporis, inſtabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo ſenſus. Ex luxuria generatur otioſitas mentis, inconſideratio, inconſtantia oculorum, vel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus ſui, odiũ mandatorũ dei, affectus præſentis ſeculi, horror & deſperatio futuri atq; hæc fere ſunt quæ præceptis decalogi prohibentur.

Triſtitiæ & accdiæ — *Auaritiæ.* — *Gulæ.* — *Luxuriæ*

Peccatũ aut aio, aut vno quoq; ſenſuũ committitur — *Matth. 15*

SVnt qui confitendi locos ex ſeipſis petant, quod omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinque ſenſuum committatur. Nam & ſi omne crimen ex fonte cordis proficiſcatur, tamen quæ ad luxum, libidinem, violentiam, & contumeliã pertinent, magis ad ſenſus & membra corporis referuntur. Nobis vt ſingulæ iſtæ confitendi rationes minime diſpliceant, tamen veteris eccleſiæ mos quod ad præſentiũ temporũ conditionẽ attinet magis placuerit. Olim Confeſſarius ſacerdos de articulis fidei, & quę illis cohærent eccleſiæ ſacramentis, ac præceptis dñicis interrogabat, hoc eſt, de vita & moribus, ex quo confitẽtes duplicem fructũ referebãt. Primum quod de fide & præceptis inſtituerentur, deinde quod in ſui ac peccatorũ agnitionẽ (quę ſalutis initium eſt) venirent. Quemadmodum ergo omnino velimus vt ſacerdotes veterem eccleſiam in hoc imitentũ. Ita nobis ſimpliciſſima confitendi ratio videbitur, ſi confitentes doceantur, omnino duo eſſe quæ in nobis deus requirat, nempe fidem cũ ſpe coiunctã & charitatẽ, fidẽ duo reqrere, initio vt qcqd ſymbolo apſtico ſummatim continetur, firmiter credamus. Secundo, vt tota fiducia præſentis ac futuræ vitæ conſtituatũ in deo, vtq; confidamus opera nr̃a bona tanquã filiorum deo placere. Principio ergo de diffidentia confitendum fuerit. Nempe ſi quis de vllo articulo fidei vel tenuiter hæſitauerit, nam hic ante omnia pia inſtructione opus eſt, vt hæſitatio omnis per verbum dei cordibus eximatur & fides plantetur. Deinde quotuſquiſque hominum totam ſuam fidutiam in deum collocat? Nunquid non ſinguli pene ſingulos ſibi deos faciunt? Alius finem operum ſuorum in faſtu ac vana gloria conſtituit, alius in diuitijs confidit, alius ventrem curat, atque alij alia reſpiciunt, interim de fide in deum (cui omnia accepta referre & a quo totos nos pendere oportet, vtcunque tandem res iſtæ externæ cadant) parum aut nihil ſolliciti, atque interim quam pauci

Vetus confitendi rõ optima. — *Peccatorum agnitio ſalutis initium* — *Qũo docẽda plebs eſt cõfiteri.* — *Fides* — *Pſalmo. 61* — *Quomodo de diffidentia confitendum.* — *Pſalmo. 48.* — *Pſalm. 51.* — *Matth. 6*

ſunt

ſunt qui hanc ſuã diffidentiã, atque adeo idololatriam peccatũ putant, cum tamen ſit oĩm peccatorum fons & origo. Nam qui a fiducia in deum prorſus alienus eſt, huius tota vita nihil aliud eſt ꝙ vnicum peccatũ de quo ſpiritus ſanctus mundum condemnat. De hac erga diffidentia initium recte capietur & inſtruetur per ſacerdotem cõfitens. Iam charitas ad duo ſe porrigit, charitatem dei & proximi, vtrãq; deus in decalogo præcepit, qui aptiſſima quædam methodus eſt, docens nos de oĩbus quæ deus & fieri velit & fieri nolit, quod in eam omnes leges morales includi poſſint. Quum ergo omnino velimus ac cupiamus, vt non tantum priuatim, ſed & publice ex ſuggeſtis, idq; frequentiſſime populus in decalogo inſtituatur, vtq; non ſolum plebs decalogum memoria tenere, ſed & quibus operibus ſingulis præceptis ſatiſfiat, rurſus quibus contra ſingula peccetur doceatur, quã doctrinã in poſtrema parte huius inſtitutiõis trademus, fit vt ſperemus (id cũ parrochi factũ curãt) fore, vt hinc plebs certiſſimam ſimul ac ſimpliciſſimam cõfitendi rationem ſibi facillime colligat. Porro ad memoriam iuuãdam nihil magis profuerit, ꝙ frequens interior cõfeſſio, quemadmodũ ſupra docuimus. Præterea huc nõ parꝝ fecerit, ſi pœnitens intuens in præcepta dñica recolat ſecũ vbi locoꝝ vixerit, qbus in negotijs verſatus ſit, & apud qͤs vixerit. Videndũ aũt eſt ſacerdoti ne peccatũ omiſſionis extenuetur, quod ſolet eſſe grauiſſimũ, maxime in ijs qui authoritate aut dignitate preminent, veluti ſunt Epi, Abbates, Parochi, Principes, Magiſtratus & Patreſfamilias, q quemadmodũ multoꝝ malo peccant, ita multoꝝ malo ceſſant in officio, quæ autem horum officia ſint docebunt loci communes, quos huic ſacramento annectemus vt Confeſſarius ceſſantes corripiat, ac ſingulos de ſuo munere diligenter admoneat.

Epheſ.5. 1. Timo.6 Iohan. 16 Auguſtin' in Iohannem — Charitas. Decalogus aptiſſima methodus agendorum & omittendorum — Popul' in decalogo ſedulo inſtituendus — Interior cõfeſſio freqͤns ad iuuãdam memoriã vtilis. — Eſaiæ.1.5 — Loci communes.

DE reſtitutione ciuili anxij ſæpe ſunt confitentes & confeſſarij. Idq; recte. Nam quis dubitat eam eſſe neceſſariam ſaltem quoad fieri poteſt: ꝗ ſine ea fingere quidem poſſit quiſpiam ſe pœnitere, vere autẽ pœnitere, nequaquam. Non ſolum autem ad reſtitutionem tenentur qui pecuniolã alterius ſuffurati ſunt, ſed in primis qui peſtilenti virulentaq; lingua ſimplicium mentem corrumpunt, traquillitatem animi proximo adimunt, obtrectationibus famam alienã lædunt, peruerſis conſilijs publicam pacem perturbant, qui pudorem puellarum corrumpunt, quos oportebat legis Moſaicæ cenſuram ſubire, Item omnes opifices, qui non ex fide cum proximo agunt, hoc eſt, qui regulæ euangelicæ obliuiſcuntur, quæ habet. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, & omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, hoc & vos facite illis. Quæ omnia in explicatione Decalogi latius attingemus. Tantum de confitendi ritu dixiſſe ſuffecerit.

De ratione ciuili. — Qui teneant ad reſtitutionem. Corruptores ſimplicium mentiũ. — Exo.22 Qui non ex fide cum proximo agunt. Matth.7. Lucæ.6

Quid faciendũ ſacerdoti pꝰ enarrationẽ pctõꝝ ꝙ ad iſtructionẽ cõfitentis attinet

Quid inculcandum.

Superbo.

Vanam gloriam ſectãti. Math. 6

Iracundo Gene. 4

Auaro 1. Timo. 5 Ephe. 5

Guloſo

Libidinoſo,

Acedioſo

POſtquam autem pœnitens peccata ſua confeſſus fuerit, recte interrogat ſacerdos, an ei peccata præterita diſpliceant, an propoſitum habeat adiutore deo ſe a peccatis deinceps continendi, quod abſq; contritione interna, cõfeſſio vocalis magis obſit ꝙ proſit. Quo facto, ſacerdos ſingulis morbis, ſua remedia adhibebit. Idq; ex diuinarũ ſcripturarum myrothecio, quarum ſyluam quãdam dabimus in calce huius ſacramẽti, quam qui volet pro ſuo arbitratu ſecundum rationem criminum augere poterit. Nam ſuperbo recte dixeris, humilia te in cõſpectu domini. Vanam gloriam ſectanti, vide ne ob tranſitoriam gloriam, æternam perdas mercedem. Inuido, peccatum tuum maximum eſt, quod diabolum proprie parentem habet, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum Age itaque pœnitentiam, & profectum aliorum, tuum de puta. Iracundo, ira in ſtultorum ſinu requieſcit; dominari debes animo tuo, & hanc tranquillitate mentis effugare. Auaro, cogita quia radix eſt omniũ malorum cupiditas, & idololatriæ comparatur. Ventris curam in deſiderijs facienti, ſobrietas, Luxuriæ dedito, caſtitas ſectanda perſuadebitur. Contra acediam, animam hominis aggrauantem, vt ei nihil boni agere libeat, ſedulitas. Contra triſtitiam, ob aduerſa hominis mentis occupantem, patientia, & longanimitas inculcanda eſt. Et vt ſummatim dicamus, cõtraria contrarijs antidotis curanda ſunt.

De iniũctione ſatiſfactionis.

Deinde poſtquam Confeſſarius ſacerdos confitentẽ quantum ad corrigendam vitam ſufficere videbitur inſtruxit, tum ſtatim ſatiſfactio, hoc eſt, opus aliquod pium, quod cum vitio ꝑpetrato ꝙ maxime pugnat, ipſi cõfeſſo imponit, licet demũ poſt abſolutionem peragendũ, niſi tñ aliud delicti & perſonæ ratio popoſcerit.

Deꝓcatio ꝑ confitente

Abſolutio

Poſtea pro pœnitente ad dominum fit pia deprecatio. In qua tamen ſacramenti vis non continetur. Poſtea pronuntiatur abſolutio in qua tota ſacramenti vis conſiſtit.

De virtute & efficacia huius ſacri.

Iohan. 20

Titum. 1.

Pſalmo. 50. Romañ. 3

1. Pet. 3 Romañ. 6

HVius aũt ſacramẽti vim & efficaciã multiplicẽ eſſe cõſtat. Principalis finis eſt, vt pœnitẽs verbis abſolutiõis aſſentiẽs referat beneficiũ remiſſiõis pctõꝝ & certiſſimã cõſolationẽ reconciliationis, qua eccleſiæ rurſus inſeritur. Neque eum dubitandum eſt deum (qui remittendorum peccatorum ligandi ac ſoluẽdi poteſtatem ſacerdotibus fecit) ipſum etiã miniſterio eorum potenter aſſiſtere, ſi tamen pœnitẽs ſpiritui ſancto obicem non poſuerit, hoc eſt, per incredulitatem reſtiterit: nam mentiri non poteſt deus in promiſſis lõge veraciſſimus, & ſi nos indigni ſimus quod ad nos attinet. In quam ſententiam Dauid, Apoſtolo interpretante dixit: Tibi ſoli peccaui & malum coram te feci; vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Vnde quemadmodum per baptiſmũ, eximimur a tyrannide ſatanæ, & facti filij dei inſerimur corpori Chriſti, quod eſt eccleſia, & in tam felix cõtubernium cooptamur & angelorum,

& oim

& omnium ad cœleſtem hæreditatem prædeſtinatorum, vbicunq; terrarum viuunt, vixerint, aut victuri ſunt, ita per miniſtrationem huius ſacramenti in eandem ſocietatem rite reſtituimur, Præter hunc finem plerią; alij ſunt minus principales. Sacrament pœniæ vis.

Inprimis quod non alia ratione aut citius aut efficacius quam ſacramẽtali confeſſione frangitur ſuperbia mentis humanæ ac ceruix erecta contra deũ, quæ niſi magno ſtudio deprimatur erigit tandem ſeſe aduerſus omne quod dicitur deus, deprimitur autem cum homo prorſus ſibi diſplicẽs ſeſe deo totum ſubmittit. Porro nulla poteſt eſſe maior ſubmiſſio, quam vt homo ſponte ſeſe ſubmittat ad pedes hominis eią; prodat non ſolum facta ſed & cogitata. Atque interim experientia docet, nulla ex re plus lucis & gratiæ cœleſtis capi, quam ex ſyncera confeſſione cui plena conſolationis ſuccedit abſolutio, nimirum q deus ſuperbis reſiſtat, humilibus autem det gratiam. Quamobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præſertim cogitanti, tolerabilius eſſe hic apud hominẽ ſemel pudeſcere quam poſt erubeſcere in conſpectu dei, angelorũ & ſanctorum omniũ, certe cuius animus vehementer refugit ſe ſacerdoti ſubmittere, is (noſtra ſententia) nondũ cor ſatis deiecit apud deũ, nec ex animo ſatis adhuc pœnitet, vt ſileamus par eſſe, vt quemadmodum totus homo ſe erexit contra deum, ita corpore quoq; ſeſe ſubmittat, quod ſæpenumero occaſionem peccandi præbuit. Cõfeſſiõis ſecretæ commoda 1. Theſſa. 2 Chryſoſt. Pudor confeſſionẽ impediens pellendus

Secundo vſus ſacramenti ad hoc quammaxime valet, quod hinc diſcamus noſſe nos ipſos (quæ eſt præcipua ſapientiæ pars) q confeſſio totũ hominem ſibijpſi ſubinde ponat ob oculos excuſſis omnibus animi latebris, dum penitus conſiderat quo vocent præcepta dei, cõtra in quæ ipſe propenſus ſit & quibus occaſionibus labatur, atq; hæc eſt vera meditatio in lege domini, vt homo componat ſe ad eum vitæ ſtatum in quo ſe cuperet eſſe, ſi iam ſupremus vitæ dies vrgeret, Interim docet confeſſio agnoſcere peccatum, Nam plerią; ſunt, qui vel per ætatem, vel per imperitiam non intelligunt morbum ſuum, per errorem iudicantes nullũ eſſe delictum quod crimen eſt capitale, contra hoc eſſe crimen quod crimen non eſt, quidam ſic inuoluti ſunt, vt ſeipſos extricare non poſſint, qui ſacerdotem Confeſſarium deſiderant, hominem integrum, prudentem ac ſacrarum literarum ſcientia inſtructum. Secũda vtilitas confeſſionis Vna meditatio in lege domini Peccatorum agnitio ex cõfeſſione Homines inuoluti

Tertio hoc remedio maximis quibuſdam malis medetur ſacerdos, quæ ſunt peſtilẽs ſecuritas, & hac etiã peſtilẽtior gloria de pctĩs, denią; deſperatio diuinę clemẽtię cuius primᵘ author fuit Cain detrectãs cõfeſſionẽ. 3 Gene. 4

Quarto hoc ſacramẽtũ nõ mediocriter iuuat ad parandã idoneã deteſtationẽ commiſſorũ ex amore dei proficiſcentem ac ſerium certumą; propoſitum impoſterum ab omnibus abſtinẽdi quæ deũ offendunt. 4

Quinto pudor retegendi ſecreta pctõrum velut expiatio quędã eſt, quę 5

MM bonam

bonã pene partẽ adimit, hominẽq; cohibet ne facile relabatur in eadem.
6 Sexto confitẽs nõ ſolũ cõſolationẽ remiſſionis peccatorꝝ accipit, ſed etiã cõſilio exhortationeq;, ac precatione ſacerdotis iuuatur, quam plurimũ
Iaco. vlt. valere Iacobus teſtatur, Hactenus de huius ſacramẽti virtute.

Quo affectu ad ſacerdotẽ accedẽdũ. IAm quo affectu pœnitentẽ ad ſacerdotẽ accedere oporteat ex ſupradictis ſatis intelligi põt. Debet enĩ ſacerdotẽ accedere, nõ vt hominẽ, auditurus ex eo, quid humanũ, ſed vt Vicarium Chriſti, cuius legatione
2. Corint. 5 fungitur, vt audiat ex eo diuinũ verbũ abſolutionis, cui fidem adhibens
Pœnitentis affectus erit inſtar affectus ægroti. de remiſſione pctõrꝝ ſe certũ faciat, atq; inprimis eum affectũ adhibere debet, quẽ habẽt lethalibus morbis occupati cũ ad medicũ cõſugiũt, ſine cuius ope mortẽ opetituri ſibi videntur, quin hoc maiorẽ pœnitẽtis affectum eſſe cõuenerit, quãto vulnus animæ omĩ plaga corporali periculo
Iohan. 20. ſius eſt. Hũc affectũ reſipiſcenti, verbum Chriſti ingenerat, quo nos cer-
Auguſt. tos reddit, vt quibus pctã ſacerdotes remiſerint, illis remiſſa ſint. Exomo-
Malach. 2 logeſimi itaq; facturo ſic cogitandũ eſt, ſacerdotẽ angelũ eſſe dñi, quemadmodũ propheta dixit: Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiã, & legẽ exquirũt ex ore eius, qa angelus dñi exercituũ eſt. Itidẽ eũ eſſe ſcribã illum
Matth. 13. de q̊ Chrũs dixit: Omĩs ſcriba doctus in regno cœlorꝝ ſimilis eſt homini patrifamilias q profert de theſauro ſuo noua & vetera. Ad hęc ſacerdotẽ
Lucæ. 10 deſignatũ eẽ per ſtabulariũ illũ euãgelicũ cui Samaritanus verus ille hominũ cuſtos Chrũs, duos denarios protulit in curã vulnerati. Quæ cum recolit pœnitẽs, fieri nõ põt quin magno q̊dã deſiderio ad ſacerdotẽ properet, veluti ad eũ a q̊ certã ſalutẽ ſit relaturus, & ſaluberrimã ſitim remiſ-
Matth. 9 ſionis pctõrꝝ, potu aquæ ſalutaris remiſſionis pctõrꝝ reſtincturus. Quẽ
Marci. 2 putas iã ſocordẽ qui nõ longiſſima itinerꝝ ſpacia ꝑter oẽm morã alacri-
Lucæ. 5. 7 ter ac libẽter eẽt emẽſurus, ſi ex Chriſto dño audire poſſet, dimittunt tibi pctã tua: & tñ ſi fidẽ ad ſacerdotẽ Chriſti vicariũ attuleris, nihil minus
Iohan. 20 audies nec minori cũ fructu, Ille poteſtatẽ ſuã ſacerdotibus cõceſſit, ac vt
Marc. 2 verbis ſuis fidẽ adhiberes voluit, ergo beatus q non vidiſti & credidiſti.
Iohan. 20. Qualis aũt ſacerdos tibi deligẽdus ſit ſuperius ex patribus indicauimus, quẽ etiã vt facile reperias nobis epis icũbit, vt q officio nr̃o in eccl̃ijs nr̃i fungũt, viri ſint & ſapiẽtes, & diſcreti, q cũ ptãte iudiciũ habeãt cõiũctũ.

Miniſter huius ſacramẽti MIniſter huius ſacramẽti ſacerdos eſt, videbit aũt quilibet ſacerdos, ne tã arduũ cõfeſſionis audiẽdi munus ſuſcipiat, niſi doctrina, ani-
Sacerdos qualis mi rectitudine, prudẽtia, ſed añ oĩa pietate ad hoc ſit idoneus. Qui ſi qd alioq habeat affect⁹ hũani, videat tñ ac curet vt auditur⁹ cõfeſſionẽ nõ priuati hoĩs ſed ſacerdotis, imo Chr̃i ꝑſonã ſumat, neq; quicq̃ habeat p̃
Medici. oculis, niſi deũ cuius illic q̊dãmodo vices gerit. Præparabit itaq; ad rem tã ſeriã tamq; ſacrã animũ, ne malum medicũ præſtans & proximi morbum augeat & iram dei in ſe prouocet & vterq; ab altero diſcedat dete-
Sobrius Silens. rior. Ante omnia ſobrium ac ſilentij tenacem eum eſſe oportet, præterea
Diſcretus. debebit ſic moderari omnia vt percontationes ſuas non vltra proferat q̃

neceſſe ſit ad criminis cognitionem, ne ſcilicet inficiat animos ſimpliciũ
& infirmorum, nec tamen interim ſinat ignorari, quod ignoratum, vita-
ri curative non poterat. Sic eſſe affectus vt malis hominum, cum Paulo
Apoſtolo illachrymet, vt tanto inſtantius oret ac vigilet pro grege do- Roma.9
minico quo videt morbos eſſe maiores quibus is tenetur occupatus, co-
gitans eos morbos gregem non fuiſſe inuaſuros, ſi ipſe & cæteri quibus
hoc munus concreditum eſt doctrina, monitis, increpationibus, & obſe
crationibus aduigilaſſent.

BReuiter non eſt idoneus ſacerdos qui non gerit paterna viſcera er-
ga gregem ſuum, qui nondum nouit cum confitentibus indoleſcere
& compati infirmitatibus eorum quales ſunt qui ex hominũ malis cri- Lucæ.10
ſtas tollunt & ſupercilium adducunt. Hic vero ſolus idoneus eſt qui no- Vinũ & oleũ
uerit infundere vinum & oleum, verbum ſcilicet correptionis & conſo- Galat.5
lationis, ſic tamen vt in conſolationem ſemper procliuior ſit, præſertim
vbi intellexerit pœnitentem ex animo reſipiſcere. Quanquam vero ſa-
cerdotem talem eſſe oporteat, non minus tamen hoc ſacramentum per-
cipitur ab indigno quam a digno miniſtro, ſi tamen confitens verã con-
tritionem & rectam fidem attulerit. Nam (vt Auguſtinus inquit) pro- Auguſt. lib.
pterea dictum eſt a domino, in Numeris ad Moyſen & Aaron ſacerdo quæſt. vete-
tes, Vos ponite nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego dominus benedi ris & noui te
cam eos, vt gratiam traditam per miniſterium ordinati tranſfundat ho- ſtamenti.
minibus, nec voluntas ſacerdotum obeſſe vel prodeſſe poſſit, ſed meri- Nume.6.
tum benedictionem poſcentis. Nã quanta ſit dignitas ſacerdotalis offi Iohan.12.
cij & ordinis ſatis indicat nequiſſimus ille Caiphas de quo dictũ eſt, hoc Caiphas.
autẽ a ſeipſo non dixit, ſed cũ eſſet pontifex anni illius prophetauit, quo
oſtenditur ſpiritum gratiarũ non perſonam ſequi digni vel indigni ſed
ordinem traditionis. Non itaq; perſona ſacerdotis ſpectanda, ſed Chri- Aug. contra
ſtus (cuius ſacerdos miniſterium gerit) intuendus eſt, is enim ſolus pecca Iulianum.
ta dimittit, qui ſolus pro peccatis noſtris mortuus eſt, qui eſt agnus tol- Marc.4
lens peccata mundi. Verbũ dei (inquit Ambroſius) dimittit peccata, ſa- Roma.4.
cerdos eſt iudex. Sacerdos quidẽ officium ſuum exhibet, ſed nullius po- Iohan.1
teſtatis iura exercet, Sed dices quid ſibi vult? quod patres non ſemel di- Amb. de pę. dift.1.c. verbum de
cunt a ſolis ſanctis & columbæ membris dimitti peccata? Vt autem in- Quæſtio.
telligas quid quæratur, repetere aio oportet, Omnẽ hoiem Chriſtianũ
qui ſeſe lethalibus criminibus etſi occulte cõtaminat, nõ ſolũ in deũ, ſed
& in eccleſiã, hoc eſt, in cętum ſanctorũ oĩm peccare. Eo ipſo enim quod Origenes in
exit a veritate, a fide, a charitate, de caſtris eccleſię exit, ac ſtatim cũ lethali Leuit.
ter delinquit, ſeſe ab occulta illa cõione ſanctorũ, q vno fidei & charitatis
ſpũ ſub vno capite Chr̃o toto terrarũ orbe arctiſſimo q̃dã vnitatis vincu
lo ſibi coherẽt ac cõnectunt ſeparat, atq; hoc ipſi facit vt iam & in cœlo

MM ij &in

& in terra ligatus cenſeatur & ſi nondum Epiſcopi voce ligetur. Talem ergo hominem modo ſalutis ſuæ rationē vllā habere velit,& in dei,& in ſanctorum omnium gratiam redire neceſſe eſt, quod aliter fieri non po-

Dilutio quæſtionis. teſt,niſi & deus & tota eccleſia ſanctorum eum in gratiā & communionem,a qua propria malitia excidit,rurſus recipiant, hoc eſt peccata dimittant.Itaq; dum quæritur nū a ſolis ſanctis dimittantur peccata. Reſpondendum eſt,Nos hic ad diu reſpicere oportere.Primum ad id quod reuera agitur cum dimittuntur peccata,Secundo ad miniſterium reconciliationis.Exemplo res fiet dilucidior,Quum populus Romanus quēpiam proſcriptum in gratiam recipere velit,& ad hoc miniſterio vnius cuiuſlibet hominis vtitur:Hic populus Romanus eſt qui noxam remittit,qui ius ciuitatis reddit,& proſcriptum in conſortium ſuum iterum re-

Simile cipit: Legatus tantum miniſterio fungitur, populus Romanus reuera dimittit culpam, Legatus vero non aliter quam populi Romani nomine. Ad eundem modum cum peccata dimittuntur, dicendum eſt, ſolos ſanctos & columbæ membra proprie peccata dimittere,nam ipſi ſunt qui peccatorem a ſe abalienatum cum veraciter ad deum conuertitur, rurſus in ſuum conſortium recipiunt. Sacerdos tantum miniſterium

Auguſti. de baptiſ. paruulo. ca. 7. 1. Corint. 2 exhibet,atq; hoc ipſum eſt,quod ait Auguſtinus: Cum veraciter (inquit) ad deum conuerſo,peccata dimittuntur,dimittunē ab eis, quibus ipſe veraci conuerſione coniungitur,ſpiritus ſanctus ea dimittit qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate cohęrentibus,ſiue ſe nouerint corporaliter,ſiue non.Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenētur,a quibus ille cordis prauitate diſiungitur,ſiue notis corporaliter ſiue ignotis,omnes enim mali ſpiritualiter a bonis ſeiuncti ſunt. Et alibi:Ec-

Romañ. 5 cleſiæ charitas quæ per ſpiritum ſanctū diffunditur in cordibus noſtris, participum ſuorum peccata dimittit,eorum autem qui non ſunt eius par-

Iohan. 20 ticipes,tenet.Ideo poſteaquam dixit:Accipite ſpiritum ſanctum cōtinuo de peccatorum remiſſione ſubiecit, Quorum remiſeritis peccata remittuntur eis,&c̄. Reipſa ergo ſancti ſunt,qui peccata remittunt, ſed quoniam eccleſia ſanctorum occulto,vnius eiuſdemq; ſpiritus vinculo, coherens,toto orbe diſperſa eſt,nec ſimul in vnum locum congregari poteſt vt ab eius ore peccator verbum remiſſionis peccatorum audiat.Idcirco miniſterium ſacerdoti in eccleſia conſtitutum eſt,vt quod ſacerdos eccleſiæ nomine fecerit,tota eccleſia piorum feciſſe cenſeatur,Iam vt nihil prohibet hominem etiam criminoſum,honeſte cuiuſpiam reipublicæ procuratorē eſſe poſſe,qui Reipublicæ nomine cōtrahat,ac reſcindat, ſic nihil repugnat ſolos pios vbiuis terrarum conſtitutos, ſiue notos ſiue ignotos veraciter conuerſo, peccatata reipſa dimittere, & tamen in

Aug. de baptiſ. paruulorum. hoc vti miniſterio ſacerdotis etſi mali, Quamobrem pulchre dixit (cuius verbis libenter vtimur, Auguſtinus.

Sacra-

nacramentum gratiæ dat deus, etiam per malos, Ipſam vero gratiam non niſi per ſeipſum vel per ſanctos ſuos. Et ideo remiſſionē peccatorum, vel per ſeipſum facit vel per ipſius columbæ membra, quibus ait: Quorum re miſeritis peccata, &c. Interim extra publicum eccleſiæ miniſterium (quod ſcilicet eadem virtute ac efficacia miniſtrant mali qua boni ſacerdotes, modo tamen ab eccleſiæ conſortio reſecti non ſint) conſtat, multum inter benedictiones bonorum & malorum hominum diſtare. Legimus enim benedictiones patriarcharum, prophetarum, atque multorum aliorum ſanctorum hominum, longe efficaciſſimas fuiſſe, malorum vero nequaquam. Efficax eſt enim ſanctorum ſpiritus propter inhabitantem deum in ipſis, Sed malorum ſpiritus longe ſecus habet, licet quum publico miniſterio funguntur, ſacramentorum efficaciæ (quæ magis deus quam ipſi operantur) ſua priuata malitia nihil detrahere poſſint. Aliud eſt enim priuatim benedicere, aliud publicum miniſterium gerere. Vt ergo hāc rem ſemel finiamus, in ſacerdote non perſona hominis, ſed Chriſti cuius vices gerit ſpectanda eſt, & firmiter credendum, quod reconciliatio ſacerdotis in vere conuerſo hoc intus operetur quod deſignat, nempe abſolutū nō tantum militanti ſed & triumphanti eccleſiæ reconciliari. Quid ēm aliud eſt, Quodcunq; ſolueritis ſuper terram, erit ſolutū & in cœlo: quam ſi dicat: Ego deus & omnes cœleſtis curiæ ordines & omnes ſancti in gloria mea laudant vobiſcum & confirmant quos ligatis & ſoluitis. Quamobrem deus modis omnibus a nobis collaudandus eſt quod dederit talem poteſtatem hominibus.

Inter priuatas benedictiones bonoꝝ ac maloꝝ multum intereſt.

Geñ. 17. 48.
4. Reg. 4
Vide Athanaſiū in vita Anthonij.

Aliud eſt priuatim bñdicere, aliud publicū miniſteriū gerere.

Aug. lib. de pœnitētia.
Matth. 18
Matth. 11
Marci. 2.

SEQVVNTVR LOCI.

LOCI COMMVNES EX SCRIPTVRIS DIVInis excerpti,quos in numerato habere debet Parochus ad commonendum quemq;,præſertim quũ Exemologeſin facit, officij & functionis ſuæ,ſecundum ætatem,ordinem,affectum, ac vitæ genus quod amplectitur.

EPiſcoporum,parochorum,ſacerdotum,diaconorũ, ſubdiaconorũ, clericorum omnis generis, Deniq; eorum qui monaſticæ vitæ ſunt addicti,munera & functiones,quæ ſingulos ordinis ac ſtatus proprie ac peculiariter reſpiciunt, canones Concilij noſtri prouincialis,quin potius euangelicæ & apoſtolicæ præceptiones,quas illic citauimus,& in tractatu de ſacramento Ordinis copioſius adſeremus, exacte deſcribunt,vt eadem hic vel referre vel repetere non ſit opus.

Quid viciſſim debeant laici epiſcopis, ſacerdotibus, ac maxime Parochis.

Ephe.6 IN primis orabũt pro eis omni tempore,in ſpiritu, vt detur eis ſermo
Coloſſ.4 in apertione oris ipſorum,cum fiducia notum facere myſteriũ Euan-
Actorũ.12 gelij, pro quo legatione funguntur, Ad Epheſ.vi. Coloſſeñ.iiij. Actu-
Lucæ.10. um.xij.Et audient eos.Sic enim Chriſtus apud Lucam capite decimo
ait:Qui vos audit,me audit:& qui vos ſpernit,me ſpernit. Qui autem
me ſpernit,ſpernit eum qui me miſit.Et vt ſit ſacerdos aut Parochus vi-
tæ non admodum inculpatæ, non tamen ordo & munus iniuria affi-
cienda ſunt,ſed magis obtemperandum ipſis eſt verbum dei miniſtran-
Matth.22 tibus.Sic enim Chriſtus in Euangelio Matthæi.xxij. Super cathedram
(inquit)Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi, Omnia ergo quæ dixerint
vobis facite, ſecundum vero opera eorum nolite facere. Ac Paulus:
Hebræ.13. Obedite (inquit) præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigi-
lant,quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri,vt cum gaudio hoc
1.Timoth.5 faciant,& non gementes, Hebræ.xiij.Et alibi: Qui bene præſunt preſ-
1.Corinth.9 byteri,duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo
Matth.10 & doctrina.Dicit enim ſcriptura:Non alligabis os boui trituranti.Et,
Lucæ.10. Dignus eſt operarius cibo ſuo.De victu Parochis ſuppeditando,cano-
1.Timoth.5 nes Concilij noſtri prouincialis fuſius docent ac commonefaciunt.

De principum ac magiſtratuum ciuilium munere.

Et nũc

ET nunc reges intelligite,erudimini qui iudicatis terram, Seruite do- Pſalm.2
mino in timore,& exultate ei cum tremore, Pſam.ij. Non eleuetur Deute. 17
cor regis in ſuperbiam ſuper fratres ſuos,neque declinet in partem dex-
tram vel ſiniſtram,ſed deſcribet ſibi Deuteronomium legis,accipiens ex-
emplar a ſacerdotibus Leuiticæ tribus,& habebit ſecũ legetꝙ illud om-
nibus diebus vitæ ſuæ vt diſcat timere dominum deum ſuum,& cuſto-
dire verba & cerimonias quæ in lege præcepta ſunt, Deute.xvij. Memi
niſſe debent magiſtratus omnem poteſtatem a deo eſſe,ſicut ſcriptũ eſt,
quia non eſt poteſtas niſi a deo, Quæ autem ſunt a deo ordinata ſunt, Roma.13
Roma. xiij. Item ad ipſos eſſe dictum: Diligite ergo iuſtitiam qui iudica Sapiæ.1.
tis terram, Sapientiæ. i. Poteſtati dicitur, Non facies quod iniquũ eſt,nec Leuitic.19
iniuſte iudicabis,non conſideres perſonam pauperis nec honores vultũ
potentis. Iuſte iudica proximo tuo, Leuitici.xix. Siue ciuis ſit ille, ſiue pe Deute.1
regrinus,nulla erit diſtantia perſonarum,ita paruum audietis vt magnũ
nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia dei iudicium eſt, Deuteronõ.i.
Non accipies perſonam nec munera, quia munera excæcant oculos ſa- Deute.16.
pientum & mutãt verba iuſtorum, Deute.xvi. Vſquequo iudicatis ini- Pſalm.81.
quitatẽ,& facies pctoꝝ ſumitis,iudicate egeno & pupillo humilẽ & pau
perẽ iuſtificate,eripite pauperẽ de manu fortioꝝ eius,de manu pctoꝝ li-
beratæ. Pſal.lxxxi. Quærite iudiciũ,ſubuenite oppreſſo,Iudicate pupil- Eſaiæ.1
pillo,defendite viduam,Eſaiæ.i. Si introierit vir aureũ annulum habens Iaco.2.
in veſte candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu & inten-
datis in eum qui indutus eſt veſte præclara & dixeritis, tu ſede hic be-
ne,pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meo-
rum,nonne iudicatis apud voſmetipſos & facti eſtis iudices cogitationũ
veſtrarum? Si enim perſonam reſpicitis, peccatum committitis,redargu-
ti a lege tanquam tranſgreſſores, Iacobi.ij.

Quid debeant ſubditi magiſtratibus.

OMnis anima poteſtatibus ſuperioribus ſubdita ſit, Qui reſiſtit pote- Roma,13.
ſtati,dei ordinationi reſiſtit, Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnatio-
nem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis ſed mali. Vis
autem non timere poteſtatem? bonum fac & habebis laudem ex illa, dei
enim miniſter eſt tibi in bonum, Sin autem malum feceris,time, Non enĩ
ſine cauſſa portat gladiũ,dei enim miniſter eſt vindex in iram ei qui ma-
le agit. Ideoꝙ neceſſitate ſubditi eſtote,non ſolum propter iram,ſed etiã
propter conſcientiam, Ideo enim & tributa præſtatis, Miniſtri enim dei
ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tribu-
tum tributum,cui timorem timorem,cui honorem honorem, Romano-
rum xiij. Reddite q̃ ſunt Cæſaris Cæſari,& q̃ ſunt dei deo, Matth.xxij. Matth.22

1.Petr.2. Deum timete,regem honorificate,& ſubiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus, tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum laudem verò bonorum, quia ſic eſt voluntas dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. i. Petri ſecundo. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & caſtitate, hoc enim bonum eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro deo, primæ Timothei ſecundo: Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, omnem oſtendentes māſuetudinem ad omnes homines. i. Timoth. iij.

1.Petr.2

1.Iohan.2

1.Timo.3

Maritorum officium.

1.Petr.3 Viri cohabitent ſecundum ſcientiam, quaſi infirimori vaſculo muliebri impartiētes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ, & non impediantur orationes veſtræ, primæ Petri tertio: Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & oſſibus eius, propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto & eccleſia. Veruntamen & vos ſinguli vnuſquiſque vxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, Epheſiorum quinto. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe erga illas. Coloſſenſes tertio.

Ephe.5

Coloſſen.3

Vxorum munus.

1.Petr.3 Similiter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, vt & ſi qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucriſiant, Conſiderantes in timore ſanctam conuerſationem veſtram, Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti veſtimētorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus qui eſt in conſpectu dei locuples. Sic enim aliquando

& ſan-

& ſanctæ mulieres ſperantes in deo, ornabant ſe, ſubiectæ proprijs viris, ſicut Sarra obediebat Abrahæ, dominum eum vocãs, cuius eſtis filiæ be neficientes, & non pertimentes vllam perturbationem .i. Petri.iij. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino. Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus eſt caput eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Vxor ergo timeat virum ſuum, Ephe.v. Mulieres in habitu ornato cum verecundia & ſobrietatate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione, docere mulieri non permitto, Neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilẽtio. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua, & Adam non eſt ſeductus, ſed mulier ſeducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate.i. Timot.ij. vult deniq; Apoſtolus eas eſſe prudẽtes, non detrahentes, pudicas, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, vt non blaſphemetur verbum dei.i. Timoth.ij. Titum ſecundo.

Ephe.5 | 1. Timoth. 2 | 1. Timoth. 2 | Titum. 2

Parentum erga liberos.

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina & correptione domini, Epheſiorum ſexto: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant, Coloſſẽ.iij. Tu autem mone adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant. Titum ſecundo.

Ephe.6 | Coloſſ.3 | Titum.2

Liberorum erga parentes.

Filij obedite Parentibus veſtris in domino. Hoc enim iuſtum eſt: Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum, primum in promiſſione, vt benefit tibi, & ſis longæuus ſuper terram, Epheſiorum ſexto: Filij obedite parentibus veſtris per omnia. Hoc enim placitum eſt in domino, Coloſſenſes tertio.

Ephe. 6 | Coloſſ.3

Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Hæc eſt enim gratia, ſi propter dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiẽs iniuſte. Quæ enim eſt gratia ſi peccantes, & colaphizati ſuffertis. Sed ſi benefacientes ſuſtinetis, hæc eſt, gratia apud deum, primæ Petri ſecundo.

1. Petr. 2

Serui obe-

Ephe.6 SErui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatem dei ex animo cum bona voluntate ſeruientes, ſicut domino & non hominibus. Scientes quoniam vnuſquiſq; quod fecerit bonum, hoc recipiet a domino, Coloſſ. 3. ſiue ſeruus ſiue liber. Epheſiorum. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis, timentes dominum. Quodcũq; facitis ex animo operamini ſicut domino & non hominibus, ſcientes quod a domino accipietis retributionem hæreditatis, domino Chriſto ſeruite. Qui enim iniuriam facit recipiet id quod inique geſſit, & non eſt perſonarum acce- 1. Timoth.6 ptio apud deum. Coloſſen. iij. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur ne nomen domini & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent dominos non contemnãt, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt, & dilecti, quia beneficij participes ſunt. i. Timoth. vi. Seruos oportet dominis ſuis ſubditos eſſe, Titum. 2. in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes vt doctrinam ſaluatoris noſtri dei ornent in omnibus, Titum ſecundo.

Dominorum, patrum & matrum familias, erga ſeruos.

Ephe.6 ET vos domini eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio nõ eſt Coloſſen.4. apud deum, Ephe. vi. Domini quod iuſtum eſt & equum ſeruis præſtate, ſcientes quod & vos dominum habetis in cœlo, Coloſſ. iiij.

Quid militibus inculcandum.

Lucæ.3 NEminẽ concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs veſtris, Lucæ tertio.

Quid Publicanis?

Lucæ.3 NIhil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis, faciatis, Lucæ tertio.

Quid diuitibus?

1. Timo.6 DIuitibus huius ſeculi præcipe, non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in deo viuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere communicare, theſaurizare ſibi bonum fundamentum in futurum vt apprehendant vitam æternam. i. Timothei. vi.

Quid qui-

Quid, quibus victus ſuppetit.

EST quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intuliſmus in hunc mundũ, haud dubiũ nec auferre quid poſſumus. Habentes au tem alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua quæ mergunt homines in interitũ & perditio nem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appe tentes, inſeruerunt ſe doloribus multis .i. Timoth. vi. 1. Timo. 6

Quid mendicantibus validis, & qui otio torpentes fraude victum conquirunt.

IN ſudore vultus tui veſceris pane tuo, Geneſis tertio. Qui furabatur, iam non furetur. Magis autem laboret operando manibus ſuis, quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti, Epheſiorum quinto: Denuntiamus vobis fratres (inquit Paulus ſeipſum eis exem plum proponens) in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditio nem, quam acceperunt a nobis. Ipſi enim ſcitis, quemadmodum opor teat imitari nos: Quoniam non inquieti fuimus inter vos neque gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus, vt noſmetipſos for mam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum eſſemus apud vos, hec denuntiabamus vobis. Quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulantes in quiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes. His autem qui eiuſcemodi ſunt, de nuntiamus & obſecramus in domino Ieſu, vt cum ſilentio operantes ſu um panem manducent .ij. ad Theſſa. iij. Gene. 3 Epheſi. 5. 2. Theſſ. 3

Quid Senibus.

VT ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patien tia, Ad Titum ſecundo. Titum. 2

Quid Iuuenibus.

IVuenes ſimiliter hortare, vt ſobrij ſint, Titum ſecundo. Adoleſcen tes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem in ſinuate, quia deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Hu miliamini igitur ſub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore vi ſitationis, primæ Petri quinto. Titum. 2 1. Petr. 5.

Quemad-

Quemdmodum admonendæ anus.

Titum.2 ANus vt in habitu ſancto ſint, non criminatrices, non multo vino ſer uientes, bene docentes vt prudentiã doceant, Titum.ij.

Quemadmodum Viduæ.

1.Timoth.5 SI qua vidua filios aut nepotes habet, diſcit primum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum eſt coram deo. Quæ autem vere vidua eſt & deſolata, ſperet in deum, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in delitijs eſt viuens, mortua eſt. Et hoc præcipe vt irreprehenſibiles ſint. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matreſfamilias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia, primæ Timothei quinto, quamuis Paulus ibidem potiſſimum de viduis quæ eccleſiaſtico miniſterio deſtinantur loquatur.

Quemadmodum Virgines.

1.Cor.5 QVi ſine vxore eſt, ſollicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat deo. Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, benefacit, & qui non iungit, melius

1.Timoth.5 facit. i. Corinthioꝝ.v. Quę virginitatem aut cœlibatum vouit, ſiue virgo ſiue vidua fuerit, videat ne voti rea damnationẽ ſibi acquirat, quod primam fidem irritam fecerit. i. Timothei.v.

Generalis Admonitio.

1.Timoth.5 SEniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, Iuuenes vt fratres, Anus vt matres, Iuuenculas vt ſorores, in omni caſtitate, Viduas honora quæ vere viduæ ſunt. i. Timothi.v.

Quid omnes omnibus debeamus.

Lucæ.3 QVi habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet eſcas ſimiliter faciat, Lucæ tertio: Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem di-

Roma.13. ligatis, qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Nam in hoc verbo omne mandatũ inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis eſt dilectio.

Ephe.6 Romanorum. xiij, Per omnem orationem & obſecrationem orantes, omni

tempo

tempore in ſpiritu & in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratio-
ne pro omnibus hominibus, Ephe. vi. In fide omnes vnanimes, compa- 1. Petri. 3.
tientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles, non redde̅
tes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed eco̅trario bene-
dicentes, quia in hoc vocati eſtis, vt benedictione̅ hæreditate poſſidea-
tis. Qui enim vult vitam diligere & dies videre bonos, coerceat lingua̅
ſuam a malo & labia eius ne loquantur dolum, declinet a malo & faciat
bonum, inquirat pacem & ſequatur eam, quia oculi domini ſuper iuſtos
& aures eius in preces eorum vultus autem domini ſuper facientes ma-
la. i. Petri. iij. In hoc em̅ apparuit gratia dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chri- Tit. 2.
ſti omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegantes omne̅ impietatem
& ſecularia deſideria, ſobrie & iuſte & pie viuamus in hoc ſeculo expe-
ctantes beatam ſpem in aduentum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri
Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni
iniquitate & mu̅daret ſibi populu̅ acceptabilem ſectatorem bonoꝝ ope
rum, hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio, Titum. ij.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

DE ſacramento Ordinis quam poterimus paucis age-
mus, nam pleraq; quæ huc ſpectant tractata ſunt in
canonibus concilij noſtri prouincialis, & in articulu̅
ſymboli, quo profitemur nos credere, eccleſiam ſan-
ctam catholicam. Principio vero repetendum nobis Studiu̅ hære
eſt, eccleſiæ hoſtes hoc ſemper maximo ſtudio quæ- ticorum
ſiſſe vt ordinem ex eccleſia tollerent, ex ſacerdotibus
(vt Tertullianus ait) laicos facientes, & ſacerdotalia munera laicis iniun Tertullianus
gentes, quo nihil aliud agunt, quam vt ſublata legitima miniſtroꝝ po-
teſtate gratiam coniunctam habente, & ſacramenta & alia omnia quę in
eccleſia miniſtrorum opere peraguntur euileſcere faciant, qua doctrinæ
peſte, nullam peſtilentiorem eſſe veteres aſſeuerant. Vt autem tam per- Obiectio ad
nitioſum dogma plebi ex ſcripturis peſſime detortis perſuaderent, ne̅pe uerſariorum
nullum eſſe ſacerdotij diſcrimen, omnes ex æquo preſ byteros eſſe, om-
nes eandem habere poteſtatem, ordine̅ nihil eſſe quam ritum quendam
eligendi concionatoris in eccleſia, verbi quoq; & ſacrame̅torum miniſte
rium non niſi laicorum co̅ſenſu committi, in primis huc detorquent, q̇d
Petrus Apoſtolus, omnes Chriſtianos alloquens ait: Vos eſtis genus
electum, regale ſacerdotium. Et quod Apoca. xvi. ſcribitur: Dilexit nos 1. Petri. 2 Apoca. 16

& lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnum & ſa-
1. Corint. 12 cerdotes deo & patri. Item quod Paulus. i. Corinth. xij. dixit: Etenim in
vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi ſiue
Gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes in vno ſpiritu potati ſumus, &c.
Dilutio. Verum quam errent iſti, modo tamen idem quod dicunt ſentiant quis
non videt? Nam rudem admodum in literis ſacris eum eſſe oportet, qui
Duplex ſacerdotiū ac regnum in ſcripturis. non intelligat ſcripturas de duplici ſacerdotio atque etiam regno loqui.
Siquidem aliud eſt internum & ſpiritale, quod eſt omnibus Chriſtianis,
Internum. ſaltem pijs commune, qui Chriſti ſummi ſacerdotis ac regis membra per
Aug. libr. 20 de ciuit. dei. baptiſmum ſunt effecti, In quam ſententiam beatus Auguſtinus ait Io-
hannem in Apocalypſi dixiſſe: Sed erunt ſacerdotes dei & Chriſti & re-
Apoca. 20 gnabunt cum eo mille annis. Non vtique (inquit) hoc de ſolis Epiſcopis
& preſbyteris dictum eſt, qui proprie iam in eccleſia vocantur ſacerdo-
tes, ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma, ſic
omnes ſacerdotes, quoniam membra ſunt vnius ſacerdotis, nempe Chri-
Hiero. cōtra Luciferia. ſti. Proinde diuus Hieronymus contra Luciferianos, ipſum baptiſma,
Baptiſma ē ſacerdotium laici. ſacerdotium laici appellat, quod per baptiſmum in vnum corpus, cuius
Chriſtus eſt caput, conglutinati ſimus. Ergo omnes Chriſtiani ſecun-
dum eam rationem ſacerdotes ſunt, ſed ſpiritales, quod quemadmodum
Oēs Chriſtiani ſacerdotes ſpiritales. Chriſtus ſe obtulit hoſtiam patri in odorem ſuauitatis, ita Chriſtianos
oporteat exhibere corpora ſua hoſtiam viuentem, ſanctam, deo placen-
Roma. 12 tem, & offerre ſpiritualia ſacriſicia, vti ſupra in materia ſacrificij latiſſime
Oēs Chriſtiani reges. declarauimus. Itidem omnes Chriſtiani ad eandem rationem reges ſunt
quod quemadmodum Chriſtus conſtitutus eſt rex a deo potentiſſi-
Pſalm. 2. mus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum, Ita Chriſtianos, per
Chriſtum in eis regnantem vincere oporteat omnes carnis, mundi, ac
Regnum externum. diaboli tentationes, illecebras ac inſidias. At ſicut præter ſpiritale re-
gnum aliud eſt regnum externum, cuius poteſtatem Euangelium non
abrogat, ſed confirmat, Matthæi viceſimoſecundo & Roma. xiij. Ita
Matth. 22. Roma. 13. præter ſpiritale ſacerdotium, quod in ſola mente conſiſtit & vnctionem
tantum ſpiritalem habet, aliud eſt ſacerdotium in eccleſia externum,
Sacerdotiū externum Id quod nemo miretur, quum ad eundem modum vtrunque ſacerdotium
Exodi. 14 ſcriptura ſynagogæ etiam tribuerit. Siquidem de interno vniuerſis Iu-
dæis dicitur: Si audieritis vocem meam & cuſtodieritis pactum meum,
eritis mihi in peculium de cunctis populis, & in regnum ſacerdotale, ni-
mirum ſpirituale. De externo vero ſacerdotio deum Moyſi præcepiſſe
Exodi. 28 legimus, quum ait: Aaron & filios eius vnges, & ſanctificabis eos vt ſa-
cerdotio fungantur mihi. Quod quidem ſacerdotium, nemini ſibi ſume-
Hebræ. 5. re licebat, ſed magis ex vocatione pendebat, quamobrem Dathan, Cho-
Nume. 16 re & Abiron ſe propria authoritate ingerentes ſacerdotio, viui abſorpti
2. Regū. 6 ſunt. Item, Oza ſubita morte a domino percuſſus eſt, vel ob id quod
manū

manum arcæ dei ne caderet ſubmiſiſſet,ſui officij fines excedens. Itidem, Ozias functionem ſacerdotalem vſurpans, increpatuſq; ab Azaria & reliquis ſacerdotibus domini non deſiſteret,lepra in fronte perfuſus eſt, quos locos tanto libentius afferimus, quod videmus patres eoſdem aduerſus hæreticos(ordinem ex eccleſia auferre molientes)validiſſime torſiſſe. Ergo & in eccleſia eadem omnino ratione,præter internum illud ſacerdotium, aliud quoque externum eſſe neceſſe eſt, quod legitima ordinatione, ac cum ſigno quodam viſibili non ſine ſpiritali gratia in eccleſia dei conferatur. 2.Para.26 Vide Cypr.

Quid ſit ordo in eccleſia.

QVum itaque quæritur,quidnam ſit Ordo in eccleſia,& ſit ne Ordo ſacramentum,Reſpondendum eſt ex veterum ſententia, Ordinem eſſe gratiam quandam & poteſtatem,quæ per traditionem viſibili quodam ſignaculo baptizatis infunditur, quum per manus impoſitionem ad munus aliquod in eccleſia publice gerendum rite ordinantur. Deinde dicendum eſt,Ordinem eſſe ſacramentum, habet enim vt cætera ſacramenta ſuum viſibile ſignum, habet & verbum ſuum, atque adeo promiſſionem miniſterio aſſiſtentis gratiæ dei, quæ multis declarare non eſt opus,quod id factum ſit ſuperius, paucis tantum repetitis monſtrabimus Ordinem non humanum commentum, ſed Chriſti inſtitutum,atque ſacramentum eſſe, & pro ſacramento in eccleſia hactenus ſemper habitum. In primis,quid manifeſtius eo quod Iohannis. xx. legimus? vbi Chriſtus ipſe quum reſurrexiſſet,apoſtolos in orbem terrarum miſſurus, ſic alloquitur: Sicut(inquit)miſit me pater, & ego mitto vos. Et quum hæc dixiſſet,inſufflauit & dixit: Accipite ſpiritum ſanctũ,quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis,&c. Hic vides Chriſtum apoſtolos cerimonia quadam viſibili in opus ſuum ordinaſſe, & in eam rem gratiam ſpiritus, ſigno quodam viſibili contuliſſe, poteſtatem quoque eiuſcemodi ordinatione collatam,apertiſſime confirmaſſe ac ſic ſtabiliſſe, vt quod ipſi eorumq; ſucceſſores ſuo nomine in eccleſia rite peragerent, deus perinde ratum haberet ac ſi per ipſum Chriſtum factum eſſet, idq; non ipſorum,ſed Chriſti merito,& virtute ſpiritus operibus eorum aſſiſtente, Matthæus capite decimo,Marcus ſexto & Lucas decimo,non ſine graui emphaſi narrant,quo pacto Chriſtus in montem aſcendens,vocarit ad ſe quos voluit ipſe, qui & venerunt ad eum, feceritq; vt eſſent duodecim cum illo, & vt mitteret illos prædicare. Præterea quo pacto deſignauerit & alios ſeptuagintaduos, & miſerit illos binos ante faciem ſuam,ad hæc quam poteſtatem eis dederit, nempe immundorum ſpirituum eijciendorum, & curandorum quorumlibet morborum, dandi quoque & retinendi pacem, grauiſſima pœna his comminata qui eoſdem non reciperent,& ne ex merito ſuo eandem poteſtatem metirentur

August. Ordo eſt ſacramentum Iohan.20 Matth.10 Marci.6. Lucæ.10.

(nam & inter eos Iudas Iſcariotes erat, qui & tradidit eum) ſubieciſſe legitur: Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et non multo poſt: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos ſpernit, me ſpernit, miniſterij authoritatem a miniſtris in ſe transferens.

Matth.10
Lucæ.10

EXtant deinde varia in ſcripturis teſtimonia, ſupra in canonibus Cõcilij noſtri, alijſq; in locis citata, quæ oſtendunt Ordinem in eccleſia de numero viſibilium ſacramentorum ſemper fuiſſe, in quo peculiaris quædam gratia ordinatis conferatur. Sic enim Apoſtolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum preſbyterij. Et iterum: Admoneo te vt reſuſcites gratiam dei, quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Vide vero quo pacto Apoſtolus hanc ordinandi poteſtatem plebi detrahat, qui eandem ſoli Epiſcopo permittit, idq; non temere, ſed adhibita graui cura. Nemini (inquit) cito manus impoſueris. Et ad Titum: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab apoſtolis inſtituti ſint Epiſcopi ac Diaconi, nullibi vero quod a ſola plebe, id quod latius oſtendimus in expoſitione ſymboli in articulum (Eccleſiam ſanctam catholicam) Quin ſcriptura ordinationem non apoſtolis aut epiſcopis proprie, ſed magis ipſi ſpiritui ſancto tribuit, Nam Actorum. xx. in hunc modum legis: Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere eccleſiam dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Nec ſine cauſſa Actorum. xiij. ſcriptum legimus: Dixit ſpiritus ſanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos, tunc ieiunantes & imponentes illis manus, dimiſerunt illos. Et quid apertius Apoſtoli verbis Ephe. iiij? Et ipſe (inquit) dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem paſtores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Denique, quid attinet plures locos pro hoc ſacramento adferre? quum epiſtolæ apoſtolicæ non ſolum eius, ſed & diſcretorum in eccleſia ordinum, nempe Epiſcoporum & Diaconorum aperte meminerint ac ſingulis etiam ſua munia ſigillatim præſcripſerint.

1.Timoth.4 — Apl'us detrahit plebi ordinandi poteſtatem. — 1.Timoth.5 — Tit.1. — Actorum.1. — Actorum.6 — Ordinatio ſpũi ſancto tribuitur. — Actorum.20 — Actorum.13 — Ephe.4 — Ep'l'æ ap'licæ meminerũt ep'orum & diaconorũ

HAec ſi cuiquam nondum ſuffecerint, huic ſaltem vniuerſalem eccleſiæ conſenſum merito ſufficere poſſe arbitrabimur, Nam in primis ſacer ille Dionyſius Ordinem exertiſſime pronuntiat ſacramentum eſſe, huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Auguſtinus & cæteri veteres quotquot ſunt ſubſcribunt, quorum dicta retulimus in articulum

Vniuerſalis eccleſiæ conſenſus de ſacramẽto ordinis.

culum ſymboli, qui de eccleſia ſancta catholica eſt, Vnus aut alter ad huc locus ex patribus, maioris perſpicuitatis gratia adferendus eſt. Auguſtinus lib. ij. contra epiſtolam ad Parmenianum, quum de baptiſmo & ordine diſſerit, in hunc modum ſcribit: Vtrunq; (inquit) ſacramentum eſt, & quadam conſecratione vtrunq; homini datur, Illud quum baptizatur, & illud quum ordinatur, ideo non licet in eccleſia catholica vtrunq; iterari, Nam ſi quando ex hæreticorum parte venientes etiam præpoſiti pro bono pacis, correcto ſchiſmatis errore ſuſcepti ſunt, etſi viſum ē op⁹ eſſe vt eadē officia gererēt q̄ gerebant, non ſunt rurſus ordinandi, ſed ſicut baptiſmus in eis, ita manſit ordinatio integra, quia in præciſione fuerat vitium, non in ſacramento, quæ vbicunq; ſunt, ipſa ſunt. Et paulo poſt: Neutro ſacramento facienda eſt iniuria. Et addit de ſacramento ordinis, Sicut non recte habet qui ab vnitate recedit, ſed tamen habet, ſic etiā non recte dat qui ab vnitate recedit & tamen dat. Et rurſus ad vtrunq; reuerſus, adiecit, Non ergo ideo non ſunt ſacramenta Chriſti & eccleſiæ, quia eis illicite vtuntur non modo hæretici, ſed etiam omnes impij, ſed illi corrigendi ſunt & puniendi, illa autem ſunt agnoſcenda & veneranda. In eandem ſententiam Gregorius ait: Quod dicitis (inquit) vt qui ordinatus eſt, iterum ordinetur, valde ridiculum eſt, vt enim baptizatus ſemel, iterum baptizari non debet, ita qui conſecratus eſt ſemel, in eodem ordine non valet iterum conſecrari.

Aug. li. 2. cō tra epiſt. Parmeni.

Propter chāracterē q̄ imprimit, non iterant baptiſmi ac ordinis ſacra.

Ibidem.

Abuſus ſacrāmentorū ſanctitati nihil detrahit.

Gregorius.

ORdinum autem eccleſiaſticorum, alij ſunt maiores, alij minores qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Auguſtinus interfuit) ſimul cum ritibus quibus conferebantur ex ordine recenſentur, de quibus vt veteris eccleſiæ mos innoteſcat, paucis dicendum erit. Olim itaq; appellatione maiorum ordinum Preſbyterium & Diaconatus tantum veniebant, quos & ſcriptura tradit per impoſitionem manuum per apoſtolos, in eccleſia fuiſſe collatos. Poſtea hypodiaconorum, hoc eſt ſubdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus eſt, ob id potiſſimum, quod ſubdiaconis perinde atque preſbyteris ac diaconibus propter ſacrorum contrectationem matrimonij vſum interdicere placuerit. At qui minores ordines in eccleſia gerebant, alij erant Ianitores ſeu Hoſtiarij, alij Lectores, alij Exorciſtæ, alij Acolythi. Ianitores dicebantur, quibus cuſtodia templi commiſſa erat, in hoc potiſſimum, vt aſtantes clauſis templi foribus, quoſlibet indignos a liminibus ſanctæ dei eccleſiæ reijcerent, ac dignos tantum & inculpatos ad ſacrorum conſpectum reciperent ac admitterent, idq; non ſine magno iudicio ac diſcretione inter infideles, hæreticos, excommunicatos, catechumenos, energumenos ac pœnitentes

Ordinū alij maiores alij minores.

Concilium Aphri. 4

Vrbanus. 1. c. nullus. 60. diſt.

Acto. 1. 6.

1. Timoth. 3

Tit. 1.

Innoc. 3. c. a multis de ętate & q̄litat. ordinan.

Ianitorū officium.

Anciranũ & Nicæ.cõcil. 2 varij generis accurate habenda, quod Anciranum & Nicænum Concilia plane indicant, & nos ſuperius oſtendimus. Deinde Hoſtiarius cuſtodiam habebat rerum ad vſum eccleſiæ pertinentium, hic quum ordinabatur, poſtquã ab Archidiacono inſtructus fuerat, qualiter in domo dei debeat conuerſari, ad ſuggeſtionem Archidiaconi, tradebat ei Epiſcopus claues eccleſiæ de altario, dicens: Sic age quaſi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his clauibus recludũtur. Et vt ordo iſte inter cæteros eſſet minimus, tamen olim Hoſtiario Abbas obedientiam debebat, ſed tunc alij erant monachi, alij clerici. Lectores erãt qui quotidie lectiones ex prophetis ac alijs biblicis ſcripturis veteris teſtamenti ad populum in eccleſia publice recitabant, quemadmodum etiamnum in precibus horarijs, præſertim Matutinis, eiuſcemodi lectiones, non vt olim ad omnem populum inſtituendum, ſed tantum ad præſentem clerum, idcp tamen, non ea mentis attentione qua olim in veteri eccleſia recitantur, Nam tum populus recitatione verbi dei per Lectores ſaginabatur, Nunc lectores quod recitant, vix ipſi intelligunt. Lector quum ordinabatur, faciebat de illo verbum Epiſcopus ad plebem, indicans eius fidem atcp ingenium. Poſt hæc ſpectante plebe, tradebat ei codicem de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & eſto lector verbi dei, habiturus, ſi fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis qui verbum domini miniſtrauerint. Exorciſtarum (qui latine adiurantes ſiue increpantes dicuntur) officium ſeu munus erat, ſuper Energumenos ſiue baptizatos ſiue catechumænos, hoc eſt, ſuper omnes inquietos qui a ſpiritibus immundis vexabantur, aut dæmoniacis illuſionibus vel terriculamentis agitabantur (veluti tempeſtate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratum ſpiritum immundum eijcere, vel compeſcere, quod munus etiam ſynagoga nouit, quemadmodum locus Actorum. xiiij. oſtendit. Atque vtinam id muneris in eccleſia hucuſque diligenter retentum ac recte adminiſtratum fuiſſet, quod tum (non dubium) minus haberemus diabolicarum illarum ſuperſtitionum, impoſturarum, technarum, magicarum artium, & incantationum, quibus increduli quidam miſere ludificantur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quæ ad quæuis ſomnia diabolicis ſuggeſtionibus damnabiliter aſſentiuntur, totæ in ſuam & proximi pernitiem intentæ, Interim ſuperſtitione earum diabolo locum præbente, vt in filios diffidentiæ operari poſſit. Quum ordinabatur Exorciſta, accipiebat de manu Epiſcopi libellum, in quo ſcripti erant exorciſmi, dicente ei Epiſcopo: Accipe & commenda memoriæ, & habeto poteſtatem imponendi manus ſuper Energumenum ſiue baptizatum ſiue catechumænum.

Acolythi dicti ſunt, qui in hoc erant vocati, vt conſtitutos in maioribus ordi-

Marginal notes: Cõc. Aphr. 4. c. 9 — Rit⁹ ordinã di Hoſtiariũ — c. à ſubdiaco no. 93. diſt. — Lectorum officium. — Veteris eccleſiæ mos. — Amb. in epiſto ad Epheſios cap. 4 — Rit⁹ ordinã di lectorem. — Cõc. Aphr. 4. ca. 8 — Exorciſtarũ officium. — Energumeni qui. — Dionyſ. — Conci. Ancira. ca. 17 — Actorũ. 14 — Pium votũ. — Mulierculæ illæ incãtatrices ex diffidẽtia miſere ludificantur — Ephe. 2 — Rit⁹ ordinã di exorciſtã — Concil. Carthag. 4. ca. 7 — Acolythorũ officium.

ordinibus proxime comitarentur, ipſiſq; miniſtrarent. Acolythus enim græce, latine aſſectator, comes ſeu miniſtrans dici poteſt. Vnde olim & miniſtri generali vocabulo dicebantur, vt ſubindicat Concilium Laodicænum ca. xxij. &. xxiiij. His poſtea mandatum eſt, vt cæreos (quum in eccleſia Euangeliũ legeretur & ſacrificium laudis celebraretur) preſbyteris ac diaconibus miniſtrantes anteferrent, idq; in ſignum lætitiæ, vt vel ſic fidelium animi cerimonia exteriori incitarentur ad contemplandam Euangelij lucem, atque adeo ad erigendam mentem ad ipſum Chriſtum (qui eſt lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum) debitaſq; laudes deo per Chriſtum dicendas prouocarentur. Hi quum ordinabantur, ab Epiſcopo docebantur, qualiter in officio ſuo agere deberent, Et ab Archidiacono accipiebant cæroferarium cum cæreo, vt ſcirent ſe ad accendenda eccleſiæ luminaria mancipari. Accipiebant quoque vrceolum vacuum ad ſuggerendum vinum in Euchariſtiam ſanguinis CHRISTI.

Laodicænũ conci. ca. 22 &. 24
Cærei quid ſignificẽt in eccleſia.
Iohan. 1.
Ritꝰ ordinãdi acolythũ.
Cõci. Aphr. 4. c. 6
Cæroferariꝰ
Euchariſtia ſanguinis Chriſti.

Præter hos erant & Pſalmiſtæ, id eſt, cantores, qui tamen inter ordines non computabantur, quod Epiſcopi ordinationem non expectarent, ſed ſola iuſſione preſbyteri ſuum officium exequerentur, dicentibus ipſis preſbyteris: Vide vt quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus comprobes.

Pſalmiſtæ.
Cõci. Aphr. 4. cap. 10

SVnt qui hoſce minores ordines ſimul cũ ſubdiaconatu (de quo ſtatim dicemus) veluti humanum atque etiam nouum commentum rideant, qui hoc ipſo ſe doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptiſſimis authoribus comprobari poſſit, primitiuam etiam eccleſiam eoſdem ordines reuerenter agnouiſſe, ac longe ſanctius quam in præſentiarum coluiſſe. In primis ſiquidem ex vetuſtiſſima traditione accepimus, quod & argumenta illa nequaquam noua, apoſtolicis epiſtolis præfixa teſtantur, Paulum apoſtolum ſcripſiſſe vtramq; ad Theſſalonicenſes ab Athenis per Tichicum Diaconem & Oneſymum Acolythum, vt vel hinc conſtet & Pauli tempore Acolythos eccleſiæ fuiſſe in eccleſiæ miniſterium aſſcitos, Itidem Canones apoſtolici, quos Clemens Petri ſucceſſor recollectos nobis reliquit, quos & Iuſtinianus Imperator in Conſtitutionibus ſuis nouellis expreſſis verbis toties apoſtolis tribuit, quos item vltra longæuam & conſtantem in eccleſia opinionem, ſancta etiam ſexta ſynodus (quum in cõtrouerſiam denuo vocaretur) grauiſſima ſententia agnouit. Hi inquam apoſtolici Canones & Subdiaconi & Lectoris & Cantoris expreſſim meminerunt, Dionyſius Areopagita vetuſtiſſimus citra controuerſiam ſcriptor, & Hoſtiarij, & Lectoris ac aliorum clericorum mentionem facit.

Refelluntur aduerſarij.
Primitiua eccleſia agnouit ordines minores.
Canones apoſtolorũ recollecti per Clemẽtem.
Iuſtinianus in autẽticis.
VI. ſynodus agnouit canones aplic.
ca. 25. 40. 41
Dioñ. de eccleſi. hierar. cap. 3

Hoſtiarij

De authore libri eccleſi. hierarchiæ.

In veteri eccleſia ordo pulcherrim⁹ & piētiſſimę cerimoniæ

1. Cor. 14

2. Theſſ. 3

1. Cor. 9 & capit. ſeque.

Titum. 1

1. Timo. 3

Deinde (inquit) miniſtrorum officio, ſanctarū ſcripturarum lectio ſuo ordine recitatur. Et paucis interiectis ſubiungit. Porro miniſtrorum alij quidem pro clauſis templi foribus aſtant, alij proprij aliquid muneris agunt. Quod vero quidam de authore libri ſubdubitant, negantes Dionyſium Areopagitam, quem a Paulo conuerſum legimus eum librum conſcripſiſſe, idque potiſſimum ea coniectura ducti, quod putent illis temporibus tantum vſum cerimoniarum non fuiſſe, ij ſane hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad diſtinctiſſimam rerum & miniſtrorum eccleſiæ ordinationem, & piarum cerimoniarum obſeruationem attinet, nemo vetuſtatis ſtudioſus, vt putamus, negabit, has in veteri eccleſia lōge diligentius quam in noſtra fuiſſe cuſtoditas, atque adeo numero cerimoniarum non adeo multum acceſſiſſe, licet pietati deceſſerit plurimum, ſiquidem & Paulus Apoſtolus vbique teſtatur ſe hoc ſummo ſerio curaſſe, vt omnia honeſte & ſecundum ordinem in eccleſia fierent, ac quoſdam ab ordine in eccleſia recte cuſtodito plurimum laudat, ac commendat. Rurſus iubet Theſſalonicenſibus, vt ſubtrahant ſeſe ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem quam acceperunt ab ipſo. Quid multis opus? Nonne prior illa ad Corinthios epiſtola magna ex parte occupata eſt in pijs cerimonijs ac ſanctis eccleſiæ moribus, etiam minutulis (quale eſt quod mulier vetatur orare nudo capite) conſtituendis ac formandis, ſic vt omnes ab eccleſia reijciat qui cōtentioſe, eccleſiæ moribus obluctari velint. Quid quod alibi tam ſollicitus eſt Paulus de cōſtituēdis epiſcopis ac diaconis, deligendisque viduis eccleſiæ miniſtraturis.

Qui factum ſit q̄ Ordines minores ſenſim in cōtemptum venerint?

Veteris eccleſiæ mos

Vide annotatines beati Rhenani in Euſebium eccleſi. hiſt. lib. 9. ca. 9

Dñica, tēpla appellata ſūt in qbus propter dñm coibāt, vñ Germani etiānū epalia tēpla, Dom vocāt

VErum quod cerimoniæ atq; etiam Ordines iſti minores quos recenſuimus paulatim in contemptum venerint, id cuiq; mirum videri, nec debet nec poteſt, modo veteris eccleſiæ faciem ad noſtram conferat videbit enim pene om̄ia, ipſo rerum abuſu ſenſim irrepente vitiata eſſe, Olim cum Epūs cū ſuis presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, Exorciſtis Lectorib⁹ ac Hoſtiarijs ſinguli ſuis officijs intēti īcūberēt, Cū laici ad Dñicū (ſic em̄ cathedralis eccleſia nūcupabaẗ nō cōſabulādi ſeu de reb⁹ friuolis cōgerrēdi, ſed magis lectionū, cōtiōis, & ſacri audiēdi, participādiq; corpis & ſanguīs dñici, ac precū gr̄a cateruatim confluerēt, Cū ep̄s ſyncere tractaret ac diſpēſaret verbū dei. Populus religioſa attentione ac reuerentia auſcultaret, non vt verbū hominis, ſed vt verbum dei. Cum ſacerdos reuerentiſſime tractaret myſteria, & populus totus ad ea, quæ agebantur intentus, hæc omnia religioſe veneraretur. Cum Catechumeni, Energumeni, Pœnitentes, & cætera plebs ſancta, in ſuas quique claſſes diſtributi clericorum monitis parerent. Rurſus cum Clerici in ſuo quiſque officio, quæ ſinguli ſingula gerebant,

non

non ceſſarent, ſed pulcherrimo ordine quiſque quod agendum recepe-
rāt mutuo ſubſeruientes, exequerentur. Nonne tum eccleſia plurimum
habebat, non ſolum alacritatis, ſed etiam maieſtatis? Nonne vim ma-
gnam habuiſſe exiſtimandus eſt legitimus ille & pius conuentus? qui
prophanos in admirationem ſui rapiebat, ſicut Paulus teſtatur idio- 1.Corin.14.
tam aut incredulum ingreſſum eccleſiam ſanctorum, procidere in faciem
ſuam & adorare deum, profitentem quod vere deus ſit in medio eorum.
At poſtea cum eccleſiæ cathedrales primum in monachorum, deinde in
canonicorum collegia commutatæ, & minores Parochiæ prope Domi- Ordo vete-
cum exædificatæ, & in ſingulis ſinguli Parochi minores conſtituti ſunt. ris eccleſiæ
Cœperuntque hi Parochi in ſuis quique Parochijs eccleſiaſtica officia, pene confu-
q̄ olim in Dn̄ico, diſtincti clericoꝝ ordines gerebāt indiſcriminatim ob- ſus.
ire ac pagere, Factū eſt vt vix vmbra veteris eccleſiæ in nr̄is cathedrali-
bus eccleſijs (quæ nūc magis deambulatiōibus, ac prophanis colloquijs
pinde ac fora publica a plebe fœdant̄, ac nulla pene pietate inuiſunt̄) re-
māſerit. Adde quod nemo fere nunc ſuo officio ad veterē morē fungat̄, Olim officiū
noīa tm̄ retinemus, munus nemo exequit̄, ſed in pueros ſeu conductitios Hoſtiarꝫ nō
paſſim relegatur. At olim q̄ non fuerit contemnendum etiā illud inter cę fuit contem-
tera minimum munus Hoſtiariorum in veteri eccleſia, vel opima illa ſti nendum.
pendia, eccleſiarum cathedralium Cuſtodibus (qui & Theſaurarij vocā Abuſus Or-
tur in locum Ianitoꝝ ſurrogatis) conſtituta, ſatis indicant, quę quum illi dinum mi-
percipiant, de officio etiam Hoſtiariorum ad veteris eccleſiæ morem ex- norum.
equendo cogitare merito debebunt. Lectorum officium partim in pue-
ros, partim in canonicos promiſcue relegatum eſt, ſed qui neque popu-
lo, neque clero, quin nec ſibijpſis, ſaltem ad veterem illum eccleſiæ mo- 1.Corin.14
rem, hoc eſt, ad ædificationem, legunt. Nam quotuſquiſq; eſt qui quod
ore legit, corde percipiat, & quod corde credit operibus comprobet?
Exorciſtaꝝ officiū pene totū obſoleuit, vt vix veſtigium eius appareat.
Acolyti munus pueris (quos chorales vocamus) demandatur. Vides q̄
ſint omnia confuſa, ac in diuerſum mutata, color ſane optimus in colo-
rem peſſimum, vt mirum eſſe non debeat, ſi hæretici videntes vix quenq̄ Corrupti
ex deſtinatis eccleſiaſtico miniſterio ſuo officio fungi, officijs ſimul (quæ mores eccle-
ſolis tantum vocabulis retinentur) cum perſonis illudant. Vtinam deus ſiæ miniſtro
optimus maximus repurgatis omnibus abuſibus ac ſublatis erroribus rū hæreticis
vniuerſis, eccleſiam ſuæ maieſtati quandoq; reſtituat, quod vbi factum cauſam ſub-
erit, tum facile cuiuis perſuadebitur in veteri eccleſia non ſolū minores or ſannandi p̄-
dines, ſed & cerimonias quas Dionyſius ille recenſet extitiſſe. Conſentit bent.
aūt Dionyſio btūs ille Ignatius martyr Iohānis apl̄i diſcipulus, q in epl̄a Pium votū.
quā ex Philippis ad Antiochēſes pſcripſit, minores ordines ſimul cū ma Dionyſius
ioribus ad vnū ferme oēs nominatim recēſet. Saluto (inqt) ſanctū pref Ignatius in
byteꝝ veſtrum, Saluto ſanctos diaconos. Item, Saluto ſubdiaconos le- epiſtola ad
Antiochēſes
ctores,

Hoſtiarij. ctores, cantores, oſtiarios, laborantes, exorciſtas, atque confeſſores.
Saluto cuſtodes ſanctarum portarum, Diaconiſſas quę ſunt in Chriſto.
Saluto ſuſceptrices Chriſti virgines, quas ego nutriui in domino Ieſu.
Saluto pudiciſſimas virgines. Saluto plebem domini a minimo vſque
Clemens ad maximum,& omnes ſorores meas in domino. Itidem, Clemens Petri
ſucceſſor, & proximi quique poſt eum Romani Pontifices, inter quos
Anacletus eſt Anacletus Subdiaconorum & reliquorum miniſtrorum memine-
runt. Denique vetuſtiſſima illa Concilia quæ totus pene recepit orbis
Chriſtianus Ordines minores in eccleſia ſemper extitiſſe comprobant,
veluti Laodiceñ. capite. xxiij. & ſequeñ. Calcedonenſe. iiij. capite .vi.
& ſequeñ. Toletañ.i.capite quarto. Toletañ.iiij. capite quadrageſimo.
Braccharenſe.i.capite.xxviij. & ſequeñ.

Ambroſi.in epiſtolã ad Ephe.ca.4. QVin & diuus Ambroſius poſt Cyprianum ac reliquos patres pa-
lam teſtatur non tantum maiores, ſed & minores hoſce Ordines
non omnino humanitus, ſed magis diuinitus & ex Chriſti authoritate
Minores ordines ex chriſti authoritate in eccleſia conſtituti in eccleſia inſtitutos fuiſſe. Nam in commẽtarijs, in epiſtolam ad Ephe-
ſios in eum locum, nempe: Et ipſe quoſdam quidem dedit Apoſtolos,
quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſto-
res, & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in
ædificationem corporis Chriſti &c̃. Ambroſius ipſe, non eſt veritus dice-
re, in Apoſtolorum locum Epiſcopos ſucceſſiſſe, Prophetas vero expla-
natores & interpretes eſſe ſcripturarum, qui ordo nunc poteſt eſſe
Actorum.6 7.&.8 presbyterij, Euangeliſtas vero diaconos, ſicut fuit Philippus, qui & ſi
non ſint ſacerdotes, euangelizare tamen poſſunt ſine cathedra, quẽad-
modum & Stephanus & Philippus memoratus. Paſtores vero ſint,
Deut. 8 ac eſſe poſſint lectores, qui lectionibus ſaginent populum audientem,
Math.4 quia non in pane tantum viuit homo, ſed in omni verbo quod proce-
dit de ore dei. Magiſtri autem ſint exorciſtæ, quia in Eccleſia ipſi com-
Quid tribuatur in collatione minorũ Ordinum peſcunt & verberant inquietos. Hæc ille. Itaque non dubium eſt, Am-
broſium in ea etiam ſententia fuiſſe, vt qui in hos minores Ordines co-
optarentur, eoſdemque digne reciperent gratia quadam communi-
ri, vt eiſdem etiam recte, hoc eſt, in eccleſiæ ædificationem vti ac
defungi poſſint, vtque ea quæ in eccleſia pro ratione concrediti mu-
Olim ad pſ̃byteriũ gradatim vocabant in minoribus ordinibus explorati neris agerent, rata eſſent. Conſtat autem Ordines iſtos minores velu-
ti gradus quoſdam fuiſſe, per quos explorati, gradatim ad maiores
pertraherentur, niſi aliud diuina reuelatione fuiſſet indicatum, nam &
Paulus vetat Neophytum Epiſcopatum ſuſcipere. Iam qui in nul-
lum horum ordinum eſſent aſciti Laici appellabantur qui & cancellis
1.Cor.3 olim ab altari dum ſacra myſteria celebrarentur, arcebantur, quem-
admo-

admodum ex Concilio Moguntino relucet. Atque hinc factum eſt, vt Ambroſius Theodoſium tametſi Imperatorem atque etiam Chriſtianum & pium virum in choro inter ſacerdotes conſiſtere, & clericorum ſedilia occupare vetuerit, cenſens ordinum Eccleſiaſticorum rationem non contemnendam, ac decorum non minus in eccleſia quam in ſynagoga ſeruandum. Ambroſius Theodoſius Imperator

Reſtat vt de ſubdiaconatu ac cæteris maioribus Ordinibus paulo latius dicamus. Hypodiaconorum munus in eo ſitum fuiſſe vt diaconorum officijs proxime ſubſeruirent, ac eorum præceptis parerent, vel ipſum vocabulum indicat. Inter alia vero ipſorum officij erat, oblationes quæ a fidelibus in templo inferebantur ſuſcipere, ac Leuitis ſeu Diaconis altaribus ſuperponendas deferre, quæ certe in veteri Eccleſia, ſic fiebant, vt ad victum, quum ſacerdoti, ac cæteris eccleſiæ miniſtris, tum pauperibus ſufficerent, vt nemo eum morem ridere poſſit, qui veteris eccleſiæ conſuetudinem nouerit. Nam & Paulus teſtis eſt, eum qui altario ſeruit, debere etiam de altario viuere, vt interim ſileamus quæ Apoſtolus de collectis in ſanctos faciendis ad Corinthios diligentiſſime perſcripſit, Nec dubium fideles eccleſiæ primitiuæ, Pauli doctrina edoctos ac incitatos, has oblationes liberaliter ac hilariter attuliſſe. Poſtea cum Sacerdotia ſeu beneficia eccleſiaſtica in vſum miniſtrorum erecta ac dotata ſunt, mos iſtæ oblationes ad altare faciendi paulatim imminutus eſt tandē pene totus obſoleuit. Interim tamē neceſſitas ipſa coget, vt in Parochijs quæ nullos habēt deſtinatos prouentus, aut ſtipendia, quibus alantur eccleſiarum miniſtri, mos iſte aut renouetur, aut alia certe via ipſis miniſtris prouideatur, ſaltem in eum modum quem in Canonibus prouincialis noſtri Concilij indicauimus, ac præſcripſimus. Nam omnino dignus eſt operarius mercede, & lex vetat, ne obligemus os boui trituranti.

Officiū ſubdiaconorū.
In veteri eccleſia oblationes ad altare largiter fiebant
1. Corint. 9
2. Corin. 8. 9
Omno curandum vt Parochis ſuppetat victus
Matth. 10
Lucæ. 1.
1. Timoth. 5
Deute. 25
1. Cor. 9.

Deinde Subdiaconis incumbebat, vt tantum de oblationibus, id eſt, conſecrandis hoſtijs (quæ nunc oblata vocamus) ſuper altare ponerent, quantæ ſufficere poſſint populo, olim enim populus frequentiſſime communicabat. Oblata.

Poſtea etiam ſubdiaconis quod prius ſolis diaconis incumbebat permiſſum eſt, nempe Epiſtolam ad populum pronuntiare, calicem & patenam ad altare Chriſti deferre, ac Leuitis tradere. Vrceolum quoque & mappulas tenere. Epiſcopo, Preſbyteris & Leuitis aquam lauandis manibus ante altare præbere. Corporales (vt vocant) & pallas & ſubſtratoria lauare. Siquidem hæc atque adeo omnis attrectatio rerum ſacrarum veluti calicis, corporalis, & ſimilium rerum laicis vetita erat, quod & in Canonibus Concilij noſtri prouincialis cauimus.

Denique

Denicꝫ hoc erat Subdiaconis cum diaconibus commune, quod ſacris induti veſtimentis, Epiſcopo ſacrificanti teſtes aſtarent, cuſtodientes cū a malis hominibus, & conſenſum præbentes ſacrificio, quemadmodum Anacletus meminit. Legimus quoque Fabianum pontificem ſeptem Subdiaconos in hoc ordinaſſe, vt ſeptē notarijs imminerēt, & geſta Martyrū veraciter ex integro colligerēt ac ipſi pōtifici rimāda manifeſtarēt. Idcꝫ propterea ne aliqua in eis illuſio inueniretur, ex qua fidelibus ſcandalum oriatur. Fuit quidem vir ille pie motus, ſed votis ſuis nō ſucceſſit euentus, quod in locum vere geſtorum quædam legendæ ſanctorum (vt vocant) ſuſpectiſſimę fidei, non ſine offendiculo plurimorum ſint ſuffectæ, quod & Gelaſius Pontifex queritur, atque vtinam ſummus Pontifex adhuc viris aliquot iuxta doctis ac pijs hoc negotij delegaret vt notha a veris, germana ab adulterinis diſcernerēt, quod hoc ipſo hæreticis anſa eccleſiam ſubſannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines vt diximus computetur. Subdiaconi tamen cum ordinantūr manuum Epiſcopalium impoſitionem non ſuſcipiunt, quod de Diaconibus & preſbyteris Apoſtolus præcepit.

[Margin: De cōſecra. diſtinct. 1. c. Epūs. — De ſubdiaconis q ad geſta martyrū conſcribēda deputati erāt — Gelaſi' in decreto de apocryphis ſcripturis — 1. Timo. 3 Titum. 1 Actorū. 6]

Diaconi græce, latine miniſtri dicuntur, quod toti eccleſiæ ſeu congregationi miniſtrarēt, potiſſimum aūt Epīs & Presbyteris. In primitiua ecclēſia (vti paulo ante attigimus) ſumma ratio, eccleſiæ miniſtrorum ac pauperū habebatū, agebaturcꝫ hoc pręcipua cura, ne qs in eccleſia egeret. Quin tanta erat mutua inter primos illos Chriſtianos charitas, vt omnia pariter communia haberent, poſſeſſiones & ſubſtantias venderent, & pretia eorum quæ vendebant, afferrent, & ponerent ante pedes Apoſtolorum. Qui tum ſingulis diuidebant, prout cuique opus erat, vtebanturcꝫ etiam in hoc miniſterio viduarum, quæ ſe eccleſiæ conſecraſſent, dedidiſſentcꝫ. At cū poſtea creſcente numero diſcipulorum. Græci aduerſus Hebræos murmurarent, eo quod deſpicerentur in miniſterio quotidiano viduæ eorum, viderentcꝫ Apoſtoli ſeſe huic muneri vacare non poſſe, conuocata mltitudine diſcipulorum dixerunt. Non eſt æquum nos derelinquere verbum dei & miniſtrare menſis. Conſiderate ergo viros ex vobis boni teſtimonij ſeptem, plenos ſpiritu ſancto, & fide quos conſtituamus ſuper hoc opus. Nos vero orationi & miniſterio verbi inſtātes erimus. Qui ſermo cum placuiſſet toti multitudini elegerunt Stephanum virum plenum fide & ſpiritu ſancto, ac alios ſex, quos ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum, qui orantes impoſuerunt eis manus. Erat ergo diaconis diſpenſatio theſauri Eccleſiaſtici, & cura pauperum & eccleſiæ miniſtrorum imprimis demandata. Deinde vt teſtatur Clemens, Diaconi veluti Epiſcoporum oculi erant, obſeruantes,

[Margin: Diaconorū officium. Eccliæ miniſtrorū & pauperū in veteri eccl'ia ſumma cura habebatur — Actorū. 2. — Actorū. 6 — 1. Timoth. 5 — Actorū. 6 — Actorū. 6 — Diaconi per manus impoſitionē ordinati. 1 2]

rantes & perluſtrantes cum verecundia, actus totius eccleſiæ perſcrutantes diligentius, ſi quem vidiſſent vicinum fieri præcipitio & proximum eſſe peccato, vt referrent hęc ad Epiſcopũ, vt commoneri ab eo poſſit is qui in præcipitiũ lapſurus eſt, vti reuocet pedem & non corruat in peccatũ, Negligẽtiores quoq; & eos qui rarius ad audiendũ verbũ dei, nec ſolicite ad epiſcopi tractatum accedebant, ipſi cõmonefaciebant ac hortabantur. Præterea (vt Euariſtus ait) cuſtodiebant Epiſcopũ prædicãtem, ne ab inſidiatoribus quoquo modo infeſtaretur, aut læderetur a ſuis, aut verba diuina detrahendo aut inſidiando polluerentur vel deſpicerẽtur, Item Diaconorũ officium eſt, epiſcopis & ſacerdotibus aſſiſtere quum ſacra myſteria tractant, & quum ſacramenta benedicunt ac adminiſtrant. Præterea, nomina catechuminorũ recitare, ordinandos epiſcopo offerre ac teſtimonium de eorũ vita & conuerſatione præbere, cõponere mẽſam domini, oblationes inferre & diſponere in altari, præmonere aures habere ad dominũ, Euangelium & epiſtolã ad populũ pronuntiare (etſi nunc Epiſtola per ſubdiaconum recitetur) atq; adeo prædicare & hortari ſed ſine cathedra, pacem annuntiare, ſacramentum euchariſtiæ a ſacerdote conſecratum erogare ac diſpenſare populo, vt ſicut erat in ſacerdote miniſtratio, ita in miniſtro diſpenſatio ſacramẽti. Ne vero putes hæc poſteriora Diaconi officia recens inuentum eſſe, inuenies Hieronymum ad Ruſticum epiſcopũ Narboneñ. hæc omnia pene, Diacono tribuere. Nec vti vanum commentũ exiſtimandum eſt, quod de beato Laurẽtio martyre, beati Sixti diacono, legimus, Is ſiquidem vtrumq; miniſterium in eccleſia geſſit, Nam & theſauros eccleſiæ pauperibus fideliſſime diſtribuit, & Sixto pontifici, in his quæ ad deum erant, indiuiduus aſtitit miniſter, quem quum ad mortem traheretur, ſic acclamaſſe fertur, Quo pro grederis ſine filio pater? quo ſacerdos ſancte ſine miniſtro properas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificium offerre conſueueras, Quid in me ergo diſplicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem probaſti? experire certe vtrum idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſpenſationem? Videntur autem eſſe diaconi in eccleſia ſuffecti, Leuitis ſynagogæ, quo fit vt & ipſi Leuitæ appellentur, Quod autem Leuiticæ tribus a Patriarcha Leui originem ducentis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorum explicant. Præcepit ſiquidem dominus Moyſi, vt poſt ordinationem Aaron & filiorum eius, tota tribus Leui ad diuini cultus miniſteria prorſus ordinaretur & conſecraretur domino, & ſeruiret pro Iſrael coram Aaron & filijs eius in tabernaculo, vtq; geſtaret arcam & tabernaculum & omnia vaſa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret ac in tranſportando tabernaculo ipſi deponerent, rurſumq; componerent. Iubebantur autem a vigintiquinq; annis & ſupra ſeruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo eccleſia in

Euariſtus

Hierony. ad Ruſt. Narboneñ. epm.

Xiſtus. Laurentius.

Diacon i Leuites Synagogæ

Leuit. 8 Nume. 3

Nume. 14

Nume 18

Diaconis repræſentet, quod Moyſes de tribu Leui ex diuino mandato ſtatuit. Quum itaque Diaconi munus in eccleſia non ſit vulgare, non erat temere cuiquam committendum, ſed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apoſtolis diligenter obſeruatum eſt, Proindeq; Paulus requirit Diaconos eſſe pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi (inquit) primum probentur, & ſic miniſtrent nullum crimen habentes, Poſtea Diaconibus bene miniſtrantibus pollicetur, quod gradum bonum ſibi acquirent & multam fiduciam quæ eſt in Chriſto Ieſu, Hæc fuſius viſum eſt attingere, vt ſaltem intelligant noſtri Diaconi, quod miniſterium in eccleſia ſuſceperint, cuius vix vmbram repræſentant, Nam quod potiſſimum ipſorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Diaconi nullam pene gerant pauperum curam, quamuis viciſſim laicos reperias hodie q̄ paucos, qui vt in primitiua eccleſia largi ſint in conferendis eleemoſynis in eccleſiæ miniſtros ac pauperes diſtribuendis, quæ olim tam liberaliter in eccleſia in manus Diaconorum deportabantur, vt theſauri nomen acciperent, quem certe maximū expendit Laurentius. Et Chryſoſtomus teſtis eſt, eccleſiam Conſtantinopolitanam ſuo tempore aliquot millia pauperum aluiſſe. Gregorius item quotidie multa millia pauperum virginum & viduarum ſuſtentauit, atq; vtinam tam pius eccleſiæ mos in eccleſiam reuocetur, quod quomodo tentandū ſit, in canonibus Concilij noſtri prouincialis oſtendimus. Diaconus quum ordinatur, ſolus Epiſcopus, qui quū benedicit, manus ſuper illius caput ponit, quia non ad ſacerdotium, ſed ad miniſterium conſecratur, Olim in ſingulis ciuitatibus tametſi paruis, ſeptem erant Diaconi, preſbyteri autem ſecundum loci rationem plurimi interdum erant, Quo factum eſt temporum ſucceſſu, vt Diacones paucitas honorabiles, preſbyteros turba contemptibiles fecerit, adeo vt in quibuſdam eccleſijs Diaconi ſe preſbyteris anteferre præſumerent, quorum ſupercilium diuus Hieronymus ad Euandrum grauiter reprehendit. Eligebant præterea Diaconi ex ſe quem induſtrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Hodie pauciſſimos reperias qui hunc ordinem a ſacerdotio ſeparatim gerant, præterquam in cathedralibus & collegiatis eccleſijs, vbi ex Canonicis quidā Diaconi Canonici appellantur, qui hoc ſolo Diaconi ſunt, q interdum lectionem Euangelij in Miſſa pronuntiant & in Capitulis, quæ diſciplinæ vocant, quaſdam partes in delinquentes ſibi vendicant.

[Margin notes: 1. Timoth. 3. — Ibidem. — Vix vmbrā veteris eccleſiæ retinem⁹. — Veteris eccleſiæ pietas in pauperes. — Chryſoſt. in Mat. ho. 70 — Gregorius. — Concil. Cartha. 4. ca. 4 — Ex Concil. Neocæſa. — c. legimus 93. diſt.]

PReſbyteri, qui ſummum in eccleſia ordinem gerunt, latine Seniores appellātur, quo nomine presbyter Petrus cōpreſbyteros ſuos appellat. Seniores (inquit) qui in vobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paſſio

[Margin note: Hierony. ad Euandrum. c. legimus 93. diſt.]

paſſionem,&c. Seniores autem appellati ſunt, non tam ob ætatem vel ſenectutem, ſed magis ob morum grauitatem & ſapientiæ doctrinam, quæ in ipſis q̃maxime debent elucere, Nam vt ſcriptum eſt: Senectus venerabilis eſt, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani em̃ ſunt ſenſus hominis & ætas ſenectutis vita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo epiſcopo ac preſbytero teſtatur: Nemo (inquit) adoleſcentiam tuam contemnat, ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, & caſtitate, Et poſt pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum preſbyterij. Dicitur etiam qui ex hoc ordine ſunt Sacerdotes, a ſanctificando ſeu a dando vel conficiendo ſacra, conſecrãt em̃ & ſanctificant corpus Chriſti. Hunc ordinem ſurrogatum eſſe cõſtat in locum minorum ſacerdotum veteris legis. Quum em̃ Moyſes Aaron in ſummum pontificem conſtituiſſet, filios eius vnxit in minores ſacerdotes. Ad eundem modum Chriſtus primum duodecim elegit diſcipulos, quos & apoſtolos vocauit (quorum locum in eccleſia obtinent Epiſcopi) deinde alios ſeptuagintaduos diſcipulos deſignauit, quorum locum in eccleſia tenent presbyteri. Non eſt tamen putandum Epiſcopos alium in eccleſia ordinem a presbyteris cõſtituiſſe, Nam in primitiua eccleſia ijdẽ erãt Epiſcopi & presbyteri, quod apoſtolorum Petri & Pauli epiſtolæ, diuus quoq; Hieronymus ac cæteri fere om̃es veteres eccleſiaſtici ſcriptores atteſtantur, & præſertim locus ille.1.Petri.v. ad hoc commonſtrandum euidẽs eſt, nam quũ dixiſſet Petrus, Preſbyteros qui in vobis ſunt precor ego conpreſbyter & teſtis paſſionũ Chriſti, & futuræ quæ reuelanda eſt gloriæ particeps, ſubiecit: Paſcite ſeu regite eum qui in vobis eſt gregem Chriſti, & inſpicite non ex neceſſitate, ſed voluntarie iuxta deum, quod quidẽ græce ſignificantius dicitur, ἐπισκοποῦντες, id eſt, ſuperattendentes, vnde & nomen epiſcopi tractũ eſt, Quamobrem ſacerdotium ſummus ordo in eccleſia exiſtimatur, Interim tamen nemo ignorat hunc ordinem rurſum ordine quodam officiorum ac dignitatum diſtingui, Nam quidam ſunt Epiſcopi qui & Pontifices Antiſtites ſeu Præſules, quidam Archiepiſcopi ſeu Metropolitani, quidam Primates, quidã Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa eccleſiaſticæ dignitatis apicem tenens, cuius dignitas reſpondet ad ſummum pontificatũ veteris legis, quæ graduum presbyterij diſtinctio ad ſectas comprimendas facta ẽ, Nã vt Hieronymus ait, ꝙ poſtea vnus electus eſt ex ſacerdotibus qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remediũ factum eſt, ne vnuſquiſq; ad ſe trahens eccleſiam Chriſti rumperet.

[Preſbyteri, ſeniores. — Sapiæ.4 — 1.Timoth.3. — Ibidem. — Sacerdotes vnde dicti. — Exodi.29 — Math.10 — Apoſtoli. — Lucæ.10 — 72. diſcipuli — 1.Petri.5 — Philip.1 — 1.Timoth.4 — Tit.1. — Actoꝝ.20 — Sacerdotiũ ſummus ordo in eccleſia, cuius ſunt multi gradus]

EPiſcopũ diuus Hieronymus in loco iã citato, ſuperattẽdentẽ, & Ambroſius de dignitate ſacerdotali cap.vi. ſuperinſpectorẽ interpretan- [Epiſcopi cur ſic dicti.]

Antiſtites Præſules. Pontifices

tur,qui & ſpeculator dici poteſt,Antiſtites & Præſules dicti ſunt ꝙ cæte
ris dignitate p̄minerēt. Pontifices(ſi Sceuolæ credimus)dicebant̃ a poſſe
&facere,q̃uis Terētius Varro eos a pōte dictos arbitret̃,ꝙ ab ijs Sublici⁹
factus ſit primū,nomē a gentilitate in Chriſtianiſmū tranſlatū.Et vt Ro
mani veteres,olim minores & maiores pontifices,& inter hos vnū ſum
mum , qui omnes ſacris p̄erant,habebāt,ita & nos in Chriſtianiſmo eaſ
dem denominationes ſeruamus, Archiepiſcopi dicti ſunt tanq̃ primores
Epiſcopi,qui & Metropolitani ſeu Metropolitæ appellati ſunt,a metro
poli.i.a matre ciuitate,quaſi eius ciuitatis q̃ totius prouinciæ veluti ma
ter eſt epiſcopi. Patriarchæ dicti ſunt veluti primores ſeu ſummi patres,
horū ante Conſtātinum Imperatorē numerabant̃ tres tantū,nempe Ro
manus,Anthiochænus & Alexandrinus,nam principio ſub Antiochæ
no erat Hieroſolymitanus, poſt Conſtantinū additus eſt quartus Con
ſtantinopolitanus,horꝫ ſummus eſt Romanus,non ꝙ ordine ſacerdotij

Archiep̄i Metropolitani Patriarchæ Tres Patriarchæ olim.

Roman⁹ pō tifex quō cæteris præſtet

cæteros antecellat,ſed magis plenitudine adminiſtrationis , regiminis ac
poteſtatis,Hanc em̄ apud vnū eſſe oportet in eccleſia,vt eccleſiæ vnitas
monſtretur ac conſeruet̃. Exerte dixit Anacletus,cæteros apoſtolos cū
Petro pari cōſortio,honorem & poteſtatē accepiſſe,ſed tamen ſacerdotij
principatum Petro(cuius ſucceſſorem vetuſtiſſimi quicꝫ ſcriptores,pon
tificem Romanū eſſe conſtantiſſime perhibent)tributū,vt ab vno poſt
Chriſtū ſacetdotalis ordo pēdere videret̃,Quod b.Cyprianus hiſce ver
bis cōfirmat: Loquitur (inquit)dn̄s ad Petrū,Ego tibi dico,quia tu es
Petrus,& ſuper iſtā petram ædificabo eccleſiam meā,& portæ inferorū
nō vincent eā,Tibi dabo claues regni cœlorꝫ,& quæ ligaueris ſuper ter
ram,erūt ligata & in cœlis,& quæcūcꝫ ſolueris ſuper terrā,erūt ſoluta &
in cœlis. Et idem poſt reſurrectionē dicit:Paſce oues meas. Et q̃uis apo
ſtolis omnibus poſt reſurrectionē ſuā,parem poteſtatē tribuat & dicat:
Sicut me miſit viuens pater & ego mitto vos. Accipite ſpiritū ſanctum,
Si cui remiſeritis peccata, remittentur illi,ſi cui tenueritis,tenebuntur,ta
men vt vnitatem manifeſtaret, vnitatis eiuſdem originem ab vno inci
pientem ſua authoritate diſpoſuit. Hoc erant vticꝫ & cæteri apoſtoli q̇d
fuit Petrus,pari cōſortio præditi & honoris & poteſtatis,ſed exordiū ab
vnitate proficiſcitur vt eccleſia vna monſtret̃. Et poſt pauca: Quam vni
tatem firmiter tenere & vindicare debemus, maxime Epiſcopi qui in ec
cleſia p̄ſidemus,vt epiſcopatum quocꝫ ip̄m vnū atcꝫ indiuiſum probe
mus,Epiſcopatus vnus eſt,cuius a ſingulis inſolidū pars tenetur. Hæc il
le. Et Hieronymus ad Euagriū teſtatur, Epiſcopi,ſiue Romæ,ſiue Engu
bij,ſiue Conſtantinopoli,ſiue Regij,ſiue Alexandriæ,ſiue Thebis,breui
ter,vbicuncꝫ exiſtentē,eiuſdē eſſe meriti,eiuſdē etiā ſacerdotij. Sacerdo
tij ergo poteſtas res ſpiritalis eſt,& incorporalis quæ diuidi non poteſt.
Hanc ſinguli epiſcopi in ſuū quiſcꝫ gregē inſolidū poſſidēt,ſed pontifex

Anacletus c.in nouo teſtamēto. 91. diſt.

Cyprianus. Matth.16

Iohan.vlt.

Iohan.20.

Vnitatis cōſeruādæ cauſa vnus alijs p̄latus eſt.

Vnus Epiſcopatus.

Roma

Romanus(velut illius ſucceſſor,in cuius perſona Chriſtus hanc poteſta tem eccleſiæ tradidit) hanc in vniuerſum ſuper totum gregem Chriſtianũ tenet,quã & exercere poterit ac debebit,vbi viderit rem poſtulare. In hoc em̃ conſtitutus eſt, vt fratrum ſuorum negligentiam ſuppleat, quod plane Chriſtus indicare voluit, cũ Petrũ alloquitur. Symon(inquiens) ecce ſatanas expetiuit vos,vt cribraret ſicut triticũ. Ego aũt rogaui pro te vt non deficiat fides tua,& tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Quod ſi non ſatis intelligis qui fiat vt par ſit ſingulis Apoſtolis poteſtas & tñ Petrus principatũ gerat: Accipe ſimile. Paterfamilias pluribus ſeruis negotiãdi prouinciã ex æquo partit̃ ac demãdat,ne tñ negotiationis vnitas diſſipet̃,vni ex eis poteſtatẽ facit,vt is non tm̃ in ſuã partẽ, ſed & in aliorum partes reſpiciat,& ſicubi aliqs ex conſeruis in officio ceſſauerit,eũ vt ad functionẽ ſuã reuocet,ac proſpiciat, ne communis negotiatio,iacturã patiat̃. Quamobrẽ cæteri Epi recte dicunt̃ vocati in partẽ ſollicitudinis. Sũmus vero pontifex in plenitudinẽ poteſtatis, habẽt em̃ illi ſibi aſſignatos greges,ſinguli ſingulos, huic vniuerſi crediti ſunt. Cũ enim Chriſtus tertio interrogaſſet Petrũ, num ſe plus alijs diligeret,atq; ille reſpondiſſet. Tu ſcis dñe,q͠a amo te,ſubiũxit,paſce oues meas. Quod tã exerte a Chro ad nullũ aliũ ex Apoſtolis ſigillatim dictũ reperimus.

Matth. 16 Iohan, vltio Lucæ. 22 Simile Vide Bern. ad Euge. li. 2 Epi vocati in partem ſollicitudinis. Iohan. vltio

Dicimus aũt cæteros Epos vocatos in parẽ poteſtatẽ ordinis, ſed non iuriſdictionis. Idq; non ſine ratione. Poteſtas em̃ ordinis collata eſt pariter omnibus Apoſtolis: Poteſtas vero iuriſdictionis proprie collata eſt toti eccleſiæ. Idq; in pſonã Petri. Romanus ergo pontifex, q̃d ad clauem iuriſdictionis attinet,maiorẽ habet ligãdi ac ſoluẽdi poteſtatẽ q̃ cæteri. Ipſi enim pro temporum & rerum neceſſitate in ædificationẽ eccleſiæ poteſtas eſt,condendi leges ſeu canones,quibus contumaces ab externo eccleſiæ cõſortio repellat,& viciſſim reſipiſcẽtes ſolus recipiat & recõciliet. Hæc tñ clauis iuriſdictionis,clauẽ Ordinis quibuslibet ſacerdotibus cõmiſſam(quæ conſciam ipam aſtringit vel ſoluit)nõ remorat̃,modo qui claue iuriſdictiõis ligatus eſt,authoritatẽ Apoſtolicæ ſedis nõ contẽnat, ſed potius ſe reſipiſcentem conteſtans, reipſa probet ſe in eam anguſtiam deueniſſe vt omnino ei poteſtas nõ ſit Apoſtolicã ſedẽ priuſq̃ abſoluatur abſq; corporis periculo ſecure ac tuto adeundi ac interpellãdi. Quãobrẽ poteſtatẽ abſoluẽdi,quantũlibet criminoſos in extremis cõſtitutos (quod ad forum conſciæ attinet)apud quoslibet ſacerdotes eſſe conſtat. Porro, Papæ nomẽ non eſt tam recẽs aut infrequens in eccleſia,vt quidã contẽdunt. Quin potius frequentiſſimũ fuit ſanctis patribus. Hieronymus ſiquidẽ Damaſo papæ ſcribit. Et Ambroſius Siritio papæ libro. x. Epiſtola. lxxxi. licet nõ inficiemur hoc nois olim nõ ſoli Romano pontifici tributum,cum & Auguſtino aſſcriptum reperiatur.

Epi vocati i parẽ ptãtem ordinis, ſed nõ iuriſdictionis. Iohan. 20 Matth. 16 2. Cor. 10 Ephes. 4 Clauis ordinis in oibus ſacerdotibus eadem. Vide c. ſi qs ſuadẽte diabolo. 17. q. 4 ca. nõ dubiũ c. de his c. quis de ſentẽ. excõicat. Ambro. Damaſo papæ Ambroſi. Siritio.

Officiũ preſbyteroꝝ, in quo ſitũ ſit.
Hieronym' ad Euagr. c. legimus. 93. diſtinct.

PResbyterorum officium, in primis in prædicatione verbi, dein in conficiẽdo corpe & ſanguine dñico & cæteris ſacris adminiſtrãdis (confirmationis tamen & Ordinis quæ ſolus Eps̃ ob eccleſiæ vnitatẽ retinendã adminiſtrat exceptis) Denicꝫ in orando deum pro totius eccleſiæ & populi Chr̃iani proſperitate ſitum eſt. Hęc munera ſacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodum ſolis exerceri, minoribus officijs interim in alios reiectis. Nam verbũ apoſtolici Senatus eſt. Non eſt æquũ nos derelinquere verbũ dei, & miniſtrare menſis. Et poſt pauca:

Actoꝝ. 6
Ibidem

Nos vero orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus. Diximus aũt de hac re latius in canonibus concilij noſtri titulo de officio ac vita clericoꝝ generatim. Item titulo de Parochis ac eoꝝ vicarijs. Quod autẽ ſit officium Ep̃i Canon primus atcꝫ adeo totus titulus de munere epiſcopali declarat. Quales etiam in ep̃os ac ſacerdotes eligi ac conſtitui oporteat. Paulus ad Timotheum ſcribens oſtendit (Illic enim ep̃i appellatione etiam presbyter continetur.) Archiep̃i & Primates olim cõfirmabãt ep̃os. Sic enim legimus in Canonibus Cõcilij Nicęni ca. iiij. Poteſtas ſane vel confirmatio ꝑtinebit ad ſingulas prouincias ad Metropolitanum epiſcopum. Et vt ſummus Pontifex cæteris omnibus iuriſdictione p̃minet, ſic Archiep̃i ep̃is, Qua de re in rebus eccleſiaſticis recte ab ep̃o ad archiepiſcopum appellatur. Patriarchę prętor Romanum, curam gerebant totius eccleſiæ ſub ip̃oꝝ patriarchatu (vt ita dicamus) conſtitutæ. At Romanus ſollicitudinem gerit non Romanæ tantum, ſed & vniuerſæ eccleſiæ toto terraꝝ orbe in Chr̃o congregatę, vt dicere poſſit cum Ap̃lo. Miniſtri Chr̃i ſunt & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana ſollicitudo omniũ eccleſiaꝝ, quis infirmat̃ & ego non infirmor? quis ſcandalizat̃ & ego non vror? Itidem nec erubeſcit cũ Apoſtolo gloriari de poteſtate ſua, quam dedit ei dñs in ædificationẽ, non in deſtructionẽ. Ep̃us cum ordinat̃ duo ep̃i ponunt ac tenent euangelicum codicem ſuper caput, & ceruicẽ eius, & vno ſuper eum fundente benedictionẽ, reliqui omnes ep̃i qui adſunt, manibus ſuis caput eius tangunt. Presbyter vero cum ordinat̃, ep̃o eum benedicente, & manum ſuper caput eius tenente, etiam omnes presbyteri qui p̃ſentes ſunt manus ſuas, iuxta manus ep̃i ſuꝑ caput illius tenent.

Officium epiſcopi
1. Timoth. 3
Hieronym' ad Euagr.
Archiepoꝝ officiũ cõfirmare ep̃os.
Concil. Nicap. 4
Patriarcharum officiũ.
2. Coꝝ. 11
2. Coꝝ. 10
Ritus ordinandi ep̃m & p̃ſbyterũ

Hoc miniſterioꝝ ordine quem eccleſia, (diuina profecto diſpoſitione) recepit, nihil pulchrius, nihil ſpecioſius, nihil vtilius aut neceſſariũ magis. Eccleſiæ multæ ſunt diſtinctione locoꝝ & perſonaꝝ, quẽadmodũ Paulus ait: Sicut in omnibus eccleſ ijs doceo, ſed vnica eſt profeſſione fidei, & ſacramentorum communione, huius vnitatis veluti quidam nexus eſt ordo, quo ſoluto neceſſe eſt vt amabilis illa eccleſiæ concordia diſpereat. Vt autem contendãt quidam, eccleſiam inuiſibilem eſſe quod de eccleſia prædeſtinatoꝝ nõ negamus Nihiloſecius (vt opinamur) nobis cõcedẽt,

Miniſteriorum eccl̃iaſticoꝝ ordine nihil pulchrius.
Vnitatis nexus Ordo
Eccleſia inuiſibilis. Viſibilis.

Eccle

Eccleſiam etiam viſibilem quæ bonis habet admixtos malos, viſibili fi-
dei profeſſione,& ſacramentorum cõmunione ſociatos. In hac certe Or-
dinẽ eſſe oportebat, qui exordium ab vnius authoritate recipiens in nu-
meroſam miniſterioꝝ dei multitudinem pulcherrima ſerie diffunderet̃,ac
veluti in plurimos ramos per vniuerſum orbẽ extenderetur, intrinſecus
incrementũ ſumens ab vno Chriſto, de qua re ſuſius diximus in articulũ
ſymboli, qui de ſancta eccleſia eſt,& qui volet, legat Cyprianũ de ſimpli
citate prælatoꝝ contra Iouinianũ, vbi oſtendit hæreticoꝝ eſſe propriũ
hanc vnitatem ſcindere vt fidem ſubuertant, ac corrumpant veritatem
Vnum vero nobis perpetuis votis poſtulandũ a deo eſt. Nempe vt deus
Ordinẽ diuinitus inſtitutum conſeruet, vt om̃ibus mentẽ ſuo cuique offi
cio ac munere dignã tribuat, vt vnuſquiſqꝫ ſit quod eſſe debet, vt quiſqꝫ
non quod ſuum eſt quærat, ſed quæ Ieſu Chriſti, vt nemo alterius pote-
ſtatem ac iuriſdictionem perturbet, vt põtifices, Chriſti vicarij ſint, gre-
gis dominici curam ſynceriter ac amanter agentes, vt Epiſcopi oculati
ſpeculatores ſint,& ſuperintendentes ac proſpiciẽtes, ne quis officio ſuo
deſit, vt Sacerdotes noctes ac dies meditentur in lege dñi, quo poſſint eẽ
ſal populi. Vt cæteri clericoꝝ Ordines ſua munia rite obeant & peragãt.
Et vt ex Ordine eccleſiaſtico in ciuilem labamur, vt Principes ſint prin-
cipes diuinæ iuſtitiæ miniſtri tanquã deo reddituri rationẽ, vt magiſtra-
tus bona fide rempublicam adminiſtrent, vt qui Laici ſunt, ſint quod di
cuntur, non præeant, ſed reuerenter obtemperent ſacerdotibus, fideliter
pareant principum legibus, vtqꝫ in ſuo quiſque officio atque opificio
probet ſuam conſcientiam, ſummo illi cordium ſcrutatori. Nam ſic tan-
dem reintegrabitur & coaleſcet eccleſiæ pax & tranquillitas. Atque id-
ipſum eſt quod eccleſia in ſacerrimo Miſſæ canone in primis precatur,
nempe vt deus ſanctam eccleſiam catholicam pacificare, cuſtodire, adiu-
uare & regere dignetur, vna cum famulo ſuo Papa; & Antiſtite eius lo-
ci vbi ſacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atque catho-
licæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipſum ſacramentum Or-
dinis reuertendum eſt.

Cyprian. de ſingula. pla-to. contra Io uinianum

1. Coꝝ. 3.

Propriũ hæreticoꝝ vnitatẽ ſcindere

Quid à deo poſtulandũ?

Phil. 2

Pſal. 1

Matth. 5.

Roma. 14

Quid in Canone oret eccleſia.

VErbum huius ſacramenti quo Epũs in ordinandis presbyteris vtit̃,
admodum illuſtre eſt in ſcripturis. Nam in primis Iohan. xx. legi-
mus Ieſum in Apoſtolos inſufflaſſe, ac dixiſſe: Accipite ſpm̃ ſanctũ, quo-
rum remiſeritis pc̃tã, remittunt̃ eis: & quoꝝ retinueritis, retenta ſunt. Itẽ,
Mat. xxviij. Euntes docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris &
filij & ſpũs ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcũqꝫ mandaui vobis,
& ego vobiſcum ſum om̃ibus diebus vſqꝫ ad conſummationẽ ſeculi. Iti
dem Mar. xvi. Eũtes in mundũ vniuerſum p̃dicate euãgeliũ om̃i creatu
ræ: Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Itẽ Lucæ. xxij. & 1. Coꝝ. xi.
Hoc ſa

Verbũ ſacri Ordinis.

Iohan. 20

Matth. 28

Marci. 16

Lucæ. 22

1. Coꝝ. 11

1.Cor.11 Hoc facite in mei commemorationem. Quæ loca oſtendunt, Apoſtolos & eorum ſucceſſores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, vt eorum munus ac functio efficax ſit. Accipit Sacerdos poteſtatem prædicandi euangelij. Accipit poteſtatem baptizandi, remittendi peccata, corpus dominicum conſecrandi conficiēdiq́, ac cætera ſacramenta admini-
Chryſoſt.in Iohan.homilia.85. Iohan.20 ſtrandi, non ſuapte virtute, ſed diuina. Manum tantum & linguam præbet ſacerdos, ſed pater & filius & ſpiritus ſanctus omnia facit, de qua authoritate vt nos Chriſtus certos faceret, apud Iohannem.xx. ſic ait: Sicut miſit me pater & ego mitto vos, quibus verbis Apoſtolorum & illorum ſucceſſorum, animas erigit, & ſuam proponit authoritatem, quibus erat ſuum miniſterium relicturus.

Elementum ſacramēti ordinis. Impoſitio manuum — Elementum huius ſacramenti, quod ad Ordines maiores attinet, (quos dubium non eſt eccleſiam ex Chriſti inſtitutione recepiſſe) impoſitio manuum eſt, quemadmodum plurima loca in actis Apoſtolicis, & apud Paulum oſtendunt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis, ſub titulo de impoſitione manuum. Cuius myſterium diuus
Ambroſi.de dignitat. ſacerd.cap.5 Ambroſius libro de dignitate ſacerdotali capite quinto, in hūc modum explicat. Homo (inquit) imponit manus, deus largitur gratiam, ſacerdos imponit ſupplicem dexteram, & deus benedicit potenti dextera, Epiſcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impoſitionis verba ſunt myſtica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens poteſtatem, teſte conſcientia ſua, vt audeat vice domini ſacrificium deo offerre. Eſt itaque manus impoſitio congruum ſignum, quo ordinati conſcientia certa efficitur de dono dei ſibi ad ædificationem eccleſiæ collato.
Vnctio Præterea, vnctio quæ adhibetur ſacerdotio initiandis, elementū eſt ordinis, quæ ab vnctione legis originē habet, non recēs cōmentū, ſed in omni eccleſia tam græca quam latina a tempore Apoſtolorum celebrata, quod ex antiquiſſimis ac receptiſſimis quibuſq́ ſcriptoribus facile comprobari poterit, quorum vnum aut alterum poſtea afferemus.
In collatioñ. minorum ordinum, quid ſit loco elementi Cæterum in collatione minorum ordinum, quos eccleſia diuinitus inſpirata, inſtituit (vt nullus de clero qui ordinatus non eſſet, auderet præſumere officium quod ſciret non ſibi creditum) certa quædam inſtrumenta traduntur, quibus quod cuiuſq́ ordinis munus ſit, exprimitur, quæ vice elementi ſunt, atque inter tradendum ep̄us ordinando ſuggerit, cur hęc inſtrumenta porrigat, cōmonens vt ſuo quiſq́ officio recte fungatur, ſimul deum orans vt ordinatis, cuique ad ſuam functionem exequendam efficax adeſſe dignetur, quemadmodum ſuperius ex concilio Carthaginenſi per ſingulos Ordines oſtendimus. An autem hoſce minores Ordines proprie ſacramentum dixeris non diffinimus, certe presbyterium & diaconatus ſola habent apertum ſcripturæ teſtimonium, quamuis & cæ-

teri

teri ordines diuina non humana authoritate ſint inſtituti, vt quis officium bona conſcientia in eccleſia gerere audeat ſibi cōmiſſum, quod alioqui ſibi haud creditum periculoſe gerendum præſumeret.

Ritus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut exponere non eſt neceſſariū. Nam quicūq; ordinatur ſatis intelligit quid ſibi ritus illi velint, modo tamen in grammaticę rudimentis ſit mediocriter verſatus. Nam Epiſcopus vt diximus ſingulis ſua munia præſcribit, ac deinde orat ſuper ordinatos, quæ orationes expoſitionis vice ſunt, plenę pietatis. Quod autem Clerici ex more Eccleſiaſtico tondunt. Id inprimis fit, vt clerici a laicis diſcernantur, deinde etiā tonſura ſuam ſignificationem habet, qua clericus ſui officij admonetur. Nā vertex raſus quid aliud ſignificat q̄ clerici animū ab omnibus terrenis cupiditatibus longe ſemotū, & his quæ ad deū ſunt perpetuo intentū eſſe oportere? nec ineptiunt qui raſurā ſignū eſſe dicūt regalis ſacerdotij quod noui teſtamēti miniſtri gerūt in eccleſia. Sed viderint miniſtri, vt ſigno, nō tātum doctrina eorū, ſed & vita reſpondeat. — *Ritus huius ſacramēti.* — *Cur clerici tondeantur.*

Virtus efficacia ſeu effectus huius ſacramenti, eſt donū ſeu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia & rata ſunt quæcūq; Ordinatus, ſecundū Chriſti & eccleſiæ inſtitutionē in eccleſia gerit. De hac dixit Apoſtolus. i. Timoth. iiij. Noli negligere gratiam quæ in te eſt quæ data eſt tibi per prophetiam cū impoſitione manuum preſbyterij. Et iterū. ij. Timoth. i. Admoneo te vt reſuſcites gratiā dei quæ in te eſt, per impoſitionē manuum mearum, Operatur aūt hoc gratia non tantū in bonis, ſed & in malis ſacerdotibus. Nā etſi mali ſacerdotes ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint, ſpiritū ſanctū tamē habent qui miniſterijs (quæ per eos aguntur) aſſiſtit, quod ſuperius nō ſemel oſtendimus, atque hęc ſemp fuit & eſt catholicæ eccleſiæ tā grecæ q̄ latinæ cōcors ſententia. Ambroſius in Epiſt. primā ad Corinth. cap. xij. Sicut (inqt) idolorū imago in miniſtris eorū eſt, ordinē ſuū habēs per ſingulos gradus, totum tamē hominis eſt, ita & in lege dn̄ica gradus chariſmatū ſunt in eccleſiæ officijs. Et ſubdit: In loco Ordinis eccleſiaſtici officij conſtitutus gratiā habet qualiſuis ſit, non vtiq; propriā ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciam. Itidē Theophilactus in illud Iohan. xi. Vnus autē ex ipſis Caiphas nomine cū eſſet pontifex anni illius, &c. Hoc aūt a ſemetipſo nō dixit, ſed cū eſſet pontifex anni illius prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gēte &c̄. ſic ait: Cum alijs, pontificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac Venalitij facti fuerunt principes, nec vltra per omne tempus vnus, ſed dūtaxat in annum vnum ſacerdotio fungerentur, & q̄uis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia ſpūs ſancti operans in his qui vncti erant, hæc ille. — *Vis huius ſacramenti.* — *i. Timoth. 4* — *2. Timoth. 1* — *Gratia ordinationis nō tantū in bonis, ſed & in malis.* — *Ambr. in epiſt. i. corinthio. ca. 12.* — *Ibidem.* — *Theophilactus in Io. 11* — *Caiphas pōtifex prophetauit.*

In bonis ſacerdotibus gr̃a & ratum facit miniſterium & ordinato vtilis ẽ.

Verum in bonis ſacerdotibus, hæc gratia non tantũ ratum facit miniſterium ſed & ordinatũ iuuat, vt ordine concredito rite vtatur, eſtq; apud deum cauſſa multi meriti cumulãdi, quod parabola Chriſti de fideli negotiatore ſatis declarat. Euge (inquit) ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudiũ dñi tui. Et Petrus apoſtolus dixit: Paſcite qui in vobis eſt gregẽ dei. Et poſt pauca: Et quũ apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſſibilẽ gloriæ coronã. Et Paulus apoſtolus dixit de Diaconis: Qui eñ bene miniſtrauerint, bonũ gradũ ſibi acquirent. Et huius gratiæ cauſſa idem Apoſtolus pronuntiat, Preſbyteros qui bene præſunt duplici honore dignos, maxime qui laborãt in verbo & doctrina. Qz vero inſignis ſit ſacerdotalis dignitas, paucis explicari nõ poteſt, quã qui volet cognoſcere, præter alios Ambroſiũ & Chryſoſtomũ legat, qui lecti, facient vt non facile quis extenuantibus eam dignitatem, aurem poſthac præbeat.

1. Timoth. 5

Pbři q bene pſunt dupli ci honore digni.

Sacerdotalis dignitas. Ambro. Chryſoſt.

Quo affectu ordines ſuſcipiendi.

QVo autem affectu & quo pacto ad capiẽdos ordines accedendum ſit, in titulo de impoſitione manuum ſatis ſuperq; oſtendimus. Breuiter qui ſacerdotio initiandus eſt, non alio affectu accedere debet, q̃ ad ſubmittendos humeros non dignitati externæ ſed magis publico muneri, vice Chriſti in eccleſia gerendo, in quam ſententiam dixit Apoſtolus: Qui Epiſcoparum deſiderat, bonum opus deſiderat. Cogitare ſecum debet, vt imitator Chriſti ſit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cum ordinatur ab Epiſcopo q̃ ſe ab ipſo Chriſto ad ipſius & eccleſiæ munia exequenda mitti ac deſtinari, Idq; cum multa & inſigni poteſtate ac virtute, nimirum diuina, & ea qua Chriſtus miſſus eſt, quemadmodũ ipſe dixit: Sicut miſit me pater, ita mitto vos Et alibi: Qui vos audit me audit, qui vos ſpernit me ſpernit, qui alio affectu ſacros ordines ambiũt, nempe vel vt cæteros honore præeant, vel vt de eccleſiæ theſauro laute viuant, ac ventri indulgeant, hos ſcriptura non mitti ſed ſuo nomine venire dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per oſtium ſed aliunde aſcendũt, maximi criminis rei, quod ingens vltio tandem certo certius ſubſequetur.

Iohan. 20
Matth. 10
Lucæ. 10
Qui pernitioſe ſacris ordinib' admoueantur.
Matth. 7.
Iohan. 10

Miniſter huius ſacramẽti Epũs.

MIniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt, idq; non tãtum vniuerſalis eccleſiæ ſententia, ſed & ex ſententia Pauli, is enim ad Titũ Epiſcopum ſic habet, huius rei gratia reliqui te Crœtæ vt ea quæ deſint corrigas & cõſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Verum de hoc fuſius diximus toto titulo de officio Epiſcopali.

Titum. 1.

DE SACRAMENTO MA TRIMONIJ.

MAtrimonium,coniugium,cõnubium,& nuptiæ pro eodem ferme vſurpãtur. Matrimonium ſi diuo Auguſtino lib.xix.contra Manichæos,credimus,dictũ eſt quod fœmina ob id potiſſimũ nubere debeat vt mater fiat. Coniugiũ(diuo Ambroſio teſte)a cõiungendo deriuatũ eſt,nam cũ legitime mulier viro cõiungitur, cõiugiũ eſt. Eodẽ Ambroſio authore:Nuptiæ dictæ ſunt,quod pudoris gratia puellæ ſe obnuberẽt,quod Rebeccam Iſaac iam deſponſatã feciſſe legimus,quæ maritũ deſignatũ aperto capite nõ putabat videndũ,ſed cũ is forte fortuna ſeu potius dei conſilio in agro deambulans ei obuius factus fuiſſet, ſublato pallio ſeſe operuit. Hoc tamẽ nuptiæ a matrimonio ſeu cõiugio differunt,quod proprie nuptiæ ſint matrimonij celebritas,quæ cõiugij teſtificationẽ declarat,Quæ de ratione vocabuli dicta ſuffecerint. Deinde ſciendũ eſt aliud eſſe matrimoniũ,aliud matrimonij ſacramentũ,quẽadmodum aliud eſt pœnitẽtia,aliud eſt pœnitentiæ ſacramentũ,nam longe latius matrimoniũ q̃ matrimonij ſacramentũ patet,Quę res vt perſpicua fiat,a prima inſtitutione nobis repetenda eſt.

De rõne vocabuli matrimonij. Aug.libr.19. cõtra Manichæos Coniugiũ. Amb.li.1.de Abra.patriarch. cap.9. Gene.24. Nuptiæ quo differãt à matrimonio. Amb.in Lucã li 2, ca.1.

MAtrimonium itaq; mũdo iam recens condito a deo inſtitutum & benedictũ eſſe conſtat. Nã Gene.i. legimus: Maſculũ & fœminã creauit eos, benedixitq; illis deus & ait:Creſcite & multiplicamini & replete terrã,deinde ſcriptura refert: Deũ poſteaq̃ primũ hominẽ creaſſet protinus ſubintuliſſe. Nõ eſt bonũ hominem eſſe ſolũ, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Et poſt pauca narrat ſcriptura deũ immiſiſſe ſoporem in Adam, cũmq; is obdormiſſet,tuliſſe vnã de coſtis eius & repleſſe carnem pro ea,& ædificaſſe coſtã quam tulerat de Adam in mulierẽ,& adduxiſſe eam ad Adam. Adam vero cũ intuitus eſſet mulierẽ, dixiſſe(nõ dubium prophetico ſpiritu)hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea,hæc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt, quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adherebit vxori ſuæ & erunt duo in carne vna. Vnde conſtat matrimonij inſtitutionẽ omnium antiquiſſimam eſſe & deum authorem referre.

Matrimonium initio oſ bus à deo inſtitutum & benedictum Gene.1 Gene.2 Adã primus propheta. Vide Au. li. de bo. cõiu.

EST autem matrimoniũ ob diuerſas cauſſas a deo inſtitutũ. Principio vt eſſet prima humanæ ſocietatis copula,quæ germanã atq; amicabilem quandã coniunctionẽ,alterius quidẽ regentis,alterius autem obſequẽtis cõplecteretur. Secũdo,vt eſſet artiſſima quædã coniunctio quę ſoboli

Matrimonium eſt inſtitutũ potiſſimũ ob q̃tuor cauſas. 1 2

ſoboli & amanter ſuſcipiendæ & religioſæ æducādæ deſeruiret, Vtrūq;
Gene.2 ſinē ſcriptura nō tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi,
Gene.1 Ac rurſus: Creſcite & multiplicamini & replete terram. Tertius inſtitutio
3 nis finis, qui proprie ſtatū hominis poſt lapſum reſpicit eſt, vt infirmitas
Auguſt. ſup Geñ. libr de incōtinētiæ noſtræ, honeſtate nuptiarꝝ exciperet̃. Nã cũ conſtet, niſi ce
nup. & cōcu. cidiſſent primi parētes homines futuros, atq; etiã liberos ſine carnis incē
Contra Fauſtũ Manich. tiuo, ac abſq; feruore libidinis atq; adeo nō tantũ ſine peccato, ſed etiam
li.19.ca.26. cũ merito procreaturos fuiſſe, poſt pc̄tm̄ vero lethalis cōcupiſcētiæ lex,
Augu. de bono cōiu. ca.1 mēbris noſtris inhęſerit, ſine qua carnis cōmixtio non ſit, neceſſe eras vt
inſtitutũ quoddã dei haberemus, q̃d carnis cōmixtionē alioqui ob cōcu
Roma.7 piſcentiã reprehenſibilē, excuſaret, in quã ſententiã dixit Apoſtolus, Pro
1.Corꝝ.7 pter fornicationē vitandã, vnuſquiſq; propriã vxorē ſuã habeat. Augu
Auguſt. ſup Geneſim. ſtinus duo priora officiá, matrimonio ante hominis lapſum, tertiũ iã la
pſo tribuit. Quod (inquit) ſanis eſt ad officiũ, ægrotis eſt ad remedium.
4 Præter hos fines nō poſtrema ſed potiſſima cauſſa inſtitutiōis matrimo
Potiſſima cauſſa iſtitutionis matrimonij. nij (ſi dei propoſitũ reſpiciamus) eſt, vt eſſet cōgruũ ſignũ artiſſime illi
us cōiunctionis vēturi Chriſti & eccleſiæ, quã quidem a principio & ab
æterno anteq̃ quicq̃ fieret præordinauit deus, atteſtante Paulo: Deũ ele
Ephe.1 giſſe nos in Chriſto ante mũdi cōſtitutionē, nobiſq; promiſiſſe ſpem vi
Titum.1. tæ æternæ in Chriſto ante tēpora ſecularia. Præuidēs nãq; deus hominē
diabolica fraude deceptũ iri & lapſurꝝ, ſimul & de homine perdito reſti
Chrũs parēs regeneratorum. tuendo, regenerandoq; ſecũ ſtatuit ac diſpoſuit, Proinde Chriſto (quem
huius regenerationis parentē eſſe voluit) nuptias præordinauit, quas in
Roma.5 Adæ (qui erat forma venturi) & Euæ ex Adæ indormiſcentis latere for
matę mirabili copulatione, pulcherrime expreſſit, ac veluti deſponſatiōe
inchoauit, eiuſdēq; deſponſationis fidem, promiſſione vēturi ex muliere
Gene.3. ſeminis, q̊d caput ſerpētis cōtereret cōfirmauit, quam & in omnibus pijs
qui ab exordio ſeculi vſque ad Chriſtũ fuerũt, renouauit, & per prophe
tas ſuos p̄dicari & euulgari fecit, Vt cæteros p̄tereamus, quid aperti' co
Oſee.2. quod apud Oſee dñs eccleſiã appellãs de ipſius deſpōſatione loquitur in
hũc modũ: Et ſponſabo te mihi in ſempiternũ, & ſponſabo te mihi in iu
ſtitia & iudicio & in miſericordia & in miſerationibus, & ſpōſabo te mi
hi in fide. Salomon vir oīm ſapiētiſſimus Epithalamion etiam harꝝ nu
Cantica canticoꝝ Salomonis eſt cãticũ nuptiale ptiarꝝ in Chriſto & eccleſia futurarꝝ cecinit in Cãticis canticorꝝ, & cum
ſua ætate nondũ appetiſſet tēpus q̃ hæc deſpōſatio nuptiarꝝ celebritate
cōſummaret̃, ſpōſam (quæ tũ adhuc vēturo ſpōſo Chriſto parabat̃) can
ticũ ipſum a voce intimi deſiderij ordientē introducit. Oſculetur me (in
quit) oſculo oris ſui. Deniq; Iohãnes Baptiſta paranymphus ille ſacerri
mus tãti cōiugij, cũ appetiſſet tēpus nuptiarꝝ celebrãdarꝝ, & ſponſus iam
Iohan.1 prodiſſet in orbē, propter ſpōſum (quem & digito oſtēdit) gaudet, quia
Iohan.3 tēpus impletũ eſt. Qui habet (inq̄t) ſpōſam ſponſus eſt, amicus aũt ſpōſi

qui ſtat

qui ſtat & audit eū gaudio gaudet, propter vocē ſponſi, hoc ergo gau- Ab exordio
dium meū impletū eſt. Ab exordio itaq; mūdi Chr͞o deſpōſata eſt vxor mūdi eccle-
eccleſia. Miſſi ſunt ſerui prophetæ qui vocarēt inuitatos ad nuptias. Ve ſia Chr͞o deſ
nit tandē ſpecioſus ille præ filiis hoim ſpōſus Chr͞us cui crucis thalamū ponſata eſt.
aſcendēti & obdormiſcēti, pater ex latere, lancea militis aperto, deſpōſatā Matth.22
illā exhibuit, atq; adeo vxorē formauit, ornauit, ac copulauit eccleſiam, Lucæ.14.
ipſi Chriſto, indiſſolubili vinculo, veluti vnā cū eo carnē perpetuo adhe Pſal. 44
ſurā, atq; ita demū nuptiæ illæ cōſummatę ſunt, q̄d magnus ille Euāgeli Iohan.19.
ſta nō tacuit, qui nō ſine grandi myſterio, ſic ait: Poſtea ſciens Ieſus quia Ibidem
oīa cōſummata ſunt, dixit, Sitio. Et paulopoſt quū accepiſſet Ieſus acetū,
dixit: Cōſummatū eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritū. Et poſt pauca:
Ad Ieſum aūt cū veniſſent vt viderēt eū iam mortuū, nō fregerunt eius
crura, ſed vnus militum lancea latuſ eius aperuit, & cōtinuo exiuit ſan-
guis & aqua, Quod ne fortuito aut naturaliter factū eſſe crederes, ſed
grande atque inenarrabile myſteriū, vt eſt, reputares, adiecit. Et qui vi-
dit, teſtimoniū perhibuit, & veræ eſt teſtimoniū eius. Et ille ſcit quia vera
dicit, vt & vos credatis. Apud Mattheū quoq; & Lucam Chriſtus ipſe Matth.22
haſce nuptias aptiſſima parabola inſinuat, & q̄d futuræ prophetæ p̄dixe Lucæ.14.
rūt iam exhibitū pronūtiat. Apocalypſis q̄q;. xix. nō iam Epithalamion Apoca. 19
futuraræ, ſed p̄ſentium nuptiaræ ſuccinit: Audiui (inquit Iohannes) vocē
tubæ magnæ, & ſicut vocem aquaræ multaræ, & ſicut vocē tonitruorum
magnoræ dicentiū. Halleluia, qm̄ regnauit dn̄s deus noſter omnipotēs. Coniugium
Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ Adæ & Euæ
agni, & vxor eius præparauit ſe, & datū eſt illi vt cooperiat ſe byſſino grande my-
ſplendenti & candido. Et paulo poſt: Beati qui ad cœnam nuptiaræ agni ſterium Ibidem.
vocati ſunt. Hæc altius repetere viſum eſt, vt doceremus tantā rem (qua
nec eſt nec cogitari poteſt vlla alia maior) ſymbolo quodā perpetuo re-
præſentari debuiſſe eoq; omniū aptiſſimo, id quod deus Adæ & Euæ cō
iugium eē voluit. Poterat quidem deus pari opera qua Adam ex limo Gene.1
terræ plaſmauit, Euam quoq; ex ſimili argilla condere, poterat eos ſepa-
ratim formatos (queadmodū cætera animantia) propagatiōis gratia iun
gere, poterat coniugij leges dare, ſed ſic res myſterio vacaſſet, nec Adam
& Eua fuiſſent forma & figura futurarum nuptiarum Chriſti & eccle- Adam my-
ſiæ. Iam & ipſum Adam in hāc myſterij rationem potiſſimum reſpexiſſe ſterij nō ignarus fuit
non ſolum Apoſtolus docet, ſed & res ipſa plane oſtendit. Quid eñ pu Ephe.5.
tas eſt, quod Adam ad primum Euæ conſpectum, verba (quæ ſuperius
retulimus) protulit, quibus patri & matri præferebat vxorem quum ipſe Gene. 2
neque patrem habuiſſet neque matrem? Quid quod q̄uis graui ac pro-
fundo ſomno ſoporatus, ſeu vt alia habet æditio extaſi correptus ſit, ta-
men nō clam illo fuit quod factum eſt? quod ea verba manifeſte compro Ibidē.
bant, cū ait, hoc nūc os ex oſſibus meis & caro de carne mea, quę ſatis in-

dicant etſi occluſos habuerit ſenſus corporis mente tamen vigilauerit, in tempora, olim poſt multa ſecula futura reſpiciens. Quid quod cum impoſuiſſet cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis vocabulo) ſoli tandem Euæ in qua ſimilitudinem ſuam recognoſcebat, vocabulum a ſuo nomine deductum dederit, dicens. Hęc vocabitur virago, quia de viro ſumpta eſt: quod in Hebræa lingua manifeſtam habet nominis Ethimologiam, Vir enim hebraicæ Is, & mulier Iſſa vocatur. Quid ergo hoc verborũ inuolucro aliud vaticinatus eſt Adam, niſi quandoque fore, vt Chriſtus in orbem terrarum prodeat: qui licet deo eẽt æqualis homouſios patri, ſemetipſum tamen exinaniret, ac veluti relicto patre, noſtri cauſſa formam ſerui acciperet, in ſimilitudine hominũ conſtitutus, & figura repertus vt homo, fieret obediens vſq; ad ſoporem mortis, Idq; eam tantum ob cauſſam, quo deus pater de latere eius, ſanguinem & aquam educeret, ex quibus ipſi non reperienti aliunde adiutorium ſimile ſibi, de oſſibus & carne eius vxorem eccleſiam ædificaret, de ipſius etiam nomine nuncupandam, nimirum a Chriſto eccleſiam Chriſtianã, atque adeo ipſi Chriſto vniendam, vt iam Chriſtus & eccleſia non duo ſed vna caro recte dicantur, vtq; ea quæ prophetico ſpiritu de hominis gloria Dauid cecinit, tandẽ in Chriſto & eccleſia, tanquam in vnum hominem coagmẽtatis, complerentur, quod fieri nõ poſſet, ſi aliunde q̃ ex ipſius Chriſti latere eccleſia ſumeretur, fit autem iam, quum deus eandem vſque ad conſummationem ſeculi ex Chriſti filij ſui latere ædificare non deſinit, donec occurramus oẽs in vnitatem fidei & agnitionẽ filij dei in virũ perfectũ in mẽſurã plenitudinis Chriſti, In q̃d myſteriũ diuiniſſimus Paulus intuens, cum paſſim alibi, tum in Epiſtola ad Epheſios (quæ proprie in explicationẽ tanti arcani in primis noſtris parentibus olim repreſentati ſcripta videtur) eccleſiã corpus & plenitudinem Chriſti appellat in ipſo conuiuificatã & cõreſuſcitatã, ſimul etiam in ipſo in cœleſtibus conſedentem. Ex his itaque omnibus (vt vnde digreſſi ſumus, reuertamur) colliqueſcit, matrimoniũ non vulgari ſed myſtica omnino ratione, non quolibet, ſed ſingulari quodã modo (quẽ ſcripturare fert) a deo in paradiſo inſtitutũ fuiſſe, nimirum vt ſacramentum eẽt, artiſſimæ illius vnionis in Chriſto & eccleſia futuræ, q̃d diuus Paulus in iam citata Epiſtola ad Ephe. cap. v. grauiſſime cõmonſtrat.

Ibidem. — *Adam ſoli Euę vocabulum ſuo nomini cognatũ indidit.* — *Myſterij latentis breuis explicatio.* — *Symbol. Nicenum.* — *Philip. 2* — *Acto. 11* — *Ephe. 5.* — *Pſal. 8* — *Ephe. 4.* — *Ephe. 1.* — *Ephe. 5.*

QVanq̃ autẽ omnes iſtæ cauſſæ inſtitutionis matrimonij ſimul acceptæ, populo dei tantũ, etſi nõ pariter oĩbus cognitæ fuerint, negari tamẽ nõ põt, etiã ipſas Gentes idololatras lege quadã naturæ mẽti diuinitus inſita pcepiſſe, matrimoniũ rem quandã ſanctã eẽ, ac maiorẽ q̃ vt humanũ inuẽtũ æſtimãdũ ſit. Intelligit eñ ratio vagos cõcubitus cõtra naturã eẽ, intelligit ſtupra & adulteria, inhoneſta ac puniẽda eẽ. Pręterea caſtita-

Etiam gẽtes agnouerunt matrimoniũ eẽ ſanctã eẽ.

caſtitatẽ, moderationẽ,ac verecũdiã in voluptatibꝰ corpis hominis natu
ræ maxime cõuenire.Proinde &ſi gentes propriã matrimonij ſanctitatẽ
nõ viderẽt,quoſdã tñ ex dictis matrimonij finibus ac bonis vtcũq; vide
runt,ac cum populo dei cõia habuerunt,eis a lege illa naturæ indicata,
quę & legibus tuebant̃,& abutẽtes grauiſſimis pœnis,de adulterijs,ſtu
pris & id genus reliquis vitijs æditis coercebãt.Nec erat eis vulgaris ma
trimonij deſcriptio ignota,qua mr̃imoniũ deſcribit̃ eẽ legitima maris &
fœminæ coniũctio,& conſortiũ oĩs vitæ,diuini & humani iuris cõicatio
indiuiduã vitæ conſuetudinẽ retinens. Et quia nõ probauerũt deũ habe
re in notitia,quod nõ agnoſcerẽt dona dei,ſed ſibi omnia tribuerẽt,ex re
ſacra rem fecerũt prophanam,adeo vt matrimoniũ iam , nõ ex dei ſed a
moribus ac legibus cuiuſq; populi totũ penderet , eoq; talia erant apud
alios legitima coniugia qualia haberent̃ alibi perabſurda . Quãobrem
vt inficiari nõ poſſumus apud gentes fuiſſe mr̃imonia,tñ nemo nõ videt
matrimoniũ apud eos proprie ſacr̃m non fuiſſe,aut ſaltẽ non habuiſſe ſa
cramenti ſanctitatẽ. Nam quæ tandẽ illius matrimonij ſanctitas quod li
cebat marito etiã nulla vel omnino improbabili cauſa reſcindere? quẽad
modũ de Catone Romano legimus,qui vxorẽ nõ ſterilitatis cauſa(quæ
rationẽ aliquam apud dei ignaros habere poterat)ſed alterius etiam do
mum liberis impleturam repudiauit,ac alij ducendam tradidit.

Vide titulos iuris ciuil. de adulterijs & ſtupris

Mr̃imonij deſcriptio etiam apud gẽtes.

Roma.1

Mr̃imonia q̃ dẽ legitima apud gentes, ſed mr̃imonij ſacr̃m nõ fuit.

Aug. de fide & opibꝰ ca.7

Cato Romanus

APud Iudæos maior erat matrimonij ſanctitas. Nam cum repromiſ
ſionem venturi ſeminis ex Abrahã & Dauid(in quo omnes gentes
bñdicerent̃)accepiſſent,q̃ religioſiores inter eos erant, propagandi potiſ
ſimũ cauſa,nuptias copulabant,non victi libidine,ſed ducti pietate,non
vt vxores in morbo deſiderij,ſicut gentes quæ ignorant deũ,ſed magis
in generandi opere ſocias haberẽt.Ergo Gẽtes nuptias externæ tantũ
honeſtatis cauſa,qua & fœdæ libidinis indecorꝫ cælarẽt & liberos ordi
nato nõ vago cõcubitu procrearẽt,cõtrahebãt. Iudæi vero nõ tm̃ hone
ſtatis,ſed & pietatis cauſa.Nam cũ ſcirent in ſemine Abrahæ benedicẽ
das oẽs gẽtes,nõ tm̃ officij,ſed & pietatis erat carnaliter filios propaga
re,religiõis erat ſobolem propter Chr̃m querere,nimirꝫ ad genus eius ſe
cundũ carnẽ ab omnibus alijs gentibus(deo ita volente)diſtinguendũ;
tũ & id ad prophetãdum Chriſtũ q̃ maxime valeret q̃ prænũtiabat̃,ex
quo etiã genere,& ex qua gẽte eẽt vẽturus,vnde ſanctitatis erat propter
populũ dei propagãdũ nuptijs vti,q̃d p hũc populũ & prophetarẽt &
naſceretur princeps & ſaluator omnium populorum.Sed dices:Si patri
bus veteris legis ratio primæ inſtitutionis matrimonij non fuit inco
gnita? ſi pietate ſuadente ducebant vxores , qui factum eſt vt & omni
um pientiſſimi , veluti Abraham,Iacob & Dauid plures ducerent coniu
ges? cũ tamẽ Adam diuino inſtinctu dixiſſet: Et erũt duo in carne vna.

Mr̃imonia Iudæorꝫ ſanctiora q̃ gẽtium

Gene.17.

Pſalm. 131

Aug. de bo. cõiuga.ca.13

Gentes cur cõtraxerint matrimonia Iudæi cur.

Aug. de bo. cõiug.ca.19.

Michę.5.

Matth.2.

Aug. de bo. cõiuga.ca.9.

De monogamia Iudęorꝫ

Obiectio

Abrahã, Iacob, Dauid,

Monogami

Gene.2

Obiectio, de Repudio Iudæis ꝑmiſſo.
Deute. 14
Gene. 2
Dilutio
Verba Adæ nō ſunt ad literā exigēda in ꝑſōbus veteris legis.
Auguſti. de bono coniuga. ca. 16. 17.

Item qui factū eſt, vt ꝑmittente Moſe, vxores repudiare atq; alias dimiſſarum loco ducere poſſent Iudæi, cum tamen Adam eodem inſtinctu percitus dixiſſet: Relinquendum eſſe patrem & matrem & adhærendū vxori, quæ eſſet os de oſſibus & caro de carne viri atque adeo cum viro vna caro? Hic fere nihil habemus quod reſpondeamus, niſi quod quēadmodum ædificatio Euæ ex latere Adæ, ſic & verba illa prothoplaſte ſalua ſemper hiſtoriæ veritate plane myſtica & prophetica fuerint, non in populo iudaico, ſed demum in venturo Chriſto & eccleſia complenda. Interea ergo dum Chriſtus, ex eodem ad hoc peculariter delecto populo expectaretur, dumq; velaretur adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtræ myſterium, ſecreta dei diſpenſatione patribus permiſſum eſt, plures vxores ducere, quo facto & ſi vniōnem illam verbis propheticis deſignatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre prǣludebant.

1. Coꝛ. 13
Galat. 3
Gene. 2
Auguſti. ibidem ca. 16

Nam cum hoc ageretur vt ſignificaretur olim in Chriſto Synagogā ſimul & Gentium multitudinem veluti in vnum corpus eſſe iungendas, & demum in ipſo Chriſto vere complendum quod Adam prophetico ſpiritu prædixerat. Idcirco factū eſt (deo ita diſponente) vt huius myſterij deſignandi gratia liceret vni viro plures vxores ducere, Viciſſim vero vnā fœminā pluribus viris nubere non liceret, duobus enim ſeu pluribus maritis viuis nullam legimus ſeruiſſe ſanctaꝝ. Plures aūt fœminas vni viro legimus coniunctas, dum ſcilicet ratio tēporis ſuaderet, & Gentis illius ſocietas permitteret, cuius generatio nuntia futuroꝝ erat, ac ad propheticā diſpenſationē pertinebat.

Quid ſignificabat monogamia patrū

Quid ergo eſt quod vnus plures ducit? niſi quod vnus eſt Chriſtus, qui ſynagogā & Gentiū multitudinem olim longiſſime diſſitas ſibi cū adueniſſet copulans ac propheticū myſterium adimplens in vnā eccleſiā redegit? Quid eſt quod viciſſim vna non nubit pluribus, niſi quod eccleſia plus q̄ vni viro, hoc eſt, Chriſto nubere non præſumit?

1. Coꝛ. 11.
1. Coꝛ. 1
Matth. 24
Marc. 13
Lucæ. 17

Hinc enim ſtomachatur Paulus, & delitigat cum Corinthioꝝ eccleſia, quod ſe in plures viros videret diuidere, quod vnuſquiſq; eoꝝ diceret: Ego quidem ſum Pauli, Ego aūt Apollo, Ego vero Cæphe, Ego aūt Chriſti. Nunquid (inquit) diuiſus eſt Chriſtus, & Chriſtus præmonuit vēturos multos, ſed nequaquā audiendos qui dicerent: Ego ſum Chriſtus. Item: Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic.

2. Coꝛ. 11
Ephe. 2
2. Coꝛ. 11
1. Coꝛ. 12
Ibidem

Chriſtus ergo vnus & ſingularis eſt (quēadmodū apud Hebræos, Maritus) Gentes vero (quēadmodū vxores Hebræoꝝ) multæ, ſed tamen vni Chriſto copulandæ, & in Chriſto vnum futuræ, quēadmodū dixit Apoſtolus, deſpondi enim vos vni viro virginem caſtā exhibere Chriſto. Et iteꝝ: Sicut enī vnū corpus eſt & membra habet multa, omīa autē membra corporis cū ſunt multa, vnū tamen corpus ſunt. Ita & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Gentiles ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes in vno ſpiritu potati ſumus.

Ex quibus

EX quibus facile intelligis patrum polygamiam verbis Adam myſticis magis ſeruire ꝙ repugnare. Non enim vt quarundam gentium polygamiam, ſolam pluralitatem vxorum (quam libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantum cauſſa adhibebāt) ſed magis in Chriſti & eccleſiæ (cui præludebat) Monogamiam reſpiciebat, ac futurum deſignabat, vt quandoque diuerſiſſimi populi vni Chriſto ſubditi vnam eccleſiam conſtituerēt, cuius arctiſſima vnione prophetia protoplaſte tandem adimpleta conſummaretur. Atque hæc ſe ſic habere nemo non intelligit, qui ſaltem animaduertere velit, in patrum polygamia, plures vxores, nō indiſcriminatim hanc coniunctionem, ſed magis vnas ex eis ſynagogam, alteram vero quampiam eccleſiam ex gentibus ſignificaſſe, id quod Abrahæ, Iacob, & Dauid connubia commonſtrant, cum catholicis ſcriptoribus oībus, tum & Apoſtolo teſtibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum myſterium adeo nihil peccaſſe vt magis illius ſignificationi olim adimplendæ ſuffragati videantur.

Patrū polygamia nō repugnat verbis Adæ myſticis.

Ephe. 5. Galat. 3

Galat. 4

CAeterum nec naturæ contrariam fuiſſe patrum polygamiam conſtat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum eſt, vt quæ principantur, ſingularitatem ament, quæ autem ſubdita ſunt, non ſemper ſingula ſingulis, ſed ſi rationaturalis vel ſocialis admittit etiam plura vni, non ſine decore ſubdantur, quemadmodum plures ſerui vni domino recte ſubduntur. Vnus vero ſeruus duobus dominis commode ſeruire non poteſt. Itaque cum in nuptijs vir principantis, Mulier ſubditi vicem gerant, contra naturam nuptiarum non eſt vnum virum plures ducere, ſed vnam pluribus viris nubere plane contra naturalem rationem eſſe, quis non videt? Plures enim fœminæ ab vno viro fœtari poſſunt, vna vero a pluribus non poteſt. Proindeq; haud abſurde dixerimus per illius temporis connubia non ſolum illam Chriſti & eccleſiæ coniunctionem, ſed & animarum cum deo copulationē eſſe ſignificatam. Non eſt enim verus deus animarum niſi vnus, nec poteſt vna anima pluſquam vni deo ſpiritualiter nubere, tametſi enim vna anima per multos falſos deos fornicari poſſit, fœcūdari tamen non poteſt, plures vero animæ vni deō recte ſubduntur.

Patrū polygamia nō fuit naturali rōni contraria.

Aug. de bono coniugali cap. 16

Matth. 6

Auguſtinus in loco iam citato.

Deute. 6

2. Cor. 11

QVæ cū ita ſunt, nēpe patrū polygamiam neq; cū natura pugnaſſe, neq; myſterio ſui tē poris defuiſſe, ſed magis ſeruiſſe, mirandū non eſt, ꝗd catholici ſcriptores auſi ſint aliquot ex patribus polygamis noſtris Monogamis, imo & continentibus anteſerre, nimirū perſonas perſonis, non virtutem virtuti comparantes, nemo enim dubitat continentiā matrimonio excellentiorem, ac longe præſtantiorem eſſe, ſed perſonam Abrahæ polygami, multis apud nos etiam continentiam ſolenniter pro-

feſſis

Veteres prætulerūt Abrahā & Iacob, polygamos noſtris Monogamis, atq; adeo continentibus

Aug. de bo. cōiug. ca. 20 & ſequen.

ſtatis ac cęlibem vitam ducentibus anteferendã eſſe quis auſit dubitare?

Aliud ẽ habitus virtutis. Aliud externum opus. Habitus q̃d.

Nam cum perſonas perſonis conferimus, non externũ opus, ſed animi propoſitũ, ſeu vt Auguſtinus vocat, animi habitum reſpicimus, in quo virtus ipſa potius q̃ in opere conſiſtit. Habitus ènim eſt quo aliquid agitur cum opus eſt, cum autem non agitur, poteſt agi, ſed non eſt opus. In habitu ergo animi virtus ſemper eſſe debet. In opere autẽ pro rerum & tempor̄ opportunitate.

Abrahã propoſito contineñtiſſimus at q̃ etiã ope ſi rõ t̃pis ſui p̃miſiſſet

Iam ſi habitũ virtutis continentiæ in Abrahã licet polygamo contempleris, plane fatebere continentiæ virtutẽ in eo fuiſſe permaximã, quam & nuptijs prætuliſſet, & cũ gaudio ſuſcepiſſet, ſi ei optio talis data fuiſſet, qualis reuelato nouo teſtamẽto data ẽ, dicẽte dño

Matth. 19

Qui poteſt capere, capiat. Satis eñ apparet, q̃ potuerit Abrahã ſi rõtẽporis permiſiſſet propter regnũ cœlor̄ a nuptijs continere, qui vnicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ ſunt) potuit intrepidus immolare propter regnũ cœlor̄.

Gene. 22.

Ad eandẽ rationẽ patres, quos Moſi lex ætatẽ patriarchar̄ ſubſequens, inuenit, (qua maledictus pronũtiatus eſt qui non excitaret ſemen in Iſrael) continentes fuerunt, nã qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus vtebãtur, reperiet plane, eos caſtius habuiſſe plures q̃ nunc quilibet eor̄ vnam habet, quibus quid ſecundũ veniã permittat Apoſtolus, videmus, nimir̄ vt quiſq; eor̄ propter fornicationẽ vxorem ſuã habeat, & vnaquæq; ſuũ virũ, ac præterea vult ne inuicẽ fraudent niſi forte ex conſenſu, ſed ſtatim poſt reuertantur in idipſum ne tentet eas ſatanas propter incontinentiã eor̄.

1. Cor. 7

At illi vxores iãetſi plures non propter fornicationẽ vitandã, ſed tantum cauſa propagandæ prolis habebant, cum hanc propagationem temporum diſpenſatio omnino requireret ac poſtularet.

Aug. de bo. cõiug. ca. 21. Par meritũ Abrahę polygami & Iohannis virginis.

Atq; hinc etiam fit vt beatus Auguſtinus, quod ad habitum virtutis attinet, audeat pronuntiare non impar eſſe meritum continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Iohannis qui nullas expertus eſt nuptias, quemadmodum non eſt impar meritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Iohanne qui paſſus non eſt, paſſurus tamen non minus libenter, q̃ Petrus ſi deus voluiſſet, & res ipſa popoſciſſet. Igitur ipſius Auguſtini ſententia, & Iohannis cęlibatus, & Abrahæ connubium pro tempor̄ diſtributione, Chriſto militarunt, ſed continentiam Iohannes & in habitu & in opere, Abraham vero in ſolo habitu habebat.

Aliud habit⁹ Aliud opus

Hieronym⁹ 32. q. 3

Proindeque Hieronymus ait: Quis ignorat ſub alia diſpenſatione dei omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti, cuius nunc Chriſtiani ſunt? Quomodo Abraham ante placuit in coniugio, ſic nunc virgines placent in caſtitate, ſeruiuit ille legi, & tempori ſuo, ſeruiamus nos legi & tempori noſtro, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non ſolum erat ſine culpa, ſed & meritum habebat, ſaltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ ſola opera noſtra diſcernit) viuebant.

Roman. 3 Aug. de bo. cõiuga. ca. 8.

Verum

VErum diuortium Iudæis a Moſe permiſſum longe aliam ꝙ polygamia habet rationẽ. Nam illud & cum myſterio & cũ ratione ſeu natura matrimonij prope pugnare videtur. Vnde Chriſtus diuortiũ ab omni culpa non excuſat, nec vt rem bonam probat, ſed tãtum indultam ac permiſſam ſatetur ob duritiã populi, alioquin vxores ſuas animo ſuo non ſatis commodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij inſtitutio. Vnde in tota ſcriptura non facile reperias vllum ex ſanctis patribus vxorem quam ſemel duxiſſet repudiaſſe. Habes nunc vtcunque iudaici matrimonij rationem.

Diuortiũ aliam habet ꝙ polygamia rationem

Diuortiũ Iudæorũ nõ vacauit culpa.

Matth.10

Chryſoſt.in Matthæum.

IAm de matrimonio Chriſtiano videndum eſt, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico commune. Deinde quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaq; hoc habet matrimonium apud oẽs populos & Gẽtes & Iudæos & Chriſtianos cõmune, quod legitima quædam maris & fœminæ coniunctio eſt, ꝙ mutuo magis conſenſu contrahitur ꝙ concubitu, quod mutuæ ſocietatis ac familiaritatis, quod prolis ſuſcipiendæ, ꝙ deniꝙ fœditatis vagi concubitus vitandæ gratia initur. Cæterũ iudaicũ matrimoniũ ante aduentũ Chriſti cum Chriſtiano matrimonio hoc cõmune habebat quod non tantũ ob cauſſas prædictas, ſed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verũ hoc ſolo ab vtriſꝙ tam Ethnico ꝙ Iudaico matrimoniũ diſtat Chriſtianũ, quod eſt nouæ legis ſacramentũ gratiã conferens ijs qui id rite auſpicantur. Et eatenus præter gratiam quam confert pleraꝙ habet ſingularia. Nam in primis non permittit polygamiã. Secundo prohibet diuortium ex omni cauſſa, præterquam ex cauſſa fornicationis, ex qua tamen, non aliam ꝙ corporalem non autem ſacramentalem ſeparationem concedit. In quo fanatici Anabaptiſtæ ac pleriꝙue hæretici qui ſacramenti huius virtutem ignorant miſere hallucinantur.

De mr̃imonio Chriſtiano.

Legitimum mr̃imonium apud omnes gentes

Cõia Iudaici & Chriani mr̃imonij

Quo differt Chrianũ matrimonium à nuptijs aliorũ populorũ

Matth.19

Error Anabaptiſtarũ & Hæreticorũ.

QVæ res vt clarior fiat eiuſcemodi quæſtio nobis mouenda eſt. Fuerit ne matrimoniũ apud Iudæos ſacramentũ? Et vt fuerit ſacramentum qui fiat vt Chriſtianum matrimonium ratione ſacramenti ab iſto diſcernatur? Reſpondemus, Matrimonium apud Iudæos ſacramentum fuiſſe, quemadmodum alia quoque veteris legis cęrimoniæ ac myſteria futurorum nuntia & ſignificatiua, Iudæorum ſacramenta fuerunt. Vnde non diſſimili, ſed eadem plane ratione matrimonium iudaicum a Chriſtiano diſcerni conſtat, qua cætera illa iudaica a Chriſtianis ſacramentis diſcernuntur, quæ in hoc ſita eſt quod iudaica illa, id quod repræſentabant in Chriſto futurum figurabant, erant enim vmbra futurorum. Chriſtiana vero idipſum quod repræſentant iam in Chriſto adimpletum ſignant, nec tantum (vti illa) ſignant, ſed & rite accipientes virtu-

Quæſtio

An mr̃imonium fuerit apud Iudæos ſacramentũ.

Dilutio

Quo diſcernat mr̃imoniũ iudaicũ à noſtro

Quo pacto ſacra veteris legis p̄ribus profuerit. Romañ.3 1.Coꝛ.10 Ephe.5

virtute ſpiritus aſſiſtente ſanctificant & mundant. Interim tamen non negamus ſacramenta veteris legis veluti circumciſionem & cætera ſimilia patribus profuiſſe, ſed non virtute ſacramentis indita, verum ſolam per fidem venturi Chriſti in ſacramentis illis ſignificati. Ergo quemadmodũ tranſitus maris rubri baptiſmum ſignificabat, & manna Euchariſtiam, ſic matrimoniũ iudaicũ, vnionẽ Chr̄i & eccleſiæ deſignabat futurã, quã

Aug.de bono coniugali cap.13

Chriſtianum deſignat impletam, diuerſa tamen (quod ad iudaicam polygamiam attinet) ratione. Nam ſicut ſacramentum pluralium nuptiarum ſignificauit vnionem ſynagogæ & eccleſiæ ex gentibus in Chriſto, ſeu futuram multitudinem deo ſubiectam in terrenis omnibus gentibus, ſic ſacramentum ſingularium nuptiarum noſtri temporis ſignificat vnionem illam iam eſſe in Chriſto & eccleſia adimpletam & quotidie adimpleri, ſeu etiam vnitatem omnium noſtrorum ſubiectam deo ſuturam in vna cœleſti ciuitate. Vnde non ſine magna ratione Paulus apoſtolus, & ſi declaraſſet nuptias nõ eſſe peccatũ cum dixit: Si acceperis vxorem non peccaſti, & ſi nupſerit virgo non peccat, quod vult, faciat, non peccat, ſi nu-

Aug.de bo. cõiug.ca.18.

bat, vetuit tamen, ne ordinaretur quiſpiam in Epiſcopum, qui non eſſet vnius vxoris vir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui Catechumenus, vel paganus alteram habuerit, & ſi poſt Chriſtianiſmum auſpicatum, vnam tantum atq; virginem duxerit, ordinandum cenſuerũt, De ſacramento enim agitur, non de peccato. Vnde quamuis in baptiſmo omnia peccata dimittantur, & recte viſum ſit eum qui plures temporum ſucceſſu habuiſſet vxores, peccatum nullum commiſiſſe, tamen quia normam quandam ſacramenti amiſit, non ad vitæ bonæ meritum, ſed ad ordinationis eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam, Antiſtes eſſe prohibebatur, Antiſtes enim eccleſię, quem Paulus vult tantum vnius vxoris virum ſignificat ex omnibus gẽtibus vnitatem vni viro Chriſto ſubditã.

Refellunt q m̄rimoniũ negant om̄e ſacr̄m

QVæ omnia nobis contemplantibus non poſſumus non demirari quoſdam eo demẽtiæ veniſſe, vt auſi fuerint Matrimonium ex ſacramentorꝛ numero impudenter ſecernere ac remouere, quod tamen cõſtat propterea inſtitutum eſſe, vt eſſet veteris teſtamenti patribus, futuræ, nobis vero præſentis Chriſti & eccleſiæ longe ſanctiſſimæ vnionis expreſſiſſimum ſignum, habens etiam in lege noua vti cætera ſacramenta gratiam certo aſſiſtentem, Idq; in primis diuo Paulo in loco quem ſu-

Ephe.5 Amb.ibidẽ. Aug.in locis innumeris Chryſoſto.

pra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus & græcæ & latinæ eccleſiæ vno ore conteſtantibus. Quæ omnia ex ſequentibus manifeſta ac perſpicua fient. Hic tantum prælibaſſe ſuffecerit, Paulum aperte pronuntiare matrimonium ſacramentum eſſe. Sacramentum (inquit) hoc

Vanũ cõmẽtum aduerſariorum

magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Nam tametſi quidam ſint qui ſenſum Paulinum, quẽ eccleſia in hiſce verbis intelligit adducto

ducto quodam gloſſemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nā quod contendunt Apoſtolum hiſce verbis (Sacramētum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia) voluiſſe ſacramentum matrimonio viri & vxoris adimere, & in myſticam illam vnionem Chriſti & eccleſiæ omnino transferre quaſi hoc ſenſiſſet Paulus & ſic voluiſſet accipi, vt hoc ſacramentum magnum eſſet dūtaxat in Chriſto & eccleſia, neque pertineret quicq̄ ad viri & vxoris matrimonia, Id q̄ & verbis & ſententiæ Paulinæ repugnet quis non videt? Paulus enim ad verba illa prothoplaſti (propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna) ſtatim ſubintulit. Sacramentū hoc magnū eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Iā quū & Apoſtolus doceat & omnes doctores ſancti cōfirmēt verba illa prothoplaſti fuiſſe vaticinium de Chriſto & eccleſia. Deinde cum Chriſtus doceat & iſipſe Pauli locus quem tractamus manifeſte declaret, eadem verba non tantum ad hanc myſticam vnionem, ſed & ad ipſum matrimonium pertinere, ac ſic ab Adam prolata fuiſſe vt eadem & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc eſt & in hominum coniugium, & Chriſti cum eccleſia copulam competerent, omnino perſpicuū euadit Paulum hiſce verbis: Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia (quæ immediate verbis ꝓthoplaſti ſubiūxit) nihil aliud ſignificare voluiſſe, quam quod matrimonium, hoc eſt illa cōiunctio viri & mulieris (quę fiebat deo copulante) ſanctiſſimæ illius cōiunctionis qua Chriſtus coniungitur cum eccleſia ſacramentum, hoc eſt ſacrum ſignum eēt, alioqui hæc Pauli verba ad verba prothoplaſti nequaquam reſponderent, Quin ſi quis vel grammaticum ſenſum diligēter expendat, videbit Pauli verba a gloſſemate aduerſariorum longiſſime diſtare. Nam Paulus quiddam videt in verbis prothoplaſte quod ſit ſacramentum. Hoc (inquit) ſacramentum magnum eſt. Quod eſt autem hoc ſacramentum in verbis ſuperioribus celatum, quod magnū eſt in Chriſto & eccleſia? certe Chriſtus & eccleſia id eſſe non poteſt. Nam abſurde ſequeretur, hoc (id eſt Chriſtus) & eccleſia eſt magnum ſacramē tum in Chriſto & eccleſia, nemo enim ſic loquitur, Nec idem proprie eſt ſacramentum ſuꝑpſius, neceſſe eſt igitur vt id ſacramentum quod dicit eſſe magnum in Chriſto & eccleſia ſit illa coniunctio viri cum coniuge, quam verba prothoplaſte citra omnem controuerſiam aperte commemorant & ſi interim myſtica ſint, Quo conceſſo neceſſe erit (cogētibus nimirum verbis Paulinis) coniugium pro ſacramento ſuſcipere, præſertim ſi conſtabit in ipſo (cum in domino hoc eſt religioſe & pie contrahitur) gratiam conferri, Siquidem inter omnes conuenit hoc ſacramentum eſſe nouæ legis, quod eſt ſacrum ſignū ſeu viſibilis forma inuiſibilis gratiæ dei, verbo conſtans & elemento. Supereſt itaque vt & verbum &

Refellitur vanū gloſſema Ephe. 5

Matth. 19 Ephe. 5. Intellectus verboꝝ propter hoc hō relinquet.

Senſus grammaticus.

 elemē-

elementum huius ſacramenti indicemus,& gratiam inſuper in eo cõferri demonſtremus.

Verbũ huius ſacramẽti.

VErbum itaq; huius ſacramenti, quo accedente ad elementum fit ſacramentum, id nimirum eſt quo ambo mas & fœmina (quum pietatis reſpectu quæ in deum eſt ſibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntq;) nõ quouis modo, ſed in dei nomine coniunguntur ac copulãtur. Interim nihil refert, qua lingua, an latina, an vernacula, an qualibet alia &quibus dictionibus hoc verbũ exprimatur, modo id clare & exerte ſignificetur, nempe præſentes marem & fœminam in ſe mutuo conſentiẽtes, ſeſeq; in coniuges accipientes, in dei nomine, ſeu in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti copulari. Eſt autem tale verbũ, Chriſti verbis, vel validiſſima ac firmiſſima baſi ſubnixum, cum inquit: Quos deus cõiunxit homo non ſeparet, Quibus ſane verbis ſacramẽtum matrimonij nouæ legis firmiſſime ſtabilitur, & Chriſtianorum coniugia ab omnium aliarum gentium connubijs ſeparantur. Verbum profecto admirabile quod nemo potuiſſet effari præter verbum, quod caro factum eſt. Quo inprimis oſtenditur quod quicunq; pietatis reſpectu legitimo coniugio copulantur, eos non temere, neque humanis tantũ ceremonijs, ſed ipſo deo inuiſibiliter aſſiſtente & inſenſibiliter cooperante coniungi, atq; etiã deum non ſolũ intereſſe, ſed & præeſſe, ſuo (hoc eſt pietatis reſpectu cõtracto) coniugio. Deinde eodem Chriſti verbo principalis res ſeu vis Chriſtiani matrimonij declaratur, quæ eſt indiſſolubilis firmitas fœderis ſeu vinculi coniugalis, inſigni dei gratia redimita. Nam ſi deus coniuges ſic nectit ac copulat, vt nulli hominum poteſtas ſit eos ſeparandi, omnino conſequens eſt vt eiſdem a ſe coniunctis coniugibus etiam eam gratiam impertiatur, qua ſibi hoc mutuo atque inuiolabili fœdere per pium ac caſtum amorẽ perpetuo cohærere, ſeq; mutuo ad eũ modũ, quo Chriſtus eccleſiam pro ſuo modulo cõplecti ac diligere poſſint, ab omni immunditia alieni. Quamobrẽ catholici (vt ſupra diximus) ſciunt magnũ eſſe ſacramentum, duos eſſe in carne vna, hoc eſt duos, deo iungente, in vnam carnem conſtringi, nectiq;, non ſecus q̃ Chriſtus & eccleſia, indiſſolubili affectus & naturæ cõmunione vna & caro & corpus efficiuntur: Hæc ſacra coniunctio diuortium olim Iudæis ob cordis duritiam a Moyſe permiſſum prohibet, & pluralitatẽ vxorũ patribus olim licitam tollit. Nec alibi quam in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius talis eſt cauſſa cum vxore, hoc eſt ſola eccleſia ſacramentum matrimonij nouit ac colit. Iudæi, æthnici & hæretici, qui matrimoniũ nouæ legis ſacramentum vel ignorant, vel de numero ſacramentorũ temere proſcindũt, ij & Repudia permittunt & Polygamiam licitã ducunt, quos Chriſtus, caſti matrimonij author, ſtabilitor, tutor, ac defenſor, ſua voce pari cẽſura dãnat ac

Matth.19
Verbo Chriſti matrimonia Chriſtianorũ ſtabiliunt & ſanctificãtur.
Iohan.1
Deus nõ ſolum intereſt ſed & præeſt pijs cõiugijs
Gratia quã deus cõfert in ſacſo.
Ephe.5
Rõ ſacramẽti nõ pmittit Chriſtianis cõiugibus Diuortiũ neq; Polygamiã.
Aug. de bono cõiug cõtra Iouinianum ca.7

nat ac inuoluit, Qui interrogantibus ſi liceat homini dimittere vxorem Matth.19
ſuam quacunque ex cauſſa, reſpondit, Non legiſtis? quia qui fecit homi
nem ab initio maſculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc di- Gene.i.2
mittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo
in carne vna. Itaque iam non ſunt duo ſed vna caro, Quod ergo deus
coniunxit, homo non ſeparet. Et rurſus: Interrogātibus cur ergo Moy- Matth.19
ſes mandaret dari libellum repudij & dimittere? Reſpondit: Quoniam
Moyſes ad duritiam cordis Iudæorum permiſit eis dimittere vxores ſu-
as, ab initio autem non fuit ſic: Quamobrem (inquit) quicunque dimiſe- Marci.10
rit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem & aliam duxerit, mœchatur, & Luc.16
qui dimiſſam duxerit, mœchatur, Quæ omnia vt exactius intelligantur
retinendum eſt quod ſupra diximus: Aliud eſſe, etiam apud Chriſtia- Aliud ē matrimoniū, aliud mſimonij ſacrm.
nos, matrimonium, aliud matrimonij ſacramentum, aliud eſſe verbum
quo contrahitur matrimonium, aliud eſſe verbum quod efficit matrimo
nij ſacramentum. Verba quibus matrimoniū apud omnes gentes, non Verba qbus matrimoniū contrahitur.
tantū apud Chriſtianos contrahitur, ea ſunt, quibus mutuus conſen-
ſus coniugū (quē de præſenti vocant) exprimitur. Conſenſus eñ & vo Ambr.c.cū iitiat.27.q.2
luntas ſeu pactio coniugalis, eorū de quorū coniunctione agitur, vbicꝫ
matrimonium facit, qui ſolus ſi in nuptijs defuerit cætera etiam cum ipſo Chryſoſt.
coitu celebrata fruſtrantur, quod non coitus aut defloratio virginitatis c.ſufficiat.27.q.2.
coniugium faciat ſed conſenſus. Quamobrem coniunx recte vocatur Auguſt. de
ex prima deſponſationis fide, & ſi nullus concubitus, aut carnis commi- bono cōiug.
xtio interuenerit. Sed non omne matrimonium protinus eſt ſacramen-
tum, alioqui & matrimonium apud æthnicos, quod eiuſcemodi mutuo
conſenſu (non ſine magna honeſtate & ſolennitate cōtrahebatur) ſacra-
mentū eſſe fatendū foret, id quod non temere concedemus, Quin non De mſimonijs clādeſtinis cenſura.
facile nobis perſuadebitur matrimonia illa clādeſtina, quæ apud Chri-
ſtianos nedum æthnicos, mutuo quodam ſed impuro conſenſu, libidi-
nis tantum explendæ, ſeu cuiuſuis alterius damnabilis cauſſæ gratia, ſine
vllo dei reſpectu ſeu in deum fide, idcꝫ peſſimo exemplo & præter eccle
ſiæ ſententiam ac permiſſum contrahuntur, ſacramentum eſſe. Aliud er-
go verbum q̄ verbū meri conſenſus requirendum erit quo coniugium Verbū q̄ matrimoniū eſſi citur ſacrm.
ſacramentum efficiatur, Quod nos vt in cæteris, ita & in hoc ſacramen-
to tale verbum eſſe putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod ac- Aug.tracta. 80.in Iohā.
cedens ad elementum faciat ſacramentum, non quia pronuntiatur, ſed
quia creditur, Vt plane dicamus quod ſentimus. Non ſufficit, vt matri-
monium quod contrahitur ſit ſacramentum, virum tantum accipere mu
lierem, & viciſſim mulierem accipere virum in coniugem, ſed neceſſe
eſt ad ſacramenti rationem, vt alter alteri religioſe ac in domino iunga- Sacri rō in q̄ conſiſtat.
tur, non tanquam auſpicaturi rem humanam ſed magis diuinam, quam

non ipſi ſuis viribus, ſed in ipſis ſit operaturus ac effecturus deus, Quod

Fides accedere debet ſacramento

fit, ſi in verbum dei (quo hoc ſacramentum firmatur ac ſtabilitur) reſpiciamus, ac fide credamus ea bona in non indigne auſpicantibus matrimonij ſacramentum effecturum deũ, quæ ipſe verbis ſuis pollicetur, aut

Patres veteris legis ſoli matrimonio religioſe cõtracto ſctitatẽ tribuebãt.

certe in coniugibus requirit. Quod tam verum eſt, vt nec Patres veteris legis matrimonio (quod apud eos etiam ſacramentum ſed illius legis erat) nullam ſacramenti ſanctitatem tribuendam putarent, niſi quod eēt pie ac religioſe ſub dei teſtimonio in fide ac timore domini contractũ. Id quod omnibus facile patere poteſt, qui matrimonia quæ vetus teſtamentũ celebrat, expenderint. De matrimonio quod deus ipſe inter Adã

Gene. 2

& Euam copulauit plura dicere non eſt neceſſe. Cum ad tempora Noe

Gene. 6

ventum eſt, vides damnari nuptias quas filij dei cum filijs hominum ſine vllo dei reſpectu contrahebant, Nam ſic habet ſcriptura: Videntes filij dei filias hominũ quod eſſent pulchre acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant, dixitque deus, non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum quia caro eſt, ad quam nuptiarum prophanationem

Matth. 24
Gene. 7

Chriſtus reſpexiſſe videtur, cũ ait: Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes vſque in eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Porro hanc fuiſſe cauſſam cur Iudæi ab alienigenis nuptijs ante legem abſtinebant, poſt legem etiam abſtinere iubebãtur, facile poteſt æſtimari,

Abraham.
Chryſoſt. in Gene. hom. 48.

Abraham accepturus filio ſuo vxorem, vide quo ſpectarit, Non enim quærebat ſubſtantiam multam, non diuitias, non ſeruos, non multa agri iugera, non externæ venuſtatis formam (quæ mutuum conſenſum ſed fide vacuum in contrahendo matrimonio conciliare potuiſſent) ſed in vnum illum authorem & conciliatorem caſti matrimonij deum, & in cauſſam inſtitutionis reſpiciens, mandatum ſeruo dat, ne filio ſuo Iſaac

Gene. 24.

de filiabus Chanaan idololatris vxorẽ ducat, ſed profectus in Meſopotamiã de cognatiõe ipſius Abrahæ deũ agnoſcente & timente accipiat, atq; eã accipiat, non quam humanus affectus elegerit, ſed quam deus filio ſuo præparauit.

Ibidem.

Mandat præterea ne filium ſuum Iſaac reducat in Meſopotamiam, ac ſeruo hæſitanti quidnam ageret, ſi mulier ſecum venire nollet, omnem dubitationis ſcrupum eximit, idq; facit fretus certa fidutia euenturæ repromiſſionis dei. Ne reducas (inquit) filium meum illuc, neque enim hoc opus erit tibi, dominus enim deus cœli & terrę, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ qui loquutus eſt

Conciliator religioſi m̃ri monij deus.
Gene. 12.

mihi & iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hanc, ipſe mittet angelum ſuum coram te, & accipies inde vxorem filio meo, perinde atque ſi dicat, certus ſum illum qui mihi hoc annuntiauit, qui ſemen meum multiplicandum promiſit, qui tantam erga me declarauit benignitatẽ & curam,

ram, qui tantis beneficijs me proſecutus eſt, prioribus etiam illud addi-
turum, vt mittat angelum ſuum ante te, qui præcedat te, & viam tuam in
omnibus præparet, vxoremq́ꝫ filio meo aſciſcendam notam faciat, qua
accepta huc propere reuertaris. Vt vero ſeruus intelligeret quanto ſe- Nõ leuis res vxorẽ ducere.
rio hæc mandarentur, & quam non leuis res eſſet, quam agendam reci-
peret, Patriarcha, eum iuramento etiam aſtrinxit, deq́ꝫ rerum omnium Gene.24
conditore ac caſti matrimonij pręparatore, (in quo tota ſit fiducia collo-
canda) diligentiſſime inſtruxit ac docuit, ſummum inſuper nuptiarum Aug. de bono nup. c. 19
bonum, quod in fœmore ſuo nouerat ſigno declarauit. Nam cum ſeruũ Summũ nuptiaꝝ bonũ Christus.
manum fœmori ſuo ſubdere iuſſit, vt de vxore, quæ filio ſuo eſſet ducen-
da, iuraret, idq́ꝫ per deũ cœli, quid aliud ſignificabat, niſi in ea carne quæ
ex illo fœmore originem duceret, adeoque ex coniugio illo filij ſui, deum
cœli eſſe venturum? Eadem pietate Iſaac quoq́ꝫ preditus, filio ſuo Iacob Gene.28.
præcepit ne acciperet coniugẽ de genere Chanaan, ſed magis de cogna-
tione ſua, adiecta benedictione fiduciæ erga deum pleniſſima. Deus (in- Liber Tobiæ mr̃imonia ſanctoꝝ à prophanis diſerte ſecernit.
quit) omnipotens, benedicat tibi & creſcere te faciat atque multiplicet, vt
ſis in turbas populoꝝ, & det tibi benedictiones Abrahæ & ſemini tuo
poſt te. Ad hæc, liber Tobiæ (vt cætera ſanctorum veteris legis religio-
ſorum matrimoniorum exempla recitare omittamus) diſerte ſecernit ma-
trimonia ſanctorum a matrimonijs prophanis. Sic enim loquitur Tobi- Cap.8.
as ille iunior: Filij quippe ſanctoꝝ ſumus & non poſſumus ita coniun-
gi ſicut gentes quæ ignorant deum. Et rurſus in verbum & finem ſacra-
menti reſpiciens deum appellans: Domine deus (inquit) patrum noſtro- Ibidem.
rum, tu ſcis quia non luxuriæ cauſſa accipio ſororem meam coniugem,
ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in ſe-
cula ſeculorum. Et capite proximo teſtatur Angelus, coniugem bonam Ibidẽ ca. 7.
deberi viro timenti deum. Raguel quoque Saræ pater, non ignarus vn- Cõiunx bona debita viro timẽti deum.
de matrimonij vis dependeret plena erga deum fiducia, dexteram filiæ
ſuæ apprehendens dexteræ Tobiæ tradidit dicens: Deus Abraham &
deus Iſaac & deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe coniungat vos, impleatq́ꝫ Raguel. Sara.
benedictionem ſuam in vobis. Sed quid hæc tam multis attinet com- Ibidem
memorare? cum paſſim Biblia deum caſti matrimonij conciliatorẽ pro-
nuntiẽt. Apud Solomonẽ Prouerbiorum decimononoſic legimus: Do- Prouer.19
mus & diuitiæ dantur a parentibus a domino autem proprie vxor pru-
dens. Et Eccleſiaſtici viceſimoſexto: Pars bona mulier bona timentium Ecci.26
deum dabitur viro pro factis bonis. Pſaltes quoque viri timentis deum
præmia recenſens. Inter cætera ait, vxor tua ſicut vitis habundans in la- Pſal.127
teribus domus tuæ.

IAm ſi hæc fuit apud pattres veteris legis matrimonij ratio, vt non tã-
tum requirerent verbum mutui conſenſus, ſed & fiduciæ erga deũ ſi-

 gnifi-

gnificatuum,quanto magis id obtinet in nouo teſtamento,in quo Chri-

Coloſſ. 1

ſtus(reſtaurator omnium quæ ſunt in cœlo & in terra) coniugium non

Chrũs mři-monium ſuę primæ digni tati reſtituit atq; etiã am pliori grã or nauit.

ſolum ad primam inſtitutionem reuocauit,priſtinæq; dignitati reſtituit, ſed & amplioris gratiæ augmento ſacrauit,quum ſcilicet in cruce obdor miſcens, aqua & ſanguine ex aperto latere profuſis ſibi eccleſiam vxorẽ conderet,ac præordinatas illas ab æterno nuptias (quarum voluit noſtras eſſe ſacramentum)conſummaret. Itaque diuus Apoſtolus Paulus,

Iohan. 19
Ephe. 5
Bernard⁹ in ſermone de dña noſtra

quod Chriſtiani ducunt vel nubunt, non ſimpliciter nubere, ſed in domino nubere appellat,nimirum indicans Chriſtianos, domino mediante iungi oportere,accedẽte fide quæ in verba Chriſti (quibus hoc ſacramentum firmauit ac roborauit)reſpiciat. Quam fidem tanti etiam facit

1.Cor. 7
Ibidem

Apoſtolus,vt dicat propter virum fidelem vxorẽ infidelem quam prius quam ad Chriſtum conuerteretur duxiſſet modo ei cohabitare conſenſerit ſanctificari. Hãc diuini verbi, matrimonium ſancientis vim,is recte

Ropertus abbas in Geñ. lib.2.ca.24.
Gene. 2.

intellexit,qui locum illum,Gene.ij. (Immiſit ergo dominus ſoporem in Adam) pertractans. Ecce(inquit)quia non vndecunque,ſed de coſta viri fecit viro author coniugij deus adiutorium ſimile ſibi. Nunquid abſ-

Leuit. 21.

que iniuria factoris ſui vir coſtam ſuam abijcere poterit? Si cæcus,ſi claudus,ſi vel paruo,vel grãdi,vel torto naſo,ſi fracto pede,vel manu, ſi gibbus,ſi lippus,vel quãlibet eiuſmodi maculã habens non accedet ad miniſterium domini ſecundum mandatum legis, quanto magis qui coſtam integram corpori violenter exemit vel abiecit,merito ab altari,imo & a

Verbũ ſacři & vis eius

communione totius eccleſiæ debet arceri. Etenim mox vt pro adiutorio huiuſmodi, quilibet vir quamlibet mulierem aſſumpſerit, mediante fide & teſtimonio eius , qui hanc mulierem ad hunc virum adduxit,

Gene. 2
Matth. 19
Marc. 10.

nẽpe Euam ad Adam,coſta eius eſt, os ex oſſibus eius & caro de carne eius eſt. Igitur ſi illam vltra reliquerit pro qualicunque cauſſa excepta cauſſa fornicatiõis iam apud deũ vir nõ erit,nec pro integro corpore reputabitur,quia videlicet vna eſt coſta mutilatum. Coſta(inquam)non qualicunque,ſed bene ædificata diminutum eſt corpus. Itidem & mulier ſi virum reliquerit,iam apud deum in numero non erit,quia nõ cor-

Gene. 3

pus integrum vel tota caro, ſed pars eſſe conuincitur ex lege conditionis,quia de viro ſumpta eſt. Hæc ille.

Amb. in ca. 7. primæ ad Corinth.

Ambroſius quoque ad latentem huius ſacramenti vim reſpiciens in caput ſeptimum prioris ad Corinthios ſic habet: Non debetur reuerentia coniugij ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum eſt matrimonium quod ſine dei deuotione eſt, ac propterea non eſt peccatum ei qui dimittitur propter deum,ſi alij ſe iunxerit. Contumelia enim Creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur ne accuſetur alij copulatus. Infidelis aũt diſcedẽs & in deũ & in matrimoniũ peccare dinoſcit

quia no

quia noluit ſub dei deuotione habere coniugium. Itaque non eſt ei fides ſeruanda coniugij, qui ideo receſſit, ne audiret authorem Chriſtianorum deum eſſe coniugij. Nam ſi Eſdra dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret deus, nec iratus, ſi alias ex genere ſuo acciperent, (non enim ita præceptum hijs eſt, vt dimiſſis iſtis alias minime ducerent) quanto magis ſi infidelis diſceſſerit, liberum habebit arbitrium, ſi voluerit nubere legis ſuæ viro. Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem dei eſt, ſed cum poſt cognoſcit, & dolet ſe deliquiſſe ſe emendat, vt veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Chriſtiano.

1. Eſdra. 9

Nō ē ꝓprie matrimoniū quod eſt extra legē dei.

HAnc itaque diuinam huius ſacramenti rationem beatus Auguſtinus propius contemplatus non ſolum Chriſtianorum matrimonia a cæterarum gentiū connubijs ſeparat, ſed etiam verba Chriſti & Apoſtoli ſic interpretatus eſt, vt matrimonij ſacramentum, quod inter Chriſtianos ad contrahendum idoneos, pie ac religioſe contractum eſt, ex nulla cauſa poſtea accedente (quod ad fœderis coniugalis vinculum attinet) diſſolui poſſe adſeueret, Et vt Chriſtus ex ſola cauſa fornicationis dimitti vxorem permiſerit, non tamen aliam ducendi poteſtatem fecerit, ſed ſecundum Pauli doctrinam oporteat virum illum, aut reconciliari vxori, aut cœlibem, donec repudiata vixerit, permanere. Nam cum hoc Apoſtolus exerte doceat de vxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed dominus, vxorem a viro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari, Conſtet autem Apoſtolū loqui de vxore diſcedente, non ex quacunque ſed ex iuſta cauſa, hoc eſt, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apoſtolus contra præceptum domini, virum dimittere, & ſic innuptam manere, ne ſine cauſa a viro recedens, faciat eum mœchari. Conſequens eſt, vt viciſſim vir dimittens vxorem, etiam ex cauſa fornicationis eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus virum & vxorem paribus conditionibus aſtringit: Subdit enim: Et vir non dimittat vxorem. Q; vero poſt hæc verba non repetat Apoſtolus expreſſim de viro, quod iamiam dixit de muliere, non adijciens videlicet, virum diſcedentem aut cœlibem manere aut reconciliari vxori oportere, id ex Auguſtini ſententia, non alia ratione factum eſt, quam ꝙ ſimilem formam, in viro Apoſtolus intelligi voluerit, nempe vt eodem modo, ſi vir vxorem dimiſerit (quod ex cauſa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei ſit ſine vxore, aut vt reconciliari ſe patiatur vxori.

Augu. de bono cōiugali. Itē de adulterinis cōiugijs ad Pollentium. Item, libro de verbis dñi

Matth. 19

1. Cor. 7.

Ibidem

Quorūdam rationes pro diuortio expenduntur.

Verbum reconciliari 1

ET vt quidam vehementer vrgeant verbũ reconciliari, quod id non proprie cõpetat in offenſum, ſed magis in offendentẽ, quaſi Paulus de muliere non quæ ex iuſta, ſed ex non iuſta cauſa a viro diſceſſit, intelligi debeat, necdum tamen videmus, an hoc ipſo quod probandum recipiunt ſatis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt non permitteret Paulus corporalem ſeparationem. Præterea, quid abſurdi? Si dicamus offenſum offendenti, modo tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiam ſi offenſus offendentis opera carere non voluerit, aut etiam non potuerit, reconciliari oportere. Cæterum, qui verba Christi apud Matthæum videlicet: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſic intelligunt, vt non ſolum liceat marito vxorem adulteram dimittere, ſed poſt dimiſſam aliã etiam ducere, hi de ſuo, quod euangeliũ non habet, addunt, id quod ipſis non licet, quantumuis etiam in ſpeciem ęquis ac pulchris rationibus nitantur, ſiquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti euangeliũ dei, quod apud Marcum & Lucam, dimittenti vxorem ius alteri ſe iungendi indiſcriminatim adimit. Nam Marci decimo legimus: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam & alteram duxerit, adulterium committit ſuper eum, & ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, męchatur. Itidem apud Lucã cap. xxvi. Omnis qui dimittit vxorem ſuam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimiſſam a viro ducit, mœchatur. Cũ ergo euangeliũ dicat omnem mœchari, qui dimiſſa vxore aliã ducit, qui ergo nos ſumus, vt dicamus: Virum dimittentem vxorem, & ſi ex cauſa fornicationis, & ducentem aliam non mœchari? id quod Euangelium non dicit. Quinimo locus ille apud Matthæum, ſi ad eum ſenſum, quem illi fingunt, intelligi deberet, mœchus non eſſet qui dimiſſam ex cauſa fornicationis duxiſſet, quod tamen proculdubio falſum eſt, neque enim quiſquam ita eſt abſurdus, vt mœchum neget eſſe, qui duxerit eam, quam maritus ob cauſam fornicationis abiecit, cum & eum eſſe męchum Chriſtus dicat, qui duxerit eam, quæ præter cauſam fornicationis abiecta eſt.

Locus Matthæi .19. expẽditur 2

Vide Augu. de adulte. cõiug. ad Pollẽtium lib.1.

Diuerſa ſunt vxorẽ poſſe dimittere, & poſt dimiſſã aliam ducere poſſe.

Marc. 10.

Lucæ, 26

Auguſtinus de adulte. cõiug. lib.1. c.9

Marci. 10

Lucæ. 16.

SCimus veteres in hac re aliquantiſper variaſſe. Scimus Origenem, Terullianum, atque adeo Ambroſium, Auguſtino opponi, maxime, ꝙ Ambroſius vir pari ſanctimonia & doctrina præditus, aliud viro innocenti pmittat, q̃d adimit mulieri, nẽpe, vt viro innocẽti, q ex cauſa fornicatiõis ſeu adulterij vxorẽ repudiaſſet, licitum ſit alterã ducere, mulieri quæ ex ſimili cauſa viꝛ dimiſiſſet, alij viro nubere nõ liceret. Alterutri vero coniugum qui diuortio cauſſam præbuiſſet, ſiue viro, ſiue mulieri, alteri matrimonio iungi ex eiuſdẽ Ambr. ſentẽtia omnino interdictũ ſit.

Origenes homilia.7. in Matthæum.

Tertullianus contra Martia. lib.4.

Ambro. ſnia In Epiſtolã .1. Corinth. cap.7

Hæc

Hæc (inquam) atque alia multa ad aperiendum feneſtram diuortijs, a quibuſdam adferuntur, cum quibus in præſentiarũ diſſertare non eſt inſtituti noſtri, quod cuilibet pio ad tuendam vtrinque vinculi coniugalis perpetuam indiſſolubilitatẽ, ea merito ſuffecerint, quæ Auguſtinus libro de ſermone domini in monte. Item, libro de bono coniugali contra Iouinianũ, libris quoque duobus quos de adulterinis coniugijs ad Pollentium, in hanc rem acutiſſimo quidem iudicio noſtra ſententia congeſſit. Et omnino is vir ſumma doctrina, nec minore pietate præditus, quiddam quod ipſe teſtatur in matrimonio vidit, quod maioris firmitatis ſit, ꝙ vt vlla ratione q̃d ad ipſum vinculum attinet, diſſolui poſſit, nempe verbum & rem ſacramenti. Videmus (inquit) vinculum ſeu fœdus illud coniugale (quæ eſt res ſacramenti) tantum valere, vt tametſi cauſſa procreandi colligetur, non tamen ea cauſſa ceſſante ſoluatur, alioqui quis vxorem ſterilem dimittere poſſit, & ducere, ſeu ſaltem ſuperinducere eam, de qua filios haberet, quod Chriſtianis non licet. Quem ergo non faciat intentum, quid ſibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? quod nequaquam tantum valere putandum eſt, niſi alicuius rei maioris, ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam ſacramentum adhiberetur, quod licet deſerentibus atque adeo diſſoluere cupientibus hominibus, nihiloſecius tamen inconcuſſum illis remaneret ad pœnam. Qua de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo vt etiam corporaliter ſeparati coniuges maneant, cum illis vero adulterium committant, quibus fuerint etiam poſt repudium copulati, nec tamen niſi in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius, talis eſt cauſſa cum vxore. Hactenus ille. Et alibi: Manet (inquit) inter viuentes quoddam coniugale vinculum, quod nec ſeparatio, nec cum altero copulatio poſſit auferre, ſicut apoſtata anima de coniugio Chriſti recedẽs, etiam fide præſtita ſacramentum fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit.

Diuortio feneſtrã aperientibus pientiſſim⁹ ac doctiſſimus opponit Aug.
De ſermone dñi in mõte.
De bono cõiugali.
De adulterinis coniugijs
De bono cõiugali cap. 7.
Quid deſignet tanta firmitas vinculi coniugalis.
Diuortiũ ex cã fornicationis nõ diſſoluit vinculũ coniugij.
In ſola eccleſia matrimonij indiſſolubilitas
Auguſtinus.

Cuius interpretationi & ſententiæ, cum Eccleſiæ Catholicæ calculus acceſſerit, idque non ex Auguſtini, ſed ex Euangelica & Apoſtolica authoritate, per Auguſtinum recte vt Eccleſia iudicauit intellecta, fruſtra in diſceptationem reuocatur quod deciſum eſt ſemel. Nam ſic in Concilio Mileuitano cui Auguſtinus ipſe interfuit, & quod Eccleſia recepit cõſtitutũ legimus, Placuit vt ſecundũ Euangelicam & Apoſtolicam diſciplinam, neq; dimiſſus ab vxore, neq; dimiſſa a marito alteri coniungant̃, ſed ita maneant aut ſibimet reconcilientur, ꝙ ſi contempſerint ad pœnitentiam redigantur. Tanto vero ſerio id ab eo Concilio conſtitutum eſt, vt etiam patres operæpretium ducerent petendam eſſe legem imperialem promulgari, qua idem fieri a Cæſare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euãgelicam expenſum ſtatuiſſet temere violaret.

Auguſti, ſententiã eccleſiæ calculus adprobauit.
Concilium Milleuitanũ.
Ibidem
Vide quõ cęptũ ſit inuocari brachiũ ſeculare

Et reue

Martia. Imperato in cõcilio Calcedoneñ.
Innocentius ad Eugubinum.

Et reuera iniuriam facit iudicio religioſiſſimę ſynodi qui ſemel iudicata, ac recte diſpoſita reuoluere ac diſputare contendit. Quod ſi clarius teſtimonium requiris, inſpice decreta Innocentij pontificis Sinchroni Auguſtini, qui ad Eugubinũ capite ſexto ſic habet. De hijs etiam requiſiuit dilectio tua, qui interueniente repudio alij ſe matrimonio copularunt, quos in vtraque parte adulteros eẽ manifeſtũ eſt. Qui vero vel vxore viuente (quãuis diſſociatum videatur eſſe coniugiũ) ad aliam copulam feſtinauerint, neq; poſſunt adulteri non videri. Intantum vt etiam hæ perſonæ

Matth. 10
Lucæ. 16.

quibus tales coniuncti ſunt etiã ipſę adulteriũ commiſiſſe videantur ſecundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiſerit vxorem ſuam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimiſſam duxerit, mœchatur, & ideo tales omnes a cõmunione fidelium abſtinendos. Hactenus ille.

Obiectio

QVod ſi dixeris, ſi hæc ita ſe habent: nempe, vt ſeparato matrimonio, etiam ob cauſam fornicationis neutri coniugum altero viuo, alij matrimonio iungi liceat? Certe dura eſt cauſa hominis cũ vxore & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenenda eſt adultera, quod ſcri-

Deute. 24

ptura abominari videtur, cum ait: Qui tenet adulteram ſtultus & inſipiens eſt, aut perpetuo abſtinendum eſt etiam continere non valenti.

1. Cor. 7

quod prohibet Apoſtolus, dicens: Si ſe non continent, nubant, melius eſt enim nubere quam vri. Reſpondemus nos libenter concedere, quod

Dilutio
Matth. 19
1. Cor. 7.
Non eſt res leuis momẽti matrimonium cõtrahere.

Chriſtus ipſe, & Paulus etiam adfirmant, non eſſe rem leuis momenti matrimonio iũgi, & propterea bonũ eſſe homini ſi omnino extra matrimonium viuere & continere poſſit. Sed quoniam non omnes capiunt verbũ hoc, qui continere non poteſt, ducat, at videat vt in fide & timore domini talem ducat, ac taliter cum ducta viuat, ne ſit neceſſe adulterij cri-

Matth. 19

men in ea timere vel expectare. Verum vt res ſecus accidat, durum quidem eſſe fatemur vel adulteram recipere vel perpetuo continere, ſed ta-

1. Cor. 7.

men hanc conditionem leuiorem facit ius optionis, quod Apoſtolus conceſſit, nimirum vt vir vel contineat ſeſe ſi poſſit, vel ſi continere non poſ-

Auguſti. de adulter. coniuga. ad Pollentium.

ſit, ſe mulieri per pœnitentiam correctæ reconciliari patiatur. Quid enim (vt Auguſtinus ait) tibi durum videtur, vt poſt adulterium reconcilietur vxor? Certe ſi fides adſit durum non erit. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia eſſe ſanatos? Et iterum:

Idem

Non erit turpis, nec difficilis etiam poſt patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, vbi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remiſſio peccatorum, non vt poſt viri diuortium adultera reuocetur, ſed vt poſt Chriſti conſortium adultera non vocetur. Quod

Reſpõdetur ad locum Deute. 24

autem ſcriptura ſtultum vocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum eſt, quæ cum delinqueret, ne cogitat quidem de reſipiſcendo, ſed magis eligit in fornicatione ſua permanere, quam ſi vir retinere

nere non dubitauerit patronus turpitudinis & lenocinij reus videbitur. At eam peccatricem quæ pœnitentiam egerit recipere non tantum non turpe, ſed plane pium eſt, & Chriſtiano homine dignum. Atque hic debet Parochorum cura ſollicita eſſe: nempe, vt correctos coniuges reconcilient, non vt ſeparatis ius faciant alijs ſe copulandi quod eccleſia ex Euangelica & Apoſtolica traditione vetuit. Tantum de verbo huius ſacramenti & efficacia dictum ſuffecerit. Chryſoſtomus. Gregorius

Elementum huius ſacramenti eſt illa exterior viri ac mulieris coniunctio, ſeu ille exterior geſtus & actus, quo coniuges in nomine domini copulantur, ac inter copulandum profitentur, ſe poſthac duos in vna carne futuros, ſibique mutuo coniugalem fidem perpetuo ſeruaturos, cui cum ſexuum commixtio acceſſerit, tum demum perfectum huius ſacramenti elementũ efficitur, quo expreſſim eius finis, virtus, & efficacia deſignantur. Quod vt clare intelligas: Conſtat in ſacramento coniugij duo ſignari. Primũ ſignatũ eſt arctiſſima illa coniunctio Chriſti & Eccleſiæ. Secundũ, quod priori ſignato cohæret, eſt indiſſolubile illud & inuiolabile fidei, ſeu fœderis coniugalis vinculum, quod deus per gratiam ſuam quam ſacramento adhibet in coniugibus nectit, & per mutuum amorem & affectum, quem animis ipſorum immittit, continet, ac conſeruat. Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula conſummati facies, expreſſim repræſentat. In primis enim vnionem illam Chriſti & eccleſiæ deſignat, qua Chriſtus eccleſiæ non tantum ſpiritu & charitate, ſed etiam natura per carnis ſuſceptionem, veluti caput membris ſuis cohæret. Secundo, hoc elemetum deſignat indiſſolubile illud coniugale fœdus, ſimul & gratiam quam deus fœderis huius author & conciliator ſacramento adhibet, qua accepta per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporum cohærere, hoc eſt, & animos ſuos, & corpora a prohibita concupiſcentia, & illicita fornicatione continere, ac ſancta & immaculata conſeruare poſſint. Quod Paulus apertiſſime in Epheſi. capite quinto oſtendit, vbi fideles coniuges grauiſſime commonet, vt & in finem & rem ſacramenti reſpicientes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud dei) in ſeipſis reſuſcitent ac colant. Locus ſic habet. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino, quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chrũs caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres, viris ſuis in omnibus. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ, in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. Ita, & viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua. Qui

Elementum ſacramenti. Copula ſigni perfectio. Duæ res ſacramenti matrimonij 1 2. Signi coniugitas. Ephesio. 5. Viſibilis forma inuiſibilis gratiæ. Locus Epheſio. 5. explicatur

ſuam

ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, & de carne eius, & oſſibus eius, propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico, in Chriſto & eccleſia. Hactenus Paulus.

Aplus docet matrimoniū eſſe ſacr̄m Primo, quia ſignum vnionis Chriſti & eccleſiæ

HIc vides vt beatus Apoſtolus matrimonium docet vndique ſacramentum eſſe. Docet enim a deo conſecratum eſſe matrimonium, vt eſſet Chriſti cum eccleſia, & ſpiritu, & carne coniuncti ſacramentum, atque ideo virum comparat Chriſto, vxorem eccleſiæ, virum caput eſſe dicit eius corporis, quod vnum facit cum fœmina, Chriſtum caput facit eius corporis quod vnum dicit cum eccleſia. Membra capiti (veluti a quo vitales ſpiritus mutuantur) & mulieres viris ſuis ſubiectas eſſe oportere, deinde neminem carnem ſuam, vnquam odio habuiſſe, ſed magis nutrire ac fouere prōūtiat, atq; id iuſtū eē diffinit, ob id potiſſimū quod ad eūdē modū Chriſtus, eccleſiā ſuā intus viuificet, ſanctificet, ac mundet lauacro aquę in verbo vitæ, ac inſup̄ foueat ac utriat. Rurſus p̄cipuā cauſam facit, cur vir vxorē ſuā diligat, nō aliā, ne matrimoniū diſſimile ſignū ſit vnionis Chriſti & eccleſiæ quam repræſentat, neve gratiā (quam deus matrimoniū eo quem diximus fine concilians ac nectens diuinitus ſubminiſtrat) contemptim negligat, & hanc potiorem cauſam facit q̄̄ꝫ communem maſculi & fœmellæ naturam, quæ & ipſa potuiſſet incitare ad diligendum. Viciſſim ipſam mulierem vt virum timeat ac reuereatur, eodem exemplo prouocat, nempe quod illa referat eccleſiam obedientem Chriſto. Quæ cum iterum atque iterum multis verbis inculcaſſet, ne quis hanc viri cum Chriſto, & vxoris cum eccleſia collationem putaret ſimilitudinem eē quampiam, duntaxat exhortandi cauſa deſumptam, oſtendit matrimonium illius vnionis (quæ in Chriſto & eccleſia conſummatur) ſignificandæ gratia inſtitutum, & a prothoplaſte prophetarum omnium primo indicatum eē. Nam cum dixiſſet, qui ſuam vxorem diligit ſeipſum diligit, ſubiungit Paulus: Nemo enim carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit ac fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de oſſibus eius. Quę verba vtique dixit Apoſtolus, vt nos in memoriam duceret eorum verborum quæ verbis iſtis ſimilia dixit Adam, cum in conſpectum eius, primum adducta eſt Eua, hoc nūc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Et vt euidentius oſtenderet, ad Chriſti copulam cum eccleſia, pertinere ſacramentum coniunctionis Adæ & Euæ, Adam verba ſubintulit, propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori ſuę, & erūt duo in carne vna, hoc ſacramentum (inquit Apoſtolus) magnum eſt in

Secundo, q̄a ſignū mutuę dilectionis ē

Potiſſima cā dilectiōis inter virum & vxorem quę

Paulus indicat matrimonium inſtitutum eē, vt ſit ſignum vnionis Chriſti & eccleſiæ

Epheſi.5.

Gene.3

Chrō

Chriſto & eccleſia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonij ſacramento? maxime cum ibidē mutuæ dilectionis gratiā inter coniuges magis ad coniunctionē illā dei quam ad cōmunem maris & fœminæ naturā referat. Quæ diuus Auguſtinus conſiderans: Quod in Chriſto (inquit) & eccleſia eſt magnum, hoc in ſingulis quibuſq; viris & vxoribus eſt minimū, ſed tamen coniunctionis inſeparabile ſacramentum. *In ſacſo mri monij magis inſpicit ſigni ſanctitas quam naturæ ſimilitudo*

SEd dices, ſi externū illud coniugium tum demū haberi debet perfectum ſignū coniunctionis Chriſti & eccleſiæ cum ſexuum cōmixtio acceſſerit, Nunquid ergo coniugia illa perfecta non ſunt quæ ſexuū cōmixtionem non experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioſeph ſentire nefas eſſe videtur: Reſpondemus, Aliud eſſe cū quæritur, an coniugium perfectum eſſe, deinde an coniugium ſanctitatē ſacramenti habere poſſit abſq; ſexuum commixtione, denicq; an externum coniugiū perfectū & abſolutum ſignum ſit illius vnionis Chriſti & eccleſiæ ſine ſexuū commixtione? Nam quod ad duo priora attinet, certum eſt coniugium eſſe legitimum quod mutuo conſenſu (qui de præſenti eſt) contrahitur, etſi nulla cōmixtio, multominus proles ſequatur aut ſperetur, queadmodū in hominibus decrepitis, matrimonia contrahentibus, videmus. Deinde conſtat eidem coniugio, ſi in domino contrahatur, etiam ſacramenti ſanctitatē non deeſſe, etſi copula non ſequatur, modo tamen carnalis copula diuinæ diſpenſationi relinquatur, nec naturalis cōmixtionis impotentia (cuius ſibi alter coniugū conſcius eſt) alteri dū matrimoniū contrahitur, non cæletur. Non enim ideo coniuges eſſe deſinunt, quia pariter tēperant a cōmixtione carnali, imo tanto ſanctius coniuges manent, quanto ſanctiora placita concorditer ſeruare in animum induxerunt. Quamobrem matrimonium inter Mariam & Ioſeph & firmitate vinculi coniugalis & ſanctitate coniugij perfectū fuit, imo tanto ſanctius quanto à carnali opere alienius. Siquidē Auguſtino teſte: Maria virgo nupſit, diuinæ diſpenſationi ſeu inſpirationi ſe ſubmittens ac ſubijciens, gerens quidem caſtitatis propoſitum mente quod tamen non expreſſit ore, at cum poſtea ſpiritu dei obumbrata filium dei concepiſſet virginitatē intactam cum coniuge perpetuam ſeruare ſtatuit ac decreuit, quo voto adeo nihil detractū eſt eius coniugij ſanctitati vt nullum vnquam ſanctius fuerit aut futurum ſit. Apud Apoſtolum quoq; i. Corinth. vij. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent vxores, velit eſſe tanquam non habentes, vt plane conſequens ſit continentiam in coniugio ſanctitati ſacramenti nihil adimere. Sed ſi quæratur ſit ne externum coniugium perfectum ſignum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ ſi carnalis copula non accedat? Ibi certe patribus viſum eſt, vt ſignū vndiq; perfectum ſit commixtionem ſexuum accedere oportere. Hæc enim

Obiectio. *Dilutio.* *Mrimoniū pōt eē legitimum etſi nō ſperet proles* *Itē matrimonium pōt eē ſctm ſine copula & copula carnali.* *Auguſt. ad Ediciam* *Aug. libr. de vitijs & concupiſcentijs.* *Luc. i.* *i. Corint. 7* *Cōtinētia in cōiugio laudabilis.*

Mrimoniū aliud legitimum. Ratum Conſummatum. Amb. lib. de Patriar. Auguſt. in Soliloquijs Leo. 27. q. 2 c. cū ſocietas

coniugium non quod ad veritatem,ſeu ſanctitatem eius, ſed tantū quod ad ſignificationem attinet,confirmat,perficit ac conſummat. Vnde Recentiores,coniugium,aliud legitimum, quod legitimo conſenſu intercedente coit,Aliud ratum quod more Chriſtiano contrahitur,Aliud conſummatum quod copula carnali firmatū eſt, appellant. In quā etiā ſententiam intelligēdus eſt Ambroſius libro de Patriarchis, & Auguſtinus in Soliloquijs. Leo quoq; pontifex cuius verba Gratianus in hunc modum recenſet. Cū ſocietas nuptiarum ita a principio ſit inſtituta, vt præter commixtionem ſexuum non habeat in ſe Chriſti & eccleſiæ ſacramētum,non dubium eſt illā mulierem non pertinere ad matrimoniū, in qua docetur non fuiſſe nuptiale myſterium, Non pertinere inquam ad coniugium ſic ſcilicet vt vndiq; repræſentet coniunctionē cuius myſteriū eſt matrimonium. Veruntamen de ſigni perfectione non eſt admodū curandum, nec ob id etiam cōiugibus dolēdum, quod ſoboles non donatur, cum in nuptijs plus valeat ſanctitas ſacramenti quam ſigni perfectio ſeu fœcunditas ventris. Sanctitas enim ſacramenti magis ex repræſentatione ſpiritalis vnionis Chriſti & eccleſiæ,deinde ex repræſentatione ſpiritalis coniunctionis & dilectionis animorum qua coniuges copulantur,quam vnionis corporalis pendet,Quod diuus Ambroſius in cap. v. ad Epheſios ſentit,qui tamen caute legendus eſt,ne cæteris patribus, neve etiam ipſi Paulo qui Chriſtū & ſpiritaliter & corporaliter eccleſiæ iunctum eē aſſeuerāt, repugnare videatur, ac tantiſper de huius ſacramēti elemento dixiſſe ſuffecerit. Vides vero (vt ſperamus) nūc, quāti momēti ſit, docere matrimoniū in eccleſia ſacramentū eſſe,ac ſuo verbo & elemēto vt cætera conſtare,quo bis damnātur fanatici Anabaptiſtæ,ac cæteri demētati hæretici,qui Chriſtianis coniugibus & Polygamiā,& Diuortia etiā q̄d ad fœdus cōiugale attinet,idq; nō tantū ex cauſſa fornicationis, contra Chriſti & eccleſiæ inſtitutum,permittere nō verentur,nō vidētes ambo hæc,ex diametro vt dici ſolet cum huius ſacramenti ratione (vt interim Chriſti interdictū ſileamus) pugnare. Nā vis verbi vtrūq; tollit, Elemēti vero ratio Polygamiam omnino nō admittit. Reſtat,vt de ſacramenti vſu paucis dicamus.

Nō eſt hinc dolēdū cōiugibus, q̄ ſobole nō donantur. Aug. de bono cōiug. capite. 23 Ambr. in epiſt. Epheſ. cap. 5.

Polygamiæ & Diuortio rō ſacramēti omnino repugnat.

De ritib' huius ſacri.

Canon Euariſti quinti poſt Petrū.

DE ritibus huic ſacramento in eccleſia dei ab ipſis Apoſtolorū temporibus ſemper adhibitis,extat pulcherrimus canon Euariſti, qui poſt Petrum Tertius,vel vt alij volūt Quintus eccleſiæ Romanæ poſt annos circiter centenos a Chriſto paſſo præfuit,ad vniuerſos Aphricæ regionis Epiſcopos in hæc verba. Similiter cuſtoditum & traditū habemus vt vxor legitime viro iungatur. Aliter enī legitimū (vt a patribus accepimus,& a ſanctis apoſtolis eorumq; ſucceſſoribus traditū inuenimus) nō fit coniugiū, niſi ab his qui ſuper ipſam fœminā dominationem viden-

videnť habere,& a quibus cuſtoditur,vxor petatur,& a parentibus pro pinquioribus ſponſetur,& legibus detur,& ſuo tēpore ſacerdotaliter(vt mos eſt)cū precibus & oblatiōibus a ſacerdote bñdicatur, & a paranymphis(vt cōſuetudo docet)cuſtodita & cōſociata a proximis,tpe cōgruo petita,legibus detur,& ſolenniter accipiatur,& biduo vel triduo orationibus vacent,& caſtitatē cuſtodiāt,vt bonę ſoboles generētur & dño in actibus ſuis placeāt.Taliter em̄ & dño placebūt, & filios nō ſpurios, ſed legitimos,atq̃ hæreditabiles generabūt. Quapropter filij chariſſimi, & merito illuſtres,fide catholica ſuffragāte,ita peracta,legitima ſcitote eſſe cōiugia. Aliter vero præſumpta,non cōiugia, ſed aut adulteria,aut cōtubernia,aut ſtupra, vel fornicatiões potius q̃ legitima cōiugia eē nō dubitate,niſi volūtas propria ſuffragata fuerit,& vota ſuccurrerint legitima. Nā fructus diuinus eſt p̄cepta diuina cuſtodire, ea quoq̃ deſerere p̄ſumptionem fieri nulli dubiū eſt. Cur ergo indignū eſt vnitatē eccleſiæ cuſtodiri? idemq̃ oēs pariter & ſentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præſumpta fuerint, perdūt profecto ipſi tranſgreſſores ſeipſos,qui ſemetipſos decipiūt. Hæc cūcta recitanda per omnes eccleſias Aphricanas,ſcripta dirigite,& iſtis cōnectite(quas adiunximus literas)Præfectoꝝ,vt de his quæ inique laudātur(ſi quid tale probari poterit)iudicium fiat,& inhibita coerceātur,& præterita mala,& illicita cōiugia ſi doceātur admiſſa,digna ſeueritate corripiātur. De cætero vero caueātur talia per omnes eccleſias,ne eccleſiæ ſanctitas per noſtrā ſatigata,negligētiam,perdat priuilegia quę eſt per viros venerabiles cōſecuta. Hactenus Euariſtus.

Vide qd vir ille ſanct⁹ de noſtri temporis clandeſtinis matrimonijs ſentiat

HVnc Canonem,plane ſactiſſimū,cuperemus in eccleſia Concilio generali renouari,ob clādeſtina illa matrimonia tollenda,quæ nūc paſſim nō palā ſed furtim inter pueros & puellas,citra parētū cōſenſum,per lenones & lenas copulantur,vel inter ſtultos & temulentos ſola cauſa libidinis,non dei reſpectu,ſed diaboli inſtinctu coniūguntur.Idq̃ ſæpenumero præter deſtinatum conſenſum. Quis enim conſenſum recte vocarit (præſertim in re tanta quæ reſcindi nunq̃ poſſit) cuius nō conſiliū, ſed vel pueritia,vel temulentia, vel inſidiæ,vel libido cauſa ſint. Quis vero neſcit,quot ſtupris,quot periurijs,& id genus alijs criminibus,ac innumeris malis clādeſtina iſta matrimonia anſam præbeant, vt non immerito ſanctus ille pontifex Euariſtus ea non coniugia, ſed aut adulteria, aut contubernia,aut ſtupra,vel fornicationes,non ſit veritus appellare, niſi tamen poſtea voluntas propria ſuffragata fuerit, & vota ſuccurrerint legitima. Certe vt ſint matrimonia, ſacramenti tamen vel nomen, vel ſanctitatem ſibi vendicare nō poſſunt, niſi pio accedēte conſenſu in eccleſia dei firmentur. Nam quis id matrimonium ſacramentum recte dixerit, cuius non ſit author, vel coniunctor deus? Scimus eccleſiam hæc matrimonia

Pium votū.

Clandeſtina matrimonia plurimorū malorū cauſa.

Clandeſtinū mr̄imoniū ac religioſe cōtractū,non ē proprie ſacramentum.

Cur eccleſia hacten⁹ pmi

ſerit atque adeo nõ facile reſciderit clãdeſtina coniugia.

Deute. 22

Lex in ſtuprantem puellam.

monia (modo teſtibus probari poſſent) multo ex tempore ſuſtinuiſſe, nec facile reſcidiſſe, ne vitiatis puellis ſua ſimplicitas fraudi, neve adoleſcentibus impune foret, quod puellis ſtuprũ intuliſſent, in hoc veteris legis æquam cenſuram intuita acimitãs. Nam Deuteronomĳ viceſimoſecundo ſcriptũ legimus: Si quis puellam nulli deſpõſatam virginẽ vitiarit dabit eius puellæ patri, cẽtum qnquaginta ſiclos argẽti, & habebit eam vxorẽ, quia humiliauit eam. Non poterit dimittere eam cũctis diebus vitæ ſuæ.

Clandeſtina matrimonia abrogari cõuenerit p eccleſiam

Verum cum experiẽtia doceat hãc eccleſiæ indulgẽtiam qua ſtulte puellæ nimium cõfiſæ, libidinoſos adoleſcẽtes (poſtea fortiter negaturos quicquid præter illatam libidinem inter ipſos actum ſit) paſſim admittũt innumeris malis abutẽtium vitio anſam præbere, quis nõ videt longe ſatius eſſe vt cãdeſtina illa matrimonia quæ omĩno ſacramẽti rationem nõ habẽt ab eccleſia tollantur, ſeu decernatur ſaltem ipſa matrimonĳ firmitatem apud eccleſiã nõ prius habitura, niſi noui conſenſus robur acceſſerit, tum enim puellæ & cautius agere diſcerent, & tot ſtupris,

Inuitæ nuptiæ raro lætos ſortiũtur exitus

adulterĳs, periurĳs, alĳſꝗ plurimis incõmodis, ĳſꝗ longe maximis, quę ex inuitis & male cõtractis nuptĳs oriũtur, via p̃cluderet̃, ſuuſꝗ honos matrimonio, rei tam ſanctæ ſeruaretur. Deniꝗ ĳs qui de diuortio nõ tãtum ex cauſa fornicatiõis, atꝗ etiam quod ad vinculum attinet cõcedendo, hoc tempore largius q̃ cõuenit diſputãt, anſa de eccleſiæ rigore quærẽ-

C. cũ locũ. de ſponſa & matrimo.

Leo c. principat⁹. 1. q. 1.

Propter vnũ vł alterũ īfauſtum mr̃imonĳ exitũ nõ eſt laxãda regula ap̃lica

1. Corint 7

Tertull. li. 2. ad vxorem.

di ac cauſandi adimeretur, ꝙ videlicet vbi locus tantum eſſet matrimonĳs legitime contractis bona ſpes foret, vt ea quæ bono eſſent inchoata principio, bono quoꝗ terminarẽtur exitu. Iam & ſi interdum res aliter caderet, nõ fuerit tamen propter vnum aut alterum inſauſtum cõnubium Apoſtolica illa doctrina (quæ poſt diremptum matrimonium coniuges ſeparatos innuptos manere, aut ſibi inuicem recõciliari requirit) temere laxanda. Sed ad eccleſiæ ritum huic ſacramẽto adhiberi ſolitum reuertamur, de quo & Tertullianus libro ſecũdo ad vxorem ſic habet. Vnde ſufficiam ad enarrãdam felicitatem eius cõiugĳ, quod eccleſia conciliat, confirmat oblatio, & obſignatum angeli renuntiãt, Pater ratum habet.

Myſterium rituum

Coniunctio ſacerdotalis.

2. Cor. 5.

Matth. 19

Benedictio ſacerdotalis.

Oblatio

Nec leue eſt horum rituum myſterium. Nam cõiunctio quam ſacerdos facit, ſignificat matrimonium nectente deo (cuius legatione ſacerdos fungit̃) copulari, quamobrem etiam ſacerdos Chriſti verbis inter copulandum vtitur, nẽpe ĳs: Quos deus coniunxit, hõ non ſeparet. Benedictio vero ſignificat vitam cõiugatam, a deo benedictam eſſe. Deniꝗ oblatio ſignat huiuſmodi vitam hoſtiam boni odoris eſſe coram dño. Teſtatur quoꝗ Tertullianus in primitiua eccleſia nuptias cum laudis ſacrificio & ſacramenti venerabiles communicatione celebrari ſolitas, quod ea vita, ſanctorum communione non ſit indigna, quos Raphael quoꝗ angelus ad

Tobiæ. 6

Cõci. Aphri cañ. 4. ca. 13.

Tobiam conteſtatur, quem morem per diocœſim noſtram vbique renouari nobis curæ erit. Teſtatur quoꝗ Carthaginenſe Conciliũ in eccleſia

olim

olim conſtitutum fuiſſe vt ſponſus & ſponſa cum bñdicendi ſunt a ſacer-
dote,a parentibus ſuis,vel a paranymphis offerantur, vtqꝫ quum bene-
dictionem acceperint pro reuerentia ipſius benedictionis ſeſe eadem no
cte contineant ac in virginitate ꝑmaneãt. Quod ne ridiculum putes,ex-
emplum Tobiæ tibi intuendum,ac omnino rememorandum eſt. Quod
ſi quis hos quos retulimus ritus,a veteribus pro huius ſacramenti elemen
to reputatos fuiſſe dixerit,huic non valde repugnauerimus. Certe diuus
Ambroſius in euangelium Lucæ,libro ſecundo,capite ſecundo: Coniu-
gij teſtificationem,nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios quoqꝫ
ritus adhibet eccleſia. Nam nullum peregrinum aut ignotum & alterius
parochiæ hoĩem ad ſacramentum coniugij admittit ſine literis, quas di-
miſſorias vocamus. Præterea trina declamatio ſponſi & ſponſæ publice
pręmittitur,vt eccleſia ſi quod impedimentum coniugij nouerit, ſacerdo
ti indicet. Quos ritus exacte ſeruari velimus, quod ſic multis fraudibus
& iniurijs occurratur,multiſqꝫ puellis conſulatur,quas alioqui ſæpe vide
mus profugis,imo adulteris maritis nuptas,ac deſertas infelices hymenę
os deteſtari. Ad hæc,nedum apud Chriſtianos, ſed & Hebræos nupti-
as celebratas legimus conuocatis amicis non ſine conuiuio ac cõmuni læ-
titia,qui ritus ad matrimonij ſacramentum(quod Chriſti & eccleſiæ nu-
ptias repræſentat)non parum facit. Ad has enim vocate ſunt omẽs gen-
tes, ad has venitur cum inenarrabili lætitia. Quamobrem vt ſignum rei
ſignatæ reſpondeat ſanctam quoque non ineptam nuptiarum lætitiam
eſſe conuenit. Nam & Ambroſius author eſt. Iuuẽtutem olim in nuptijs
ſalſioribus ſermonibus vti ſolitam,& Patrum coniugia declarant quan-
ta cum reuerentia ac honeſtate nuptiæ olim celebrarentur, hodie ſaltan-
di leuitas, ebrietas, & pleræqꝫ ineptiſſimæ geſticulationes in locum ſan-
ctæ congratulationis ſucceſſerunt. Quem abuſum Parochi pijs admoni
tionibus,quoad fieri poteſt,extirpare nitentur. Copioſam monendi ma-
teriam veteres,& præſertim Chryſoſtomus ſuppeditabunt. Et in primis
exempla patrum,præſertim vero Chriſti, qui non dubium propterea nu
ptijs in Chana Galilææ intereſſe, eaſdemqꝫ ſuo illo miraculo omnium
primo commendare ac veluti conſecrare voluit,aqua in vinum conuerſa
vt ſe mr̃imonij ꝑſidẽ & ſtabilitorẽ demonſtraret,ſeqꝫ pijs fideliũ nuptijs
ſpũaliter intereſſe teſtaret̃,atqui ꝑſente Ieſu religioſiſſime, quæqꝫ agi,&
ab omni ſpecie mala non tantum re turpi abſtinere par eſt.

Tobiæ.8 | Amb. in Lucam li.2. c.2 | Nuptiarũ celebritas ẽ,q̃ſi elemẽtũ ſacri coniugij | Alij ritus | Literæ dimiſſoriæ. | Trina declamatio | Nuptias conuocatis amicis celebrari ſolitas | Gene.29. | Tobiæ.7 | Matth.22 | Lucæ.14. | Apoc.19 | Ambroſius. | Gene.24. | Tobiæ.6 | Saltãdi leuitas per Parochos verbo dei extirpanda. | Chryſoſtomus in Gẽ, | Iohan.2

VIrtus,efficacia ſeu effectus huius ſacramenti ſatis ſuperqꝫ ex prædi-
ctis colligit̃. Beatus Auguſtinus mr̃imoniũ tria bona cõplecti do-
cet: Sacramentum,fidem,& prolem. In ſacramẽto hoc dicit attendi vt cõ
iugiũ nõ ſeparet̃,neve dimiſſus ac dimiſſa etiã prolis cauſa alij cõiungat̃
Ergo ſacramẽti vis proprie in fœderis cõiugalis indiſſolubilitate ſita ẽ,q̃

Virtus huius ſacramenti | Auguſti.ſup Gene.lib.4 | Mr̃imoniũ cõplectitur tria bona.

Principalis finis ſeu vis Chriſtiani matrimonij

& principalis finis matrimonij recte dicitur, hanc in ſacramento deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq́ gratiã ſuppeditat, qua coniuges non abuſi hoc fœdus inuiolabile inuicem ſeruent, ſeſeq́ mutuo amore complectatur, ac ſic diligãt ſicut Chriſtus dilexit eccleſiã, qua item gratia ſuffulti, quicquid eſt iuris diuini & humani ſibi libenter & ex aĩo cõmunicent, omẽs deniq́ caſus cum triſtes tum iucundos vſq́ in extremam mortem æqua lance inter ſe partiantur.

Fiducia bonæ conſcientiæ in coniugio.

Gignit quoq́ hoc bonum ſacramenti fiduciam bonæ conſcientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, vitam illam cõiugalem honeſte auſpicatã, ſancte quoq́ & religioſe obſeruatam, dei gratia non vacare, deo curę atq́ adeo meritoriam eſſe. In quam ſententiam Apoſtolus ad Timotheum ait: Mulier ſalua fiet per liberorũ generationem ſi permanſerit in fide.

1. Timoth. 2
Hebręo. vlt.
Ambro. lib. 2. de patriarcha Abrahã. cap. 9

Item Hebræorum vltimo: Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus. Et diuus Ambroſius libro ſecũdo de Patriarcha Abrahamo capite nono ait, accedere aliud inſigne caſtimoniæ, ſi credas a domino deo tuo hoc quod ſortitus es coniugium tibi datum. Hoc ergo ſacramenti bonum qui recte ſecum reputauerit, & conſcientiam ſuam erga ſeipſum q̃ maxime ædificabit, & caſti amoris ignem erga coniugem concitabit.

2
Bonum matrimonij Fides coniugalis.

Secundum bonum matrimonij Auguſtinus fidem appellat. Non fidem, hoc eſt, fiduciam erga deum ſed fidem coniugalem, in qua hoc attenditur, ne cũ altera vel altero concumbatur, cuius boni faciendi vim, niſi deus coniugibus in hoc ſacramento impartiret, quotuſquiſq́ coniunx, inter tot carnis, mũdi, & ſatanæ inſidias poſitus, eam fidẽ ſaltẽ corde ſyncerã ac incõtaminatã retineret, nam

Męchia cordis.
Matth. 5.

Chriſtus Męchiam cordis męchiæ quæ carne cõmittitur, æquat.

3
Bonũ matrimonij proles.
Tobiæ. 8
1. Timo. 2
1. Cor. 7.

Tertiũ bonũ eſt Proles, cuius potiſſimũ gratia, matrimoniũ contrahi debet, hoc ſcilicet animo vt liberi amanter ſuſcipiantur, ac religioſe educentur, quod cum ſit matrimoniũ non ſolum omni culpa vacat, ſed & ſuum meritum habet. Cæterum quod tantum vitandæ fornicationis gratia contrahitur magis ſecundum indulgentiam conceditur.

Carnalis cõmixtio trifariã in coniugio adhibet.

HAec tria bona in coniugio faciunt vt coitus qui in carne peccati fieri non poteſt ſine pudenda concupiſcentia carnis omni culpa vocare poſſit, quã inſignẽ eſſe huius ſacramenti gratiã quis nõ videt? Quod vt magis perſpicuũ fiat, Coitus in cõiugio trifariam adhibetur.

1
Decus coniugale
Augu. de bono cõiugali.
1. Cor. 4. 7

Primũ cauſa prolis, qui culpam nõ habet, & ſolus ipſe propriæ nuptialis eſt. Decus enim cõiugale eſt caſtitas procreandi, & reddẽdi carnalis debiti fides, & hoc eſt opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apoſtolus, dicens: Non peccat virgo ſi nubat.

2

Secundo, concubitus fit cũ vir cognoſcit vxorem vltra neceſſitatem procreandi liberos, non propaginis voluntate, ſed libidinis voluptate, quo concupiſcẽtiæ ſeruitur, non hoc agitur vt fœtus quẽ poſtulant nuptiæ, impleat. Hũc coitũ qui vltra neceſſi-

neceſſitatem progreditur, non rationi, ſed libidini obſequens, exactũ con iunx inculpabiliter reddit, quod ad eũ ex præcepto pertineat proſpicere, ne fornicetur coniunx, ſed nõ oĩno inculpabiliter exigit. Quamobrẽ Auguſtinus in pſal. cxlvi. dicat (inquit) vir cõtinere iã volo, vxor aũt, nolo, non poteſt ſcilicet continere, quod em̃ tu vis illa non vult, nunqd per cõtinentiam tuam illa debet fieri fornicaria? Si alteri nupſerit te viuo erit adultera, non vult deus tale lucrũ tali dãno cõpenſari, redde debitũ, & ſi non exigis, pro ſanctitate tibi perfecta cõputabit, ſi non quod tibi debetur, exigis, ſed reddis, quod debes vxori. Iam & ſi exiges vltra neceſſitatem, culpa omino non vacet quod agis. Hanc tñ culpã bonũ cõiugij venialem facit. Non em̃ quia incontinentia malũ eſt, ideo coniugiũ (vbi eſt concubitus præter intentionẽ generationis) non eſt bonum, & quia bonum eſt coniugium in genere ſuo, etiam eum concubitũ quem fieri non cogunt, ignoſci impetrant nuptiæ, ſi tamen non tam nimius ſit, vt impediat tempora quæ orationi debentur, nec immutetur in eum vſum qui eſt contra naturam. Quambrem ſi ambo coniuges tali concupiſcentiæ ſubigantur, rem faciunt quæ proprie nuptiarum non eſt, cuius non ſunt nuptiæ hortatrices, ſed deprecatrices, quod & ſi voluptas non careat culpa, propter nuptias ramen accipiat veniam. In quam ſententiam dixit Apoſtolus: Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium, quid eſt enim quod ſecundum veniam concedit Apoſtolus? niſi quod coniuges debitum carnis expoſcunt, non propaginis voluntate, ſed libidinis voluptate. Idem Auguſtinus alibi dixit: Hoc q̃d coniugati victi concupiſcentia vtuntur inuicem vltra neceſſitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus: Dimitte nobis debita noſtra. Atq; hoc ipſum eſt quod ſupra ex Apoſtolo retulimus. Quod propter fornicationẽ vnuſqſq; propriã ſuam vxorem habere debeat ad remediũ lubricitatis carnis, nam cõiugium quod ſanis eſt ad officium, id ægrotis eſt ad remedium. Tertius coitus effrenis, quo ardentiores coniuges amatores, ſuis vxoribus abutũtur, quemadmodum Fabiola abutebatur maritus, quod Hieronymus referat eam ea coactam pati a marito, quæ nulla ancilla pateretur a domino, quem coitum adeo non excuſant nuptiæ, vt etiam aggrauent, quod quanto ſanctior res connubiũ eſt tanto religioſius coli debeat. Non contemnendum eſt, quod in Xiſti Pythagorici ſententijs legitur: Oĩs ardentior amator propriæ vxoris adulter eſt, & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugẽ, non affectu, nõ regnat in eo ĩmpetus voluptatis, nec p̃ceps fert̃ ad coitũ, nihil eſt fœdius q̃ amare vxorẽ tanq̃ adulterã. Qui dicũt ſe cauſſa humani generis vxoribus iũgi, imitent̃ ſaltẽ pecudes, & poſtq̃ vẽter vxoris intumuerit, nõ perdãt filios, nec amatores ſe vxoribus exhibeãt, ſed maritos. Idem alibi: Liberorũ (inquit) in cõiugio cõceſſa eſt propagatio & opus: Voluptates

Coit⁹ habẽs culpã venialẽ in exigẽte
1. Cor. 7.
Auguſtiñ. in Pſalmũ. 146
Alter cõiugũ ſine alterius volũtate cõtinere nõ põt.
Redditio debiti.
Concubitus præter neceſſitatẽ nõ impurat matrimonij ſacramentum
1. Cor. 7
1. Cor. 7
De bono cõiugali.
1. Cor. 7
Aug. ſup Geneſ. & lib. de nup. & concupiſc.
3
Hierõ. in epitaphio fabiolę
Effrenis coitus in coniugio dãnabil.
Xiſtus pythagoricus.
Hiero. cõtra Iouinianum
cap. caplens .22. q 4.

ptates autem quæ de meretricũ amplexibus capiũtur damnandæ. Et Raphael ad Tobiam dixit: Audi me, & oſtendã tibi, qui ſunt, quibus præualere poteſt dæmoniũ. Hi nanq; qui coniugium ita ſuſcipiũt, vt deum a ſe & a ſua mente excludant, & ſuę libidini ita vacent, ſicut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus, habet poteſtatem dæmoniũ ſuper eos. Modis ergo omĩbus curandũ eſt, ne per matrimonij abuſum, matrimonij bona perdamus, quæ & ſi non pariter omnia ad matrimonij ſubſtantiam ſeu etiã ſanctitatẽ requirantũ(q̃d & ſine ſpe prolis inter vetulos recte contrahatur matrimoniũ) ſacramenti tamen ratio & fides quæ potiſſimũ in matrimonio ſpectantur, omnino ſunt obſeruanda. Beatus Auguſtinus omẽ nuptiarũ bonũ impletũ etiã eſſe in parẽtibus Chriſti dicit, nẽpe fidẽ, prolem, & ſacramentũ. Prolem agnoſcimus ip̃m dominũ, fidem quia nullum adulteriũ, Sacramentũ quia nullum diuortiũ. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati (vt ſupra diximus) ſine pudenda concupiſcentia carnis (quæ ex peccato accidit) ſieri non poterat, ſine qua concipi voluit qui ſinę peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam vt idem Auguſtinus ait: Si primi parentes non peccaſſent, forſan habituri erant ſilios ex munere omĩpotentiſſimi creatoris, quod potuerit etiã ipſos liberos ſine parentibus condere, qui potuit carnẽ Chriſti in vtero virginis formare, quũ tamen hi liberi ad eum modũ, nimirũ ex munere creatoris capiendi ac habendi bonum nuptiarum cenſendi ſuiſſent.

Tobiæ.6

Abuſus matrimonij ſũmopere cauendus

Inter vetulos recte cõtrahitur mrĩmonium ob germanã & amicabilẽ ſocietatem

Auguſti. de bono cõiug.

Omẽ nuptiarũ bonũ impletũ in parẽtibus Chri.

Auguſti. de bono coniugali cap. 2

IAm quo affectu matrimoniũ contrahendum ſit dicemus, quanq̃ id ex ſuperioribus liqueat ſatis. Matrimonij itaq; ſacramentũ auſpicandũ eſt in timore dei, amore caſti coniugij, & dilectiõe procreãdæ ſobolis ad augmentũ religionis, ſcortationis quoq; & immunditiei vitandæ gratio. Breuiter eo affectu amplectendũ eſt, quo Sara filia Raguelis matrimoniũ ſuſcepit, quæ ſic orans, ait: Tu ſcis dñe, quia nunquã concupiui virum, & mundã ſeruaui animã meã ab omĩ concubitu. Nunquã cũ ludentibus miſcui me, neq; cũ his qui in leuitate ambulant participẽ me p̃bui, virũ autẽ cũ timore tuo, non cũ libidine mea conſenſi ſuſcipere &c. In primis autẽ animo concipiendũ eſt, quantũ ſacramentũ coniugiũ ſit, nẽpe,
1 quod deo authore copuletur, vt proinde matrimonio iungendus, non aliter affectus eſſe debeat, quã ſi præſentẽ deũ videat ſibi vxorẽ copulantem.
2 Deinde quanta ſit ſigni maieſtas quod ſimilitudinẽ Chriſti & Eccleſiæ refert. Hæc qui ſecũ recte reputauerit, & coniugij bonũ propius æſtimauerit, is cũ multa dei gratia, coniugiũ inibit, qua ſubinde conſultata ſeipſum ſaluũ faciet, & eccleſiæ dei decori erit. Qui alio affectu, nimiũ prophano vxores ducunt, hi iniuria afficiũt ſacramentũ, quod tum demũ recte coit, cũ præcipue cauſæ contrahendi ſunt, nempe honeſtiſſima ac

De affectu cõtrahentiũ.

Sara filia Raguelis exemplar coniugalis caſtitatis.

Tobiæ.8

Quæ rememoranda

Epheſio.5

1. Timoth.2.

ma ac ſancta ſocietas,amor religioſæ poſteritatis,& odium fornicatiõis,
Quæ quũ vt principales fines in coniugio intenduntur,non moramur,ſi
tum inſuper quædã aliæ leuiores(quas cauſas impulſiuas dicimus)acceſ-
ſerint. Necꝙ em̃ ſtatim peccat,quem & ſponſæ decor mouet,& honeſta
dos allicit,ſi tamen hæc ſibi primas partes non præripiant. Nam & de Ia
cob patriarcha legimus,ꝙ Rachel,quę erat decora facie,& venuſto aſpe
ctu,impenſius dilexerit. Deuteronomij quoꝙ.xxi.legimus in hũc mo- Deut.21
dum:Si videris in medio captiuorꝫ mulierem pulchram, & adamaueris
eam,voluerisꝙ vxorem habere,introduces eam in domũ tuam &c.Inte
rim admonendi ſunt viri,ne vxores contemptui, tanq̃ ſeruas, ſed magis Viri nõ con
tan q̃ omnis vitæ conſortes habeant.Nam coniugium non redigit mu- temnant vx
lierem viro in ſeruitutem,ſed adijcit in adiutorium, ſic tamen,vt viro ſe ores
reuerenter ſubditam cognoſcat, Heua ſiquidẽ non de Adæ capite,ne- Gene.2.
ꝙ de pedibus eſt facta,& neꝙ domina,neꝙ ſerua illi eſt condita,ſed ſo- Ephe.5
cia & conſors. Recte ergo de medio,nimirꝫ de latere eſt creata. Cur Eua ſit creata de latere.

De miniſtro huius ſacramenti poſtremo videndum eſt. Vt forſan De miniſtro
quidã non improbanda ratione dicant,matrimonium certum mini huius ſacra-
ſtrũ non exigere,quod coniuges,in ſeſe caſto amore ac religioſe conſen- menti
tientes,deus ipſe coniungat , tamen videmus & in veteri lege quoſdam
fuiſſe,qui dei vice coniuges coniungerent,quãto ergo magis putandum Sacerdos re-
eſt,in noua lege ſacerdotes (qui legatione pro deo fungũtur)legitimos cte copulat
huius ſacramenti miniſtros eſſe.In lege ſiquidẽ veteri pater,aut defun- cõiuges in ec
cto patre, proximus puellæ agnatus,ſeu tutor,dei loco coniuges iunge- cleſiæ cõſpe
bat.Sic Tobiæ.vij.legis:Et apprehendens Raguel dexterã filiæ ſuę,dex ctu.
teræ Tobiæ tradidit,dicens:Deus Abrahã,& deus Iſaac,& deus Iacob 2.Corꝫ.7
vobiſcũ ſit,& ipſe coniungat vos,impleatꝙ benedictionem ſuam in vo- Tobiæ.7
bis. Ad eundem modũ ab Apoſtolorꝫ temporibus,matrimonij ſacramẽ Euariſtus
tum in facie eccleſiæ celebratũ eſt,miniſtris ſacerdotibus Chriſti, Rague
lis,atꝙ alia ſcripturæ verba,& pias admodũ benedictiones ſuper coniu
ges pronuntiantibus.Debent aũt preſbyteri,dum copulant coniuges, Quorꝫ ad-
eos de matrimonij inſtitutione ex Geneſi,de ſacramenti ſanctitate & effi moneri de-
cacia ex Euãgelio, deꝙ ſacramenti myſterio &officio coniugali ex Pau beãt, quũ co
lo,Ephe.v.deniꝙ de matrimonij moleſtijs,tanq̃ originalis peccati reli- pulantur cõ
quijs,æquo animo tolerandis ex Geneſi,commonefacere,vt ſciant,quid iuges.
apprehenderint, & qua ratione in ea vocatione viuere debeant. Gene.2. Matth.19 Marci.10. Lucæ.16. 1.Corꝫ.7

Solent alia multa in hac materia matrimonij diſputari,quæ ad ius po- Ephe.5.
ſitiuum pertinent,veluti de gradibus,de impedimentis,de reſciſſioni Gene.3.
bus.Sed hæc oĩa in pſentia excutere, non eſt inſtituti noſtri. Suffecerit
parocho,quem inſtituendũ hoc libro recepimus,docere populũ de ma-

trimonij inſtitutione ſacramenti, ratione ac ſanctitate. Deinque de recto Chriſtiani coniugij vſu. Inprimis autem admoneri omnes conuenerit, vt quicunque matrimonio iungi velit, talem conſortem deligat, cui nec iura diuina vel humana prohibeant copulari, & cũ quo ſperet ſe ſanctam & indiuiduam vitæ conſuetudinem perpetuo habiturum. Vtque omnis error perſonæ & conditionis, atque etiam qualitatis in contrahendo quoad fieri poteſt, caueatur. Quod ſi nihiloſetius ſcrupus aliquis incidat, de gradibus ſeu alijs quæ vel contrahendum vel contractum matrimoniũ impedire poſſint, habet parochus Epiſcopũ ſuum, Ad huius iudicium hãc referat quæſtionem, nec de re ſibi parum cognita iudicandi prouintiam ſumat, quam nõ ſine magna ratione vetus eccleſiæ Romanæ mos in cauſis matrimonialibus ſolis epiſcopis reſeruauit, Quanq̃ interim optaremus, vt Cõcilium generale, quæ in matrimonio iuris diuini ſunt, ab his quæ ſunt iuris humani ac poſitiui, diſerte ſecerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc ſacramento magis q̃ in vllo alio ius humanum iuri diuino ſic permixtum eſſe, vt alterum ab altero, niſi ab oculatiſſimis haud facile diſcerni poſſit, quod multam peperit in hac re difficultatem.

Cui⁹ admoneri debeãt, qui affectant matrimonio iungi.

Soli epiſcopi olim de matrimonio iudicabant

Pium votũ.

DE SACRAMENTO VNCTIONIS INFIRMORVM, QVAE EXTREMA APPELLATVR.

DE nomine ſacramẽti anxie diſputare non eſt neceſſe. Conſtat ſiquidem veteres hoc ſacramentum appellaſſe ſacramentum vnctionis infirmorum, idque proprie, ſiue ad verba Iacobi Apoſtoli, quibus hoc ſacramentum promulgatur, ſiue ad vſum eius reſpicias. Poſtea dici cœpit ſacramentum extremæ vnctionis. Non quod hoc agat eccleſia, vt hæc vnctio omnino extrema ſit, nam & reiteratur ſicubi morbus depulſus ſubinde redierit, & per eccleſiam hac potiſſimum ratione miniſtratur, nõ vt ægrotus eo percepto ſtatim vita defungatˉ & indormiſcat, ſed potius vt nedum mente, ſed & corpore (ſi ita deo viſum erit) conualeſcat, quod precationes illæ, ipſam vetuſtatem ſpirantes, ac plene omnis pietatis, quas in adminiſtratiõe eiuſdẽ ſacramẽti eccleſia adhibet, apertiſſime demõſtrãt. Nec dubium, quin in primitiua eccleſia plerique infirmi, quũ vngerentur, priſtinam incolumitatem reciperent, nimirũ fide flagrantiori, tam ſalutare myſterium accipientes. Quod hoc tempore rariores ſunt qui huius ſacramenti virtutem, ſaltem quod ad corporis cõualeſcentiam attinet, experiantur, in cauſſa eſt fidei modicitas, quam oportebat in accipientibus arden

De ratione nominis.

Iacobi. 5

Cur dicatur extrema vnctio.

Finis extremæ vnctiõis

Cur huius ſacramẽti virtus, hodie nõ ſit tã euidẽs, q̃ fuit olim in eccleſia.

ardentem ac flagrantem eſſe, nam per hanc ſolā dei virtutē in nobis efficaciter operari conſtat. Vnde Marci quinto legimus: Et nō poterat, nimirum Chriſtus, ibi virutem vllam facere, niſi ꝙ paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatē eorum. Sed vt ad rationem nominis reuertamur, Vnctio hæc infirmoꝝ, vel ob id extrema dicta, videri poteſt, ꝙ extrema ſit e quatuor illis, quæ in eccleſia celebrant̄. Nam (vt ſupra diximus) primum vngimur catechumeni, dein vngimur baptizati ſtatim poſt baptiſmū, vngimur quoqꝫ quū confirmamur, demum exceſſuri e vita, extremā accipimus vnctionem. Quod ſi & quintā vnctionem addere placeat, qua ſacerdotes & reges inauthorantur, erit nihilo ſecius & hæc, quæ infirmoꝝ eſt (& ſi interdū non tempore) ratione tamen poſtrema. Qua vero ratione Chriſtiana religio cæteris cerimonijs veteris legis euaneſcentibus vnctionis myſterium retinuerit, repetere hic non eſt neceſſe. Nam id ſuperius nos docuiſſe meminimus.

Marci. 5.

4. vnctiones in eccleſia. Catechumenorum Poſt baptiſmum In confirmatioñ. Aegrotorū. Sacerdotum & regum

Sup. de confirmatione.

VErum de inſtitutione huius ſacramenti videndū eſt. Marci quinto legimus, quemadmodū Chriſtus duodecim illos ad ſe vocarit, eoſdemqꝫ binos miſerit, certa quadam legationis forma præſcripta, & poteſtate qua vterentur, data & conceſſa, & ſtatim ſequitur: Et exeuntes, p̄dicabant vt pœnitentiam agerēt, & dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo multos ægrotos, & ſanabantur: Vngebant (inquit) oleo multos ægrotos, non dubium, quin ex Chriſti inſtitutione ac mandato, non ſua præſumptione. Abſit eñ vt vel in mentem noſtram veniat, ſanctos Apoſtolos in tanta legatione p̄ter Chriſti p̄ſcriptū quippiam fecisse, qui non ſua, ſed tantū data poteſtate vtebantur, ſcientes quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. Nam q̄ vani ſint, qui ex hac vnctione officium ciuile faciunt, quis nō videt? neqꝫ eñ Chriſtus ſuos diſcipulos chyrurgos fecit, ſed Apoſtolos, qui vngerent ægrotos oleo, non quidē medicinali, ſed ſacramentali & myſtico. Addit aūt Euangeliſta, ægrotos ab Apoſtolis inunctos, ſanatos fuiſſe, virtutemqꝫ p̄ſentem exteriori ſigno nō defuiſſe. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco aſſerūt eccleſiam hoc ſacramentū ex ipſius Chriſti inſtitutione accepiſſe, quāuis poſtea diuus Iacobus Apoſtolus, modū ac formam adminiſtrationis eiuſdem clarius expreſſerit, ac quod ipſe a Chriſto acceperat, populo tradiderit, in hæc verba: Infirmatur quis in vobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ verba manifeſte declarant hanc vnctionem ſacramentū eſſe, quæ neque ſigno careat viſibili, nec promiſſione gratiæ. Porro Apoſtolum eiuſdem vnctionis meminiſſe, quam Euangelium docet Apoſtolos, poteſtate a Chriſto accepta, ægrotis adhibuiſſe, plurimi ex patribus & Græ-

De inſtitutione huius ſacramenti Marci. 5.

Apl̄i ægrotos ex Chr̄i inſtitutione vngebant

Matth. 10

Vani qui ex hoc ſacro officiū ciuile faciunt.

Veteres aſſerūt hoc ſacramentum ex euangelio Iacobi. 5.

Eadē eſt vnctio, de qua narrat euāgeliū, & quam docet Iacobus.

cæ & latinæ eccleſiæ ſatis idonei teſtes ſunt,e q uorũ numero primus oc-
Hieroñ. in Marcũ.ca.6 currit diuus Hieronymus, ſeu quiſquis tandem eſt is ſcriptor certe pius
ac vetuſtus,in Marcum capite.vi.dicẽs:Quum vngunt oleo ægrotos,
infirmitatem fidei virtute corroborant. Corroborant autem interceſſio-
ne & oratione fidei,quam dei clementia exaudiet,& ſe exorabilem præ-
ſtabit,cuius ſacramentum eſt oleum conſecratum. Itidem author libri de
Auguſt.de viſitatione infirmoꝝ viſitatione infirmorum,diuo Auguſtino hactenus inſcripti,ſic ait: Nec
p̃termittendũ eſt illud Apoſtoli Iacobi præceptũ:Infirmatur quis in vo-
bis,inducat preſbyteros eccleſiæ,&c. Et ſtatim poſt:Ergo ſic roges de te
& pro te fieri,ſicut dixit Apoſtolus Iacobus,imo per Apoſtolum ſuum
dominus,Ipſa videlicet olei ſacri delibutio ſpiritus ſancti typica vnctio
intelligitur,Hæc ille. Innocentius quoq; eius nominis primus, quẽ Con-
Innocẽti⁹.i. ad Eugubinum cap. 8. cilium Aphricanum(cui & beatus Auguſtinus interfuit)vti Papam pr-
cipuo diuinæ grãæ munere in ſede Apoſtolica p̃ſidentẽ,cum ſummi ho-
noris delatione venerari nõ dubitauit. Is,inquam,in decretis ſuis ad Eu
gubinum cap.viij.aperte pronuntiat,hanc vnctionem genus eſſe ſacra-
menti. Proindeq; quibus reliqua ſacramenta negantur ijs ne hoc quidẽ
Ambroſius. Gregorius concedi poſſe,diuos Ambroſium & Gregorium in teſtes euocare non
eſt neceſſe,a quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus ac re
tinemus. Denique Beda(vt Lyranum & cæteros recentiores præterea-
Beda. Lyranus. mus)prædictum locum Marci Euangeliſtæ exponens, pronuntiat hoc
ſacramentum vnctionis infirmorum,vt cætera omnia a Chriſto inſtitu-
tum,per Apoſtolos eccleſiæ traditum. Ex Græcis(vt omittamus interim
Dionyſius. vetuſtiſſimum illum Dionyſium Areopagitam)ſuffecerit attuliſſe diuũ
Chryſoſt. libro.3. de ſacerdotio. Iohannem Chryſoſtomum, ac Theophylactum. Ille lib.iij.de ſacerdo-
tio,huius ſacramenti & eius miniſtri meminit,de ſacerdotibus loquens in
hæc verba. Neque eñ ſolum quum nos regenerant,ſed poſtmodũ etiã
condonandorum nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur(in
qũit)inter vos aliquis,accerſat preſbyteros eccleſiæ & orent ſuper eum,
vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluum red-
det laborantem,& eriget eum dominus,& ſi in peccatis erit, remittentur
Theophylactus in Marcum ca.6. ei. Hactenus ille. Hic vero, nempe Theophylactus, Euangelium Marci
ediſſerens cap.vi.ſic ait: Quod vnxerant Apoſtoli, ſolus Marcus nar-
rat,quod & frater domini Iacobus in catholica epiſtola dicit:Infirmatur
(inquit)quis inter vos,aduocet ſeniores eccleſiæ,& orent ſuper illũ, vn-
Oleũ qđ ſignificet in hoc ſacramẽto. gentes eum oleo &c. Eſt igitur oleum(vt ſubijcit Theophylactus, ſigni
myſterium declarans)& ad labores vtile & lucis fomentum, & hilarita-
tis effectiuum,ſignificatq; miſericordiam dei & gratiam ſpiritus, per quã
a labore liberamur,& lucem & gaudium, hilaritatemq; ſpiritualem acci
pimus. Hæc ille. Eſt itaque hoc ſacramentũ,non ex humana, ſed ex Chri
ſti inſtitutione & Apoſtolica traditione deſcendens,id quod vniuerſalis

eccleſiæ

eccleſiæ,tam veteris q̃ noſtræ,Græcæ pariter & latinæ conſenſus, ſimul & ipſe ſacramenti vſus,q̃maxime comprobant,

QVi huius ſacramenti vim hinc eleuare contendunt, quod epiſtola diui Iacobi Apoſtoli non ſit certi authoris,noſtra ſentẽtia plane deſipiunt.Quod eccleſia, quæ hoc(veluti dei viui columna & firmamentũ veritatis)peculiare habet,vt poſſit diſcernere verba dei a verbis hominum,olim hanc epiſtolam diuo Iacobo tribuerit, & Apoſtolico ſpiritu plenam iudicarit,atque adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus vnquã in ſcripturis doctior,necꝗ exactiori cenſura fuit in diſtinguendis certa a dubijs,hanc epiſtolam ipſi Iacobo aperte,idꝗ non ſine magna epiſtolæ laude aſſcribit.Iacobus(inquit)Petrus,Iudas & Iohannes ſeptem epiſtolas ædiderunt,tam myſticas q̃ ſuccinctas,& breues pariter & longas,breues in verbis,longas in ſententijs, vt rarus ſit qui non in earundem cęcutiat lectione.Vides vt beatus Hieronymus idem iudicium de Iacobi profert epiſtola quod de Petri, nec putat indignam Apoſtolico ſpiritu. Iam quum plane conſtet,Apoſtolum hanc vnctionem pro ſacramento tradere,nequaquam dubitandum eſt,vere ſacramentum eſſe,& Apoſtolum non fuiſſe,tam impie arrogantem,vt pro ſacramento traderet populo, quod ſacramentum non eſſet.Quare etſi Apoſtolus condendi ſacramẽti poteſtatem non habuit,conſtat tamen eum verbis illis tradidiſſe populo quod ipſe a Chriſto acceperat,qui vt alia mundo volebat innoteſcere,per Matthæum,alia per cæteros Euangeliſtas,quid prohibet, quominus quædam etiam doceri voluerit per Apoſtolum Iacobum?

Reſpõdetur huius ſacramẽti contẽptoribus,& eorũ cauill. 1.Timo.3

Hieronymi cẽſura de epiſta Iacobi

Iacobus q̃d a Chriſto acceperat, promulgat.

VErbum quo hoc ſacramentum traditur, eandẽ in omni eccleſia ſententiam habet,etſi vbiꝗ eiſdem dictionibus ſeu præſcriptis verbis haud pronuntietur.Vngitur eñ ægrotus oleo ſanctificato in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti,adiectis verbis precatorijs, nẽpe,vt quicquid illicito viſu,auditu,ac cæteris ſenſibus ſeu membris ægrotus deliquit,per huius olei vnctionem expietur,cum imprecatione pacis.Innititur autem hoc verbum,quo ſacramentum traditur,promiſſioni, quam Apoſtolus acceptam,idꝗ,nõ dubium,a Chriſto promulgat,dicens:Et oratio fidei ſaluabit infirmũ,& ſi in peccatis ſit,remittentur ei.Quæ etiã verba ſatis indicant huius ſacramẽti vim,q̃maxime ab oratione fidei dependere.Quamobrem eccleſia miniſtrationi huius ſacramẽti plures precationes q̃ vlli fere alij ſacramento adhibet,eaſꝗ admodum pias,quemadmodum paulo ante meminimus.

Verbũ huius ſacramenti.

Iacobi. 5. Promiſſio gratiæ

ELementum huius ſacramenti eſt oleum ſanctificatum,cuius myſterium ſuperius ex Theophylacto retulimus.Oleum eñ & ſanitatis & hilarita-

Elementum huius ſacramenti.

hilaritatis effectiuum & lucis fomentum eſt. Præterea ad labores vtile & lenitiuum. Quæ omnia in huius ſacramenti diſpenſatione, diuina virtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi ſignificantur.

Huius ſacramenti vis

PRopterea em̃ hoc ſacramentum potiſſimum adhibetur, & ea eſt huius ſacramenti rite ſuſcepti vis, vt aduerſus terriculamenta & trepidationes inſtantis mortis (quæ ſolent menti hominis morbo grauiter decumbentis occurſare) pium ſolatium ſit ac fiduciæ titubantis fulcimentum.

Fidutiæ titubantis ſuſtẽtaculum.

Quod tum certe fit, dũ qui inungitur, recogitat ſeſe per fidelem illã & piam eccleſiæ (cuius cõſortio ipſe vti viuum membrum inſitus eſt) p̃cationem, quæ in hoc ſacramento adhibetur, vel conualiturum ſeſe, ſi tamen deo ita viſum erit, & quod ad animæ ſalutem attinet, ſalutare ei fuerit, vel ſaltem cum certa fide, bonaq; ſpe hinc emigraturum, atq; in domino obdormiſciturum, idq; maxime, quum ſcit ac intelligit orationem fidei, præſertim eam (quæ & ſignum externum & promiſſionẽ, Apoſtolica traditione confirmata ſibi annexa habet) apud deum vanam eſſe nõ poſſe, ſed ad alleuiationem, quum corporis, tum animi, atq; adeo ad remiſſionem peccatorum plurimam valituram.

Iacobi. 5.

Quo affectu eſſe oportet hoc ſacramẽto muniendum.

Affectus q̃ ægrotus ſe preſbytero vngendũ offerre debet, is erit, q̃ olim ægroti ſe Apoſtolis vngẽdos p̃bebant, nimirũ vt intus ac foris, ſi ita deo viſum erit, ſanet̃. Cogitare itaque debet p̃ſbyter, ſe nõ ſuã, ſed Apoſtoli Chr̃i, atq; adeo eccleſiæ perſonã gerere, atq; hoc agere vt ægrotus, perinde atq; athleta inuictus, ac velut in extrema lucta conſtitutus, omnibus ſatanicis tentationibus (quas tum potiſſimũ diabolus cateruatim ſolet ingerere) fortiter reſiſtat, ac ad omnem tentationis impetum conſtanti animo dicat, Chriſti membrũ ſum, Chriſti athleta ſum. In cuius ſignũ oleo etiam externo, ſecundum Apoſtoli traditionẽ, inunctus ſum. Quãobrem tu princeps mundi huius, tu immunde ſpiritus, diſcede, ille em̃ te foris eiecit, quamobrem in me non habes quicquã, nihil mihi & tibi cõmune, Nam quæ conuentio Chriſti (cui inſitus ſum) & Belial? Quis conſenſus tẽplo dei cũ Satana? Adhæc, etſi multis ſtipatus ſatellitibus in animæ meæ excidium coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo, plures em̃ mecũ ſunt q̃ tecum, tota em̃ eccleſia ſanctorũ pro me curã agit, orat, meq; in ſuam tutelam recipit, aduerſus quam non præualebis.

Quo tentationibus diabolicis in extremo agone obſiſtendum ſit.

Iohan.14.
Lucæ. 11.
Iohan.12
Iohan. 14
2. Cor. 6
4. Reg. 6
Matth. 16

Habeo interim a deo certiſſima fiduciæ meæ ſigna ac teſtimonia, nempe ſacramẽta pœnitẽtiæ, euchariſtiæ, & hoc extremæ vnctiõis, quibus deus me nequaquã fallet, ſed promiſſioni ſuæ aſſiſtens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus eſt. Hæc atq; alia eiuſcemodi pie cogitanti, quis dubitet hoc ſacramentum magnam alleuiationem mentis aduerſus horrorem mortis (in quam inſtantem tum tota defigit oculos) adferre, itidem aduerſus ſatanæ impetus tum ſolito grauio

Sacramenta fidutiæ nr̃æ certiſſima ſigna.

grauiores plurimum valere? Quod ſi tum, omnium maxime ac modis omnibus ad laborandum eſt, atq; etiam vndiq; omnia pietatis fulcimenta congerenda ſunt, ne ægrotis fiducia excidat, ſed vt q̃ maxime aduerſus ſpiritales inſidias roborentur, non recte faciunt qui hoc ſacramentum in eum vſum peculiariter inſtitutum, ac tanto cum ſerio per Apoſtolum Iacobum eccleſiæ traditum, ex eccleſia auferre moliuntur. Neq; tamē dicimus hoc ſacramentum abſolute ac omnino ad ſalutem neceſſariū, modo ne cōtemnatur, ſed magis eſſe ad fulcimētum pietatis, proindeq; pijs votis ab ægroto, priuſquā hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationi eius, quemadmodum pœnitentiæ in eccleſia locus eſt, recurrente ſcilicet ſubinde morbo aliquo grauiore.

Nō recte faciunt q hoc ſacramentū ex eccl'ia tollere annituntur.

Reiteratꝰ hoc ſacramētum

TOtus ritus, quem eccleſia in miniſtratione huius ſacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus longe pientiſſimis (quæ ad ſingulas vnctiones adhibentur) conſiſtit, quas referre longum fuerit, nec eſt neceſſe; quod omnibus paſſim, maxime parochis, expoſitæ ac obuiæ ſint & intellectu faciles.

Ritus qui adhibētur huic ſacramento.

POſtremo, huius ſacramenti miniſter ſacerdos eſt, ita docēte Apoſtolo Iacobo: Infirmatur quis in vobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum &c. Sacerdos vero in eiuſdem ſacramenti miniſtratione, non ſuam, ſed Apoſtoli Chriſti, ac eccleſiæ perſonam, quemadmodū & in cæteris ſacramentis gerit ac repreſentat. Nam vt Chriſtus eſt qui baptizat, qui corpus ſuū impertit, qui abſoluit, ſic Chriſtus eſt qui intrinſecus inungit, ſacerdote externum tantum miniſterium adhibente. Breuiter Chriſtus eſt Samaritanus ille euangelicus, qui homini a latronibus diſpoliato ac grauiſſimis plagis affecto appropians, cæteris prætereuntibus, ſolus miſericordia mouetur, & totus intentus curationi hominis tam miſere affecti, ſacramentorum ſuorum alligamenta adhibet, quē & alligatum, iumentoque ſuo impoſitum, in ſtabulum eccleſiæ ducit. Sacerdos autem ſtabularij vicem gerit, cui pręcipit, vt curā ægroti agat, ſed pharmacis a Chriſto vero illo Samaritano, hoc eſt, hominum cuſtode p̄ſcriptis, qui ſolus ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorū;

Huius ſacramenti miniſter Iacobi.vlt.

Matth.3. Marci.1. Lucæ.3.

Lucæ.10

Pſal.146

Ipſi gloria in ſecula, Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ordo cathecizãdi eccleſiæ.

ECcleſia catholica, mater noſtra, in qua per baptiſmũ renaſcimur Chriſto, eum ordinẽ tenet, vt ſymbolũ Apoſtolicũ (quæ eſt fidei noſtræ regula) ante omĩa proponat ac tradat. Subinde vero poſteaq̃ profeſſi ſumus quod credimus, orationẽ dominicã ſubiungat ac reddi etiã iubeat, Idq; ordine non modo docenti, ſed & neceſſario. Siquidẽ vt precemur deum, neceſſe eſt vt fidẽ prius teneamus, quę vtiq; niſi data eſſet, orare nõ poſſemus. Quomodo em̃ (vti Paulus Apoſtolus ait) inuocabũt, in quẽ non crediderũt? Eundẽ ergo ordinẽ nos inſequẽtes poſt Apoſtolici ſymboli, diuinorumq; ſacramẽtorũ (q̃ veluti pars quædã ſymboli eſſe videtur) expoſitionẽ, ad breuẽ dñicæ orationis dilucidationẽ recte ꝓperabimus.

Sine fide nemo orat deum.
Roma. 10

SEd priuſquã ad contextum eiuſcemodi precationis accedamus, paucis de modo deum orandi præfandum erit. Principio ex his, quæ paſſim, præſertim in expoſitionẽ ſymboli ac ſacramentorũ, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifeſtũ euadit, fidẽ, quæ nos Chriſtianos efficit, nõ eſſe vanam aliquam aut euanidam perſuaſionem, ſed dei donũ cordibus noſtris infuſum, viuũ & efficax per charitatẽ, quã Apoſtolus definiens, ait: Neq; circuncifio eſt aliquid, neq; ꝑputium, ſed fides, quæ per dilectionẽ operatur, qua efficimur filij dei, qua deo nos totos cõmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per ſpem & charitatem copulamur, nobis penitus diffiſi, quæ niſi deſuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixiſſet, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eũ. Quis enim fidem ſe habere glorietur, niſi qui acceperit ſpiritum fidei, de quo Apoſtolus ait, Habentes eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptum eſt: Credidi, propter quod loquutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo ſpiritus, qui talem fidem largitur, ſuggerit nobis per fidem quid loquamur, & vt Apoſtolus ait: Ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non quod ipſe ſpiritus ſanctus, vti indigens alicuius interpellet, ſed quod nos interpellare faciat, nobiſq; interpellandi & gemendi inſpiret affectum. Quod idem Apoſtolus explicatius facit, quum ſubdit: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram, vt ipſe facere dicatur, quod vt ſaciamus, facit ac iuuat, de quo ſpiritu alibi apertius ait: Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij dei eſtis, miſit deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem, Abba pater. Vnde conſequẽs

Fides Chriſtianorum.
Galat. 5.
Fides gratuitum donũ.
Iohan. 6.
2. Coꝛ. 4
Pſal. 115
Spũs fidei ſuggerit nobis quid loquamur & oremus.
Roma. 8.
Auguſt.
Roma. 8.
Ibidem.
Galat. 4.

ſequens eſt, vt quemadmodum ſine ſpiritu fidei non eſt recte quiſpiam crediturus. Ita nec ſine ſpiritu orationis ſalubriter oraturus, atque adeo nihil boni acturus, niſi eodem ſpũ adiuuãte, Nemo eñ recte ſapit, recte intelligit, recte conſilio ac fortitudine p̃ualet, nemo ſcienter pius eſt vel pie ſciens, nemo amore caſto deum timet, niſi acceperit ſpm̃ ſapientiæ, & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis, & timoris dei. Nec habet quiſq; virtutẽ verã, charitatẽ ſyncerã, cõtinentiã religioſam, niſi per ſpm̃ virtutis & charitatis & continentiæ, Non quia tot ſunt ſpũs, ſed omnia hæc operat̃ vnus atq; idem ſpũs, diuidens propria vnicuiq; ſicut vult, quanq̃ aliter adiuuat nondũ inhabitans, aliter inhabitans. Nã nondũ inhabitans, adiuuat vt ſimus fideles. Inhabitans vero adiuuat iã fideles, vt ſimus in omne opus bonũ propenſi. Siquidẽ vt Apoſtolus ait, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpm̃ ſanctũ, qui datus eſt nobis, qua præditi non ſolum iam in deũ credimus, aut ſpe erigimur, ſed & in dño delectamur, In mandatis eius voluntarie inambulantes, quemadmodũ Pſaltes ait: Viam mandatoꝶ tuoꝶ cucurri, quum dilataſti cor meum, nempe per charitatis diffuſionem.

> Auguſt. Sine ſpũ fidei nemo ſalubriter orat, neq; qcquã recte facit
> 1. Cor. 12
> Spũs aliter adiuuat nõdũ inhabitãs aliter inhabitans.
> Ephe. 2
> Rom. 5
> Pſal. 118

SEd quorſum hæc, niſi vt oſtendamus etiã ipſam orationem inter gratiæ munera deputari, verumq; ac rectũ orandi modum eſſe, ſi in fide, ſpe & charitate ad orandum accedamus. Quomodo eñ aliter orabimus niſi acceperimus ſpiritum fidei, ſpei & charitatis, in quo clamemus, Abba pater? Alioqui, ſi neque per fidem accedamus, neque per ſpem erigamur, neque per charitatem accendamur, loqui quidem poſſumus, orare vero nequaquam. Quid enim aliud eſt oratio, niſi pius mentis aſcenſus in deum, ſeu piorum votorum oblatio intenta & ardens? Quomodo autem eleuabitur in deum mens? quomodo domino vota pia offeret, niſi in primis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona a dño petẽda eſſe, & deum ipſum, natura bonum, omnibus optime velle, ac magna & inæſtimabilia bona ſuis fidelibus paraſſe? Dein ſpe erecta ſit, qua ea bona vti ſibi parata ſe capere poſſe indubitato ſperet, quod homo fidelis, id quod credit, ſibi per ſpem quodammodo vendicet. Deniq; etiam charitate inardeſcat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petã, & accipiam, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Nam (quemadmodũ ſæpe diximus) vt fides, qua Chriſtiani & filij dei ſumus, aliud a ſpẽ & charitate donũ ſit, ſpem tamen & charitatẽ comites ita cõiunctas habet, vt ab eis nequaq̃ ſeparet̃, ſeparata vero iam nõ fides viua, ſed mortua ſit & nuncupet̃, ad deprecandum deum omnino inepta, q̃ a mortuo pereat confeſſio ac oratio. Rurſus hæc duo poſteriora dona, fidem ſemper vti ſubſterniculum ſpiritualis ædificij neceſſario præſupponunt, atq; etiã vt cõcomitetur, poſtulant. Neq; eñ quis in eum ſperat, cui nõn credit, cui ſe & ſua nõ committit.

> Oratio donũ gratiæ
> Nemo recte orat niſi acceperit ſpm̃ fidei, ſpei & charitatis.
> Roma. 8.
> Galat. 4
> Hæc ẽ fides generalis.
> Matth. 19
> Bernard.
> Fidẽ, ſpem, & charitatẽ in omni ope bono cõiuncta eẽ oportet.

mittit. Item nemo ſyncere eum dilexerit, cui fidē non adhibeat, & de quo optime non ſperet. Denicꝫ, fruſtra quis omnia bona ſe a deo ſperare, atcꝫ etiā deū diligere ſibi videbitur, niſi viuida quocꝫ fides accedat, qua idē ipſe, bona illa (quæcuncꝫ tandē ea ſint vel animi vel corporis, quæ a deo petuntur ac nobis in hac vita donanť, a deo etiā accipiat, atcꝫ a deo ea ſe ſe iam tandē accepiſſe quandocꝫ ſtatuat ac certo credat. Fruſtra ſiquidē deum aſſidue de pane quotidiano interpellaueris, niſi tandē etiam fide accipias quod petis, nimirū vt mente ſentias hunc panem quo victitas, te non aliunde, ꝙ a deo ipſo, quem oras, accepiſſe ac indies accipere. Itidē fruſtra de peccatorum remiſſione deum ſolicitaueris, niſi ſimul quocꝫ credas remiſſionem peccatoꝶ, quam fideliter poſtulaſti, te ab ipſo deo tandem etiam aſſequutū eſſe. Quid eñ proderit, ſi perpetuo inclames: Remitte domine iniquitatem ſerui tui, modo nunquā deſinas de dei erga te miſericordia dubitare, aut cōſidere ſeu ſtatuere nunquā poſſis, deum tibi reconciliatum eſſe? Atcꝫ hæc eſt fides illa ſingularis & ſpecialis, quæ non tantū ſpiritualis ædificij initium eſt, ſed magis ſpei abſolutio, indiuiduā poſt ſe trahens charitatem, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni noſtræ deeſt, ex apprehenſione miſericordiæ per Chriſtū ſupplemus, De qua ſuperius in tractatu pœnitētiæ & iuſtificationis fuſius diximus. Vt ergo neceſſe eſt hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præcepti ſit charitas, de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta. Ita maxime orationē (veluti opus, quo proxime cum deo agimus) antecedere ea oportet, non tempore quidē (quod animus fide, ſpe & charitate imbutus, ſaltē per cœleſtium deſiderium, in quo tota orationis vis conſiſtit, non poſſit non orare) ſed cauſſa magis & ratione.

Bernard. ſermo. 1. de annuntiatione — *Iacobi. 1* — *Vide ſupra fol. 168. & ſequentibus.* — *1. Timoth. 1* — *Fide, ſpe, & charitate præditus ſemp orat.* — *Pſal. 9*

IAm cum fides in hominis pectore per verbū formeť, & promiſſioni dei plane innitať, quod Paulus exemplo Abrahę grauiſſime aſtruit: In repromiſſione (inquit) dei (qua ſcilicet pollicitus erat deus, illi vetulo ex Sarra vxore decrepita futuꝶ filiū, in cuius ſemine benedicerenť oēs tribus terræ) non hæſitauit Abrahā diffidētia, nec cōſiderauit corpus ſuum emortuū, quū iam fere centū eſſet annoꝶ, & emortuā vuluā Sarræ, ſed cōfortatus eſt fide, dans gloriā deo, pleniſſime ſciens, ꝗa quæcūcꝫ promiſit deus, potēs eſt & facere, Cōſequiť certe oratuꝶ in primis oportere reſpicere ad inſtitutionem & mādatum dei, quo nos orare ſe & ꝑcari docuit, ꝑcantes quocꝫ exauditurum ſe promiſit. Quod faciens, ac mādato promiſſionicꝫ dei aſſentiēs, fideliter accedit, ſciens deum pro nobis ſolicitum eſſe, & ad dandum paratum, qui ad petendum ſuo verbo nos cohortatur & impellit, huc reſpicit eccleſia dei, quū ante orationē dominicā in ſacroſancto miſſæ myſterio in hūc modū ꝑfať, Oremus, ꝑceptis ſalutaribus moniti ac diuina inſtitutiōe formati, audemus dicere, Pater nr̄.

Roma. 4. — *Prima ala orationis fides quam precaturus imprimis acuere debet.* — *1. Petri. 5.*

Sic

Sic alibi hymnũ canẽs,deũ promiſſionis ſuæ per ſidẽ cõmonefacit.Si ren nuis(inquit)quis tribuet?Indulge,quia potẽs es,ſi corde rogamus mun do,certe debes ex promiſſo.Vt ergo Chriſtus nos fideles faceret pcatores,non tantũ orandi mandatũ dedit & promiſſionẽ addidit,dicẽs:Petite,& accipietis,ſed & modũ orandi docuit,& formulã pſcripſit, vt citra vllam hæſitationem verbo ſuo confirmati fideliter peteremus,quod ille precari nos iuſſit. Matth.6. Chrũs orare iuſſit ac orãdi formulã præſcripſit, & cur

SEcundo,qui ad pcandũ accedit, infirmitatẽ & indigentiã ſuã ſentire debet,quibus pmoueatur ad quærendũ deũ,& potentẽ & volẽtem infirmis mederi,& indigẽtibus ſubuenire.Non eñ opus eſt bene haben tibus medico,ſed male habẽtibus.Fide ergo opus eſt,quæ(vt ſupra diximus)intellectũ illuminat & cor purificat,vt & noſtrã miſeriã, imbecillitatẽ,infirmitatẽ,ac immũditiã,& rurſus dei maieſtatẽ bonitatẽq; videre poſſimus. Fide eñ apprehẽdimus & cernimus deũ eſſe,qui propter bonitatẽ ſuã cuncta creauit,a quo oĩa bona procedũt,ſine quo nihil quicq̃ eſt,Quiq; oĩa in omnibus operat̃,ſuſtẽtans,cõſeruãs, gubernãs, viuificans,& vegetãs oĩa,Qui pſtat nobis vt viuamus,moueamur,& ſimus, qui abunde oĩa ad fruendũ tribuit.Quo dante,oĩa(quæ bonorũ appellatione continent̃)accipimus.Quo ſubtrahente manũ,oĩa rurſus amittimus,iuſtus & miſericors,iuſtus in impios & peccatores,nõ agnoſcentes eũ,Miſericors in timẽtes ipſum.Fide percipimus infirmitatẽ & indigentiam noſtrã.Quod puluis ſimus & cinis,q omnis homo fœnũ & omnis gloria eius quaſi flos fœni,Quod vana ſalus hoĩs,qui vanitati ſimilis factus eſt,cuius dies ſicut vmbra ptereunt,Quod in iniquitatibus concepti,q in peccatis nati ſimus,q cõcupiſcentiã(reliquias peccati)hoſtẽ illũ domeſticũ circũferamus,qui nunq̃ ſpũi nr̃o moleſtus eſſe deſinit,quo ſolicitante,ab adoleſcentia proni in malum ſumus,& in omne ruimus peccatũ,Quod mundus a dextera,leuaq;,a fronte pariter atq; a tergo nos interdum falſis pſtigijs occupatos detineat,interdũ rebus aduerſis velut aperto marte ſeuiens oppugnet, vt a deo alienet, Quod aduerſarius noſter diabolus tanq̃ leo rugiẽs circũire nos nunq̃ ceſſet,quærẽs quẽ deuoret.Fide deniq; percipimus,q deus miſeriæ nr̃æ miſertus, cũ adhuc peccatores & mortui eſſemus, filio ſuo vnigenito nõ pepercerit,ſed pomnibus nobis tradiderit illũ, vt iuſtificati in ſanguine ipſius,credẽtes in eũ q iuſtificat impiũ,p fidẽ de cõcupiſcẽtia,mũdo,&diabolo triũphemus,vt ſine timore de manu inimicorũ noſtrorũ liberati,ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia corã ipſo oĩbus diebus vitæ noſtræ,q̃ tandẽ,cõſummata militia nr̃a,q̃ eſt ſup terrã,ipſo ſummo bono,q eſt deus in æternũ,fruamur. Ad quẽ vnum finẽ oĩa referri oportere fides docet.Qui ergo tali fide inſtructus eſt,hic ſolus recte ad orandũ accedit. Nam eũ qui petere vult aliquid

Secundo, vt agnoſcat ſuã infirmitatẽ & indigentiam. Matth.9. Fides docet nos de nr̃a infirmitate & inopia. Gene.1 Exodi.3 Pſal.103 Acto.15. 1.Timo.5 Pſal.103 Eſaie.40 Pſal.59 Pſal.143 Pſal.50. Roma.7. Gene.6 1.Petri.5 Iohan.3. Roma.5. Lucæ.1 Iob.7

aliquid neceſſe eſt,vt ante omnia ſe diſcutiat,nũ egeat. Secũdo, vt apud ſe ſtatuat,quid petere velit,& qua nã re opus habeat. Tertio quærẽdus eſt,qui inopiam leuare & velit & poſſit,quæ omnia fides oraturo oſtendit,quã qui non habet,is ſuæ fiduciæ (quæ fidei ex diametro opponit) temere innititur, nondum intelligens ſe dei donis,beneficijs, & auxilijs egere. Quamobrem etſi ore preces permurmuret,nihil tamen minus faciet q̃ vt oret,imo oratio eius ſibi in peccatũ reputabitur,quia non orat ex fide,nec ſuam infirmitatem,& inopiam, nec dei bonitatem & miſericordiã agnoſcens, hoc enim fide fit, quæ pauperes ſpiritu, humiles corde & contritos animo facit,ad quos ſolos reſpicit deus, ſicut ſcriptũ eſt. Iuxta eſt dñs his qui tribulato ſunt corde,& humiles ſpiritu ſaluabit. Et iterum: Super quem reſpiciam, niſi ſuper humilem & contritum & trementem ſermones meos. Reſpexit (inquit Dauid) in orationem humiliũ & non ſpreuit preces eorum. Superbos autem qui infirmitatem ſuam præſertim interiorem non ſentiunt,qui latentem mentis impuritatẽ non percipiunt,qui in fortitudine, viribus, & in multitudine diuitiarũ ſuarũ gloriantur,qui dicunt,quia diuites ſumus,& locupletati,& nullius egemus,& neſciunt, quia in oculis dei miſeri ſunt, & miſerabiles & pauperes,& cæci,& nudi,hos deſpicit deus ſicut illos reſpicit,quemadmodum glorioſiſſima virgo virginũ cecinit: Depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles. Eſuriẽtes impleuit bonis & diuites dimiſit inanes. Deus enĩ (vt Apoſtolus Petrus ait) ſuperbis reſiſtit,& humilibus dat gratiam. Et ideo ſequitur, Humiliamini igitur ſub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis,omnẽ ſolicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis.

(Margin: Pſal. 108 — Pſal. 33. — Eſaiæ. 66. — Pſal. 103 — Pſal. 48 — Apoca. 3. — Lucæ. 1 — Iacobi. 4. — 1. Petri. 5.)

(Margin: Quo reſpiciant parabolæ, de filio prodigo, & de phariſæo ac publicano — Lucæ. 15. — Lucæ. 18.)

Haec vt Chriſtus animis noſtris perpetuo retinenda infigeret ac inculcaret,duas inſignes parabolas adhibuit. Alteram de filio prodigo,Alterã de phariſæo & publicano. Filius prodigus portione paternę ſubſtantiæ,quæ illi obuenerat abutens,non ante venit oratum patrẽ, q̃ in ſe reuerſus & ſuam miſeriam deploraret & diuitias bonitatis benigniſſimi patris agnoſceret. Itidem publicanus, proculdubio (quod ad mundum attinebat) rebus affluens, ſed quod ad animum pertinet conſciẽtia peccatorũ perculſus, ſuæq; indigentiæ per fidei lumen certior redditus, aſcendit in templum,orans,non eodem quo phariſæus affectu. Hic enĩ ſibi fidens,& bonorum operũ in ſpeciem diues, in ſeipſum non deſcendit,quominus mentis ſuæ, fœdiſſimis concupiſcentiæ & ambitionis affectibus corruptæ,turpitudinem videret, ſtans apud ſe orabat elatus, ſeipſum commẽdans,non accuſans,quaſi a ſe eſſet, ſi quid egiſſet boni, cũ diceret,non ſum ſicut cæteri hominũ, ſicut & hic publicanus. At ille in ſe reuerſus,& miſeriam animi ſui per fidem contemplatus, a longe ſtetit, ani-

(Margin: Phariſæus. — Publicanus.)

tit,animo deiecto & humili,nolens vel oculos ad cœlū leuare,ſed percu-
tiens pectus ſuū,& ad deum(qui cor contritum & humiliatū non deſpi Pſal. 50.
cit)conuerſus dixit:Deus,propitius eſto mihi pctōri. Quam vero diuer
ſus fuerit vtriuſcꝫ orationis fructus,ſequit:Amen(inqt dñs)dico vobis,
deſcendit hic,nempe publicanus,in domū ſuam iuſtificatus ab illo,Qui
eñ ſe exaltat,humiliabitur,& qui ſe humiliat, exaltabitur. Hunc affectū
beatiſſimus Apoſtolus in vidua Chriſtiana requirens,ait:Quæ aūt ve- 1.Timoth.5
re vidua eſt & deſolata,ſperauit in dño,& perſiſtit in oratione die ac no Auguſt. ad Probam.
cte. Deſolatā vult eſſe Apoſtolus viduam,non ꝙ viduas ſecundum hoc Matth.5.
ſeculum diuites ab orando repellat, ſed vult viduā animo pauperem,& Oportet aīo
prudenter intelligentē,ꝙ in hoc mundo & in hac vita nulla anima poſ- eē deſolatū.
ſit eſſe ſecura. In hoc ergo orandi genere in viduis quid electū eſt,niſi de
ſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſe-
culo deſtitutam atcꝫ deſolatā,quādiu peregrinatur a dño,profecto quā-
dam viduitatē ſuā deo defenſori,aſſidua & impenſiſſima precatione cō-
mendat. Neque eñ hæc deſolatio ſeu paupertas a cenſu,ſed a mente me Paupertas
tienda eſt. Chriſtus eñ,quū adhuc eſſet in carne,Zachæum diuitē in re ſpūs nō a cē
gnum cœlorꝝ miſit,& reſurrectione atque aſcenſione glorificatus,multos ſu,ſed a men
poſtea diuites,impartito ſpū ſancto,fecit huius ſeculi contemptores,& fi te metienda
nita diuitiarꝝ cupiditate ditiores. Diuitibus itacꝫ perinde ac pauperibus Lucæ.19.
huius ſeculi hæc animi deſolatio ac paupertas cōmunis eſt,modo non ſu Diuites cen
perbe ſapiant,neque ſperent in incerto diuitiarꝝ,Sed in deo viuo, qui p̄- ſu poſſunt
ſtat nobis omnia abundanter ad fruendū,vt diuites ſint in operibus bo eē pauperes ſpiritu.
nis,facile tribuant,cōmunicent,ac theſaurizent ſibi fundamentū bonū in 1.Timoth.5.
futurum,vt apprehendant vitam æternam,gratias agentes in omnibus.
Quamobrem(vt diximus)in his præſentis vitæ tenebris, in qbus pere-
grinamur a dño, quamdiu per fidem ambulamus,non per ſpeciem,de- 2.Cor.5
ſolatam ſe debet Chriſtiana anima putare,ne deſiſtat orare,& ſcriptura-
rum diuinarꝝ ſanctarumcꝫ ſermoni diſcat,tanquā lucernæ in obſcuro lo 2.Petri.1.
co poſitæ,fidei oculū intendere,donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in Auguſt.ad Probā. cap.
cordibus noſtris,Imo donec hoc mortale immortalitatem & corruptibi 45.
le hoc induat incorruptionē,quando nulla erit reliqua carnis, mundi,ſeu 1.Cor.15
Satanæ tentatio,quando abſorpta erit mors in victoria, & vita feliciſſi-
ma nunquā deſitura,nullius amodo indigens,ſed dei fruitione ſaturata. Scopus ora-
Huc eñ tanquā in ſcopum quendā omnem orationē noſtram reſpicere tiōis noſtræ.
oportet, Quemadmodum diuinus Pſaltes precatur: Vnam (inquit) pe- Pſal.26
tij a domino, hanc requiram,vt inhabitem in domo domini omnibus
diebus vitæ meæ. Quiſquis autem hanc vnam petit a domino & requi-
rit,is ſecurus petit,& ſi quæ alia petuntur,quæ eſt vna illa vera & ſola be Vna ac ſola
ata vita,vt contemplemur domini dilectionem in æternum, immortales beata vita.
atque incorruptibiles corpore & ſpiritu.

Secunda ala oratõis, ſpes. Bernardus Fiducia miſericordiæ qua dei dona accipimus (quę & fides iuſtificans appellat) fidem generalem, & ſpem complectitur. Matth. 21 Marci. 11. Lucæ. 11.

POſtquam animus ad orandum acceſſuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus eſt, ſpem etiam vt adhibeat, neceſſe erit, qua quod petitur, cũ fiducia expectetur. Ad ſpem enim in primis requiritur animi firmitas, qua homo ſibi promiſſam dei gratiam quodammodo vendicet, ac tandem per fidem, hac ſpe confirmatam, etiam applicet, aſſignet, arripiatq;. Vt ergo vere & recte oremus, non oportet nos de promiſſione veracis & fidelis dei vllatenus addubitare. Propterea enim ſe nos exauditurum promiſit, ac vt ſe precaremur iuſſit, vt certi eẽmus ac fortiter & conſtanter ſperaremus, fore vt nos exaudiret. Sicut Matthæi vigeſimo primo & Marci vndecimo dixit: Dico autem vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Et Lucæ vndecimo: Ego (inquit veritas) dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis, Omnis em̃ qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur. Et vt ſpem noſtram corroboraret, ſimilitudine vtitur, qua vel deſperatiſſimis ſpem ſit præbitura: Quis (inquit) ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piſcem, nunquid pro piſce ſerpentem dabit illi? aut ſi petierit ouum, nunquid porriget illi ſcorpionem? Si ergo vos quum ſitis mali, noſtis bona data dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter cœleſtis (nimirum natura bonus & ſolus bonus) de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Sed hic interim videndum, vt ſpei noſtræ ſcopus ſit vita beata per Chriſtum, quemadmodum Apoſtolus ait. Expectantẽ beatam ſpem, de qua Pſaltes dixit: Tu es ſpes mea a iuuentute mea. Dominus em̃ ipſe ſpes noſtra eſt, & Chriſtus ſpes Euãgelij & gloriæ, quod per ipſum nos ſperemus lætum Euangelij nuntium conſequuturos, id eſt remiſſionem peccatorum & gloriam ſempiternam. Conſequemur autem quod ſperamus dubio procul, ſi tamen permaneamus in fide fundati, ſtabiles & immobiles ab hac ſpe Euangelij dei. Quod ſi anchoram ſpei noſtræ in Chriſto figimus, non eſt periculum, ſi quæ alia ad hunc finem nanciſcẽdum accommoda, vti media quædam a deo ſperemus, modo abſit carnalis concupiſcentia, & hoc ſolum attendatur, vt his ſecundũ deum vti, & iiſdem proximis prodeſſe poſſimus.

Ibidem

Matth. 19

Spei noſtræ ſcopus qs eẽ debeat. Pſal. 7 Coloſſ. 1, 2 Chrũs ſpes gloriæ.

Qũo cætera prętet vitam beatam petenda.

Orantẽ non oportet hæſitare. Iacobi. 1

PRecaturus ergo deum, omni diffidentia vacare debet, nihil dubitare aut hæſitare de promiſſis dei, alioqui temere petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Qui em̃ hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur & circumfertur, non ergo exiſtimet homo ille q̃ aliquid accipiat a domino. Quæ verba ſic ex ſequentibus intelligenda ſunt. Ideo enim qui hęſitat, nihil accipit, quoniam vir eſt animo duplex, corde

mini-

minime certo & inquieto, in quod ſe gratia domini inſinuare non po-
teſt, quemadmodum maris fluctus non facile formam vllam recipit,
quum vento mouetur & circumfertur. Deinde male de deo ſentit, cuius
auxilium implorat, quaſi aut non velit aut non poſſit ſuis promiſſis ſa-
tiſfacere, quod parum a blaſphemia abeſt. Simplicem ergo & nuſ-
quam vacillantem fiduciam noſtram eſſe oportet, quæ deum ſemper reſ-
piciat, qui neminem ſibi fidentem deſtituit, ſiue contingat viuere ſiue mo
ri, vt dicere poſſimus cum Dauid: Oculi mei ſemper ad dominum, quo- Pſal.24.
niam ipſe euellet de laqueo pedes meos.

SEcundo, quemadmodum neceſſe eſt, vt ſpes orantis certa & indubi- Spem orantis patiētem eſſe oportet.
tata ſit, ita eandem oportet eſſe patientem, & timori dei innitentem,
alioqui non dicenda ſpes ſeu fiducia, ſed arrogans præſumptio, quali af-
ficiebatur ſuperbus ille Phariſæus. Propterea neque tempus, neq; mo- Lucæ.18.
dus deo ſtatuendus eſt, qui nouit, quando, & quomodo noſtris preci-
bus ſatiſfacere velit, & ſi non eo tempore, vel eo modo, quo nos pe-
timus, ſatiſfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino deo no-
ſtro, vt non ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſi non ſtatim ea dede-
rit, quæ petimus, aut abſtulerit, quæ deprecamur, ſed potius pia patien-
tia malorum, bona ſperemus ampliora. Imo ſi aliquid, contra quod ora- Auguſt. ad Probam.
mus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc po
tius oportuiſſe fieri quod dei, non quod noſtra voluntas habuit, mini-
me dubitare debemus. Tale exemplū præbuit nobis ille mediator Chri- Matth.26 Marci.14. Lucæ.22 Philip.2
ſtus, qui licet deus & homo, tamen vt homo, ſuam ſemper voluntatem,
dei patris voluntati ſubmiſit. Qui quum humanam in ſe voluntatem ex
hominis ſuſceptione tranſformans, dixiſſet: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat
a me calix iſte, continuo ſubiecit, Veruntamen non quod ego volo, ſed Sancti ſe dei volūtati penitus ſubmiſerunt.
quod tu vis pater. Hūc affectum videre licet in ſanctis patribus, id quod
ipſorum ardentiſſimæ preces vbiq; teſtantur. Expecta (inquit Dauid)
dominum, viriliter age, confortetur cor tuum & ſuſtine dominum. Et ite Pſal.26.
rum: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi, & exaudiuit pre- Auguſt. Pſal.39
ces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ & de luto fecis. Memorabile ex- Iudith exēplar
emplum præſtat nobis inſignis illa veteris teſtamenti mulier Iudith, quę
quum intelligeret Oziam promiſiſſe, q͏̄ tranſacto quinto die, traderet ci Iudith.8
uitatem Bethuliam Aſſyrijs, ſi interea non veniſſet adiutorium a domi-
no, grauiter reprehendit Oziam & populum, inter alia dicens: Qui eſtis
vos, qui tentatis dominum? non eſt iſte ſermo qui miſericordiam prouo-
cet, ſed potius qui iram excitet, & furorem accendat, poſuiſtis vos tem-
pus miſerationis domini, & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei?
Et ſtatim poſt: Humiliemus illi animas noſtras, & in ſpiritu cōſtituti hu Ibidem.
miliato ſeruientes illi dicamus, vt ſecundum voluntatem ſuam, ſic faciat

nobiſcum miſericordiam ſuam,expectemuſq́ humiles cõſolationes eius. Qui enim tentationes non ſusceperunt cũ timore domini,& impatientiam ſuam,& improperium murmurationis ſuę contra deum protulerunt,exterminati ſunt ab exterminatore,& nos ergo non vlciſcamur nos pro his quæ patimur,ſed reputantes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora,eſſe flagella domini,ea quaſi ſerui qui corripimur,ad emẽdationem,& non ad perditionem noſtram eueniſſe credamus. Nec minori exemplo eſt Apoſtolus Paulus,cui,ne reuelationum magnitudine extolleretur,datus eſt ſtimulus carnis,angelus Satanæ,qui eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit,vt eum auferret ab eo. Sed vir tantus reſponſum dei quur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit,in hanc ſententiam. Sufficit tibi gratia mea,nam virtus in infirmitate perficitur. Quamobrem idem Apoſtolus alibi dixit: Quid enim oremus ſicut oportet,neſcimus,nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæteriſq́ rebus corporalibus(quę poſſunt &[prodeſſe & nocere)interdum non tamen cum peccato(ſi tamen dei voluntati noſtram ſubiecerimus) petere,quæ ſtatim fieri non expediat,ſed potius proſit,nos petitis ad tempus fruſtrari,vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ, vel ad probandam, exercendamq́ patientiam,vel ad punienda & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere ſpes noſtra dei voluntati attemperanda eſt, ſic vt indubitati ſimus,nos aut id quod ſperamus,aut aliquid melius ſaltem,magis ſcilicet profuturum ad nanciſcendum ſinem ſpei noſtræ conſequuturos. Hunc affectum vt inderet nobis Chriſtus, pleriſq́ parabolis ſupra modum accommodis vſus eſt. Nam vt doceat ,quod oporteret ſemper orare,& non deficere,ſed per patientiam expectare miſericordiam dei,parabolam de iudice iniquo,qui nec deum timebat,nec hominem reuerebatur,propoſuit,quem quum vidua ſedulo interpellaret,vt vindicaret eam de aduerſario ſuo,atque ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate victus,vindicauit illam. Quo magis(inquit Chriſtus)deus(cuius viæ ſunt miſericordia & veritas) faciet vindictam electorũ ſuorũ clamantium ad ſe die ac nocte, Aliam nec minus incitantem parabolam, Lucæ vndecimo legimus,de eo qui media nocte amicum accedens,tres panes accommodato petit,qui etſi non impetret ea ratione quod amicus ſit,tandem tamen per importunitatem, ſi perſeuerauerit pulſans,impetrabit tot panes quot habet neceſſarios. Quanto magis pater cœleſtis (qui dat,& non improperat) ſedulo petentium vota reſpiciet. Huc ſpectant illæ ſententiæ,quæ ſedulo & inſtanter orare iubent. Semper(inquit Paulus)gaudete,ſine intermiſſione orate,obſecrationi inſtate,vigilantes in ea. Multum enim (vt diuus Iacobus ait)valet deprecatio iuſti aſſidua,quod exemplo confirmat, dicens: Elias homo ſimilis erat nobis paſſibilis , & oratione orauit,vt non plueret ſuper terram,

[Marginal notes: Paulus patiẽtiæ exẽplar. 2. Cor. 12 — Ibidem — Roma. 8. — Cur deus interdũ ad ipſos nos non exaudiat. — Parabola de iudice iiquo explicatur. Lucæ. 18. — Lucæ. 24 — Parabola de amico veniẽte nocte & petẽte tres panes Lucæ. 11. — Iacobi. 1. — 1. Theſſ. 5 — Iacobi. 5. — 3. Reg. 17]

ram,& non pluit annos tres & menſes ſex,& rurſus orauit,& cœlum dedit pluuiam,& terra dedit fructum ſuum.

TErtio,hæc ſpes ſynceritatē requirit,vt ſancta,iuſta,ac deo placita petamus ac ſperemus,non vana,fucata,& falſa,ne dicamus mala ac exoſa deo. Quare qui gloriam ſeculi & diuitias petit,ac ſperat, eo affectu, vt in illis conquieſcat,is non recte petit,quia nō ſequitur mandatū Chriſti,Qui iubet,vt in nomine ſuo petamus patrem. In nomine vero ſaluatoris qui petit,ſalutaria tantū poſtulat,Qui vero vana rogat,nomen Ieſu ludibrio habet,& deum contemnit,quia ſpem non in deo,qui non videtur,ſed in diuitijs & cæteris huius mūdi tranſitorijs rebus ac vana gloria collocat,quod verę Chriſtianæ ſpei repugnat. Quamobrē diuus Iacobus ait: Petitis,& non accipitis,eo ꝙ male petatis, vt in concupiſcentijs veſtris inſumatis. Et Prouerbiorꝝ. x. legimus: Spes impiorum peribit. Itidem Hiob. viij. Spes hypocritarum peribit,& ſicut tela aranearum fiducia eius,Proindeꝗ Chriſtus orationem hypocriticā damnat,ꝙ hypocritæ ſpem ſuam in vana gloria reclinant,amantes in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orate, vt videantur ab hominibus, quos dominus hic recipere mercedem ſuam aſſeuerat. Quo pacto vero victui neceſſaria petere & poſſimus & debeamus,poſt dicemus.

Spes debet eſſe ſyncera, vt ſancta ac iuſta petat.
Petere in nomine Chriſti quid ſit.
Iohan. 15.
Iohan. 1
Iacobi. 4.
Prouer. 10
Iob. 8
Matth. 5.

EX prædictis liquet,orationes noſtras,etſi cum ſiducia porrectas,tamen duabus potiſſimū de cauſis non exaudiri,vel quod magis noſtra referat,vt non exaudiamur,deo vota noſtra in melius commutaturo,Vel quod male petamus, ſequuti concupiſcentiā noſtram carnalem, quā petendo inſequentes,vel non accipimus, vel ſi interdum accipimus, cum periculo & detrimento accipimus. Legimus eñ dominū quibuſdā impatientibus,quod concupiſcentiam ſequuti poſcebant iratum conceſſiſſe,qui diuo Paulo,quod petebat,negauit propitius. Nam Iſraelitis cō cupiſcentia carnium inardeſcentibus,deus dedit eis petitionem eorum,& miſit ſaturitatem in animas ipſorum,ſed expleta concupiſcentia, impatiētia eſt grauiter caſtigata,quoniā adhuc eſcæ erant in ore eorꝝ,& ira dei aſcendit ſuper eos. Quæ ſcripta ſunt,ne forte quis magni pendat, ſi fuerit exauditus,quū aliqd male aut impatiēter petit,qd nō impetrare plus profuerit,aut ſe abijciat,& de diuina erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur,quum forte aliquid petit,quo accipiendo affligatur atrocius vel a proſperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Nume. 11.
Pſal. 77
2. Cor. 12
Pſal. 77

POſtremo,oratio vt cœlos penetret,charitatis ardore inflāmanda eſt. Nam vt omnia opera bona citra charitatis donū tepent,atꝗ adeo in ſpeciem tantum fiunt,ita maxime friget oratio, niſi alis geminæ charita-

Tertia ala orationis charitas.

Charitas dei vnde in nobis excitet. tis & dei & proximi ſubuehatur. Charitatem dei in nobis excitat ſua ineffabilis bonitas, ad quã precaturi in primis reſpicere debent, vndiq; certe expoſitam, ne quis cauſſari poſſit, ſe in eius conſpectũ prodire non audere, cuius adhuc ſuſpectam habeat bonitatem. Hanc em̃ in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos vertamus, cernimus. Quicquid em̃ ibi bonum, pulchrũ, iucundũ, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex deo eſſe intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni creator amabilis eſſe debet, præſertim homini, quẽ ad imaginẽ, & ſimilitudinem ſuam fecit, & ſuper omnia opera manuum ſuarũ conſtituit, quem propriæ voluntatis arbitrio lapſum non deſeruit, ſed per propriũ filiũ de cœlo miſſum & ipſius hominis cauſſa in mortẽ traditũ, redemit, viuificauit, iuſtificauit & ex inimico ĩ filiũ, gratuita bonitate adoptauit, ipſiq; cum Chriſto omnia bona donauit, impartiens etiã ei per Chriſtum de ſpiritu ſuo, quo ductore tandem in conſortium cœleſtis regni, (quod prĩs paratũ eſt a cõſtitutione mũdi) perueniat. Qui hæc animo volutat, & per ſpiritus ſancti gratiam percipit, is deum non poteſt non diligere ex toto corde ſuo, ex tota mente ſua, ex tota anima ſua, & ex totis viribus ſuis. Quomodo em̃ non delectabitur in ſummo bono qui delectatur in creatura? Quomodo non ſuſpirabit ſemper ad optimũ illum parẽtem, a quo quicquid eſt & tenet, habet? Quomodo nõ ſemper ardebit illius deſiderio, qui ipſi gratis promittit regnũ cœlorũ, imo ſeipſum? Hæc eſt em̃ vita æterna, vt cognoſcamus deum, & cum eo perpetua felicitate fruamur, hunc affectum qui iuduit, is ad deum fide firmus, ac ſpe corroboratus, amanter vadit ac recte deum precatur. Huic Pſaltes dixit: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Et iterum: Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt dominus, beatus vir qui ſperat in eo. Charitatem proximi, in nobis concitabit eiuſdẽ naturæ participatio, q; ſit idẽ omnium & ſimilis ortus ex vno parente Adam, par (quod ad naturam attinet) conditio, Item q; hic mundus pariter omnibus vana domus ſit, Et quod omnium maximum eſt, vnus deus, quem omnes vno ore patrem appellamus, vnus Chriſtus, in quo omnes renaſcimur, & deo in filios adoptionis aſciſcimur, vt & duplici vinculo tam naturæ q̃ adoptionis nos fratres eſſe fateamur, Vnus ſpiritus quem habemus e cœlo, vna & omnium communis cœleſtis patria, vna fides, vnum baptiſma, vnus panis, & vnus calix omnium, qui de vno pane & de vno calice participamus. Breuiter, vnum corpus ſub vno capite, Chriſto. Quæ poteſt, quæſo, arctior agnatio excogitari? Adeo, vt præceptũ dilectionis proximi, quo iubemur, vt proximũ ſicut noſipſos diligamus, q̃ maxime naturæ ac rationi conſentaneũ ſit. Qui hoc affectu imbutus eſt (id quod nemo non facile agnoſcet, ſi tantum quiſq; ſe ad ſuum ipſius cor conuertat, & ſeipſum interroget, num reuera erga proximum, perinde atq; erga ſe afficiat)

Gene. 1 / Pſal. 8 / Ecci. 17. / Iohan. 3 / Philip. 2 / Roma. 8. / Matth. 25 / Rom̃. 5. 8 / Iohan. 14 / Iohan. 17 / Pſal. 36 / Pſal. 34. / Charitas proximi ũo in naſcatur. / 1. Cor. 12 / Ephe. 4 / 1. Cor. 10.

ficiatur)is demum recte ad orandum accedit. Quamobrem Chriſtus vbiq; fere, vbi de orando præcepit, ex pacto nobiſcum agit, vt nos non aliter ſe exaudituros dicat, q̄ ſi proximū ex corde dilexerimus, & ſi quid in nos peccauerit, remiſerimus. Matth.6. Marci.11.

SEd dicis, Si ſic oportet ad orationem accedere, vt mens neq; fide, neque ſpe, neque charitate vacet, nullus videbitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen vel maxime orare conuenerit? Dein, ſi hæc præcedere orationem oportet, quid eſt q; ſcripturæ clamant, hæc tria nos præcipue a deo poſtulare debere? Sed facilis eſt reſponſio, In donis ſpiritus, & virtutibus Chriſtianis, gradus ſunt quidam, Peccator quum in altiſſimis ignorantiæ tenebris verſatur, ſecundum carnem viuens, ſequēs carnales concupiſcentias, peccat, ſed propemodum ignorās, Deinde quū reſpicit in legem dei condemnantem peccatū, ſi nondū adiuuet ſpiritus, vult quidem ſecundum legem viuere, ſed victus concupiſcentia delinquit, idq; ſciens, & proinde grauius. Poſtquā aūt acceſſerit ſpiritus, quo donātè credimus, nobis ex toto corde conuerſis ab operibus mortuis ad deum, per Chriſtū remiſſum iri peccata, ac donari gratiā adiutricē adimplendi mandatū dei, tum demū incipit homo agi ſpiritu dei, qui ſpiritū noſtrū (iactis in eum ſeminibus fidei, ſpei, & charitatis) concupiſcere facit aduerſus carnē, atq; tum incipit nobis reuelari dei iuſtitia ex fide in fidē, vt quo magis homo ſibiipſi diffidere ac deo credere, in deum ſperare, ac deo per charitatem adhærere pergit, eo magis hæc ſpiritus dona in nobis augeſcant, & quanto cupiditas minuitur, tanto magis charitas creſcat, donec tandē caro penitus ſubiiciatur ſpiritui, quod tamē perfecte & conſummate demū in reſurrectione mortuorū implebitur. Vt ergo vnde digreſſi ſumus reuertamur, adeo non prohibemus peccatores ab orando, vt illos q̄maxime ad orandum incitemus, quod infirmis q̄maxime opus ſit medico, ſed tamen eos fruſtra orare dicemus, niſi iacta fidei, ſpei, & charitatis ſemente, id eſt, niſi ſaltem odio peccati ad miſericordiam dei fidenter ac amanter confugere incipiant. Vt autem fides principio modica ſit, vt ſpes vacillans, vt tepida charitas, non tamen ideo minus, ſed tanto magis orandum eſt, & cum Apoſtolis inclamandus eſt Chriſtus: Domine, adauge nobis fidem. Et cum tota eccleſia precandus, vt ſpem corroboret, & ſui ignis amorem in nobis accendat. Eos vero peccatores tantum ab orando repellimus, qui ſe peccatores eſſe non ſentiunt, qui quærunt excuſationē in peccatis, qui obſtinati, venditi, & traditi ſunt in peccatū, qui gloriant̄ quū malefecerint, & exultāt in rebus peſſimis, quos peccatores, ſcimus, quia deus non exaudit, ſed potius eorum oratio fit in peccatum, quemadmodum apud Eſaiam ca.i. legimus: Quū multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim veſtræ ſangui-

Quæſtio. Auguſt. in Enchirid. cap. 17 Dilutio In donis ſpiritus, & virtutibus ſunt gradus. Roma.7. Roma. 8. Galat.5. Roma.1 1.Cor.15 Matth.9. Peccatoribus orandū, & q̄ affectu. Pſal.110 Pſal. 51 Iohan. 9 Pſal. 108 Eſaie.1.

Threno.3 2. Cor.6 Matth.5. ne plenæ ſunt. Et Hieremias Threñ.iij. Nos inique egimus,& ad iracundiam te prouocauimus. Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tẽpore accepto ad ſe redit, pauper ſpiritu, humilis, contritus, ſuſpirans, credens, ſperans, & deſiderans, deum inuocat, is proculdubio voti ſui compos fiet, quoniam non fallet veritas, pientiſſime ad ſe omnes laborantes inuitans. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animarum veſtrarum. (Matth. 11)

Affectus bene viuendi oráti neceſſarius.

VNde conſequens eſt, vt tametſi oratio noſtra ſoli miſericordiæ ac gratiæ dei (quæ etiam nos ad orandum incitat, & gratis quæ petimus donat) inniti debeat, oportere tamen, vt hanc fiduciam noſtrã affectus bene viuendi ornet, & bona opera ſubſequantur. Hoc enim vult Apoſtolus, quum iubet, vt orantes manus puras extollãt. Et Pſaltes ait: Innocens manibus, & mundo corde, hic accipiet benedictionem a domino. Innocentium aſcendit oratio, ſi Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Phariſæos dominus culpat, q deuorarent domos viduarum, ſimulantes longam orationem. Hi, inquit, accipient damnationem maiorem. Quid ergo orationis effectui magis obſtabit, q̃ ſi voluntas aut vita voci non concordet? Ea vero demũ (vt eſt in cantico quodam eccleſiaſtico) dulcis eſt ſymphonia, ſi vox vitam non remordet. Et diuus Iacobus ait: Chariſſimi, ſi cor noſtrũ nõ reprehẽdit nos, fiduciã habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mãdata eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo, facimus. (Pſal. 14; Luc. 20.; 1. Iohan. 3)

Ieiunium & eleemoſyna oratione faciunt alacriorem.

IN primis autem ſcriptura duo opera commendat, quæ nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, ſi tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & eleemoſyna. Bona eſt (inquit Tobias) oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis q̃ theſauros auri recondere. Nec Chriſtus temere hæc tria, nempe ieiunium, eleemoſynam, & oratione, apud Matthæum cap. vi. coniungit. Et Eſaias cap. lviij. ſic copulat, perinde atq; neceſſario cohærentia, Nec eſt quiſpiam tam ſtupidus, qui non videat hęc tria propemodum indiſſolubili vinculo cohærere oportere, præſertim ſi oratio in deprecanda ira dei efferueſcere debeat. Oratio eñ aſcenſus mentis eſt in deum, ſed quũ crapula, ebrietate & curis huius mundi corda nõſtra aggrauant, fit vt nõ poſſint in deũ reſpicere, ſeu in oratione (quod neceſſe eſt) vigilare. Vigilate (inqt Chrs) & orate. Dein, Si quis habẽs ſubſtantiã huius mũdi, & viderit fratrem ſuũ neceſſitatẽ habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quõ charitas dei manet in eo? & qua tandem fronte, is viſcera miſericordiæ dei noſtri implorabit, qui viſcera clauſerit fratri? Quamobrem Eſaias veram rationem ieiunandi (quę eſt abſtinere a peccato, (Tobiæ. 4; Matth. 6.; Eſaiæ. 58.; Lucæ. 21; Vigilare in oratione neceſſe eſt.; Matth. 26.; 1. Iohan. 3.; Eſaiæ. 58.)

cato)ac dandi eleemoſyn & orandi docens,ſic ait: Nonne hoc eſt magis ieiunium quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes,dimitte eos(qui confracti ſunt) liberos, & omne onus dirumpe,frange eſurienti panem tuum, & egenos , vagoſq; induc in domum tuam. Quum videris nudum,operi eum,& carnem tuam (hoc eſt proximum tuum) ne deſpexeris . Tunc inuocabis , & dominus exaudiet , clamabis,& dicet, Ecce adſum,quia miſericors ſum dominus deus tuus.

IAm(vt putamus)ſatis ſuperq; oſtendimus , quomodo affectos eſſe oporteat ad orationem acceſſuros. Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat,atque adeo ſemper inculcari, q in affectu ſpiritus ſeu cordis tota orationis vis conſiſtat.Nam ab hoc oratio & incipere,& in eodem progredi,& deſinere debet,quamuis affectus orandi,hoc eſt,deſiderium vitæ cœleſtis , quod ad ſe attinet , in Chriſtiano nunquam deſinat , etſi verba finiantur. Qui hoc intelligit , facile videt, quo pacto Chriſtus non diuerſum,ſed vnum atque idem vbiq; præceperit,quũ alibi iubet,vt orantes non multum loquamur. Alibi vero dicat,oportere ſemper orare,& nunquam deficere. Quo tamen vterq; locus adhuc dilucidior fiat(q hic tota rei vis conſiſtat)In primis diligenter intuendũ eſt, quod Chriſtus apud Iohannem mulieri Samaritanæ,opinanti orationis vim,loco ſeu rebus exterioribus alligatam eſſe,reſpondit:Mulier, crede mihi,quia veniet hora,quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. Venit hora,& nunc eſt,quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate,nam & pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus eſt deus,& eos qui adorãt eum,oportet in ſpiritu & veritate adorare. Quibus verbis hoc admonere voluit Chriſtus,Deum (qui ſpiritus eſt)in homine,non carnem,ſed eam partem potiſſimum reſpicere,quam ad ſimilitudinem & imaginem ſuam creauit, nempe ſpiritũ & mentem, q oratio non ſit alligata certo loco,tempori, verbis præſcriptis,aut alijs externis cerimonijs(quamuis tamen interim externa iſta omnino contemnenda non ſint, ſi recte adhibeantur) ſed in ſynceritate animi, qua coli vult deus , nobis per coæternam ſibi ſapientiam inclamans: Fili,præbe mihi cor tuum,habe fiduciam in domino ex toto corde tuo,in omnibus vijs tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. Hic certe eſt verus dei cultus, quod etiam non latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur,is enim ſic orditur: Si deus eſt animus,nobis vt carmina dicunt, hic tibi præcipue ſit pura mente colendus.Homo quidem videt ea quæ parent,deus autem intuetur cor, & rurſus, Deus ab homine tantũ qui mundo corde eſt videtẽ. Proinde Dauid orat, vt deus cor mundũ in ipſo creet,& ſpiritũ rectum innouet in viſceribus eius.

In affectib' pijs tota orationis vis cõſiſtit.

Conciliãtur loci de orãdo.

Matth.5.

Verus dei cultus in ſpiritu.

Iohan. 4.

1.Regũ.16

Prouer. 3.

Cato.

1.Regũ.16

Matth.5.

Pſal.50

Chri-

In veritate, hoc eſt ſepoſito omni fuco, oportet orare. Math. 6.

CHriſtus ergo quum doceret nos orare, ſic ait: Et quum oratis, nõ eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperũt mercedem ſuam. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito, & pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui (ſicut ethnici faciunt) putant enim ꝙ in multiloquio ſuo exaudiantur. Nolite ergo aſſimilari eis. Scit em̃ pater veſter quid opus ſit vobis antequam petatis eum. Hactenus dominus apud Matthæũ.

In cubiculũ cordis Chr̃s iubet intrare orãtem, idq́ʒ clauſum.

Auguſt. de ſerm̃. dñi in monte.

Quod vero eſt iſtud cubiculum, in quod nos intrare iubet Chriſtus, niſi cubiculum cordis? quod tamen adhuc non ſufficit intrare, niſi claudatur. Nam ſi inter orandũ oſtiũ cordis noſtri pateat, & ea quæ foris ſunt per carnalem ſenſum in cogitationes noſtras improbe ſe immergant, ſynceritas orationis maculatur, quo minus ſpiritalis oratio dirigatur ad patrem, at quũ clauſum eſt oſtium, tum pater qui videt in abſconſo, id eſt, qui inſpicit abdita cordis, reddet oranti. Et vt Chriſtus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari cenſura damnat. Alterũ, qui eſt Iudæorũ, Alterum ethnicorum.

Affectus Iudaicus in orando. Lucæ. 16.

Iudæi hypocritæ quærunt apud homines ſpectari & videri ſancti, quemadmodum Chriſtus eos increpans, ait: Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus; qui hunc fructũ orationis potiſſimũ quærunt, vt hoĩbus placeant.

Affectus ethnicus.

Ethnici exercẽdæ linguæ potius, q̃ mũdando animo dant operã, toti ſuperſtitioni dediti, putãtes ita agi cũ deo, perinde atqʒ cũ hoĩe agitur, qui ſæpe multis tandẽ verbis in ſententiam, licet iniquã, adducitur.

Math. 6.

Sed vnus ille & verus magiſter dicit: Nolite aſſimilari illis, nimirꝫ, quia deus nouit corda, & quod hominibus altũ eſt, abhominatio eſt ante deũ, apud quẽ ſola verborꝫ replicatione nõ eſt opus, cũ ſciat, quid opus ſit nobis priuſquã petamus eũ Si em̃ verba multa ad id proferuntur, vt inſtruat̃ & doceatur ignarus, quid opus verborꝫ replicatione apud eũ, cui omnia patent? Sola, inquã, replicatione verborum abſqʒ affectu nihil opus eſt, quam Chriſtus per multiloquium vult intelligi, hoc eſt, multum ſermonem abſque deuotione profuſum, non autem prolixas ac diuturnas preces, pie ac ex intimo affectu depromptas.

Quid Chriſtus intelligi voluerit per multiloquiũ

Orões chriſtianorꝫ, & breues, & ꝑpetuæ eẽ debent. Lucæ, 6.

Nã & de ipſo domino ſcriptum eſt, ꝙ pernoctauerit in orando, & ꝙ prolixius orauerit, quo nobis ad ſe imitandum exemplum præbere volebat. Conſtãt ergo ſibi, & vt nõ debeamus orando multũ loqui, & tamẽ ſine intermiſſiõe orare. Is multũ loquit̃, qui in ſola multorꝫ verborꝫ prolatione, nõ adhibita mẽte, cõfidit, tanq̃ eo fiat vt exaudiamur, quo loquaciores ſumus. Is ſine intermiſſione & multũ orat, nec tñ multũ loquit̃, qui continuato deſiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, ſpe, & charitate deũ pulſat, intẽtus in vnũ illũ, q̊d Chriſtus dicit, neceſſarium.

Et mente & voce orãdũ. Luc. 10

Neqʒ enim Chriſtus hoc volebat, vt nullis verbis orantes vteremur,

alioqui

alioqui non docuiſſet nos,quibus verbis patrem compellaremus,ſed vanum ſine mente ſonum,multiloquio ſignificauit.

Quæſtio. Cur deus velit nos petere q̃ ſcit,quibus egemus anteq̃ orat. Dilutio. Auguſt.ad Probam,& libro de magiſtro

SEd mouere poteſt alicuius mentem,quur deus, qui nouit, quid opus ſit nobis antequam petamus eum,& paratus eſt bona data dare filijs ſuis,petere tamen nos,quærere,& pulſare compellat: Sed facile hæc dubitatio ſubmouebitur, modo intelligamus deũ non hoc cupere vt voluntas noſtra ſibi per verba innoteſcat, quam non poteſt ignorare, ſed vult in orationibus exerceri deſiderium noſtrum,quo poſſimus accipere quod ille præparat dare.Ille quidem dare paratus eſt,ſed nos ad accipiendũ anguſti & inidonei ſumus,niſi animum oratione excitemus ac dilatemus.

Cur eccleſia orei per interualla temporum.

PRoinde non tantũ verbis,ſed & per certa interualla horarũ & tẽporũ rogamus,non quod vis orationis,verbis & tempori ſit alligata, ſed vt illis rerum ſignis noſipſos admoneamus,quantumq; in hoc deſiderio donorum cœleſtium profecerimus, nobiſipſis innoteſcamus,& ad hoc agendum noſipſos acrius excitemus. Vnde quod Apoſtolus ait: Sine intermiſſione orate,nihil aliud eſt, quam beatam vitam,& quæ huc ſpectant & conducunt,ab illo qui eam ſolus dare poteſt ſine intermiſſione deſiderare. Semper ergo oramus, quum hanc a domino deo deſideramus.Sed ideo ab alijs curis atque negotijs,quibus ipſum deſideriũ quodammodo tepeſcit,certis horis ad negotiũ orãdi mentem reuocamus,vt verbis orationis noſipſos admoneamus, in id quod deſideramus intendere,ne quod tepeſcere cœperat,omnino frigeſcat & penitus extinguatur, niſi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apoſtolus ait: Poſtulationes veſtræ innoteſcant apud deum,non ſic accipiendum eſt, tanquã deo innoteſcãt, qui & anteq̃ eſſent,vtiq; nouerat,ſed nobis innoteſcant apud deum per tolerantiam,non apud homines per iactantiam.

Sine intermiſſione orare quid.

Roma. 12
Ephe.6
Coloſſ.4.

Poſtulaiones noſtras deo innoteſcere quid

Auguſt.ad Probam.

QVæ cum ita ſint,tum cum diu orare vacat,id eſt, cum alia bonarũ & neceſſariarum actionum nõ impediuntur officia(quamuis & in eis vt diximus, deſiderio illo ſemper orandũ ſit) id vt fiat,omnino vtile eſt, ſic tamen ne per productiores moras euaneſcat atque hebetetũ intentio. Quamobrem pium ac ſanctum inſtitutũ eſt, quo ſacerdotes legendis horarijs precibus alligantur. Nam ſacerdotes vt a ſecularibus negotijs omnino vacent,& vt pro populo dei in his quæ ad deum ſunt curam agant,ordinantur,perinde atque viduæ primitiuæ eccleſiæ,quarum erat perſiſtere in oratione nocte & die, quemadmodum de Anna filia Phanuel legimus,q̃d nõ diſcedebat de tẽplo,ieiunijs,& obſecrationibus ſeruiens nocte & die. Sacerdotes itaq;(cũ ipſis ꝑ alijs negotijs vacet)horarias ꝓces recenſere decet,atq; ignaui illi ſacerdotes reprehẽdendi ſunt,

De horarijs precibus.

1.Timoth.5
Luc.2
Anna filia Phanuel.

qui

Eſaiæ.29. qui quod dicunt vel non intelligunt,vel quod legunt, non attendunt,de
Matth.15 quibus dixit Eſaias:Populus hic labijs me honorat,cor aũt eorum lon-
ge eſt a me ,qui nondum eo ſcientiæ ſunt prouecti, vt intelligant ora-
tionem ex intimis cordis penetralibus proſiciſci oportere, quemadmodũ
Pſal.110 Pſaltes ait:Confitebor tibi dñe in toto corde meo. Itẽ:Dñe, ante te om-
Pſal .37. ne deſiderium meũ.Item:Cogitatio hominis confitebitur tibi.Et iterũ:
Pſal.75 Adhęſit aīa mea poſt te.Et,iuxta eſt dñs his qui tribulato ſunt corde,&
Pſal. 62 Pſal. 34 his mille ſimilia in Pſalmis obuia. Quos ignauos ac ſtupidos clericos
acriter corripere oportet & docere,quid velit diuus Apoſtolus, quũ iu-
1.Cor.14 bet nos pſallere ſpũ,pſallere pariter & mente, orare ſpiritu,orare pariter
& mente. Alioqui ſi ſcientiam repellũt,repellet eos dñs ne ſacerdotio fun-
gantur ei,Quod & iuſto dei iudicio quotidie fieri videmus,puniẽte deo
ſtupiditatem cleri ſui etiamnum ſurdi & obaudientis. Abſit ergo (vt re-
uertamur tandẽ vnde paululum digreſſi ſumus) ab oratione multa lo-
quutio,& verba ſuperflua,ſed non deſit multa precatio, Et intelligant
omnes plus quidem gemitibus q̃ ſermonibus hoc negotium agi ,plus
fletu q̃ afflatu,Ponit eñ deus lachrymas noſtras in conſpectu ſuo,& ge
Nobis verborum profuſio neceſſaria. mitus noſter non eſt abſconditus ab eo,quanquã interim vt ei verbis no
ſtris non ſit opus,nobis tamen neceſſaria ſint,quibus commoueamur,&
inſpiciamus quid petamus,non quorum replicatione,non adhibita feruen
Pſal. 37. ti intentione,dñm docendũ ſeu flectendum eſſe credamus. Fideliter er-
Auguſt.ad Probam. go hoc retinendũ eſt,vt quemadmodũ hæc intentio obtundenda nõ eſt
prolixitate ſermonis,ita ſi perdurauerit,non cito eſſe rumpendã, & tamẽ
interim in omni actione noſtra pio illo deſiderio ſola etiamnũ mente oran
1.Cor. 10 dum & colendũ deum per Chriſtum, quod monuit Paulus:Omnia (in-
Coloſſ.3. quiens) quæcunque facitis,in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias
agentes patri per ipſum,Certi quod tanto ad gratiam dei capiendã capacio-
res erimus,quanto dei miſericordiam fidelius credimus, ſperamus firmi-
us,deſideramus ardentius.

Nõ ſunt aſ- NEc hoc omittendũ eſſe putamus. Non eſſe aſpernenda templa ac
pernanda tẽpla orationi dedicata. alia loca ſacra,quæ ad hoc facta ac conſecrata ſunt,vt conueniatur
illuc ad orandũ,audiendum verbũ,& communicandũ corpori domini-
co,propterea Oratoria dicta,quod ſint domus orationis, vt proinde in illis
Auguſt.de ſerm. dñi in monte. nihil aliud agi oporteat,q̃ id,ad quod ſunt facta.Nam & in templum,cu
bicula illa noſtra nobis portanda ſunt,quæ inter orandum claudamus,
2.Cor. 6 hoc eſt,corda noſtra,quæ ſunt viua templa dei. Nec ſcriptura fruſtra re
Acto. 1 citat,quod Apoſtoli ſimul cum omnibus qui credebant, quotidie perdura-
uerint vnanimiter in templo. Et alibi ſæpe,quod vno in loco vnanimiter in
oratione & obſecratione perſeuerauerint,non quod a loco oratio vim reci-
1.Timo.2 piat,aut quod ibi ſolum orandũ ſit,quũ Paulus dicat,Volo autem viros in
omni

omni loco manus puras leuare. Sed ꝙ deus vnanimem eccleſiæ ſuæ ora-
tionem expoſcat, ad quã nos templa inuitãt. Quũ em̃ vnũ corpus ſimus, Templa in-
decet nos cõuentus & vnanimis oratio. Nam (vt Chriſtus ait) vbi duo uitãt nos ad
vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum in medio corꝝ. Et ite- vnanimem
rum: Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terrã de omni re quãcunqꝫ pe- orationem
tierint, fiet eis. Idem de pijs eccleſiæ inter orandũ cerimonijs ſentiendum Ephe. 4
eſt, vt nequaq̃ contemnantur, quæ recte & magno cũ fructu adhibent̃, Matth. 18
ſi vel ad incitandũ nos, vel vt omnia ſecundũ ordinẽ fiant, vel vt hæc ex- Quid ſentiẽ
terius repreſentent quod intus agitur, adhibeant̃, atqꝫ hæ non mentis in- dum de pijs
tentionẽ præcedant, ſed ſubſequãtur. Nam quũ mens & ratio in hoc no- eccleſiæ ce-
biſcum corpore concluſa ſit, ſic vt animus totã hominis molẽ regere de- rimonijs.
beat, nequaq̃ a pietate abhorrens eſt, ſi corpus dominã ſuam rationẽ ſeu 1. Corꝝ. 14
ſpiritũ tendentem ad deũ, & ad illũ propius ſe applicare cupientem, ſuis Auguſt. ad
quoqꝫ motionibus, ſuis compoſitionibus & figuris, ſuo habitu ac geſtu Probam.
ſubſequi conetur. Quod ſi in omnibus plane agendis, tractandis, conſi-
derandiſqꝫ rebus, corporis conſenſu & miniſterio animus vtitur, num in
adorando ac venerando deo, illius tantũ reijciet ſocietatem? Iure itaqꝫ ac
pie fit, vt ſiue animus peccati & culpæ cõſcius ſe proſternat atqꝫ abijciat
coram deo, corpus quoqꝫ eundẽ geſtũ, eundemqꝫ actũ ſubeat, ſiue agen
dis pro accepto beneficio gratijs, mentẽ ad deum, cogitationemqꝫ tolla-
mus, eandẽ mentis ad deum ſublationẽ, vultus, oculi, manuſqꝫ ſequant̃.
Iam illæ pectorũ percuſſiones, capitum inclinationes, genuum inflexio-
nes (quæ paſſim in cõmuni eccleſia adhibentur) imitationes ſunt & ſimu
lachra animi, varios in ſe affectus erga deum ſuſcipientis, Quę ſi falſo &
ꝑ ſimulationẽ vſurparent̃, eſſentqꝫ ementita atqꝫ ficta, maximũ nimirum
hoc crimen & nefaria improbitas ſceleratæ mentis eſſet. Sed ſi ita res ſe in-
tus habet, ſi eſt voluntas rite conuerſa ad deũ, ſi animus, ſi mens, ſi ratio
in ipſo deo vere collocata eſt, cur repellamus corpus a pietatis huius &
venerationis erga deũ conſortio? quod Paulus non addubitauit vocare 2. Corꝝ. 6
templũ ſpiritus ſancti, & quod in partem immortalitatis & gloriæ apud
deum aliquando futurꝝ eſt. Nam ꝙ & detecto capite viros, velata co- 1. Corꝝ. 11
ma mulieres in eccleſia orare vult Paulus, num non ad externas id perti-
net cerimonias? Præterea percuſſio pectoris, necnon deiectus oculorꝝ in
terrã, quę ſunt in publicano illo ſibi veniam a deo p̃cante per dominum Lucæ. 18.
Ieſum Chriſtũ expoſita, nonne in corpore ſunt teſtimonia animi cũ deo
humiliter colloquẽtis? Atqꝫ adeo, quid eſt ꝙ dñs ipſe ad orationẽ accin Iohan. 11. 16.
ctus, vix vnquã aliter q̃ ſubleuatis in cœlum oculis, ac genibus flexus in Matth. 26.
terris, totoqꝫ geſtu corporis affectum mentis indicante oraſſe legitur. Marci. 14.
Sanctæ ergo hæ, ac in vniuerſum cæteræ piæ illæ ac antiquiſſimæ eccle- Luc. 22.
ſiæ cerimoniæ, in eccleſia adhibentur, modo tamen ſic (vt diximus) adhi
beantur. Abſitqꝫ, vt aſſentiamur ijs, qui dicunt, Chriſtũ has cerimonias

Marci.7. quæ pietati ſuffragantur damnaſſe. Traditiones & mandata hominum
Titum.1. auerſantium veritatem,quibus irritum ſit præceptum dei,& mãdata dei
relinquuntur vt illa ſtatuantur,damnauit Chriſtus. Non autem dãna-
August. uit pios ritus ad cultum & obſeruationẽ præceptorum dei conducibiles,
quos ipſe quoq; obſeruauit. Rectiſſime ergo Auguſtinus vnam hãc ſa
Regula in cerimonijs tenenda. luberrimam regulam in hiſce ritibus retinendam eſſe docet, nempe vt
quæ non ſunt contra fidem,neque contra bonos mores,& habent aliqd
ad monendũ pie animũ,aut ad exhortationẽ vitæ melioris nõ inutile,ea
vbicunq; inſtituta cognoſcimus,nõ ſolũ non improbemus,ſed etiã lau-
dando & imitando ſectemur, ſic tamen vt ea quæ præcipua ſunt,etiam
Matth.23 Lucæ.11. præcipuas partes teneant , & cerimonijs non aliter quam cerimonijs
vtamur.

Epilogus. HVcuſq; docuimus,quid ſit oratio,quid de deo qui oratur præſumẽ
dum,Quomodo & quo affectu ad orationem accedẽdum. Qua-
lem orationem eſſe oporteat,& vnde proficiſci,Breuiter q orationẽ quæ
deo ſit placitura,cœlumq; penetratura,non ambitioſam,aut temerariam,
ſed fidelem,humilem,& verecundam,non deſperantem, aut vacillantẽ,
ſed certa fiducia de dei miſericordia ſperantem,non deniq; frigidam aut
tepidam, ſed charitate efferueſcentem eſſe,& ex intimis ipſis cordis affe
ctibus prodire neceſſe ſit.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE.

Quæ a deo petẽda ſint. REſtat nunc,vt ex diuinis ſcripturis doceamus,quæ-
nam a deo petenda ſint,hunc ſiquidem ordinem ſer
Matth.6. uat Chriſtus,vt primũ orandi modũ doceat,deinde
quid petendum ſit, præſcribat. Supra de orationis
ſcopo ac fine,ad quem omnis oratio referenda eſt,
diximus.Sed quoniam interim dum adhuc in hoc
corpore a domino peregrinamur, innumeris tenta-
tionibus impetimur, quibus hoc vnum perpetuo agunt ac moliuntur,
Pſal.26 mundus,caro,& diabolus,vt nos ab vere vnico illo fine(quæ eſt vita
beata)modis omnibus auertant, merito oratio in ſpecies quaſdam peti-
Scopus oĩs petitiõis triplex. tionum diducitur, quibus tot tentationum generibus reſiſtatur. Omnis
ergo petitio,aut in appetitione bonorum,aut remiſſione male commiſ-
Iohan.14 ſorum,aut deprecatione malorũ futurorũ cõſiſtit. Qua de re Chriſtus vi
ta,author,dux,& rector noſter,qui venit in hunc mundum,vt omnem
Iohan.1 hominem illuminaret,ac viam ſalutis æternæ monſtraret, ipſe via,veri-

tas,& vita,etiam orandi formam dedit,vt certi eſſemus nos recte petere,quum bona,quæ ille iuſſit,peteremus,& mala deprecaremur.

NOn inutile autem videtur,vt hic rememoremus Chriſtum tradendo orationem dominicam,non tam nos quædam præſcripta verba docuiſſe,q̃ res quas peteremus.Verba aũt orationis dominicæ in hoc tantum eſſe tradita,vt ipſis memoriæ mandatis,rerũ a deo petendarũ recordaremur.Apud deũ em̃(quemadmodũ ſupra diximus)nõ agimus verbis,vt impetremus quod volumus,ſed rebus,quas animo gerimus & intentione cogitationis,idq́ per fidẽ & ſpem,cũ dilectione pura & ſimplici affectu.Proinde mens orantis nõ debet in verba orationis dñicæ tantum reſpicere,ſed magis dilatari,& quod in ſe eſt orãdo q̃plurima cõplecti,quæ ſub his verbis longe omniũ fœcundiſſimis continentur. Auguſt.de ſerm.dñi in monte.

EST em̃ oratio dominica,multis nominibus alijs quibuſlibet orationibus anteponẽda.Primũ,quod non ab hominibus,ſed a filio dei(qui eſt verbũ & ſapientia patris,deus de deo,doctor vitæ,& ſummus ac cœleſtis magiſter)nobis tradita fuerit.Ex quo hunc fructum referimus,q́ certi ſumus & nequaquam dubitare debemus,non poſſe hanc precationem ad aures dei nõ aſcendere,quã dei filius deus docuit.Quomodo em̃ pater filij ſui,imo ſua verba quæ per filium ſuum nos docuit,non agnoſcet?qui voluit,& præcepit,vt hũc vnicum filium ſuum audiremus, imo quomodo non audiet Chriſtum in nobis ſua verba reſonantem, quem ſemper audit?Non dubium em̃ Chriſtum in nobis loqui per ſpiritum ſuum,ſi tamen ipſe intus habitet in pectore,qui eſt in voce.Et quum ipſe docuerit,patrem in ſpiritu & veritate adorandũ,quæ poteſt eſſe magis ſpiritalis oratio,q̃ quæ a Chriſto nobis data eſt,a quo nobis & ſpũs ſanctus miſſus eſt?Et quæ efficacior apud patrem oratio eſſe queat,q̃ eius quem habemus aduocatum pro peccatis noſtris?qui & pollicitus eſt,dicens: Quia quodcunq́ petieritis a patre in nomine meo,dabit vobis, quanto efficacius ergo impetramus,ſi quod petimus in Chriſti nomine, ex eius etiam inſtituto & præſcripto petamus. Oratio dñica alijs quibuſlibet anteponenda. Chryſoſt. Auguſt. Cyprian' in orationẽ dominicã. Math.17 2.Petri.1. Iohan.11 Roma.8. Iohan.4 Iohan.15. Lucæ.24 1.Iohan.2. Iohan.14

SEcundo,oratio dominica cæteris iure antefertur,q́ totum complectatur,quod recte a deo peti poſſit,atq́ adeo nihil inuenies, tametſi omnes pias ac ſanctas precationes,quæ tota ſcriptura,maxime vero in Pſalmis continentur, percurras, quod non iſta dominica compendio contineat & concludat oratio.Vnde liberum quidem eſt alijs atq́ alijs verbis orare,modo tamen eadem,quæ hac oratione continentur,petamus. Sed alia orare, liberum non eſt. Quamlibet enim alia verba dicamus, nihil aliud dicimus,q̃ quod in iſta dominica oratione poſitum eſt, ſi recte & Ořo dñica totũ cõplectitur,qcqd à deo peti poteſt Auguſt.ad Probã.cap. 11.& 12

Iohan.4. congruenter oramus. Qui ſecus orat, is certe carnaliter orat, & neſcio, cui
1.Cor.14 non illicite oret, ꝙ ſpiritu renatos, non niſi ſpiritaliter orare ſit neceſſe.
Porro tantam eſſe orationis dominicæ amplitudinem, facile poteſt intel
Pſal.66 ligi, quum ſingulæ eius partes ad alias ſanctorum orationes conferun-
tur. Qui dicit: Illuminet deus vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur no-
ſtri, vt cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus ſalutare
Eccl.36. tuum. Et, clarificare in omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in nobis,
Pſal.79 quid aliud dicit, ꝙ̄ ſanctificetur nomen tuum? Qui dicit, Deus virtutum
conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus, quid aliud dicit, ꝙ̄
Pſal.118 adueniat regnum tuum? Qui ait: Vias meas dirige ſecundum eloquium
tuum, quid aliud precatur, ꝙ̄ fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra?
Prouer.30. Qui precatur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, ſed tantum vi-
ctui meo tribue neceſſaria, nihil fere aliud dicit, quam, Panem noſtrum
quotidianum da nobis hodie, niſi quod hic articulus orationis domini-
Pſal.131. cæ ſe latius porrigit, quod infra oſtendemus. Quum Dauid orat, vt do-
minus meminerit manſuetudinis eius (quæ tanta in eo erat, vt coram
deo diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab ini-
Pſal.7. micis meis inanis) quid aliud precatur, ꝙ̄, dimitte nobis debita noſtra, ſi
Pſal.118. cut & nos dimittimus debitoribus noſtris? Rurſus, qui dicit, Et non do
Eccle.23 minetur mei omnis iniuſtitia. Item, aufer a me concupiſcentias ventris, &
deſiderium concubitus ne apprehendat me, haud aliud dicere videtur,
ꝙ̄, ne nos inducas in tentationem, Denique qui dicit, Libera deus Iſrael
Pſal.58 ex omnibus tribulationibus ſuis. Item, Erue me de inimicis meis deus me
us, & ab inſurgentibus in me libera me, is vtique non aliud orat, ꝙ̄, libe-
ra nos a malo. Quanquam interim animaduertendum eſt, ſingulas ora-
Oratiõis dominicæ perfectio. tionis dominicæ ſententias, perfectionem quandam virtutis concludere,
quod in aliorum ſanctorum orationibus, quantumlibet pijs, vti in hac
Chryſoſt. in Matthæũ hom.20. ipſa dominica precatione reperire non eſt, adeo vt beatus ille Cyprianus
huius dominicæ orationis ſublimitatem ſatis demirari non potuerit.
Cyprianus in oratione dominicam. Qualia (inquiens) ſunt fratres dilectiſſimi orationis dominicæ ſacramen-
ta, ꝙ̄ multa, quam magna breuiter in ſermone collecta, ſed in virtute ſpi-
ritualiter copioſa? vt nihil omnino prætermiſſum ſit, quod non in preci-
bus atque orationibus noſtris, cœleſtis doctrinæ compendio compre-
hendatur.

3 Tertio, Oratio dominica cæteris præſtat vel ea ratione, ꝙ nulla alia
oratio ita affectum in deum excitet, aut ad pietatem vitæ & omnem
virtutem nos cohortetur, perinde atque hæc oratio, ꝙ dilucidius fiet, quũ
particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

Cyprianus in orationē dominicā
Chryſoſt. in Matthæū hom.20.
Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

PATER. Quis facile animo complectatur, quanta ſit domini circa nos dignationis & bonitatis vbertas, qui nos ſic voluerit orationem incipere, vt deum, patrem vocaremus, quod non ita obuium eſt in veteri teſtamento, quum nuſquam ſit præceptū filijs Iſrael, vt deum patris nomine orando compellarent, ſed domini nomen eis inſinuatum eſt, tanquam ſub lege ſeruientibus. Et quum Abraham vir tantus (qui amicus dei appellatus eſt) non abſque multo tremore ad dominum loquutus ſit: Ne indigneris (inquiens) domine, ſi loquar ad dominū meum, quū ſim puluis & cinis, quis noſtrū deū illum conditorē, ſeruatorē, ac moderatorem omnium, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & ſibi honorificentiſſimum nomen filij dei, quo nec angelos ſuos dignatus eſt, vendicare auſit, niſi ille iuſſiſſet? Dicimus ergo, Pater, non tam quod pater noſter ſit ratione creationis ſecundum id quod dictum eſt, Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, fecit, & creauit te, ſed magis ratione adoptionis, qua gratuita pietate, nos in filio ſuo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac poteſtatem fecit, quotquot eum receperunt, vt filij dei fierent, qui credunt in nomine eius. Serui peccati eramus, infeliciter geniti ex Adam. Satanæ filij eramus, cuius inſtinctu, ad omne malum ſolicitabamur, Sed ille, quum adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per vnigenitum filium ſuum Ieſum, nos a ſeruitute peccati exemit, a patre diabolo emancipauit, a morte perpetua & æterni ignis hæreditate vindicauit, ac per fidem & baptiſmum in filij ſui corpus inſitos, tum in nominis, tum in hæreditatis conſortium adoptare dignatus eſt, hæredes quidem dei, fratres autem & cohæredes Chriſti. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam ſuæ erga nos charitatis cœlitus immiſit in animos noſtros, ſpiritum filij ſui, qui propulſato timore ſeruili, non veretur in cordibus noſtris clamare, Abba pater.

Deut. 5
Roma. 3.
Gene. 18
Heb. 1
Cur deum appellemus patrē.
Deute. 32
Roma. 8.
Iohan. 1
Roma. 6.
Ephe. 2.
Roma. 5
Dei erga nos benignitas.
Roma. 8.
Spūs eſt qui clamat i cordibꝰ noſtris pater.

DIcendo ergo, Pater, In primis gratias agimus deo, ꝙ non ex meritis 1
noſtris, ſed gratuita adoptiōe facti ſimus filij dei, profitemurq; hoc
nomine nos in baptiſmo renuntiaſſe patri diabolo, & oīibus operibus
eius, iamq; ſolū noſſe & habere cœpiſſe nos patrē, qui ſit in cœlis, cuius
potentia conditi ſumus, quum nihil eſſemus, cuius bonitate reſtituti ſu-
mus quum periſſemus, cuius ſapientia gubernamur & conſeruamur, ne
reuoluamur in exitium. In quam ſententiam dominus dixit: Nolite vo-
care vobis patrem ſuper terrā, vnus eſt eñ pater veſter qui in cœlis eſt.
Secundo, quū homines dicunt deo, Pater, excitatur in ipſis ſupplex affe- 2

Iohan. 1
Titum. 2.
Roma. 6
1. Petri. 3.
Gene. 1
Iohan. 3
Matth. 23.

Malach.1 ctus, maxime vbi deum in propheta ſic loquentem rememorant. Si
5 ego pater, vbi eſt honor meus? Itidem erga deum charitas accenditur &
4 inardeſcit. Quid em̃ charius filijs debet eſſe, q̃ pater? Quædam inſuper
Iohan.1 impetrandi præſumptio ac fiducia cordi innaſcitur. Quid em̃ deus non
Lucæ.11. det iam filijs petentibus, quũ hoc ipſum ante dederit vt filij eſſent? Po-
5 Auguſt. ſtremo, quũ dicimus, Pater, non vulgaris cura animum noſtrum tange-
re debet, ne tali patre ſimus indigni, vt quomodo nos nobis placemus
2.Cor.6. de deo patre, ſic ſibi placeat & ille de nobis, vt conuerſemur quaſi dei tẽ-
pla, vt deum in nobis conſtet habitare. Nec degeneret actus noſter a ſpi
ritu, vt qui cœleſtes & ſpirituales eſſe cœpimus, non niſi ſpiritualia & cœ-
1.Cor.6. leſtia cogitemus & agamus. Nam vt inquit Paulus, Non eſtis veſtri,
Empti em̃ eſtis pretio magno, exultate & portate deum in corde & cor
pore veſtro. Cauendũ ergo nobis eſt a peccatorum ſordibus, ꝙ quãdiu
Iohan. 8 peccamus, deſideria carnis inſequentes ac perficientes, in filiorũ dei cata
logum aſſcribi non poſſimus, ipſo domino dicente: Omnis qui facit pec
catum, ſeruus eſt peccati. Cauendum quoq;, ne indigna filijs petamus,
Gene.16. mobilia cũ Iſmahele filio ancillæ, ſed immobilia cum Iſaac filio liberæ. Si
Galat.4. Gregorius filium dei te credis, pete quæ te deceant accipere, & illum dare. Si carna-
lia petis, vt in illis conquieſcas, quomodo illa pr̃ſtabit, quæ quũ habeas,
præcepit vt contemnas? Quaſi filij ergo agere debemus, vt quod eſſe
dicimur actu & reipſa, probemus.

1
Cyprianus in orationẽ dominicã. 1.Petri.5. NOSTER. Parum eſt noſſe, deum eſſe patrem, niſi & eum patrem
noſtrũ eſſe credamus, in quem omnẽ curam & ſolicitudinẽ noſtrã
proijciamus, ꝙ ipſi ſit cura de nobis, quos natiuitate gratiæ ſpiritualis
reparauit ac ſanctificauit, & ſibi in filios aſſeruit, tales etiam nos perpe-
tuo habiturus, niſi tamen noſtra culpa ac malitia ab eo recedendo & mã
data eius ſpernendo, filij eſſe ceſſemus, quales erant Iudæi, ad quos domi
Iohan.10. nus dixit: Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis fa-
Eſaiæ.1. 2 cere. Et in Eſaia: Filios genui & exaltaui, ipſi autem me ſpreuerunt. Secũ-
Iohan.1. do dicimus, pater noſter, non meus, quoniam hoc ſoli Chriſto conuenit,
Heb.1 qui eſt ſolus filius per naturam, nos autem filij ſumus per gratiam & com
Iohan.20. munẽ adoptionẽ. Quod diſcrimen vt oſtẽderet Chriſtus: Vado (inquit)
ad patrẽ meũ, & patrẽ veſtrũ. Non dicit, vado ad patrẽ noſtrũ, ſed meũ
3 & veſtrum, quoniã ipſe per naturam, nos per gratiã filij. Tertio, noſter,
Chrũs vult communem precationẽ. dicimus, vt fraternæ charitatis, in quã nos Chriſtus vocauit, memineri-
mus, & vota concordiæ emittamus. Ante omnia enim, pacis doctor atq;
vnitatis magiſter, noluit ſigillatim & priuatim precem fieri, vt quis cum
precatur, pro ſe tantũ precetur. Nõ em̃ dicimus, pater meus q es in cœ-
lis, nec panẽ meũ da mihi hodie, nec dimitte mihi debita mea, nec & ne
inducas me in tentationẽ, aut libera me a malo, ſed publica nobis & cõ-

munis eſt oratio. Nō ergo ſibi quiſq; peculiariter rogat aliquid, ſed oēs
velut vnius corporis mēbra, eodē animata ſpū, quod in cōmune expe-
diat, poſtulamus, & vbiq; nō tā propria cōmoda q̄ proximorꝶ petimus.
Quo quidē ꝑcandi modo Chriſtus diſcordias & inimicitias interimit,
& ſuperbiā reprimit, & humanarꝶ rerꝶ inæqualitatē (quod ad deū atti-
net) prorſus expellit. Non eñ cōuenit, vt fratres ambitione, odio, liuore,
cōtentione inter ſe diſſideant. Vnde quū dicimus, noſter, fraternæ pieta-
tis, charitatis & humilitatis admonemur, iuxta illud Malach. ij. Nunqd
non pater eſt vnus omniū noſtrū? nunquid nō deus vnus creauit nos?
Quare ergo vnuſquiſq; noſtrū deſpicit fratrē ſuū, violans pactū patrū
noſtrorꝶ? Superbi phariſæi orationē auerſatus eſt dñs, quia nō tantū nō
cōmuni nomine, ſed cū contemptu etiā proximi orauit, dicēs: Non ſum
ſicut cæteri homines, aut etiā hic publicanus. Inuitanẗ ergo hic diuites,
& genere nobiles, & quicūq; cæteris in ſeculo ꝓſtant, nō ſuperbire aduer
ſus pauperes & ignobiles, quia ſimul dicunt deo, Pater noſter, q̊d non
poſſunt vere ac pie dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcāt. Nemo ergo aliū
ſpernat, ſed magis pro alio precet̃, quū communē patrem ſe in cœlis cum
alijs habere fateatur.

1. Cor. 12.
Chryſoſt. in Matthæū
Apud deum quod ad humana attinet ſumus æquales.
Malach. 2
Lucæ. 18.
Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

QVI ES IN COELIS.

COelum in ſcripturis vocabulo generaliter accepto, omnē creaturam
dei ſupra nos exiſtentē, ſiue corporeā ſiue incorporeā ſignificat, quē-
admodū Gene. i. legimus, deū in principio creaſſe cœlū & terrā, vbi Mo
ſes cœli noīe cōplectit̃ oīa, q̄ ſurſum ſunt, aerē, ignē, corpora cœleſtia oīa,
cum ſpūalibus creaturis, q̄ ſunt in cœlis & ſenſibus, noſtris capi nō poſ-
ſunt. Terræ vero noīe, quicquid deorſum iuxta terrā cōſpicit̃, cum aquis
ipſis terræ cohærētibus, quaſi diceret, quicquid in toto mūdo vides vel
non vides, ſurſum ac deorſum initiū habuit, aliquando nō fuit, a deo vno
& ſolo de nihilo conditum eſt, dei creatura eſt, atq; hoc eſt ſummum dei
omnipotentis Encomion ſeu Epitheton, quo dicitur ac appellatur ſubin
de in ſcripturis deus, qui fecit cœlū & terrā. Chriſtus itaq; quum nos ad
orationē accinctos, hoc procemio (Pater noſter qui es in cœlis) deū com
pellare iubet. In primis reuocat nos ad veram cognitionem creationis, vt
intelligamus, quiſnā is ſit, quantæ q̊q; potētiæ, ſapiētiæ ac bonitatis, quē
petimus, nēpe deus qui eſt in cœlis, hoc eſt, qui vt eſt creator cœli & ter-
ræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos ac oīa, q̄ totius cœli ambitu con-
tinentur. Non eñ ideo in cœlis eſſe dicit̃, quaſi ipſe cœli ambitu cōcluda
tur. Nā de eo Salomon dixit: Quē cæli cælorꝶ nō capiūt, ſed magis quia
ſua virtute cælos cōtinet, ſuamq; poteſtatem ad omnia extendit, quem-
admodum Romañ. xi. legimus: Per ipſum & cū ipſo & in ipſo ſunt om-
nia. Et Epheſ. i. Qui omnia in omnibus adimplet. Itidem Coloſſ. primo

Cœli appellatione quid contineatur.
Gene. 1.
Terræ noīe quid.
Exordiū Geneſis explicatur.
Vis proœmij orationis dominicæ.
1. In cœlis
3. Regū. 8
Roma. 11.
Ephe. 1.

Deus ſicut in Omnia in ipſo conſtant. Nec ideo in cœlis eſſe commemoratur, quaſi
cœlo, ita & non etiam ſit in terris, quum vbique ſit deus, & maieſtatis ſuæ plenitu-
in terra.
Eſaiæ.66. dine, omnia quantumlibet etiam abdita & occulta penetret, ſicut ſcri-
Prouerb.15. ptum eſt: Nonne cœlum & terram ego impleo? Et in Pſalm̃. cxxxviij.
Pſal.138 Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſum
pſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, Etenim il-
Eſaiæ.6. luc manus tua deducet me &c. Et eccleſia ex Eſaia canit: Pleni ſunt cœli
Cur de⁹ po & terra maieſtate gloriæ tuæ. Sed potiſſimum in cœlis eſſe dicitur, ꝙ
tiſſimũ in cę ſua ineffabilis diuinitatis maieſtas, poteſtas, & gloria magis reluceat in
lis eſſe dicat.
Pſalm̃.18. cœleſtibus. Quemadmodum Dauid ait: Cœli enarrant gloriam dei, &
opera manuum eius annuntiant firmamentum. Et idcirco etiam preca-
Cyp. in ora turi, ad orientem vertimur, vnde cœlum ſurgit, non ꝙ ibi ſolum ſit de-
tionē dn̄icā.
Aug. de ſer- us, alijs mundi partibus relictis, ſed vt animus noſter ad deum tanquam
mone dn̄i in ad omnium excellentiſſimam, maximamqꝫ naturam cœli opificem eriga
monte.
Cur plurali- tur. Nec ſine ratione pluraliter dicimus, in cœlis, vt omnes intelligant,
ter dicimus, quia ipſe in omnibus & ſuper omnia eſt, omnia gubernans ac moderãs.
in cœlis. Hæc autem contemplatio (quam nobis hiſce verbis Chriſtus inculcat)
cor dilatat, animum eleuat, ac ſummam ingenerat fiduciam. Nam ſi ta-
lem habemus patrem, cuius omnia plena ſunt, qui cœlos moderatur ac
regit, quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia poteſt, & cuius ſunt
Iacobi.1. omnia? vt Apoſtolico certe ſpiritu dixerit Iacobus: Omne datum opti-
mum & omne donum perfectum de ſurſum eſt. Et rurſus: Si quis indi-
A nulla crea get, poſtulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Con
tura timẽdũ,
ꝓpitio deo. firmamur quoqꝫ hiſce verbis, ne ab vlla creatura, propitio deo, timea-
Lucæ.11. mus. Nam quũ patrem noſtrum, qui filijs ſuis non poteſt non bene vel-
le, in cœlis eſſe profiteamur, fruſtra metuimus a ſtellis & ſignis cœli, quæ
a benigniſſimo patre noſtro cœleſti ad bonum proculdubio filiorum re
Hiere.10. guntur, atqꝫ hoc ipſo ſecernimur a gentibus idololatris, quas, ne imite-
mur, dominus apud Hieremiam.x. præcipit, dicens: Iuxta vias gentium
nolite diſcere, & a cœli ſignis nolite metuere, quæ timent gentes, quia le-
Pſalm̃.90 ges populorum vanæ ſunt. Itaqꝫ qui fideli mente patrem qui in cœlis eſt
compellat, is ſe totum dei protectioni committit, certus ſibi nullam poſ-
ſe nocere creaturã, quẽ tuetur om̃is creaturæ opifex ac moderator, deus.

2 Secundo, his verbis docemur, diſcernere patrem cœleſtẽ a terreno,
Diſcernen- quem hic in mundo habemus. Terrenus em̃ (a quo hoc fragile corpus,
dus pater cę non tamen ſine formatore deo accepimus) multis rationibus egens eſt,
leſtis à patre
terreno. infirmus, ac imbecillis, qui ſi quid aduerſi accidat, mutare id non poteſt,
nec certũ habemus ꝗdiu maneat is pater, nimirũ mortis imperio ſubdi-
tus, Sic vt in talem fiduciam noſtram collocare neqꝫ poſſimus neque de-
Matth.23 beamus. In quam ſententiam dixit Chriſtus: Nolite vocare vobis pa-
trem ſuper terram. At quum patrem cœleſtem appellamus, patrem
agnoſci-

agnoſcimus longe meliorem & præſtantiorem, omnipotentem, fortiſſimum, beneficentiſſimum, & immortalem. Atque hoc ipſo profitemur iuſtum ac æquum eſſe, vt præ eo patrem, matrem, cognatos, neceſſarios, carnem quoque & ſanguinem contemnamus. Matth.10. Lucæ.14.

Tertio, his verbis incitamur ad recolendum vnde ſimus delapſi, nępe e cœlo, & quo rurſus tanquam ad deſtinatum locum felicitatis noſtræ, patre noſtro authore, redituri ſimus. Deinde, vt ſedulo cogitemus ac optemus, vt cœleſtis patris, cœleſtes quoque filij eſſe poſſimus, ab omni re mundana alieni, hoc eſt, ne quid præter animæ ſalutem & cœleſtem illam hæreditatem ſpectemus, ne huius mundi concupiſcentijs decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, vt plane erubeſcere debeat, qui his verbis patrem cœleſtem compellans nondum deſinit, ſeſe terrenis immiſcere rebus. Cœleſtis pater, cœleſtes filios requirit. Chryſoſt. in Matthæū Matth.6.

4.

PRoinde & ille intellectus allegoricus, quē diui, Ambroſius & Auguſtinus receſent, nobis plurimū probat, nępe, Pater, qui es in cœlis, id eſt, in angelis, ac ſanctorū, iuſtorumq́ꝫ cordibus. Nam quemadmodum peccator appellatus eſt terra, quum ei dictū eſt: Terra es, & in terram ibis. Sic iuſti aptiſſima metaphora, & cœli dicuntur, & cœlis comparantur. Quemadmodum Paulus Apoſtolus Pſalmum illum decimumoctauum (qui incipit, Cœli enarrant gloriam dei) de Apoſtolis intelligit. In iuſtis enim deus eſſe dicitur, quia eorum conuerſatio in cœlis eſt. Et vt alibi ait Apoſtolus: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et accommodatiſſima iſta ſimilitudo eſt, vt hinc omnes intelligant tantum intereſſe inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter cœlum & terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat, in ſe quoque ipſo deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubium eſt, eo ipſo inuitare deum, vt animum eius inhabitet. Ambro. in Lucam August. de ſerm. dñi in monte. Gene.3. Roma.10 Pſal.18. 1.Cor.3.6 2.Cor.6.

HActenus dominicæ orationis procemion recenſuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardeti affectu erga deū (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipſas preces, quæ ſeptē numero ſunt, deſcendimus. Multæ autem a pijs rationes afferuntur, quur ſeptenario numero Chriſtus orationem, quam tradidit, abſoluerit, ac incluſerit. Hoc certe conſtat, vt eſt ſeptenarius numerus perfectus, & multi in ſcripturis myſterij, ita hanc orationem dominicam ſeptem petitionibus comprehenſam longe perfectiſſimam (quod & ſuperius oſtendimus) & maxime myſticam ac ſpiritualem eſſe. Nihil enim eſt (vt diximus) quod a deo recte peti poſſit, quin hac orationis ſerie habunde exprimatur ac contineatur. Dein, ſic videtur diſtributa, vt ſatis appareat, ſeptem dona Septem petitiones orationis dñicæ & cur.

Supr. fol. 89 fa. 2

Oīa bona pcamur, oīa mala deprecamur in oratiōe dñica

ſpiritus ſancti (quibus innouamur, ſanctificamur ac conſummamur) ordine quodam decentiſſimo a deo poſtulari, quemadmodum ſuperius nos indicaſſe meminimus, Quin tanta eſt huius orationis amplitudo, vt ea mediante, quicquid eſt ſeu cogitari poteſt, bonorum ſpiritualium & corporalium, præſentium & futuroumr a deo precemur (quod ſcilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rurſus, quicquid eſt malorū tam ſpiritualium q̃ corporalium præſentiū & futurorum deprecemur, id quod tribus poſterioribus poſtulationibus peragitur, idq; non ſine decentiſſimo ordine, ſed ad rem ipſam. Vt autem intelligas, quid prima iſta petitio ſibi velit, de ratione vocabulorum paucis præfandum erit.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Nomen dei qd ſignificet

Exodi. 15

Pſal. 8

1. Cor. 10.

Coloſſ. 3.

Dei nomen inuocari ſup nos, qd ſit.

Eſaiæ. 66.

1. Iohan. 3

Iohan. 1.

NOmen dei ſeu domini in ſcripturis deum ipſum, ſeu dei potentiam, virtutem, maieſtatem, gloriam, ſapientiam, prouidentiam & bonitatem, & quicquid de deo recte dicitur, deſignat. Vnde quum ſcriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, ſuaue ac ſaluificum facit, deum a potentia, ſapientia, & bonitate celebrat. Rurſus, quum iubet, vt nomen domini ſit ſpes ac fiducia noſtra, vtq; in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, vult vt totum dei potentiæ, ſapientiæ, ac bonitati tribuamus, & vt omnia quæ facimus, in gloriam dei faciamus, deoq; accepta referamus. Nec ineptus eſt ſcripturæ tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum eſſe ſuper fideles. Hoc enim ſignificatur, deum nos in ſuam tutelam & protectionem recepiſſe, & in filios adoptaſſe, quo ſumma erga nos dei bonitas ac charitas demonſtratur ac prædicatur, quemadmodum. 1. Iohannis. iij. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, vt filij dei nominemur & ſimus. In filios enim dei aſciſcimur, quum in nomen eius credimus, & fide viua ad deum accedimus, ſicut ſcriptum eſt: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Quamdiu in infidelitate cæci perſiſtimus Adæ veteris nomen retinemus. Sed vbi per fidem deo inſerimur, nouum nomen (quo filij dei appellamur) adipiſcimur, vt cum propheta dicere poſſimus: Nomen ſanctum tuum inuocatum eſt ſuper nos, hoc eſt, ſecundum nomen tuum vocati ſumus.

Sanctificare quid

Gene. 1

Ezech. 36.

Vis primæ petitionis.

Cyprianus in orationē dominicā.

SAnctificare in ſcripturis ſæpe ſignificat, ad ſacros vſus ſeparare, ſegregare, ſeu nuncupare. Quod em̃ ſegregatur domino, nō amplius prophanum manet, ſed ſanctū fit, Hic proprie tantum valet, quantū laudare, glorificare, illuſtrare, præconijs euehere, honore proſequi, tam verbis q̃ factis. Sed dices, Quid eſt igitur q; oramus, Sanctificetur nomen tuū? Nunquid hoc optamus, vt aliquid ſanctificationis deo a nobis accedat,

vel vt nomen dei ſanctificetur orationibus noſtris,quod in ſe perpetuo ſanctum,glorioſum,admirabile,& maieſtate plenũ eſt,quod noſtra laude non indiget,quod potius omnia ſanctificat,q̃ ſanctificatur, cui angeli ſemper acclamant, Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth? Eſaiæ.6.
Nequaquam. Sed hoc petimus,vt nomen dei,quod in ſe ſanctiſſimum eſt, ſanctificetur quoq; & glorificetur ac ſanctum & celebre in nobis & omnibus gentibus fiat ac habeatur. Quod vt magis perſpicuum fiat,a Eſaiæ.52.
contrario ratio ducenda eſt. Nam & ſcriptura phraſi non diſſimili aſſe- Ezech.36
rit nomen dei pollui,non quod nomen tam ſanctum,quod ad ſe attinet, Nomen dei
a nobis,vllo modo contaminari,aut tantæ gloriæ ſplendor vllo probro pollui,qd ſit
inquinari poſſit, ſed quod quantum in nobis eſt, illud contumelia ac ignominia in noſtram perniciem ſæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat,quum oſtenderimus,mox manifeſtum euadet,quid prima iſta particula(quæ merito in omni oratione noſtra ac voto prima eſſe debet)petamus. Nomen itaq; dei ſecundum hanc rationem multifariam Nomen dei multifariam afficitur cõtumelia.
afficitur contumelia. In primis a gentibus ethnicis,quæ vel ignorato vel contempto rerum omnium conditore, venerantur & adorant contemptiſſimas etiam creaturas,muta idola ac ſtatuas,de quibus dixit Apoſto 1
lus,Quia quum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt Apud gẽtes Roma.1.
aut gratias egerunt,quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis,& volucrũ & quadrupedũ & ſerpentiũ,colueruntq; & ſeruierũt potius creaturæ q̃ creatori, q eſt benedictus in ſecula, Amen. Secũdo, Iudæi,etſi externa abhominẽ- 2
tur idola,nomen tamẽ dei probris afficere nõ deſinunt, quũ Chriſtũ,qui Apud Iudæos.
eſt vnicum dei verbũ,atq; adeo proprie dei nomen,per quem ſolum de- Iohan.1
us nobis cognobilis ſit in ſynagogis ſuis aſpernantur,ac reijciunt. Ter- 3
tio,Chriſtiani quoq; duplici ratione dei nomẽ ignominioſius tractant. Apud Chriſtianos.
Primum,quũ fiduciam ſuam a deo viuo in creaturas transferunt, diffidẽ 1
tia ac ſuperſtitione laborant, magicis artibus aut incantationibus dant operam,hæreſes ſeu impias doctrinas ſectantur, vel etiam quũ ex titulis (qui ſoli deo debentur)veluti ſunt, potentia, ſapientia , ac bonitas, ſibi 1.Cor.1.
quicq̃,tanquã propriũ decerpunt,ſuo,nõ dei nomini gloriã tribuentes.
Quod faciũt,quicũq; in diuitijs ſuis,terrenis honoribus,ſeu etiã benefa 2.Cor.10
ctis,veluti a ſe profectis gloriant̃,laudẽq; ab hoĩbus captãt,ſibi fidẽtes, Matth.5.6.
Deũ vero(a quo,quicquid eſt virtutis ac boni,proficiſcit̃) veluti vnicũ authorẽ non agnoſcentes,aut etiam qui vel in proſperis vel aduerſis,ab alio,q̃ a deo pendẽt,aut aliunde q̃ a dño ſalutis pſidia quęrunt. Deinde 2
Chriſtiani iniuriã inferũt dei nomini, cũ noĩe filiorũ(q̃d adoptiõe gratui Abluti noĩe filiorum dei
ta ſunt adepti)in dedecus diuinæ gloriæ abutunt̃, Nimirũ, quũ non imi- quid ſit.
tantur patris ſui cœleſtis mores ac voluntatẽ,ſed veluti degeneres filij Roma.8
omnia contraria faciũt, vti quum peierant,per adorandum nomen dei, Chryſoſt.

quum

Matth.6. Pſal.41. Roma.2 Eſaiæ.52. Malach.10.

quum & blaſphemijs idem nomen inceſſunt, quū mammonæ ſeruiunt, aut ventrem pro deo habent, quū vlciſcuntur, furantur, mœchātur, fraudant, & his genus ſimilia ſcelera effrontes cōmittunt. Nam quū hominū vulgus deum ex ipſius cultoribus æſtimet, fieri non poteſt, quin dei noſtri nomen apud infideles male audiat, quū vident eius nominis profeſſorem impie agentē. Quos Apoſtolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris per præuaricationē legis, deū inhonoras, nomen em̄ dei per vos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptū eſt, nimirū Eſaiæ. lij. & Malachiæ capite primo.

Prima petitione tria poſtulantur

1

COgnito igitur, quibuſnā rationibus nomen dei inhonoretꝰ, facile a contrario videre eſt, quibus modis honoretꝰ ac ſanctificetꝰ. Poſtulantur itaqꝫ hac prima particula potiſſimū tria. Primū, vt nomen dei excelſiſſimū, quod per ſe ſanctiſſimū eſt & benedictum in omnia ſecula, toti etiam mundo inclareſcat, vt gentes relicto idoloꝝ cultu ſolū veꝝ deum venerentur ac adorent, vt Iudæi, impia ſuperſtitione relicta, diuino ſpiritu edocti, non ſolum patrē deum, ex quo omnia, ſed & dei filium, per quem omnia, & ſpiritū ſanctū, in quo omnia agnoſcant, & in tribus perſonis eandē maieſtatem, & in ſimplici eſſentia triplicē perſonaꝝ proprietatem adorent. Atqꝫ in hunc modum omnes ſancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non ſine ardentiſſimo affectu oraſſe leguntur, & frequentiſſimus eſt talis orandi modus in Pſalmis. Et in hanc ſententiam orat Ieſus filius Syrach, Eccleſiaſtici. xxvi. Alleua (inquit) manū tuam o pater, ſuper gentes, quæ non exquiſierunt te, vt cognoſcant, quia nō eſt deus, niſi tu, vt enarrent magnalia tua, alleua manū tuam ſuper gentes, vt videant potentiam tuam. Sicut em̄ (vt ſubdit) in conſpectu illoꝝ es ſanctificatus in nobis, ſic in conſpectu noſtro magnificaberis in eis, vt cognoſcant te, ſicut & nos cognouimus te. Sic aūt orantes nos ad doctrinam & exemplum Chriſti (qui in terris agens, nihil ardentioribus votis exoptauit, ꝗ vt nomen patris ſui per vniuerſum orbē inclareſceret) veluti morigeri filij cōparamus, ac pro noſtro modo ſimilibus deſiderijs optamus, vt adorandi diuini nominis gloria cœlū ac terram impleat, vt omnis creatura eius ineuitabilem potentiā metuat, æternā ſapientiā veneretur, amet ineffabilē bonitatē. Non ꝙ id vt fiat, dei referat, ſed ꝙ humani generis omnino interſit, vt dei gloria ex ſe ſemꝑ immēſa, ac in ſeſe ſemꝑ florens cunctis etiā innoteſcat. Hæc em̄ eſt vita æterna (vt veritas ait) noſſe te veꝝ deum, & quē miſiſti Ieſum Chriſtū. Ac digna prorſus hæc oratio eſt eo, qui quū patrem appellauit, nihil omnino prius habet, ꝗ pro illius gloria ſupplicare, Omnia vero reliqua ſecūdo loco ducere, quod & Chriſtus, vt faceremus, iuſſit, quū ſuos inſtituens, ait: Primū quærite regnū dei &c. Secundo, in hac particula petimus, vt non tantū craſſa illa idolo-

Roma. 11. Pſal.66 Ecci. 26

Modis omnibus annitendū, vt nomen dei illuſtremus. Lucæ.2 Iohan. 17

Nomē dei illuſtrari non ſua, ſed noſtra refert. Iohan.16 Chryſoſt. in Matth. Matth.6

2

Idololatria, ſed & omnis ſpũalis infidelitas, qua gloria & honor diuini Spũalis ido-
nominis imminuit a nobis tollat, vt omnes magicæ artes aboleantur, vt lolatria.
dæmonũ aliarumve creaturaꝝ incantationes omnino ceſſent, vt omnis
diffidentia ac ſuperſtitio e mentibus noſtris eliminet, vt omnes hæreſes
& impiæ doctrinæ redigant in nihilũ & perdantur, vt verbũ dei ſynce-
re currat ac prædicet. Rurſus precamur, ne nobis aut vlli creaturæ, ſed 2.Coꝛ.1.
ſoli deo fidamus, vt omnẽ ſalutis ſpem in deũ inclinemus, vtꝗ ab eo ſo-
lo toti pẽdeamus. Deniꝗ, vt quicquid eſt virtutis a nobis profectum, id 2.Coꝛ.3.
ne nobis (qui ne cogitare quidẽ ex nobis aliquid, tanꝗ̃ ex nobis ſufficien 1.Coꝛ.10
tes ſumus) ſed dei benignitati acceptũ feramus, vtꝗ omnia quæcũꝗ fa
cimus aut gerimus, non noſtro, ſed in dei nomine, nec noſtræ, ſed dei vir
tutis fiducia, nec in noſtrã, ſed in dei gloriã faciamus, dicentes cũ Dauid: Pſal. 113
Non nobis dñe non nobis, ſed nomini tuo da gloriã. Tertio oramus, vt 3
quemadmodũ nomen filioꝝ dei gerimus, ita & caſtis & inculpatis mori- Cyprianus.
bus gloriã tanti nominis ſanctificemus ac illuſtremus, quod facimus, cũ Ambroſius. Auguſt.
pro viribus ac ſedulo conamur veſtigia Chriſti inſequi, deũ ſuper oĩa, Chryſoſt.
proximũ perinde vt noſipſos diligentes, atꝗ adeo bene volentes ijs qui Nomen dei
nobis volunt male, & benefacientes qui nobis male faciunt. Sic eñ nos ſanctificatur
docuit Chriſtus, prouocans ad imitationẽ patris cœleſtis, qui ſolẽ ſuum in nobis per
iubet oriri ſuper bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis bona opera.
noſtræ deus ſanctificat & glorificat in nobis, ſicut perfectiſſime glorifi- Matth.5.
catus eſt in filio ſuo, ſi mundus nos conſpiciat, iuxta eiuſdẽ filij ſui doctri- Luc.6.
nam viuentes, quemadmodũ & is alibi inculcauit, dicens: Luceat lux ve Matth.5.
ſtra corã hominibus, vt videant opera veſtra bona & glorificent patrẽ
veſtrũ q in cœlis eſt. Petimus deniꝗ, ne in ea crimina (a qbus abluti, iu- 4
ſtificati, & ſanctificati ſumus in noĩe dñi Ieſu Chrĩ, & in ſpũ dei nrĩ) rur- 1.Coꝛ.6.
ſus incidamus, ſed vt hæc ſanctificatio & viuificatio, q̃ de dei gr̃a ſumit, Auguſt. de
in nobis ꝑpetuo maneat, hoc diebus ac noctibus poſtulamus, nec vnꝗ̃ ſerm. dñi in monte.
deprecari ceſſamus, ꝙ nobis continua ſanctificatione ſit opus, vt q quo- 1.Coꝛ.14
tidie delinquimus, delicta noſtra aſſidua ſanctificatiõe purgemus, quod
quũ a deo orando conſequimur, ſit vt per noſtrã bonã conuerſationẽ co-
gantur etiã impij & infideles procidere in faciem ſuã & renuntiare ꝙ de
us reuera iuſtus & bonus in nobis ſit.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

QVid (inquis) eſt, ꝙ petimus aduenire regnũ dei? Nunquid nõ deus Quæſtio.
ab æterno regnauit, aut quãdo non regnat? aut nunquid regnum Auguſt. de
apud deũ incipit, quod & ſemper fuit & eſſe non deſinit? Sicut Pſaltes ſerm. dñi in monte.
ait: Regnũ tuũ, regnũ omniũ ſeculoꝝ. Et dominatio tua in omni gene- Exodi.15
ratione & generationẽ? Imo non hoc petimus, vt adueniat regnũ dei in Pſal.144 Dilutio

terram,quaſi vero etiã ipſe nunc nõ regnet in terra,ſemperq́ in ea regna- uerit a conſtitutione mundi,ſed hoc petimus,vt adueniat nobis,id eſt,vt in primis mundo id ignoranti manifeſtũ fiat,Sicuti & nomẽ eius vt in no bis ſanctificetur poſtulamus,Nã veluti lux licet præſens ſit,cæcis tamen eſt abſens,quod nihil luminis eis adſerat,Ita & regnum dei, tametſi vbique præſens,mundo tamen id ignoranti deeſt,cui vt adueniat,petimus,Sed vt penitius intelligas,quãta bona hac petitione poſtulemus,ſcies in vni uerſum duo eſſe regna,dei ſcilicet,& diaboli.Nam regnũ terrenũ quod gerunt principes,quicquid eſt,habet, aut gerit, totum id vel a deo acci- pit,vel a diabolo mutuatur. Regnum dei duplex eſt, gratiæ & gloriæ. Gratiæ rurſus duplex,publicum & priuatũ.De regno gratiæ ſeu miſeri- cordiæ ſcriptũ eſt Lucæ.xij.Regnum dei intra vos eſt.Item Apocal.x. Feciſti nos regnum deo noſtro.Hoc itaq́ regnum gratiæ nihil aliud eſt, quàm ſpiritualis liberatio cordiũ a peccato, ac gubernatio animorum accõ- ſcientiarum noſtrarum.Nam quum omnes nati ſimus ſerui peccati, & fi lij tenebrarum,non prius aſciſcimur in regnum gratiæ dei,quàm deus per fi- lium ſuum nos a peccati vinculis liberauerit, ac (vt Paulus ait)de pote- ſtate tenebrarum eripuerit ac tranſtulerit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem & remiſſionem peccatorum. Regnum ergo gratiæ priuatum, nihil aliud eſt, quam iuſtitia conſcientiæ, quod Chriſtus obtinet in quoſlibet ,quos per fidem regenerauit & iuſtifica- uit,de quo dictum eſt Romañ.xiiij. Regnum dei eſt gaudium, iuſtitia, & pax in ſpiritu ſancto. Conſtat enim iuſtificatum ex fide pacem habe- re erga deũ,quæ dulciſſimã animi tranquillitatẽ,& ineffabile gaudiũ cõ- ſcientiæ parit,ac ſecuritatem aduerſus carnis,mundi ac diaboli tyranni- dem præbet,De quo gaudio dictũ eſt in pſalmis:Lætentur in te omnes qui ſperant in te,in æternum exultabunt,& habitabis in eis. Regnũ ve- ro gratiæ publicũ,militans eccleſia ſanctorũ eſt,de quo ſcriptũ legimus: Mittet angelos ſuos,& colligent de regno eius omnia ſcandala . Quod & Chriſtus ſimile facit ſagenæ miſſæ in mari,decem virginibus ac alijs terrenis rebus ad humanũ captũ expoſitis. De regno gloriæ habes Mat thæi.xxv.Venite benedicti patris mei,percipite regnũ quod vobis para tum eſt ab origine mundi.Item Matthæi.vij. Qui facit voluntatem pa- tris mei qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnũ cœlorum.Itidẽ.i. Corinth.vi. An neſcitis,quia iniqui regnũ dei non poſſidebunt. Et Epheſ.v.Hoc(in quit)ſcitote,intelligentes,quod omnis fornicator,aut immundus,aut auarus (quod eſt idolorũ ſeruitus)non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei.De regno diaboli habes Epheſ.cap.ij.Vos (inquit)cõuiuiſicauit,cũ eſſetis mortui delictis &peccatis veſtris,in quibus aliquando ambulaſtis ſecundũ ſeculum mundi huius,ſecundum principem poteſtatis aeris hu- ius ſpiritus,qui nunc operatur in filijs diffidentiæ,in quibus & nos aliqñ

cõuer

Margin notes: Iohan. 1 / Auguſt. in Iohannẽ. / Duo regna. / Dei. / Diaboli / Terrenũ. / Regnũ dei duplex / Regnũ grãæ. / Lucæ. 12. / Apoca. 10 / Pſalm.50 / Romañ.5 / Coloſſ.1. / Regnũ grãæ priuatũ obtinet Chrũs in oẽs regeneratos. / Roma.14 / Romañ.5 / Pſal.5 / Matth. 13 / Matth.25 / Regnũ grĩæ / Matth. 25 / Matth. 7 / 1.Cor.6 / Ephe.5. / Regnũ diaboli. / Ephe.2.

conuerſati ſumus in deſiderijs carnis noſtræ,facientes voluntatem carnis & cogitationum &c.In hoc ergo regno tenet imperium omnis peccati caput & fons malus ſpiritus,qui regnum dei diſſipare,ac nos in ſuam tyrannidē triplici retiaculo nimirū per cōcupiſcētiā carnis & oculorū ac ſuperbiam vitæ nunquam nō pertrahere nititur. Deniq;,regnū terrenum (quod terreni principes gerunt)& ſi cum regno Chriſti(quod mere ſpirituale eſt)nihil propemodū cōmune habeat,in quo fanatici Anabaptiſtæ impudentiſſime hallucinati ſunt, tamen ſi ſecundū eſſentiam ſuam, (qua nihil aliud eſt q̄ legitima quædam poteſtas, externæ pacis conſeruandæ,ac retinēdæ politiæ) conſidereť, optima certe dei ordinatio eſt, quemadmodum Paulus ait:Non eſt poteſtas niſi a deo,Quæ aūt ſunt, a deo ordinata ſunt,itaq; qui reſiſtit poteſtati,dei ordinationi reſiſtit. Placet ergo etiam hoc regnū,etſi terrenum,deo,tanquam ſua creatura (ipſe eſt em̄ qui conſtituit & tranſfert regna)ſed non aliter niſi ſic geratur, tanquam a deo acceptum,ac iuſtitia firmetur, Quemadmodum Prouerbiorum.xxv.legimus:Aufer impietatem de vultu regis,& firmabitur iuſtitia thronus eius. Et pſalm̄.ij.Dauid ait:Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram ,ſeruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari conſtat, quemadmodum ſcriptum eſt:Per me reges regnāt.Et iterū:Qui dat ſalutē regibus. At ſi principes hac poteſtate a deo accepta,abuti incipiant,exercētes non dei iudiciū,ſed ſuā tyrānidem,ac regnum quod acceptum deo referre oportuit,faſtu, violentiaq; gerentes,aut etiam in ſua virtute,potentia, opibus,famulitio, copijs ; & armis confidentes , certe tales regnum , alioqui ſua natura rem bonam, abuſu malam faciunt,vt iam magis regnum mūdi, q̄ dei ordinatio dicatur,Nihiloſecius tamen(quod obiter dictum velimus)dei voluntas eſt vt propter poteſtatem, quæ a deo eſt, etiam regibus, ac dominis diſcolis obediamus.

> I.Iohan.2 — Regnū terrenū ſeu corporale, etſi nihil habeat cōcū Chri regno, ordinatio tñ dei eſt — Iohan.6.18. — Matth.14 — Marci.6. — Roma.13 — Danie.2 — Prouerb.25 — Pſalm̄.2 — Boni reges diuinitus dātur & iuuātur. — Pſal.144 — I.Petri.2.

Quibus ſic expoſitis,facile videre eſt,quanta hæc petitio complectatur,q̄ pulchre etiam ac decenti ordine primam particulam ſubſequatur.Priore enim petitione precati ſumus,vt nomen patris noſtri cœleſtis,toto terrarum orbe inclareſcat,vt vbique gētium laudetur & glorificetur,quod fit per agnitionē & apprehenſionem redemptionis,quæ eſt in Chriſto,in quo ſanctificamur ac regeneramur in nouam creaturā. Sed quoniam tanta eſt Satanæ malitia, vt ne victus quidem & expulſus ſemel,ceſſet,quin potius e ſua tyrannide liberatos,ac etiamnum filios dei effectos,oppugnare nunquam deſinat,quādiu hoc mortali corpore ſunt onuſti,Solicitat em̄ veteris peccati reliquias ac humanas ingenit cupiditates,quibus carnis rebellionem aduerſus ſpiritū molitur.Idcirco poſt poſtulatam illuſtrationem & agnitionem nominis dei, iuſto ordine

> Ordo petitionum. — Roma.3 — Galat.5 — Ephe.2 — Lucæ.11. — I.Iohan.2 — Galat.5 — Vis petitiōis

dine dicimus, Adueniat regnũ tuũ, Quo hoc in primis petimus, vt deus
quos ſemel a Satanæ tyrannide liberatos eſſe voluit, regere etiam ac gu
Roma. 6. bernare dignetur, ne in eandem tyrannidem reuoluantur. Neve dein-
ceps regnet peccatum in noſtro mortali corpore, vt obediamus concu-
piſcentijs eius, aut exhibeamus membra noſtra membra peccati, ſed ma-
gis liberati a peccato, ſerui autem facti deo, & in regnum eius aſciti, exhi
beamus membra noſtra ſeruire iuſtitiæ, vt eiecto ſemel, idq; in Chriſto
Lucæ. 1. rege noſtro, Satana huius mundi principe, amodo obtemperemus deo,
vt obrutis ac oppreſſis peccatis, in ſanctitate ac iuſtitia ſeruiamus ei om-
Iohan. 12. 14 nibus diebus vitæ noſtræ, vt quemadmodũ Chriſtus ſpiritu cœleſti im
pium huius mundi ſpiritum ac principem vicit, ac innocentia peccatum
ſuperauit, Ita nos quoq; per eundem feliciter vincamus, & in deo regne
2. Cor. 6 mus, ac viciſſim deus in ſui nominis gloriam regnet in nobis. Sic eñ de-
us mirabiliter vicit, triumphauit ac regnauit per filium ſuũ Ieſum in ſan-
Sc̃ti in Chriſto vicerunt carnẽ, mũdũ & diabolũ. ctis ſuis martyribus, incorruptis ſuis confeſſoribus ac caſtiſſimis virgini
bus, qui ſemel in Chriſto ſanctificati & regenerati, carnis laſciuiam, mun-
di malitiam ac ſeuitiam, & Satanæ inſultus ac molitiones fortiter felici-
Heb. 11 terq; vicerunt, Quibus etſi fidei conſtantia impares ſimus, rogare tamen
nunquam ceſſamus, vt eadem fide donemur, nimirum vt ſpreto huius
mundi regno, breuiter, cõtemptis omnibus (quæ ſpecioſa, pulchra ac dul
Matth. 6 cia nobis videntur) ſequamur promiſſa regni cœleſtis, vt reiecto iniquo
Matth. 13 mammona, vnicum illud margaritum euangelicum amplectamur, vt cõ
primẽtes omnes carnales æſtus & affectus, regnum Satanæ debellemus,
vtq; hac graui perpetuaq; colluctatione, e prælio ſemper firmiores diſce
damus, quo deus indies magis ac magis regnet in nobis, regno quidem
Romañ. 14. ſpũali, quod (vt iam diximus) eſt pax, iuſtitia & gaudiũ in ſpiritu ſancto.
2 Auguſt. de ſerm. dñi in monte. Secundo, quũ nondum totus mundus deo ceruicem ſubmiſerit, ſed plu-
rimas etiam nationes, gentes ac populos, tyrannus ille ſatanas adhuc oc
cupiet, quales ſunt impiæ gentes, Iudæi & Turcę. Rogamus vt eis regnũ
Orandũ pro impijs gentibus. dei (cuius libertatem, dignitatẽ & felicitatem penitus ignorãt) innoteſcat,
vt ex mancipijs diaboli fiant ſerui dei, cohæredes Chriſti, cõſortes regni
Roma. 8. Iohan. 10. cœleſtis, vtq; tandem fiat vnum ouile & vnus paſtor. Tertio, quum ple
3 rieq; etiam ſint, qui etſi regni Chriſtiani inſigne præ ſe ferant, ac Chriſti
Orandũ pro hæreticis. milites dici velint, nihilo ſecius tamen cum Satana conſpirent, iactiſq; hę
Matth. 13 reſum ac ſchiſmatum ſeminibus, regni diuini gloriam quod in ipſis eſt de
decorant. Optamus vt pater ille cœleſtis aream eccleſiæ ſuæ purget, de
regno ſuo omnia ſcandala tollat, vt ſublatis hæreſibus ac ſchiſmatibus
vniuerſis, eccleſia tranquilla gaudeat libertate. Quarto, quum terrena
4 Oram' pro mgſtratibus. imperia ac magiſtratus, quod ad concreditam poteſtatem attinet, a deo
ſint ac conſtituantur, quibus tamen plurimi in regni cœleſtis ignominiã
Roma. 13 1. Timoth. 2 & eccleſiæ dei ſuppreſſionem miſere abutuntur. Optamus vt tales prin-

cipes

cipes ac magiſtratus ſuum munus, & in primis regnum illud ſpiritus dei agnoſcant, ac ſanctæ eccleſiæ dei moleſti eſſe deſinant, quin etiam in viua eccleſiæ membra cū vocatis ſanctis coaleſcant. Certe non temere Paulus iuſſit, vt omnium primū fierent obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omībus hominibus & regibus, & omnibus qui in ſublimitate cōſtituti ſunt, vt quietam ac tranquillam vitam agamus, in omni pietate & caſtitate. Quod precandi genus putandum non eſt, dominicæ orationi (qua quicquid pie poſtulari poteſt, comprehēditur) incluſum non eſſe. Quinto, præcipuus finis huius petitionis eſt, vt receptı in regnum gratiæ & miſericordiæ dei, tandem quoqꝫ regnum gloriæ & perpetuæ pacis, poſt huius temporalis vitæ curriculum adipiſcamur, ingrediamurqꝫ. Hoc eſt enim ſummum illud deſiderium, quod de optima conſcientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omēs ſancti mirum in modum æſtuarunt, quod videre eſt in Apoſtolo Paulo, qui illius ſumma expectatione tenebatur, quū ait: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei ꝑ Ieſum Chriſtum dn̄m noſtrū. Et iterum: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Rurſus alibi, Sed & ipſi (inquit) qui primitias ſpiritus habemus, & noſipſi in nobiſipſis gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionē corporis noſtri. Certe, modo ſapiamus, hoc domini regnum (quod gloriæ appellamus) atque adeo ſecundus ille domini aduentus, qui proxime tale regnū præcedet, quod deus ſuis fidelibus perfectiſſime tam in corpore q̄ animo beandis largietur, aſſidue optanda ac expectanda ſunt, idqꝫ ad exemplum ſanctorum patrum, qui diem ſupremi aduentus die noctuqꝫ ſummo ſtudio, ieiunijs, vigilijs, lachrymis & precationibus vacantes, videre cupiebant, ac ſecure coronam iuſtitiæ expectabant, in quam ſententiam ſumma fiducia dixit Apoſtolus: Non ſolū mihi reddet coronam iuſtitiæ, ſed & his qui diligunt aduentum eius, Aduentum inquam magni dei & beatam ſpem. Et Chriſtus monet, vt ſimiles ſimus hominibus expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur a nuptijs, vtqꝫ ad hanc diem redemptionis noſtræ leuemus capita noſtra, quando ſcilicet Chriſtus regnum ſuum plenum & integrum, ſubiectis ſibi omībus, quos æterna dei voluntas ſuo regno deſtinauit, patri tradet ac reſignabit, & electis ſuis ea bona, quæ neque oculus vidit, neque auris audiuit, nunquam auferenda donabit, taliqꝫ regno aſciſcet, vbi non erit amplius vllus luctus aut dolor, vbi non eſurient neque ſitient amodo, neque cadet ſuper illos ſol, neqꝫ vllus æſtus, vbi erit vita æterna, quies perpetua, ſempiterna lux & claritas, pax & tranquillitas nunquā finienda, inenarrabile gaudium & lætitia, certiſſima ſempiternæ felicitatis ſecuritas, copioſiſſimaqꝫ exandatorū laborū merces. Quod ſi quiſquā eo pietatis nondū promouit, vt eius diei accelerationē ex aīo petere necdū poſſit, ſaltē is ar

[Margin: 1.Timo.2 · 5 · Auguſt. de ſerm. dn̄i in monte. · Regnū glīæ poſtulandū. · Chryſoſt. in Matthæū hom. 20. · Roma. 7 · Philip. 1 · Roma. 8 · Secūdus aduētus dn̄i ardēter deſiderandus. · Patres die noctuqꝫ ſupremū aduētū dn̄i videre cupiebāt. · 2. Timot. 4. · Lucæ. 12 · 1. Coꝛ. 15 · 1. Theſſ. 4. · Eſaiæ. 64 · 1. Coꝛ. 2. · Apoca. 7. 21 · Lucæ. 10. · Apoca. 14. · Apoca. 21 · Matth. 15 · Pſal. 3 · Eſaiæ. 51. 55 · Matth. 5.]

dentiſſimis votis exoptet, vt in ſe, gratiæ & miſericordiæ dei regnum
aduenîat, vt fide, ſpe & charitate (quæ ſunt huius regni præcipuæ par-
tes) de diabolo, mundo & carne feliciter triumphet, vt hoc ſpirituale dei
Pſal, 12 regnum in eo ſubinde creſcat & augeatur, vt conſtanter perduret, nec vn
quam obdormiat in morte, neve in Satanæ poteſtatē veniat, vt poſt ex-
utum exteriorē hominē, cœptum in ſe regnū dei, in illa cœleſti vita perfi
ciatur. Deniq; is ſaltē expetet ſibi eum affectū a deo donari, quo hanc vi-
tam peccatis & periculis plenā contemnat, ac odiſſe incipiat, illam vero
alteram vitam, atq; adeo ſupremū aduentū dei & ſaluatoris noſtri Ie-
ſu Chriſti, vel expetere incipiat, etſi nondum ex animo impediente infir-
mitate exoptet, vt non tantū ſpūs & animus eius integer in illū diē cōſer-
1. Theſſ. 5 uetur, ſed & corpus humilitatis ſuæ, corpori claritatis Chriſti cōformet,
1. Theſſ. 4 vtq; demū ipſe ſanctorū cœtui coniunctus, ſimul cum illis obuiam Chri-
ſto in aera rapiatur, poſt hac in æternū cum dn̄o victurus.

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Quæſtio. ROges forſan principio, quidnā id ſit quod petimus, dei fieri volunta
Cyprianus in orationē dominicā tem, nū vt deus faciat quod vult? Non quidē, Voluntas em̄ dei ſem
per ſit, & ſi nos, vt fiat nunquā, poſcamus, quēadmodū ſcriptū eſt, Om-
Auguſt. de ſerm. dn̄i in monte. nia quæcunq; voluit dn̄s, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus
abyſſis. Et rurſus, Deus aūt noſter in cœlo, omnia quæcūq; voluit fecit,
Pſal. 132 In eius ſiquidē ditione cuncta ſunt poſita, nec eſt qui poſſit reſiſtere volū
Pſalm. 113 tati ſuæ. Et ipſe eſt qui operatur omnia ſecundū conſiliū voluntatis ſuæ.
Heſter. 13 Quid ergo eſt quod petimus, niſi vt deus non quod vult faciat, ſed vt
Dilutio nos facere poſſimus quod vult deus. Sed vt penitius intelligas, quid &
Duplex voluntas quanta petantur, ad duplicē voluntatē reſpicere oportet, nempe diuinā
Diuina. & humanā. Diuina nunquā non poteſt eſſe optima, noſtra vero nunquā
Humana. eſt bona, ſed aut mala aut ſaltē ad malum prona, nihilo ſecius tamen etſi
Gene. 6. mala & deprauata ſit, tamē voluntas eſt, quā deus inuitā ac renitentē nō
Auguſt. immutat, ſed naturali ac innatæ volendi libertati relinquit, verū quū ipſa
ſibi relicta ad peccandū tantū valeat, ac perpetuo in malū prona ſit, ſicut
Gene, 6 ſcriptū eſt: Senſus & cogitatio humani cordis in malū prona ſunt, ab ado
leſcentia ſua, recte poſtulamus vt poſt cōcupiſcentias noſtras nō eamus,
Quo differāt & priores petitiones. vt a voluntate noſtra auertamur, vt non noſtra, nimirū mala, ſed dei vo
luntas (quæ ſemper optima eſt) in nobis fiat ac peragat. Subnectit autē
ordine quodā elegātiſſimo hæc particula ſuperioribus. Nā primū poſtu
1 lamus, vt nomē dei nobis ac toti orbi innoteſcat ac inclareſcat. Deinde,
2 quia non ſufficit nouiſſe deū, aut in nos etiā nomen dei in baptiſmo inuo
catū eſſe, niſi ſtatim etiam deus a baptiſmo poſt deſtructam Satanæ ty-
ranni-

rannidẽ,incipiat regnare in nobis, idcirco petendo ſubiungimus,vt adueniat ac indies proferatur regnũ eius in nobis. At quouiam in renatis ac regeneratis nõ ſtatim etiam extinguitur fomes ille peccati,quæ eſt lex membrorum,carnalis vtiq; concupiſcentia aduerſus ſpiritum perpetuo pugnans,ac faciens,vt non quæcunq; voluerimus,eadem etiam faciamus,q̃tametſi Chriſtiano iam in dei regnũ tranſlato, voluntas bene agendi adiaceat,repugnante tamen natura vitiata, eam perficere nõ poſſit,niſi ſpiritu adiuuante. Proinde neceſſe eſt nos ſedulo poſtulare, vt deus quod in nobis cœpit, etiam perficiat,hoc eſt,carnalis concupiſcẽtiæ vim in nobis compeſcat,coerceat,ac mortificet, naturam corruptam ſanet,carnem reluctantem ſpiritui ſubijciat,vtq; poſt vocationem ſuam,in nobis etiam voluntatem ſuam impleat,&opus fidei in virtute perficiat, vt quemadmodum ſpiritus iam non reſiſtit deo,ſequens & faciens voluntatem eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui, qui nunc corporis infirmitate vexatur,ſed ſimul cũ ſpiritu ad perficiendã dei voluntatẽ feratur, vt tandem & carne & ſpiritu deo ſeruire, & cum Dauid dicere poſſimus: Cor meum & caro mea exultarunt in deum viuum. Sic orat Paulus.ij.Theſſalõ i.Hebræorum.xiij.Idem orat Epaphras pro Coloſſenſibus, Coloſſẽ.iiij. Rurſus, quum non ſufficiat nos a Satanæ tyrannide ereptos,ac in regnum dei tranſlatos eſſe, niſi etiam ad eiuſcemodi regni leges,vitam,omneſq; actiones noſtras componere modis omnibus ſtudeamus,ac deum nos regentem ac ducentem, voluntarie ſequamur, quemadmodum ſcriptum eſt:Qui dicit,ſe noſſe deum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt.Præterea quum non ſit ſatis declinare a malo, niſi etiam quod bonum eſt faciamus, nos vero nec velle nec facere efficaciter poſſimus quod vult deus, niſi voluntas diuina nos attraxerit ac libertatem noſtri arbitrij ſuæ võlũtati ſociauerit,atq; adeo ea bona quæ præparauit,vt in illis ambulemus,in nobis operatus fuerit, Idcirco iuſto ordine petimus,vt deus poſt gratiam iuſtificantẽ ſeu operantẽ,etiam gratiam ſubſequentẽ,cooperantem,ac coadiuuantẽ donet,cuius ope voluntatem eius & mandata facere poſſimus. Deniq;,qui iamiam popoſceramus aduenire nobis regnũ illud gloriæ eccleſiæ triũphantis,ſcientes interim hoc regno tantum nos potituros, ſi voluntatem dei fecerimus, dicente domino:Non omnis qui dicit mihi,domine domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei; Et iterum:Si vis vitam ingredi, ſerua mandata, congruo nimirum ordine poſtulamus, vt voluntatem dei facere poſſimus,quam non facientes,in regnum cœlorum ingredi nequeamus.

[Margin: 3 Vis tertiæ petitionis. Roma.7 Galat.5 | 1 Cyprian' in orationẽ dominicã. | Auguſt. de ſerm. dñi in monte. | Pſal.83 2.Theſſ.1 Heb.13. Coloſſ.4. 2 | 1.Iohan.4. Pſal.33. 2.Cor.3. Auguſt. | Ephe.2 | 3 | Matth.7]

PORro,vt explicatior fiat huius particulæ vis,e ſcripturis docemur aliã voluntatem dei adorandã,aliam agnoſcendã,aliam faciendam & ſe-

[Margin: Volũtas dei alia atq; alia.]

Volũtas ꝑſcientiæ dei nõ eſt inqrẽda, ſed adoranda Romañ.9 Ephe.1.

quendam. Voluntas præuidentiæ, præſcientiæ, ſeu prædeſtinationis dei potius a nobis adoranda q̃ curioſius inquirenda eſt, quemadmodũ Paulus Roma.ix.docet. Ad hanc voluntatem hæc orationis dominicæ particula eatenus pertinet, vt ardentibus votis petere debeamus, quo deus nos quos ſecundũ voluntatis ſuæ propoſitum prædeſtinauit, ſibi adoptare in filios per Chriſtum (vocans ſcilicet ac iuſtificans) tandem etiam iuſtificatos ac conſeruatos glorificet, Nec debet Chriſtianus hic vlterius progredi ad inquirendũ ſcrupuloſius de hac dei voluntate, multo minus num ipſe ex prædeſtinatis ſit, temere dubitare ac ambigere, Nam credentes, de hac voluntate Chriſtus certos fecit, Hæc eſt (inquit) voluntas patris mei, vt omnis qui videt (hoc eſt, agnoſcit) filiũ, & credit in eum (hoc eſt, dictis illius fidit, ipſiqꝫ ſyncera fiducia, quã comitatur charitas, adhæret) habeat vitam æternam. Item, Hæc eſt voluntas eius qui miſit me patris, vt omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die. Hæc ſecum meditanti ac pijs deſiderijs ruminanti dulciſſima ſunt. Non glorificantur, niſi iuſtificati: non iuſtificantur, niſi vocati: non vocantur, niſi prædeſtinati. Rurſus, prædeſtinati ad vitã certiſſime viuent, nec poſſunt perire contra voluntatem ac decretũ dei. Ergo qui fidem (gratuitũ dei donũ) in ſe agnoſcit, huic prædeſtinationis dei voluntas, non ignauiam parit, ſed mirabilẽ potius amorem dei intus accẽdit, & ad omne bonũ excitat, faciens vt pia mens orare ac dicere nunquã deſinat, Fiat voluntas tua &c.

Non debet qs ambigere, an ex numero prædeſtinatorũ ſit Iohan. 6 Ibidem. Roma. 8.

Volũtas dei ſcrutanda & agnoſcenda quæ. Ephe.1. Heb.10 1.Theſſ.4.5 Iohan.6. Iohan.4. Coloſſ.1.

SEcundo, eſt voluntas dei, quam ſcrutari & agnoſci oportet, ea ſcilicet, qua erga nos affectus eſt deus, quam vt notam nobis faceret, miſit filium ſuum, qui redimeret nos, & ſanguinem ſuum funderet in remiſſionem peccatorum noſtrorum, Epheſ.i. Qua ei ab æterno placuit, vt per Chriſtum ſanctificaremur & purgeremur a peccatis, Hebræo. vigeſimo, quo ſancti eſſemus & mundi, ac ad omne opus bonum inſtructi.i. Theſſaloñ.iiij. &.v.cap. Quam voluntatem vt faceret Chriſtus, deſcendit de cœlis, Iohannis.vi. quam etiam adimplere miro deſiderio optauit, Iohannis.iiij. Iam etſi omnes ſancti de hac voluntate edocti ſunt, non ceſſant tamen orare & poſtulare, vt impleantur agnitione voluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partem ſanctorum in lumine, qui eripuit eos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, In quo habemus redemptionem & remiſſionem peccatorum, qui eſt caput corporis eccleſiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt, Coloſſeñ. primo. Eatenus ergo hæc petitio ad eam voluntatem referri poteſt, vt petamus fieri voluntatem

Coloſſ.1.

dei

dei, vt magis ac magis agnoſcamus tantum myſterium, quod abſcondi Coloſſ. 1.
tum fuit a ſeculis & generationibus, vt innoteſcant nobis diuitiæ glo-
riæ ſacramenti huius, quod eſt Chriſtus, vt denique huius ſacramenti
vis & Chriſti beneficium ſeu voluntas patris in Chriſto in nobis adim-
pleatur, Quo deſiderio quid poteſt eſſe ſuauius? quo Dauid de longin-
quo in Chriſtum reſpiciens imbutus clamat: Memor eſto verbi tui, ſer- Pſal. 118
uo tuo in quo mihi ſpem dediſti, hæc me conſolata eſt in humilitate mea
quia eloquium tuum viuificauit me.

TErtio, eſt voluntas dei bona, quæ & cognoſcenda & facienda eſt, Volũtas dei
Romañ. xij. Epheſ. v. Hæc eſt illa voluntas, in lege dei comprehen cognoſcẽda
ſa, ac ſita in mandatorum diuinorum cuſtodia. In quam reſpiciens Da- & facienda quæ
uid Pſalm̃. cxviij. hoc vnum orat, vt eum deus iuſtificationes ſuas do- Roma. 12 Ephe. 5.
ceat, vt eum in ſemita mandatorum ſuorum deducat. Tu (inquit) man- Pſalm̃. 118
daſti mandata tua cuſtodiri nimis. Vtinã ergo dirigantur viæ meæ ad cu-
ſtodiendas iuſtificationes tuas, Hanc voluntatem dei nos Chriſtiani nõ Philip. 3
iam in mortua litera quærimus, ſed in Chriſto, veluti in viuo exemplari Cyprianus in orationẽ
expreſſam cernimus. Voluntas enĩ dei eſt, quam Chriſtus & docuit & dominicam.
fecit. Siquidem ipſe eſt, de quo pater cœleſtis de cœlo intonans, dixit: Hic Doctrina &
eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite. Docuit au vita Chriſti, eſt voluntas
tem Chriſtus ſoli deo cõſtãtiſſime fidere, deũ toto corde diligere, amare dei.
in eo quod pater eſt, timere, quod deus eſt, deo omnino nihil preponere (quod Matth. 17 Iohan. 1. 14
nec ille nobis quicquam præpoſuerit, etiam filium ſuum vnigenitum pro Matth. 22.
nobis in mortem ignominioſiſſimam tradens) charitati eius inſeparabi Marci. 12
liter adhærere, proximos ſicut nos ipſos atque adeo ſuper nos diligere, in- Luc. 10. 11 Matth. 10
iuriam facere non noſſe, factam tolerare poſſe, cum fratribus pacem ſer- Iohan. 2
uare, cordis munditiam amplecti, verecundiam in verbis, iuſtitiam in fa Matth. 22
ctis, humilitatem in conuerſatione, in moribus diſciplinam, & in operi- Matth. 5. Roma. 12
bus miſericordiam tenere ac exhibere. Hoc ſiquidem eſt præceptũ dei, Ephe. 5.
hoc eſt, voluntatem patris facere, quam tamen ſolus Chriſtus omnium Matth. 5.
perfectiſſime adimpleuit, & vt nos eam pro noſtro modulo adimplere Ephe. 4 Coloſſ. 3.
poſſimus, facit. Hæc eſt illa voluntas dei, de qua dictũ eſt: Qui autem fe Matth. 5.
cerit voluntatẽ dei, manet in æternum, quomodo & deus manet in æter- Lucæ. 18 Matth. 9.
num, de qua & Apoſtolus dixit: Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio ve- 1. Iohan. 2
ſtra. Ergo quũ dicimus, Fiat voluntas tua, hæc omnia in nobis deo au- 1. Theſſ. 4
thore agi petimus, ſine quo nihil boni facere poſſumus. Ruſus, volũtas Iohan. 15. 1. Iohan. 2.
noſtra ad ea quæ in mundo ſunt, prona eſt, ea diligit, ea ſectatur, quæ nihil
aliud ſunt quam cõcupiſcẽtia carnis, cõcupiſcẽtia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ
nõ ſunt ex patre, ſed ex cõcupiſcẽtia mũdi, quæ trãſibit & cõcupiſcẽtia eius.
Habet etiã in pijs caro voluntatem ſuam, quæ quãdiu corpus hoc terre- Caro habet
num circumferũt, ſubinde negotium faceſſit voluntati ſpiritus. Oramus ſuã etiã voluntatem.

ergo

Galat.5. ergo,vt deus voluntatem noſtrã cum fructibus ſuis (qui Galat.v.recen ſentur)mortificet,ſuamq́ voluntatem cum fructibus ſpiritus (qui ſunt charitas,gaudium,pax,longanimitas,fides,manſuetudo,continentia,ca ſtitas)in nobis operetur. Atq; hæc eſt oratio,quã in pſalmis nuſquã non obuiam reperias. Dirige(inquit Dauid)greſſus meos ſecũdum eloquiũ
Pſalm.118 tuum,vt non dominetur mei omnis iniuſtitia. Item,Dirige greſſus meos
Pſal.15. in ſemitis tuis,vt non moueantur veſtigia mea. Item,Deduc me domi- ne in via tua,vt ingrediar in veritate tua, Lætetur cor meum,vt timeat
Pſal.118 nomen tuum. Et reuera,mirandus eſt in hac meditatione Pſaltes toto il- lo celeberrimo pſalmo.cxviij. Quin hæc demum eſt beatitudo noſtra in
Pſal.1. hac vita corporali,vt voluntas noſtra ſit in lege dei,vt meditemur in ea die ac nocte,quod demum faciemus,docente & cooperante deo,alioqui
Auguſtini dictum. nequaquam,vt beatus Auguſtinus, in huius petitionis vim reſpiciens, deum pulchre appellet,dicens: Fac quod iubes,& iube quod vis.

Volũtas dei ſequẽda quæ Denique,eſt voluntas dei,quæ ſequenda eſt. Hæc eſt ea volũtas dei, qua omnia in omnibus operatur ſecundum beneplacitum ſuum. De qua quum ſæpe,tum in primum ſymboli articulum multa diximus.
Fidei exor- diũ,ſeu pri- mũ elemẽtũ Certe qui fidei myſterijs initiari velint, in primis ſic imbutos eſſe opor- tet,vt credant & agnoſcant,vnũ verum deũ, rerum omnium cõditorẽ, moderatorẽ ac ſeruatorẽ, omnipotentẽ, ſumme ſapiẽtẽ ac bonum. Cæ- terum,qui deum omnipotentẽ agnoſcit, is ſtatim colligit nihil fortuito,
Roma.9 ſed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui ſumme ſapientem, is iudicat
Deute.32 omnes vias dei eſſe iudicia,hoc eſt, deum omnia certo conſilio ac rectiſ- ſime facere. Qui ſumme bonum,is intelligit om̃ia opera dei optima eſſe
Gene.1. 1.Cor.2. oportere,tametſi homo animalis hæc non percipiat,quin potius ſæpiſſi- me contrarium iudicet,quo ſit vt interdum deum blaſphemo ore accu-
Pſal.72. ſare & inſectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus cu ret humana, præſertim cum videt bonos affligi,iniurijs affici ac oppri- mi. Impios vero ac improbos omnium rerum affluentia florere. Horum
1.Cor.2. impia conſilia,cõcupitos ſequi ſucceſſus. Illorum pios conatus ſæpe im-
Pſal.33. pediri. At homo ſpiritualis,qui de omnibus recte iudicat,is intelligit vo
Pſal.36 luntatem dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt longe optimam ac iu ſtiſſimam eſſe,veluti pios ſemper a deo conſeruari ac defendi, pijs ſuam
Sap.5 eſſe a deo conſtitutam mercedem, etſi nunc ipſorum opera, ab impijs veluti vana contemnantur,pijs ſuas tentationes ac tribulationes non in
Roma.8. iacturam, ſed in maiorem ſalutis profectum ac gloriam cedere, & ſi
Roma.1. nunc ſecus appareat. Rurſus nouit, deum ipſos impios ſæpe multis
Cur impij dei benefi- cijs afficiant beneficijs temporalibus afficere, vel vt eos beneficentia ſua ad ſe al- liciat, ne habeant vllam contra deum cauſſandi materiam, vel vt inuictã

inuictam ac glorioſam iuſtitiam ſuam, in obſtinatos contemptores diuitiarum bonitatis ſuæ poſtea declaret. Quin hoc etiam ſentit ſpiritualis, ab impijs nihil mali patrari poſſe, niſi permittente deo, atque adeo quicquid improbi mali perpetrant, hoc deũ mirabili conſilio contra malorũ conſilium ac propoſitũ in cumulũ gloriæ ſuæ piorũq́ꝫ vtilitatem & profectũ vertere, quod videre eſt in Pharaone & Iuda, & reliquis Chriſti perſequutoribus, quorꝫ impij conatus dei gloriã q̃ maxime illuſtrarũt, atq́ꝫ interim tamẽ cernit ſpũalis Deũ, deprauatũ illũ impiorũ affectũ (in quo ſolo peccati vis cõſiſtit, & cuius author ẽ diabolus) omnino nõ probare, & ſi naturæ opus in improbis nõ prohibeat (quod niſi mala voluntas accederet, ex ſe malũ non eſſet. In ſumma, hoc habet ſpũalis perſuaſum, dei voluntatem ſemper & vbiq́ꝫ fieri, ac deum nihil velle, niſi quod eſt optimũ, proindeq́ꝫ iuſtũ ac ſanctũ eſſe, vt nos totos dei volũtati ſubmittamus, vt deo nunq̃ obmurmuremus, ſed potius tam in aduerſis q̃ in proſperis gratias ipſi agamus. Atq́ꝫ hocipſum eſt quod petimus, dicentes, Fiat voluntas tua. Quo quid aliud poſtulamus? niſi vt deus eũ affectum nobis inſpiret, ne pro noſtro iudicio & ratione, ſed ex dei voluntate, viuendi agendiq́ꝫ rationẽ ineamus, ne noſtris conſilijs dei voluntatem anteuertamus, vtq́ꝫ quicquid agendũ ſuſcipimus, dei voluntati committamus, vt nihil faciamus, niſi quod deo probari cõfidimus, & vt in iudicando fallamur, hoc tamen ſemper potius ducamus, vt vel deus conatus noſtros impediat, q̃ vt ſuæ voluntati quicq̃ contrariũ operemur, breuiter, vt potius dei voluntas de nobis fiat q̃ noſtra, Sic nos docet Iacobus, non vt dicamus, Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatẽ, & faciemus ibi quidẽ annũ, & mercabimur & lucrũ faciemus, qui ignoramus, quid erit in craſtino. Sed potius dicamus, Si dñs voluerit, etſi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus nõ proficiſcitur ad Macedones, niſi vocatus, rurſus in ſpiritu iuſſus reuerti Hieroſolymã, non audit Agabũ prophetã prædicentem ipſi vincula & carceres, Non audit diſcipulos profectionem deprecantes, ſed dei voluntati ſe committit. Ioſiæ (alioqui pio regi) male ſucceſſit, qꝫ bellum ſuſcipiens, dei voluntatem præuerterit. Secũdo, quũ dei voluntas ſit, vt vnuſquiſq́ꝫ in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat apud deum, hoc eſt, vt ſortem ſuam æquo animo ferat, non contendat ſtatum ſuum temere mutare (niſi aliqua cõmoda a dño detur occaſio, melioris conditionis, citra vllã rerũ perturbationẽ amplectendæ) ſed magis vt cuique ſua ſors contigit a deo, in ea Chriſto quieto ac tranquillo animo ſeruiat. Alligatus es (inquit Apoſtolus) vxori, noli quærere ſolutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccaſti. Seruus vocatus es, non ſit tibi curæ, ſed & ſi potes fieri liber, magis vtere. Vnumquemque ergo ſicut vocauit deus, ita ambulare oportet. Sed quum vix reperias vllum

hoïem

Spũales ab impijs nihil mali pati poſſunt.

Sap. 5

Deus malorum conatus in ſuã vertis gloriam.

Iuſtũ eſt, vt nos totos dei volũtati ſubmittam[us]

Iacobi. 4.

Volũtas dei nõ eſt anteuertẽda, ſed vocanti deo obſequẽdũ.

Acto. 16

Acto. 21

Acto. 20.

4. Reg. 23.

2

1. Corinth. 7

Vnuſq́ſq́ꝫ in qua vocatõe vocatus eſt, in ea permaneat.

hominem(niſi renouatũ)qui eiuſcemodi dei voluntati libens obſequa-
Horatius ſatyra.1. tur,quod gentilis poeta non tacuit,quũ inquit:Qui fit Mæcenas,vt ne
mo quã ſibi ſortem,Seu ratio dederit,ſeu ſors obiecerit vltro,Contentus
viuat,laudet diuerſa ſequentes.Idcirco nobis a deo poſtulandum eſt,vt
vocationẽ noſtrã æquo animo feramus,vt in ea tranquilla mente perſe-
1.Cor.7. ueremus,vt ſancte pieq́;(quod in omni ſtatu fieri poteſt) viuamus.Vt
quicquid affert ſtatus temporariæ ſolicitudinis negligamus,Vt qui ha-
bent vxores,tanq̃ non habentes ſint,& qui flent tanq̃ non flentes,& qui
gaudent tanq̃ non gaudentes,& qui vtuntur hoc mundo tanq̃ nõ vtan
Cyprian° in oratione do minicã. tur,præterit enĩ figura huius mundi.Breuiter,vt tantũ ſoliciti ſimus quę
dñi ſunt,& quomodo dño placeamus.Tertio, hac particula a deo peti-
3 mus,vt æqua mente tam in proſperis,q̃ in aduerſis ſimus,vt dei volun-
Petimus, vt in aduerſis, perinde atq; in proſperis æqua mente ſimus, ſemp deo gratias agentes tas fiat,ſiue nos viuere ſiue mori velit,ſiue affligi vt corrigantur, ſiue ſub
leuari,vt ſuæ benignitati gratias agamus.Petimus,inquã,vt iniuriã no-
bis illatã patienter feramus,vt vindictę cupiditate careamus,vt per cõtu
meliã,vim,vel calamitatẽ nobis immiſſam,diuinã fieri voluntatẽ agnoſ
camus,q́ hæc omnia ſic adminiſtret deus,vt noſtra voluntas impediat,
quo magis ſua voluntas in nobis dominari poſſit.

Matth.5. RVrſus,hoc petimus,vt ſi quis aliter q̃ nos volumus faciat, quid aut
omittat,loquatur aut ſileat,ne ea re ad iram & impatientiam cõmo-
Matth.7. ueamur,ne queramur,vociferemur,iudicemus, condemnemus aut alios
Matth.5. calumniemur. Vt ijs qui noſtræ voluntati aduerſanť, placide cedamus,
atq; etiam pro rei qualitate gratias agamus,veluti qui optimam dei vo-
Roma.8. luntatem contra noſtrã(quæ mala eſt)promouerit.Petimus quoq; eum
affectũ nobis donari,vt ſentiamus nobis neminẽ incommodare poſſe,ni
ſi idem multo magis ſibijpſi corã deo noceat,vt proinde magis ad miſe-
ricordiam,q̃ ad vindictã contra proximũ de nobis male merentem inci-
temur,nec ob id gaudeamus,ſi illi qui nobis minime parentes fuerint,in
calamitatem inciderint,vel etiam ipſis, bonum rerũ ſucceſſum inuidea-
Matth.5. Lucæ.6. mus,ſed potius vt bona pro malis rependere ſtudeamus,& ſimiles patri
Roma.8 noſtro eſſe pergamus,qui ſolẽ ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos. Præ-
terea petimus,vt omnis fortunæ,dolorũ,cruciatuum,ægritudinũ, mor-
borum,breuiter,omniũ aduerſitatũ victores ſimus,vt hæc,ſimul & ino-
piam,ignominiã,tyrannides,vim potentiorũ,crucem,& omnia incõmo-
da,quin & ipſam mortẽ patienter feramus,ſentientes in hoc dei fieri vo
luntatem,vt caro noſtra mortificeť.Deniq; petimus,vt patienter & læ-
to animo hinc emigremus ac obdormiamus,ne impatientia aut deſpera-
tione victi,dei voluntati repugnaſſe videamur.Hæc omnia vides Chri-
ſtum Ieſum exactiſſime,perfectiſſimeq; & optaſſe & feciſſe & docuiſſe.
Matth.4. Ille carnis,mundi,ac Satanæ voluntatẽ & tentationes fortiſſime ſupera-
uit,

uit. Ille non tantũ turbæ volenti eum, vt regem faceret, rapere, ſed & ele- Iohan. 6.
ctis diſcipulis, atq; adeo amantiſſimæ virgini matri (alio, q̃ quo patris Lucæ. 2.
voluntas) vocantibus reſtitit, vbiq; teſtatus ſe veniſſe de cœlo, non vt fa- Matth. 16
ceret voluntatẽ ſuam, ſed eius qui miſit eũ patris. Ille deniq; agnus om- Iohan. 4. 6.
nium innocentiſſimus, qui peccatũ non fecit, & in cuius ore dolus inuen- Eſaiæ. 53.
tus non eſt, factus eſt obediens patri vſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, & Iohan. 1.
vt infirmitatẽ hominis, quẽ portabat, oſtenderet, dixit: Pater, ſi poſſibile 1. Petri. 2.
eſt, tranſeat a me calix iſte. Vt aũt exemplũ nobis tribueret, q̃ dei volun- Philip. 2
tatem noſtræ omnino anteponeremus, ſubiecit: Veruntamen, non quod Matth. 26.
ego volo, ſed quod tu vis, vt pudere debeat hominẽ ſeruũ, ſuam dei vo- Cyprianus in orationẽ dominicam.
luntati præferre, vbi vnigenitus dei filius, in mortem vſq; deo patri obe-
diens eſſe voluit, atq; adeo omnes iniurias, contumelias, conuitia, crucia-
tus, & cætera quæ crucifixores eius ipſi intulerunt, patienter tulit, vt etiã
pro illis patrem exorauerit, dicens: Dimitte illis, quia neſciunt quid faci- Lucæ. 23.
unt. Hinc Chriſti ſpiritũ omnes pij, quotquot ab origine mundi fuerũt, Sancti veſtigia Chriſti inſecuti ſunt
aſſequuti, ſimiles egerunt de ſua voluntate triumphos, dei voluntati in
omnibus obtemperantes, quẽadmodũ videre eſt in Abel, Enoch, Noe,
Abraham, Iſaac, Iacob, Hiob, Dauid, ac cæteris patriarchis & prophetis,
in ſanctis Apoſtolis, glorioſis martyribus, pijs confeſſoribus, ac ſacratis
deo virginibus. Eundem ergo affectum, vt nobis deus ingeneraret, ora-
mus, dicentes, Fiat voluntas tua.

SICVT IN COELO ET IN TERRA. Germanus ac Chryſoſt. in Matthæum hom. 20.
principalis intellectus particulę eſt. Quemadmodũ (o pater cœleſtis)
voluntas tua perfecte fit in angelis & cœleſtibus ciuibus, qui tibi vnani- Auguſt. ad Probam
mes ſeruiunt, tuæq; diuinæ voluntati ſummo ſtudio adhærent, teq; fru-
untur, nullo errore obnubilante ſapientiã eorũ, nulla item miſeria eorum Sentẽtia particulæ
beatitudinẽ impediente. Et quemadmodũ in cœlo omnia libere fiunt, &
non alia quidẽ audiunt angeli, alia vero contemnunt, ſed voluntati cedũt
diuinæ, & in omnibus obſequuntur, quemadmodũ Pſaltes ait: Benedici- Pſal. 102.
te dño omnes angeli eius, potentes virtute, qui facitis verbũ eius ad au-
diendam vocẽ ſermonũ eius. Item: Benedicite dño omnes virtutes eius,
miniſtri eius, qui facitis voluntatẽ eius. Ita o pater, præſta, vt tua quoq; Gene. 1.
voluntas in hominibus, qui in terra ſunt, & de terra (quod ad corpus at-
tinet) facti ſunt, ſine vlla remora inculpate & ex integro fiat, vt quemad-
modũ in cœlis ſumma pax & concordia eſt (vnde eiectus eſt diabolus) Apoca. 12
ita & in terris per filiũ tuũ, per cuius ſanguinẽ pacificata ſunt omnia, vel Ephe. 2.
in cœlo vel in terra, pax bonæ voluntatis redundet, vt quemadmodũ an-
geli, ita homines tuis diuinis iuſſionibus, deuictis carne, mundo ac Sata-
na, vnanimes ac trãquille pareant ac obediant. Ad hoc certe reſpicit an-
gelica illa prædicatio, Gloria in excelſis deo, & in terris pax hominibus Lucæ. 2.

Supra fo.165 fa.2 bonæ voluntatis, quam alibi explicauimus. Secundo, ſic poteſt intelli- gi particula, vt quemadmodum in cœlo, hoc eſt, in iuſtis, qui cœlis com- parãtur, ita quoque in peccatoribus & iniuſtis (qui in ſcripturis terra ap- pellantur) dei voluntas fiat, vt ſcilicet peccatis explofis & immundis ſpi- ritibus eiectis, deum agnoſcere incipiant, & ad animi tranquillitatem per pœnitentiam redeuntes, vna cum iuſtis dei voluntatem faciant & exe- quantur. Tertio, non eſt abſurdus intellectus (quem & ſuperius attigi- mus) vt pro cœlo & terra accipiamus ſpiritum & carnem, vt ſit ſenſus, quemadmodũ ſpirius in renouatis non reſiſtit deo, ſequẽs & faciens vo- luntatem eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui. Et quemadmodum ſpi- ritu ſeruimus legi dei, ita etiam carne ſeruiamus, quod tandem perfecte fiat in vita illa æterna, vbi erit ſumma pax, vbi non ſolum velle bonum adiacebit nobis, ſed etiam perficere. Interim tamen orandũ eſt, vt quem- admodum corde ſecundum interiorem hominem delectamur legi dei, ita etiam corpus ſenſim mortificetur, mortificatumq́ꝫ huic delectationi accedat, vt tandem integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus ſine que- rela in aduentu domini noſtri Ieſu conſeruetur. Certe ſi fideliter hoc ora- mus, Fidelis eſt qui vocauit nos, qui etiam faciet.

Marginalia: Cyprianus in orationẽ dominicã. Auguſt. de ſerm. dñi in mõnte. Auguſt. ibidem. 1. Iohan. 5. Roma. 7. 8. 1. Theſſ. 5 Ibidem. 1. Corinth. 1

PANEM NOSTRVM QVOTIDIA- NVM DA NOBIS HODIE.

SVperiores petitiones ſummam ſalutis noſtræ continent, quibus ea poſtulamus, quæ ad perfectam & abſolutam beatitudinem, quam olim cum angelis communem habebimus, poſtulamus. Sed quoniam in- terim carnales ac mortales ſumus, multa & ſpiritus & animi ſuſtentatio- ne egentes, donec ad vltimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus, Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam ſpiritualia q̃ temporalia bona ad hanc vitam traducendam neceſſaria nobis donari poſtulamus. Mala item om- nia (quæ nos ab inſtituto curſu ad regnũ cœleſte nobis per Chriſtũ pro- miſſum remorari poſſunt) deprecamur, iuſtiſſimo ordine ab hac parti- cula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIA- NVM DA NOBIS HODIE. Quæ particula, vt cæteræ om- nes, quot dictiones habet, tot habet & myſteria. Panis (vt ſuperius in ſa- cramentũ Euchariſtiæ diximus) in ſcripturis varie accipitur. Nam quan- doq́ꝫ deſignat omnia ad præſentis vitæ ſubſidium neceſſaria, & præſer- tim ea, quæ ad victum & amictum ſpectant, In quam ſententiam dixit Iacob Geneſ. xxviij. Si dominus dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum, erit mihi dominus in deum, & lapis iſte

Marginalia: Chryſoſt. in Matthæũ homi. 10. Sequẽtes pe- titiones reſ- piciunt vitã præſentem. Vis petitio- nis. Panis appel lationis qd veniat. 1 Panis cor- poralis. Gene. 28.

quem erexi in titulum, vocabitur domus dei. Vnde hoc vocabulo pa-
nis ſic accepto, veniunt omnia, quæ ſunt ad hanc vitam corporalem ne- Matth. 6
ceſſaria, quæ Chriſtus his verbis, Matth. vi. deſignare voluit (hæc om-
nia adijcientur vobis). Interdum vero panis ſpiritualiter accipitur, idq; 2
triſariam. Primum pro verbo dei, quo fidelis anima ſubinde reficitur ac 1 Panis ſpiritualis.
ſuſtentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo & Matthæi quarto
legimus: Non in ſolo pane viuit homo, ſed de omni verbo quod proce Verbũ dei. Deut. 8
dit de ore dei. Secundo, panis proprie Chriſtum deum & hominem ſi- Matth. 4
gnificat, quatenus ſcilicet pro nobis de cœlis deſcendit, carnem induit ac 2
immolatus eſt, nam quum eatenus fide percipitur, fit veriſſimus ac effica Chrũs deus & hõ panis.
ciſſimus animæ cibus, dum ſcilicet fide in carnis ſuæ immolationẽ nos
certos reddit de parta ſalute, ac ſupra quam dici poteſt delectabiliter ad
vitam æternam reficit, Quid enim iucundius, q̃ cum tali fiducia freti,
non dubitamus nos propitium habere deum & patrem, atque hinc fo-
re, vt olim omnibus peccatis exuti, & vera iuſtitia pleni, æternam & bea
tam vitam cum ipſo Chriſto & patre viuamus? In quam ſententiam di- Locus Ioh. 6. explicatur
xit Iohannis cap. vi. Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet
in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Et ſtatim poſt: Ego
ſum panis viuus, qui de cœlis deſcendi, ſi quis manducauerit ex hoc pa-
ne, viuet in æternum, & panis quẽ ego dabo, caro mea eſt pro mundi
vita. Tertio denicq;, panem pro ſacroſancta Euchariſtia accipi conſtat, 3 Euchariſtia panis.
in qua, nobis non tantum caro & ſanguis Chriſti ſpiritualiter, ſed etiam
naturaliter & corporaliter porrigitur. Quemadmodũ Paulus teſtatur,
quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio ſan- 1. Cor. 10
guinis Chriſti? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis
domini eſt?

IAm conſtat, omnia hæc, quæ appellatione panis continentur, hac pre Auguſt. de ſerm. dñi in monte.
cationis dominicæ particula recte peti. In primis enim hac ipſa parti-
cula petimus, quæcunque ad præſentis vitæ ſubſidium neceſſaria ſunt, 1
veluti ſunt cibus, potus, veſtes, certę ſedes, ac alia omnia, ſine quibus com Auguſt. de
mode viuere non poſſumus. Sed roges? Qui ſit, vt nos dñs orare iube- ſerm. dñi in
at pro his adipiſcendis, quæ huic vitæ neceſſaria ſunt, quum ipſe dicat, monte. Quæſtio.
Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, Matth. 6.
aut quibus operiemur. Hæc em̃ omnia gentes inquirunt. Scit em̃ pater
veſter cœleſtis, quia his omnibus indigetis. Nam ſi pro his ſoliciti eſſe nõ
debemus, ne orandum quidem pro eis videtur, quum oratio non niſi cũ
ſumma animi intentione ac ſolicitudine dirigenda ſit. Itidem quum Chri Ibidem.
ſtus dicat: Quærite primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia
adijcientur vobis, videntur hæc non quærenda, proindecq; nec petenda,
ſed tantum regnum dei & iuſtitia eius. Præterea, etiamſi non oremus, ni-

Matth. 5. hilo ſecius nõ tantum pijs,ſed & malis hominibus panem quotidianum
Dilutio largitur deus,qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos? Quid er-
go eſt quod Chriſtus nos orare iubet in hunc modum, Panem noſtrum
quotidianum da nobis hodie? niſi vt doceat hæc nos,non aliunde q̃ a
deo petere,& expectare oportere,vt ſcilicet nos a mundanis hominibus
diſcernat, ac alio affectu q̃ vulgari nos præditos eſſe debere declaret.
Mundus ſuę ſolicitudini non deo tribuit bona corpalia. Mundi enim iudicio ſtulta propemodũ hæc videtur petitio, quod mun-
dus,quicquid ad ſuſtentandum corpus pertinet,magis labori ac ſolicitu-
dini humanæ tribuat q̃ a deo expetat aut expectet,Sed pij, quicquid id
eſt quo vitam traducimus,inter dona dei computandũ eſſe ſciunt. Rur-
Pſal. 48. 72. ſus,hoc eſt,impijs cum pijs commune,vt habeant panem ad manducan-
dum,nec raro longe abundantius pijs, Sed hoc intereſt, quod piorum
Iohan. 14 1. Cor. 10 eſt panẽ de manu dei,id eſt,benigna illius gratia cum gratiarum actione
Coloſſ. 3. percipere,cum impijs per iniuſtitiam diabolus præparet. Ergo petitionis
Vis petitionis. huius hic eſt ſenſus, Quemadmodum filij huius mundi quamdiu non
ſunt abdicati vel emancipati,ſed in parentum poteſtate conſtituti, de vi-
ctu ſoliciti non ſunt,ſed tantum,quum opus eſt,cibum a parentibus po-
Matth. 6. ſtulant,certi ſe quod petunt accepturos, Sic multo minus deceat nos de
victu ſolicitos eſſe,qui edocti ſumus omnem craſtini ſolicitudinem abij-
cere ac agnoſcere patrem noſtrum cœleſtem tam diuitem, tam beni-
gnum,tam amantem,cui tantopere curæ ſumus, non commiſſurum,vt
Ibidem. quum paſſerculis etiam de victu proſpiciat,quum lilia campi tanto de-
core veſtiat,nobis in filios cooptatis victus aut amictus a ſe petitus & ex
Pſal. 33 pectatus vnquam deſit. In quam ſententiam Pſaltes dixit: Iunior fui,ete-
nim ſenui,& non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panẽ.
Prouerb. 10 Et Salomon Prouerbiorum decimo ait, Deum non occidere fame ani-
4. Regũ. 17. mam iuſti, Id quod & inſignibus exemplis Heliæ, Heliſæi,& Danielis
4. Reg. 4 Daniel. 14 prophetarum manifeſtum euadit. Nec tamen hoc putandum eſt Chri-
ſtum noluiſſe vt laboremus,quum ad laborandum conditi ſimus, quẽ-
Gene. 3 admodum aues ad volandum, & Geneſis teſtatur, iuſſiſſe & ordinaſſe
deum,vt Adam poſt lapſum,victum in ſudore vultus ſui quæreret, ſed
hoc voluit Chriſtus,ne laboribus noſtris,veluti cauſſæ,rei euentum tri-
Ibidem bueremus,aut victum ſolicitudini noſtræ acceptum feramus, ſed magis
deo,qui ſi laboribus noſtris ſuam benedictionem non addat terra præ-
ter ſpinas ac tribulos nihil nobis germinabit,atque adeo labores noſtri,
ſi dei benedictio non accedat,etiamquod ad corporalem ſuſtẽtationem
attinet,parum aut nihil proderunt,quod & res ipſa declarat, quum de-
us permittit fruges clade interire, tum enim videmus q̃ non ſit in no-
bis ſitum,vt terra laboribus noſtris reſpondeat,ſed plane experimur,to-
Laborandũ nobis auiũ more. tum a deo pendere. Laborandum eſt itaque,ſed auium more, quæ offi-
cium quidem ſuum cantando expediunt,ſed interim de victu ſolicitæ nõ

ſunt,

ſunt,ex dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandum inquam eſt,ne deum tentare videamur,ſi contra eius ordinationem foueri cupiamus,ſed ſine ſolicitudine,nimirum labores noſtros dei benedictioni permittentes,ac ab eo ſolo pendētes, qui aperit manum ſuam & implet omne animal benedictione. Qui ſic in timore dei laborant,hi ſoli labores manuum ſuarum manducabunt,id eſt,dona dei cum gaudio cordis & gratiarum actione percipient. Quum interim impijs ſeſe labore enecātibus, vanum ſit ante lucem ſurgere, qui etſi coram mundo locupletiſſimi appareant,non alium tamen,q̄ panem doloris manducant. 1. Theſſ. 3 Pſal. 144 Pſal. 127 Pſal. 126

VT ergo Chriſtus tam vanam ſolicitudinem, & præter benedictionem dei prorſus inutilem nobis eximeret,& vt quicquid eſt ſuperfluæ voluptatis magis q̄ neceſſariæ frugalitatis reſecaret, in primis ſimplici verbo,panis,vtitur,vt intelligamus,nos nec delicata nec ſuperflua, ſed tantum neceſſaria petere debere,ac habentes alimenta & quibus tegamur, his cōtentos eſſe oportere. In quem modum Solomonem quoque poſtulaſſe legimus,Prouerbiorū triceſimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi,ſed tantum tribue victui meo neceſſaria,ne forte ſatiatus illiciar ad negandum,& dicam, Quis eſt dominus? aut egeſtate cōpulſus,furer,& periurem nomen dei mei. Et idcirco non fruſtra in hac petitione addimus, NOSTRVM. Noſter enim panis eſt,quem deus nobis ad vſum tantum humanæ vitæ ſuppeditat,quo commode & neceſſario ad pie viuendum,& fratribus inſeruiendum alimur,non quo ad laſciuiendum præter neceſſitatem luxuriamur. Noſter eſt, quem dominus iuſtis rationibus partum nobis ſuppeditat,non quem fraude, dolo, calumnia,vi conquirimus, & ex proximi ſubſtantia ac ſanguine exugimus. Nec hoc contentus,addidit Chriſtus, Quotidianum, Item, Hodie, vt omnino quid vellet,intelligeremus. Per quotidianum enim victum parabilem intelligi voluit,adimens ſtudium ſumptus & deliciarum. Per (hodie) denique ſuſtulit curam craſtini. Quemadmodum paulo poſt apud Matthæum ait: Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi, ſufficit diei malitia ſua. Perinde atque ſi ſingulis noſtrum diceret, Iacta ſuper dominum curam tuam,& ipſe te enutriet, Non eſt quur anxia ſolicitudine & cura te emaceres, pro victu in annos & dies plurimos congregando,quod hanc irrideat deus,quemadmodum parabola de homine diuite(cuius vberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa ſolicitudine ſibi diuitias paraſſet,horrea priora deſtruxiſſet,maiora feciſſet,& illuc omīa,quæ nata ipſi erant,congregaſſet. Et iam animæ ſuæ diceret, Anima mea habes multa bona repoſita in annos plurimos,requieſce,comede,viue & epulare,en ex inſperato

Cyprian. in oratione dominicā. Chryſoſt. in Matthæum 1. Timoth. 6 Prouer. 30 Emphaſis verbi noſtrū Chryſoſt. in Matth. Chryſoſt. ibidem Matth. 6. Pſalm. 54 Lucæ. 12

audiuit ſibi deum dicentem: Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ autem paraſti, cuius erunt? vbi vt parabolæ vim explicaret, continuo ſubiungit, Sic eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in deum diues. Nimirum omnes qui eodem ſunt affectu, eadem damnationis cenſura percellens.

Vis verborū da nobis. NEc grandi myſterio carent hæc verba, DA NOBIS. Quo in primis ſignificamus noſtram indigentiam & inopiam, Deinde conuincimur etiam, quod ex nobiſipſis hunc panem habere non poſſimus, ſed ſolum deum deum eſſe qui eum & dare poſſit & velit. Quo etiam hoc ſimul oramus, vt deus nobis eam cognitionem donet, qua certo ſentiamus eum panem quo alimur, ac cætera omnia quibus ſuſtentamur, diuinitus nobis donari, vtq; pro tanto beneficio ipſi grati ſimus, iuxta illud Pſaltis: Omnia a te expectant, vt des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Item, Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quamobrem parochi ſummo ſtudio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientiſſimum benedicendi domino ante cibum ſumptum & gratias agendi deo poſt ſumptū (quem a Chriſto profectum & ab om̄ibus pijs in hæc vſque tempora vſitatum conſtat) intermittant, aut negligant, quod vel hoc ipſo more, quæcunque in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitæ gratiæ ipſi pro collatis beneficijs reddantur.

Pſal. 103. Mos bn̄dicēdi dn̄o & ante & poſt cibum retinendus.

POrro quod dicit, NOBIS pluraliter, non mihi, hoc ipſo Chriſtus indicat, deum, quæcunque dat, non nobis ſolis dare, ſed & alijs per nos, & proinde partem illorū cedere debere, ſibi parare non valentibus, atque eo ipſo tenacitatem tollit, rerum communionem (quum neceſſitas proximi poſtularit) largitatemq; & liberalitatem commendat. Ergo fruſtra in hunc modum orabunt impij, qui non tantum pauperibus, quæ acceperunt, a deo communicare renuunt, ſed & inſuper pauperes diripiunt, ſpoliant, ac fraude, doliſq;, ſeu etiam iuris verſutia circumueniunt, vt ſe ſolos locupletent, quos ſummopere odit, & q̄maxime in prophetis deteſtatur deus. Certe Chriſtianus iudicare debet ſe nihil tanquam proprium tenere, ſed omnia in vſus proximi, quum res poſtulat, lubenti animo communicanda eſſe. Recte dictū eſt in tenaces & ſordidos, Paſce fame morientem, ſi non paueris, occidiſti. Et alibi: Eſurientiū panis eſt, quē tu detines, nudorū veſtimentum eſt, quod tu recludis, miſerorū redemptio eſt pecunia, quā tu in terrā recondis.

1. Cor. 5. Impietas huius ſeculi diuitum. Cyrillus 47. diſtinct. c. ſicut

Secun

SECVNDO, hac particula petimus, vt pater ille cœleſtis non ſolum corporalem, ſed & cœleſtem & ſpiritualem alimoniam, qua animus & ſpiritus noſter vegetatur, nobis impertiat. Et in primis, vt intellectum diuini verbi, & diuinorum mandatorum ſuorum dare dignetur. Verbum enim dei vere ſpiritualis panis eſt, qui animum paſcit & reficit, quemadmodum locus ille Matthæi capite quarto ſupra citatus, atque adeo res ipſa teſtatur. Rurſus, meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis eſt, quem Pſaltes dulciorem eſſe pronuntiat ſupra mel & fauum. Petimus itaque, vt deus hunc panem nobis dilargiatur, vt ipſe eum nobis frangat ac imperiat, vtcꝫ eodem pane & intellectum & voluntatem noſtram reficiat ac corroboret. Præterea vt quotidie nos eum panem operari (hoc eſt, vt nos ſedulo in lege dei meditari ac ambulare) faciat, quo ſcilicet eiuſcemodi ſpirituali alimonia aliti & confortati, tandem ad illam perfectionem, abſolutamcꝫ vitæ beatæ ſaturitatem peruenire mereamur. Vocatur quoque & iſte cibus Quotidianus, quod q̃ diu iſta vita temporalis per dies decedentes ſuccedenteſcꝫ peragitur, animi noſtri affectus, nunc in ſpiritualia, nunc in carnalia alternent, quo fit, vt quotidie panis iſte nobis neceſſarius ſit, quo animus ſubinde relabens & eſuriens erigatur, reficiaturcꝫ. Petitur autem & hic panis, nobis a deo dari, quod verbum dei non aliter ſalutare ſit, nec in animæ viſcera trajiciatur, fructum ſe dignum pariens, niſi deus ipſe intus docuerit. Fruſtra ſiquidem concionatoris vox aures foris pulſabit, niſi & vnctio (id eſt, gratia ſpiritus ſancti verbi vim in animi receſſus) inſerat, ac faciat nos Theodidactos, id eſt, a deo doctos. Certe qui quotidie in intellectu verbi dei promouet, adoleſcitcꝫ & grandeſcit quotidianis virtutum auctibus, is ſolus vere ſentit, q̃ dulcis animæ cibus ſit, verbum dei, vt iam libeat exclamare cum Dauid, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ noſtræ modulum, donec hanc temporalem vitã gerimus (quod, hodie, denotat) ali nos oportet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quæ eſt in Chriſto Ieſu, nunquam non proficientes perueniamus.

[Margin: Auguſt. de ſerm. dñi in monte. — Verbũ dei panis aĩæ. Matth. 4. — Pſalm. 18 — Auguſt. ibidem. — Quotidian⁹ — Verbũ dei nõ aliter ſalutare, niſi de⁹ ipſe doceat. — 1. Iohan. 5. — Theodidacti. — Pſal. 118 — Hodie. — Philip. 3]

TERTIO, & magis peculiariter panis quem petimus, ipſe Chriſtus eſt vitæ largitor & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus eſt. Non enim explebat animum noſtrum panis philoſophorum, aut fermentum Phariſæorum, ſed panis ille cœleſtis, qui dat vitam mundo. Petimus ergo, vt deus hunc panem nobis quotidie det, id eſt, vt per ſpiritum ſuum nos doceat incarnationis

[Margin: Chriſ panis verus q̃ de cœlo deſcẽdit. — Pſal. 106. — Iohan. 6.]

Chriſti myſteria,idq; per fidem,qua ſciamus & cognoſcamus Chriſtum carnem ſuam dediſſe pro mundi vita,hoc eſt,pro noſtra redemptione, deoq; patri pro noſtris peccatis ſatiſfeciſſe. Deinde in hac carne reſurrexiſſe, vt certi ſimus, eum regnare nunc immortalem, in hoc,vt nos in membra ſua coagmentatos, plane iuſtificet, & reddat etiam poſt hanc exactam vitam immortales & beatos. Sic enim ſpiritualiter paſcitur animus noſter ſuauiter,fide recolens, quod Ieſus Chriſtus traditus eſt pro delictis noſtris,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari,hoc eſt, hanc fidem in nobis in dies augeri,quo tandem eo perducamur, vt & ipſo deo, id eſt,diuinitate Chriſti,qua idem eſt cum patre paſcamur, lætiq; ac alacres vitam ſanctam in deo agamus,certi ac ſecuri, q hunc panem manducantes, hoc eſt,in Chriſtum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternum, ſed tranſeamus a morte in vitam,Quoniam vero hæc perfruitio deitatis hic nondum plena eſt,tum vero plena erit,quando extincto in nobis per ſpiritum Chriſti omni peccato, deus in nobis erit omnia in omnibus.Idcirco poſtulamus hunc panem hodie, hoc eſt, quantiſper nos hanc mortalem vitam viuimus,nobis dari. Petimus etiam,vt hunc panem ipſe det, qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Nam hæc fides non aliunde quam ex mero dei beneficio animis noſtris infunditur, neque aliter quam promouente ſpiritu dei augeſcit,Sicut ſcriptum eſt: Quia non caro aut ſanguis reuelauit tibi, ſed pater meus,qui in cœlis eſt. Hæc eſt illa fides,qua regeneramur,renaſcimur, ac in Chriſto adoleſcimus, quemadmodum ſcriptum eſt,Et dedit eis poteſtatem filios dei fieri his,qui credunt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus,neque ex voluntate carnis,neque ex voluntate viri,ſed ex deo nati ſunt.

Roma.6 — Roma.4 — 2.Cor.3. — Iohan.14 — Iohan.6 — 1.Cor.13 — 1.Cor.15 — Iohan.6 — Fides donũ dei. — Matth.16. — Iohan.1

QVARTO. Quoniam neceſſarium erat, vt Chriſtus hanc fidem in nobis ſacramento aliquo inſigni ac viſibili roboraret, ac certos etiam efficeret,vbi tale ſacramentum non indigne participaremus,Chriſti beneficium ad nos omnino pertinere. Idcirco recte etiam petimus, vt pater cœleſtis det nobis panem illum ſuperſubſtantialem in ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſacramento tectum & velatum, quem recte noſtrum dicimus, quia ſicut deus intelligentium & credentium pater eſt, ſic & Chriſtus, quum corpus & ſanguinem eius in Euchariſtia per fidem contingimus & edimus,noſter panis eſt. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari,quod ſic nobis viuendum ſit, vt eum quotidie accipere mereamur. Atque vtinam omnes Chriſtiani ſic vitam ſuam inſtituerent, vt quemadmodum olim in primitiua eccleſia occidentali,

Cyprianus in oratione dominicam. — Auguſt.de ſerm. dñi in monte. — Matth.5. — Auguſt.de ſerm. dñi in monte

non

non tantum ſpiritualiter,ſed etiam ſacramentaliter communicabant corpori dominico,ſic & hodie omnes ad Euchariſtiæ perceptionem debita pietate accurrerent,quod id infirmitas noſtra plurimum requirere videatur. Nam ſi quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis myſticus neceſſarius videtur,qui animæ laboranti & peccatis obrutæ certiſſima eſt medicina, & præſentiſſimum remedium. At ſi ea eſt temporum horum conditio, vt hic mos non facile in vſum reuocetur, viderint fideles ſacris aſtantes, vt ſaltem ſpiritu ac mente communicent cum deſiderio, quum opportunum erit etiam ſacramentaliter communicandi. Sed de hoc alias latius diximus. Datur autem hic ſacroſanctæ Euchariſtiæ panis,non ab alio,quam a deo & Chriſto filio eius. Ipſe eſt enim non miniſter ſacerdos qui reuera baptizat, & qui carnem & ſanguinem ſuum nobis præbet in remiſſionem peccatorum. Et quamuis hic panis ſempiternus ſit, quotidianus tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, inquantum ſcilicet miniſtratur animæ, quibuſdam ſignis ac dictis,& quatenus ad quotidianam peccatorũ, in quæ indies incidimus,remiſſionem proficit.

Auguſt. ad Ianuarium.

Supra de administratiõe ſacramẽtorũ. Itẽ in ſacramentis Euchariſtiæ.

Chrũs dat nobis corp. & ſanguinẽ ſuum.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

HIc debitorum nomine peccata ſignificari manifeſtum eſt ex Luca, qui eandem petitionem in hæc verba renarrat, Et dimitte nobis peccata noſtra,ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. Porro peccata debita dicuntur, ac debitis aſſimilantur, Matthæi decimooctauo,quod non ſecus atque debitor obligationis vinculis obſtrictus ſoluere,quod debet, tenetur, Ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius eſt. Sic Chriſtus de hominibus illis decem & octo,ſuper quos cecidit turris in Syloe,reſpondens: Putatis(inquit)quia hi præter omnes homines habitantes in Hieruſalem fuerunt debitores, id eſt,peccatores ac pœnæ obnoxij, nam continuo adiecit: Non dico vobis,ſed ſi pœnitentiam nõ habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Chriſtus itaque hac orationis particula nõ hoc iubet,vt pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus,ſed tantum vt veniam demus in nos peccantibus,Chriſtiana enim philoſophia ſeu Euangelium docet nos de quadã ſpirituali & æterna iuſtitia in corde, quæ inter alia poſtulat,vt volentes nobis a deo dimitti peccata,Fratribus ſimiliter in nos peccantibus offenſam ex corde remittamus, quod alioqui cor aut ira aut vindictæ cupiditate æſtuans,iuſtitiæ ſpiritualis capax omnino non ſit. Interim(vt iam diximus)nõ vetat Chriſtus,quo minus repetamus pecuniã mutuo datã,

Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

Lucæ. 7.

Matth. 18

Lucæ. 13.

Auguſt.

Chriſtus nõ vetat pecuniã mutuo datam repetere.

Roma. 2.

Matth. 5

Marci. 11.

Explicat locus Matth. 5. aut quod noſtrum eſt, qui ne vetat quidem, ob id legitimo iure experiri, Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixiſſe, Ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, eo (quemadmodum id genus alia) dictum eſt, vt Chriſtus animum formaret, non vt imperia ſeu iudicia terrena, quæ ſunt ordinationes dei, aboleret ſeu illicita iudicaret. Vult Chriſtus in ſuis ante omnia vigere charitatem, vult, vt alieni ſint ab omni ira amaroque affectu, maxime vero a vindicandi cupiditate. Vult, vt ſtudeant, quantum in eis eſt, etiam cum rerum ſuarum temporariarum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaque eſt ſenſus CHRISTI verborum: Si incideris in hominem contentioſum, qui malit ad iudicium prouocare, quam tibi quod tuum eſt, vel dare vel relinquere, & periculum ſit te eiuſcemodi aduerſarij tui malitia (vt fere ſit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, ſeu vindicandi affectum animo inde concepturum, potius eſt vt iacturam rei familiaris quam animi facias, Quid enim prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur, Quin & æthnicis litigandi ſtudium tam inuiſum fuit, vt quoad poſſent, omnem litigandi materiam abſcinderent, ac ſubmouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non facere iacturam, vt etiam plurimum lucraretur. At ſi quis eſt, qui animum Chriſtiano homine dignum gerit, a tranquillitate non facile dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinſecus acciderint, corrumpendum, is ſalua conſcientia, ac licite, quod ſuum eſt, iure repetierit, ſi tamen modeſte ac leniter egerit, hoc eſt, ad eam regulam, vt in animo ſemper paratus ſit, magis amittere quod ſibi debetur, quam Chriſtianam lædere charitatem, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, quam vt proximum malitioſum debitorem ſuum corrigat, is enim ſi habet, vnde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tum non ſolum nō peccabis in eum, ſed etiam proderis ei plurimum, ſi iure repetas quod tuum eſt, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur, quod tanto eſt grauius, vt nulla ſit comparatio. Paulus certe non damnat vſum iudiciorum ad vitam corporalem traducendam apprime neceſſarium, ſed damnat, quod Corinthij mallent apud iniquos nimirum æthnicos iudices, quam apud ſanctos iudicari, perinde atque non fuerit inter eos ſapiens quiſquam; qui poſſet iudicare inter fratrem ſuum, qui poſſet controuerſiolas inter fratres ſubortas, citra tumultum, aut gentilium ſcandalum componere, aut etiam dijudicare. Damnat itaque hoc litigandi indecorum, procliuitatem ſcilicet ac temeritatem, maxime vero vindicandi (qui raro a litigando deeſt) affectum, verum iudiciorum vſum integritate animorū (quæ Chriſtianos docet) ſalua permanēte, adeo nō damnat, vt alibi valde celebret.

Christi doctrina nō abolet imperia ſeu iudicia terrena. Lucæ. 12.

Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

Locus Pauli. 1. Cor. 6. explicatur.

Paulus damnat litigandi peruicaciā ac indecorū nō iudicia. Roma. 13.

Itidē,

Itidem non vetat Chriſtus,quũ iubet dimitti debitoribus noſtris, publicos latrones,homicidas,adulteros, & id genus reipublicæ peſtes iure publico accuſari,ac etiam puniri,Multo minus iubet,vt temere ipſis commiſſum ignoſcamus, aut ad ipſorũ ſcelera conniueamus. Nec prohibet etiam,quo minus magiſtratus auxilium ad propellendã vim priuatam imploremus,tametſi dicat, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuã,præbe ei & alteram,quod alioqui fruſtra Euangelium plurimis alijs in locis doceret,imperia ac magiſtratus,eſſe ordinationes dei bonas,præſentes item poteſtates obedientia ac honore colendas. Poteſtatẽ quoq; non fruſtra gladium portare,ſed in hoc a deo conſtitutã eſſe vt gladio vtatur in laudem bonorum,& vindictam male factorũ, Neq; Chriſtus ipſe Cæſaris imperium ſuis verbis firmaret, quum ait:Reddite Cæſaris quæ ſunt Cæſari,& dei quæ ſunt deo. Quo quidẽ reſponſo,etſi ſuum regnum, quod ſpiritale eſt,a corporali regno diſerte diſcreuerit,ſuum tamen cuiq; tribuendũ eſſe indicauit, Deo perpetuam animi iuſtitiam ac innocentiam,Cæſari vero,quod leges ciuiles ac publici mores ei præſtari volunt,ac iubẽt.Hic ergo dominicæ orationis locus, & ſimiles in Euãgelio,qui vindictam prohibent,intelligendi ſunt de priuata vindicta nõ de publica,quam exercet magiſtratus,quam & Paulus miniſtrũ dei appellat ac varijs Encomijs illuſtrat.Itaque neq; accuſator ſeu delator publici criminis peccat in Euangelium,modo tamen ceſſet priuata vindicandi libido,ac deſit priuatus animi dolor, ſeſe,ſi liceret, vlciſci paratus, & hoc tantum quæratur,vt publica ſcelera iuxta leges,quæ dei ordinationes ſunt, puniantur,vtq; reipublicæ tranquillitas ſeruetur,Neque peccat,qui videns ſibi vim intentari,vel ad Cæſarem,vel præſentem prouocat magiſtratum.Id quod & Paulus feciſſe legitur apud Feſti præſidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum ſit ſatis,hic admonuiſſe ſuffecerit, verbo debiti hoc loco peccatũ venire,non pecuniam,quod alioqui nobis iure ciuili debetur.

Chriſtus nõ vetat maleficos puniri.

Locus explicatur. Matth.5.

Roma.13 1.Petri,2.

Matth.22

Matth.5. Roma.12.

Roma.13.

Accuſare publicũ latronem non eſt peccatum. Nume.35

Paulus appellauit Cæſarem Acto.25.

SEd iam ad expoſitionem dominicæ orationis reuertamur. Superius itaque a deo petati ſumus, omnia ea bona, quæ a deo peti poſſunt. In primis æterna ac ſpiritualia, Deinde etiam corporalia ac temporalia,hic docet nos CHRISTVS deprecari omnia mala tam corporis quam animi, ſiue huius temporis, ſiue æterna. Principio itaque iubet,nos a deo petere remiſſionem peccatorum noſtrorum,quibus tanquã funibus conſtringimur, quo principio hoc oſtendit, locũ etiam eſſe pœnitentiæ lapſis poſt baptiſmũ.Fidelibus ẽm hæc aptatur oratio, quod qui initiatus baptiſmatis ſacramento non fuerit, deum vocare patrem non poſſit.Itaq; cogenẽ(velint,nolint)Nouatiani, ſimul & Anabaptiſtæ

Ratio ordinis dñicæ p̃cationis.

Vis huius particulæ.

Nouatiani, Anabaptiſtæ.

ſtæ nobiſcũ confiteri,vel remiſſioni peccatorꝝ poſt baptiſmũ locũ eſſe, vel ſaltẽ orationẽ dominicã ad ſe nõ pertinere,quorꝝ ſi hoc conceſſerint, iam ſe plane hæreticos declarãt,qui ſe a Chriſto & eccleſia(cui hãc orandi formulã ille pſcripſit)ſeparant. Secundo,reuocat nos Chriſtus ad noſtræ infirmitatis conſiderationẽ,bonumq; humilitatis inſinuat,vt ſcilicet agnoſcamus,nos oẽs in conſpectu dei eſſe peccatores & reos,ne ſcilicet quis ſibi quaſi innocẽs placeat,ſed quiſq; cõſcientiæ ſuæ recordet.Quod & Iohannes in epiſtola ſua monet,dicens:Si dixerimus, quia peccatũ nõ habemus,noſipſos ſeducimus,& veritas in nobis non eſt. Et Salomon Prouerb.cap.xx.Quis poteſt(inquit)dicere?Mundũ eſt cor meum,& purus ſum a peccato.Et rurſum:Non eſt homo qui non peccet. Alioq; in locq:Septies in die cadet iuſtus,& reſurget.Nã etſi a conſenſu(qui nos reos æternæ mortis fecit)temperemus, quis tamen non ſentit ſe circumferre carnem peccati?qua impellẽte,fit,vt quiſq; cogatur multa adhuc in ſeipſo deſiderare, & ſentire ſe multa, perpetuaq; condonatione egere,ac ſibi ſemper orandum eſſe,Ne intres domine in iudiciũ cum ſeruo tuo,quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omis viuens?Hæc certe humilis confeſſio,quæ ex lympido fidei fonte emanat,ſummũ eſt præſidium ad impetrandã veniam, qua ſubnixus Publicanus, repulſo ſuperbo Phariſæo,deſcendit iuſtificatus in domũ ſuam ab illo. Nam(vt ibi veritas ſubiungit)qui ſe humiliat,exaltabitur,& qui ſe exaltat, humiliabitur.Ac vt Petrus & Iacobus teſtantur:Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Tertio,docet Chriſtus hanc peccatorꝝ remiſſionem non aliunde q̃ a patre cœleſti peti oportere.Nemo eñ poteſt peccata dimittere,niſi ſolus deus,Marc.ij.Et vt ipſe ait Eſaie.xliij.Ego ſum, ego ſum ipſe,qui deleo iniquitates veſtras.Nam quatenus homines peccata remittant,diximus ſuperius in pœnitẽtiæ ſacramento. Quarto,docet Chriſtus pronam ac facilem eſſe viam, remiſſionem peccatorꝝ conſequendi,q; hanc iubet poſtulare a deo,tanquã patre noſtro,cuius proprium eſt,filiorꝝ ad ſe reuertẽtiũ miſereri, ac parcere,quod & alibi Chriſtus ipſe inſigni parabola de filio prodigo declarauit.Et Pſaltes in laudis confeſſionẽ prorumpens,teſtatur,quũ ait:Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis,qui ſanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuã,qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Deinde,eo ipſo oſtendit,patrem ſuũ cœleſtẽ facilem eſſe ad condonandũ nobis delicta noſtra,q; nos idipſum ab eo petere & orare docuerit,ac etiam iuſſerit.Hoc eñ ſolo,paternã miſericordiam & veniam preces noſtras ſequuturã ſatis promiſit. Qui eñ nos ſic iuſſit orare,neq; ſemel cõfirmauit nos exoraturos,quicqd abs deo in ipſius nomine peteremus, ille certe præbuit petendi fiduciam,q; fidelis ſit & mentiri non poſſit pater,qui per filiũ ſuũ ſic nos orare docuit ac iuſſit. Si (inquit Apoſtolus) confeſſi fueri-

Marginalia: 2 Oẽs in conſpectu dei peccatores ſumus. Pſalm.113. 3.Regũ.8. 2.Para.6. 1.Iohan.1. Prouerb.20. Roma.7.8. — Pſal.113. — Humilis cõfeſſio, ſummũ pſidium ad obtinendã veniam. Lucæ.18. — 1.Petri.5. Iacobi.4. — 3 A ſolo deo petẽda pctõrũ remiſſio. Marci.2. Eſaiæ.43. — 4 1 Facilis via cõſequendi remiſſionẽ peccatorꝝ. Lucæ.15. Pſal.102. — 2

fuerimus peccata noſtra fidelis eſt dominus,qui nobis peccata dimittit. Fidelē certe dominū ad dimittendā peccata aſſerit apoſtolus,ſignificans deum pollicitationis & fidei ſuæ ſeruantem,quod & Dauid pſal. l. teſtatur,cum cōmiſſorū veniā deprecans ait:Tibi ſoli peccaui & malū coram te feci,vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cū iudicaris; quaſi dicat,Mundus ſibi vere perſuadere non poteſt,te deū grauiter cōtra te delinquentibus verè & ſerio ignoſcere. Sed quando tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorū indulgētiā. Idcirco plane cōfiteor me tibi ſoli deo deliquiſſe,certus ac ſecurus de venia,veritati promiſſionis tuæ innixus,qua re ipſa vinces omnes ſecus de te iudicantes. Deniqꝫ facilitatē remiſſionis confirmat adiecta conditio, qua tanꝗ ſigno nos certos de ſua voluntate facit deus, noſtrāqꝫ imbecillitatē ac diffidentiā confirmat ac corrigit,hoc inquam ſigno, Remittenti remittetur,Ne eñ vel irrationabilis quiſpiā, aut in magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei conqueri poſſit,aſſerit in noſtra eſſe poteſtate iudiciū de nobis futurū,perinde atqꝫ ſi dicat,queadmodū tu tibi ipſe iudicabis,ita etiā tibi iudicabo.Si eñ (inquit Chriſtus) dimiſeritis hominibus errata ſua,remittet & vobis pater cœleſtis errata veſtra. Ex pacto ergo dominū conuenire poſſumus,vt peccatorū remiſſionem concedat.Si tamen alijs a nobis erratorū ſuorū prius facta ſit venia. Certe pater agnoſcet a filio præſcriptā cōditionem modo, quod ad nos attinet, conditioni ſatiſfacere non detrectemus.

Pſalm.50
Roma.3
Chriſtꝰ p adiectā cōditionē,veluti ſigno qdā nos certos facit de remiſſiōe pctōrum.
Matth.5.
Chryſoſt.in Matthæum hom.20
Matth.7.
Matth.5

CAeterum verbo dimittendi vſus eſt Chriſtus, vt ſignificaret remiſſionem peccatorū, e ſola gratia dei pendere, id quod latius in materia iuſtificationis explicauimus. Quod autē rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternæ charitatis,vt non minori mentis ardore ac deuotiōe petamus proximis noſtris ſua delicta ignoſci,qua nobis noſtra condonari poſtulamus.Quin Chriſtianæ charitatis ardor, latius etiam progreditur.Vt ſancti videantur maiorē habuiſſe in orando proximorum curam,ꝗ ſuæ propriæ ſalutis,queādmodū Paulus teſtatur:Veritatem(inquit)dico in Chriſto Ieſu, non mentior,teſtimoniū mihi perhibē te conſcientia mea in ſpiritu ſancto,quoniā triſtitia mihi magna eſt & cōtinuus dolor cordi meo.Optabam eñ ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis,q ſunt cognati mei ſecūdū carnē,q ſunt Iſraelitæ, &c. Et Moſes eodem ſpiritu percitus orauit, dicens: Obſecro (inquit) domine,peccauit populus iſte peccatū maximū,aut dimitte eis hanc noxā, aut ſi non facis,dele me de libro quē ſcripſiſti, Amen. Dicimus aūt: Debita noſtra,non queādmodū panē quotidianum,noſtrum appellamus, veluti nobis impartitū ac donatum a deo,a quo omne, quod bonū eſt, proficiſcitur & ſuo dono noſtrū fit. Sed noſtra ſunt peccata, veluti quæ ex no-

Cur Chriſtꝰ vſus ſit verbo dimittendi.
Nobis.
Roma.9
Exodi.32
Noſtra.

ex nobiſipſis,& non a deo fuit,quemadmodū apud Oſee dn̄s cōteſtat:
Perditio(inquit)tua ex te Iſrael tantummodo,ex me eſt auxiliū tuū, nā
necꝙ in deo,necꝙ a deo eſt malum & nemo deo authore fit deterior.

Pœna indiuidua comes peccati.
Roma.6.
Oratio eccleſiæ.
Pſal.78

QVI hac petitione deprecari etiam peccati pœnā nos affirmāt,v ela
ti indiuiduam peccati comitem ac ſtipendiū,quēadmodū Paulus
ait:Stipendium peccati mors,hi in eccleſiæ ſupplicationem reſpexiſſe vi
dentur,quæ hanc petitionē, veluti paraphraſi quadā explicare voluiſſe
videtur,cum orat:Ineffabilem nobis domine miſericordiam tuā clemē
ter oſtēde,vt ſimul nos & a peccatis exuas & a pœnis, quas pro his me
remur eripias,atꝙ eo tendit pſalmus ſeptuageſimuſoctauus.

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Affectus hominū carnalium.
Facile eſt remittere proximo.
1 Chryſoſt.in Mat.ho.20.
Ibidem

SVnt plerique ſolo nomine Chriſtiani,quibus videtur fieri vix poſſe,
vt homo ex perfecto corde,capitali hoſti & malefactori dimittat,ſed
hi incipiant fieri Chriſtiani, diſcentes & hunc affectū remittendi proxi
mo non ex nobis eſſe,ſed a deo peti etiam oportere. Deinde intelligant
nullum plane laborē eſſe,petenti fratri condonare errata,ſiquidē inuidia
liberari,liuoris,iracundiæꝙ ſolicitudine leuari,magnam reddit mēti no
ſtræ quietem.Odium vero aſſidue in corde gerere,inuidia torqueri, tor
mentum eſt,quo non facile reperias maius, vt teſtes nobis ſunt inimici
tiarum appetentes & odīj amantes. Ad hæc,& ſi præceptū de diligēdis
inimicis magnū valde eſſe videatur,tamen ſi premium hoc enauātibus
cogitaueris,nihil omnino videbitur. Præmiū quidem ꝙ a te dimittenti
proximo,nullius a te exigetur ratio peccati,atꝙ etiā merces ampla in fu
2 turo tribuetur. Rurſus ſi cogitaueris q̄ non paria dn̄o facias,in condi
tione propoſita adimplenda, te profecto pudebit vllam hic difficultatē
cauſſari.Deus cum nullius vnquam indigeat,a te grauiter offenſus,tibi
gratis ignoſcit,ab omni peccato prorſus extraneus. Tu vero qui proxi
mo dimittis,ipſe quoꝙ remiſſione indiges,nimirꝫ multorꝫ etiā peccato
rum erga deū reus,& forte maiorꝫ q̄ proximus tuus,cui dimittere iube
ris.Sed fac,te iniuſta aliqua a proximo eſſe ꝑpeſſum,ea tamen talia pro
culdubio ſunt,qualia etiam tibi a deo remitti poſcis, multoꝙ interdum
3 tua commiſſa maiora. Deniꝙ ſi deum vis habere patrem,neceſſe eſt,vt
exemplo eius non tantū amicos,ſed & hoſtes & inimicos diligas & cō
plectaris.Quemadmodum Chriſtus Matthæi.v.ait:Diligite inimicos
veſtros,benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus &
calumniantibus vos,vt ſitis filīj patris veſtri, qui in cœlis eſt,qui ſolem
ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos ac iniuſtos.

Hoſtes noſtri diligēdi.
Matth.5.

Si eñ

Si enim(vt ſubdit)diligitis eos,qui vos diligunt,quam mercedem habe
tis? nonne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tã-
tum,quid amplius facitis? nonne & Aethnici hoc faciũt? Eſtote ergo &
vos perfecti,ſicut & pater veſter perfectus eſt. Atq; hic ne doctrinã euã
gelicam vti impoſſibilem auerſemur) Chriſti & ſanctorum fratrũ noſtro Lucæ.23
rum exempla nobis intuenda ac imitanda ſunt, qui pro perſecutoribus Acto.7.
& occiſoribus ſuis, inter ipſa etiã verbera ac mortes ardẽtiſſime oraſſe le
guntur,quin & Dauidis,viri veteris teſtamenti affectus intuendus eſt.
Domine (inquit) deus meus ſi feci iſtud,ſi reddidi retribuentibus mihi Pſal.130
mala,decidam merito ab inimicis meis inanis. Iob quoq; (memorabile Iob.31.
illud patientiæ exẽplũ) nobis rememorandus eſt. Si gauiſus,inquit,ſum
in delicto inimici mei,ſi dixi in corde meo, benefactũ eſt, audiat auris
mea maledictionem. A quo multum abhorrent,hi qui cum aduerſariũ
ſuum malitioſum in ius vocauerint, nec ab eo confeſſionem elicere poſ-
ſunt,gaudent tamen, ſi ſaltem eum ad periurij reatum adigant,vt vel ſic
etiam eius perdant.

SEd dices,quid. Si quiſpiam, eam adhuc imperfectionẽ in animo ſuo Quæſtio
ſentiat,vt proximo noxam ſtatim remittere poſſe ſibi non videatur,
nunquid is penitus ab orãdo deſiſtet,aut ſaltem orationis dominicæ for Dilutio
mulam euitabit? Reſpondemus, Multum differre, an quis affectũ eum Conſulit im
nondum habeat,cum tamen a deo ſibi dari affectet. An vero quũ eum perfectis.
necdum habeat, ne optet etiam habere ac a deo nanciſci,ſed magis odio
ac liuore intabeſcat eligens magis mori, q̃ vindictæ libidinẽ ponere. Si- Imperfectus
quidem prior rite ad orationem accedit, atq; adeo magis oratione indi-
get,quo corruptiorem gerit affectum. Is itaq; pie & dominicam ora-
tionem totam recenſebit,ſi hanc particulam quam tractamus, animo p-
murmurans, a deo expetat ſibi hunc affectum dimittendi proximo,ac
ſpiritum dulcem largiri. Quod faciens,adeo non orabit contra ſe,vt etiã
quod fideliter petit,ſit impetraturus, quemadmodũ Chriſtus Lucæ.xi.
pollicitus eſt dicens: Pater veſter dabit ſpiritum bonũ petentibus ſe. At Lucæ.11
poſterior,qui obfirmauit animum contra proximum ſuum, is certe fru- Odio tabeſcens
ſtra orat ſibi dimitti peccata. Chriſto exerte dicẽte: Si non dimiſeritis ho Matth.6.
minibus,nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra, quod & memo- Matth.18.
rabili parabola declarauit de ſeruo, qui noluit miſereri cõſerui ſui,qui &
propterea iuſſus eſt tradi tortoribus,quoaduſq; redderet vniuerſum de
bitum, vbi in calce, parabolæ vim explicans,ſubiunxit,ſic(inquit)& pa
ter veſter cœleſtis faciet vobis,ſi nõ remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de
cordibus veſtris. Quod & ſæpe alibi, veluti cuius ſummam geſſerit cu-
ram requirit, dicens: Dimittite & dimittetur vobis. Item, qua menſura Matth.6
menſi fueritis,remetietur vobis. Item,cum ſtabitis ad oradum,dimittite Marci.11.

Math. 5. ſi quid habetis aduerſus aliquem, vt & pater veſter, qui in cœlis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. Rurſus Matth. v. Cum offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuũ ad altare, & vade prius reconciliare fratri tuo. Chryſoſt. in Matthæum Ecce quantã curã Chriſtus huius rei geſſerit, quam tam ſæpe, idq; non generatim tantũ, ſed ſpecialiter & exerte inculcat, atq; etiã maximũ præmium facienti pollicetur, interim etiam mille tibi occaſiones manſuetudinis ac pietatis miniſtrat, vti hoc quod in te eſt beluinũ, depellat & iram (qua flagras) extinguat, teq; vndiq; tuis mẽbris reiungat, Quin & Ieſus filius Sirach veteris teſtamẽti ſapiens pulchre monet: Qui vindica- Eccle. 28 re (inquit) vult a domino inueniet vindictã, & peccata illius ſeruans ſeruabit, relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecãti tibi peccata ſoluentur, homo homini reſeruat iram, & a domino quærit medelã, in homine ſimilem ſibi non habet miſericordiã, & de peccatis ſuis deprecatur, ipſe cũ caro ſit, reſeruat iram, & propitiationẽ petit a deo, quis exorabit pro delictis illius? quo quid aliud ſignificat, q̃, quod talis hominis oratio Pſalm. 108. (iuxta pſalmiſtæ verbũ) ei fiat in peccatũ? Nam quid aliud eſt dicere, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, ſi non dimittamus? q̃ ſicut nos non dimittimus debitoribus noſtris, ita nec tu deus dimittas nobis, quæ horrida profecto eſt imprecatio pijs auribus ac mentibus inuiſa.

Quæſtio. AT inquies, ſi talis eſt cauſſa orantis, qui necdũ ex corde remiſit proximo, multi erũt, qui dũ orationẽ dominicã recẽſuerint, huiuſmodi Dilutio particulã inter orandũ omittent. Sed quis hos ſtultos non videt? Primũ Stulti, q aliter orant q̃ quia non orant, vt Chriſtus voluit & docuit, nec ſunt Chriſti diſcipuli. Chriſtus docuit Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationẽ, quam filius nõ dictauit, cognoſcit em̃ pater filij ſui ſenſus & verba, non ſuſcipit quæ vſurpa- Iohan. 11. tio humana excogitauit, ſed quæ ſapiẽtia Chriſti expoſuit. Ergo orationem quidẽ dicere poſſunt, circũuenire deũ & fallere nõ poſſunt, nec accipiunt indulgentiã, niſi ipſi indulſerint prius. In ſumma, vt huius particulæ finẽ faciamus, Nobis qui filij dei & Chriſti diſcipuli, eũ dici, tum eſſe volumus, orandũ eſt, vt pater noſter cœleſtis nobis donet gratiam, ex corde remittendi proximo debita, in nos commiſſa, vt eandem remiſſionis gratiam viciſſim ab eo conſequamur.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Tentare qd ſignificet in ſcripturis. TEntare in ſcripturis cũ generatim accipitur, ſignificat periculũ facere, ſeu experimentũ de aliquo ſumere. At tẽtare deum, nihil aliud eſt q̃ dei ver

dei verbis ſeu promiſſis nolle ſimpliciter credere aut fidere, ſed velle facere periculũ aut experiri, num verũ ſit, quod deus verbo ſuo propoſuit, aut futurorum pollicitus eſt, vel econtrario velle aliquid experiri contra legẽ naturæ inditã, vbi nec deus id vt fiat, præceperit, nec extrema neceſſitas huc coegerit, quod eſt deũ irritare, exaſperare ac contẽnere. Quẽadmodum legimus Gene. xvij. Quid (inquit Moſes ad populũ) iurgamini cõtra me, cur tentatis dñm? Itẽ, Deute. vi. Non tentabis dñm deũ tuũ, quẽ locũ Chriſtus contra diabolũ tentatorẽ citat, Matth. iiij. Et in Actis, cur tẽtatis dñm, vt imponatis iugũ ſuper ceruices diſcipulorum, quaſi diceret, Nondum creditis nos iuſtificari per fidẽ in Chriſtũ Ieſum, quẽadmodũ ipſe docuit, ſed magis cerimonijs Iudaicis? Dicitur aũt & deus tẽtare, & diabolus, ſed diuerſa ratione ac fine. Deus tentat vt probet ſeu exploret fidẽ noſtrã, non quaſi neſcius mentium humanarum, ſed vt nos nobiſipſis oſtẽdat, ac mũdo reddat manifeſtos. Sunt eñ plurimi, qui ſibi probe in Chriſtianiſmo profeciſſe vidẽtur, ſibi perſuadẽtes, quaſi toto corde deo fidãt ac adhęreãt, idq; priusq̃ ſui periculũ fecerint, at cũ aduerſitatis procellæ inciderint, tũ demũ reipſa cõperiunt q̃ longe abſint a pfectione iuſtitiæ. Qui ob id tentãtur, vt ſibi cogniti fiant, vtq; erudiãtur, inſtruãtur ac probent̃. Qui vero iã reuera pij ſunt, hi vt manifeſtent̃ glorificẽturq;, a dño tẽtari perhibẽtur, ſicut ſcriptũ eſt: Vaſa figuli probat fornax, hoĩes aũt iuſtos tẽtatio tribulatiõis. Sic deus Abrahã, multarum gentiũ patrẽ in filio tẽtauit & honorauit, ſic ſanctos apoſtolos, ſic inuictiſſimos martyres, igni & ferro, infinitisq; tormentorum generibus coronauit. Diabolus vero tentat, non vt inſtruat, ſed vt ſubruat, nõ vt erudiat, ſed vt euertat. Nã cũ ſciat carnẽ fragilẽ eſſe, & ad malũ procliuem, mũdi amantẽ, mẽtemq; noſtrã veluti captiuã in corpe mortis huius detineri, ſuggerit carni, corporeę voluptatis cupidinẽ ac illecebras, obijcit oculis mũdi ornatũ, faſtũ & gloriã. Aut ſi hoc nõ ſuccedit ſolicitat mundũ, vt intentet bonorũ direptiões, exilia, & mortes. Deniq;, prouocat mentẽ ad vitæ ſuperbiã, vel triſtitia & amarulẽtia obſcurat, faciẽs vndiq; periculũ, nũ poſſit hominẽ ſubuertere. Dei ergo tẽtatio, probatio. Diaboli vero tẽtatio, deceptio, ſeu praua ſuggeſtio eſt. Abſit ergo, vt qs putet deum ad hũc modũ, nẽpe ſubuertẽdi gratia, quẽpiã tẽtare, quãobrẽ diuus Iacobus ait: Nemo cũ tẽtatur, dicat, ſe a deo tẽtari. Deus eñ intẽtator malorum eſt, hoc ẽ, deus nõ eſt mali ſuggeſtor, q eſt author oĩs boni. Quod aũt hic oramus, ne deus nos in tẽtationẽ inducat, ſimili phraſi dictũ eſt, qua dñs dicitur induraſſe cor Pharaonis, aut cõuertiſſe cor Aegyptiorum, vt odirẽt populũ eius, ſeu cõcluſiſſe oĩa ſub pctõ, id eſt, permiſiſſe, vt hæc fierent. Nam frequẽs hæc phraſis eſt in ſcripturis, qua deus dicit̃ ea agere ſiue facere, q̃ fieri pmittit, vt ſit ſenſus: Et ne nos inducas in tẽtationẽ, id eſt, ne permittas nos induci. Tẽtatio eñ hic pro mali ſuggeſtione accipit̃. Nec

Gene. 17.
Deute. 6
Matth. 4
Acto. 15

Deus tentat.
Diabolus tẽtat.
Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

Eccle. 17.
Gene. 22.

Diabolus tẽtat vt ſubuertat.
Roma. 6.
Duplex diaboli machina.
Illecebræ.
Seuitia

Ambr. lib. 1. de Abrahã patriarcha.
Iacobi. 1.

Exodi. 9
Roma. 9

Auguſt. de ſerm. dñi in monte. 1. Cor. 10

hoc omittendũ eſt, tẽtatiõnẽ aliã humanã dici, veluti q̃ a carne ſeu a mũdo proficiſcit̃, qualis eſt tẽtatio ad fornicationẽ, furtũ, & id genus ſimilia vitia, de qua dictũ eſt: Tentatio vos nõ apprehẽdat niſi humana. Alia vero eſt diabolica, qua ſatan triſtitia, æternæ dãnatiõis, timore, blaſphemia, & deſperatione mentem hominis occupat, qua interdũ etiã oculis corporalibus viſibiliũ rerũ ſpectra offert, & aperto marte hoĩem aggreditur, quæ tentatio maxima quidem eſt & periculoſiſſima, ſed tamen eodẽ ſcuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus.

Auguſt. de ſerm. dñi in monte. Pharao. Iob. 7 Cyprianus in oratione dominicam. 1. Petri. 1. 2. Cor. 12

INduci aũt in tentationẽ, ſignificat nõ tantũ tentari, ſed tentatione penitus immergi, aſſentiri, ac a tẽtatione ſuperari, quẽadmodũ Pharaoni impijſſimo tyrãno cõtigit, ac paſſim omnibus contingit, q̃ a cõcupiſcentia ſua illecti & abſtracti, peccati vinculis collum ſubmittũt, tentationiq; ſuccũbunt. Quod ne fiat deprecandũ eſt, nõ aũt hoc orandũ eſt, ne omnino tentemur, 1 Tum, q̃d vita noſtra ſic cõparata ſit, vt aſſidue cũ hoſtibus aĩæ pugnã gerere debeamus. Quẽadmodũ Iob ca. vij. legimus: Militia eſt vita hoĩs ſuper terrã. 2 Tum, q̃d ſaluti noſtræ, vt tẽtemur, ſæpe nõ parũ cõducat. Nẽpe, vt infirmitatis nr̃æ nobis cõſcij facti, neq; ſuperbiamus, neq; veluti ſecuri in vtrãq; aurem obdormiamus, ſed magis in humilitatis ac virtutũ profectu cõſeruemur, ac in timore dei noſtrã ſalutem vigiles operemur. Quod in beato apoſtolo Paulo relucet, qui. ij. Cor. xij. de ſeipſo loquens: Ne (inq̃t) magnitudo reuelationũ me extollat, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ, q̃ me colaphizet, Propter quod ter dñm rogaui vt diſcederet a me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea, Nam virtus in infirmitate perficit̃: Atq; in hãc ſententiã alibi legis: Beatus hõ, qui ſemper eſt pauidus. 3 Tũ deniq; vtilis eſt tẽtatio, q̃d præparet ad victoriã & coronã. Si eñ nullus eſſet hoſtis, nulla eſſet pugna: ſi nulla pugna, nulla eẽt victoria: ſi nulla victoria, nulla eẽt corona. Quẽadmodũ Paulus ait: Nemo coronabit̃, niſi q̃ legitime certauerit. Nimirum, q̃d ſoli vincẽti promiſſa ſit a deo corona vitæ. Apoca. ij. Et vt Iacobus teſtat̃: Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit deus diligentibus ſe.

Prouer. 28. 2. Timoth. 2 Apoca. 2. Iacobi. 1.

Auguſt. de ſerm. dñi in monte

QVæ cũ ita ſint, nemo ob id deiecto aut puſillo aĩo eẽ debet, q̃d tentatione agitet̃, nec putare ſe propterea deo exoſum, multo minus a deo derelictũ eſſe, quin potius hinc ſtatuere ac iudicare debet, ſe deo curæ eſſe, quẽ eñ diligit filiũ, pater caſtigat. Et manifeſtũ ſane eſt argumẽtum, nondũ eſſe in hoſtis poteſtate, quẽ is adhuc acriter impugnat. At q̃ nullis tẽtationibus impetit̃, magis habet cur formidet, q̃d quẽ hoſtis iã captiuũ occupat ac vinctũ tenet, minus infeſtet, quãobrẽ diuus Iacobus nos dulciter cõſolãs, ait: Omne gaudiũ exiſtimate fratres mei, cũ in tẽtationes varias incideritis, ſcientes, q̃d probatio fidei veſtræ patientiã operatur.

Iacobi. 1

ratur. Patiētia aūt opus perfectū habeat, vt ſitis perfecti & integri in nul
lo deficiētes. Et qs tandē Chriſtianus eſt, q tentari oīno recuſet, aut pu-
gnā, cū ingerit, detrectet, cū Chrūs ipſe deus & homo caput noſtrū ſe a Matth.4.
diabolo tētari paſſus ſit: Idq; eiſdē oīno tētationū generibus, qbus nos
aggredi ille ſolet tētator, nēpe ſuggeſtione ac incitatione cōcupiſcentiæ 1.Iohan.2
carnis, cōcupiſcentiæ oculorū & ſupbiæ vitæ. Quin caput noſtrū nobis Chryſoſt. in
imitādū eſt, ne ſcilicet in tētationis certamen audacius inſiliamus, aut id- Matthæum
ipſum nobis accerſamus, ſed demū quū ducimur cū Ieſu in deſertū, vt tē
temur, vt tū eius exēplo certamina nō recuſemus, ac tētati, diabolo forti
ter reſiſtamus.

IAm ad particulæ expoſitionē veniamus. Nō ſemel antea docuimus, Cyprian' in
quāta ſit naturæ noſtræ imbecillitas, rurſus q̄ potētes hoſtes habea- orationē do
mus, q nobis nunq̄ nō immineāt, nēpe caro, mūdus & diabolus. Primus minicā.
hoſtis domeſticus eſt, intra tecta parieteſq; domus nr̄æ concluſus, q nec Chryſoſt. in Matth.
totus, q̄diu in hoc mortis tabernaculo ſumus, excludi pōt, tanto pericu- Roma.7.
loſior, q̄to intimior, nimirū caro. Alter familiaris admodū eſt, ac vicinus, 1.Iohan.2
nos vndiq; circūſtās, interim vt fallat, blādiēs, interim vt euertat minitās
ac ferociēs, Mūdus ſcilicet. Poſtremo, oīs malitię author diabolus, nunq̄
nō circuit tanq̄ leo rugiēs, q̄rēs quē deuoret, tāto formidabilior, q̄to oc- 1.Petri.5
cultior, verſutia ac malitia inſignis, tātæ in ſegnes & oſcitātes potētiæ, vt
non ſit ſup terrā poteſtas, q̄ ei cōparet. De qua ptāte operepretiū, duxit Ephe.6
ap̄ſus nos admonere, cū ait: Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnē &
ſanguinē, ſed aduerſus mūdi rectores tenebrarū harū, cōtra ſpiritalia ne-
quitiæ in cœleſtibus. Ergo ne tāti ac tā prope ſemp̄ imminētes ac fortiter
inſtātes hoſtes, nos plane imbecilles euertāt, iubet Chrūs, vt cœleſtē pa- Vis petitiōis
trē oremus, ne nos pmittat induci in tētationē. Quo inprimis nos humi
litatis rurſus admonuit, & vt indomitæ mētis tumorē reprimeret, noſtrā Cyprianus
nobis infirmitatē, oſtēdit, q ſcilicet oīno ſufficientes nō ſimus nr̄is viri- in orationē
bus, tot & tā infeſtis hoſtibus reſiſtere, ſed cœleſtis pr̄is egeamus auxilio, dominicam,
qui nos etiā ſua virtute ī tā difficili pugna faciet tādē victores. Quod & Chryſoſt. in Matth.
Dauid nō tacuit, Pſal. xvii. Qm̄ in te (inqt) eripiar a tentatione. Et itē Pſal.17.
pſal. lix. In deo faciemus virtutē, & ipſe ad nihilū deducet oēs tribulātes Pſal.59.
nos. Quis quæſo de ſe ſecurus eſſe poterit, qs ſuæ virtuti fidere, qui in-
telligat, q̄ tota hæc vita vndiq; diaboli laqueis plena ſit: q̄ nō ceſſet, ten-
tator ille, qui nec veritus eſt, & filiū dei Ieſum technis ſuis aggredi: De-
in qui ſecū reputet, q̊t ſatanæ machinis impetitus ſit, ſeruus dei Hiob: q Matth.4
recordetur Saulum prius electum poſt eiectum a conſpectu dei, q memi 1.Regū.9.10
nerit Dauid appellatum in ſcripturis virum ſecundum cor dei, eo turpi- 1.Reg.15.16.
tudinis pertractum, vt adulterium homicidio copularet, qui videat Sa
lomonem, cui deus in principio regni ſapientiam dederat vltra oīes ho 2.Reg.11.
mines, eo dementiæ perductum, vt peregrinis ſimulachris immolaret: 3.Reg.3.

 3.Regū.11

Matth.26. cui veniat in mentem,q̃d acciderit apoſtolorū principi Petro,qui fortem
Marci.14 vſq; ad mortis diſcrimen animũ profeſſus,ter dñm ſuum abiurauit.Hæc
Lucæ.22. Iohan.18. atq; hmōi multa q cōſiderat,is certe nō poteſt non inhorreſcere,ac for-
midare tētationis periculũ,& humiliare ſe ſub potenti manu dei,q̃d hic,
1.Petri.5. vt faciamus iubet Chrũs.Secũdo,eoipſo q̃d Chrũs iubet,vt patrē cœle
2 Deus ſemp paratus nos eripere à tē-tatione. ſtem oremus,ne tētatione ſuperemur,nobis certã fiduciã facit oīs tenta-
tionis dei auxilio filialiter vincēdæ,quin eoipſo teſtat̃,deũ ſemper para-
tum eē,vt nos a tētatione(vbi opē eius implorauerimus)eripiat. Quod
1.Cor.10 & Apl̃us Paulus i.ad Corinth.x.nō tacuit,cũ ait:Fidelis eſt deus,q non
patietur nos tētari ſupra id q̃d poſſumus,ſed faciet etiã cũ tētatione pro
3 uentũ.Tertio,oſtēdit hoc ipſo Chrũs nullũ eſſe remedium ſalutarius ac
efficatius ad ſuperãdas tētationes,viuida ac vigilanti oratione, quēamo-
Matth.26 dum & alibi monens,ait:Vigilate & orate,ne intretis in tentationē. Fi-
de em̃ diabolus vincitur.Fidei vero primus fructus,fidelis ac vigilãs ora
1.Petri.2. tio eſt,quamobrem Apoſtolus Petrus nos cōmonet, vt ſobrij ſimus &
1.Iohan.5. vigilemus,vtq; aduerſario noſtro diabolo reſiſtamus fortes in fide.Et q̃
valeat oratio ad ſuperãdos hoſtes,ſatis oſtēdit Amelech tantiſper ſupe
ratus,quãdiu oraret Moyſes manibus in cœlũ leuatis.Certe,ſi hoc reme-
dium adhibueris,non eſt cur diabolũ quãtumuis potentē,formides,q̃d
Ambro.de parad.ca.2. iam te in longe potentioris p̃ſidium receperis. Accepit quidē diabolus
tentãdi licentiã,ſed nō accepit copiã ſubruendi,niſi ſua ſponte labat̃ in-
firmus affectus,q ſibi conſiliũ nō nouit accerſere.Adeo diaboli inuiden-
tia & oēs eius machinę nihil ſunt,niſi euanida ac phãtaſtica apparitio.ſi-
Gregorius. bilus & ſuſurrus,quē hoc ſolo viceris,quod reſtiteris.Debilis(inq̃t qui-
dam)eſt hoſtis,nō poteſt vincere,niſi volentē,vinci aũt vult qui negli-
Quo pacto tētationibus reſiſtendum git reſiſtere,qm̃ ſuperſedet ſe humiliare & orare.Ergo cum tētator vana
& praua ſuggerit,timeamus,recolētes noſtrã infirmitatē,oremus deum,
Iacobi.1. vt ſenſus noſtros cuſtodiat,ne ſuggeſtio pariat delectationē, delectatio
conſenſum,conſenſus peccatũ,peccatũ aũt mortē.Quod ſi ita ad deũ hu
Tametſi diabolus execrãda ſuggerat, ꝓpterea tñ non conturbabimur. miles cōfugimus,iã hoſtis ſuperatus eſt.Quod ſi etiam hoſtis ea ſugge
rat,q̃ nec aĩa vellet proferre,nec hominis lingua nominare,veluti plane
execrabilia & nefaria,ne ſic q̃dē cōturbabere,q̃d nō raro tentator,p̃ſer-
tim in oratione(qua maxime deo appropinquamus)plerũq; nobis ea,q̃
ſunt plena opprobrij alicuius, aut ſceleris offundat,vel ſic nos a ſtudio
p̃cationis auertere cupiēs.In hoc ergo cōgreſſu nō referas pedē,tametſi
tentatio fuerit diuturnior,ſed in oratione p̃ſeuerato,& ſeduló verbis dñi
tui Chriſti Ieſu,diabolũ tētatorē retunde,q̃d & Athanaſius faciendum
Athan.in q̃ſtionibus.q.15. monet:Dic(inquit) blaſphemia ſit in caput tuũ diabole. Ego em̃ dñm
deum meum adorabo,& illi ſoli ſeruiam.Dic cũ Dauid:Exurgat deus
Pſal.67 & diſſipent̃ inimici eius,& fugiãt qui oderũt eũ a facie eius,nã & Atha
naſius teſtatur:Plures ſanctos expertos eē hũc pſalmum,ſummo terrori
diabo-

diabolis eſſe, hoc ergo ſaciens in tentatione non timebis, quod tum non ruinæ, ſed magis meriti occaſio tibi futura ſit.

IN ſumma itaꝗ hac petitione poſtulamus a patre cœleſti eam gratiã
nobis donari, qua ſuffulti carnalẽ libidinẽ, & quæcũꝗ ſunt a quibus Caro
accendi ſolet caro, domemus, ac totis viribus curemus, vt omnia incita-
menta voluptatis, cruci Chriſti affigere & mortificare poſſimus Adhęc Mundus
ne nos vlla mũdi creatura, ſua fucata venuſtate ac dulcedine ſollicitet ad Pſal. 91. 103
peccandũ, ſed magis prouocet ad dei laudem & gloriam. Rurſus, ne nos Roma. 1.
mundi malitia, perſecutiones, ac tribulationes ad impatientiã, vindictã,
iram, aliaꝗ vitia incitent, ſed vt conſtantes in mortem vſꝗ, fidẽ in deum 1. Petri. 3
firmam teneamus Itidem ſi flagellis caſtigemur, ac delicta noſtra plagis
iuſtiſſime immiſſis puniantur, cum ad hanc petitionis formulã recte po-
ſtulauerimus, vt deus huius tentationis felicẽ exitum faciat, quo ſcilicet
patienter ferentes quod immittitur, hic leuem vindictã experti, poſthac 1. Cor. 1.
non cũ hoc mundo dãnemur. Denique petimus, ne nos ſatanæ tentatio Diabolus
obruat, qua nos quo vel in ſuperbiã, vel in odiũ & inuidiã, vel in alia ſpi
ritualia crimina, atꝗ adeo tandẽ in deſperationẽ protrudat, ſubinde im-
petit. Rogamus aũt non ſinguli pro nobis, ſed pluraliter, hoc ſenſu, vt Nos.
cœleſtis pater omniũ illorꝫ agat curã, qui cũ grauibus & magnis tenta-
tionibus conflictantur, vt nos omnes defendat, cõfirmet, & erigat in hac 2. Timoth. 2
calamitoſa vita, vt ſicut decet Chriſtianos milites, vera fide dimicemus, 1. Cor. 9.
quo æternæ vitæ coronam poſt legitime geſta ac finita certamina in do-
mino ſimul conſequamur.

SED LIBERA NOS A MALO.

HAec eſt dominicæ orationis clauſula, vniuerſas petitiones ac preces Cyprian⁹ in
noſtras, collecta breuitate, concludens. Nam cũ dicimus, Sed libe- oratione do
ra nos a malo, cõprehendimus aduerſa cuncta, quæ contra nos in hoc minicã.
mundo molit̃ hoſtis diabolus, quo petito, nihil remanet quod vltra ad- Chryſoſt. in
huc debeat poſtulari. Impetrata eñ protectione dei, aduerſus quæcũꝗ Matth.
mala ſecuri ſtamus & tuti, cõtra om̃ia, quæ diabolus & mundus in per-
nitiem noſtrã operantur, machinanturꝗ. Quis enim ei de ſeculo metus
eſt, cui in ſeculo deus tutor eſt? & quis a diabolo metuat ſi deus liberet,
cuius fida & firma tutela eſt. Recte etiã veteres noſtra quidẽ ſentẽtia hic Chryſ. ibidẽ
per malum diabolum intellexere, quod ille omnis mali (quatenus nobis
damno & exitio eſt) vnicus author ſit. Deinde, quod cum nihil ſit læſus
a nobis, incõciliabili tamen aduerſus nos certamine, ac odio plusq̃ capi-
tali ꝓlietur. Sic vt ſi ipſi in fide noſtra infirmãda aut in obruẽdo nos, pec
cati ſarcina nõ ſuccedat, gaudeat tamen, vel externis malis nos vexare &

Iob. I. excruciare, vt vel hinc periculũ faciat euerſionis, quẽadmodũ cõtra Iob
Vis petitionis. & alios ſanctos feciſſe legitur: Quamobrem Chriſtus hanc clauſulã cæ
Chryſoſt. teris ſubiecit, dicens: Libera nos a malo. Vbi inprimis dicere nos maluit a malo q̃ a malis. Nos videlicet erudiens, quod aduerſus proximos, ob mala ea quę ab illis patimur, amarius commoueri nunquam debeamus, ſed magis ab eis in ſatanam omnis mali cauſam & inimicitias (veluti in cunctorum malorum caput) transferre. Sic vt ſi te lædat proximus hoc affectu orare debeas cœleſtem patrem, vt liberet non ſolũ te, ſed & proximum tuum tibi incõmodantem, a malo, hoc eſt, a diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus tibi incõmodat, alioqui non incommodaturus, quod natura a deo bonus creatus ſit. Non negamus interim hic ma
Auguſt. li etiam appellatiõe venire, quicquid eſt, periculoꝶ ac aduerſitatis, quod corpori & animæ fortunis & famæ vel iam imminet, vel futurũ eſt ac inſtat, ſi tamen intelligas (vti diximus) quo cauſa mali referenda ſit, nem
Malum duplex. pe ad diabolum, quod tamen vt caute accipias, neceſſe eſt. Nam aliud
Culpæ eſt malum culpæ, aliud pœnæ. Mali (quod culpæ eſt) ſolus diabolus eſt
Pœnæ author, cuius inuidia mors intrauit in orbẽ terraꝶ. Malum pœnæ hoc
1. Cor. 11 ipſum eſt, quod homini accidit in peccati vindictam, id quod ſcriptura deo tribuere non veretur, veluti quod & bonum & iuſtum eſt. De quo
Amos. 3 propheta Amos cap. iij. dixit: Non eſt malum in ciuitate, quod domi
Eſa. 45 nus non fecerit. Et rurſus dominus per Eſaiam, ca. xlv. Ego dominus & non eſt alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malũ, quãuis interim hoc malũ pœnæ, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipſe deo iuſtiſſime permittẽte, eo in increduloꝶ & obduratorum perpetuam pernitiem abutitur.

Quo differat hæc particula a priori. HOc autem differt hæc particula a priori, quod ibi poſtulauerimus vt pater cœleſtis, nos a malo (quod culpæ vocant) immaculatos ſeruet, hic vero vt a malo pœnę præſentis & futurę liberet, ibi rogauimus, ne tentationibus ſuccumbere ſinat, hic petimus, ne nos tribulationibus, afflictionibus & calamitatibus præſentibus, aut futuris deprimi, aut euerti permittat, hoc eſt, petimus, vt a vi aquarum & ignis, a fulgure & grandine, a fame & annonę charitate, ſeditionibus, bellis, factionibus, tumultibus, ſchiſmatis, malis mortibus, peſtilentijs, ægritudinibus, vinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis, & blandimentis, & reliquis id genus malis, q̃bus miſeri in hoc mundo præmimur & irretimur. Deinde etiã a malis futuris, veluti a ſubitanea & improuiſa morte & ꝑpetua ira dei, & pœnis, q̃ impios poſt hãc mortẽ expectare certũ ẽ, nos libe
Lætania. ret. Sic eccleſia hãc clauſulã, & in miſſæ ſacro, & in lætanijs (vbi & præterita & præſentia & futura mala deprecatur) explicat & exponit. Magna eſt autem conſolatio fidelibus, quod Chriſtus iubet vt patrem petamus,

tamus, quo nos ab his malis liberet, nam eoipſo nobis, fiduciam tribuit impetrandi quod poſtulauerimus. Neqꝫ enim quid petere iuberet, niſi nos certos eſſe vellet patrem petentibus, id etiam daturum quod alibi pollicitus ſit, dicens: Petite & dabitur vobis, & quæcunqꝫ petieritis pa- Matth. 7.
trem in nomine meo dabit vobis. Et rurſus: Amen dico vobis: Omnia Iohan. 14. 16 Marci. 11.
quæcunqꝫ orantes, petitis, credite & accipietis & euenient vobis. Item, Lucæ. 11.
Omnia quæcunqꝫ in deprecatione veſtra credentes petieritis, accipietis. Quæ verba toties iterat Chriſtus, idqꝫ non aliter q̃ ſi iureiurando ſe nobis obſtringat, quo vel ſic nos precantes certa in fide conſtituat. Et hãc ſententiam Iacobus teſtatur: Multum valere deprecationem iuſti aſſi- Iacobi. 5.
duam, quod & inſigni exemplo confirmat. Helias (inquit) homo erat ſi- Helias.
milis nobis paſſibilis, & oratione orauit, vt non plueret ſuper terram, & 3. Reg. 17. Lucæ. 4.
non pluit annos tres & menſes ſex. Et rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Quod tamen Iacobi dictum de oratione iuſti, ſic intelligi non debet, vt qui adhuc peccatorum pondere p̄- Pctõribus
mimur (modo tamen impiam ſegneitatem & mentis tumorem depoſue- orandũ, ſed pie affectis.
mus & in conſpectu dei humiliati ſimus) præſentia mala & aduerſitates Pſal. 106
deprecari non debeamus. Nam, vt Pſaltes de Iſraelitis præuaricantibus ait: Ipſi (inquit) exacerbauerunt eum in conſilijs ſuis, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et vidit cum tribularentur & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ, & dedit eos in miſericordias in conſpectu om- Pſal. 108
nium qui cęperant eos. Nec mirum, nam quomodo miſeretur pater filio- 1. Petri. 1.
rum, miſeretur dominus eorum qui timent eum. Ipſe eſt eñ pater miſe- Pſal. 45.
ricordiarum & deus totius conſolationis. Deus noſter, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, cuius oculi ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius, vt eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame. Exemplũ habes inſigne in Niniuitis.

DEnicqꝫ Chriſtus iubens vt precemur a malo liberari, inſinuat nobis Aduerſa huius mũdi patienter ferẽda.
aduerſa mundi huius, quæcũqꝫ tandem ea ſint, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduerſus deum indignari, aut obmurmura-
re, ſed magis (vt Paulus docet) eſſe in tribulatione patientes, & a ſolo Roma. 12.
deo, humili & æquo animo remediũ petere. Sic tamen ne deo certam legem præſcribamus, ſed vt ſemper committamus eius voluntati, quid de nobis fieri velit. Porro, ſi apoſtolo credimus, Omnes qui pie volunt vi- 2. Timoth. 3
uere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. Quod per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum dei. Quamobrẽ patientia nobis ſummopere neceſſaria eſt, quam ſubminiſtrat viuida fides, qua intelligimus quod ſicut oportuit Chriſtũ pati, & ita intrare in gloriã ſuam, Lucæ. 24
ita & nos multo magis compati oporteat, vt ſimul etiam cũ illo glorificemur. Roma. 8.

cemur. Atq; hoc eſt quod diſcipulis ſuis inculcans, ait Chriſtus: In patiẽtia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Hæc eſt enim quæ ſerenat ac pacat animos quæ nullis aduerſitatibus cędit, quæ (vt apoſtolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

Iacobi, 1.

Auguſt. de ſerm. dñi in monte.

TAmetſi autem, quod hac petitione poſtulamus, q̃diu iſtam mortalitatem circũferimus non ſit ſperandũ perfecte in nobis adimpletum iri, tamen cũ aliquando futurum ſit, recte vt fiat, poſtulamus, nimirum vt mortalitatis huius onere depoſito ac morte etiam ipſa per bonã fiduciam futuræ capeſſendæ ac obtinẽdæ vitæ ſuperata ex omni noſtri parte, opportuno tempore, beatitudo perficiatur. Quam in hac vita quidẽ inchoamus, ſed demum poſt hanc vitam a deo Optimo Maximo (ſi tamen fideles permanſerimus) perfectam accipiemus.

AMEN.

Amen quid.

HAec dictio, vt ſupra diximus, vox eſt ſermonem confirmantis, & ratum fore precantis, perinde atq; dicatur. Ita certo fiat, hoc eſt, o pater cœleſtis, ſi hæc vota filiorum tuorum pia ſunt, ſi iuxta formam a filio tuo Ieſu præſcriptam, concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præſtituram quod petimus.

Cuius eſt regnũ & poteſtas & gloria in ſecula, Amen.

DE NATVRA, DISTINCTIONE, VI, AC VSV LEGIS, CVM ſubiuncta explicatione Decalogi.

Cur poſtremus loc⁹ datus ſit explicationi Decalogi

NOn temere in hac inſtitutione doctrinæ Chriſtianæ, poſtremū locum explicationi Decalogi dedimus, non tantū ordinem, quem res ipſa requirebat, ſed & eccleſiæ mentē ac præſcriptum ſequuti. Explicationi eñ ſymboli Apoſtolici, quod fidē complectitur, primus locus debebatur, ꝙ fides ianua ſit, qua ad deū accedit, Proximū, eccleſiæ ſacramenta, quæ veluti quædā ſymboli pars eſſe videntur, atq; adeo fidei noſtræ certiſſima ſymbola ſunt, poſtulabant. Tertium vero locū, dominicæ orationis expoſitio merito tenuit, ꝙ oratio primū ac præcipuum fidei opus & exercitiū ſit. Fidem eñ in deum ſtatim ſequitur inuocatio. Quartū itaq; ac poſtremum locū iure ſibi Decalogus vendicat, qui regulam plane diuinā præſcribit, ad quā credentibus ac ſperantibus in deū, tota vita deinceps exigenda ſit, Homini eñ necdum fidē in deum aſſequuto ſeu nondū renato, fruſtra præſcripſeris Decalogum obſeruandū. Porro eundem ordinem eccleſia in catechizando ac baptizando obſeruat. Primū eñ deum precatur, vt a baptizando, quē ad fidei rudimenta vocare dignatus eſt, omnē cæcitatem cordis (quod per fidē fit) expellat, vt omnes laqueos ſatanæ, quibus is per incredulitatē fuerat colligatus, diſrumpat, vt ianuam pietatis aperiat, Deniq; vt baptizatus ſapientia dei imbutus, iniquitatū fœtoribus careat, ac ad ſuauem odorē pręceptorꝫ dei lætus in ecleſia eius ipſi deſeruiat. Deinde ſtatim ſub baptiſmū eccleſia ſymbolum & orationem dominicā reddi & recitari iubet. Quo facto baptiſmū in nomine trinitatis peragit. At mox poſt baptiſmū baptizato (quem iam ex aqua & ſpū ſancto regeneratū, & remiſſionē omnium peccatorꝫ ſuorꝫ adeptum eſſe conſtanti fide pronuntiat) veſtē candidam tradit, dicens: Accipe veſtem candidā & immaculatā, quā perſeras ante tribunal dñi noſtri Ieſu Chriſti, quo nihil aliud ſignificat, q̄ baptizatū eam innocentiam, quā per ſpm̄ ſanctū in baptiſmo accepit, per cuſtodiam mandatorꝫ dei tota vita ſeruare oportere, vt tandē ad gloriam regeneratis, & in nouitate vitę ambulantibus paratā perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non ꝙ iuſtificato iam per ſpiritū ſanctum in baptiſmo, deinceps opus ſit lege, ſi tamen eundē fidei ſpiritū (qui datur in baptiſmo) per vitæ innocentiam retineat, illiuſq; ductibus perpetuo obſequatur. Sed propterea vt habeat iam factus Chriſtianus Decalogū veluti ſpeculū quoddā, quod ſemper ob oculos poſitū inſpiciens videre poſſit, quantum in fide ſuſcepta per vitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, vt ſubinde poſſit diſpi-

Hebræ. 11.
Roma. 5.
Roma. 8. 10.
Decalog⁹ vitæ regula.
1. Corꝫ. 2
Ordo Catechiſmi Eccleſiæ ſub baptiſmum
Veſtis candida.
Matth. 25
Decalogus traditur Baptizato veluti quoddam vitæ ſpeculū
Rom̄. 7. & 8

cere,num a ductibus ſpiritus alicubi & quantū deflexerit, num ſpiritum domini ab innocētia innouata rurſus labendo contriſtarit,num veſtem illam candidā vndiquaque immaculatam ſeruarit.Porro ſi in baptiſmo, conuentis,ac pactis minus ſteterit,tum profecto cernet admodum exerte in hoc Decalogi ſpeculo maculas illas ſuas,quibus rurſus poſt baptiſmum,eius quam acceperat tunicæ candorem incaute deturpauit, Idq; non ſine fructu. Fit em̄,vt poſtquā viderit fœditatem ac morbum ſuū in ipſo ſpeculo demonſtratum indoleſcat, pœnitentiæq; dolore intrinſecus ductus ad eum medicum (qui ægrotum,quālibet ſæpe in eundem vel grauiorem etiam morbum collapſum non aſpernatur)certa ſalutis concepta fiducia recurrat, & dicat:Erraui ſicut ouis quæ perijt,require ſeruum tuum,quia mandata tua non ſum oblitus.

Fructus qui ex Decalogi meditatione naſcitur

Mat.9. &.11

Pſal.118.

SEd priuſquā ad Decalogum veniamus, dicendum nobis erit de ſignificatione & natura legis,q; nullus locus in ſcripturis frequentius occurrat,quo non vtcunq; intellecto in ſcripturarum ſenſu cecutire omnino neceſſe ſit. Iam (vt hic plurima repetamus) quæ ſparſim dicta ſunt prius,id tamen lectori moleſtum eſſe non debet, quod ſatis tradi non poſſit id quod omnino intelligendum ac noſcendum eſt ſemel.Lex itaq; generale nomen eſt,dictum a delectu.Omnis ergo inſtitutio,quam ſequuti eligimus, quod faciamus,& contrariū vitamus,communi appellatione lex dici poteſt.Sic accepto vocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam.Diuina rurſus diuiditur in legem naturæ & latam,Lata iterum in veterem & nouam,Vetus in moralem, iudicialem, & cerimonialem,quæ breui declaratione indigere videntur.

Lex vnde dicta.
Cicero

Legis diuiſio.

LEx diuina eſt,per quam accepta pro captu noſtro dei notitia de dei voluntate docemur,requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga deum,qua nos totos ſubmittamus diuinæ voluntati,ac damnans eos,qui non præſtant hanc perfectam obedientiam. Hæc eſt em̄ propria vis legis diuinæ,ſiue ſcripta ſit,ſiue non ſcripta. De non ſcripta legimus,Cum gentes,quæ legem non habent,naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt,eiuſmodi legē non habentes, ipſi ſibi ſunt lex,qui oſtendunt opus legis ſcriptū in cordibus ſuis,teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorū,& inter ſe inuicem cogitationū accuſantium,aut etiam defendentium.De ſcripta vero,Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo,ex tota anima tua, &c̄. Rurſus: Maledictus qui non permanſerit in omnibus his,quæ ſcripta ſunt in libro legis. Et iterum: Quicunq; totam legem ſeruauerit,offendat autem in vno,factus eſt omniū reus, Hac diuina lege,vt eſt ab optimo,maximo deo data,nihil iuſtius, nihil ſanctius,nihil ſalubrius eſt,quæ in dilectione dei & proximi tota conſiſtit.

Lex diuina, quæ ſit,& qd requirat

Propria vis legis diuinæ

Roma.1.

Deutero.6
Matth.22
Marci.12.
Lucæ.10.
Deute.27
Galat.3.

Iaco.2
Lege diuina nihil ſanctiꝰ
Roma.13.

Quum enim homo conditus ſit,potiſſimum ad deum agnoſcendum & colendum,idq́ per lumen quoddam menti humanæ inditum,quo homo ante lapſum in peccatum certam de deo notitiam habuit, nempe deum eſſe creatorem & gubernatorem omnis creaturæ,iuſtum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginem ſuam in ipſa hominis mente condidiſſet. Conſequens eſt,vt priori legis diuinæ parte,quæ dei amorem reſpicit ac complectitur,nihil iuſtius eſſe poſſit,ſiquidem perfectam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate conditi erga creatorem ſuum (cuius imaginem ex gratuita beneficentia gerit)poſtulat ac requirit. Cęterum,quum per idem lumen intelligamus,nos in vno & ex vno homine omnes eſſe creatos,Idq́ non ob aliud,q̃ ad deum ipſum in quadã vitæ ſocietate collaudandum & glorificandũ. Quid,quæſo,ſanctius ac ſalubrius altera parte legis diuinæ,vel dici,vel excogitari poteſt,quæ iubet proximum propter deum, ſine concupiſcentia diligi. Hæc vero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt,quod humana externam,ſed diuina magis internam iuſtitiam requirat, id eſt, mentem & voluntatem conſentientem legi dei,qua deum vere & ex animo timeamus, & ex toto corde,omni fiducia in eum coniecta, diligamus, proximum vero noſtrum perinde ac noſipſos ſyncero dilectionis affectu complectamur, Proindeq́ damnat hæc lex omnem concupiſcentiam malam, omneſq́ vitioſos affectus,qui ipſi ſeu obedientiæ pfectæ erga deum repugnant. Hæc ergo diuina lex,quæ iuſtum decernit,vt omnia ſint ordinatiſſima,ſemper eadem eſt & æterna,quemadmodum dei voluntas eſt immutabilis, quamuis varie exhibita ſit pro ratione temporum & perſonarum,quo fit,vt in tot ſpecies diducatur,eadem tamen re ipſa ſemper exiſtens,quem admodum inferius latius dicemus.

Lumẽ naturæ menti inditũ.

Auguſt. li.3. Cõfeſſio. ca.7. & libro.1. De libero arbitrio cap.56 & ſeq.

Prior legis diuinæ pars omnium iuſtiſſima.

Secũda æquiſſima

Geneſis.1

Diſcrimẽ legis diuinę & humanæ

Lex diuina reqrit mentẽ conſentientẽ legi dei

1.Petri.5

Exodi.20

Deute.5

Rom.7

Lex diuina ſemper eadẽ eſt.

LEx humana,quæ & ius ciuile appellatur, veluti media eſt inter legẽ diuinam & diabolicam,quæ quanto ad diuinam magis accedit,tanto ſanctior ac melior eſt,quanto rurſus ad diaboli legem deflectitur deterior ac deprauatior. Eſt autem lex humana ordinatio publica,non præcipiens de interiori mentis iuſtitia, nec iudicans de occultis, quod homo non intueatur cor, ſed tantum de factis externis, honorem deferens operibus extrinſecus bonis, & pœnam irrogans externis malefactis, in hoc conſtituta,vt obedientia ac honor præſentibus magiſtratibus deferatur, & ciuilis quædam & externa pax conſeruetur. Hæc enim ſtatuit de iure perſonarum,de rerum diuiſione, & poſſeſſione,de contractibus, de teſtamentis,de pœnis delictorum, & cæteris ſimilibus, ſine qua lege impoſſibile eſt,retineri vitam corporalem,vt non iniuria anima ciuitatis appellata ſit. Et quanquam de iuſtitia interiori,quam deus requirit,fere

Lex humana,quæ.

Legis humanæ vis

1.Reg.16.

Romañ.13

1.Petri.2.

Summa iuris ciuilis

Lex anima ciuitatis.

Auguſti. de Geneſi ad literā cap. 9. vi Lex ciuil' dei ordinatio Roma. 13.

nihil præcipiat, attamen quatenus ad ſuum finem refertur ordinatio & donum dei eſt, deo placens. Et quis tam cæcus eſt mente, qui non videat, quanto terris ornamento ſit, & quantū valeat ordo ille reipublicæ in cuiuſdam pacis terrenæ vinculum coercens etiam peccatores, vt tantū donum non poſſit non eſſe a deo. Quamobrē diuus Paulus ait, Oportere omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ob id ſubditam eſſe, quod non ſit poteſtas niſi a deo, ſed poteſtates quæ ſunt, a deo ſunt, Ideoq; ſubdit: Qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Item: Dei miniſter eſt, ei qui bene facit in bonum, ei vero, qui male facit, vindex in iram. Et aperte pronuntiat Paulus, neceſſarium eſſe, vt huic legi obediatur, non tantum propter iram, ſed & propter conſcientiam, vt qui ſecus fecerit, non tantum pœnæ ciuili ſubiaceat, ſed & peccatum incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam abrogatæ non ſunt, ſed potius lege diuina firmantur. Et vt non faciant, vt rebus externis homo bene & ſecundum deum vtatur (quod nemo niſi fidelis hoc faciat, dicente ſcriptura: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum eſt, infidelis autem nec obulus) faciunt tamen, vt male vtentes rebus corporalibus minus moleſti ſint, donec fideles & pij inter eos viuentes, perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas æternitatis eſt, vbi non habet, niſi iuſtus locum, non niſi ſapiens principatum, vbi poſſidebunt quicunq; ibi erunt, vere ſua. Et propterea Paulus pro magiſtratibus etiam Aethnicis orare iubet, vt tranquillam & quietam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hic eſt enim finis legis humanæ, a quo ſi aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet, tum demum audienda non eſt, ſed fortiter illi obſiſtendum cum Apoſtolis, quod oporteat plus obedire deo, quam hominibus, maxime, cu tum potius diabolica q̄ humana lex cenſenda ſit.

Legi ciuili obediedum ſub pęna peccati

Quaten' lex ciuilis abrogata ſit p legem diuinā.

Aug. ad Macedoniū epl'a 54. circa finē

1. Timoth. 2.

Actoꝝ. 5

Lex Diabolica

Auguſtinus. Chryſoſto. Gene. 1 Eſaiæ. 14 Iohan. 8.

Lex diaboli legi dei contraria.

Ephe. 2 1. Petr. 5

LEx deniq; diabolica ea eſt, cuius author eſt Satanas, princeps & author omnium malorum, non quod ſit vlla ſubſtantia per ſe mala, ſed quod ſicut ipſe Satanas bene conditus a deo, ſua peruerſa voluntate degenerauit in malum, ita res alias a deo bene conditas, quantum poteſt, vitiat & corrumpit, maxime vero homines, quos lege ſua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum ſolicitat. Quemadmodum enim deus lege ſua fidem & obedientiam erga ſe requirit, ita diabolus ſua lege per diffidentiam & rebellionem hominum mentem inquinat, & quemadmodum lex diuina, omnia vult eſſe ordinatiſſima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandum. Hanc Satanicam legem ſcriptura vocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati, quod illius ſatelles

pecca-

peccatum ſit, ſtipendium mors, cuius origo & vis ſuperius non ſemel
oſtenſa eſt. Porro, primi parentes noſtri, quamdiu libero arbitrio & lu-
mine illo diuinitus indito (quo deus legem ſuam initio tradidit & homi-
nis mēti inſeuit) bñ vſi ſunt, ſub lege diuina tantū fuerunt, qua duce, etiā
potuiſſent per ſuperadditam gratiam perfecte obedire deo, quod ſcilicet
nullam in ſe diſſenſionis materiam aut pugnam ſentirent, ſed magis expe
rirentur, carnem menti omnino conſentientem. At poſtquam diabolus
in paradiſo legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex li-
gno ſcientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipſis propoſuiſſet ac ſug-
geſſiſſet, quum diceret, Comedite, ſi comederitis, non moriemini, ſed eri-
tis ſicut dij, ipſiq; male creduli ac miſere ſeducti, magis elegiſſent aſſen-
tiri diabolo mendaci, q̄ deo vero, & magis obtemperare legi Satanæ cor
ruptoris, q̄ legi dei, creatoris ac ſeruatoris, protinus in eis obſcuratū eſt,
lumen illud notitiæ dei diuinitus infuſum, illo ſcilicet offundēte, infideli
tatis tenebras, quem Chriſtus poteſtatem tenebrarum appellat, proin-
deq; mox vbi præceptum dei tranſgreſſi ſunt, peccatum velut ægritu-
do quædam lethalis eos inuaſit, & mors ipſa protinus concepta, ac illa
vis (qua ante peccatum mens corpori dominabatur) repente vitiata eſt,
ſuccedente lege concupiſcentiæ carnalis deinceps per Adam in omnes
homines ex mortis propagine deriuata, quæ eſt omnium peccatorum,
omniſq; rebellionis contra deum amariſſima radix. In hac peccati lege,
quum concipiamur & naſcamur, afferimus nobiſcum dei ignorantiam,
ſeu ſaltem obſcuriſſimam notitiam, diffidentiam, & rebellionem contra
deum. Vacamus enim dum naſcimur, ac tantiſper etiam, donec renoue-
mur, vero timore dei (nam ſi quis eſt in nobis dei timor, is eſt cum odio
coniunctus) non tangimur vera fide, dubitantes ſubinde de prouiden-
tia, iuſtitia & miſericordia dei, non afficimur vera charitate, ad amorē re-
rum fluxarum magis procliues, tametſi adhuc ſentiamus in nobis illam
dei legem non eſſe penitus extinctam, ſed oppreſſam, quo fit, vt nemo
non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem volenti mi-
hi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet, Condelector enim legi
dei ſecundum interiorem hominem, Video autē aliam legem in mem-
bris meis repugnautē legi mētis meæ, & captiuantem me in lege pecca-
ti, quæ eſt in membris meis. Per hanc legem factus eſt diabolus princeps
mundi huius, quē Chriſtus veniens eiecit, delēs chirographum decreti,
quo nos huic diabolicæ legi obſtrinximus, quod erat contrarium nobis
auferēs illud de medio & affigens cruci, & expolians principatus & po-
teſtates traduxit confidēter, palam triumphans illos in ſemetipſo. Ergo
qui in Chriſto baptizantur, ab huius quidem legis vi ac dominatione,
hoc eſt, a peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim ſpiritus vi-
tæ in Chriſto Ieſu liberat nos a lege peccati & mortis, ſed tamē interim

Gene.2
Ecci.15.& 17
Aug. de cor
rupt.& gra.
Gene.3

Diabol⁹ po-
teſtas tene-
brarum
Lucæ.22.
Bernard⁹ in
ſerm. de cœ
na domini.

Lex diaboli
ſeu concupi-
ſcentiæ, in q̄
naſcimur, q̄
ſecum adfe-
rat.

Roma.7

Diabol⁹ prin
ceps mundi
huius.
Iohan.
Coloſſ.2
Iohan.

Romañ.7
Auguſtinus.

Bernardus in ſer. in cœna dñi de baptiſmo.

manet concupiſcẽtia, materia ac fomes peccati, non vt dominetur, ſed vt
ꝑ ſpiritum nobis in baptiſmo datum ſenſim eradicetur. Quo fit, vt Apo
ſtolus dicat, nihil damnationis eẽ his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſe-
cundum carnẽ ambulant, quo ſignificat ac docet, diabolum in regenera-
tis, per concupiſcẽtiam efficacem non eſſe, niſi tamẽ legẽ ſpiritus vitæ de-
ſerant, & facti deſertores, relictis Chriſti vexillis, ſua voluntate carnem
iterum inſequendo, ſe diaboli legi rurſus alligent, & ex filijs fidei, fiant fi
lij diffidẽtiæ, in quibus ſolis, efficax eſt ſpiritus ille erroris, quẽadmodum
in expoſitione ſacramẽti baptiſmatis latius diximus.

Ephe. 2

Legis diuinæ diuiſio. Tria tpa q̃d ad legem diuinam attinet ſpectãda. Lex naturæ. Lex Moyſi. Lex Euangelica. Hiere. 31. 2. Cor. 3.

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (vt diximus) ſemper ea-
dem ſit & immutabilis, aliter tamẽ atq; aliter ſecundum diuerſitatem
temporum & perſonarum exhibita eſt, Quo fit, vt in legem naturæ &
legem ſcriptã, ſcripta rurſus in veterem ac nouam diuidatur. Tria ſiqui-
dem tempora ſpectanda ſunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapſi,
& reſtituti, Condito data eſt lex naturæ, Lapſo vero, quum hæc naturę
lex nedum per originale peccatum obſcurata, ſed increſcẽte etiam homi
num malitia propemodum obliterata fuiſſet, data eſt lex vetus per Mo-
ſen in tabulis lapideis, dei digito conſcripta. Poſtquam vero & hoc dei
donum, hominum impietas ſibi verterat in occaſionem grauioris dam-
nationis, data eſt lex Euangelica per Chriſtum, quæ digito dei in cordi-
bus fidelium exaratur.

Lex naturæ ſi generatim accipiatur in oībus rebus creatis viget. Pſal. 103

LEx naturæ ſi generatim accipiatur, non tantum indita eſt menti ho-
minis, quin viget quoq; in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ
ſenſu carent ac ratione, veluti corpora cœleſtia, maria, flumina, fontes,
plantæ, & omne animantium genus, ſuæ quodq; naturæ legibus obtẽ-
perant, quod tamen ſic accipi volumus, non quod natura, ſed quod de-
us naturæ conditor, harum legum ſit author, etſi leges naturæ dicantur.
Quicquid enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmo-
dum ſuperius in ſymbolum diximus. Cæterum, quidnam ſit naturæ
lex, quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea a commu-
ni lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex ſuperiori-
bus ſatis intelligi poteſt. Cæteræ creaturæ ſuam legem a condito orbe
perpetuo quodam tenore obſeruant, quia libero carent arbitrio. Soli an
geli, ac deinde etiam homo (quod ipſis data fuerit libera voluntas)
hanc legem præuaricati ſunt. Lex ergo naturæ in hominibus eſt illa no
titia de deo, & de dei voluntate, quæ, conditis nobis, menti no-
ſtræ per deum eſt indita. Hæc (vt iam diximus) ante præuarica-
tionem diuini præcepti, per lumen illud diuiuitus inſitum, tam cer-
ta erat ac dilucida, vt ſi voluiſſet homo, potuiſſet deo per gratiam

Auguſtinus.

Lex naturæ homini indita, quo differat a lege naturæ cõmuni. Pſalm. 103

Lex naturæ in hoīe quid.

Añ lapſum. Aug. de corrept. & gra. cap. 10. 11.

ſibi

ſibi in hoc ſuppeditatã obedire. Verum, poſt præuaricationem hoc lumẽ cum diaboli ſuggeſtione, tum noſtro vitio non aliter obrutum eſt, & obſcuratum, q̃ fieri videmus in oculo ſaucio. Purus enim & ſyncerus oculus, lumine quodã diuinitus inſito illuſtratur, quo ſuo munere rite ꝑfungitur, Quod ſi in eũ puluis irruat, aut vehemens ſumus, vel pituita immigret ſtatim ſordidus fit ac ſaucius, purgandus prius, antequam videre aut recte intueri lumẽ rurſus poſſit. Non ſecus lumen illud naturæ mẽti primi hominis infuſum, etſi peccato ſuccedẽte nõ penitus extinctũ, mirum tamẽ in modũ obtenebratũ fuit. Remanſit adhuc effigies quædã & imago diuinæ ſapientiæ, quam ipſe animis noſtris impreſſit ac inſculpſit, ſed tenuis, qua tamẽ nullũ eſt, in rerꝫ natura certius dei veſtigium. Certe hoc conſtat nullam eſſe rationalẽ animã quamuis peruerſam (quę tamẽ vllum rationis vſum obtineat) in cuius conſcientia per hanc naturæ legem non loquatur deus, qui eã in cordibus hominũ ſolus inſcribit Fertur qdẽ animus hominis necdũ renati, cęca quadã cupiditate, interim tamẽ cũ cogitat & ratiocinatur: tũ quicqd in ea ratiocinatiõe verꝫ eſt, nõ ei, ſed huic ipſi lumini veritatis, a quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, tribuendũ eſt, ac agnoſcẽdus deus q inuiſibiliter, ſed ſenſibiliter tamẽ in mẽtibus hominũ operatur. Hæc itaqꝫ naturæ lex in æthnicis etiã teſtatꝰ & clamitat, Deũ cõditorẽ totius naturæ, deũ bonũ & iuſtum, deo obediendũ, deũ inuocãdũ eſſe, ſicut dicit Apoſtolus: Qui cũ cognouiſſent deũ (nimirꝫ per naturæ legẽ) nõ ſicut deũ glorificauerũt. Hæc itẽ lex facit vt homo naturaliter intelligat virtutẽ expetendã eſſe propter deũ. Itidẽ ſecũdũ naturã eſſe, parẽtibus ac maioribus obtẽperare. Hæc quoqꝫ facit iniurias, cædes, furta, ſtupra, adulteria, mendacia, & his ſimilia, naturali iudicio diſplicere, idqꝫ atteſtante conſcientia, Sed de hoc ſatis.

Augu. in Iohan. Tracta. 1

Auguſt. de ſpũ & litera, cap. 17

Nullũ certiꝰ dei veſtigiũ in rerũ natura, q̃ lex naturæ.

Aug. de ſer. dñi in mõte lib. 2

Roma. 2.

Deus operatꝰ ſenſibiliter in mentibus hominũ

Lex naturæ docet nos de deo

Roman. 1

Docet ſectã dã virtutẽ & ſcelera vitanda.

Romañ. 2

VT ad legem latam ſeu ſcriptam veniamus, principio quo intelligi poſſit, cur ea data & quæ eius virtus ſit, repetendũ eſt, q̃d toties ſuperius docuimus. Nẽpe per lapſum primorꝫ parẽtũ, viribus liberi arbitrij miſere abutentiũ, legẽ diuinitus inſitam, atqꝫ adeo totã ipſam hominis naturã, cũ viribus ſuis tã grauiter vitiatã ac corruptam fuiſſe, vt per ſuas vires originali innocẽtiæ ſeu iuſtitiæ reſtitui nullo modo potuerit. Adeo eñ vires illæ naturales per peccatũ vitiatæ ſunt, vt liberꝫ arbitriũ amodo ex ſe inefficax eſſet ad bonũ, ac plane impotens ad præſtandam obediẽtiam legi dei, initio mẽtibus humanis inſculptæ, vel ob id, quod vitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, ſtatim cœperit, idque neceſſaria quadã conſequentia, in natura hominis hærere ignorãtia, dubitatio, diffidẽtia, odiũ, & cõtẽptus dei, q̃ cũ lege diuina pugnãt, q̃ natura ipſa dictãte iubet, vt deũ ex toto corde, ex tota aĩa, ex tota mẽte, & ex oĩbus viribus diligamus, vtqꝫ ſoli deo ſubiecti ſimus ac adhæreamus. Iã

Augu. de natu. & gratia. Supra fo. 99

Auguſt. de ſpiritu & lra.

Liberꝫ arbitriũ poſt lapſum inefficax ad bonũ

etſi deus hominē lapſum,& peccato plane obrutū,deq; ſalute & reparatio
ne ſua penitus deſperātē,ineffabili pietate rurſus erexerit, cū promitteret
futurū aliqñ ſemē ex muliere quod caput ſerpētis contereret , hoc eſt,q̃d
Gene,3 regnū diaboli (peccati ſcilicet & mortis)aboleret,ac hominem a peccati
Auguſtinus. vinculis eximeret,in qua etiam promiſſione non dubium eſt,oēs pios
epiſto.95.de ab orbe cōdito ſuæ ſalutis anchoram poſuiſſe, quinetiam omnes homi-
Pelagio ad nes in huius promiſſionis fide ſaluari,& per eam bene operari, ac legem
Innocentiū. ſectari potuiſſe,Tamen cum diabolus ſua tyrannide (necdum per ven-
turi Chriſti potentiam deſtructa)hominum maximam partem (alioqui
Gene.6 ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne inſuper ſcelerū
genus ruere feciſſet,ac mentibus eorum per accumulatas peccatorū ſor-
des magis ac magis obſcuratis,hanc promiſſionem ſenſim excuſſiſſet, fa-
ctum eſt, vt paucis admodum ſanctis ac pijs hominibus exceptis, qui
memoriā eiuſcemodi promiſſionis ſingulari dei beneficio conſeruabant,
Gene.12 & poſtea in Abraham ac Dauid renouatam agnoſcebant,cæteri huius
2.Reg.7 promiſſionis,& eiuſcemodi ſpiritalis liberatiōis ignari,lege naturæ male
1.Para.17
Pſal.55. ſint abuſi.Quidam enim eo dementiæ ſunt prolapſi, vt deum eſſe nega-
1 rent. Siquidē hi, quum hominē in tantam miſeriam per peccatum illud
Propter ex- primorum parentum lapſum eſſe non agnoſcerent,nec modū viderent,
cuſſam pro quo ſe e peccati vinculis extricarent,ac etiam cernerent temporariam ſce
miſſionē de lerum impunitatem,cæco plane ac impio iudicio prouidētiam dei ſuſtu-
Chr̃o & abu lerunt,deſideria ſua peſſima inſequētes ac dicentes in cordibus ſuis.Non
ſum legis na eſt deus,quos tamen non dubium eſt grauem mentis lanienam ex deli-
turæ neceſſa ctorum conſcientia ſemper circūtuliſſe,qua tamen vel ſola cōmonſtran-
rio erat veni te ſatis intelligere potuiſſent ſcelerum aliquē vltorē aliquando fore.Qui-
endum ad le
gem ſcriptā.
Pſal.13.
2 dam vero etſi deum eſſe naturali iudicio,vtcūq; cognouiſſent, non ta-
Roma.2 men ſicut deum glorificauerunt,ſed ſuperſtitionibus dediti vanos deos
Deuter.32 opera manuum ſuarū ac vanos ritus (in quibus omnē ſuā fiduciā conſti-
Roma.1 tuebant)ſibi finxerūt.Quidam deniq; licet vnū deū agnoſcerent,cui &
3 obediētiam deberi cenſerent, & quæ lex naturæ,veluti bona ſuggereret
ſequēda,quæ viciſſim mala reſpuenda eſſe putarēt,tamē cum in propri-
as vires & opera,& non in dei virtutem ac bonitatem reſpicerēt, ſeipſos
miſere deceperunt. Nā etſi manus a publicis criminibus abſtinerēt,ani-
mum tamē praua concupiſcētia imbutū mūdare non potuerūt.Hoc em̃
ſolius dei & promiſſi mediatoris munus erat, quem illi,vel ignorabant,
Auguſtinus. vel agnoſcere ſaltem nō volebāt. Quid aūt magni eſt,ſi manus retineā
tur a ſcelere,cum animus legi dei,interiori cōcupiſcētia repugnante, nō-
Deute.6 dum conſentit?Vbi adhuc vitioſi affectus ex concupiſcētia pullulantes,
Matth.22 ac perfectā erga deū charitatē (quæ ex toto corde, & ex oībus viribus
proficiſci debet)vitiantes reliqui ſunt,qui (etſi externū opus peccati non
patretur)conſcientiam tamē coram deo in non renouatis accuſare non
deſinūt,

deſinunt. Nam vt Apoſtolus ait: Non ſolum digni ſunt morte, qui ea fá Roman.1
ciunt, ſed & qui facientibus conſentiunt, conſentiunt autem, qui in ſimi- Qui dicãtur
lia ſcelera cum facientibus omnino ruerent, niſi deum vt vltorem time- cõſentire fa-
rent. Certe plane aliud eſt, quempiam voluntate benefaciendi beneface- cientibus
re, aliud vero ad malefaciendũ ſic inclinari, vt & malũ faceret quis, ſi hoc Augu. ad Bo
poſſet impune permitti. Nã profecto is in ipſa intus volũtate peccat, q nifaciũ. lib.1.
non volũtate, ſed timore non peccat, quales ſumus om̃es, in quibus nõ- contra.2. epi
dum viuit Chriſtus, ꝙ om̃es prorſus quotquot ſumus, ſic nos adfectos ſtolã Pelagi
deprehendimus, vt ſi nulla lex vrgeret ac abeſſet tam pene metus q̃ ſpes anorum.
præmij, eſſetq; plane liberꝝ nobis facere quiduis, omnino quæ peſſima
ſunt, faceremus, p̃ſertim vel impellẽte tẽtatione vel prouocãte occaſiõe.

CVm ergo naturalis lex per lapſum Adæ in hominũ mentibus in-
tantum obtenebrata fuiſſet, vt citra fiduciã promiſſionis venturi ſe- Gene.22
minis, in quo benedicerentur om̃es gentes ad iuſtificandum hominem Galat.3
ipſa non ſufficeret, Inſuper etiã per increſcentẽ hominũ malitiã prope-
modũ eſſet obliterata, factũ eſt ſingulari dei prouidentia, vt lex per Mo Lex vetus p
ſen data (quæ & vetus ad differentiã nouæ legis per Chriſtũ latæ appel Moyſen da-
latur) ſuccederet. Idq; tribus potiſſimũ de cauſis. Primo, vt coerceret ho ta tres potiſ-
mines quadam diſciplina, pœnarꝝ metu a flagitijs deterrẽs, quod vt ita ſimum ob cauſas
1
fieret, erat neceſſe, modo ſocietas humani generis, aliquo ſaltem modo Lex diſcipli
conſtare deberet. Nam cum lex naturæ ita eſſet obſcurata, vt etiam ma- na coercens
nifeſta ſcelera perinde ac ſi ſcelera non eſſent diſſimularentur, fiebat vt hominũ cu-
ſtupra, inceſtus, adulteria, rapinæ, cædes, & his ſimilia facinora, non tan- piditates.
tum impune admitterentur, ſed & ſcelerati ſeſe laudem inde referre puta
rent, quare poſt naturæ legem, ſcripta lex, ob id inprimis diuina autho-
ritate ac beneficio lata eſt, vt hæc externa & manifeſta ſcelera compri-
merẽtur. Quod ſignificãs Apoſtolus ait: Lex iuſto nõ eſt poſita, ſed in- 1. Timoth.1.
iuſtis, & non ſubditis, impijs, & peccatoribus ſceleratis & contaminatis, Lex huma-
patricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, maſculorum concubito- na imitatrix
ribus, plagiarijs, mendacibus & periuris. Hũc vſum diuinæ legis (qui ci legis diuinæ.
uilis eſt) lex humana eſt imitata, & eatenus dei donũ eſt, ex lege diuina
ſuã originẽ trahens, queadmodũ ſupradiximus. Secundo, lex diuina 2
lata eſt, vt oſtẽderet peccatũ, vt accuſaret, terreret, cturbaret ac confun- Lex lata vt
deret conſcientiam, quem legis vſum lex humana (quæ tantum externa Idicaret pec
reſpicit) ignorat, lex vero diuina ſibi vt proprium vendicat. Quẽ legis catum
finem Paulus frequẽter indicat, vt cum ait Roma.iij. Per legem agnitio Lex hũana
peccati. Et iterꝝ, Roma.vij. Peccatum nõ cognoui, niſi per legẽ. Nã con nõ iudicat de
cupiſcẽtiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces. Non quod ante occultis.
legẽ concupiſcentia non eſſet peccatũ, ſed quod lateret. Sine lege (inquit. Roma.3.
Apoſtolus) peccatũ mortuũ erat. Ego autẽ viuebã ſine lege aliquando Roma.7.
Ante legem
quõ peccatũ
mortuum

Sed

Sed cum veniſſet mandatum, reuixit. Tranſfigurat enim Apoſtolus in ſe hominem,qui eſt ante legem & ſub lege poſitus. Sine lege peccatum mortuum eſt,id eſt,occultatum,quod velut mortuum putatur. Et ego viuebam ſine lege,i d eſt,nullo ex peccato metu terrebar, quia non apparebat peccatū,cum lex non eſſet. Adueniente autem mandato,peccatū reuixit,id eſt,peccatum,quod latebat ante prohibitionē notum factum eſt,ſeu apparuit per præuaricationem. Fuit enim ante legem peccatum, ſed vt Apoſtolus ait:Non imputabatur,intellige apud homines, quod lex naturalis propemodum eſſet abolita. Lex ergo neq; peccatum proprie operatur aut inſerit, quia iuſta & ſancta eſt,ſi quis ea legitime vtatur,neque peccatum,vel extirpat,vel viuificat,ſed tantum oſtendit peccatum,idq; non eo fine,vt per peccatum occidat,aut per incuſſos nobis terrores perimat,ſed vt animam humanam, quaſi de innocentia ſecurā, ipſa peccati demonſtratione ream faciat,quo tandem illa intelligens peccatum ſine gratia dei vinci non poſſe, reatus ſolicitudine ad percipiendam gratiam promiſſi mediatoris conuertatur,quod vix clariori exemplo q̃ ſpeculi indicari poteſt. Speculum nobis turpitudinem ſeu maculā nullam,vel adfingit,vel inſerit,vel adimit,ſed tantum oſtendit,vt de fœditate noſtra(quam ipſi nobis adimere non poſſumus)cōmoniti ac conturbati,ad eum,qui eiuſcemodi deformitati mederi poſſit, cōfugiamus. Sic deus per legem oſtendit homini infirmitatem ſuam,eo ſcilicet fine,vt iam ſuæ ſibi infirmitatis conſcius ad eius miſericordiam per fidem confugiens,ſanetur. In quam ſententiam Paulus dixit. Concluſit deus omnes ſub peccato,vt omnium miſereatur. Neq; enim quiſpiam concupiſcentiæ reſiſtere poterit,niſi adiutus gratia. Nemo naturale vitium deponit, niſi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem,diffidentiam,odium, & contemptum dei exuit, Nemo cum voluntatis delectatione bonum operatur, niſi deus fidem, ſpem & charitatem per ſpiritum ſuum menti prius immittat. Tertio,lex data eſt,vt iuſtificatis per fidem regula ſit bene viuendi ,in qua cernant opera quæ deo placent ac imitentur,vt faciant quæ requirit deus,& eatenus præſtat ſapientiam paruulis, lætificat cor,illuminat oculos. In quam ſententiam Dauid ille diuinus Pſaltes ait:Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Nam quamuis iuſtificati ab onere legis liberi ſint,quia iam per legem nō terrētur,conturbantur aut damnantur,tamen ab obedientia legis liberi nō ſunt,imo gratia iuſtificationis in ipſis iam facit & operatur,vt legē voluntarie impleant , non conſtituti amodo ſub legis imperio , ſed ſponte ſua facientes,quod lex præſcribit,In ſumma lex data eſt per Moyſen,ad reuelandam legem naturalem pene obliteratam, ad diſciplinam corrigēdam,ad indicandam infirmitatem noſtram , Denique fidem in deum reformandam.

Lex proprie non eſt cauſa peccati. Roma.7 1. Timo.1 Auguſt. de ſpiritu & litera ad Marcellinum

Quo fine lex oſtdat pctm̄

Speculum legis ſymbolū

Roma.9.

Nemo cōcupiſcētiā vincit, niſi per gratiam

3 Lex regula bñ viuēdi incitās ad operandū bonū.

Pſal.18. Pſal.118. Rom.4 &.7

Aug.li.q̄ſtionū veteris teſtamēti q̄ſtione.4

Diuiditur autem hæc lex, in moralem, cerimonialem & iudicialem. Iudicialis reſpondet primo fini legis, qui eſt in coercendo per diſciplinam ad retinendam ſocietatem humani generis, ſed per Moyſen potiſſimum tradita ac inſtituta ad gubernationem illius populi Chriſtum expectãtis, de ritibus coniugiorꝶ, ſucceſſionibus, pœnis delictorum & ſimilibus rebus forenſibus præcipiens. Moralis, ſecundo fini reſpondet, quod ſit expoſitio legis naturę ac doctrina virtutum carnis fragilitatem oſtendens, & ad gratiam præparans. Cerimonialis vero inſtituta fuit ad præſiguranda venturi Chriſti myſteria & veros fidei cultus deo acceptos, nimirum vltimo ſini legis reſpondens. Sunt autem iudiciales ac cerimoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis eñ data erat ad moderandum populum illum, vtentem cerimonijs Chriſtũ præſigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, neceſſe erat, vt & hæc lex ceſſaret. Vnde nos nũc recte eius loco iure ciuili Imperatorio vtimur, quemadmodum ſupra diximus & oſtendimus. Itidem cerimonialis obſoleta eſt, quoniam per Chriſtum adimpleta, ſicut Chriſtus ipſe teſtatur: Lex, inquiens, & prophetæ vſq; ad Iohannẽ, id eſt, cerimoniæ & typi veteris legis vſq; ad Iohannẽ. Nã poſt Iohãnem conſummatis omnibus, quæ lex figurabat, & ſublatis typis, gratia & veritas ꝑ Ieſum Chriſtũ facta eſt. At ſola lex moralis (cũ interpretatio ſit legis naturæ) abrogata nõ eſt, ſed manet, quam Chriſtus non venit ſoluere, ſed adimplere, eãq; gratiam conferre, qua & nos adiuti eandẽ adimplere poſſimus. Id quod ſæpiſſime in hac inſtitutione replicatum meminimus.

Diuiſio legis Moſaicæ.
Iudicialis
Lex iudicialis tãtum tradita Iudæis.
Moralis.
Cerimonialis.
Iudicialis & ceremonialis leges abolitæ.
Hebræ. 7
Auguſt. in epiſt. ad Hebræos.
Matth. 11.
Lucæ. 16
Iohan. 1
Matth. 5.

QVibus ſemel recte perceptis quamplurima in ſcripturis ſubobſcura ſtatim manifeſtiora fiunt. Veluti ſunt, cur lex Moyſi, lex literæ, lex operum & timoris, cur item miniſtratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, iram operari, & impoſſibilis eſſe dicatur. Cur pedagogo & ſpeculo cõparetur. Lex enim literæ dicitur (vt quod antea ſemel diximus maioris perſpicuitatis gratia iterꝶ repetamus) quatenus doctrina eſt literis deformata, docens, quid agendũ, quid vitandum, cui ſi ſpiritus viuificans ſeu gratia adiuuans (quam ipſa nõ præſtat) deſit, id eſt, ſi non viuat in corde per ſpiritum, quid aliud eſt, q̃ mortua litera? quã certe non ſufficit ſcire, ſed opus eſt, vt id quod iubet etiam fiat in nobis, q̊d non fit virtute legis, ſed ope gratiæ, quamobrem grauiter errarũt Pelagiani etiã antea per nos notati, aſſerẽtes hominẽ ſuis viribus legem adimplere poſſe, eo ipſo euacuantes & irritam facientes crucẽ & redemptionem per Chriſtum. Si eñ poſſibilitas naturalis per liberꝶ arbitriũ & doctrinam legis (qua tantum cognoſcit, quomodo viuere debeat) ad bene viuendum ſufficit ſibi, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, qui certe propterea mortuus eſt, vt peccati imperium in membris noſtris deſtrueret,

Romano. 2 3. & 8
2. Corꝶ. 3.
Galat. 3
Lex literæ
Sup. fol. 164
Non ſufficit ſcire literam legis
Auguſti. de natura & gratia cap. 40.
Gala. 2.

& gra-

& gratiā promereretur apud patrē, qua adiuti legem alioqui nobis fa-

Lex factorū ſeu operum quare dicat.

ctu impoſſibilem facere poſſemus. Lex factorum ſeu operū dicitur, quia
opera imperat quæ facere debeamus, licet non addat poſſibilitatē, qua
faciamus, neceſſitatem aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad
medicum prouocans. Lex vero timoris appellatur, quod timore pœnæ

Lex timoris

a peccato coerceat, quodq; quādiu non accedit ſpūs coadiuuans, timo-

Romañ. 13

re nō amore fiat, imo omnino nō fiat, quod lex ſine dilectione adimpleri

Quomodo lex operetur peccatum & iram

nequaquā poſſit. Quod autem aculeus & virtus peccati, miniſtratioq;
mortis appellatur, q̊d occidere, quod peccatū augere, quod iram opera-
ri, quod omnes ſub peccatum includere dicitur, ſic intelligendū eſt: Non
q; hæc operetur lex diuina ſua natura (nam eatenus differt a lege diabo-
lica, quæ proprie lex peccati dicitur) ſed tantum per occaſionem. Idq; in
hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad verum ac vltimū fi-
nem, quē ipſa intendit non accōmodantibus, quēadmodum aperte apo-

Romañ. 7

ſtolus ait: Concupiſcentiā neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces.
Et paulo poſt: Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum ope-
ratum eſt in me omnem concupiſcentiā, & poſt pauca. Inuentū eſt mihi
mandatū, q̊d erat ad vitam, hoc eſſe ad mortē, nam peccatum occaſione
accepta, per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem
ſancta & mandatum ſanctum & iuſtū & bonum. Sed peccatum, vt ap-
pareat peccatum per bonū operatum eſt mihi mortem, vt fiat ſupra mo

Auguſt. de ſpiritu & litera, capite. 4.

dum peccans pctm̄ per mandatū. Elegit apoſtolus generale quoddam le
gis, ab omni peccato prohibentis, vt vna voce cuncta cōplexus legis in-
firmitatem indicaret, vtq; q̄ non prodeſſet, ſed obeſſet magis lex non re
cte vtenti, doceret. Proinde ait: Non cōcupiſces. Neq; em̄ vllum pctm̄,

Roma. 7
1. Timo. 1

niſi concupiſcendo contra legem dei committitur. Eſt ergo ea lex, quæ
hoc præcipit admodum laudabilis, optima etiam ac ſaluberrima, quam
ſi qs impleuerit, nullum habebit omnino peccatū. Sed tamen niſi adiu-
uet ſpiritus ſanctus inſpirans pro concupiſcentia mala, concupiſcentiam
(vt ita dicamus) bonam, hoc eſt, niſi ſpiritus charitatem diffundat in cor

Auguſti. de ſpiritu & litera

dibus noſtris, lex ipſa quantumuis bona, prohibendo auget deſiderium
malum, ſicut aquæ impetus, oppoſito obice, fit vehementior, ſi in eā par-
tem, qua obex poſitus eſt impetu influere non deſinat, euicta enim mole
maiori cumulo p̄cipitatus violentus per prona prouoluitur. Neſcio em̄
qūo hoc ipſum, quod concupiſcitur, fit iucundius dum vetatur: quod &

Ouidius.
Auguſt. ibidē. ca. 6. & 7
Rom. 7
Pctōri vt reſiſtat, nō tm̄ doctor, ſed & adiutor de us neceſſari⁹

poeta nō tacuit, cū ait: Nitimur in vetitū ſemꝑ, cupimusq; negata, Hoc
ergo eſt, quod pctm̄, vt (apoſtolus ait) fallit per mandatū, quodq; ꝑ il-
lud occidit, cum ſcilicet accedit pctō legis p̄uaricatio, & fit pctm̄ (q̊d an-
te legem, vel latebat, vel non ita angebat) magis peccans pctm̄, id eſt, gra
uius, Vnde alibi ait apoſtolus: Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum,
vt ſcilicet eo modo conuictus atq; confuſus pctōr, videret non tantum
docto-

doctorem ſibi eſſe neceſſarium,quo docente legẽ percipiat , verum etiã Pſalm.118
adiutorem deum,a quo ſua itinera ſecundum legis præſcriptum dirigan
tur,vt confugiendo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur, atq; ita ſit, vt
vbi abundauit delictũ,ſuperabundet & gratia,non quidẽ peccantis me- Bene viuere,
rito,ſed ſubuenientis auxilio. Ex quo manifeſte ſequitur(quod ſæpe etiã donũ diuinũ Aug. ibidẽ
docuimus prius)Bene viuere donum eſſe diuinum,non tãtum, quia ho cap.5.
mini deus dedit liberum arbitrium(ſine quo nec male nec bene viuitur) Eccle.15 Roma.5.
nec ob id tantum,quia præceptum dedit quo doceat, quemadmodũ ſit
viuendum,ſed quia ipſe ſolus eſt, qui charitatem per ſpiritum ſanctum
diffundit in cordibus eorum,quos iuſtificat. Ergo,qui lege ſecus vtun-
tur,id eſt,qui literæ tantum inhærent,& qui ſuis proprijs viribus putãt
ſe legi ſatisfacere velle,abſque gratia & dono charitatis, ijs lex quæ erat
ad vitam,per occaſionem fit mortis miniſtratio, peccatum augens, iram Finis pcepti
efficiens & occidens,quæ admodum ſalubris ipſis fuiſſet,ſi in finẽ præ- Chrs ad ſa-
cepti,id eſt,liberatorem (cuius gratiæ participatione mandatum demũ lutem omni
impletur)reſpexiſſent,& illius opem impetraſſent. Ex quibus quoq; p- credenti.
ſpicuum euadit,quatenus lex impoſſibilis factu dicatur. Ex ſe enim(q̊d Auguſt.de
extra hominem ſit)lex non iuſtificat ,etſi liberum accedat arbitriũ. Nam ſpũ & litera
quam diu latet veritatis via,liberum arbitrium ex ſe non valet quicquã, cap.2.
niſi ad peccandum,Quinetiam veritate iam per legem patefacta,lex ad
bene agendum non ſufficit,niſi enim quod agendum eſt,delectet etiam,
& ametur,non agitur,non ſuſcipitur, non bene viuitur. Vt autẽ quod
agendum eſt,diligatur,neceſſe eſt,vt charitas dei diffundatur in cordi-
bus noſtris,nõ per liberum arbitrium(quod ſurgit ex nobis) ſed per ſpi Roma.5.
ritum ſanctum,q datus eſt nobis. Impoſſibilis ergo lex eſt,ſi tantum libe
ri arbitrij vires reſpicias,poſſibilis autem factu eſt per gratiam. Quam-
obrem audiendi non ſunt,ſolo nomine Chriſtiani,q legem ſimpliciter fa
ctu impoſſibilem eſſe dicũt,atq; hinc & interdum etiam ex verbis Apo
ſtoli malæ detortis ſuam malitiam excuſare nituntur. Nam cũ per Chri-
ſtum redempti , ſpiritũ quoq; ſanctum in baptiſmo(rite ſaltem præbito
& accepto)ſint adepti,ipſisq; quantumuis peccatorum mole obrutis per
eundem Chriſtum(ſi tamen vere pœniteant)reditus pateat ad patrem,
& ſpiritus emiſſi participationem, conſequens eſt, vt contumeliã Chri- Iohan.6 Hiero.cõtra
ſto inferant, ſi legem ſibi ſimpliciter adimpletu impoſſibilem eſſe cauil- Pelagianos.
lentur. Certe,quamdiu carnales eſſe pergunt,lex ipſis impoſſibilis factu Auguſt.
eſt,quia lex ſpiritalis eſt,id eſt,exigit ſpiritum,requirit affectum,non fit Lex ſpũalis.
ſolo opere externo, ſed qui ſpiritalis eſt (quales facit ſpiritus gratiæ)is Roma.7.
iam dei ſimilis factus,legem facile implet,nec erit ſub illa,ſed cum illa. Spũalis non
Talis autem is eſt,qui nec capitur temporalibus bonis,nec terretur tem eſt ſub lege,
poralibus malis. ſed cũ lege

Lex pędagogus. — Galat. 4. — Legi viuęre quid ſit. — Legi mori, à lege mortis liberari quid ſit.

EX prædictis etiā facile videre eſt, cur lex dicatur pedagogus in Chriſtum, nimiꝝ, ꝙ quemadmodū pedagogus per ſerulam & diſciplinā correctionis, pueros ad ſcientiæ perfectionem adducit, ſic lex a malo coercendo, & noſtram infirmitatem nobis demonſtrando nos ad Chriſtū mittit. Item, ſub pędagogo eſſe dicimur, quādiu ſumus ſub lege, id eſt, quādiu nos lex occulta cenſura damnat, quod ſcilicet ex toto corde legē non faciamus, tamdiu legi viuere, id eſt, ſub dominatione & imperio legis eſſe dicimur. At poſtquam legis vinculis amodo non conſtringimur, quia ſcilicet vltro & ex animo, idq; dei amore, non quidem ex nobis, ſed per gratiam legē implemus, quia tum non habet lex quod in nobis dānet, pulchra certe periphraſi, legi mori, & per legē ſpiritus vitæ a lege mortis liberari dicimur.

Lex noua Euāgeliū eſt. — Nomina legis nouæ. — Euangelij vocabulum. — Euangelij ſumma. — Euangelij litera. — Supra fo. 165. — Matth. 7. — Lucæ. 6. — Doctrina euangelica veteris legis explanatio. — Matth. 5. — Euangelij gratia. — Roma. 10. — Romañ. 5. — Noua lex viuēs gratia in cordibus.

LEx noua quæ ſit, ſatis ex ijs, quæ de lege veteri diximus colligi poteſt. Lex noua, Euangelium eſt, quæ & nouum teſtamentum, & lex ſpiritus, ſeu lex ſpiritus vitæ, miniſtratio ſpiritus vitæ, & iuſtitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circūciſio cordis appellatur, Euangelij vocabulū Apoſtoli vſurparūt pro læto nuncio ſeu annuntiatione aduentus ac beneficij Chriſti. Quid enim eo nuncio lætius, quo annunciatur per fidē in Chriſtū gratis peccata nobis condonari, ſolui inimicitiā inter deū & hominē, donari nobis ſpiritū ſanctū nos innouantem. Deniq; vitam æternam? Habet autem Euangelium ſuam quoq; literam, id eſt, hiſtoriam & doctrinā, quæ in quatuor Euangelijs & Apoſtolicis literis continentur, ſed eatenus (quod & ſuperius nos dixiſſe meminimus) non ſumitur differentia legis nouæ a lege veteri. Nā multi ſunt, qui & hiſtoriam & doctrinam Euangelicam legūt & audiunt, quibus tamen Euangeliū non eſt miniſtratio ſpiritus vitæ ſeu iuſtitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex veteris legis, tum explanatio, tum epitome eſt. Legē enim moralē (quæ vna eſt omniū temporꝝ ac ætatum) non ſuſtulit Euangeliū, ſed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimiꝝ non ſolū opus externum, ſed & animū & affectum. Vnde quod ad literam attinet, ita poſſit occidere litera Euangelij, ſicut litera legis, ſi non progrediamur vltra ad euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, ſide apprehenditur, & charitate, quæ per ſpiritum ſanctum datur, in fideliū corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidem & charitatem innouans, & viuens in nobis, proprie noua lex, nouum teſtamentum & Euangelium eſt.

Quo differat lex vetus ab Euangelio. — 2. Cor. 3.

NEc alia ratione Paulus legē ab Euangelio diſcernit, cū Corinthios ſuos appellās, ait: Quoniā eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in

tabulis

tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo ſolo differunt, quod lex vetus extra hominem ſcripta eſt in tabulis lapideis vt eũ perterreſaciat. Lex vero ſpiritus in ipſo homine, vt eum interius iuſtificet. Cũ in tabulis ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operũ & litera occidens præuaricatorẽ. Cũ autem ipſa charitas diffundit̃, in corde credentium, lex eſt ſidei & ſpiritus viuificans dilectorem, quæ hoc intus ſcripta facit diligi, quod foris ſcripta lex faciebat timeri. Hæc diſcretio legis nouæ & veteris per Hieremiam prophetã pulcherrimo & p̃clariſſimo teſtimonio (quod & ſuperius iuſtificationis materiam ptractantes attulimus ac explicauimus) plane aſſerit̃. Id quod hic repetere vanum non putamus, quod ad ea quæ in Decalogũ adferemus plurimum lucis ſit allaturũ. Ecce (inqt) dies venient dicit dominus, & conſummabo ſuper domũ Iſrael teſtamentũ nouum, non ſecundũ teſtamentũ, quod ſeci patribus eorũ in die qua apprehendi manũ eorũ, vt educerẽ eos de terra Aegypti, qa ipſi non pſeuerauerũt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia hoc teſtamentũ eſt, quod ordinabo domui Iſrael. Poſt illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorũ, & in mente eorũ ſcribam eas, & ero eis in deũ, & ipſi erunt mihi in populũ, & non docebit vnuſquiſq; ciuem ſuũ, & vnuſquiſq; fratrem ſuũ, dicens, cognoſce dominum, quia omnes cognoſcent me, a minore vſq; ad maiorem eorũ, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorũ non memorabor vltra. Diligenter intuenda eſt prophetia, quæ veteris & noui teſtamenti differentiã explicatiſſime tradit, in cuius verba reſpiciens Apoſtolus dixit: Non quia idonei ſumus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobiſipſis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt, q & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus, litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. Quid enim apertius ad diſcernendum vetus a nouo dicere potuit Propheta, q̃, Conſummabo ſuper domũ Iſrael, & Iuda teſtamentũ nouum? quaſi ſic dicat, Non ſic condam nouam legẽ, vt ſim legem quam ante tuli abrogaturus, cum lex mea ſemper fuerit, & perpetuo futura ſit eadẽ, ſed conſummabo (id ẽ implebo) teſtamentum nouum. Quod ideo nouum voco, quia conſummatum & impletũ Lex enim, quam patribus dedi merito vetus nuncupatur, quod ex die qua ducti ſunt ex Aegypto lata qdem, ſed non impleta ſit. Hoc enim eſt q̃d ſubditur, qa ipſi non perſeuauerũt in teſtamento meo, non quidẽ ipſius legis vitio, quæ bona eſt, ſed vitio ſuo, qui per legem ſuæ infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt. Conſummabo ergo teſtamentum nouũ, ideo ſcilicet nouum quia dabo leges meas in cor illorũ, id eſt, ſpiritum innouantem mentes, quo demũ idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legẽ. Lex itaque dei quæ diu ſcripta erat in tabulis lapideis, quæ diu terruit, nec tamẽ impleta fuit, ea tum, cum digito dei (id eſt, ſpiritu ſancto) ſcribitur in corde

[Margin: Auguſt. de ſpũ & litera, cap. 17 — Supra fo. 165 — Hiere. 31 — 2. Cor. 3 — Auguſt. de ſpũ & litera. — Lex Moſi cur dicta vetus. — Lex in corde.]

noſtro vere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit, quod enim recens ſit, nouũ eſt. Subijcit autem propheta, Et non docebit vnuſquiſq;

Opus eſt in Eccleſia verbi miniſterio
Roma. 10

ciuem ſuum, & vnuſquiſq; fratrem ſuum, dicens, cognoſce dominũ, non q; non ſit opus Euangeliũ prædicare. Quomodo enim credent in eum, quẽ non audierunt, quomodo credent ſine prædicante? ſed quod in voce prædicationis exterioris Euangelium nullius ſit efficatiæ, niſi ſpiritus

1. Cor. 1

quem dominus per Euangelij fidẽ impartitur intus doceat, nam vt Apoſtolus ait: Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit.

Auguſtinus ibidem.
Cur lex data.

Et alibi ſcriptum eſt: Et erunt omẽs Theodidacti, id eſt a deo docti. Lex vero vetus data eſt, vt infirmitatẽ oſtenderet, vt gratia quæreretur.

Cur gratia Euangelij
Romañ. 8

Gratia data eſt, vt infirmitatem adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim impoſſibile erat legi per carnem, id eſt, cum obſiſtente carnali concupiſcentia lex non impleretur, & eatenus in nobis eſſet imbecillis & infirma, miſit deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecundũ carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.

Galat. 3.
Roma. 3.

Concluſit itaque ſcriptura omĩa ſub peccato, non ſimpliciter, ſed in eum vſum, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Ex hac eñi promiſſione, hoc eſt, ex dei beneficio ipſa lex impletur, ſine qua promiſſione præuaricatores facit, nam poſtquam territi per legem confugimus

1. Pet. 2

ad mediatorem, & credimus Chriſtum, qui peccatum non fecit, pro nobis in mortem traditũ ſuſtuliſſe peccata mundi, & in ipſius ſanguine & meritis nos iuſtificari, ſtatim in ea fide (quæ tamen ſine charitate veraci-

Roman. 7

ter non contingit) incipimus condelectari legi dei ſecundum interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donum eſt. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis, tamen hæc lex ſpiritus vbi ſemel dominari cœperit concupiſcentiam indies magis ac magis mortificat, donec in nouitate ſpiritus (quæ de die in diem in interiori, hoc eſt, ſpirituali homine augetur) tota vetuſtas mutata pertranſeat, liberante

Ibidem

nos de corpore mortis huius gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

Nõ libris ſed efficacia adimpletionis lex noua a veteri diſtinguitur.

ATq; hæc contemplanti liquet nouum teſtamentum ſeu Euangeliũ a veteri teſtamento ſeu lege hinc proprie non diſtingui, quod vetus ſit, teſtamentum illud quod in libris Moyſi & prophetarum, Nouum vero quod in quatuor Euãgelijs & literis Apoſtolicis continetur. Nam in libris veteris teſtamenti, non tantum lex, ſed & Euangeliũ reperitur in promiſſionibus, de vẽturo Chriſto & futura in Chriſto gratia factis, quæ frequentiſſime ſunt in prophetis. Quo fit, vt Euangelium non tantum in noui, ſed & in veteris teſtamẽti libris, & viciſſim lex non tantum in legalibus, ſed & euãgelicis ſcripturis reperiatur. Eſtq; vnum

& idem

& idem Euangelium, in quo omnes ſancti & pij ab initio mūdi ſunt ſal- Augu. epiſt.
uati, habuerunt enim patres eundem ſpiritum fidei nobiſcum, per quem .95. de Pela-
ſunt ſeruati, quemadmodum Apoſtolus ait: Habentes autem eundē ſpi gio ad Inno
ritum fidei, ſicut & illi ſecundū quod ſcriptum eſt, credidi propter quod centium.
loquutus ſum, & nos credimus, propter q̊d & loquimur, quod & Chri- 2. Cor. 4
ſtus teſtatur, cum ait: Abraham pater veſter cōcupiuit videre diē meū, Iohan. 8
vidit & gauiſus eſt. Sed hoc intereſt, quod gratia, quæ in veteri teſtamē Auguſtinus
to velata latitabat, in Chriſti Euangelio reuelata eſt, quēadmodū Apo- ibidem
ſtolus ait: Nūc autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtificata per Roma. 3
legē & prophetas. Quod ſi manifeſtata ergo erat prius, licet tecta. Rur-
ſus, ſi teſtificata per legem & prophetas, ergo lex & prophetæ euangeliū
obumbratum continent.

QVare vt beneficium ſeu gratia Chriſti cognoſcatur, Lex ab Euan- Auguſtinus
gelio reipſa potius q̄ ſcriptura diſtinguenda eſt. Lex oſtendens in- ibidem.
firmitatem prouocabat ad gratiam, Necꝫ gratia futuri Chriſti, ad quam
a lege confugeretur, in legis litera omnino præterita erat, ſed typis ob- Iudæorum
umbrata, idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non quærē- cæcitas
tes in lege promiſſiones dei, in quibus gratia conſiſtebat, ſed inhærentes
literæ legis, ſe per legem iuſtificari, & ad iuſtificationem ſibi ſufficere libe Ad iuſtifica-
rum arbitriū arbitrabantur, iuſtitiam ſibi ex natura humana, non ex do- tionē vires li
nata gratia aſſcribentes, ſicut de ipſis dictum eſt, Ignorantes dei iuſtitiā beri arbitrij
& ſuā volentes conſtituere, legi dei non ſunt ſubiecti. Sed reuelato euā- non ſufficiūt
gelio per Chriſtum, cum ille iuſſiſſet doceri pœnitentiam & remiſſionē Roma. 9. 10.
peccatorum in nomine ipſius, gratia ſaluatoris per totum orbem illuxit, Lucę. 24
& non tantum verbo prædicata, ſed & in cordibus fidelium digito dei
inſcripta eſt. Datus eſt ergo patribus ante Chriſti aduentum (exceptis Iudæis datus
paucis, ijs ſcilicet qui ſpiritu illuſtrati in promiſſiones reſpiciebant) ſpiri- ſpiritus timo
tus timoris. Nobis aūt datus eſt ꝑ reuelationē Euāgelij, & ꝑ Chriſtū iā ris.
exhibitū, & pro nobis paſſum, ſpūs amoris. In ſumma breuis eſt differē- Nobis amo
tia legis & euāgelij, duobus nimirū verbis cōprehēſa, q̄ ſunt, amor & ti- ris.
mor, Nō q̊d charitas nō fuerit ad legis adimpletionē in lege reqſita, imo Amor
in ea conſtetit omnis lex, ſed non præſtabatur ab illis, qui tantum in legē Timor
reſpiciebant, & proinde Iſrael in terroribus legem accepit, nimirum ſpi- Roma. 13.
ritum ſeruitutis in timore, Nos vero ſpiritū libertatis in gaudio cordis Rom. 8
& animi, Data ſcilicet per ſpiritum ſanctum in cordibus noſtris arra gra Malach. 4
tiæ, qua certificamur nos eſſe filios dei & cohæredes Chriſti, in qua cla- Per arrā gra
mamus, Abba pater. tiæ certifica mur nos eſſe filios dei.

EX præcedentibus etiam ſatis liquet, quod ſit diſcrimen legis naturæ Quo differāt
& euangelij. Hoc quidē cōuenit legi naturæ cum euangelio, quod lex naturę & Euangelium

 ambo

Roma.1 ambo in corde ſcripta dicũtur. Sed interim Euangeliũ longe aliud eſt, q̃
lex naturæ, ſeu etiã legis naturæ explicatio. Lex em̃ naturæ, eſt illa noti-
Lex naturæ tia naturalis, quæ animis noſtris indita ac concreata eſt, gẽtibus etiam &
Roma.2. 1. Cor.2 ſapientibus huius ſeculi non incognita, ſed Euangeliũ non eſt notitia na
turaliter nobis indita, nec huius mũdi, aut huius mundi principũ ſapien
tia, ſed myſterium abſconditum a ſeculis, reuelatũ autem & euulgatum
Iohan. 1. per Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnquam, vnigeni-
tus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis. Per Euangeliũ em̃ an
Euãgelĳ miniſterium nuntiatur & exponitur nobis bona dei voluntas, qua illi viſum eſt nos
perditos per filium ſuũ redimere, gratis per fidem iuſtificare, ac ſimul ſpi-
Coloſſ.1 ritum ſanctum cordibus noſtris infundere, qui & certo perſuadeat nos
Roma.3.& 5 Ephe.2 eſſe filios dei, & in nobis dei voluntatem, hoc eſt, fructus ſpiritus operetur.
Romano.8 tur. Oſtendit quidem ratio, cui lex naturæ indita eſt quædam, quæ ſunt
Galat.5 voluntati dei conſentanea. Sed non oſtẽdit, an & quomodo peccatis no
Lex naturæ non ſatis docet nos de dei erga nos miſericordia ſtris ignoſcat deus, an nobis propitius, & quemadmodum erga nos affe
ctus ſit. Et cũ oẽs naturæ corruptionẽ ſentiamus, ac experiamur etiã nos
a perfectiõe boni (q̃d vel ipſa ratio nedũ dei ſpũs ſuggerit) lõge abeſſe,
Auguſtinus. conſtat hanc legẽ nullas omnino vires præbere, perficiendi boni. Quod
Lumẽ naturæ non p̄bet vires pficiendi boni & poeta Comicus nõ tacuit: Video (inq̃t) meliora proboq́; (nimirũ per
lumen naturæ) at deteriora ſequor. Verũ Euangelĳ gratia corda noſtra
de remiſſione peccatorũ per Chriſtũ, deq́; ſumma dei erga nos dilectio-
Gr̃a Euangelĳ corda nr̃a tranquillat ac innouat ne, benignitate & clementia certificat, ac inſuper emundat ac innouat,
vt iam non deteriora, ſed meliora ſponte ac voluntarie ſequamur. Et vt
quandam adhuc imperfectionẽ in nobis ſentiamus (qua fit, vt nemo in
Iohan.2 hac vita legi dei perfecte ſatiſfaciat). Hinc tamen nos (quaſi ſcilicet ob id
Impfectionẽ noſtram ſupplet gratia p chriſtũ maledicto legis obnoxĳ, proindeq́; deo inuiſi ſimus) cõturbari nõ opor
tere docet, nimirum oſtendens, quo pacto in Chriſto manẽtes, legem etſi
non perfecte (quod ad noſtram obedientiam attinet) imputatiue tamen
Ephe.3 impleamus, hoc eſt, a Chriſto, cui per fidem inſiti ſumus mutuata iuſti-
Roma.8. tia legis maledictum euadamus. Quæ omnia lex naturæ, tanto Euange
Galat.3. lio inferior, non docet. Quamobrem Paulus Euangelium virtutem ſeu
Romano.1 potentiam dei appellat ad ſalutem omni credenti, quod ſcilicet per Euã-
gelĳ gratiam cordibus noſtris inſitam, ſalutem ac certiſſimam æternæ vi
Euãgeliũ legẽ naturæ & ſcripram cõſummat tæ ſpem conſequamur. In ſumma, Euangelium, & legem naturæ, & ſcri-
ptam multis rationibus antecellit, quamuis interim eadem, quę lex natu
ralis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem addu-
cat, atque adeo quod illæ faciendum ſuadent, hoc Euangelium faciat
& adimpleat.

Cur Euãgeliũ dicat lex ſpiritus. VNde etiã cõſequens eſt, nõ leuiter eos deſipere, qui legẽ ſpũs, ob id
ſpiritalem vocari putant, perinde atque officio corporali non ſit

 opus

opus,& quaſi iuſtitia noſtra tantũ in corde & in quadã præſumptione
fidei conſiſtat,non ſolicita interim quid operũ agamus,imo Euangelica
lex q̃maxime operoſa eſt,Nam quũ propterea ſpiritalis appellet̃,quod
requirat inprimis ſpiritum,quin proprie ſit viua illa charitas diffuſa in
cordibus noſtris,ſequitur,quod otioſa eſſe non poſſit,quæ cordibus no
ſtris inſcripta plane viuit.Spiritus enim propterea datur,vt mente viui-
ficati,legem adimplere poſſimus,atq; adeo pro modulo noſtro adim-
pleamus.Vnde qui Euangelium profitentur, hos maxime oportet eſſe
factores verbi,& non auditores tantum,alioqui fruſtra gloriantur de le
ge ſpiritus,in quibus nullus eſt ſpiritus bonorum operum effector.Siqui
dem vt Apoſtolus teſtatur,Qui dicit ſe noſſe deum, & mãdata eius nõ
cuſtodit,mendax eſt.Et iterum:Filioli,nemo vos ſeducat,qui facit iuſti-
tiam,iuſtus eſt,qui facit peccatum,ex diabolo eſt. Et paulo poſt:Filioli
mei,non diligamus verbo,neq; lingua,ſed opere & veritate,In hoc co-
gnoſcimus,quoniam ex veritate ſumus.Et poſt pauca:Et hoc eſt man-
datum eius,vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus
alterutrum,ſicut dedit mandatum nobis.Et qui ſeruat mandata eius,in
illo manet,& ipſe in eo, & in hoc ſcimus, quia manet in nobis e ſpiritu
quem dedit nobis.Ecce vides Euangelium duo complecti.Inprimis an-
nuntiationem gratiæ & remiſſionis peccatorum. Deinde viuam charita
tem,indiuiduam veræ fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem,
quam qui nondum in ſe experiuntur,hi ſe Euangelicos eſſe deſinant glo
riari.Necdum enim in eis lætum illud angelorum nuntium Chriſto re-
cens nato allatum,adimpletur,Nempe,Et in terra pax,& in hominibus
bona voluntas.Sed de hoc alibi latius.

Euangelica lex operoſa.
Roma, 5.
Euãgelij pfeſſores debẽt eſſe verbi factores
1.Ioh.2. &.3
Euangeliũ duo cõplectitur.
Lucæ.2
Supra fo.165 facie.2

His,de legis natura,diſtinctione,vſu,ac poteſtate prælibatis, ad ex-
poſitionẽ Decalogi(hoc eſt,decẽ verborꝝ)quæ duabus lapideis ta
bulis inſcripta,deus populo ſuo promulgãda Moſi tradidit,veniẽdum
nobis eſt. Hæc Decalogi lex,etſi olim peculiariter populo Iſraelitico da-
ta ſit propter trãſgreſſionẽ vitandã,donec veniret ſemẽ, cui promiſerat,
ordinata ꝑ angelos in manu mediatoris,hoc eſt,Moſi,qui erat inter deũ
& populum,veluti quidam medius ſequeſter.Iam tamen ad omnes gẽ-
tes ex æquo pertinere putandus eſt, ꝙ(vt ſupra diximus) explicatio
quædam ſit legis naturæ, vitio primorum parentum, in hominum
mentibus obſcuratæ. Et vt poſt Chriſti aduentum leges iudiciales ac
cerimoniales partim abolitæ ſint,partim immutatæ,& ad Euangelicam
pietatem accommodatæ,ab hoc tamen Decalogo qui moralẽ legẽ com-
pendio cõplectitur,non aliter liberat Euangelium,niſi ꝙ aucta in nobis

Decalog⁹ ptinet ad oẽs gentes
Galat.3
Moyſes mediator
Euãgelij gratia,quatenꝰ liberet ab imperio legis moralis.

 chari-

chatitate,ea ſponte facimus & lubẽtes, quæ Iudæorum populus facie-
bat metu pœnæ,vt eatenus,qui ſpiritu ambulamus,a legis imperio & ter
rore p Chtiſtũ liberati ſimus,quatenus ſcilicet lex nolentẽ cogit,nõ qua-

Diabolica libertas,qua licet facere qd uis.

tenus faciẽda eſt,Alioqui diabolica,non Chriſtiana libertas eſt,qua mœ
chari,furari,aut peierate licet.Non eñ eo Chriſtus venit in mundũ,vt
nobis a ſe redemptis permitteret impune peccare,ſed ne omnino pecce-

1 Pet.2

Romañ.4

mus,renati in eum,qui non nouit peccatum,& qui pro peccatis noſtris

Quorũdam ſentẽtia excutitur

mortuus eſt,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.Sunt nonnul
li,qui decem præcepta in Decalogum contracta,rudi ac intractabili po
pulo Iſraelitico tradita eſſe putant,tanquam prima rudimẽta pietatis,po
tiſſimum ob id,ne in omnia paſſim facinora prolaberetur,vtcꝫ ab his ele
mẽtis ad alia præcepta,quæ conſummatiora vidẽtur, proficeret, donec

Matth.19

veniret ad perfectionẽ Euãgelicam,Proindecꝫ dominum dixiſſe:Si vis
ad vitam ingredi,ſerua mãdata,quaſi dominus hiſce verbis indicare vo
luerit,Decalogum limen eſſe & ingreſſum ad pietatẽ, non autẽ cõſum-
matam pietatẽ continere,putantcꝫ eos,qui in hoc laborant,vt vniuerſa

Verbum cõcupiſcentiæ.

præcepta ſiue iubẽtia ſiue vetantia,ad hæc decẽ redigant,ſedulam ve-
rius diligẽtiam q̃ ſeriam adhibere. Qui etiã duo illa poſtrema,quæ non
tantum malũ facinus,ſed & malam prohibẽt concupiſcentiam,ſic intelli-
gunt,vt concupiſcẽtia eo loco non tam qualẽcunꝫ vxoris aut rei alienę
cupiditatẽ,q̃ conatum maleficij ſignificare videatur, quẽadmodum dici

Decalog⁹ cõplectit̃ conſummatam iuſtitiam

mur inſidijs appetere aliquẽ,non ꝙ illũ læſerimus,ſed ꝙ ſtructis inſidijs
conati ſimus eũ lædere.Sed nobis magis aliorꝫ ſentẽtia placet,q aſſerũt,
Decalogũ conſummatã complecti iuſtitiã,hoc eſt,iuſtitiã requirẽtẽ,non
tantũ externã,ſed & ſpiritualẽ,veram & perfectã obediẽtiam erga deũ,
Quodcꝫ in Decalogũ tanquã in aptiſſimã methodũ,quicquid eſt legũ
naturæ,& moralium pręceptorꝫ(vbicunꝫ tandẽ eæ,ſiue in prophetis,ſi
ue in Euangelicis ac Apoſtolicis literis extẽt)referri ac includi poſſint.

Deuter.6

Matth.22

Marci,12.

Lucæ,10.

Certe fons omniũ præceptorꝫ eſt,primũ illud,hoc eſt,omniũ maximum.
Diliges dominũ deum tuũ ex toto corde tuo,ex tota anima tua,ex tota
mẽte tua,& ex tota virtute tua.Deinde,diliges proximũ tuũ ſicut teip-
ſum.Qui ſane ſermo ipſiſſimã medullã ac genuinũ ſenſum omniũ præce
ptorũ complectit̃,quẽ qui nõ præſtat,etſi verbis legis ſatiſfacere videat̃,

Homicida apud deũ,animũ occidẽdi habẽs niſi vetaret lex.

legẽ tñ non obſeruat,veluti ſi quis inimicũ nõ occidat,non ꝙ illi minus
male velit,ſed ꝙ minas legis metuat,is apud deum homicida eſt,vel ipſo
Moſe teſte,qui iubet deũ ex toto corde diligi,& proximũ ſicut ſeipſum.

Deutero.6

Ad hæc Moſes,vt doceret deum p Decalogum non ſola externa opera
vel cultus requirere,ſed & internos cordis affectus ſtatim poſt promul-

Matth.5

gatam legẽ ad populũ ſic ait;Ponite hæc verba mea in cordibus & ani-

Romañ.7

mis veſtris. Rurſus Apoſtolo teſte,Quod lex dicit,Nõ cõcupiſces,non
in eam ſñiam accipiendum eſt,vt cauere tantum debeamus, ne affectus
noſter

noſter in conatum ſe protendat, ſed vt plane ab omni malo affectu intrinſecus temperemus, Nec dubium eſt, legem propterea ſpiritualem dici, ꝙ ſpirituales motus requirat. Et Chriſtus ſic vbiq; legem interpretatur, & Phariſæos verba quidẽ legis ſectantes, & opera, quamuis in ſpeciem eximia ædentes, propter internos tamen affectus malos, irritum feciſſe mandatum dei pronuntiat ac ſepulchra foris dealbata appellat.

Romañ.7
Matth.5.
Matth.15
Matth.23

CAeterum, quũ omnino referat, vt in omni doctrina res latæ ac ſparſim traditæ in ſummas quaſdam ac methodos contrahantur, vt ordine quodã rerum capita ac fontes videri ac complecti poſſint, quod diuino certe beneficio factum videmus in doctrina Chriſtiana, vbi quicquid ad fidem pertinet, diuinis voluminibus late traditum, contractum videmus in ſymbolum Apoſtolicum. Rurſus, quicquid a deo recte peti poteſt, aut vnquã a pijs hominibus petitũ eſt, videmus in oratione dominica compendio cõprehenſum eſſe. Sic nobis placet, vt & quicquid ad mores pertinet, in Decalogũ, veluti in ἐπιτομὴν quandam, non humana, ſed diuina ſapientia compoſitam contrahatur, qua ne poteſt quidem vlla aptior excogitari. Iureconſulti atq; alij viri præſtantes, acute viderunt, ius etiã illud, quod ciuile appellamus, non humana proditũ ſapientia, ſed magis inuentũ ac munus eſſe deorꝫ, quod ſcilicet a iure naturali, omnibus indito initium ſumat, ab eo nunquã in totum recedens. Iam illi vt quicquid iure imperatur, ſummatim cõprehenderẽt (non dubiũ, quin naturale iudiciũ ſequuti) tria iuris præcepta fecerũt, q̃ ſunt, honeſte viuere, alterꝫ non lædere, ius ſuũ vnicuiq; tribuere, quæ rurſus in plurimos titulos diſtribuunt, In quibus de his quæ deo, quæ parẽtibus, quę liberis, quæ patriæ debemus. Item, de propulſandis iniurijs, de vitæ honeſtate, veluti de coniugiorꝫ iure ac ritibus, de rerꝫ ac dominiorꝫ proprietate, ac diſtinctione, de contractibus, ſucceſſionibus, de iudicijs publicis ac priuatis præcipiunt, Sed ita, vt de externa quadam ac ciuili iuſtitia hominẽ inſtruant, de corrigendis affectibus nihil ſoliciti, ꝙ veræ religionis, hoc eſt, iuris deo debiti, vnde omne reliquũ ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verum Decalogus a ſummo legiſlatore Moſi exhibitus, quicquid eſt iuris naturalis ac moralis aptiſſimo ac pulcherrimo ordine, cõpendio q̊dã tradit, atq; etiã explicat eadẽ illa tria nos edocẽs, nẽpe ius ſuũ vnicuiq; tribuere, alterꝫ non lædere, & q̊d ad nos attinet, honeſte viuere, at longe perfectius q̃ vlla lex ciuilis, ꝙ p̃cipiat nõ tãtũ de externa iuſtitia, quãuis & de hac, ſed magis de interna, q̃ in animi mũditiæ cõſiſtit, q̃ ſola corã deo valet, & ſola recte iuſtitia nũcupatᷣ. Vide vero q̃ pulchre Decalogus ad naturæ leges reſpõdeat, Lex naturæ iubet deũ agnoſcere & glorificare, quẽadmodũ Pau. Rom̃.i. teſtatᷣ, Religionẽ colendam ac cerimonias conſeruandas iudicat. Deinde docet parentibus ac alijs, qui parẽ-

Methodi doctrinæ Chriſtianæ.
Symbolum.
Oratio dñica.
Decalogus.
Martianus in. l. nã & Demoſt. ff. de legibus
Vlpianus in l. ius ciuil. ff. de inſtitut. & iure.
Iuſtinia. inſtit. de iuſtit. & iur. §. iuris p̃cepta
Decalog⁹ oẽ ius ciuile longe ſuperat.
Collatio Decalogi ad leges naturæ.
Roman. 1
Leges naturæ.

parentum loco ſunt, & nobis imperant obediendũ eſſe, quod aliter humana ſocietas retineri non poſſit, Iniurias ac priuatas vindictas deteſtatur, abhorret vagos concubitus, verecundiam & caſtitatẽ amplectitur. Ad hæc, tametſi quod ad ipſarum rerum naturam attinet, iudicet omnia eſſe communia, tamen ſecundum eam naturam hominis, qualis nũc eſt (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit neceſſariam eſſe ad conſeruandam humani generis ſocietatem, rerum diuiſionem, quæ tamen rerum communionem in totum non abolet, ſed magis ſancit ac confirmat, ꝙ natura quoque doceat, quo pacto per honeſtos contractus, res omnes inter nos communes ſiant, Idq́ꝫ decenti quadam æqualitate. Nã quæ tandem ea ſoret rerum communio, ſi qui cæteris potentiores ſunt, cupiditate æſtuantes, quantum poſſent rerum vi occuparent, reliquis a communi rerum vſu depulſis. Deniq́ꝫ, quid magis ſecundum naturam eſt, ꝙ̃ veritas in pactis, teſtimonijs, ac iudicijs? Iam ſi Decalogum inſpicias, videbis hanc totã naturæ legem, haud abſq́ꝫ decenti ordine in eo comprehendi, vt inprimis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum intelligit. Deinde quod parentibus ac magiſtratibus exhibendũ eſſe iudicat. Deniq́ꝫ quod de iniuriarum prohibitione, coniugijs, dominiorum diſtinctione, ac pactorũ, & teſtimoniorũ fide conſeruandis ſentit. Ex hac itaq́ꝫ lege naturæ in Decalogo expoſita, oẽs leges ciuiles ortas eẽ, dubium non eſt, quas conſtat tanto meliores eſſe, quo minus ab illo naturali iudicio diſcedũt, Sed ad Decalogum.

Iure naturæ ꝙ̃ten omnia cõmunia ſint.

Rerũ diuiſio, rerũ cõione cõſirmat.

Decalogi ſeries.

Oĩs lex ciuilis ex lege naturę, q̃ decalogo explicata ortũ ſumpſit

PRincipio Decalogus ob id ab ipſo deo tradi debuit, vt vere ſciremus, quæ nam opera deo placerent, Gentes varios cultus commentę ſunt, varia item operum genera ſibi finxerunt, in quibus ſibi placebant, Sed ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ dei ſubiecti non fuerunt, euaneſcentes in cogitationibus ſuis, & volentes ſapientes videri, ſtulti facti ſunt. Quibus Iſraelitæ longe feliciores fuerũt, ꝙ per Decalogum edocti fuerint de cultu & operibus, quæ ſcirent deo placere, vt vel hinc copioſam haberent gloriandi materiam. Qui annunciat (inquit Pſaltes) verbũ ſuum Iacob, & iuſtitias & iudicia ſua Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis. Et Paulus teſtatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuiſſe, ꝙ credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia poſtea Iudæis carnalibus adempta, in nos ſpirituales Abrahæ filios, qui legis ſpiritualis, ſpirituales ſectatores ſumus) tranſlata eſt. Ex hoc autem capimus hunc fructum, vt non ſit neceſſe nos eſſe ſolicitos, quibus nam operibus deo placere poſſimus, Nam Decalogus ipſe ea præſcribit, quæ certo ſcimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, & ingẽti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Cur decalogus a deo traditus.

Roma. 10.

Roma. 1.

1. Cor. 1.

Augu. de ſpiritu & litera

Pſalm. 147

Roma. 3

Gloria Iſrael in nos trãſlata.

Dein-

DEinde deus Decalogũ duabus tabulis lapideis, quas ſuo opere fecerat, digito ſuo inſcripſit, ac in monte, quẽ populus etiam attingere prohibebatur, Moſi tradidit, vbi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua viſebantur, idq́ ab hãc cauſam, vt indicaret legis onus & grauitatem, in lapideis Iſraelitarum cordibus, quæ etſi ſua virtute abſque adiutrice gratia non iuſtificaret, terreret tamen animos ac conſcientias, incitaretq́ ad quærendum adimplendæ legis auxilium a deo. Nec aliam ob cauſam Moſes haſce tabulas de cœlo portans, fregiſſe videtur, q̃ vt oſtenderet, legem eſſe, quæ corda ſcinderet ac frangeret. Diuerſa ſane ratione prodita eſt, ipſo ſancto die Pentecoſtes lex Euangelica, Tantum hoc conuenit, ꝙ vtrobique loci ſublimitas & ignis fuerit, Sed illic nihil aliud erat, q̃ mons Sinai craſſus & terrenus, quem populus diſcors & obmurmurans attingere prohibebatur, a præcepto Sina dictus, ꝙ Decalogus in hoc daretur, vt præceptis coerceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui ſpeculam ſonat, vnde deſpiciũtur omnia terrena, vnde per fidem velut e propinquo proſpectantur cœleſtia, Et in ipſo monte domus eſt, in qua etiam conclaue, vbi Apoſtoli quieti vnanimeſq́ deprecantur, expectantes cœleſte donum a Chriſto promiſſum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, vt intelligas legis vim in terrendo ſitam eſſe, vti Paulus inquit, lex iram operatur. Hic ſpiritus vehemens, ſed alacritatem adſerens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, ſed mentẽ cæcã illuminet, voluntatẽq́ torpentẽ accẽdat, vt iam non terrore, veluti coacta, legi collum ſubmittat, ſed amore incitata ac dilatata in via mandatorũ dei currat, eorũ quæ retro ſunt obliuiſcens & in anteriora ſe extendẽs. Vides q̃ pulchre hiſce externis ſignis, legis & Euãgelij diſcrimen adumbratum, deliniatumq́ ſit.

Aliter atque aliter lex vetus & lex euãgelica ꝓdita

Legis grauitas

Cur Moſes fregerit tabulas priores

Exodi. 20

Syna mons vnde dictus

Mons Syon

Acto. 1. & 2.

Roma. 4

Pſalm. 118.
Philip. 2

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi, Quarum prima complectitur ea, quæ deo debemus, & quibus proprie cũ deo agimus, hoc eſt, verum dei cultum, tam internum q̃ externũ. Secunda docet, quales eſſe debeamus erga proximũ. Quanquã hoc ſciendum ac retinendũ eſt, ſecundam tabulam e priore manare, ſic, vt opera ſecundæ tabulæ ſine prioris operibus vere fieri nequaquã poſſint. Nam tum demũ proximus recte diligitur, ſi non propriæ vtilitatis aut alterius cuiuſcunq́ rei contemplatione, ſed tantũ propter deũ diligatur, hoc eſt propterea, quia deus, cui credimus & toto corde adhęremus ꝑcepit ac voluit, vt proximũ tanquã fratrẽ ac viſcera noſtra cõplectamur. Origenes, quẽ Hieronymus ſequit̃, primæ tabulę quatuor ꝑcepta tribuit, ex primo duo faciẽs, in quorꝫ primo ſpiritalẽ, in altero craſſam illã & externam idololatriã prohiberi dicit, vt primũ ſit, Nõ habebis deos alienos corã me, Alterꝫ, Nõ facies tibi ſculptile. In ſecundã tabulam ſex retulit, duo vltima ꝑcepta, de non concu-

Duæ tabulæ Decalogi
1
2

Q̃uo proximus diligendus.

Origenes
Hieronym̃.

piſcendo vxorē & res proximi connectens. At Auguſtinus, & fere quot quot Auguſtinum ſequuti ſunt, primæ tabulæ tria præcepta, ſecundæ ſeptem tribuerunt, qui primum mandatum de vitanda idololatria ſiue ſpirituali, ſiue corporali vnum faciunt. Poſtrema vero præcepta, quæ ſunt de non concupiſcendo vel vxorē vel res proximi, in duo ſecant, quorum ſententiam eccleſiæ magis placuiſſe conſtat, vel ob id quod magis ad myſterium ſanctæ trinitatis reſpiciat, vt primum mandatum ad patrem referatur, ſecundum ad filium (qui proprie nomen & verbum dei non creatura eſt) tertium ad ſpiritum ſanctum, quo in nobis operante, ſabbatizamus, & ab omnibus ſeruilibus, hoc eſt, noſtris operibus, quæ caro ſine ſpiritu gignit, quieſcimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc procemio præmiſſo.

Auguſt. lib. 2. q̄ſt. ſuper Exodum.

Auguſt. ibidem.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis.

HOc procemio, ſeu (ſi malis) primi præcepti exordio, deus formam ſui cognoſcendi præſcribit, ac pleraq; inſinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obſeruationem plurimum faciunt. Imprimis quum maieſtatem, tum bonitatem ſuam proponit, quæ in legiſlatore coniuncta eſſe oportet, vt maieſtas legibus authoritatem, bonitas amorem faciendæ legis apud ſubiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quū perſuaſum habent, leges in ſuum commodum & commune bonum latas eſſe, quamuis interim hoc procemio deus inprimis fidem in nobis fomet ſeu excitet. Dominum ergo & deum ſe nuncupat, vt priori nomine maieſtatē ſuam inſinuet, altero bonitatē ſuā proponat, idq; non ſine emphaſi pronominis, Ego, inquit, & non alius. Ego, inquā, ſolus ſum dominus, hoc eſt, non vt cæteri, qui vulgari more dn̄i dicuntur, ſed vere ſum dominus, a quo ſunt om̄ia, per quem om̄ia, in quo om̄ia, cuius eſt orbis terræ & plenitudo eius, quem om̄ia obſeruant, timent ac venerantur, omniſcius & omnipotens ac faciens omnia ſecundum beneplacitum voluntatis meæ. Ego, inquam, ſum ſolus rex regum & dominus dominantium, & non eſt alius præter me. In cuius manu eſt mors & vita, ſalus & interitus. Huc reſpicit nomen illud apud Hebræos ineffabile Tetragrāmaton, quod quatuor literis ſcribitur, quæ ſonari nō poſſint. Deductum tamen nomen ab eſſendo, ſeu a quo nomen, eſſe, deriuatur. Et profecto, non eſt alia vox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam. Nam ſolus deus vere eſt, qui incommutabiliter eſt ſine tempore, qui eſt ipſum eſſe, & a quo venit, omnibus rebus conditis, vt ſint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legimus: Ego ſum, qui ſum, & qui eſt, miſit me ad vos. Ex quo id nobis diſcendū eſt, hoc primū eſſe in co-

Modus cognoſcēdi deum p̄ſcribit. Maieſtas. Bonitas.

Dominus Deus. Ego.

Roma. 11.

Pſalm̄ 23

Deut. 32

Nomen tetragrammaton ieffabile

Solus deus vere eſt.

Exodi. 3

gnitione

gnitione dei, vt ſciamus ſiue cognoſcamus eũ eſſe; qui natura eſt, qui ipſe eſt, & a nullo accipit vt ſit, atq; perpetuo eſt. Vnde liquido colligimus, om̃ia quæcunq; videmus & non videmus, non a ſe, ſed a deo eſſe & cõſtare, qui omnibus eſſe tribuit, atq; ita tribuit, vt nulla ratione eſſe, nulloq; momento cõſiſtere poſſint, niſi deus ſeruaret, ſuſtineret, ac regeret. Quis (inquit Eſaias) menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus ſatis perſpicuũ euadit, quid ſibi velint hæc verba, Ego ſum dominus, quę pie intellecta, iuſtũ dei timorem ac metũ nobis ingenerant, quẽ nos mortales ſeruos atq; adeo miſellas creaturas erga æternũ dominum, omnipotentiſſimũq; creatorẽ ac ſeruatorẽ omniũ rerũ habere oportet, vt ſupra hunc dñm excelſiſſimũ nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quẽadmodũ ſcriptum eſt in Deuter. Dominũ deũ tuũ timebis, & illi ſoli ſeruies. Dominus relatiuum eſt. Dicitur em̃ dñs ſerui dominus. Dño ergo dominorũ ſumma ſeruitus debetur, atq; eo etiam ſpectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Item, Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. Vnde facile colligis, quod omnino deo magis obediendum ſit, q̃ hominibus, tum ſcilicet, quum diuerſa a dei inſtituto præcipiunt. Siquidem non habẽt homines poteſtatem, qua domini dicuntur, niſi deſuper conceſſam, qua ſi in domini dominorũ contumeliam abutantur, quis non videt eos audiendos nõ eſſe, ſed fortiter contemnendos? quemadmodum Chriſtus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidunt corpus, animã autẽ occidere non poſſunt, ſed potius timete eũ (nimirum dominũ illum dñorum) qui & corpus, & animã mittere põt in gehẽnã, Hũc, inq̃t, ac repetit, timete. Ergo ſi in q̃dcunq; diſcrimẽ venerimus, ac Satanas, veluti nactus occaſionem vel ipſe vel p ſuos miniſtros titulo dñationis id agere incipiat, vt nos a pſcripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exẽplo Chriſti gladius ſpũs nobis accipiẽdus ẽ, hoc eſt verbũ dei, q̃ retundamus hoſtẽ, dicẽtes: Vade poſt me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies

In cognitione dei primũ
Gene.1
Actorũ.17
Eſaiæ.40
Ego ſum dominus
Qualiter deus timendus.
Deutero.6
Dominus
Matth.6
Actorũ.5
Deo oportet plus obedire q̃ hominib⁹
Iohan.19.
Homines q̃tenus dñi
Matth.10
Matth.4

HEbræi ad obumbrandã ineffabilẽ hanc dei maieſtatẽ, ac ſummam, æternamq; dominationẽ varijs nominibus vſi ſunt, quibus latine redditis, nos Deũ appellamus, Deum virtutũ, dominũ exercituũ, omnipotentem, conditorẽ cœli & terræ, regẽ gloriæ, regem regũ, dominũ dominantiũ, cuius maieſtate pleni ſunt cœli & terra. Atq; hactenus de domini nomine dixiſſe ſuffecerit.

Plurima dei nomia apud Hebræos

IAm quũ legiſlator noſter maieſtatẽ ſuã hiſce verbis (Ego ſum dominus) inſinuaſſet, quæ nobis dei timorẽ incutit, ſtatim & deũ ſe appellat, vt ad amorẽ quoq; ſui nos prouocet. Nã dei nomen ad beneficentiã

Deus.

CCC referẽ

QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYpti, & de domo ſeruitutis.

MOdum ſe cognoſcendi addit deus. Nam quũ deus quod ad eſſentiam ſuam attinet, incomprehenſibilis ac inuiſibilis ſit, ſicut ſcriptũ eſt: Non videbit me homo & viuet. Et iterũ: Deum nemo vidit vnquã, neceſſe erat vt certum opus ac teſtimonium adderetur, quo veluti a poſteriori apprehendi poſſet, ne quis hæſitaret quiſnam is deus eſſet, qui ſe mandatis iſtis colendum præcepiſſet, quaſi dicat: Is ego ſum verus ille deus, qui hoc ſpectatiſſimum opus peregi, qui te populum meum ex Aegypto mirabiliter eduxi, idq; tam manifeſtis verbis & ſignis, quæ vidiſti, vt negare non poſſis hæc me authore facta fuiſſe, & hunc qui fecit verũ deum eſſe. Eatenus em̃, nempe per euidentia verba ac ſigna, deus alioqui inuiſibilis agnoſcitur, atq; ita cõciliantur ſcripturæ, quæ alibi deum videri negant, alibi Iacob & Moſi facie ad faciem viſum eſſe perhibent. Ergo quum Moſes Deuteronomij. v. dixiſſet: Nullam ſpeciem dei vidiſtis, citra vllam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus eſt vobiſcũ in monte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & teſtimonium adiecit, vt intelligeres id verũ eſſe quod dixerat, nempe ſe eſſe dominũ deum tuũ, id eſt, te regentẽ, gubernantẽ, afferentẽ, redimentẽ, reſpicientem, curantẽ & ſaluantẽ. Inſignis em̃ dei potẽtia ſimul & bonitas declarata ſunt ab nunquam ſatis admirando opere eductionis filiorũ Iſrael de Aegypto In quo Moſes & prophetæ omnes, dei maieſtatẽ, magnificentiam & bonitatẽ erga populũ ſuũ illuſtratã vbiq; depredicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiã diſcimus non tantũ iuſtũ ac æquũ eſſe, ſed noſtra etiã q̃plurimũ referre, vt legibus tam potentis dñi ac clementis dei (qui non ſibi, ſed nobis conſulere voluerit) ex animo obtemperemus, mente cõplectẽtes, quantam ſemp̃ populo ſuo benignitatẽ exhibuerit, contra quantam ſeueritatẽ in aduerſarios, ſuis præceptis ac iuſſis repugnantes oſtenderit.

Modus cognoſcẽdi dei ab effectibus

Exodi. 33

Iohan. 1.

Verbis ac ſignis agnoſcitur deus

Iohan. 1

Gene. 32

Exodi. 33

Deuter. 5

2

Exodi. 15

Pſal. 104. 113

Noſtra plurimũ refert, vt legib⁹ dei obtemperemus

PRIMVN PRAECEPTVM:

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORam me: Non facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, ac quæ eſt in terra deorſum, nec eorũ, quæ ſunt in aquis, ſub terra, non adorabis ea neq; coles.

HIc inprimis animaduertendum eſt, præcepta maxima ex parte negatiue eſſe tradita. Quod qua ratione factũ ſit, nemo nõ videt. Siquidem quũ deus hominẽ rectũ ac bonũ condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inſeuerit, ſua quidẽ natura malum abhorrẽs, ac bonum

Præcepta negatiue tradita & cur.

Præcepta p̃hibẽt, q̃cũq; ex nobis tã q̃ ex nobis facimus

veluti cognatum ſibi agnoſcens ac amplectens,Id vero lumen non multo poſt fuerit obtenebratum,ob id ſcilicet,φ homo diabolum ac ſeipm magis ſequi maluiſſet,q̃ deum , quem tamen ſolum merito in ſe operari permiſiſſet,a ſuis adinuentionibus abſtinens,Conſequens erat, vt homo ignorantiæ tenebris obtectus,prohibendo ac vetando doceretur,in quantū a lege illa in corde diuinitus ſcripta receſſiſſet, vtcp vel ſic inſtrueretur ac doceretur ſeſe rurſus a ſuis adinuentionibus abſtinere,Dei vero inſtinctum,vocationem ac voluntatem omnino ſequi oportere.Et tamen in hoc etiam natura ſermonis conſideranda eſt. Nam oratio negatiua e regione affirmatiuam requirit , Sic vt qui prohibet, contrarium eius præcepiſſe videatur.Debet itacp in ſingulis iſtis præceptis non ſolum id attendi,quid prohibeatur, ſed etiam quid a contrario, deus(etſi non expreſſis verbis) requirat.Hoc autem tradendi ac docendi ordine vtemur,vt inprimis verborum vim,& quid ſingula præcepta a nobis requirant,explicemus.Deinde,quibus nam modis in ſingula peccetur,q̃ poterimus breuiter ac dilucide, tradamus.

Negatiua e regione requirit affirmatiuam

Quid ſit prohiberi deos alienos.

AVdis itacp in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos.Ex quo intelligis præter vnum ac verum deum,alios quocp eſſe,ſiue in cœlo,ſiue in terra,qui dicantur dij,longe tamen alia ratione, q̃ ille vnus viuus & verus deus,qui de ſeipſo dixit:Videte φ ego ſum ſolus,& non ſit alius præter me.In Exodo legis,Dei nomen tralatum ad Moſen.Sic eñ ad Moſen legitur deus dixiſſe:Ecce conſtitui te deum Pharaoni.Et ſcriptura deos publica dignitate præcellentes appellat,quemadmodum Exodi.xxij.ſcribitur:Dijs non detrahes,& principi populi non maledices. Rurſus Pſalm. lxxxi.ſcribitur:Ego dixi,Dij eſtis, & filij excelſi omnes, quem locum in Euãgelio dominus aperuit in prophetas competere,dum depellit blaſphemiæ crimen,quod deum , patrem appellans , ſignificaſſet ſe eſſe filium dei. Similiter & angeli dicuntur dij, vt in Pſalmo. viij. Minuiſti eum paulo minus ab angelis,quod ibi hebraice ſit Eloim, vnū ex cognomẽtis dei,etſi vox numeri ſit ancipitis. Quin Paulus Satanam deum appellat huius ſeculi. Et idola quocp hoc nomine intelliguntur Geneſeos.xxxi. Vbi narratur,Rachel furata deos patris ſui, haud dubium, quin idola. Quid ergo inquis?Num hoc præcepto deus,ne dij nominentur,aut habeantur,prohibet,quos ſcriptura deos nominat? Nõ quidem,Sed ſic prohibet deus,ne(coram ſe)dij habeant,id eſt,ne ſibi æquẽtur,neve quæ ſibi peculiaria ſunt,veluti omnipotentia, ſapientia ac bonitas,alijs q̃ ſibi ſoli,veluti authori tribuant.Rurſus,ne honos ſibi debitus alijs reddat, Alioqui nihil vetat alios, Deos quocp vocari, non ſuapte quidem natura,ſed clemẽtia dei.Dij(vt Origenes ait)dicti ſunt,quaſi a deo

Deuter.32 — Dei nomen tranſlatū ad Moyſen — Exo.7 — Principes Exodi.22 — Prophetæ dij. Iohan.10 — Angeli dij Pſalm.8 — Eloim — Satanas deus huius ſeculi — Idola dij gẽtium. Gene.31. — Quæſtio Diluſio — Coram Me. — Dij,Domini Origenes

deo dari:domini,quaſi a domino poteſtatem ſortiti, non autem in propriam gloriam,ſed dei,& ſubiectorum vſum & commoditatem. Atque hinc deſcendit, ꝙ deum noſtrum,deum deorum,ac dominum dominorum vocamus,quem non appellaremus hoc nomine,niſi eſſent & alij dicti dij. Verum(vt diuus Paulus ait)etſi ſunt qui dicātur dij, ſiue in cœlo,ſiue in terra,ſiquidē ſunt dij multi,& domini multi,nobis tamē Chriſtianis vnus deus pater,ex quo omnia,& nos in illo,& vnus dominus Ieſus Chriſtus,per quem omnia, & nos per ipſum, hunc enim ſolum nos agnoſcimus,cui ſoli,quæ dei propria ſunt, tribuimus, ſcientes ꝙ nihil eſt idolum in mundo, & nullus eſt deus,niſi vnus,cui ſoli nos fidere,in quem ſperare,quem denicꝫ ſuper omnia amare oportet. Cæterum & aliud inſinuant hæc verba,Coram me,nimirum deum vbicꝫ eſſe præſentem,hoc itacꝫ dicens admonet,vt in omni loco atcꝫ omni tempore, eius ſolius gloriæ ſtudeamus & ab eo toti pendeamus, nobis perſuaſum habentes,eum vbicꝫ eſſe præſentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quocꝫ deos(quaſi non vbicꝫ ille præſens ſit)recurrendum eſſe. Vis ergo huius præcepti eſt,vt in vnum verum deum credamus,in eum omni fiducia nos proripiamus, eum ſuper omnia timeamus ac diligamus. Vt ſummatim dicamus,Hæc lex fidem,ſpem,& charitatem requirit, quemadmodum innumeræ ſententiæ in ſcripturis, quæ ſunt primi præcepti enarrationes,habunde declarant. Et inprimis eæ,quæ in Deuteronomio recenſentur,veluti: Deum tuum timebis,& illi ſoli ſeruies,vbi timorem ac fiduciam erga deum ſummam poſtulat. Rurſus,Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo,ex tota anima tua,ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis, vel vt alibi legimus,ex tota fortitudine & virtute tua, hoc eſt,vt quantum animo,intellectu,voluntate cōſequi poſſumus, deum diligamus,breuiter, vt omnem affectum,ac om̄es tam animi ꝙ corporis vires,ad amandum,honorandum, colendum deum,ad obtemperandum,obſequendum,ac obediendum ei conuertamus, Atcꝫ hoc eſt illud primū ac magnum mandatum in lege, quod quū perfectam obedientiam erga deum requirat,ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet,tantum ac tam magnū eſt,vt quādiu ſumus in hac carne peccati,nemo dicere poſſit,ſe hoc præceptum perfecte adimpleuiſſe, adimplendum tandem in cœleſti patria, quum charitas noſtra perficieť, & quod ex parte eſt,euacuabitur. i. Corinth. xiij.

Deus noſter
Deus deorū.
Domin⁹ dominorum
Dij multi
1. Cor. 8
Nobis deus vnus

2
Ad ſolū deū omni tēpore recurrendum

Vis præcepti

Hoc præceptum requirit fidē,ſpem & charitatē.

Deuter. 6

Ibidem.
Matth. 22
Marci. 12
Lucæ. 10.

Primū & magnū mandatum in lege
Auguſtinus. de ſpū & litera cap. 36

1. Cor. 13

Diximus autem ſuperius, primam huius præcepti particulam idololatriam ſpiritualem prohibere,&ad affectus internos, proprie referri,ne ſcilicet,quid amemus aut formidemus,aut cuiuis etiam creaturæ fidamus ſupra deum, Quemadmodum & Salomon in Prouerbijs hanc

Prima ꝑcepti particula ſpiritualē idololatriam prohibet

CCC iij legem

1 legem interpretatur. Ergo peccant in hanc legem,qui in potẽtia ſua in
Peccant in hoc p̃ceptũ. curribus & equis gloriant̃,Qualis erat princeps Tyri, cui ꝑ prophetã
Ezech.28 Ezechielẽ dñs ait:Eleuatũ eſt cor tuũ & dixiſti,Deus ego ſum,& in ca-
Pſalm̃.19 thedra dei ſedi in corde maris,quum ſis homo & nõ deus, & dediſti cor
tuũ,quaſi cor dei.Tales notat Pſaltes,quũ ait:Hi in curribus,hi in equis,
nos autem in nomine dei noſtri inuocabimus

2 RVrſus in hoc p̃ceptũ peccãt,q principũ fauorẽ dei amori p̃ponunt,
ac deũ,huius ſeculi magnatibus poſthabẽt, de qbus ſcriptũ eſt:Ma
ledictus oĩs q cõfidit in hoĩe,Atq; huc reſpicit tã acris ſcripturæ cõmi-
Pſalm̃.145 natio,quũ inquit:Nolite cõfidere in principibus,in filijs hominũ, in qui
3 bus nõ eſt ſalus. Ad hæc,q ſibi in ſua ſapientia ſeu prudentia placent,
Eſaiæ.29 hic impingũt,de quibus dictũ eſt:Perdam ſapientiã ſapientũ,& pruden
1.Cor.1 tiã prudentũ reprobabo. Qui in fortitudine & virtute ſua cõfidunt,&
4
Pſalm̃.48.51 in multitudine diuitiarum ſuarꝫ gloriantur. De qbus ſcriptus eſt Pſal-
5 mus quadrageſimuſoctauus. Et Paulus auaritiã ſimulachrorꝫ ſeruitu-
Coloſſ.3 tem appellat,Coloſſ.iij. Qui voluptatibus plus q̃ pietati ſtudent,De
6 qbus ſcriptura ait,ꝙ tanq̃ iumẽta in ſuo ſtercore peribunt. De qbus &
Philip.3 Paulus ad Philip.iij.dixit,Quorꝫ deus vẽter eſt, & gloria in cõfuſione
Auguſt. de ſpũ & litera. corꝫ,Qui ita liberꝫ iactãt arbitrium,vt obliuiſcant̃ omnia ſe grãe debere,
hoc eſt,q citra Chri meritũ & grãm proprijs opibus iuſtos ſe ac ſaluos
Iudæi. futuros putãt,Quales ſunt Iudæi,de qbus dictũ eſt,ꝙ volẽtes ſuã iuſti-
Romano.10 tiã cõſtituere,iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti,Atq; adeo omne crimẽ ad ido
Om̃e crimẽ ptinet ad idolatriam ſpiritualem. lolatriã ſp̃ualem pertinere põt,q̃d qui criminaliter peccat,magis in crea-
turã,q̃ in deũ affectus ſit.Sic q in grãm vxoris offendit deũ,deũ abne-
gauit,& vxorẽ pro deo coluit,Qui in grãm regis ſpoliat pupillos imme
Matth.10 ritos,aut aliud ſimle crimẽ admittit,principẽ pro deo colit. Blãdiant̃ eñ
Lucæ.14 tales ſibi quantũ velint,recitent hoc p̃ceptum millies,ore profitentes de-
Titum.1. um,Paulus illis reclamat,dicens:Factis negant.

Inter oẽs cõuenit ſctõrꝫ memoriã colẽdã ob tres cauſas. HIc incidit locus de inuocatione ſanctorũ.Iãdudũ inter oẽs conuenit
ſanctorũ memoriã reuerenter colendã,idq; triplici potiſſimũ rõne.
1 Primũ,vt eximia dei opa in illis exhibita celebremus, Queadmodũ
Eccl.44 ſcriptura vbiq; facit,ac deũ in ſanctis ſuis laudari vult. Deinde,vt fidẽ
Heb.11 2 etiã ſanctorꝫ(qua vicerũt regna,operati ſunt iuſtitiã,adepti ſunt repro-
miſſiones)ſuſpiciamus,Ipſoſq; veluti iã perpetuos filios dei,fratres & co
Ibidem hæredes Chriſti,ac tẽpla ſpũs ſancti honoremus,Nam plane ſuperbus
Roma.8. 2.Cor.6 atq; etiam impius eſt,qui quos honorificat pater cœleſtis, ſecundũ Chri
Iohan.12 ſti teſtimonium, Iohan.xij.honorare recuſet, atq; adeo vilipendat.
3 Deniq;,vt imitatione ſanctioris vitæ,ſanctos colamus, quæ honoris ſpe
1.Cor.11 cies nõ eſt minima,vt ſcilicet ſimus imitatores illorꝫ, ſicut & ipſi Chriſti.

Adau

Bernard⁹ in ſermone de omnibus ſanctis

Adaugent certe ſanctorꝶ vitæ nobis fiduciã aſſequẽdi brauij, q̊d currẽdo appetimus, Addunt operandi alacritatẽ, quod q̃ illos per Chriſtũ iã aſſecutos intelligimus, eodem authore nos aſſecuturos non dubitemus, huc ſpectant egregię illæ ſanctorꝶ veteris legis laudes, apud Ieſum filiũ Syrach, apud Paulũ quoq; in epiſtola ad Hebræos, Nam is vbi ſanctos ex fide admodũ cõmendaſſet, ſubiecit. Ideoq; & nos tantã habẽtes impoſitã nubem teſtiũ, deponẽtes omne pondus & circũſtans nos peccatũ, per patientiã curramus ad propoſitũ nobis certamen, aſpicientes in authorẽ fidei, & conſummatorẽ Ieſum.

Eccle.44
Hebræ. 11.
Sanctorũ fides & opera noſtrã fiduciam corroboret.

At hoc vertũt nouatores in dubium, Num inuocatio ſanctorꝶ hoc p̄cepto prohibeať, & vt non veteťur, num pia ac vtilis ſit, Hic multis verbis nõ eſt opus, q̊d pijs & nõ cõtentioſis in hac re paucis ſatisfieri poſſit. Verbum inuocare, ſi proprie & ſecũdũ magis cõmunem ſcripturæ intellectũ accipias, nimirꝶ pro eo, q̊d eſt aliquẽ, tanq̃ ſuæ ſalutis primũ ac ſolũ authorem appellare, & pro ope aut auxilio, ſua virtute impartiẽdo interpellare, Si inquã ſic accipias vocabulum, cõſtat ſanctos inuocãdos nõ eſſe, ne q̊d ſolius dei eſt, ſanctis tribuamus, qui ſane hoc inuocandi genus nequaq̃ agnoſcunt, veluti noſtri cõſerui, vnum eundẽq; deũ nobiſcũ adorãtes, illius bonitati quicquid eſt boni operis, auxilij, ſalutis, felicitatis veluti ſummo authori nobiſcum tribuẽtes. Quãobrẽ in Apoc. legimus, Iohãnẽ ab eiuſcemodi inuocatiõe & adoratiõe ab angelo prohibitũ eẽ. Sic Petrus in Actis Corneliũ procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicẽs: Surge, & ego ipſe homo ſum, & Iudæos ſtupẽtes de ſanato & erecto claudo inſtruẽs: Viri (inquit) Iſraelitæ, q̊d miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quaſi noſtra virtute aut poteſtate, fecerimus hunc ambulare. Deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob, & deus patrũ noſtrorꝶ glorificauit filium ſuum Ieſum. Et poſt pauca: Et in fide nominis eius hũc quem vos vidiſtis & noſtis cõfirmauit nomẽ eius, & fides quæ per eũ eſt, dedit integrã ſanitatẽ iſtã in conſpectu oĩm veſtrũ Sic Paulus & Barnabas Liſtrios, eis immolare feſtinãtes, grauiſſime increpauerũt, conſciſſis etiam tunicis exilientes in turbas, clamãtes & dicentes: Viri, quid hic facitis, & nos mortales ſumus, ſimiles vobis hoĩes, annũtiantes vobis ab his vanis cõuerti ad deũ viuũ, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt. Solus itaq; deus ad hãc rationẽ inuocãdus eſt, tanq̃ author omnis ſalutis noſtræ, vnicũ refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduerſis, qui ſolus ſua virtute & non alius præter eũ nos ſaluat ac protegit, qui occidit & viuere facit, p̄cutit & ſanat. De quo & Iob dixit: Dn̄s dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit, ita factum eſt.

An ſit licita ſanctorꝶ inuocatio, an etiam ſit pia
Sãcti nõ ſunt inuocandi, vt principales authores ſalutis
Apoc.19. 22
Acto.10
Acto.3
Ibidem.
Acto.14.
Pſal.45
Deute. 32
Iob.1.

VErum ſi verbum inuocare late & propemodũ improprie accipias, pro eo, quod eſt ſimpliciter interpellare, ſeu miniſteriũ alicuius aut

officium expetere, certe hac ratione non videmus, quur quiſpiã impium eſſe putet inuocare ſanctos, veluti noſtra membra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine vt deum pro nobis (cuius optatiſſima fruuntur præſentia) rogent & implorent, quo is ſcilicet nobis laborãtibus, ſua, non ipſorum ſanctorum virtute opem adferat ſalutarem. Quemadmodum Apoſtoli Chriſtum pro muliere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Quod Theophylactus nõ inſcite ad ſanctorum implorationem accommodat. Et cum ad hanc rationem, quis non abſurde dicatur opem medici inuocare, tanq̃ miniſtri dei, per quẽ deus velit iuuare, quid prohibet, q̃ minus fratres iã in Chriſto viuentes interpellemus, vt ij ſaltem dominum pro nobis exorent, ad adiuuandũ nos? Aſa rex cum ægrotaſſet dolore pedũ vehementiſſimo, non ob id reprehenditur, quia medicũ accerſerat, quod alibi ſcriptura dicat, honora medicũ, propter neceſſitatẽ enim creauit eum deus. Sed qa in arte medicorum magis confiſus eſt, & quia dominũ nõ quæſierat, quod erat ante omnia faciendũ, quod abſq; dño ne tantillũ quidẽ, omnis medicorum ars taceam natura valeat, ſicut ſcriptũ eſt: Nunquid medici ſuſcitabunt & cõfitebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in deũ, veluti ſalutis authorẽ, hoc præcepto ponẽda præcipitur, Non prohibetur autem quo minus ſanctorum pcibus apud deũ adiuuari deſideremus. Quod ſi rem acutius perpẽdamus, tota contẽtio (modo abſit ſuperſtitio) in verbis tantũ ſita eſt. Cõuenit em̃ & abſq; controuerſia eſt, Sanctos q in domino obdormierũt, ſedulo & cõtinue orare pro nobis, veluti vnius eiuſdemq; corporis mẽbra, qui noſtrã ſalutẽ, ſine quibus cõſummandi non ſunt, expectant & deſiderant. Alioqui articulus de ſanctorum cõmunione ſymbolo fidei eximendus erit, aut eccleſia triumphans a militante reſcindenda, quod plane Chriſtianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, vt quos ſedulo pro nobis deũ deprecari ſcimus, eorum etiã precibus concedi petamus, vt in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Certe non poterit nobis fructus communionis ſanctorum eccleſiæ triumphantis applicari, quemadmodũ nec alia quæ ſymbolo cõtinentur, niſi per fidẽ, quæ pijs votis ac deſiderijs excitanda eſt. Ergo etſi nihil ſanctis hinc accedat, quod eos interpellamus, vt deum pro nobis deprecentur, tamen eoipſo fidem communionis ſanctorum in nobis excitamus, vt quod illi pro nobis aſſidue faciunt, nobis etiã applicetur & ſalutare ſit, queadmodũ Auguſtinus alibi dicit: Non contemnendum eſſe affectũ morientis, qui deſiderarit, poſt obitum corpus ſuum in baſilicã martyris poni, ſiquidẽ is crediderit animam ſuam martyris precibus adiuuari. Hoc em̃ (vt ſubdit) quod ita credidit ſupplicatio quædam fuit, & hæc profuit, ſi quid profuit. Non reſpuit igitur eccleſia, quicquid citra dei iniuriam fit, quo fides in nobis excitatur, veluti cum ſanctis nos, tanquam patronis

Matth. 15 | Theophylactus ibidem in Matth. | 2. Para. 16 | Eccl. 38 | Pſalm. 87 | Fiducia principalr in ſolum deũ collocanda | Cõuenit ſanctos pro nobis in cœlo aſſidue orare | Heb. 11 | Communio ſanctorum | Aug. de cura pro mortuis gerenda | In cultu ſctõrũ hoc tantũ ſpectaſ, vt intentio ſit pia.

poſt

poſt Chriſtum apud dominum adiuuandos orando commendamus. Deus enim cordis inſpector eſt, & voti pietatem examinar, non ſtructuram verborum. Nam quid refert apud deum, ſiue dicamus. Scimus o deus ſanctum Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus concede, vt nos tuæ protectionis auxilio muniamur, q̄ ſi dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis, niſi quod quantum ad nos attinet, cum ſanctos nominatim appellamus, nō ſolū ſidem, ſed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, perſuaſum habentes Apoſtolos & martyres, qui adhuc in corpore conſtituti, & voluerunt & potuerūt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis eſſe ſolicitos, quanto poſt coronas, victorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectūtur. Agnoſcit eccleſia vnum mediatorē redemptiōis & ſalutis noſtræ opiſicem Chriſtū Ieſum, Nec eſt enim aliud nomen ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluari, & tamen non refugit ſcriptura, Moſen vocare ſequeſtrum, atque adeo mediatorem inter deum & Iſraelitas. Non quidē q̄ propria virtute ſalutem attulerit, ſed qui tātum fuerit interceſſor. Sic legis deum ſuſcitaſſe Iſraelitis ſaluatorem, Othonielem. Et alibi: Deum dediſſe illis ſaluatores, qui ſaluauerunt eos. Quæ tamen idcirco dicta non velimus, vt vllo modo probare videamur, ſi quid in ſanctorum interpellatiōe hactenus ſuperſtitioſius eſt actum. Forſan eo deuentum eſt, vt nobis peculiares quoſdam ex ſanctis delegerimus, quos auxiliatores apellauimus, quos & vt adiuuarent, & opem ferrent, implorauimus. Sed vtinam defuiſſet verbis ſuperſtitioſus affectus, quod totum ſitum erat in parochis, qui populum docere debebant, ſanctos nō aliter adiuuare nos, niſi interceſſione apud deū. Non aūt quod ipſi ſalutem ſua virtute dilargiātur, ſed quod opem nobis a deo impetrent, quēadmodum diuus Paulus, non ſine magno ſerio, ſanctorum etiam viuentium orationibus ſe commendat: Obſecro (inquit) vos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, & per charitatem ſancti ſpiritus, vt adiuuetis me in oratiōibus veſtris pro me ad deū. Irrepſit fatemur, paſtorum dormitātium incuria error in eccleſiā, quo vulgus veræ pietatis non ſatis intelligens, ſingulorum morborum curam ſingulis ſanctis aſſignauit, Vel quod in Euangelio ſcriptum intelligeret Chriſtum ad preces cuiuſpiam ab Apoſtolis morbum quempiam depuliſſe, veluti quod ad Petri preces rogantis pro ſocru ſua magna ſebri laborante, dominus ſebrem increpauerit, & priſtinæ ſanitati ſocrū Petri reſtituerit, Vel quod ſanctos, cum adhuc in hac vita ſuperſtites eſſent quoſdam morbos in nomine Ieſu curaſſe, vel quod ad ſanctorum reliquias, ſiue memorias ad fidelium p̄ces certas quaſdā infirmitates ablatas acceperit, veluti q̄d refert Cōſtātiā Conſtantini Auguſti ſiliā virginē, fœdis vulneribus obſeſſam, ita vt capite vſq; ad pedes, nulla mēbrorū pars libera remāſerit, p̄cibus fuſis ſuiſſe ſanatā, vel q̄ audiat eccleſiā ea ſupplicia recolere, q̄ ſancti pro

Chriſti

Pſalm̄ 16
Prouer. 24
Hiere. 17

Cū ſctōs nominatim appellam⁹ mutuæ charitatis affectū exprimimus.

Hieronym⁹ contra Vigilātium

Vnus mediator redemptionis & ſalutis Chriſt⁹

1. Timoth. 4
Actorū. 4

Moyſes mediator

Deute. 5
Galat. 3
Iudic. 3.
4. Reg. 13
Nehe. 9

Supſtitio in peccatorum inuocatione non probat.

Sancti non aliter auxiliātur q̄ intercedendo

Reprehendit ſuperſtitio qua cura ſingulorū morborū principaliter ſingulis ſanctis tributa ē

Marci. 1
Lucę. 4

Chriſti nominis gloria ſunt perpeſſi, quorum ſuppliciorum ſimilibus morbis vulgus vexatur. Hinc enim male edocta ac perſuaſa plebs cæco iudicio collegit, ſcripturã, ipſis ſanctis curã certorꝫ morborꝫ peculiariter aſſcribere, ſeu quoſdam ſanctos ſanandi morbos poteſtatem peculiariter obtinere, quod a pietate, & eccleſiæ ſententia ac ſupplicationis vſu eſt alienum. Interim tamen non abhorret eccleſia fidei & ſpei in deum excitandæ gratia, ſubinde admonere dominum, eorꝫ miraculorꝫ, quæ ad ſuorum ſanctorꝫ interceſſionem in morbis depellendis oſtendit, veluti cum orat, vt quemadmodum dominus ad Petri fideles preces ſocrum eius ſanitati reſtituit, ita nunc quoqꝫ interceſſione beati Petri infirmos a febriũ paroxiſmis & ardoribus liberare dignet͂, vbi ſpes ſanitatis conſequẽdæ, non in Petrum, ſed in Chriſtum conijcitur, idqꝫ fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in hiſtoria Agnetis legis, Cõſtantiam, Agnetem virginem, precibus pulſaſſe, non vt illa vulneribus eius mederetur, ſed vt pro ſe ad Chriſtum, ſuum ſponſum intercederet. Subinde legis, ipſam Agnetẽ, Conſtantiæ repentina ſomni ſuauitate correptæ, reſpondiſſe. Conſtanter age Conſtantia, & crede in dominum Ieſum, per quem modo cõſequeris omnium vulnerum, quæ in corpore tuo pateris, ſanitatem, vbi Agnes non ſibi, ſed Ieſu donum ſanitatis aperte tribuit. Sic cum oramus, vt quemadmodum deus animũ Apolloniæ virginis confirmauit, ne percuſſione dentium a fide Chriſti excideret, ita & nos, cum dentium dolore vexamur patientes faciat ac corroboret, tũ non aſſignamus Apolloniæ dentiũ medelam, ſed prouocamus in nos dei miſericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaque vigilandum eſt parochis, vt plebem a ſuperſtitione contineant, & ad pietatem reuocent, q̃d fecerint ſi, populum docuerint, vt deo tanquam omnis boni, ac ſalutis tam ſpiritualis q̃ corporalis authori, ſuas preces offerat, ſanctis vero non aliter, q̃ interceſſoribus, cõiecta interim omi cura in ſolum deũ, queadmodum Petrus iubet, cum ait: Omnem ſolicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipſi eſt cura de vobis. Quod ſi factum fuerit, tum recordatione fidei ſanctorum, non tantum dei gloriam non imminuemus, ſed magis celebrabimus, idqꝫ modo quodam, noſtræ fragilitati vtili & accommodo, nam vt ſupra diximus, deus amat nobis inſinuari ſignis & exemplis, ac inuocari etiã ad eorundẽ exẽplorꝫ recordationẽ. Quãobrẽ pie oramus, vt quemadmodũ deus in manu Moſi liberauit Iſraelem de manu Aegyptiorum, ita nos liberare dignetur a poteſtate diaboli principis tenebrarum, & quemadmodũ propitius fuit Abraham, Iſaac & Iacob, ita & nobis eiuſdem fidei ſucceſſoribus miſericordiã ſuã præſtet. Beatus Auguſt. vt curã pro mortuis gerẽdã eſſe oſtẽderet duplici vti͂t teſtimonio. Inprimis locũ ex Machabæis citat, q̃ oſtẽdit oblatũ pro mortuis ſacrificiũ, nõ abſterritus, ꝙ hic liber in canonẽ Iudæorꝫ nõ ſit receptus, ſed ſolo

Pie oramus dñm, vt quẽadmodum olim ad p̃ces ſanctorꝫ q̃ſdã morbos pepulit, ita & eoſdem nũc pellat.

Ambroſi. in hiſtoria Agnetis

Quomõ docenda plebs interpellare ſanctos.

1. Petri. 5

Per recordationẽ fidei ſãctorum gloriam dei celebramus.

Pſalm̃. 76

Auguſtin. de cura p̃ mortuis gerenda

2. Macha. 12

ſolo contẽtus, quod eccleſia eum librum, certe antiquiſſimum, veluti im-
pium non reiecerit. Deinde totius eccleſiæ vniuerſalem conſenſum addu- 2
cit, cuius non paruam, ſed longe maximam authoritatem eſſe contendit.
Nos itaque eiſdem rationibus, piam ſanctorum interpellationem, impiã
eſſe nõ poſſe, haud oĩno inepte aſtruemus. In Machabæis em̃ ad eundẽ 2. Mac. 15
modum de ſanctis legimus, Nempe Iudam Machabæũ vidiſſe Oniam Cui dubium
manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Poſt hæc etiã Iudã hæc vi-
vidiſſe alium virum ætate & gloria mirabilẽ, de quo dixerit Onias; Hic denĩẽ aĩo f 1
eſt fratrum amator & populi Iſrael, hic eſt, qui multum orat pro popu- lẽ poſtulaſſe
lo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta domini: Deinde & ſi hoc ppetuo
vt facerent.
3
nuſquam in ſcripturis veteribus omnino legeretur, non parua tamen
clareret vniuerſalis Eccleſiæ tam Græcæ q̃ Latinæ authoritas, quæ Vniuerſalis
ſanctorum interpellationes ad eum, quem diximus modum factas, adeo eccleſiæ con
non reijcit, vt & tanquam piam approbet ac celebret. Ex latinis teſtes ſenſus.
ſunt, vt cæteros ſileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Augu- Cyprianus.
ſtinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis, Dionyſius, Chryſoſtomus, Ambro.
Theophylactus, Damaſcenus, cum omnibus ferme, qui & ante & poſt Hieronym⁹
eos in eccleſia, ſanctitate vitæ & ſpiritus virtute floruerunt. Porro ſi in Auguſtinus.
hoc error fuit, videbimur non iniuſte cum Auguſtino, ipſi domino di- Gregor.
cere poſſe: Domine, a te decepti ſumus. Nam tot & tãtis ſignis confir- Bernardus
mata eſt eiuſcemodi ſanctorum interpellatio ac interceſſio, quæ niſi per Dionyſius
Chryſoſt.
Theophyla.
Damaſce.
dominum omnino fieri non potuiſſet. Sed de hac re ſatis. Nunc ad alte
ram primi præcepti particulam pergendum eſt. Sequitur itaque.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

HAec particula de externa & craſſa idololatria recte intelligitur, etſi
ſint qui primum præceptum totum proprie ad affectus referendum
eſſe dicant, ac ſculptile interpretentur, quicquid ſculpit cor noſtrum, hoc Sculptile.
eſt, quicquid apud ſe fingit quod maioris facit quam deũ, ſed nobis ma- Hæc particu
gis placet, vt hæc particula, non tantum cordis, ſed & craſſam illam & la reſpicit ex
externam idololatriam comprehendat. In hãc inprimis peccabant æth- ternã idolo-
nici qui idola & ſimilitudines creaturarum, opera manuum ſuarũ ado- latriam.
1
rabant, & a ſimulachris, veluti diuinitatem aliquam habentibus, ſeu vel
prodeſſe vel nocere potentibus pendebant, quos ſcriptura acerrime in-
ſectatur. Peccant item in hoc præceptum, qui eleuatis oculis ad cœlũ vi- Roma. 1.
dentes ſolem & lunam, & omnia aſtra ſeu militiam cœli, errore decepti Deut. 4
adorant & colunt ea quæ creauit dominus deus noſter, non vt adoren- Planetæ &
tur, ſed in miniſterium cunctis gentibus quæ ſub cœlo ſunt. aſtra cætera
cur creata.

Item

3 Sapiæ.13 Item,qui aut ignem,aut ſpiritũ,aut citatũ aerem,aut gyrum ſtellarũ,aut
nimiam aquam,aut ſolem & lunã, rectores orbis terrarũ,& deos putaue
rũt,qui ſi illorũ ſpecie delectabantur,magis ſcire debebant, quanto his
4 dñator eorũ ſpecioſior ſit. Adhæc, Qui Genethliacis & Aſtrologis
fidem accommodãt,ſuamq; vitam & opera ad cœli ſigna,iuxta tempo-
Gala.4. rum diſcrimen compatant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas,
quod ſcilicet conuerterentur iterũ ad infirma & ægena elementa,quod
Quaten' corpora cęleſtia in nos agant dies obſeruarent & menſes,& tempora,& annos. Fatemur quidem,q̃d
& res ipſa oſtendit,& ſcriptura nõ negat, Superiora corpora, in hæc in-
feriora ſuam quandam influẽtiam habere,nec tantũ in inanimata & be-
Ecci.12 ſtias,ſed etiam in corpora humana ,quæ conſtat certis temporibus me-
lius,certis peius habere. At aĩa rationalis ſeu ſpiritus hominis qui a deo
Mens nullis cõſtellationibus ſubiacet creatur,& homini infunditur,nullis conſtellationibus ſubiacet,quod qui
non credit,fidem abnegauit,& baptiſmũ violauit, Vide quod in proœ-
Sup.230.fa.2 mion dominicæ Orationis diximus. Præterea,in hoc præceptũ peccãt,
4 qui hariolos ſciſcitantur, q ſomnia atq; auguria obſeruãt, qui maleficos
Deuter. 8 & incantatores,ſeu phitones,aut diuinos conſulũt, vt noua inquirant,
Leuiti.20 vt ſecreta rimentur,vt futura præſagiant,vt perdita recuperẽt. Item,
5 Quid de maleficis mulieribus ſentiendum. qui veneficis mulieribus fidẽ accommodant ac credũt ea reuera fieri,quę
ipſæ,diabolicis illuſionibus deceptæ,iactant. De quibus in Decretis põ
tificum ſic legis, Quædam ſceleratæ mulieres poſt ſatanam cõuerſæ,dę-
Ex cõci. acq renſ. capi.1 c. Epi.26.q.5 monũ illuſionibus & phantaſmatibus deceptæ,credũt ſe cum Diana ho
ris nocturnis cũ innumera multitudine equitare ſupra quaſdam beſtias,
& multa terrarũ ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire, ſuis iuſſio-
nibus obedire,& certis noctibus ad eius ſeruitiũ euocari. Sed vtinam hæ
ſolæ in ſua perfidia periĵſſent,nã innumera multitudo hac falſa opinione
decepta,hæc vera eſſe credit,& credendo a vera fide errori paganorum
inuoluitur,cum aliquid diuinitatis extra vnum deũ arbitratur. Quapro
pter ſacerdotes per eccleſias ſibi commiſſas populo dei omni inſtãtia p̃-
dicare debent,vt nouerint hæc omnia falſa eſſe, & a maligno ſpiritu ta-
6 lia phantaſmata,mẽtibus fideliũ irrogari, Hæc ibi. Eiuſdẽ criminis rei
ſunt,credentes maleficas iſtas ſua virtute ſeu opa ,hominibus reuera in-
commodare poſſe,quod nec diabolus(quem ſcriptura huius aeris ſpiri-
Ephe. 2 tum ſeu poteſtatem appellat)vllo damno efficere quempiam poſſit,niſi
Maleficę ſua virtute nihil facere pñt permittente deo. Maleficæ igitur non faciunt grandines,tonitrua, & his
ſimilia,ſed diabolus,quatenus deus hoc illi permittit. Permittit aũt vt fi
Augu. in lib. de ciuit. dei c. nec miru 26.q.9 dem ſuorũ exploret. Quamobrem etſi quandoq; eueniant,quæ maleficę
iſtæ minantur,aut quæ diuinatores futura prędicunt,vt cũ lædere ſanos
aut ſanare videntur languidos,nõ eo magis ipſis credendũ eſt,quia hoc
Deuter. 13 ſolius dei permiſſu fit,vt ipſi qui hoc audiunt, vel vident, probentur &
appareat qua fide ſint,vel deuotione erga deum,ſicut in Deuteronomio
legimus:

legimus: Si ſurrexerit (inquit) Moyſes, in medio tui propheta, aut q ſom- Deute.13
nium ſe dicat vidiſſe atq; prędixerit ſignũ, atq; portentũ, & euenerit q̄d
loquutus eſt, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur deos alienos, quos ig-
noramus, & ſeruiamus eis, non audies verba prophetæ aut ſomniatoris,
quia tẽtat vos dñs deus veſter, vt palam ſiat, vtrum diligatis eũ an nõ.
In toto corde, & in tota anima veſtra dñm deũ veſtrũ ſequamini, ipſum
timete, mãdata eius cuſtodite, & audite vocem illius, ipſi ſeruietis, & ipſi
adhærebitis, &c̃. Porro diabolum non poſſe piis plus incommodare, q̃ Diabolus nõ poteſt nobis incõmodare
illi a deo fuerit conceſſum, liber Iob inſigni teſtimonio confirmat quin niſi permittẽ
nec diabolus in impios poteſtatem habet maiorem, q̃ illi deus permit- te deo
tit, alioqui non dubium impios ac malos funditus ſtatim perderet, quos Iob.1.
deus patienter fert, vt ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduer- Quomõ do-
ſam fortunam ſuſtinẽt, docendi ſunt hoc amanter & demiſſo erga de- cendi, q ad-
um animo ferre, non ſine gratiarum actione, qua ſe deo velut Hiob il- uerſam fortu-
le totos reſignent, dicentes: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut dño nam experi-
placuit, ita factũ eſt, ſit nomen dñi benedictum. Ex quibus cõſequens untur. Iob.1.
eſt, In hoc præceptũ eos etiã impingere, qui licitum arbitrãtur maleficia 7 Nõ licet ma
maleficiis tollere quales ſunt, qui maleficos conſulunt ad indicandũ quæ leficia malefi
furto ablata ſunt. Certe prȩſtat mortem oppetere, taceo rerum iacturam ciis tollere
ferre, q̃ hæc aduerſus dei p̃cepta tentare, diabolus in hoc permittitur ſuũ c. nec mirũ 26. q. 5
in Chriſtianos odiũ exercere, vt vel peccata eorũ puniantur aut fides pro Maleficiis q̃
betur. Non ergo tum a deo ad diabolũ deſciſcendum, ſed ad deũ recur- modo obſi-
rendũ eſt, ac fideliter p̃candum, vt nos a malo liberet, aut ſi id noſtra nõ ſtendum
retulerit, tum vt quæcunq; acciderint, in noſtrum bonum vertat.

SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remediũ adhiberi prohi- Quæſtio
bes, vbi diabolus dei permiſſu, vel in homines, vel in pecora faſcinata
ſuã exercet malitiã? Rñdemus inprimis, nullũ eſſe p̃ſentius aduerſus hęc Dilutio
oĩa, ne vel incurrãtur, vel vbi incurſa ſunt, vt depellãtur, remediũ, q̃ vi-
uidam ſidẽ ac ſalutaris baptiſmi rememorationẽ. Quãobrẽ Chryſoſto- Chryſoſto.
mus alibi monet: Cũ es (inquit) ianuæ veſtibula trãſgreſſurus, hoc prius homil.21. to
loquere verbũ. Abrenũtio tibi Satana, & cõiungor tibi Chriſte, nec vn mo.4
quam abſq; hac voce exeas, hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hęc tur
ris inexpugnabilis, cũ hoc verbo & crucẽ in frontẽ imprime, ſic enim nõ
tantum homo occurrens, verum nec ipſe diabolus te quicquã lædere po
terit, Hæc ille. Nec enĩ putandũ eſt propterea, Diabolũ, quia ſpũs eſt, Diabol⁹ ab-
crucis conſignationẽ nõ abhorrere. Nã cũ ille non prius noceat, q̃ a do- horret ſignũ crucis
mino poteſtatẽ accipiat in hominũ corpora ſæuiendi, iuſtũ eſt, vt & cor
pus animi fidelis ductibus obſequẽs, corporalibus etiã ſignis declaret, ſe
a Chriſto crucifixo pendere. Nã & Athanaſius lib. ij. de incarnatiõe ver Athana. li.2
bi, ſatis idoneus teſtis eſt, Apoſtolos etiam ipſos & alios ſanctos conſi- de incarna-
gnatione ſanctæ crucis ædidiſſe miracula, quin eodẽ libro perhibet hoc tione verbi

Lib. quæſtio num.38 ſigno artem magicam & rem veneficā tolli. Et alibi lib. quæſt. xxxviij. Nō in lege (inq̄t) Chrūs diabolū euacuauit, neq; in ea ſalutē operatus ē, ſed in cruce. Vnde legē qui dē vidētes dæmones non tremūt neq; timēt,

Chryſoſto. crucē aūt videntes, tremunt, fugiunt, euaneſcūt. Rurſus Chryſoſtomus teſtis eſt, demones vbicūq; ſignū ſanctæ crucis viderint, fugere, trementes baculū, quo plagā acceperunt. Deinde quoque vetus eccleſia ſolēne

2 adhibebat remediū aduerſus haſce diaboli diuexationes, nam (quemadmodū ſupra in ſacramentū ordinis diximus) olim erāt in eccleſia Exorciſtæ, q̄ ſuper vexatos a ſpiritibus, ac agitatos dæmoniacis illuſionibus vel terriculamētis nomē dn̄i inuocabant, & adiuratū ſpiritū ejiciebant, vel cōpeſcebāt, q̄d munus in eccleſiā vt ſyncere plurimū expedierit, referat,

Ex concilio Carthag.4. c.7. & Anciran.ca.17 Supra fo.191 facie.2

Damnanſ ſuperſtitioſ. prohibitis interim atq; adeo ex eccleſia reiectis omnibus illis qui citra eccleſiæ authoritatē ſuperſtitioſiſſimis exorciſmis, ac adiurationibus ſacrilegis vtuntur, quibus verba peregrina & commētitia, ignotos etiā characteres & figuras adhibēt ac admiſcēt. Adhæc qui hos characteres & ignotas literas ſtultis hoībus diuendūt, perſuadentes illis, quod dū eiuſcemodi characteres ſecū portauerint, tū eos a periculis ſecuros fore, q̄s lex diuina dānat, ac eccleſia pronuntiat fidē Chriſtianā & baptiſmum præuaricaſſe, paganos, apoſtatas, & dei inimicos effectos.

Ex cōc. Acqrenſ. c.1. c. epi.26.q.5.

Officium parochorum

IN hoc ergo ſoliciti debent eſſe parochi, vt plebē ab his ſacrilegis ritibus auocent, vtq; ipſi, pios & ab eccleſia receptos exorciſmos in parato habeāt, quos viuida fide ſuper vexatos recenſeant. Interim tn̄ mos ille in totū dānādus nō eſt, q̄d hactenus Chriſtiani, tēpore triſti rebus externis, veluti cæreis, aqua, ſale, floribusq; benedictis vſi ſunt, quodq; herbas per inuocationē diuini nominis cōſecratas, brutis etiam animalibus, ignota lue laborantibus cōmedendas præbuerint, modo tamē oīs ceſſet ſuperſtitio, hoc eſt, ſi in has res externas, nullā fiduciam conijciamus, ſed tantū potentiæ verbi dei per earū vſum admoneamur, & fide nominis diuini excitemur. Nā nō temere in actis Apoſtolicis refertur fideles liberatos a morbis, ſi vel ſemicinctia, vel ſudaria ab apoſtolis recepiſſent. Vetus eccleſiæ mos eſt, vt die Palmarū nouelli rami arborū benedicanē. Idq; nō ſine magna rōne. Principio em̄ id fit, vt hiſce ramis inſpectis, admoneamur regni Chriſti, q in aſina ſedens, Hieroſolymā ingreſſus ramis palmarum exceptus eſt, auſpicaturus regnū, aduerſus q̄d princeps huius mūdi nihil poſſet. Deinde cum eo tempore ver inſtet, quo omnia refloreſcere incipiunt, par eſt, vt tū arborū rami benedicantur, quo plebs intelligat, quæcunque futurus proferet annus, ea nobis ſola dn̄i benedictione, non noſtra prouidētia aut ſortuito obuenire. Eadē ratione herbæ (q̄ medicinales ſunt) die qui Aſſumptioni glorioſæ virgini deſtinatus ē cōſecrantur, vt intelligamus herbas, nō ſua virtute, ſed dei beneficio morbis mederi,

Proſpe pōt cedere q̄cq̄d ſimplr in dei deuotiōe fit, teſtis Ambr. in epiſto. ad Galat. ca.4.

Acto.19 c. non liceat 26.q.5

Mos bn̄dicē di ramos in die palmarū excutitur

1

Johan.12 Omia nobis obueniūt bn̄dictiōe dn̄i.

2

deri,vtq; in omnibus q̃ vel facimus,vel ꝑcipimus ,gratias agamus deo. Certe conciliũ ſub Martino Papa habitũ,etſi acerrime prohibeat in herbaꝝ collectiõibus quaslibet incantationes attẽdere. Probat tñ ſi herbis cũ ſymbolo diuino,aut Oratione dñica vtamur,vt tantũ deus omnium creator & dñs honoret̃. Et Paulus Apoſtolus teſtat̃:Quia oĩs creatura dei bona eſt, & nihil reijciendũ,q̃d cũ gratiaꝝ actione percipit̃, ſanctificatur eñ(vt ſubijcit)ꝑ verbũ dei & orationẽ. Sed hic iteꝝ atq; iteꝝ admonemus,vt ceſſet oĩs ſuperſtitio,hoc eſt,vt res iſtę nõ aliter q̃ ſigna fidei noſtrę adhibeãtur,vt in eas nulla,veꝝ oĩs in deũ fidutia ponat̃,alioqui magis retulerit,vt omnia ſigna tollantur, q̃ vt idololatriam crimen omnium maximum incurratur.

Conciliũ ſub Martino papa 26.q.5.c. nõ liceat.
1.Timoth.4
Externis rebus non aliter, q̃ ſignis vtendum.

REſtat paucis de veneratione reliquiaꝝ,& imaginũ Chriſti,ac ſanctoꝝ,quatenus ea licita ſit, & quatenus illicita dicere, vt ceſſet ſuꝑſtitio & vetus pietas retineat̃. Quãlibet reclamẽt nouatores. Cõpertum eſt ſanctoꝝ,q in Chr̃o publica cõfeſſiõe deceſſiſſent reliquias,inecclesia tã Græca q̃ Latina ſemꝑ religioſe eẽ habitas,cuius inter alios,idonei teſtes ſunt Hieronymus,Ambroſius,Auguſtinus & Chryſoſtomus,idq; ob cauſſas nõ contẽnendas. Primũ,q̃d eiuſcemodi reliquiæ nos eius fidei q̃ in ſanctis fuit,plus q̃ vllæ ſcripturæ cõmonefacerent,recogitantibus nobis,hæc eadẽ eſſe oſſa,q̃bus cõpaginatũ olim fuit corpus,domicilium inhabitãtis gratiæ,quibus mẽbra cohæſerũt iam pridem tẽplũ ſpiritus ſancti, cuius recordatiõe,& fides noſtra in deũ excitat̃ ac fulcitur, nimiꝝ cũ mẽte cõplectimur,vt queãdmodũ illi ꝑ fidẽ oĩa aduerſa vicerũt,atq; adeo miracula ſupra humanũ captũ nõ ſua,ſed Chr̃i virtute fecerũt,ita & nos eũdẽ fidei ſpm̃ habẽtes,& ſanctoꝝ cõmunione per fidẽ fruẽtes,quæcũq; nobis aduerſant̃ in dño vincamus, Auguſtinus referẽs eccleſiã plaudẽtẽ in miraculo apud memoriã beati Stephani facto. Quid erat, inquiẽs,in cordibus exultantiũ,niſi fides Chr̃i pro qua Stephani ſanguis effuſus eſt? Et beatus Amb. vł hinc oſtẽdit Arrianos nõ habuiſſe rectã fidẽ, ꝙ miraculis ad monumẽta martyꝝ factis detraherẽt: Re ipſa, inquit,oſtendũt alterius fidei fuiſſe martyres q̃ ipſi credunt , neq; eñ aliter ꝑibus eoꝝ ĩuiderẽt, niſi fidẽ in his fuiſſe eã,quã iſti nõ habẽt,iudicarẽt. Hic tñ(q̃d negare nõ poſſumus)ab eccleſiæ p̃ſidibus mirũ in modũ dormitatũ eſt. Olim fideles in animi vel corpis grauedine cõſtituti,pio inſtinctu ducti ad ſanctoꝝ memorias non ſuperſtitioſe, ſed religioſe profecti ſunt, Nã cũ cõſtet ad monumẽta martyꝝ mortuos frequẽter ſuſcitatos, tortos dæmones,obſeſſos a dæmonibus ſolutos,valetudinarios reſtitutos,pctõres ad pœnitẽtiã cõuerſos,idq; in fide Chriſti pro qua ſanctoꝝ ſanguis profuſus eſt, Quis tã cæcutit,vt eiuſcemodi piã reliquiaꝝ venerationẽ ac viſitationẽ cõtẽnere auſit? niſi tamẽ hoc negare velit, q̃d diabolus

De veneratione reliquiarum & imaginum
Reliq̃æ martyrũ in omni Eccleſia religioſæ habitę
Hieronym̃.
Ambroſius
Auguſtinus.
Chryſoſto.
2.Coꝛ.6
Heb.11
2.Coꝛ.4
Auguſtinus. li.de ci.1.dei
Ambroſius. in ſermo. de ſan.Geruaſ. & Protha.
Hæreticos male habet martyrũ reliquias religioſe haberi.
Abuſus

 bolus

Eccleſiæ ve- bolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus cõfitetur. Sed noſtro ſeculo
teris pietas. hic varie, idcꝫ parochorꝫ ſocordia erratum eſſe, inficiari non poſſumus.

Eccleſia vetus pium Chriſtianorꝫ affectum, in inuictã martyrũ fidem
Quę miracu non in miracula principaliter reſpicientẽ cõprobauit, Atcꝫ interim nulla
la euulganda miracula euulgari paſſa eſt, niſi q̃ ſupra naturalem rerũ euentũ fidelibus
ſint multũ cõmodaſſe, ac plurimũ habere virtutis ad firmandã fidẽ catholi-
cã certiſſimis argumentis cõperiſſet. Deinde nõ alias reliquias, q̃ quas ve
De venerat. re cõſtaret ſpũs ſancti tẽpla fuiſſe venerari permiſit. Quas tamẽ publice
ſanctorꝫ, & exponi vetuit, ad quæſtũ aũt exponi, veluti ſacrilegiũ iudicauit. At no-
reliquiarꝫ c. ſtro ſeculo nõ admodũ multũ de fide ſanctorũ populo inculcatũ eſt, ſed
1. & 2. multa miraculorũ mẽtio, q̃ tñ interdũ vel impudentiſſime ficta, vel talia
fuerũt, vt de eorꝫ authore nõ iniuria dubitaueris, iuſſuſcꝫ ẽ populus, nõ
Alia miracu quidẽ ob martyrꝫ fidẽ, ſed magis ob recens ædita miracula accurrere, id
la poſtulãda quod factũ nõ oportuit, q̊d poſt tot ædita in primitiua eccleſia, ſigna &
non ſunt prodigia alia poſtulãda nõ fuerũt. Quiſquis em̃ (vt Auguſtinus ait) ad-
Auguſtinus. huc prodigia, vt credat, inquirit, magnũ eſt ipſe prodigiũ, qui mũdo toto
Chryſoſto. credente ipſe nõ credit. Quin alius quiſpiã teſtat̃ ceſſurꝫ in diſſeſſiones
& ſchiſmata, ſi adhuc veluti in primitiua eccleſia ſigna fierent, Et Chrũs
Lucæ. 10 vetat apoſtolos gaudere, qm̃ dæmonia ipſis obedierint, ſed qm̃ nomina
ipſorꝫ ſcripta eſſent in cœlis. Expoſitæ ſunt paſſim ad quæſtum reliquiæ,
Abuſus quo ęędẽcꝫ incerte, & forſan hinc præbita eſt nõ paucis, necdũ bene Chriſtia
modo corri nis occaſio, magis in ſanctorũ oſſibus cõfidendi, q̃ in deũ viuũ, q̊d factũ
gendus. nõ oportuit. Corrigẽdus ergo oĩs talis abuſus eſt, vt necꝫ eorũ pietas, q
fidei ſuæ iuuandæ, excitãdæcꝫ gratia, ad indubitata ſanctorũ monumẽ-
ta accurrũt, cõtemnatur, necꝫ ſuperſtitioſus cultus in exponẽdis ad quę-
ſtum reliquijs, vel recenſendis incertis ac prodigioſis miraculis deinceps
Secunda cã. ferat̃. Secũdo, viſum eſt, nõ iniuria ſanctorũ oſſa ad eũ modũ reueren
2 ter haberi poſſe, q̊ filius demortui patris veſtẽ, honorificẽter tractat, aut
queãdmodũ quiſpiã annulo (quẽ amicus decedẽs legauit) oblectat̃, quo
etiã vix vnq̃ vtitur, niſi chari amici imago ſubeat, niſi & verborũ & fa-
ctorũ meminerit, & annulũ veluti perpetuæ amicitiæ pignus relictũ ex-
Sãctorũ cine oſculatus fuerit. Nã quid ſunt aliud ſanctorũ cineres & oſſa, niſi quędã
res, ſanctorũ ſanctorũ pignora in terris relicta. Tertio, reliquiarũ venerationẽ, non
pignora
3 ſolũ nõ reijciendã, ſed & vtilem iudicauit vetuſtas, q̊d reliquiæ & futurã
reſurrectionẽ nobis promittãt, & ſpem noſtrã in futurã corporis glorifica
tionẽ erigãt, contẽplantibus nobis eadẽ ſanctorũ corpora, etſi immutata
quãdocꝫ ad vitã excitãda, ac deũ noſtrũ, eſſe deũ Abrahã, deũ Iſaac, deũ
Iacob, deũ inquã nõ mortuorũ, ſed viuentiũ. In ſumma, populus docen-
Matth. 22 dus eſt, nõ fidere reliquijs, nec reliquias adorare, ſed tñ ſanctorũ fidẽ in
reliquijs exoſculari, vitæ ac doctrinæ recordatiõe accendi, ac in ſpe futu-
ræ reſurrectionis fulciri. Quod cũ fit, procul erit, vel aduerſarijs teſtibus

a vene

a veneratione reliquiaꝝ omnis idololatria. Sed iam de imaginũ vſu | De vſu imaginum.
pauca ſubijciamus. Qui verba huius primi præcepti vrgent, ij omnem
imaginũ vſum penitus vetitum eſſe audaces pronũtiant, Quod ſcilicet
ſi præceptũ ad verbũ exigas, videatur vetare omnem ſimilitudinẽ eoꝝ, | Iconomachi
q̄ ſunt in cęlo deſuper, & q̄ in terra deorſum, & q̄ ſunt in aquis ſub terra.
Sed ſi hunc ſenſum v͛boꝝ mordicus tueri velis, cogeris, velis nolis, fateri | Non omnis imago prohibita
ip̄m etiã Moſen huius legis promulgatorẽ, idololatrã fuiſſe atq; adeo
deũ alibi idololatriam (quod piæ aures abhorrẽt) p̄cepiſſe, q̄d Moſes ex
præſcripto dei duos Cherubim aureos poſuerit in tabernaculo in ſummis propitiatorij partibus. Quemadmodum legis Exodi. xxv. In vaſis | Exodi. 25
quoq; templi quod extruxit Solomon erant boum, leonũ, & Cherubim | 3. Regũ. 6. 7 2. Parali. 3
ſculptiles imagines. Rurſus. ij. Paralypomenon. iij. Sculpunt̃ Cherubim
in parietibus. In mitra quoq; põtificis erat imago lunę. In veſte vero, malorum punicoꝝ ſimulachra. Vnde cõſequens ẽ, Iudæis hoc primo præ- | Non imagines, ſed imaginum adoratio prohibita
cepto, non ſimpliciter interdictum omne genus imaginũ, ſed tantum nefandum vſum, ne ſcilicet more gentium haberent ſimulachra, quæ proponerẽtur adorãda. Id q̄d ſequentia præcepti verba, nempe, Non adorabis ea neq; coles, manifeſte indicãt, ac velut exponendo declarant, quo | Coram me.
etiã pertinet, quod dictũ eſt, Coram me, id eſt, non habendas imagines
deo æquandas, quibus aliquã tribuamus diuinitatẽ. Aliud ergo eſt imaginem ſeu picturã adorare, quod nequaq̃ licet, hac lege prohibẽte, aliud | Imagines retinendę tanquã mutæ hiſtoriæ
per picturæ hiſtoriã quid ſit adorandũ, vel venerandũ, vel contemplandum addiſcere, Id em̃ cum ne Iudæis quidẽ ſimpliciter fuerit prohibitũ,
(populo ad gentium ſuperſtitionẽ mire procliui) multo minore periculo
populo Chriſtiano permittitur, modo tamen om̃is abſit ſuperſtitio, poſteaquã per euangelicã lucẽ extinctus eſt paganiſmus. Permittit̃ aũt | 1
(vt diximus) ad excitandã geſtoꝝ recordationẽ & hiſtoriæ memoriam | Imaginũ vtilitas
& intellectũ. Nam quod legentibus ſcriptura eſt, hoc ideotis præſtat pictura cernentibus, quia in ipſa ignorantes vident, quid ſequi debeant, & | Gregorius c. perlatũ de conſe. diſt. 3.
in ipſa legũt, qui literas neſciunt, imo interdũ plus p̄ſtat imago cernẽti,
q̃ ſcriptura legenti, quod vnico contuitu tabula rẽ oculis inſpectantium | 2
proponat, quæ ex ſcriptura, nõ niſi paulatim diſcitur. Deinde doctus | Pictura quãdoq; vehementius afficimur q̃ lr̃is.
etiã interdũ plus videt in tabula, q̃ in literis, ac vehementius afficitur, veluti magis cõmoueremur, ſi cõſpiceremus Chriſtũ in cruce pẽdentem, q̃
ſi legeremus illũ crucifixum. Pictura vero, rem quatenus licet ponit ob
oculos. Quamobrem Gregorius magnus quendã Secundinũ hic lau- | Gregor.
dat, quod imaginẽ Chr̃i quam colebat ſibi dirigi poſtulauerit, nimirum
quod illũ ſumma cordis intẽtione quæreret, cuius imaginẽ præ oculis habere deſiderabat, vt dum picturam quotidie videret, ad illum animo inardeſceret. Et paucis interiectis, ſubiungit, Scimus, quia tu imaginem | Imago ſaluatoris quomodo colenda.
ſaluatoris noſtri, ideo nõ petis, vt quaſi deum colas, ſed ob recordationẽ

filij dei, vt in eius amore incaleſcas, cuius imaginem videre deſideras, & nos quidē non quaſi ante diuinitatē, ante ipſam proſternimur, ſed illum adoramus, quē per imaginē, aut natū, aut paſſum, vel in throno ſedentē, recordamur. Et dum nos ipſa pictura quaſi ſcriptura ad memoriā filium dei reducimus, animū noſtrū de reſurrectione lætificat, aut de paſſione mulcet. Hæc ille: Grauiter aūt idem Gregorius: Seruiū epiſcopū Maſſilienſem arguit, quod inconſiderato zelo ſuccenſus, Sanctorū imagines confregerit. In ſeptima quoqꝫ ſynodo dānati ſunt Iconomachi, in qua & hoc decretū legit. Venerabiles imagines, Chriſtiani non deos appellant, neqꝫ ſeruiūt eis vt dijs, neqꝫ ſpem ſalutis ponunt in eis, neqꝫ ab eis ſperās futurū iudiciū, ſed ad memoriā & recordationē primitiuorū venerantur eas, Damaſcenus ait: Patres noſtros conſtituiſſe, in imaginibus quædam veluti trophæa repræſentare, ad promptā memoriā, ſiquidē ob negligentiā, frequenter cogitatione non tenentes paſſionē Chriſti, imaginē transfixionis Chriſti videntes in paſſionis Chriſti memoriā redimus, & procidētes adoramus nō imaginē, ſed imagine repñtatū. Et vt cū codicē ex oſculamur, non materiā, ex qua ſcriptū eſt Euangeliū, ſed ipm Euangeliū veneramur. Sic nec crucis materiā adoramus, ſed quod typo figuraqꝫ exprimitur. Atqꝫ hinc nimirū factū eſt, queadmodū Athanaſius ille Alexandrinus epiſcopus teſtatur, vt olim fideles, cruces quidē conformes cruci Chriſti facerent, ſacræ autem lanceæ, vel arundini, vel ſpongiæ conformia non fabricarent, ea ſcilicet ratione, vt ſi quis infidelium eos accuſare pergeret, quod lignum adorarent, facile poſſent crucis figuram ex duobus lignis compoſitam ſeparare, & ſic formam crucis deſtruentes (quaſi inanem hanc ligni materiā reputando) eidem infideli perſuadere, quod nō lignū colerēt, ſed crucis figurā. De lācea aūt & arūdine & ſpōgia hoc facere & oſtendere non poſſent. Ergo qui caput inclinat ſigno crucifixi, ſcit ligno nihil honoris deberi, ſed ad occaſionem imaginis veneratur illud, quod ea repræſentat. Talem imaginū venerationem, neqꝫ impiam, neqꝫ aſpernandam eſſe, teſtes ſunt, quos ante citauimus ex latinis, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chryſoſtomus, Damaſcenus, Quorū teſtimonia q̄ maxime corroborant aliqꝫ generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

[Margin: Gregorius Seruium violatarum imaginum damnat. — In ſeptima ſynodo damnati Iconomachi — Damaſcen⁹. — Athanaſius. — Imago crucis olim in eccleſia, ſed nō lāceæ aut clauorum — Quo affectu caput inclinādū imagini. — Septima ſynodus, Concilium Francfordieñ.]

1 Verum cum multus etiā abuſus circa imaginū venerationem ſenſim irrepſerit, veluti, quod earū etiā rerum imagines in Eccleſiā inuectæ ſunt quæ in ſacris ſcripturis, aut a probatis authoribus nullū habent teſtimonium.
2 Quod ſtatuæ ſupra modū plurimæ, magnis ſumptibus & impenſis in tēplis certatim collocatæ ſunt, q̄ſi in hoc magna pietatis pars ſita eſſet, neglectis interim Chri paupibus, q ſunt viuæ Chri imagines.
3 Deinde, qꝫ Iconas ſic depictas ac deliniatas cernimus, vt nō ad Chri-

[Margin: Abuſus circa imaginū venerationem corrigendi]

ſtianæ honeſtatis formã,ſed ad ſeculi vanitatis incitamenta efficta videantur. 4

Deniqꝫ,ꝙ rudis plebs permiſſa eſt imagines quadã in ipſas collocata fiducia colere. Id q̃d ab idololatria nõ omnino immune eſt, vt ab ea excuſari nõ poſſint, qui imaginẽ aliquã ſibi ad adorandum elegerint, idqꝫ vel ob pulchritudinẽ, vel deformitatem, vel nouitatem, vel vetuſtatem, credẽtes hanc aliquid præ cæteris habere virtutis aut etiã numinis ſiue diuinitatis. Qui error plane dãnãdus ẽ, & in ſumma oẽs abuſus diligẽtiſſime corrigẽdi, ac deinceps docẽdũ erit, ſignũ Chr̃i ac cæteras imagines, veluti pietatis ſigna cõſeruãda, eademqꝫ non propter ſe, ſed propter ipſa, quę repreſentãt myſteria venerãda. Solũ vero deũ, vnũ ac verę adorandũ, ac nihil beneficij, auxilij aut ſolaminis aliunde q̃ a deo exquirendũ, Quin ad eũ ſolũ in omnibus anxietatibus & tribulationibus noſtris veluti potentiſſimũ refugiũ ac opitulatorẽ recurrendum eſſe. Quæ ſi ad eum modum ſedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conſeruatione. Sequitur.

Iohan. Gerſonus in opere tripart.

Quid docendũ de imaginibus

Pſalm̃. 45

EGO ENIM SVM DOMINVS DEVS TVus, Deus æmulator, viſitans iniquitatẽ patrũ ſuper filios in tertiã & quartã generationẽ, his qui oderũt me, & faciẽs miſericordiam in multa milia, diligẽtibus me, & ſeruãtibus p̃cepta mea.

QVia deus hoc vnũ a nobis q̃maxime requirit, vt agnoſcamus, qualis erga nos ſit, nimirũ fortiſſimus iudex & vindex contemptoribus, diligentibus vero ſe pientiſſimus pater. Quũqꝫ hoc vnũ tota ſcriptura fere ſolũ requirat, vt ita cõparati ſimus, quo aurem deo accommodantes, ab eo nunq̃ nõ audiamus, Ego ſum dñs deus tuus. Quod fit viuida cordis fide in deũ erecta. Idcirco vt deus id quod omniũ p̃cipuum eſt, nobis q̃maxime inculcaret, iterũ atqꝫ iterũ repetit ac dicit, Ego ſum dominus deus tuus, perinde atqꝫ ſi dicat. Porro vnũ eſt neceſſariũ, nempe, vt me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talem agnoſcas, mihi adhæreas, ac in me totam ſpem tuam reclines, Atqꝫ etiam hoc ſcias, me deum tuum fortem & zelotem eſſe, ex quo vult intelligi, q̃ grauiter ferat, ſi quis a fide ipſi data ad idololatriam, a fiducia in diffidentiam, a dilectione in dei contemptum ac neglectũ deſciſcat. Frequentiſſima eſt hæc in ſcripturis, præſertim in prophetis collatio, qua deus ſeſe marito, animã vero ſeu ſynagogam vel eccleſiam ſponſæ, veram vero in ſe fidem coniugio comparat. Quemadmodum videre eſt Hieremiæ. iij. Oſee. i. ij. & iiij, Amos. vij. Et huc reſpicit parabola illa Euangelica de nuptijs, quas rex filio ſuo parauit. Et quod apud Apoſtolum. ij. Corinth. xi. legimus. Quũ ergo zelotypũ ſe vocat, vehemẽtiſſime idololatris (qui ab eo deflectunt, & cũ creaturis quodãmodo fornicanẽ) cõminatẽ, Sicut pſalm̃. lxxij

Deus agnoſci vult, qualis erga nos ſit

Pſalm̃. 80

Deuter. 5
Lucæ. 10
Vnum neceſſarium

Scripturę tropus, quo deus marito, populus ſpõſæ, fides cõiugio comparatur

Hiere. 3
Oſee. 1. 2. 4
Amos. 7
Matth. 22
2. Cor. 11

Zelotypus ſcriptũ legis: Perdidiſti oẽs, qui fornicanť abs te. Conſtat eñ zelotypum eũ dici, qui ita vxorẽ deamat, vt ſibiipſi metuat, ne quis eã ad adulterium ſolicitet, neve ipſa cuiuſpiã blanditijs decipiať, adeo vt egre ferat, aliquẽ propius coniugi ſuæ aſſidere, nec facile permittat, niſi ſe pſente vxorem in publicũ progredi, q̃ ſe ſolũ amari ac ſuſpici velit. Talis a nobis haberi vult deus, quemadmodũ Exodi xxiiij. & Eſaiæ. xxviij. legimus. Addit aũt deus ſeueritatẽ ſuã in deſciſcentes & cõtemptores ſuos, & miſericordiã in fideles, vt vel ſic transgreſſores metu pœnæ reuocet, pios vero pietatis & miſericordiæ ſuæ pollicitatione in via mandatorꝝ ſuorum alacres faciat, & ſuapte ſponte currentes.

Exodi. 24 Eſaiæ. 28

Quæſtio. SEd inquies, Quid nã id eſt, q̃ deus ait ſe viſitare iniquitatẽ patrũ in filios in tertiã & quartã generationẽ, quũ ecõtra in Ezechiele dicatur: Quid eſt, q̃ inter vos parabolã vertitis in prouerbiũ iſtud, in terra Iſrael, dicẽtes: Patres comederũt vuã acerbã & dẽtes filiorꝝ obſtupuerunt, Viuo ego dicit, dñs deus, Si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbiũ in Iſrael: Ecce oẽs aĩæ meæ ſunt, vt aĩa patris, ita & aĩa filij mea eſt, quæ peccauerit, ipã moriať. Sed ſi acutius inſpicias, videbis eũ locũ huic adeo cõtrariũ nõ eſſe vt magis hunc exponat. Nã q̃d hic dicit, viſitans iniquitatẽ in tertiã & quartã generationẽ eorꝝ q oderunt me, ibi apertius dictũ eſt, Omnẽ animã q̃ peccauerit (hoc eſt, dñm oderit) eſſe puniendã. Vnde hic locus nõ dãnat tertiã & quartã generationẽ ob ſolã naturæ propagationẽ, ſed magis ob imitationẽ & hæreditationẽ paternæ impietatis. Cõuenit aũt & hoc affectui hoĩs zelotypi, vt adulteros delicti authores, & coniugẽ adulterã deceptã pari pœnæ inuoluat. Quãuis interim aliorum ſentẽtia hic locus & de pœna tẽporali poſſet intelligi, q̃ interdũ ob peccata parentũ in poſteros tranſmittiť. Et animaduerſum eſt a quibuſdã hãc cõminationẽ etiã ſecundũ literã fuiſſe in filijs Iſrael adimpletã, q̃ iniquitas patrũ, qui Ioſeph fratrẽ ſuũ vendiderãt, reddita ſit in tertiã & quartã generationẽ, nõ tamẽ abſq̃ miſericordia, nã ſoluta captiuitate, reuertebãtur de Aegypto generatiõe quarta. Iucundũ eſt aũt hic videre, q̃ differẽter hic de ſeueritate & miſericordia loquať, Seueritatẽ in tertiã & quartã generationẽ pdicit, miſericordiã in mille ſe facturꝝ pronuntiat, vt diſcamus miſericordiã dei, ſeueritate tanto eſſe maiorẽ, q̃to millenarius ternario aut etiã quaternario eſt maior, Quin milliũ finito numero pro infinito vtiť, q̃ miſericordia dei infinite exuperet iudiciũ, q̃ nullũ ſit dei iudicium, in quo non ſuperexaltet miſericordia iudiciũ, Miſericordia eñ dñi ſuper omnia opera eius. Et Propheta ait: Quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Et in hanc ſententiam dictum eſt Pſalmo. lxxxviij. Viſitabo in virga iniquitates eorꝝ, & in verberibus peccata eorꝝ. Miſericordiã aũt meã nõ diſpergã ab eis. Quæ oĩa huc dicta ſunt, ne quantũlibet

Ezech. 18

Dilutio

Locus apud Ezechielem hunc locum exponit

Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ propagationem

Alius loci intellectus.

Ropertus Tuitien. in lib. de Trinita. in Exodo lib. 3.

Miſericordia dei ſuper omnia opera eius

Iacobi. 2. Pſalm. 144 Abac. 3. Pſalm. 88

libet peccatores de miſericordia dei deſperemus,neve de miſericordia dei diffidamus,perinde atq; oĩa de neceſſitate abſoluta euentura ſint,ac nihil referat,ſiue cõuertamur,ſiue nõ conuertamur a vijs noſtris peſſimis. Rurſus,ne in miſericordiã dei peccemus,ſed magis ſi peccauerimus,geſcamus,pœnitentiã agamus,& longanimitate dei nõ abutamur,certi deum nunq̃ obliuiſci animæ,quã ſibi ſemel per fidẽ deſponſauit,ac omnino nolle,ea vt peccet,ſed vt q̃ ociſſime purget̃. Cõtra vero certo futurum, vt ſi ſponſum ſuũ ridere pergat,in æternum perdatur,vtq; dominus viciſſim in interitu eius in æternum rideat. Neq; de miſericordia dei deſperãdum neq; in miſericordiã peccandum.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

NON ASSVMES NONEN DEI TVI IN vanum. Nec enim habebit dominus inſontem,qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra.

PVlcherrimo ordine,hoc ſecundũ præceptũ primo ſubnectitur,veluti ex eo promanans. Primũ docet ac iubet,nos vnũ verũ deũ agnoſcere,requirit fidẽ,ſpem & charitatẽ erga deũ,ac principaliter cor noſtrũ format ac inſtituit,Chriſtianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentũ,quod in eo ſitũ eſt,vt cognoſcamus,quomodo erga deũ nos affectos eſſe oporteat, quid itẽ de eo ſentire ac cogitare,quid ab eo expectare debeamus. Iam quũ fieri vix poſſit,quin quod tota mente cõplexi ſumus,lingua idẽtidem ſonemus.(Eſt eñ ſermo proximus animi interpres.)Idcirco hoc ſecundũ p̃ceptũ proxime ſubiungit̃,quo docemur ac inſtituimur,quomodo de deo agnito,quũ apud noſipſos,tum apud alios loqui debeamus. Nã etſi hoc p̃ceptũ,queadmodũ & primũ negatiue prolatũ ſit,affirmatiuam tamen orationẽ inſtar illius e regione includit. Qui eñ prohibet ne nomẽ dei in vanũ aſſumat̃,is ſimul iubet vt reuerenter ac honorifice tantũ vſurpet̃. Nomẽ aũt dei hic accipit̃ nõ pro voce prolata,qua deũ indicamus. Hęc eſt eñ res creata,ſed(queadmodum in orationẽ dñicam diximus)accipit̃ vel pro ipſo deo,vel pro æterno illo verbo dei,Chriſto,aut pro dei maieſtate,potentia,ſapientia,bonitate, breuiter,pro eo q̃d deus ẽ,vel q̃d deo recte tribui p̃t. Deinde animaduertendum,q̃ nõ dixerit,nõ nominabis,ſed nõ aſſumes aut vſurpabis nomen dei. Aſſumit̃ eñ ſeu vſurpat̃,q̃d ad aliquẽ vſum adhibet̃. Vis ergo huius p̃cepti ẽ,vt dei noĩe recte vtamur, nequaq̃ aũt abutamur. Bñ aũt vtimur noĩe dñi triplici aut quadruplici rõne. Primũ cõfitendo,ſecundo laudãdo & gr̃as agẽdo,tertio p̃dicãdo,quarto inuocãdo, Ad q̃ oĩa nos hortat̃ Pſaltes,cũ ait:Cõfitemini dño & inuocate nomẽ eius,annuntiate inter gẽtes opera eius. Cãtate ei & pſallite ei, narrate oĩa mirabilia eius, Laudamini in noĩe ſancto eius,lætet̃ cor quęrentiũ dñm. Quærite dñm, & con

Ordinis ratio.

Hoc p̃ceptũ e regione affirmatiuam poſtulat.

Quid hic veniat appellatione nominis dei

Nõ aſſumes Vis huius p̃cepti.

Recte vtimur noĩe dei quadruplici ratione Pſalm.104

1 Confeſſio & confirmamini,quærite faciẽ eius ſemp. Inprimis ergo recte vtimur
noĩe dei,quũ ipſum deũ corã toto mũdo,deũ ac dñm noſtrũ cõfitemur,
ab illius cõfeſſione,necp blanditijs,necp tormẽtis dimobiles,de qua con-
Matth.10 feſſione dictũ eſt:Qui me cõfeſſus fuerit corã hoĩbus,cõfitebor & ego
2 eum corã patre meo, qui in cœlis eſt. Secundo bñ vſurpamus nomen
Gratiarum actio dei,quũ deũ in oĩbus laudamus,ipſicp tã in proſperis,q̃ in aduerſis gra-
tias dicimus. Quod genus frequẽtiſſimũ eſt in Pſalmis,veluti: Benedi-
Pſalmo.33 cam dñm in omni tẽpore,ſemp laus eius in ore meo. Itẽ:Benedic anima
Pſalm.12 mea domino,& noli obliuiſci oẽs retributiões eius. Qui propitiat̃ oĩbus
iniquitatibus tuis,q ſanat oẽs infirmitates tuas,Qui redimit de interitu
vitã tuã,qui coronat te in miſericordia & miſerationibus,ac alijs ſexcen-
Iob.1 tis in locis.Huius mirificũ exemplũ habes in Iob,q quũ grauiſſimis om-
nibus calamitatibus p̃meret̃,in hãc laudis ac gratiar actionis vocẽ pro-
rupit:Si bona ſuſcepimus de manu dñi,mala aũt cur nõ ſuſtineamus? Do
minus dedit,dñs abſtulit,Sicut domino placuit,ita factũ eſt,ſit nomẽ do
3 Prædicatio priuata. mini benedictũ. Tertio,bene vſurpamus nomẽ dñi,quum verbũ eius
ſyncere p̃dicamus ac inuulgamus, & priuatim & publice. Priuatim q-
dẽ,quũ vbicp nomẽ dei noſtri magnifacimus ac celebramus, & quantũ
in nobis eſt, oẽs hoĩes in eiuſdẽ dei noſtri celebrationẽ & verbis & opi-
bus noſtris trahere ſtudemus. Rurſus,quũ auerſamur oẽs q deũ noſtrũ,
vt par eſt,nõ reuerent̃. Sic affectos fuiſſe videmus oẽs ſanctos,qbus ni-
Pſalm. 41 hil vnq̃ moleſtius fuit,q̃ videre aut audire aliqd agi in dei cõtemptũ &
cõtumeliã. Queãdmodũ videre eſt in Dauid,quũ ait: Fuerunt mihi la
chrymæ meæ panes die ac nocte,cũ dicit̃ mihi q̃tidie,vbi eſt deus tuus?
Publica prædicatio verbi Publice vero p̃dicat̃ ab his, qbus miniſteriũ verbi cõmiſſum eſt,qbus
2.Timo. 4 dictũ ẽ:Prædica verbũ,inſta opportune & importune. Quarto,rite
4 vſurpamus nomẽ dei,Deũ in oĩbus inuocãdo ac ipſius auxiliũ poſtulan
Inuocatio præcipuus dei cultus do & expetẽdo,ſiue vt actus noſtros in via mandator ſuor dirigat ac
proſperet,ſiue vt ab aduerſarijs nos eruat ac eripiat. Hic certe eſt veriſſi-
mus ille dei cultus,quẽ a nobis ipſe requirit,q̃ nobiſipſis penitus diffidẽ
tes,ei ſoli omniũ rer & actionũ noſtrar exordia, progeſſus & fines tri-
buimus. Rurſus,q̃ ab eo ſolo auxiliũ & redemptionẽ in tribulatiõibus ex
petimus & expectamus. Quod genus vbicp etiã obuiũ eſt in Pſalmis,
Pſalm. 16 veluti quũ orat Dauid: Perfice greſſus meos in ſemitis tuis,vt non mo-
Pſalm.118 ueantur veſtigia mea. Item: Deduc me in ſemita mandatorum tuorum.
Pſalm.43 Itẽ:Inclina cor meum in teſtimonia tua. Item : Non in arcu meo ſpera-
bo,& gladius meus nõ ſaluabit me,ſed dextera tua & brachium tuũ &
illuminatio vultus tui. Quẽ cultũ etiã deus apud Pſaltẽ a nobis requirit
hiſce verbis: Inuoca me in die tribulatiõis & eruã te & honorificabis me.
Pſal.49. Ad hæc recte vtimur nomine dei,quũ illud,pro veritatis alioqui pericli-
5 tatur e cõfirmatione,ſeu ob publicã vtilitatem adhibemus. Quod tamẽ
genus

genus ſub prioribus,maxime quod in laudando ſeu inuocando cõſiſtit, Deuter. 6
contineri conſtat. De quo dictũ eſt Deutero.vi.Dominũ deũ tuum ti-
mebis,& per nomen eius iurabis.Et apud Hieremiam ca.iiij.Iurabis(in- Hiere. 4
quit)viuit dñs in veritate & in iudicio & in iuſtitia:Qui hiſce modis dei
nomen aſſumit,is ſe intra huius præcepti limites continet; qui ſecus,is in
præceptum impingit.

PRincipio ergo in hoc præceptũ peccant,qui vel blanditijs vel tormẽ Qui in hoc p̃
tis victi,deum verũ,ſeu Chriſtũ dominũ,aut eius rectam,ſanctã & ca ceptum im-
tholicam ſidẽ abnegant.Quibus Chriſtus in hunc modũ comminatur, pingant 1
Qui me negauerit coram hominibus,negabo & ego eum coram patre Matth.10
meo.Quos nequaquã excuſat,quamuis mente ſe a dei confeſſione nun Chryſoſto.
quam deceſſiſſe dicant,ſi vel ore diſcedant,quũ res publicam confeſſio- Non ſufficit
nem poſtulat.Nam ſcriptũ eſt:Corde creditur ad iuſtitiam,ore aũt con mẽte nõ diſ-
feſſio fit ad ſalutem. Exibilatur eñ e ſchola Chriſti,& exploditur e vita cedere,ſi ver
Chriſtianorũ impia illa vox,iurata lingua eſt,animus iniuratus, Sic gra- bis neges fi-
uiſſime peccauit ſapientiſſimus ille Salomon,qui in gratiam vxoris pha dem.
num idolo Moab,& Moloch idolo filiorũ Ammon ædiſicauit.Sic & Pe Roma. 10.
trus,ſed hic reſipiſcens, gratiã a dño cõſequutus eſt. Itidẽ peccant,qui Impia vox.
quũ Chriſtiani dici ac eſſe velint, oĩa Chr̃ianæ diſciplinæ ac moribus 3.Regũ.11
cõtraria & verbis & factis agũt,Propter q̃s nomẽ dei in gẽtibus blaſphe Matth. 26 2
mat̃.Dicentes eñ verbis ſe noſſe deũ, factis negãt.Quales ſunt,q ſcurri Romañ.2
litates & colloquia praua(q̃ bonos mores corrũpunt)ſectant̃, qui de fa- Titum. 1.
cinoroſa vita,quã agunt,glorian̄t,de quibus dictũ eſt:Lætant̃ quũ ma-
lefecerint,& exultant in rebus peſſimis. Deinde peccant in hoc præ- 3
ceptũ,qui nõ in dño,ſed in ſe laudari appetunt,Qui ſibi nomẽ,aut glo-
riæ,vel ſapientiæ,vel bonitatis extra deũ quærũt,de q̃bus dixit Pſaltes:
Vocauerũt noĩa ſua in terris ſuis,Qui dei bonitatẽ,munificentiã & miſe Pſal.48
ricordiã nõ agnoſcunt,qui per impatientiã,vel ſibijpſis, vel dño maledi
cunt,quos ſcriptura,Leuit.xxiiij.morti addicit Id q̃d vulgare eſt,alea Leuit. 24
ludẽtibus & perfidis militibus.Sunt etiã ex hoc genere, qui ſe deuouẽt,
vel qui ſibi neſcio quid mali imprecant̃,ſi res aliter,q̃ ipſi dicunt aut ſta-
tuunt,euenerit. Præterea hoc p̃ceptũ p̃uaricant̃,qui nomẽ dei deho- 4
neſtant,vel dehoneſtãtibus nõ reſiſtunt,ſed cõniuent, Quod nõ tantũ
rei ſint,qui faciunt,ſed & qui conſentiunt facientibus, quod frequens eſt Romano.1
in adulatoribus. Publice vero,nõ tãtũ priuatim peccãt in hoc p̃ceptũ Parochi,&
Parochi,& qui verbi miniſteriũ gerunt,tã omittendo q̃ committendo. omittẽdo,&
Omittendo,quũ concreditũ munus exequi contẽnunt,quæ ſua ſunt,non cõmittendo
q̃ Ieſu Chr̃i quærẽtes,q̃s væ horrẽdũ manet,ſicut dicit Ap̃ls:Væ mihi, in hoc pręce
ſi non euãgelizauero,q̃a diſpẽſatio mihi credita eſt.In committẽdo vero ptũ q peccẽt
qui haud legitime miſſi ſeu vocati,ſe verbi miniſterio temere ingerunt, Philip.2 Hæretici

qui

qui ſacrã ſcripturã falſis enarrationibus aut interpretationibus maculãt.
Qui diuinas literas ad ad impiã opinionẽ tuendã detorquent, Qui rudẽ
populũ nquis & a præſcriptis eccleſiæ alienis dogmatibus imbuũt, Qui
ſacramenta dei irrident, Qui potentiã ac virtutẽ dei in ſanctis ſuis exhi-
Matth.24 bitam ac cõmonſtratã blaſphema voce aſpernant. Breuiter, qui aliter do
Galat.1. 1.Timo.4 cent, q̃ catholica docuit eccleſia, ab Apoſtolis ad nos vſq; deriuata, quos
2.Timoth.3 vehementer cauendos Chriſtus iubet, & Apoſtoli grauiſſime inſectant,
2.Petr.2 Eſai.3. &.58 veluti adulterantes verbum dei. Quibus confines ſunt, qui ex
ſuggeſtis non niſi placentia plebi loquunt, qui populo peccata ſua non
annuntiant, ſed magis in abſentes, eoſdemq; indefenſos impudẽter vo-
ciſerantur, Qui ſub prætextu verbi dei, ſeditiones & turbas excitant ac
Parochos rite vocatos, ſuis ſedibus (quos ipſi vi ac iniuria inuadunt)
extrudere non formidant. Breuiter, qui non recte ſecant verbũ veritatis,
ſed vel ad ſua vitia tegenda, vel ad quæſtũ ſeu luxũ ſuum, vel ad lites &
1.Petr.3 contentiones ſeminandas, abiecta omni modeſtia & tranquillitate ſpiri-
tus (quã ſyncera verbi dei diſſeminatio requirit) verbo dei abutuntur.
5 Inſuper in hoc præceptũ delinquunt, qui dei nomen vel in proſperis vel
Pſalm.13 in aduerſis inuocare contemnunt, De quibus Pſaltes dixit, Deũ nõ in-
uocauerunt. Item, qui etſi inuocent, in ſpũ tamẽ & veritate nõ adorant,
Eſaiæ. 29 Quales ſunt, de quibus dixit Eſaias: Populus meus labijs me adorat, cor
Matth.15 aũt eorꝝ longe eſt a me. Qui in aduerſis poſiti, non ad nomen dñi confu
giunt, ſed vel diffidẽtes deo, vel dei auxilium contẽnentes, aliunde reme
dium petunt, qui aduerſa impatienter ferunt, qui in his etiã dei clementiã
hæc vel ingerentis aut permittentis non agnoſcũt. Atq; adeo qui ſuã vo
6 luntatẽ dei voluntati præponere ſatagunt. Deniq;, in hoc præceptũ
peccant, qui vel temere, vel falſo, vel impie ac iniuſte iurant, multo ma-
gis q̃ peierant, vel iuſta vota deo præſtita infringunt.

Quatenus liceat iurare

Duo errores

VT aũt quid velimus, apertius intelligat, operæpretiũ viſum eſt pau
cis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinq; enim
in hoc non leuiter erratur. Sunt eñ qui putant licere indiſcriminatim iu-
rare, quod videt Iudæis cũ gentibus fuiſſe cõmune, exiſtimantibus non
eſſe crimen, ſi paſſim ſermoni familiari deus teſtis adhibeat, modo dica-
tur verꝝ, Qui error vtinã in Chriſtianorꝝ mores non dimanaſſet, cu is er
ror cũ hoc præcepto & Chriſti doctrina (quã ſtatim afferemus) ex dia-
metro pugnet. Sunt alij, qui aſſerunt Chriſtiano homini, omnino qua-
cunq; etiã ex cauſa iurare non licere, atq; adeo iurare damnabile eſſe, in-
Matth.5 nixi inprimis verbo Chriſti, Matth.v. dicentis: Dictũ eſt antiquis, Nõ
peierabis, reddes aũt dño iuramenta tua. Ego aũt dico vobis, non iurare
omnino, neq; per cœlũ, quia thronus dei eſt, neq; per terrã, quia ſcabellũ
eſt pedũ eius, neque per Hieroſolymã, quia ciuitas eſt magni regis, neq;
per

per caput tuũ iurabis,qui non potes vnũ capillum albũ facere aut nigrũ,
Sit aũt ſermo veſter,eſt,eſt,non,non. Quod aũt abundantius eſt,a ma-
Iacobi. 5.
lo eſt. Et quod Iacobi. v. in eandẽ ſentẽtiã legimus,quũ inquit: Ante oĩa,
fratres mei,nolite iurare,neq; per cœlũ,neq; per terrã , neq; aliud quod-
cunq; iuramentũ,Sit aũt ſermo veſter,eſt,eſt,non nõ,vt nõ ſub iudicio
decidatis. Verũ hi Chriſti verba ad ſuã ſententiã aſtruendam nimis vr-
gent. Ergo vt intelligas,quid in hac re,nõ leuis certe momenti, & ſenti-
Sententia eccleſiaſtica
re & facere te oporteat, videbis vt germanã Chriſti verborũ ſententiam
teneas,Nos eam,quæ patribus viſa eſt,cũ verbis,tum menti Chriſti ma
gis conuenire,ſimplici fide recitabimus. Hoc conuenit inter patres iuſiu-
Auguſt. de Verbis dñi in monte lib. 1.
randum,q̃d homines mutuo p̃ſtant aut exigunt,nõ eſſe ponendũ inter
probata,ſeu quæ ſua natura bona ſunt,ſed inter neceſſaria. Loquimur au
Iuramẽtum nõ de nũero ſua natura bonorum
tem de iuramento humano. Nam ſicubi iurat deus, qui falli nõ poteſt,
aut Chr̃s(qui eſt ipſa veritas)aut angeli, qui dei nomine abuti nequaq̃
poſſunt,nihil propemodũ ad nos attinet. Iuramentum vero humanũ de
numero eorũ nõ eſſe,quæ ſua natura bona ſunt,vel origo eius ſatis decla
rat,Nam ſi diuo Chryſoſtomo credimus,nõ ſtatim ab orbe cõdito,ſed
Chryſoſto. homil. 26. ad pplῶ Antioc.
dudum poſt irrepſit inter homines iuramẽtum,nimirũ tum, quum mala
creuiſſent,quũ ſurſum & deorſum cõfuſi facta fuiſſet , quum ad idolo-
rum ſeruitutẽ homines declinaſſent,tunc inquam, quum infideles a ppa
rarent,teſtẽ inuocabant deum,tanq̃ dignum dantes dictorum vadẽ,hoc
enĩ eſt iuramentum,morum infidelium vadimonium,vt niſi cum ſpõſo-
re credat̃,& ſpõſore quidẽ magno. Propter multã enĩ incredulitatẽ,non
Chryſoſt. in Matth.
hominẽ volunt ſpõſorem,ſed deum. Hactenus ille. Qui & ob id eũ Euã
gelij locum(Quod autem abundantius eſt,a malo eſt)de diabolo inter-
pretatus eſt. Quem ſequit̃ Theophylactus. Iurare(inq̃t) & adijcere am-
Theophyl. in Mat. ca. 5
plius,etiã,vel non,a diabolo eſt,nimirum q̃ om̃is infidelitatis,diabolus
primus ſit author. Porro ſi dicas,quur igit̃ iurare iubet Moſi lex,quæ
Quæſtio. Cur Moyſi lex iurare iubeat.
nihil niſi q̃d bonum eſt p̃cipit,ſi de genere bonorum iuramẽtum nõ eſt.

Reſpondebit Chryſoſtomus,Nõ ſtatim oĩa,q̃ lex Moſi p̃cipit boni
Dilutio Chryſoſto. in Matth.
p̃fectionem habent,q̃ pleraq; talia ſunt,q̃ accipientium legem infirmitas
exigebat,quale eſt & illud q̃ Moſes iuſſit dare libellum repudij, quum
Chr̃s hoc factũ teſtet̃ propter duritiam cordis Iudæorum,non q̃ repu-
Matth. 19
dium ſua natura bonum fuerit,Nã & nidore victimarum coli, q̃ ſit ſatis
Cur victimæ Iudæis præceptæ.
indignum deo,quis nõ videt? & tñ rudi illi populo ad idololatriã admo
dum propenſo p̃ceptũ eſt , vt ſiquidẽ omnino ſacrificando prohiberi nõ
poſſit ,ſaltem ſacrificaret nõ idolis,ſed deo viuo ac vero. Ad eundem er-
go modum Iudæis ad iurandum admodum facilibus permiſſum eſt iu-
rare p̃ dei nomen,ne ſaltẽ per ſimulachra iurarent , & tamẽ nõ aliter per
Quatenꝰ olim Iudæis p̃miſſum iurare.
miſſum eſt, q̃ reuerentiſſime & rei neceſſitate poſtulante, quod hoc ſe-
cundo p̃cepto ſatis oſtendit̃. Lex ergo quũ iubebat,vt iuraturi nõ aliter

q̃ per nomen dei iurarent, bonũ quidem iubebat, ſed non abſolute bonum. Verum tale, quo rudes Iudæi ad boni perfectionem ſenſim adduci poſſint. Et laudabantur Iudæi, qui proximo, idq; in deo, iuraſſent, & pro ximum non decepiſſent. Hoc eſt enĩ quod lex iubebat, Reddes domino iuramenta tua, id eſt, iurans verum loqueris. Laudabantur inquam, non quia rem omnino ſanctam ac piam, ſed magis illo tempore permiſſam fe ciſſent, a prohibitis tanto peioribus abſtinentes. Quãobrẽ iuſtitia pharisæorum erat, non peierare. At Chriſtus legis conſummator, abſoluteq; & perfectæ iuſtitiæ doctor, oſtendere volens, q̃ procul abeſſent phariſæi a perfectione, non tantum execratur periurium quod & lex facit, ſed & ſuis diſcipulis indignum cenſet, quomodolibet iurare, etſi iuramenta red dant deo, hoc eſt, verum iurent, id quod lex non tantum permittit, ſed & factum vt videtur laudat, Idq; facit Chriſtus duplici potiſſimum ex cauſſa. Inprimis, q̃ ſua doctrina ea ſit, quæ interiorem hominem, hoc eſt, animum tranſformat, non tantum externam iuſtitiam, ſed & interiorem innocentiam in ſuis diſcipulis requirens, qua vnuſquiſq; quod ſibi fieri velit, alteri faciat, Quod vero ſibi fieri nolit, in alterum non committat. Nunc quorſum attinet iurare, ſi nemo ſit, qui quemquam velit circumuenire, etiam ſi id poſſet impune, ſi nemo alteri diffidat, ſi quiſq; q̃d ſimplici verbo dixiſſet, non minori fide ac religione ſeruaret q̃ ſi iuſiurandũ interceſſiſſet. Deinde, q̃d quiſquis iurat ſe grauiſſimo periurij periculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionem, ob ſenſus fallaces, ſæpenumero putat ſe pſtare poſſe, quod non poteſt. Quod Chriſtus hoc ipſo ſatis indicare voluit, quum vetat, ne per caput noſtrum iuremus, quia ſcilicet non poſſimus vnum capillum album facere aut nigrum, quaſi dicat, Non permitto vt vel per illud iures, quod proprium tuum eſſe putas. Nam & illud adeo non eſt tuum, vt ne minimum quidẽ, quod in eo eſt, poſſis conficere. Nimirũ vt in capite quod omnino tuum eſſe putas, non ſolum capillum vllũ producere non poſſis, ſed nec ipſam coloris eius cõuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in poteſtate noſtra, q̃ quod noſtrum videtur, ſitum eſt. Ergo hæc eſt planiſſima Chriſtianæ doctrinæ ſententia, non eſſe Chriſtianæ innocẽtiæ aut perfectionis iurare aut iuramentum exigere, præſertim in his rebus, quarum contemptum præ cœleſtibus Chriſtiani profitentur, abunde ſatis eſſe, vt in omnibus actionibus noſtris ſimplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur, & prſtemus, quod ſim plici ſermone nos præſtaturos receperamus. Certe qui iurat, nõ bene ſentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iuſiurandũ exigit. At quũ Chriſtus ſuos inter ſeſe optima fide euncta loqui & agere vult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio ſemotos. Conſequens ergo eſt, vt nec iurare

Pſalm. 61 Reddere domino iuramenta

Alia phariſæorũ alia Chriſtiana iuſtitia.

Matth. 5

Cur Chriſtus iuſſerit omnino nõ iurare

1

Matth. 7.

2

Chryſoſto.

Matth. 5

Quid ſit apd Matth. 5. nõ iurare omnino.

iurare eos inuicem velit,etiam in re ſeria. Veraces eñ eſſe debent,& alter alterum talem æſtimare.Veracibus autem verax fidem abſq; iuramẽto facere ſufficit.

QVid ergo inquis,Damnat Chriſtus omne iuramentum? quod ſi ita eſt,quomodo excuſabimus Apoſtolum Paulum,ne contra præceptum domini feciſſe videatur, q ſæpe iuraſſe comperitur? veluti quũ dicit,Quæ aũt ſcribo vobis,ecce coram deo,quia non mentior.Et iterũ: Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quia non mentior. Item: Teſtis mihi eſt deus, cui ſeruio in ſpiritu meo,in Euangelio filij eius, quomodo ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis.Et alibi:Quotidie morior per veſtram gloriam,Quã conteſtationẽ,iurationẽ eſſe, eandẽq; ſe dño debere,idẽ vt oſtenderet,addidit,Quã habeo in Chriſto Ieſu.

Quæſtio. Gala.. 1. 2.Cor.11 Romano.1 1.Cor.15 Auguſtinus de ſermo dñi in monte li.1

HIc quidã ſic reſpondent,vt dicant iuſiurandum promouendo Euangelio conceſſum eſſe,vt ſcilicet liceat,quum neceſſitas exigit apud infirmos veritatem iureiurando corroborare, atq; hac ratione excuſant Paulum iurantem,qui & tanto fuerit iurando ſecurior, quod iurauit in his literis quas afflatu ſpiritus ſancti prodidit continentes non hominis, ſed dei verbum. Sed hi iurandi permiſſionem nimis reſtringere & in arctum cogere videntur. Nobis itaq; magis placet beati Auguſtini ſententia,qui hanc rem non tam ex verbis,q̃ ex mente Chriſti æſtimans, ſic determinat.Principio,vt verũ eſſe fateatur Chriſtũ reuera hoc velle, omnem aſſeuerationẽ inter perfectos Chriſtianos ſuperuacaneam eſſe. Verum quũ interim in eccleſia ſint non tantũ perfecti,ſed & infirmi,bonum eſſe ait,& vere Chriſtianis omnino appetendũ, ne omnino iurent, At ſi iurare cogantur,infirmitate fratris vel neceſſitate cauſſæ ita poſtulante,ſciant id de neceſſitate venire infirmitatis eorũ, quibus aliquid ſuadent.Quæ infirmitas etſi malũ ſit, ſciant tamen ſe malũ non facere, quũ bene vtantur iuratione. Nam etſi ea non bona fuerit, tamen neceſſaria eſt,vt alteri perſuadeatur quod vtiliter perſuadetur.Excuſat ergo Auguſtinus non tantũ in Euangelij,ſed & in alijs negotijs iurantẽ,modo infirmitas eius cui iuratur,& cauſſæ grauitas ſeu neceſſitas iuramentũ extorſerit,quod tamen,quoad fieri poteſt, vitandũ eſſe docet. Quã ſententiã cõmunis eccleſiæ conſenſus ſequi videtur, qui permittit perhibet nõ tantũ in confirmatione verbi dei,ſed etiã in fœderibus principũ,in ſuſcipiendo magiſtratu,in iudicijs maxime ſi magiſtratus exegerit,ac ſicubi cauſæ grauitas poſtulauerit,nos iuramentum ſine pctõ pſtare poſſe, Quin etiam peccaturos,niſi id præſtiterimus modo ad publicam vtilitatẽ,tranquillitatem & pacẽ,aut etiam proximi cõmoditatem fecerit,& omiſſum

Quorundã ſententia. Dilutio Auguſtinus de ſermo dñi in monte li.1 Quatenus excuſet iurans. Infirmitas. Grauitas Neceſſitas

allaturum ſit vtilitati vel publice vel proximi detrimentum. Quod & a
mente Chriſti abhorrere non videtur, ſi ſcilicet intelligamus eum non
ſimpliciter iurare vetuiſſe, ſed tantum inter ſuos, qui vere & perfecte ſunt

Inter perfectos Chriſtianos iuramẽto nullus locus relinquit

Chriſtiani, quod nulli om̃ino iuramento apud eos locus relinquatur, nimirum vnoquoq; de alio etiam iniurato optime & ſentiente & ſperante. At ſi res nobis agenda ſit cum malis (qui bonis numero longe plures ſunt) aut etiam cũ infirmis non aliter credituris, niſi iuremus, tum Chriſtum non ſimpliciter, ſed eo modo iuramenta fieri vetuiſſe, quo vulgato more hominum fiebant, quemadmodum vetuit iraſci, ſalutare quemquam in via, reſiſtere malo, appellare magiſtros, vocare patrem in terris.

Matth. 5

Vulgato autem hominũ more fiebant iuramenta indiſcriminatim, idq; impune, modo verũ iuraretur, tametſi nulla cauſſæ neceſſitas, vel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino ſine peccato non licet, quibus iurandi conſuetudo (vt Hilarius inquit) omnino adempta eſt.

Hylarius.

At ſi vel proximi conditio vel rei grauitas exegerint, vt nobis iurandũ ſit, tum licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis veniendũ ſit, tamen neceſſitate, atq; adeo charitate (quæ nihil agit perperam) poſtulante, impune ac ſine peccati reatu iurabimus, modo tamen iuſiurandum noſtrum tres comites habuerit, quẽadmodũ dominus apud Hieremiã cap. iiij. præcipit dicens: Et iurabis, viuit dominus in veritate, in iudicio, & in iuſtitia.

1. Cor. 13

Iuramentum debet habere tres comites.

Hiere. 4

Veritas.

Veritas prima comes, iuramenti cauſſa erit, ac ſubſtantia, vt non aliter præſtetur, q̃ vt mendacium opus diaboli deſtruatur, veritas vero detegatur ac firmetur.

Iudicium.

Deinde iudicium adhibendum eſt, vt non temere, ſed cum magna diſcretione & deliberatione ad iuramentum veniatur, nempe vt iurans prius conſideret, an rei neceſſitas aut grauitas iuramentũ exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne vel non ſuo tẽpore & loco, vel ira, aut alio prauo affectu concitatus iuret.

Iuſtitia

Poſtremo videndum, vt nihil niſi quod iuſtum, æquum, honeſtum, ac rectum eſt iuretur, vtq; rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur, hos comites quũ habuerit iuramentum, damnabile non eſt, tametſi in rebus prophanis adhibeatur, quod tum ipſo iuramento veritas, pax, & concordia defendantur, falſitas, lis, & diſſentio deſtruantur, ad quod certe inuentũ eſt iuramentũ. Hebræ. vi. Omnis controuerſiæ finis eſt iuramentũ.

Hebræ. 6

Qui peccant in hoc præceptum male iurando

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptũ peccant, qui praua conſuetudine tertio quoq; verbo addunt, per deũ, per mortem dei, per animæ ſalutem, & id genus ſimiles deiurationes. Quod tales in iurando nullum adhibeant iudicium, ſed nomen dei ſui temere vſurpant, quod & Ieſus filius Syrach q̃ maxime deteſtatur. Iurationi (inquit) non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa, Nominatio dei non ſit aſſidua in

Eccle. 23

ore

ore tuo, & nominibus ſanctorum non admiſcearis, quoniam non eris im munis ab eis, omnis iurans & nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet a domo illius plaga. Et cap. xxvij. Loquela multum iurans, horripilationem capiti ſtatuet, & irreuerentia illius obturatio auriū. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi conſuetudinem adeo inſectatur Chryſoſtomus, vt iuramen to videri poſſit paulo iniquior, niſi quod conueniebat, vt aduerſus eam partem, in quam magis propendent hominū ingenia, & vnde grauius imminet periculum, eſſet vehementior. Is ergo a iurandi conſuetudine deterrens, Chriſtus (inquit) & per proprium caput iurarare prohibuit, nos vero tam parui pendimus dei gloriam, vt eum paſſim trahamus, neſcitis quid ſit deus & quali debeat ore vocari? Quod ſi de ſtudioſo quopiam viro ſermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita commemora, Nunc vero nomen ſuper omne nomen venerandū, in omni terra admirabile, (quod audientes dæmones, horrent) temerarie circumferimus. Et paulo poſt, Ille tantus pio zelo æſtuās epūs, ab eccleſia prohibet eos, qui paſſim iurant, quos & ad ſe deferri iubet, vt iudicentur, eoſdemq; ab ore & lingua, q veri Chriſtiani non ſint, dinoſci ait, quemadmodū pſitaci voce noſcuntur. Secundo, hic impingunt, qui etiam in rebus ſerijs, non tamen magni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non ſit manifeſta vel publica vel proximi vtilitas ſequutura. Quos Chryſoſtomus etiam hinc excuſari negat, quod ſit aliquis, qui neceſſitatem iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor dei omī neceſſitate violentior, Si em̄ velis huiuſmodi occaſiones ſemper obijcere, nihil de his quæ ſunt impe rata cuſtodias. Excuſari ergo nequaquā poſſunt, qui in omni pene negotio iuramentum adhibent, quod ſolent mercatores, qui lucri gratia in extrudendis mercibus, nihil non iuramentorum admiſcent, raro etiam ſine periurio. Sed quid tandem proderit eis, ſi vniuerſum mundum lucrentur, animæ verò ſuæ detrimentum patiantur? Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animā. Sed dices, Exigit a me iuramentum, qui mecum contrahit, de commertijs hæſitans, deum in ſponſionem trahit, & dicit ſe non acceſſurum, niſi capiat illum ſponſorem. O ingentem inſenſibilitatem & contumeliam, qui vermis es & terra, cinis & fumus, dominū deum tuum citas in vadimonium, & illū trahere cogis? Dic mihi ſi ſeruis veſtris inter ſe contendentibus & ſibi fidem non habentibus, diceret conſeruus, ſe prius non crediturum, q̄ comumnem dominū ſponſorem acciperet, nonne multa tuliſſet verbera, didiciſſetq; , quod ad alia domino ſit vtendum, non ad huiuſmodi? Quin tu qui hinc te excuſas, quod aliter tibi iniurato non credet, eius es cauſſa, eo quod facile iuras, quoniam ſi id non faceres, ſed omnibus conſtaret quod non iures, mihi crede dicenti, quod his, qui mille deierant iuramenta, maiorem ipſe fidē

Eccl. 17
Conſuetudo iurandi deteſtabilis
Chryſoſtomus homilia 26. & 17
Pſalmo. 8
Ibidem.
2
Chryſoſtomus in Matthæum ca. 5.
In omni negotio adhiberi iuramentū non debet
Math. 16
Auguſtinus.
Obiectio
Chryſoſtomus
Reſponſio

Moderanda forenſia iuramenta,homilia.36.&.37. ſolo nutu inuenires. Damnat quoq; Chryſoſtomus forenſia iuramenta,& nos certe probare non poſſumus,quod paſſim in iudicijs abſq; omni iudicio iuramenta etiam pro decem obulis exigunt & præſtantur. Mirandum certe,quũ tot iuramenta,quæ malitiæ appellant ac cætera eiuſdem generis temere fiunt,quod quandoq; fulmen ſuperius non veniat in tantæ temeritatis vltionẽ. Sed propterea, quod non punimur nos,ne

Trahens hominem in iuramentũ nõ eſt ſine culpa peccare cogitemus. Illud eſt miſericordiæ dei non virtutis noſtræ. Dic mihi quæſo(inquit ille)trahens hominem in iuramentum ,quid expectas, vtrum vt peieret? ſed hoc eſt extremæ dementiæ, & in caput tuum pœna conuertetur,melius eſt te pecunias amittere,q̃ illum perire. At nõ peieraturum expectas, igitur & abſq; iuramento crede. Sed multi ſunt inquis,qui ſine iuramento defraudare voluerunt,non autem cum iuramẽto,Teipſum decipis homo,homo furari ſolitus,& iniuria proximũ afficere,neq; iuramentũ frequenter peſſundare dubitauerit. Quod ſi fuerit in

Epilogus iurando reuerens ,& in ferenda iniuria multo magis erit. In ſumma,iuſtum ac decens eſt, Chriſtianum hominem omnem iuramenti præſtationem tam in contractibus,q̃ in iudicijs,quoad fieri poteſt,euitare. Dein-

Quales iudices eſſe debeant in exigẽdis iuramẽtis. de,iudices in exigendis iuramentis,plurimum diſcretos eſſe oportet,atq; adeo tales,qui priuſquam iuramenta, vel a litigatoribus, vel a teſtibus exigant,omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta, ea ſaltem,quæ communi partium cõſenſu remitti poſſunt, remittantur, ac nulla(niſi rei neceſſitate,aut grauitate exigente)præſtentur, quod facile perſuadebũt litigatoribus,ſi affirment nos hanc reuerentiam deo debere , præſertim

In iudicijs eccleſiaſticis a iuramentis q̃ ad fieri põt temperandũ in cauſis ac negotijs modici momenti, vnde non ſit euidens vtilitas , vel publica vel proximi expectanda,Id quod multo magis eccleſiaſticos viros decet,quos certe turpe eſt aſſiduitati iurandi intentos eſſe, quum potius ſeſe veluti exemplaria Euangelicæ perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordium reformator & rector, hanc iurandi aſſiduitatem ac temeritatem corrigere dignetur ad ſui nominis gloriam & honorem.

3 Deierantes Matth.26 TErtio,in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui vſurpato nomine dei deierant(hoc eſt,ſancte ac vehementer iurant)ac ſeſe quodammodo iurando execrantur & deuouent,quod Petrum Apoſtolum feciſſe legimus,quum dominum tertio negaret.

4 Peierantes Hos peccati pondere ſuperant,qui peierant,hoc eſt,ſcienter falſum iurant,aut qui iurant vt facilius fallant, aut per temulentiam iracundiamve, aut animi gratia iurant, qui blaſphemiæ proximi ſunt.

5 Blaſphemantes. Dein,adhuc grauius peccant in hoc præceptum , qui nomen domini blaſphemauerint , ac execrabiliter deteſtati fuerint , quos vetus lex

morti addicit. Quæ de iureiurando, & quatenus in hoc præceptũ temere iurando cõmittatur dixiſſe ſuffecerit. Leuiti.24

POſtremo, peccant in hoc præceptũ, idq́ grauiſſime, qui vota deo facta temere violant ac rumpunt. Scriptum eſt enim Leuitici tertio: Quod ſemel egreſſum eſt e labijs tuis, obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti deo tuo. Item Eccleſiaſtici quinto: Si quid vouiſti deo, non tardabis reddere, quia dominus deus requiret illud. Monendi ergo ſunt om̃is generis homines, ne temere quid voueant, præſertim tale quod an præſtare poſſint, incerti ſunt, vel quod ſine ſuperſtitione aut turpitudine præſtare nequeant. Diſplicet enim deo ſtulta promiſſio, Eccleſiaſt v. Sunt vota ſuperuacanea, vana & incauta, ſunt impia & turpia, ſunt deniq́ licita ac honeſta. Sed interim hoc certum eſt vtrinq́ grauiſſime peccari, nempe ſi vel licita ac honeſta vota temere violentur, vel illicita deo fiãt ac præſtentur. In impijs quidem ac turpibus votis decretum mutare, in malis promiſſis reſcindere fidem oportet, q̃ impia ſit promiſſio, quæ cũ ſcelere adimpletur, qualis fuit promiſſio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorum, qui vouerunt ſe non comeſturos, niſi prius occidiſſent Paulũ. Sed interim conſtat non illos tantum grauiſſime peccaſſe, ſed ſimul omnes qui talibus votis ſe obſtringunt, etſi nullus ſequatur effectus. Idem de ſuperſtitioſis & ſuperuacaneis votis ſentiendum putamus. Nempe, vt tametſi æquum fuerit, ea non præſtare, grauiſſime tamẽ eos peccare, qui talia præſtiterint, nullum adhibentes in vouendo vel iurando iudicium aut diſcretionem. Votum perpetuæ caſtitatis, modo tamen ſano conſilio, animoq́ deliberato factum fuerit, ab exordio eccleſiæ licitum & honeſtum, atque adeo pium ſemper eſt habitum, idq́ non ſolum authoritate humana, ſed & diuina, Quod Chriſtus inter alios Eunuchos eos potiſſimum commendauerit, qui ſe caſtrarunt propter regnum cœlorum. Itidem quod Paulus cum benefacere dicat, qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, iudicauit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam, vt interim prætereamus veterum patrum Concilia non multo poſt Apoſtolorum tempora, in Eccleſia dei habita, inter quæ antiquiſſimum illud Gangarenſe pari cenſura damnat tam eos, qui continentiæ & virginitatis profeſſionem ac ſanctum propoſitum violant, q̃ qui non profeſſos, ſed matrimonio iunctos damnant.

[Margin notes: 6 | Voti violatores. | Leuit.30 | Eccle. 5 | Non temere emittendum votum | Eccl. 5 | Votorum diſtinctio | Impia ac turpia vota pie reſcinduntur ſed impie ac turpiter fiũt. | Marci.6 | Acto.23. | Vota ſuperſtitioſa & ſuperuacanea. | De voto perpetuæ caſtitatis | Matth.19 | 1. Cor.7 | Concilium Gangrenſe.]

IAm ſi votum hoc pium ac ſanctum eſt, modo legitime præſtetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe magis cauere oportet ne temere

[Margin note: Votum perpetuæ caſtitatis non temere emittendũ]

mere emittatur, nimirũ a talibus qui ſuæ infirmitatis ignari, eiuſcemodi votum non principaliter reſpectu dei, ſed vel præſentis cõmoditatis gratia vel blande illecti ſeu inducti continentiã vouent. Nam quantumuis tales quũ eos emiſſi voti pœnitere cœperit, contendant, melius eſſe nubere q̃ vri, & violare votũ q̃ fornicari, negare tñ oĩno non poſſunt (niſi verbum dei & Apoſtoli Pauli doctrinam contemnere pergant) ſe non leui damnatione obnoxios eſſe, quũ voti immemores connubio temere ſe alligant. Nã vt hoc demonſtraret Apoſtolus, de eccleſiæ viduis ait. 1. Ti-

1. Timoth. 5 moth. v. Cum luxuriatæ fuerint (hoc eſt, in delitijs degerint) in Chriſto nubere volunt, habentes damnationem, quoniam primã fidem irritã fe-

Auguſtinus. 27. q. 1. c. nuptiarum cerunt. Quod Apoſtoli verbum, omnis eccleſia ſic ſemper intellexit, vt etſi nuptiæ quas tales contra votum præſtitum contrahebant, ex ſe damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propoſiti fraudẽ, dãnari voti fracti fidem, damnari non ſolum ſuſceptionem a bono inferiori, ſed ruinam ex bono ſuperiori, dãnari denique tales non quia coniugalem fidem poſterius inierunt, ſed quia continentię fidem primam irritam

Auguſtinus fecerunt. Ergo quia non omẽs capiunt verbum hoc (ſicut dominus ait)

Matth. 19 ſed qui poteſt capere, capiat, ducant ante votum qui ſe non continent,

Cõſiliũ euãgelio cõſentaneum. qui non cœpit deliberet, qui egreſſus eſt, perſeueret, nulla aduerſario detur occaſio, nulla Chriſto ſubtrahatur oblatio. Nos in medio relinquimus, ac eccleſiæ in futuro Concilio determinandum committimus, num expediat veterẽ morem immutari. Deinde, num nuptiæ, quæ contra vo-

Qui contra votum contrahunt matrimonium grauiſſime peccant tum contractæ ſunt, irritæ, ac velut adulteria cenſenda ſint, nihiloſetius tamen etiam hoc inter omnes conuenire putamus, in contrahentibus eiuſcemodi nuptias, etſi non ipſas nuptias, grauiſſime tamen damnari fractã voti fidem, & ꝙ nomen domini fruſtra ſeu temere vſurpatum ſit, vtcũque etiam tales vouentes ſe excuſent, vel per ætatẽ, modo ea doli ſaltem capax fuerit, vel per incogitantiam. Quo magis miramur eos qui hodie temere votum continẽtiæ infringunt, nec ſolum nuptias ſuas, quas qualibet occaſione oblatas, irreligioſiſſime ineunt, contempto voto defendere conantur, ſed etiam putant ſe Eccleſiaſtes ac Parochos eſſe non poſſe, niſi votum continentiæ infregerint, cum tamen Apoſtolus epiſcopũ

1. Timo. 3 velit eſſe vndiꝗ irreprehenſibilẽ, & ſi fieri queat ab vxore & omĩ ſolicitu

1. Cor. 7 dine ſolutũ. Et q̃ pacto quęſo Paulus tuliſſet Parochũ, hoc ẽ, eccleſię moderatorẽ qui votũ ſolenne violaſſet, qui ne mulierculas quidẽ tanto gra

1. Timo. 5 du inferiores in miniſterio eccleſiæ ferre voluit, quę primam fidem nuben do irritã feciſſent, quas & damnationẽ habere pronuntiat? ſaltem hi vo-

Concilium Chalcedonẽ ſe cap. 16 torum temerarij violatores, veteribus canonibus hanc vim permittant, vt ſe ob voti fracti reatũ excommunicatos & indignos etiam officio ſacerdotali eſſe fateantur, vt interim largiamur, ipſis humanitatẽ exhiberi poſſe, ſi ita probauerit, qui eius rei poteſtatẽ habet Epiſcopus.

Nec eũ

NEC ENIM HABEBIT DOMINVS INſontē eum, qui aſſumpſerit nomē dei ſui fruſtra.

GRauis certe cenſura in huius præcepti violatores, cuius hæc eſt ſententia, deum non habiturum innocentem eum, qui nomen eius fruſtra aſſumpſerit, ſed grauiſſimis pœnis ſuam iniuriam vlturum, etſi non in hoc ſeculo, quamuis & in hoc ſæpiſſime, ſaltē tamen in futuro. Certe vt nullum aliud crimen noſtrum extaret, quæ tamen maxima ſunt & ſine numero, vnicum tamen illud blaſphemādi & peierandi, & in vniuerſum nephas illud & prauiſſima conſuetudo nomē domini indigne vſurpandi, ſufficeret inuoluere nos oībus, & maioribus etiā q̄ ijs malis, calamitatibus ac miſerijs, quæ noſtra ſentit ætas, quibus merito præmimur, & non dubiū, præmemur, ſi (vt cœptū eſt) in dehoneſtādo dn̄i noīe pergere voluerimus. Sunt qui nō omnino abſq; ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod hæc nō ſic tranſeant in conſuetudinem, & durius puniantur. Hoc autem cōmune fiat omnibus, & ſemper, idq; etſi non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quamobrem annitendum eſt omnibus modis, vt tollatur e medio horribilis corruptela nominandi inuanum ſacroſanctum & glorioſiſſimum nomen dei, vt obſcœnitates verborum, ſtultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuitia, detractationes, maxime autē vt blaſphemię in deum & Chriſtum dominum, illiusq; membra ſanctiſſima, Sacroſancta item vulnera vſq; ad amariſſimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effuſum ac pretioſum ſanguinem omnino eliminentur, quod deo authore fiet, ſi populus, & verbo, & exēplo doceatur, vt ſermo eius ſemper gratioſus & ſale conditus ſit.

Sentētia pręcepti. *Crimen blaſphemię & periurij ſufficiēs ad inducendam omnē plagam.* *Quidam iudicant periurium homicidio & adulterio grauius. Chryſoſto. Quid cauendum. Coloſſ. 3.*

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO VT DIEM SABBATI SANctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die ſabbatum domini dei tui eſt. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo. Idcirco benedixit dominus diei ſabbati, & ſanctificauit illum.

ORdine plane pulcherrimo tria iſta prima præcepta, quæ quodāmodo vnum ſunt, & ad dei cultum, quē Latriam vocamus, pertinent, ſeſe conſequuntur. Primum enim præceptum (vt ſupra diximus) animū format, in verā dei agnitionē nos ducit, deq; interiori cultu (q in fide, ſpe & chari-

Ordinis ratio.

Matth.12 & charitate erga deum conſiſtit)inſtituit. Verum cum ex abundantia
Lucæ,6 cordis os loquatur,& fieri non poſſit,quin lingua (quæ animi noſtri interpres eſt)hoc ſonemus,quod mente ſumus complexi. Proinde ſecundus locus debebat̃ p̃cepto ꝓximo,q̃d docet qualiter de deo loqui oporteat.Iam q̃d ſubſequitur tertiũ p̃ceptũ amborꝫ illorꝫ abſolutio eſt,quo docemur de om̃i alio exteriori cultu deo p̃ſtando ac exhibendo.Vt aũt
Sabbatum huius præcepti ſententia manifeſtior fiat,conſtat ſabbatũ Hebræis ſona-
Sabbatizare re requiem,& ſabbatizare idem eſſe quod requieſcere. Et quia ſeptimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies
1 apud Hebræos proprie ſabbatũ dictus eſt,quemadmodũ Exodi xxx.
Exodi,30 legimus:Septimus dies erit vobis ſanctus,ſabbatum & requies domini.
2 Poſtea etiam ſabbati appellatione (ſed latius accepto vocabulo) to-
Lucæ,18 ta hebdomada ſignificari cœpta eſt. Sic Lucæ decimooctauo legimus: Ieiuno bis in ſabbato.

Duplex ſabbatum — IN vniuerſum autem duplex eſt ſabbatum, Externum & internũ ſeu ſpirituale. Rurſus externum ſuum habet cerimoniale, ſuum item morale.Quod ad cerimoniam attinet, non habet hoc præceptum eandem
Hoc p̃ceptũ aliã olim apd̃ Iudæos, aliã apud nos habet rationẽ. — omnino rationem apud Chriſtianos,quam habebat apud Iudæos.Siquidem quod ſabbatum apud Iudæos certe diei alligatum erat, cerimonia eſt,apud Chriſtianos,vt conſtat abrogata,qui non Iudaizant ſeu ſabbatizant cum Iudæis.Iudæi vero hanc cerimoniam(magis verba q̃ verborum genuinũ ſenſum vim ac ſpiritum ſectantes) mordicus adhuc tenẽt,
Eſaiæ.1 tameſi ex prophetis conſtet eam obſeruationem quandoq; abrogandã
Q̃d ad morale attinet, nihil mutatũ — Verum,quod ad morale legis pertinet,nihil mutatum eſt. Id vero conſtat in eo ſitũ eſſe,vt homo qui corpore conſtat & anima,aliquo ſaltem deſtinato tempore,& corpore,& animo interquieſcat,totus laudi,contẽplationi ac venerationi dei intentus,vt & corpus labore fatigatum alterna requie non careat,& mens ipſa,externis laboribus diſtracta,diuinæ legis meditatione,ac diuinorum beneficiorum recordatione reficiatur,ſa-
Feriæ ſunt de iure diuino — gineturq;. Vnde conſequens eſt,nedum apud Iudæos, ſed & apud Chriſtianos iuris eſſe diuini, vt ſaltem aliquo deſtinato tempore,cerimoniæ inſtitutæ ad audiendum verbum dei,& ad commonendam ac excitandam fidem & charitatem erga deum,& ad vacandum hymnis, precatio
Externũ ſabbatũ cur p̃ręceptum — nibus,aliiſq; ſpiritualibus ſacrificiis retineant̃ ac conſeruentur. Deinde conſtat externum ſabbatum in hoc datum & præceptum eſſe, vt cẽtum ſignum,inter deum & homines deum agnoſcentes, quemadmo-
Exodi.21 dum Exodi viceſimoprimo.dominum dicentem legimus:Videte(inq̃t)
Externũ ſabbatũ inter deum & hoies. — vt cuſtodiatis ſabbatum meum,quia ſignum eſt inter me & vos,Iudæis enim ſabbatum ſignum erat & memoriale, quo inprimis admonerentur illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis, ſex dierum
1
opificio

opificio abſoluti,vt vel hinc in admirationem potentiæ, ſapientiæ & bo
nitatis dei excitarentur. Quod deus in huius præcepti verbis ſignifica-
uit,cum inquit:Sex diebus fecit deus cœlum & terram & mare & om̃ia
quæ in eis ſunt,& requieuit die ſeptimo. Secundo, ſabbatum Iudæis 2
erat memoriale,quo ſubinde admouebantur,vt cum ſumma gratiarum
actione recordarentur inſignis illius beneficentiæ ac miſericordiæ diui-
næ,qua a duriſſima ſeruitute Pharaonis liberati fuerunt,quod in Deu-
teronomio explicatius ponitur:Memento(inquit) quod & ipſe ſerui- Deutero. 5
ris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti,
& brachio extento.Idcirco præcepit tibi, vt obſeruares diem ſabbati.
Tertio,ſignificabat Iudæis ſabbatum externum,requiem internã, & ſab 3
batum ſpiritale,vt ſcilicet hinc admonerentur,a ſuis operibus requieſce-
re ac ſinere,vt dominus eos,non ipſi ſeſe ſanctificarent. Quod dominus
apud Ezechielem prophetam cap.xx.non tacuit,cum inquit.Inſuper & Ezech.20
ſabbata mea dedi eis,vt eſſent ſignũ inter me & eos,& ſciant quod ego
dominus ſanctificans eos. Quanquã interim Iudæorum vulgus quem- Deus in ſcri-
admodũ nunc,ita & olim magis ſignis q̃ rebus ſignatis inhæſerit, quo pturis dicit
factũ eſt, vt ſcriptura teſtetur, deũ Iudæorũ ſabbata odiſſe cœpiſſe,vti odiſſe ſabba-
apud Eſaiam cap.i.Dominũ increpantem Iſraelem legimus in hæc ver- ta,& cur. Eſaię.1
ba,Neomeniam & ſabbatũ,& feſtiuitates veſtras non feram,iniqui ſunt
cœtus veſtri. Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea,
facta ſunt mihi moleſta,laboraui ſuſtinens, Et ne mireris, cur deus dicat
ſe odiſſe ſabbatum,quod præcepiſſe videtur, cauſam odij ipſe ſubiun-
git, nempe quod Iudæi ſabbato non ad quietem animi,& ad mentis trã-
quillitatem erga deum comparandã(ob quod potiſſimũ erat inſtitutũ)
ſed tantum ad externam & corporalem quietem(quam illi ſolam ſuper-
ſtitioſius obſeruabant)abuterentur. Sequitur enim apud eundẽ prophe- Ibidem
tam:Et cũ extenderitis manus veſtras,auertam oculos meos a vobis, &
cum multiplicaueritis orationem non exaudiam,manus enim veſtræ ſan
guine plenæ ſunt.Lauamini,mundi eſtote,auferte malũ cogitationũ ve-
ſtrarũ ab oculis meis,quieſcite agere peruerſæ,diſcite benefacere.

PORRO eadem propemodũ,quę ſabbatum externum Iudæis ſignifica- Dies dñicus quid nobis ſi-
bat,nobis ſignificat dies dominicus. Niſi quod nos loco liberatio gnificet.
nis Iſrael ex Aegypto(qui typus erat) admonemur, vt meminerimus, 1
nos per agni immaculati ſanguinẽ,a fœdiſſima tyrannide ſatanæ redem-
ptos,ne per ingratitudinẽ reuoluamur in maiorem ſeruitutẽ. Deinde 2
hic dies nos monet,vt quemadmodũ Chriſtus noſtri cauſa factus eſt
obediens patri vſq; ad mortẽ,mortẽ aũt crucis,vtq; is ſuperata morte, Philip.2
ac opibus ſuæ diſpẽſatiõis cõſummatis requieuit in ſepulchro.Ita & nos
mortificata carne,oĩbuſq; carnalibus deſiderijs cõſopitis,totos deo ſub-
mitta-

Roma. 6. mittamus, & conſepulti Chriſto per baptiſmũ vltra non ſeruiamus peccato, ſed exhibeamus membra noſtra deo ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quamobrem & eccleſia, eo die, pleraſq; alias non contemnendas

Cur aqua benedicta die dñico ſpargatur. cerimonias nos huc prouocantes admouet. Quod enim aquã benedictã aſpergit, quid aliud eſt, niſi quod nos baptiſmi, per quem Chriſto in ſpiritualem requiem conſepulti ſumus, commonefacit, ac veluti ſigno declarat nos oportere ſubinde mortificare carnem, & cum Chriſto quieſcentes auſcultare deo? Quod item proceſſiones celebrat, in quibus populus

Cur agãtur proceſſiões die dñico. ſignum crucifixi, & vexilla veluti trophæa quædã reſurgentis dñi comitatur, quid aliud eſt, niſi pia quædam cerimonia, qua admonemur nos potiſſimũ ea die totos intentos eſſe oportere, vt per omnem vitam Chriſtum crucifixum ſequamur, vt carnem vna cum vitijs & concupiſcẽtijs ſuis Chriſto cruci cõfigamus, vt parati ſimus (ſi res ita poſtulauerit) pro Chriſti nomine, & in carcerem, & in mortem ire, ac omnem crucẽ tribulationis, vndecũq; nobis impoſitam, patienter poſt Chriſtũ portare? Vt item meminerimus glorioſi illius de diabolo triumphi per Chriſtũ acti,

Romano. 6. vtq; quemadmodum Chriſtus reſurrexit per gloriã patris, ita & nos in

Cur thurificẽt altaria. nouitate vitæ ambulemus. Deniq; quod thurificantur altaria, quodque thus deinde ad pſallentes defertur, quid aliud deſignat, niſi quod externo ſigno teſtamur nos corda ſurſum habere ad dominum, in laudẽ, gratiarum actionem & preces profuſa? Quid enim aliud ſunt altaria, q̃ cor-

Altaria. Ignis. Pſalm. 140 Apoca. 8. da noſtra? Quid ignis, niſi feruor charitatis? Quid thus, niſi orationes ſanctorũ? Quemadmodũ Dauid dixit: Dirigatur oratio mea ſicut incẽſum in conſpectu tuo, Et in Apoca. legimus: Angelo (cum impleuiſſet thuribulum, de igne altaris) data eſſe incenſa multa vt offerret de orationibus ſanctorũ. Quis ergo negauerit eiuſcemodi cerimonias eẽ pias, modo ad eum finem adhibeantur ad quem ſunt inſtitutæ?

Quid parochis præſtãdum circa cerimonias. Auguſtinus. Cerimonia ſabbati cedit charitati. HOc ergo Parochis præſtandũ erat, vt populus diſceret inhærere rebus ſignatis, non nudis ſignis, nam & eatenus ab eccleſia cerimoniæ reprobãtur, ſi quis putet in illis ſalutem conſiſtere. Atq; hinc etiam fit, vt inter decẽ p̃cepta, hoc ſolum quod de ſabbato eſt, quantum ad exteriorẽ cerimoniam attinet, non tantum charitati dei, ſed & proximi cedere debeat, quod nõ ita ſe habet cũ duobus prioribus. Nã vt ſupra diximus, nulla charitas eſt, ne dicamus cerimonia quam debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quam duo proxima præcepta requirunt. At quũ externũ ſabbatũ Iudæis ſacramentum fuerit, nobis quoque ſignum ſit ſab-

Sabbatũ ſpirituale. bati ſpiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi conſiſtit) omnino cædere debet, quod ad cerimoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, ſed & proximi, quod & lex ipſa, licet Iudæis obcæcatis,

Matth. 12 id non videntibus, ſatis demonſtrabat quæ iubebat, ſacerdotes operari

in tem-

in templo.Item circuncidere infantes die ſabbati,Quin & Machabæi in ſabbato pugnaſſe leguntur Atque hoc vniuerſale eſt,neceſſitatem & charitatem in omnibus externis(vt dici ſolet)diſpenſare. Quamobrē Chriſtus toties Iudæorum cæcitatem damnat,qui externam cerimoniam ſaluti hominis(quam ſabbatum ſignat)præponebant.Sic legis apud Matthæum.xij.Chriſtum diſcipulos ſuos præ eſurie ſpicas ſabbato vellētes ac manducantes aduerſus Iudæorum calumniam ex ipſa etiam lege defendiſſe,cum inquit.Non legiſtis,quid fecerit Dauid quando eſurijt,& qui cum eo erant,quomodo intrauit in domum dei,& panes propoſitionis comedit,quos non licebat ei edere,neque his qui cum eo erāt,niſi ſolis ſacerdotibus?Aut non legiſtis in lege,quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant,& ſine crimine ſunt?Dico autem vobis, quia tēplo maior eſt hic.Si autem ſciretis,quid eſt,Miſericordiam volo & non ſacrificium,nunquam condemnaſſetis innocentes.Dominus enim eſt filius hominis etiam ſabbati. Et ſtatim poſt,cum veniſſet in ſynagogam eorum,& vidiſſet hominem habentem manum aridam, & ipſi interrogarent eum.Si liceret ſabbatis curare?Idque dolo malo,vt accuſarent eū. Reſpondit eis:Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueam,nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior eſt homo oue?Itaque vt ſubijcit,licet ſabbatis benefacere.Et ſtatim,ad domini iuſſum teſtituta eſt manus hominis ſanitati, ſicut altera.Quod factum ſaluatoris etſi pientiſſimum ac lege etiam ipſa roboratum,cæci Iudæi velamen ob oculos habentes,& in legis corticem tantum reſpicientes,tam indigne tulerunt,vt conſilium inirent aduerſus eum,quomodo ipſum perderent.Verum nos quibus per Chriſtum velamen ablatū eſt,& veritas nudata,ſcimus ſabbati ſignum,ſignato ſabbati cędere,hoc eſt,requiem corporalem requiei ſpirituali,qua tum fruimur,cum fides per dilectionē operatur,ſola enim charitas eſt, quæ diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis, opera bona cum requie operatur,quod alioqui opera noſtra habenda ſint vt ſeruilia,veluti,quæ ſiant,aut cū peccato,aut cum timore, non cum dilectione. Atque ideo ſabbatum requies ſancta domino dicitur,quæ ſcilicet dei gratia tribuenda ſit,non nobis veluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac alijs feſtis diebus, rei alioqui tempore perituræ, vnde victus ſuppeditari poſſit conſuli ac intendi. Quemadmodum etiam eſum carnium in Quadrageſima,ac alijs diebus ieiunio deſtinatis,infirmis ac debilibus indulgent,quod legi neceſſitas non ſubiaceat,& maius periculum ſemper veniat euitandū, Vnde liquet eos iniuriam eccleſiæ Romanæ inferre,qui ſingūt eam,cerimonias charitati præferre,atque adeo ſolis cerimonijs vim iuſtificationis ac ſalutis tribuere.

Neceſſitas & charitas in oībus externis diſpēſant

Matth. 12
Marci. 2
Lucæ. 6

Matth. 12

Iudæorū malitia

Sabbati ſignatū pſertur ſigno.

Requies ſpiritualis.

Auguſtinus Roma. 5

Oīa opa extra charitatē ſeruilia

Sabbatū requies ſancta domino.

Alexāder. 3. c. licet de ferijs.

FFF Ex q-

Cur ſabbatū in diē dñicā translatum.

1

EX quibus etiam liquet, cur factum ſit, vt olim deſtinatus ille dies, nēpe Saturni, Iudæis(vt videtur) in lege peculiariter præſcriptus, in alium, nempe Dominicum immutatus ſit. Nam id initio factum eſt, ne quis iudaizans putaret vnum illum certum ac deſtinatum diem cæteris hebdomadæ diebus(quod ad ſe attinet)ſanctiorem eſſe, aut ſabbatum nos, & nō potius nos ſabbatum ipſum ſanctiſicare, vt iam in nos nō cōpetat id, quo Paulus Galatas increpat dicens: Dies(inquit) obſeruatis, & tempora, & annos, qui ſcimus omnes dies æquales eſſe, nec per paraſceuen tātum Chriſtū crucifigi, & die dominica reſurgere, ſed ſemper ſanctum reſurrectionis eſſe diem ac ſemper Chriſtum carnem ſuam & ſanguinem dare pro mundi vita. Sed propter finem inſtitutionis diem feſtum agimus, qui nimirum is eſt, quo quandoq; in vnum omnes pariter veniamus, vt ex conſpectu mutuo lætitia maior oriatur, vtq; dei verbū audiamus, ac dei opera erga nos exhibita in memoriam reuocemus, & ſanctis ſacramentis communicemus, breuiter vt deo toti vacemus. Eſtq; id neceſſarium non tam propter ſpirituales in eccleſia(qui continuū ſabbatum agunt, quemadmodum ſtatim dicemus)ſed ob infirmiores, qui magis ſeculo vacant q̄ deo, nec poſſunt, imo nolunt toto in eccleſia vitæ ſuæ tempore cōgregari, & ante humanos actus deo orationum ſuarum offerre ſacrificiū.

Galat. 4

Hieronym̄. ibidem

Omnes dies æquales.

Dies reſurrectiōis iugis.

Ad quē finē inſtituta feſta.

Feſta magis inſtituta ob infirmiores.

2

Secundo, dies ſeptimus in octauū mutatus eſt, vt cerimonia noſtra diſpenſationi operæ Chriſti reſpondeat. Deus enim quodammodo bis condidit mundum, & in hoc hominem, imo mundū propter hominem, Primum enim creauit quod non erat vtiq; per filiū, dein per eundem incarnatum reſtituit quod perierat. Ibi requieuiſſe dicitur ab opere condendi. Hic Chriſtus ab operibus diſpenſationis requieſcens, dum corpore requieſcit in ſepulchro, velut abrogat Iudaicū ſabbatiſmum, dumq; octaui diei diluculo reſurgit immortalis, ſabbatū euāgelicum(quod apoſtolica ſcriptura iuge appellat) nobis commendauit, eoq; is dies dominicus dicitur, de quo canit eccleſia: Hic dies quem fecit dominus. Itaq; poſt Chriſti reſurrectionem ſabbatum Iudaicum deinceps celebrari deſijt, quod Chriſtus eo die in ſepulchro requieſcens reipſa indicaret, antea requiem quidem mortuorum fuiſſe, ſed non glorificatā, verum reſurrectione ſua aperte declarabat iam aditum factum eſſe, ad requiem ſempiternam, nunquā finiendam quam die dominico recolimus. Quin & animæ omnium ſanctorum ante reſurrectionē corporis in requie quidem ſunt, ſed non in ea ſunt actione, qua receptis rurſum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruētur. In cuius futuræ glorioſiſſimæ quietis certiſſimum teſtimoniū Chriſtus primitiæ ex dormiētibus, ex mortuis reſurgens, iam non moritur, ſed ad dexteram dei patris omnipotentis ſine ſolicitudine, vniuerſa gubernans immortalis ſedet. Dies ergo dominicus ex reſurrectione dominica declaratus

Deus bis condidit mundū

Hebræ. 4

Dies dñicus cur ſit dictus

Auguſt. de Geneſi contra Manich. lib. 1.

1. Cor. 15

Roma. 6

Auguſtinus.

ratus

ratus eſt,& ex illa cœpit habere feſtiuitatem ſuã,ſtatim poſt Chriſti abitionem ab ipſis Apoſtolis inſtitutus. Quod Iohannes in Apocalypſi teſtatur,cũ ait: Ego Iohannes fui in ſpiritu in dominica die. Apoca. 1

ET quamuis ea ſit diei dominici inſtitutio,ꝑtineatq; illius pia & Chriſtiana obſeruatio ad hoc præceptũ,non tamen putandũ eſt ſolũ hoc iuberi,vt tantum hic dies ſanctificetur,ſed accipi debet præceptũ de omnibus diebus feſtis hebdomadæ,cõmuni eccleſiæ conſenſu receptis. Nã cum deus omnino velit,vt aliquo ſaltem tẽpore ab omnibus operibus ſeruilibus abſtineamus, & ipſi ſoli vacemus, is certe dies ſabbati putanda eſt,quam ad hoc eccleſia communi conſenſu deſtinauit,nec vllus eſt,qui ſit in veteribus & latinis & Grecis ſcriptoribus,vel mediocriter verſatus qui ignoret præter dies dominicos ab ipſis ferme Apoſtolorũ tẽporibus in eccleſia celebres etiã plurimos alios fuiſſe dies ad recolendũ mirabilia dei opera in virgine matre,in ſanctis Apoſtolis & martyribus exhibita. Et cur hoc non liceat eccleſiæ in natalibus martyrum, qui cũ Chriſto de hoſtibus triũphantes regnant,quod licuit ſynagogæ, in dedicandis diebus,ob quas inſignes victorias,dei ope per viros aut mulieres illuſtres, veluti Heſter,Iudith,Iudam Machabæorũ, ac ſimiles partas?

De feſtis ſanctorum.

Quæ apud nos dies ſabbati

EX prędictis ſatis percipi poteſt,quænã ſit huius præcepti vis, ſiqdẽ hæc partim fidẽ,partim dilectionẽ reſpicit. Nã quũ hoc pręceptũ ad externum ſabbatum ſecundum proprium ſenſum verborũ accõmodatur,conſtat in primis ipſum ſpectare ad exercendam fidẽ & charitatẽ erga deum,cum iubet vt tẽpus decernatur,quo homo totus vacet operibus latriæ,hoc eſt,quo oret ardentius & copioſius, quo de reformandis ſuis & ſuorum moribus cogitet,quo ſe ſuamq; familiam ad audiendum dei verbũ ,deũq; ſuper omnia laudandũ,incitet ac prouocet. Atq; adeo totum diem non ad fatigationem corporis, ſed ad recreationẽ ſpiritus & mentis conferat. Spectat etiã ad dilectionẽ ſeu humanitatem erga proximũ exhibendã,quod hic doceamur debere nos non noſtræ tantũ ſaluti,ſed & eorũ qui nobiſcũ verſantur conſulere,vt & ſerui noſtri, ancillæ, filij,& domeſtici omnes,quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas noſtras,hoc eſt omnes,qui nobiſcũ habitant in eadẽ vrbe vel vico, ſerui vel ciues,aduenæ vel negotiatores,ab omni opere ceſſent. Nulli eñi cohabitanti permittitur ſabbati diſſolutio,imo & iumenta ipſa interquieſcere debent, Hæc eñi charitas expoſtulat, nec hãc cauſam diſſimulat lex, cum addit. Deutero. v. Memento quod & ipſe ſeruieris in Aegypto, & duxerit te inde dominus tuus, vt ſcilicet diuinæ mãſuetudinis memoria exemplũ eſſet humanitatis erga proximũ. Quod aũt additur de boue & aſino huc reſpicit,quo longius ſubmoueamur ab inhumanitate erga

Vis huius ꝑcepti & fidẽ & dilectionẽ cõplectitur.

Ad dilectionẽ proximi ſpectat.

Aduenæ

Deuter. 5

FFF ij hoĩes

homines,cum iubeamur,& iumentis parcere. Siquidē inclemētia in hæc
quæ & nobis ſeruiunt iumenta,gradus eſt ab inclementiam erga nobis
ſubiectos homines. Nec putandum eſt Paulũ Apoſtolũ,cum diceret:
1.Cor.9 Nunquid de bobus cura eſt deo? ſentire deo nullam curam eſſe boum,
Matth.10 cum & in Euangelio dominus teſtetur, ne paſſerculum quidem,ſine illo
cadere in terrã,ſed Apoſtolus præcipuam dei curam a bobus in homi-
Gene.1 nes tranſfert,quemadmodum enim iumenta creauit propter hominē,ita
& curat illa in hominis vtilitatem.

VTitur autem deus in hoc præcepto ferendo imperandi verbo,nēpe
Memento Memēto,in quo nos ſegnes & oſcitātes ad ea,quæ præceptũ iſtud
requirit,excitat. Nam ꝙ tardi ſimus ad vacandũ ſanctis exercitijs, ꝙ ſe-
gnes ad audiendum verbũ dei,quis non videt? Quem torporem vt do-
minus animis noſtris eijceret præceptum oculis ingerit, quo ſedulo nos
interpellat dicēs. Memento,vt diem ſabbati ſanctifices. Quo etiam non
tantum de otio diei,ſed de ſanctificatione quoq; diſerte præcipit. Quã-
obrem grauiſſime errant,& nequaquã hoc præceptum ſeruant,qui ſab-
Sabbatum ſanctificandum batis ita tantũ quieſcũt,vt eos dies vel ſomno,vel fabulæ,vel inertię dēt,
non præſtantes hoc cuius gratia præceptum eſt proditũ. Sanctificari enĩ
Sanctificare iubet dominus diem ſabbati. Sanctificare autem eſt,diem ſanctis operi-
bus tranſigere,in vſus ſanctos collocare, nec vllis deo indignis actioni-
bus prophanare,quod eſt huius præcepti præcipuũ. Nam quod interim
Labor ex ſe bonus etiam a ſeruilibus ſeu externis & prophanis laboribus abſtinere nos iu-
bet Deus,id facit,nõ vt laborem,veluti vitioſum damnet, qui per ſe bo
nus eſt,aut iners otium commendet, quod malũ eſt, ſed vt quod per ſe
bonum eſt,aliquo ſaltem tempore ei cedat,quod eſt optimum, & cuius
gratia præcipue conditus eſt homo,videlicet vt cognoſcat, veneretur,co
Labor externus reuocat infirmos a contemplatione dei. lat,ameteq; deum ſuper omnia. Nam etſi in medijs etiam laboribus deus
& coli debeat & poſſit,vix tamen homo,vt par eſt,animum in deum at-
tollere poterit,niſi ab his laboribus vacet,qui & tēpus abſumunt & ani
mum alio,ꝙ ad ſolam dei bonitatem contemplandã,vocant, & a cõuen
Sex diebus operaberis tu eccleſiaſtico retrahũt,propterea dictũ eſt: Sex diebus operaberis,& fa
cies om̃ia opera tua,hoc eſt,nõ torpebis inerti otio,ſed labore manuum
tuarũ,nõ tantũ tuæ,ſed & proximi neceſſitate conſulēs. Septimo aũt die
ſabbatũ dñi dei tui eſt,id eſt ſeptimũ diem dño deo tuo ſolo ſeparabis ac
dedicabis,vt tum cæteris neglectis hoc cures,q̊d optimũ eſt,nēpe vt deo
Externum ſabbatum infirmis datum in ſignum ſoli vaces. Et vel hinc eſt videre hanc legem, quod ad externũ ſabbatũ
attinet, potiſſimum infirmis datam eſſe,quo vel per externũ otium cer-
to tēpore indictum,diſcerent,non tantum corpus,ſed & animum habe-
re a tumultuoſis cupiditatibus feriatum,videlicet ab odio,ab ira,ab am
bitione,a libidine,cæteriſq; carnis affectibus.

Subiun-

Cauſa præcepti.

SVbiungitur autem & cauſa præcepti,cum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram,& mare,& omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo,idcirco benedixit dominus diei ſabbati, & ſanctificauit illum,perinde atque ſi diceret.Idcirco diem ſabbati ſanctificabis, quod deus illo die ab omni opere ſuo requieuerit,quodq; eidem diei benedixerit,quod illum ſanctificarit, hoc eſt, ſegregarit & in hoc ordinarit,vt tum ipſi deo creatori ſoli vacares.

Occurritur obiectioni

Deus creauit oĩa ſimul

Gene.1

Non putabis autem ſcripturam ſibiipſi contrariam eſſe, quod hic dicat deum ſeptem diebus vniuerſam creationem perfeciſſe , alibi vero legas vnum diem tantum,in quo vniuerſa mundana conditio ſit creata. Nam qui in Geneſi per dies ſingulos condita om̃ia retulit , qualiter etiam ſimul omnia vna die creata ſubiunxit? niſi vt liquido oſtenderet, quod creatura omnis ſimul per ſubſtantiam extitit,ſed non ſimul per ſpeciẽ proceſſit. Rerum quippe origo ſeu materia ſimul creata,ſed ſimul ſpecies formata non eſt,& quod ſimul extitit per ſubſtantiam materiæ,non ſimul apparuit per ſubſtantiã formæ. Cum enim ſimul facta,cœlum & terra dicuntur, ſimul ſpiritualia & corporalia,ſimul quicquid de cœlo oritur, ſimul quicquid de terra producitur,indicatur,Scriptum eſt enim:Qui viuit in æternum,creauit omnia ſimul.

Cœlum & terra ſimul facta.

Eccleſiaſt.

Auguſt.

Deus dicit reqeuiſſe tropo quodam ſermonis

Deinde,cũ audis deum requieuiſſe die ſeptima ab vniuerſo opere ſuo, non imaginaberis deum poſt mundi fabricam, opera ſex dierum abſolutam,quaſi fatigatum ac laſſum,otio indulſiſſe,quid enim ſtultius de deo cogitari poſſit? qui ſolo verbo ac nutu abſque om̃i labore ac tædio condidit vniuerſa. Sed tota ſcriptura Geneſeos myſtica,illud voluit Iudæos meminiſſe, quod hic mundus a deo conditus ſit, non vt in his quæ huius mundi ſunt,conquieſceremus,ſed vt ex his quæ condita ſunt,agnoſcentes conditorem, ad illius exemplum requieſceremus ab amore rerum viſibilium,ac per fidem vitæq; innocentiam (quæ vera animi pax eſt)ad æternam illam requiem properaremus.

Aug.de Geneſi contra Manichæos lib.1

Gene.1

1 ſ lim. 8

Nam ſi omnia condita ſunt propter hominem,homo vero propter deum contemplandum & amandũ. Deus autem teſtetur ſe ab omni opere ſuo requieuiſſe, omnino cæcus eſt qui non videt hoc ipſo deum indicare voluiſſe, vt & ipſe hõ conquieſcat ab his quæ huius mundi ſunt,vtq; requieſcat in ſolo deo.

Scriptura verba ad captũ noſtrũ accõmodat.

Atque hic agnoſcendus eſt vſitatus ille ſcripturæ tropus, quo de operibus dei loquens verba ad captum noſtrum accommodat,ac deum plerumque ſic affectum deſcribit, qualiter homines vel affecti ſunt,vel deus eos affici velit. Quemadmodum enim homines poſt opus aliquot egregie abſolutum(cui nihil noui affingunt,ſed quod factum eſt, conſeruant)ab opere ſuo requieuiſſe dicuntur. Sic deus requieuiſſe dicitur ab omni opere ſuo,non quaſi fatigatus ab opere,ſed quod deinceps nihil noui operis crearit.

Iohan.5

Deus vſque mõ operatur.

Interim tamen a rerum conditarum conſeruatione, propagine,reparatione & gubernatione, nunquam deſiſtens. In quã ſenten-

Iohan. 5. ſententiam accipiendum eſt, quod Chriſtus Iohannis quinto ait: Pater
meus vſq; modo operatur & ego operor. Quæ de principali ſententia hu
ius præcepti dicta ſuffecerint.

De interno Sabbato Matth. 5 VErum cum Chriſtus venerit, nõ vt ſoluat legem, ſed vt adimpleat,
hoc eſt, vt doceat & ſaciat, non tantum quæ inchoant hominem,
qualia externus legis cortex requirere tantum videtur, ſed etiam ea, quæ
Heb. 4 hominem perficiunt. Idcirco Apoſtoli domini alijq; viri apoſtolici hoc
Auguſtinus. præceptum quod ad perſecte Chriſtianos & vere pios attinet latius etiã
Pijs hoc præceptum totũ myſticum ſe porrigere conteſtati ſunt, atq; adeo hoc præceptum ſanctis ac pijs ho
minibus totum myſticum eſſe volunt, Quo deus ſignificet populũ ſuũ
Iuge ſabbatum iuge ſabbatum celebrare oportere, hoc eſt requiem internam, quam cer-
te nulli externi labores in veræ pijs interturbare vnquam poſſunt. Sic
Hebræ. 4 Apoſtolus Paulus teſtatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum eſt
de ſabbato, non introiſſe in requiem propter incredulitatem. Proindeq;
Pſalmo. 94 deum iterum terminaſſe diem quendam in Dauid dicendo: Hodie ſi vo-
cem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Nam (vt ſubijcit) ſi eis
Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur poſt hac die, vt
conſequẽs ſit relinqui ſabbatiſmũ populo dei. Qui enim eſt ingreſſus in
requiem eius, etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis, ſicut & a ſuis deus,
quamobrem etiam ſubinde iubet Apoſtolus, vt feſtinemus per ſingu-
Aug. i Geñ. Iugis ſabbatiſmus indicatus a patribus los dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quæ eſt iu
gis & perpetuus ſabbatiſmus. Quem etſi patres veteris legis ac prophe
tæ haud obſcure indicauerint, veluti cum Dauid ait: Vacate & videte,
quoniam ego ſum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi
Pſalm̃. 45 Pſalmo. 36 petitiones cordis tui. Eum tamen ſolus Chriſtus & exertiſſime, perfectiſ-
Iugis ſabbatiſm' in quo conſiſtat ſimeq; docuit, & tota vita celebrari iuſſit, Qui in hoc cõſiſtit, vt ne nos
quidpiam tanquam ex nobis, humanos affectus ſequuti operemur, ſed
Pſalm̃. 84 aſſentiendo patiamur ſpiritum dei in nobis operari, quieti ſcilicet & at-
Spiritus dei in nobis bifariam operat tenti, quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis
ſpiritus dei bifariam. In primis mortificando carnem. Deinde viuificando
1 ſpiritum. Itaque ad hunc ſabbatiſmum pertinet, vt ſedulo ac per totam
2 vitam carnem mortifices, omneſque affectus & concupiſcentias eius in
Chriſto cruci configas, ac penitus enecare ſatagas, donec tandem hoc
Galat. 5 mortale totum abſorbeatur. Nam quo magis carnem mortificaueris, tã-
Chriſtianus oñibus quæ poſſidet renuntiare debet, & quomodo to magis ſabbatum ſanctificaueris, & requiem animi pleniorem adipiſ-
ceris, quod caro quamdiu in totum mortificata non fuerit, rebellionem
aduerſus ſpiritum moliatur. Itidem hoc ſabbatiſmo (qui proprie
Chriſtianorum eſt) exigitur, vt renunciemus ſaltem animo oñibus quę
Pſalm̃. 61 poſſidemus, hoc eſt, vt rebus iſtis temporarijs, quamuis affluãt, cor nõ

appona

apponamus, ſed vt theſaurū noſtrum in cœlis repoſitum eſſe agnoſca- Math.6
mus, vt mentem a rebus externis intro reuocemus, vt amori dei oīa
poſtponamus, atq; adeo vt perdamus animam noſtram propter deum Matth.16
& Chriſtū eius, hoc eſt, vt ne quidem hanc vitam deo chariorem habea
mus. Præterea vt crucem noſtrā in humeros tollamus, & Chriſtum ſe- Singulis ſua crux fereda.
quamur, hoc eſt, vt quæcunq; aduerſa nobis illata fuerint exemplo Chri Math.16
ſti patienter feramus, ab omni vindictæ cupiditate, ſeu animi amarulen-
tia penitus alieni. Reuera eīm tolerantia ac patientia omnis aduerſitatis, Patientia
requies ſpiritus eſt, de qua Chriſtus dixit: In mundo preſſuram habebi- Requies.
tis, in me vero pacem. Et alibi: In patientia veſtra poſſidebitis animas Iohan.16
veſtras. Ad hunc ergo modum ſanctificamus ſabbatum, quum veheme-
ter læſi, non retaliamus iniuriam, ſed ceſſamus ac permittimus, vt deus Leuit.21
in nobis non tantum patientiam (qua domino omnem vindictam reſi- Quomō cō-
gnamus) ſed etiam gaudium in tribulationibus operetur, quod fit cum parandū ani
ſpiritu intus docemur, nos externa moleſtia affici, vel vt mortificetur ca- mi gaudium
ro, vel vt præſens peccatum, vel veteris peccati reliquiæ tollantur, vel in tribulatio nibus.
quod digni ſimus habiti pro nomine Ieſu contumeliam pati, de quo ſu- Acto.5
perius in ſecundam & tertiam particulam orationis dominicæ fuſius di-
ximus. Deniq; hoc ſabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter Pſalm.1
meditamur, quum nobis penitus diffiſi, ad pedes domini, quieti & atten- Lucæ.10
ti ſedemus & audimus verbum illius, quum non noſtro, ſed dei ſpiritu
ducimur ac gubernamur, hoc eſt, quum omnia opera noſtra, non ex no
ſtris affectibus, ſed ex dei cooperantis præſcripto & inſtinctu agimus.
Quemadmodum Apoſtolus ait: Deū eſſe qui operatur in nobis & vel- Aug. 1 Geñ.
le & perficere pro bona voluntate. Nec enim aliter requieſcere poteri- Spiritus ſanctus efficit in
mus, niſi ſpiritus ſanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem nobis requiē
vbicq; oramus, ſed niſi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem Roma. 5
quum charitas diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Auguſtinus.
Vnde & hoc tertium præceptum non abſurde ab Auguſtino tribuitur Hoc præceptum tribuitur ſpiritui
ſpiritui ſancto, ſicut primū patri, ſecundū vero filio. ſancto

NEq; vero ob id exiſtimabis te hunc ſpiritalem non agere ſabbatiſ- Externi labores non impediunt iugē
mum, vel quod non ſemper abſtineas ab externis operibus, vel q̄
nondum videris in hac vita perfectam nactus quietem. Nam eſi quādiu baptiſmum.
in hoc es corpore, corpore penitus & omnino vacare non poſſis, animo
tamen, dei dono adiutus, vacare poteris, pſertim ſi omnia ſic operetis, vt
tua intentio, non niſi in futurā illam ac ſempiternā requiem ſit directa, in Auguſtinus.
qua erit ſabbati plenitudo, quam ſcriptura ſabbatum ex ſabbato, ſeu ſab Sabbatū ex
batum ſabbatorū myſtica ratione deſignat, quod tum demū facies, ſi fidē Sabbato
ſubinde excites, ſpem acuas, charitatē extimules, deū in omni opere tuo Sabbatū ſabbatorum.

Matth.10.16 Marci.8 Lucæ.14

Quid ſignet ꝙ deus ſolũ ſabbatũ, & nõ alios dies legitur benedixiſſe.

Conſolatio piorum.

celebres,ſalutaria ſemper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autem ſabbatiſmus tam eſt nobis neceſſarius,vt neget Chriſtus ſe agnoſciturũ pro diſcipulo,aut reputaturũ dignum ſe,qui hunc ſabbatiſmũ agere neglexerit. Quod & in lege ſignificatũ eſt,quæ teſtatur deum ſabbatũ benedixiſſe & ſanctificaſſe,hoc eſt , ſegregaſſe ſoli ſibi, quo quid aliud indicatur, q̃ ſolum ſabbatũ,hoc eſt,internã requiem,qua ab operibus noſtris quieſcentes,aſſentiendo ſinimus deum operari in nobis,a deo benedictum eſſe. Reliquam omnẽ vitã & opera noſtra veluti prophana cenſenda. Et reuera maxima eſt piorũ conſolatio,quod non tantũ hoc habent præ alijs peculiare , quod in omnibus, ſiue proſperis ſiue aduerſis æquam ac quietam mentẽ ſeruent. Sed quod & certo ſciunt hunc ſabbatiſmũ, quẽ in hac vita inchoant plenitudine optatiſſimæ quietis(quæ in requie ſempiterna olim continget)perficiendũ eſſe,idq; edocti ex Chriſti verbis,qui hunc ſpiritalẽ ſabbatiſmũ , vnũ ac ſolũ nobis neceſſariũ, nunquã item finiendũ aſſeuerat, de Maria Magdalena ad pedes ſuos,in hunc modũ ſabbatizante;ſic inquiens : Porro vnũ eſt neceſſariũ,Maria optimã partẽ elegit,quæ non auferetur ab ea.

Lucæ.10

Chrs nõ abrogauit externum ſabbatum.

QVanquã autẽ Chriſtianis vere pijs, om̃is dies,Dominicus haben-
1 dus,ac in hunc modũ ſpiritualiter ſabbatizandũ perpetuo ac continue ſit, propterea tamen externũ ſabbatũ abrogatũ cenſeri non debet. Nam quũ(vt ſupra diximus) inter Chriſtianos plurimi adhuc ſint imbecilles & infirmi,qui ad eam ſabbatizandi perfectionẽ nondũ pertingunt,retinenda erat hæc lex in eccleſia tanquã pædagogus imperfectorum,in eã ſenſim perfectionẽ , quæ eſt in Chriſto Ieſu , adducens. Quin non tantũ infirmis, ſed & perfectioribus,ac iam tota mente deo vacantibus,diebus feſtis ab om̃i opere externo ceſſandũ eſt , Tum ad conſeruandã eccleſiæ diſciplinã,tum ob vitandũ ſcandalũ,tũ deniq; vt animus ab om̃i corporea actione auocatus,alacrior ac ardentior in dei contemplatione aſſurgat.

Quibus modis externũ ſabbatũ ſanctificetur Et cũ deo & cũ proximo in grãm redeundum. Matth.11.

SAnctificant ergo(vt ſuperius meminimus) hoc externũ ſabbatum. Inprimis, qui die dñico , diuinæ vacationi deſtinato,ſe totos huc conferunt,vt ſi quid per cæteros dies ex humanis negotijs contractum eſt labis , id vt diluant ac cũ deo in gratiã redeant,& ſi quid cũ quoquã ſimultatis habeant,ex animo reijciant,& ſic demũ ab om̃i odio puri , & ab om̃i crimine requieti,ingrediantur dñi templũ,totos ſe ad dei laudem cõponentes. Sic em̃ ſabbatizandũ iuſſit Chriſtus, quũ ait; Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus veſtris.

2 Deinde , recte ſanctificant ſabbatũ, qui eo die corpora ſua exhibent hoſtiam viuentem , ſanctam, deo placentẽ,qui mortificant membra ſua,

Roma.12

quæ

quæ ſunt ſuper terram,hoc eſt,ſuos affectus carnales mactant,ac ignẽ ſpi Pſalm.50
rituali abſumunt,qui cor contritum & humiliatum ad deum adferunt.
Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus,Qui propoſitum certum fa
ciunt,deinceps ab omni opere ſeruili,hoc eſt,ab omni peccato abſtinen- Iohan.8
di,Quod omnis qui peccet,ſeruus ſit peccati. Præterea ſabbatũ ſan- 3
ctificant,qui eo die neglectis omnibus præ ſtudio audiendi & diſcendi Chryſoſto-
verbum dei in eccleſiam properant,vt ex ore ſacerdotis diſcant Euange- mus in Iohã
liũ & volũtatẽ dei,q ex eccleſia redeũtes ĩterpretationẽ Euãgelij auditã nem homi-
domi repetunt,ac veluti ruminant,qui auditũ verbũ neq; leuiter tranſ- lia.2
mittunt,neq; ſpinis cupiditatum huius ſeculi enecant,neq; diabolo ſuf- Matth.13
focanti verbi ſemen aditum præbent,ſed auditum verbum cum Maria Lucæ.2
in corde recondunt ac conſerunt vt fructum permanentem faciant.
Ad hæc,ſabbatum ſanctificant, qui dei beneficia in ſe collata cum ſum- 4
ma gratiarum actione rememorant,& præſertim qui ſummi illius bene-
ficij(cuius ſignum eſt,ſabbatum noſtrum)nimirum paſſionis ac reſurre-
ctionis Ieſu Chriſti piam agunt memoriam, qui diuinis etiam ſacramẽ-
tis, & potiſſimum (quod Chriſtus in ſui commemorationem inſtituit)
communicant,qui non ventris,ſed animæ ſollicitudinem gerunt. Neq; Ambroſius
enim facile excuſare ſe poteſt, qui quum ſacramentorum die prandium ſermone.1
ſibi domi præparauit, prandium cœleſte contemnit,& ventris curam fa
ciens animæ ſuæ negligat medicinã. Verum ne hic duriores videamur,
ſi hæc eſt præſentium temporum conditio, vt non facile in vſum reuo-
cari queat aſſidua illa ſacramentalis communio, quæ olim ſingulis die-
bus dominicis ſumma cum pietate fiebat,ſaltem hoc requirimus, vt his
diebus tota miſſa a non impeditis deuote audiatur,vtq; ſaltem ſacræ do
ctrinæ,precationis,laudis & gratiarum actionis communio ſpiritualis ce
lebretur. Præterea ſabbatum ſanctificant, qui toti in dei laudem & 5
gratiarum actionem diebus feſtis profuſi ſunt.Nam hoc eſt ſacrificium
laudis,quo honorificari vult dominus,Pſalm.xlix.Ad quod etiã Pau- Pſal.49
lus inuitat,quum vult, vt ſimus commonentes noſmetipſos in pſalmis Coloſſ.3
& in hymnis & canticis ſpiritualibus in gratia cantantes in cordibus
noſtris deo. Deniq; recte ſanctificant ſabbatum,qui ad exemplum 6
Chriſti domini ſui operibus miſericordiæ erga proximũ exhibendis,fe-
ſtis potiſſimum diebus toti incumbunt.Sic enĩ Chriſtus ſabbato para-
lyticos curabat, cæcos illuminabat, aridos reſtituebat, ac quibuſlibet
morbis oppreſſos ſanabat.Qui & teſtatur, deũ miſericordiam velle,& Matth.9
non ſacrificiũ,quin hoc eſſe ſacrificium deo placens,ſi a fratre noſtro ne-
ceſſitatem patienti, viſcera noſtra non claudamus. Si (vti dominus 1.Ioh.3
apud Zachariam ca.vij.iubet)vnuſquiſq; cũ fratre ſuo miſericordiam Zacha.7
& miſerationes faciat, Et quod apud Nehemiam & Eſdram præci- Nehe.8.
pit: Si mittamus partem his, qui non præparauerunt pinguia, &
mulſum,

Ambroſius mulſum, quia ſanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambroſius monet vt in feſtiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, & eleemoſynā faciamus largiorem, ne extranei ſint alimonijs, qui fratres ſunt in ſacramentis. Quale eñ, vt ſubijcit, erit, ſi in vna eademq́ domo inter ſeruulos vnius domini alter exultet in holoſericis, alter conſumat in pannis, alter æſtuet cibo, alter famem, frigusq́ ſuſtineat. Sed iam videamus, quibus modis in præceptū peccetur.

Peccant in hoc pceptū. 1 PEccant itaq́ in hoc præceptū, qui aliquid operis externi (quod quæſtus gratia ſolet exerceri) faciunt, veluti ſunt, arare, fabricare, negotiari, niſi tamen excuſet aut magna neceſſitas aut magna vtilitas Nam cū ſemper dei cauſſa cæteris rebus longe anteponenda ſit, & quotidie pietati ſtudendum, quis non videt ſcelus eſſe, nolle vt vel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quū huc pariter inuitent & Apoſtolorū

Nume, 15 inſtitutio, & populi Chriſtiani ſolennis conuentus, ſacra etiam lectio, ſacra concio, ac religioſi ritus a patribus inſtituti. Numeri. xv. legimus, cum hominem qui ligna collegerat in die ſabbati, oblatū Moſi, Aaron,

Exodi. 14 & vniuerſæ multitudini, iuſſu domini lapidibus obrutum eſſe, extra caſtra. Exodi quoq́. xiiij. narratur, q̄ grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die ſabbati. Quanto ergo magis putandum eſt, eos grauiſſime peccare, q̄ negotiatiōibus diebus fe-

Nūdinas diebus feſtis haberi, ſcelus. ſtis toti incumbunt. Nec videmus, qui excuſari poſſint magiſtratus, qui non prohibent hiſce diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non ſine graui indignatione dei.

2 Choreæ Deinde impingunt in hoc præceptum, qui diebus feſtis ſpectaculis, ludis, aleæ, ſaltationibus, aut choræis ſunt intenti, qui comeſſationibus, ebrietatibus, ſumptibus vacant, qui colloquijs prauis, ac turpi-

Carthag. Toletanum. Chryſo. homil. in. 1. epiſto. ad Corinth. ca. 11. Ambr. lib. 3 de virginita. bus cantilenis diem ſanctū conſpurcant, quos Carthaginenſe & Toletanum concilium excommunicandos decernunt. Non eñ ſolennitates & feſta ideo inſtituta ſunt, vt turpitudini ſeruiamus, ſeu vt delicta congregemus, ſed vt illa prorſus abijciamus. Nec ideo inſtituta ſunt, vt ea ciborum abundantia, ſed ſpiritus exultatione celebremus. Et qui fieri poteſt, vt in choræis ſabbati ſanctificatio ſeruetur, vbi intutæ verecundiæ illecebra ſuſpecta eſt. Nemo eum (vt dixit quidam ſecularium doctor) ſaltat ſobrius, niſi qui inſanit. Quod ſi iuxta ſapientiam ſecularem, ſaltationis, aut temulentia author eſt, aut dementia, quid diuinarum ſcripturarum cautum putamus exemplis? Quum Iohannes Chriſti prænuncius ſaltantis optione iugulatus exemplo ſit, plus nocuiſſe ſaltationis illecebram, q̄ ſacrilegi furoris amentiam, & qui fieri poteſt, vt a ſpectacu-

2. Reg. 11. lis quis illæſus euadat, quum Dauid ex eo quod vidit Berſabeam lauantem ſe, prouocatus ſit ad libidinem? Et Dina tabernaculum

patris

patris egreſſa,tantū vt filios Sichem ſpectaret ,ſpectata ipſa vitiū paſſa ſit.Et qd eſt(inquit Chryſoſtomus)in theatro,niſi riſus ineptitudo,diabolicus faſtus,effuſio temporis,impendium & ſuperflua dierum cōſumptio,malæ cupiditatis inductio,adulterij meditatio,intemperantiæ ſchola,turpitudinis exhortatio,riſus materia,inhoneſtatis exēplar. Neq; tamen hi tantum qui choræis indulgent ac theatris intendūt,in hoc præceptum peccant , ſed etiam qui tametſi in eccleſiam diebus feſtis ſe recipiant & cerimoniam obſeruent,ſpiritu tamen,ea ipſa ob quæ conueniť, non perficiunt, quos dominus apud Eſaiam cap. xxix. deſignat,dicens: Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe eſt a me. Quin apud Hieremiam.xlviij.Is maledictus pronuntiať,qui opus dei facit negligenter. Nam hoc demū bonum eſt,vt Michæas cap.vi.teſtatur,ſi ſolicitus ambules coram deo tuo. His vero grauius peccant,qui in templis diebus feſtis deambulant,de rebus prophanis , ſæpe etiam vanis ac turpibus ſine vlla dei reuerentia ac veneratione confabulanť,Qui ne ſuum delictū leue eſſe putent ,recolant Chriſtū,Iohan.ij. facto de funiculis flagello,eieciſſe ementes & vendentes de templo,& menſas nummulariorum ſubuertiſſe,ac dixiſſe:Domus mea,domus orationis vocabitur, vos aūt feciſtis illam ſpeluncam latronum. Peccant itidem in hoc p̄ceptum,qui diebus feſtis dei verbū & ſacrū nō audiunt,item qui nō orāt nec deo ſpiritu ſeruiunt. Deniq;, internū ſabbatum prophanant,qui ſe deo non totos ſubmittunt,qui nō ſic omnia ſecū agi velint,vt vult ipſe deus,qui ſeipſos vlciſcunť,qui non audiunt quid in eis loquať deus,ſed ſuos affectus ſequunť,& ſi quid in ſpeciem boni agūt,veluti qui orantes aut ieiunātes aut eleemoſynā faciētes, huc ſe magis humano ductos affectu,nimirū eo fine,vt cōſpiciant ab hominibus,q̄ per ſpiritum ſanctū, hoc eſt,charitatem dei & proximi concitatos,agnoſcūt. Itidem peccant,qui nō cōmodant proximo neceſſitatē patienti,quū poſſunt.

Gene.34 — Theatrum — 3 — Eſaie.29 — Hiere.48 — Michææ.6. — 4 — Iohan.2 — 5 — 6 — 7

EX his omibus,vides,quāta & q̄ non leuis momenti ſint ea, quæ p̄cepta primæ tabulæ docent,Quibus certe tota vis Chriſtianiſmi,velu ti breui quodā cōpendio cōprehendiť, quæ & in hoc tertio p̄cepto myſtice intellecto,in vnum quiddam redigitur, Nempe, vt animam noſtram odiamus,noſipſos abnegemus,ac toti nobis diffiſi,ad pedes Chriſti ſedeamus,verbum illius audiamus, fide,ſpe & charitate erga deum inardeſcamus,ac dei ductibus obſequamur,fructum bonorum operum in deo facientes & mandatum eius obſeruantes,Atque hæc omnia ſic cohærent,vt qui vnū habet,omnia habeat,& qui vno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Chriſtiana (ſicut & cæteræ) plurima dogmata , habet fides complures articulos,ſed omnia tandem rediguntur in vnum, hoc eſt,in ſpirituale ſabbatū,quę eſt charitas de corde puro &

In trib⁹ prioribus p̄ceptis tota vis Chriſtianiſmi cōprehēditur — In doctrina Chriſtiana oīa rediguntur ad vnum.i.ſpirituale ſabbatum — 1.Timoth.1.

cōſcien-

conſciētia bona & fide nō ficta, diffuſa in cordibus noſtris ꝑ ſpm̄ ſanctū, finis & adimpletio legis, per quam Chriſtus, ſalus, & vita noſtra, principium itē & finis legis, mentes noſtras inhabitat. Porro quū tanta ſint q̄ his ꝓceptis continent̄, quis non videt ea hominē ſuis viribus nequaquā ꝑſtare poſſe? quū nullum hominē in hac vita eadē perfecte vnq̄ ꝑſtitiſſe cōſtet. Aliam ergo q̄ ex nobis viam, Chriſtus cōmonſtrauit, qua eadē a deo, qui hæc ſolus operat̄ in nobis pro noſtro modulo adipiſcamur, q̄ eſt ardens & fidelis ad deū oratio. Conſtat em̄ nos id quod primo ꝓcepto exigit̄ in oratione dominica, tum ꝑcari, quū dicimus, Sanctificet̄ nomen tuum. Itidē quod ſecundo ꝓcipit̄, quum dicimus, Adueniat regnū tuum. Denicꝫ quod tertio iubet̄, quū dicimus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, vt pulcherrime hæc oratio ad Decalogū quadret.

Auguſtinus. de lr̃a & ſpū ca.36

Oratione cō ſequimur, vt primæ tabulæ obſeq̄mur

Sequitur ſecunda tabula, quæ proximorum dilectionem reſpicit.

QVARTVM PRAEÇEPTVM. HONORA PATREM TVVM, ET matrem tuam, & eris longæuus in terra.

INter ꝓcepta ſecundæ tabulæ nō immerito primū eſt, quod de honore parentibus tribuendo conſtituit̄. Conueniebat em̄, vt poſt ꝓcepta primę tabulæ, q̄bus ad deū ordinamur, ip̄mcꝫ ſuꝑ oīa amare ac colere iubemur, ꝓceptum de honorādis parentibus (qui dei loco ſunt) proxime ſubſequeret̄. Vt aūt intelligas, q̄ late ſe hoc ꝓceptū porrigat, noſſe oportet, qui nam veniant appellatione parentū in ſcripturis. In primis itacꝫ parentes proprie ſunt, qui nos carnaliter genuerunt, quibus poſt deū hoc debemus, ꝙ ſumus, de quibus Eccleſiaſt iij. dicit̄: Qui timet deum, honorat parentes, & quaſi ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Deinde parentes dicunt̄, qui nobis ꝑlati ſunt ac ꝑſident, E quorꝫ numero primi ſunt animarum ꝑfecti, ſacerdotes ac paſtores. Hos em̄ recte quis dixerit patres, nēpe ſpūales, quemadmodum Apoſtolus.i.Corinth.iiij.ait: Non vt confundā vos, hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Nā ſi decē millia pædagogorꝫ habeatis in Chrō, ſed nō multos patres, nam in Chriſto Ieſu ꝑ Euangelium ego vos genui. Et iterꝫ, Galat.iiij. Filij mei quos iterꝫ parturio, donec format̄ Chriſtus in vobis, De quibus etiā potiſſimum dictum eſſe videt̄. Interroga patrē tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi. Proxime & ſecundum ſacerdotes & paſtores, ſcriptura magiſtratus ciuiles, qui gladij poteſtatē habent parētum loco ducit. Sic.iiij. Reg.v.legis: Famulos Naaman principis, dn̄m ſuum patrē appellaſſe. Pater, inquiunt, ſi grandem dixiſſet tibi rem propheta, facere debuiſ-

Parentū appellationis q̄ veniant

Carnales Eccl.3

Spirituales 1.Cor.4

Galat.4

Deuter.32

Magiſtratu

4.Regū.5

debuiſſes. Breuiter, quicunq; nobis p̄ſunt, ſiue publice, ſiue priuatim, recte patres appellant̃, quales ſunt omnes, quoꝝ imperio paremus, & q̊s dn̄os vocamus. Deniq;, qui quãcunq; noſtri curã gerunt, veluti tutores & curatores, p̄ceptores & pædagogi, nam quũ in paternũ officiũ ſuccedant, iuſtũ eſt, vt & nomẽclaturæ honorem ferant. Quãobrem apud Romanos pulcherrimo vocabulo vocati ſunt patreſſamilias & matreſſamilias, qui domui & toti familiæ p̄ſiderent. Principes vero etiam patriæ patres appellati ſunt. Præterea non repugnamus, vt & quoſcũq; ſeniores, qui nos annis anteſtant (p̄ſertim modo vitæ inculpatæ ſint) patres appelles. Ad oĩa ergo hæc parentũ genera hoc p̄ceptũ porrigit̃, quãuis ordine quodam, eſtq; inter ſequentia p̄cipuum & primũ in promiſſione, vti Apoſtolus ait, & nos latius inferius exponemus.

Qui nobis imperãt publice vel priuatim

Principes patriæ patres.

Seniores.

IVbet vero deus, vt honore parentes afficiamus. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiã, quæ vt parẽtibus nõ tantũ affectu, ſed & re ipſa & effectu exhibeamus, id deus a nobis hoc mandato requirit. Parentes ergo, ex quibus prognati ſumus, poſt deum intimo ac ſupremo amore proſequemur & amplectemur, cogitãtes eos non tantũ eſſe proximos noſtros, quos ſicut nos diligere p̄cipimur, ſed & vitæ noſtræ cauſam, qua ex parte in eis quoddã diuinę maieſtatis veſtigium adumbrat̃. Vnde quicquid ſummus ac ſyncerus amor poſtulat, hoc totũ in parentes ex animo perfundere, eoſdemq; & animi & corporis bonis, q̊d in nobis eſt, cumulare debemus. Quãobrem ſi parentes habeas, in quibus pietatẽ deſideres, ſumma ope niti debes, vt eos non quidem acerbe, ſed reuerẽtiſſime admonitos, ad Chriſtum ac pietatẽ trahas, vt de dei voluntate inſtructos, ex malis bonos efficias, quod pleroſq; ſanctorum pientiſſimo ſtudio feciſſe legimus. Deinde cura eoꝝ q̃maxima habẽda eſt, ne quid eis, quod ad corporalẽ neceſſitatem attinet, deſit. Potentiſſimum exemplũ filialis amoris erga parentes Chriſtum habes, quẽ Euangeliſta memorat, etiam dum in cruce poſitũ, & crudeliſſime tractatum ſub inſtantem mortẽ dilectiſſimæ matris, non ſine affectu longe omniũ pientiſſimo memorẽ fuiſſe, eandẽq; virginẽ diſcipulo virgini cõmendaſſe. Tobias quoq; iunior, q̃ fuerit in patrẽ pius, hiſtoria, quæ Tobiæ inſcribitur, declarat, nam & manuum ſuaꝝ labore patrẽ ſuum ſenẽ & luminibus orbum educauit. Quod exemplũ omnibus imitandum eſt, q̄bus ſunt parentes eoꝝ ope indigentes, his eñi victum atq; alia omnia ad vitam commode traducendam neceſſaria, hilariter ſuppeditare debent, nec vllam cauſam parentũ ſaluti anteponere. Acerrime Chriſtus increpat Phariſæos, qui auaritiæ ſuæ religionẽ prætexentes, filios a pietate in parentes auertebant, docẽtes eos matri vel patri indigẽtibus, vt dicerẽt, Corban, quod eſt, donũ quodcunq; ex me tibi profuerit, nec permittebant

Honor tria complectit̃.

Parẽtes carnales quõ amandi.

Parẽtes dei loco

Parentes impij ad pietatẽ adducẽdi

Tale legim⁹ de ſc̃tõ Panthaleõe martyre

Exẽpla pietatis in parẽtes.

Chriſtus Iohan. 19

Thobias

Hanc legem Chrũs ſp̃ũalem eẽ docet cui cedere debeãt quæuis externa.

Summa religio pietas in parentes

bant eos quicquā facere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum Dei per traditiones ſuas. Certe maxima religio eſt, parentes pauperes, exules, ſenes & pios complecti, illiſq; modis omnibus ſuccurrere, nam hæc eſt dei voluntas hoc pcepto declarata. Debes aūt benefaciendo parentibus ſic affectus eſſe, vt quantūcunq; benefeceris, nunquam te feciſſe ſatis exiſtimes, Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectū de parentibus benemerendi donauerit.

Quæſtio. Lucæ.14

SEd dices, Si hæc ita ſe habent, quid ſibi vult, quod Chriſtus ait Lucæ.xiiij. Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc aūt & animā ſuam, non poteſt eſſe meus diſcipulus? Et iterū Matth.x. Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuū, & filiam aduerſus matrem ſuam. Et quod Chriſtus Lucæ.ix. volenti prius ſepelire patrem ſuum, antequā eum ſequeretur, dixit: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos? Reſpondemus, ipſum Chriſtum te hiſce locis docere, quid nam velit, vt interprete non ſit opus. Sic eñ inquit apud Matthæū cap.x. Qui amat patrem aut matrem plus q̃ me, non eſt me dignus, Quin ad eum modū non tantū qui parentes, ſed & q amat filiū aut filiā ſup me, nō eſt me dignus, Qui amat animā ſuā, hoc eſt, vitam iſtā temporalem, plus q̃ Chriſtū, hic (Chriſti teſtimonio) non eſt Chriſto dignus. Primus eñ dilectionis gradus ad deū & Chriſtum ordinandus eſt. Deinde parentes & cæteri ſuo quiq; ordine diligēdi, Nam ſi officium parētibus exhibendū eſt, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes. Amandus eſt pater, ſed præponendus eſt creator, debetur affectus parentibus, ſed maius obſequium ſalutis debetur authori. Ergo parētes quantūcunq; alioqui amandi, relinquendi ſunt, ſi impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidē non odio perſequutionis, ſed diſſimulationis pietatis, non crudelitatis. Abſit eñ, vt Chriſtus, qui dixit, Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde, amarulentū odium filijs in parentes mandauerit. In ſumma, quum licet parentes ſimul cū deo colere, proxime poſt deum colendi ſunt, ſi vtrumq; cū animæ ſalute fieri non poteſt, dicendum eſt patri & matri, Neſcio vos, & fratribus ac filijs, ignoro vos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnoſci, ſed ſi curſum mentis præpedit ignorari, debet affectus in parētes viſcera mentis implere, ſed a ſpiritali propoſito non auertere.

Matth.10

Lucę.9 Dilutio

Matth.10 Amor dei amori parentum anteponendus

Ordo dilectionis

1

2

Quo odio impij parentes proſequendi.

Matth.11

Quatenus copula terrenæ cognationis agnoſcenda

Obedientia parētibus debita, & quæ?

SEcundo, quū deus iubet honorari parentes, obedientiā pcipit. Obedientia omniū virtutum mater eſt, & iuſtitia vniuerſalis, cuius primus gradus eſt, poſt deū obedire iudicio & authoritati parētum. Audi (inquit Salomon) fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ

Prouerb.1

tuæ, vt addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla ſancto-rum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Iſaac ſigura Chriſti, triginta iam annos agens, patri ſe colliganti non reſtitit, imo & ad immolandum quoq; ſe copiam ſui fecit, quãuis non ſine diuino inſtinctu, Rechabitę iuſſu Benadab patris, abſtemij facti ſunt. Sed quid homines mortales referimus, Chriſtus Ieſus dei & hominis filius, Ioſeph & Mariæ parentibus ſubditus fuiſſe legitur, deus ſeruulis, imo Ioſepho non alia ratione, q̃ ꝙ eſſet pater opinione ac lege, non natura.

Exempla obedientiæ erga parentes.
Gene. 22
Hiere. 35
Christus
Lucę. 2.

POſtremo, deus non tantũ requirit, vt obedientiam, ſed & honorem (q̃d eſt ſummũ vtiq; obedientiæ opus) parentibus p̃ſtemus. Honor in eo conſiſtit, vt magniſice de parentibus ſentiamus, vt eos honorificentiſſime colamus, ipſoꝝ iudicio & authoritati plurimum tribuentes ac deſerentes, Nunquã autem contemnamus aut vilipendamus, & ſi pauperes, ſenes, capulares, aut etiam delyri ac moroſi ſuerint. Quibuſlibet eñ vitijs nomen patris & matris anteponendũ eſt, nec quales parentes, ſed ꝙ parentes habeamus, æſtimandum. Nam vt in maximam claritudinem perueneris, pàtri etiam ignobiliſſimo, hanc claritudinẽ acceptam referre debes, cui poſt deum debes, ꝙ es. Ioſeph ille in Aegyptum venditus ac dein dei prouidẽtia ſublimatus, vt eſſet primus poſt regẽ, quanto honore proſequutus ſit patrem Iacob, deſcendentẽ ad ſe in Aegyptũ, quanta celebritate in Aegypto deſunctũ extulerit, ac ad patres in terra Chanaan appoſuerit ac ſepelierit, cap. Gene. xlvi. xlvij. & xlviij. legimus, Solomon matri ſurgenti aſſurrexit, eamq; adorans, iuxta ſe in ſoliũ regium collocauit: Fili (inquit Sapiens) ſuſcipe ſenectutem patris tui, & ne contriſtes eum in via ſua, ſi defecerint ſenſus ſui, da veniã ei, & ne ſpernas illum in virtute tua. Et iterum: In opere & ſermone & omni patientia honora patrem tuũ, vt ſuperueniat tibi benedictio a deo. Debent autem hæc tria, nempe amor, obedientia & honor parentibus, non tantum externo quodã apparatu, ſed ſynceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter deum, Quẽadmodum diuus Paulus ait Ephe. vi. Filij, obedite parẽtibus veſtris in domino, hoc eñ iuſtũ eſt, Honora patrẽ & matrem tuam, quod eſt primũ mandatum in promiſſione, vt bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. Item, Filij, obedite parentibus per omnia, hoc eñ placitum eſt in domino.

Honor parentibus debitus
Honor parentũ in quo conſiſtat.
Non debemus eſſe acuti in parentũ vitia aut ignobilitatem.
Geneſis. 46 47. & 48
3. Regum. 2
Eccl. 3
Honorandi parentes intimo mentus affectu
Ephe. 6

DEbes aũt eadẽ illa tria, amorẽ ſcilicet, obedientiã & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officiũ & nomenclaturam ſuccedunt. In primis aũt patribus ſp̃ualibus, qui ſunt animæ parẽtes, Hi eñ p̃cipuo quodã dilectionis affectu diligi debẽt, quale teſtimoniũ diuus Paulus Galathis p̃bet, q̃d ſcilicet ſi fieri potuiſſet, etiã oculos ſuos eruiſſent & dediſſent ei,

Patres ſpiritual̃es diligẽdi.
Galat. 4

Ante omnia ſuccurrendū neceſſitati patrum ſpiritualium.
1. Coꝛ. 9

Quamobrem ante omnia curandū eſt, vt eorum neceſſitati ſuccurratur, vtꝗ ipſis, quæ ad victum pertinent, idꝗ abunde, libenter, & ex animo ſuppeditentur, Quemadmodū Paulus. i. Corinth. ix. docet: Quis (inquit) militat ſuis ſtipendijs vnquā? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat, Neꝗ enī magnum eſt, ſi qui ſpiritualia ſeminant, tēporalia etiam metant. Et rurſus: Dignus eſt mercenarius mercede ſua. Quin & lex vetus præcipit, non alligandum os boui trituranti, Quod vtiꝗ non boum cauſa, ſed propter nos dictum eſſe conſtat. Eccleſiaſtici quoꝗ cap. vij. legis: Honoriſica ſacerdotes, & da illis partem, ſicut mandatū eſt tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitijs in domum dei deferendis, Exodi. xxij. ac. xxiij. Leuitici quoque. xxvij. & Numeri. xviij. præcipiuntur.

Ecci. 7
Decimæ
Primitiæ
Exo. 22. & 23
Leuiti. 27
Nume. 18

Obedientia, debita patribus ſpiritualibus
Hebræo. 13
Math. 23

DEinde, debetur ipſis obedientia, quemadmodum Apoſtolus ad Hebræos cap. xiij. teſtatur: Obedite (inquiens) p̄poſitis veſtris & ſubiacete eis, ipſi enī peruigilant, quaſi rationem de animabus veſtris reddituri. Et Chriſtus monet, etiam phariſæis, ſedētibus ſuper cathedram Moſi, obediendum eſſe: Quæ (inquit) dicunt, facite: ſecundū opera vero illoꝝ nolite facere. Porro vt eccleſiæ præſides duplicem clauem a Chriſto acceptam habere debēt, poteſtatis ſcilicet ac ſcientiæ ſeu diſcretionis, ſic par eſt, vt ipſis, quod ad vtramꝗ clauem attinet pareatur. Quamobrem cū publice criminoſos, contumaces ac eccleſiæ rebelles excommunicationi illigant, cenſura ipſorum non aſpernanda, ſed modis omnibus obſeruanda eſt, donec in eccleſiæ gratiam redeant excommunicati, Quemadmodum Apoſtolus docuit. i. Corinth. v. &. ij. Corinth. ij. Rurſus par eſt, vt conſtitutionibus & ordinationibus eorum ad eccleſiæ decorem, diſciplinam & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur.

Clauis poteſtatis
Non ſpernēdæ cenſuræ eccleſiaſticæ
Clauis ſcientiæ.

De conſtitutionibus humanis qd ſentiendum

SEd hic pugnant nobiſcum nouatores, qui eccleſiaſticas cōſtitutiones veluti humana quædam figmenta irrident, atꝗ adeo vt damnabiles aſpernant̄, Qui ne quempiam decipiant, ſeu perſuaſione ſua eccleſiæ minus obtemperantem aut rebellem faciant, noſſe oportet, quatenus conſtitutiones illæ eccleſiaſticæ obligent, & quatenus ſeſe eaꝝ vis porrigat. Inprimis itaꝗ conſtat ex conſtitutionibus ſeu traditionibus eccleſiaſticis neque vim iuſtificandi pendere, neque cerimonijs externis, quamuis pijs, remiſſionem peccatoꝝ aut ſalutem deberi, Quamobrem qui in operibus eiuſcemodi legum eccleſiaſticaꝝ ſuam ſpem, ſalutemꝗ contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc ſententiam Paulus damnat circunciſionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico vobis, Quod ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, quū tamen ipſe nihilo ſecius Timotheum circunciderit. Damnat quoque ciboꝝ delectum ac dieꝝ

Vis iuſtificādi detrahitur conſtitutionibus eccleſiaſticis
Galat. 5
Actoꝝ. 16
Coloſſ. 2.

dierum diſcrimen, quum inquit: Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quum tamen interim ipſe legatur continentiſſime vixiſſe, & ſabbatũ etiam externũ ſanctificaſſe. Ergo non aliter haſce etiam cerimoniales Iudaiſmi leges damnat Apoſtolus, q̃ ſi eis iuſtificationis ac ſalutis vis (quæ ſoli Chriſto tribuẽda eſt) aſſcribatur. Deinde conſtat externã tantũ obſeruationẽ harũ conſtitutionem coram deo inutilem eſſe, niſi & animus accedat, qui eiſdem vtatur ad finem pietatis, ad quã ſint inſtitutæ. In quã ſententiam deus apud Eſaiam dixit (quod & Chriſtus repetit) Fruſtra colunt me mandatis hominũ. Et tamen alibi Chriſtus vult, vt & hæ conſtitutiones (ſed vt diximus ad ſuum finem) obſeruentur, ſic tamen, vt his quæ præcipua legis ſunt, poſtponantur, quũ inquit, Oportet quidẽ hęc facere, illa vero nõ omittere.

Coloſſ. 2
2. Cor. 11
Actorum. 21
Cõſtitutiões humanæ inutiles, niſi eis ad pietatem vtamur
Eſaiæ. 29
Matth. 15
Matth. 23

IAm ſi quæratur, peccet ne ſaltem grauiter, qui receptos eccleſiæ mores, aut eccleſiaſticas conſtitutiones violat? Reſpondendũ eſt, eiuſcemodi conſuetudines ſeu conſtitutiones non vnius generis eſſe, nam aliæ ſunt, q̃ toto terrarum orbe obſeruantur, a patribus acceptæ, quales ſunt de annua Quadrageſima celebranda, de diebus paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis in cœlũ, pentecoſtes, & id genus alijs diebus feriandis. Has certe & ſimiles conſuetudines ſeu cõſtitutiones in ſanctũ ac pium finẽ conſtitutas, ac a tota eccleſia receptas, nemo ſine reatu peccati (niſi vel magna neceſſitate vel vtilitate excuſetur) violauerit, quin tales conſtitutiones temere preuaricantes, & in hoc & in precedens preceptum delinquunt, quemadmodũ ibi fuſius oſtendimus. Nec mirũ, nam ſi obediendum eſt magiſtratibus prophanis, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, hoc eſt, ne conſcientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerũ proprietatem muniendã, ordinatæ ſunt, quanto magis peccato ſe inuoluunt, qui eiuſcemodi eccleſiaſticas conſtitutiones ſeu mores tam ad cõſeruationem & augmentũ pietatis q̃ eccleſiæ decorẽ, diſciplinã & trãquillitatẽ proditas ac receptas temere violant, Nec enim deus minus nos ſubiecit eccleſiæ preſidibus q̃ prophanis magiſtratibus, nec minori periculo dei authoritas in eccleſiæ miniſtris, q̃ in magiſtratibus cõtemnitur, preſertim cum horum miniſteriũ incõparabiliter maius ſit q̃ illorum, vt diuus Chryſ. in libris de ſacerdotio grauiter oſtẽdit, Ambroſio etiã cõteſtãte, dignitatẽ ac miniſteriũ ſacerdotale regali tãtũ preferẽdũ eẽ, q̃tũ aurũ argẽto, aut etiã ſol lunę preſtat. Proinde vt nõ eſt cõſequens, eũ nõ peccare mortaliter q magiſtratibus nõ obtemperat, cum leges ciuiles vim iuſtificandi nõ habeant, Ita nõ cõſequitur, eũ criminis reum nõ eſſe, q cõſtitutiones eccleſiaſticas temere violat, etſi in eis baſim ſalutis cõſtituere haud oporteat. Ipſa enim inobedientia (quã execratur deus) nos delicti reos facit, certe nõ fruſtra Paulus Apoſtolus, perambulans

An criminaliter peccet, qui violat cõſtitutiões humanas
Auguſtin. ad Ianuariũ c. ſi la. 12. diſtin.
Roma. 13
Obediendum propter conſciẽtiam.
Dei authoritas nõ minori periculo cõtemnitur in prelatis, q̃ in magiſtratibus.
Chryſoſtomus in lib. de ſacerdotio.
Ambroſius.
Non humana authoritas, ſed inobediẽtia nos peccato inuoluit.

Actor. 15 bulans Syriam & Ciliciã, & cõfirmans eccleſias, tanto ſerio pcepit cuſtodiri pcepta Apoſtolorũ & ſeniorũ, nõ abſoluturus (vt putamus) a crimine, quos repeririſſet peruicaces trãſgreſſores. Et vt inobedientiæ nota ceſſet, ſcandali tñ ratio nõ permittit vt a crimine immunis ſit, qui cõſtitutiones ſeu cõſuetudines publice receptas cõtemnunt ac irridẽt, Nam & Paulus paſſim iubet ne faciamus quippiã, in quo frater noſter, offendi, ſcandalizari, aut infirmari poſſit, quin ſe carnes potius in æternũ nõ manducaturũ cõteſtat, q̃ offendat fratrẽ. Porro plane ſtupidi ſunt, q eccleſiæ pſidibus poteſtatẽ condendarũ cõſtitutionũ ad pietatẽ cõducibilium abrogant, quũ Paulus iubeat, omnia in eccleſijs ordine ac decenter fieri. Conſtat etiã ipſum Apoſtolũ eiuſcemodi ordinationes q̃plures feciſſe, quales erãt, vt mulieres velatæ eccleſiã intrarẽt. Itẽ, vt ordo in lectionibus in eccleſia obſeruaret, Quibus tantũ etiã tribuit, vt immorigerũ aut cõtradicentẽ non videret laturus. Si quis (inquit) vult cõtentioſus eſſe, nos talẽ conſuetudinem nõ habemus, neq; eccleſia dei, Quæ de cõſtitutionibus ſeu moribus eccleſiæ vniuerſalis dicta ſuffecerint. Sunt & aliæ conſtitutiones particulares, quas per ſingulas diocœſes ſinguli epĩ promulgãt, quarũ finis ſi fuerit pietas ſeu eccleſiæ honeſtas & tranquillitas, eandẽ plane habent cũ prioribus rationẽ, ſic ſcilicet, vt ſine peccato in ea diocœſi, in qua promulgatæ ſunt, niſi tñ iuſta cauſſa ſubſit, pūaricari nõ poſſint. Idẽ de varijs eccleſiarũ moribus ſentiendũ eſt, Nã mores ſingularũ eccleſiarũ in ſingulis eccleſijs omnino cuſtodies, ſi cuiquã non vis eſſe ſcandalo, nec quemq̃ tibi, quemadmodũ diuus Ambroſius Auguſtinum docuit. In moribus aũt ſimplicitet adiaphoris, alia ratio eſt, veluti eſt, q alij ex more diẽ Mercurij ieiunãt, alij nõ, alij q̃dic cõmunicant corpori & ſanguini dñi, alij certis diebus. Totũ eñ hoc genus liberas habet obſeruationes. Quod eñ neq; cõtra ſidẽ catholicã, neq; cõtra bonos mores eſſe conuincit, indifferenter eſt habendũ, & pro eorũ, inter quos viuitur, ſocietate ſeruandũ. Interim nõ negamus pſidibus eccleſiaſticis (ſi qd cõtra dei mandatũ, q̃d abſit, pcipiẽ) nõ eſſe parendũ, q oporteat magis obedire deo q̃ hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaiſmo ſcribæ & phariſæi docebant potius eſſe, vt parẽtes egeſtate laborarẽt, q̃ vt filij neceſſitati eorũ ſuccurrentes, templo de oblationibus aliquid ſubtraherent. Quod aũt hodie quidã ſingũt traditionem de perpetuo cælibatu ſacerdotũ aut monachorũ, in his etiã qui perpetuã caſtitatem non coacti nec temere, ſed animo deliberato ſunt profeſſi, eiuſdem generis eſſe, id quale ſit, in proximum præceptum adnotauimus.

Scandalum quoque reos facit violatorem receptæ conſtitutionis eccleſiaſticæ
Roma. 14
Apud Eccleſiæ præſides authoritas ſtatuendi
1. Cor. 14
1. Cor. 11
1. Cor. 14
Varij mores eccleſiarum.
c. illa. 11. diſtinct.
Actor. 5
Math. 15

SEd vt vnde digreſſi ſumus reuertamur, pter amorẽ ac obedientiã eccleſiæ miniſtris nõ vulgaris veneratio debẽ, Idq; eius muneris ac miniſterij grã quod in eccleſia gerũt, Nã par eſt, vt oẽs hoĩes hoc miniſterium

Eccleſiæ miniſtris debet veneratio

riũ ſumma cũ pietate venerenť,ac operã etiã dent,vt cõſeruet ac ornetur quod nihil ſit, niſi repreſentatio eius miniſterij, quod geſſit Chrũs, ipſo atteſtante,cũ ait, Sicut miſit me viuens pater,ita mitto vos. Et alibi: Qui recipit vos,me recipit. Proinde Apoſtolus. i.Timoth.v. Duplici(inqt) honore digni ſunt,q bene præſunt in verbo & doctrina. Item i. Theſſ. .v. Rogamus autem fratres vt agnoſcatis eos,qui laborant inter vos & qui præſunt vobis in domino & admonent,vt habeatis illos in ſummo pretio In ſumma docemur hoc præcepto non ſolum de patribus noſtris carnalibus,ſed & de ſpiritualibus reuerenter ſentire, eoſq; amare & ornare,ac omni officij genere conſeruare ac proſequi. Iohan.20 Math.10 i.Timo.5 i.Theſſa.5 Epilogus

Proximæ & ſecundum ſacerdotes magiſtratus ciuiles,reges ac principes gladij miniſtri,veluti patriæ patres modo non diſſimili honore afficiẽdi ſunt. Qua de re inprimis ex aĩo amãdi ſunt magiſtratus, vti dei miniſtri,per quos deus nobis non vulgaria beneficia impartit,veluti externam pacem,politicam ſocietatem,tanquillitatem publicam,legum ciuilium(ſine quibus reſpublica non conſiſtit)conſeruationem. Breuiter p quos præſtat,vt inter improbos tuta ſit innocentia,& ne quis ſibi pmittat vltionẽ. Sentire ergo oportet,quod pro his beneficijs & deo & magiſtratibus non vulgarem gratitudinẽ debeamus. Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga magiſtratus eſſe debet, vt pro eis deũ ſedulo pcari ſimus parati. Quemadmodũ diuus Paulus monet,cum inquit: Obſecro primũ omniũ fieri obſecrationes,orationes, poſtulationes, gratiarũ actiones,pro regibus & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt tranquillam & quietam vitã agamus in omni pietate & caſtitate. Deinde Apoſtolus requirit,vt & cætera officia corporalia, veluti tributa,vectigalia ac ſumptus neceſſarios, ſine quibus reſpublicæ regi nõ poſſunt, eis liberali animo ac libenter præſtemus. Reddite(inquiẽs) omnibus debita,cui tributũ,tributum:cui vectigal,vectigal:cui timorem,timorem: cui honorẽ,honorem. Nemini quicq̃ debeatis,niſi vt inuicẽ diligatis. Magiſtratus ciuiles honorandi. Amandi C.de Iudæis & cœlicol.l. nullus Sedulo pro magiſtratib⁹ orandum. i.Timoth.2 Roman.13

Ad hæc magiſtratibus ex aĩo obedire debemus, idq; propter deũ, quod ſcilicet dei miniſtri ſint,quemadmodũ Petrus Apoſtolus pcipit,dicens: Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deũ,ſiue regi,quaſi pcellẽti,ſiue ducibus tanq̃ ab eo miſſis. Quinimo Paulus adeo ſeuere præcipit de obediẽtia,vt doceat peccatũ eẽ criminale, non parere mãdatis magiſtratuũ,cũ inquit: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas,niſi a deo,quæ autem ſunt a deo, ordinata ſunt, itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Et poſt pauca: Ideoq; neceſſitati ſubditi eſtote,non ſolum propter iram,ſed etiã propter cõſcientiam. Perinde atq; ſi dicat: Neceſſe eſt obedire, nõ tantũ Obedientia debita magiſtratibus i.Petri.2 Peccatũ mortale nõ parere magiſtratibus in reb⁹ licitis Roman.13 Ibidem. Obedire propter iram

propter iram,id eſt,nō tantū propter pœnā corporalē,qua magiſtratus plectit non obtemperantes,vindex in iram ei qui male agit,ſed etiā propter conſcientiam,hoc eſt,ne conſcientia coram deo rea fiat. Vnde & Titum inſtituens iubet,vt admoneat ſuos Crœtenſes, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe,dicto obedire,ad omne opus bonū paratos eſſe.

Propter conſcientiam *Titum.3*

Magiſtratibus tribuendus honos — *Pſalm. 81* — *Exodi.22* — *1.Petr.2* — *Etiam malis principibus debetur honos* — *1.Petri.2* — *Romaň.13* — *Baruch.1*

DEnicꝫ magiſtratibus honor tribuendus eſt. Idqꝫ nō tantū externa reuerentiæ ſignificatione, ſed magis animi iudicio ac voluntate,videlicet vt agnoſcamus in eis dei miniſteriū & ordinationem. Ob q̊d ſcriptura nō dubitat eos & deos vocare,hoc eſt dei vicem in terris gerētes, cum inquit:Ego dixi,dij eſtis.Et rurſus applica eos ad deos. Quo reſpiciens Petrus Apoſtolus:Regem(inquit)honorificate. Debemus autem hoc nō tātum bonis ac modeſtis principibus,ſed etiā impijs, diſcolis malis,& indiſciplinatis.Tum propter miniſteriū quod gerunt,quæ eſt ordinatio dei.Tum propter religionē,diſciplinā,pacē,& tranquillitatē publicam retinendā.Sic legis Baruch prophetā,& qui cū eo erant in Babylonia captiuos,Iudæis qui reſidui adhuc erant in Hieruſalē ſcripſiſſe in hæc verba.Orate pro vita Nabuchodonoſor,&pro vita Balthaſar filij eius vt ſint dies eoꝝ ſicut dies cœli ſuꝑ terram.Et vt det dn̄s virtutem nobis, & illuminet oculos noſtros, vt viuamus ſub vmbra Nabuchodonoſor regis Babylonis,& ſub vmbra Balthaſar filij eius,& ſeruiamus eis multis diebus,& inueniamus gratiam in conſpectu eoꝝ. Et Petrus Apoſtolus iubet,vt ſubditi ſimus in omni timore dominis,non tantum bonis & modeſtis,ſed etiam diſcolis. Proinde ſi nobis efferus & inhumanus princeps(qui magis vi q̄ iure agat)contigit,is tamen non ſtatim contēnendus eſt,nec ob id obmurmurandum nobis, multo minus mouenda ſeditio eſt,ne publica pax perturbet̃.Hæc eſt enim gratia(vt idem Apoſtolus ait)ſi propter dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias paciens iniuſte,in hoc enim vocati ſumus,quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis,nobis relinquens exemplum,vt ſequamur veſtigia eius, qui peccatum nō fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius,qui cum malediceretur,non maledicebat:cum pateretur,non comminabatur,tradebat autem iudicanti ſe iniuſte.

1.Petri.2 — *Quid agendum,ſi obtingat efferus priceps aut magiſtratus.* — *1.Petri.2*

Duplex remedium ad emolliēdam tyrannidem magiſtratuū — *Iob.24.*

Duplici tantum remedio nobis ad emolliendam magiſtratuū tyrannidem vti permittitur ac etiam præcipitur. Primū,vt pro eis deū precemur,quo ad meliorem mētem reuocentur,quod tum magis ſoliciti
1 faciemus,ſi agnoſcamus malos magiſtratus nobis immiſſos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob teſtatur,quod dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi.

2 SEcūdo hic meminiſſe debēt Parochi officij ſui,nēpe vt efferos magiſtratus ꝑ dei verbū cū om̄i modeſtia corripiāt,erudiāt,admoneāt, arguant,

guant, increpent, & ad frugem vitæ melioris adducere pergant. Ad hoc enim conſtituti ſunt, quemadmodum dominus apud Hieremiam teſtatur: Ecce(inquit)dedi verba mea in ore tuo, ecce conſtitui te hodie Hiere.1 ſuper gentes,& ſuper regna, vt euellas,& deſtruas,& diſperdas,& diſſipes,& ædifices,& plantes. Et vt ſit in arguendo periculū, nihilo ſetius tamen verbi miniſtros ſuo officio fungi oportet, quēadmodum vides Ioannē Baptiſtam, Herodem, atq; adeo ipſum Chriſtū ſcribas ac phariſæos liberrime(quamuis nō ſine ſumma modeſtia)arguiſſe & increpaſſe, ac omne corporale periculum veritate longe poſthabuiſſe. Matth.14. Marci.6

HAec tamen, quæ de honorandis magiſtratibus diximus, intelligēda ſunt, niſi ſubditis aliquid præcipiant contra dei mandatū, tum enim potius ſubditi obedire deo,q̄ hominibus debent, quemadmodum hiſtoria Danielis & Acta Apoſtolica docent. Quod & Chriſtus non tacuit, cum ait: Nolite timere eos qui occidūt corpus, animā autem nō poſſunt occidere, ſed potius timete eū, qui poteſt corpus & animā ſimul perdere in gehennā. Alibi etiā Chrūs beatos pronuntiat, qui pſecutionem patiūtur propter iuſtitiā, quos & gaudere & exultare vult, quoniam merces eorum copioſa eſt in cœlis. Quod & Petrus nō tacuit, cum inquit: Et qs eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis. Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiā beati, timorē aūt eor̄ ne timueritis vt non cōturbemini. Dominū aūt Chriſtū ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemp ad ſatiſfactionē omni poſcenti vos rationē de ea, quæ in vobis eſt, ſpe & fide, ſed cum modeſtia & timore, Hactenus de magiſtratibus. Magiſtratibus non eſt obtemperandum contra dei præcepta. Daniel.3 Acto.5 Matth.10 Matth.5 1 Petr.3

POſtremo(vti ſupra meminimus)hoc pręceptū ad omēs eos porrigitur, quicūq; nobis præſunt, ſeu quamcūq; noſtri curam gerunt, veluti ſunt domini, heri, tutores, curatores, pręceptores, & pedagogi. Quibus etiā tria illa, amorem, obedientiam ac honorem debemus De ſeruis Petrum dicētem audis: Serui, ſubditi eſtote in omni timore dominis. Et Paulū Ephe. vi. Serui, obedite dominis carnalibus cū timore ac tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, non ad oculū ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatē dei ex animo, cum bona volūtate, ſeruientes ſicut domino, & non ſicut hominibus. Id q̄d & ad Coloſſ. iiij. repetit: Vides vero quomodo Paulus non tantum externam obedientiam, ſed magis internam reuerentiam ac bonam voluntatem ſeruorum & mercenariorum, erga dominos & heros requirat. De reliquis qui annis anteſtant, vel qui tui cūram gerunt, vides dominum per Moſen præcipientem & dicentem: Coram cano capite aſſurge, conſurge & honora perſonam ſenis. Et alibi audis Moyſen dicentem: Interroga patrē tuū,& annūtiabit tibi., Maiores tuos, & dicēt tibi. Omnes honorandi qui nobis præſunt 1. Petri.2 Ephe.6 Coloſſ.3 Qui annis anteſtant vel curam gerūt noſtri Deute.32

Exemplū

Actio.22. Exẽplum autem horum habes Chriſtum dominum,de quo legis,quod ſubditus fuerit,non tantum Mariæ,ſed & Ioſeph,qui non alia ratione,q̃ opinione ac cura Chriſti parẽs fuit. Exemplum item habes Paulum ſedentem ad pedes Gamalielis,& diſcentem veritatẽ paternæ legis.

1 Quibus modis in hoc p̃ceptum peccetur

EX prædictis aũt ſatis colliqueſcit,quibuſnã modis in hoc præceptũ peccetur. Nam inprimis huius præcepti rei ſunt,qui parẽtes nõ ex animo diligunt ac magnifaciũt. Item, quos inopiæ ſeu cuiuſcũq; miſeriæ, vel humilitatis parentum pudet,qui non proſpiciunt eis victum ac alia neceſſaria,qui eos non venerantur. Hi enim huius legis interpretationẽ contemnunt,quam habes Eccleſiaſtici.iij.in hæc verba.Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui,& non contriſtes eum in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniam da,& ne ſpernas eum in tua virtute,eleemoſyna enim patris non erit in obliuione.Et rurſus eodem capite.Qui timet deum,honorat parẽtes,& quaſi dominis ſeruiet his,qui ſe genuerunt,in opere & ſermone,& omni patientia.Itẽ,q̃ malæ famæ eſt,qui relinquit patrẽ.&c. Præterea grauius peccant,qui parentes ſuos affligunt,rident,duris verbis a ſe abigunt,ſubſannant,deuouent,execrantur, aut verberant, qui odio eos & inobedientia afficiunt.De quibus Exodi.xxi. ſcriptum legis. Qui percuſſerit patrem ſuum,aut matrem,morte moriatur.Et Leuitici capit.xx. Patri matriq; qui maledixerit ſanguis eius ſit ſuper eum. Rurſus, Prouerbiorum.xix.Qui affligit patrem & fugit matrem,ignominioſus erit & infelix.Item Prouerbiorum.xx.Qui maledicit patri ſuo & matri,extinguetur lumen eius in medijs tenebris.Item,oculum qui ſubſannat patrem, qui deſpicit partum matris ſuæ,ſuffodiant eum corui de torrentibus,&comedent eum filij aquilæ.Exemplo eſt Cham filius Noe,qui ſe, totamq; poſteritatem ſuam,maledictioni inuoluit,quod patris ſui turpitudinẽ non operuerit,ſed deriſerit.Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni addictus eſt, quia aſcenderat cubile patris ſui.Et Abſolon,qui patrem de regno expellere conabatur, inſigni eadẽque miſerrima morte abſumptus eſt. Tertio,peccant in hoc præceptũ qui eccleſiæ præſidibus ac patribus ſpiritualibus iniurij & inobedientes ſunt.Quemadmodum Dathan,Chore & Abyron,qui propter ſuam erga Moſen & Aaron inobedientiam viui abſorpti referuntur. Item,qui in ſacerdotes,mordaces iocos,amarulentaque ſchommata iaciunt. Qui ex ſuggeſtis,ipſis maledicunt,ac publice contumeliam inferunt, qui de ipſis temere,id eſt,non ſuo loco & tempore iudicant. Qui ipſorum turpitudinem ad populum circumferunt ac denudant. Quis enim non videt eos fratres eſſe Cham,nõ Sem & Iaphet? qui patris turpitudinẽ verecũde cõtexerũt,vñ & benedictionẽ ſunt cõſecuti. Nõ prohibemus vt p̃ſides eccleſiæ aberrãtes arguas & increpes,mõ id ad regulã Euangelicã facias,

Marginal notes: Eccle.3 — Ibidem — 2 — Exodi.21 — Leuit.20 — Prouer.19 — Prouerb.20 — Prouer.30 — Cham Gene.9 — Ruben. Gene.35 — 2.Regum.18 — 3 — Nume.16 — Quomodo arguendi eccleſiæ præſides.

facias,cum omni animi lenitate,ac modeſtia. Deinde ſuo loco & tẽpore,
vbi ſcilicet fructũ correptiõis expectes. Nõ aũt permittimus id,vt facias
ad mobile vulgus,ad ſeditionẽ contra Eccleſiaſticos p̃ſides mouendam
ſuopte ingenio procliue,non prohibemus doctorem,ſed criminatorem,
quẽ & Paulus prohibet & ſatanæ tradit,qui etiã monet,vt ſermo noſter
ſale condiatur. Rurſus peccãt in hoc præceptũ,qui eccleſiæ conſtitu- 4
tiones ac pios mores irridẽt,contẽnunt,ac temere p̃uaricantur, de qbus
dixit Auguſtinus: Non habebit deum patrẽ, qui eccleſiã contemnit ha- *Auguſtinus de expoſitione ſymboli.*
bere matrem. Dein qui excommunicationẽ, qui eccleſiæ clauem ligãtem
ac ſoluentẽ nihili pendunt,quos Chriſtus habendos decernit, ſicut æth- *Matth. 18*
nicos & publicanos. Item,in hoc præceptũ peccant, qui magiſtrati- 5
bus ea quæ diximus officia ipſis debita non impendunt, idq; diui Pauli
teſtimonio qui conſcientiam hominis non obtemperantis poteſtati rea-
tu criminis obſtringit. In ſumma peccant in hoc præceptum, qui eos 6
quorũ curæ cõmiſſi ſunt, temere aſpernantur, aut debito honore non affi
ciunt,aut obſeruant,quiq; his,neq; fidi,neq; parentes ſunt,id quod ſupe
rius plus ſatis oſtendimus.

ET ERIS LONGAEVVS SVPER TERRAM.

HIc audis,quid velit Ap̃lus ,cũ dicit,hoc p̃ceptũ eſſe primũ in pro-
miſſiõe. Eſt eñ primũ,cui inter p̃cepta ſecũdæ tabulæ merces pro-
mittit̃,eaq; nõ vulgaris,nẽpe vitæ lõgitudo,ipſi tanq̃ p̃cipuo operi cha *Vitæ longitudo merces*
ritatis debita, nec abs re q̃d deceat, vt ipſis vita prolonget̃ qui parẽtes
colunt,huius vitæ poſt deum authores. Intellige autem hiſce verbis,nõ
tantũ vitæ longitudinem, ſed & ea omnia quæ ad vitam ſeu vſum vitæ
pertinent,vt ſunt tranquillitas,pax,rerum ſucceſſus,victus, atq; alia id
generis,ſine quibus vita longa eſt iniucunda. Nobis tamen Chriſtianis *Vitæ longitudo Chriſtianis*
præmium,non tam huius,q̃ futuræ vitæ(cuius longitudo interminabi-
lis eſt)ſpectari debet. Nam vt deus pium aliquẽ hominẽ in parentes p̃-
matura(vt nobis apparet)morte hinc abſtulerit,ob id tamẽ putandum
non eſt,hunc perdere huius præcepti mercedẽ,quam copioſius recipiet
in ea vita,cuius longæuitatis nõ eſt finis. Imo dubitandũ non eſt,deum
eiuſcemodi homini,vel ob pietatem in parentes cita illa morte conſulere
voluiſſe,quo in veram illã & beatam vitam otius concederet. Quẽad-
modũ dictum eſt,ablatus eſt iuſtus ante diem,ne malitia ſenſum eius im-
mutaret. Vt autem vides filijs morigeris omnia proſpera eſſe promiſſa,
ita e regione intelliges immorigeros (veluti ſub dei maledictione poſi-
tos)omnia aduerſa manere, quod pauloante plurimis ſcripturæ exem-
plis commonſtrauimus.

Præce-

PRAECEPTVM QVINTVM.
NON OCCIDES.

Ordinis rõ. PRincipio decens ordo conſiderãdus eſt, Tria prima præcepta ad deũ pertinent,quo vt eſt nihil melius, ita nobis nihil charius eſſe debet, quartũ parentes reſpicit, quibus ſecundũ deũ honos & gratitudo debetur,veluti ijs,q dei vice quodammodo fungũtur. Quæ merito ſequentia pręcepta,quæ ad priuatam proximi dilectionẽ ſpectant,p̄cedũt. Nã quando animus ſe recte habet erga deũ,& eos q dei loco ſunt,fieri vix poteſt,quin cætera quocꝫ quæ proximo debemus facile ſequantur. Cõ-
Ad om̃e opus malum inſtructus,q neqꝫ deum, neqꝫ parẽtes reueretur tra vero dubiũ non eſt,eũ q neqꝫ deũ,neqꝫ parentes reuereẽ, facilime cõmittere in proximũ,vt merito quis prioꝝ præceptoꝝ tranſgreſſionẽ,veluti radicem quandã cæteroꝝ flagitioꝝ,atqꝫ adeo omnium maloꝝ eſſe putauerit. Qui em̃ fieri poteſt,vt non irruat in omnia flagitia,qui deſertus a deo,&ſub domini maledictiõe(quã p̄cedentiũ mandatoꝝ præuaricatio irrogat)poſitus,ſatanæ mancipiũ effectus eſt. Iam cũ poſt deum &
Hoc præceptum ad vitam & corpus proximi reſpicit parentes iubeamur diligere proximos ſicut nos ipſos, aptiſſime ſane inter ea mandata quæ proximi læſionẽ prohibẽt,primũ illud eſt,q̃d ad proximi vitam ac corpus pertinet, quæ poſſeſſio cuiqꝫ chariſſima eſt.

VT aũt hoc præceptũ cum duobus ſequẽtibus intelligas,non eſt n̄e-
Matth.6 ceſſe interpretationem remotius petere. Quod Chriſtus ipſe apud
Duo docet Chriſtus. Matthæũ cap. vi. ea dilucide admodũ enarret ac exponat. Vbi etiã duo
Math.5 inter cætera Chriſtũ docere vides,Primũ legem eſſe ſpiritualem,quæ nõ
1 ſolo externo opere,ſed ſpiritu magis & affectu ſit adimplẽda. Secun-
Lex ſpũalis. do, docet Chriſtus p̄cepta iſta negatiua e regione affirmatiuam require-
2 re,quod poſtea in ſingulis ex ipſius Chriſti verbis ſiet maniſeſtius, Nam vt ab enarratione iſtius p̄cepti incipiamus,ſi verboꝝ corticem tantũ intuearis, videẽ hoc præcepto tantũ retuſam Iudæoꝝ craſſam malitiam,
Math.5 quam in homicidio committendo adhibebant. At Chriſtus declarat nõ ſufficere,vt huic p̄cepto ſatiſfacias,continere manũ a cæde,niſi etiã contineas animũ ab omnibus affectibus q huc tendũt,cũ ait: Audiſtis,quia dictum eſt antiquis, Non occides,q aũt occiderit,reus erit iudicio. Ego
Aug. de verbis dñi in mõte lib.1 aũt dico vobis,qa omnis qui iraſciẽ fratri ſuo,reus erit iudicio: qui autẽ dixerit fratri ſuo Racha, reus erit conſilio:qui aũt dixerit fatue,reus erit
1 Ira. gehennæ ignis. Primus em̃ gradus ad lædendũ eſt ira in animo con-
2 Gradus in lædendo cepta,quæ nihil aliud eſt,q̃ dolor flagitans vindictam. Proximus ira ir-
3 Indignationis vox Racha rumpẽs in vocẽ indignationis quam dñs appellat Racha. Tertius eſt dolor irrumpens in maniſeſtũ conuitiũ,vt cũ dicimus,fatue. Plane ergo Chriſtus docet,nõ tantũ homicidam eſſe apud deum,q vitam proximo
Conuicium. eripuit,ſed & omnẽ illũ qui proximũ odit,hoc eſt,qui male vult,tametſi

iram animo cælauerit,& necdũ in vllam indignationis vocem prorupe
rit. Accipe tamen Chriſti ſermonẽ de ea ira,quę lædendi affectũ cõiun-
ctum habet,alioqui iraſcimur & his, quibus bene volumus, non vt læ-
damus,ſed vt corrigamus & odimus in homine,nõ q̃d fecit deus, ſed q̃d
fecit ipſe. Idq; zelo iuſtitiæ ſine peccato. In quã ſententiã Pſaltes dixit:
Iraſcimini & nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo in-
tuendũ eſt,qd ſit iraſci,,indignari,& conuitiũ inferre fratri ſuo, qm̃ non
fratri iraſcit̃,qui pctõ fratris iraſcit̃,q̃d nõ prohibet Chrũs, ſed q ſine cau
ſa iraſcit̃,is non peccato, ſed fratri iraſcit̃,quod Chrũs vetat. In his ergo
ſententijs, ſubaudiendum eſt(ſine cauſa)aut ſi mauis vindicandi ſtudio.
Nam alioqui & Paulus in hoc p̃ceptum impegiſſet, cũ pontificis iuſſu
palma pcuſſus aiebat, Percutiat te dñs, paries dealbatæ. Et cũ Galatas
ſtultos vocat,non em̃ id fecit Paulus ſine cauſa, fecit item id cũ ſumma
manſuetudine citra vllã perturbati animi indignationẽ,quod vtrobiq;
ſatis ex ſequentibus conſtat. Nam vt illic teſtaretur(q̃ immotam cuſto-
diſſet animi tranquillitatẽ)& q̃d nihil iratus dixiſſet,inſultãtibus ſibi Iu-
dæis ac dicentibus,principi ſacerdotum maledicis,reſpondit: Neſciui fra
tres,qa princeps eſt ſacerdotũ,Nemo em̃ pturbatioris animi in hũc mo
dum tam cito reſpondiſſet. Hic vero nẽpe ad Galatas ſcribẽs,ne id quod
ſtultos eos vocarat,cõtumeliæ cauſa feciſſe videat̃,eos etiã fratres nomi
nat. Vtrobiq; ergo Paulus iuſtã cauſam habebat, q̃d quę diceret tuen-
dæ veritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus ſacerdo-
tum principatu) deinde etiã corrigẽdi ſtudio diceret. Docet itaq; Chrs
vim huius p̃cepti hoc poſtulare,vt omnẽ deponamus affectũ in proxi-
mi læſionẽ procliuẽ. Porro,quũ irã prohibet:qui primus gradus eſt quo
a mãſuetudine & mititate deflectimus,multo magis odium prohibuiſſe
videbit̃,quæ eſt ira inueterata Nã ſi iraſci nõ eſt fas fratri ſine cauſa ,mul
to minus fas eſt, animo tenere aliquid,vt in odiũ indignatio conuertat̃.
Ad quod ptinet,quod Paulus ait: Non occidat ſol ſuper iracundiã ve-
ſtram. Et cum vtraq; peior ſit inuidia,quæ alienã felicitatẽ, ſuam inter-
pretatur iniuriam. Quis dubitat,vetita ira magis etiam inuidiam vetitã
eſſe? Nec mirũ,& iraſcentẽ,& indignantem,& conuitium inferentem in
hoc p̃ceptum impingere. Sunt em̃ huiuſmodi pręcepta ſecundæ tabulæ
pertinentia ad doctrinã de dilectione proximi,quæ ſola in omnibus hu-
iuſmodi mãdatis potiſſimũ quæritur, quam ſi habeas, q̃uo fratri iraſ-
ceris? At hæc ſi exciderit animo,vel ſola ira ſubintrante, qua fratri male
velis, quis nõ videt te potioris huius mãdati partis, iam coram deo fa-
ctum eſſe tranſgreſſorẽ? Etſi em̃ manũ non admoueas iam mente pec-
caſti. Porro,q fratrẽ ſuum ratione ac prudentia priuat,facitq; vt a nulla
differat beſtia,q̃uo immunis eſt a reatu huius pręcepti? quod vt cætera,
charitatẽ proximi requirit. Etenim qui ſchommatis & cõtumelijs perſe-

HHH quitur

De qua ira loquitur Chriſtus
Augu. de ſermone dñi in monte, lib. 1
Pſalmo. 4
Pſalm. 118
Sine cã iraſci prohibitum
Sine cauſa
Acto. 23.
Gala. 1.
Augu. de ſermone dñi in monte lib. 1.
Vis huius p̃cepti.
Augu. de ſermone dñi in monte lib. 1.
Ira.
Odium
Ephe. 4
Inuidia
Indignantis vox
Conuitium.

quitur,charitatẽ deſtruit,qua deſtructa ſimul oẽs tolluntᷣ virtutes, ſicut omnes conſeruantᷣ ea ſalua. Damnatᷣ igitᷣ hic in vniuerſum cor erga fratrem male affectum,& priuatæ vindictæ cupiditas.

Damnatᷣ cor male affectũ erga fratrem

Hoc præceptũ non ptinet ad magiſtratus

ATq; hinc liquet hoc pceptum nõ ptinere ad magiſtratus, q publica iudicia exercent,& legitimis pœnis ſontes afficiũt, non enim ipſi ſunt,qui occidũt,ſed lex dei ferit. Iubens vnũ membrum tolli ob totius corpis incolumitatem,nõ enim iudex ſuo nomine,ſed dei vindicat. Nec

Roma. 13

fruſtra gladiũ portat,vindex in iram,ei qui male agit, quin magiſtratus animaduertẽdo in ſontes q̃proxime deũ refert,vnde & dij vocantur iu-

Iudices dij

dices,tantũ abeſt,vt occidendo delinquãt,qui niſi occiderent,delinque-

Vindicta exercenda ſecũdum legem.

rent,q̃d mandatũ habeant exercendi vindictã iuxta legẽ,quę nõ humana,ſed diuina potius,hoc eſt diuinitus ordinata exiſtimãda eſt. Sic Moſes(quo nihil clemẽtius fuit)pcuſſit,& ſacerdos Phinees percuſſit,& ceſſauit quaſſatio. Legitᷣ & Helias multos morte affeciſſe,& propria manu, & igne diuinitus impetrato,nimirũ diuinitus iuſſus,nõ deſiderio vindictæ,ſed amore correctionis, De quo Heliacũ exemplũ diſcipuli dño ſuggererent,cõmemorantes,quid ab eo factũ ſit,vt etiam ipſis daret poteſtatem petendi de cœlo ignem ad conſumendũ eos,qui ſibi hoſpitium non præberent,reprehendit in eis dominus,nõ exẽplum prophetæ ſancti,ſed ignorantiã vindicandi,quæ adhuc erat in rudibus. Verũ,qm̃ deus temerariam ſanguinis effuſionem magnopere odit.(Nunq̃ enim non occurit in veteri teſtamento ſanguinis prohibitio, quod & myſterio prohibitione eſus ſanguinis ſatis demonſtratũ eſt) omnino videndũ eſt magiſtratui, vt in negotijs,vbi de ſanguine fundendo diſceptatur, circũſpecte,conſideratecq; agat. Quod faciet,ſi & rite & recte iudicare inſtituerit, Rite iudicat,cum iuris ordine ſeruato ſententiã profert,quod in Deuter. præcipitur,cum dicitur: Iuſte quod iuſtũ eſt,exequaris. Recte iudicat, qui ex legis præſcripto,tanq̃ miniſter dei,zelo iuſtitiæ maleficiũ punit. Nã qui corrupte iudicat,aut legibus ad priuatum odium commodumve abutitur,ſeu ex cupiditate,aliove quocũq; malo affectu, aut cum acceptione perſonarũ iudicat,aut maiorẽ pœnam q̃ lex infligit, is iudex homicidiũ patrat etiam ſi nocens morte dignus ſit.

Exodi. 32 Nume. 25 Pſalm̃. 105 4. Regũ. 1.

Eſus ſanguinis prohibitio quid ſit.

Rite ac recte iudicandum Deuter. 16 Recte

An liceat Chriſtianis bellũ gerere.

IDem de bello ſentiendũ eſt. Nam etſi Chriſtianos deceat ac optandum ſit,vt omnes ſic a bellis abhorreant,quaſi ſit parricidium illic occidere, quando omnis Chriſtianus Chriſtiano germanus eſt,tamẽ cum mali maiori ſemper numero ſint,qui non tantũ ad perfectionẽ Chriſtianiſmi non accedũt,ſed ne nomen quidẽ Chriſtiani hominis ſibi iure vẽdicant,quis nõ videt neceſſe eſſe,vt ſint & in eccleſia magiſtratus,q vim vi repellant? Qui latrocinia & ſeditiones armis & bello compeſcant, ne

reſpublicæ & vita cõmunis diſſipẽtur? Sed viderint principes, vt nõ ali-
ter bellũ, q̃ iuſte & legitime ſuſcipiant & gerãt. Iuſte aũt tum demũ ſuſ- Quando bel
cipitur, cum nõ voluntarie, ſed coacte, tum demũ quũ nulla alia ſpes eſt lum iuſte ſuſ cipiatur
pacis ac iuſtitiæ tuendæ, nõ priuata, ſed publica authoritate, hoc eſt, per 1
miſſu ſupremi magiſtratus (qui nobis Cæſar eſt) initur. Deinde, cum 2
nõ aliter q̃ ex iuſta cauſa indicitur, veluti ſunt pacis & trãquillitatis publi
cæ tuitio, patriæ defenſio, & inprimis ſeditionis cõpreſſio. Recte vero ge Recte quan-
ritur, nõ aliter, q̃ ſi eodẽ quo diximus affectu, idq; iuſtis cõditionibus ge do geratur.
ratur. Siquidẽ ſcriptura docet, Nõ ante in bellũ deſcẽdẽdũ, niſi hoſtibus Deuter.19
pax offeratur, atq; illi pacẽ dare nolint, deinde ne propter minus malũ pe- 1 2
ius cõmittatur, vt inſontibus parcatur, vt imbelles agricolæ protegantur, vt fi- 3
des etiã hoſti ſeruetur, Deniq; vt ſola pax quæratur, qua parta, deinceps oĩs 4
belli ſtrepitus om̃ino ceſſet. Ad hũc modũ Dauid aliosq; viros pios ac 5 Dauid pug-
ſanctos pugnaſſe legimus. Atq; vt vnũ aut alterũ exẽplũ belli iure ſuſ- nator.
cepti ac recte geſti afferamus. Cũ Abſolon ſeditionẽ mouiſſet, ac patrẽ 2.Regum.15 16.17.18
Dauid regno expuliſſet, neceſſitas bellũ ſuaſit, deſcẽdit Ioab parua ma-
nu cõtra ingentẽ exercitũ Abſolon, cõmittitur præliũ, vincit Ioab. At ſta- Mititas Ioab
tim cũ exercitus terga vertiſſet, Ioab q poterat inſequendo omnẽ ſeditio
ſum Iſrael ad vnũ interemiſſe, retinet exercitũ ſuũ ne perſequatur Iſrael fu-
gientẽ, volẽs parcere multitudini. Quid vero Dauid, nunq̃d poſt cædẽ Mititas Da-
miſit ad occidẽdũ eos, q filio ſuo in hac factione fauerãt? qui in bello cõ uid.
tra ſe geſto fuerũt duces, tribuni & centuriones? Neutiq̃, Quin & Ama Amaſias
ſiæ, q ſeditioſum exercitũ duxerat dixiſſe legitur: Nõne os meum & caro
mea es? hæc faciat deus & addat ſi nõ magiſter militiæ fueris coram me.
Itidẽ cũ nõ multo poſt, Siba vir Belial factionẽ ſimilẽ cõcitaſſet ac tuba 2.Reg.20
ceciniſſet. Nõ eſt nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Iſai, & iã
cũ cõiuratis in Abelã veniſſet, Ioab cũ exercitu ſecutus, vt expugnaret
Abela, interpellatus p mulierẽ, cur p̃cipitaret hereditatẽ dñi? Rñdit: Ab
ſit hoc, Abſit hoc. Tradite mihi ſolũ Siba, q leuauit manũ ſuã cõtra re-
gẽ, Quod cũ factũ eſſet, & proiectũ per murũ abſciſſum caput vidiſſet
Ioab, nõ depredatus eſt ſeditioſam vrbẽ, nulla ſpolia retulit, ſed abſciſſo
capite authoris motæ ſeditiõis cõtẽtus, receptui cecinit ac abijt. Cæterũ
principes q eiuſcemodi exẽpla nõ inſequuntur, veluti q nõ neceſſitate ada Grauis cen-
cti, neq; reipub. ſed ſtudio ob priuatos affectus bellũ ſuſcipiũt, aut nõ le ſura in prin-
gitime gerũt, vel fidẽ fallũt, tot homicidia cõmittũt, q̊t hoĩes in eo bello cipes qui in- iuſte bellige rantur
vel pereũt, vel ad famẽ adiguntur. Adde, quiſq; vel odio, vel ſpe p̃dæ cur In milites ſti
rit ad bellũ, etiã ſi neminẽ occidat, corã deo tamen homicida eſt, non em̃ pendiarios
volũtas abfuit, ſed volũtati defuit occaſio. Iohãnes ille Bapt. militibus le Lucæ.3
gẽ p̃ſcripſit, nec dubiũ talẽ quã ſi p̃uaricentur, maximi criminis rei fierẽt.
Neminẽ (inq̃t) cõcutiatis, nemini calũniã inferatis, ſed cõtẽti eſtote ſtipẽ
dijs veſtris, quã merito principes ſuis militibus ſedulo inculcãdã curarẽt.

Quæſtio.

Dilutio

An Chriſtiano liceat vim vi repellere?

VErtunt etiam quidã in quæſtionẽ, num lex ciuilis, quæ homini priuato vim vi repellere cõcedit, pugnet cũ Euãgelio? Nos putamus nõ pugnare, ſed licere capitis periculũ intentantis exitio depellere, ſi tamen certa mors intẽdit, nec eſt aliud effugiũ, Nã cũ eo caſu certo quodã ordine & modo, quẽ lex præſcribit, magiſtratus vim vi depellere concedat, videbit inuadens, hoc ordine & modo occiſus, magis ipſius magiſtratus, q̃ priuata authoritate occiſus. Verũ, quũ plurima ſint, quę ad obſeruandũ hunc ordinem & modũ requiruntur, veluti inter alia ac potiſſimum, vt om̃is affectus lædendi inuaſorem penitus abſit, talis aũt affectus nõ facile in conflictu retineatur, idcirco nos homini Chriſtiano ſuaſerimus, vt in ea anguſtia ante omnia dei auxiliũ imploret, q̃d ſæpe propinquius eſt, q̃ credimus, quãdo legimus & dracone͂, eius cuius olim fuerat alumnus clamore excitatũ accurriſſe, & a latronibus liberaſſe, quod ſi interim deo viſum nõ ſit inuaſo p̄ſens adſerre p̄ſidium, & malit is occidi q̃ occidere certe exiſtimamus talẽ Chriſtiani hominis officio functũ, nimirũ Chriſti dñi ſui exemplũ ſecutũ eſſe. Quãuis interim ſecus facientem, ordineq́ue & modo legitimo ſe defendentẽ nõ dãnemus. Neq́ue enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationẽ, ſed tantum format affectus ac animũ, quem Chriſtus vult ab omnis vindictæ cupiditate longe alieniſſimum eſſe.

Plurima requiruntur vt liceat occidere inuaſorẽ.

Conſilium pium.

Matth. 5

Euangelium non tollit ius naturale.

Matth. 5.

Matth. 5

Hoc præceptum includit eximias virtutes.

Galat. 5

Mãſuetudo.

1 CAeterũ, vt vñ digreſſi ſumus, reuertamur, docet (vt diximus) Chriſtus hoc præceptũ, nõ tantũ omnẽ vindictæ cupiditatẽ prohibere, ſed & vt negatiuũ ſit, e regione tamen affirmatiuã requirere, multasq́ue ac eximias virtutes, atq́ue adeo ipſiſſimos fructus ſpũs includere ac requirere. In primis em̃ requirit humanitatẽ ac mãſuetudinẽ, quæ virtus proprie

2 opponit̃ iræ ac rixis, odio quoq́ue rancori & inuidiæ. Secundo, cõcordiæ ſtudiũ poſtulat, vt in omni negotio proponamus, redire cũ proximo in gratiã, q̃d Chrũs indicat, cũ inq̃t: Si offeras munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, q̃d frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo, & tũc veniẽs offeres munus tuũ. Tu vero intellige pergendũ, non quidẽ pedibus corporis, ſed animi motibus. Abſurdũ eſt em̃ credere ſi abſens ſit, & trans mare cõſtitutus qui reconciliandus fuerit, & tale aliquid veniat in mentẽ, Chriſtũ p̄cepiſſe tãtiſper ante altare munus relinquendũ, donec poſt terras & maria pererrata rediẽs offeras deo. Spiritaliter ergo Chriſti verbũ intelligendũ eſt, vt ſcilicet te humili affectu proſternas fratri, ad quẽ reconciliandũ ſatis perrexeris, ſi ad eũ chara cogitatione cucurreris, atq́ue ita etiã, ſi præſens ſit, poteris eum nõ ſimulato animo lenire, ac in gratiã reuocare, veniã poſtulando, ſi hoc prius coram deo feceris, pergẽs ad eum, non pigro motu corporis, ſed celerrimo dilectionis affectu, q̃d

Augu. de ſermone domini in monte lib. 1

Explicat locus in Matthæ. 5.

vbi feceris,tum inde veniens,id eſt,intentionẽ reuocans,ad id q̃d agere cœperas,offeres munus tuum,nimirꝫ preces ac alia ſpũalia ſacrificia,quæ non accipit deus,niſi a cordibus charitate proximi imbutis. Tertio,monet Chrūs hoc p̃cepto cõtineri etiã id,q̃d & Paulus docet,vt pacẽ cum omnibus hominibus(quantum in nobis eſt)habeamus,cũ ait: Eſto conſentiens aduerſario tuo cito,cum es cũ eo in via,ne forte tradat te aduerſarius tuus iudici,& iudex tradat te miniſtro,& in carcerem mittaris. Et huc ſpectat,q̃d Chrūs beatos pronuntiat pacificos,qui ſtudẽt nõ ſolum inter alios diſſidẽtes ſarcire cõcordiã, verũ etiã vltro inuitare ad pacẽ,a q̃bus ſunt offenſi. Quarto & tolerãtiã a nobis exigit Chrūs,vt hãc legẽ adimpleamus,vt ſcilicet nõ ſolũ cupiamus habere pacẽ cũ oĩbus hominibus,ſed etiã ne detrectãti pacẽ pro malo malũ reddamus,cũ inquit: Ego aũt dico vobis,non reſiſtere malo,ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuã,præbe illi & alterã. Id q̃d & Paulus alijs licet verbis expreſſit. Non reddẽtes(inquit)malũ pro malo. Quinto,patientiam etiã poſtulat,qua nõ tãtum malos toleramus, ſed etiã patimur eos abuti noſtra tolerantia,parati adhuc,magis dãni ab eis accipere, q̃ iniuriã referre,q̃d Chriſtus ſignificauit,cum inquit: Et ei qui vult tecũ in iudicio contẽdere,& tunicã tuam tollere, dimitte illi & pallium. Sexto,ſupra hæc & benignitatẽ ac mititatẽ in nobis deſiderat,cũ inquit:Et quicunqꝫ te angariauerit mille paſſibus,vadẽ cũ illo & alia duo.Benignitas eñ & mititas virtus eſt lenis,tranquilla,ad familiaritatẽ ſuã inuitans,& pluris faciẽs cõcordiam & animi tranquillitatẽ,q̃ exteriorem quietem & otiũ.

Septimo,& bonitatẽ a nobis poſtulat,qua nemini nocemus, ſed ad beneſaciendũ omnibus ſumus expoſiti,cum inquit: Qui autẽ petit a te, da ei,& volenti a te mutuare,ne auertaris. Quo quid aliud ſignificat,q̃ a nobis requiri,vt neceſſitatẽ patienti ac reddere ſortem cupienti ac volenti mutuũ demus ſine ſpe lucri,egentibus vero,etiam ſine ſpe ſortis de noſtro tribuamus. Octauo,vltra bonitatem eximiũ etiã illũ charitatis gradũ in nobis requirit,quo & inimicũ,etiã nobis incõmodantẽ toto pectore cõplectamur & beneficẽtia etiã afficiamus,queãdmodũ ſolẽt parentes paruulos,vel phreneticos filios (a quibus multa ſæpe patiuntur) non minus diligere,atqꝫ inſuper oĩa tentare,vt ipſorum ſaluti cõſulant. Quamobrem Chrūs inquit: Ego aũt dico vobis, Diligite inimicos veſtros,benefacite ijs qui oderũt vos. Poſtremo,Chrūs p̃ter hæc omia ſummum charitatis gradũ a nobis exigit,qui in longanimitate conſiſtit, quæ virtus non ſolũ malos tolerat,atqꝫ maiora ab eis tolerare parata eſt, ſed ẽtiã adhuc inuicto quodã animi robore eorꝫ emendationẽ expectat, atqꝫ adeo ſalutẽ optat. Quod Chriſtus ſignificauit,cum diceret: Orate pro pſequentibus & calumniantibus vos,vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt,qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper

Marginal notes: Matth.6 | 3 Pacis ſtudiũ cum omnib' hominibus. | Matth.5 | Matth.5 Pacifici | 4 | Mat.5 | Roma.12 | 5 Patientia | 6 Mititas. | Mat.5 Benignitas | 4 Bonitas | Mat.5 Mutuum dãtes &c. | Lucę.6 | 8 Beneficentia erga inimicũ | Augu. de ſermone dñi in monte, lib.1 | Mat.5 | 9 Longanimĩtas ſũmę charitatis grad' | Mat.5

Vis præcepti. iuſtos & iniuſtos. Vides quantum huius præcepti vis, ſecūdum Chriſti
enarrationem ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi felicitatē ſuam cō-
ſtituunt) diſtent. Vides q̄ non ſufficiat externę non occidere, ſi ſemel etiā
omnem lædendi affectū non deponas, omnēq; vindictam deo reſignes.
Roma.12 Rurſum vides hoc p̄ceptum ſolo affectu impleri, nec ſitum eſſe in exter-
Hoc præceptum affectu impletur. no opere, ſed in incorrupta ac bona voluntate, qua proximum non tan-
tum non lædere, ſed eius ſaluti q̄ maxime conſultum velimus, exiſtiman-
Augu. de ſermone dn̄i in monte, lib.1 tes, quod res eſt, eum tametſi malū, miſericordia dignum, quin tanto ma-
gis dignum, quo eſt peior, præſertim, quod malitiam ex natura non con
traxerit, ſed diabolo faciat inſtigante, quem ſi per noſtrā miſericordiam
eijcere poterimus, dubium non eſt, nos in eorum numero cenſendos, de
Matth.5. quibus dictum eſt: Brati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam con-
ſequentur.

1 Qui peccent in hoc præceptum. EX ſuperioribus aūt manifeſtū euadit, quinam in hoc præceptū pec-
cent. Principio enim, qui ira ac odio in proximum deflagrant, aut in
uidia contabeſcunt, huius præcepti plane obliti videntur. Nam vt apud
1.Ioh.3 Iohannem eſt, Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Quamobrē
Ephe.4 tam ſerio monet Paulus, vt om̄is amaritudo, & indignatio, & clamor,
Prouerbi.25 & blaſphemia tollatur a nobis, Quin & Sapiens veteris legis iubet, ne
Leuit.19 comedamus cum homine inuido, & ne deſideremus cibos eius. Pręcipit
quoq; vetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, ſed vt pu-
2 blice arguas eum, ne habeas ſuper illo peccatum. Secundo in hoc p̄-
Linguæ & calamus gladius ceptum peccat, qui contumelia proximum afficit, qui iniurijs honorem
proximi commaculat, qui libellis famoſis proſcindit. Calumniator, Syco
Iaco.3 phanta, & Criminator, pro gladio, lingua vtuntur & calamo. Sicut ſcri-
Pſalm̄. 63 ptum eſt, linguam maledicam eſſe malum plenū veneno mortifero, quā
3 & Pſaltes nouaculæ acutæ confert. Tertio, in hoc præceptum peccat,
qui cum proximum ſeruare poſſit, non ſeruat; aut qui pauperem ſuis fa-
cultatibus exuit. Auarus ergo dum egenti non occurrit, fame occidit. Et
Auarus occidit. vt non pereat proximus, nihilo ſecius, (quantum in illo eſt) qui pericli-
Ecci.34 tanti non tulit opem, extinxiſſe cenſetur. Vnde Eccleſiaſtici triceſimo-
quarto ſcribitur: Panis egentium vita pauperis eſt, & qui defraudaue-
Ambroſi.86 diſtinctio.c. paſce. rit vir ſanguinum eſt. Et vulgare eſt illud Ambroſij verbum. Paſce fa-
me morientem, quiſquis enim hominem paſcendo ſeruare poteris, ſi non
paueris, fame occidiſti. Eodem reatu obſtringitur, qui ob iuſtitiam ca-
ptiuos non redimit, aut qui iniuriam a fratre, cum poteſt, non repellit.
Qui enim non repellit a ſocio iniuriam (cum ſine periculo poteſt) tam
Prouer.24 eſt in vitio, quam ille qui facit. Vnde ſcriptum eſt: Erue eos qui ducūtur
82.diſtincti. ca.1 ad mortem, & qui ducuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Patrū quoq;
decreta clamāt, mortē probaī infligere, q hanc quū poſſit, non excludit.

Quat

Quarto,occidunt, quicunq; habent peruerſam voluntatem lædēdi 4
proximi,Quamobrem malefici,qui incantamentis ſuis perimere ac læ- Malefici
dere ſtudent, homicidæ cenſendi ſunt.
Deinde omnino cōmittūt homicidiū,qui vel imperio,vel cōſilio, vel p- 5
ſuaſione,vel impulſu,vel diſſimulatione in mortē hoīs & ſanguinis effu Qui conſen-
ſionē cōſenſerint,q alios inter ſe cōmittūt,& in mutuū diſſidiū alliciunt, tiunt in necē
ac prouocant,qui diſcordiā excitant , quos nō dubiū eſt minus peccare
q̄ ſi manū ad cædem adhibeant.Sic Dauid occidit Vriam,ſic Ieſabel oc- 2.Regum.11
cidit Naboth,Herodias Iohannem Baptiſtā. Deniq; Iudæi ſic occide- 3.Regum.21
runt Chriſtū,ſucclamantes,Crucifige,crucifige eum.Id quod & in Deu Marc.6 De pœnitē.
teronomio indicaī,quū dicitur:Maledictus qui clam percutit proximū diſtinc. c.pe
ſuum. Et Pſaltes ait:Exacuerunt vt gladiū linguas ſuas, vt ſagittent in riculoſe Pſalmo.63
occultis immaculatum . His vero magis rei ſunt,qui nō tantum animo, 6
ſed etiam manu ipſa cædem perficiunt,quos lex morti abſq; vlla miſeri-
cordia addicit. Qui percuſſerit(inquiens) hominem, volens eum occi- Exodi.21
dere,morte moriatur.Item, ſi quis per induſtriam occiderit proximum Ibidem
ſuum & per inſidias,ab altari meo euellas eum, vt morte moriatur.
Peccant dein in hoc præceptum & iudices(vt diximus)qui ſontem dam 7
nant,non vt ſuo officio,ſed affectibus voluptatibuſq; ſatiſfaciant, oblīti
eius,quod Ioſaphat iudicibus præcepit,non hominis exercebitis iudiciū, Paral.19
ſed domini,& quodcunq; iudicaueritis,in vos redundabit.Sit timor do
mini vobiſcum,& cum diligentia cuncta facite. Ad eundem modū pec-
cant carnifices ſeu lictores,iudicum miniſtri,qui occidendo hominem,lu
crum quærunt ac ſponte faciunt,quod tantum iuſtitiæ contemplatione
faciendum erat.Præterea(vt diximus)ab homicidio non excuſanī prin-
cipes,qui bellum non legitime ſuſcipiunt, vel qui non iuſte gerunt.
Poſtremo,non dubium eſt,eos in hoc præceptum grauiſſime commit- 8
tere,qui ſibi mortem conſciuerunt.Lex enim generalis eſt,quæ ſimplici- Qui ſibi mor
ter prohibet ne occidamus, Quin hoc homicidium omnium funeſtiſſi- tem conſciſ-
mum reputatur.Ad quem modum legimus Achitophel ſe laqueo ſuſ- cunt
pendiſſe,qui erat typus Iudæ proditoris,ſeipſum laqueo ſuffocantis,Mat
thæi.xxvij. Quod tamen de his intelligi volumus,qui vel deſpera- Matth.27
tione gratiæ dei,vel deſponſione animi, vel impatientia vitam(maxi-
mum certe dei donum)abrumpunt,Nam aliud eſt iudicium de his,qui
amentia aut mania laborantes,ſibi manus adferunt.Nam quū hic mor-
bus omne mentis iudicium adimat,homicidium(quod ſine peruerſo affe
ctu non cōmittiī)haud perpetratur. Sunt qui hic laborāt de excuſando Iudic.16
Sampſon,Eleeſaro, ac Raſia,qui in Iudicū ac Machabæorū libris,nō ſine 2.Macha.6.
laude mortē ſibi intuliſſe ſeu ſaltem acceleraſſe leguntur.Deinde de excu &.14.
ſandis Leone papa & Auiano Alexandriæ epiſcopo, quorum alter ſibi Leo
manum amputauit,quod per illam,libidinis ignem ad animū ſibi ſenſit Auianus

proſerpere, poſtq̃ eam puella quædã eſſet deoſculata, Alter cõſpicata &
Nyceta. cõcupita ſemina, oculũ ſibi eruit. Item, q de Nyceta martyre ſoliciti ſunt,
qui cũ molliſſimo lecto arte colligatus iaceret, & reſupinatus a meretrice.
oĩs generis illecebris ad Venerẽ excitaret̃, linguã ſuã mordicus abſciſſam
in os ſcorti cõſpuit, vt vel ita imminentẽ libidinis peſtem repelleret, Nos
etſi ea facinora omni vacare culpa affirmare nõ audeamus, eã tñ culpã, ſi
qua fuit, nõ oĩno dãnabilẽ iudicamus, ꝗ eã leuiorem faceret zelus custo-
diendæ legis dei, ac ardẽs deſideriũ, nõ tantũ vitãdi offendiculi, ſed & p̃
bendi teſtimoniũ fidei ſuæ, ne ex eoꝝ imbecillitate infirmi læderent̃, præ
2. Mach, 2 & 14 ſertim quũ illi in Machabęis nõ ante ſibi vitã abruperint, q̃ viderent ipſis
certam mortem a tyranno intentari.

9 FInitimi ſunt ſeip̃os enecantibus, q aut crapula aut ebrietate ſe obruũt
ac enecãt, Nã Sapiẽtis verbũ eſt: In multis eſcis erit infirmitas, & aui-
ditas appropinquabit ad cholerã. Itẽ, propter crapulam multi perierũt,
Quid ſentiẽdum qui vigilijs aut ieiunijs ſibi vitã abrumpunt. qui aũt abſtinẽs eſt, adijciet vitã. Cæteꝝ, qui ieiunijs, vigilijs, frigore, nu
ditate, reliquiſq; corporis afflictionibus, ſibi vitã, vel abrũpunt vel ab-
breuiant, hi (ſi adſit hypocrſis) homicidæ ſunt, ſi ſyncerus animus, leuius
1. Coꝛ. 13 peccãt, p̃ſertim ſi ſtudio iuuandi proximi modũ excedãt, Charitas enim
10 multa excuſat. Deniq;, huius p̃cepti vim nõ p̃ſtant, qui inimicis ſuis
nõ condonant, qui opera miſericordiæ erga quoſlibet etiã inimicos non
exercent, qui pro eis orare detrectant. Breuiter, qui eos neq; amore, neq;
obſequio proſequuntur.

PRAECEPTVM SEXTVM.
NON MOECHABERIS.

Ordinis rõ. INiuria in proximũ atrociſſima eſt homicidiũ, proxima adulterium, vt
enim viro nihil coniunctius, nihil charius vxore legitima, ita nulla eſt
contumelia intolerabilior, q̃ vxor per adulterium conſtuprata. Iuſto ita-
q; ordine hoc ſextum p̃ceptum, quod coniugia munit, p̃ceptũ illud ſe-
Chriſt⁹ hoc præceptũ interpretatur Mat. 5 quitur, quod corpora & vitam proximoꝝ tuetur ac defendit, Hoc autẽ
præceptũ Chriſtus Matth. v. ad eundẽ modũ interpretat̃ quo p̃cedens,
docens eo ſubmoueri non tantum externum adulterium, ſed & omnẽ pe
nitus adulterij cauſam ac radicem, atq; adeo omnes affectus, qui huc ten
Vis huius p̃cepti. dunt. Audiſtis (inquit) quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis,
Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad con-
cupiſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, Sicut enim
Ira. Concupiſcẽtia. ira mater eſt homicidij, ſic concupiſcentia adulterij, Omne enim ad-
ulterium ex concupiſcentia naſcitur. Ergo nunquam radicitus ſuſtuleris
adulterium ſecundũ legis mandatũ, niſi p̃cideris etiã omnẽ concupiſcen-

tiam

tiam ſecundũ Chriſti p̃ſcriptũ ac ſpiritũ,Nam & queadmodũ qui fratri
iraſcitur,apud deũ homicidij reus eſt , qui non magis opus conſiderat q̃ Matth.5
affectũ,Sic qui concupiſcit mulierẽ alienã, iam mœchatus eſt eã in corde 1.Ioh.3
ſuo,idq; etſi non apud hoïes,apud deũ tamen,qui magis voluntatẽ reſ-
picit,q̃ opus,qui etiã quæcunq; p̃cipit,toti homini p̃cipit,qui corpore cõ
ſtat & animo. Quãobrẽ quũ lex dicit,nõ mœchaberis,quid aliud vult,
q̃ ne vel animo vel corpore adulterio te conſpurces,ne ſcilicet corpus li-
bidinibus æſtuet,neve mens fœda cõcupiſcentia inardeſcat. Mœchiæ au Auguſt.quæ
tem nomen,etſi Græci ad ſignificandũ adulteriũ frequentius accommo- ſtionum in
dent,hoc tñ loco mœchiæ appellatione oĩs illicitus cõcubitus,atq; illorũ Exod.lib.2
membrorũ nõ legitimus vſus venit, idq; nõ omnino cõtra vocabuli ra- Mœchiæ ap
tionem,Nam vt adulterari Latinis,ita μοιχεύειν,Græcis verbũ eſt generale pellatioñ.hic
ad omnẽ corruptionẽ,Nam & monetã adulterãt,qui eã vitiant, & adul venit omnis
terant verbũ dei,qui illud corrupto affectu tractãt.Et in hanc certe ſen- illicitus coi-
tentiã non tantũ Euangeliũ,ſed & lex ipſa vetus,hoc p̃ceptũ interpreta- tus.
tur,Quemadmodũ legimus Tobiã filium ſuũ docuiſſe,quũ ait: Atten-
de fili mi ab omni fornicatione,& p̃ter vxorem tuã nunquã patiaris cri Tobiæ.4
men ſcire. Et in Leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Iſrael,nec
ſcortator de filijs Iſrael. Et Eccleſiſtici.xli. Erubeſcite ab cõſpectu mulie- Deutero.23
ris fornicariæ. Paulus item Ap̃lus fornicationẽ magna quadã vehemen- Ecci.41
tia,non vno in loco deteſtat̃ ac prohibet: Hæc eſt (inquit) voluntas dei
ſanctificatio veſtra,vt abſtineatis vos a fornicatione,vt ſciat vnuſquiſq;
veſtrũ vas ſuũ poſſidere in ſanctiſicatione & honore,non in paſſione de
ſiderij. Rurſus.i.Corũ. vi.Fugite fornicationẽ. Item Ephe.v.Fornicatio 1.Corũ.6
aũt & omnis immunditia,aut auaritia,nec nominet̃ in vobis. Atq; adeo Ephe.5
hoc crimen abhominat̃, vt nolit nos vllam cum fornicarijs habere vitæ 1.Cori.5
conſuetudinẽ.Sic legis.i.Corũ.v.Scripſi vobis in epiſtola, ne cõmiſcea-
mini fornicarijs.Item,Si is qui frater nominat̃ inter vos, fornicator eſt, Fœda libido
aut auarus &c̃. cũ hmõi nec cibũ ſumere. Nec mirũ, q; ſcriptura doceat, totum homi
nullã propemodũ peſtẽ turpius,q̃ fœdã illã libidinẽ hominẽ cõmacula- nem plane
re,atq; adeo totũ cõmutare,q̃ ſane facit,vt vix agnoſcas hoĩem eundem commutat.
eſſe. Teſtis eſt Dauid,q̃ nemo cordatior,nemo pientior,nemo mãſuetior, 2.Regum.11
At is vbi turpiſſime libidinis æſtu exardeſcit,q̃ fit carnalis,excors,ac cru
delis,atq; adeo ſui diſſimilimus,Quin etiã homicida,vt oĩno verũ ſit,q̃d
Oſee.ix.legimus: Fornicatio & vinũ & ebrietas auferũt cor,Et Solomõ Oſee.9
Prouer.v.Stillans(inq̃t)fauus eſt ſcorti os,& mollius eſt q̃ oleũ collum Prouer.5
eius,verum poſtrema illius amara ſunt, velut abſintheum, ac acuta ceu
gladius. Atq; idem etiam Solomon huius rei potentiſſimum exemplũ
eſt,Nam etſi ipſe a domino cor ſapiens & intelligens nactus fuerit,in-
tantum,vt nullus ante eũ ſimilis ei fuerit,nec poſt eũ(vt ſcriptura teſtat̃) 3.Regũ.3
cõſurrecturus ſit quiſpiã,tñ quũ cœpiſſet adamare mulieres alienigenas,
en quã-

En quantum mutatus eſt ab illo Solomone ſapientiſſimo? Statim enim
deprauatum eſt cor eius per mulieres, vt non eſſet deinceps perfectũ cũ
3.Regũ.11 domino deo ſuo, ſed in tantũ auerſum, vt ſequeretur etiam deos alienos,
& coleret ille Solomon nuper omnium ſapientiſſimus Aſtarthen deam
Sydonioꝝ, & Chamos deum Moabitaꝝ, & Moloch idolum Ammo-
nitarum Et qui quæſo (vt omittamus exempla) fieri poteſt, vt non to-
1.Coꝝ.6 tus auertatẽ a deo, qui libidinibus ſeruit. Quũ Apoſtolus.i.Coꝝ.vi.di-
cat: An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur, q
aũt adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Et ſtatim poſt, Omne peccatum
quodcunqꝫ fecerit homo, extra corpus eſt, qui aũt fornicatur, in corpus
ſuum pecat. Quod ſi roges, quur ſic? Reſpondebit Apoſtolus, quod cor
pus non fornicationi, ſed dño, & dominus corpori. An neſcitis (inquit)
quoniam corpora veſtra membra ſunt Chri, & quoniã membra veſtra
templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis eſt, quẽ habetis a deo. Tollam
ergo (vt rogans ſubijcit ille) & membra Chriſti, faciã membra meretri-
cis? Abſit, Quin potius (vt idẽ monet) quũ noſtri non ſimus (empti enim
pretio magno ſumus) hoc nobis curandũ eſt, vt proſtratis omnibus im-
mundis cõcupiſcentijs & deſiderijs, perpetuo glorificemus & portemus
deum in corde & corpore noſtro.

Grauiſſime ſemper ep puníta fornicatio & adulterium CAeteꝝ, huius criminis grauitatẽ vel ſola pœna propoſita ſatis oſten
dit, Nam vix vllũ peccatũ eſt, quod atrocius in ſcripturis punitũ le-
gamus atqꝫ illud, Id quod ſatis teſtatur diluuium, quo deus totũ mundũ
perdidit, eo ꝙ omnis caro corruperat viam ſuã ſuper terrã, perdidit quo
Gene.6.&7 qꝫ atqꝫ etiam in cinerem redegit Sodomã & Gomorram, vrbes floren-
Gene.19 tiſſimas, vt ne ruina quidẽ ſuperſit, illorumqꝫ incolas externis cruciatibus
deſtinauit, quod ſcortationi & ſtupris vacarint, quemadmodũ teſtatur
Iudę.1 Apoſtolus Iudas: Sicut (inquit) Sodoma & Gomorra, & finitimæ ciuita
Caro altera. tes, ſimili modo exfornicatæ & abeuntes poſt carnẽ alterã, facti ſunt ex-
emplum, ignis æterni pœnã ſuſtinẽtes, Præterea ſic legimus, vigintitria
Nume.25 milia de filijs Iſrael plaga diuinitus immiſſa ob fornicationẽ cum filiabus
Moab perijſſe. Quod exemplũ Paulus.i.Coꝝ.x. nobis intuendũ pro-
1.Coꝝ.10 Scortatores regno dei excluduntur ponit: Neqꝫ (inquit) fornicemur, ſicut quidã ex ipſis fornicati ſunt, & ce-
ciderunt vna die vigintitria millia. Hęc eñi omnia in figura contingebãt
illis, Scripta ſunt aũt ad correptionẽ noſtrã, in quos fines ſeculoꝝ deuene
runt, Nec dubitat etiã tantus Apłus, ſcortatores regno cœleſti exclude-
re & inferni pœnis mancipare, quũ inquit.i.Coꝝ vi. Neqꝫ ſcortatores,
1.Coꝝ.6 neqꝫ adulteri, neqꝫ molles, &c. regnum dei poſſidebunt. Et alibi: Scitote
Ephe.5 intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus etiam, non habebit
Hebræ.13 hæreditatem in regno Chriſti & dei. Rurſus ad Hebræos cap. xiij. For-
nicatores & adulteros iudicabit deus.

Porro

Porro quũ Chrs animi libidinẽ ac concupiſcentiã tanto ſerio prohi- beat, ſimul quoq; prohibet quæcunq; eã vel excitant vel nutriunt, qualia ſunt, verba impudica, laſciuæ hiſtoriæ, ſpurcæ cantilenæ, imagi nes indecoræ, deinde oſcula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & cõ- ptus corporis, occaſio, & potiſſimũ crapula, ebrietas, deſidia, otium, ſom nus, & ſi quæ ſunt ſimilia. Propterea quũ prohibuiſſet concupiſcẽtiam, ſtatim ſubiecit: Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum & proijce abs te, expedit eñ tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, q̃ totũ corpus tuum mittat in gehennam, Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & proijce abs te, Expedit eñ tibi, vt pereat vnũ mem- brorum tuorum, q̃ totum corpus tuum eat in gehennam. Hæc eñ docendi gratia per ſimilitudinẽ dicunt, non vt quis ſibijpſi amputare debeat ge- nitalia, tum quod membrorum natura mala non ſit, tum q; hoc proximo pcepto plane, vt fiat, prohibeat. Sed magis his verbis docet omnis con- cupiſcentiarum occaſio diligentiſſime vitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiuſmodi peccatum nos protracturum timemus, etiam ſi id tam charum ac neceſſarium nobis fuerit, q̃ ſunt oculi, manus & pedes, imo dexter & potior oculus. Quid eñ non abijcere & cõtem nere potius eligamus, q̃ vitam æternam amittere? & quoſnam animorũ affectus (qui ipſius quoq; membra ſunt) præferemus deſiderio regni cœ leſtis? Principio ergo hoc videtur monuiſſe Chriſtus, vt ſi contingat nos vitæ conſuetudinem habere cũ eo homine, a cuius fauore tota no- ſtra felicitas poſt deum dependere videat, atq; interim ſuggeſtione dia- boli fiat, in eius hominis domo aſpectũ noſtrum in mulierculam aliquã incautius coniectum, malæ concupiſcentiæ ignibus inardeſcere, vel no- ſtram pudicitiam ſolicitari, tum potius eſſe, vt eam occaſionẽ euitemus, ac q̃ longiſſime nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut in- commodi) q̃ vt præſenti periculo nos committamus. Sic caſtus ille Io- ſeph, dominam ſuam, quæ in eum oculos ſuos iniecerat, ad adulterium ſolicitans, quoad fieri poterat fugiebat, mallens etiam ſe in vitæ diſcrimẽ conijcere, quam tantum crimen committere. Atque hoc eſt, quod mo- net Pſaltes, quum inquit: Auerte oculos tuos, ne videant vanitatem. Et Sapiens Eccleſiaſtici nono: Virginem (inquit) non conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius, auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam, Propter ſpeciem mulieris multi perierũt, & ex hac concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit, ſpeciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt, colloquium eñ illius quaſi ignis exar- deſcit. Nec mirũ, Aſcẽdit enim (vt Hieremias propheta cap. decimo ait) mors per feneſtras noſtras, hoc eſt, per ſenſus, Quemadmodũ idem pro- pheta alio in loco dixit: Oculus meus deprædatus eſt animam meam.

Vis pcepti.

Chrs prohi bet oia q̃ vel excitant vel nutriunt li- bidinem.

Matth. 5.

Explicat lo cus Matt. 5

Ab oi eo q̃- rẽuis charo nobis cauen dum, q̃d per trahere poſ- ſit in libidi- nem.

Affectus ani mi mẽbra

Gene. 39

Pſalm. 118

Ecci. 9

Hiere. 9

Mors ſpſa- lis aſcendit p ſenſus

Threno. 3

Et Salomon Prouerb. vi. Nunquid (inquit) poteſt homo abſcondere
ignē in ſinu ſuo, vt veſtimenta ſua nō ardeant, aut ambulare ſup prunas
vt non cōburant̄ plantæ eius. Re ipſa cōperimus, incendi ignē quū pro-
Hieronym⁹ ximat ſtipula, ad eundē modū (Hieronymo teſte) flammigero igne per-
cutit fœmina conſcientiam pariter habitantis.

QVæ quū ita ſint, quanto magis putandū eſt crapulā & ebrietatē ve
Prouer. 26 luti proxima libidinis fomēta, hoc p̄cepto reſecari. Nā vt Salomō
ait Prouer. xxvi. Quū defecerint ligna, extinguet̄ ignis. Proinde apud
Luc. 21 Lucā tā ſerio monet Chr̄s, vt attendamus nobis, ne forte grauent̄ corda
noſtra crapula & ebrietate. Ad hæc monemur hoc p̄cepto, prophanum
Hieronym⁹ de cōſ. diſt. 5 otiū & ſecuritatē q̄maxime vitare, ac prouocamur, vt ſemp boni aliqd
c. nunq̄ faciamus, vt ſemp nos diabolus occupatos inueniat, q̄ reſpicit, q̄d Paulus
1. Cor. 4 i. Cor. iiij. ait: Nolite locū dare diabolo. Et Ezechiel propheta diſerte te
Ezech. 16 ſtat̄, olim Sodomitis exitij occaſionē p̄buiſſe: Ecce (inquit) hæc fuit ini-
quitas Sodomæ ſororis tuæ, ſupbia, ſaturitas panis, & abundantia, &
otiū ipſius & filiar̄ eius, & manū ægeno & pauperi nō porrigebant, &
eleuati ſunt, & fecerūt abominationes corā me, & abſtuli eos, ſicut vidi-
ſti. Hæc ergo oīa quantūuis nobis dulcia videant̄, reſecanda ſunt, & ma-
gis eligendū, vt tenuiter, atq; etiam miſere viuamus, q̄ vt abijciamur in
Præſentiſſimum remedium aduerſus libidinē. gehennam. Præſentiſſimū aūt remediū erit aduerſus hoc malū, ſi ſedu
lo a Chr̄o hoc intimis p̄cibus contēderis, vt te cōtinentē faciat, tuæq; pu
dicitiæ florē illibatū conſeruet, Alioqui tantū bonū retinere viribus na-
Natura modo continēs. turæ fruſtra cōtenderis. Nā & Sapiēs ait: Nō poſſum eſſe cōtinens, niſi
dn̄s dederit. Quod ſi Chriſtū ad eū modū ex toto pectore rogaueris, nō
Prouer. 2 dubiū, illū (vt eſt pudicitiæ ſummus amator) votis tuis ſatiſfactur̄, Nā
& Salomon teſtat̄, Sapientiam eſſe quæ p̄ſtat, vt eruaris a muliere aliena
& ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos.

Hoc præceptū e regione requirit affirmatiuam, quæ complectitur plurimas eximias virtutes CAeter̄ (vt paulo ante meminimus) Chr̄s etiā docet, hoc p̄cepto nō
ſolū prohiberi adulteriū, atq; omnē illicitū Veneris vſum, ſed & e re
gione q̄q; requiri virtutes illas longe pulcherrimas, nempe caſtitatē, tē-
perantiam, continentiam, ſobrietatem, verecundiam, non factorum tan-
tummodo, ſed verborum etiam & morum, atq; ea exercitia, quibus
hæ virtutes retinentur, veluti ſunt ieiunia, orationes, vigiliæ, ac pij la
Triplex caſtitas. bores. Triplicem autem eſſe conſtat caſtitatem, nimirum virginalem,
Heb. xiii. coniugalem, & vidualē, Nō ſolū em̄ caſtitas virginū aut viduar̄ eſt, ſed
etiā coniugū, quemadmodū Ap̄lus teſtat̄ ad Hebræos vlt. Honorabile
Sapiē. 4 (inquiens) coniugiū, & cubile immaculatū. Et Sapientiæ. iiij. legis: O q̄
pulchra eſt generatio caſta cū claritate. Immortalis eſt em̄ memoria illi-
Gene. 2 us, q̄m & apud deū nota eſt, & apud hoīes. Quomodo em̄ caſtū ac pu-

dicum

dicum non erit, quod ſanctificauit & mundauit deus, eſt enim Matrimonium dei ordinatio atq; etiam ſacramentum, preceptum etiam habens ut omnes qui non continent eo utantur, Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationem unuſquiſq; ſuam uxorem habeat. [1. Corin. 7.] Verum ut caſtum & immaculatum ſeruetur matrimonium, eo non quomodolibet ſed ſancte uti oportet. Alioqui ſi immodice ſeruiatur libidini, aut congreſſus ita peragatur inter fecundos, ut inde nulla ſit ſpes prolis, talis abuſus non procul ab adulterio aberit, quemadmodum ſuperius in Sacramentum Matrimonij fuſius docuimus. [Quo pacto ſit caſtum matrimonium] Caſta mens & amor ſincerus coniuges decet, ſine quibus coniugium uix coniugium ſed magis contubernium cenſetur. Gentes, quę hęc caſtitatis genera uel non nouerunt uel non rite coluerunt, delapſe ſunt in uagas ac ſpurciſſimas libidines, propter quas deus ſe Chananeos deleturum eſſe teſtatur. [Caſta mens & ſyncerus amor cōiuges decet.] Et Paulus ſignificat cecitatem & amentiam libidinū pœnas eſſe, Hoc igitur dico (inquit) & teſtificor in domino, ut iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in uanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratū habentes intellectum, alienati a uia dei per ignorantiam, quæ eſt in illis propter cecitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemetipſos tradiderūt impudicitiæ. [Cecitas & amentia libidinis pęnę. Ephe. 4] Rurſus & alibi, Paulus Impudicitiam impietatis pęnā eſſe tradit, quia (inquit) non probauerūt deum habere in notitia, tradidit illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis, & cætera quæ ſequuntur. [Roma. 1] Ac ſatis coniectari poteſt Apoſtolum, quum coram felice præſide & Druſilla uxore ſua, de iuſtitia, & caſtitate, & de iuditio futuro diſſereret adeo ut tremefactus diſcederet Felix, in eundem modū de caſtitate diſſeruiſſe. [Actorū 24]

Sunt hodie qui uirginitatem matrimonio æquant, atq; etiam contendūt Chriſtum ac Paulum non aliter laudare & ſuadere uirginitatē, quā ut expeditiores ſimus ad docendum Euangelium & ad obeunda miniſteria eccleſiaſtica. [Refelluntur virginitatis oſores ac cōtēptores] Et proinde Chriſtū dixiſſe, qui ſe caſtrauerūt propter Euāgelium &c. [Matt. 19] Nos ut non dicimus uirginitatem aut aliam quampiam uirtutē ſua dignitate mereri remiſſionē peccatorꝫ & iuſtificationē. Ita cū patribus & eccleſia ſentimus: uirginitatē matrimonio excellētiorē ac lōge præſtantiorē eſſe, tametſi ſcriptura teſtet multos perfectiores fuiſſe cōiuges, ut Abrahā, Iſaac, & Iacob quā pleraſq; uirgines. [Virginitas etſi nō mereatur remiſſionē peccatorū matrimonio tamen ſuperior eſt.] Sed aliud ē pſonas pſonis quā uirtutē uirtuti cōparare ut ſuperius in Sacramentū Matrimonij docuimus. [Aliud ē pſonas pſonis quā uirtutē virtuti cōparare.] Deinde ex Chriſti ac Pauli uerbis colligimus, uirginitatē donū eſſe matrimonio excellentius, qđ & ſua eximia præmia habeat, quēadmodum habet & ieiuniū. [1. Corin. 7.] Deniq; ex ipſo Paulo cōuincimus, cōſiliū celibatus, non tantum ſpectare ad primitiuā eccleſiam, ſed etiam ad præſentē, Nec tantū ad eos q eccleſiarꝫ gubernaculus admouet̄ ſed ad omnes Chriſtianos uiros pariter ac fœminas, Idq; nō ſolū propter docēdum uel [Cōſiliū celibatus ꝑpetuū ē reſpiciēs oēs ętates]

diſcendum Euangelium ſed quammaxime ut in hac breuiuſcula uita expe
diciores ſimus ad ſeruiendum deo uiuenti, Quid enim his uerbis apertiſ
us, tēpus breue ē, reliquū eſt, ut qui habēt uxores, tanquam non habentes
ſint, & qui flent, tanq̄ non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes
& qui emūnt tanq̄ non poſſidentes, & qui utuntur hoc mundo tanquam
nō utātur, præterit enim figura huius mundi, uolo autē (ut ſubdit) uos ſi
ne ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt ſolicitus eſt quæ dñi ſunt, qūo pla
ceat deo, qui aūt cum uxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo
placeat uxori, & diuiſus eſt, Et mulier innupta & uirgo, cogitat quæ do
mini ſunt, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu, quæ autem nupta eſt cogitat
quæ ſunt mūdi, quomodo placeat uiro Atq; hoc (inquit) ad utilitatem ue
ſtrā dico, non ut laqueum uobis iniiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, &
quod facultatem præbeat ſine impedimento dominum obſecrandi. Et poſt
pauca, Qui ſtatuit in corde ſuo firmus, nō habens neceſſitatem, poteſtatem
autem habens ſuæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare uirgi
nem ſuam, bene facit, & qui matrimonio iungit uirginem ſuam benefacit,
& qui non iungit melius facit, Item. Beatior autem erit ſi ſic permāſerit
ſcd̄m meū conſiliū, puto autem quod et ego ſpiritū dei habeam, hæc ille.
Hoc nobis cum diuerſariis cōuenit, Euangeliū requirere, ut ſi qui nō poſ
ſint continere, potius ducāt uxores, ne ſe libidinibus conſpurcēt, neue ſint
Quid cōueniat nobis cū aduerſariis — authores alicuius turpis exempli, Deinde qui cęlibatum meditantur, ex
plorare oportere ſuas uires, et diligenter conniti, ut purē uiuant. At lice
re iis qui cęlibatum maturo conſilio ſpe ſeruande continentiæ freti uoue
rint, ob obortā aliquā carnis tentiginem ſpreta priori profeſſione, coniugi
Quid non cōueniat — um ſine peccato contrahere, id uero non conuenit. Quēadmodum in ſcd̄m
præceptum latius diximus, hactenus de ui præcepti.

Qui peccent, in hoc p̄ceptum — Peccāt uero in hoc p̄ceptum initio, idq; grauiſſime, qui adulteriū et cor
Leui. 20. — poree aīo cōmittunt, hoc eſt, qui alterius thorū uiolant, ſiue uterq; ī
Deu. 22. — cōiugio ſit, ſiue alter tm̄, quē lex uetus morti addicit, Sic grauiſſime Dauid
Deute. 32 David grauiſſime punitus ob adulterium — deliquit, grauiſſime etiā punitus, Idq; ī liberis ſuis & uxoribus, Nā & in
fantē amiſit & uidere coactus ē Abſolō filiū decē cōcubinas ipſius uiolātē
2. Regū 12. — & de regno eū eiicere & occidere molientem Quod futurum ipſi Nathan
2. Regū 8. Iud. 20. & 21. — propheta p̄dixit. Itidem legis libro Iudicum Tribum beniamin prope to
tam a domino deletam fuiſſe, quod fędiſſime peccaſſet in uxorem cuiuſdā
Leuite ui oppreſſam Quin & Abimelech rex punitus eſt a deo, nondum
Geneſ. 20. — facto adulterio, tm̄ quia Abrahe uxorem concupierat, Non leuius peccāt,
qui interdum grauius, qui ſtuprū cōmittunt hoc eſt, qui uirginis pudorē
Stuprū, — tentant ac corrūpūt, quos itidē lex morti addicit. Fit aūt ſtuprū grauius ſi pu
ellā uirginē iā alii deſpōſam quis corruperit, quē lex morti addicit. Si pu
Deuter. 22. — ellā uirginē deſpōderit uir, et inuenerit eā aliqs ī ciuitate & cōcubuerit cū
ea, ambo educti lapidibus obruēt, Si in agro repererit et apphēdēs cōcu

buerit cũ ea, ipſe morietᷣ ſolus. Grauius etiã peccãt qui raptũ cõmittũt, ob
quẽ legis Sichem filiũ Emor prĩcipis Sichimoꝝ, cũ patre occiſũ, ac totã
ſimul urbẽ euerſã eẽ. Amõ quoq; q̊d rapuiſſet & ui oppreſſiſſet Thamar ſo Raptus
rorẽ ſuã, a fratre ſuo Abſolon inter cõuiuãdũ obtrũcatus eſt. Grauiſſime Leuitici 18.
uero in hoc ꝓceptũ cõmittũt, q naturę ius uiolãt, nõ tẽperãtes ab ijs, a qbus Leuitici 20.
abſtinẽdũ eẽ natura iudicat, q̊s lex etiã mortis reos facit. Om̃is inq̃t homo Ibidem
ad ꝓximã ſanguinis ſui nõ accedet, ut reuelet turpitudinẽ eius. Itẽ q dormie
rit cũ nouerca ſua & reuelauerit ignominiã patris ſui morte moriãtᷣ ambo.
Itẽ ſi qs dormierit cũ nuru ſua uterq; moriatᷣ. Paulus apoſtolus uirꝝ Corin 1. Corin. 5.
thiũ (q nouercã ſuã duxerat) tradidit Sathanę uexãdũ in interitũ carnis. Et
grauiter corripit Corĩthios q̊d ĩter eos talis oĩno audiretᷣ fornicatio, qualis
nec ĩter gẽtes, ut uxorẽ patris ſui qs habeat. Eſt & inceſtus ſpũalis, ueluti, Inceſtus ſpũalis
cũ qs ṽginẽ Chr̃o deſponſatã & ꝑpetuã caſtitatẽ ꝓfeſſam uiolat. Quẽad Adulterium ſpi
modũ & adulteriũ ſpiritale ẽ, q̊d etſi in oĩ quidẽ crimine cõmittatᷣ, peculia ritale
rius tamen in Apoſtaſia, cũ quis a cultu ueri dei recedit ad cultũ dęmoni- Apoſtaſia
oꝝ, de quo paſſim in ꝓphetis, quod ad primũ ꝓceptũ ꝓprie ꝑtinet. Dein
de etiam peccãt in hoc ꝓceptũ, qui q̊modolibet fornicantur, etſi mulier ne-
q; cõiunx, neq; proxima, neq; uirgo ſit, quod & lex uetus dicat, Non erit pctm̃ contrã
meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filijs Iſrael. Omnium uero gra- naturam
uiſſime delinquũt, qui peccatum cõtra naturã (quod piæ aures abhorrẽt) Geneſis 19.
cõmittunt, ob quod potiſſimũ Sodoma & Gomorra, cũ reliquis tribus ci
uitatibus igne & ſulphure funditus euerſę ac cõſumptę ſunt. Id q̊d patres Pctm̃ mutum
recte mutum appellarunt, uel ob id, quod de eo ſobrie ad ꝓmiſcuã plebem
loquendũ ſit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Ex Exo. 22.
odi xxij. Leuitici xviij. & xx. & Romanoꝝ primo. Hactenus de cõmittẽ- Leuitico 18.
tibus craſſam illam Mœchiã & Fornicationem. et. 20.
Roma. 10.

QVinetiã ſcd̃m Chr̃i doctrinam nõ tãtũ hij in hoc ꝓceptũ impingũt,
qui uel aĩo impudico ſunt, ac internis cõcupiſcẽtijs uruntur & ęſtu Leuiti. 5.
ant, ſed & qui matrimonio abutuntᷣ in uenerẽ impetuoſam ac illicitam Matth. 5.
cũ cõiuge ruentes. Itẽ q coniugẽ repudiant, Matthęi. v. Qui debitã bene- 1. Corin. 7.
uolentiã denegant, .i. Corinth. vij. Qui uxorem deſpiciũt aut nõ ex aĩo Epheſi. 5.
diligũt, Epheſi. v. Qui cõtra cõiugẽ amarulenti ſunt, Coloſſen. iij. Deinde Coloſſ. 3.
qui impudicis uerbis ſeu cantilenis libidinẽ nutriũt, Galath. v, Corrumpũt Galat. 5.
enim bonos mores colloquia praua, Corinth. xv. Qui cõſpectu, tactu, ac 1. Corint. 15.
oſculis ſe cõtaminant, Matthęi. v. Oſculum enim mulieris, quoddam pi- Mat. 5.
gnus eſt ueneris, & per oſcula etiam amantium ſpiritus inter ſeſe trãſfun-
duntur, Quo fit ut qui aliorum amori ſe exponit aliorũq; amoris pignora Nefaria cõſue
accipere gaudet, adulterio occaſionẽ ſtruat moliaturq;. Quãobrem quis tudo
nõ uidet conſuetudinẽ illam plane nefariam ac damnabilẽ eſſe, qua alicubi
in unum eũdẽq; lectũ maſculi & fœminę innuptę nuptęq; ſe recipiunt, q̊d
& ibidẽ apud magnates, non tantũ nõ turpe putatur, ſed laudi etiã ducitᷣ.

Matth. 5.

ſed mira q̃dã cęcitate, q̃ diabolus eorꝶ animos pſtrigit. Nã ſi oculos auertere iubemur ne alterius cõiugẽ ĩſpiciamus, Itẽ ſi recte ſentijt Hieronymus puellã v'ginẽ ſic educandã, ut ne qdẽ cũ mulieribus lauet, neue ad nuptias etiã cũ matre pgat. Quis neget hũc abuſum, ipſiſſimã eẽ pudicitię ꝓſtitutionẽ utcũq; oſtendãt excuſationẽ ſumi ĩ peccatis? Nã ut aſſerãt hi, ſe inhoneſte qd neq; agere, neq; loq, fieri tñ nõ poteſt, qui caro tẽtigine & pruritu cõcitata neſcio qd ſuadeat. Neq̃d interĩ grauius dicamus. Profecto uerũ ẽ ꝙ ille ait. Cũ ꝓximat ſtipula, incẽdit ignẽ, ut merito de tã craſſiſſimo uitio gl'ari deſinãt, q p̃ alijs honeſtatis gloriã ſibi uẽdicãt. Preterea ab huius legis cenſura ĩmunes nõ ſunt, q crapula & ebrietate, deſidio, otio, ac ſomno luxurię flãmas cõcitãt. Nolite (inqt apoſtolus) inebriari uino ĩ q̃ ẽ luxuria. Et ꝓuerbiorꝶ. xx.

Prouerbia

Luxurioſa res uinũ, & tumultuoſa ebrietas, q cũq; his delectaẽ nõ erit ſapiẽs. Notus ẽ uerſiculus, uenter uino ęſtuãs facile deſ-

Hieronymus

pumat ĩ libidinẽ. Breuiter oẽs ĩ hoc p̃ceptũ peccãt, uel q domũ, copiã, locũ, tẽpus, auxiliũ cõmodãt ad libidinis operã, q̃d oĩm turpiſſime faciũt lenones, uel q ullã occaſionẽ unde excitari libido poteſt, uel p̃ſtãt uel nõ uitãt.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.
NON FVRTVM FACIAS

Ordinis ratio

POſt corpus ſeu uitã, & uxorẽ (q̃ corporis & uitę pars ẽ) externa q̃q; bona, ſine q̃bus nõ uiuiẽ ĩter chara habemus. Iure itaq;, q̃d de nõ furãdo eſt, ſuperiora p̃cepta cõſeq̃. In q̃ qdẽ p̃cepto uti ĩ cęteris a parte totũ intelligimus, ut furti noĩe, omnẽ iniuſtã uſurpationẽ, affectationẽ & cupiditatẽ

Augustini q̃ſtionum in Exo li. 2
Vis p̃cepti
Matth. 6

rei aliene accipiamus. Q̃ñ Chr̃s docet hoc p̃cepto, nõ tñ ꝓhiberi oẽm auaritiã fraudẽ, & impoſturã, ſed & e regiõe req̃ri ſummã animi ſynceritatẽ ac ſimplicitatẽ, deĩde etiã benignitatẽ ac liberalitatẽ erga ꝓximũ egẽtẽ. Siq̃dẽ eo loco ubi decalogũ interp̃tatẽ ac de cõſummata iuſtitia pręcipit, docet in

Regula Euangelica

omni actiõe, q̃ nobis cũ ꝓximo ẽ, hanc regulã ad unguẽ (ut aiũt) tenẽdã, ut oĩa ſic faciamus alteri queadmodũ uelimus ut uiciſſim nobis ab altero fiat quę regula ueluti lidius q̃dã lapis eſt, ad q̃ cõſciẽtia nr̃a applicaẽ. Facile diiudicauerit, num huius præcepti rea ſit.

Facultatum nostrarũ ptẽ pauperes ſibi vendicant
Q̃uo intelligendus ꝙ Salomõ furtũ eleuat

RVrſus cũ p̃cipit, ut omĩ petẽti demus, & uolentẽ a uobis mutuare, ne auerſemur, bñficẽtiã, & eleemoſynã in pauperes a nobis req̃rit ſubindicãs externa bona ſic eſſe nr̃a, ut tñ eorꝶ partem egentes ſibi uendicent, (q̃d & ſupius docuimus) q̃ minus abſurdũ tibi uidebiẽ ꝙ Sapiẽs, ꝓuer. vi. dixit. Nõ ẽ grãdis culpa cũ qs furatus fuerit. Loq̃ẽ eñ de hoie, quẽ ineuitabilis uitę neceſſitas ad furãdũ impellit, q̃ plane uel minuit, uel tollit culpã,

Prouerb 6
Furtum graue peccatum
Exod, 3.

quãdoq̃dẽ mox ſubdit. Furaẽ ut eſurientem impleat uentrẽ. Quãq̃ etiã ꝙ Salomõ dicit furti culpã nõ eſſe grãdẽ adulterij criminis oĩm grauiſſimi reſpectu, cuius cõparatiõe furtũ ex neceſſitate cõmiſſum lõge minoris culpę ẽ dictũ eſſe uideẽ. Alioq furtũ etiã ꝙ ad ſe attinet crimen grauiſſimũ, ſi

Augustini q̃ſtio 8ũ in Exod. li. 2

tñ uel manuũ labore uel alia q̃cũq; ratiõe fames pelli poſſit. Cęterꝶ ꝙ Exo:

di iiij.ca. Dñs ꝑ Moyſem Hebreis mãdaſſe legit̃,ut acciperẽt ab Ægyptijs
uaſa aurea & argẽtea,& ueſtes ꝓtioſas,utq̃ deꝑdarẽt ſeu ſpoliarẽt Ægy
ptũ,nihil habet cũ hoc ꝓcepto cõe. Nec illi deo obtẽperãtes furtũ cõmiſe-
rũt,ſed deo iubẽte ĩpleuerũt myſteriũ. Mãdatũ dei erat,cuius eſt terra &
plenitudo eius,de q̊ iudicãdum nõ fuerat,ſed obediẽtia tm̃ ꝓſtãda. Ille em̃ Pſalmo.23
nouit q̃ iuſte mãdauerit,ad ſeruũ aũt ꝑtinet obediẽter facere,q̊d ille mãda-
uit qui cũ a priuata cupiditate mẽtẽ defecatã habet,ac dei iuſſionẽ inſequit̃
peccare oĩno nõ poteſt. Sed ut ad uim ꝓcepti reuertamur, ea inprimis in Vis ꝓcepti
hoc ſita eſt,ut ab om̃i fraudulẽta uſurpatiõe rei aliene penitus abſtineamus
Impingunt ergo imprimis in hoc præceptum q rem alienam fraudulen- Qui peccent in
ter cõtrectãt ĩuito dño. Videte(inqt Thobias)ne forte furtiuus ſit hœdus, hoc ꝓceptum
reddite eũ dñis ſuis,quia nõ licet nobis aut edere ex furto aliquid,aut cõtin
gere. Iam etſi olim tale crimẽ lege Moſaica nõ plecteret̃ morte, ut uidere ẽ Tobiæ.2.
Exodi ca.xx. Nihilo ſetius tamẽ nõ iniuſte agũt magiſtratus,qui inſeqntes An peccẽt magiſtratus qui furum morte puniunt
ꝓſentes leges & patrię mores fures ſuſpẽdũt. Neq̃ em̃ lex iudicialis & po
litia Moyſi in gentes etiã tranſlata eſt,ſed docet euãgeliũ ꝓſentibus magi- Exodi,22
ſtratibus obediendũ eẽ. Quibus etiã poteſtatẽ legũ cõdẽdarꝫ ꝓbet,ac ut in- Policia Moyſi non ẽ trãſlata i gentes
ſontes ac pacis & cõmunis ſocietatis ꝑturbatores ſeueræ aĩaduertant ꝑmit-
tit. Sed tñ uiderit magiſtratus,ne ſint appetentes ſanguinis,neq̃ acceptores Romano.13
ꝑſonarꝫ,neue furculũ qui uel ob neceſſitatem quid modicũ furatus eſt,ſpẽ Matt 23
etiã frugis melioris uitę,ꝑmittentẽ,temere furce addicãt,publicos autẽ ho- Quid videndus mgrãtibus
micidas,adulteros,raptores,latrones.ac pauperꝫ direptores liberos abire
ꝑmittãt. Nõ cõſideres inquit lex,ꝑſonã pauperis,nec honores uultũ potẽ- Leuit.19
tis,iuſte iudica,ꝓximo tuo. Item Deutero.i. Quod iuſtũ eſt iudicate,ſiue ci Deute. 1
uis ſit ille,ſiue peregrinus,nulla erit diſtãtia perſonarꝫ. Ita paruũ audietis
ut magnum,nec accipietis cuiuſq̃ perſonã,quia dei iudiciũ eſt. Rurſus,iu- Eccl. 7
ſte q̊d iuſtũ eſt perſequere. Nec abs re monet ſapiens dicens. Noli quærere
fieri iudex niſi ualeas uirtute irrũpere iniqtates,ne forte extimeſcas faciem
potentis,& ponas ſcãdalum iniqtate tua. Grauius aũt in hoc ꝓceptũ peccãt Prædones
Prædones & Pyrate,q apta ui ſub ſis belli ſpecie ſpoliant hoĩes,de qbus Pyrate
Paulus Corinth.vi.dixit,Quod fures & raptores regnũ dei non poſſide- 1.Corinthio 6. Principes cõmunes
bũt,Quibus finitimi ſunt principes & Magiſtratus,q hoſce milites ſeu eq̃ Latrones
tes uiarũ obſeſſores,ac rapinã agentes (q̊s lex ciuilis latrones appellat)ꝑ Raptores
cõniuẽtiã ferũt, Audiãt ſiqdẽ ꝓphetã Eſaiã. Prĩcipes tui infideles ſocij fu- Eſaiæ 1.
rũ. Nã q utriq̃ crimẽ hinc eleuãt ꝓinde atq̃ locupleitbus, ac ut ipſi uocãt
uſurarijs mercatoribus crumenulã exuere leue ſit eo ipo cõprobant,ac ꝓ-
prio q̃ſi teſtimonio cõuincũt,ſe iniuſtis iniuſtiores, iniquis iniquiores,& Qui prĩcipes vectigalia bona conſcientia accipiant
auaris auariores eẽ. Viderĩt autem eiuſcemodi principes q̃ tãdẽ raciõe ue
ctigalia ac tributa accipiãt,ſiqdem ipſis non ut quibuſlibet ſed ut dei mini
ſtris,& uĩdicibus in irã eis q male agũt,& in hoc ipſum ſeruiẽtibus,ut pax
et trãqllitas publica ſeruet̃ tributa præſtamus,ut teſtis eſt Paulus Ro.xiij Roma.13

Atq; inde etiã cõſequẽs eſt, ipſos hoc p̃ceptũ p̃uaricari, dũ ſubditos illici-
tis exactionibus expilãt, dũ iniq̃s leges cõdũt, dũ iniuſta bella tractãt, dũ
ſubditos ementito aliq̃ honeſtatis titulo diripiũt, dũq; iudiciũ ac iuſtitiã di
Qñ vectigalia uẽdũt. Illicitę quidẽ exactiones & uectigalia imponũt, cũ iuſta cauſa im-
illicite iponãtur poni haud poſtulat, aut cũ modũ excedũt, aut deniq; cũ p̃ſonis publico iu
re a ſolutiõe uectigaliũ exẽptis & immunibus imponũt. Iuſtę uero cauſæ
Qñ licite ĩponẽdi uectigal ſubditis, ĩter cęteras ſunt, iuſtinę defẽſio, trãquillitatis pu
blicę uindicatio, a ui & inſidijs p̃donũ tuitio uel defenſio, p̃uinciæ purga-
tio, uiarꝫ publicarꝫ, ac pontiũ fluminibus male uadoſis tranſmiſſorꝫ ex-
tructio & refectio. Rurſus iuſta cauſa nõ eſt ſi ad crapulã, ad cõmeſſatiões,
Qñ ex iniuſta cã ad uoluptates, ad luxum, ad ſpectacula, & id genus ſimiles uanitates, uel
parãdas uel augẽdas imponãt. Modum uero excedunt uectigalia, cũ prin
cipes rapaces, æquis & ſolitis uectigalibus cõtẽti nõ ſunt, ſed noua ſubin-
Qñ modũ excedant de imponunt, ac ſubditos ſimul & tõdunt & deglubunt, cũ tamẽ uel Aeth
Suetonius in vita Tyberij nicus Cęſar Tyberius boni paſtoris eẽ docuerit oues tõdere, nõ deglubere.
Occurritur ob iectioni Gene.47. Nõ habẽt hi q̃ p̃ Ioſeph, qui Ægyptũ omnẽ famę laborãtẽ, Pharaoni ue
ctigalẽ fecit ſe excuſẽt. Is em̃ bono & ęq̃ſſimo iure terrã emptã, fecit uecti-
galẽ, nõ opp̃ſſit liberã, nõ ĩ ſeruitutẽ redegit, ſed ab inedia liberauit, q̃obrẽ
& lĩgua Ægyptiaca dictus ẽ, nõ opp̃ſſor, ſed ſeruator. At quã grauiter ſcri
Ibidem ptura inſectet eos, qui ſecus agũt, inter cæteros audiendus ẽ Ezechiel, Prin
cipes (inquit) eius in medio illius, q̃ſi lupi rapiẽtes prędam. Et iterũ: qui in
Ezech.22 Eze.33. ſanguine comeditis, nunquid terram hæreditate poſſidebitis? Iitidem Eſa
ias, Vę horrendũ ijs comminatur, qui cõdũt leges iniquas, & ſcribentes in-
Eſaie.10 iuſtitias ſcripſerũt, ut opprimerent in iudicio pauperes, & uim facerent
cauſæ humiliũ, ut eſſent uiduæ pręda illorꝫ, & pupillos diriperent. Audis
etiam Iob de huiuſmodi ſucclamantem, Aſinũ pupillorꝫ abegerũt, & abſtu
lerũt, p̃ pignore bouem uiduæ, & oppreſſerũt pariter mãſuetos terræ, uigilã
Iob 24. tes ad p̃dam præparant panem liberis. Agrum nõ ſuum demetunt & ui-
neam eius quẽ ui oppreſſerũt uindemiant, nudos dimittunt homines, ueſti
menta tollentes, quibus nõ eſt in frigore op̃imentũ, q̃s imbres mõtiũ rigãt,
nõ habentes uelamen, amplexant lapides, uim fecerũt dep̃dãtes pupillos &
Tẽperãdũ ẽ principib⁹ a frequẽti vectigaliũ impoſitione uulgũ pauperẽ deſpoliauerũt. Eſuriẽtibus tulerũt ſpicas, de ciuitatibus fe
cerũt uiros gemere, & aĩa uulneratorꝫ clamauit, & deus inultũ abire nõ
patit. Quę oĩa nõ in quoſlibet Prĩcipes aut magnates, ſed in rapaces tñ, q
uiolẽta tyrãnide (q̃ tãto ſceleſtior ẽ furto, quãto ẽ ĩpudentior & uiolẽtior)
dicta uideri debẽt, nõ in prĩcipes & magiſtratus qui ex iuſta cã tributũ cõ-
Tributa ac vectigalia ex Chriſti p̃cepto ſoluẽda ferẽdũ indicũt, quibus tñ dãda ẽ op̃a, ne hoc ſæpe fiat, quod tenuitati æra-
rij, frugalitate rectius q̃ uiolẽtis ac inſolitis exactiõibus p̃uideat. Abſit
Matt.22 uero ut factioſis ac uertiginoſis ſpiritibus (qui cenſus & uectigalia ue
1.Petri.2 Roma.13 luti rẽ iniquã dãnãt) ullũ ſuę ſeditionis p̃ſidiũ afferãt, Nã & tributa ac ue-
Matt.17 ctigalia ex Chriſti præcepto ſoluenda ſunt, & parendum magiſtratibus
Roma.13 etiam iniqua iubentibus, modo non præcipiant quid contra uerbum dei,

ꝙ & Chr̄s tributum ſoluerit & ꝑ Paulum ſoluēda mādauerit . Sed de hoc
ſatis. Inſuꝑ Iudices q iuſtitiā ac Iudiciū (quę gratis īpartiēda ſunt) diuēdūt, Exodi.23.
grauiter in hoc ꝓceptū peccare putādi ſunt. Nā id ꝗ graue ſit ſatis decla-
rat Moyſes Exodi xxiij. Nō accipias inqt munera ꝗ excęcāt prudētes, &
ſubuertunt v̾ba iuſtorꝫ, Rurſus Deuteronomij uiceſimo vi. Nō accipies Deutero.16
ꝑſonā nec munera, ꝗa munera excęcāt oculos ſapiētiū, & mutāt v̾ba iuſto
rū, Iuſte ꝙ iuſtū ē exequeris. Iuſte uero ꝙ iuſtum ē exæquit, qui ad defen- Iuſte quod iuſtū
ſionē iuſtitię & v̾tutis ęmulatiōe, non amore ꝓmij tēporalis excitāt Ietro eſt exequendū
ſocer Moiſi, Iudicē eligēdum ſenſit eum, in ꝗ ſit ſapiētia, timor dei, & ueri Exodi.18.
tas, & qui oderit auaritiā Et prophetæ ubiꝗ Iudicum cupiditatē deteſtāt Qualis iudex eligendus.
ueluti Eſaię i. et iij. Hieremiæ l. Ezechielis xxij Micheæ iij. Sophonię ꝗn. Eſaię.1 & 3.
Prouerbi: uiceſ. octauo, Nec tantum peccāt Magiſtratus hæc facientes, Hie.50
ſed & a ſuis præſidibus, Vicarijs, Officialibus, alijſꝗ miniſtris fieri ꝑmit Ezech.22
tentes, quod nō ſolum digni ſint morte qui faciunt, ſed etiā qui cōſentiunt Michei.3
facientibus. Quid ni morti digni ac proximi; cōtra quos aſſidua paupe- Sopho.3 Prouer.28
rum oppreſſorum uox in cęlum clamat. Quēadmodum Exodi uiceſimo- Roma.1
ſecundo ſcribitur: Viduę & pupillo non nocebitis. Si leſeritis eos, uocifera Exod.22
buntur ad me, & ego audiam clamorem eorū & indignabitur furor meus,
percutiamꝗ uos gladio & erunt uxores ueſtrę uiduę, & filij ueſtri pupil
li. Itidē: Nō minus peccāt in hāc legem Eccleſiaſtici pręſides, qui indignos Prælatis Symoniaci
accepta pecunia ad gubernacula Eccleſiarum admouent, Nam uendentes Matthei.10
(quod gratis cōmitti ac dari debebat) nōne furantur? Qui Heroboam illū Acto.5.
imitantur. De quo ſcriptū eſt, Quicunꝗ uolebat, implebat manū eius & 3.Regum 13.
fiebat ſacerdos excelſorū, & propter hanc cauſam peccauit domus Hie-
roboam, & auerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ, Deinde quis nō uidet
in hoc præceptum quā grauiſſime peccare ſacrilegos, qui ſacra propha- Sacrilegi
nant, qui templa demoliuntur, qui prædia eccleſię diſtrahunt, qui tēplorꝫ
facultates diripiūt, qui Clericos & Monachos ſuis domicilijs extrudunt
ac uictu priuāt, Quos merito tęrreat Balthazar apud Danielem, & Helio Daniel.5
dorus ꝗ tēplū Hieroſolomis deſpoliaturus, ſubito cōcidit ī terrā, & multa 2.Macha.3.
caligīe obrutus, e tēplo ſemiuiuus eiectus ē. Itē Anthiochus ille, quē dirus 2.Machabe.9
uiſcerꝫ dolor (tēplū expoliare tētātē) apphēdit, ſic ut de corpore īpij uer-
mes ſcaturirēt, ac uiuētes ī doloribus carnes eius effluerēt, adeo ut odor
etiā illius & fętor exercitū grauaret. Deīde huius ꝓcepti cēſura ꝑcellūt pe- Depeculatores
culatores, qui ſuppilant ex ęrario publico Plagiarij, q abducūt aliena māci Plagiarij
pia ſeu liberos, Abigei q abducūt aliena iumēta aut pecudes, Peccāt item Aligei
Vſurarij ī hāc legē ꝙ uſurā & lex abominet & euāgeliū dānet. Vt legē ſile Vſurarij
amus, Euāgelij doctria ꝗ latius ſe porrigit ſic habet, Si mutuū dederitis his Exodi.22 Leui.25
a qbus ſperatis recipere ꝗ grā ē uobis? Nā & pctōres pctōribus fęnerant Ezechi.8.&18
ut recipiāt ęqlia. Verūtn̄ mutuū date, nihil inde ſperantes Pſal.14 Luce.6

Sūt & furtorꝫ ꝗdā gn̄era tectiora, ſed nō minus ſcelerata, Qualia cōmittūt Furta tectiora
q mercenarios debita mercede fraudāt, cōtra ꝗs Iacobus cap.v. iclamat Iacob.5

Ecce(inquit)merces operariorum,qui meſſuerunt regiones ueſtras,quæ
fraudata ẽ a uobis clamat,& clamor eorum ĩ aures domini Sabaoth intro
iuit.Quo fit ut in hunc modũ Leuiticus moneat.Nõ morabit̃ opus mer-
cenarij tui apud te uſq; mane, Viciſſim peccat operarius,qui aut non præ
Adulterantes monetã — ſtat quod pollicitus eſt,aut infide præſtat,is enim ſi mercedem integram
accipit fur eſt,Qui monetam publicam adulterãt furibus deteriores ſunt,
Impoſtores — Impoſtores,qui ficata, ueluti factitias gemmas pro ueris ac natiuis diuen
Aenopole Aurige — dũt& reuera fures ſunt,Eodem crimine Aenopole & Aurige ſe reos faciũt
Inſtitores — & inuoluunt,qui aquã ſulphuratã,aut lixinium uendunt pro uino, Et in-
ſtitores (qui iniquo pondere & fallaci menſura emptorem circumueniũt)
furibus peiores ſunt.Non habebis(inquit lex)in ſacculo diuerſa pondera
Calũniatores — maius & minus,Et iterum ,Nolite facere iniquũ aliquid in iuditio, in re-
gula ,in pondere,& menſura.Adhæc qui calumniantur pauperem, id qđ
crebro fit fraudulentis litibus,aut alijs etiam doloſis commentis quibus il
Eccle.40. — li hoc agũt ac cõtendunt,ut egeni ius uel euartant uel ſaltẽ ĩpediant , huius
præcepti cenſuram non euadunt,Nam & calumniam mendacem ſapiens
Ezech.c.22. — ſupra mortem grauem eſſe aſſerit,& Ezechiel dominum loquentem fa-
cit in hæc uerba,Populi terræ calumniabantur calumniam,& rapuebant
uiolenter,egenum & pauperem afflixerunt,& aduenam opprimebant ca
lumnia abſq; iuditio,& effudi ſuper eos indignationem meam, Itẽ apud
Male parte male diſlabuntur — Zachariam ca,ſeptimo.legis uiduam & pupillum & aduenam & paupe-
rem nolite calumniari,& malum uir fratri ſuo non cogitet in corde. ſuo,
Neq; uero ob id ſecum gaudeant iſti,quod ſcilicet per calumniam ditez-
Prouer.22, — cunt,aut quod ſententia ſecus quã oportebat extorta ſuperiores euadant,
Nam ſcriptũ ẽ,Qui calũniat̃ pauperẽ ut augeat diuitias,dabit ipſe ditiori
Extrudẽtes merces quãti poſſunt — & egebit.Et ſapiẽs Ecclesi.q̃rto.Si uideris igr calũnias ægenorꝝ,& uiolẽ-
ta iuditia,& ſubuerti iuſtitiã ĩ prouĩcia,ne mireris, qa excelſo excelſior ẽ ali
us.Rurſus q merces ſuas uẽdũt,nõ quãti debẽt ſed quãti poſſunt qs excu
ſabit a furto? qũ prophetã dicẽtẽ legamus. Audite hoc,q cõteritis paupe
rẽ & deficere facitis ægenos terræ,dicẽtes,quũ trãſibit mẽſis & uenũdabi
mus merces? ſabbatũ,& operſemus frumẽtũ, ut iminuamus mẽſurã
et augeamus ſiclũ & ſupponamus ſtateras doloſas ut poſſideamus in ar
Molitores piſtores — gẽto egenos & pauperes,p calciamentis,& quiſquilias frumẽti uendamus
Et paulo poſt ſubditur Iurauit dñs ſi oblitus fuero uſq; in finem omnia
opera eorum Molitores etiam ac Piſtores ueteri dicterio fures appel
lãt,ſed hij demum recte ac Iure qui rẽ alienã uel ſubtrahunt uel uitiant.

Clerici qui ſociĩ furũ — Iam ſi hęc obtinent in rebus prophanis,quanto magis in cenſibus eccleſi
aſticis,quorũ Clerici & ſacerdotes diſpenſatores tãtũ ſunt nõ dñi? Qua
de re Clerici et ſacerdotes, q cẽſus Eccleſiaſticos accipiũt nec ea pſtare co
nãt,ob que illi ſunt inſtituti, aut q ſacerdotij cenſus accipiunt,cũ abhorre
ant a ſacris,Itidẽ q Eccleſię pr̃imoniũ cũ ę ſcortis & potatoribus decoquũt,

& paupe-

& pauperes negligunt, Quos nō dubium eſt infideliū diſpenſatoꝝ pœna afficiendos. Sic em̄ legis apud Lucā, dn̄m dicentem: Quod ſi dixerit ſeruus in corde ſuo, morā facit dn̄s meus venire, & cœperit percutere ſeruos & ancillas, & edere & bibere, & inebriari, veniet dn̄s ſerui illius in die qua nō ſperat, & hora quā ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis.

Lucæ. 12

POſtremo, quiſquis fratri ſuo malū cogitat & regulā euāgelicā de nō faciendo alteri, q̄d ſibi fieri nolit, nō inſequit̄, is ab huius p̄cepti trāſgreſſione omnino excuſari nō poteſt. Id vero omittendū nō eſt, peccatū q̄d vſurpatione rei alienæ cōmittit̄, nō aliter cōdonari, niſi integra fiat ablatæ rei reſtitutio. Vulgatū eſt Auguſtini verbū, Peccatū non dimittit̄, niſi ablatum reſtituat̄. Et pulchre Chryſoſtomus in opere imperfecto: Qualis (inquit) p̄ceſſit offenſio, talis ſequat̄ reconciliatio. Et poſt pauca: Si operibus quemq̃ offendiſti, redde quæ abſtuliſti, & pœnituiſti, iuxta illud Zachæi: Dn̄e, quæcunq; fraude abſtuli, reddo in quadruplo. Et ſtatim poſt, Alioqui niſi quem factis læſiſti, factis placaueris, ſine cauſa oras ad dn̄m, ſine cauſa eleemoſynas facis de rebus quibus alios expoliaſti. Quid prodeſt tibi, ſi alter pro te oret ad dn̄m, alter aūt a te fraudatus aduerſus te ingemiſcat ad deū Quod tamen ſic accipe ſi reſtitutio fieri poſſit, ſin ſecus, adeſſe ſaltē debet prompta voluntas alienū reſtituendi, Aut ſi ignoret̄ is, cui reſtitutio facienda venit, de mammona iniquitatis pauperes ſubleuādi erūt, quēadmodū & ſuperius nos dixiſſe meminimus.

Matth. 7
Peccatū non dimittit̄, niſi reſtituatur ablatum Auguſtin.
Chryſoſtomus in opere impfecto.
Lucæ. 19
Quid agendū vbi reſtitutio fieri nō poteſt
Sup. in ſacro pœnitētiæ

CAeterū, Chriſtus p̄ter hęc omnia quiddā etiā maius requirit, vt hoc p̄ceptū adimpleamus, nimiꝝ vt liberales etiā ſimus in proximum, adeo vt gehenna, dignos eos eſſe pronuntiet, qui in pauperes & egenos, quū poſſunt & res exigit, nō impēdunt. Quod parabola de diuite epulone & Lazaro ſatis oſtendit, Lucæ. xvi. Quamobrem tam ſerio monet Chriſtus, vt eleemoſynā faciamus, quū ait: Veruntamē q̄d ſupereſt, date eleemoſynā, & ecce oīa mūda ſunt vobis. Et iteꝝ: Facite vobis ſacculos, q nō veteraſcunt, theſauꝝ non deficientē in cœlis. Tanta vero eſt miſericordiæ exhibendæ proximo apud deum ratio, vt Chriſtus Matth. xxv. teſtet̄, ſe in extremo illo iudicio iuſtis, qui miſericordiæ opera in proximū exercuerunt, regnum cœleſte redditurum, e regione vero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturū. Admonet denique hoc p̄ceptū nos frugalitatis ac ſedulitatis, ne ſcilicet noſtra culpa in inopiam ruamus, ſed magis manibus laboremus vt victus ſuppetat, vtq; impartiri poſſimus ei qui eget, Quemadmodū Paulus ait: Qui furabatur, nō amplius furetur, magis aūt laboret operādo manibus ſuis q̄d bonū eſt vt habeat vnde tribuat neceſſitatē patienti, Ephe. v.

Chriſtus vbiq; perfectionem iuſtitiæ requirit
Lucę. 16
Lucę. 11
Ibidem
Auguſtinus.
Matth. 25
Admonemur frugalitatis
Ephe. 5

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON LOQVERIS CONTRA PROximum tuum ſalſum teſtimonium.

Ordinis ratio.

Hoc præceptum pertinet principaliter ad muniendum iudicia.

A parte totum intelligitur.

Falſi teſtimonij nomine quid contineatur

POſt p̄cepta ſecūdæ tabulæ, q̄bus mādat̃, ne quo modo fratrē noſtrū opere lædamus, tum in corpore, tū in bonis, p̄ſens decēti ordine ſubnectit̃ p̄ceptū, quo p̄cipit̃; ne vel verbo fratrē lædamus. Vt iem̃ per ſuperiora, perſonæ, coniuges, ac res proximorꝝ ab iniuria vindicant̃, ita præſens ſynceritatē iudiciorū (quæ ad defenſionem illorū omnium diuinitus inſtituta ſunt) requirit. Quemadmodum aūt in ſuperioribus præceptis, a parte totū recte intelligitur, veluti cum idololatriæ nomine, non tantum illa craſſa, ſed & illa cordis & interna venit, Item, periurij nomine omnis illicita nominis dei vſurpatio, ſabbati item, omnis ſpiritalis vacatio, adhæc homicidij nomine omnis proximi læſio in perſonam redundās, Mœchiæ vero omnis illicitus coitus, Deniq; furti nomine omnis noxia rebus proximi illata. Sic abſurdum non eſt, ſub falſi teſtimonij titulo contineri omnem noxam, qua per lingnā proximū afficimus, Hoc em̃ apud Moſen frequēs eſt, vt inſigne aliquod exēplū ponat, ac vt poſtremo effectu ſimpliciter prohibito, omnes etiā cauſas & occaſiones, quibus ſit vt ad illum eatur, damnatos eſſe velit. Recte item hoc præceptum, q̄d omnem linguæ abuſum, atq; omne mendacium vetat, ſuperiori quod furtū prohibet proxime ſubnectitur, quod ſcilicet cognata vitia ſint, mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non ſolet, furtum multo minus cōmittit, ita raro ſit, quin mendaces etiam furentur.

Cognata vitia mendacium & furtū.

Vis præcepti.

Math. 12

Ephe. 5

2. Timoth. 2

Cauendū ab omni hypocryſi

Math. 7

CHriſtus perfectionis magiſter vim huius p̄cepti ad cor ipſum & affectus tranſfert, docens etiam eum contra proximum ſalſum teſtimonium dicere, qui vel dicere cogitauit, ſi detur occaſio: Quæ (inquit) procedunt de ore, de corde exeunt, hoc eſt, ea quæ in corde latent, & quum præbetur occaſio foris erumpunt, coinquinant hominem, De corde em̃ exeunt cogitationes malæ, falſa teſtimonia, & blaſphemiæ. Deinde Chriſtus docet hoc p̄cepto contineri, vt nedū a mendacio, ſed ab omni verbo otioſo quod ad rē nō pertinet, temperemus, Dico (inq̄t) vobis, q̄m omne verbū otioſum, q̄d loquuti fuerint hoīes, reddēt rationē de eo in die iudicij. Et Paulus magiſtri ſui interpres, Ephe. v. ait: Turpitudo, aut ſtultiloquiū, aut ſcurrilitas, q̄ ad ad rem nō pertinet, nec nominet̃ in vobis. Item ij. Timo. ij. Prophana (inq̄t) & vaniloquia deuita, multū em̃ ꝓficiunt ad impietatē. Præterea Chr̄s monet cauēdū ab omni hypocriſi, hoc ē, ſimulatione & diſſimulatiōe (quū inq̄t) Cauete a fermēto phariſæorꝝ, quod eſt hypocriſis. Itē, prohibet omne temerariū iudiciū de proximo (quum inq̄t) Nolite iudicare, & nō iudicabimini, Nolite cōdēnare, & nō cōdēnabi-

nabimini. Et paulo poſt: Quid autē vides feſtucā in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nō vides? aut quomodo dices fratri tuo: Frater, ſine eijciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucā de oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne ſecundū faciem iudicemus, ſed vt iuſtum iudicium iuſtificemus, Nec tantū prohibet temerariū iudicium quod externe fit, ſed & animi, hoc eſt, ne male de proximo ſentiamus, ſed vel omnia in meliorē partē interpretemur, vel infirmitatē ſeu vitia proximi patienter feramus, atq; etiā tegamus. Atq; hoc eſt, q̄ nos miſericordes eſſe vult, hoc eſt, dextro ac candido corde erga proximū. Atq; huc ſpectat inſignis illa parabola de phariſæo ac publicano. Deniq; Chriſtus requirit in nobis nō tantū linguæ, ſed & cordis veritatē, ſimplicitatē, ac ſynceritatem, vt nō aliter lingua loquať, q̄ quod mens ſentit, Nam quū verbum, cogitationis nuntius ſit, qui fieri poteſt, quin peccatū cōmittatur, ſi verbum aliud enunciet, aliud mens cogitet, neutrum em̄ ſuo officio recte defungitur, Quod & Pſaltes non tacuit, qui tales deſcribens, ait: Corde & corde loquuti ſunt, Qui & alibi eum demū in tabernaculo dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua.

Non ſecundum faciem iudicandum

Quid ſit eſſe miſericordē erga proximum.

Lucæ. 18

Veritas pulcherrima virtutum

22. q. 2. c. mihi.

Pſalm. 14

SEd inquies, Si hæc eſt huius p̄cepti ratio, quomodo excuſabis Abraham & Iſaac, qui (ne interficerenť propter vxores ſuas) eas ſorores ſuas nuncuparunt, diſſimulantes coniuges eſſe? Item, quomodo Iacob defendes, qui vt ſe Eſau ſimularet, manus & collū pellibus hœdorum circundedit? Deinde qui tutabere obſtetrices Aegyptiorum, quæ & laudē timoris domini dei etiam beneficia ſenſiſſe, ex mendacio videnť aſſequutæ? Præterea qui factū eſt (dices) Raab meretrix, adeo nō damneť ob mēdaciū illud, quo finxit Hebræorum nuntios apud ſe latentes iādudū ſe abijſſe, vt & ob tale facinus in Hebræorum familiam, quin etiam in Chri genealogiā ſit aſcita? Deniq;, qui ſit (roges) q̄ Iudith tātopere celebrať, quæ Holofernem mētiendo decepit, ac interemit? Hunc nodū vt diſſoluant patres, mendaciū triplex faciunt, officioſum, iocoſum, & pernitioſum. Mendaciū officioſum id appellant, q̄d nulli nocet & alicui prodeſt, aut etiā q̄d neceſſitatis ratio, pietate, miſericordia, aut zelo religionis ſuadente quodāmodo extorquet, etſi interim alijs nocere videať, Hoc vt patres nō ducant crimen eſſe capitale, nō audent tamen pronuntiare omnino nō eſſe peccatū, quin etiā p̄ccatū eſſe diffiniūt, ſed excuſabilius, ac veniale, q̄ nō ſint cōmittenda mala, vt eueniant bona, nec etiā qualecunq; peccatū perpetrare liceat pro redimēda vita. In patribus ac cæteris pijs, quos obiectio recenſuit, aliud quoq; ſpectandū eſt, nēpe animus ab omni fallendi propoſito penitus alienus. Ad hæc ad obſequēdum ductibus

Quæſtio.

Gene. 12. 20

Gene. 26

Gene. 27

Exodi. 1

Ioſue. 2. & 6

Iudith. 13

Dilutio

Aug. de mēdacio ad Cōſentium.

Triplex mēdacium.

Officioſum.

Nullum peccatum cōmittēdū etiā pro redimenda vita

ſpiritus totus paratus, myſterio etiam ac ordinationi dei totus ſubſeruiens, vt interim ſileamus ſanctorꝝ quum verba tum facta ſic temperata fuiſſe, vt vix eos commiſſi mendacij arguere poſſis. Abraham em̄ & Iſaac in vitę diſcrimine apud impios conſtituti, nō omnino mētiti ſunt quū & affirmarint vxores ſuas, ſuas etiā eſſe ſorores, quēadmodū Abraham regi Abimelech mendacij eum inſimulanti rn̄dit, Vere ſoror mea eſt, & filia patris mei & nō ſilia matris meæ, & dixi eam vxorē, Hebræis

Fratres & ſorores apud Hebræos

em̄ oēs quotquot de vna cognatione ſunt, fratres & ſorores appellātur. Quod aūt Iacob ſeciſſe legitur, plane myſticum eſt, electioni dei ſubſeruiens, nec omnino falſum erat, quod dicebat Iacob ſe eſſe primogenitū, quū Eſau ipſi primogenita ſua vendidiſſet, & dei electione primogenitus cenſeret̃, quemadmodū & nos dei dono & beneficio per fidē Abrahæ filij dicimur, In benedictionem Hebræis quidē ex carne Abrahæ deſcendentibus promiſſam, ſed ob infidelitatē ablatam, ſurrogati. Itidem, q̄

Auguſtinus, de mēdacio

non vacet myſterio, quod ſecere Aegyptiacæ illæ obſtetrices Raab, Itē ac Dauid, deniq; Iudith illa memorabilis fœmina, de Holoferne triumphans non eſt hic dicendi locus. Tantū hoc ex Auguſtino memorabimus, ꝙ obſtetrices illæ ob id remuneratæ nō ſint, ꝙ mentitæ fuerīt, ſed ob pietatem erga deum, quia ſcilicet infantes Hebræorꝝ liberare ſtuduerunt, nec Raab commendat̃ mendacij nomine, ſed ꝙ certa de voluntate

Non temere qbuſlibet q fidei ſanctorū expertes ſunt ſanctorum exēpla externe imitanda.

Nō cōmittēdum mendaciū etiā vitæ tuēdæ cauſa.

Ecci.7

Roma.3.

dei pie egiſſet in liberādis nuntijs Hebræorꝝ. Non ergo temere cuilibet hæc ſanctorꝝ exempla imitāda ducimus. Quis em̄ poſt aduentū Chriſti dn̄i (qui oībus typis & figuris veteris legis, in quibus oīa cōtingebāt, finē fecit, q ſolus grām & veritatē attulit) dicere audeat ſe inſtigāte ſpū vel officioſe mentiri? Certe Chriſtiano homini potius expectāda mors fuerit, q̄ vt fidē fallat, aut vt mētiat̃, vel apud impios, etiā pietatis cauſa. Nā ſibi quiſq; dictū putare debet, q̊d Eccleſiaſtici. vij. ſcribit̃. Noli velle mētiri omne mendaciū. Deinde omnino cauendū Chriſtiano, ne mendacio pietatis cauſam p̄texat. Paulus ait: Si veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriā ipſius, qd adhuc ego tanq̄ pctōr iudicor, & nō ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidā nos dicere, Faciamus mala vt eueniant bona.

Mendacium iocoſum.

Ecci.7

Ephe.5

Licet Contionatori. vti ſimilitudinibus.

MEndacium aūt iocoſum eſt, q̊d vt nemini obeſt, ita & nemini prodeſt, oblectādi cauſſa dictū, q̊d etſi capitale nō ſit, minus tn̄ licet q̄ illud officioſum, futurꝝ etiā capitale, ſi aſſiduitate aggrauet̃, q̊d ſatis teſtatur locus ille Eccleſiaſtici. v. Noli mentiri omne mendacium, aſſiduitas em̄ illius mala eſt. Et Paulus dānat omne ſtultiloquium, atq; etiā vrbanitatē, quā vocāt, ad rē nō pertinentē, ac p̄cipit vt ſermo noſter ſale cōditus ſit. Nec mirꝝ, q̊d & de omni verbo otioſo reddendā eſſe rationē in illo iudicio, Chrs affirmarit. Nec tn̄ propterea putandū eſt p̄cipi, ne etiam docēdi cauſſa adhibeant̃ docti apologi aut parabolæ pietatē annexā habentes,

bentes, modo nõ neſciat auditor, quo aīo & quorſum verba q̄ audierit di
cta ſint. At q loquacitatis vitio, vel delectatiõe mendacij (qua ſe facetos
putãt) mentiunt̃, idq́ꝫ ad eũ modũ, vt vel hinc vane placeãt, vel vt audi-
entes, vana credulitate imbuãt ac fallãt, hi q̃uo excuſari poſſint nõ vide- Taxatur abuſus.
mus. Quãobrẽ nr̃a ſentẽtia nõ leuiter peccarũt, q hactenus e ſuggeſtis,
loco Euãgelij aniles fabulas ac exẽpla impudenter cõficta vulgo ꝑdica-
runt, q̃d hocipſo nõ vulgarẽ ſuſpitionẽ ac cõtumeliã doctrinæ fidei, quã
profitebant̃, attulerunt. Recte dixit Auguſtinus, Si ad ſcripturas ſacras Auguſtinus
admiſta fuerint mendacia, nihil remanet in eis ſoliditatis. ad Hierõ.

MEndaciũ ꝑnitioſum ſeu malignũ id iure cenſet̃, q̃d nulli prodeſt & Mne daciũ
aliȷ́s nocet, hoc eſt, q̃d eo fine dicit̃, vt proximo, vel vitæ, vel ſamę, ꝑnitioſum.
vel bonoꝝ externoꝝ iacturã afferat, q̃d oĩno dãnabile eſt, queẽadmodũ
ſtatim oſtendemus. Sed dices, Si hæc eſt Chr̃i ſnĩa, vt de fratre candide Quæſtio
ſemꝑ ſentire, & neminẽ iudicare debeamus. Nunq̃d ergo peccabimus, ſi
publicũ fratris crimẽ publice etiã deteſtemur? R̃ndemus, nequaq̃ id pro Dilutio
hiberi, Nã q̃d Chr̃s iubet, ne iudicemus, intelligendũ eſt, de his rebus, q̄ Locus Math.6. expli-
poſſunt & bono & malo aĩo fieri, tũ em̃ deo iudiciũ dimittẽdum eſt, nec catur.
de alterius corde (q̃d nõ videmus) temere proferẽda ſnĩa, In quã ſnĩam di Augu. de ſer
xit Ap̃lus: Tu quis es, q iudicas ſeruũ alienũ, qui dñ̃o ſuo ſtat aut cadit. mone dñ̃i in monte, lib. 2
Et iteꝝ Gala. vi Opus aũt ſuũ probet vnuſquiſq́ꝫ, & ſic in ſemetipſo glo Roman. 14
riã tantũ habebit, & nõ in altero. Vnuſquiſq́ꝫ em̃ onus ſuũ portabit, Vbi Galat. 5
profecto Ap̃lus, in hiſce rebus adiaphoris de proximo, ad deũ (corã quo
quiſq́ꝫ aut ſtabit aut cadet tanq̃ dñ̃o ſuo) tranſfert, & ſimul nos ad cõſide
rãda opera nr̃a reuocat, nec abs re, ꝙ his acute inſpectis, tantũ quiſq́ꝫ vi-
tioꝝ apud ſe repererit, vt facile neuoꝝ proximi obliuiſcat̃. In his aũt re- Auguſt. ibi.
bus, q̄ ita fiunt, vt eas bono aĩo & caſto fieri nõ poſſe manifeſtũ ſit, non De manifeſte malis nõ
reprobat̃ ſi iudicemus. Itaq́ꝫ q̃d de cibis dicit̃ (q̃a ignorat̃ q̄ aĩo fiat) non prohibemur
vult Ap̃lus nos eſſe iudices, ſed deum. De illo aũt, qui nefario ſtupro no iudicare.
uercã ſuã violauit, ꝑcipit debere iudicari, ſicut ſcriptũ eſt, inquit: Quę oc-
culta ſunt deo, q̄ autẽ palã ſunt vobis & filijs veſtris. Sed hic ad tria reſ- In iudicãdo de proximo
piciendũ eſt. Primũ, vt nõ aggrauemus crimen, ſed nr̃æ q̄q́ꝫ infirmitatis ad tria reſpi
memores, cum odio criminis, charitatẽ ꝑſonæ proximi retineamus. Non ciendum.
inepte monet Bernhardus: Si potes (inquit), excuſa actionẽ, ſi nõ, excuſa 1 Bernard.
intentionẽ, ſi nec intentionẽ, excuſa tentationẽ. Nã hoc vt facias, chari-
tas poſtulat, q̄ multitudinẽ operit peccatoꝝ. Secundo, ne nõ ſuo loco 2
& tꝑe, quum ſcilicet iudicãdo ꝓfuturi nõ ſumus, iudicemus. Nã qui ali- 1. Petri. 4
ter iudicat, a charitate excidit, & malũ nõ corrigit, adeo vt & deterius fa
ciat. Recte dixit Sapiens Ecci. xxxi. In cõuiuȷ́s vini nõ arguas proximũ Ecci. 31
tuum, q̃d ſcilicet plane intempeſtiuum ſit, inter pocula corripere, vbi pec
cantẽ non ad pœnitentiã, ſed citius ad furorẽ cõcitaueris, & compotores

non ad miſericordiã,ſed magis ad cõtemptũ & dilacerationem proximi
1.Timoth.5 Quomodo publice arguendus peccans. cõmoueris,Paulus monet,vt Epiſcopi ſeu Parochi publice peccantẽ corã oĩbus arguãt,ſed ſic,vt & cæteri timorẽ habeãt,hoc eſt,nõ vt tribuatẽ cæteris anſa,alterius vitã inceſſendi, ſed magis occaſio ob fratris caſum ingemiſcendi ac cõdolendi,vtq; cæteri ex fratris periculo cõmoniti, ſuæ quoq; infirmitatis ne obliuiſcantẽ,ſed timeant,ne in ſeruile peccarum in-
1.Cor.5 cidentes eandem cenſuram incurrant. Sic Paulus incæſtum illum publicum apud eccleſiam Corinthiorum corripuit,non vt Corinthij inflarentur,ſed vt magis luctum haberent, & contriſtarentur ad eam pœnitentiam,quæ ſalutem ſtabilem operatur, non vt lapſum odio proſequerentur,ſed vt in eum correptum confirmarent charitatem, non vt eum in deſperationem conijcerent ac contumelia afficerent, quin potius vt qui peccantem horruerant,ijdem pœnitenti condonarent,ac mœrentem con-
Locus 2.Cor.7 explicatur ſolarentur,ne qua fieret vt immodico dolore abſorberetur,ac teſtimoniũ etiam præbet Apoſtolus Corinthijs, ſuam correptionem in eis nõ contemnendum fructũ feciſſe,Quantam(inquit)in vobis operatur ſolicitudinem,ſed defenſionem,ſed indignationẽ, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem,ſed vindictam. Purgarunt eñ ſe apud Paulum Corinthij,ac teſtabantur ipſis non probari turpe commiſſum, ſe ſtuduiſſe,vt ilico corrigerent quod erat commiſſum,quaſi periculum vnius eſſet omnibus commune. Breuiter,correctionẽ huc ceſſiſſe,vt & lapſo ſanãdo ac cæteris deterrẽdis proficeret, Atq; hoc eſt, q̃d alibi monet Apoſtolus:
Galat.5 Fratres,inqt,etſi p̃occupatus fuerit homo in aliquo delicto,vos q̃ ſpiri-
Quorũdam petulantia texatur. tuales eſtis,huiuſcemodi inſtruite,in ſpũ lenitatis,cõſiderans teipſum,ne & tu tenteris. Sunt,qui hodie ex ſuggeſtis,nihil nõ conuitiorum ac probrorum in eccleſiæ præſides,pontifices,ſacerdotes, monachos ac monachas congerunt,toti in hoc occupati,vt promiſcua plebs (alioqui eccleſiæ præfectis ſuopte ingenio infeſta) eos auribus palpantes non vulgari plauſu excipiat,illos vero ſumma cõtumelia afficiat,cõſpuat,lapidet,atq; adeo cõcitata ſeditione perdat, Qui eccleſiaſtæ,q̃ ſuo officio nõ fungantur,quis non videt? Bis enim citra controuerſiam peccant, tum q; abſentes & indefenſos peſſimorum criminũ inſimulant ac traducunt, tum q; in eos ſæuis verbis apud inconditã plebem detonantes,nihil aliud agant q̃ quod vulgo feneſtra aperiatur,authoritatem ſeniorũ ac eccleſiæ præſidum eleuandi,ac ſiniſtram ſuſpitionem,ad quãlibet delationẽ facile re-
1.Timo.5 cipiendi,plane obliti Paulinæ modeſtiæ ac doctrinæ, qua monemur,ſeniores ne increpemus,ſed obſecremus vt patres,neve preſbyteros,nõ ſo-
Criminatores. lũ nõ temere accuſemus,ſed ne accuſationẽ eorũ, niſi ſub pluribus teſtibus recipiamus,vt interim ſileamus eiuſcemodi criminatores verbo dei gra-
5 uiſſime abuti,queadmodũ in ſecũdũ p̃ceptũ oſtẽdimus. Tertio,ſi priuatim in nos pc̃tm̃ fuerit,modus iudicãdi a Chr̃o p̃ſcriptus,ſeruãdus ẽ, Si in-

Si inquit peccauerit in te frater tuus,vade & corripe eũ inter te & ipſum Quomodo
ſolũ,ſi te nõ audierit,adhibe tecũ vnũ vel duos,vt in ore duoꝝ vel triũ iudicandum
teſtiũ,ſtet omne verbũ,quod ſi non audierit eos,dic eccleſiæ,ſi aũt eccle- de proximo
ſiam nõ audierit,ſit tibi ſicut æthnicus & publicanus. Nã & hoc eſt opus qui primum,
charitatis,quando fratrẽ in te priuatim peccantẽ,ita corripis vt ſaluetur. in nos peccat Matt. 18

PEccant autem in hoc præceptũ inprimis ac proprie, qui in iudicio Qui in hoc
falſum teſtimoniũ contra proximũ perhibent, quos ſcriptura pœnã præceptum
a deo certo expectare aſſerit. Nã Prouerbioꝝ.xix.legis, Teſtis falſus nõ peccent
1
erit impunitus. Rurſus cap.xxi. Teſtis mẽdax peribit. Item, cap.xxv. Ia- Prouer. 18
culum,gladius,& ſagitta,acuta,homo qui loquitur contra proximũ ſuũ Prouer. 21
falſum teſtimonium. Alibi quocꝫ Solomon pronũtiat,inter ea quæ odit Prouer. 25
dñs,non extremũ locũ,tenere teſtẽ mendacẽ,mendacia proferentẽ. Pec- Daniel. 13
cati aũt grauitas exemplis declaratur. Nã teſtes qui falſum perhibuerũt
contra Suſannã teſtimoniũ,lapidati ſunt,Iudæi qui Chriſtũ falſis nixi te- Iohan. 19
ſtimonijs accuſarũt,maiorẽ etiã culpam,q̃ Pilatus & milites,qui Chriſtũ
crucifixerunt,habuiſſe aſſeruntur.

2
DEinde in hoc preceptũ peccãt,quicũcꝫ mendaciũ aduerſus cogni-
tam veritatẽ cõmittũt. Perdes(inquit Pſaltes) oñes qui loquũtur Pſalm. 5.
mendaciũ. Et Sapiẽ.i.ſcribitur: Os quod mentitur,occidit animã. Rur- Sapiæ. 1.
ſus,qui loquitur mendacia,peribit. Itẽ, Abominatio eſt dño labia mẽda-
cia,q aũt fideliter agũt,placent ei. Et vt excuſabilius ſit officioſum illud
mendaciũ,aſſiduitas tamen illius nõ eſt bona. Potior eſt(inqt Sapiens)
fur q̃ aſſiduitas viri mẽdacis, perditiones aũt ambo hæreditabũt.
Ad hæc grauiter impingũt in hoc præceptũ,q proximo qualibet detra- 5
ctione iniuriant,vt famę & opinioni eius notã inurãt,q̊d ſcriptura vbicꝫ Detractores
q̃maxime dãnat. Detrahentẽ(inquit Pſaltes)ſecreto proximo ſuo,hunc Pſal. 110.
perſequebar. Et Sapiẽs: Si mordeat,inqt,ſerpẽs in ſilẽtio,nihil eo minus
habet q̊ occulte detrahit. Rurſus Prouer. xxiiij. Abominatio hoĩm detra Proue. 24
ctor. Et Paulus: Detractores deo odibiles enũtiat, & Galatas ſuos corri Galat. 5.
piens,ait: Si inuicẽ mordetis & comeditis,videte ne ab inuicẽ cõſumami
ni. Et Iacobus monet: Nolite,inqt, detrahere alterutrũ fratres mei. Iacobi. 4
Detractoribus vero nõ multo meliores ſunt,q detrectionibus facile au-
4
res accõmodãt. Nã vt quidam vir pius dicere ſolitus eſt, detrahere,vel Accõmodã
detrahentẽ audire,qd hoꝝ dãnabilius ſit,nõ facile dixerim. Quãobrem tes aurem de
Sapiẽs cõmonet dicẽs: Sepi aures tuas ſpinis,& linguã nequã noli audi- tractoribus.
re,& ori tuo facito oſtia,& ſeras auribus tuis. Nec habẽt hi q̊d dicant, p̱
eos nõ ſtare quo minus detractores,ſua cõuicia effutiant, ꝙ nõ dubium
ſit Sycophantã a maledicentia ſua tẽperaturꝝ,ſi ipſi audire recuſauerint:
Nam vt Sapiens teſtatur: Facies triſtis diſſipat linguã detrahentem. Et

antiquũ dictũ eſt,quod nemo inuito auditori libenter referat. Qꝫ vero
inexcuſabiles hi ſint, vel hinc liquet. Nam ſi aſinũ aut bouem fratris q
in via ceciderit,ſubleuare iubemur,quanto magis famam proximi (qua
Deutero.23 nihil homo pretioſius habet)defendemus.Ergo vt forte fortuna detra-
Sapiæ. 7 ctoris conuitia in proximum audiuerimus, ſapientis conſilium ſequen-
Piũ cõſiliũ. dum eſt.Audiſti(inquit)verbum aduerſus proximum tuũ, cõmoriatur
5 in te,fidens quoniam te non dirumpet. Item,peccant in hoc pręceptũ
Suſurrones. ſuſurrones,qui(vt Sapiens ait)conturbant amicos, & in medio pacẽ ha
bentium immittunt inimicitiam.Non eris(inquit lex) criminator & ſu-
ſurro in populis.Et rurſus Sapiens ait.Suſurro inquinabit animam ſuã,
& in omibus odietur.Item,ſuſurro & bilinguis maledictus erit, multos
Suſurrones Iudæ proditori aſſimilãtur. eñ turbauit pacẽ habẽtes,non temere patres ſuſurronem Iudæ prodito-
ri aſſimilant.Qui enim ſocietatẽ fraternitatis aliqua diſcordiæ peſte cõ-
maculãnt,deum produ͂t. Præterea in hoc præceptum peccant hypo-
6 critæ,qui aliud verbis & externis operibus ſimulant,q̃ mente cõplectã-
Hypocritæ. tur, de animo ſuo falſum ferentes teſtimoniũ, quos Iob paſſim deteſta-
tur: Spes(inquit)hypocritæ deperibit, non ei placebit vecordia ſua, &
ſicut tela aranearum fiducia eius. Rurſum,Non veniet in conſpectu eius
omnis hypocrita. Item,laus impiorꝫ breuis eſt & gaudiũ hypocritæ ad-
inſtar puncti.Item,ſimulatores & callidi prouocant irã dei.In hos Chri
Matth. 23 ſtus horrendũ illud væ detonat.Væ(inquit)vobis ſcribæ & phariſæi hy
pocritæ,qui mundatis quod deforis eſt calicis & paropſidis,intus autem
eſtis pleni rapina & immũditia.Et paulo poſt:Væ vobis ſcribæ & pha-
riſæi hypocritæ,qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis,quæ apparent ho-
minibus ſpecioſa,intus vero ſunt plena oſſibus mortuorꝫ & omni ſpur
citia,ſic & vos apparetis hominibus iuſti,intus autẽ eſtis pleni hypocriſi
& iniquitate.Quos & alibi increpãs,inquit: Vos eſtis q iuſtificatis vos
coram hominibus,deus au͂t nouit corda veſtra, qa quod hominibus al-
7 tum eſt,abominatio eſt apud deũ. His etiã intolerabiliores ſunt, qui
Iactatores. Lucæ.18. publice ſe iactant,ac ea ſibi glorioſe arrogãt quæ nõ habent,vt vel hinc
proximos deprimãt aut contẽnant. Talis erat phariſæus ille euãgelicus,
qui auſus eſt etiã apud ipſum deũ (qui ſolus intuetur cor) ſe inaniter ia-
ctare:Gratias(inquiens)ago, quod non ſum ſicut cęteri homines, rapto
Lucæ.11 res,iniuſti,adulteri,velut etiam hic publicanus. Diſperdat(inquit Pſal-
tes)dñs vniuerſa labia doloſa & linguã magniloquam. Quamobrẽ ſe-
1.Corꝫ.1. rio monet Paulus,vt qui gloriatur,in dño glorietur, quod ſcilicet nõ is,
8 qui ſeipſum cõmẽdat,probatus ſit,ſed quem deus cõmendat. At e re-
Deijcientes ſe ſtudio fallendi. gione,eodem reatu tenentur,qui contrariũ vitiũ incurru͂t, veluti q ſe fal
lendi ſtudio humiliant ac deijciunt, quos ſcriptura vitandos eſſe dicit.
Qui ſubmiſerit(inquit)vocem ſuã, ne credideris ei, quoniã ſeptẽ neqtiæ
ſunt in corde illius. Et Sapiẽs ait;Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interio

ra eius

ra eius plena ſunt dolo. Pari reatu tenentur Adulatores,qui ad potẽtio 9
rum gratiam captandam,eorum & dicta & facta quæcunq; tandem ea Adulatores
ſint,laudant ac depredicãt,quos Pſaltes auerſatur,cum ait: Corripiet me Pſalm.140
iuſtus in miſericordia & increpabit me,oleum autem peccatoris nõ im-
pinguet caput meum.Et alibi quæritur,Quod laudetur peccator in de- Pſalm.9
ſiderijs animæ ſuæ,& iniquus benedicatur. Nec omnino non peccant in 10 Loquaces
hoc præceptũ loquaces, ſtultiloqui,ſcurræ,& id genus alij. Nam Solo-
mon teſtatur,in multiloquio non deeſſe peccatum. Contra vero,eum q
cuſtodit os ſuum,cuſtodire animam ſuam. Qui autem incõſideratus eſt
ad loquendũ,ſenſurum mala. Et Eccleſiaſt. xxviij. legis: Qui multis vti- Eccle.28
tur verbis, lædit animam ſuam,nam & Pſaltes ait: Vir linguoſus nõ di- Pſalm.139
rigetur in terra. Tanta eſt autem huius præcepti vis, vt Iacobus hũc p- Magna huius præcepti
fectum virum dicat,qui verbo non offendit,tanta difficultas,vt niſi di- vis.
ligentiſſime caueamus,frequenter in hoc præceptum impingamus. Nã Iaco.3
vt idem Apoſtolus ait: Omnis natura beſtiarũ,& volucrum,& ſerpentũ, Ibidem
& cæterorum domantur, & domita ſunt a lingua. Linguam aũt nul-
lus hominum domare poteſt. Quod tamen ne ſic accipias, perinde atq;
omnino præſtari impoſſibile ſit,audi quod ſequitur: Sit autẽ omnis ho- Pſalm.140
mo velox ad audiendum, & tardus ad loquendũ. Gratia ſane dei opus Linguæ malitia
eſt,vt tam inquietum malũ refrenes,ab ipſo deo nunq̃ non cũ Pſalte po Bonitas.
ſtulanda in hunc modũ precante. Pone dñe cuſtodiã ori meo, & oſtium
circumſtãtiæ labijs meis. Qui linguæ malitiã (modo ea abutamur) rur-
ſus qui linguæ vtilitatẽ ac bonitatẽ (ſi ea recte vti cõſueſcamus) noſſe ve
lit Iacobũ Apoſtolũ legat cap. iij. Peccãt inſuper & in hoc præceptũ, Iacobi.3
qui proximi vitã,verba aut facta male interpretanẽ,aut in odium addu-
cũt, quẽadmodum ſupra oſtẽdimus. Peccãt deniq;, q mentem habẽt ab
ore q̃modolibet diſſidẽtẽ,hoc eſt,q (vt Pſaltes ait) nõ loquunẽ veritatẽ Pſalm.14
in corde ſuo,q̃s ille etiã a tabernaculo dei excludit, veritatẽ eñ & ſimpli
citatẽ cordis hoc p̃ceptũ reqrit,quã q nõ p̄ſtat,hic nõ dubiũ impingit.

PRAECEPTVM NONVM.

NON CONCVPISCES DOMVM proximi tui.

PRAECEPTVM DECIMVM.

NEC DESIDERABIS VXOREM eius,non ſeruũ,non ancillã, nõ bouem, nõ aſinum,nec omnia quæ illius ſunt.

Hæc poſtrema duo p̃cepta cõiũctim ponunẽ in Exodo hoc mõ Nõ Exodi.20 Hæc duo p̃-
cõcupiſces domũ proximi tui, nec deſiderabis vxorẽ eius, nõ ſeruũ cepta coniũ-
non ctim ponũẽ.

Deute.5 non ancillã,non bouem,non aſinũ,nec omnia quæ illius ſunt. In Deute ronomio vero hac ſerie,Non concupiſces vxorem proximi tui, nõ domum,non agrũ,non ſeruũ,non ancillã,non bouem,non aſinum, & vniuerſa quæ illius ſunt. Quo factũ eſt,vt ſupradiximus, ꝙ Origenes ſecutus Hebræos,vnum ex his duobus pceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus denarius ſolidus & integer maneret,primũ pręceptũ prioris tabulæ in duo ſecuit. Sed magis eccleſiæ placuit Auguſtini ſententia,qui primæ tabulæ pcepta tria facit. Secũdæ in ſex digerit,hæc poſteriora non vnum,ſed duo faciens. Et diſerte quidẽ Moſes in Deuteronomio(quæ eſt legis repetitio)diſcreuiſſe videtur concupiſcẽtiam vxoris alienæ,a cõcupiſcentia cuiuslibet rei alienæ. Quibus poſitis cætera cœpit adiungere,vt quid domus nomine intelligi vellet ſignificaret.

Origenes ex duobus vnũ fecit

Deuter.5

Quæſtio Quo differãt ſextum & ſeptimum ab his duobus vltimis

Dilutio.

SEd dices,quonam differt ſextũ illud,Nõ mœchaberis, ab hoc,q̃d eſt Non cõcupiſces vxorem proximi tui? Rurſus ſeptimũ,Non furtũ facies,ab hoc,q̃d eſt,Non concupiſces domũ aut quamcũꝗ rem proximi tui. Reſpondemus potuiſſe quidẽ hæc duo poſtrema,ſub prioribus ſexto & ſeptimo comprehendi, quod non dubiũ ſit,cũ qui malũ facinus prohibet,eum ſimul etiã malam prohibere voluntatem. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quem prophetæ populũ incircuncĩſi cordis teſtantur,datum eſt.)Ne eñ crederet ille hoc nõ eſſe peccatũ apud deũ, quod apud homines eſt impunitum,præceptis non mœchandi & nõ furandi(in quibus ipſa opera expreſſim notata & prohibita ſunt)hæc poſtrema ſubiunxit ,quibus exerte malã etiã vetat volũtatem, quo magis mirandũ eſt,poſt hanc latam legem,viros etiã quoſdã illuſtres apud Iudęos,hoc craſſo errore laboraſſe,ꝙ putarent non ante cõmitti peccatũ, q̃ cupiditas,& ſi nõ in operis perfectionẽ, ſaltẽ in conatu maleficij prorupiſſet,e quorũ numero Ioſephus fuiſſe videtur,qui Polibium,hominẽ æthnicũ reprehendit, quod ille Antiochum illuſtrem miſere periſſe teſtetur,ob id tantum, quod voluerit tantum , ac deſtinarit ſpoliare templum Dianæ, Quod Ioſephus abſurde dictum eſſe putat ,diffiniens ma leſano quidem iudicio, eum nullatenus egiſſe peccatum , nulloꝗ reatu teneri,qui tantũ peccare cogitaſſet, Quæ Iudaica plane Ioſephi ſententia q̃ ſit omni ſcripturæ , præſertim his duobus præceptis contraria nemo non videt , niſi tamen quis contendat,concupiſcentiæ nomine hoc loco non tam venire qualemcũꝗ cupiditatem q̃ conatum maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc ſenſu hæc præcepta acciperẽt paſſim ex prophetis diſcere poterant,qui dei iuſſu hoc vbiꝗ requirũt, vt non tantum externũ opus atꝗ etiam conatus ipſe,ſed etiam malũ cogitationũ ob oculis diuinis auferat. Et Sapiens aperte teſtatur,peruerſas cogitationes ſeparare a deo,nec mire, Cũ eñ vt Tertullianus ait: Volũtas origo culpæ ſit,q̃re non tã-

Actoꝝ.7

Error Iudæorum.

Ioſephus Polibius

Pſalm.36 Eſaiæ.1 Hiere.4

Tertullianus

non tanto potior ad pœnam eſt, quanto principalis ad culpam. Sed rurſum rogabis, cur in præceptis, periuriū, homicidiū & falſum teſtimoniū vetantibus, nō eſt expreſſim prohibita cōcupiſcētia, queadmodū in his, q̄ adulteriū & furtū reſpiciunt. Auguſtinus nō inepte reſpōdet, libidinis & habēdi affectū, penitius eſſe cūctis a natura inſitū, q̄ periurij, homicidij, aut ferēdi falſi teſtimonij, ab his eñ ſuopte ingenio abhorremus, verum ad illa, nimirū ad corporeas voluptates, ac huius ſeculi opes ac diuitias, ſtatim ab adoleſcentia proni admodum ac procliues ſumus, idcirco opus erat, vt in his, ad q̄ veluti bona q̄dā corporis inclinamur, ac veluti rapimur, nō tantū factū, ſed & affectus prohiberent, quū in illis nemo non ſanæ mentis, & qui vel naturali iudicio pditus eſſet, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; peſſimā faciendi voluntatem.

Quæſtio.

Auguſtinus.

CAeterū horū præceptorū, vt & aliorū oīm vim nuſquā melius ac certius diſces, q̄ ex Chriſti Euāgelio, q æternū dei verbū, vt eſt legiſlator, ita nimirū eſt eiuſdē optimus interpres. Lex dicit, nō mœchaberis, intellexit Iudæus, prohiberi tantū externū adulteriū, Chrūs interpretatus eſt, non tātum hoc vetitū, ſed etiā omnē mœchandi affectū. Sic cū lex dicit, Nō cōcupiſces vxorē proximi tui, nō domū, nō agrū, &c. Iudæus intellexit, nō ſic cōcupiſcas, vt non tātum aīo verſes, ſed & perpetrare ſaltē tentes ac coneris maleficiū, nimirū ſolū affectū prauū non iudicās vitioſum. Aut ſi qs ex Iudæis ſenſatior fuit: pceptū, nō concupiſces vxorē, interpretatus eſt, aīo ſcilicet cū ea ſi pmittatur mœchādi, aut pceptum, nō cōcupiſces domū proximi, aīo ſcilicet nudādi proximū tuum facultatibus ſuis, iniuſtis quibuſq; rationibus. At Chrūs horū præceptorū vim latius patere cōteſtatur, ſic ſcilicet vt nō tātum in hāc legē cōmittant, qui proximi vxorē deſiderāt aīo cum ea mœchandi, ſed etiā qui proximo inuident, q̄ talē coniugē nactus ſit, quā ipſi ſibi, ſi vlla detur occaſio, vxorem eſſe velint. Itidem q̄d nō tantum rei ſint, q rationibus manifeſte iniquis, proximi facultates ad ſe pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunq; modo ſe locupletari cum aliena iactura ſeu incōmodo cupiunt, quales ſunt, qui proximum velint in eā neceſſitatem incidere quæ eū cogat, & ſi cum dāno ſua illis diuēdere, ſeu q quouis q̄ſito ingenio vel colore proximi bonis inſidiātur, q̄uis id faciat modis ac rōnibus a iure ciuili haud reprobatis, modo ſaltē eo aīo res agat, vt malint ſibi q̄ proximo eē proſpectū. In quā ſentētiā ſi hæc poſtrema pcepta intelligant, fit, vt & ipſa p ſe ſint mādata, nō tātū expoſitoria aliorū. Hāc aūt eſſe horū pceptorū vim Chriſtus declarat, cum iubet, vt eodē animo ſimus erga proximū, q̄ velimus viciſſim eū erga nos eē. Deinde cū docet totū pene ī eo ſitū eē, ſi oculus nr̄ q eſt totius corporis lucerna, ſimplex fuerit, quod tum totum corpus futurū ſit lucidū, ſin oculus fuerit nequā,

Horum præceptorū vis.

Latiſſime patent hæc præcepta.

Qui velint locupletari cum aliena iactura Ius ciuile nō excuſat male affectū a peccato

Iſta poſtrema ſunt etiā per ſe mandata

Matth. 6

totum

Augu. de ſer mone dñi in monte, lib. 1
Oculus, intẽ tio.

totum etiam corpus tenebroſum fore, quod ſcilicet fieri non poſſit, vbi lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſas tenebras non poſſe non eſſe maximas. Oculũ aũt Chriſtus hic appellat ipſam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quæ ſi munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum eſt, omnia opera noſtra quę ſecundum eam operamur neceſſe eſt eſſe bona. Sin aũt intentio mala fuerit, etiã ipſum lumen in tenebras conuertendũ. Lumen nimiꝝ appellans, mẽtis iudiciũ, quo quiſqꝫ nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicĩ verti in tenebras, quũ ſimplex intentio, non ad dei, ſeu proximi dilectionẽ, ſed ad ſuĳpſius amorem inclinatur. Quod cum fit, hoc eſt, cũ ipſa cordis intentio ſordidatur, om̃ino neceſſe eſt, & ipſum factum (cuius incertus eſt exitus) ſordidum & tenebroſum eſſe, quia etſi bene alicui proueniat, q̃d tu nõ recta & munda intentione facis, id te nõ excuſat, ſed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, conſideratur.

Lumen mẽtis iudicium.

Augu. de ſer mone dñi in monte, lib. 1.
Chriſtus reqrit cor mũdum.

IN ſumma, Chriſtus cor mundũ requirit, & ſolos eos qui mundo ſunt corde, beatos pronuntiat. Mundũ eſt cor, quod ab omnibus terrenis deſiderĳs deſęcatũ eſt. Mũdũ eſt cor, q̃d totum in dei & proximi amorem eſt effuſum, quod non ſua quærit, ſed ea tantũ quæ dei ſunt, & proximi. Quod proximũ diligit propter deũ, non propter vllum temporale commodũ, nõ quod fratri conſulit, ꝙ hinc aliquid molumenti ſibi rediturum eſt, ſed q̃a proximus eſt, & propter deũ. Alioqui ſi temporale cõmodum tantũ ſpectet, ſibi duplex cor facit, quo prohibetur a vidẽdo deo, in cuius ſola viſione ſita eſt beatitudo certa ac perpetua. Immũdus eſt oculus, qui non diligit proximũ tanq̃ ſeipſum, Qui ſibi bene eſſe optat, etiam ſi interim proximo ſit male, Qui ſibi cupiat omnia ad nutũ adfluere, vtcũqꝫ tandẽ cum proximo res agatur. Is em̃ oculus a Chriſtiana charitate in ſui amorẽ deflectitur, quẽ Auguſtinus recte dixit, caput omniũ eſſe peccatoꝝ. Chriſtiana charitas non quęrit quæ ſua ſunt, ſed quæ alioꝝ. i. Coꝝ. xiĳ. Sui amor, deo quæ dei ſunt detrahit, hominibus quæ ſunt hominũ, hunc e mẽtibus noſtris profligatũ eſſe volunt hæc nouiſſima præcepta. Qui niſi eĳciatur, & ſubintret charitas, non dubium eſt nos q̃ longiſſime ab adimpletione mandatoꝝ dei abeſſe, quod ſola proximi dilectio legẽ adimpleat. Scimus ſapientes æthnicos, ſui amorẽ, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata eſt vulgata illa ſententia, charitas ordinata incipit a ſeipſa. Rurſus, Tunica pallio propior eſt, Et quod Terentius ait. Omnes ſibi melius eſſe malle q̃ alteri. Item, eũ optime viuere, qui ſibi viuit. Sed num hæ ſententiæ cum Chriſtiana doctrina conueniant, viderint alĳ, nos certe ſcimus Chriſtum & Apoſtolos, & verbo, & exemplo docuiſſe veram Chriſtianã charitatem exigere, vt proximi ſalutem noſtræ etiam anteponamus.

Immundus oculus

Auguſtinus. Caput omnium peccatorũ, ſui amor. 1. Coꝝ. 13

Roma. 13
Sapientes huius ſeculi, ſui amorẽ proximi amori præponunt.

Ne tamẽ

NE tamen hic impingas, ad duo reſpiciendum eſt. In primis, vt quod diximus de non concupiſcendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem committere, ſi eo animo ea concupiſcas, vt in ipſis tua commoda quæras, incurius interim, num hinc proximo commodes vel incommodes, Nam qui iubemur in omnibus proximi vtilitatem quærere, noſtra vero commoda proximi vtilitatibus poſthabere, ac proximum (quod in nobis eſt) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, ſi noſtram tantum vtilitatem, non proximi ſpectemus. At ſi proximus ſuapte ſponte res ſuas diſtrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem q̃ ex reipſa fructum, tuq; bona fide ac mente ſyncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Abſit enim, vt putes p Euãgelium legitimos contractus, qui ex iure gentium (quod eſt pars iuris naturalis) deſcendunt, abrogatos eſſe, Sed hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus noſtris Chriſtus requirit, vt animus noſter erga fratrem ſyncerus ſit, vt oculus ſimplex, vt intentio recta ſit, vt proximo ſuos ſucceſſus perinde atq; nobis noſtros gratulemur, vt ipſi ſua commoda ac diuitias faueamus, vt noſtra ſorte contenti eſſe diſcamus, vt noſtram vocationem non aſpernemur, ut proximi conditionem non deſideremus præ noſtra, vt illius res non ambiamus, cum illius iactura. Breuiter, vt voluntatem nunquam nocendi, ſed ſemper commodandi proximo habeamus, Sic vt interim nobis liceat, modo hanc rectam intentionem conſeruemus, iuſto labore ac etiam contractibus facultates nobis parare, ſi ſic paremus, vt illis bene vtamur, ac egenti proximo (quum opus eſt) ſuccurrere ſponte velimus.

Ad duo reſpiciendum 1 — *Philip. 2* — *Q̃uo liceat rem alienam cõcupiſcere.* — *Euangelium non abolet legitimos cõtractus.* — *Matt. 5. 6. 7* — *1. Cor. 7* — *1. Timo. 6*

Secundo, non eſt putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi, Nam in vniuerſum duplices ſunt affectus. Quidam ſunt omnino naturales, qui cum dei lege non pugnant, veluti iuuare liberos, neceſſarios, coniuges, benemeritos. Item neceſſarium victum expetere, poſt fatigationem deſiderio quietis & ſomni affici, & ſimiles id generis. Qui certe affectus nullam habent peccati rationem, Nam & Chriſtus, qui peccatum nullum fecit, & eſuriſſe & ſitiſſe, & ad quietem corporis ſe compoſuiſſe, Iohannem item Apoſtolum præ cæteris diſcipulis dilexiſſe, perhibetur. Aliæ vero ſunt appetitiones & affectus pugnãtes ſimpliciter cum lege dei, veluti ſunt, res alienas, aut coniugem cum incommodo proximi appetere, alijs ſuos ſucceſſus ac beneficia dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi ſemper mali ſunt & peccatum pariunt, ſi tamen cõſenſus accedat, & proinde his præceptis vetiti.

2 Duplices affectus. Naturales — *1. Petri. 2* — *Iohan. 13* — *Affectus pugnantes cũ lege dei.*

QVo vero penitius intelligas, quid ſibi hæc precepta velint, noſſe debes hic triplicẽ illam concupiſcentiam prohiberi, de qua dixit Apoſtolus: Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorũ, & ſuperbia vitæ. Concupiſcentia carnis prohibetur, quũ

Triplex concupiſcẽtia prohibetur — *1. Iohan. 2*

dicitur: Non deſiderabis vxorem proximi tui. Concupiſcentia vero ocu
lorũ & ſuperbia vitæ vetantur, quum dicitur: Non concupiſces domum
proximi tui, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec om-
Domus in ſcripturis — nia quæ illius ſunt. Domus enim in ſcripturis, & genus, & familiam, & fa
mulitium, & ſtatum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter, omnem
hominis poſſeſſionem ſignificat, tametſi ſi ſtrictius accipiatur, familiam
tantum, non etiam ſeruos, & ancillas, ac reliquas res cõprehendat. Qua
Qui peccent in hoc præceptum. — re diſerte hic additum eſt, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſi
num, nec omnia quæ illius ſunt. Peccant itaq; in hoc præceptum, non
1 tantum qui vxorem proximi, animo cum ea mœchandi deſiderant, ſed
& qui ſuam vxorem proximi vxori poſthabent. Qui proximo coniugẽ
ſuam non fauent perinde atq; ſibi, ſed magis eam accipere cuperent, ſi vl-
la ratione liceret, etiam cum proximi incommodo. Quod vitium apud
Iudæos, quibus repudiũ concedebatur, & frequentius & euidentius erat.
Nam permiſſione legis abutentes, alij aliorũ vxores ſolicitabant, vt vel
moroſitate vel alia quapiam ratione, diuortij cauſſam marito præſta-
2 rent, quo illi ſoluto matrimonio eis potirentur.
Non diſſimili ratione peccant, qui deſponſam alteri abſtrahunt & aba-
Prætextus iuris non excuſat. — lienant, etſi id prætextu iuris faciant, quo declaratur, matrimonium per
verba (quæ de præſenti vocant) contractũ ſponſalia prius inita dirimere.
3 Deinde peccant in hæc præcepta, non tantũ qui rem alterius quãuis in-
iuſtis, ſed etiam qui permiſſis apud homines rationibus (ac vt dici ſolet,
ſub iuris colorę, nanciſci appetunt, idq; cum incommodo & proximi ia
ctura. Neque enim tales tã fauent proximo q̃ ſibi, obliti præcepti Apo-
ſtolici, non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum. Qui
ſibi bene conſultum eſſe volunt, etſi interim male cõſultum ſit proximo.
Aequitas rigori præferenda — Qui ad iuris rigorem om̃ia exigunt, æquitatis penitus obliti, idq; ſui cõ-
modi gratia, qui occaſionem damni dant, & qui damno proximi non
perinde atq; ſuo afficiuntur, quod exemplis ſuperius allatis ſit manife-
4 ſtius. Et quis non videt ad eundem modũ peccare emptores & ven-
ditores, itidem permutatores qui ſe in contrahendo decipiunt, etſi intra
iuſti pretij dimidium, quamuis lex ciuilis ob id contractum non reſcin-
Alia lex fori alia lex poli. — dat, Nam alia eſt lex fori, alia lex poli, quæ præcipit, vt quod tibi nõ vis
fieri, alteri ne feceris. Quamobrem ſiue venditor ſis, ſiue emptor, omnem
dolum detegere, ac proximũ de rei æſtimatione ac pretio admonere de-
bes, nec abuti in tuum commodum eius vel ætate, vel ruditate, vel incu
ria, vel neceſſitate. Vnde non dubium eſt, & eos in hoc præceptum pec-
Pactũ reemptionis. — care, qui pactum reemptionis ſic aſtringũt, vt euoluto certo tempore, res
nunquam ad venditorem (qui eam diſtrahere coactus eſt) redeat, etſi id
5 lex ciuilis permittat. Grauius peccãt tutores & curatores, & cæteri qbus
vel perſonæ vel res aliorꝝ ſunt cõmiſſæ, quũ ſinũt eos quorꝝ tutelã gerũt,

genio

genio indulgere,ſeu in omnẽ malitiam ruere,vt ipſi tandem eorum bona ad ſe pertrahant,aut qui negligentius in rebus eorũ q̃ in ſuis agunt. Ad hæc, peccant in hoc præceptum,qui virum aliquem præſtantem principi vel reipublicæ,cui non ſine magno commodo ſeruit, ſubducere moliuntur, Qui ſeruos ſeu ancillas ac mercenarios etiam, ſuis dominis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atque adeo qui non monent ac hortantur vt apud dominos ſuos (qui eorum opera libenter vtunt̃) maneant,ac ſuo officio ſedulo fungantur. Alia ratio eſt,ſi famuli ac famulæ nolint diutius in ſeruitio manere,vel qͣ dñi mali ſunt,vel qͣ mercedẽ denegãt,vel victũ neceſſariũ nõ ſuppeditãt, vel aliã iuſtã ob cauſam,tũ eñ licitum eſt alteri eorum operã conducere, quũ id faciat nõ animo incommodandi proximo,quemadmodum ſoluto matrimonio licet alterius vxorem(cuius ſolàm pudicitiam ac honeſtatem, quum adhuc alteri nupta eſſet,quis amauit) in vxorem ducere. In ſumma, deſiderant hæc præcepta ſummam animi puritatem,ac impuritatem, immunditiamq̃ deteſtantur. Puritas animi deſiderat

EX his facile deprehendi poteſt,q̃ ſit horum mandatorũ difficilis impletio,ac quanta vigilãtia nobis opus ſit,ne metas nobis a deo præſcriptas excedamus. Habemus eñ innatam concupiſcentiam omnis mali fomitem,quam quidẽ q̃ ſit difficile intra diuinæ voluntatis limites continere,non tantum mali,ſed & ſancti ac pij ſubinde ſentiunt,ac teſtantur. Certe vt poſſibile eſt hominem renatum,non ſuis quidem vribus,ſed dei gratia hanc dei legem adimplere,tamẽ hactenus inuentus eſt nemo(virginem matrem poſt Chriſtum ſemper excipimus)qui ſe hanc legem vndiquaq̃ adimpleuiſſe,& omnino ſine peccato eſſe gloriari audeat, Quũ Iohannes Apoſtolus palam aſſerat, nos mendaces eſſe, ſi dixerimus, q͂ peccatum non habeamus. Rurſus, noſtra ſentẽtia non recte faciunt,qui aſſerunt nos hic nihil poſſe,atque adeo concupiſcentiam etiam in renatis regnare dicunt,vt etiam impoſſibile ſit nos concupiſcentiæ non ſuccumbere,atq̃ hanc legem adimplere, nam hac doctrina infirmos non leuiter offendunt, quoſdam eñ in peſtilentem quandam ſecuritatem inducunt,vt exiſtiment ſe fruſtra gratiam dei ambire,ac conari vt hanc legem adimpleant quæ adimpleri non poſſit,ſatis eſſe, vt credant Chriſtũ adimpleſſe legem atq̃ hanc adimpletionem ipſis vtcunq̃ de adimpletione incurijs (ſi tamen in Chriſtum ſuo modo credant) imputandam fore, Quoſdam vero de dei iudicio magis metuentes examinant,ac in deum murmurantes faciunt,quaſi ſcilicet is,quæ impoſſibilia ſunt,vt faciamus præceperit. Erat itaq̃ regia via pergendum, hoc eſt, eccleſiaſtica doctrina potius inculcanda,quæ (vt ſæpe diximus)ſic de concupiſcentia ſen

Difficillima impletio horum præceptorum

Roma.7

Hieronym⁹

Augu. de natura & gratia cap.36

Hacten⁹ nemo omnino ſine pctõ

Error exploditur.

Qm̃ docendũ de viribus noſtris

Concupiſcẽtia in don renatis / Concupiſcentia in renatis / Roma. 8 / Iacobi. 1 / Concupiſcentia concipit / Suggeſtio

tit, vt concupiſcentia in needum renatis, non tantum morbus ſit, ſed etiã peccatum, æterna morte dignum, etſi in nullum actum exteriorem prorumpat. At concupiſcentiam in renatis morbum quidem eſſe, ſed non peccatum ſaltem proprie dictum, niſi accedat conſenſus. Nam Apoſtoli verba aperta ſunt, quæ eludi non poſſunt, nihil damnationis eſſe ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu; qui non ſecundum carnem ambulant. Et Iacobus teſtatur, in fidelibus non ante peccatum eſſe concupiſcentiam, niſi conceperit & pepererit. Concipit autem ſuggeſtione & delectatione & parit aſſenſu. Suggeſtio fit, vel per memoriam, vel per corporis ſenſus. Cum aliquid ſcilicet videmus aut audiuimus, vel olfacimus, vel guſtamus, vel tangimus. Delectatio ſubſequitur, ſi fruendi appetitus aſſurgere incipiat, tamen adhuc ſi & ſuggeſtioni & delectationi non conſentimus, ſed eam dominantis rationis iure cohibemus, peccatum non committitur. At ſi conſenſio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem deo in corde noſtro, & ſi facto non innoteſcat hominibus, atq; hæc ſic ſe habere teſtatur rei geſtæ hiſtoria de lapſu primorum parentum in Geneſi conſcripta. Vides enim quo pacto illic a ſerpente fiat ſuggeſtio, & quædam ſuaſio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio oriatur. In ratione vero tanquam in viro conſenſio. Qui tandem conſummato peccato homo tanq̃ de paradiſo, hoc eſt, de beatiſſima luce iuſtitiæ, in mortem expellitur, idq; omnino iuſtiſſime. Nõ enim cogit, qui ſuadet, & conſtat omnium naturas, tum demum ſuam ſeruare pulchritudinem, ſi in ſuo ordine gradibus ſuis conſiſtant, vt conſequens ſit de ſuperioribus, in quibus rationalis animus ordinatus eſt, ad inferiora non eſſe declinandum, Nec quiſquam hoc facere cogitur, & ideo ſi fecerit ſine iuſta defenſione punitur, non enim hoc committit inuitus. Quod ſi ratio in ſua ſede conſiſtit, nec declinat, a peccato immunis eſt homo, etſi fomes ebulliat. In quam ſententiã dixit Gregorius: Cogitatio quantũcunq; turpis mentẽ non polluit, ſi humana ratio non conſentit.

Delectatio. / Conſenſio. / Gene. 2. / Auguſtinus ibidem / Gregorius

Lex peccati in renatis

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legem peccati reliquã eſſe, habere illos ſemper quod deplorent, quod ſcilicet carnis ſubinde infirmitatem ſentiant, quod experiantur ſe a perfectione legis longe adhuc abeſſe, quam aſſequemur tandem in futura vita. Nam quotuſquiſque eſt, qui in afflictionibus (vt debet) nimirum citra vllam animi moleſtiam obtemperat, qui non interdum ſtomachatur, cum impijs omnia ex animo ſuccedere videt? Rurſus, quem dabis, in quo aſſiduam illam carnis & ſpiritus pugnam omnino extinctam eſſe reperias?

Iam ſi extincta non eſt, quemadmodum penitus non extinguitur, donec

donec per gratiam Ieſu Chriſti de corpore mortis huius liberati fuerimus. Qua tandem ratione dices vllum hominem quātumuis ſpiritu vegeto & alacri ſit legē adimplere, vbi altera adhuc hoīs pars repugnat, aut ſaltem vt debet ſpiritum non ſubſequitur, ſed magis remorat̄? quēadmodum Chriſtus dixit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Et Paulus: Condelector enī legi dei, ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mētis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Et paulo poſt: Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne vero legi peccati. Itaq; non negamus, ſi peccatum largius accipias ſecundum phraſim Hebraicam, vt ſignificat morbum aliquem ſeu defectum, imperfectionem ſeu vitium, quod a perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatum eſſe, Quemadmodum accipiendus venit Apoſtolus cap. vij. ad Romanos. Sed ſi proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, ſeu imputatione peccati, ſeu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum tale peccatū eſſe, quod pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Chriſtus per baptiſmum ſeu renaſcentiam omne tale peccatum tollat. Præterea ſi nihil damnationis in his eſt, qui ſunt in Chriſto Ieſu, modo abſtineant a conſenſu, & non ſecundum carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus hunc morbum ſeu imperfectionem per ſe ſumptam rem morte æterna dignam eſſe? Quod ſi dicas: Qui fit, vt hæc imperfectio in renatis tale peccatū non ſit, quū lex perfecte adimpleri velit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus verbis legis? Reſpondemus, hanc imperfectionem, modo abſit conſenſus in malum, a deo non imputari pijs in peccatum, Quin potius pios hanc imperfectionem ex Chriſti (qui ſolus legem perfectiſſime adimpleuit, in cuius corpus, veluti viua membra, inſiti ſunt) perfectione ſupplere, atq; eo modo in Chriſto legem etiam adimplere, Quod non tacuit Apoſtolus, quum dixit: Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabat̄ per carnem, deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundū ſpiritum.

Roma.7 | Matth.26 | Romañ.7 | Peccatū largius acceptū | Roman.7 | Peccatū proprie, reatus ē | Iohan.1 | Romañ.7 | Quæſtio. | Dilutio. | Imperfectio nō imputat in pc̄m, niſi accedat conſenſus | Roma.8.

POtius ergo docendum erat, concupiſcentiam renatis poſt baptiſmū potius ad meritum q̄ ad culpam cedere. Nec ob id reliquum eſſe vt obſit, ſed vt anſam ad capeſſendam victoriam præſtet, quemadmodum Chananæi in Iſrael a deo relicti ſunt, non in ſubuerſionem, ſed in exercitium. Nam qui tandem vincemus, qui coronabimur, niſi legitime certa-

Quid docendū de concupiſcentia in renatis. | Chananæi in Iſrl̄ relicti.

 ueri-

uerimus, quomodo certabimus, niſi hoſtis nobis negotium faceſſat?
2 Deinde docendum erat, Chriſtum huius hoſtis vires ſic fregiſſe, vt no-
bis (modo in Chriſto per fidem maneamus, ac non noſtra, ſed illius vir-
tute ſuffulti, fortiter reſiſtamus) ab eo timēdum non ſit, Conſolatur enim
Roma.6. nos Apoſtolus, conteſtans nos liberos eſſe a peccato, ſeruos autem fa-
Liberi a peccato. ctos eſſe deo, hoc eſt, fractam eſſe in nobis peccati tyrannidem, non a-
modo regnare concupiſcentiam, ſed debilitatam eſſe, vt niſi contemna-
tur, ſuaſq; vires, nobis obdormiſcentibus ac ſtertentibus reſumat, domi-
Peccatū non dominat ex iſtentibus in Chriſto. nari non poſſit. Peccatum (inquit Apoſtolus) vobis non dominabitur,
Non eñ eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Et rurſum: Non regnet peccatum
in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius. Siquidem
Roman.6 non perfecte regnat tyrannus, cui reſiſtitur, Quod q̄maxime obtinere
putandum eſt in hoc hoſte, Qui eo ipſo vincitur, quod illi reſiſtitur. Re
Diabol⁹ vincit non aſſentiendo ſiſtite (inquit Iacobus Apoſtolus) diabolo, & fugiet a vobis. Spiritu ita-
q; ac animo prompto ac in Chriſtum ſe inclinante eſt opus, deſides nun-
Iaco.5 quam coronabimur, vigilantes nunquam ſupprimemur. Vigilate (in-
Matth. 26 quit Chriſtus) & orate, ne intretis in tentationem. Docendi eramus cum
Ephe.6 Paulo, vt accipiamus armaturam dei, vt poſſimus reſiſtere in die malo,
& in omnibus perfecte ſtare, vt ſtemus ſuccincti lumbos noſtros in ve-
ritate, & induti loricam iuſtitiæ, & calceati pedes in præparationem Euā
gelij pacis, in omnibus ſumamus ſcutum fidei, in quo poſſimus omnia
tela nequiſſimi ignea extinguere & galeam ſalutis aſſumamus, & gla-
1.Petri.5 dium ſpiritus, quod eſt verbum dei. Itidem Petrus monet, dicens: Cui
1.Iohan.5 reſiſtite fortes in fide. Cui ſuccinit Apoſtolus Iohannes: Quoniam
(inquit) omne quod natum eſt ex deo vincit mundum, & hæc eſt victo-
ria, quæ vincit mundum, fides noſtra. Quis eſt autem (vt ſubijcit) qui
Vecors q in Chriſtū credere nolit vincit mundum, niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt filius dei? Iam plane
vecors eſt, qui in Chriſtum credere nolit, qui ſe totum illi committere
negligat, quem ſciat (deum & hominem) eum a peccato liberaſſe, ac vi-
ctoriā eſſe de hoſte cōſecutū, ſpiritū quoq; efficacē præſtitiſſe, per quem
mortificata carne, legem adimplere pergamus. Sic enim ipſe inquit:
Iohan.16 Cōfidite, ego vici mundum. Et iterum: Petite, & accipietis, & quicquid
Ibidem petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Rurſus: Sic pater veſter
Lucæ.11 cœleſtis, dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.

3 A Chriſto petēdum & accipiēdū vt legi ſatiſfaciamus DEinde & hoc in primis ac ſedulo monendum eſt, modo veli-
mus dei præceptis ſatiſfacere, quemadmodum debemus (quod de-
us nouam vitam in nobis requirat) vt tum ad Chriſtum properemus, da
turum ſcilicet nobis ſpiritum ſanctum ac creaturæ in nobis animū nouum

ad ſpi-

ad ſpirituales fructus in nobis gignẽdos aptum. Siquidem ipſe eſt qui ſolus baptizat in ſpiritu ſancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflammans. Ita & hoc quoq; docendum fuerat, ne quiſpiam in vacuum dei gratiam recipiat otio torpeſcens, ſed iam impartitæ gratiæ vires ad opus etiam accõmodet. Deinde vt maxime proſpiciat, quo primos gradus ad peccandum protinus ſubuertat. Item, vt omnem etiam externam peccãdi occaſionẽ deuitet. Lubricus eſt enim ille ſerpens antiquus, qui niſi capite teneatur, totus elabitur. Quamobrem Apoſtolus Epheſios ſuos monet: Nolite (inquit) locum dare diabolo. Pulchre item dixit Hieronymus, Quia impoſſibile eſt incenſum hominis motum, medullarum calorem non irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, q̃ ſtatim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad petram. Nimirũ reſpiciens ad id quod Pſaltes dixit: Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram. In quem etiam locum idem ſic ait: Ille paruulos ſuos ad petram allidit, qui cogitationes ſuas prauas, cum primum inſurgunt, & adhuc paruæ ſunt, ad Chriſtum (qui petra eſt) cõcutit & elidit. Et recte monet quidam, Quãdo inquit te tangit cogitatio praua, ne conſentias illi, ſed ſtatim cum apparuerit ſcorpio, cõtere eum, calca ſerpentis caput, calca prauæ ſuggeſtionis initium, culpam ibi emenda vbi naſcitur, ſic dum infans eſt hoſtis citius vincitur, q̃ cũ pubeſcit. Quod breui quodam compendio ſatis Sapiens complexus eſt, dicens: Poſt concupiſcentias tuas ne abeas. Abit enim poſt concupiſcentiam, qui ſuggeſtioni locum præbet, qui delectationem ſuggeſtionis comitem, ſtatim cum ſeminatur non eradicat. Fieri enim nõ poteſt, quin delectationem diuturniorem conſenſus in peccatum (qui nos captiuos in vitium præcipitat) ſubſequatur. Quamobrem ſi ſerpens ille tortuoſus in cor tuum, vel ſuperbiæ, vel auaritiæ, vel libidinis, vel iræ, vel gulæ, vel inuidiæ, vel accidiæ ſementem iacere incipiat, protinus ad ſemẽ illud benedictũ cõuertere, eo demq; in animũ per fidem concepto caput ſerpentis contere. Quod facies ſi contẽplere Chriſtũ caput tuũ (cui per baptiſmũ inſitus es) humilimũ, oĩbus expoſitũ, ac liberaliſſimũ, caſtiſſimũ, mitiſſimũ, cõtinentiſſimum, beneuolentiſſimũm, deniq; ad faciendam patris voluntatem ſemper accinctum. Ad hunc enim modum ſuos Philippenſes Paulus monet: Hoc ſentite (inquit) in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, hoc eſt, ſic affecti eſſe contendite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirum, qui cũ in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe, ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit ſemetipſum, factus obediẽs vſq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis. Et Petrus Apoſtolus: Chriſto inquit, paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, quia qui paſſus eſt

Mat. 3

Subuertendi primi grad⁹ ad peccandũ

Omnis peccandi occaſio deuitãda.

Ephe. 4

Hieronym⁹

Pſalmo. 136

Allidere paruulos ad Petrum.

Hieronym⁹ in Pſalter.

Eccl. 18

Abire poſt concupiſcentiam.

Pium conſiliũ, ac pſens remediũ aduerſus tentationem.

Gene. 3

Philip. 2

1. Petri. 4

in carne,deſijt a peccatis,vt iam non deſiderijs hominum, ſed voluntate
2 dei,quod reliquum eſt in carne,viuat tẽporis. Quod ſi quem, Chri-
Mortis & gehennæ meditatio. ſti vita ac exitus nondum a concupiſcentia reuocat hũc ſaltem inſtantis mortis ac gehennæ (quæ impios manet)meditatio,a mali progreſſu re-
3 uocet,donec ad Chriſtũ proficiat. Ad hæc non eſt remediũ efficaci-
Oratio us quo inſurgentes carnis ſtimulos reprimas,q̃ ſi protinus ad piam ora-
tionem(primum illud fidei opus)recurras.Nam vt tres illos pueros He-
Danie. 3 bræos,in medijs flammarum ignibus conſtitutos cum ſuppliciter deum
orarent, flamma fornacis Babylonicæ per angelum excuſſa non tetigit,
ſed lenis quidã afflatus tanq̃ venti roris flantis refocillauit. Sic & orõnis
efficatia,nos ab oĩs cõcupiſcẽtiæ incẽtiuo liberos faciet, & grãæ ſalutaris
4 Vitanda occaſio peccati refrigerio leniet. Deniqȝ,vt diximus,oĩs externa peccati occaſio oĩno
vitãda eſt,q̃d in nobis etiã vt fiat,partim ſitũ eſt. Id vero facimus cũ ſen-
Senſus diligenter cuſtodiendi ſus noſtros per quos veluti feneſtras quaſdam peccatum ingreditur)di-
ligenter cuſtodimus,Prima feneſtra viſus eſt,facile admodũ peccati vi-
Viſus rus intus ſuſcipiens,ac in animum tranſmittens, Eua vidit pomum eſſe
Gene.2. 2.Regum.11 pulchrum aſpectu,& per oculos concupiſcentia ad animum proſerpſit,
Dauid vidit Berſabee elegantiam,& ſtatim in eam exardeſcens,adulte-
rium homicidio copulauit. Claudenda eſt ergo hæc feneſtra,ne crimen
ſubintret,intuendum non eſt,quod non licet concupiſci,reprimẽdi ſunt
Obiectio oculi,quaſi quidã raptores ad culpam,Ne vero cauſeris ac dicas,Qui
Reſponſio poſſum in mũdo obambulans oculos claudere? Audi atqȝ etiam ſeque-
Hiob.3 Gregorius in Iob re ſanctum Hiob dicentem:Pepigi fœdus cum oculis meis, ne mulierem
alienam cõcupiſcerem,hoc eſt modis omnibus contendi, ne prius incau-
Obiectio te reſpicerem,quod poſtea inuitus amarem. Rurſus,ſi replices, quis mihi
Diluto eam perfectionis gratiã,qua ille vir ſanctus imbutus erat, largiet. Reſ-
pondemus,deus,& quo minus vacilles hic,proponimus tibi imitãdum
Pſal. 118 Dauid,cum quo ſi ardenter ad dominum oraueris,dicens: Auerte ocu-
los meos ne videant vanitatem,certum habe,quod petis,te accepturum,
quod qui id ſe daturum pollicitus eſt,mentiri omnino non poſſit.Secũ-
Auditus da feneſtra,nimirũ Auditus,nõ minori curã cuſtodiendus eſt,ne verbis
aut canticis otioſis,blandis,prophanis ac turpibus in aures ſeſe inſinuan-
tibus,criminis venenum in mentem trajciatur. Quãobrẽ monet Solo-
Prouerb.1 mon Prouer.1.Fili,ſi inuitauerint te peccatores ,ne audias. Item Eccle-
Eccle.29. ſiaſtici.xxix.Sepi aures tuas ſpinis,ne audias linguam nequam. Et Chri-
Matth.10 ſtus monet,vt ſimus prudentes ſicut ſerpentes. Siquidem ſerpentes ob-
ſurdeſcũt ne audiant vocem incantantis.Ab odoratu quoqȝ veluti ter-
Pſalmo.57 Odoratus tia feneſtra,non parum metuendum eſt, nam & res probat & Solomon
Prouer.27 teſtatur,vnguento & varijs odoribus delectari cor,qui & meretricẽ al-
Eſa.3. licientem in hunc modum loquentem facit,aſperſi cubile meum myrrha
aloe & cynamomo Eſaias item odoris luxum notans,deũ cõminantem

facit

facit in hunc modum: Auferam olfactoria & erit pro ſuaui odore fœtor. Guſtus item quartam eſſe mortis ianuam Euæ exemplo diſcimus, de ea enim Geneſis. iij. legimus. Vidit quod lignũ eſſet bonum ad veſcendũ, &c̄ & tulit de fructu illius & comedit, deditq́ꝫ viro ſuo. Qua de re Sapiens guſtus temperantiam ſuadens, ait. Noli auidus eſſe in omni epulatione nec te effundas ſuper oẽm eſcã. Et Chrũs parabola illa de purpurato diuite ſatis indicat, in quam ruinam nos guſtus illecebre præcipites agant. Poſtremo, tactus, q̄ diligentiſſime obſeruandus eſt, Monente Solomone Prouer. vi. Nunquid inquit poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas vt non comburantur plantæ eius. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam. Item: Qui tangit picem, inquinabitur ab illa, & immundum qui tetigerit efficitur immundus. Et in tactu (inquit Ambroſius) crimen eſt. Ideo tibi dicitur, ne multus fueris ad alienam, neq́ꝫ continueris complexibus eius Hanc ſenſuum cuſtodiã nobis tantopere neceſſariam patres, tum ſpiritalem circũciſionem, tum verum ieiunium appellant. Hanc autem facile præſtabis, modo omne prophanum vitaueris, ac ſtes ſemper ad bene operandum accinctus. Deſideria enim (vt Sapiens ait) occidunt pigrum. Noluerunt enim quicquam manus eius operari, tota die concupiſcit & deſiderat. Proinde Chriſtus monet. Sint (inquiens) lumbi veſtri præcincti & lucernæ ardentes in manibus veſtris, & vos ſimiles hominibus expectantibus dominum, quando reuertatur a nuptijs. Semper itaq́ꝫ aliquid boni operandũ eſt, ne nos diabolus otioſos inueniat, diſcincti & ſupini capiuntur ab hoc hoſte, at non facile capitur, qui ſancto vacat exercitio.

Guſtus
Gene. 3
Luce. 16
Tactus
Prouer. 6
Ambroſius.
Spũalis circunciſio
Verum ieiunium.
Prophanum otium vitandum.
Prouerb. 22
Lucæ. 12
Hierony.

HAbes ſummam diuinæ voluntatis breuibus conceptam, hoc eſt decem verbis comprehẽſam, & ab ipſo domino propoſitam, quam & initio om̃is naturæ conditor humanæ menti inſculpſit. Quam dein quũ per lapſum Adæ, ac ſuccreſcentem poſtomodũ hominũ malitiã obliterata pene eſſet, ac indigne negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inſcriptam impartij̄t, ac per fidelem miniſtrum eccleſiæ proponi mandauit, quemadmodũ Moſes ait. Hæc inquiẽs verba loquutus eſt dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte de medio ignis & nubis, & caliginis voce magna, nihil addens amplius, & ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi, nimirum vobis Iſraelitis promulganda. Tu itaque Paroche, qui miniſter es eccleſiæ dei, accede mente ad dominum deum tuum, acccipe Decalogum de manibus eius, & loquere quæ in eo ſcripta ſunt ad populum tibi concreditum, vt audiens faciat, quæ in eo ſcripta ſunt, vt non declinet, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtrã,

Peroratio
Summa diuinæ voluntatis decalogus.
Deuter.
Pareneſis ad Parochos.
1
2
Deuter. 28.

niſtram,ſed per viam,quam præcepit ei dominus deus ſuus ambulet,vt
5 viuat & bene ſit illi,non tantum in præſenti,ſed & in futura vita. Oſten
de quoque populo tuo vnde faciendi virtutem accipere debeat. Quod
tum demum feceris,ſi eum aſſidue doceas fidem in Chriſtum, ſi diuinis
1.Timo.4 ſacramentis imbuas, ſi deniq; ad precãdum accinctum reddas & alacrẽ.
1.Petr.5 Hæc autem agens,& te & illum ſaluum facies,vt cum apparuerit prin-
ceps paſtorum immarceſſibilem gloriæ coronam percipias, quam red-
det tibi dominus in illa die iuſtus iudex, ac ſolus potens & beatus, rex
1.Timoth.6 regum & dominus dominantium,qui ſolus habet immor
talitatem & lucem habitat inacceſſibilem,quẽ
nullus hominum vidit,ſed nec vide-
re põt. Cui eſt honor & im-
perium ſempiternũ.
Amen.

TABVLA ENCHIRIDII CHRIſtianæ inſtitutionis. a deſignat tibi faciē primam, b vero ſecundam.

A Deo quid poſtulandum. 198.a
Abraham quomodo continentiſſimus 203.b
Abrahæ polygami & Iohannis virginis, par meritum ibidem.
Abſolutio ſacerdotalis quærenda eſt, & non tantum fraterna remiſſio. 141.b.
Abſolutio in foro dei & iudiciali nō ē eadē. 163.b
Abſolutio & ligatio ſacerdoti æqualiter demādatæ. 156.b.
Abrenuntiatio in baptiſmo eſt trina 81.a
Abuſus corrigendus, nō res pia mutāda. 112.b
Abuſus indulgentiarum 162.a
Abuſus mr̄imonij vehemēter cauēdus 214.b
Abuſus reliquiarum quo modo tollendus. 270.b
Abuſus circa imaginum venerationem corrigendi 270.b
Abuſus ſacrorum ſanctitati nihil detrahit. 191.a
Acolythorum officium quale ibidem.b
Acolythus quomodo ordinabatur 192.a
Accuſare publicū latronē, nō eſt pc̄tm̄, 244.a
Actio miſſæ conſtat fidei exercitijs 97.b
Adā & Euæ coniugium, grāde myſteriū. 201.a
Adā mr̄imonialis myſterij nō ignarus fuit. ibi.
Adā quale nomē vxori ſuæ indiderit 201.b
Admonitio gn̄alis Confeſſario ſeruāda. 188.b
Adulti baptizati quō ſe olim baptizabāt. 82.a
Aduerſa huius mūdi patiēter ferēda ſunt. 250.a
Aduentus Chriſti, ſeruatoris noſtri, duo 61.b
Aduentus dn̄i dies nobis ignotus 62.b
Aduētus dn̄i ſecūdus ardēter deſiderād⁹ 236.a
Adultera vxor quid timeat. 89.a
Afflictiones patienter latæ ſunt ſalutares. 59.b
Affectus erga baptiſmū qualis eſſe debeat 83.a
Affectus qualis eſſe debet in ſuſceptione confirmationis 90.a
Affectus eucha. petētibus q̄lis eē debeat. 116.b & quæ ad hanc digne ſumendam requirant. ibidem. & 117.a.b
Affectus confitentis, qualis ad ſacerdotem eſſe debeat 183.b
Affectus cōtrahentiū qualis eſſe debeat. 214.b
Affectus pœnīæ donum dei 124.b
Affectu quali Ordines ſint ſuſcipiendi. 199.b
Affectus bene viuēdi orāti neceſſarius 224.b
Affectus Iudaicus in orando 225.b
Affectus æthnicorum in orando ibidem
Affectus hoīm carnaliū in dimittendo 245.b
Affectus qs circa imagines habendus 271.b
Agnes virgo quomodo triumpharit 114.b
Altaria, quam ob cauſam thurificentur 280.b
Amen qd ſignificet & qualis ſit vox 75.b
Amen, vox eſt ſermonem cōfirmātis 250.b
Ambr. ſtatuit priuatā cōfeſſionē. 156.a. & 157.a
Amor dei, amori parentū anponēdus 287.b
Ancillarum officium erga dn̄os ſuos 187.a.b
Anabaptiſtæ damnantur, paruulorum negantes baptiſmum 79.b
Anabaptiſtæ hæreſum antiquarum innouatores. 119.b
Anabaptiſtarum error circa mr̄imonium 204.a
Anabaptiſtæ cum Nouatianis ad metham rediguntur 244.a.b
Analogia baptiſmi ad circumciſionem 79.a
Animæ piorum noīe virginis recreantur. 57.a
Anima ſancta poſt hanc vitam perpetuis perfruetur bonis 75.b
Annuli ſimilitudine pulchra introducunt 76.b
Antiſtites & præſules vnde dicantur.
Anus decrepitæ quō ſint informandæ 188.b
Appetendi vis in homine vitiata 99.b
Apoſtolis ſunt claues traditæ. 145. a, ſed quales fuerint, habetur folio ſequenti.
Apl̄us denegat plebi ordināḍi ptātem 190.b
Apl̄icæ epl̄æ, meminerūt epōrum & diaconorum.
Apl̄orum canones collecti p Clementē. 192. a (ib.
Apl̄us docet matrimonium eē ſacr̄m 210.b
Aſſertio ſtatus animarum poſt mortem. 111.a
Aſtra & planetę cur a deo creata 268.a
Aqua benedicta cur die dn̄ico ſpargatur 28.b
Aqua, quid ſignet in baptiſmo 79.b
Archiepiſcoporum officium 167.b
Arra grȩ, certificamur eos eſſe filios dei 259.a
Authoritas ecclīę ꝓpter malos p̄latos nō diſperit. 66.b
Authoritas clauium par eſt. 70.b
Authoritate diuina imponitur ſatiſfactio pro peccatis 159.b
Author cœleſtis Hierarchiæ pulchre defendit. (192.b
Auū more nobis oīb⁹ laborādū. 240.b
Authoritas ſtatuendi eſt apud præſides eccleſiæ. 289.b
B Aptizati, quō viuere debeant 73.b
Baptiſmi vocabulum quid ſignificet. 78.b.
Baptiſmus ianua in eccleſiā dei. ibid.
Baptiſmi partes quæ ſint. ibidem
Baptiſmi verba exponuntur ibidem
Baptiſmus, fœdus dei cum homine & hominis cum deo ibidem
Baptiſmi cerimoniæ 80.a
Baptiſmo adhibetur exorciſmus ibidem
Baptizatus cōcupiſcētię fomitē ſeruat, ibidē.b
Baptiſmi virtus pręcipua. ibidem
Baptiſmi vis tota vita exercenda 83.a
Baptiſmo commorimur Chriſto 79.b
Baptiſma eccleſiæ eſt vnicum 120.a
Baſis fidei reſurrectio mortuorum. 74.b
Baſilius confirmat cōfeſſionē ſacramētalē eāq; toti⁹ eccleſię cōſenſu ſtabilitā ac receptā. 151.a
Benedictiones priuatæ bonorum & malorum quomodo differant. 185.a
Bn̄dicere priuatim & publice, differūt, ibidem.
Benedictio ſacerdotalis in matrimonio. 121.b
Bn̄ficia Chr̄i in miſſæ ſacrificio illuſtrant 113.a
Benignitas dei in quo oſtenſa ſit. 135.b
Bellum gerere an Chriſtianis liceat 295.b

Bonum matrimonij proles 213.b
Bona temporalia cui tribuat mũdus. 240.b

CAnonem ſacrum eccleſiæ hoſtes inſectantur. 97.b
Canonis expoſitio pia, & germana. 107.ab
Canon vindicatur ab aduerſarijs 108.a
Canon pulcherrime explicatur 112.a.b
Caoon oẽm meriti humani præſumptionem excludit. 112.b
Canon generalis: Omnes vtriuſq; ſexus &c. explicatur 150.a
Canon non ligat peccatorem, vt certo tempore confiteatur ſacramentaliter ibidem
Canones Apl'orũ collecti p Clementem 192.a
Hi canones etiã p ſextam ſynodũ agniti. ibi.
Canon Euariſti de matrimonio 211.b
Calũnia quorũdã aduerſariorũ detegitur. 112.a
Cantica cãticorũ eſt canticum nuptiale 200 b
Cauſa Inſtitutionis matrimonij ibidẽ.
Carnalis commixtio trifariã in coniugio adhibetur. 213.b
Caro domini quomodo manducetur. 94.a
Caro habet ſuam voluntatem 237.a
Caſoum reſeruatorum origo 144.a
Caſtitas triplex 298.b
Cauſa efficiens ioſtificationis 171.b
Cauſa formalis ipſius iuſtificationis 172.a
Cauſa dilectionis inter virũ & mulierẽ, q̃.210 b
Cœli & terræ appellatione q̃d contineat. 230.a
Cœlum & terra ſimul facta. 283.a
Cenſura de matrimonijs clamdeſtinis. 206.a & 212.a.
Cenſuræ non ſunt ſpernendæ 288.b
Cerimoniarum finis quis ſit 70.a
Cerimoniæ ſunt eccleſiæ vehementer neceſſariæ. ibidem.
Cerimonias diuus Paolus approbat ibidem
Cerimoniæ circa baptiſmum. 80.a
Cerimoniæ eccleſiaſticæ vetuſtiſſimæ. ibidem.
Cerimoniæ eccleſiaſticæ quõ æſtimãdæ. 227.a
Cerimoniarnm regula. ibidem. b
Cerimonia ſabbati cædit charitati 280.b
Cærei quid ſignificent in eccleſia 192.a
Cæroferarij olim qui ibidem.
Certitudo fiduciæ. 168.b
Charitas in deum præferenda omnibus 53.a
Charitas dei perficit omnia. 54.a
Charitas dei cauſa formalis ipſius iuſtificationis. 172.a
Charitas tertia orationis ala 223.a
Charitas dei vnde in nobis excitet̃ ibid.b
Charitas proximi quomodo innaſcatur ibid.
Charitatis gradus peculiaris eſt longanimitas, (295.a
Chriſtus priore ſuo aduentu venit vt ſaluator 54.b
In ſolo Chriſto omnis noſtra ſalus ibidem.
Chriſtus plenitudine ſancti ſpũs inunctus ibi.
Chriſtus, ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech ibidem.
Chriſti regnum ſpirituale. ibidem
Chriſtus vnicus Iudæorum Meſſias. 55.a
Chriſtus verus deus & homo ibidem.
Chrũs eandem habet cũ patre naturam. ibidẽ.
Chriſti natioitates duæ ibidem. b
Chriſtus cur paſſim in ſcripturis dominus appelletur ibidem
Chriſtus omnium dñs, quatenus deus ibidem
Chriſtus dominus, quatenus homo ibidem
Chriſtus omnium dominus, maxime credentiom & electorum 56.a
Chriſto fidens, ab omni periçolo tutus. ibidem
Chriſti, quatenus homo fratres ſumus. ibidem
Chriſti ſecunda natiuitas ibidem.b
Chriſtus propter nos incarnatus. 57.a
Chriſtus, cur de ſpiritu ſancto conceptus, & ex virgine natus ibidem.b
Chriſtus vere paſſus in corpore & aĩa, ibidem.
Chriſto in cruce oblato, veteris legis hoſtiæ euanuerunt 58.b
Chrũs volũtarie mortuus eſt & nõ coacte. ibi.
Chriſtus hoſtia immaculata 59.a
Chriſtus eſt ſerpens æneus & agnus immaculatus diuerſis reſpectibus ibidem
Chrũs quare ad inferos deſcenderit 60.a
Chrũs in paſſione ſe hoĩem in reſurrectione vero, ſe deum eſſe declarauit ibidem.
Chriſtus pro nobis reſurrexit ibidẽ.b
Chriſtus caput corporis eccleſiæ ibidẽ
Chrũs aſcendit ſecundũ hoĩem adſumptũ. 61.a
Chriſtus quomodo ad dexteram dei patris, & ſedere & ſtare dicatur. ibidem
Chriſtus qnomodo ſedere & ſtare dicatur diuerſis reſpectibus ibidem.
Chrũs propter nos qũo rediturus 62.b
Chrũs in eccleſia diſcreoit officia 67.b
Chrũs eſt fundamentum eccleſiæ 72.a
Chriſtus ſacramenta inſtituit, vt nos ſibi colligaret. 76.b
Chriſtus quare miſit poſt aſcenſionem ſpiritũ ſanctum Apoſtolis 85.a
Chriſtus quare poſt cœnam euchariſtię ſacramentum inſtituerit 91.a
Chriſtus ſubaltera ſpecie totus ſumit̃ 94.b
Chrũs applicat nobis fructũ ſuę paſſiõis 97.a
Chrũs in altari ſacramẽtal'r immolat̃. 105.b
Chriſtus quomodo peccatum appellet̃ 132.a
Chrũs q̃re in diſcipulos ſuos inſufflauit 147.b
Chrm nõ p̃cepiſſe cõfeſſionẽ, redarguũt. 149.a
Chriſtos quare tam frequenter, vitam æternã, mercedem noſtram appellet 176. b
Chriſtiani omnes, reges ſpũales 189.b
Chriſtus parens regeneratorum 200.b
Chriſti verbo Chriſtianorum matrimonia ſtabiliuntur 205.b
Chriſtus matrimonium primæ ſuæ dignitati reſtituit 207.b
Chriſtus orandi formulam præſcripſit 220.a
Chriſtus ſpes gloriæ 221. b

Chriſtus vult communem p̄cationem. 229.b.
Chriſti doctrina ac vita, dei voluntas 237.a
Chrūs dat nobis corpus ſuū & ſanguinē. 243.a
Chrūs nō p̄hibet pecuniā mutuo datā repetere
Chrūs non abolet imperia ſeu iudicia (ibidem
terrena ibidem.b
Chriſtus non vetat maleficos puniri 244.a
Chrūs q̄uo nos certos faciat a pc̄tis purgatos
Chriſtus cur vſus ſit hoc verbo, di- (245.a
mittendi ibidem.
Chrūs docuit q̄uo ſit nobis orandum 256.b
Chrūs finis præcepti ad ſalutem 267.a
Chrūs quare iuſſit oīno non iurare 275.b
Chryſmatis materia 85.b
Chryſma ab hæreticis fruſtra contēnit 86.a
Chryſma non datur vno modo ibidem.b
Chryſma q̄re cōſiciat ex oleo oliuæ & balſamo
Circuncifio figura baptiſmi 89.a
Clandeſtina matrimonia multoꝝ maloꝝ cau-
Clandeſtina irreligioſe contracta (ſa. 212.a
non ſunt ſacramentum. ibidem
Clandeſtina, q̄re eccl'ia hacten⁹ p̄miſerit. ibi.b
Clandeſtina matrimonia p ecclefiā abrogāda.
Clauium authoritas in eccleſia ęqualis 70.b
Clauis in ſcripturis quid, & quibus claues ſunt
traditæ 145.a
Clauinm eccleſiæ diuiſio. 146.a
Clauium diuiſio. 146.b per totum
Claues aliud ſunt quàm fides 148.b
Clauis ordinis in oībus ſacerdotib⁹ eadē. 197.a
Clerici quare tondeantur 199.a
Coitus effrenis in coniugio damnabilis 214.a
Colligantia eccleſiæ quibus conſtet 67.b
Collatio originalis peccati ad actuale 158.b
Comes peccati eſt pœna 244.b
Cōicandū non eſt cum hæreticis 66.a
Communio bonoꝝ operum eſt in ſanctorum
ſocietate. 72.b
Commune diuini officij quare ſic vocet 97.a
Communio quare ſic vocetur 110.a
Cōicatio fiebat olim ter in anno 150.b
Cōio olī non reſtituebat añ ſatisfactionē ex-
Cōicantes ſine oblatione. 162.a (pletā. 160.a
Cōia Iudaici & Chriſtiani matrimonij. 204.a
Compunctionis genera ſunt duo. 124.a
Concluſio fidei noſtræ vita æterna 75.a
Concubitus præter neceſſitatem non impurat
matrimonium 214.a
Cōdonatio iniuriæ ſignū eſt remiſſiōis pc̄toꝝ,
Cōciliator religioſi matrimonii de⁹. 206.b (t4t
Cōcupiſcētię fomes maneat in baptizato. 82.b
Cōcupiſcētia in nobis eſt mortificāda. ibidem
Confirmatiōis ſacramētū declarat 83.b. 85.a
Confirmādus q̄re ſignetur in fronte 89.b
Confirmationis ſacramentum tota vita reme-
morandum. 90.a
Confirmationis miniſter eſt ep̄us ibidem
Confirmationis ſacramentum cur patres To-
leten appellarunt. 89.b
Confitētibus quid inculcandum 182.b
Confeſſio peccatorum triplex 137.b
Cdnfeſſionis vocabulū varie accipit ibidem
Confeſſio interior propria Chriſtianoꝝ, q̄ &
chriſtianis ſemper inculcāda 138.b
Confeſſio mentalis ſemper exercenda 139.b
Confeſſionē noſtrā q̄re deus reqrat 139.a
Confeſſio generalis apud Iudæos, quæ etiam
in eccleſia frequens 140.a
Confeſſio fraterna quæ. 140.a. & hæc eadē eſt
neceſſaria. ibidem.b. & folio ſequenti
Confeſſio fraterna non eſt de numero ſeptem
ſacramentorum ibidem
Confeſſio quæ ſit preſbyteris tertia confeſſio-
nis ſpecies ibidem.
Confeſſio fraternæ correptionis 141.a
Confeſſio volūtaria ē publica gratia 142.a
Confeſſio ſecreta & priuata. 143.b
Confeſſio ſacramētalis an ſit iuris diuini. 144.b
videbis ibidem & folio ſequēti vtiliſſima.
Confeſſio ſacramētalis per Chriſtū inſinuata.
Confitendum quomodo ſit, & de (147.b
quibus peccatis 150.a
Confitendū quare ſit proprio ſacerdoti 151.a
Confeſſarius ſacerdos qualis deligendus. 152.a.
Confeſſio ſacramētalis neceſſaria 153.a
Confeſſio an ſit reuelanda ibidem
Confitendum eccleſiæ miniſtris, vt ſoluant con
fitentem ibidem.
Confeſſio mētalis non ſufficit 154.a
Confeſſio ſecreta in eccleſia græca ab initio fuit
Confeſſio ſecreta, in nulla eccleſia pe- (155.a
nitus ſublata. ibidem.b
Confeſſariorum officium 162.a
Confeſſario, quæ ſunt cauenda 181.a
Conficere & offerre non ſunt vnū & idē. 105.a
Confitētiū ineptitudo corrigenda 181 a.
Confitendi vetus ratio, optima ibidem
Confeſſionis pudor pellendus 183.a
Confeſſarius qualis eſſe debeat 183.b
Confeſſarius in idoneus quis ſit 184.a
Confeſſio humilis qd apud deū poſſit 244.b
Coniugiū & matrimoniū vñ dicant. 200.a
Coniuges q̄uo continentes eſſe p̄nt 214.a
Coniūctio ſacerdotalis in matrimonio 212.b
Coniūx caſta & adultera, qd timeant 89.a
Conſenſus vl'ıs eccl'iæ, aduerſarijs opponendus
Conſenſus vniuerſalis eccleſiæ, miſſam (86.a
ſacrificium eſſe teſtatur 97.b
Conſenſus totius eccl'iæ p̄bat ordinē 190.b
Conſentire faciētibus q dicant 255.a
Conſiliū in q̄ ſitū ſit, & q̄ vis illius. 87.a
Conſilium humanum quale ibidem.b
Conſiliū p̄ impfectis in remittendo 246.b
Conſuetudo iurandi deteſtabilis. 277.a
Conſtitutiones hūanæ quanti faciendi 288.b
Conſtitutiones humanæ inutiles, niſi ad pieta-
tem expendantur 289.a
Copula matrimonialis ſigni perfectio 210.a
Copulati in matrimonio, q̄ꝝ admonendi 215.a
Cōſecratio q̄re ſub duab⁹ ſpēb⁹ ſepati ſiat. 94.b

Contēptores priuatæ cōfeſſiōis qd agāt. 156.b
Continentia in coniugio laudabilis 211.a
Cooperatio fidei, & charitatis eſt iuſtificatio noſtea &c. 176.a
Cōtritio eſt vehemēs animi amaritudo 122.b
Coeona iuſtitiæ cur dicatue 133.b
Corpora noſtra poſt reſurrectionem, nō erūt obnoxia doloribus noſtris 75.a
Correptio fraterna duo eequirit 142.b
Coereptio fraterna in primitiua eccleſia fee-
Coeeeptio frateena quomodo in (quēs. 143.a deſuetudinem abierit. ibidem
Corpa cœleſtia quatenus in nos agāt 268.b
Corpoꝝ ſubtilitas poſt reſurrectionē 62.b
Corruptores ſimplicium mentium 182.a
Ceeaturam eſſe nouam in Chriſto qd 174.a
Credere deū & ceedere in deo vel in deū 50.b
Credimus ſanctā eccleſiā nō in eccleſiā 65.a
Ceedentiū, peculiari rōne Chrūs eſt dn̄s 56.a
Credere in ceeaturam abunde ꝑt nemo 63.a
Ceedendi eatio triplex eſt. 121.b
Criminum inquirendorum formula 134.b
Criminū enarratio eſt ſacedoti facienda. 147.a
Ceimina ſpectāt ad idololatriā ſpūalem. 265.b
Crux Chriſti quomodo nobis poſt Chriſtum ferenda 59.a
Ceucis mors eedemptoei oīm peculiaris 58.a
Cubiculū cordis Chrūs nos intrare iubet. 225.b
Culpā expiari nō poſſe æthnici putabāt. 138.a
Culpa abolita, nō ſtatim abolet pœna 159.a
Cultus dei verus in ſpiritu 215.a
Cypriani authoritas de plebe, quomodo intelligenda. 68.b
DEcalogus aptiſſima methodus agendorum &c. 182.a
Decalogus vitæ eegula, & ſpeculū.
Decalogus peetinet ad (251.a omnes gentes. 260.a
Decalog⁹ cōplectiſ cōſummatā iuſtitiā. ibid.b
Decalogus om̄e ius ciuile ſupeeat 261.a
Decalogi collatio ad legem natueæ ibidem
Decalogus quaee a deo traditus ibidem.b
Decalogi ſeries. ibidem
Decalogi duæ ſunt tabulæ 262.a
Decus coniugale caſtitas 213.b
Defunctoꝝ cōmemorationem eō miſſæ expo
Depoſitū Pauli ē ꝓmiſſio dei. 133.b (ſtulat. 110.b
Depcatio ꝓ cōfitente nō eſt ſacramenti vis. 182.
Depcatio Paulina ad Hebræos. 60.b (b
Deſperandū non eſt ſup mia dei 273.a
Deus vnus eſſentia, trinus in pſonis. 50.a
Deus quam a nobis fidem exigat ibidem.b
Deus nobis tantum pee fidem videt ibidem
Deus quid ſit 51.a
Deus ſolus omnipotens ibidem.
Deus pater trifariam accipitur ibidem.
Dei omnipotentia, fidei eobur ibidem
Deū eſſe teſtatur eeeum vniuerſitas 52.a
Deum quomodo æthnici cognouerūt. ibidem
Deo aperta ac nuda ſunt omnia 53.a
Dei voluntas per charitatem adimplet 54.a
Dei pietas eſt ineffabilis erga nos 58.b
Deus præeſt pijs coniugibus 205.b
Deus eſt cōciliator eeligioſi matrimonij 206.b
Deus quomodo hominem deſerat 125.b
Deus nullam in ſe habet iniquitatum 126.a
Dei beneficijs cur afficiantur impij 157.b
Dei gratia bifariam accipitur 127.a
Deus nemini grām ſuā ex toto ſubtrahit 128.a
De⁹ cur grām ſpecialem impijs ſubtrahit. ibi.b
Deo bis ſe debet homo 133.b
Dei peomiſſio iuſtiſſima 134.b
Dei præſcia non eſt anxie inquirenda 135.a
Dei præſcientia pios lætificat 136.a
Deus q̄re noſteam cōfeſsionem regrat 139.a
Deus opera ſua facit noſtra 176.b
Deus q̄ee nos in teedū non exaudiat 222.b
Dei cultus in ſpiritu 225.a
Deus quare vult nos petere 226.a
A deo quæ ſint petenda. 227.b
Deum quare appellamus patrem 229.a
De⁹ q̄ſio nos om̄es æquales habeat 230.a
Deus ſicut & in cœlo, ita & in terra 230.b
De⁹ cur in cœlis potiſſimū eſſe dicatur. ibidem
Deo ꝓpitio a nulla creatura timendū ibidem
Dei nomen inuocari ſup nos, qd ſit 231.b
Dei nomen pollui quid ſit 232.a
Dei voluntas, alia atque alia. 236.a
De⁹ maloꝝ conat⁹ in ſuā vertit gloriā. 238.a
Dei volūtati nos ſubmittere debem⁹ ibidem
Dei verbum quomodo ſalutaee 242.a
Dei veebum, panis animæ ibidem
De⁹ hūilem a nobis cōfeſſionem eeqrit. 244.b
De⁹ & diabolus diuerſa tentant ratione. 247.a
Deus ſp parat⁹ nos eripe a tentatione 248.b
Deus opaſ ſenſibilr in mentibus hoīm 254.a
Deus peccatoei vt eeſipiſeat neceſſarius 255.b
Deus ſolus veee eſt 262.b
Deus qualitee timendus 293.a
Deo plus obediendum q̄ hoībus ibid.
Dei noīa plurima ſunt apud Hebræos ibidem
Deus cognoſcitur ab effectibus 264.a
Deus agnoſcitur verbis & ſignis. ibidem
Dei nomen tranſlatum ad Moſen 264.b
Deus huius ſeculi eſt Satanas ibidem
Deus agnoſci vult qualis erga nos ſit 272.a
Dei noīe qbus eationibus eecte vtamur 273.a
Deus in ſcripturis cur dicaſ odiſſe ſabbata. 280 (a
Deus bis condidit mundum. 281.b.
Deus creauit omnia ſimul 283.a
Deus quomodo requieuiſſe dicatur ibidem
Deus q̄re ſolū ſabbatū benedixerit 284.b
Diabolus & deus diuerſa tentant ratione. 247 (s
Diaboli machina duplex. ibidem
Diabolus in Chriſto vincitur 112.a
Diabolus eſt poteſtas tenebrarum & princeps mundi. 253.a
Diaboli libertas quæ ſit 260.b
Diabolus non ꝑt nobis facile incommodare, & abhorret ſignum crucis. 259.a

Diaconorũ officiũ, quale apud veteres 194.b
Diaconorum officium. 195.a
Diaconi ſunt oculi epiſcoporum ibidem
Dicere nos lingua ſola pctõres, nõ ſufficit 136
Dies aduentus dñi nobis incognitus. 62.b (b
Dies dñicus qd nobis ſignificet. 280.a.&.281.b
Dilectio eſt plenitudo legis 62.a
Diſcrimen inter excluſos ab eccleſia & peccatores nondum reſectos. 65.b
Diſcrimen veteris legis & nouæ 98.a
Diuerſitas particularium rituum non ſoluit catholicam communionem. 70.b
Diuiſio tertiæ partis Symboli. 63.a
Diuiſio clauium eccleſiæ 146.a
Diuitibus quæ in confeſſione iniungẽda. 187.b
Diuites incedunt in tentationes 188.a
Diuinitas in Chriſto impaſſibilis 57.b
Diuortiũ habet rõnẽ q̃ polygamia 204.a
Diuortiũ & polygamia denegant Chriſtianis. (205.b
Diuortiĳ, q̃rũdã rones, expẽduut. 208.a
Diuortiũ adſtruẽtibus, Auguſt. opponit. 209.a
Doctrina Chriſtiana oĩa rediget ad vnũ. 286.a
Dñica, dicuntur templa apud veteres 192.b
Dñorũ, patrũ & matrũfamilias officiũ erga ſeruos. 187.b
Dona ſpũs ſcti q̃ ſint. 86.b.87.a.b
Dona ſpũs & virtutes, ſuos hñt gradus 224.a
Duo liberi arbitrĳ nullum præſtãtius. 135.b
Donum diuinum bene viuere 257.a
Dubitationi cuidam quõ ſuccurrendum. 170.a
Dulcedo vitæ æternæ 75.a
ECcleſia quaſi euocata concio 65.a
Eccleſia militans, vinea domini, diuerſa habet membra ibidem
Eccl'ia ꝓpter malos nõ deſerẽda 66.a
Eccleſię authoritas non extenuatur per iniquos pontifices 66.b
Eccleſiæ catholicæ certiſſima ſigna 67.a
Eccleſiæ nexus eſt ordo. 67.b
Eccleſiæ officia p Chriſtũ diſcreta ibidem
Eccl'iæ miniſtri nõ ſunt a plebe cõſtituẽdi. 68.b
Eccl'ia primitiua agnouit ordines minores. 192
Eccl'iæ veteris pietas circa ſctõꝝ fidẽ. 270.b (a
Eccleſiarum varĳ mores. 289.b
Eccleſiæ miniſtris debetur veneratio ibidem
Eccleſia præſens credit ſicut primitiua 70.a
Eccleſię cenſura in rebus dubĳs ibidem
Eccleſiæ ſunt cerimoniæ multũ neceſſariæ. ibi.
Eccl'iæ primitiuæ vehemẽs in cunctis eruditio.
Eccleſiæ præſentis par clauium authoritas (ibidem.b ibidem
Eccl'ia ſemp habebit tã malos q̃ bonos. ibidem
Eccleſia cur ſancta dicatur 71.a
Eccleſiæ dei vnitas eſt peculiaris ibidem
Eccleſiam non habere maculam, quomodo accipiendum ibidem.b
Eccl'ia, quã ob cauſam dicatur catholica. ibidẽ.
Eccleſia non eſt affixa vlli loco ibidem
Eccleſiæ fundamentum Chriſtus 72.a
Eccleſiæ indies maiorẽ fieri nõ eſt neceſſe. 72.a
Eccleſiæ copula ſub paſtore vno ibidem
Eccleſiæ duæ, altera dei, altera diaboli ibidem
Eccleſia ſancta, quid, ibidem.
Eccleſiæ ſacramenta ſeptem. 76.a
Eccleſia ex inſtitutione Chriſti offert ad baptiſmum paruulos 80.b
Eccl'iæ hoſtes canonẽ miſſæ inſectant, 97.a
Eccl'ia celebrat q̃d Chrũs geſſit in cœna. 104.b
Eccleſiæ ſacrificium quale 105.a
Eccleſiæ baptiſma eſt vnicum 110.a
Eccleſiæ præſentis indulgentia 160.a
Eccleſia, quomõ ſanctificationẽ regrat 160.b
Eccleſia vetus optimũ habuit ordinem 192.b
Eccl'iæ veteris ordo pene confuſus. 193.a
Eccleſia inuiſibilia 197.b
Eccleſia quid oret in canone 198. a
Eccleſia ab exordio mũdi Chriſto deſponſata (201
Eccleſia quare orat per interualla temporum. 226.a
Effectus baptiſmi eſt mors peccati 82.a
Effectus gratię liberum excitans arbitriũ. 134.a
Efficacia & virtus baptiſmi 82.a
Eleemoſyna, oratio & ieiuniũ pctã delẽt 161.a
Elementum baptiſmi eſt aqua 79.b
Elementum ſacramenti ordinis 198.b
Elemẽti loco qd in ordinibus minoribꝫ, ibidẽ.
Elementum ſacramenti matrimonialis 210.
Elementum ſacræ vnctionis 217.a
Eleuatio manuum in miſſa. 107.a
Epiſcoporum ſucceſſio legitima. 68.a
Epiſcopi, quos authores habuerint 68.b
Epiſcopis quid olim cauendum 143.b
Epiſcopus dicitur ſuperattendens 196.a
Epĩs & parochis quid debeatur laicis 185.b
Epĩ ſoli olim de matrimonio iudicabãt 215.b
Ep'la ad Ro. duæ potiſſimũ continet. 175.a
Error primus in eccleſia 174.b
Erubeſcentia duplex 154.a
Eſus ſanguinis prohibitio quid ſit 293.b
Ethnici quomodo deum cognouerunt 52.a
Ethnici credebãt culpã expiari nõ poſſe 138.a
Euangeliũ añ finem ſeculi ꝑdicabit p totũ orbẽ (72.a
Euangelium ſolum docet nos dei voluntatem. 76.a
Euangeliũ quid differat a lege 163. b
Euangelium in exhibitione iuſtitiæ ſpiritualis conſiſtit 164.a
Euangelium nouum teſtamentũ dicit ibidem
Euangelium proprie quid ſit 165.b
Euangelium habet varia nomina 166.a
Euangelium, quare dicat lex ſpiritus 259.b
Euangelica lex eſt operoſa 260.a
Euangelĳ profeſſores debent omne verbi factores. ibidem
Euangelium duo complectitur ibidem
Euangelĳ gratia quid agat ibidem
Euangelium non tollit ius naturale 294.b
Euchariſtiæ ſacramẽtũ dicit Synaxis 91.a
Eucha. ſacramẽtũ, q̃re pꝰ cœnam inſtitutũ. ibi.
In euchariſtia quid credendum. 92.a
Euchariſtiæ miniſter ſacerdos 118.a

Euchariſtia certum pignus vitæ æternæ 114.a
Euchariſtiæ finem q fructus comitent. ibidem
Euchariſtia animę medicina efficaciſſima. 115.b
Euchariſtiæ proprius vſus 116.a
Euchariſtia panis, quõo nobis porrigatur. 240.
Eucha. ſacro nihil habet eccleſia ſublimius. 90.b
Excõmunicati ſalus nequaq̃ negligẽda. 142.b
Excluſi ab eccleſia qui ſint. 65.b
Excõmunicandi poteſtas eſt diuini iuris. 146.a
Exemologeſis quid ſit. 151.b.
Exempla pietatis in parentes 287.a
Exorciſmus baptiſmo adhibetur. 80.a
Exorciſtarum officium 191.b
Expoſitio canonis pia & germana 107.b
FActores legis iuſti 175.b
Feſta in quem finem inſtituta 281.b
Fidei regula eſt Symbolum 49.a
Fides eſt dei donum ibidem
Fides quid ſit. 49.b Fides coniugalis. 213.b
Fidei vis quæ ſit 50.b
Fidei robur eſt omnipotentia dei 51.a
Fides mortua non confert ad ſalutem 68.a
Fidei noſtræ concluſio vita æterna. 75.a
Fides ſpei coniuncta eſſe debet 107.a
Fides informis, imperfecta, viuida, infuſa, acquiſita, habitualis, actualis 188.a
Fides in ĩtellectu, & fides in volũtate ibidem
Fides iuſtificãs nõ accipit ſine ſpe & charitate. Fides donũ ſpeciale etiã ſine charitate. ib b (ibi.
Fides hiſtorica quid faciat. 123.a
Fides in deum cum timore filiali veram contritionem parit ibidem.b
Fidei iuſtificantis gradus 169.a
Fide ſola iuſtificari, quid. 170.a
Fidei præſumptio mala eſt 171.a
Fides ẽ ĩmediatũ inſtrumentũ iuſtificatiõis. 172 (b
Fidei proprium opus, quale. ibidem
Fides dęmoniaca & impiorum 173.a
Fides multiplex ibidem
Fides iuſtificans includit pœniam ibidem
Fides quare dicitur iuſtificare 167.b
Fides eſt inſtrumentũ iuſtificationis 166.b
Fides accipit, non meretur 173.b
Fides debet cooperari operibus 174.b
Fides accedere debet ſacramento 206.b
Fides gratuitum donum 218.b
Fides, ſpes & charitas, cõiũctæ eẽ debẽt 219.a
Fides Chriſtianoꝝ nõ eſt euanida. 218.b
Fidei ſpiritus ſuggerit nobis omnia ibidem
Fides donum dei 242.b
Fides prima orationis ala 219.b
Fides, nobis noſtrã oñdit ĩfirmitatem 220.a
Fidei exordium quale ſit 257.b
Fiducia in deum, vnde 51.b
Fiducia noſtra omnis in quo ſit 168.b
Fiducia noſtra in quo conſiſtit 169.b
Fiducia bonæ conſciẽ in coniugio. 213.b
Fiducia miæ dei in nobis qd agat 281.b
Figmentum dei ſumus omnes 54.a
Filij pſona de⁹ & hõ pluribꝰ noibꝰ deſignat. 53.b
Filium quare miſerit pater. 55.a
Filius quare Incarnatus & quomodo per hunc ſolum ad patrem perueniatur. 57.a
Filios cœleſtes pater cœleſtis requirit 231.a
Finis rerum omnium conditarum quis ſit 51.a
Finis cerimoniarum ad ſacra reuerentius tractanda 70.a.
Finis principalis euchariſtiæ quis ſit 97.a
Finis principalis & multiplex etiam euchariſtiæ. 115.b. & 116.a
Fomes cõcupiſcẽtiæ manet in baptizatis 82.b
Fons quare conſecretur 80.a
Forma extremi iudicij 62.a
Forma viſibilis, inuiſibilis eſt gratiæ, 210.a
Formula inquirendorum criminum 143.b
Fortitudo humana, quæ 87.b
Fortuna quos vexat aduerſa, quo docẽdi. 869.a
Forũ dei aliud eſt, q̃ ſacerdotis 150.b
Fractio hoſtię ſalutaris fit tm̃ in ſpecie panis. 96 (b
Fructus ſpiritus, qui ſint. 60.b
Fructus ſacrificij ſaluatoris noſtri, quis 102.a
Fructus Euchariſtiæ qui 114.a
Fructus meditationis decalogi 251.b
Fructus pęnitentiæ qui ſint digni 159.a
Fundamentum eccleſiæ eſt Chriſtus 72.a
GEntes agnouerunt matrimoniũ, rem ſanctam eſſe. 201.b
Gentes non viderũt cauſam finalem iuſtificationis. 171.b
Gentes & Iudæi cur contraxerint matrimonia (202.a
Gratia dei bifariam accipitur. 127.a
Gratia propria Chriſtianorum ibidem.b
Gratia duplex. ibidem
Gratia præueniens duplex ibidem
Grãm ſuã de⁹ nemini penit⁹ ſubtrahit. 128.a
Grãm ſpecialẽ cur de⁹ impijs negat. ibidem.b
Gratia incitans non ſufficit, ſed iuſtificãs ibid.
Gratiæ opera ante iuſtificationẽ. 129.a
De gratia ſubſequente adijciunt nõnulla. 130.b
Gratiæ teſtimonium oratio 131.a
Gratia nõ tollit libeꝝ arbitriũ, ſed magis ſtatuit (ibidem
Gratia ſubſequens comitatur noſtram voluntatem 132.b
Gratiæ effectus excitãs libeꝝ arbitriũ 134.a
Gratia Ordinationis quõo ſe habeat. 199.a
Gratia q d in bonis ſacerdotibus operet. ibid.b
Gratia confert a deo coniugibus 25.b
Gloria noſtra in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. 59.a
Gloria Iſrael in nos tranſlata 261.b
Gradus pœnitentiæ. 184.a.b
Gradus fidei iuſtificantis 169.a
Gradus quidam ſunt in lædendo 292.b
HAbitus virtutis & opus externum differunt. 203.b
Halleluia quid ſignificet 91.a
Hæreditas impioꝝ mors æterna. 5.b
Hæretici, falſo apud ſe fidẽ eſſe voũt 72.a
Hęretici, ipſum chryſma fruſtra reſpuunt. 86.a
Hæretici hallucinantur in Pauli verbis 180.b

Hæreticorum ſtudium in quo vigilet 189.a
Hominis mens incomprehenſibilis. 52.a
Homo quare creatus ibidem
Hoīm mens veſtigiū diuinitatis exprimit. ibid.
Hoīm quorundam ſtupiditas. 53.a
Homo ſæpe carnalis & aīalis appellat. 64.b
Homo ex qbus conſtet 73.b
Homo creatus ad ſacrificandum deo 99.a
Homini quæ inſint. ibidem.b
Homo obnoxius morti duplici rōne 100.b
Homo quomodo a deo deſeratur 125.b
Homo non eſt in hac vita ſine peccato 131.b
Homo bis ſe debet deo 133.b
Hō, ex opibus ne, an ex fide iuſtificet. 171.a
Hō iuſtificatus indies magis iuſtificat 174.a
Homo q̄re aſpgit cinere in capite ieiunij. 179.b
Hoībus inuolutus qd agendum 183.c
Homicida apud deum qs ſit 260.b
Hoīem totum libido fœda commutat 297.a
Honor tria complectitur. 287.a
Hoſtes nobis tres ſunt, q̄s cōtra ſp dimicādum (85.b
Hoſtes noſtri diligendi ſunt. 245.b
Hoſtes noſtri tres & potentes valde. 248.a, b. & folio ſequenti.
Hoſtiarius, quomodo olim ordinabatur. 191.b
Hoſtiæ veteris legis, defuncto Chriſto, euanuerunt. 58.b.
IAnitorum officium quale 191.a
Iconomachi damnati. 271.b
Ieiunium, oratio, & eleemoſyna peccata delent. 161.a
Ieiuniū & eleemoſyna orōnē faciunt alacriorē. (224.b
Iohānis Euāgel. locus explicat. 145.a
Imaginum vſus quomodo habendus 271 a
Imaginum vtilitas ibidem
Imago ſaluatoris quomodo colenda ibidem
Imagines nō ꝓhibent, ſed eaꝝ adoratio. ibid.
Imagines tenēdæ tanq̄ mutæ hiſtoriæ. ibidem
Imago crucis olim in eccleſia, ſed non lanceæ aut clauorum ibidem. b
Impietas huius ſeculi, diuitum 241.b
Impioꝝ hæreditas mors æterna. 75.b
Impij ſuā damnationē in deū trāſferūt 125.a
Impijs qbuſdam ſatis occurritur ſuper illo dicto, Non voluntatis &c. 134.a
Impij non habent fidem iuſtificantem 173.b
Impij quare dei beneficijs afficiuntur 237.b
Immortalitas, pijs & impijs cōis, in pari th rōne. (74.a
Impoſitio manuū qd ſignificet. 180.a
Impoſitio manuum quare fiat 198.b
Increpatio nulla durior q̄ gratię repudiatę. 134 (b
Indulgentia pręſentis eccleſiæ. 160.a
Indulgentiarum abuſus. 161.a
Induci in tentationem qd ſit 247.b
Infidelis, q verbo dei in ſacramento euchariſtiæ potentiam detrahit 91.b
Initium ſubſtantiæ qd ſit apud Paulum 121.a
Iniquitas non competit deo. 126.a
Inobedientia nos peccato inuoluit 289.a
Iraſci ſine cauſa eſt prohibitum 293.a
Inuocatio ſanctorum an ſit licita. 266.a. & .b ac folio ſequenti de ſanctis pulcherrima.
Inuocatio, præcipuus dei cultus 273.b
Intellect' & volūtas qūo hoībus inditæ 49.b
Innuctio verticis qd ſignet. 81.b
Iudæi confeſſionem generalem habent 140.a
Iudæis datus eſt ſpiritus timoris 259.a
Iudæorum monogamia 202.a
Iudicium extremū in momento pagetur. 62.a
Iudicium extremum in viuos & mortuos, quale ſit futurum 62.a
Iudices q̄les eē debēt in exigēdis iuramētis. 277 (b
Iurare quatenus liceat. 274.b
Iurare q̄ten' Iudæis olim pmiſſum. 275.a
Iuramenta dn̄o reddere qd ſit. ibidem.b
Iurans quatenus excuſetur 276.a
Iuramentum debet habere tres comites. ibid.b
Iuramētū nō ē mib' negotijs adhibendū. 177.a
Iuramenta forenſia moderanda ibidem.b
Iure naturæ qūo oīa ſint cōmunia. 161.b
Iuſtificatio legis qūo à iuſtificatis īpleat 82.b
Iuſtificatio fit per innouationē volūtatis. 163.b
Iuſtificatio duo complectitur ibidem.a
Iuſtificari qd ꝓprie apud Paulū ſignificet. ibi.
Iuſtificantes ſeipſos quales ſint 164..b
Iuſtificationes noſtræ ſn̄ia catholica 166.a
Iuſtificationis inſtrumentū eſt fides ibidem.b
Iuſtificationē quibus modis cōſeq̄mur 167.b
Iuſtificatio quando accipiatur. 167.b
Iuſtificatio quæ requirat 168.b
Iuſtificati, quomodo ſe habere debeant 170.b
Iuſtitiæ corona cur dicatur. 133.b
Iuſtitia bonæ conſcientiæ 160.b
Iuſtitia fidei cur ſic dicta 165.a
Iuſtitia Chriſti & phariſæoꝝ, differt 275.b
Iuſti ſumus, quia Chriſto iuſti 171.b
Iuuenes quomodo doceri oporteat 188.a
LAbor externus quid faciat 282.b
Laici qd ep̄is & parochis debeāt. 185.b
Lapſi qūo olim recipiebantur 179.a
Latria ſoli deo debetur. 110.a
Laurentius martyr ſacrificij meminit 114.b
Legis iuſtificatio qūo a iuſtificatis adipleat. 82 (b
Lex naturę arguit diuinā ꝓuidentiā. 52.a
Lex iubet, ſed gratia iuuat. 131.a
Lex & euangelium in quo differant 163.b
Lex ſeruitutis & timoris 164.b
Lex operum ſeu factorum ibidem
Lex eſt index quo ad Chriſtū pducimur. 165.a
Lex fidei lex ſpiritus vitæ 166.a
Lex vn̄ dicta & legis diuiſio, Multa q̄q; ac varia de lege diuina, humana, ac diabolica ſimul inuenies. 251. & folijs ſequentibus
Legis diuinæ diuiſio 253.b
Lex ſcripta neceſſaria aſſumenda 254 b
Item folio. 255. & ſequentibus, optima quæq; de lege inuenies.
Lex vetus quomodo differat ab euāgelio. 257. Multa ibidem & ſequentibus folijs de lege.
Liber Tobiæ matrimonium honorat 207.a

Liberi arbitrij dono nullum melius 135.b
Liberorum munus erga parentes 187.a
Liberorum arbitriū poſt lapſum inefficax ad bonū (254.a
Libertas diabolica quæ ſit.260.b.
Libido fœda totum hoiem commutat 297.a
Linitio ſputi in paruulis qd velit 81.a
Litigādi puicaciā dānat Paulus,nō iudicia.243 (b
Loci cōes ad exemologeſin ſpectātes.185.b
Locus Pauli ad Corinthios explicatur 122.b
Locus Paulinus explicatur 126.a
Locus ꝓphetæ p Paulū explicatus 165.b
Longanimitas ſumm' charitatis gradus.295.a
MAchina diaboli eſt duplex 247.a
Magiſtratib' nō eſt obediēdū cō-
tra dei præceptum 291.a
Magiſtratibus qd ſubditi debeant (186.a
Magiſtrat' ciuitatū honorādi.290.a
Maleficæ ſua virtute nihil efficere pñt 268.b
Maleficis qbus modis ſit obſiſtendum 269.a
Malitia animi aggrauat pctm̄ 181.a
Malum culpæ & malum pœnæ 249.b
Manducare corpus dñi quid ſit 117.b
Manichæi damnantur. 125.b
Manus quare imponuntur 198.b
Maritorum officium,quale 186.b
Materia chryſmatis 85.b
Matrimoniū propter q̄tuor inſtitutū 200.a
Matrimonij deſcriptio etiā apud gētes 202.a
Matrimoniū apd gētes legitimū,ſed nō ſacr̄m (202.a
Matrimoniū Chriſtianū qd habeat
cum cæteris commune 204.a
Matrimoniū Iudaicū q̄ à noſtro diſcrepet. ibi.
Mr̄imoniū,& mr̄imonij ſacr̄m differūt. 206.a
Matrimonio,qd veteres tribuere ibidem.b
Matrimoniū verū nō eſt extra legē dei 208.a
Matrimoniū ē ſignū vnionis Chriſti & eccl̄iæ
Matrimonij ſacramentum quid ma- (210.b
gis requirat 211.a
Matrimoniū ſine ſpe prolis pt eſſe ibidem.
Matrimoniū pt eē ſctm̄ ſine copula carnali. ib.
Matrimonium,aliud legitimū,ratum,& cōſum (matum.211.b
Matrimonij Chriſtiani finis
principalis 213.b
Matrimonij abuſus ſummope caued' 214.b
Matrimoniū quæ indies ꝑpendi velit. ibidem
Matrimonij miniſter legitim' eſt ſacerdos.215
Mediator Chrūs nobis oib' neceſſari'.54.a (a
Meditatio vera in lege dñi quæ ſit. 183.a
Melchiſedech typum Chriſti portauit 93.b
Memoria ſanctorū reuerenter habenda ob tres
cauſas.265.b. & folio ſequenti
Mendicantes validi qūo inſtruendi 188.a
Mens hois incomprehenſibilis 52.a
Mens ſibi conſcia mali omniū miſerrima.138.b
Mente & voce orandum 225.b
Mente æqua in oibus nos eſſe oportet 238.b
Mēs hois nullis ſubiacet cōſtellatiōibus. 268.b
Mentē & os circa fidē cōcordes eē ops.274.a
Mentis cōfeſſio nobis oibus ſp habēda 139.b
Mercenariorū munus erga dños 187.a.b
Meritū congrui,meritū improprie 129.b
Meritum condigni cur ſic dictum 133.a
Meritū noſtrū in miſeratiōe dñi cōſiſtit. 269.a
Methodi doctrinæ Chriſtianæ 261.a
Militibus qd iniungendum. 187.b
Miniſter ſacramenti ſacerdos 83.a
Miniſter Ordinis epiſcopus 199.b
Miniſter matrimonij ſacerdos 215.a
Miniſtris eccleſiæ debetur veneratio. 289.b
Miſericordia dei ſuper oia eius opera 272.b
Miſſa ex duabus partibus conſtat 95.a
Miſſę mēbra ſcdm ordinē ēnumerant. ibidem
Miſſæ vocabulum quid ſignificet 95.a
Miſſa quale ſit ſacrificium 97.b.& 98.a
Miſſę ſacrificium qūo ſit eximium 107.b
Miſſæ rō cōmemorationē defunctorū reqrit. (110.b
Mœchiæ appellatione,oſſis illicitus
coitus exprimitur 297.a
Moderationes quædam per eccleſiā circa pœ
nitentes receptæ.143.b.& folio ſequenti
Modus hic viuendi triplex 111.a
Modus manducandi carnem dñi 94.a
Modus cognoſcēdi deum præſcribitur.262.b
Monicæ extremà poſtulatio 112.a
Monogamia patrum qd ſignificabat 202.b
Mores corrupti eccleſiaſticorū,malorū anſam
Moriēs p Chriſto ſi (hęreticis pbuerūt.193.a
ne eccleſiæ vnitate,non ſaluatur. 73.a
Mors crucis redemptorem decebat 58.a
Mors triduana Chriſti a ꝓphetis pdicta ē.60.
Mors æterna hæreditas impiorū.75.b (a
Mortem dñi qs annunciat 117.b
Morté q ſibi cōſciſcūt grauiſſime peccāt.296.a
Mors ſpūalis aſcendit per ſenſus 298.a
Mortificatio in hoie,quomodo peragat 83.a
Mos bñdicēdi cibū &c.nobis retinēdus. 241.b
Mos bñdicendi ramos in die palmarū 269.b
Mortuorū reſurrectio noſtrę ē baſis fidei.74.b
Mortuorū reſurrectio p ſpm̄ ſctm̄ 74.a
Multiloquiū qūo a Chriſto accipiat 225.b
Munus,ſiue officium bonarū vxorū 186.b
Mun' principū ac magiſtratuū declarat 186.a
Mūd' aduerſa æquo animo ferenda 250.a
Mundus cui tribuat bona temporalia 240.b
Mundus non habet pietatem ſpūs 88.b
Myſterium ſanctæ trinitatis incomprehenſibi
le, etiam angelis 63.b
Myſteria eccleſiæ ſacra per primos patres ſatis
diſcutiuntur. 70.b
Myſteriorum baptiſmi expoſitio 81.a
Myſteriorū q̄ apud fontē celebrant,expō.81.a.
Myſterium dñicæ mortis 166.b
Myſterij matrimonial' breuis explicatio. 201.b
NAtiuitas filij in diuinis inexplicabil.
Natiuitas diuina nulla ſimilitu (55.a
dine explicatur ibidem.
Natiuitates Chriſti duæ ibidem.b
Natiuitas Chriſti ſecunda. 56.b.
Naturę lex arguit prouidentiā diuinam 52.a
Naturā eādem cū patre habet Chrūs 55.a

Natura corrupta quomodo reſingatur 74.a
Natura q̃ erat bona, q̃litate facta eſt mala. 130.a
Neceſſitas & charitas in oı̄bus externis diſpē-
Neceſſitas duplex 135.b. (ſant. 281.a
Nomina ſpūs ſancti in ſcripturis diuerſa 64.a
Nomen pietatis quid contineat 88.b
Nomina veteris teſtamenti ſunt varia 164.b
Nomen domini quid ſignificet. 231.b
Nomen dei inuocari ſuper nos, qd ſit. ibidem.
Nomen dei pollui quid ſit 232.a
Nomen dei multifariā afficit contumelia ibid.
Nomen dei nobis eſt illuſtrādum. ibidem.b
Nomē dei ſanctificat in nob̄ p bona opa. 233.a
Nomen tetragrāmaton ineffabile 262.b
Noīe diuino recte vtimur q̃druplici rōne. 273.a
Nouatiani vnde dicti 119.b
Nouatiani hæreticoꝝ oīm immaniſſimi 121.b
Nouatiani atq; Anabaptiſtæ ad qd cogāt. 244
Nouū teſtamentū duo complectit. 164.b. (a
Nouū teſtamētū eſt lex viua hoīem immutās.
Nuptiæ q̃ differāt a matrimonio. 200.a (165.a
Nuptiaꝝ celebritas ē elementū ſaccamēti cōiu
Nuptiæ intec amicos celebrādę. ibi. (gat. 213.a
Nundinæ diebus feſtis agi non debere 285.b

OBlationes noſtræ erga deum a Chri-
ſto petendæ 61.b
Oblatio Iſaac typus Chriſti 101.b
Oblatio in miſſa duplex 105.a
Oblatio corpis Chriſti myſtiri 107.a
Obedientia parentibus debita 287.b
Occidere inuaſorem multa cequirit 294 b
Occultorum confeſſio 152.b
Offerre pro redemptione aīaꝝ qd ſit 109.a
Officiū Cōfeſſarij & qd eidem cauendū 151.b
Officiū ſacerdotis mun' ſpūs ſancti 156.b
Officium preſbyteri pœnitentium 178 a
Officium maritoꝝ, quale ſit 186.b
Officium parentum erga liberos 187.a
Officium preſbyteroꝝ in q̃ ſitum ſit. 197.b
Oleo catechumenoꝝ vngit pectus 81.a
Oleum triplex in ecclefia 85.b
Oleum quid ſignificet in ſacramento vnctio-
nis. 216.b
Omnipotentia dei eſt fidei robur. 51.a
Opera bona abſq; fide nulla ſunt ibidem
Opera bona neceſſaria quæ ſequuntur iuſtifi-
cationem. 54.a
Opa ſatiſfactionis cur dicunt indebita 159.a
Opera gratiæ ante iuſtificacionē q̃ ſint. 129.a
Opera legis a cauſa iuſtificationis excluduntur
Opera legis pædagogia in Chri- (172.b.
ſtum. ibidem.
Opera fidei poſt iuſtificationem 173.b
Opera gratiæ pueniencis iuſtificationem. 173.
Opera noſtra placent propter Chri- (a.
ſtum 174.b
Opa bona actualis bona voluntas 174.a
Optimi quiq; quid omībus debeant. 188.b
Opera extra charitatem ſeruilia. 281.a.
Opera bona ſunt inchoata vita æterna,

Opiniones quorundam damnantur. 176.b
Opus miſſæ fidem exercet & beneficia Chri-
ſti illuſtrat 97.a.
Oratio noſtra tanq̃ p vnius corpis membra.
Oratio Epī ſuper confirmandō. 86.b (72.b
Oratio dominica quomodo dona ſancti ſpi-
ritus comprehendat 89.b
Oratio in miſſa pro qbus fiat fidelibus. 96.a
Orandū tam pro pontifice, q̃ regib'. ibidem.
Oratio, gratiæ teſtimonium 131.a
Oratio, ieiuniū & eleemoſyna delent pctā.
Oratio donum gratiæ, itemq; & quis (161.a
ſit, qui fideliter oret. 219.a
Orantem non oportet heſitare. 221 b
Orantem, in ſpe patientem eſſe oportet. 222.a
Orationem faciūt alacrem, ieiuniū & eleemo-
ſyna 224.b
Orationis tota vis, in quibus conſiſtat 225.a.
Orandi authoritates conciliantur. ibidem
Orandum eſt in veritate ibidem.b
Orationes Chriſtianorum breues. ibidem.
Orare ſine intermiſſione quid ſit. 226.a
Oratio dn̄ica omībus anteponenda. 228.a.
Oratio dn̄ica totū cōplectit qcqd à deo peti
Orationis dn̄icæ perfectio. ibi.b (pt. ibidē.
Orationis dn̄icæ petitiones ſunt ſeptē. 231.a.
Oratio pro quibus habenda. 234.b. ibidem.
lectu iucūdiſſima inuenies pro ſalute oīm.
Oratione feruida quid conſequamur. 268.b.
Orandū ſedulo pro magiſtratibus 290.a
Ordo, per quem homo à Chriſto curat. 73.a
Ordo pulcherrimus de tractatione ſacramen
torum. 78.a
Ordo correctionis quare neceſſarius. 142.b
Ordo in eccleſia quid ſit 190.a
Ordinandi poteſtatē laici non habēt. ibid.b.
Ordinatio ſpiritui ſancto tribuitur. ibidem.
Ordo & baptiſmus, quare non reiterant. 191.a
Ordinū, alij maiores, alij minores. ibidem.
Ordines minores primitiua ecclīa agnouit.
Ordines minores, quomodo in con (192.a
temptum venerunt. ibidem.b.
Ordo veteris eccleſiæ pene confuſus. 193.b.
Ordines minores ex Chriſti authoritate in-
ſtituti. 193.b
Ordo miniſterioꝝ ecclīæ pulcherrim'. 197.b
Ordo catechizandi eccleſiæ 213.b
Ordo petitionū in oratione dn̄ica. 234 a
Ordo catechiſmi eccleſiæ ſub baptiſmū. 251.a

PAnis in ſcripturis q̄o accipiat. 93.a.
Panis in ſcripturis varie accipit. 239
.b. & folio ſequenti.
Parabolæ de filio prodigo, quo reſ-
piciant. Similiter de publicano & phari-
ſæo. 220.b
Parabola de iudice iniquo, explicat. 222.b
Parabola de amico nocte veniente. ibidem.
Parentes quomodo ſe habebunt erga ſuos li-
beros 187.a
Parētes in ſcripturis ſunt varij 286.b,

Parentes impij ad pietatem ducendi 287.a
Parochis & ep̃is quid à laicis debeatur 185.b
Parochis ante oĩa victus ſuppeditandus.194.a
Paſſibile & impaſſibile quomodo fuerint ſimul in Chriſto. 57.b.
Pater ex nihilo, oĩa per fidem condidit.51.b.
Pater, quare filium cœlo demiſerit. 55.a.
Pater in filio loquutus eſt nobis. 76.b.
Pater cœleſtis filios requirit cœleſtes 231.a
Patribus ſp̃ualibus maxĩe ſuccurrendũ.288.b
Eiſdem debetur obedientia. ibidem.
Partes ſymboli ſunt tres 50.a
Patriarchæ & prophetæ nõ habuerunt claues remittendorum criminum. 145.b
Patriarcharum officium. 197.b
Patrinoꝝ mun⁹ & quare puuli offerant.80.b
Paulus excommunicat fratrem inceſtũ.66.a.
Pauli ſnĩa contra hæreticos pulchre exponit.
Paulus patientiæ exemplar.222.b (120. b.
Paupertas ſp̃us à ſola mente metiendus.221.a
Pax dñi quæ & quotuplex. 96.b
Pax dabatur pœnitẽtibus in die cœnæ.178.b
Peccato reſiſtendũ eſt vſq; ad mortem.59.b.
Pc̃toꝝ remiſſio eſt in ſola ec.catholica. 73.a
Peccatum in baptiſmo om̃e remittitur. 83 b.
Peccatum in ſp̃m ſanctum quod ſit. 120.a.
Peccatum ad mortem, quod ibidem.b
Pc̃tõr nullã habet excuſationẽ cõtra deũ. 136.
Peccatorum triplex confeſſio. 157.b (a
Peccati vis per Chriſtum euacuata 132.a
Pc̃tm̃ nõ agnitũ nec cõfeſſuꝫ, nõ dimittit.139.b
Peccantib⁹ publice quid hodie incũbat.144.b
Peccata, quõo ſoluantur claue ſcientiæ.147.a.
Peccata ſigillatim confitenda 153.b
Peccata confitenda quæ ſint 180.b
Peccata venialia qualiter confitenda. ibidem.
Peccatoꝝ circũſtãtiæ q̃ ſint confitendę.ibid.
Peccata mortalia quæ ſint 181.a
Peccatoꝝ agnitio ex confeſſione 183.a
Pc̃m̃, aut aĩo, aut vno quoq; ſenſuũ cõmittit. (181.b.
Peccata, num à ſolis ſanctis dimittantur, lege ibidem pulcherrima. 184.b
Peccatoribus quo affectu ſit orandum.224.a
Peccatoribus orandum, ſed pie affectis.250.a
Peccandũ non eſt ob dei miſericordiã.273.a
Peccatores oẽs ſumus in cõſpectu dei.244.b
Peccatoꝝ veniam conſequi eſt facile. ibidem
Perfectio euangelici præcepti. 142.b
Perfruitio deitatis q̃n plena erit. 242.b.
Periuriũ homicidio & adulterio grauius.279.
Perſonarum æqualitas in diuinis 63.b
Phariſaica iuſtitia quæ. 175.a
Pietas & ſcientia quare ſimul eſſe velint.88.b.
Pietatis nomen quid complectatur. ibidem.
Pietas viuentiũ quibus defunctis profit.111.b.
Pietas in parentes magna eſt religio 287.b
Pijs & impijs quomodo communis ſit ipſa immortalitas. 74.a.
Pios dei præſcientia lætificat. 136.a
Pilatus propter duo in ſymbolo noĩatur.58.a
Pietas dei immenſa eſt erga nos omnes.58.b.
Planetæ & aſtra cur creata 268.a
Plebs non conſtituet pro ſuo arbitratu ecc̃ſiæ miniſtros.68.b
Plebi quid agendũ, cui malus paſtor præficitur 69.a
Plebi, quomodo iudicium quarundam reꝝ deferendum non ſit. ibidem.b
Plebs q̃uo inſtruenda circa ſanctoꝝ inuocationem.267.b
Plebs quomodo ad confitendum inducetur. 181.b.
Plenitudo legis dilectio 62.a
Polygamia patrũ non repugnat verbis Adæ.
Polygamia Chr̃ianis iure negat.205.b (203.a
Pœniam ſp̃us ſanctus in nobis efficit. 73.b
Pœna in confeſſariũ ſecreta referentẽ. 157.b
Pœnitentiæ tres ſunt partes 119 a.
Pœnitentiæ ſacramentum. ibidem
Pœnitentiæ veræ deſcriptio. ibidem
Pœnitentia quotidiana ibidem.b
Pœnĩa, ſecunda poſt naufragium tabula.121.a
Pœniã i gñe accepta trib⁹ partib⁹ cõſtat.121.b
Pœnitentiæ gradus qui ſint. 124.a
Pœnitentiæ affectus eſt donũ dei.ibidem.b.
Pœnitentia ſedulo à deo poſtulanda. ibidem
Pœniaꝫ publicã, patres olim expetebãt.142.a
Pœniæ ſacramẽtũ p Chriſtũ inſtitutũ.149.a
Pœnitentes olim nobis feruentiores. 156.a
Pœnitentiæ fructus digni qui ſint 159.a.
Pęnitẽtiæ ſingulæ partes, dicunt pœnĩa.162.b
Pœnitentia interior trib⁹ partib⁹ conſtat.ib.
Pœnitentia exterior declaratur. 177.a.
Pœnitentiæ ſacramentũ q̃re inſtitutũ.ibid.b.
Pœnitentiæ ſacramentum non eſt idem cum pœnitentia publica vel priuata.ibidem.b
Pœnitentia publica duplex 178.a
Pœnitentibus dabat pax in die cœnæ.178.b.
Pœnitentia publica non ſolennis 179.b
Pœnitentiæ ſacramentum quid. 180.a.
Pęnitentis affectus ad ſacerdotem 183.b
Pœna, eſt indiuidua peccati comes 244.b
Pontifices mali non extenuant eccleſiæ authoritatem. 66.b
Pontifices vnde dicantur 196.b
Pontifex Romanus q̃uo cæteris p̃ſtet. ibid.
Populus admonendus ad iugem confeſſionẽ interiorem 158.b
Poteſtas ſacerdotalis in malis non contemnenda. 69.a
Poteſtas conſecrandi non ſolis data ap̃lis.92.a
Poteſtas vnde ſit nobis corpus Chriſti offerendi. 106.b
Ptãs excommunicandi eſt iuris diuini.146.a.
Poteſtas ligandi atq; ſoluendi, quæ 178.a
Poteſtas tenebrarum diabolus. 253.a
Poſtulationes nr̃as deo innoteſcere, qd.226.a
Precationes communes amat Chr̃us. 229.b.
Præcepti euangelici perfectio. 142.b
Præcepta pleraq; q̃re negatiue tradita.264.a.
Præceptum primum ſecundæ tabulæ, honorare parentes. 286.b

Preces horariæ ad ſacerdotes ſpectant. 226.a.
Prædicatio verbi dei vnde ordienda. 124.a
Prælatis inquis etiam honor exhibēdus. 67.a
Preſbyteri, quare dicti ſeniores 196.a
Preſbyteroꝝ officiū, in quo ſit ſitum. 197.b.
Præſcientia dei nō eſt anxie inquirenda. 135.a
Præſcīa dei non obſtat rerū contingētiæ. ibi.
Præſcientia dei moderate prædicanda. 135.b.
Præſidentes nobis, omnes honorandi. 291.a.
Præſumptio fidei eſt mala. 171.
Præuaricatio Adæ q̄ mala ſupinduxerit. 126.
b. vbi & multa alia præclara inuenies.
Principū ac magiſtratuū mun⁹ explicat. 186.a
Principes patriæ patres. 187.a
Princeps, ſi efferus fuerit, quid agēdum. 290.b
Promiſſio dei iuſtiſſima. 134.b
Prouidentiam diuinam arguit lex naturę. 52.a
Proximus quomodo ſit diligendus. 262.a
Proceſſiones cur die dn̄ico agantur 270.b
Proprietates perſonarū in diuinis quō ſeruan
Publicanis quid imponendum. 187.b (dę. 50.a
Pudor intolerād⁹, occulta nolle cōfiteri. 151.b
Pudor, confeſſionem ipediens pellend⁹. 183.a
Pugna in nobis aſſidua atq; perpetua. 74.a.
RAdix quō in Adam corrupta fuerit
Radix & origo caſuum re (49.b
ſeruatorum 144.a
Radix indulgentiarū papaliū. 162.a
Ratio confitendi deo. 139.b
Ratio ac modus orandi 218.b
Ratio ordinis dn̄icæ præceptionis. 244.a
Recōciliatio pęnitentiū quō fiebat eccl'iæ. 158
Redēptorē mūdi mors crucis decebat. 58.a (b
Regnum Chriſti ſpirituale. 54.b.
Regnum quotuplex ſit 233.b. ibidem, & ſo-
lo ſequenti leges pulcherrima
Regnum gloriæ poſtulandum 235.a
Regula fidei eſt ſymbolum. 49.a.
Reliquię pc̄ti manent poſt remiſſa pc̄tā. 158.b
Reliquiæ martyrum in om̄i eccleſia religioſe
habitæ. 270.a. id q̄d hæreticos male h3. ibi.
Rememoratio bn̄ficiorū Chriſti ſaluberrima.
Remiſſio pc̄tōrū ē i ſola Chr̄i eccl'ia. 73.a (61.b
Remiſſio peccatorum cui debeatur. 108.b
Remiſſio publica longe alia q̄ priuata. 141.a.
Remiſſio ac retentio peccatorum diſcretio-
nem requirit. 148.a
Remiſſio pc̄tōrum quō applicat p Chriſtum
Remiſſio peccatoꝝ qbus detur. 169.a (158.a
Remiſſionē culpę ſubſequr pęniæ ſatiſfactio
Remittere proximo, facile eſt. 245.b (178.a
Reſtitutio ad quos ſpectet. 182.a
Rerum diuiſio, rerū cōionem cōfirmat. 261.b
Res oblata in miſſa duplex eſt. 104.a
Res piæ non ſunt immutandæ, ſed abuſus cor
Reſurrectio corporū docetur (rigēdi. 112.b
per ſimilitudinem. 74.b
Reſurrectio mortuorū ē fidei baſis ibidem
Reſurrectio mortuorum eſt per ſpm̄ ſanctum
& in corpore proprio 74.a.
Rit⁹ diuerſi i eccleſia, nihil mali cauſant. 70.b
Ritus miſſæ paucis explicantur. 95.a
Ritus pœnitendi quomodo ſublatus. 155.a.
Ritus ordinandi hoſtiarium. 191.b
Ritus ordinandi epm̄ & preſbyterum. 197.b
Ritus qui in collatione Ordinū exhibet. 199.a
SAbbatū q̄ varie ſumatur. 179.b. & ſe-
quentibus folijs pulcherrima.
Sabbatum quare in diem dominicum
tranſlatum. 281.b
Sacerdotalis poteſtas in malis honorāda. 69.a
Sacerdotes, Chriſti legatione fungunt. 141.a.
Sacerdoti ē faciēda criminū enarratio. 147.a
Sacerdos nō remittit pc̄tā, niſi cōfeſſa. ibid. b
Sacerdotis forum eſt aliud q̄ ipſius dei. 150.b
Sacerdotium ac regnum in ſcripturis duplex.
Sacerdotium ſpiritale, laicis eſt ba- (189.b
ptiſma. ibidem.
Sacerdotium externum euangelium non ab-
rogat. ibidem
Sacerdotes vnde dicti. 196.a
Sacerdotium, ſummus ordo in eccleſia. ibidē.
Sacerdotalē dignitatē qs deceat honos. 199.b
Scientia & pietas quare iungantur. 88.b
Sacramentum, quid ęthnicis ſignificet 76.a
Sacramenta eccleſiæ ſeptem ibidem
Sacramenta eccleſiæ cur ſint inſtituta. 77.b
Sacramenta nouæ leg's ſunt remedia contra
peccatum. 78.a
Sacramenta principalia ſunt duo ibidem.
Sacramēto eucha. nihi h3 eccl'ia ſublimi⁹. 90.b
Sacramentū & ſacrificiū quō differant. 104.b
Sacramenti euchariſtiæ efficacia. 113.b.
Sacramentum pœnitentiæ non eſt idem cum
publica pœnitentia, &c. 177.b
Sacramentum pœnitentiæ quid. 130 a.
Sacramentum Ordinis 189.a
Sacr̄a veteris q̄ pacto patribus pfuerit. 204 b
Sacramenti ratio in quo conſiſtat 206.a
Sacrificia veterū q̄lia fuerint ex optimis. 101.a
Sacrificia veterū q̄re de⁹ nōnunq̄ reprobarit.
Sacrificium propitiatorium vnicum (101.b
tantum pro peccatis. 97.b. &. 102.a
Sacrificij veteris & nouæ legis diſcrimē. 98.a
Sacrificium quid ſit. ibidem
Sacrificia deo reddere in noſtra ſola non eſt
poteſtate. 100.a
Sacrificia veteris legis, omnia ad dilectionem
referuntur. 103.a
Sacrificium duplex, q̄d & duo expetit. 103.b.
Sacrificium miſſæ ex inſtitutiōe. 105.b (104.a
Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda.
112.b. &. 113.a.
Sal conſecratum quid ſignificet 80.b
Saltandi leuitas in nuptijs prohibenda. 213.a.
Saluatio competit his, qui in vnitate eccleſiæ
perſeuerant. 72.b
Salus noſtra omnis eſt Chriſtus 54.b
Salus noſtra cum tremore operanda. 125.a

Salus excommunicati non negligenda. 142.b
Sancti pro nobis apud deū ſunt ſoliciti. 96.a.
Sanctorum communio quid ſignificet. ibid.
Sanguinis effuſio, remiſſionem parauit. 58.b.
Sanctorum cōmemoratio rite fit ī miſſa. 109.a.b
Sancti veſtigia Chriſti inſecuti ſunt. 239.a
Sancti ſe dei volūtati ſemp ſubmiſerūt. 222.a
Sanctorum cineres, ſanctorum pignora. 270.b
Sapientia in quo conſiſtat 86.b
Sara filia Raguelis, exēplar caſtitatis. 214.b
Satisfactio nobis oīb᷒ multū neceſſaria. 157.a
Satisfactio tertia pars pœnitentiæ, & hæc eſt duplex. 158.a
Satisfactio pro peccatis imponitur authoritate diuina. 159.b
Satisfactionis opa quare dicant indebita. ibi.
Satisfactione penſantur delicta præterita & pœnæ. 160.a
Satisfactio publica, veteribus gratior. 161.b.
Satisfactio in eccleſia non eſt abolita. ibidem
Satisfactiones eccl'iaſticæ qūo redimant. 162.a
Satisfactio vera opus deo bis gratum. ibidem
Satisfactionis vſus verus, retinendus eſt. ibid.
Satisfactio qūo populo inculcanda. ibidem. b
Scopus epiſtolæ ad Hebræos 102.a
Scopus epiſtolæ ad Hebræos 121.a
Scop᷒ epiſtolæ ad Romanos indicatur. 174.b
Scopus orationis noſtræ quis ſit. 221.a
Scripturæ teſtimonia pro ſacramento confirmationis. 84.b
Scientiæ mundanæ finis. 88.a.
Scriptura, quare corpus domini interdū poſt conſecrationem panem vocat. 94.b
Scopus omnis petitionis triplex 227.b
Scripturæ, quomodo expendant hoc verbū, tentare. 246.b
Scire literam legis non ſufficit 255.a
Senes, qūo inſtruendi ac docendi ſint. 188.a
Senſus horum verborum, ppter hoc hō relinquet.
Sētētia q̄rūdā de ſcripturę ptib᷒. 164.a (205.b
Sermo, qūo ad plebem habendus 170.b
Serpens ignitus eſt diabolus. 59.a
Seruitia coacta deo non placent. 150.a
Seruorum officium erga dominos 7.a.b
Signa, eccleſiā catholicam vbi ſit demonſtrantia. 67.a
Signum dignæ ſuſceptionis ipſius eucharistiæ. 117.b.
Singulis ſua crux ferenda 284.a
Similitudo nulla conueniens ad iudicanda diuina. 51.b.
Similitudines non exprimunt natiuitatem diuinam 55.a
Simplices oculis toti à deo pendent 53.a
Simultas om̄is ſemper nobis deponēda. 116.b
Societas ſctōrum cōionē hȝ bonorum opm. 72.b.
Socordia noſtra qualis ſit 139.a
Solatiū noſtrū eſt ſpes nr̄æ reſurrectiōis. 75.a.
Spes reſurrectionis eſt piorum ſolatium. ibidem
Spes eſt ſecunda orationis ala 221.b
Spei noſtræ ſcopus quis eſſe debeat ibidem
Spes debet eſſe ſyncera, vt ſctā petat. 223.a.
Spūi ſancto qd peculiariter attribuat. 56.b
Spiritus varie accipitur in ſcripturis 63.a.
Spūs ſanctus, deo patri, filioq; coæqualis. ibi.
Spiritus vnicus natura ſanctus. 64.a.
Spūs ſancti diuerſa nomina in ſcripturis. ibid
Spūs, quā in ſe fidem haberi velit. ibidem. b
Spūs ſanctus mortificat & viuificat. ibidem.
Spiritum Chriſti non habentes, fruſtra eū appellant deum ibidem
Spiritus ſanctus pœniæ effector. 73.b.
Spūs dei qūo reddit teſtimoniū ſpūi nr̄o. 83.a
Spūs idem innouans & defendens. 83.b
Spūs ſanctus varia ſpecie viſus eſt 84.a
Spū paupes etiā poſſunt eſſe diuites cœlū. 221.a
Spūs fides ſuggerit nobis ꝙ oremus. 218.b
Quo etiā fine nemo ſalubriter orat 219.a
Spiritus eſt q clamat ī cordibus noſtris. 229.a
Spirituales an impijs nihil pati poſſunt. 238.a.
Spiritualis non eſt ſub lege. 257.a
Spiritus lex, quare euangelium dicatur. 259.b.
Spiritus dei in nobis bifariā operatur. 283.b
Spiritus ſanctus efficit in nobis requiē. 284.a
Sputi linitio quid deſignet 81.a
Studium hæreticorum quale ſit 189.a
Stulti q aliter orant q̄ Chriſtus docuit. 246.b
Stupiditas hominum quorundam. 53.a
Subdiaconorum officium 194.a.b
Subditi, quid debeant magiſtratibus 185.a
Subſtantia dei qūo corporibus inſeratur. 57.a
Subtilitas corporum poſt reſurrectionem. 62.b
Succeſſio patrū legitima, verum dat teſtimoniū. (67.b
Superſtitio om̄is reprehenditur. 267.a
Summa fidei noſtræ quæ ſit 74.b
Syon mons vnde dictus 262.a
Symbolum eſt fidei regula. 49.a
Symboli partes ſunt tres. 50.a
Templa, orationi dedicata cōtemni non debent. 226.b
Tēpla inuitāt nos ad orādū. 227.a
Tpalia videnſ, nō aūt æterna. 59.b
Tentare quid ſignificet in ſcripturis. 246.b
Tentatus animo puſillo eſſe nō debet. 247.b
Tentationibus quo pacto reſiſtendū. 248 b.
Teſtamentū mors ſequitur teſtatoris. 58.b.
Teſtes ſynodales viſitatiōibus parochiarum olim adhibiti 143.a
Timor ſeruilis timore filiali perficitur. 122.b.
Timor ſeruilis ſolus parum vtilis 123.a.
Timor filialis p fidē in deū, verā parit contritionē. ibi.b
Timor fiduciæ coniunctus. ibid.
Timor duplex, ſeruilis & filialis 88.b.
Timor caſtus amori dei coniunctus eſt. 89.a
Traditio eccleſiæ vniuerſalis qd poſſit. 69.b.
Tropus ſcripturę ī verbo indurare & tradere (134.b
Trinitas tota cooperata eſt myſterium incarnationis 56.b
Typus Chriſti Melchiſedech. 93.b.
Typus poteſtatis ſacerdotalis 154.a
Tyrannis magiſtratuū qūo mollienda. 290.b

VErbũ æternũ incommutabile. 51.b
Verbũ, virtus & ſapiẽtia patris. ibid.
Verbum crucis virtus dei & paſſionis myſterium 57 b
Verbum eſt inſtrumentum quo dei voluntas ſignificatur. 77.a
Verbum formale baptiſmi 81.b
Verba ligandi ac ſoluendi diſcutiũtur. 148.a.b
Verba abſolutionis per ſacerdotem, quę. 180.a
Verbum ſacramenti Ordinis 197.a
Verbũ ſacri ordinis quo Epiſcopus vtit. 198.a
Verba Adæ quomodo ſunt intelligẽda. 202. b
Verbum, quo matrimonium efficitur ſacramentum 206.a
Verbũ hoc, reconciliari, quõ capiendũ. 208.b.
Verborũ profuſio quomodo neceſſaria. 226.b
Verbum dei quomodo ſint ſalutare 242.a
Verbum dei panis animæ ibidem
Verbi miniſterio opus eſt in eccleſia. 258.b.
Veneratio reliquiarũ & imaginũ, licita. 270.a
Veteris teſtamenti varia nomina 164.b
Vetus teſtamentum cur ibidem
Vetus teſt. non ex tempore vetus vocat. 165.b
Vetuli poſſunt honeſte contrahere. 214.b
Veſtigiũ publicę pœnitẽtiæ in eccleſia Ro. 144.a
Victus qbus ſuppetit contenti eſſe debẽt. 188.a
Viduæ, quõ per Confeſſariũ docendæ. ibid.b
Vigilare in oratione neceſſe eſt 124. b
Virgines ĩ confeſſione q̃ diſcere debeãt. 188.b
Virginis matris virginitas, perpetua. 56.b.
Vim vi repellere, an liceat Chriſtiano. 294.b
Vires noſtræ ſine dei ꝓuidẽtia nullę ſunt. 52.b
Vires ſuperiores per pctm̃ non extinctæ. 99.b
Vires liberi arbitrij non ſufficiunt ad iuſtificationem 259.a
Viri non debent contẽnere vxores ſuas. 215.a
Vis baptiſmi tota vita exercenda 83.a
Vis & efficacia ſacramenti confeſſionis. 182.b
Vis peccati per Chriſtum euacuata. 132.a
Vis ſacramenti Ordinis. 199.a
Vis iuſtificandi detrahitur conſtitutionibus eccleſiaſticis. 288.b
Virtus & efficacia ſacramenti euchariſtię. 113.b
Virtute legis nõ acipitur bona volũtas. 165.b
Virtus ſacramenti matrimonialis. 213.a
Virtus in infirmitate perficitur 247.b
Vita æterna fidei noſtræ concluſio. 75.a
Vitæ æternæ dulcedo. ibidem.
Vita æterna quid ſit. ibidem.b
Vitam præſentem in oratione dominica quę reſpiciant 139.b
Vitam æternam quare Chriſtus mercedem noſtram ingeminet 176.b
Vita beata eſt vna ac ſola 221.a
Vitæ longitudinis merces. 292.a
Vltima particula orationis dñicæ quid concludat. 249.a. & quõ differat a priore. ibid. b
Vmbræ ex ſe non iuſtificabant. 102.a
Vmbra eccleſiæ veteris a nobis nõ ſeruatur. (195.b
Vindictas exercẽda ſecũdũ legẽ. 293.b
Vnitatis conſeruandæ gratia, vnus cæteris ꝓfertur 196.b
Vnitatis nexus eſt ordo. 197.b
Vnitatẽ ſcindere eſt propriũ hęreticorũ. 198.a
Vnctionis extremæ finis
Vnctiones variæ in eccleſia. 216. lege ibidem pulcherrima per totum.
Vnctionem citat Iacobus ex Chriſti euangelio. ibidem
Vnctionem qui ab eccleſia tollere nituntur, plurimum errant 218.a
Vnctionis ſacramentum reiteratur ibidem
Vnctionis miniſter ſacerdos. ibidem
Vnctionis ritus qui ſint. ibidem.
Vniuerſitas rerum deum eſſe teſtatur
Vocabulum ſacramenti ſtricte nonnunq̃ accipitur, & interdum ſtrictiſſime 76.a
Vocabulum baptiſmi quid deſignet 48.b
Vocabulum confeſſionis non vno modo accipitur. 157.b
Voce & mente orandum 225.b
Votũ q̃ varie ſit ſumendũ. 278.a. b. per totũ.
Voluntas dei per charitatem adimpletur. 54.a
Voluntas q̃uis bona, non omnis ſufficit. 129.a
Voluntatem noſtram gratia ſubſequens comitatur. 132.b.
Voluntas, de q̃ in oratiõe dñica, duplex. 239.b
Voluntas duplex, diuina & humana. ibidem.
Voluntas dei, alia atq; alia 236.a
Voluntas præſcientiæ dei non eſt inquirenda. 236. b
Volũtas dei ſcrutãda & agnoſcenda. ibidem.
Volũtas dei cognoſcenda & facienda. 237.a.
Volũtas dei eſt doctrina & vita Chri. ibidẽ.
Voluntas dei ſequenda, quæ. ibidem.b
Volũtati diuinæ nos ſubijcere debemus. 238.a
Voluntas dei non eſt anteuertenda, &c. ibid.
Voluntas noſtra ſubſterniculum iuſtificationis. 172.a
Voluntas non iuſtificat ſeipſam ibid.
Vtilitas confeſſionis interioris 182.a
Vxorum munus quale. 186.b
Vxorem dimittere & aliam ducere non ſunt idem. 208. b
Vxorẽ ducere, nõ eſt res leuis. 207.a. & 209.b
¶Xiſtis pythagoricis ſententia 214.a
¶Zizania non debent nos expellere ab eccleſia. 66.b

¶F I N I S.

¶Ex ædibus Quentelianis, Anno domini, M.D.XXXVIII.